

luræ amator ferventissimus. Venit ergo Ro-
 , presentatisque regalibus epistolis et muneribus
 sum de die in diem videret petitionem suam a-
 differri, quasi præ multitudine aliorum librorum,
 uos quærebat, non possent in archivo sedis
 ollicæ reperiri, ad ultimum postulavit ut sal-
 ibi licentia daretur, una nocte integra in eccle-
 mati Petri vigilandi et orandi. Qua accepta, cum
 is obsecraret Deum, ut jamjamque sui itine-
 lectus prosperaretur, ecce circa mediam noc-
 a ipso orationis fervore persistens, vidit totam
 iam immenso lumine repleri. Deinde prospicit
 am reverendorum virorum niveis vestibibus in-
 um multitudinem, januam ecclesiæ ingredien-
 et decenti ordine binos et binos ad altare
 Petri tendentem. Cumque nimio terrore
 ritus, de loco in quo stabat, se movere non
 et, ecce vidit duos ex eis de cœtu eorum egres-
 si se venientes. Ex quibus unus dulciter salutans
 percontatur quis esset, unde et cur venisset, et
 hora ibi vigilaret. Episcopo vero ad singula res-
 onte, totamque itineris sui et orationis causam
 nte, is quis advenerat, digitum protendens : in-
 o, inquit, illo quod cernis, continentur libri quos
 s. Tunc vero episcopus fiducia assumpta, Obse-
 quit, mi domine, ut mihi servo tuo pandere di-
 quænam sit illa quam cerno, tam præclara vi-
 processio. Protinus ille respondens, Duo, in-

A quit, illi, quos præcedentes, seque invicem manu in-
 sarta vides complectentes, [xii] beati apostoli sunt Pe-
 trus et Paulus. Reliqui vero, quos post eos cernis stan-
 tes, ipsi sunt successores eorum, hujus apostolicæ sedis
 pontifices. Et eodem ordine, quo eos in episcopatu sunt
 seculi, etiam nunc eos sequuntur. Et sicut hanc Ec-
 clesiam in vita sua dilexerunt, ita et nunc post obitum
 diligunt, et frequenter eam invisere veniunt. Tunc
 episcopus, Oro, inquit, mi domine, ut dicas mihi
 quisnam tu ipse sis. Ille respondit : Ego sum Grego-
 rius, pro cujus libris tanti itineris laborem sustinuisti.
 Ideoque nunc veni ut tui satisfacerem petitioni. Tunc
 episcopus inquit, Obsecro, domine mi, si hic est, mihi
 dicas quisnam istorum est [Vet. edit., Si hic est, et
 quisnam est] beatus Pater Augustinus, cujus libros non
 minus quam tuos dilexi. Respondit : Beatum Augusti-
 num virum excellentissimum, de quo quæris, altior a
 nobis continet locus. Hæc dixit, statimque cum socio,
 qui secum venerat, ad cœtum aliorum rediit. Post-
 ea, vidente episcopo, omnes simul ad altare beati
 Petri reverenter submissis capitibus inclinantes, eo-
 dem quo venerant ordine, januam Ecclesiæ repetie-
 runt, et cum lumine quod prius viderat recesserunt.
 Mane autem facto, præfatus episcopus domino Pa-
 pæ cuncta quæ viderat retulit. Sicque acceptos et
 descriptos libros Moraliū in Hispaniam reportavit.
 Hancque visionem eis deinceps prænotari et præ-
 scribi instituit.

SANCTI GREGORII MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

MORALIUM LIBRI,

SIVE

EXPOSITIO IN LIBRUM B. JOB.

Epistola ^a

In qua operis sui tempus, occasionem, divisionem, institutum ac dicendi et interpretandi modum explicat.

CAPUT PRIMUM.

subsequens quando inchoatum, qua occasione,
 quibus hortatoribus, quidve rogitantibus.

reverendissimo et sanctissimo (b) fratri Leandro

hujus epistolæ meminit sanctus Isidorus Hispal.,
 orig. Eccl., cap. 27. Scripsit, inquit, et quas-
 pistolas ad præd. Leandrum, e quibus una in
 lib. Job, titulo præfationis annectitur. Unde
 iam seu prologus, in Mss. Colbert. Germanens.,
 m., etc., appellatur : quæ fortasse causa fuit
 istolarum Registro non inscriberetur. Libros
 um Leandro dicatos testatur ipse Gregorius
 his : Maxime quia et hoc ipsum opus ad vestram
 utiam scripsi (Lib. 1, epist. 41).

D coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

Dudum te, frater beatissime, in Constantinopolitana
 urbe cognoscens, cum me illic sedis apostolicæ (c) res-
 ponsa constringerent, et te illuc injuncta pro causis

(b) Cod. Rhemens. Eccl. ab annis circiter cm exara-
 tus, Patri Leandro. De sancto Leandro lege c. 31 l.
 iii Dialog., et plurimas Gregorii ad eundem episto-
 las. Hujus elogium inseruit Mabillon. sæc. i Bened.

(c) Id est negotia. Reg. S. Bened., c. 51 : Fratres
 qui pro quovis responso proficiscuntur, id est negotio.
 Idem apud Græcos obtinuit usus vocis ἀποκρισις, res-
 ponsum. Apud incertum auct. sub nomine Athanasii,
 cujus opus inscribitur Doctrina ad Antiochum, tome
 II novæ Ed. Athan., p. 259. Ἀποκρισις τῆς μὲν

fidei (a) Visigothorum legatio perduxisset, omne in A
tuis auribus, quod mihi de me displicebat, exposui :
quoniam diu longeque conversionis gratiam dis-
tuli, et postquam cœlesti sum desiderio afflatus (b)
sæculari habitu contegi melius putavi (Joan. Diac.,
l. 1, c. 27). Aperiebatur enim mihi jam de æternitatis
amore quid quærerem, sed inolita me consuetudo
devinxerat, ne exterioriorem cultum mutarem. Cum-
que adhuc me cogeret animus præsentī mundo quasi
specie tenuis deservire, cœperunt multa contra me ex
ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo jam non
specie, sed, quod est gravius, mente retinerer. Quæ
tandem cuncta sollicitè fugiens, portum monasterii
petii, et relictis quæ mundi sunt, ut frustra tunc
credidi, ex hujus vitæ naufragio nudus evasi. Quia
enim plerumque navem incaute (c) religatam, etiam
de sinu tutissimi littoris unda excutit, cum tempestas
excrescit, repente me, sub prætextu ecclesiastici
ordinis, in causarum sæcularium pelago reperi ; et
quietem monasterii, quia habendo non fortiter tenui,
quam stricte tenenda fuerit, perdendo cognovi. Nam
cum mihi ad percipiendum sacri altaris ministerium,
obedientiæ virtus opponitur, hoc sub Ecclesiæ colore
susceptum est, quod si inulte liceat, iterum fu-
giendo (d) deflectatur. Postque hoc nolenti mihi atque
renitenti, cum grave esset altaris ministerium, etiam
pondus est curæ pastoralis injectum. Quod tanto
nunc durius tolero, quanto me ei imparem sentiens,
in nulla fiduciæ consolatione respiro. Quia enim
mundi jam tempora, malis crebrescentibus, termino
propinquante turbata sunt ; ipsi nos, qui internis
mysteriis deservire credimur, curis exterioribus im-
plicamur : sicut eo quoque tempore, quo ad minis-
terium altaris accessi, hoc de me, ignorante me,
actum est, ut sacri ordinis pondus acciperem, qua-
tenus in terreno palatio licentius excubarem ; ubi me
scilicet multi ex monasterio fratres mei, germana
vincti charitate, secuti sunt. Quod divina factum
dispensatione conspicio, ut eorum semper exemplo
ad orationis placidum littus, quasi anchoræ fune
restringerem, cum causarum sæcularium incessabili
impulsu fluctuarem. Ad illorum quippe consortium,
velut ad tutissimi portus sinum, (e) terreni actus volu-
mina fluctusque fugiebam ; et licet illud me minis-
terium ex monasterio abstractum, a pristina quietis
vita, mucrone suæ occupationis exstinxerat ; inter
eos tamen per studiosæ lectionis alloquium, quoti-
dianæ me aspiratio compunctionis animabat. Tunc
eisdem fratribus, etiam cogente te, placuit, sicut

dicatur, qui procurandis monasterii negotiis præpositus
erat. Porro Leonem Magnum e Romanis pontificibus
primum, apocrisarium habuisse Constantinopoli in
comitatu, exemplo Alexandrini episcopi, contendit
doctissimus Quesnellius, ex epist. 86 ejusdem sancti
Leonis (Vide Dissert. 1 Quesnel., ad an. 453, n. 4,
pag. 314).

(a) Seu Visigotharum, ut in antiquioribus Cod. le-
gitur. Hi erant Gothi Occidentales qui Hispanias et
Galliam Narbonensem occupabant. Ostrogothi nun-
cupati sunt Gothi Orientales.

(b) Editi, excepto Gussanv., sæcularem habitum con-
temnere, contra Mss. omnium fidem. Nostram lect.

ipse meministi, ut librum beati Job exponere
tuna me petitione compellerent ; et prout ve-
res infunderet, eis mysteria tantæ profundita-
rarem. Qui hoc quoque mihi in onere suæ p-
addiderunt, ut non solum verba historiarum per-
riarum sensus excuterem, sed allegoriarum
protinus in exercitium moralitatis inolinarem
aliquid gravius adjungentes, ut intellecta qua-
timoniis cingerem ; et prolata testimonia, si i-
fortasse viderentur, interpositione superaddi-
sitionis enodarem.

CAPUT II.

Qua animi demissione, qua in Deum fiduci-
opus qua ratione retractatum, absolutum ac
Quos rimetur sensus. — Mox vero, ut in obs-
opere, atque ante nos hactenus indiscusso, ad i-
pertrahi ac talia cognovi, solo auditus ponder-
fateor, lassatusque succubui. Sed repente in-
midinem devotionemque deprehensus, cum i-
torem munerum oculos mentis attollerem,
tione postposita, illico certus attendi, quia imp-
esse non poterat, quod de fraternis mihi c-
charitas imperabat. Fore quippe idoneum me
desperavi : sed ipsa mei desperatione robur
illum spem protinus erexi, per quem aperta
gua mutorum, qui linguas infantium facit
(Sap. x, 21) ; qui (f) immensos brutosque asi-
tus, per sensatos humani colloquii distinxit
Quid igitur mirum, si intellectum stulto hom-
beat, qui veritatem suam, cum voluerit, et
ora jumentorum narrat (Num. xxii, 28) ? Hæ-
robore considerationis accinctus, ariditater
ad indagandum fontem tantæ profunditatis
Et quamvis eorum, quibus exponere com-
longe me vita transcendere, injuriosum tar-
non credidi, si fluente usibus hominum plura
ministraret. Unde mox eisdem coram positi-
bus, priora libri sub oculis dixi : et quia temp-
vacantius reperi, posteriora tractando 4
Cumque mihi spatia largiora suppeterent, et
gens, pauca subtrahens, atque ita ut inven-
nonnulla derelinquens, ea quæ me loquente
sub oculis fuerant, per libros emendando oc-
quia et cum postrema dictarem, quo stylo pri-
ram, sollicitè attendi. Egi ergo, ut et ea quæ
sum, studiosa emendatione transcurrens, i-
similitudinem dictatus erigerem ; et ea quæ
ram, non longe a colloquentis sermone discer-
quatenus dum hoc tenditur, illud attrahit

confirmat Joan. Diac., l. 1 Vitæ S. Greg., c.
conversionis suæ gratiam longius protrahens,
Christo famulaturum putaret, si sub prætor
habitu mundo specie tenuis deserviret.

(c) Corb. et Vindoc., relictam.

(d) Illic plerique Mss. varias exhibent l
Rhém., secundus Remig. et Lyr., iterum fug-
seratur, iterum fugiendo defleatur. Ita Corb.

(e) A Coccio hic præfixa particula post,
obtinuit, renitentibus Mss. et vet. Edit.

(f) 1 Remig., insensatosque brutosque. In C-
tus, in altero Regio, rugilus. Hic immensu-
sine mensura, opponitur distinctis modis.

lissimili res non dissimilis formaretur; quam iam hujus operis partem ut colloquendo prone ita derelinqui, quia cum me fratres ad alia iunt, hanc subtilius emendari noluerunt. Quinimum multa jubentibus, dum parere modo ositionis (a) ministerium, modo per contemplascensum, modo per moralitatis instrumentum opus hoc per triginta et quinque volumina, in sex Codicibus explevi. Unde et in eo easl postponere ordinem expositionis invenior, o diutius contemplationis (b) latitudini ac mose insudo. Sed tamen quisquis de Deo loquiret necesse est ut quidquid audientium instruit, rimetur; et hunc rectum loquendum deputet, si cum opportunitas ædificationis ab eo se, quod loqui cœperat, utiliter derivet. Nim tractator eloquii morem fluminis debet. Fluvius quippe dum per alveum defluit, si concavas ex latere contingit, in eas protinus petus cursum divertit; cumque illas sufficienspleverit, repente sese in alveum refundit. Sic m, sic divini verbi esse tractator debet, ut e qualibet re disserit, si fortasse juxta positionem congruæ ædificationis invenerit, id vicinam vallem linguæ undas intorqueat; et abjectæ (c) instructionis campum sufficienter rit, ad sermonis propositi alveum recurat.

CAPUT III.

ordine singulos sensus explicet. Allegorico m necessario inhærendum. — Sciendum vero ius quædam historica expositione transcur, et per allegoriam quædam typica investi- C e perscrutamur; quædam per sola allegoricæ tatis instrumenta discutimus; nonnulla autem ncta simul sollicitius exquirentes, tripliciter amus. Nam primum quidem fundamenta histo- nimus; deinde per significationem typicam in fidei fabricam mentis erigimus; ad extremum e per moralitatis gratiam, quasi superducto ium colore vestimus. Vel certe quid veritatis nisi reficiendæ mentis alimenta credenda sunt? ius alternantibus multipliciter disserendo, fer- i ori offerimus; ut invitati lectoris quasi con- iostri fastidium repellamus, qui dum sibi multa . considerat, quod elegantius decernit, assumat. ando vero exponere aperta historiæ verba ne- ius, ne tardius ad obscura veniamus: aliquando i intelligi juxta litteram nequeunt; quia super- enus accepta, nequaquam instructionem legen- sed errorem gignunt. Ecce etenim dicitur: *no curvantur qui portant orbem* (Job. ix, 13). tanto viro quis nesciat quod nequaquam vanas rum fabulas sequitur, ut S mundi molem sub- giganteo sudore suspicetur? Qui rursus pres- ercussionibus dicit: *Elegit suspendium anima*

mea, et mortem ossa mea (Job. vii, 15). Et quis rec- tum sapiens credat virum tanti præconii, quem vide- licet constat (d) ab interno iudice præmia pro patien- tiæ virtute recipere, decrevisse inter verbera suspendio vitam finire? Aliquando etiam, ne fortasse intelligi juxta litteram debeant, ipsa se verba litteræ impu- gnant. Ait namque: *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo* (Job. iii, 2). Et paulo post subjicit: *Occupet eam caligo, et invol- vatur amaritudine* (Ibid., 5). Atque in ejusdem noctis maledictione subjungit: *Sit nox illa solitaria* (Ib., 7). Qui nimirum nativitatis dies, ipso impulsu temporis evolutus, stare non poterat. [Vet. et Rec. IV.] Quo igitur pacto hunc involvi caligine optabat? Elapsus quippe, jam non erat; et tamen si in rerum natura subsisteret, sentire amaritudinem nequaquam pos- set. Constat ergo quod nullo modo de die insensibili dicitur, qui sensu percuti amaritudinis optatur. Et si conceptionis nox reliquis noctibus conjuncta disces- serat, quo pacto hanc fieri solitariam (e) exoptat? Quæ ut a lapsu temporis figi non potuit, ita etiam nec a reliquarum noctium conjunctione separari. Qui rur- sum dicit: *Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me, ut glutiam salivam meam* (Job. vii, 19)? Et tamen paulo superius dixerat: *Quæ prius tangere volebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt* (Job. vi, 7). Quis autem nesciat salivam facilius posse glu- tiri quam cibum? Qui itaque se sumere cibum de- nuntiat, incredibile est valde quo ordine glutire posse salivam negat. Atque iterum dicit: *Peccavi, quid fa- ciam tibi, o custos hominum* (Job. vii, 20)? vel certe: C *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ* (Job. xiii, 26)? Et tamen alia responsione subjungit: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea* (Job. xxvii, 6). Quo igitur pacto a corde suo minime in omni vita reprehenditur, qui peccasse se publica voce testatur? Neque enim simul unquam convenient culpa operis, et irreprehensibilitas cordis. Sed nimi- rum verba litteræ, dum collata sibi convenire ne- queunt, aliud in se aliquid quod quærat ostendunt, ac si quibusdam vocibus dicant: Dum nostra nos conspiciitis superficie destrui, hoc in nobis quærite, quod ordinatum sibi congruens apud nos valeat intus inveniri.

CAPUT IV.

Aliquando litterali sensui inhærendum. — Aliquando D autem qui verba accipere historiæ juxta litteram ne- gligit, oblatum sibi veritatis lumen abscondit; cum- que laboriose invenire in eis aliud intrinsecus appe- tit, hoc quod foris sine difficultate assequi poterat, amittit. Sanctus namque vir dicit: *Si negavi quod volebant pauperibus, et oculos viduæ expectare feci; si comedi buccellam meam solus, et non comedit pu- pillus ex ea; si desperi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem;*

probanda magis videtur vox latitudini, quæ in potlo- ribus Mss. habetur.

(c) Ebroic., Lyr., Bigot., ædificationis.

(d) Editi, ab æterno.

(e) Norm., S. Alb., Floriac., Colbert., exerat.

Ebroic., *Mysterium.*

Secundus Rhem., Floriac., secundus Remig., Mich., S. Albin., *Altitudini.* Convenitque con- sationis ascensui. Hic tamen, ubi diffundendi ser- ratio subjicitur, et in moralitatibus excurrendi,

si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est (Job. xxxi, 16 et seq.). Quæ videlicet si ad allegoriæ sensum violenter inflectimus, cuncta ejus misericordiæ facta vacuumus. Divinus etenim sermo sicut mysteriis prudentes exerceat, sic plerumque superficie simplices refovet. Habet in publico unde parvulos nutriet, servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est ⁶ fluvius, ut ita dixerim, planus et altus, in quo et agnus ambulet, et elephas natet. Ut ergo uniuscujusque loci opportunitas postulat, ita (a) se per studium expositionis ordo immutat; quatenus tanto verius sensum divinæ locutionis inveniat, quanto ut res quæque exegerit, per causarum species alternat.

CAPUT V.

Gregorius ægritudine laborans opus sequens perfecit. *Artem loquendi neglexit. Quibus utatur Scripturæ versionibus.* — Quam videlicet expositionem recensendam tuæ beatitudini, non quia velut dignam debui, sed quia te petente memini promisisse, transmisit. In qua quidquid tua sanctitas tepidum incultumque repererit, tanto mihi celerissime indulgeat, quanto hoc me ægrum dicere non ignorat. Nam dum molestia corpus atteritur, (b) affecta mente etiam dicendi studia languescunt. Multa quippe annorum jam curricula devolvuntur, quod crebris viscerum doloribus crucior, horis momentisque omnibus fracta stomachi virtute lassescio, lentis quidem, sed tamen continuis febribus anhelio. Interque hæc dum sollicitus penso quia, Scriptura teste, *Omnis filius qui a Deo recipitur, flagellatur* (Hebr. xii, 6), quo malis præsentibus durius deprimor, eo (c) de æterna certius præsumptione respiro. Et fortasse hoc divinæ providentiæ consilium fuit, ut percussum Job percussus exponerem, et flagellati mentem melius per flagella sentirem. [Vet. et Rec. V.] Sed tamen recte considerantibus

(a) S. Alb., ita semper studium.

(b) Editi, *afflicta*. Elegantius Mss. Reg., Corb., S. Alb., 1 Vindoc., *affecta*. 2 Vindoc. habet utramque lect.

Sic Mss., nisi quod in Reg. et Colbert. legitur:

liquet, quia adversitate non modica laboris diis in hoc molestia corporalis obsistit, quod virtus cum locutionis ministerium exhibere facit, mens digne non potest intimare quod. Quid namque est officium corporis, nisi officii cordis? Et quamlibet peritus sit cantandi explere artem non valet, nisi ad hanc sibi et teria exteriora concordent: quia nimirum ea quod docta manus imperat, quassata organa non resultant; nec artem flatus exprimit, et rimis fistula stridet. Quanto itaque gravius tlonis meæ qualitas premitur, in qua dicendi sic fractura organi dissipat, ut hanc peritiæ componat? Quæso autem ut hujus operis diccurrens, in his verborum folia non requiras, et sacra eloquia ab eorum tractatoribus infirmitas loquacitatis levitas studiose compescitur, et templo Dei nemus plantari prohibetur (Deut. xxi, 14). Et cuncti procul dubio scimus, quia quoties male lætæ segetis culmi proficiunt, minori ordine spicarum grana turgescunt. Unde et ipsam loquendi artem, quam magisteria disciplinæ exinsinuant, servare despexi. Nam sicut hujus epistolæ tenor enuntiat, (d) non metacismi collugio, non barbarismi confusionem devito, situtisque et præpositionum casus servare cor qua indignum (Dist. 38, c. *Indignum*) vehementer existimo, ut verba cælestis oraculi restringere regulis Donati. Neque enim hæc ab ullis infirmitatibus, in Scripturæ sacræ auctoritate servata et qua nimirum quia nostra expositio oritur, profecto est ut quasi edita soboles speciem et tris imitetur. Novam vero translationem dissecum probationis causa exigit, nunc novam, niterem per testimonia assumo; ut quia sedes lica, cui Deo auctore præsideo, utraque utilit quoque labor studii ex utraque fulciatur.

de æterna certius consolatione. Editi, de æterni

(a) Legendum non *lotacismi* monet illustratius (Lib. de opt. gen. interp., cap. 42), cuj jecturæ nulli Mss. favent. Metacismus a *μᾶ* derivari potest, et Latine dici *transpositio*.

Præfatio^a

In qua quæ toto opere edisserenda sunt paucis perstringit.

CAPUT PRIMUM.

¶ 1. *Quis scriptor libri Job.* — Inter multos sæpe quæritur, quis libri beati Job scriptor habeatur. Et alii quidem Moysen, alii unum quemlibet ex prophetis scriptorem hujus operis fuisse suspicantur. Quia enim in libro Geneseos (Genes. xxxvi, 33) Jobab de stirpe Esau descendisse, et Bale filio Beor in regnum suc-

cessisse describitur, hunc beatum Job longi Moysi tempora exstitisse crediderunt, more facto sacri eloqui nescientes, quia in superius partibus solet breviter longe post secuto stringere, cum studet ad alia subtilius (a) randa properare. Unde et illic Jobab, priusquam in Israel existerent, fuisse memoratur. Neque

(a) In omnibus vet. Mss. hic incipit prima pars et lib. i, nulla facta præfationis mentione. Præfari tamen sanctum Doctorem liquet ex his verbis in fine

legendis: *In longum præfationis verba protr-*

(b) Ed., *enuntianda*; correximus ex consensu

ergo existisse ante legem cognoscitur, qui Israeliticorum iudicium tempore fuisse signatur. Quod dum quidam minus caute considerant, Moysen gestorum illius quasi longe antepositi scriptorem putant; ut videlicet is qui potuit ad eruditionem nostram legis præcepta edere, ipse credatur etiam ex gentilis viri historia, virtutis ad nos exempla mandasse. Nonnulli vero, ut dictum est, scriptorem hujus operis unum quemlibet ex prophetis arbitrantur: asserentes quod nullus tam mystica Dei verba cognoscere potuit, nisi cujus mentem prophetiæ spiritus ad superna sublevavit.

2. *Auctor Spiritus sanctus.* — Sed quis hæc scripserit, valde supervacue quæritur, cum tamen auctor libri Spiritus sanctus fideliter credatur. Ipse igitur hæc scripsit, qui scribenda dictavit. Ipse scripsit, qui et in illius opere inspirator existit, et per scribentis vocem imitanda ad nos ejus facta transmisit. Si magni cujusdam viri susceptis epistolis legeremus verba, sed quo calamo fuissent scripta quæreremus, ridiculum profecto esset epistolarum auctorem scire sensumque cognoscere, sed quali calamo earum verba impressa fuerint indagare. Cum ergo rem cognoscimus, ejusque rei Spiritum sanctum auctorem tenemus, quia scriptorem quærimus, quid aliud agimus, nisi legentes litteras, de calamo (a) percontamur?

[Vet. II.] 3. *Quo inspirante Job sua certamina descripsit.* — Arbitrari tamen verius possumus, quod idem beatus Job, qui certamina spiritalis pugnae sustinuit, etiam consummatæ suæ victoriæ gesta narravit. Nec movere debet quod in eodem libro dicitur, *Dixit Job*; vel, *hæc atque illa pertulit Job*. Moris enim Scripturæ sacræ est ut ipsi qui scribunt, sic de se in illa quasi de aliis loquantur. Hinc est enim quod Moyses ait: *Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, morabantur in terra* (Num. xii, 3). Hinc Joannes dicit: *Discipulus ille, quem diligebat Jesus* (Joan. xix, 26). Hinc Lucas ait: *Quod ambularent duo ex discipulis in via, Cleophas et alius* (Luc. xxiv, 13); quem profecto alium, dum tam studiose tacuit, ut quidam dicunt, seipsum fuisse monstravit. Scriptores igitur sacri eloquii, quia impulsu sancti Spiritus agitantur, sic de se in illo testimonium tanquam de aliis proferunt. Ergo sanctus Spiritus per Moysen locutus est de Moyse; sanctus Spiritus per Joannem locutus est de Joanne. Paulus quoque quia non ex se ipso loqueretur, insinuat dicens: *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus* (II Cor. xiii, 3)? Hinc est quod angelus qui Moysi apparuisse describitur, modo angelus, modo Dominus memoratur: angelus videlicet, propter hoc, quod exterius loquendo serviebat; Dominus autem dicitur, quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat. Cum ergo loquens ab interiori regitur, et per obsequium angelus, et per inspirationem Dominus nominatur. Hinc David ait: *Attendite, popule meus, le-*

gem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei (Psal. lxxvii, 1). Non enim lex David, aut populus David, sed personam ejus, ex quo loquebatur, assumens, ipsius auctoritate loquitur, cujus inspiratione replebatur. Hoc quotidie fieri in Ecclesia cernimus, si vigilanter intuemur. Nam stans in medio populi lector clamat: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob* (Exod. iii, 6). Et quod ipse Deus sit, vere profecto non dicit; nec tamen per hoc quod dicit, veritatis regulam deserit; quia cui ministerium lectione exhibet, ejus dominium voce prætendit. Itaque scriptores sacri eloquii, quia repleti sancto Spiritu super se trahuntur, quasi extra semetipsos fiunt; et sic de se sententias, quasi de aliis proferunt. Unde et beatus Job sancto Spiritu afflatus, potuit sua gesta, quæ erant videlicet supernæ aspirationis dona, quasi non sua scribere: quia eo alterius erant quæ loquebatur, quo homo loquebatur quæ Dei sunt; et eo alter quæ erant illius loquebatur, quo Spiritus sanctus loquebatur quæ hominis sunt.

CAPUT II [Vet. III].

4. *Præcepta homini data.* — Sed jam debemus ista postponere, et ad consideranda sacræ historiæ gesta properare. Omnis homo eo ipso quo homo est, suum intelligere debet auctorem; cujus voluntati tanto magis serviat, quanto se quia de se ipso nihil sit pensat; ecce autem conditi Deum considerare negleximus. Adhibita sunt præcepta, præceptis quoque obtemperare nolimus. Adjunguntur exempla, ipsa quoque imitari exempla declinamus, quæ edidisse (b) nobis positos sub lege conspiciamus. Quia enim Deus aperte quibusdam sub lege positus locutus est, quasi alienos nos ab eisdem præceptis aspiciamus, quibus hæc specialiter locutus non est. Unde ad confutandam impudentiam, nostram gentilis homo ad exemplum deducitur; ut quia obedire homo legi sub lege positus despiciat, ejus saltem comparatione evigilet, qui sine lege legaliter vixit. Erranti igitur homini data est lex; erranti vero etiam sub lege adducitur testimonium eorum qui extra legem sunt, ut quia conditionis nostræ ordinem servare nolimus, præceptis admoneremur; et quia præceptis obedire contempsimus, exemplis confunderemur; nec, ut dictum est, eorum exemplis, quos lex astringeret, sed quos lex a peccato nulla cohiberet.

5. *Præcepta contemnenti addita exempla Job hominis gentilis.* — Circumscripsit nos divina providentia, circumvenit excusationem nostram; undique conclusus est aditus tergiversationis humanæ. Homo gentilis, homo sine lege, ad medium adducitur, ut eorum qui sub lege sunt pravitas confundatur. Quod bene per prophetam ac breviter dicendo ostenditur: *Erubescere, Sidon, ait mare* (Isai. xxiii, 4). In Sidone quippe figuratur stabilitas in lege positorum: in mari autem, vita gentilium. Erubescere ergo, Sidon, ait mare, quia ex vita gentilium redarguitur vita sub

(a) Corb., Rhem., Remig. et plerique, *percunctamur*. In Vulgatis, *perscrutamur*.

(b) Gilot., Vatic., Gussanv., *nobis positus sub lege*. Emendavimus ex Mss. hac ratione fulti; nimirum lo-

qui sanctum Gregorium de Christianis qui sub Evangelio positi, declinant exempla sanctorum sub lege positorum. Antiqua tamen est lectio hæc, quippe in Ms. Utic. seu S. Ebrulphi legitur *positis et positos*.

lege positorum, atque ex actione secularium confunditur actio religiosorum : dum illi etiam promittendo non servant quæ in præceptis audiunt ; et isti vivendo ea custodiunt, in quibus nequaquam mandatis legalibus astringuntur [Vet. IV]. Qua vero auctoritate liber iste sit præditus, ipsa sacrarum paginarum soliditas attestatur, dum per Ezechielem prophetam dicitur (Ezech. xiv, 14), quod tres solummodo viri liberentur, Noe scilicet, Daniel et Job. Nec immerito inter Hebræorum vitas, in auctoritatis reverentiam vita iusti gentilis adducitur, quia Redemptor noster, sicut ad redemptionem Judæorum et gentilium venit, ita se Judæorum et gentilium prophetari vocibus voluit ; ut per utrumque populum diceretur, qui pro utroque populo quandoque pateretur.

6. *Ejus virtus, quo magis fragraret flagellis attrita.* — Vir itaque iste summis viribus fultus, sibi notus erat et Deo : qui si non flagellaretur, a nobis nullatenus agnosceretur. Virtus quippe etiam per quietem se exercuit, sed virtutis opinio commota per flagella fragravit. Et qui quietus in se ipso quod erat continebat, commotus ad notitiam omnium odorem suæ fortitudinis aspersit. Sicut enim unguenta latius redolere nesciunt nisi commota, et sicut aromata fragrantiam suam non nisi cum incenduntur expandunt ; ita sancti viri omne quod virtutibus redolent in tribulationibus innotescunt. Unde et recte in Evangelio dicitur : *Si habueritis fidem tanquam granum sinapis, dicetis huic monti : Transi hinc, et transibit* (Matth. xvii, 19). Granum quippe 10 sinapis nisi conteratur, nequaquam vis virtutis ejus agnoscitur. Nam non contritum lene est : si vero conteratur, C inardescit, et quod in se acerrimum latebat, ostendit. Sic unusquisque vir sanctus, cum non pulsatur, despicibilis ac lenis aspicitur : si qua vero illum tritura persecutionis opprimat, mox omne, quod calidum sapit, ostendit ; atque in fervorem virtutis vertitur, quicquid in illo ante despicabile infirmumque videbatur ; quoque in se per tranquillitatis tempora libens operuerat, exagitatus tribulationibus coactus innotescit. Unde bene per prophetam dicitur : (a) *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et in nocte declaravit* (Ps. xli, 9). Misericordia enim Domini in die mandatur, quia in tranquillo tempore cognoscendo percipitur ; in nocte vero declaratur, quia donum, quod in tranquillitate sumitur, in tribulationibus manifestatur.

CAPUT III [Vet. V].

7. *Virtutes Job recensentur.* — Sed subtilius perscrutandum est cur tot flagella pertulit, qui tantam virtutum custodiam sine reprehensione servavit. Humilitatem quippe habuit, quia et ipse testatur : *Si contempsi iudicium subire cum servo meo, et ancilla mea, (b) cum disceptarent adversum me* (Job. xxxi, 13). Hospitalitatem exhibuit, sicut ipse perhibet, dicens : *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori pa-*

tuit (Job. xxxi, 32). Disciplinæ vigorem tenuit, sicut ipse indicat dicens : *Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo* (Job. xxxi, 9). Mansuetudinem in vigore custodivit, sicut ipse fatetur, dicens : *Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mærentium consolator* (Ibid., 25). Eleemosynarum largitatem amplexus est, sicut ipse insinuat dicens : *Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea* (Job. xxxi, 17). Cum igitur omnia virtutum mandata perficeret, unum ei deerat, ut etiam flagellatus agere gratias sciret. Notum erat quia servire Deo inter dona noverat : sed dignum fuerat ut districtio severitatis inquireret utrum devotus Deo et inter flagella permaneret. Pœna quippe interrogat, si quietus quis veraciter amat. Quem hostis quidem ut deficeret petiit, sed ut proficeret accepit. Fieri Dominus benigne permisit quod diabolus inique postulavit. Nam cum idcirco illum expetisset hostis ut consumeret, tentando egit ut ejus merita augeret. Scriptum quippe est : *In omnibus his non peccavit Job labiis suis* (Job. i, 22). Et quidem quædam verba responsionum illius imperitis lectoribus aspera resonant, quia sanctorum dicta pie intelligere, sicut dicuntur, ignorant ; et quia animus dolentis et iusti in semetipsis assumere nesciunt, ideo doloris verba bene interpretari non possunt. Mentem quippe patientis bene pensare novit condescensio passionis.

8. *Ab imperitorum criminationibus Dei iudicio absolvitur.* — Credunt ergo beatum Job in suis sermonibus deliquisse, minus caute intuentes, quia si beati Job responsa redarguunt, falsam etiam de eo Domini sententiam fuisse testantur. Diabolo namque a Domino dicitur : *Considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram : vir simplex et rectus ac timens Deum, et recedens a malo* (Vers. 8) ? Cui a diabolo mox respondetur : *Nunquid gratis Job colit Deum ? Nonne tu vallasti eum cunctamque (c) familiam ejus ? Sed mitte manum tuam, et tange eum, si non in faciem benedixerit tibi* (Vers. 10). Hostis itaque in beato Job vires suas exercuit, sed tamen certamen contra 11 Deum assumpsit. Inter Deum itaque et diabolum beatus Job in medio materia certaminis fuit [Vet. VI]. Quisquis ergo sanctum virum inter flagella positum, dictis suis peccasse asserit, quid aliud, quam Deum, qui pro illo proposuerat, perdisse reprehendit ? Ipse quippe in se tentati causam suscipere voluit, qui eum et ante flagella prætulit, et præferens tentari per flagella permisit. Si ergo excessisse Job dicitur, laudator illius succubuisse perhibetur, quamvis eum nullatenus deliquisse etiam dona testantur. Quis enim nesciat quod culpis non præmia, sed pœnæ debeantur ? Qui ergo duplicia recipere quæ amiserat meruit, ex remuneratione edocuit quia nequaquam vitium sed virtus fuit omnino quod dixit. Assertioni quoque huic adhuc adjungitur

(a) Ita Mss. Rhem., Remig., Corb., Bajoc., etc. Edit. vero Gillot., Vatic., Guss., *In die mandabit... declarabit.*

(b) Ebroic. Mss. *Cum decertarent.* Vox Hebr. signi-

ficat litigare.

(c) Editi cum Vulgata, *Cunctamque substantiam.* Mss. vero, *familiam.*

quod ipse pro amicis delinquentibus intercedit. In A gravibus namque peccatis quis positus (*Causa 3, q. 7, c. In gravibus*), dum suis premitur, aliena non diluit. Mundus ergo ostenditur esse de se, qui emundationem potuit obtinere pro aliis. Si vero hoc quibusdam displicet, quod bona sua ipse narravit, sciendum est quia inter tot rerum damna, inter tot corporis vulnera, inter tot pignorum funera, amicis ad consolationem venientibus, et ad increpationem prorumpentibus, de vita sua desperare cogebatur; et quem tot detrimenta afflixerant, contumeliosa in super increpantium verba feriebat. (a) Hi namque, qui ad consolandum venerant, dum quasi ejus injustitiæ exprobrabant, desperare eum de semetipso funditus compellebant. Quod ergo bona sua ad mentem revocat, non se per jactantiam elevat; sed quasi B collapsum inter verba et vulnera ad spem animum reformat. Gravi enim (b) desperationis telo mens percutitur, (c) cum supernæ iræ tribulationibus premitur, et foris linguarum opprobriis urgetur. Beatus igitur Job tot dolorum jaculatione confossus, dum labefactari per opprobria timuit, ad statum se fiduciæ ex anteacta vita confirmando revocavit. Nequaquam ergo (d) in arrogantiae vitium cecidit, quia contra internum desperationis impulsu, per exteriora præconiorum suorum verba pugnavit; ut dum bona quæ fecerat diceret, nequaquam de bono (e) quod quæsierat desperaret.

CAPUT IV [*Vet. VII*].9. *Omnia Satanæ machinamenta contra Job erecta.*

— Sed jam nunc ipsum ordinem tentationis ejus C exsequamur. Inimicus sæviens, et sancti viri validissimum pectus debellare contendens, cunctas contra eum tentationum machinas erexit; abstulit substantiam, interfecit filios, percussit corpus, instigavit uxorem, amicos ad consolationem adduxit; sed in asperitatem increpationis excitavit; alium quoque amicum durius increpantem, in extrema et acriori invectione servavit, ut saltem crebrius feriendo cor attingeret, quod novo vulnere semper iteraret. Quia enim in sæculo potentem vidit, damnis substantiæ eum moveri credidit, quem non concussum ex filiorum morte pulsavit. Videns autem quia ad augmentum divinæ laudis etiam ex vulnere crevit orbitatis, petiit feriendam salutem corporis. Intuens etiam quia per dolorem corporis pervenire nequiverit ad passionem mentis, instigavit uxorem. Civitatem quippe, quam expugnare appetiit, nimis munitam vidit; et D idcirco exterius tot plagas inferens, quasi foras exercitum admovit; animum vero uxoris in verbis malæ persuasionis 12 accendens, quasi intus civium corda corripit. Ex bellis enim exterioribus discimus quid

de interioribus sentiamus. Inimicus namque sæviens, et urbem circumfusus exercitibus vallans, si ejus munimina invicta conspexerit, ad alia se pugnandi argumenta convertit, ut intus etiam quorundam civium corda corrumpat; quatenus cum extrinsecus impugnatores admoverit, internos quoque habeat adjuutores, atque incrementum belli foras certamine, de quorum intus fide confiditur, eorum perfidia urbs destituta capiatur.

10. *Foris bellum, virulenta intus consilia adhibuit.* — Itaque euterius quasi ariete constituto, murum civitatis istius tot ictibus perculit, quot vicibus adversa nuntiavit. Intus autem quasi civium corda corripit, dum fortia urbis hujus munimina persuasionem destruere conjugis studuit. Foras itaque admovit impetum belli, intus venena consilii: ut tanto citius urbem caperet, quanto eam exterius interiusque turbaret. [*Vet. VIII*]. Quia autem nonnunquam plus conturbant verba quam vulnera, amicorum, ut dictum est, se linguis armavit. Qui quidem quia seniores erant, de eorum verbis minus fortasse (f) doleri poterat. Heli junior subrogatur, ut sanctum pectus tanto acriori vulnere percuteret, quanto contra illud ictus brachii (g) villioris excitaret. Ecce ad feriendum invictissimum robur inimicus sæviens, quot tentationum jacula invenit; ecce quot obsidionum machinamenta circumposuit; ecce quot percussionum tela transmisit: sed in his omnibus mansit mens imperterrita, stetit civitas inconcussa.

CAPUT V.

11. *Patientia Job in adversis.* — Student hostes, cum contra faciem veniunt, alios ex occulto transmittere, qui eo licentius pugnantis latus feriant, quo is qui pugnat intentius venientes hostes contra faciem aspectat. [*Rec. V*]. Igitur Job, in hujus certaminis bello deprehensus, suscepit damna, quasi hostes contra faciem; sustinuit verba consolantium, quasi hostes ex latere: sed in his omnibus circumacto gravitatis suæ clypeo, ubique munitus astitit, undique venientibus gladiis vigilanter obviavit: amissam substantiam tacite despicit, carnem in filiis mortuam æquanimiter dolet, carnem in se percussam patienter tolerat, carnem in conjugem male suadentem sapienter docet. Super hæc amici in asperam correptionem prosiliunt; et pro sedando dolore venientes, vim doloris adjungunt. Omnia ergo machinamenta tentationum sancto viro vertuntur in augmenta virtutum. Per vulnera quippe probatur ejus patientia; per verba vero exercetur ejus sapientia. Ubique fortiter occurrit, quia et flagella robore, et verba ratione superavit. Amici vero ejus, qui ad consolationem quidem veniunt, sed usque ad verba increpationis

(a) Additur in Ms. Carnut. amicorum qui ad eum veniebant, quod forte irrepsit ex margine.

(b) In Vulgatis, desper. stimulo, pro telo quod habent Mss. pene omnes.

(c) Colbert., cum superne tribulat. prem. 2 Vindoc. eum pro bonis malorum retributionibus premitur.

(d) Sic Mss. Editi vero, in jactantiæ.

(e) Ita Barthol. cum Mss. In Vatic. et Guss. quod

præscierat. Vet. Ed. Paris. et Basil. cum Gilot. habent utramque lect.

(f) Al. Dolere, ut habent Gilot., Vatic., Gussanv.

(g) Ita Mss. Anglic., Norm. et pene omnes. Editio Basil. 1514. et aliæ seq., excepta Gussanv., brachii validioris. Remig. alter habet, brachii junioris. Fortasse propter Helium juniorem, de quo paulo antea.

excedunt, ignorantia magis credendi sunt, quam malitia deliquisse. Neque enim tantum virum amicos iniquos habuisse credendum est: sed dum discernere causam flagellorum nequeunt, in culpam dilabuntur.

[*Vet. IX.*] 12. *Varia percussionum genera.* — Percussionum quippe diversa sunt genera. Alia namque est percussio, qua peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur; alia, qua peccator percutitur, ut corrigatur; alia, qua nonnunquam quisque percutitur, non ut præterita corrigat, sed ne ventura committat; alia qua 13 plerumque percutitur, per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur; sed ut, dum inopinata salus percussione sequitur, salvantis virtus cognita ardentius ametur; cumque innoxius flagello atteritur, ei per patientiam meritum summa cumuletur. Aliquando enim peccator percutitur, ut absque retractatione puniatur, sicut perituræ judææ dicitur: *Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli* (*Jer. xxx, 14*). Et rursum: *Quid clamas ad me, super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus* (*Ibid., 15*). Aliquando peccator percutitur, ut corrigatur, sicut cuidam in Evangelio dicitur: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne tibi deterius aliquid contingat* (*Joan. v, 14*). Verba enim salvantis indicant, quia peccata præcedentia habiti vim doloris exigebant. Aliquando quisque non pro præterita culpa diluenda, sed pro futura vitanda percutitur; quod aperte Paulus apostolus de semetipso testatur, dicens: *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet* (*II Cor. xii, 7*). Qui enim non ait, quia extulit, sed ne extollat, aperte indicat quod percussione illa, ne eveniat, compescitur, non autem quæ evenit culpa purgatur. Nonnunquam vero quisque nec pro præterita, nec pro futura iniquitate percutitur; sed ut sola divinæ virtutis potentia, ex amputata percussione monstretur. Unde cum Domino in Evangelio de cæco nato diceretur: (a) *Hic peccavit, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur* (*Joan., ix, 2*)? respondit Dominus dicens: *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera* (b) *Dei* (*Ibid. 3*)? In qua manifestatione quid agitur, nisi ut ex flagello meritum virtus augeatur; et cum nulla præterita iniquitæ tergitur, magna de patientia fortitudo generetur. Unde idem beatus Job præfertur prius voce judicis, et post manui committitur tentatoris: quem post flagellum Deus dum remunerans familiariter alloquitur, aperte quantum de verbere creverit indicatur. Amici ergo beati Job, dum percussione genera distinguere nesciunt, percussum pro culpa crediderunt: et dum Deum justum in percussione sua conantur asserere, beatum Job compulsi

sunt de injustitia reprobare; nescientes videlicet quod idcirco flagellatus fuerat, ut pro flagello ejus divinæ gloriæ laus cresceret, non autem ut per flagella peccata quæ nequaquam commiserat emendaret. Unde et ad veniam citius redeunt, quia ignorantia potius quam malitia peccaverunt. Quorum superbiam divina justitia eo vehementer humiliat, quo nequaquam illos ad suam gratiam, nisi per eum quem despexerant, reformat. Valde quippe elata mens retunditur, si ipsi super quem se extulit supponatur.

CAPUT VI [*Vet. X*].

13. *Sancti omnes quasi stellæ, noctem vitæ præsentis illuminant.* — Sed libet inter hæc mira divinæ dispensationis opera cernere quomodo ad illuminandam noctem vitæ præsentis astra quæque suis vicibus in cœli faciem veniant, quousque in finem noctis Redemptor humani generis, quasi verus lucifer, surgat. Nocturnum namque spatium, dum decedentium succedentiumque stellarum cursibus illustratur, magno cœli decore peragitur. Ut ergo noctis nostræ tenebras suo tempore editus, vicissimque permutatus stellarum radius tangeret, ad ostendendam innocentiam, venit Abel; ad docendam 14 actionis munditiam, venit Enoch; ad insinuandam longanimitatem spei et operis, venit Noe; ad manifestandam obedientiam, venit Abraham; ad demonstrandam conjugalis vitæ castimoniam, venit Isaac; ad insinuandam laboris tolerantiam, venit Jacob; (c) ad rependendam pro malo bonæ retributionis gratiam, venit Joseph; ad ostendendam mansuetudinem, venit Moyses; ad informandam contra adversa fiduciam, venit Josue; ad ostendendam inter flagella patientiam, venit Job. Ecce quam fulgentes stellas in cœlo cernimus, ut inoffenso pede operis iter nostræ noctis ambulemus. Nam cognitioni hominum divina dispensatio quot justos exhibuit, quasi tot astra super peccantium tenebras cœlum misit, (d) quousque verus lucifer surgeret, qui æternum nobis mane nuntians, stellis cæteris clarius ex divinitate radiaret.

14. *Cuncti Christum prænuntiarunt, maxime Job.* — Quem electi omnes dum bene vivendo præcunt, et rebus et vocibus prophetando promiserunt. Nullus etenim justus fuit, qui non ejus per figuram nuntius exstiterit. Dignum quippe erat ut in semetipsis bonum omnes ostenderent, de quo et omnes boni essent, et quod prodesse omnibus scirent. Unde et sine cessatione promitti debuit quod et sine æstimatione datur percipi, et sine fine retineri: ut simul omnia sæcula (e) dicerent quid in redemptione communi sæculorum finis exhiberet. Unde et necesse fuit ut etiam beatus Job, qui tanta incarnationis ejus mysteria protulit, eum quem voce diceret ex conversatione signaret; et per ea quæ pertulit, quæ passurus esset

(a) Sic vet. Edit. cum Corb., Rhem., Remig., Colbert. German. ac pler. in Ebroic.: *Hic quod peccavit aut parentes ejus?* Cocco. Edit. et seq.: *Quis peccavit, hic aut parentes ejus?*

(b) In 2 Rhem., duob. Rem. et Vind. 2, *Dei in illo.*

(c) Guss., *ad repetendam.* Emendatur ex al. Ed et Mss.

(d) Exciderat in Gussanv. *verus.* Quam vocem sup-

plevimus ex Mss. et al. Vulgatis.

(e) Ed. cum Ms. Colbert. aliisque nonnullis, *sæc. discerent.* Præferimus *dicerent* cum duob. Rhem., Remig., uno Vindoc., Corb. Germ., maxime cum de Job mox legatur: *quem voce diceret, ex conversatione signaret.* Quo postremo loco apud Guss., mendose, *ex conversione.*

ostenderet; tantoque verius passionis illius sacramenta prædiceret, quanto hæc non loquendo tantummodo, sed etiam patiendo prophetaret. [Vet. XI.] Sed quia Redemptor noster unam se personam cum sancta Ecclesia, (a) quam assumpsit, exhibuit; de ipso enim dicitur, *Qui est caput omnium nostrum* (Ephes. iv, 15); et de Ecclesia ejus scriptum est: *Corpus Christi, quod est Ecclesia* (Colos. i, 24); quisquis eum in semetipso significat, modo hunc ex capite, modo ex corpore designat, ut non solum vocem capitis, sed etiam corporis teneat. Unde et Isaias propheta ejusdem Domini verba exprimens, ait: *Quasi sponso posuit mihi mitram, et quasi sponsam ornavit me ornamento* (Isaiæ lxi, 10). Quia igitur ipse in capite sponsus, ipse est in corpore sponsa, necesse est ut cum nonnunquam aliquid de capite dicitur, sensim ac subito etiam ad vocem corporis derivetur; et rursum cum de corpore aliquid dicitur, repente ad vocem capitis ascendatur. [Vet. XII.] Beatus ergo Job venturi cum suo corpore typum Redemptoris insinuat; uxor vero ejus, quæ eum ad maledicendum provocat, vitam carnalium designat; qui intra sanctam Ecclesiam incorrectis moribus positi, quo per fidem bonis juxta sunt, eo per vitam durius premunt; quia dum quasi fideles vitari non possunt, a fidelibus tanto deterius, quanto et interius tolerantur.

15. *Amici Job hæreticos adumbrant.* — Amici vero ejus, qui dum consulunt invehuntur, hæreticorum figuram expriment, qui sub specie consulendi agunt negotium seducendi. Unde et ad beatum Job quasi pro Domino loquuntur, sed tamen a Domino non approbantur; quia videlicet omnes hæretici Deum, dum defendere nituntur, offendunt. Unde eis aperte et ab eodem sancto viro dicitur: *Disputare cum Deo cupio: prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum* (Job, xiii, 3 et 4). Constat ergo eos hæreticorum typum errando gerere, quos sanctus vir redarguit cultui perversorum dogmatum deservire. [Rec. VII.] Omnis vero hæreticus in eo quod Deum defendere cernitur, veritati illius adversatur, Psalmista attestante, qui ait: *Ut destruas inimicum et defensorem* (Psalm. viii, 3). Inimicus quippe et defensor est, (b) qui Deum quo prædicat impugnat.

CAPUT VII.

16. *Nominibus suis Job Christum, amici ejus hæreticos significant.* — Nam quia beatus Job venturi Redemptoris speciem teneat, etiam nomine demonstrat. Job quippe interpretatur dolens. Quo nimirum dolore, vel Mediatoris passio, vel sanctæ Ecclesiæ labor

A exprimitur, quæ multiplici præsentis vitæ fatigatione cruciatur. Amici quoque ejus ex vocabulo nominis meritum suæ indicant actionis. Nam Eliphaz Latina lingua dicitur Domini contemptus. Et quid aliud hæretici faciunt, nisi quod, dum falsa de Deo sentiunt, eum superbiendo contemnunt? (c) Baldad interpretatur vetustas sola. Bene autem omnes hæretici in his quæ de Deo loquuntur, dum non intentione recta, sed appetitione temporalis gloriæ videri prædicatores appetunt, vetustas sola nominantur. Ad loquendum quippe non zelo novi hominis, sed vitæ veteris pravitate concitantur. Sophar quoque Latino sermone dicitur dissipatio speculæ, (d) vel speculationem dissipans. Mentis namque fidelium ad contemplanda superna se erigunt; sed dum hæreticorum verba pervertere recta contemplantes appetunt, speculam dissipare conantur. [Vet. XIII.] In tribus itaque amicorum Job nominibus, tres hæreticarum mentium perditionis casus exprimuntur. Nisi enim Deum contemnerent, nequaquam de illo perversa sentirent; et nisi (e) vetustatis cor traherent, in novæ vitæ intelligentia non errarent; (f) et nisi speculationem bonorum destruerent, nequaquam eos superna judicia tam districto examine pro verborum suorum culpa reprobarent. Contemnendo igitur Deum, in vetustate se retinent; sed in vetustate relinendo, pravis suis sermonibus speculationi rectorum nocent.

CAPUT VIII.

17. *In amicorum Job reconciliatione hæreticorum conversio figuratur.* — Quia vero nonnunquam hæretici divinæ gratiæ largitate perfusi ad unitatem sanctæ Ecclesiæ redeunt, bene hoc ipsa amicorum reconciliatione signatur. Pro quibus tamen beatus Job exorare præcipitur, quia hæreticorum sacrificia accepta Deo esse nequeunt, nisi pro eis universalis Ecclesiæ manibus offerantur; ut ejus meritis remedium salutis inveniant, quam verborum jaculis impugnando feriebant. Unde et septem pro eis sacrificia memorantur oblata; quia dum septiformis gratiæ Spiritum confidentes accipiunt, quasi septem oblationibus expiantur. Hinc est quod in Joannis Apocalypsi per septem Ecclesiarum numerum universalis Ecclesia designatur (Apoc. i, 11). Hinc per Salomonem de Sapientia dicitur: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (Prov. ix, 1). Ipso ergo sacrificiorum numero reconciliati hæretici, quid prius fuerint expriment, qui perfectioni septiformis gratiæ non nisi redeundo junguntur.

18. *Illorum mactanda superbia, ut Ecclesiæ hoc sacrificio restituantur.* — Bene autem tauros pro se et

(a) Corb., quam sumpsit.

(b) Coccius quem secuti sunt posteriores omnes Edit. nullis Mss. prælucentibus: *Qui Deum quem prædicat moribus impugnat.* Sane hic de corruptis moribus non agitur, sed de mala illorum fide qui speciem gerunt consulendi, et agunt negotium seducendi.

(c) Rhem., Remig., Colb., Baldac. Corb., Baldach.

(d) Unus Rhem., unus Remig. et Reg., vel speculam. 2 Vindoc. utramque lectionem exhibet.

(e) Ita Mss. Bellov., Compend., Corb., Ebroic. 1, Remig. 1, Rhem., German. Proxime accedit Colbert.,

in quo mendose, vetustatis contraherent. In uno Reg.: *Vetustatis vitium contraherent*; in alt., sicut in Ed. Barthol.: *Vetustates contraherent.* Utic. utramque lect. præfert, *vetustatis cor traherent*, et *vetustates contraherent.* In Ed. Basil. 1514, et aliis seq., nisi *vet. prava verba elate loquendo contraherent.*

(f) Mss. pene omnes sic legendum docent. Vulgati antiquiores consentiunt. Gilot. vero et seq. habent; *Et nisi in se . . . destr . . . superna justitia . . . reprobaret.*

arietes obtulisse describuntur. In tauro quippe cervix **A** superbiæ, in ariete autem ducatus gregum sequentium designatur. Quid est ergo pro eis tauros arietesque mactare, nisi eorum superbum ducatum interficere; ut de se humilia sentiant, et post se corda innocentium non seducant? Cervice enim tumentis ab Ecclesiæ unitate resilierant, et infirmos post se populos quasi sequentes greges trahebant. Veniant igitur ad beatum Job, id est, revertantur ad Ecclesiam, et septenario sacrificio tauros et arietes mactandos offerant; (a) qui ut universali Ecclesiæ jungantur, humilitate interveniente interficiant quicquid prius tumidum de superbo ducatu sapiebant.

CAPUT IX.

19. *Superbus, licet recte sentiens, increpandus. Quæ ratione non indiget sacrificio.* — Per Heliu autem, qui **B** rectis quidem sensibus loquitur, sed ad stulta elationis verba derivatur, persona uniuscujusque arrogantis exprimitur. Multi namque intra sanctam Ecclesiam positi, recta quæ sapiunt recte proferre contemnunt. Unde et divinæ increpationis verbis arguitur, nec tamen pro illo sacrificium offertur; quia fidelis quidem est, sed tamen arrogans: per veritatem credulitatis intus est, sed per tumoris sui obstaculum acceptabilis non est. Hinc ergo increpatio redarguit, sed sacrificium non reducit; quia in ea quidem fide est in qua esse debuit, sed superna hunc justitia increpans pro superfluis repellit. Unde et bene Heliu Latino sermone dicitur, Deus meus iste, vel (b) Deus Dominus. Arrogantes enim viri intra sanctam Ecclesiam, quamvis Deum elate vivendo refugiunt, eum tamen veraciter **C** credendo continentur. Quid est enim, Deus meus iste, nomine dicere, nisi eum, cui credidit, aperta professione monstrare? vel quid est, Deum Dominum dicere, nisi hunc et Deum per divinitatem credere, et Dominum ex incarnatione perhibere?

CAPUT X. [Vet. XIV.]

20. *Job duplicia recipiens quid præsignet. Sanctorum ante resurrectionem una beatitudo; post duplex.* — Bene autem post damna rerum, post funera pignorum, post cruciatus vulnerum, post certamina pugnasque

(a) 1 Remig.: Quia ut ... jungantur, necesse est ut humilitate.

(b) Apud Barthol., Remb., Coc., et in Ed. Basil. 1514, hic additur meus.

(c) Omissam in Ed. Vatic. et Gussanv. vocem mu-

verborum, duplici remuneratione sublevatur; nimirum sancta Ecclesia, adhuc etiam in hac vita, pro laboribus quos sustinet, duplicia (c) recipit; cum susceptis plene gentibus, in fine Judæorum etiam ad se corda convertit. Hinc scriptum est: *Donec plenitudo gentium intraret omnis Israel salvus fieret* (Rom. xi, 25). Dupl postmodum recipiet: quia finito labore prætemporis, non solum ad animarum gaudium, sed ad beatitudinem corporum ascendit. Unde bene prophetam dicitur: *In terra sua duplicia possidet* (Isai. lxi, 7). Sancti quippe in terra viventium duplicia possident, quia nimirum beatitudine mentis et corporis gaudent. Unde Joannes in Apocalypsi quia ante resurrectionem corporum clamantes sanctorum animas vidit, accepisse eas stolas si aspexit, dicens: *Et datæ sunt illis singulæ stolæ et dictum est illis, ut requiescerent tempus modicum, donec impleretur numerus conservorum fratrum eorum* (Apoc. vi, 11). (d) Ante resurrectionem quippe stolas singulas accepisse dicti sunt, quia adhuc mentis beatitudine perfruuntur. Binas expecturi sunt, quando cum animarum perfecto gaudio etiam corporum incorruptione vestientur.

21. *Afflictio hic certa; quantum duratura sit, incertum.* — Recte autem afflictio quidem beati Job tantum sed quantitas temporis in ejus afflictione incertum; quia sanctæ Ecclesiæ in hac vita tribulatur, sed quanto hic tempore conterenda atque transcendenda sit, ignoratur. Unde et ore Veritatis dicitur: *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta* (1 Cor. ii, 7). Per hoc quod beati Job passio dicitur, docemur quod sciendo novimus. Per hoc vero quod quantitas temporis in passione reticetur, docemur quid nescire beamus.

In longum præfationis verba protraximus, ut totum breviter perstringendo loqueremur. Sed ad loquendi initium, diu loquendo, pervenimus; prius historię radicem figere, ut valentius postmodum de allegariarum fructu s-

nera, restituimus ex Mss. et antiquioribus V.

(d) Locus notatu dignus ad probandam sanctæ beatitudinem, ante judicii extremi diem. Sic cant hunc Apoc. locum Bernardus et alii non

^a Pars prima, LIBROS QUINQUE COMPLECTENS

LIBER PRIMUS.

Capitis primi libri Job priores versus primum historico, deinde allegorico, postremo morali sensu explanat.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Vir erat in terra Hus, nomine Job.*
HISTORICUS SENSUS. — 1. *Job inter malos bonus dicitur,*

D quod summa laus est. — Idcirco sanctus vir ubi laus verit dicitur, ut ejus meritum virtutis exprimatur; namque quis nesciat quod sit terra gentilium? **G**

(a) In Mss. hic titulus occurrit: *Moralia beati Gregorii per contemplationem sumpta.* In Corb. omittitur

tas autem eo obligata vitiis existit, quo cognitionem sui conditoris ignoravit. Dicatur itaque ubi habitaverit, ut hoc ejus laudibus proficiat, quod bonus inter malos fuit. Neque enim valde laudabile est bonum esse cum bonis, sed bonum esse cum malis. Sicut enim gravioris culpæ est, inter bonos bonum non esse; ita immensi est præconii, bonum etiam inter malos existisse. Hinc est quod isdem beatus Job sibimet attestatur, dicens: *Frater fui draconum, et socius struthionum* (Job. xxx, 29). Hinc Petrus magnis Loth laudibus extulit, quod bonum inter reprobos invenit, dicens: *Et justum Loth oppressum a nefandorum (a) injusta conversatione eripuit. Aspectu enim et auditu justus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animam justi iniquis operibus cruciabant* (II Pet. ii, 7, 8). Qui nimirum cruciari non posset, nisi prava propinquorum opera et audiret, et cerneret. Et tamen aspectu et auditu justus dicitur, quia iniquorum vita, non delectando justis aures atque oculos, sed feriendo (b) tangebatur. Hinc Paulus discipulis dicit: *In medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Philip. ii, 15). Hinc (c) angelo Pergami ecclesiæ dicitur: *Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ; et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam* (Apoc. ii, 13). Hinc sancta Ecclesia sponsi voce laudatur, cum ei in amoris Cantico dicitur: *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias* (Cant. ii, 2). Bene ergo beatus Job, memorata terra gentili, inter iniquos vixisse describitur; ut, juxta sponsi præconium, inter spinas liliū crevisse monstretur. Unde recte mox subditur:

CAPUT II.

IBID. — *Simplex, et rectus.*

2. *Job simplicitas et rectitudo. Utraque necessaria.* — Nonnulli namque ita sunt simplices, ut rectum quid sit ignorent. Sed eo verè simplicitatis innocentiam deserunt, quo ad virtutem rectitudinis non assurgunt; quia dum cauti esse per rectitudinem nesciunt, nequaquam innocentes persistere per simplicitatem possunt. Hinc est quod Paulus discipulos admonet dicens: *Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo* (Rom. xvi, 19). Hinc rursum dicit: *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote* (I Cor. xiv, 20). Hinc per semetipsam Veritas discipulis præcipit, dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16). Utraque enim necessario in admonitione conjunxit; ut et simplicitatem columbæ astutia serpentis instrueret, et rursum serpentis astutiam columbæ simplicitas temperaret. Hinc est quod sanctus Spiritus præsentiam suam hominibus, non in columba solummodo, sed etiam in igne patefecit (Matth. iii, 11, 16). Per columbam quippe simplicitas, per ignem vero zelus indicatur. In columba igitur, et in igne osten-

ditur (Act. ii, 3): quia quicumque illo pleni sunt, sic mansuetudinis simplicitatis inserviunt, ut contra culpas delinquentium etiam zelo rectitudinis accendantur. Sequitur:

CAPUT III.

IBID. — *Timens Deum, et recedens a malo.*

3. *Deum timere quid sit. Bona malis admista reprobantur.* — Deum timere est nulla, quæ facienda sunt bona præterire. Unde per Salomonem dicitur: *Qui Deum timet, nihil negligit* (Eccle. vii, 19). Sed quia nonnulli sic bona quædam faciunt, ut tamen a quibusdam malis minime suspendantur, bene postquam timens Deum dicitur, recedens quoque a malo perhibetur. Scriptum quippe est: *Declina a malo, et fac bonum* (Psal. xxxvi, 27). Neque enim bona Deo accepta sunt, 19 quæ ante ejus oculos malorum admistione maculantur. Hinc namque per Salomonem dicitur: *Qui in uno offenderit, multa bona perdet* (Eccle. ix, 18). Hinc (d) Jacobus attestatur dicens: *Quicumque totum legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (Jac. ii, 10). Hinc Paulus ait: *Modicum fermentum totam massam corrumpit* (I Cor. v, 6). [Vet. III.] Beatus igitur Job, ut ostendatur quam mundus in bonis existit, solerter indicatur quam alienus a malis fuit.

4. *Cur virtutes Job ab exordio describantur.* — Mos vero esse narrantium solet, ut cum palæstræ certamen insinuant, prius luctantium membra describant quam latum validumque sit pectus, quam sanum, quam pleni tumeant lacerti, quam subterpositus venter nec mole gravet, nec extenuatione debilitet; ut cum prius aptos certamini artus ostenderint, tunc demum magnæ fortitudinis ictus narrent. Quia ergo athleta noster contra diabolum fuerat certaturus, quasi ante arenæ spectaculum, sacræ scriptor historię in athleta hoc spirituales virtutes enumerans, mentis membra describit, dicens: *Erat vir ille simplex, et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo*, ut, dum membrorum positio magna cognoscitur, ex hac ipsa jam forti positione subsequens etiam victoria prænoscat. Sequitur:

CAPUT IV.

VERS. 2. — *Nati sunt ei septem filii et tres filię.*

5. *Filiorum multitudo eum ad avaritiam non pellexit.* — Sæpe ad avaritiam cor parentis illicit fecunditas prolis. Eo enim ad ambitum congregandæ hereditatis accenditur, quo multis hæredibus secundatur. Ut ergo beati Job quam sancta mens fuerit, ostendatur, et justus dicitur, et multæ prolis pater fuisse perhibetur. (e) Qui in libri sui exordio devotus sacrificiis offerendis asseritur, promptus autem largitibus etiam post a semetipso memoratur. Pensemus ergo quanta fortitudine præditus existit, quem ad

(a) Plerique, *injuria conversatione*. Primus Remig., *a nefandorum injuria et conversatione eripuit*. In Colbert., *impudica convers.*

(b) Corb., *non tangebant*: et paulo ante, secundis curis, *vitia pro vita*.

(c) Vatic. et Gussanv., et pene omnes Mss., *hinc an-*

gelo Pergami Ecclesiæ.

(d) Unus ex Remig., *hinc Jacobus apostolus*.

(e) Vulgati omnes: *Qui in libri hujus*. Fortasse quod Editores non censerent hic dici posse *Latine, libri sui*, ut habetur in Mss., sed scrupulosius.

hereditatis tenaciam nec tot heredum affectus inclinavit. Sequitur :

CAPUT V [Vet. IV].

VERS. 3. — *Et fuit possessio ejus septem millia ovium, et tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, et quingentæ asinæ, ac familia multa nimise.*

6. *Opes sine amore possedit.* — Scimus, quia ad majorem dolorem mentem commovent damna majora. Ut igitur ostendatur, quantæ virtutis exstitit, multum fuisse dicitur, quod patienter amisit. Nunquam quippe sine dolore amittitur, nisi quod sine amore possidetur. Itaque dum substantia magna describitur, et tamen paulo post patienter amissa perhibetur; quam sine dolore perdidit, constat quia sine amore possedit. Notandum quoque est, quod prius cordis divitiæ, et post, opes corporis describuntur. Solet enim rerum abundantia tanto magis a divino timore mentem solvere, quanto magis hanc exigit diversa cogitare. Nam dum per multa spargitur, stare in intimis fixa prohibetur. Quod per semetipsam Veritas, cum parabolam seminantis exponeret, indicavit dicens: *Qui seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, et sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum, suffocat verbum, et sine fructu efficitur* (Matth. XIII, 22; Luc. VIII, 7, 8; Marc. IV, 7). Ecce beatus Job et multa possidere dicitur, et paulo post divinis sacrificiis instanter deservire perhibetur.

7. *Cuncta jam corde reliquerat.* — Consideremus ergo cujus sanctitatis iste vir fuerit, qui ad tam sedula Dei obsequia, et sic occupatus vacavit. Necdum præcepti virtus emicuerat, quæ omnia relinqui præciperet; sed tamen beatus Job ejusdem jam præceptionis vim corde servabat; quia nimirum substantiam suam mente 20 reliquerat, quam sine delectatione possidebat.

CAPUT VI.

IBID. — *Eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.*

8. *Quantis divitiis afflueret.* — Orientales viros esse prædivites quis ignorat? Magnus ergo inter Orientales exstitit, ac si aperte diceretur: quia et divitibus ditior fuit.

CAPUT VII.

VERS. 4. — *Et ibant filii ejus, et faciebant (a) convivia per domos, unusquisque in die suo: et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent et biberent cum eis.*

9. *Substantia dividenda inter filios, eorum corda non divisit.* — Solet inter fratres major substantia, discordiæ fieri gravioris causa. O inestimabilem paternæ institutionis laudem! Et pater dives dicitur, et filii concordesserunt. Et dum dividenda inter eos substantia aderat, corda tamen omnium indivisa charitas replebat.

CAPUT VIII [Vet. V, Rec. IV].

VERS. 5. — *Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Job, et sanctificabat illos, sur-*

(a) Mss. et Berthol., *faciebant convivium per domos.* Aliæ Ed., *convivia.*

(b) Plurimi Mss., *pro singulis.*

A gensque diluculo offerebat holocausta per singulos.

10. *Nulla pene convivia sine culpa, propter voluptatem et loquacitatem.* — Cum dicitur, *mittebat et sanctificabat illos*, aperte demonstratur quid districtioris erga illos præsens ageret, quibus absens sollicitudine non deesset. Sed hoc nobis est solerter intuendum quod, peractis diebus convivii, purgatio (b) per singulos adhibetur holocausti. Vir quippe sanctus noverat quia celebrari convivia sine culpa vix possent. Noverat quia magna purgatione sacrificiorum diluendæ sunt epulæ conviviorum; et quidquid in semetipsis filii convivantes inquinaverant, pater sacrificium immolando tergebat. Nonnulla quippe sunt vitia quæ a conviviis aut separari vix possunt, aut certe nequaquam possunt. (c) Pene semper enim epulas comitatur voluptas. Nam dum corpus in refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Unde scriptum est: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (Exod. XXXII, 6).

11. Pene semper epulas loquacitas sequitur; cumque venter reficitur, lingua diffrenatur. Unde recte dives apud inferos aquam appetere describitur, dicens: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum*, (d) *ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. XVI, 24). Prius epulatus quotidie splendide dicitur; et post aquam petere in lingua memoratur. Quia enim, ut diximus, inter epulas valde diffluere loquacitas solet, ex pœna indicat culpam, cum eum, quem epulatum quotidie splendide Veritas dixerat, in lingua plus ardere perhibebat. Hi qui chordarum harmoniam temperant, tanta hanc arte dispensant, ut plerumque, cum una tangitur, longe alia ac multis interjacentibus posita chorda quatiatur: cumque ista sonitum reddit, illa, quæ in eodem cantu temperata est, aliis impercussis, tremit. Sic ergo in Scriptura sacra plerumque de virtutibus, sic de vitiis agitur; ut dum loquendo aliud insinuat, tacendo aliud innotescat. [Vet. VI.] Nihil enim contra divitem de loquacitate memoratur; sed dum pœna in lingua dicitur, quæ in convivio inter alias gravior fuerit culpa monstratur.

12. *Job octavo die sacrificium offerens, mysterium resurrectionis colit.* — Cum vero septem fratres per dies singulos convivia facere describuntur, et peractis diebus convivii, Job septem sacrificia offerre perhibetur; aperte historia indicat quod beatus Job octavo die sacrificium offerens mysterium resurrectionis colat. Dies namque qui nunc Dominicus dicitur, a morte Redemptoris est tertius, sed in ordine conditionis octavus, qui et primus in conditione est. Sed quia revolutus septimum sequitur, octavus 21 recte numeratur. Quia ergo octavo die offerre septem sacrificia dicitur, plenus septiformis gratiæ Spiritu prope resurrectionis Domino deservisse perhibetur. Unde et psalmus pro octava præscribitur, in quo gau-

(c) Deest pene in Compend., Ebroic. et aliis.

(d) Mss., *ut intingual extremum digiti sui in aqua.*

dium de resurrectione nuntiatur [Vet. VII]. Sed A quia beati Job filii tanta fuerant disciplina bonæ institutionis accincti, ut neque per facta in conviviis, neque per verba delinquerent, aperte monstratur, cum subditur :

CAPUT IX [Rec. V].

IBID. — Dicebant enim : Ne forte peccaverint filii mei et benedixerint Deo in cordibus suis.

13. De alterius corde non est temere judicandum. In rectores fidelium qui eorum opera nesciunt. — Perfectos quippe esse in opere et sermone docuerat, pro quibus de sola pater cogitatione metuebat. Quia vero de alienis cordibus judicare temere non debeamus, in sancti hujus viri verbis agnoscimus, qui non ait : Quia benedixerunt in cordibus suis : sed, Ne forte benedixerint Deo in cordibus suis. Unde bene B per Paulum dicitur : Nolite judicare ante tempus, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (I Cor. iv, 5). [Vet. VIII]. Quisquis enim in cogitatione a rectitudine exorbitat, in tenebris peccat. Nos ergo tanto minus debemus aliena corda audacter reprehendere, quanto scimus, quia visu nostro non possumus alienæ cogitationis tenebras illustrare. (a) Sed hac solerter intendum est, quanta pater severitate potuit filiorum opera corrigere, qui tanta sollicitudine studuit corda mundare. Quid ad hæc rectores fidelium dicunt, qui discipulorum suorum et aperta opera nesciunt ? Quid in sua excusatione cogitant, qui in commissis sibi nec vulnera actionum curant ? Ut vero hujus sancti (b) operis etiam perseverantia demonstratur, recte subjungitur :

CAPUT X.

IBID. — Sic faciebat Job cunctis diebus.

14. Job perseverantia. — Scriptum quippe est : Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. (Matth. x, 22 ; xxiv, 13.) In sacrificio igitur sancta actio, in cunctis autem diebus sacrificii, constantia sanctæ actionis ostenditur. Hæc breviter historiam sequendo transcurramus ; nunc ordo expositionis exigit ut exordium repetentes, allegoriarum jam secreta pandamus.

CAPUT XI. [Vet. IX].

Vers. 1. — Vir erat in terra Hus, nomine Job.

15. SENSUS ALLEGOR. — Christus Job nomine designatus. — Hæc per historiam facta credimus, sed per allegoriam jam qualiter sint impleta, videamus. Job namque, ut diximus, interpretatur dolens : Hus vero consiliator. Quem ergo alium beatus Job suo nomine exprimit, nisi eum de quo propheta loquitur dicens : dolores nostros (c) ipse portavit (Isai. LIII, 4) ? Qui Hus terram inhabitat, quia in corda populi consiliatoris regnat. Paulus quippe ait Christum Dei

virtutum, et Dei sapientiam. (I Cor. i, 24). Atque hæc ipsa Sapientia per Salomonem dicit : Ego sapientia habito in consilio, et eruditis intersum cogitationibus (Proverb. viii, 12). Hus ergo terram inhabitat Job, quia Sapientia, quæ pro nobis passionis dolorem sustinuit, corda vitæ consiliis dedita sibi met habitationem fecit.

CAPUT XII [Vet. X].

IBID. — Et erat vir ille simplex et rectus.

16. Simpliciter et rectitudinem tenuit. — In rectitudine justitia, in simplicitate autem mansuetudo signatur. Plerumque nos cum rectitudinem justitiæ exsequimur, mansuetudinem relinquimus ; et cum mansuetudinem servare cupimus, justitiæ rectitudinem declinamus. Incarnatus vero Dominus simplicitatem cum rectitudine tenuit : quia nec in mansuetudine distractionem justitiæ, nec rursum in distractione justitiæ virtutem mansuetudinis amisit. Unde cum quidam, deducta adultera, hunc tentare voluissent, ut in culpam aut immansuetudinis aut injustitiæ laberetur, ad utraque respondit dicens : Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat (Joan., viii, 7). Dat simplicitatem mansuetudinis qui sine peccato est vestrum ; dat zelum justitiæ, primus in illam lapidem mittat. Unde et ei propheta dicit : Intende, prospere procede, et regna propter veritatem et mansuetudinem et justitiam (Psal. xlii, 5). Veritatem quippe exsequens, mansuetudinem cum justitia conservavit ; ut nec zelum rectitudinis in mansuetudinis pondere amitteret, nec rursum pondus mansuetudinis zelo rectitudinis perturbaret. Sequitur :

CAPUT XIII.

IBID. — Timens Deum, et recedens a malo.

17. Deum quomodo timuit. — Scriptum est de illo : Et replevit eum spiritus timoris Domini (Isai. xi, 3). Incarnatus enim Dominus in semetipso omne quod nobis (d) inspiravit, ostendit ; ut quod præcepto diceret, exemplo suaderet. Juxta humanitatis ergo naturam Redemptor noster Deum timuit ; quia ut superbum hominem redimeret (c) mentem pro illo humilem sumpsit. Cujus bene per hoc, quod recedere a malo Job dicitur, et actio designatur. Ipse quippe recessit a malo, non quod faciendo contigit, sed quod inveniundo reprobavit : quia vetustam, quam natus invenit, humanæ conversationis vitam deseruit ; et novam, quam secum detulit sequacium moribus impressit.

CAPUT XIV [Rec. VI].

Vers. 2. — Nati sunt ei septem filii, et tres filiae.

18. Septenarius numerus perfectus. — Quid in septenario numero nisi summa perfectionis accipitur ? Ut enim humanæ rationis causas de septenario numero taceamus, quæ asserunt quod id-

(a) Mss. Remig., Rem., Ebroic., etc., sed hac in re solerter.

(b) Ita Corb., Germ. et pler. Mss. In Edit., hujus sanctiviri operis.

(c) A Mss. Corb. et nonnullis abest ipse, quod in Germ. additum secundis curis.

(d) Ita Mss. omnes, Rem., Remig., Colb., Corbeiens., Turon., etc. Editio Basil. 1514, Paris. 1618,

et aliæ, habent, quod nobis imperavit.

(e) Ita Mss. S. Germ., Regii, Rem., etc., veteresque Edit. Paris. et Basil. Unus Remig. habet, mortem pro illo humilem sumpsit. Hoc Ms. usus fortasse Joann. Gilotius Campanus, in sua Edit. anno 1571, utramque lectionem adoptavit ; aliæ postea Edit. retinuerunt hanc unicam : mortem pro illo humilem sumpsit.

us sit, quia ex primo pari constat, et A
i; ex primo qui dividi potest, et primo
on potest; certissime scimus quod se-
numerum Scriptura sacra pro perfectione
isuevit (*Genes. ii, 3*). Unde et septimo
am requievisse ab operibus asserit. Hinc
quod septimus dies in requiem hominibus,
sabbatum datus est. Hinc est quod jubileus
a quo plenaria requies exprimitur, septem
adibus consummatur, qui monade (a) addita
adunationis impletur.

XII.] 19. *Filii Job apostolos signant.* — *Nati*
10 ei septem filii. Ad prædicandum scilicet vi-
incedentes apostoli. Qui dum perfectionis
pta peragunt, quasi superioris sexus fortitudi-
in conversatione tenuerunt. Hinc est enim, B
perfectione septiformis gratiæ Spiritus implendi
ecim sunt electi. A septenario quippe numero
uodenarium surgitur. Nam septenarius suis in
artibus multiplicatus, ad duodenarium tenditur.
a enim quatuor per tria, sive per quatuor tria
cantur, septem in duodecim vertuntur (b). Unde
acti apostoli, quia sanctam Trinitatem in quatuor
artibus mundi prædicare mittebantur, duodecim
int electi; ut etiam numero perfectionem osten-
erent, quam vita et voce prædicarent.

20. *Filiæ fidelium plebes. Fidelium tres ordines.* —
atæ sunt et tres filiæ. Quid in filiabus, nisi 23 in-
rmiores fidelium plebes accipimus, (c) quæ etsi ad
erfectionem operis nequaquam forti virtute per-
manent, fidem tamen Trinitatis cognitam constanter
ment? In septem ergo filiis ordo prædicantium, in C
ribus vero filiabus multitudo significatur auditorum.
ossunt etiam per tres filias tres ordines fidelium
esignari. Post filios quippe filiæ nominantur, quia
ost apostolorum conspectam fortitudinem, tres dis-
inctiones fidelium in Ecclesiæ conversatione secutæ
unt: pastorum videlicet, et continentium, atque con-
gatorum. [*Vet. XIII.*] Unde et Ezechiel propheta
res liberatos viros audisse se asserit, Noe scilicet,
t Danielelem, et Job (*Ezechiel xiv*). Quid enim per
loe, qui arcam in undis rexit, nisi præpositorum
rdo signatur; qui dum ad formam vitæ populis
ræsunt, sanctam Ecclesiam in tentationum fluctibus
egunt? Quid per Danielelem, cujus mira abstinencia
cribitur, nisi continentium vita figuratur; qui dum
uncta, quæ mundi sunt, deserunt, despectæ Baby-
oniæ alta mente dominantur? Quid per Job, nisi D
onorum conjugum vita signatur: qui de rebus

mundi, quas possident, dum pia opera faciunt, quæ-
per terræ viam ad cœlestem patriam tendunt? Quia
igitur post sanctos apostolos tres istæ fidelium dis-
tinctiones secutæ sunt, recte post filios, tres filiæ
natæ memorantur. Sequitur:

CAPUT XV.

VERS. 3. — *Et fuit possessio ejus septem millia*
ovium, et tria millia camelorum.

21. *Ovibus innocentes, camelis vitiosi gentiles*
adumbrati et Samaritani. — Quia fideles auditores
ex varia conversatione collecti sunt, quod prius
universaliter, (d) memoratis filiabus, dicitur, hoc dis-
tincte postmodum appellatione animalium subinfer-
tur. Quid enim in septem millibus ovium, nisi per-
fectam quorundam innocentiam exprimit, quæ (e) ad
perfectionem gratiæ, ex legis pascuis venit? Quid
vero in tribus millibus camelorum, nisi ad plenitu-
dinem fidei veniens, (f) torta gentilium vitiositas de-
signatur? [*Vet. XIV.*] In Scriptura autem sacra ali-
quando cameli nomine ipse Dominus, aliquando au-
tem populus gentilis exprimitur. Cameli enim no-
mine Dominus designatur, sicut ab eodem Domino
Judæis adversantibus dicitur: *Liquantes culicem, ca-*
melum glutientes (*Matth. xxiii, 24*). Culex enim su-
surrando vulnerat, camelus autem sponte se ad sus-
cipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo Judæi cu-
licem, quia seditiosum dimitti latronem petierunt;
camelum vero glutierunt, quia eum qui ad susci-
pienda nostræ mortalitatis onera sponte descenderat
extinguere clamando conati sunt. Rursus cameli
nomine gentilitas designatur. Unde et Rebecca ad
Isaac veniens (*Genes. xxiv, 61*), dorso cameli dedu-
citur; quia ad Christum ex gentilitate Ecclesia pro-
perans, (g) in tortis vitiosisque vitæ veteris conversa-
tionibus invenitur. Quæ Isaac viso, descendit; quia
Domino cognito, vitia sua gentilitas deseruit, et ab
elatione celsitudinis ima humilitatis petiit. Quæ et
verecundata pallio velatur, quia coram illo ex an-
teacta vita confunditur. Unde et per Apostolum eis-
dem gentibus dicitur: *Quem ergo fructum habuistis*
tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? (*Rom. vi, 21*).
Quia igitur per oves, 24 Hebræos a pascuis legis ad
fidem venientes accipimus, nihil obstat ut per ca-
melos, tortos moribus, atque onustos idolorum en-
tibus, gentilium populos sentiamus. Quia enim ex s
metipsis sibi invenerunt deos quos colerent, quasi a
metipsis eis onus in dorso excreverat, quod portare

[*Vet XV.*] 22. Potest etiam per camelos, quia
communia sunt animalia, Samaritanorum vita

(a) Hic variant Mss., aliis *monadi addita*, aliis plu-
ribus *monade addito*, præferentibus. Ex his sunt
Corb., Germ., Utic. Ibidem in Utic. et Ed. legitur,
nostræ adun. summa. Redundat *summa* depravatque
sensum. Gregorius quippe vocat monadem aduna-
tionem illam qua in mundi fine congregandi sunt
electi, ut ex sequentibus patebit.

(b) Rem., Vindoc., Ebroic. *vertunt*.

(c) In solis vulgatis post *accipimus*, adjicitur: *fidem*
sanctæ Trinit. tenentes, quod glossema rejiciendum
est.

(d) *receptis filiis et filiabus*, recipientibus

Mss.; et præter Gregorii mentem, paulo ante
centis tribus filiabus, nulla filiorum facta men-
tio tres fidelium ordines significari.

(e) Ed. Vet. et Rec., *ad perceptionem*, quod t
Utic. et nonnulli Mss., Unus Vindoc. et al. *ad*
ceptionis gratiam. Sequimur Ms. Corb.

(f) Vatic. et Gussanv., *tota gentilium*, men-

(g) Gilot., Vatic., Guss., uno verbo, *intortu*
gnantibus, Mss. ac vet. Edit.

(h) Primus Rem., *commune est animal*.
Germ., *commune sunt animal*.

. Cameli namque ruminant, sed nequaquam un-
 findunt. (a) Samaritani quoque quasi ruminant,
 ex parte legis verba recipiunt; et quasi un-
 gnon findunt, quia eam pro parte contemnunt.
 t grave onus in dorso mentis tolerant, (b) quia
 ine, quod faciunt, sine spe æternitatis elaborant.
 a quippe resurrectionis nesciunt. Et quid esse
 us atque onustius potest, quam afflictionem
 i prætereuntis perpeti, et nequaquam ad re-
 onem mentis gaudia remunerationis sperare?
 uia in carne Dominus apparens, et Hebræorum
 os perfectionis gratia implevit, et Samarita-
 m quosdam ad cognitionem fidei, mira opera
 dendo, perduxit; dicatur recte de umbra, quæ
 item exprimeret, quod et septem millia ovium,
 nelorum tria millia possideret. Sequitur:

CAPUT XVI.

23. — *Quingenta juga boum, et quingentæ*

Boum nomine quid designetur. Quid nomine
rum. — Jam superius dictum est, quod in quin-
 genario numero, qui septem hebdomadibus ac
 de addita impletur, requies designatur; de-
 autem numero summa perfectionis exprimitur.

vero fidelibus perfectio quietis promittitur,
 quinquagenario decies ducto ad quingentesi-
 pervenitur. [Vet. XVI.] In Scriptura autem

boum nomine aliquando hebetudo fatuorum,
 ando bene operantium vita signatur. Quia enim
 nomine stultorum vecordia figuratur, recte per

ionem dicitur: *Statimque eam sequitur quasi*
uctus ad victimam (Proverb. vii, 22). Rursum

boum nomine vita uniuscujusque operantis
 mitur, legis præcepta testantur, quæ per
 en præcepit, dicens: *Non alligabis os bovi tri-*

ti (Deut. xxv, 4). Quod aperte rursum dicitur:
is est operarius mercede sua (Luc. x, 7). Asi-

n quoque nomine aliquando stultorum pigritia,
 ando immoderata petulantium luxuria, aliquan-
 tilium simplicitas designatur. Stultorum pi-

asinorum appellatione figuratur, sicut per
 en dicitur: *Non arabis in bove simul et asino*

. xxi, 10). Ac si diceret: Fatuos sapientibus
 edicatione non socies, ne per eum qui implere

ion valet, illi qui prævalet obsistas. Immoderata
 ue petulantium luxuria asinorum appellatione

mitur, ut propheta testatur, qui ait: *Quorum*
s sunt ut carnes asinorum (Ezech. xxiii, 20).

rum rursus nomine, simplicitas gentilitatis

A ostenditur. Unde Jerusalem tendens Dominus, asel-
 lum sedisse perhibetur (Matth. xxi, 5). Quid est
 enim sedendo (c) asinum Jerusalem venire, nisi genti-
 litatis simplicia corda possidendo, ea ad visionem
 pacis regendo et præsidendo perducere? Quod uno
 et facili testimonio ostenditur: quia et per boves (d) Ju-
 dææ 25 operarii, et per asinum gentiles populi desi-
 gnantur, cum per prophetam dicitur: *Cognovit bos*
possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui
(Isai. i, 3). Quis enim bos, nisi Judaicus populus
 exstitit, cujus cervicem jugum legis attrivit? Et quis
 asinus, nisi gentilitas fuit, quam quilibet seductor
 reperit quasi brutum animal, et nulla ratione reni-
 tens, quo voluit errore substravit? Bos ergo posses-
 sorem, et asinus Domini præsepe cognovit, quia et

B Hebraicus populus Deum, quem colebat, sed ignora-
 bat, reperit; et gentilitas legis pabulum, quod non
 habebat, accepit. Quod igitur superius nominatis
 ovibus et camelis dicitur, hoc inferius in bobus et
 asinis replicatur.

24. *Prædicatorum Judæorum boves jugo legi pressi.*

— Habuit vero et ante Redemptoris adventum Ju-
 dæa boves, quia ad prædicandum misit operarios,
 quibus voce Veritatis dicitur: *Væ vobis, hypocritæ,*
qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum prosely-

tum; et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ
duplo, quam vos (Matth. xxiii, 15). Quos grave ju-

gum legis presserat, quia exteriora litteræ mandata
 tolerabant. Quibus voce Veritatis dicitur: *Venite ad*

me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego refi-
ciam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a

me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 28, 29).
 Quod ergo in Evangelio bene laborantibus requies

promittitur, hoc est quod hic juga boum quingenta
 memorantur: quia qui Redemptoris dominio colla

subiiciunt quo, nisi ad requiem, tendunt? [Vet.
 XVII.] Unde et asinæ quingentæ perhibentur; quia

vocatæ plebes gentilium, dum ad requiem pervenire
 desiderant, cuncta mandatorum onera libenter por-

tant. Unde bene, quod hanc requiem populus gentilis
 appeteret, Jacob filios alloquens prophetica hoc studuit

voce signare, dicens: *Isachar asinus fortis, accubans*
(e) inter terminos, vidit requiem quod esset bona, et ter-

ram quod optima, et supposuit humerum ad portan-
dum (Genes. 48, 15). Inter terminos namque ac-

cubare, est præstolato mundi fine requiescere, nihilque
 de his quæ nunc in medio versantur querere, sed ultima

desiderare. Fortisque asinus requiem ac terram opti-
 mam videt, cum simplex gentilitas idcirco se ad robur

boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriam tendit.

In Corb. et Germ., Samarit. In Reg., Samari: *dicuntur* lib. vi, epist. olim 3, et lib. viii, epist. 21.

Ita Mss. Corb., Germ., Rem., etc., ac vet. Edit., *d omne*, quod legitur in Vatio. et Guss.

Rem., Remig., vetus Editio Basil., ita habent. 1544, *sedendo asinam*. Hanc sequuntur recen-

Ed. Præferenda videtur prior lectio, ut magis
 lens ad sancti Gregorii mentem, qui infra ex-
 t quid significet asinus, non asina. Cæterum *se-*
asellum, etc., phrasis est Gregorio non inso-

lens, nec in scriptoribus sacris peregrina. Optatus,
 lib. ii de schism. Donati, cap. 3: *Cathedram unicam...*
sedit prior Petrus. Ita lib. i, *cujus tu cathedram sedes;*
et, quis cathedram sederet alteram.

(d) Gilot. et seq. Ed., *Judæi op*. At Corb. et pler.
 Mss., *Judææ op*.; quod convenit seq., *habuit Judæa*
boves, etc.

(e) Rem., Remig., Corb., Vindoc., et pene omnes,
accubans in terminos. Et infra: *In terminos namque*
habitare, etc.

Quæ (a) ad portandum humerum supponit; quia conspecta superna requie, præceptis etiam gravibus in operatione se subicit, et quidquid intolerabile pusillanimitas asserit, hoc ei leve ac facile spes remunerationis ostendit. Quia ergo ad æternam requiem pro electorum parte Judæa gentilitasque colligitur, recte quingenta juga boum, et quingentæ asinæ haberi perhibentur. Sequitur:

CAPUT XVIII [Vet XVIII].

IBID. — *Ac familia multa nimis.*

25. *Stulti mundi prius vocati quam sapientes.* — Quid est, quod prius animalium multitudo describitur, et familia in extremo memoratur: nisi quod ad cognitionem fidei prius stulta mundi collecta sunt, ut post ejus etiam astuta vocarentur, Paulo attestante, qui ait: *Non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes* (I Cor. 1, 27)? Ipsa namque sanctæ Ecclesiæ principia, litterarum perhibentur ignara, ut videlicet, cunctis in prædicatoribus suis Redemptor ostenderet quod ad vitam credentes populos non sermo, sed causa suaderet. Sequitur:

CAPUT XVIII [Vet XIX].

IBID. — *Erat vir ille magnus inter omnes Orientales.*

26. *Christus humanitate cæteris similis, divinitate singularis.* — Quod Redemptor noster Oriens dicitur, propheta 26 testante perhibetur, qui ait: *Et ecce vir Oriens nomen ejus* (Zach. vi, 12). Omnes ergo, qui in hoc Oriente fide consistunt, recte Orientales vocantur. Sed quia omnes homines tantummodo homines sunt, ipse autem Oriens Deus et homo, recte dicitur, *Erat magnus inter omnes Orientales.* Ac si aperte diceretur: Omnes, qui in fide Deo nascuntur, superat; quia non ut cæteros adoptio, sed natura illum divinitatis exaltat, qui etsi humanitate cæteris apparuit similis divinitate tamen mansit super omnia singularis.

CAPUT XIX [Rec. VII, Vet. XX].

Vers. 4. — *Et ibant filii ejus, et faciebant convivia per domos.*

27. *In filiis Job convivia celebrantibus prædicatores intelligendi.* — Filii facturi convivia per domos ibant, cum prædicatores apostoli in diversis mundi regionibus, virtutum epulas audientibus, quasi edentibus ministrabant. Unde et eisdem filiis de esurientibus plebibus dicitur: *Date illis vos manducare* (Matth. xiv, 17; xv, 32; Marc. vi, 37; Luc. ix, 13). Et rursum: *Dimittere eos jejunos nolo, ne deficient in via.* Id est, in prædicatione vestra verbum consolationis accipiant, ne a veritatis pabulo jejuni remanentes, in hujus vitæ labore succumbant. Hinc rursum eisdem filiis dicitur: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (Joan. vi, 27).

A Quæ convivia quomodo exhiberentur, adjungitur, cum protinus subinfertur:

CAPUT XX.

IBID. — *Unusquisque in die suo.*

28. *Juxta mensuram intelligentiæ pascendi auditores.* — Si ignorantie obscuritas sine dubitatione nox cordis est, intellectus non immerito dies vocatur. Unde et per Paulum dicitur: *Alius judicat diem inter diem, alius judicat omnem diem* (Rom. xiv, 5). Ac si aperte dicat: Alius quædam nonnullis intermissis intelligit, alius vero omnia (b) intellectu possibile ita ut sunt videnda cognoscit. Unusquisque ergo filius in die suo convivium exhibet, quia sanctus quisque prædicator juxta mensuram illuminatæ intelligentiæ mentes audientium epulis veritatis pascit. In die suo Paulus fecerat convivium, cum dicebat: *Beatiiores erunt si sic permanserint secundum meum consilium* (I Cor. vii, 40). De die suo unumquemque admonerat cogitare, cum diceret: *Unusquisque in suo sensu abundet* (Rom. xiv, 5). Sequitur:

CAPUT XXI.

IBID. — *Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent et biberent cum eis.*

29. *Ii per filias Job significantur. Scriptura sacra modo cibus, modo potus.* — Sorores filii ad convivium vocant: quia infirmis auditoribus sancti apostoli refectionis supernæ gaudia prædicant, eorumque mentes, quia a veritatis pabulo jejunas aspiciunt, divini eloquii epulis pascunt. [Vet. XXI.] Bene autem dicitur: *Ut comederent et biberent cum eis.* Scriptura enim sacra aliquando nobis est cibus, aliquando potus. Cibus est in locis obscurioribus, quia quasi exponendo frangitur, et mandendo glutitur. Potus vero est in locis apertioribus, quia ita sorbetur sicut invenitur. Cibus vidit propheta Scripturam sacram, qui exponendo frangeretur, cum diceret: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis* (Thren. iv, 4): id est, infirmi quique Scripturæ sacræ valentiores sententias petierunt exponendo comminui; sed qui exponere debeat non valet inveniri. Potum vidit Scripturam sacram propheta, cum diceret: *Omnes sitientes venite ad aquas* (Isai. lv, 1). Si potus aperta mandata non essent, per semetipsam Veritas non clamaret: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat* (Joan. vii, 37). Quasi cibus et potum vidit propheta Judææ defuisse, cum diceret: *Nobiles ejus interiierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit* (Isai. v, 12). Paucorum quippe est fortia et occulta 27 cognoscere; multorum vero, historiæ aperta sentire. Et idcirco Judææ nobiles non siti, sed fame interiisse asserit; quia hi qui præesse videbantur, dum totos se exteriori intelligentiæ dederant, quod de intimis discutiendo manderent non habebant. Quia vero sublimioribus ab interno intellectu cadentibus, parvulorum intelligentia et in exterioribus exsiccatur, recte illic adjungitur: *Multitudo ejus siti exaruit.* Ac si aperte diceret: dum vulgus vitæ suæ studium deserit, jam

(a) Idem Mss.: *Quæ et ad portandum, humerum apponit.*

(b) Corb., Germ. ac. pl. Mss. cum vet. Edit. Paris. et Basil., *omnia ad intellectum possibile.*

nec fluentia historiarum exquirat. Et occulta sacri eloquii A mandata et aperta se intellexisse testantur, qui reprobanti se iudici conquerentes dicunt: *Manducavimus et bibimus coram te* (Luc. xiii, 26). Quod aperte exponendo subjungunt: *Et in plateis nostris docuisti* (Ibid.). Quia ergo sacra eloquia in locis obscurioribus exponendo franguntur, in locis vero apertioribus ita, ut inventa fuerint, potantur, dicatur recte: *Mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent et biberent cum eis*. Ac si aperte diceretur: infirmos quosque blanda ad se persuasionem deducebant, quatenus eorum mentes, et magna per contemplationem disseverantes pascere, et parva per historiam tradentes nutrent. Sequitur:

CAPUT XXII [Vet. XXII].

Vers. 5. — *Cumque in orbem transissent dies convivii mittebat Job, et sanctificabat eos: consurgensque diluculo offerebat holocausta persingulos.*

30. *Christus prædicatorum suorum corda mundat.* — In orbem dies convivii transeunt, cum prædicationum ministeria peraguntur. Peractisque convivii, holocaustum Job pro filiis obtulit; quia pro apostolis de prædicatione redeuntibus, Patrem Redemptor exoravit. Bene autem mittendo sanctificare dicitur; quia dum sanctum Spiritum, (a) qui a se procedit, discipulorum cordibus tribuit, quicquid culpæ inesse potuit emundavit. Recteque ad offerenda holocausta diluculo consurgere perhibetur; quia per hoc quod pro nobis intercessionis suæ petitionem obtulit, discussa erroris nocte, humanæ mentis tenebras illustravit; ne quo peccati contagio, ex ipsa prædicationis gratia, mens in occulto polluitur; ne sibi quæ agit tribuat; ne sibi tribuendo quæ agebat, amittat. Unde recte subjungitur:

CAPUT XXIII [Vet. XXIII; Rec. VII].

Ibid. — *Dicebat enim, Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis.*

31. *Maculæ a prædicatoribus contractæ quomodo diluendæ.* — Deo quippe benedicere, id est maledicere, est de ejus munere sibi gloriam præbere. Unde recte sanctis apostolis post prædicationem Dominus pedes lavit (Joan. xiii, 5); ut videlicet aperte monstraret quia plerumque et in bono opere peccati pulvis contrahitur, et inde inquinantur vestigia loquentium unde audientium corda mundantur. Nam sæpe nonnulli dum exhortationis verba faciunt, quamlibet tenuiter, sese intrinsecus, quia per (b) eos purgationis D gratia derivatur, extollunt; cumque verbo aliena opera diluunt, quasi ex bono itinere pulverem malæ cogitationis sumunt. Quid ergo fuit post prædicationem pedes discipulorum lavare, nisi post prædicatio-

nis gloriam, cogitationum pulverem tergere, gressusque cordis ab interna elatione mundare? Nec obstat ab omnimoda Mediatoris scientia quod dicitur: *Ne forte*: Nam cuncta sciens, sed (c) in locutione sua ignorantiam nostram suscipiens, 28 atque dum suscipit docens, nonnunquam quasi ex nostra dubitatione loquitur, sicut dicit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem super terram* (Luc. xviii, 3). Expletis ergo conviviiis, sacrificium Job pro filiis offerens dicebat: *Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis*; quia Redemptor noster postquam prædicatores suos a malis impugnantibus diluit, etiam inter bona quæ egerant a tentationibus defendit. Sequitur:

CAPUT XXIV [Vet. XXIV; Rec. IX].

B Ibid. — *Sic faciebat Job cunctis diebus.*

32. *Holocaustum a Christo pro nobis jugiter oblatum.* Cunctis diebus Job sacrificium offerre non cessat; quia sine intermissione pro nobis holocaustum Redemptor immolat, qui sine cessatione Patri suam pro nobis incarnationem demonstrat. Ipsa quippe ejus incarnatio nostræ emundationis oblatio est; cumque se hominem ostendit, delicta hominis interveniens diluit. Et humanitatis suæ mysterio perenne sacrificium immolat, quia et hæc sunt æterna quæ mundat.

33. [Vet. XXV.] *Quid hactenus de sensu histor. et allegor., quid deinceps de morali prosequendum.* — Igitur quia in ipso expositionis exordio sic persona beati Job nuntiari Dominum diximus, ut designari per illum caput et corpus, id est, Christum et Ecclesiam diceremus: postquam caput nostrum quomodo designatum credatur, ostendimus, nunc corpus ejus, quod nos sumus, quomodo exprimat, indicemus: ut quia audivimus ex historia quod miremur, cognovimus ex capite quod credamus; consideremus nunc ex corpore quod vivendo teneamus. In nobismetipsis namque debemus transformare quod legimus; ut cum per auditum se animus excitat, ad operandum quod audierit vita concurrat.

CAPUT XXV [Vet. XXVI, Rec. X].

Vers. 1. — *Vir erat in terra Hus nomine Job.*

34. *SENSUS MORALIS.* — *Job electos significat. Quæ eorum affectio circa terrena et æterna.* — Si Job dolens, et Hus consiliator dicitur, non immerito per utraque nomina electus quisque figuratur; quia nimirum consiliatorem animum inhabitat, qui dolens de præsentibus ad æterna festinat. Nam sunt nonnulli qui vitam suam negligunt; et dum transitoria appetunt, dum æterna vel non intelligunt, vel intellecta

(a) 1 Corb., Vindoc., Ebroic., Utic., et al., qui ex se procedit.

(b) Ita Mss. Anglico. et plerique ex nostris, nec non vet. Edit. Unus ex Vindocin. habet, *prædicationis gratia*. Ita etiam Belvac. Verba sequentia priorem lectionem præferendam suadere videntur: *Cumque verbo aliena opera diluunt, quasi ex bono itinere pulverem malæ cogitationis sumunt.*

(c) Sic omnes Mss. nostri. At Edit. Basil. 1514, Pa-

ris. 1518, et aliæ habent, *sed in semetipso ignorantiam nostram suscipiens*; sane mendose et contra mentem sancti Doctoris, quem Agnoitis hæreticis faventem inducunt. Consule quæ in ejus Vita diximus, de ipsius doctrina adversus Agnoitas. Lege etiam epist. ad Eulog. Alexandr. patriarch., olim 42 lib. viii, ind. 3, qui nunc est 10. In qua a Christo etiam homine omnem ignorantiam amovel.

contemnunt, nec dolorem sentiunt, nec habere consilium sciunt. Cumque superna, quæ amiserunt, non considerant, esse se, heu miseri! in bonis (a) putant. Nequaquam enim ad veritatis lucem, cui conditi fuerant, mentis oculos erigunt; nequaquam ad contemplationem æternæ patriæ desiderii aciem tendunt: sed semetipsos in his ad quæ projecti sunt deserentes, vices patriæ diligunt exilium quod patiuntur, et in cæcitate, quam tolerant, quasi in claritate luminis exsultant. At contra electorum mentes dum cunctas transitoria nulla esse conspiciunt, (b) ad quæ sint conditæ exquirunt; cumque eorum satisfactioni nihil extra Deum sufficit, ipsa inquisitionis exercitatione fatigata illorum cogitatio, in conditoris sui spe et contemplatione requiescit, supernis interseri civibus appetit; et unusquisque eorum adhuc in mundo corpore positus, mente jam extra mundum surgit, ærumnam exilii, quam tolerat, deplorat, et ad sublimem patriam incessantibus se amoris stimulis excitat. Cum ergo dolens videt, quam sit æternum quod perdidit, invenit salubre consilium, temporale hoc despiciere quod percurrit; et quo magis crescit consilii scientia, ut peritura 29 deserat, eo augetur dolor, quod necdum ad mansura pertingat. Unde bene per Salomonem dicitur: (c) *Qui apponit scientiam, apponit dolorem* (Eccles. I, 18). (d) Qui enim scit jam summa quæ adhuc non habet, magis de infirmis in quibus retinetur dolet.

35. *In terra Hus, id est, in consilio habitant.* — Recte ergo in terra Hus habitare Job dicitur, quia in scientiæ consilio electi uniuscujusque dolens animus tenetur. Intuendum quoque est quam nullus dolor mentis sit in actione præcipationis. Qui enim sine consiliis vivunt, qui se ipsos rerum eventibus præcipientes deserunt, nullo interim cogitationum dolore fatigantur. Nam qui solerter in vitæ consilio figit mentem, caute sese in omni actione circumspectando considerat; et ne ex re quæ agitur repentinus finis adversusque subripiat, hunc prius molliter posito pede cogitationis palpat; pensat ne ab his quæ agenda sunt formido præpediat; ne in his quæ differenda sunt præcipitatio impellat; ne prava per concupiscentiam aperto bello superent; ne recta per inanem gloriam insidiando supplantent. Job ergo in terra Hus habitat, dum mens electi quo magis per consilium vivere nititur, eo angusti itineris dolore fatigatur. Sequitur:

CAPUT XXVII [Vet. XXVII, Rec. XI].

IBID. — *Simplex et rectus, timens Deum, et recedens a malo.*

36. *Justi simplicitas et rectitudo.* — Quisquis æternam patriam appetit, simplex procul dubio et rectus vivit: simplex videlicet opere, rectus fide; simplex in bonis quæ inferius peragit, rectus in summis quæ in in-

timis sentit. Sunt namque nonnulli qui in bonis quæ faciunt simplices non sunt, dum non in his retributionem interius, sed exterius favorem quærunt. Unde bene per quemdam sapientem dicitur: *Væ peccatori terram ingredienti duabus viis* (Eccl. II, 14). Duabus quippe viis peccator terram ingreditur, quando et Dei est quod opere exhibet, et mundi quod per cogitationem quærît.

37. *A timore inchoat, in charitate consummatur.* — Bene autem dicitur: *Timens Deum, et recedens a malo*; quia sancta electorum Ecclesia simplicitatis suæ et rectitudinis (e) vias timore inchoat, sed charitate consummat. Cui tunc est funditus a malo recedere, cum ex amore Dei cœperit jam nolle peccare. Cum vero adhuc timore bona agit, a malo penitus non recessit; quia eo ipso peccat, quo peccare vellet, si nulte potuisset. Recte ergo cum timere Deum Job dicitur, recedere etiam a malo perhibetur; quia dum metum charitas sequitur, ea quæ (f) mente relinquitur, etiam per cogitationis propositum culpa calcatur. [Vet. XXVII]. Et quia ex timore unumquodque vitium premitur, ex charitate autem virtutes oriuntur, recte subjungitur:

CAPUT XXVII [Rec. XII].

VERS. 2. — *Nalique sunt et septem filii et tres filiae.*

38. *Septem filii Job totidem dona Spiritus sancti significant; tres filiae, spem, fidem et charitatem.* — Septem quippe nobis filii nascuntur, cum per conceptionem bonæ cogitationis, sancti Spiritus septem in nobis virtutes oriuntur. Hanc namque internam prolem propheta dinumerat, cum Spiritus mentem fecundat, dicens: *Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isai., XI, 2). Cum ergo per adventum Spiritus sancti, sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas ac timor Domini unicuique nostrum 30 gignitur, quasi mansura posteritas in mente propagatur, quæ supernæ nostræ nobilitatis genus eo ad vitam longius servat, quo amor æternitatis sociat. Sed habent in nobis septem filii tres procul dubio sorores suas, quia quid quid virile hi virtutum sensus faciunt, spei, fidei charitatisque conjungunt. Neque enim ad denarii perfectionem septem filii perveniunt, nisi in fide, spe et charitate fuerit omne quod agunt. Quia vero hanc præeuntium virtutum copiam multimoda bonorum operum cogitatio sequitur, recte subjungitur:

CAPUT XXVIII [Rec. XIII].

VERS. 3. — *Et fuit possessio ejus septem millia ovium et tria millia camelorum.*

39. *Oves possidet qui mentem innoxiam intus ver-*

(a) Editi, in bonis felices putant. Expunximus tamen felices, ut merum glossema Mss. incognitum.

(b) Colb. et Corb., ad quem Reg., ad quod.

(c) Rem., Remig., Vindoc., Corb., Reg., alique antiqui. sic legendum docent. In edit., qui addit scientiam addit et dolorem.

(d) Ita duo Mss. Reg., et Corb. nonnulli. Ebro. et unus ex Remig., Compend., Longip.: Qui enim scientiam summam adhuc non habet, minus de, etc.

(e) Vindocinenses, vias a timore inchoat.

(f) Sic antiquior Rem., Corb., Germ., Vindocin. etc. Editi, quæ metu relinquitur.

late pascit. — Servata quippe veritate historię, imitari spiritaliter possumus, quod carnaliter audimus. (a) Ovium enim septem millia possidemus, cum cogitationes innocuas, perfecta cordis munditia, intra nosmetipsos inquisito veritatis pabulo pascimus.

40. *Camelos possidet, qui quod in se altum ac tortuosum, aut fidei subdit, aut prę charitate flectit.* — Eruntque nobis in possessione etiam tria millia camelorum, si omne, quod in nobis altum ac tortuosum est, rationi fidei subditur, et sub cognitione Trinitatis, sponte in appetitu humilitatis inclinatur. Camelos quippe possidemus, si quod altum sapimus, humiliter deponamus. Camelos procul dubio possidemus, cum cogitationes nostras ad infirmitatis fraternę compassionem flectimus, ut vicissim onera nostra portantes, alienę infirmitati compati condescendendo noverimus. Possunt etiam per camelos, qui ungulam nequaquam findunt, sed tamen ruminant, terrenarum rerum bonę dispensationes intelligi: quę quia habent aliquid sæculi, et aliquid Dei, per commune eas necesse est animal designari. Neque enim terrena dispensatio, quamvis æternę utilitati serviat, sine perturbatione mentis valet exhiberi. [*Vet. XXIX.*] Quia igitur per hanc et ad præsens mens confunditur, et in perpetuum merces paratur, quasi commune animal, et aliquid de lege habet, et aliquid non habet. Ungulam namque non findit, quia non se penitus anima ab omni terreno opere disjungit; sed tamen ruminat, quia bene dispensando temporalia, per certitudinis fiduciam cœlestia sperat. Terrenę igitur dispensationes, quasi camelorum more, capite legi concordant, pede discrepant; quia et cœli sunt illa quę juste viventes appetunt, et hujus mundi sunt ea in quibus opere versantur. Nos ergo cum easdem terrenas dispensationes cognitione Trinitatis subdimus, quasi camelos (b) fide possidemus. Sequitur:

CAPUT XXIX [*Vet. XXX.*]

Quingenta quoque juga boum, et quingentę asinę.

41. *Boum juga concordēs virtutes. Asinę lascivientes, motus aut cogitationes simplices.* — Juga boum in usum nostrę possessionis sunt, (c) cum concordēs virtutes exarant durtiam mentis. Quingentas quoque asinas possidemus, cum lascivientes motus restringimus; et quidquid in nobis carnale exurgere appetit, spiritali cordis dominatu refrenamus. Vel certe asinas possidere, est cogitationes intra nos simplices regere: quę dum in subtiliori intellectu currere non valent quo quasi pigrius ambulant, eo fraterna onera mansuetius portant. Sunt namque nonnulli qui dum alta non intelligunt, (d) ad exteriora conversationis operę humiliter premunt. Bene ergo per asinas, pigrum quidem animal, sed tamen portandis oneribus deditum, 31 simplices cogitationes accipimus; quia dum nostram plerumque ignorantiam cognosci-

mus, levius onera aliena toleramus. Cumque nos quasi singularis sapientię altitudo non elevat, ad perferendam alieni cordis inertiam, mens se nostra æquanimiter inclinat. Recte autem sive juga boum, sive asinę quingentę referuntur; quia vel in hoc, quod prudenter sapimus, vel in hoc, quod humiliter ignoramus, dum æternę pacis requiem quærimus, quasi intra jubilei numerum tenemur. Sequitur:

CAPUT XXX [*Vet. XXXI, Rec. XIV.*]

IBID. — *Ac familia multa nimis.*

42. *Multa familia est multitudo cogitationum cohibenda.* — Multam nimis familiam possidemus, cum cogitationes innumeras sub mentis dominatione restringimus; ne ipsa sui multitudine animum superent, ne perverso ordine discretionis nostrę principatum caleant. Et bene cogitationum turba multę familię appellatione signatur. Nam scimus quod absente domina, ancillarum linguę perstrepunt, silentium deserunt, deputati operis officia negligunt, totumque sibimet ordinem vivendi confundunt. At si repente domina veniat, mox perstreptentes linguę reticent, officia uniuscujusque operis repetunt; sicque ad opus proprium, ac si non recesserint, revertuntur. Si igitur a domo mentis ad monumentum ratio discedat, quasi absente domina, cogitationum se clamor, velut garrula ancillarum turba multiplicat. Ut autem ratio ad mentem redierit, mox se confusio tumultuosa compescit; et quasi ancillę se ad injunctum opus tacite reprimunt, dum cogitationes protinus causis se propriis ad utilitatem subdunt. Possidemus ergo multam familiam, cum recto jure innumeris cogitationibus rationis discretionē dominamur. Quod nimirum cum solerter agimus, jungi per eandem discretionem angelis conamur. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XXXI.

IBID. — *Eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.*

43. *Earum refrenatione magni efficimur.* — Tunc namque magni inter omnes Orientales efficimur, cum eis spiritibus, qui orienti luci inhaerent, pressa carnalis corruptionis nebula, discretionis nostrę radiis, in quantum possibilitas suppetit, sociamur. Unde et per Paulum dicitur: *Nostra conversatio in cœlis est* (Philipp. III, 20). Quisquis temporalia ac defectiva sequitur, occasum petit; quisquis vero superna desiderat, quia in Oriente habilet, demonstrat. Magnus ergo non inter Occidentales, sed inter Orientales efficitur, qui non (e) inter malorum actiones ima et fugitiva quærentium, sed inter choros proficere supernorum civium conatur. Sequitur:

CAPUT XXXII [*Vet. XXXII, Rec. XV.*]

VERS. 4. Et ibant filii ejus, et faciebant convivium per domos, unusquisque in dis suo.

(a) Rem. et Remig., Corb., Germ.: *Oves enim septem millia.* Ita veteres Edit. Paris. et Basil.

(b) Sic Mss. In Vulgatis additur: *intra indivisibilem numerum, sive, etc.*

(d) Ebroic., S. Ebrulph., Germ. et alii, *cum cordis virtutes exarant.*

(d) Sic Mss. Corb. et Germ., qua particula præparatio animi indicatur. Mox verbum *premunt* perinde est ac *deprimunt*. In Edit., *per exteriora.*

(e) Antiq. Rem., *qui non inter actionis ima et fugitiva.* Corb. non habet *malorum*.

44. *Virtutes singulæ, in die suo convivium faciunt.* — Filii per domos convivium faciunt, dum virtutes singulæ (a) juxta modum proprium mentem pascunt. Et bene dicitur: *Unusquisque in die suo.* Dies enim uniuscujusque filii, est illuminatio uniuscujusque virtutis. Ut enim hæc ipsa dona breviter septiformis gratiæ replicem, alium diem habet sapientia, alium intellectus, alium consilium, alium fortitudo, alium scientia, alium pietas, alium timor. Neque enim hoc est sapere, quod intelligere; quia multi æterna quidem sapiunt, sed hæc intelligere nequaquam possunt. Sapientia ergo in 32 die suo convivium facit, quia mentem de æternorum spe et certitudine reficit. Intellectus in die suo convivium parat; quia in eo quod audita penetrat, reficiendo cor, tenebras ejus illustrat. Consilium in die suo convivium exhibet; quia dum esse præcipitem prohibet, ratione animum replet. Fortitudo in die suo convivium facit; quia dum adversa non metuit, trepidanti menti cibos confidentiæ apponit. Scientia in die suo convivium parat, quia in ventre mentis ignorantiae jejunium superat. Pietas in die suo convivium exhibet, quia cordis viscera misericordiæ operibus replet. Timor in die suo convivium facit; quia dum premit mentem, ne de præsentibus superbiat, de futuris illam spei cibo confortat.

45. *Si ab invicem separentur, deficiunt.* — Sed illud in hoc filiorum convivio perscrutandum video, quod semetipsos invicem pascunt. Valde enim singula quælibet virtus destituitur, si non una alii virtuti suffragetur. Minor quippe est sapientia, si intellectu careat; et valde inutilis intellectus est, si ex sapientia non subsistat; quia cum altiora sine sapientiæ pondere penetrat, sua illum levitas gravius ruiturum levat. Vile est consilium, cui robor fortitudinis deest; quia quod tractando invenit, carens viribus, usque ad perfectionem operis non perducit: et valde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur; quia quo plus se posse conspicit, eo virtus sine rationis moderamine deterius in præceps ruit. Nulla est scientia, si utilitatem pietatis non habet; quia dum bona cognita exsequi negligit, sese ad iudicium arctius stringit. Et valde inutilis est pietas, si scientiæ discretionem caret; quia dum nulla hanc scientia illuminat, quomodo misereatur ignorat. Timor quoque ipse nisi has etiam virtutes habuerit, ad nullum opus procul dubio bonæ actionis surgit; quia dum ad cuncta trepidat ipsa sua formidine a bonis omnibus torpens vacat. Quia ergo alternato ministerio virtus a virtute reficitur, recte dicitur quod apud se filii vicissim convivantur. Cumque una aliam sublevando

A sublevat, quasi per dies suos numerosa soboles pascenda convivium parat. Sequitur:

CAPUT XXXIII [Vel. XXXIII, Rec. XVI].

IBID. — *Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent et biberent cum eis.*

46. *Ad convivium virtutum invitandæ, spes, fides, charitas.* — Cum virtutes nostræ in omne quod agunt, (c) spem, fidem, et charitatem ciunt, quasi operatores filii, tres ad convivium sorores vocant, ut fides, spes et charitas in opus bonum gaudeant quod unaquæque virtus administrat. Quæ quasi ex cibo vires accipiunt, dum bonis operibus fidentiores fiunt; et dum post cibum contemplationis rore infundi appetunt, quasi ex poculo (d) ebriantur.

[Vel. XXXIV.] 47. *Ipsis bonis quæ agimus, ad deterius propinquamus.* — Sed quid est, quod in hac vita sine quavis tenuissimi contagii inquinacione peragatur? Nonnunquam namque ipsis bonis quæ agimus ad deterius propinquamus; quia dum lætitiæ menti pariunt, quamdam etiam securitatem gignunt; dumque mens secunda redditur, in torporem laxatur. Nonnunquam vero (e) aliquantula elatione nos polluant; et tanto dejectiores apud Deum faciunt, quanto apud nosmetipsos tumidiore reddunt. Unde bene subjungitur:

CAPUT XXXIV [Rec. XVII].

VERS. 5. *Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat Job, et sanctificabat eos.*

33 47. *In bonis operibus purganda intentio.* — Peracto quippe orbe dierum convivii, mittere ad filios, eosque sanctificare, est post virtutum sensum, intentionem cordis dirigere, et omne quod agitur, districta retractationis discussione mundare; ne bona æstimentur quæ mala sunt; ne saltem veraciter bona putentur sufficientia, cum perfecta non sunt. Sic enim mens plerumque decipitur, ut aut qualitate mali, aut boni quantitate fallatur. [Vel. XXXV.] Sed hos virtutum sensus melius preces quam discussiones inveniunt; nam ea quæ perscrutari in nobismetipsis plenius nitimur, sæpe verius orando quam investigando penetramus. Cum enim mens per quamdam compunctionis machinam ad altum sustollitur, (f) omne, quod ei de se ipsa occurrerit, sub se ipsa dijudicando certius contemplatur. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XXXV [Rec. XVIII].

IBID. — *Consurgensque diluculo offerebat holocausta per singulos.*

48. *Holocaustum precis pro singulis virtutibus purgandis offerendum.* — Diluculo namque consurgimus, cum compunctionis luce perfusi humanitatis nostre noctem deserimus, et ad veri luminis radios, oculos mentis aperimus. Atque holocaustum per singulos

(a) Secundus Rem., 1 Remig. Corb. et Germ., *juxta modum, propriam mentem pascunt.* Ita Edit. Paris. 1640.

(b) Primus Remig., *et valde fortitudo destituitur.*

(c) Omnes, Rem., Remig., Longip., Corb., Germ., Ebroic., etc.: *Spem, fidem et charitatem sciunt, quasi operatores,* etc. Carnot. habet.: *Spem, fidem et charitatem sitiunt.* Legendum, *spem, fidem et charitatem ciunt, a cio voco.* Sane *fulciuntur* minus res-

pondet verbo *vocabant.*

(d) Mss. fere omnes, *quasi ex poculo debriantur.*

(e) In Edit. hic additur *virtutes*, quod abest a Mss. hujus vocis loco subaudi *opera bona.*

(f) Antiq. Rem., Corb., Germ., 1 Remig., Vindoc., Ebroic. et alii Mss. Norm. *Omne quod ei de se ipsa, sub se ipsa est, dijudicando,* etc. 2 Rem. et 2 Remig.: *Omne quod ei de se ipsa altum videbatur, sub se ipsa,* etc.

offerimus, cum pro unaquaque virtute Domino nostræ precis immolamus : ne sapientia ele-
 mentis intellectus, dum subtiliter currit, aberret ; ne
 ium, dum se multiplicat, confundat ; ne forti-
 dum fiduciam præbet, præcipitet ; ne scientia,
 novit et non diligit, inflet ; ne pietas, dum se
 rectitudinem inclinat, intorqueat ; ne timor,
 plus justo trepidat, in desperationis foveam
 al. Cum ergo pro unaquaque virtute, ut pura
 lebeat, preces Domino fundimus, quid aliud,
 juxta filiorum numerum holocaustum per sin-
 exhibemus ? Holocaustum namque totum incen-
 dicitur. Holocaustum igitur dare, est totam
 em igne compunctionis incendere, ut in ara
 is cor ardeat, et quasi delicta propriæ sobolis,
 namenta cogitationis exurat.

[*Vet. XXXVI.*] *Illud non offert qui internos
 non frenat.* — Sed hæc agere nesciunt, nisi
 priusquam cogitationes ad opus prodeant, in-
 suos motus sollicitè circumspicientes frenant ;
 se agere nesciunt, nisi qui virilicustodia munire
 am noverunt. Unde recte inopinata morte extin-
 Isboseth dicitur, quem et Scriptura sacra non in
 ostiarium, sed ostiariam habuisse testatur, di-
 : *Venientes filii Remmon Berothitæ, Rechab et
 a, ingressi sunt fervente die domum Isboseth,
 ormiebat super stratum suum meridie. Ingressi
 autem domum ; et ostiaria domus purgans triti-
 obdormivit. Assumentes spicas tritici, latenter
 issi sunt, et percusserunt eum in inguine.* (II
 iv, 5.) Ostiaria triticum purgat, cum mentis
 odia discernendo virtutes a vitiis separat. Quæ
 odormierit, in mortem proprii Domini insidiales
 ittit ; quia cum discretionis sollicitudo cessaverit,
 nterficiendum animum malignis spiritibus iter-
 dit. Qui ingressi spicas tollunt, quia mox bonarum
 tationum germina auferunt. Atque in inguine fe-
 t, quia virtutem cordis delectatione carnis occi-
 . In inguine quippe ferire, est vitam mentis dele-
 one carnis perforare. Nequaquam vero Isboseth
 hac morte succumberet, si non ad ingressum
 us mulierem, id est, ad mentis aditum mollem
 odiam deputasset. Fortis namque 34 virilisque
 us præponi cordis foribus debet, quem nec ne-
 entis somnus opprimat, nec ignorantis error
 it. Unde bene et Isboseth appellatus est, qui
 ode femina hostilibus gladiis nudatur. Isboseth
 ope vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis
 qui forti mentis custodiamunitus non est ; quia
 i virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia (b)
 cientem necant. Tota itaque virtute muniendus
 aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes
 strent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salo-
 ait : *Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex
 vita procedit* (Prov. iv, 23). Virtutes ergo quas
 mus dignum est ut summopere ab intentionis ori-

gine pensemus, ne ex malo ortu prodeant, etiam si
 recta sunt quæ ostendant. Unde hic quoque recte
 subjungitur :

CAPUT XXXVI [*Vet. XXXVII, Rec. XIX*].

IBID. — *Dicebat enim : Ne forte peccaverint filii mei,
 et benedixerint Deo in cordibus suis.*

50. *Varix hostis insidix ; ut bona opera vitiet, in
 operis initio, in progressu, in fine.* — Filii in cordibus
 maledicunt, cum recta nostra opera a non rectis co-
 gitationibus prodeunt ; cum bona in aperto exerunt,
 sed in occulto noxia moliuntur. Deo quippe maledi-
 cunt, cum mentes nostræ se de se æstimant habere
 quod sunt. Deo maledicunt, cum se et ab illo acce-
 pisse vires intelligunt, sed tamen de ejus muneribus
 propriam laudem quærunt. [*Vet. XXXVIII.*] Scien-
 dum vero est, quod bona nostra tribus modis anti-
 quus hostis insequitur, ut videlicet hoc, quod rectum
 coram hominibus agitur, in interni iudicis conspectu
 vitietur. Aliquando namque in bono opere intentionem
 polluit, ut omne, quod in actione sequitur, eo purum
 mundumque non exeat, quo hoc ab origine perturbat.
 Aliquando vero intentionem boni operis vitare non
 prævalet, sed in ipsa actione se quasi in itinere op-
 ponit ; ut cum per propositum mentis securior quis-
 que egreditur, subjuncto latenter vitio, quasi ex in-
 sidiiis perimatur. Aliquando vero nec intentionem
 vitiat, nec in itinere supplantat, sed opus bonum in
 fine actionis illaqueat ; quantoque vel a domo cordis,
 vel ab itinere operis longius recessisse se simulat,
 tanto ad decipiendum bonæ actionis terminum astu-
 tius expectat ; et quo incautum quemque quasi rece-
 dendo (e) reddiderit, eo illum repentino nonnunquam
 vulnere durius insanabiliusque transfigit.

51. Intentionem quippe in bono opere polluit, quia
 cum facilia ad decipiendum corda hominum conspi-
 cit, eorum desideriis auram transitorii favoris appo-
 nit ; ut in his, quæ recta faciunt, ad appetenda ima,
 fortitudine intentionis inclinentur. Unde recte sub
 Judææ specie, de unaquaque anima laqueo miseræ
 intentionis capta, per prophetam dicitur : *Facti sunt
 hostes ejus in capite.* Ac si aperte (*Threnn.* i, 5) dice-
 retur : Cum bonum opus non bona intentione sumi-
 tur, huic adversantes spiritus ab ipso cogitationis
 exordio principantur ; tantoque eam plenius possident,
 quanto et per initium dominantes tenent.

D 52. Cum vero intentionem vitare non prævalet,
 (d) in via positos laqueos tegunt, ut in eo quod bene
 agitur cor exallans se ex latere ad vitium derivetur ;
 quatenus quod inchoans aliter proposuerat, in actione
 longe aliter quam cœperat percurrat. Sæpe enim
 bono operi dum laus humana obviat, mentem ope-
 rantis immutat : quæ quamvis quæsitæ non fuerat,
 tamen oblata delectat. Cujus 35 delectatione cum
 mens bene operantis resolvitur, ab omni intentionis in-
 timæ vigore dissipatur. Sæpe se bene inchoatæ nostræ

a) Ita Corb., Remenses, duo Remig., Lyr., Bigot.
 nonnullæ Editiones, maxime veteres Paris. et Ba-
 At Gilot., Vatic., Guss., hæc cavere.

b) Quidam Mss., nescientem mentem necant.

(e) Plurimæ edit., quasi recedendo securum reddiderit.
 Redundat securum, et abest a Mss. Corb., Germ., etc.

(d) Antiquior Rem., Turon., S. Mart., Corb., et
 nonnulli, in via positus laqueos tegit.

justitiæ, ex latere ira subjungit; et dum zelo rectitudinis immoderatus mentem turbat, cunctam quietis intimæ salutem sauciat. Sæpe gravitatem cordis, quasi ex latere subjuncta tristitia sequitur; atque omne opus quod mens bona intentione inchoat, hæc velamine mœroris obumbrat. Quæ et nonnunquam tanto tardius repellitur, quanto et pressæ menti quasi serior famulatur. Sæpe se bono operi lætitia immoderata subjungit; cumque plus mentem quam decet, hilarescere exigit, ab actione bona omne pondus gravitatis repellit. Quia enim bene etiam inchoantibus subesse in itinere laqueos Psalmista conspexerat, recte prophetico plenus spiritu dicebat: *In via hac, qua ambulabam, absconderunt (a) laqueum mihi* (Psal. cxli, 4). Quod bene ac subtiliter Jeremias insinuat, qui dum gesta foris referre studuit, quæ intus apud nosmetipsos gererentur indicavit, dicens: *Venerunt octoginta viri de Sichem, et de Silo, et de Samaria, (b) rasi barba, et scissis vestibus, (c) squalentes; munera et thus habebant in manu, ut offerrent in domo Domini. Egressus autem Ismael filius Nathanis in occursum eorum de Maspha, incedens et plorans ibat. Cumque occurrisset eis, dixit ad eos: Venite ad Godoliam filium Aicham. Qui cum venissent ad medium civitatis, interfecit eos* (Jerem. xli, 5). Barbam quippe radunt, qui sibi de propriis viribus fiduciam subtrahunt. Vestes scindunt, qui sibimetipsis in exterioris decoris laceratione non parcunt. Oblaturi in domo Domini thus et munera veniunt, qui exhibere se in Dei sacrificio orationem cum operibus pollicentur. Sed tamen si se in ipsa sanctæ devotionis via caute circumspicere nesciunt, Ismael Nathanis filius in eorum occursum venit; quia nimirum quilibet malignus spiritus, prioris sui, Satanæ videlicet exemplo, in superbie errore generatus, se ad laqueum deceptionis opponit. De quo et bene dicitur: *Incedens et plorans ibat*; quia ut devotas mentes interimere feriendo prævaleat, semetipsum quasi sub velamine virtutis occultat; et dum concordare se vere lugentibus simulat, ad cordis intima securius admissus, hoc, quod intus de virtute latet, (d) occidit. Qui plerumque se spondet ad altiora provehere. Unde et dixisse perhibetur, *Venite ad Godoliam filium Aicham*; atque dum majora promittit, etiam minima subtrahit. Unde et recte dictum est: *Qui cum venissent ad medium civitatis, interfecit eos*. Viros ergo ad offerenda Deo munera venientes, in medio civitatis interficit: quia divinis deditæ operibus mentes, nisi magna se circumspectione custodiant, hoste subripiente, dum devotionis portant hostiam, in ipso itinere perdunt vitam. De cujus hostis manu non evaditur, nisi citius ad poenitentiam recurratur. Unde

A illic apte subjungitur: *Decem autem vivi reperti sunt inter eos qui dixerunt ad Ismael Noli occidere: nos, quia habemus thesauros in agro frumenti et hordei, et olei, et mellis; et non occidit eos* (Jer. xli, 8). The-saurus quippe in agro est spes in poenitentia, quæ quia non cernitur, quasi in terra cordis suffossa continetur. Qui ergo thesauros in agro habuere, servati sunt; quia qui post incautelæ suæ vitium, ad lamentum 36 poenitiæ redeunt, nec capti moriuntur.

53. Cum vero antiquus hostis neque in exordio intentionis ferit, neque in itinere actionis intercipit, duriores in fine laqueos tendit. Quem tanto nequius obsidet, quanto solum sibi remansisse ad decipiendum videt. Hos namque fini suo appositos laqueos Propheta conspexerat, cum dicebat: *Ipsi calcaneum meum observabunt* (Psal. lv, 7). Quia enim in calcaneo finis est corporis, quid per hunc nisi terminus signatur actionis? Sive ergo maligni spiritus, sive pravi quique homines, illorum superbie sequaces, calcaneum observant, cum actionis bonæ finem vitare desiderant. Unde et eidem serpenti dicitur: *Ipsa tuum observabit caput, et tu calcaneum ejus* (Genes. iii, 15, sec. LXX). Caput quippe serpentis observare, est initia suggestionis ejus aspicere, et (e) manu sollicitæ considerationis a cordis aditu funditus extirpare. Qui tamen cum ab initio deprehenditur, percutere calcaneum molitur, quia etsi suggestionem primam intentionem non percutit, decipere in fine tendit. Si autem semel cor in intentione corrumpitur, sequentis actionis medietas, et terminus ab hoste callido C secure possidetur; quoniam totam sibi arborum fructus ferre conspicit, quam veneni dente in radice vitavit. Quia ergo summa cura vigilandum est, ne vel bonis operibus serviens mens, reproba intentione polluat, recte dicitur: *Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis*. Ac si aperte diceretur: Nullum est bonum, quod foris agitur, si non pro eo intus ante Dei oculos innocentie victimæ in ara cordis immolatur. [Vet. XXXIX]. Tota itaque virtute perspicendus est fluvius operis, si purus emanat ex fonte cogitationis. Omni cura servandus est a malitiæ pulvere oculus cordis; ne hoc, quod in actione rectum hominibus ostentat, apud semetipsum per vitium prave intentionis intorqueat.

54. Ideo curandum, ne bona opera nostra pauca sint, aut indiscussa. — Curandum itaque est ne bona nostra pauca sint; curandum ne indiscussa; ne autem pauca agentes, inveniamur steriles; aut indiscussos relinquentes, vecordes. Neque enim unaquæque virtus est, si mista aliis virtutibus non est. Unde recte ad Moysen dicitur: *Sume tibi aromata, stacte et onycha, (f) galbanum boni odoris, et thus lucidissimum*

(a) Remenses, 1 Remig., Corb., Germ. et alii habent *laqueos mihi*.

(b) Unus ex Rem. et 2 Remig., *rasis barbis*. 3 Remig., *rasis barbam*.

(c) Ibidem, pro, *squalentes munera*, etc., omnes Rem. et Remig. habent *squalentes pulvere*, etc.

(d) Mss. Corb. et Germ., *occidat*. Unde prius forsi-

tan leg. ut dum, non et dum.

(e) Deest in pl. Mss. et manu..... *extirpare*, sed est in Colb. Legitur etiam apud Paterium in Genes. cap. xxv. In Ms. Michaelens. hæc quidem exstant sed non cap. xxv.

(f) Mss. pl., *galbanum*, sc. Rem., Remig., Turon., Corb., quibus consentiunt Vet. Edit,

mum; (a) *æqualis ponderis erunt omnia, faciesque thymiamia compositum opere unguentarii, mistum diligenter et purum* (Exod. xxx, 34). Thymiamia quippe ex aromatibus compositum facimus, cum in altari boni operis, virtutum multiplicitate redolemus. Quod mistum et purum sit; quia quanto virtus virtuti jungitur, tanto incensum boni operis sincerius exhibetur. Unde et bene subjungitur: *Cumque in tenuissimum pulverem universa contuderis, ponex ex eo coram testimonii tabernaculo* (Ibid., 36). In tenuissimum pulverem aromata universa conterimus, cum bona nostra quasi in (b) pilo cordis, occulta discussione tundimus; et si veraciter bono sint, subtiliter retractamus. Aromata ergo in pulverem redigere, est virtutes recogitando terere, et usque ad subtilitatem occulti examinis revocare. Et notandum, quod de eodem pulvere dicitur: *Pones ex eo coram testimonii tabernaculo*; quia tunc nimirum bona nostra veraciter in conspectu iudicis placent, cum hæc mens subtilius recogitando conterit, et quasi de aromatibus pulverem reddit; ne **37** grossum durumque sit bonum quod agitur; ne si hoc arcta retractationis manus non comminuat, odorem de se subtilius non aspergat. Hinc est enim quod sponsæ virtus, sponsi voce laudatur, cum dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii* (Cant. iii, 6)? Sancta quippe Ecclesia sicut fumi virgula ex aromatibus ascendit; quia ex vitæ suæ virtutibus in interni quotidie incensi rectitudinem proficit, nec sparsa per cogitationes defluit, sed sese intra arcana cordis in rigoris virga constringit. Quæ ea quæ agit, dum recogitare semper ac retractare non desinit, myrrham quidem et thus habet in opere, sed pulverem in cogitatione. Hinc est, quod de oblatores hostiæ ad Moysen iterum dicitur: *Detracta pelle hostiæ, artus in frusta concidant* (Levit. i, 6). [Vet. XL.] Pellem namque hostiæ subtrahimus, cum a mentis nostræ oculis super-

(a) Hæc, *æqualis ponderis erunt omnia*, in pl. Mss. non habentur.

(b) Mss. Anglo. et nostri, excepto tamen Corb., in *pila cordis*. Ita etiam legit Paterius.

(c) In vulgatis additur *vitæ suæ*. Quæ verba nesciunt

ficiem virtutis amovemus. Cujus artus in frusta concidimus, cum distinguentes subtiliter ejus intima, membratimque cogitamus. Curandum ergo est, ne cum mala vincimus, bonis lascivientibus supplantemur; ne fortasse fluxa prodeant, ne incircumspecta capiantur, ne per errorem, viam deserant, ne per lassitudinem fracta, anteacti laboris meritum perdant. In cunctis enim vigilanter debet se mens circumspicere, atque in ipsa circumspectionis **38** suæ providentia perrevere. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XXXVII [Rec. XX].

IBID. — *Sic faciebat Job cunctis diebus* (c).

55. Perseverantia necessaria. — Incassum quippe bonum agitur (*De pœnit., dist. 3, can. 17, incassum*), si ante terminum vitæ deseratur; quia et frustra velociter currit, qui prius quam ad metas veniat deficit. Hinc est enim quod de reprobis dicitur: *Væ his qui perdiderunt sustinentiam* (Eccli. ii, 16). Hinc electis suis Veritas dicit: *Vos estis qui permansistis mecum in temptationibus meis* (Luc. xxii, 28). Hinc Joseph, qui inter fratres usque ad finem justus perseverasse describitur, solus talarum tunicam habuisse perhibetur (*Genes. xxxvii, 24, sec. LXX*). Nam quid est talaris tunica, nisi actio consummata? Quasi enim (d) protensa tunica talum corporis operit, cum bona actio ante Dei oculos usque ad vitæ nos terminum tegit. Hinc est quod per Moysen caudam hostiæ in altari offerre præcipitur (*Exod. xxix, 22; Levit. iii, 9*); ut videlicet omne bonum quod incipimus, etiam perseveranti fine compleamus. Bene igitur cœpta cunctis diebus agenda sunt; ut cum malum pugnando repellitur, ipsa boni victoria constantiæ manu teneatur.

56. Hæc itaque sub intellectu triplici diximus, ut fastidienti animæ varia alimenta proponentes, aliquid, quod eligendo sumat, offeramus. Hoc tamen magnopere petimus, ut qui ad spiritalem intelligentiam mentem sublevar, a veneratione (e) historiæ non recedat.

Mss. Colb., Rem., Remig., Compend., Germ. et alii; neque etiam superius habentur in expos. sive historici, sive allegorici sensus.

(d) Antiquior Rem. et I Remig. cum Corb. *propensa*.

(e) In I Remig., secunda manu, *a veneratione historiæ*.

LIBER SECUNDUS.

Capitis primi a versu sexto ad finem usque, secundum triplicem sensum prosequitur enarrationem.

CAPUT PRIMUM.

1. *S. scriptura Speculum est.* — Scriptura sacra mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur (*Vid. August. in Psal. ciii, ser. 1, n. 4*), ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus, quantum proficimus, ibi a provectu quam longe distamus. Narrat autem gesta (a) sanctorum, et ad imitationem cor-

(a) Rem et plurimi, *gesta fortium*. Aliqui addunt, *gesta fortium heroum*. Nonnulli habent *gesta virorum*.

D da provocat infirmorum. Dumque illorum victicia facta commemorat, contra vitiorum prælia, debilia nostra confirmat; fitque verbis illius, ut eo mens minus inter certamina trepidet, quo ante se positos tot virorum fortium triumphos videt. Nonnunquam vero non solum nobis eorum virtutes asserit, sed etiam casus innotescit; ut et in victoria fortium quod imitando arripere, et rursum videamus in lapsibus

Corb., a secunda manu, *sanctorum*, a prima eorum, quod etiam habet Germ.

quod debeamus timere. Ecce enim Job describitur tentatione auctus, sed David tentatione prostratus; ut et majorum virtus spem nostram foveat, et majorum casus ad cautelam nos humilitatis accingat; quatenus dum illa gaudentes sublevant, ista metuentes premant; et audientis animus illinc spei fiducia, hinc humilitate timoris eruditus, nec temeritate superbiat, quia formidine premitur, nec pressus timore desperet, quia ad spei fiduciam virtutis exemplo roboratur.

CAPUT II.

Vrs. 6. — *Quadam die cum venissent filii Dei, ut assisterent coram domino, adfuit inter eos etiam Satan.*

2. HISTORICUS SENSUS. *Quam accurate S. Scriptura facta describat.* — Intueri libet quomodo sacra eloquia in exordiis narrationum qualitates exprimant, terminosque causarum. Aliquando namque a positione loci, aliquando a positione corporis, aliquando a qualitate aeris, aliquando a qualitate temporis signant, quid de ventura actione subiciant. A positione quippe locorum divina Scriptura exprimit subsequendum merita finesque causarum, sicut de Israel dicit quia verba Dei in monte audire non potuit, sed praecepta in campestribus accepit: subsequentem nimirum infirmitatem populi indicans, qui ascendere ad summa non valuit, sed semetipsum in infimis neglecto vivendo laxavit. A positione corporis futura denuntiat, sicut in apostolorum Actibus Stephanus Jesum, qui a dextris virtutis Dei sedet, stantem se vidisse manifestat (Act. vii, 55, 56). Stare quippe adjuvantis est. Et recte stare cernitur, qui in bello certaminis optulatur. A qualitate aeris res subsequens demonstratur, sicut evangelista, cum praedicante Domino, nullos tunc ex Judaea credituros diceret, praemisit dicens: *Hiems autem erat* (Joan. x, 22). Scriptum namque est: (a) *Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum* (Matth. xxiv, 12). Idcirco ergo hiemis curavit tempus exprimere, ut inesse auditorum cordibus malitiae frigus indicaret. Hinc est quod de negaturo Petro praemittitur: *Quia frigus erat, et stans ad prunas calefaciebat se* (Joan. xviii, 18). Jam namque intus a charitatis calore torpuerat, et ad amorem praesentis vitae, quasi ad persecutorum prunas infirmitate aestuante recalcabat. A qualitate quoque temporis finis exprimitur actionis, sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Judas exiisse perhibetur, cum egrediente illo, ab evangelista dicitur: *Erat autem nox* (Joan. xiii, 30). Hinc enim et iniquo diviti dicitur: *Hac nocte (b) repetent animam tuam abs te* (Luc. xii, 20). Anima quippe, quae ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte me-

moratur. Hinc est quod Salomon, qui sapientiam non perseveraturus accepit, in somnis hanc et nocte accepisse describitur (III Reg. iii, 11). Hinc est quod angeli ad Abraham meridie veniunt; punituri autem Sodomam, ad eam vespere venisse memorantur (Gen. xviii, 1, 2; xix, 1). Quia igitur beati Job tentatio ad victoriam deducitur, a die coepta perhibetur, cum dicitur:

CAPUT III.

IBID. — *Quadam die, cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino adfuit inter eos etiam Satan.*

3. *Quomodo Angeli Deo adsunt, etiam in ministerium missi. Quanta subtilitatis sint angeli.* — Qui autem Dei filii, nisi electi angeli vocantur? De quibus cum constet, quod obtutibus majestatis inserviant, valde quaerendum est unde veniant, ut coram Domino assistant. De his quippe voce Veritatis dicitur: *Angeli eorum in caelis semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est* (Matth. xviii, 10). De his propheta ait: *Millia millium ministrabant ei, et decies millic centena millia assistebant ei* (Daniel. vii, 10). Si igitur semper vident, et semper assistunt, vigilantia cura quaerendum est unde veniunt, qui nunquam recedunt. Sed cum de illis per Paulum dicitur: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui haereditatem (c) capiunt salutis* (Heb. i, 14)? Per hoc, quod missos cognoscimus, unde veniant invenimus. [Vet. III.] Sed ecce quaestioni quaestionem jungimus, et quasi (d) dum ansam solvere nitimur, nodum ligamus. Quomodo enim aut semper assistere, aut videre semper faciem Patris possunt, si ad ministerium exterius pro nostra salute mittuntur? Quod tamen citius solvimus, si quanta subtilitatis sit angelica natura peneamus. Neque enim sic a divina visione foras exeunt, ut internae contemplationis gaudiis priventur; quia si conditoris aspectum exeuntes amitterent, nec jacentes erigere, nec ignorantibus vera nuntiare potuissent; fontemque lucis, quem egredientes ipsi perderent, caecis nullatenus propinarent. In hoc itaque est nunc natura angelica (e) a naturae nostrae conditione distincta, quod nos et loco circumscribimur, et caecitatis ignorantia coarctamur: angelorum vero spiritus loco (f) quidem circumscripti sunt, sed tamen eorum scientiae longe super nos incomparabiliter dilatantur. Interius quippe exteriusque sciendo (g) distenti sunt, quia ipsum fontem scientiae contemplantur. Quid enim de his quae scienda sunt nesciunt, qui scientem omnia sciunt? Eorum itaque scientia (h) comparatione nostrae valde dilatata est, sed tamen comparatione divinae

(a) In Rem., Remig., Compend., etc., *abundabit iniquitas, et refrigescit*, etc., deest *quoniam*. Unus ex Remig., et Corb., a prima manu, *abundavit iniquitas, refrigescit charitas*. Corb., a secunda manu, et Germ., *abundabit iniquitas, refrigescet*.

(b) Ibidem Mss., *hac nocte repetunt animam*. Ita etiam Lyr. et Big.

(c) Antiquior Rem. cum Corb. et Germ., *qui haereditatem capiunt salutis*.

(d) S. Albini ms. *dum hanc per hanc solvere nitimur*. Floriac., *et quasi hanc per hanc*, etc.

(e) Antiq. Rem. et Reg., *a natura nostrae conditionis*.

(f) In Ms. Colb., super haec verba ascriptum est: *vel quantum ad nostrum modum circumscripti per scientiam non sunt*. Et mox: *Vel diffusi*, supra verbum *distenti*. Ac post pauca: *circumscripta*, supra vocem *angusta*; quae glossemata dum arripiunt librarii, corruptos libros nobis praebent.

(g) Ita omnes nostri Mss. In Edit. Rom. Sixti V, et Gussanvill.: *Sciendo diffusi sunt*.

(h) Omnes Rem., Remig., Vindoc., Normanni, Corb., Germ., *comparatione nostra valde*.

scientiæ angusta : sicut et ipsi illorum spiritus comparatione quidem nostrorum corporum, spiritus sunt, sed comparatione summi et incircumscripti spiritus, corpus. Et mittuntur igitur, et assistunt : quia et per hoc, quod circumscripti sunt, exeunt ; et per hoc, quod intus quoque præsentes sunt nunquam recedunt. Et faciem ergo Patris semper vident, et tamen ad nos veniunt ; quia et ad nos spiritali præsentia foras exeunt, et tamen ibi se, unde recesserant, per internam contemplationem servant. Dicatur ergo : *Venerunt filii Dei, ut 40 assisterent coram Domino*, quia illuc spiritus conversione redeunt, unde nulla mentis aversione discedunt.

CAPUT IV.

IBID. — *Affuit inter eos etiam Satan.*

4. *Satan inter angelos, quia naturam non amisit.* — Valde quærendum est quomodo inter electos angelos Satan adesse potuerit, qui ab eorum sorte, exigente superbia, dudum damnatus exivit. Sed recte inter eos adfuisse describitur, quia et ei beatitudinem perdidit, naturam tamen eis similem non amisit ; et si meritis prægravatur, conditione naturæ subtilis attollitur. Inter Dei ergo filios coram Domino adfuisse dicitur ; quia eo intuitu, quo omnipotens Deus cuncta spiritalia conspicit, etiam Satan in ordine naturæ subtilioris videt, attestante Scriptura, quæ dicit : *Oculi Domini contemplantur malos et bonos (Prov. xv, 3)*. Sed hoc, quod adfuisse Satan coram Domino dicitur, in gravi nobis quæstione versatur. Scriptum quippe est : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*. Satan vero, qui mundo corde esse non potest, (a) quomodo ad videndum Dominum adfuisse potest ?

5. *Deo adest, quia ab eo videtur.* — Sed intuendum est quia adfuisse coram Domino, non autem Dominum vidisse perhibetur. Venit quippe, ut videretur, non ut videret. Ipse in conspectu Domini, non autem in conspectu ejus Dominus fuit : sicut cæcus cum in sole consistit, ipse quidem radiis solis perfunditur, sed tamen lumen non videt quo illustratur. Ita ergo etiam inter angelos in conspectu Domini Satan adfuit ; quia vis divina, quæ intuendo penetrat omnia, non se videntem immundum spiritum vidit. Quia enim et ipsa, quæ Deum fugiunt, latere non possunt, dum cuncta nuda sunt superno conspectui, Satan adfuit absens præsenti. Sequitur :

CAPUT V [Vet. IV, Rec. III].

VERS. 7. — *Cui dixit Dominus, Unde venis ?*

6. *Nescire Dei est reprobare.* — Quid est, quod venientibus angelis electis nequaquam dicitur, Unde venitis ? Satan vero unde veniat percontatur ? non enim requirimus, nisi utique quæ nescimus. Nescire autem Dei, reprobare est. Unde quibusdam in fine dicturus est : *Nescio vos unde sitis, discedite a me, omnes operarii iniquitatis (Luc. xiii, 27)*. Sicut et nescire mentiri vir verax dicitur qui labi per men-

(a) Rem., Remig. et plur. alii, *quomodo videndo Domino affuisse potest.*

(b) Vindocinenses, *jure damnando, ignorat.*

A dadium dedignatur ; non quo si mentiri velit, nesciat, sed quo falsa loqui veritatis amore contemnat. Quid est ergo ad Satan dicere, *Unde venis*, nisi vias illius quasi incognitas reprobare ? Veritatis igitur lumen tenebras, quas reprobatur, ignorat ; et Satanæ itinera, quia judicans damnatur, dignum est ut quasi nesciens requirat. Hinc est quod Adæ peccanti conditoris voce dicitur, *Adam ubi es ? (Genes. iii, 9)*. Neque enim divina potentia nesciebat, post culpam servus ad quæ latibula fugerat ; sed quia vidit in culpa lapsum, jam sub peccato velut ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris ejus non approbat, quasi ubi sit peccator ignorat ; eumque et vocat, et requirit, dicens, *Adam ubi es ?* Per hoc quod vocat, signum dat quia ad pœnitentiam revocat. Per hoc quod requirit, aperte insinuat, quia peccatores jure (b) damnandos ignorat. Satan ergo Dominus non vocat, sed tamen requirit, dicens : *Unde venis ?* quia nimirum Deus apostatam spiritum ad pœnitentiam nequaquam revocat ; sed vias superbiæ ejus nesciens, damnatur. 41 Igitur dum Satan de itinere suo discutitur, electi angeli requirendi unde veniant non sunt : (c) quia eorum viæ tanto Deo notæ sunt, quanto et ipso auctore peraguntur ; dumque soli ejus voluntati inserviunt, eo esse incognitæ nequeunt, quo per approbationis oculum ex ipso semper ante ipsum fiunt. Sequitur :

CAPUT VI.

IBID. — *Respondens Satan, ait : Circuivi terram, et perambulavi eam.*

7. *Satanæ circuitus, ejus anxietatis argumentum.* — Solet per gyrum circuitus, laboris anxietas designari. Satan ergo laborans terram circuivit, quia quietus in cœli culmine stare contempsit. Cumque se non volasse, sed perambulasse insinuat, quanto peccati pondere in imis prematur, demonstrat. Perambulans ergo terram circuivit ; quia ab illo spiritalis potentiæ volatu corruens, malitiæ suæ pressus gravidine, foras ad gyrum laboris venit. Hinc est enim quod et de ejus membris per Psalmistam dicitur : *In circuitu impii ambulant (Psal. xi, 9)* ; quia dum interiora non appetunt, in exteriorum labore fatigantur. Sequitur :

CAPUT VII [Rec. V].

VERS. 8. — *Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo ?*

8. *Varie Dei spirituumque locutiones.* — Hoc quod divina voce beatus Job simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo dicitur, quia subtiliter membratimque supra exposuimus, replicare quæ diximus devitamus ; ne dum discussa repetimus, tardius ad indiscussa veniamus. [Vet. V.] Hoc ergo nobis est solerter intuendum, quid sit, quod vel ad Satan loqui Dominus dicitur, vel quod Satan Domino respondere perhibetur. Discutienda quippe est quænam sit ista locutio. Neque enim vel a Domino, qui summus atque

(c) Plurimi quia eorum vitæ. Utic. habet, utramque lectionem.

incircumscriptus est spiritus, vel a Satan, (a) qui nulla est carnea natura vestitus, humano modo aereus flatus folle ventris attrahitur, ut per organum gutturis, vocis expressione reddatur. Sed dum naturæ invisibili natura incomprehensibilis loquitur, dignum est ut mens nostra qualitatem corporeæ locutionis excedens, ad sublimes atque incognitos modos locutionis intimæ suspendatur. Nos namque ut ea quæ sentimus intrinsecus extrinsecus exprimamus, hæc per organum gutturis, per sonum vocis ejicimus. Alienis quippe oculis intra secretum mentis, quasi post parietem corporis stamus; sed cum manifestare nosmetipsos cupimus, quasi per linguæ januam egredimur, ut quales sumus intrinsecus ostendamus. Spiritalis autem natura non ita est, quæ ex mente et corpore composita dupliciter non est. Sed rursus sciendum est quia ipsa etiam natura incorporea cum loqui dicitur, ejus locutio nequaquam una atque eadem qualitate formatur. Aliter enim loquitur Deus ad angelos, aliter angeli ad Deum; aliter Deus ad sanctorum animas, aliter sanctorum animæ ad Deum; aliter Deus ad diabolum, aliter diabolus ad Deum.

9. *Aliter Deus loquitur ad angelos.* — Nam quia spiritali naturæ ex corporea (b) oppositione nihil obstat, loquitur Deus ad angelos sanctos eo ipso, quo eorum cordibus occulta sua invisibilia ostendat: ut quidquid agere debeant, in ipsa contemplatione veritatis legant, et velut quædam præcepta vocis sint ipsa gaudia contemplationis. Quasi enim audientibus dicitur, quod videntibus 42 inspiratur. Unde cum eorum cordibus, Deus contra humanam superbiam, animadversionem ultionis infunderet, dixit: *Venite descendamus, et confundamus ibi (c) linguam eorum (Genes. ii, 7).* Dicitur (d) eis qui adhærent, *Venite*; quia nimirum hoc ipsum nunquam a divina contemplatione descrescere, in divina contemplatione semper accrescere est; et nunquam corde recedere, quasi quodam stabili motu est semper venire. Quibus et dicit: *Descendamus et confundamus linguam eorum.* Ascendunt angeli, in eo quod creatorem conspiciunt. Descendunt angeli, in eo quod creaturam sese in illicitis erigentem examine districtiois premunt. Dicere ergo Dei est: *Descendamus et confundamus linguam eorum*, in seipso eis hoc, quod recte agatur ostendere, et per vim internæ visionis, eorum mentibus exhibenda judicia occultis motibus inspirare.

10. *Aliter angeli ad Deum.* — Aliter loquuntur angeli ad Deum, sicut et per Joannis Apocalypsim dicunt: *Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam (Apoc. v, 12).* Vox namque angelorum est in laude conditoris, ipsa ad-

miratio intimæ contemplationis. Virtutis divinæ miracula obstupuisse, dixisse est, quia excitatus cum reverentia, motus cordis, magnus est ad aures incircumscripti spiritus clamor vocis. Quæ vox se quasi per distincta verba explicat, dum sese per innumeros modos admirationis format. Deus ergo angelis loquitur, cum eis voluntas ejus intima (e) videnda manifestatur. Angeli autem loquuntur Domino, cum per hoc, quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt.

[Vet. VI.] *Aliter Deus ad sanctorum animas, et illæ ad Deum.* — Aliter Deus ad sanctorum animas, aliter sanctorum animæ loquuntur ad Deum. Unde et in Joannis Apocalypsi rursum dicitur: *Vidit subter altare animas interfectorum propter verbum Dei, et propter testimonium quod habebant; et clamabant voce magna dicentes: Usquequo, Domine, sanctus et verus, non iudicas et vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Ubi illico adjungitur, Datur sunt illis singulæ stolæ albæ, et dictum est illis, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum.* Quid est enim animas vindictæ petitionem dicere, nisi diem extremi iudicii, et resurrectionem extinctorum corporum desiderare? Magnus quippe earum clamor, magnum est desiderium. Tanto enim quisque minus clamat, quanto minus desiderat; et tanto majorem vocem in aures (f) incircumscripti spiritus exprimit, quanto se in ejus desiderium plenius fundit. Animarum igitur verba ipsa sunt desideria. Nam si desiderium sermo non esset, Propheta non diceret: *Desiderium cordis eorum audivit auris tua (Psal. ix, 17).* Sed cum aliter moveri soleat mens quæ petit, aliterque quæ petitur, et sanctorum animæ ita in interni secreti sinu Deo inhæreant, ut inhærendo requiescant; quomodo dicuntur petere, quas ab interna voluntate constat nullatenus discrepare? quomodo dicuntur (g) petere, quas et voluntatem Dei certum est, et ea quæ futura sunt, non ignorare? Sed in ipso positæ, ab ipso aliquid petere dicuntur, non quo quidquam desiderant, quod ab 43 ejus voluntate, quem cernunt, discordat: sed quo mente ardentius inhærent, eo etiam de ipso accipiunt, ut ab ipso petant, quod eum facere velle noverunt. De ipso ergo bibunt, quod ab ipso sitiunt; et modo nobis adhuc incomprehensibili in hoc, quod petendo esuriunt, præsciendo satiantur. Discordarent ergo a voluntate conditoris, si quæ eum vident velle, non peterent; eique minus inhærent, si volentem dare, desiderio pigriori pulsarent. Quibus responsum divinitus dicitur: *Requiescite tempus adhuc modicum, donec compleatur numerus conservorum et fratrum vestrorum.* Desiderantibus animabus. Re-

(a) Hæc verba notanda sunt, ut intelligatur quod sup., cap. 3, dixit, *angelos comparatione Dei esse corpus.* Habes id præf. generali assertam ejus doctrinam de natura angelorum incorporea.

(b) Ita Mss. ac Vulgati, *oppositione.*

(c) Pene omnes Mss., *linguas.* Idem observavimus in consequentibus, ubi locus hic laudatur.

(d) Editi, *qui aderant.* Emendantur ope Mss. Corb., Germ. et al.

(e) Rem., Remig., Longip., Val. Clar., Corb., *intima videndo.*

(f) Ita Corb., Germ. et omnes Mss. ac vetustiores Editiones Parisiensis et Basil. Grot., anno 1571, et aliæ deinceps habent *in aures circumscripti spiritus.* Manifestus est error. Sanctus Gregorius per *incircumscriptum spiritum* Deum intelligit.

(g) In Editis, *quomodo dicuntur vindictam desiderare,* nullis Mss. nostris consentientibus.

quiescite tempus adhuc modicum, dicere, est inter ardorem desiderii ex ipsa præscientia solatium (a) consolationis aspirare; ut et animarum vox sit hoc, quod amantes desiderant; et respondentis Dei sermo sit hoc, quod eas retributionis certitudine inter desideria confirmat. Respondere ergo ejus est, ut collectionem fratrum expectare debeant, eorum mentibus libenter expectandi moras infundere; ut cum carnis resurrectionem appetunt, etiam ex colligendorum fratrum augmento gratulentur.

[Vet. VII.] 12. *Aliter Deus ad diabolum, et ille ad Deum*. Aliter Deus loquitur ad diabolum, aliter diabolus ad Deum. Loqui enim Dei est ad diabolum, vias ejus ac negotia animadversione occultæ districtiois increpare, sicut hic dicitur: *Unde venis?* Diaboli autem ei respondere, est omnipotenti majestati ejus nihil posse celare. Unde hic ait, *Circuivi terram, et perambulavi eam*. Quasi enim dicere ejus est quid egerit, scire quod actus suos illius oculis occultare non possit. Sciendum vero est, quia sicut hoc loco discimus, quatuor modis loquitur Deus ad diabolum; tribus modis diabolus ad Deum. Quatuor modis loquitur Deus ad diabolum; quia et injustas vias ejus arguit, et electorum suorum contra illum justitiam proponit, et tentandam eorum innocentiam ei concedendo permittit, et aliquando eum, ne tentare audeat, prohibet. Injustas enim vias ejus redarguit, sicut jam dictum est: *Unde venis?* Electorum suorum contra illum justitiam proponit sicut ait: (b) *Considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram?* Tentandam eorum innocentiam concedendo permittit, sicut dicit: *Ecce universa quæ habet in manu tua sunt*. Rursumque eum a tentatione prohibet, cum dicit: *Tantum in eum ne extendas manum tuam*. Tribus autem modis loquitur diabolus ad Deum, cum vel vias suas insinuat, vel electorum innocentiam fictis criminibus accusat, vel tentandam eandem innocentiam postulat. Vias quippe suas insinuat, qui ait: *Circuivi terram, et perambulavi eam*. Electorum innocentiam accusat, qui dicit: (Vers. 9, 10). *Nunquid frustra Job timet Deum? Nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, universamque substantiam (c) per circuitum?* Tentandam eandem innocentiam postulat, cum dicit: *Extende manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi*. Sed dicere Dei est, *Unde venis?* sicut et supra insinuavimus, vi suæ justitiæ itinera malitiæ ejus increpare. Dicere Dei est, *Considerasti servum meum Job, quod non sit ei (d) similis super terram?* tales electos suos justificando facere, qualibus nimirum apostata angelus possit invidere. Dicere Dei est, *Ecce universa quæ habet in manu tua sunt*, ad probationem fidelium, contra eos occulta vi incursum illum suæ malitiæ relaxare. Dicere Dei est, *Tantum in eum ne extendas manum tuam*,

(a) Ebroic., Vindoc. et nonnulli, *consolationis inspirare*.

(b) In Excusis, *nunquid considerasti*. In omnibus quos consulimus Mss. non legitur *nunquid*. Ideoque hic et deinceps expunximus.

(c) In Gilot., Vatic., Gussanv., *substantiam ejus*.

ab immoderatæ tentationis impetu eum etiam permittendo restringere. Dicere autem diaboli est, *Circuivi terram, et perambulavi eam*, sagacitatem suæ malitiæ invisibilibus ejus oculis occultare non posse. Dicere diaboli est, *Nunquid frustra Job timet Deum?* contra bonis intra cogitationum suarum latibula conqueri; eorum propectibus invidere, atque invidendo reprobationis rimas exquirere. Dicere diaboli est, *Extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet* (Vers. 11), ad afflictionem bonorum, malitiæ æstibus anhelare. Quo enim eorum tentationem invidens appetit, eo illorum quasi probationem deprecans petit. Quia igitur internarum locutionum modos succincte diximus, ad intermissum paululum expositionis ordinem revertamur.

CAPUT VIII [Vet. VIII, Rec. V].

VERS. 8. — *Considerasti servum meum Job, quod non sit similis ei super terram, vir simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo?*

13. *Dei diabolique pugna, cujus materia Job fuit*. — Præcedenti jam sermone tractatum est, quia diabolus non contra Job, sed contra Deum certamen proposuit; materia vero certaminis beatus Job in medio fuit. Et si in sermonibus suis dicimus Job inter flagella deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione (e) perdidisse. Nam ecce et in hoc loco intuendum est, quia non prius diabolus beatum Job a Domino petiit, sed eum Dominus in diaboli despectum laudavit. Et nisi in sua justitia permansurum nosset, non utique pro illo proponeret. Nec perituum in tentatione concederet, de quo ante tentationem, ex Dei laudibus, in tentatoris mente invidiæ fuerant faces excitatæ.

14. *Quam astute quærat diabolus unde nos accuset*. — Sed antiquus adversarius cum quæ accuset mala, non invenit, ipsa ad malum inflectere bona quærit. Cumque de operibus vincitur, ad accusandum verba nostra perscrutatur. Cum nec in verbis accusationem reperit, intentionem cor is fuscare contendit; tanquam bona facta bono animo non fiant, et ideo perpendi a judice bona non debeant. Quia enim fructus arboris esse et in æstu virides conspicit, quasi vermem ponere ad radicem quærit. Nam dicit:

CAPUT IX.

VERS. 9, 10. — *Nunquid frustra Job timet Deum? Nonne tu vallasti eum ac domum ejus, universamque substantiam per circuitum? Operibus manuum ejus benedixisti, et possessio illius crevit in terra*.

15. *Ex prosperis et ex adversis tentat*. — Ac si aperte dicat: Qui tot bona in terra recepit, quid mirum est, si pro eis se innocenter gerit? Innocens vere esset, si bonus inter adversa persisteret. Cur autem magnus dicitur, quem merces sui uniuscujusque operis tanta rerum multiplicitate comitatur? Astutus quippe adversarius, cum sanctum virum inter prospera Redundat ejus, nec legitur in Mss. nostris aut vel. Ed.

(d) Quidam Ms., *similis in terra*.

(e) Editi hic addunt, *victoriam*, invitis M. ac Gregoriana phrasi. In præfat., n. 8, legimus: *proposuerat, perdidisse reprehendit*. Vide l. xxiii, n. 1.

pera bene egisse considerat, reprobare apud judicem per adversa festinat. Unde recte in Apocalypsi voce angelica dicitur: *Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte* (Apoc. xii, 10). [Vet. IX.] Scriptura autem sacra sæpe diem pro prosperis, noctem autem pro adversis ponere consuevit. In die ergo et nocte accusare non desinit, quia modo nos in prosperis, modo in adversis accusabiles ostendere contendit. In die accusat, cum prosperis male nos uti insinuat. In nocte accusat, cum in adversis 45 nos non habere patientiam demonstrat. Beatum ergo Job quia ne dum flagella attigerant, quasi adhuc unde in nocte accusare posset, omnino non habebat. Quia vero in prosperis magna (a) sanctitate viguerat, pro eisdem prosperis bona illum egisse simulabat: versuta assertionem mentiens quod non ad usum. Domini substantiam possideret, sed ad usum substantiæ Dominum coleret. Sunt enim nonnulli qui ut fruantur Deo, dispensatorie utuntur hoc sæculo. Et sunt nonnulli qui ut fruantur hoc sæculo, transitorie uti volunt Deo. Cum igitur bona divini muneris narrat, putat quod facta fortis operarii leviget; ut cujus vitam reprehendere de operibus non valet, ejus mentem quasi ex cogitationibus (b) addicat; mentiens quod non amoris Domini, sed temporalis prosperitatis appetitioni servierit omne, quod innocue exterius vixit. Vires ergo beati Job nesciens, sed tamen unumquemque adversis probari verius sciens, tentandum hunc expetit; ut qui per diem prosperitatis inoffenso gressu incesse- rat, saltem in nocte adversitatis impingeret, et ante laudatoris sui oculos offensione impatientiæ prostratus jaceret. Unde subjungit:

CAPUT X [Rec. VI].

VERS. 11. — *Sed extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.*

16. *Diabolus nihil nisi Deo permittente potest.* — Cum sanctum virum Satan tentare appetit, et tamen Domino, ut manum suam extendere debeat, dicit; valde notandum est quia feriendi vires nec ipse sibi tribuit, qui contra auctorem omnium singulariter superbit. Scit namque diabolus, quia quodlibet agere ex semetipso non sufficit, quia nec per semetipsum in eo quod est spiritus existit. Hinc est quod in Evangelio expellenda de homine legio dicebat: *Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum* (Matth. xiii, 31). Qui enim per semetipsum ire in porcos non poterat, quid mirum si sine auctoris manu, sancti viri domum contingere non valebat?

[Vet. X.] 17. *Diaboli voluntas mala, sed potestas*

(a) Corb., Germ., Rhem., Remig., Ebroic. et cæteri Norm., magna sanitate.

(b) Ita Mss. Anglicani et alii. At Edit. Gilot., Rom., Sixti V, et plurimæ habent *addiscat*. Verbum *addicit*, ut significat *condemnat*, est Gregorio familiare. Eodem quoque sensu non raro reperitur in scriptoribus sacris sive antiquioribus sive posterioribus. Ambrosius, lib., de Virgin., de sanctæ Agnetis carnificæ: *cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset*. Bernardus, lib. ii de Consid., cap. 14: *inde innocentium frequens addictio*.

A *justa.* — Sciendum vero est quia Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas injusta: quia a semetipso voluntatem habet, sed a Domino potestatem. Quod enim ipse facere inique appetit, hoc Deus fieri non nisi juste permittit. Unde bene in libris Regum dicitur: *Spiritus Domini malus irruerat in Saul* (I Reg. xviii, 10). Ecce unus idemque spiritus, et Domini appellatur, et malus: Domini videlicet per licentiam potestatis justæ, malus autem per desiderium voluntatis injustæ. Formidari ergo non debet, qui nihil nisi permissus valet. Sola ergo vis illa timenda est, quæ cum hostem sævire permiserit, ei ad usum justiciæ, et injusta illius voluntas servit. Paululum vero manum postulat extendi; quia exteriora sunt quæ expetit conteri. Neque enim Satan facere se aliquid multum putat, nisi cum in anima sauciat, ut ab illa patria feriens revocet, a qua ipse longe, telo suæ superbiæ prostratus jacet.

18. *Facies Dei respectus gratiæ.* — Sed quid est quod ait: *Nisi in faciem benedixerit tibi?* Nos nempe quod amamus respicimus; quod vero aversari volumus, ab eo faciem 46 declinamus. Quid itaque Dei facies, nisi respectus ejus gratiæ (c) præbetur intelligi? Ait ergo: *Extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.* Ac si aperte dicat: Ea quæ dedisti subtrahe; nam si accepta perdiderit, respectum tuæ gratiæ, ablatis rebus temporalibus, non requirit. Si enim ea in quibus delectatur non habuerit, favorem tuum etiam maledicendo contemnet. Cujus petitione callida nequaquam provocata Veritas vincitur, sed ad deceptionem suam hosti conceditur, quod fideli famulo ad augmentum muneris suffragetur. Unde mox subditur:

CAPUT XI [Vet. XI, Rec. VII].

VERS. 12. — (d) *Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam.*

19. *Deus tentatori alia permittit, alia negat.* — Consideranda est in verbis Domini dispensatio sanctæ pietatis, quomodo hostem nostrum permittit, et retinet; relaxat, et refrenat. Alia ad tentandum dat (e), sed ab aliis religat. *Universa quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extendas manum tuam.* Substantiam prodat, sed tamen corpus ejus protegit, quod quidem postmodum tentatori traditurus est; sed tamen non simul ad omnia relaxat hostem, ne undique feriens frangat civem. Mala enim cum multa electis eveniunt, mira conditoris gratia ex tempore dispensantur; ut quæ coacervata perimerent, possint divisa tolerari. Hinc Paulus ait: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari (f) supra id quod potestis, sed faciet cum temptatione etiam exitum, ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13)

(c) Editi, *perhibetur*. Mss., adhæremus.

(d) Gussanv. hic præfigit: *Dixit ergo Dominus ad Satan, quod abest à Cod. tum excusis, tum manu exaratis.*

(e) In Edit. per interpolationem legitur, *alia adaffligendum, sed*; sane præter fidem Mss. et Greg. propositum, qui duo hic, non tria probanda suscipit, scilicet hostem nostrum et relaxari et retineri. Relaxatur cum permittitur tentare; retinetur, cum hæc potestas certis conditionibus ligatur.

(f) Rhem., Remig., Norm., *supra quam potestis*

Hinc David ait : *Proba me, Domine, et tenta me* (Psal. xxv, 2). Ac si aperte dicat : Prius vires inspice, et tunc ut ferre valeo, tentari permittite. Hoc tamen quod dicitur : *Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extendas manum tuam*, intelligi et aliter potest, quia fortem quidem pugnatorem suum Dominus noverat, sed tamen dividere ei certamina contra hostem volebat; ut quamvis robusto bellatori victoria in cunctis suppeteret, prius tamen de uno certamine hostis ad Dominum victus rediret : tuncque ei aliud iterum vincendo concederet, quatenus fidelis famulus eo mirabilius victor existeret, quo victus hostis se contra illum iterum ad nova bella repararet. Sequitur :

CAPUT XII [Vet. XII, Rec. VIII].

IBID. — *Egressusque est Satan a facie Domini.*

20. *Deus est intra et extra omnia, supra et infra omnia.* — Quid est quod Satan a facie Domini egressus dicitur? Quo enim exitur ab eo qui ubique est? Hinc namque ait : *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxiii, 24). Hinc est, quod Sapientia illius dicit : *Gyrum cæli circuivi soli* (Eccli. xlii, 8). Hiuc de ejus Spiritu scriptum est : *Spiritus Domini implevit orbem terrarum* (Sap. i, 7). Hinc est quod Dominus iterum dicit : *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. lxvi, 1). Rursumque de eo scriptum est : *Cælum metitur palmo et omnem terram pugillo concludit* (Isa. xl, 12). Sedi quippe, cui præsidet, interior (a) et exterior manet. Cælum palmo metiens, et terram pugillo concludens ostenditur, quod ipse sit circumquaque cunctis rebus, quas creavit, exterior. Id namque quod interius concluditur, a concludente exterius continetur. Per sedem ergo, cui præsidet, 47 (b) intelligitur esse interius supraque; per pugillum, quo continet, esse exterius subterque signatur. Quia enim ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia; et superior est per potentiam, et inferior per sustentationem; exterior per magnitudinem, et interior per subtilitatem : sursum regens, deorsum continens; extra circumdans, interius penetrans; nec alia ex parte superior, alia inferior, aut alia ex parte exterior, atque ex alia manet interior : sed unus idemque totus ubique præsidendo sustinens, sustinendo præsidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans; unde superius præsidens, inde inferius sustinens; et unde exterius ambiens, inde interius replens : sine inquietudine superius regens, sine labore inferius sustinens; interius sine extenuatione penetrans, exterius sine extensione circumdans. Est itaque inferior et superior sine loco; (c) est amplior sine latitudine, est subtilior sine extenuatione.

(a) Mss. Corb. et Germ., et superior manet.

(b) In Mss. Corb., Germ. et plurimis, deest, intelligitur, et sic legitur : *Per sedem ergo cui præsidet, esse interius supraque; per pugillum quo continet, esse exterius subterque signatur.*

(c) Rhem., Remig., Vindocin., Corb., Germ., etc., habent, est amplius sine latitudine, est subtilis, etc.

(d) Antiquior Rhem. et Germ., ad submersionem; ita etiam antiq. Compend. Val. Cl., Belvac.

21. *A facie Domini exit Satan, cum ad desiderii sui effectum venit.* — Quo igitur exitur ab eo, qui dum per molem corporis nusquam est, per incircumscriptam substantiam nusquam deest? Sed quando Satan pressus majestatis potentia, appetitum suæ malitiæ exercere non valuit, quasi ante faciem Domini stetit. [Vet. XIII.] A facie autem Domini exiit; quia relaxatus divinitus ab internæ retentionis angustia, ad sui desiderii effectum venit. A facie Domini exiit, quia diu vinculis disciplinæ religata quandoque voluntas noxia ad opus processit. Cum enim, sicut dictum est, id quod voluit implere non valuit, quasi ante faciem Domini stetit; quia illum ab affectu malitiæ superna dispensatio coactavit. Sed a facie ejus exiit, quia potestatem tentationis accipiens, ad malitiæ suæ vota pervenit. Sequitur :

CAPUT XIII [Rec. IX].

[VERS. 13, 14, 15. — *Cum autem quadam die filii et filia ejus comederent, et biberent vinum in pomo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Job, qui diceret : Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, et pueros percusserunt gladio, et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

22. *Diabolus tentandi tempora eligit.* — Notandum quæ tempora tentationibus congruant. Tunc quippe diabolus tentandi tempus elegit, quando beati Job filios in convivio invenit. Neque enim solummodo intuetur hostis quid faciat, sed etiam quando faciat. Nam quamvis potestatem acceperit, aptum tamen (d) ad subversionem tempus exquisivit; ut videlicet nobis Deo dispensante proderetur, quia prænuntia tribulationis est lætitia satietatis. Intuendum vero est, quam callide ipsa damna, quæ illata sunt, nuntiantur. Non enim dicitur, boves (e) a Sabæis ablati sunt : sed qui ablati sunt, boves arabant; ut videlicet memorato fructu operis, causa crescat doloris. Unde et apud Græcos non solum animæ, sed fetæ asinæ raptæ referuntur; ut dum minima animalia audientis animum minus ex sui qualitate percuterent, amplius ex fecunditate vulnerarent. Et quia eo magis adversa animum feriunt, quo cum multa sunt, etiam subita nuntiantur, aucta est mensura gemituum, etiam (f) per articula nuntiorum. Nam sequitur :

CAPUT XIV [Vet. XIV].

VERS. 16. — 48 *Cumque adhuc ille loqueretur, venit alius, et dixit : Ignis Dei cecidit de cælo, et tactas oves puerosque consumpsit, et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

23. *Casibus repentinis constantiam Job evertere conatur.* — Ne rebus perditis minorem audienti dolo-

(e) Vindocin., a Sabæis ablatæ sunt; sed quæ ablatæ sunt. Ita S. Michaelis et alii.

(f) Sic legimus in Mss. Rhem., Remig., Corb., Germ. Compend., Val. Cl. Eadem voce tanquam neutrius generis utitur Gregorius, lib. viii, cap. c. 7, nunc cap. 11, n. 27, nullum adhuc mortis articulum irrum-pit. Hic autem variant Edit. Paris. 1495. Habet etiam, particula. Edit. Basil. 1514, etiam per auricula. Reliq., per particulam, vel per particulas.

rem moveat, ejus animum ad (a) excedendum etiam A
ipsis nuntiorum verbis instigat. Intuendum quippe
est, quam callide dicitur: *Ignis Dei*, ac si diceretur:
Illius animadversionem sustine, quem tot hostiis pla-
care voluisti, illius iram toleras, cui quotidie serviens
insudabas. Dum enim Deum, cui servierat, adversa
intulisse indicat, (b) læsum commemorat, in quo exce-
dat; quatenus anteacta obsequia ad mentem reduce-
ret, et frustra se servisse aestimans, in auctoris inju-
riam superbiret. Pia etenim mens, cum se adversa ab
hominibus perpeti conspiciat, in divinæ gratiæ conso-
latione requiescit; cumque tentationum procellas
increbrescere extrinsecus viderit, secessum spei Domi-
nicæ appetens, intra conscientiæ portum fugit. Ut vero
versutus hostis uno eodemque tempore sancti viri
robustissimum pectus et humanis adversitatibus, et B
divina (c) desperatione concuteret, et prius Sabæos
irruisse intulit, et mox ignem Dei de cælo cecidisse
nuntiavit; ut quasi omnem aditum consolationis
excluderet, dum et ipsum adversantem ostenderet,
qui consolari animum inter adversa potuisset: qua-
tenus dum se tentatus undique destitui atque undique
premi considerat, in contumeliam tanto audacius,
quanto et desperatius erumpat. Sequitur:

CAPUT XV.

VERS. 17. — *Sed et illo adhuc loquente, venit alius
et dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas, et invaserunt
camelos, et tulerunt eos, necnon et pueros percusserunt
gladio, et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

24. *Vulnera ingeminat.* — Ecce iterum, ne quid
minus de humana adversitate doluisset, Chaldæorum
turmas irruisse denuntiat; et ne illum minus desuper
veniens adversitas feriat, iteratam iram in aere de-
monstrat. Nam sequitur:

CAPUT XVI [Vet. XV].

VERS. 18, 19. — *Loquebatur ille, et ecce alius in-
travit, et dixit: Filiis tuis et filiabus vescentibus ei
bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, re-
pente ventus vehemens irruit a regione deserti, et con-
cussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit
liberos tuos, et mortui sunt, et effugi ego solus, ut nun-
tiarem tibi.*

25. *Ad odium Dei provocare conatur.* — Qui uno
vulnere non prosternitur, idcirco bis, terque percu-
titur, ut usque ad intima quandoque feriat. Nun-
tiata itaque fuerat adversitas de Sabæis, nuntiata di-
vina animadversio per ignem de cælo, nuntiatur ab D
hominibus iterum camelorum raptus, cædesque pue-
rorum, et divinæ indignationis ira repetitur, dum
ventus irruens concussisse domus angulos, atque
extinxisse liberos indicatur. Quia enim notum est,
quod absque superno nutu moveri elementa non pos-

sint, latenter inferitur quod ipse contra illum elementa
moverit, qui moveri permisit; quamvis Satan semel
accepta a Domino potestate ad usum suæ nequitie
etiam elementa concutere prævalet. Nec movere de-
bet, si spiritus de summis projectus turbare in ventos
aerem potuit; cum nimirum constet quia et damna-
tis 49 in metallum, ad usum aqua et ignis servit.
Quæsitum est igitur ut nuntiarentur mala, quæsitum
ut multa, quæsitum ut subita. Sed cum prius adversa
nuntiavit, tranquillo adhuc pectori quasi sanis mem-
bris vulnus infixit; cum vero percussus cor feriendo
repetiit, ut ad impatientiæ verba compelleret, super
vulnera vulnus irrogavit.

26. *Plagæ Job subitæ et multiplices.* — Intuendum
vero est quam callide curavit hostis antiquus, non
tam jactura rerum sancti viri patientiam rumpere,
quam ipso ordine nuntiorum. Qui studens prius parva,
et post nuntiare majora, in extremo filiorum mor-
tem intulit, ne vilia pater rei familiaris damna du-
ceret, si illa jam orbatus audiret; et minus percu-
teret rerum amissio, præcognita morte filiorum, quia
videlicet nulla esset hæreditas, si illos prius subtra-
heret (d) qui servabantur hæredes. Sed a minimis in-
cipiens, in ultimum graviora nuntiavit; ut dum gra-
datim deteriora cognosceret, in ejus corde doloris
locum omne vulnus inveniret. Notandum quam cal-
lide tot malorum pondera, et divisa, et subita nun-
tiantur, ut et repente, et particulatim crescens, in
audientis corde sese dolor ipse non caperet; et tanto
ardentius in blasphemiam accenderet, quanto subitis
C ac multiplicibus nuntiis in se (e) angustius aestuaret.

[Vet. XVI, Rec. X] 27. *Præpositis voluptati ser-
vientibus subditis frena laxantur. In conviviis etiam
moderatis locum diabolus invenit.* Sed neque hoc ne-
glecte prætereundum puto, quod filii in majoris fra-
tris domo convivabantur, cum pereunt. Dictum nam-
que est superius, quod convivia peragi sine culpa vix
possunt. Ut ergo nostra, (f) non illorum loquamur,
sciendum nobis est quia quod a minoribus volup-
tuose agitur, majorum disciplina cohibetur; cum
vero majores ipsi voluptati deserviunt, nimirum mi-
noribus lasciviæ frena laxantur. Quis enim sub disci-
plinæ se constrictione retineat, quando et ipsi, qui
jus constrictionis accipiunt, sese voluptatibus rela-
xant? Dum ergo in majoris fratris domo convivuntur,
D pereunt, quia tunc contra nos hostis vehementius
vires accipit, quando et ipsos qui pro custodia disci-
plinæ prælati sunt (g) lætitiæ servire cognoscit. Tanto
enim licentius ad ferendum occupat, quanto et hi qui
intercedere pro culpis poterant voluptati vacant. Ab-
sit autem ne tanti viri filios per conviviorum studia

bus servabatur hæreditas.

(e) Idem Mss., angustis.

(f) Gussanv., non aliorum. Melius alii libri, non illo-
rum, sc. filiorum Job, de quibus male sentiri non pa-
titur sanctus Gregorius.

(g) Sic Mss.; Editi vero, ventri. Mox post verbum
occupat Coccius adjecit, subditos; quod nullus dein-
ceps expunxit, etsi non exstet in Mss.

(a) Editi cum uno Mss. Reg., ad exercendum. Rhem.
et Romig. omnes cum aliquib. Norm., ad excedendum.
Sequitur Mss. Belvac.; Compend., Corbo., Val. Cl.

(b) Antiq. Ed., læsionem. Coc., Gilot., Vatic., læso.
Gussanv., ab eo læsum. At Mss. simpliciter læsum.

(c) Ita Mss. prope omnes. At duo Reg., cum Ed.,
divina dispensatione.

(d) Antiquior Rom., cum Corb., Germ. et Colb., qui-

IBID. — *Domini dedit, Dominus abstulit, sicut A Domino placuit, ita factum est.*

31. *Deus bonis nos spoliens, non nostra aufert, sed sua.* — Sanctus vir, tentante adversario, cuncta perdidit; sed tamen sciens, quia contra se Satan tentandi vires, nisi permittente Domino, non habebat, non ait: Dominus dedit, diabolus abstulit; sed: *Domini dedit, Dominus abstulit*; fortasse enim fuerat dolendum, si quod conditor dederat hostis abstulisset: at postquam non abstulit nisi ipse qui dedit, sua recepit, non nostra abstulit. Si enim ab illo accipimus, quibus in hac vita utimur, cur doleat quod ipso iudicante exigimur quod largiente feneramur? Nec aliquando iniustus est creditor, qui dum præfixo reddendi tempore non constringitur; quando vult, exigit quod feneratur. Ubi et bene subjungitur: *Sicut Domino placuit, ita factum est.* Cum enim in hac vita ea quæ nolumus, patimur, necesse est ut ad eum qui injustum velle nil potest, studia nostræ voluntatis inclinemus. Magna quippe est consolatio in eo quod displicet, quod illo ordinante erga nos agitur, cui non nisi justum placet. Si igitur iusta placere Domino scimus, pati autem nulla, nisi quæ Domino placuerint, possumus; iusta sunt cuncta quæ patimur, et valde iniustum est, si de iusta passione murmuramus.

32. *Diabolus nos aggrediens, humilitate ac patientia nostra confoditur.* — Sed quia orator fortis quomodo assertionem partis suæ contra adversarium allegavit, audivimus; nunc quomodo in orationis suæ termino iudicem benedicendo laudet audiamus. Sequitur: *Sit nomen Domini benedictum.* Ecce omne quod rectum sensit, Domini benedictione conclusit; ut hinc adversarius inspiciat, et ad pœnam suam victus erubescat, quia ipse Domino contumax etiam in beatitudine conditus exstitit, cui homo hymnum gloriæ etiam percussus dicit. [Vet. XIX.] Intuendum vero est, quia hostis noster tot nos jaculis percutit, quot tentationibus affligit. Quod die namque in acie stamus, quotidie tentationum ejus tela excipimus. Sed et nos contra illum jacula mittimus, si confossi tribulationibus, humilia respondemus. Beatus igitur Job percussus damno rerum, percussus morte filiorum, quia vim doloris vertit in laudem conditoris, 52 dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est; si nomen Domini benedictum; superbum hostem humilitate perculit, crudelem patientia stravivit.* Nec credamus, quod bellator noster accepit vulnera, et non inflixit. Quot enim voces patientiæ in Dei laudem percussus reddidit, quasi tot in adversarii pectore jacula intorsit, et acriora valde quam sustinuit (a) inflixit. Afflictus enim terrena perdidit, sed afflictionem humiliter sustinens cœlestia multiplicavit. Sequitur:

(a) Sic Mss. Regii, Corb., Germ., Colbert., emendatus Utic., alique Norm. Editi vero, *influxit*.

(b) In Ed. Gilot., Vatic., Gussanv., quibus prævit Coc., additur *labiis suis*, in Mss. incognitum.

(c) 1 Vindoc. et Corb., Germ., *quadam die cum essent filii Dei coram Domino.* Alter, *quad. die cum*

CAPUT XIX [Rec. XIV].

VERS. 22. — *In omnibus his non peccavit Job: (b) neque stultum aliquid contra Deum locutus est.*

33. *Job a murmuratione oris et cordi abstinuit.* — Quia tentationum tribulationibus deprehensi, etiam tacito cogitationum motu possumus non loquendo peccare, beato Job et oris testimonium perhibetur, et cordis. Prius enim dicitur: *Non peccavit*; et tunc demum subditur: *Neque stultum aliquid contra Deum locutus est.* Quid enim stultum locutus non est, culpam a lingua compescuit; sed cum præmittitur, *Non peccavit*, constat quod murmurationis vitium etiam a cogitatione restrinxit. Nec peccavit ergo, nec stulte locutus est, quia nec per conscientiam tacitus tumuit, nec linguam in contumaciam relaxavit. Stulte enim contra Deum loquitur, qui inter divinæ animadversionis flagella positus, justificare semetipsum conatur. Si enim innocentem se asserere superbe audeat, quid aliud quam justitiam ferientis accusat? Hucusque nos verba historię transcurrisse sufficiat: jam nunc ad indaganda allegorię mysteria expositionis se sermo convertat. Sed in hoc quod scriptum est:

CAPUT XX [Vet. XX, Rec. XV].

VERS. 6. — *Quadam die cum (c) venissent filii Dei coram Domino; adfuit inter eos etiam Satan:*

34. *Deus tempora sine tempore disponit.* — Discutiendum prius est, cur quadam die factum aliquid coram Domino dicitur, cum apud illum nequaquam cursus temporis, mutatione diei noctisque varietur. Neque enim in ea luce, quæ sine accessu ea quæ eligit illustrat, et sine recessu ea quæ respuit deserit, defectus mutabilitatis venit; quia in semetipsa manendo immutabilis, mutabilia cuncta disponit; sicque in se transeuntia condidit, ut apud se transire nequaquam possint; nec tempus intus in conspectu ejus defluit, quod apud nos foreas decurrit. Unde sit ut in æternitate ejus fixa maneant ea quæ non fixa exterius sæculorum volumina emanant. Cur ergo apud eum dicitur, *Quadam die*, cum nimirum dies una est æternitas sua? quam videlicet nec fine claudi, nec initio vidit aperiri Psalmista, cum dicit: *Melior est dies una in atriis tuis super millia* (Psal. LXXXIII, 11).

35. *Assuetos temporalibus sensim ad æterna deducit.* — Sed cum Scriptura sacra (d) temporaliter editis loquitur, dignum est ut verbis temporalibus utatur, quatenus condescendendo levet; et dum de æternitate aliquid temporaliter narrat, assuetos temporalibus sensim ad æterna trajiciat; seque bene nostris mentibus æternitas incognita, dum verbis cognitis blanditur, infundat. Quid autem mirum, si in sacro eloquio incommutabilitatem suam Deus præpropere humanæ menti non aperit; quando et resurrectionis

assisterent. Rhem., Remig., German., *cum venissent.*

(d) Excusi, *de temporal.* Emendandi ex Mss. et sancti Gregorii scopo; sermo quippe est de æternis, sed quæ non assequantur temporalibus assueti, nisi per temporalia.

sue solemnitatem celebrata, quibusdam profectionum accessibus innotuit, incorruptionem corporis, quod resumpsit? Luca quippe attestante (*Luc. xxiv, 4*) didicimus quod quibusdam se in monumento quærentibus prius angelos misit; et rursum 53 discipulis de se in via loquentibus ipse quidem, sed non cognoscendus apparuit (*Ibid., 15*), qui post exhortationis moras, cognoscendum se in panis fractione monstravit; ad extremum vero repente ingrediens, non solum se cognoscibilem, sed etiam palpabilem præbuit. Quia enim infirma adhuc gestabant corda discipuli, in cognitione tanti mysterii (a) ista fuerant dispensatione nutriendi, ut paulisper aliquid quærentes invenirent; inventientes crescerent, et crescentes cognita robustius tenerent. Quia igitur non repente, sed causarum verborumque incrementis, quasi quibusdam ad æternitatem passibus ducimur, intus apud eum quadam die aliquid factum dicitur, qui ipsa quoque tempora sine tempore contuetur.

[*Vet. XXI.*] 36. *In luce tenebras videt.* — An quia etiam Satan adfuit, dum quadam die hoc factum dicitur, indicare sacra Scriptura studuit quia in luce Deus tenebras vidit? Nos quippe uno eodemque intuitu lucem et tenebras intueri non possumus: quia cum in tenebras oculus figitur, lux fugatur; et cum ad lucis se coruscationem verterit, tenebrarum umbra discedit. Illa autem vis, quæ cuncta mutabilia immutabiliter videt, quasi in die ei Satan adfuit, quia apostatæ angeli tenebras sine obacuritate comprehendit. Nos, ut dictum est, uno eodemque intuitu contemplari non possumus, et quæ approbando eligimus, et quæ reprobanda damnamus: quia cum ad hanc animæ vertitur, ab illa cogitatione separatur; cum vero ad illam reducitur, ab hac cui inhæsit removetur.

37. *Diversa ordinans non est diversus.* — Deus vero, quia sine mutabilitate simul cuncta respicit, sine distentione comprehendit, videlicet et bona quæ juvat, et mala quæ judicat, et quæ adjuta remunerat, et quæ judicans damnat, in his (b) quæ diverso disponit ordine, diversus non est. In die ergo ei Satan adfuisse describitur, quia lumen æternitatis ejus nulla mutabilitatis fuscatione tangitur; et in hoc, quod ei tenebræ præsentibus fiunt, adfuisse inter filios Dei dicitur: qui ea vi justitiæ immundus spiritus penetratur, quæ videlicet mundorum spirituum corda complentur; eoque radio luminis et tenebrarum, transfigitur, quo illi ut luceant perfunduntur.

38. *Deo serviunt angeli boni adjutorium, mali ad probationem.* — Inter filios Dei adfuit, quia etsi illi Deo ad electorum adjutorium, iste ad probationem servit. Inter filios Dei adfuit, quia etsi ab illis in hac vita laborantibus auxilium pietatis impenditur, iste occultæ ejus justitiæ nesciendo serviens, ministerium

A exsequi reprobationis conatur. [*Rec. XVI.*] Unde bene in libris Regum per prophetam dicitur: *Vidi Dominum sedentem super solium suum, et exercitum cæli a dextris et sinistris ejus, et dictum est: In quo decipiam (c) Achab, ut ascendet et cadat in Ramoth Galaath? Et dixit alius ita, et alius aliter. Et egressus est unus, et dixit: Ego decipiam Achab. Et dictum est: In quo decipies? Qui respondit, dicens: Egrediar, et ero Spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus (III Reg. xxii, 19 seq.).* Quid enim solium Domini, nisi angelicas potestates accipimus, quarum mentibus altius præsidens, inferius cuncta disponit? Et quid exercitus cæli, nisi ministrantium angelorum multitudo describitur? Quid est ergo, quod exercitus cæli a dextris et sinistris ejus stare perhibetur? Deus enim, 54 qui ita est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, nec dextra, nec sinistra concluditur. Sed dextra Dei, angelorum pars electa; sinistra autem Dei, pars angelorum reproba designatur. Non enim ministrant Deo solummodo boni, qui adjuvant; sed etiam mali, (d) qui probent; non solum qui a culpa redeunt sublevent, sed etiam qui redire nolentes gravent. Nec quod cæli exercitus dicitur, angelorum pars reproba in eo intelligi posse prohibetur. Quas enim suspendi in aere novimus, aves cæli nominamus. Et de eisdem spiritibus Paulus dicit: *Contra spiritualia nequitiae in cælestibus (Ephes. vi, 12).* Quorum caput enuntians, ait: *Secundum principem potestatis aeris ejus (Ephes. ii, 2).* A dextra ergo Dei et sinistra angelorum exercitus stat: quia et voluntas electorum spirituum divinæ pietati concordat; et reproborum sensus suæ malitiæ serviens, iudicio distractionis ejus obtemperat. Unde et mox fallax spiritus in medium prosiliisse describitur, per quem Achab rex, exigentibus suis meritis, decipiatur. Neque enim fas est credere bonum spiritum fallaciæ deservire voluisse, ut diceret: *Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.* Sed quia Achab rex peccatis præcedentibus dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari: quatenus qui sæpe volens ceciderat in culpam, quandoque nolens caperetur ad pœnam, occulta justitia licentia malignis spiritibus datur, ut quos volentes in peccati laqueo strangulant, in peccati pœnam etiam nolentes trahant. Quod ergo illic a dextris atque sinistris Dei, exercitus cæli assistisse describitur, hoc hic inter filios Dei Satan adfuisse perhibetur. Ecce a dextris Dei steterunt angeli, quis nominantur filii Dei; ecce a sinistris stant angeli, quia adfuit inter eos etiam Satan.

[*Vet. XXII.*] 39. Sed quia (e) allegoriæ mysteria indagare decrevimus, non inconvenienter accipimus quod in die Dominus Satan vidit, quia vias ejus in Sapientiæ suæ incarnatione corripuit; (f) quasi eum

(a) Sic Mss. Corb., Germ., Rhem., Remig. ac Norm. omnes. Editi vero, ita fuerant divina dispensatione.

(b) 2 Rhem. et 1 Remig., quæ diviso disponit ordine divisus non est.

(c) In duobus Rhem. et duobus Remig. scribitur Achab. Ita etiam in Val. Cl. In Corb. expuncta est

lit. c.

(d) In quibusdam Edit., maxime in Paris. 1619 et 1640, qui reprobent. Ita etiam in Rom. Sixti V.

(e) In nonnullis, allegorice mysteria indagare, etc.

(f) Lyr. et Big., quasi enim non vidisse fuit, tandiu, etc.

non vidisse fuerit, tandiu pravitatem illius in humani generis perditione tolerasse. Unde et ei divina voce mox dicitur :

CAPUT XXI.

VERS. 7. *Unde venis ?*

40. *Diaboli insidias Deus incarnatæ sapientiæ luce detexit.* — In die Satan de viis suis requiritur, quia in luce manifestatæ sapientiæ occulti hostis insidiæ deteguntur. Quia ergo incarnato Domino diabolus increpatur, et a sua pestifera effrenatione corripitur, recte subjungitur : *Cui dixit Dominus : Unde venis ?* Tunc enim Satanæ vias requirendo arguit, cum per Mediatoris adventum persuasionis ejus nequitas reprimens increpavit. Nec immerito in hoc die filii Dei coram Domino astitisse referuntur ; quia videlicet ad æternæ patriæ vocationem electi omnes, luce sapientiæ se illustrante, collecti sunt. Quos quamvis incarnata Sapientia aggregare (a) effectum operis venerat, divinitati tamen illius jam per ejus (b) præscientiam intrinsecus assistebant. Sed quia de viis suis antiquus hostis Redemptore veniente discutitur, quid dicat audiamus.

CAPUT XXII [Rec. XVII].

IBID. — *Circuivi terram, et perambulavi eam.*

41. *Diabolus terram circuivit, quia omnes homines circumvenit, et possedit.* — Ab Adam quippe, ante adventum Domini, omnes post se gentium nationes traxit. Circuivit terram et perambulavit, quia per corda gentium iniquitatis suæ vestigia impressit. Cadens enim a sublimibus 55 humanas mentes jure possedit, quia in culpæ suæ vinculo volentes astrinxit ; tantoque latius in munda vagatus est, quanto a reatu quisque illius liber per omnia inventus non est. Cui quasi ex potestate mundum circuisset, nullum hominem qui sibi plene resisteret invenisse. Sed jam Satan redeat, id est, ab effectu suæ malitiæ vis illum divina constringat, quia jam apparuit in carne qui (c) in peccati contagione ex carnis nihil habebat infirmitate. Venit humilis, quem et superbus hostis admiratur ; quatenus qui fortia divinitatis ejus despexerat, etiam humanitatis ejus infirma pertimescat. Unde et mox significatione mirifica, contra eum ipsa humanitatis infirmitas obstupescenda proponitur, ut dicatur :

CAPUT XXIII.

VERS. 8. — *Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra ?*

42. *Donec veniret Christus de quo rursus explicantur dicta de Job. Assumpsit humilitatem carnis, sine injuria majestati. Virtutibus suis diaboli superbiam*

repressit. — Quod Job interpretetur dolens, paulo ante jam diximus. Dolens vero ipse veraciter per figuram dicitur, qui portare dolores nostros, Propheta attestante, prohibetur. Cui in terra similis non est, quia omnis homo tantummodo homo est, ipse autem Deus et homo. In terra ei similis non (d) est, quia etsi adoptivus quisque filius ad percipiendam divinitatem proficit, nequaquam tamen ut Deus naturaliter sit accipit. Qui bene etiam servus dictus est, quia formam servi suscipere dedignatus non est. Nec majestati injuriam intulit assumpta humilitas carnis ; quia et ut servanda susciperet, nec tamen habita permutaret, nec divina humanitate minuit, nec humana divinitate consumpsit ; quia etsi per Paulum dicitur : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philipp. II, 6), ei semetipsum exinanisse, est ab invisibilitatis suæ magnitudine se visibilem demonstrasse, ut servi forma tegeret hoc quod incircumscripse omnia ex divinitate penetraret. Dei autem ad Satan per figuram dicere est : *Nunquid considerasti servum meum Job ?* unigenitum filium contra eum in forma servi admirabilem demonstrare. Eo enim, quo illum tantæ virtutis in carne innotuit, quasi superbienti adversario, quod dolens consideraret, indicavit. Sed quia bonum quod miraretur intulerat, restat ut ad reprimendam ejus superbiam virtutes illius adhuc enumerando subjungat. Sequitur.

CAPUT XXIV [Vet. XXIII].

IBID. — *Homo simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo.*

43. *Qua ratione Christus simplex, rectus, etc. Diabolo divinitatem suam, ob ea quæ passus est, dubiam fecit.* — Venit namque inter homines mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, ad præbendum exemplum vitæ hominibus, simplex ; ad non parcendum malignis spiritibus, rectus ; ad debellandam superbiam, timens Deum ; ad detergendam vero in electis suis vitæ immunditiam, recedens a malo. De ipso enim per Isaiam principaliter dicitur : *Et (e) replebit eum spiritus timoris Domini* (Isai. XI, 3). Et ipse a malo singulariter recessit : quia facta imitari noluit, quæ in hominibus invenit, quoniam attestante Petro : *Peccatum non fecit, nec dolus invenius est in ore ejus* (I Pet. II, 22). Sequitur : *Respondens Satan ait : Nunquid frustra Job timet Deum ? Nonne tu vallasit eum, ac domum ejus, universamque substantiam per circuitum ? Operibus manuum ejus benedixisti, et possessio illius crevit in terra.* Antiquus hostis Redemptorem 56 humani generis, debellatorem suum

(a) Ita nostri Mss., non affectu, ut prius legeb. in Edit. Rom. Sixti V, et al.

(b) Duo Rhem., Corb., Germ. et unus Remig., jam per ejus præsentiam. Ita etiam quidam Editi.

(c) Vindocin. et plurimi, qui in peccati contagio. Antiquior Rhem., Corb., Germ., et unus Remig., qui in peccati contagio ex carnis nihil habeat infirmitate. 2 Rhem. et 1 Remig., qui de peccati contagio... nihil habeat. In Mss. Norm. legitur etiam, nihil habeat.

(d) Mss. Norm., quia etsi adoptionis quisque filius...

ut Deus naturaliter esset, accepit. Corb. German., naturaliter esse.

(e) Quidam Mss., et replevit. Suspiciamus autem hic interpolationem, ex antiquariorum errore, textumque sancti Gregorii sic esse restituendum : *Timens Deum, de ipso enim per Isaiam principaliter dicitur : et replebit eum Spiritus timoris Domini. Ad detergendum vero in electis suis vitæ immunditiam, recedens a malo. Et ipse a malo singulariter recessit, etc.* Verum sine Mss. auctoritate nihil immutare volumus.

in mundum venisse cognovit: unde et per obsessum hominem in Evangelio dicitur: *Quid nobis, et tibi, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos* (Matth. viii, 20). Qui tamen prius cum hunc passibilem cerneret, cum posse mortalia perpeti humanitatis videret, omne quod de ejus divinitate suspicatus est, ei fastu suæ superbiæ in dubium venit. Nil quippe nisi superbum sapiens, dum esse hunc humilem conspiciat, Deum esse dubitavit. Unde et ad tentationum se argumenta convertit, dicens: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant* (Matth. iv, 3). Quia igitur passibilem vidit, (a) non Deum natum, sed Dei gratia custoditum credidit. Unde et nunc inferre perhibetur.

CAPUT XXV.

VERS. 9, 10. — *Nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, universamque substantiam ejus per circuitum? Operibus manum ejus benedixisti, et possessio ejus crevit in terra.*

44. *Eum humilem videns superbus diabolus, Deum esse dubitavit.* — Eum quippe ac domum ejus a Deo vallatam dicit; quia tentando ejus conscientiam penetrare non potuit. Substantiam ejus vallatam asserit, quia electos ejus invadere non præsumit. Operibus manuum ejus benedixisse Deum, et possessionem ejus excrevisse in terra queritur: quia scilicet tabescens videt, quod fides ejus in notitiam hominum, prædicantibus apostolis, multiplicatur. Possessio quippe ejus crescere dicitur, dum laborantibus prædicatoribus, fidelium quotidie numerus augetur. Hæc itaque Satan Deo dixisse est, talia invidendo sensit. Hæc Satan Deo dixisse est, de his tabescendo, doluisse. Sequitur:

CAPUT XXVI [Vet. XXIV].

VERS. 11. — *Sed extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.*

45. *Ejus divinitatem tentationibus exploravit.* — Quem enim tranquillitatis tempore, Dei gratia custoditum credidit, peccare posse per passionem putavit. Ac si aperte dicat: Interrogatus afflictionibus homo, et peccator agnoscitur, qui in miraculis Deus putatur. Dixit ergo Dominus ad Satan:

CAPUT XXVII.

VERS. 12. — *Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum tuam.*

46. *Satanæ manus, non potestas, sed tentatio debet intelligi.* — Cum sacram historiam sub figurali intellectu discutimus, Satanæ manus non potestas, sed tentatio debet intelligi. Universa itaque quæ habet, in manum tentantis dantur, et in eum tentationis manus extendi prohibetur, quod tamen fieri substantia amissa conceditur: quia nimirum prius Judæa, quæ possessio ejus fuerat, in infidelitate sublata est, et post ejus caro patibulo crucis affixa. Qui igitur prius Judæam adversantem pertulit, et postmodum usque

ad crucem venit, quasi prius habita amisit, et post in semetipso adversantis nequitiam pertulit.

CAPUT XXVIII.

IBID. — *Egressusque est Satan a facie Domini.*

47. *Diabolus voti compos factus a facie Domini exit.* — Sicut et superius dictum est, Satan a facie Domini exiit, quia ad desiderii sui vota pervenit. Quasi enim ante ipsum erat, dum propter ipsum quæ male sitiebat implere non poterat.

CAPUT XXIX.

VERS. 13. — *Cum autem quadam die filii ejus et filiæ comederent et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti.*

18. *Filius Domini major Judaicus populus.* — Beati Job filios ac filias, vel apostolorum ordinem, vel cunctorum fidelium multitudinem diximus designasse. Incarnatus autem Dominus prius ex Judæa ad fidem paucos elegit, et posi sibi 57 multitudinem populi gentilis aggregavit. Quis autem major Domini filius, nisi Judaicus accipi populus debet, qui ei dudum datæ legis fuerat doctrina generatus: minor autem gentilis populus, qui et in mundi extremitate collectus est? Quia igitur cum Satan utilitati hominum nesciens deserviret, et corruptis persecutorum cordibus licentiam Dominicæ passionis expeteret, sancti apostoli necdum aggregandam Deo gentilitatem noverant, et soli Judææ fidei arcana prædicabant; cum Satan exiisse a Domino dicitur, filii et filiæ in domo fratris primogeniti convivari referuntur. Dictum quippe eis fuerat: *In viam gentium ne abieritis* (Matth. x, 5). Post mortem namque resurrectionemque Domini in gentium prædicationem conversi sunt. Unde et in suis Actibus dicunt: *Vobis oportebat loqui primum verbum Dei; sed (b) quia repulistis illud, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (Act. xiii, 46). Hi itaque filii sponsi, de quibus et ejusdem voce sponsi dicitur: *Non jejunabunt filii sponsi, quandiu cum illis est sponsus* (Matth. ix, 15), in domo fratris primogeniti convivantur, qui videlicet adhuc apostoli sacre Scripturæ deliciis in solius Judaici populi collectione vescebantur.

CAPUT XXX [Vet. XXV, Rec. XVIII].

VERS. 14, 15. — *Nuntius venit ad Job, qui diceret: Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos, et iruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, et pueros percusserunt gladio, et evasi ego, solus, ut nuntiarem tibi.*

49. *Simplices perfectioribus adhærentes, eorum intellectu pascuntur.* — Quid aliud per figuram boves, quam bene operantes; quid aliud asinas, quam quosdam simpliciter viventes accipimus? Quæ bene juxta boves pasci referuntur; quia mentes simplicium etiam cum alta (a) capere non possunt, eo magis vicinæ sunt, quo et fraterna bona, sua per charitatem credunt; cumque invidere alienis sensibus nesciunt, quasi in pastu se minime devidunt. Simul ergo se asinæ cum bobus redciunt, quia prudentibus conjuncti tardiores,

(a) Vetustior Rhem., non Deum tantum; sed mendose unus Vind., non Deum tantum, sed in notitia.

(b) Plerique Mss., quia repellitis illud, et indignos vos judicatis.

eorum intelligentia pascuntur. Sabæi autem captivantes interpretantur. Et qui alii captivantium nomine, nisi immundi spiritus designantur, qui cunctos quos sibi subjiciunt in infidelitatem captivos ducunt? Qui et pueros gladio feriunt, quia eos tentationis suæ graviter jaculis vulnerant, quos necdum juvenilis constantia liberos vel robustos servat. Qui bene quidem bona incipiunt, sed in ipsa adhuc inchoationis suæ teneritudine captivantibus immundis spiritibus substernuntur. Quos gladio hostis percutit, quia æternitatis desperatione transfigit.

[Rec. XIX.] 50. *Prophetia, cæteris pereuntibus, in æternum manet.* — Quid est autem hoc quod nuntius venit, qui diceret: *Evasi ego solus?* Quis est iste nuntius, qui, aliis pereuntibus, solus evasit, nisi propheticus sermo, qui, dum fiunt omnia mala quæ prædixit, quasi sanus ad Dominum solus redit? Dum enim vera dixisse de perditorum casu cognoscitur, quasi inter mortuos vixisse monstratur. Hinc est, quod ad Rebeccam in Isaac conjugio deducendam puer mittitur (*Genes. xxiv, 9*), quis videlicet ad desponsandam Ecclesiam Domino, interposita prophetia famulatur. Sabæis ergo irruentibus, solus puer qui nuntiaret evasit, quia malignis spiritibus infirmorum mentes in captivitatem ducentibus, sententia prophetiæ convalluit; 51 quæ eamdem captivitatem prænuntians dicit: *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam* (*Isai. v, 13*). Prophetia ergo quasi salvatur, dum captivitas, quam prædixit, ostenditur. Sequitur:

CAPUT XXXI [Vet. XXVI, Rec. XX].

VERS. 16. — *Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, et dixit: Ignis Dei cecidit de cælo, et tactas oves, puerosque consumpsit, et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

51. *Ignis oves et pueros Job consumens, invidiam sacerdotum contra Christum significat. Malos ignis nunc cruciat per livorem, postea per vindictam.* — Omnes qui prædicationis officium in synagoga tenuerunt, cælum recte vocati sunt, quia nimirum sapere superna credebantur. Unde et Moyses, cum sacerdotes ac populum ad verba suæ admonitionis excitaret, dixit: *Attende, cælum, et loquar; et audiat terra verba ex ore meo* (*Deut. xxxii, 1, sec. LXX*); per cælum videlicet signans præpositorum ordinem, per terram vero (b) subditam plebem. Hoc igitur loco cælum, sacerdotes, vel Pharisæos, vel legis doctores non inconvenienter accipimus, qui ante oculos hominum dum cælestibus officiis inservirent, quasi desuper lucere

(a) Ita omnes Mss. nostri. In Edit. Vatic., *alta sapere*; quod etiam retinuit Gussanvill., rejecto ad marginem, *capere*.

(b) Editi, *subditorum plebem*. Melius Mss., *subditam pl.* Sic infra, num. 53, legimus, *prædicantes apostolos, et plebes subditas*.

(c) Corb., Germ. et Colb., *in adversitatem*. Hoc autem loco adversitas non idem significat ac calamitas, sed est proprie adversantium oppositio. Quosensu lib. iii, cap. olim. 15, nunc. 26, num. 52, legitur: *protinus in adversitatem prosiliunt*. Vide etiam l. ii, n. 38, et l. 16, n. 45.

A videbantur. Sed quia ipsi summopore in redemptoris nostri (c) adversitate commoti sunt, quasi ignis de cælo cecidit, dum ad decipiendum imperitum populum, ab his etiam qui vera docere putabantur, flamma invidiæ exarsit. Teste quippe Evangelio novimus quod doctrinæ veritatis invidentes, opportunitatem Dominicæ traditionis exquirebant; sed metuentes populum, quæ moliebantur innotescere non audebant. Hinc etiam in eo scriptum est, quod (d) dissuadendis populis dicunt: *Nunquid aliquis ex principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc quæ non novit legem maledicti sunt* (*Joan. vii, 48*). Quid autem in ovibus atque in pueris, nisi innocentes quosque, sed tamen adhuc infirmos, accipimus? qui dum adversitatem Pharisæorum ac principum tolerare timuerunt, infidelitatis concrematione consumpti sunt. Dicatur ergo: *Ignis Dei cecidit de cælo, et tactas oves, puerosque consumpsit*, id est, a præpositorum cordibus flamma invidiæ corrui, et quidquid boni in plebibus oriebatur, incendit; quia dum mali præpositi suum contra veritatem honorem exigunt, ab omni rectitudine corda sequentium (e) subvertunt. Ubi et bene adjungitur: *Et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi*; quia dum impletur prædicta causa malitiæ, fallaciæ interitum evadit sermo prophetiæ, qui ait: *Et nunc ignis adversarios consumit* (*Isai. xxvi, 11*). Ac si aperte dicat: *Malos non solum ignis per vindictam post cruciat, sed nunc etiam per livorem cremat*, quia qui post puniendi sunt retributionis supplicio, nunc semetipsos afficiunt invidiæ tormento. Puer ergo solus fugiens remeat, et igne periisse oves puerosque denuntiat, dum prophetia Judaicum populum deserens, vera se dixisse manifestat, quæ ait: (f) *Zelus apprehendit populum ineruditum*. Ac si aperte dicat: *Dum verba prophetarum plebs discutere noluit, sed credulitatem suam verbis invidentium dedit, zeli igne periit, quia in alienæ invidiæ se flamma concremavit*. Sequitur:

CAPUT XXXII [Vet. XXVII].

VERS. 17. — *Sed et illo adhuc loquente, venit alius, et dixit: Chaldæi fecerunt tres turmas, et invaserunt camelos, et tulerunt eos, necnon et pueros percusserunt gladio, et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

52. *Chaldæi tres turmas facientes Pharisæi, Herodiani et Sadducæi. Cameli, Samaritani, aut Judæi meræ legis litteræ adhærentes.* — Quia Chaldæos interpretari feroces novimus, qui alii Chaldæorum nomine designantur, nisi persecutionis auctores usque ad apertos clamores malitiæ prorumpentes, cum dicunt: *Crucifige, crucifige* (*Luc. xxiii, 21; Marc. iii, 6*)? Qui

(d) Reg., *succendendis*. Duo Rhem., Remig., Val. Cl., Corb., Germ., a prima manu, *de suadendis*. Norm. et Germ., *suadendis*.

(e) Antiq. Rem. et Vindoc., *subvertuntur*. Corb. Germ., *subverterunt*.

(f) Quæ sit hæc prophetia non satis liquet. Prophetiæ tamen nomine omnis sacra Scriptura intelligi potest. Porro Rom. x, 2, Apostolus ait de populo Judaico, eum habere æmulationem Dei (Græcæ ζῆλον), sed non secundum scientiam; quod est fere dicere, zelum apprehendisse populum ineruditum, hoc est, scientiæ expertem.

de semelipsis tres turmas faciunt, cum se ad proponendas quæstiones Domino Pharisæi, Herodiam et Sadducæi dividerant. Qui ore quidem Sapientiæ victi sunt: sed quia stultos quosdam post se eos traxisse credendum est, factis turmis camelos tulerunt. Unusquisque namque eorum ordo in prava quæ sapuit, insipientium corda corripit; et dum persuadendo ad interitum pertraxit, quasi tortuosas mentes infirmantium ad captivitatem duxit. Prædicante quippe in Samaria Domino, multi ex Samaritanis fuerunt in possessionem ejusdem Redemptoris nostri asciti. Sed nunquid illi qui pro septem viris unius mulieris mortuis, de resurrectionis desperatione Dominum tentant (*Matth. xii, 25*). nequaquam conati sunt credentes Samaritanos a fide reducere, quos constat spem resurrectionis ignorare? Qui dum ex lege nonnulla recipiunt, nonnulla contemnunt, quasi camelorum more, velut mundum animal ruminant, sed ut immundum ungulam nequaquam findunt. Quamvis et eos cameli ruminantes, sed tamen ungulam non findentes, indicant qui in Judæa juxta litteram, historiam audierant, sed virtutem ejus discernere spiritaliter nesciebant. Quos tribus turmis Chaldæi rapiunt; dum Pharisæi, Herodiani et Sadducæi ab omni sensus rectitudine iniqua persuasionem pervertunt. Simulque pueros gladio feriunt, quia etsi qui in populo uti jam ratione poterant, eis ipsi non virtute rationis, sed potestatis auctoritate contraibant; dumque se quasi præpositos imitari a subditis volunt, etsi intelligere aliquid sequentes possunt, ex auctoritate tamen suscepti regiminis eos ad perniciem pertrahunt. A quibus bene solus puer qui nuntiet fugit: quia Pharisæis, Herodianis, atque Sadducæis iniqua patrantibus, eos nimirum deserens propheticus sermo convalescit, qui ait: *Et tenentes legem nescierunt me* (*Jer. ii, 8*). Sequitur:

CAPUT XXXIII [*Vet. XXVIII, Rec. XXI*].

VERS. 18, 19. — (a) *Loquebatur ille, et ecce alius intravit, et dixit: Filiis tuis et filiabus vescentibus et bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus. Quæ corruens oppressit liberos tuos, et mortui sunt.*

53. *Judaicus populus in primogenito Job figuratus.* — Paulo ante jam diximus quod filios et filias, prædicantes apostolos et plebes subditas sentiamus: qui in domo fratris primogeniti convivari referuntur, quia in habitatione adhuc Judaici populi sacræ prædicationis delictis vescebantur. *Repente autem vehemens ventus irruit a regione deserti.* Regio deserti est cor infidelium, quod dum Creator deserit, nullus inhabi-

(a) Editi hic et infra, adhuc loquebatur, cum in *Mss.* simpliciter legamus, loquebatur.

(b) In *Lyr.* et *Bigot.* hic additur, qui a regione deserti irruit, quid.

(c) *Mss.* *Norm.*, *German.*, unus *Remig.* *Val. Cl.*, *concussa dicitur in quatuor angulis. Tres.* *Stamus* receptæ lect., quæ est *Codicum* meliorum.

(d) *Lyr.*, *Bigot.*, *Utic.*, et *dispergentur greges.*

(e) Editi, excepto *Barthol.*, in *pavore mortis.* Melius

tator colit. Ventus autem vehemens (b) quid aliud, quam tentatio fortis accipitur? Ventus ergo vehemens a regione deserti irruit; quia in passione Redemptoris nostri contra fideles ejus, fortis tentatio a cordibus Judæorum venit. Potest etiam deserti regio, derelicta immundorum spirituum multitudo non inconvenienter intelligi. A qua ventus venit, et domum concutit, quia ab eo eis tentatio prodiit, et persecutorum corda commovit.

54. *Ejus domus eversa, est synagoga, quatuor angulis, hoc est quatuor ordinibus concussis diruta. Unde et oppressi liberi.* — Sed hæc domus, in qua convivebantur filii, (c) in quatuor angulis stabat. Tres enim regentium ordines in synagoga cognovimus, sacerdotum scilicet, scribarum atque seniorum populi. Quibus si et Pharisæos jungimus, quatuor in hac domo angulos invenimus. A regione igitur deserti ventus venit, et quatuor domus angulos concutit, quia ab immundis spiritibus tentatio irruit, et mentes quatuor ordinum, in malitiam persecutionis excitavit. Quæ domus corruens, oppressit liberos, quia dum Judæa in cru delitatem Dominicæ persecutionis cecidit, apostolorum fidem desperationis formidine obruit. Teneri enim tantummodo magistrum viderunt, et jam negantes per diversa fugiebant. Et quamvis interna manus eorum spiritum in præscientia ad vitam tenuit, a vita tamen fidei eos interim carnalis timor exstinxit. Qui ergo auctorem suum, Judæa sæviante, reliquerunt, quasi concussis angulis domo eversa necati sunt. Quid autem illo tempore de grege fidelium factum credimus, quo fugisse ipsos etiam arietes scimus? Sed inter hæc unus qui nuntiet evadit, quia convaluisse se sermo propheticus, qui hæc denuntiaverat, ostendit, dicens de persecutore populo: *Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa* (*Jerem. xi, 15*); dicens de bonis prædicatoribus, sed tamen in passione fugientibus: *Proximi mei a longe steterunt* (*Psal. xxxvii, 12*); dicens de cunctis valde formidantibus: *Percutiam pastorem, et (d) dispergentur oves gregis* (*Zach. xiii, 7*; *Matth. xxvi, 31*). Sequitur:

CAPUT XXIV *Vet.* [XXXIX, *Rec.* XXI].

VERS. 20. — *Tunc surrexit Job, et scidit vestimenta sua.*

55. *Job surgens et vestem scindens Christum adumbrat.* — Ruente domo extinctis filiis, Job surrexit, quia Judæa in infidelitate perdita, prædicatoribus in (e) pavoris morte cadentibus. Redemptor humani generis (f) semetipsum a carnis suæ morte suscitavit: quanto judicio persecutores suos deseruit, demonstravit. Surgere quippe ejus est qua districtione pec-

Rhem., *Remig.*, *Cor.*, *Germ.*, 1, *Vindoc.*, *Val. Cl.*, quos se quimur, in *pavore morte.* *Utic.* habet in *pavore mortis.*

(f) Duo *Rhem.*, 1, *Remig.*, *Corb.*, *Germ.*, *Norm.*, *Val. Cl.*, omissis his verbis, sic habent: *Redemptor humani generis, quanto judicio suos persecutores deseruerit, demonstravit.* In *Colb.*, post, *suscitavit, atexitur, vel certe resurrexit, quando judicio, etc.*, quæ pro glossemate haberi fortasse debent.

catores derelinquat ostendere, (a) quasi enim jacere ejus est patienter mala tolerare. Surgit ergo, cum contra reprobos iudicium justitiæ exerit. Unde et recte vestimenta sordidare perhibetur. Quid enim vestimentum Domini nisi Synagoga exstitit, quæ prophetis prædicantibus expectationi incarnationis illius adhæsit? Sicut enim his nunc vestitur, a quibus diligitur, Paulo attestante qui ait: *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam* (Ephes. v, 27). Quæ enim maculam aut rugam non habere dicitur, profecto vestis rationalis et per actionem munda, et per spem tensa monstratur. Ita cum incarnandum eum Judæa credidit, adhærendo nihilominus vestis fuit.

56. *Synagoga ejus vestis scissa, aliis credentibus, aliis non credentibus.* — Sed quia expectatus venit, veniens nova docuit, docens mira exercuit, mira faciens prava toleravit; vestem quam indutus fuerat scidit, dum in Judæa alioe ab infidelitate sustulit, (b) alios in infidelitate dereliquit. Quid est igitur vestis scissa, nisi Judæa in contrariis sententiis divisa? Si enim vestis ejus scissa non esset, evangelista non diceret quod prædicante Domino contentio oriebatur in populo, *Ut alii dicerent, Bonus est; alii autem, Non, sed seducit turbas* (Joan. vii, 12). Quasi scissa vestis illius fuit quæ divisa per sententias unitatem concordie perdidit. (c) Sequitur:

CAPUT XXXV.

IBID. — *Et tonso capite corruens in terram, adoravit.*

57. *Quasi tonso capite in terram ruit, dum Judaico sacerdotio rejecto, ad gentes descendit.* — Quid per decisos capillos, nisi sacramentorum subtilitas; quid per caput, nisi summa sacerdotii (d) designatur? Unde et ad Ezechielem prophetam dicitur: *Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, radentem pilos, et assumes eum, et duces per caput tuum et barbam* (Ezech. v, 1), ut videlicet propheta facto iudicium Redemptoris exprimat, qui in carne apparens caput rasisit, quia a Judaico sacerdotio præceptorum suorum sacramenta abstulit; barbam rasisit, quia regnum Israeliticum deserens, decorem virtutis ejus amputavit. [Vet. XXX.] Quid vero hoc loco per terram, nisi homo peccator exprimitur? Primo quippe peccanti homini dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Genes. iii, 19). Terræ ergo nomine peccatrix gentilitas designatur. Nam cum justam Judæa se crederet, constat quam reproba de gentilitate sentiret, Paulo attestante, qui ait: *Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores* (Gal. ii, 15). Mediator igitur noster quasi detonso capite in terram corruit, quia Judæam deserens, dum sacramenta sua ab ejus sacerdotio

abstulit, ad notitiam gentium venit. Capillos enim a capite rasisit, quia sacramenta legis ab illo primo suo sacerdotio sustulit; et in terram corruit, quia salvandis se peccatoribus dedit; dumque eos qui sibi iusti videbantur deseruit, hos qui se injustos et noverant, et favebantur, assumpsit. Hinc et ipse in Evangelio dicit: *Ego in iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant et qui vident excipiant* (Joan. ix, 39). Hinc et columna nubis, quæ in eremo populum præibat (Exod. xiii, 21), splendore ignis non in die, sed in nocte radiabat, quia videlicet redemptor noster, suæ conversationis exemplo, ducatum sequentibus præstans, de justitia sua confidentibus nulla luce claruit; peccatorum vero suorum tenebras agnoscentibus, (e) igne sui amoris infulsit. Nec quod corruere Job dicitur, indignum mens hoc significatione Redemptoris arbitretur. Scriptum namque est: *Verbum misit Dominus in Jacob, et cecidit in Israel* (Isai. ix, 8). Jacob quippe supplantator, Israel vero videns Deum dicitur. Et quid per Jacob, nisi Judaicus populus; quid per Israel nisi gentilis populus designatur? Quia quem Jacob per carnis mortem supplantare studuit, hunc nimirum per oculos fidei gentilitas Deum vidit. Ad Jacob ergo missum verbum, in Israel cecidit, quia eum quem ad se venientem Judaicus respuit, hunc repente confitens populus gentilis invenit. De sancto quippe Spiritu scriptum est: *Cecidit spiritus Domini super eos* (Act. x, 44).

58. *Cadere qui dicatur verbum Dei aut Spiritus sanctus.* — Ideo autem vel verbum Dei, vel Spiritus sanctus in sacra Scriptura cadere dicitur, ut inopinatus ejus adventus exprimat. Quod enim ruit vel cadit, ad ima repente venit. Mediatori ergo in terram quasi corruisse est, nullis signis præcurrentibus inopinate ad gentes venisse. Bene autem dicitur quod corruens adoravit, quia dum ipse humilitatem carnis suscepit, in se credentibus vota humilitatis infudit. Fecit enim, quia fieri docuit; sicut et de ejus Spiritu dicitur: *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. viii, 26). Neque enim petit, qui æqualis est, sed postulare dicitur; quia nimirum quos repleverit, postulantes facit: quamvis hoc et in semetipso Redemptor noster ostendit, qui Patrem etiam, dum passioni propinquaret, exoravit. (f) Quid enim mirum, si in forma servi exorando se Patri subdidit, in qua etiam manus peccantium usque ad mortis extrema toleravit? Sequitur:

CAPUT XXXVI [Vet. XXXI, Rec. XXII].

VERS. 21. — *Nandus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc.*

59. *Christus ad Judæos e quibus exivit, in fine mun-*

(a) Hæc verba, quasi, etc., usque ad tolerare, desiderantur in Mss. Corb., Germ., Reg., Ulic., et fortasse e marg. in textum irrepserunt.

(b) Edit., repugnantibus Mss., alios in incredulitate.

(c) In Edit., Paris. 1518, et omnib. seq., huc immisum est, cum et post resurrectionem suam quibusdam credituris apparuit, et quibusdam non credituris se abscondit. Merum assummentum, quod antecedentibus aut subsequenter non cohæret. Legitur tamen in

marg. Colbert. Cod., abest vero a cæteris Mss. et antiquioribus Ed.

(d) In Editis, exceptis tamen antiquioribus, legitur sacerdotii dignitas.

(e) Al., ignem... infulsit, ut habetur in nonnullis.

(f) In Mss. Rhem., Remig., Val. Cl., legitur: Quid enim mirum si in forma servi Patrem exoravit? Quid mirum, si in forma servi exorando, etc.

di est reversurus. — Redemptoris mater juxta carnem Synagoga exstitit, ex qua ad nos per corpus visibilis processit. Sed hunc intra se tegmine litteræ adopertum tenuit, dum ad spiritalem ejus intelligentiam mentis oculos aperire neglexit. Hunc quia in carne humani corporis latentem videre Deum noluit, quasi in divinitate nundum (a) considerare contempsit. Sed nudus de utero matris exiit: (b) quia a Synagogæ carne prodiens conspicuus ad gentes venit. Quod bene Joseph relicto pallio fugiente signatum est (*Genes. xxxix, 12*). Dum enim mulier adultera male illo uti voluisset, relicto pallio fugit foras, quia dum Synagoga Dominum purum hominem credens, quasi adulterino complexu constringere voluit, ipse tegmen litteræ ejus oculis reliquit, et ad cognoscendam divinitatis suæ potentiam conspicuum se gentibus præbuit. Unde et Paulus dixit: *Usque hodie, dum legitur Moyses, velamen est (c) super cor eorum (II Cor. iii, 15)*, quia videlicet adultera mulier apud semetipsam pallium retinuit, et quem male tenebat, nudum amisit. Qui ergo a Synagoga veniens, fidei gentium conspicuus apparuit, ex utero matris nudus exivit. Sed nunquid hanc omnimodo deserit? Et ubi est quod per prophetam dicitur: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ fient (Isai. x, 22, Rom. ix, 27)*? Ubi quod scriptum est: *Donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. xi, 25)*? Erit ergo (d) quando conspicuus etiam Synagogæ appareat. Erit in fine mundi procul dubio, quando gentis suæ reliquiis semetipsum, sicut est Deus, innotescat. Unde et bene hic dicitur: *Nudus revertar illuc*. Nudus quippe ad uterum matris revertitur, cum in mundi hujus terminosis, qui in sæculo factus homo despicitur, Synagogæ suæ oculis, Deus ante sæcula declaratur. Sequitur:

CAPUT XXXVII [Rec. XXIV].

IBID. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.

60. *Deus Christo Judæam dedit et abstulit.* — Redemptor noster per hoc quod Deus est, cum Patre dat omnia; per hoc vero quod homo est, a patre (e) accipit inter omnia. Dicat igitur de Judæa, cum venturam incarnationis ejus mysterium crederet: *Dominus dedit*. Dicat de Judæa, cum exspectatam incarnationis ejus præsentiam contempsisset: *Dominus abstulit*. Data quippe est, cum per quosdam futura credidit; sed exigente merito suæ cæcitatæ ablata est, cum credita per quosdam venerari contempsit.

61. *Christus exemplo docuit Deo in flagellis benedicere.* — In se autem credentes edoceat, ut in fla-

gellis positi benedicere Domino sciant, cum subditur: *Sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum*. Unde et teste Evangelio (*Matth. xxvi, 26*), cum 62 propinquare passioni dicitur, accepto pane gratias egisse perhibetur. Gratias itaque agit, qui flagella alienæ iniquitatis suscipit. Et qui nihil dignum percussione exhibuit, humiliter in (f) percussione benedicit: ut hinc videlicet ostendat quid unusquisque in flagello culpæ propriæ facere debeat, si ipse æquanimiter flagella culpæ portat alienæ: ut hinc ostendat quid in correptione faciat subditus, si in flagello positus Patri gratias agit æqualis. Sequitur:

CAPUT XXXVIII.

B *VERS. 22. — In omnibus his non peccavit Job (g) neque stultum aliquid contra Deum locutus est.*

62. *Dolus apud homines prudentia, apud Deum stultitia est.* — Quod nec peccasse, nec stultum aliquid contra Deum locutus asseritur; hoc de illo Petrus, sicut jam prædiximus, aperte testatur, dicens: *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (I Pet. ii, 22)*. Dolus quippe in ore, quanto apud homines prudentius callet, tanto apud Deum stultius desipit, Paulo attestante, qui ait: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum (I Cor. iii, 19)*. Quia ergo dolus in ore ejus non fuit, stultum proculdubio nihil dixit. Hunc contra Deum sacerdotes et principes locutum stulte crediderunt, cum interrogatus passionis tempore, Dei se filium testaretur. Unde et conquirentes dicunt: *Quid adhuc egemus testibus? ecce ipsi audivimus (h) blasphemiam (Matth. xxvi, 65)*. Sed contra Deum stulte nihil dixit: quia vera loquens, hoc de se infidelibus etiam moriendo intulit, quod paulo post redemptis omnibus resurgendo monstravit.

[*Vet. XXXII.*] 63. *SENSUS MORALIS. — Satan Deo cum sanctis angelis assistit, cogitationes malas bonis interserendo.* — Hæc in significationem nostri capitis breviter tractata transcurramus: nunc in ædificationem ejus corporis, ea moraliter tractanda replicemus, ut quod actum foris narratur in opere, sciamus quomodo intus agatur in mente. Nam cum filii Dei assistant coram Deo, inter eos quoque assistit et Satan, quia plerumque bonis nostris cogitationibus, quæ in corde nostro, adventu sancti Spiritus operante, dominantur, antiquus ille callide se interserit et subjungit inimicus, ut bene cogitata perturbet, maleque perturbata dilaniet. Sed nequaquam nos in tentatione deserit, qui creavit. Nam hostem nostrum, qui se contra nos in insidiis contegit, illustratione sui luminis nobis deprehensibilem reddit; propter quod ei mox dicit:

mus ex Mss. Sic infra, lib. ix, cap. olim 16, nunc 30, num. 48, hunc Deum supra omnia, et hominem intra omnia agnoscunt. Vide I. xv, n. 20, et I. xvi, n. 36.

(f) Coc., Gilot., Vatic., Gussanv., in persecutione, contra Mss. fidem.

(g) Hic additum, in labiis suis, a Gilot. et aliis seq. expunximus.

(h) Antiq. Rem. et Vindoo., blasphemias.

(a) Editi, *conspicere*.

(b) Nonnulli Mss., quia a Synagoga carne prodiens, quæ lectio videretur præferenda, si potiores Codices suffragarentur.

(c) Coccius addidit *positum*, quod in seq. Edit. irrepsit.

(d) Excusi, quandoque conspicuus, ut etiam. Castigan- tur ex Mss.

(e) Particulam *inter* in Vulgatis omissam revocavi-

CAPUT XXXIX.

VERS. 7. — *Unde venis?*

64. *Cui dicendum unde venis?* — Callidum namque hostem requirere, est ejus nobis insidias declarare, ut quo eum subintrare cor cernimus, forti contra illum circumspectione vigilemus.

CAPUT XL.

IBID. — *Qui respondens ait: Circuivi terram, et perambulavi eum.*

65. *Qui insidias ejus Deus nobis detegat.* — Satanæ terram circuire, est carnalia corda perscrutari, et unde occasionem accusationis invenire possit, exquirere. Terram circuit, quia humana corda circumvenit, ut bona tollat, ut mala mentibus inserat, ut inserta cumulet, ut cumulata perficiat, ut perfectos in iniquitatibus ad pœnam socios acquirat. Et notandum quod non transvolasse, sed perambulasse se asserit, quia nimirum nequaquam quem tentat velociter deserit; sed ubi molle cor invenit, ibi pedem miseræ persuasionis figit, ut immorando actionis prave vestigia imprimat, et ex suæ iniquitatis similitudine, quos valet, reprobos reddat. Sed contra hunc beatus Job laudatur, et dicitur:

CAPUT LXI.

VERS. 8. — *Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram, vir simplex, et rectus, ac timens Deum, recedens a malo?*

66. *Laudare Dei est bona dare, ac data custodire.* — Quem divina inspiratio contra hostem roborat, hunc quasi in Satanæ auribus Deus laudat. Laudare quippe ejus est, et prius bona concedere, et post concessa custodire. Sed antiquus hostis eo contra bonos gravius sævit, quo vallari eos divinæ protectionis munere conspicit. Unde et subjungens dicit:

CAPUT XLII.

VERS. 9. — *Nunquid frustra Job timet Deum? Nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, universamque substantiam per circuitum? Operibus manum ejus benedixisti, et possessio illius crevit in terra.*

67. *Suis viribus homo non stat.* — Ac si aperte dicat: Cur laudas quem protegendo roboras? Despecto enim me, dignus tuis laudibus homo esset, si suis contra me viribus staret. Unde mox et malitiose de homino expetit, quod tamen protector hominis benigne concedit. Nam subditur:

CAPUT XLIII [Rec. XXV].

VERS. 11. — *Sed extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in (a) faciem benedixerit tibi.*

68. *Electi in tentatione proficiunt.* — Plerumque enim, dum virtutum fructus fecunde reddimus, dum continua prosperitate pollemus, aliquantulum mens erigitur, ut a semetipsa sibi existere bona quæ habet, arbitretur. Quæ nimirum bona antiquus hostis malitiose attrahere appetit; sed hæc tentari Deus non nisi benigne permittit, ut dum mens tentatione pulsante,

(a) Corb. Germ., nisi in facie tua.

(b) Ubi legitur in Editis *profectus*, in Mss. fere semper habetur, *profectus*. Quam vocem hic curavimus

A in bonis de quibus gaudebat concutitur, imbecillitatis suæ debilitate cognita, in spe divini adjutorii robustius solidetur. Fitque mira dispensatione pietatis, ut unde malignus hostis cor tentat, ut interimat, inde misericors conditor hoc erudiat, ut vivat. Unde et bene subjungitur:

CAPUT XLIV.

VERS. 12. — *Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extendas manum tuam.*

69. *Deo perseverantiam tribuente.* — Ac si aperte dicat: Electi uniuscujusque bona sic tibi tentanda exterius tribuo, ut tamen ipse noveris, quia perseverantem mihi illum in mentis radice conservo. Ubi et bene subditur:

CAPUT XLV.

IBID. — *Egressusque est Satan a facie Domini:*

70. *Quo moderante, diabolus bonorum corda usque ad interitum non vulnerat.* — Quia per hoc, quod usque ad defectum cordis prævalere nequaquam permittitur, exclusus ab intimis, exterius vagatur. Qui etiam si virtutes mentis plerumque turbat, eo ipso foris est, quo resistente Deo, usque ad interitum bonorum corda non vulnerat. Tantum quippe contra illa sævire permittitur, in quantum necesse est ut tentationibus erudita solidentur; ne ea quæ agunt bona, suis viribus tribuant, ne in securitatis torpore se deserant, et a formidinis accinzione dissolvant: (b) sed ad proventus sui custodiam tanto solertius invigilant, quanto se contra adversarium stare semper in acie tentationum vident.

CAPUT XLVI [Vet. XXXIII].

VERS. 13, 14, 15. — *Cum autem quadam die filii et filiae ejus comederent et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Job, qui diceret: Boves arabant, et asinae pascebantur juxta eos, et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, et pueros percusserunt gladio; (c) et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

71. *Fides virtutum omnium prima.* — In electorum corde prior bonorum sequentium sapientia nascitur, atque hæc per donum Spiritus quasi primogenita proles profertur. Quæ profecto sapientia, nostra fides est, propheta attestante, qui ait: *Nisi credideritis, non intelligetis* (Isai. vii, 9. sec. LXX). Tunc enim vere ad intelligendum sapimus, cum cunctis quæ conditor dicit, credulitatis nostræ fidem præbamus.

D In domo ergo fratris primogeniti convivantur filii, cum virtutes reliquæ epulantur in fide. Quæ si non prima in corde nostro gignitur, reliqua quæque esse bona non possunt, etiamsi bona videantur. In domo fratris primogeniti filii convivantur, dum virtutes nostræ in habitaculo fidei, sacri eloqui cibo satiantur. Scriptum quippe est: *Sine fide impossibile est placere Deo* (Heb. xi, 6). Tunc ergo virtutes nostræ veras vitæ epulas sumunt, cum nutriri fidei sacramentis incipiunt. In domo fratris primogeniti convivantur filii, quia nisi virtutes reliquæ sapientiæ epulis repletæ, ea

restituendam, non autem in omnibus locis, cum *profectus* vox synonyma sit.

(c) Hic versus abest a Ms. Corb. Germ.

quæ appetunt prudenter agant, virtutes esse nequaquam possunt.

72. *Virtutibus nostris quam varie insidiatur diabolus.* — Sed ecce dum bona quæ agimus, sapientiæ epulis fideique pascuntur, hostis noster arantes boves et pascentes asinas subtrahit, et pueros gladio occidit. Quid arantes boves nisi, graviores nostras cogitationes accipimus? quæ dum cor studiosa exercitatione faciunt, uberes provectuum fructus reddunt. Quid pascentes intelligimus asinas, nisi simplices motus cordis? quos dum studiose a duplicitatis errore compescimus, quasi in campo liberæ puritatis nutrimus. Sed plerumque hostis callidus, cum graves cogitationes in corde conspiciat, eas sub introducta voluptatis delectatione corrumpit; et dum motus cordis simplices videt, subtilia inventionum acumina ostendit: ut dum laus de subtilitate quæritur, puritatis simplicitas amittatur; et si usque ad opus pravum pertrahere non valet, tentando tamen bonorum cogitationibus (a) subripiens nocet; ut dum turbare bona mentis agnoscitur, ea quasi funditus abstulisse videatur. Possunt etiam per arante boves, cogitationes charitatis accipi; quibus prodesse aliis conamur, cum fraterni cordis duritiam prædicando scindere cupimus. Potest etiam per asinas, quæ nimirum sese onerantibus, nulla ferocitatis insania resistunt, patientiæ mansuetudo signari. Et sæpe hostis antiquus cum velle prodesse nos loquendo aliis conspiciat, in quodam torpore otii mentem mergit; ut aliis prodesse non libeat, etiam cum a propriis vacat. Arantes ergo boves subtrahit, cum cogitationes mentis fraternæ utilitatis fructibus deditas, per submissum negligentiae torporem frangit. Et quamvis electorum corda intra arcana suæ cogitationis invigilant, et quid a tentatore sustineat, superantes pensant, eo tamen ipso malignus inimicus aliquid rapuisse se gaudet, quo cogitationibus bonorum vel ad momentum prævalet.

[Vet. XXXIV.] 73. *Ejus conatibus quanta vigilantia occurrendum. Discretionis munus in tentatione.* — Sæpe autem cum præparatam mentem ad tolerantiam videt, quid ab ea maxime diligatur exquirat, et ibi scandali laqueos inserit, ut quo magis rex quæque diligitur, eo per eam facilius patientia turbetur. Et quidem electorum corda ad se semper sollicitè redeunt, et semetipsa graviter vel pro levi motu excessionis affligunt; et dum mota discunt quomodo stare debuerint, aliquando melius concussa solidantur. Sed antiquus hostis, dum tolerantiae cogitationes vel ad momentum turbat, quasi abstulisse se ab agro cordis asinas exultat. In his autem quæ agere disponimus, rationabili custodia quid (b) quibus rebus congruat, sollicitè cœ pensamus. Sed plerumque hostis,

A dum subita ad nos perturbatione tentationis irruit, circumspectiones cordis inopinate præveniens, quasi ipsos custodes pueros gladio occidit. Sed tamen unus fugit, qui (c) alia perisse nuntiet, quia in eo quod mens ab hoste patitur, rationis discretio semper ad animum redit; et quasi solam se evasisse indicat, quæ apud semetipsam fortiter quidquid pertulerit pensat. Aliis ergo pereuntibus unus ad domum redit, (d) dum turbatis in tentatione motibus discretio ad conscientiam recurrit; ut quod repentinis incurribus præoccupata mens perdidisse se pensat, hoc compunctionis studio afflicta recipiat.

CAPUT XLVII.

VERS. 16. — *Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, et dixit: Ignis Dei cecidit de cælo, et tactas oves puerosque consumpsit; et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

74. *Diabolus castas cogitationes corrumpere conatur. Sed discretio periculum evadit.* — Quid per oves, nisi cogitationum innocentia, quid (e) per oves, nisi bonorum cordium munditia designatur? Cælum vero (f) ærium dici paulo ante jam diximus: unde et aves cœli nominamus. Et scimus quod immundi spiritus, qui e cælo æthereo lapsi sunt, in hoc cœli terræque medio vagantur: qui tanto magis corda hominum ascendere ad cœlestia invident, quanto se a cœlestibus per elationis suæ immunditiam projectos vident. Quia ergo ab aereis potestatibus contra cogitationum nostrarum munditiam flamma livoris irruit, de cælo ignis ad oves venit. Sæpe enim mundas mentis nostræ cogitationes ardore libidinis accendunt; et quasi igne oves concremant, dum castos motus animi, luxuriæ tentatione perturbant. Qui ignis Dei dicitur, quia etsi non faciente Deo, tamen permittente, generatur. Et quia impulsu subito ipsas nonnunquam circumspectiones mentis obruunt, quasi custodes pueros gladio occidunt. Sed tamen unus incolumis fugit, dum omne quod mens patitur, perreversans discretio subtiliter respicit, solaque mortis periculum evadit; quia etiam perturbatis cogitationibus, discretio non succumbit, ut damna sua animo renuntiet, et quasi dominum ad lamentum revocet.

CAPUT XLVIII [Rec. XXVI].

VERS. 17. — *Sed et illo adhuc loquente, venit alius, et dixit: Chaldaei fecerunt tres turmas, et invaserunt camelos, et tulerunt eos, nec non et pueros percusserunt gladio; et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.*

75. *Quantis periculis terrenarum rerum dispensatio sit obnoxia.* — Per camelos, qui mundum aliquid habent, dum ruminant, et immundum, dum nequaquam ungulam findunt, supra jam diximus bonas rerum temporalium dispensationes intelligi, in quibus quo est cura distensior, eo nobis multiplicius insidiatur

dum turbata tentationis (vel in tentationis) motibus.

(e) Hic legitur in Editis et duob. Reg. Mss., *quid per pueros*. Nec incongrue quoad sensum. Legendum tamen *qui per oves*, secundum Mss. Rem., Remig., Norm., Turon., Corb., Germ.

(f) Ita legendum docent iidem Mss. sup. laudati quib. acced. Bellovac.

(a) Quoties in Editis occurrit *subrepens subrepat*, ut hoc in loco, toties in nostris Cod. manu exaratis legitur *subripiens, subripit, aut surripiens*, etc.

(b) Excusi, quibusque rebus.

(c) In Vulgatis, *qui alios*. Melius Mss. *qui alia*, scilicet, boves, asinas, pueros.

(d) Ita Mss. Norm., Rem., Remig., Turon., Val. Cl., etc., a quibus omnes Editi recedentes habent,

inimicus. [Vet. XXXV.] Omnis enim, qui dispensandis terrenis rebus præsides, occulti hostis jaculis latius patet. Nonnulli enim providens agere nititur, et sæpe dum cautus futura subtiliter prævidet, incautus damna præsentia nequaquam videt; sæpe dum præsentibus invigilat, ad instantia prævidenda dormitat; sæpe dum aliqua torpens agit, quæ vigilanter agenda sunt negligit; sæpe dum plus justo vigilantem se in actione exhibet, (a) ipsa actionis suæ inquietudine rebus subditis pejus nocet. Aliquando autem lingue modum ponere nititur, sed onere dispensationis exigente, silere prohibetur. Aliquando dum nimia se censura restringit, tacet etiam 67 quæ loqui debuit. Aliquando ad inferenda necessaria dum se latius relaxat, dicit etiam quæ loqui non debuit. Plerumque autem tantis cogitationum voluminibus implicatur, ut ipsa ferre six valeat, quæ intra se providus versat; et nil opere faciat, (b) sub magno cordis sui pondere vehementer insudat. Quia enim dura sunt quæ apud semetipsum intus patitur, quietus foris otiosusque lassatur. Plerumque enim quasi ventura animus conspicit, totamque contra hæc intentionem proponit; magnusque ardor contentionis se inserit, sopor fugit, nox in diem vertitur; et cum quieta foris membra lectulus teneat, intus magnis clamoribus in cordis foro litigatur. Et fit plerumque ut nulla eveniant quæ prævidentur: totaque illa cogitatio, quæ diu se plena intentione paraverat, repente vacua quiescat. Tanto autem longius mens a necessariis cessat, quanto inania latius cogitat. Quia igitur dispensationis curas maligni spiritus modo torpenti vel præcipitata actione feriunt, modo pigra vel immoderata locutione confundunt, pone autem semper nimis cogitationum molibus premunt, tribus turmis Chaldæi camelos rapiunt. Quasi enim tres turmas contra camelos facere, est terrenarum dispensationum studia modo illicito opere, modo superflua locutione, modo inordinata cogitatione vastare; ut dum se ad administranda exterius mens efficaciter extendere nititur, a sui consideratione separetur, et eo damna quæ de semetipsa patitur nesciat, quo erga aliena fortiori studio quam decet elaborat. Recta autem mens cum curas dispensationis suscipit, quid sibi, quid proximis debeat attendit; et nec per alienæ sollicitudinis immoderationem sua studia negligit, nec per suæ utilitatis vigilantiam aliena postponit. Sed tamen plerumque dum ad utroque mens solerter invigilat, dum magnis erga se, et ea quæ sibi commissa sunt, circumpectionibus vacat, repentino turbata cujuslibet causæ emergentis articulo, ita in præceps rapitur, ut ab ea subito cunctæ circumpectiones ejus obruantur. Unde et custodes camelorum pueros Chaldæi gladio feriunt. Sed tamen unus redit; quia inter hæc discretionis ratio mentis nostræ oculis occurrit, et solli-

A cita subimet anima quid subito impulsu tentationis intrinsecus amittat, intelligit. Sequitur:

CAPUT XLIV [Rec. XXVII].

Vers. 18, 19. — (c) Loquebatur ille, et ecce alius intravit, et dixit: Filiis tuis et filiabus vescentibus et bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos et mortui sunt: et effugiego solus, ut nuntiarem tibi.

76. Virtutibus quatuor innititur spiritale ædificium. Unde concutitur. — Sicut supra jam diximus, regio deserti est immundorum spirituum multitudo derelicta: quæ dum conditoris sui beatitudinem deseruit, quasi manum cultoris amisit a qua ventus vehemens venit, et domum subruit; quia ab immunis spiritibus fortis tentatio subripit, et a tranquillitatis suæ statu conscientiam evertit. [Vet. XXXVI.] In quatuor vero angulis domus ista consistit, quia nimirum solidum mentis nostra ædificium, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia sustinet. In quatuor angulis domus ista subsistit, quia in his quatuor virtutibus tota boni 68 operis structura consurgit. Unde et quatuor paradisi flumina terram irrigant, quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni desideriorum carnalium aestu temperatur. Sed nonnunquam dum menti ignavia subripit, prudentia frigescit; nam cum fessa torpet, ventura non providet. Nonnunquam dum nonnulla menti delectatio subripit, temperantia nostra marcescit; in quantum enim ad delectationem præsentium ducimur, in tantum minus ab illicitis temperamus. Nonnunquam se timor cordi insinuat, et vires nostræ fortitudinis turbat; et eo minores contra adversa existimus, quo quædam perdere immoderatus dilecta formidamus. Nonnunquam vero (d) amor suus se menti ingerit, eamque latenti motu a rectitudine justitiæ divertit; et quo se totam auctori reddere negligit, eo in se justitiæ juri contradicit. Ventus ergo vehemens quatuor angulos domus concutit; dum fortis tentatio occultis motibus quatuor virtutes quatit; et quasi quassatis angulis domus (e) eruitur, dum pulsatis virtutibus conscientia turbatur.

77. Inde virtutes cæteræ quasi cordis soboles se invicem pascunt. — Intra hos autem quatuor domus angulos filii convivantur, quia intra arcana mentis, quæ principaliter his quatuor virtutibus ad summæ rectitudinis culmen erigitur, virtutes cæteræ quasi quædam cordis soboles se invicem pascunt. Donum quippe Spiritus, quod in subjecta mente ante alia prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam format, eandem mentem ut contra singula quæque tentamenta erudiat, in septem mox virtutibus temperat, ut contra stultitiam, sapientiam; contra hebetudinem, intellectum; contra præcipitationem, consilium; contra timorem, fortitudinem; contra igno-

(a) Mss. Norm. et nonnulli, ipse actionis suæ inquietudine.

(b) Antiq. Rhem., Turon., Corb., Germ., Val. Cl., et alii, sub magna cordis sui pondera.

(c) Hinc ut et supra, cap. 21, particulam adhuc removimus auctoritate Mss.

(d) Ita Vet. Ed. cum Mss. At. Gilot., Vatic., Gussanv., amor sui.

(e) Ita omnes Mss. nostri, vel evertitur, non autem obruitur, uti prius legebatur: et sane domus non obruitur, sed obruit dum cadit.

rantiam, scientiam; contraduritiam, pietatem; contra superbiam (a) det timorem.

78. *His qui virtutibus præditi sunt, gratia aliquando utiliter se subtrahit.* — Sed nonnunquam, dum mens nostra tanti muneris plenitudine atque ubertate fulcitur, si continua in his securitate perfruitur, a quo sibi hæc sint obliviscitur; seque a se habere putat, quod nunquam sibi abesse considerat. Unde fit ut aliquando se hæc eadem gratia utiliter subtrahat, et præsumenti menti, quantum in se infirmatur, ostendat. Tunc enim vere cognoscimus bona nostra unde sunt, quando hæc quasi amittendo, sentimus quia a nobis servari non possunt. Ad hoc itaque intimidandæ humilitatis magisterium, fit plerumque ut irruente tentationis articulo, tanta stultitia sapientiam nostram feriat, ut turbata mens, qualiter malis imminentibus obviet, vel contra tentationem quomodo se præparet, ignoret. Sed hac ipsa stultitia cor prudenter eruditur, quia unde ad momentum desipit, eo post verius, quo et humilior, sapit; et sapientia unde quasi amittitur, inde certius possidetur. Aliquando dum sublimia intelligendo in elatione se animus erigit, in rebus imis et vilibus gravi hebetudine pigrescit, ut repente sibi etiam ima clausa videat, qui (b) pernix summa penetrabat. Sed hæc ipsa hebetudo intellectum nobis, dum subtrahit, servat, quia dum ad momentum cor humiliat, vertus ad sublimia intelligenda confirmat. Aliquando dum cuncta nos agere consilii gravitate gaudemus, pulsante causæ emergentis articulo, præcipatione subita rapimur; et qui nos semper disposite vixisse credidimus, repente 69 intima confusione vastamur. Sed tamen ejusdem confusionis eruditione discimus, ne nostris viribus consilia nostra tribuamus; et tanto maturius ad gravitatem restringimur, quanto ad hanc quasi amissam redimus. Aliquando dum mens fortiter adversa contemnit, subortis adversitatis eventibus, hanc metus vehemens percutit. Sed per hunc concussa discit cui tribuat quod in quibusdam fortiter stetit; et tanto post validius fortitudinem retinet, quanto hanc repente irruente formidine sibi jam quasi elapsam videt. Aliquando dum magna nos scire gaudemus, repentinæ ignorantie cæcitate torpescimus. Sed quo ignorantia mentis oculus ad momentum clauditur, eo post ad scientiam verius aperitur, ut nimirum flagello suæ cæcitatæ eruditus, et scire ipsum a quo habent sciat. Aliquando dum religiose cuncta disponimus, dum pietatis viscera plene nos habere gratulamur, quadam mentis duritia irruente percutimur. Sed quasi obdurati cognoscimus, cui pietatis habitæ bona tribuamus; et pietas verius velut exstincta recipitur, dum quasi amissa amplius amatur. Aliquando dum subjectum se divinæ formidini animus gaudet, repente superbia tentante rigescit. Sed tamen valde mox timens quia non timet, ad humilitatem se iterum festinus inflec-

tit; et tanto hanc solidius recipit, quanto ejus virtutis pondus quasi amittendo pensavit.

79. *Tentationibus acquiruntur humilitas et vigilantia.* — Eversa igitur domo, moriuntur filii quia turbata in tentatione conscientia, (c) ad utilitatem propriæ cognitionis raptim et in momento temporis obruuntur genitæ in corde virtutes. [Vel. XXXVII.] Qui profecto filii intus per spiritum vivunt, dum exterius carne moriuntur, quia videlicet virtutes nostræ tentationis tempore etsi in momento turbatæ ab status sui incolumitate deficiunt, per intentionis tamen perseverantiam integræ in mentis radice subsistunt. Cum quibus etiam tres sorores occumbunt, quia in corde nonnunquam per flagella turbatur charitas, per formidinem concutitur spes, per quæstiones pulsatur fides. Sæpe enim quasi a conditoris amore torpescimus, dum ultra quam nobis congruere credimus, flagello fatigamur. Sæpe dum plus quam necesse est mens formidat, fiduciam sibi met spei debilitat. Sæpe dum immensis quæstionibus animus tenditur, perturbata fides quasi defectura fatigatur. Sed tamen vivunt filii, quæ domo concussa moriuntur, quia etsi intra conscientiam, spem, fidem, charitatemque pene occumbere perturbatio ipsa renuntiat, has tamen ante Dei oculos vivas perseverantia rectæ intentionis servat. Unde et puer qui hæc nuntiet solus evadit, quia mentis discretio etiam inter tentamenta incolumis permanet. Agit-que puer ut Job filios flendo recipiat, dum, discretionis nuntiante, dolens animus vires quas quasi amittere cæperat pœnitendo conservat. Mira autem hoc nobiscum dispensatione agitur, ut mens nostra culpæ nonnunquam pulsatione feriat. Nam esse se magnarum virium homo crederet, si nullum unquam earundem virium defectum intra mentis arcana sentiret. Sed dum tentatione irruente quatitur, et quasi ultra quam sufficit fatigatur, ei contra hostis sui insidias munimen humilitatis ostenditur, et unde se pertimescit enerviter cadere, inde accipit fortiter stare. Tentatus autem, non solum vires a quo accipiat discit, sed quanta eas vigilantia servet intelligit. 70 Sæpe enim quem tentationis certamen superare non valuit, sua deterius securitas stravit. Nam dum lassum se quisque in otio remittit, dissolutam mentem corruptori prostituit; at si eum ex dispensatione supernæ pietatis tentatio non repente vehementer irruens, sed temperato accessu erudiens pulsant, nimirum ad insidias providendas evigilat, ut contra hostem se in certamine cautus accingat. Unde et bene subjungitur:

CAPUT L.

VERS. 20. — *Tunc surrexit Job.*

80. *Discretio tentationibus proficit.* — Sedere enim, quiescentis est; assurgere, decertantis. Auditis ergo

(a) 2 Rhem. et unus Remig., *det humilitatem*; error est librarii, superbie magis adversari humilitatem cogitantis, quam timorem. Verum hic enumerat sanctus Doctor Spiritus sancti dona in quibus ultimus censetur timor, non humilitas.

(b) Antiq. Rem., *qui pernixum summa penetrabat*. Vel. Edit. Paris. et Basil. cum Barhol., *qui pertinacem summa*. Quod habet Corb., Germ.

(c) Antiq. Rhem., Corb. et nonnulli, *ad humilitatem propriæ cognitionis*.

adversis surgere, est expertis tentationibus mentem ad certamina robustius parare. Quibus nimirum tentationibus etiam discretio proficit, quia ut virtutes a vitiis subtilius distinguat, agnoscit. Unde et bene anbjungitur :

CAPUT LI [Vel XXXVIII].

IBID. — Scidit vestimenta sua.

81. — *Tentationibus pulsati ad luctum pœnitentiæ humilitatemque confugiant ut sanentur.* — Vestimenta scindimus, cum discernendo nostra opera retractamus. Si enim apud Deum nos opera nostra quasi vestimenta non tegerent, nequaquam voce angelica diceretur : *Beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem ejus* (Apoc. xvi, 15). Turpitudine enim nostra tunc cernitur, cum vita reprehensibilis ante justorum oculos in judicio, nequaquam subsequentis boni operis tegmine velatur. Sed quia cum culpa tentamur, ad lamenta accendimur ; atque ipsis lamentis excitati, ad perspicendam lucem justitiæ subtilius oculos mentis aperimus, quasi in dolore vestimenta scindimus, quia ex fletu, discretione crescente, cuncta quæ agimus, districtius irata manu (a) judicamus. Tunc omnis nostra elatio corrui, tunc cuncta ab animo cogitationum superfluitas cadit. Unde et subditur :

CAPUT LII.

IBID. — *Et tonso capite corruens in terram adoravit.*

82. *Elatio et cogitationem vanitas, quomodo resecantur.* — Nam quid moraliter per capillos, nisi defluentes animi cogitationes accipimus ? Unde et alias Ecclesiæ dicitur : *Sicut (b) vitta coccinea labia tua, sponsa, et eloquium tuum dulce* (Cant. iv, 3). Vitta quippe crines capitis astringit. Labia ergo sponsæ sicut vitta sunt, quia exhortatione sanctæ Ecclesiæ, cunctæ in auditorum mentibus diffusæ cogitationes ligantur ; ne remissæ defluant, ne sese per illicita spargant, ne parsæ cordis oculos deprimant ; sed quasi ad unam se intentionem colligant, dum vitta eas sanctæ prædicationis ligat. Quam recte et coccineam asserit ; quia sanctorum prædicatio solo charitatis adore flammescit. Quid vero per caput, nisi ea, quæ principale uniuscujusque actionis est, mens ipsa signatur ? Unde et alias dicitur : *Et oleum de capite tuo non deficiat* (Eccles. ix, 8). Oleum quippe in capite, est charitas in mente ; et a capite deficit oleum, cum charitas a mente discedit. Caput ergo detondere est cogitationes superfluas a mente resecare. Et detonso capite in terram corruit, qui pressis præsumptionis suæ cogitationibus, quam in semetipso infirmus sit humiliter agnoscit.

[Vel. XXXIX.] 83. *Difficile magna agere, et de actis fiduciam non habere.* Difficile namque est magna agere, et apud semetipsum quempiam de

magnis actibus cogitationum fiduciam non habere. Eo ipso enim quo contra vitia fortiter vivitur, cogitationum præsumptio in corde generatur ; et cum mens foras culpas valenter conterit, plerumque apud semetipsam latenter intumescit ; jamque se esse magni alicujus meriti aestimat, nec se peccare in cogitatione suæ estimationis putat. Antedistricti autem judicis oculos tanto deterius delinquitur, (c) quanto culpa 71 quo occultius, eo pene incorrigibiliter perpetratur : et tanto ad vorandum latius patet fovea, quanto de semetipsa elatius gloriatur vita. Unde, ut sæpe jam diximus, pia conditoris dispensatione agitur, ut de se confidens anima, dispensatoria tentatione pulsetur quatenus infirmata, quid sit inveniat, et præsumptionis propriæ fastum deponat. Mox enim ut tentatio mentem pulsaverit, omnis cogitationum nostrarum præsumptio tumultusque conquiescit.

84. *Mens elata in tyrannidem erumpit ; satellites ejus tentatione fugantur.* — Mens enim cum se in elatione erigit, quasi in tyrannidem erumpit. Habet autem tyrannidis suæ satellites, faventes sibimet cogitationes suas. Sed si super tyrannum hostis irruat, favor mox satellitum cessat. Intrante namque adversario, satellites fugiunt, eumque territi declinant, quem in pace positi callida adulatione laudabant. Subductis vero satellitibus, ante hostem solus remanet, quia recedentibus elatis cogitationibus, perturbatus animus se solummodo (d) et tentationem videt. Auditis ergo adversis caput detondetur, cum tentationibus vehementer irruentibus, a præsumptionis suæ cogitationibus mens nudatur. Quid est enim quod Nazaræi capillos nutriunt (Num. vi, 5), nisi quod per vitam magnæ continentis præsumptionum cogitationes crescunt ? Sed quid est quod, devotione completa, caput Nazaræus radere capillosque in igne sacrificii ponere jubetur, nisi quod tunc ad perfectionis summam pertingimus, cum sic exteriora vitia vincimus, ut etiam cogitationes superfluas a mente resecemus ? Quas nimirum sacrificii igne concremare, est flamma eas divini amoris incendere, ut totum cor in Dei amore ardeat, ei cogitationes superfluas concremans, quasi Nazaræi capillos devotionis perfectione consumat. [Vel. XL.] Et notandum quod in terram corruens adoravit. Ille enim veram Deo (e) adorationem exhibet qui semetipsum, quia pulvis sit, humiliter videt, qui nihil sibi virtutis tribuit, qui bona quæ agit esse de misericordia conditoris agnoscit. Unde et competenter dicit :

CAPUT LIII.

VERS. 21. — *Nudus egressus sum de utero matris meæ : nudus revertar illuc.*

85. *Qui se a virtutibus nudum putat, ipsa melius humilitate vestitur.* — Ac si tentatus animus et (f) in infirmitatis suæ inopia deprehensus dicat : Nudum

(a) Mss. Norm. et plurimi, vindicamus.

(b) In nonnullis, sicut vittæ sunt.

(c) Ita restituimus ex Mss. Prius legebatur : quanto culpa occultius, et pene incorrigibiliter perpetratur.

(d) Editi, in tentatione videt. Mss. sequimur.

(e) Corb., Gerin., cum nonnullis, adorationem. Variant Excusi. Edit. Paris. 1495 habet adorationem, Basil. 1514, orationem. Coc., Gil., Vatic., Guss., hanc lect. servarunt.

(f) 1. Reg., et infirmitatis suæ inopia depressus.

me in fide prima gratia genuit, nudum eadem gratia in assumptione (a) salvabit. Est namque magnum animi turbati solatium, ut pulsatus vitiis, cum se quasi nudari virtutibus conspiciat, ad solam misericordiae spem recurrat; et eo se nudari non sinat, quo se a virtutibus humiliter nudum putat: qui etsi fortasse aliqua virtute in tentatione detegitur, infirmitatem tamen propriam agnoscens, ipsa melius humilitate vestitur; et valde robustius quam steterat jacet, cum sibi sine divino adjutorio cessat tribuere quod habet. Unde et manum mox largitoris et judicis humiliter agnoscit, dicens:

CAPUT LIV.

IBID. — Dominus dedit, Dominus abstulit.

86. *Tentatione eruditi crescimus.* — Ecce tentationibus eruditus crevit, qui et in virtute habita largitatem dantis, et in perturbatione fortitudinis, potestatem tollentis agnoscit. Quæ tamen fortitudo non tollitur, sed perturbata fatigatur; quatenus concussa mens, dum se hanc jamjamque quasi amittere trepidat, semper facta humilis nunquam perdat.

CAPUT LV.

IBID. — Sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen **79** Domini benedictum.

87. *Tentato quid agendum.* — In hoc, quod interna perturbatione concutimur, dignum est ut ad conditoris judicium recurramus; ut inde cor nostrum adjutori suo majores laudes exhibeat, unde pulsatum verius imbecillitatem suæ infirmitatis pensat. Bene autem dicitur:

CAPUT LVI.

VERS. 22. — In omnibus his non peccavit Job nec stultum aliquid contra Deum locutus est.

88. *De tentatione non murmure.* — Quia solerti cura custodire dolens animus debet, ne cum se intus tentatio stimulat, in verbis foras illicitæ locutionis erumpat, ne de probatione murmure, et ignis qui hunc velut aurum concremat, per excessum sermonis illiciti in paleæ favillam vertat.

[Vet. XLI, Rec. XXVIII.] 89. *Dona Dei aliquando utiliter subtrahuntur.* Prophetiæ Spiritus prophetis non adest semper. — Nihil vero obstat si hoc quod de virtutibus diximus, de his quæ in ostensione virtutis dantur donis sancti Spiritus sentiamus. Alii namque prophetiæ, alii genera linguarum, alii virtutes curationum dantur. Sed quia hæc ipsa dona non semper in mente eodem modo sunt, liquido ostenditur quod ne se mens in præsumptione eleve, aliquando utiliter subtrahuntur. Nam ei prophetiæ spiritus prophetis semper adesset, nimirum Elisæus propheta non diceret: *Dimitte eam, anima enim ejus in amaritudine est, et Dominus celavit a me verbum* (IV Reg. 4, 2). Si prophetiæ spiritus prophetis semper adesset, inquisitus Amos propheta non diceret: *Non sum propheta*, ubi et subdidit: *Neque filius prophetæ; sed armentarius* (b) *ego sum, vellicans sycomor-*

A *ros* (Amos. vii, 14). Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot vera prædixit? Aut quomodo propheta fuit, si de se in præsentis vera denegavit? Sed quia eadem hora qua requisitus est prophetiæ sibi spiritum deesse sensit, de semetipso testimonium veraciter intulit, dicens: *Non sum propheta*. Qui tamen secutus adjunxit: *Et nunc audi verbum Domini*. Hæc dicit Dominus: *Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii tui et filix tuæ in gladio cadent, et humus tua funiculo merietur; et tu in terra polluta morieris* (Ibid. 16, 17). Quibus prophetæ verbis aperte ostenditur quia dum de se illa loqueretur, impletus est; et mox habere prophetandi spiritum meruit, quia se prophetam non esse humiliter agnovit. Et si prophetiæ spiritus prophetis semper adesset, David regi de templi se constructione consulenti, nequaquam Nathan propheta concederet quod post paululum negaret (II Reg. 1, 3, 5).

90. *Spiritum habere permanentem Christi est privilegium.* Qui dicatur et in discipulis mansurus. — Unde bene et in Evangelio scriptum est: *Super quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum, hic est qui baptizat* (Joan. 1, 33). In cunctis namque fidelibus Spiritus venit, sed in solo Mediatore (c) singulariter permanet, quia ejus humanitatem nunquam deseruit, ex cujus divinitate procedit. In illo igitur manet, qui solus et omnia et semper potest. Nam fideles, qui hunc accipiunt, cum signorum dona habere semper, ut volunt, non possunt, hunc se accepisse quasi in transitu ostensione testantur. Sed cum rursus de eodem Spiritu Veritatis ore discipulis dicitur, *Apud vos manebit, et in vobis erit* (Joan. xiv, 18), quid est quod divina voce Mediatoris (d) signum hæc eadem sancti Spiritus mansio declaratur, cum dicitur: *Super quem videris Spiritum descendantem, et manentem super eum?* Si igitur juxta magistri vocem et in discipulis manet, quomodo jam singulare signum erit quod in mediatore **73** permanet? Quod tamen citius cognoscimus, si dona ejusdem Spiritus discernamus.

[Vet. XLII, Rec. XXIX.] 91. *Mansurus est in donis quibus sanctitas confertur, non in iis quibus hæc pro aliorum utilitate declaratur.* — Alia namque sunt dona illius, sine quibus ad vitam nequaquam pertingitur, alia quibus vitæ sanctitas pro aliorum utilitate declaratur. Mansuetudo namque, humilitas, patientia, fides, spes, charitas, dona ejus sunt, sed ea sine quibus ad vitam homines pervenire nequaquam possunt. Prophetiæ autem, virtus curationum, genera linguarum, interpretatio sermonum, dona ejus sunt, sed quæ virtutis ejus præsentiam pro correctione intuentium ostendunt. In his igitur donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, sanctus Spiritus sive in prædicatoribus suis, sive in electis omnibus semper manet; in illis autem quibus per ostensionem illius non nostra vita servatur, sed aliorum quæritur,

(a) In nonnullis Cod., *salvavit*.

(b) Prius legebatur in Ed., *armentarius puer*.

(c) Vox *semper*, quæ in editis hic interponitur, abest vero a Mss. Corb., Germ. et Reg., visa est addititia,

et ideo rejecta.

(d) In Editis, *signum hoc*. Restituimus hæc, supple *mansio*, ex omnibus Mss. nostris.

nequaquam semper in prædicatoribus permanet, A quia semper quidem eorum cordi ad bene vivendum præsidet, nec tamen per eos virtutum signa semper ostendit : sed aliquando se eis a signorum ostensionibus subtrahit, ut eo humiliter virtutes ejus habeantur, quo habitæ teneri non possunt.

92. *Longe aliter ab his manet in Christo.* — Mediator autem Dei et hominum homo Christus Jesus, in cunctis eum et semper et continue habet præsentem, quia et ex illo isdem Spiritus per substantiam profertur. Recte ergo et cum in 74 sanctis prædicatoribus maneat, in Mediatore singulariter manere perhibetur, quia in istis per gratiam manet ad aliquid, in illo autem per substantiam manet ad cuncta. Sicut enim corpus nostrum sensum tantummodo tactus agnoscit, caput autem corporis usum simul omnium quinque sensuum possidet, ut videat, audiat, gustet, odoretur, et tangat : ita membra superni ca-

(a) Apud Gilot., Vatic., Guss., post., Coc., hic adjicitur : cui se ad volum substantialiter exhibet ; quæ

pit in quibusdam virtutibus emicant, ipsum vero caput in cunctis virtutibus flagrat. Dissimiliter ergo Spiritus in illo manet, (a) a quo per naturam nunquam recedit. Dona vero ejus quibus ad vitam tenditur, sine periculo amitti non possunt ; dona autem quibus vitæ sanctitas demonstratur, plerumque, ut dictum est, sine dispendio subtrahuntur. Illa ergo pro nostra eruditione tenenda sunt, hæc pro alienis profectionibus exquirenda. In illis nos terreat formido, ne pereant ; in istis vero ad tempus aliquando sublati consoletur humilitas, quia ad elationem mentem fortasse sublevant. Cum igitur concessa nobis virtutum signa subtrahuntur, dicamus recte : *Dominus dedit, Dominus abstulit ; sicut Domino placuit, ita factum est ; sit nomen Domini benedictum.* Tunc enim vere ostendimus quia accepta recte tenuimus, cum profecto æquanimiter ad momentum sublata toleramus.

absunt a Mss. et antiq. Ed. atque abesse debent ; pugnare enim videntur cum sententia seq.

LIBER TERTIUS.

Totum caput secundum libri Job, ad modum superiorum librorum, historice, allegorice ac moraliter explanat.

CAPUT PRIMUM.

HISTORICUS SENSUS. — 1. Beatus Job ad mortem petitus in tentatione, ad vitam (a) crevit ex verberibus ; et antiquus hostis unde se bona ejus aestimavit extingue e, inde doluit multiplicasse. Sed quia in primo certamine se succubuisse considerat, ad alia se tentationum bella restaurat, et de sancto viro mala adhuc impudenter sperat ; quia bona malus credere non potest, vel experta. Ea autem quæ in prima ejus percussione præmissa sunt, iterum subnectuntur, cum dicitur :

VERS. 1, 2, 3. — *Factum est cum quadam die venissent filii Dei et assisterent coram Domino, venissetque Satan inter eos, et staret in conspectu ejus, ut diceret Dominus ad Satan : Unde venis ? Qui respondens, ait : Circuivi terram, et perambulavi eam. Et dixit Dominus ad Satan : Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram, homo simplex et rectus, timens Deum, et recedens a malo.*

Infirmas superbiæ diaboli increpatur. — Hæc quia latius supra disseruimus, melius silendo præterimus : ne, dum sæpius discussa repetimus, tardius ad indidiscussa veniamus. Quamvis hoc, quod voce Domini ad Satan dicitur : *Unde venis ?* nequaquam æstimo quod ei, ut prius, dicatur. Cum enim ab eo certamine in quo relaxatus fuerat victus redit ; et unde venit requiritur, qui unde veniat scitur ; quid aliud quam infirmas superbiæ ejus increpatur ? ac si ei aperte divina vox dicat : Ecce ab uno et in infirma carne po-

sito homine vinceris, qui te contra me auctorem omnium erigere conaris. Unde mox Dominus cum beati Job bona, sicut prius diceret, hæc cum victoriæ triumphis enumerans adjungit :

CAPUT II.

IBID. — *Et adhuc retinens innocentiam suam.*

2. *Job innocentiam gloriosius servavit in verberibus.* — Ac si aperte dicat : Tu quidem exerculisti malitiam, sed ille innocentiam non amisit ; et unde te aestimasti profectionem ejus imminuere, inde compulsus es ejus profectioni deservire, quia mentis innocentiam, quam gloriose tenuit in tranquillitate, gloriosius servavit in verberibus. Sequitur :

CAPUT III [Rec. II].

IBID. — *Tu autem commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra.*

3. *Deus afflixit Job frustra, quia in eo non punivit peccatum ; et non frustra, quia auxilium ejus meritum.* — Cum sit Deus justus et verax, valde querendum est quomodo beatum Job frustra afflixisse se indicat. Quia enim justus est, frustra affligere non potuit ; sed rursum quia verax est, aliter non potuit dixisse quam fecit. Ut ergo justo et veraci utraque conveniant, quatenus et vera dicat, et injusta non faciat ; cognoscamus beatum Job et juxta aliquid frustra, et rursum juxta aliquid non frustra percussum. Quia enim justus et verax hæc de semetipso asserit, ostendamus et verum exstitisse quod dixit, et rectum fuisse quod fecit. Necesse quippe erat, ut sanctus vir Deo soli sibi que cognitus, quanta virtute polleret, ad imitan-

(a) Aliqui Mss., *crevit ex vulnere.*

dum cunctis innotesceret. Aperte namque aliis virtutis exempla non daret, si ipse sine tentatione remaneret. Actum ergo est ut et vires ejus cunctis imitandas ipsa vis percussione ostenderet, et flagella proderent quod in tranquillitate latuisset. Sed eisdem flagellis crevit virtus patientiæ, atque ex dolore verberis aucta est gloria remunerationis. Ut ergo in dicto Domini veritas, rectitudo autem teneatur in facto, beatus Job et non frustra percutitur, quia augetur meritum; et tamen frustra percutitur, quia nullum punitur 75 admissum. Frustra enim percussus est, cui culpa nulla reciditur; et non frustra percussus est, cui virtutis meritum cumulatur.

[Vet. 11.] 4. *Commotus Deus qui intelligatur.* — Sed quid est quod dicitur: *Commovisti me adversus eum*? Nunquid Satanæ verbis Veritas accenditur, ut in subditorum suorum cruciatibus instigetur? Quis hæc de Deo senserit, quæ recto etiam homine indigna perpendit? Sed quia nos ferire nisi commoti nescimus, ipsa divina percussio commotio vocatur; et ad nostra verba divina voce descenditur, ut ejus factum ab homine utcumque capiatur. Illa enim vis quæ absque necessitate omnia creavit, et (a) sine despectu omnibus præsidet, et sine labore cuncta sustentat, et sine occupatione regit, etiam sine commotione corrigit, sicque humanas mentes ad ea quæ voluerit flagellis format, ut in diversitatis umbram a summincommutabilitatis luce non transeat. Sequitur:

CAPUT IV.

VERS. 4, 5. — *Respondens Satan, ait: Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua; alioquin mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem, et tunc videbis quod in faciem benedicat tibi.*

5. *Deus sinit diabolum contra sanctos bellum redintegrare, ut sæpius victus obmutescat.* — Antiquus hostis ex rebus exterioribus colligit, quod beato viro ad mentis crimen infligit. Pellem enim pro pelle dari asserit, quia sæpe dum venire ictum contra faciem vernimus, manum palpebris opponimus, ut ab ictu oculos defendamus; et corpus vulneri obijcimus, ne in corpore teneriori vulneremur. Satan ergo hæc (b) consue- to fieri sciens, dicit: *Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua.* Ac si aperte dicat: Idcirco Job tot extra se flagella æquanimiter patitur, quia pavet, ne ipse feriat. Cura ergo carnis est, quod damno affectuum carnalium motus non est, quia dum sibi metipsum metuit, minus suorum percussiones sentit. Unde et mox ejus carnem feriendam postulat, dicens: *Mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem, et tunc videbis quod in faciem benedicat tibi* (Job 11, 5). Superius dixerat: *Tange cuncta quæ possidet, et tunc videbis quod in faciem benedicat tibi* (c) (Job 1, 11). Nunc quasi prioris propositionis oblitus, fractus de aliis alia postulat. Quod tamen recte divina dispensatione permittitur, quatenus alter-

ator impudens vel sæpe victus obmutescat. Sequitur: CAPUT V [Rec. III].

VERS. 6. — *Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serva.*

6. *Manui adversarii Job sic traditur, ut in adjutoris manu semper retineatur.* — Ecce iterum permissionem verberis comitatur custodia protectionis, et electum suum divina dispensatio custodiendo deserit, deserendo custodit, alia illius prodit, alia protegit. Si enim totum Job desereret in manu tanti adversarii, homo quid esset? In ipsa ergo justitia permissionis miscetur quædam libra pietatis, quatenus in uno eodemque certamine et servus humilis ex oppressione proficiat, et hostis superbiens ex permissione succumbat. Manui itaque adversarii sanctus vir traditur, sed tamen in intimis adjutoris sui manu retinetur. De illis quippe ovibus fuit, de quibus in Evangelio ipsa Veritas dicit: *Non rapiet eas quisquam de manu mea* (Joan. x, 28); et tamen expetenti hosti dicitur: *Eccē in manu tua est.* Isdem ergo in manu Dei, isdem in manu est diaboli. Nam dicens: *In manu tua est;* cum protinus adjungit: *Verumtamen animam illius serva;* patenter pius adjutor innotuit, quia tenuit quem concessit, et dando non debuit, quem adversarii sui 76 jaculis (d) ejiciens abscondit.

[Vet. III.] *Satan id servare dicitur, in quod irrumpere non sinitur.* — Quid est autem hoc, quod ad Satan dicitur: *Animam illius serva*? Quo enim pacto ille custodit, qui custodita semper irrumpere appetit? Sed servare Satan dicitur, irrumpere non audere, sicut e contrario Patrem in oratione postulamus, dicentes: *Ne nos inducas in tentationem* (Matth. vi, 13). Neque enim in tentationem Dominus inducit, qui semper a tentatione subditos misericorditer protegit: sed tamen in tentationem quasi ejus inducere est, a tentationis nos illecebra non munire. Et tunc nos in tentationis laqueum non inducit, cum tentari nos ultra quam possumus non permittit. Sicut ergo Deus inducere nos in tentationem dicitur, si nos ab adversario induci patiatur; ita adversarius servare animam dicitur cum hanc tentando superare prohibetur.

VERS. 7. — *Egressus igitur Satan a facie Domini.*

Quomodo Satan a facie Domini exeat, ea jam quæ superius sunt dicta, manifestant. Sequitur:

CAPUT VI.

IBID. — *Percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem ejus.*

8. *In corpore Job nihil vacat a pœna, ut in anima nihil vacet a gloria.* — Duobus semper modis flagella pensanda sunt, ut scilicet perpendantur, aut qualia sint, aut quanta. Nam sæpe multa ex qualitate, sæpe gravia ex quantitate levigantur: si videlicet cum multa sunt, non sint gravia; cum vero gravia, non sint multa. Ut igitur ostendatur quomodo per asperitatem flagelli adversarius contra sanc-

(a) Ita omnes Mss. nostri et vet. Edit. Paris. et Basil. In nonnullis Editis, et sine defectu. Prior lectio est optima, significatque Deum cuncta sua providentia gubernare, ne vilioribus quidem entibus despectis.

(b) Nonnulli, consuevit fieri.

(c) Ita Rem., Remig., Compend., Corb., Germ., a secunda manu, et vet. Ed. At Coc., Gilot., alique seq. Ed., habent oblitus factus.

(d) Solus Guss., jaculis obijcens.

tum virum non solum per nequitiam qualitatis, sed etiam per pondus quantitatis exarsit, ad demonstrandam qualitatem dicitur: *Percussit eum (a) ulcere pessimo*; ad insinuandam vero quantitatem subjungitur: *A planta pedis usque ad verticem*, ut nimirum nihil in mente vacet a gloria, in cujus corpore nil vacat a pœna. Sequitur:

CAPUT VII [Rec. IV].

VERS. 8. — *Qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio.*

9. *Job testa saniem corporis radens, nos docet vas fictile quod gestamus cito conterendum.* — Unde testa, nisi ex luto conficitur? Quid vero est sanies corporis, nisi lutum? Saniem ergo radere testa perhibetur, ac si aperte diceretur: Luto tergebat lutum. Pensabat quippe vir sanctus unde sumptum fuerat quod gestabat, et fragmento vasis fictilis confractum vas fictile radebat. Quo facto patenter ostenditur corpus suum quomodo sibi sanum subdidit, quod et percussum sic despiciens curavit; quam ille molliem sanæ suæ carni concessit, qui non vestem, non digitos, sed testam etiam vulneribus admovit. Testa ergo radebat saniem, ut semetipsum et in fragmento considerans, etiam de extersione vulneris sumeret curam mentis.

[Vet. IV.] 10. *In sterquilinio jacens cogitat corpus brevi stercus futurum.* — Quia vero sæpe per ea quæ circa corpus sunt, animus inflatur, et per hoc quod erga nos agitur fragilitas nostri corporis ab oculis cordis amovetur (sicut nonnulli sæculares cum temporalibus dignitatibus fulciuntur, dum locis altioribus præsent, dum multorum obsequia sibi suppetere ad votum vident, fragilitatem suam intueri negligunt, et vas quod gestant fictile, quam sit velociter conterendum, obliviscentes omni modo non attendunt), beatus Job ut considerationem fragilitatis suæ etiam ex circumstantibus traheret. at ante oculos suos vim suæ despectionis augeret, (b) non quolibet in terra, quæ pene ubique munda reperitur, sed in sterquilinio sedisse describitur. In sterquilinio ponebat corpus, ut ex terra sumpta quæ esset carnis substantia, bene proficiens perpenderet animus. In sterquilinio ponebat corpus ut etiam ex loci fetore caperet, 77 quod festine corpus ad fetorem rediret.

[Rec. V.] 11. *Ex sanctorum flagellis intelligendum quæ ipsis merces, quæ iniquis pœna reservetur.* — Sed ecce cum beatus Job tot rerum damna sustinet, (c) tot funebus pignerum percussus dolet, tot vulnera tolerat; dum decurrentem saniem testa radit, dum per putredinem defluens in sterquilinio residet; intueri libet quid est, quod omnipotens Deus quos sibi tam charos in æternum conspiciat, tam vehementer quasi despiciens affligit. Ecce autem dum beati Job vulnera cruciatusque considero, repente mentis oculos ad Joannem reduco, et non sine gravissima admiratione perpendo, quod ille prophetiæ spiritu intra matris uterum impletus, atque, ut ita dixerim, priusquam

nasceretur, renatus: ille amicus sponsi, ille, quo inter natos mulierum major nemo surrexit; ille sic propheta, ut plus etiam quam propheta (Matth., xi, 9), ab iniquis in carcerem mittitur, et pro puellæ saltatu, capite truncatur, et vir tantæ severitatis pro risu turpium moritur. Nunquidnam credimus aliquid fuisse, quod in ejus vita illa sic despecta mors tergeret? Sed quando ille vel in cibo peccavit, qui locustas solummodo et mel silvestre comedit? Quid Deo vel de qualitate sui tegminis deliquit, qui camelorum pilis corpus operuit? Quid de conversatione sua offendere potuit, qui de eremo non recessit? Quid illum loquacitatis reatus polluit, qui disjunctus longe ab hominibus fuit? Quando illum vel silentii culpa attigit, qui ad se venientes tam vehementer increpavit, dicens: *Gernimina viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?* (Matth. iii, 7; Luc. iii, 7; Marc. i, 4.) Quid est ergo, quod Job Dei testimonio præfertur, et tamen plagis usque ad sterquilinium sternitur? Quid est, quod Joannes Dei voce laudatur, et tamen pro temulentii verbis (d) in saltationis præmium moritur? Quid est, quod omnipotens Deus sic vehementer in hoc sæculo despiciat, quos sic sublimiter ante sæcula elegit: nisi hoc, quod pietati fidelium patet, quoniam ideo sic eos premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis; et foras usque ad despecta dejicit, quia intus usque ad incomprehensibilia perducit. Hinc ergo unusquisque colligat quid illis sint passuri quos reprobant, si hic sic cruciat quos amat; aut quomodo ferientur qui in judicio arguendi sunt, si sic eorum vita permittitur, qui ipso iudice teste laudantur. Sequitur:

CAPUT VIII [Rec. VI].

VERS. 9. — *Dixit autem illi uxor sua: Adhuc permanes in simplicitate tua? Benedic Deo, et morere.*

12. *Tentat diabolus stantes aut tribulationibus frangere, aut persuasionibus mollire. Quærit mulierem quasi scalam, qua in cor Job ascendat: sed frustra.* — Antiquus hostis humanum genus duobus modis tentare consuevit; ut videlicet corda stantium aut tribulationibus frangat, aut persuasionibus molliat. In utrisque ergo contra beatum Job se vehementer exercuit. (e) Nam prius patrifamilias intulit damna rerum, orbavit patrem morte filiorum, percussit incolumem sanum adhuc interius stare conspexit; et quem exterius nudum reddidit, hunc interius ditiores fieri per exhibitam laudem conditoris invidit; callide cogitans pensat quod contra se athleta Dei unde premitur, inde sublevatur, victusque ad subtilia tentandi argumenta convertitur. [Vet. V.] Nam antiquæ artis insidias repelit; et quia scit quomodo Adam decipi soleat, ad Evam recurrit. 78 Beatum enim Job inter tot rerum damna, inter tot percussionum vulnera, quasi in quadam virtutum arce stare invictum vidit.

(a) Corb., Germ., hic et supra, *vulnere*.

(b) Omnes Excusi, *non qualibet in terra*, contra Mss. testimonium.

(c) Ebroic., *tot vulneribus pignerum*.

(d) Ita pene omnes Mss. Quidam Editi, *in saltatricis præmium*.

(e) Duo Rom., *nam qui prius*.

In alto quippe mentem fixerat; et ideo hanc hostiles insidiæ irrumpere non valebant. Quæritur ergo ab adversario in hanc arcem munitissimam quibus gradibus ascendatur. Vicina est autem viro mulier atque (a) subjuncta. Cor igitur mulieris tenuit, et quasi scalam, qua ad cor viri ascendere potuisset invenit. Occupavit animum conjugis, scalam mariti. Sed nihil hac arte prævaluit, quia sanctus vir subjectam sibi mulierem, et non præpositam attendit; et recta (b) loquens docuit, quam serpens, ut perversa loqueretur, instigavit. Dignum quippe erat ut fluxam mentem virilis censura restringeret, cum profecto et de ipso primo lapsu humani generis (c) nosset quod docere mulier recta nesciret. Unde bene et per Paulum dicitur: *Docere autem mulieri non permitto* (1 Tim. ii, 12); quia nimirum aliquando cum docuit, a sapientiæ æternitate separavit. Antiquus itaque hostis ab Adam in sterquilinio (d) perdidit, qui Adam in paradiso superavit; atque adjutricem suam mulierem dum ad verba malæ persuasionis accendit, ad doctrinam sanctæ eruditionis misit; et quæ excitata fuerat ut perderet, erudita est ne periret. Sic sic a nostris viris fortibus hostis percutitur, ut sua ei etiam tela raptantur. Unde enim se exaggerare æstimat dolorem vulneris, inde (e) eis contra semetipsam suggerit arma virtutis.

13. *Ex verbis diabolus per eos qui nobis adhærent, nos tentat.* — Ex verbis autem male persuadentis conjugis vigilanter debemus aspicere quod antiquus adversarius non solum per semetipsum, sed per eos etiam qui nobis adhærent, statum satagit nostræ mentis inclinare. Cum enim cor nostrum sua persuasionem non subruit, ad hoc nimirum per linguas adhærentium repit. Hinc enim scriptum est: *A filiis tuis cave, et a domesticis tuis attende* (Eccli. xxxii, 26). Hinc per prophetam dicitur: *Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam* (Jer. ix, 4). Hinc rursum scriptum est: *Inimici hominis domestici ejus* (Matth. x, 36). Callidus namque adversarius, cum a bonorum cordibus repellere se conspicit, eos qui ab illis valde diliguntur exquirat; et per eorum verba blandiens loquitur, qui plus cæteris amantur; ut dum vis amoris cor perforat, facile persuasionis ejus gladius ad intimæ rectitudinis munimina irrumpat. Post damna igitur rerum, post funera pignorum, post vulnera scissurasque membrorum, antiquus hostis linguam movit uxoris.

14. *In serie tentationum Job quæ artes inimici.* — Et notandum quo tempore viri mentem studit vir-

A lento sermone corrumpere. Verba enim post vulnera intulit, ut nimirum cum vis doloris ingravesceret, facile persuasionis suggestio perversa prævaleret. [Vet. VI.] Sed si ipsum subtiliter tentationis ejus ordinem perpendimus, qua calliditate sæviat invenimus. Movit namque prius damna substantiæ, quæ et extra naturam profecto essent, et extra corpus. Subtraxit filios, quod jam quidem extra naturam non esset, sed tamen adhuc aliquatenus extra proprium corpus. Ad extremum percussit et corpus. Sed quia vulneribus carnis ad mentis vulnus pervenire non valuit, etiam conjunctæ mulieris 79 linguam quæsiuit. Quia enim aperto certamine superari se doluit, de ore conjugis jaculum quasi de insidiis intorsit, quæ profecto diceret: *Adhuc permanes in simplicitate tua? Benedic Deo, et morere.* Ecce tentando omnia abstulit, ecce tentando mulierem reliquit, et sancto viro callide cuncta diripuit; sed valde callidius adjutricem suam mulierem reservavit, quæ dicat: *Adhuc permanes in simplicitate tua?* Verba sua Eva repetit. Nam quid est dicere: Simplicitatem desere, nisi: Obedientiam, (f) vetitum comedendo, contemne? Et quid est dicere: *Benedic Deo, et morere*, nisi: Transcendendo præceptum, ultra quam es conditus, vive? Sed Adam noster fortis in sterquilinio jacuit, qui in paradiso quondam debilis stetit. Nam illico ad male suadentis verba respondit, dicens:

CAPUT IX [Rec. VII].

VERS. 10. — *Quasi una de stultis mulieribus locuta es. Si bona accipimus de manu Domini, (g) mala quare non sustineamus?*

15. *Job externis rebus vacuus, intus Deo plenus. Mala quatenus vocentur flagella.* — Ecce ubique hostis frangitur, ubique superatur, per cuncta tentationum argumenta succubuit, quia et illud suum familiare solatium etiam de muliere amisit. Inter hæc igitur sanctum virum intueri libet, foras rebus vacuum, intrinsecus Deo plenum. Paulus cum in seipso divitiarum sapientiæ internæ conspiceret, seque ipsum exterius esse corruptibile corpus videret, ait: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II Cor. iv, 7). Ecce in beato Job vas fictile scissuras ulcerum exterius sensit; sed hic thesaurus interius integer mansit. Foras enim per vulnera crepuit, sed indeficienter interius nascens thesaurus sapientiæ per (h) verba sanctæ eruditionis emanavit, dicens: *Si bona accipimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* bona scilicet, dona Dei vel temporalia vel æterna; mala autem, flagella præsentia appellans, de quibus

(a) Ita omnes Mss. Corb., Germ., non *subjecta*, ut legitur in Editis. Paulo post tamen legimus, *sanctus vir subjectam sibi mulierem*, etc., et ita in omnib. Mss. habetur.

(b) Plurimi, et *recta loqui docuit*.

(c) Vera lectio ex omnibus Mss. confirmata; in nonnullis Editis pro *nosset* legitur *nocet*, in aliis *docet*.

(d) Hic variant Mss. antiq. Rem. cum Corb., Germ., habet: *antiquus itaque hostis ab Adam in sterquilinio perdidit*; quam lectionem amplectimur post. vet. Ed. Paris 2 Rhem., omnes Remig., Vindoc., Norman.,

Val. Cl., etc., *antiquus itaque hostis Adam in sterquilinio perdidit*. Ita vet. Edit. Basil.

(e) Mendose in vet. Edit. Paris., et Basil., et cæteris, *inde ei*. Ad viros fortes de quibus supra actum est refertur, *inde eis contra semetipsum* (Satan) *suggerit arma virtutis*.

(f) Sic Corb., Germ. In Editis legitur, *pomum vetitum*. In nullis Mss. invenimus *pomum*, quod supplendum fortasse putaverunt Editores.

(g) In secundo Rhem., et uno Remig. semper legitur, *mala quare non suscipiamus?*

(h) Mss. Norm., Val. Cl. et alli, *ad verba*.

per prophetam Dominus dicit : *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem, et creans tenebras; faciens pacem, et creans mala* (Isai. XLV, 7). Neque enim mala, quæ nulla sua natura subsistunt, a Domino creantur; sed creare se mala Dominus indicat, cum res bene conditas nobis male agentibus in flagellum format, ut ea ipsa et per dolorem, quo feriunt, delinquentibus mala sint: et per naturam, qua existunt, bona. Unde et venenum mors quidem est homini, sed tamen vita serpenti. Amoro enim præsentium ab auctoris nostri dilectione recessimus; et perversa mens dum (a) dilectioni creaturæ se subdidit, a creatoris societate disjunxit. Ex his ergo ab auctore ferienda erat, quæ errans auctori præposuerat, ut unde homo culpam non timuit superbus admittere, inde pœnam corrigendus inveniret; et tanto citius resipisceret ad illa quæ perdidit, quanto doloris plena esse conspiceret quæ quæsivit. Unde et bene dicitur: *Formans lucem, et creans tenebras, quia cum per flagella exterius doloris tenebræ creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. Faciens pacem, et creans mala, quia tunc nobis pax cum Deo redditur, cum hæc quæ bene sunt condita, sed (b) non bene concupita, in ea quæ nobis mala sunt, flagella vertuntur. Per culpam quippe Deo discordes existimus; dignum ergo est ut ad pacem illius per flagella redeamus; ut cum unaquæque res bene condita nobis in dolorem vertitur, correcti S^O mens ad auctoris pacem humiliter reformetur. Hæc itaque flagella beatus Job mala nominat; quia salutis et tranquillitatis bonum, qua perturbatione feriant, pensat.*

16. *Flagelli pœna memoria doni, lætitia metu flagelli temperanda. Sensus pravis, non sexus in vitio.* — Sed illud valde in ejus verbis intuendum est, contra persuasionem conjugis quanta considerationis arte se colligat, dicens: *Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* [Vet. VII.] Magna quippe consolatio tribulationis est, si cum adversa patimur, auctoris nostri ad memoriam dona revocemus. Nec frangit quod ex dolore obviat, si menti citius hoc, quod ex munere sublevat, occurrat. Hinc namque scriptum est: *In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum* (Eccli. XI, 27). Quisquis enim dona percipit, sed donorum tempore nequaquam etiam flagella pertimescit, in elatione per lætiam corrumpitur. Quisquis autem flagellis atteritur, sed flagellorum tempore nequaquam se ex donis, quæ eum contigit accepisse, consolatur, ab statu mentis omnimoda desperatione destruitur. Sic ergo utraque

A jungenda sunt, ut unum semper ex altero fulciatur; quatenus et flagelli pœnam memoria temperet doni, et doni lætiam mordeat suspicio ac formido flagelli. Sanctus igitur vir, ut oppressam mentem inter vulnera mulceat, in flagellorum doloribus blandimenta donorum pensat, dicens: *Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* Ubi et bene præmittit, *Locuta es quasi una ex insipientibus mulieribus.* Quia enim sensus (c) pravæ mulieris, non autem sexus in vitio est, nequaquam ait: *Locuta es quasi una ex mulieribus, sed, ex ineptis mulieribus, ut videlicet ostendatur quia quod pravum sapit, (d) accedentis stultitiæ, non autem conditi sit naturæ.* Sequitur:

CAPUT X [Rec. VIII].

B IBID. — *In omnibus his non peccavit Job labiis suis.*

17. *Job non peccavit labiis, quia nec injusta dixit, nec justa reticuit.* — Duobus modis labiis delinquimus, cum aut injusta dicimus, aut justa reticemus. Nam si aliquando et tacere culpa non esset, propheta non diceret: *Væ mihi, quia tacui* (Isai. VI, 5). Beatus igitur Job in cunctis quæ egit, labiis suis minime peccavit, quia nec contra ferientem superba dixit, nec contra suadentem recta reticuit. Nec loquens ergo, nec tacens deliquit, qui et flagellanti patri gratias reddidit, et male suadenti conjugi doctrinæ sapientiam ministravit. Quia enim scivit quid deberet Deo, quid proximo, scilicet patientiam conditori, sapientiam conjugi, idcirco et hanc redarguendo docuit, et illum gratias agendo laudavit. Quis autem nostrum, si unum quodlibet vulnus tantæ hujus percussione acciperet, non mox ab intimis prostratus jaceret? Ecce stratus foris vulneribus carnis, erectus intrinsecus munimine permanet mentis; et sub semetipso omne jaculum transvolare conspiciat, quod in se exterius districta manu sæviens hostis figit, vigilanter deprehendit jacula, modo vulneribus contra se a facie, modo verbis quasi ex latere intorta. Et bellator noster circumvallantium certaminum fervore deprehensus, ubique patientiæ suæ clypeum opponit; undique venientibus spiculis obviat, et per cuncta virtutum latera circumspectam contra irruentia vulnera (e) mentem rotat.

[Vet. VIII.] 18. *Tentatur per amicos.* — Sed antiquus hostis quos valentius vincitur, eo S^{II} adhuc ad insidias ardentius instigatur. Nam quia uxor increpata reticuit, protinus alios qui (f) increpandi ad contumelias surgerent, excitavit. Sicut enim damna rerum studuit crebrius nuntiando percutere; ita nunc

(a) Antiq. Rhem., unus ex Remig., Compend., Corb., Germ., Colb., vet. Edit. Paris. et Basil., *dum delectationi creaturæ.*

(b) Editi, *sed male concupita.* Elegantius Mss., *sed non bene.*

(c) Ita Mss. Norm. omnes, Rhem., Corb., Germ., Remig., unus Vindoc., Turon., Compend., Val., Cl., etc. At Ed., *quia enim sensus pravæ voluntatis mulieribus.* Secundus Vindoc. confirmat hanc lectionem.

(d) Gilot., Vatic., Gussanv., *accidentis, contra fidem*

Mss. et vet. Edit.

(e) Ita Corb., Germ., et omnes nostri Mss., *non mentem roborat, ut in plerisque Editis legitur.*

(f) Ant. Rhem., *qui increpandi contumelias suggererent.* Secundus Rhem. et secundus Remig., *qui increpando contumelias suggererent.* Primus Remig., *qui ad increpandum contumeliis surgerent.* Germ., *ad increpandi contumelias surgerent.* Corb., Germ., *secundis curis, sed, uti videtur, ab eadem manu, increpando, non male.*

robustum pectus satagit verborum contumeliis sæpius feriendo penetrare. Sequitur :

CAPUT XI [Rec. IX].

VERS. 11. — *Igitur audientes tres amici Job omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo: Eliphaz Themanites, Baldad Suhites et Sophar Naamathites. Condixerant enim sibi, ut pariter venientes visitarent eum, et consolarentur.*

19. *Amicorum Job recta intentio indiscretione fuscatur.* — Qui ex conducto ad afflictii consolationem veniunt, et inter se et erga percussam quantæ charitatis fuerint, demonstrantur. Quamvis et per hoc, quod Scriptura eos tanti viri amicos fuisse testatur, quia boni studii et rectæ fuerint intentionis ostenditur; sed tamen hæc ipsa illorum intentio, eis ad verba prorumpentibus, ante districti iudicis oculos, suborta indiscretione, fuscatur. Sequitur:

CAPUT XII [Rec. X].

VERS. 12. — *Cumque elevassent procul oculos suos, non cognoverunt eum; et exclamantes ploraverunt, scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in-cælum.*

20. *Consolaturus afflictum debet mœrere. At modum dolori ponat.* — Quia percussi speciem plaga mutaverat, amici plorantes exclamant, vestes scindunt, capita pulvere aspergunt; ut cum mutatum eum, ad quem venerant, cernerent, ipsam etiam consolatorum speciem spontaneus dolor immutaret. Ordo quippe consolationis est, ut cum volumus afflictum quempiam a mœrore suspendere, studeamus prius mœrendo ejus luctui concordare. Dolentem namque non potest consolari, qui non concordat ejus dolori, quia eo ipso, quo a mœrentis afflictione discrepat, minus ab illo recipitur, (a) a quo mentis qualitate separatur. Emolliri itaque prius debet animus, ut afflictio congruat, congruens inhærat, inhærens trahat. Neque enim ferrum ferro conjungitur si non utrumque exusti ne ignis liquetur; et durum molli non adhæret nisi prius duritia ejus temperata mollescat, ut quasi hoc ipsum fiat, quod curatur ut teneat. Sic nec jacentes erigimus, nisi a rigore nostri status inclinemur, quia dum rectitudo stantis (b) a jacentis situ discrepat, eum, cui condescendere negligit, nequaquam levat. Amici igitur beati Job ut afflictum a dolore suspenderent, curaverunt necessario simul dolere; et cum vulneratum illius corpus viderent, studuerunt ipsi vestes scindere; et cum immutatum conspicerent, studuerunt pulvere capita fœdere; quatenus afflictus vir tanto facilius eorum verba reciperet, quanto in eis suum aliquid de afflictione cognovisset.

[Vet. IX. 21]. Sed inter hæc sciendum est quia is qui afflictum consolari desiderat, mensuram necesse

(a) Antiq. Rhem., secundus Remig., Corb., Germ., Norman., Val. Cl., Turon., cui mentis qualitate separatur.

(b) Plurimi mss. cum Corb., Germ. et vet. Edit. Paris. et Basil., a jacente discrepat.

(c) Deest ejus in Corb., Germ. et plurimis mss.

(d) Duo Rhem., duo Remig., Val. Cl., Colb., Germ. et alii, habent et nescio ubi, etc.

(e) Ita antiq. Rem., unus Remig., Turon., Corb.,

est dolori quem suscipit ponat, ne non solum dolentem non mulceat, sed intemperate dolens, afflictii animum ad pondus desperationis premat. Sic enim dolor noster mœrentium dolori jungendus est, ut per temperamentum sublevet, non autem per augmentum gravet. Unde fortasse colligendum est 82 quod amici beati Job plusquam necesse fuerat, in consolatione doluerunt, qui dum percussionem cernunt, sed percussi mentem nesciunt, ita in immensum luctum versi sunt, ac si percussus vir tantæ fortitudinis, in plaga corporis, etiam a corde cecidisset. Sequitur:

CAPUT XIII.

VERS. 13. — *Sederuntque cum eo in terra septem diebus et septem noctibus, et nemo loquebatur ei verbum; videbant enim dolorem (c) ejus esse vehementem.*

22. *Continuis ne, an intermissis septem diebus ac noctibus, amici cum Job sederint incertum.* — Utrum continuis septem diebus et septem noctibus cum afflictio Job sederint, an certe diebus septem et noctibus totidem instantia ei crebræ visitationis adhæserint, ignoramus. Sæpe enim rem quamlibet tot diebus agere dicimur, quamvis non eisdem diebus ad eam continue vacemus. Sæpe vero Scriptura sacra sic totum pro parte, sicut pro toto partem ponere consuevit. Pro toto enim partem loquitur, sicut Jacob familiam describens dicit: *Intravit Jacob in Ægyptum cum animabus septuaginta* (Gen. XLVI, 27) Quæ nimirum cum animas memorat, constat quia intrantium et corpora comprehendit. Rursum totum pro parte insinuat, sicut ad monumentum Maria queritur, dicens: *Tulerunt Dominum de monumento, et (d) nescimus ubi posuerunt eum* (Joan. xx, 22). Solum quippe corpus Domini quæsitura venerat, et quasi totum simul Dominum (e) tultum deplorat. An ergo et hoc in loco totum pro parte dicatur incertum est.

23. *Nec sermo sit præceptus, nec post debitum silentium indiscretus.* — Sed tamen hoc, quod diu tacuerunt, et quandoque loquendo reprobati sunt, neglecte prætereundum non est. Sunt namque nonnulli qui et loqui præcipitanter incipiunt, et effrenate cœpta effrenatius exsequuntur. Et sunt nonnulli qui tarde quidem loqui inchoant, sed semel inchoantes, habere modum locutionis ignorant. Amici igitur beati Job dolorem videntes, diu tacuerunt; sed tarde inchoantes, indiscrete locuti sunt, quia parcere dolenti noluerunt. Tenuerunt linguam, ne præpropere inciperet; sed incipientem semel nequaquam moderati sunt, ne se ex consolatione usque ad contumelias effrenaret. Et bona quidem intentione ad consolandum venerant; sed hoc, quod pia mens mundum Deo obtulit, locutio præcipitata vitiavit. Scriptum quippe est: *Si recte*

Germ. et alii veteres Mss. Voce hac *tultum* aliquando utitur Gregorius in epistolis. Eandem usurparunt auctor libri de Speculo, apud Augustinum, append., t. VI, cap. 1, et Joannes abbas Fiscan., in eadem append., p. 120. In Utic habetur etiam *tultum*, sed recentiori manu superscriptum legitur *sublatum* ut in Edit. A *tultum* postea factum est *toltum*. Unde *mala tolta*, pro re injuste exacta. In Mss. Germ. legitur *sepultum*.

offerat, non recte autem dividas, peccasti (Genes. iv, 7, A sec LXX). Recte namque offertur, cum recta intentione quid agitur. Sed recte non dividitur, si non hoc, quod die agitur, etiam subtiliter discernatur. Oblata enim recte dividere est quælibet bona nostra studia sollicite (a) discernendo pensare. Quod nimirum qui agere dissimulat, etiam recte offerens peccat.

[Vet. X.] 24. *Providendum ut quod recto studio incipimus, recto fine peragamus.* — Sæpe ergo et quod bono studio gerimus, dum discernere caute negligimus, quo judicetur sine nescimus; et nonnunquam hoc fit reatus criminis, quod putatur causa virtutis. Quisquis autem amicorum beati Job facta considerat, quam pia ad eum intentione venerint non ignorat. Pensemus enim cujus charitatis fuerit, ad afflictum concorditer convenisse; quanta virtus longanimitatis exstiterit, septem diebus et noctibus cum afflicto tacuisse; quæ humilitas, in terra tot diebus ac noctibus sedisse; 83 quæ compassio, pulvere capita conspersisse. Sed tamen inchoantes loqui, unde se aestimaverunt præmium mercedis acquirere, inde eos contigit reatum reprehensionis invenire, quia incautis sæpe ad peccati finem vertitur, etiam quod pro solo studio mercedis inchoatur. Ecce præcipiti locutione perdidit bonum, quod tanto labore mercati sunt. Et nisi divini gratia offerre eos sacrificium pro suo reatu præcepisset, inde a Domino juste puniri poterant, unde se placere Domino mirabiliter aestimabant. Inde judicis displicent, unde sibi quasi pro defensione judicis per effrenationem placent. Idcirco vero hæc dicimus, ut ad memoriam legentium revocemus, quatenus sollicite quisque consideret ea quæ malo voto perpetrantur, quanta Dominus animadversione puniat, si inchoata bono studio, sed negligentis indiscretionis admista, tanta invectione castigat. Quis non mercedis causam peregrisse se crederet, si aut in defensione Dei quidquam contra proximum diceret, aut certe septem diebus ac noctibus pro proximi dolore tacuisset? Et tamen amici beati Job hæc agentes, ad culpam laborando pervenerunt, quia consolationis quidem bonum quod agebant, noverant; sed cum quanta agendum esset discretionis libra, nesciebant. Unde necesse est ut non solum intueamur quid agimus, sed etiam cum quanta discretionis peragamus, Primum quidem, ne mala quoquo modo, posmodum vero ne bona incaute faciamus. Ad quæ nimirum bona sollicite peragenda propheta nos admonet, dicens: *Maledictus homo, qui facit opus Domini negligenter* (Jerem. XLVIII, 10). Ad hoc vero ista proficiant, ut ante terribilis judicis subtile atque incomprehensibile examen non solum mala quæ commisimus, sed ipsa etiam, si qua in nobis sunt bene gesta, timeamus, quia sæpe in ejus judicio culpa esse deprehenditur quod virtus ante judicium putatur; et unde expectatur pla merces operis, inde supplicium justæ sequitur ultionis.

(a) Ebroic. et aliqui, *subtiliter discernendo*.

(b) In plerisque Editis, *a persecutione*; Mss. omnes cum Corb., Germ., habent *a percussione*.

[Vet. XI. Rec. XI.] 25 ALLEGORICUS SENSUS. — *Christi et Ecclesiæ quanta sit conjunctio.* — Hæc juxta historiam breviter tractata percurramus, nunc ad allegoriarum mysterium verba vertamus. Sed quia in exordio hujus operis dum de unitate capitis et corporis tractaremus, sollicita intentione præmisimus quanta in eis sit compago charitatis, quia nimirum et Dominus multa adhuc per corpus, quod nos sumus, patitur, et jam corpus ejus, id est Ecclesia, de suo capite, videlicet Domino, in cælo gloriatur; ita nunc passionem exprimi ejusdem capitis debent, ut ostendatur quam multa etiam in corpore suo sustinet. Si enim caput nostrum tormenta nostra non tangerent, nequaquam pro afflictis membris persecutori suo etiam de cælo clamaret: *Saule, Saule, quid me persequeris?* (Act. ix, 5.) Si cruciatus nostri ejus pœnæ non essent, conversus afflictusque Paulus minime diceret: *Suppleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea* (Col. i, 24). Et tamen resurrectione jam sui capitis exaltatus dicit: *Qui nos conresuscitavit, et consedere fecit in cælestibus* (Ephes. ii, 6). Nempe hunc in terra persecutionum tormenta constrinxerant; sed pœnarum suarum ponderibus pressus, ecce jam per gloriam capitis in cælo residebat. Quia ergo in omnibus unitum caput et corpus novimus, sic (b) a percussione capitis incipimus, ut subsequenter tamen ad corporis flagella veniamus. Sed hoc, quod quadam die Satan coram Domino astitisse dicitur, quod unde veniat 84 percontatur, quod beatus Job magnis conditoris præconiis præfertur, quia jam sæpe discussimus, replicare devitamus. Sic enim diu mens rebus discussis involvitur, pervenire ad indiscussa præpeditur. Ibi ergo allegoriæ nunc initium ponimus, ubi post verba sæpe repetita, adjunctum novi aliquid scimus. Itaque ait:

CAPUT XIV.

Commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra.

26. *Christus pro se frustra, pro nobis non frustra afflictus.* — Si beatus Job Redemptoris nostri in passione positi speciem tenet, quomodo ad Satan a Domino dicitur: *Commovisti me adversus eum?* Mediator quidem Dei et hominum, homo Christus Jesus, ut culpas nostræ transgressionis exstingeret, venit mortalitatis nostræ flagella tolerare; sed quia unius cum Patre ejusdemque naturæ est, quomodo per Satan motum se adversus eum Pater asserit, cum constet quod Patris Filiique concordiam nulla potestatis inæqualitas, nulla voluntatis diversitas interrumpat? Sed tamen isdem, qui Patri æqualis est per divinitatem, venit propter nos ad flagella per carnem. Quæ nimirum flagella non susciperet, nisi formam damnati hominis redimendo sumpsisset. Et nisi primus homo delinqueret, secundus (c) ad passionis probra minime veniret. Cum ergo primus homo per Satan a Domino motus est, tunc est Dominus in homine secundo commotus. Satan itaque ad hujus afflictionem,

(c) Rem. et Remig. omnes cum Corb., Germ., ad *passionum probra*.

Dominum tunc commovit, quando in paradiso primum hominem a justitiæ culmine inobedientiæ culpa prostravit. Nisi enim Adam primum per voluntarium vitium in animæ mortem traxisset, Adam secundus sine vitio in carnis mortem voluntariam non veniret. Bene ergo si etiam de Redemptore nostro dicitur: *Commovisti me adversus eum, ut affligerem illum frustra*. Ac si apertius dicatur: Dum iste non sua, sed illius causa moritur, tunc me in hujus afflictionem commovisti, cum illum a me callida persuasionem traxisti. De quo et bene additur, *frustra*. Frustra quippe afflicti sunt, qui et culpæ ultione pressus est, et culpæ contagio inquinatus non est. Frustra afflicti sunt, (a) qui incarnatus, propria admissa non habuit, et tamen pœnam carnalium sine culpa suscepit. Hinc est enim quod per Prophetam loquitur, dicens: *Quæ non rapui, tunc exsolvebam* (Psal. LXVIII, 5). (b) Alius namque ad paradysum conditus, divinæ potentie similitudinem superbe rapere voluit, sed tamen culpam hujus superbiæ sine culpa Mediator exsolvit. Hinc est quod Patri quidam sapiens dicit: *Cum sis justus, juste omnia disponis, eum quoque qui non debet puniri condemnas* (Sap. XII, 15).

27. Qui Deus Christum innocentem pœnis affecit. — Sed pensandum est quomodo justus sit, et omnia juste disponat, si eum, qui non debet puniri condemnat. Mediator etenim noster puniri pro semetipso non debuit, quia nullum culpæ contagium perpetravit. Sed si ipse indebitam non susciperet, nunquam nos a debita morte liberaret. Pater ergo cum justus sit, justum puniens, omnia juste disponit; quia per hoc cuncta justificat, quod eum qui sine peccato est, pro peccatoribus damnat; ut eo electa omnia ad culmen justitiæ surgerent: quo is qui est super omnia damna injustitiæ nostræ sustineret. Quod ergo illic damnatus cum non debeat dicitur, hoc hic afflicti frustra memoratur. Qui tamen juxta semetipsum frustra afflicti sunt, juxta vero nostra acta non frustra (c). 35 Rubigo quippe vitii purgari non potuit, nisi igne tormenti. Venit itaque sine vitio, qui se subiceret sponte tormento; ut debita nostræ iniquitati supplicia eo reos suos juste amitterent, quo hunc a semetipsis liberum injuste tenuissent. Frustra ergo et non frustra afflicti sunt, qui in se quidem admissa non habuit, sed cruore proprio reatus nostri maculam tersit.

CAPUT XV [Vet. XII].

VERS. 4, 5. — Respondens Satan ait: *Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Alioquin mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem, et tunc videbis quod in faciem benedicat tibi*.

28. Satan unde sciat Christum, unde de eo dubitet. In charitate ac patientia Christi æstimanda unde fal-

(a) Sic omnes, Rhem., Remig., Corb., Germ., Ulic.; Val. Cl. aut., quia incarnatus. Editi vero, qui in carne natus.

(b) Mss. Norm. et plurimi supra laudati, Adam namque.

(c) Ita nostri Mss. omnes. Editi habent, Rubigo quippe peccati.

(d) Antiq. Rhem., Norman., Corb., Germ. et plerique Mss. habent scimus qui sis sanctus Dei. Aliqui, scimus

A latur. Satanæ loquela tum per se, tum per suos. — Malignus spiritus cum Redemptorem nostrum miraculis coruscare conspexit, clamat: Scimus (d) qui sis, Sanctus Dei (Luc, IV, 34). Qui hæc dicens, cognoscendo Dei Filium pertimescit; sed tamen vim supernæ pietatis ignorans, nonnunquam dum passibilem considerat, hominem purum putat. Multos autem sub sanctitatis specie in pastoralis positos loco didicerat, qui a visceribus charitatis alieni valde, pro minimo aliena damna pensabant. Hunc ergo quasi ex aliis colligens, quia subtractis multis, superari non vidit, usque ad ejus carnem, per lætum passionis sic exarsit, ut diceret: *Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Alioquin mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem, et tunc videbis quod in faciem benedicat tibi*. Ac si aperte dicat: Moveri ex his, quæ extra se sunt, negligit; sed tunc veraciter qui sit agnoscitur, si in se ipso quod doleat, experiatur. Hæc por se Satan cum fieri appetit, non verbis, sed desideriis dixit. Hæc per membra sua et verbis et desideriis intulit. Ipse quippe loquitur, cum juxta prophetæ vocem ejus sequaces dicunt: *Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium* (Jerem. XI, 19). Lignum quippe in panem mittere, est configendo ejus corpori stipitem crucis adhibere; et vitam illius de terra viventium eradere se posse existimant, quem dum mortalem conspiciunt, finire morte suspicantur.

CAPUT XVI.

VERS. 6. — Dixit autem Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serva.

59. Satanæ membra, omnes male viventes. Satanæ manus, potestas ejus. Illi se tradens Dominus, cum sibi servire cogit. — Conditorem omnium Satanæ manui traditum quis vel desipiens credat? sed tamen edoctus veritate, quis nesciat quod ejusdem Satanæ membra sunt omnes, qui ei perverse vivendo junguntur? Membrum quippe ejus Pilatus exstitit, qui, usque ad mortis extrema, venientem in redemptionem nostram Dominum non cognovit. Corpus ejus sacerdotum principes exstiterunt, qui Redemptorem mundi a mundo repellere, usque ad crucem persequendo, conati sunt. Cum ergo se pro nostra redemptione Dominus membrorum Satanæ manibus tradidit, quid aliud quam ejusdem Satanæ manum in se servire permisit; ut unde ipse exterius occumberet, inde nos exterius interiusque liberaret? Si igitur Satanæ manus, ejus potestas accipitur, ejus manum juxta carnem pertulit, cujus potestatem corporis usque ad sputa, colaphos, flagella, crucem lanceamque toleravit. Unde et Pilato, ejus videlicet (e) corpori, ad passionem veniens dicit: *Non haberes in me potesta-*

qui sis Filius Dei; alii, scimus quia es Sanctus Dei; nonnulli denique, scio qui sis. Sanctus Dei. Germ., scimus qui sis. Dei enim Filium pertimescens, sed tamen, etc. Mox particula nonnunquam, quæ in Editis desiderabatur, revocatur ex Mss.

(e) Editi, corporis membro, refragantibus Mss. Et sane liquet Gregorium hic appellare corpus diaboli eos a quibus Christus passus est.

tem, nisi tibi data esset desuper (Joan. xix, 11). Sed tamen hanc potestatem, quam contra se ei extrinsecus dederat, suis servire lucris intrinsecus **86** compellebat. Pilatus enim vel Satan, qui ejusdem Pilati caput exstiterat, sub potestate illius, super quem potestatem acceperat, tenebatur; quia et superior ipse disposuerat hoc quod inferius accedens a persecutore tolerabat; ut cum ex mala mente infidelium surgeret, utilitati tamen electorum omnium ipsa quoque crudelitas deserviret. Pie igitur disponebat intus quod semetipsum pati nequiter permittebat foris. Hinc est enim quod de illo in cœna dicitur: *Sciens Jesus, quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit, surgit a cœna, et ponit vestimenta sua* (Joan. xiii, 3). Ecce in manus persecutorum iturus, sciebat quod in manu sua ipsos etiam persecutores acceperat. Qui enim omnia accepisse se noverat, constat quia et ipsos a quibus tenebatur tenebat; ut ipse in se ad usum pietatis intorqueret quidquid eorum contra se malitia permissa sæviret. Dicatur ergo ei: *Ecce in manu tua est*; quia ad feriendam carnem sæviens licentiam accepit, sed potestati illius nasciens deservivit.

[Vet. XIII] 30. *Diabolus animam Christi superare non posse vincitur.* — Animam vero illius servare præcipitur, non quod hanc tentare prohibetur, (a) sed quod hanc superare non posse vincitur. Neque enim sicut nos, qui puri homines sumus, irruente sæpe tentatione conculimur, ita Redemptoris nostri anima tentationis est necessitate turbata. Hostis namque noster, etsi in excelsum montem eum (b) permissus assumpsit, si daturum se regna mundi perhibuit, si quasi in panem vertendos lapides ostendit (Matth. iv, 8; Luc. iv, 4), mentem tamen mediatoris Dei et hominum tentatione quassare non valuit. Sic enim dignatus est hæc exterius cuncta suscipere, ut ejus tamen mens interiori divinitati suæ inhærens inconcussa permaneret. Qui et si quando turbatus spiritu infremuisse dicitur (Joan. xi, 33, 38), ipse divinitus disponebat quantum ipse humanitus turbaretur, immutabiliter omnibus præsidens, et semetipsum mutabilem in satisfactione infirmitatis ostendens. Quietus ergo in semetipso manens, disposuit quidquid pro ostendenda humanitate, quam susceperat, etiam turbulentus fecit.

31. *Anima Christi dici possunt electi. Hi a potestate diaboli eximuntur.* — Quia vero cum recte diligimus, nihil in rebus conditis anima nostra charius amamus; et sicut animam nos eos diligere dicimus, quibus amoris nostri exprimere pondus conamur, potest per ejus animam electorum vita signari. Et cum Sa-

A tan ad feriendam Redemptoris carnem permittitur, ab anima separatur; quia cum corpus ejus ad passionem accipit, electos ejus a jure suæ potestatis amittit; cumque illius caro per crucem moritur, horum mens contra tentamenta solidatur. Dicatur ergo: *Ecce in manu tua est, verumtamen animam illius serva.* Ac si aperte audiat: Licentiam contra corpus ejus accipe, et ab electis illius, quod apud se ante sæcula præsciens possidet, jus prævæ dominationis perde.

CAPUT XVII [Vet. XIV].

VERS. 7. — *Egressus igitur Satan a facie Domini, percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem.*

B 32. *Christus ab exordio mundi in suis percussus.* — Nullus in hanc vitam electorum venit, qui non hujus hostis adversa sustinuit. Membra autem nostri Redemptoris exstiterunt, etiam qui ab ipso mundi exordio, dum pie vivunt, crudelia passi **87** sunt. An non hujus membrum Abel se esse perhibuit, qui ejus mortem, de quo scriptum est, *Sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum* (Isai. liii, 7), non solum placens in sacrificio, sed etiam moriens tacendo signavit? Ab ipso itaque mundi exordio Redemptoris nostri corpus expugnare conatus est. A planta ergo pedis usque ad verticem vulnus intulit, (c) quia a puris hominibus inchoans, usque ad ipsum caput Ecclesiæ sæviendo pervenit. Bene autem dicitur:

CAPUT XVIII.

C VERS. 8. — *Testa saniem radebat.*

33. *Testa, hoc est, carne sua e terra sumpta, saniem peccati rasil.* — Quid enim aliud in manu Domini testa est, nisi caro ex nostræ substantiæ luto sumpta? Etenim testa igne solidatur. Caro autem Domini eo ex passione sua robustior exstitit, quo per infirmitatem moriens, a morte sine infirmitate surrexit. Unde recte etiam per Prophetam dicitur: *Exaruit velut testa virtus mea* (Psal. xxi, 16). Sicut testa enim ejus virtus exaruit, qui susceptæ carnis infirmitatem passionis suæ igne roboravit. Quid vero per saniem, nisi peccatum, debet intelligi? Per carnem quippe et sanguinem solent carnis peccata designari. Unde per Psalmistam dicitur: *Libera me de sanguinibus* (Psal. l, 16). Sanies itaque putredo est sanguinis. Quid ergo accipimus (d) saniem, nisi peccata carnis ex longa vetustate pejora? Vulnus itaque in saniem vertitur, cum neglecta culpa usu deterius gravatur. Mediator itaque Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii, 5) corpus suum manibus persequentium tradens, saniem testa rasil, quia peccatum carne delevit. Ve-

(a) Antiq. Rhem., Remig., Colb., Corb., Germ., sed quod hanc tentare non posse vincitur. Secundus Rhem., duo Remig. et Cl. Val., sed quod hanc superare tentator non posse vincitur. Alii. sed quod hanc superare tentando non posse vincitur.

(b) Rhem., Remig., Corb., Germ., Vindoc., Val. Cl., Norman., Floriac., etc., ita habent. Sic etiam legitur in vet. Edit. Paris. In aliis: *hostis namque noster etsi in excelsum montem eum quem permissus assumpsit, duxit; si daturum, etc.*

(c) Ita Mss. Corb., Germ., Colb., Reg. Alii, quos Excusi sequuntur, quia prius ab. In Utic., quia puris, et quia primus.

(d) In Excusis, per saniem. In Mss. quibus adhæremus, simpliciter legitur: *quid ergo accipimus saniem?* Est modus loquendi nostro Gregorio familiaris. Infra c. xxv, n. 48. *Sicut vestimenta Ecclesiæ cunctos fideles accipimus.* Et lib. ii, cap. olim 16, nunc 21, n. 38: *Quid enim solum Dei, nisi angelicas potestates accipimus.*

nit enim, sicut scriptum est, in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum (Rom. viii, 3). Dumque hosti objicit innocentiam carnis suæ, extersit contagia carnis nostræ; et ex qua nos captivos inimicus tenuit, per illam nos liberos expiavit; quia quam nos instrumentum fecimus culpæ, hæc nobis per Mediatorem versa est in arma justitiæ. Testa ergo sanies raditur, cum carne culpa superatur. Bene autem subditur:

CAPUT XIX.

IBID. — *Sedens in sterquilinio.*

34. *In sterquilinio sedit, quia infirma mundi eligit.* — Non in foro, in quo lex perstrepat; non in edificio, quod se culmine in alta sustollit; sed in sterquilinio residet, quia videlicet Redemptor humani generis ad carnem veniens, attestante Paulo, *Infirma mundi elegit, ut confunderet fortia* (1 Cor. i, 27). An non quasi ruentibus edificiis in sterquilinio residet, qui relictis Judæis superbientibus, in ea quam dudum abjecerat gentilitate requiescit? Extra habitaculum reperitur in vulnere, qui in eo quod Judæam adversantem pertulit, passionis dolorem a gente propria despectus sensit; Joanne attestante, qui ait: *In propria venit, et sui eum non receperunt* (Joan. i, 11). Sed quomodo sedens in sterquilinio conquiescat, hæc eadem de semetipsa Veritas dicat: Ait enim: *Gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia* (Luc. xv, 10). Ecce dolens in sterquilinio sedet, qui post perpetratas culpas libenter corda pœnitentium possidet. An non quasi quoddam sterquilinium sunt corda pœnitentium, qui dum mala sua flendo considerant, quasi ante se stercora, sese abjiciendo coacervant? Percussus ergo Job montem non petiit, sed in sterquilinio resedit, quia ad passionem Redemptor veniens, alta superbiorum corda deseruit, et in (a) afflictorum humilitate requievit. Quod tamen de se et prius quam incarnaretur, indicavit, cum per Prophetam dixit: *Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum et trementem sermones meos?* (Isai. lvi, 2, sec. LXX.)

35. *Christus in suis, et ab infidelibus, et a fidelibus carnalibus multa patitur.* — Quis vero consideret, is qui tot pla hominibus intulit, quot ab hominibus perversa toleravit? Quis consideret, quanta nunc usque tolerat, etiam cum de cælo super corda fidelium regnat? Ipse quippe quotidie patitur omne quod a reprobis ejus electi lacerantur. Et quamvis caput hujus corporis, quod videlicet nos sumus, jam sese super omnia liberum (b) exerit, reproborum tamen vulnera adhuc per suum, quod deorsum retinet, corpus sentit. Sed quid ista de infidelibus dicimus, cum in ipsa quoque Ecclesia multos carnalium, pravis moribus contra Redemptoris vitam pugnare videamus? Sunt namque nonnulli qui hunc, quia gladiis non possunt, perversis actibus insequuntur; quia dum sibi

in Ecclesia vident deesse quod ambiunt, hostes bonorum fiunt; et non solum pravæ semetipsos actioni inserunt, sed etiam justorum rectitudinem inflectere ad perversa moluntur. Æterna quippe intueri negligunt, et appetitui temporalium mentis pusillanimitate succumbunt; tantoque ab æternis altius corruunt, quanto bona temporalia esse quasi sola suspiciantur. His justorum simplicitas displicet, et cum occasione perturbationis inveniunt, suam eos arripere duplicitatem suadent. Unde hoc quoque congruit apte quod subditur:

CAPUT XX.

VERS. 9. — *Dixit autem illi uxor sua: Adhuc permanens in simplicitate tua? Benedic Deo et morere.*

36. *Uxor Job male suadens, figura est carnalium in Ecclesiæ sinu positorum.* — Cujus enim speciem male suadens mulier tenuit, nisi quorumlibet carnalium in Ecclesiæ sinu positorum, qui quo verbis professæ fidei intus sunt, eo bonos incorrectis suis moribus pejus premunt. Nam minus fortasse nocuissent, si non eos sancta Ecclesia introrsus admittens usque ad fidei cubile reciperet, quos dum per professam fidem recipit, sibi procul dubio pene inevitabiles facit. Hinc est, quod premente turba, una Redemptorem nostrum mulier tetigit; unde et isdem Redemptor noster protinus dicit: *Quis me tetigit?* Cui cum discipuli responderent: *Turbæ te (c) comprimunt et affigunt, et dicis: Quis me tetigit?* illico adjunxit: *Tetigit me aliquis, nam et ego novi virtutem de me exisse* (Luc. viii, 44, 45, 46).

[Vet. XX.] 37. *Hi premunt Christum, non tangunt.* — Multi ergo Dominum comprimunt, et una tangit, quia carnales quique in Ecclesia eum premunt, a quo longe sunt; et soli tangunt qui huic veraciter humiles adjunguntur. Turba igitur premit, quia multitudo carnalium quo intus admittitur, gravius toleratur. Premit, et non tangit, quia et importuna est per præsentiam, et absens per vitam. Nonnunquam enim pravis nos sermonibus, nonnunquam vero solis perversis moribus insequuntur. Suadent namque aliquando quæ tenent; aliquando vero etsi non suadent, præbere tamen iniquitatis exempla non cessant. Qui igitur ad mala nos vel verbis vel exemplis illiciunt, profecto persecutores nostri sunt a quibus tentationum certamina sumimus, quæ saltem in corde vincamus.

38. *Prava interdum metu, aliquando audacia suadent.* — Sciendum vero est, quia carnales in Ecclesia aliquando metu, aliquando vero audacia suadere perversa contendunt; cumque ipsi vel pusillanimitate vel elatione deficiunt, hæc justorum cordibus infundere quasi ex dilectione moluntur. Carnalem videlicet mentem Petrus ante Redemptoris mortem resurrectionemque retinebat; carnali mente Sarviæ filius duci suo David adjunctus inhæserat; sed tamen unus formidine, alter elatione peccabat. Ille quippe magi-

(a) Editi, in afflictorum cordium humilitate. Deest cordium in Mas.

(b) Ista omnes Rhem. et Remig., Belvac., Floriac.,

Corb., Germ., S. Marl., etc. In Editis legitur *erexit* pro *exerit*.

(c) Ed., *turbæ te premunt*.

stri mortem audiens dixit : *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc* (Math. xvi, 22, 23) ; hic vero injurias duois non furens, ait : *Nunquid pro his verbis non occidetur Semei, (a) qui maledixit Christo Domini ?* (II Reg. xix, 21, 22) Sed illi mox dicitur : *Redi post me, Satana* ; et hic cum germano audivit protinus : *Quid mihi et vobis, filii Sarviæ, cur efficiamini mihi hodie in Satan ?* Male itaque suadentes, angeli apostatæ appellatione censentur, qui blandis verbis ad illicita quasi diligentes trahunt. Valde vero deteriores sunt, qui huic culpæ non formidine, sed elatione succumbunt : quorum specialiter beati Job uxor figuram tenuit, quæ marito suadere superba tentavit, dicens : *Adhuc permanes in simplicitate tua ? Benedic Deo, et morere.* Simplicitatem in marito redarguit, quod transitura cuncta despiciens, puro corde sola æterna concupiscit. Ac si dicat : *Quid simpliciter æterna appetis, et sub malis præsentibus æquanimiter ingemiscis ?* Excedens, æterna despice, et mala præsentia vel moriens evade. [Vet. XVI.] Sed electi quique cum prava intus ac carnalibus tolerant, (b) quantæ se formam rectitudinis ostendant, discamus ex verbis vulnerati et incolumis, sedentis et erecti, qui ait :

CAPUT XXI.

VERS. 10. — *Locuta es quasi uno ex stultis mulieribus. Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus ?*

39. *Sancti ferientibus opponunt scutum patientiæ, male suadentibus jacula intorquent doctrinæ.* — Sancti viri tribulationum bello deprehensi, cum uno eodemque tempore alios ferientes, alios suadentes ferunt, illis opponunt scutum patientiæ, istis intorquent jacula doctrinæ ; atque ad utrumque pugnandi modum mira virtutis arte se erigunt ; quatenus et perversa intus sapienter doceant, et foras fortiter adversa contemnant ; hos docentes corrigant, illos tolerantes premant. Insurgentes namque hostes patiando despiciunt, infirmantes vero cives compatiendo ad salutem reducunt : illis resistent, ne et alios subtrahant ; (c) istis metuunt, ne vitam rectitudinis funditus perdant.

[Rec. XII.] 40. *Id exemplo sancti Pauli comprobatur.* — Videamus castrorum Dei militem contra utraque præliantem. Ait : *Foris pugna, intus timores.* Enumerat bella, quæ extrinsecus tolerat, dicens : *Periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus* (II Cor. vii, 5 ; xi, 26). In hoc autem bello, quæ contra adversarium spicula intorqueat, adjungat : *In labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate.* (Ibidem.) Sed inter tot certamina deprehensus dicat, quanto vigiliarum munimine etiam castra custodiat. Nam protinus

adjungit : *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Ecce in se bella fortiter suscipit, et tuendis se proximis misericorditer impendit. Narrat mala quæ patitur, subjungit bona quæ impartitur. Pensemus ergo cujus laboris sit, uno eodemque tempore foris adversa tolerare, intus infirma protegere. Foris pugnas patitur, quia 99 verberibus scinditur, catenis ligatur ; intus metum tolerat, quia passionem suam non sibi, sed discipulis obesse formidat. Unde et eisdem scribit, dicens : *Nemo moveatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus* (I Thess. iii, 3). Aliorum quippe casus in propria passione metuebat, ne dum ipsum discipuli afflictum pro fide verberibus agnoscerent, fideles se profiteri recusarent. O immensæ charitatis viscera ; despicit quod ipse patitur, et curat ne quid prævæ persuasionis discipuli in corde patiantur. In se contemnit vulnera corporis, et in aliis vulnera medetur cordis. Habent quippe hoc justi proprium, ut in dolore positi tribulationis suæ, curam non deserant utilitatis alienæ ; et cum de se adversa patientes dolent, aliis necessaria docentes prævident, et quasi percussi quidam magni medici ægrotant. Ipsi tolerant scissuras vulneris, et aliis proferunt medicamenta sanitatis. Valde autem minoris laboris est, aut docere cum nihil toleras ; aut tolerare, cum nihil doces. Unde sancti viri ad utraque se solerter extendunt ; et cum tribulationibus fortasse feriantur, sic exteriora bella suscipiunt, ut sollicite cogitent, ne proximorum interiora lacerentur. Sic sancti viri fortes in acie assistant ; et illinc jaculis adversantia pectora feriant, hinc scuto postpositos debiles tuentur, atque ita utrobique velocitate circumspectionis invigilant ; quatenus et ante se audaces confodiant, et post se trepidos a vulnere defendant. Quia igitur sancti viri sic sciunt foris adversa tolerare, ut intus etiam noverint perversa corrigere, dicatur recte : *Locuta es quasi una ex stultis mulieribus.* Quia enim electis dicitur : *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum* (Psalm. xxx, 25), mentes carnalium, quæ fluxa Deo intentione deserviunt, non immerito mulieres vocantur.

41. *Ad æterna bona tendens, non ægre fert mala temporalia.* — Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus ? Ac si dicat : Si ad bona æterna tendimus, quid mirum si temporalia mala sufferamus ? Hæc autem bona sollicite Paulus in-spexerat, quando illita æquanimiter mala tolerabat, dicens : *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad superventuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18).

IBID. — *In omnibus his non peccavit Job labiis suis.*

Nec in Deum, nec in adversarios est contumeliosus. — Sancti viri cum persecutionem foris intusque patiuntur, non solum in Dei injuriis minime excedunt, sed

(a) Mss. plur., *maledixit Christum Domini.*

(b) Ita Corb., duo Rhem. et duo Remig. Unus Remig. cum Val. Cl., *quantam ex se formam rectitud.* Turon. et unus Compend., *quantæ in se formam rectitud.*

Editi, *quantam se formam ; vel quantam ex se formam rect.*

(c) Ita Corb. et omnes Mss., non, *istis medentur*, ut legitur in vet. Edit. Paris, et Basil. ac aliis.

neque contra ipsos adversarios contumeliosa verba jaculantur. Quod dux honorum recte Petrus admonet, dicens: *Nemo vestrum patiaturs quasi homicida, aut fur, aut maledicus* (1 Pet. ix, 15). Maledicus enim patitur, qui passionis suæ tempore in sui salutem injuria persecutoris effrenatur. Sed quia Redemptoris corpus, sancta nimirum Ecclesia, ita pondus dolorum portat, ut humilitatis modum per verba non transeat, recte de hoc dolente dicitur:

CAPUT XXII [Vet. XVII].

IBID. ET VERS. 41. — *In omnibus his non peccavit Job labiis suis; neque stultum aliquid contra Deum locutus est. Igitur audientes tres amici Job omne malum, quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo: Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites.*

42. *In amicis Job adumbrati hæretici.* — In præfatione hujus operis diximus, qui amici beati Job, etsi bona ad eum intentione conveniunt, hæreticorum tamen idcirco speciem tenent, quia ad culpam indiscrete loquendo dilabuntur. ❶ Unde et illis ab eodem beato Job dicitur: *Disputare cum Deo cupio, prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum.* [Rec. XIII]. Sancta itaque Ecclesia omni hoc tempore peregrinationis suæ in afflictione constituta, cum vulnera sustinet, cum membrorum suorum lapsus dolet, insuper alios sub Christi nomine tolerat hostes Christi. Ad augmentum namque doloris ejus, etiam hæretici in contentione conveniunt, eamque quasi quibusdam jaculis, irrationabilibus verbis transfigunt.

43. *Locus unde venerunt superbia.* — Bene autem dicitur: (a) *Venerunt de loco suo.* Hæreticorum quippe locus ipsa superbia est; quia nisi prius in corde intumescerent, ad pravæ assertionis certamina non venirent. Ita namque malorum locus superbia, sicut est e contra humilitas locus bonorum. De quo per Salomonem dicitur: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris* (Ephes. x, 4). Ac si aperte dicat: Si tentatoris spiritum contra te in aliquo prævalere consideras, humilitatem (b) pœnitentiæ non relinquant. Qui quia locum nostrum humilitatem pœnitentiæ dixerit, verbis sequentibus ostendit, dicens: *Quia curatio cessare faciet peccata maxima* (Ibid.). Quid est enim aliud humilitas lamenti, nisi medicina peccati? Hæretici igitur de loco suo veniunt, quia contra sanctam Ecclesiam ex superbia moventur.

44. *Amicorum Job nomina actionem signant hæreticorum.* — Quorum perversa quoque actio ex ipsa suorum nominum interpretatione colligitur. Dicuntur enim, Eliphaz, Baldad, Sophar; et, sicut superius diximus, Eliphaz interpretatus dicitur, Dei contemptus. Nisi enim Deum contemnerent, nequaquam de

A eo perversa sentirent. Baldad autem interpretatur vetustas sola. Dum enim vere vinci refugiant, et perverso studio esse victores quærunt, novæ vitæ conversationem negligunt; et ex sola vetustate est quod intendunt, Sophar vero speculam dissipans. Hi etenim, qui in sancta Ecclesia siti sunt, Redemptoris sui mysteria fide vera humiliter contemplantur; sed dum hæretici cum falsis allegationibus veniunt, speculam dissipant, quia eorum mentes, quos ad se attrahunt, ab intentione recte contemplationis inclinant.

[Vet. XVIII. Rec. XIV.] 45. *Hæreticorum curiositas, loquacitas, hypocrisis locis amicorum Job designata.* — Bene autem loca de quibus veniunt congrua hæreticorum actibus describuntur. Dicitur etenim Themanites, Suhites, Naamathites. Thema namque interpretatur Auster; Suhi, loquens; Naama, decor. Austrum autem ventum calidum esse quis nesciat? Hæretici igitur, quia ardentius appetunt sapere, quasi plusquam necesse est, student calore. Desidia quippe (c) torpori frigoris et rursum inquietudo immoderatæ curiositatis, intemperato concordat calori. Quia ergo amplius quam debent, calorem sapientiæ percipere appetunt, ab Austro venire referuntur. Ab hoc calore immoderatæ sapientiæ mentes fidelium Paulus temperare curaverat, cum dicebat: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (Rom. xii, 3). Hinc est quod David valles salinarum percutit (II Reg. viii, 13), quia videlicet Redemptor noster suæ distractionis examine in his qui de illo prava sentiunt stultitiam immoderati saporis extinguit. Suhi autem dicitur loquens. Calorem quippe non ut bene vivant, sed ❷ ut elate loquantur, habere desiderant. A Thema igitur et Suhi, id est, a calore et loquacitate venire referuntur, quia per hoc quod Scripturarum se studiosos exhibent, solius verbis loquacitatis, non autem visceribus charitatis carent. Naama vero interpretatur decor. Quia enim docti non esse, sed videri appetunt, ex eruditionis verbis speciem bene viventium sumunt; et per calorem loquacitatis in se imaginem ostendunt decoris, ut eo per decorem linguae perversa facile persuadeant, quo fœditatem vitæ sensus callide (d) occultant. Sed neque ipsa locorum nomina inordinata sunt narratione distincta. Prius enim Thema, postmodum Suhi, ac deinde Naama ponitur; qua prius illos inordinatus calor (e) accendit, nitor deinde loquacitatis erigit, et tunc demum decoros hominibus hypocrisis ostendit.

CAPUT XXIII.

IBID. — *Condixerant enim ut pariter venientes visitarent eum, et consolarentur.* — 46. *Hæretici contra Ecclesiam concordant. Amici possunt vocari.* Condixunt sibi hæretici, quando prava quædam contra Ecclesiam concorditer sentiunt; et in quibus a veritate

(a) Ms. Corb., Germ., convenerunt de loco suo.

(b) Colbert., hio et mox, humilitatem patientiæ, consentientibus hic, sed non inferius, Corb. et Reg.

(c) In nonnullis Mss., torporis frigori.

(d) Ita Mss. Norm., Corb., Germ., Colb., Reg.,

Floriac. et pene omnes. Primus ex Remig., quo fœditatum vitæ intrinsecus callide occultant. Editi vero, calliditate occultant.

(e) In Ed., accendit in corde. Hoc glossema in corde nesciunt Mss.

discrepant, sibi in falsitate concordant. Omnes autem qui nos de æternitate erudiunt, quid aliud faciunt, nisi in peregrinationis nostræ nos afflictione consolantur? Hæretici autem, quia sanctam Ecclesiam sua docere desiderant, ad eam quasi consolantes appropinquant. Nec mirum quod qui adversantium formam exprimunt, amici nominantur, cum ipsi quoque traditori dicitur: *Amice, ad quid venisti* (Matth. xxvi, 50)? et dives, qui in inferni igne exurit, ab Abraham filius vocatur (Luc. xvi, 25); quia etsi per nos male corrigi negligunt, dignum tamen est ut a nobis non ex sua nequitia, sed ex nostra benignitate (a) amici nominentur.

CAPUT XXIV.

VERS. 12. — *Cumque elevassent procul oculos suos, non cognoverunt eum.*

47. *Non cognoscunt Ecclesiam. Cur.* — Hæretici quique cum sanctæ Ecclesiæ facta considerant, oculos levant, quia videlicet ipsi in imo positi sunt, et cum ejus opera respiciunt, in alto sunt sita quæ cernunt; sed tamen hanc in dolore positam non cognoscunt. Ipsa quippe appetit hic mala recipere, ut possit ad æternæ remunerationis præmium purgata pervenire. Plerumque prospera metuit, et disciplina eruditionis hilarescit. Hæretici igitur, quia pro magno præsentia appetunt, eam in vulneribus positam non cognoscunt. Hoc namque quod in illa cernunt, in suorum cordium (b) cognitione non relegunt. Cum ergo hæc et adversitatibus proficit, ipsi suo stupori inhaerent: quia per experimentum ignorant quæ vident.

CAPUT XXV [Vet. XIX].

IBID. — *Scissisque vestibus, sparserunt pulverem super caput suum in cælum.*

48. *Multas in partes scinditur.* — Sicut vestimenta Ecclesiæ cunctos fideles accipimus; unde et per prophetam dicitur: *Omibus his velut ornamento vestieris*; ita hæreticorum vestes sunt omnes, qui eis concorditer inhaerentes, illorum erroribus involvuntur. Habent vero hæretici hoc proprium, quod in eo gradu in quo de Ecclesia exeunt, diu stare non possunt; sed ad deteriora quotidie ruunt, et sentiendo pejora, in multis se partibus scindunt, atque a semetipsis plerumque longius confusionis suæ altercatione dividuntur. Quia ergo hos quos suæ perfidiæ adjungunt, adhuc in multa divisione dilaniant, dicatur recte quod amici qui veniunt vestes rumpant. Ruptis autem vestibus corpus ostenditur, quia sæpe scissis sequacibus, malitia eorum cogitationis aperitur; ut discordia dolos patefaciat, quos gravis prius concordiae culpa clauderat.

49. *Terrena de verbis cælestibus sapiunt.* — Pulverem vero in cælum super capita spargunt. Quid per pulverem, nisi terrena intelligentia? quid per caput, nisi hoc, quod principale nostrum est, mens videlicet, designatur? Quid per cælum, nisi præceptum supernæ locutionis exprimitur? Pulverem ergo

A super caput in cælum spargere, est sæculari intellectu mentem corrumpere, et de verbis cælestibus terrena sentire. Divina autem verba plus discutiunt plerumque, quam capiunt. Super capita igitur pulverem spargunt, quia in præceptis Dei per terrenam intelligentiam ultra suarum mentium vires entuntur.

CAPUT XXVI [Rec. XV].

VERS. 13. — *Sederuntque cum eo in terra septem diebus et septem noctibus.*

50. *Per fictam humilitatem persuadere, tenant superba.* — In die quæ videmus agnoscimus; in nocte autem, aut cæcitate nil cernimus, aut dubietate caligamus. Per diem itaque intelligentia, per noctem vero ignorantia designatur. Septenario autem numero summa universitatis exprimitur. Unde et non amplius, quam diebus septem, omne hæc tempus transitorium consummatur. Quid est ergo, quod amici beati Job consedere ei septem diebus et septem noctibus referuntur, nisi quod hæretici, vel in his in quibus verum lumen intelligunt, vel in his in quibus ignorantie tenebras patiuntur, quasi infirmanti sanctæ Ecclesiæ se condescendere simulant, elique sub blandimentorum specie, dolos deceptionis parant? Et quamvis vel in his quæ intelligunt, vel in his quæ intelligere non possunt, elationis (c) typo turgidi, magnos se apud semetipsos existimant, nonnunquam tamen sanctæ Ecclesiæ specie tenus inclinant; et dum verba molliunt, virus infundunt. In terra ergo consedere, est aliquid de imagine humilitatis ostendere; ut dum humilia exhibent, persuadeant superba quæ docent.

[Vet. XX.] 51. *Nobiscum in terra sedent cum de incarnatione nobiscum consentiunt.* — Potest vero per terram ipsa etiam Mediatoris incarnatio designari. Unde et ad Israel dicitur: *Altare de terra facietis mihi* (Exod. xx, 24). Altare enim de terra Deo facere, est in incarnationem Mediatoris sperare. Tunc quippe a Deo munus nostrum accipitur, quando in hoc altari nostra humilitas, id est, super Dominicæ incarnationis fidem, posuerit quidquid operatur. In altari ergo de terra oblatum munus ponimus, si actus nostros Dominicæ incarnationis fide solidamus. Sed sunt nonnulli hæretici qui factam Mediatoris incarnationem non denegant, sed aut de divinitate quam est aliter æstimant, aut in ipsa a nobis incarnationis qualitate discordant. Qui ergo veram nobiscum incarnationem Redemptoris perhibent, quasi cum Job in terra pariter sedent. Septem vero diebus et septem noctibus in terra consedere describuntur, quia vel in hoc quod aliquid de plenitudine veritatis intelligunt, vel in hoc quod suæ stultitiæ tenebris excæcantur, incarnationis mysterium negare non possunt. Cum beato ergo Job in terra sedere, est veram Redemptoris carnem cum sancta Ecclesia credere.

52. *Mutis amici, contradicentibus sunt adversa-*

(a) Deest etiam amici, in Mss. Corb., Germ., Norm., Compend. et aliis plerisque.

(b) Mss. Norm., un Compend., unus Remig., Val.

Cl., in suorum cordium cogitatione non eligunt. Longip., in suorum cordium cognitione non eligunt.

(c) Corb., Germ., secunda, sed antiqua manu, typo.

rii. — Aliquando vero hæretici contra nos etiam suppliciiis sæviunt, aliquando nos solis verbis insequuntur, aliquando quietos (a) lacessunt, aliquando autem, si nos tacentes videant, quiescunt; et mutis amicis sunt, loquentibus adversantur. Unde quia beatus Job neodum ad illos aliquid disserens dixerat, recte subiungitur: *Et nemo loquebatur ei verbum*. Tacentes enim adversarios habemus, si veræ fidei filios prædicando generare negligimus. Si autem recta loqui incipimus, graves mox contumelias ex eorum responsione sentimus; protinus (b) in adversitatem proiliunt, et contra nos in vocem doloris erumpunt, quia videlicet metuunt ne corda, quæ in infimis pondus stultitiæ aggravat, ad altum vox recta loquentis trahat. Quia ergo, ut diximus, mutos nos adversarii diligunt, loquentes oderunt, recte apud tacentem Job dicitur:

CAPUT XXVII.

IBID. *Nemo loquebatur ei verbum.*

53. *Quandoque silere coguntur hæretici.* — Nonnunquam tamen cum per torporem (c) inertia fidelium corda considerant, erroris semina spargere loquendo non cessant. Cum vero mentes bonorum vident alta sapere, ad patriam reditum querere, de ærumna hujus exilii strenue dolere, circumspeditione sollicita linguam frenant, quia vident quod contra corda dolentium incassum loquentes citius obmutescant. Unde et recte cum diceretur: *Nemo loquebatur ei verbum*, mox causa silentii subinfertur, cum dicitur:

CAPUT XXVIII.

IBID. — *Videbant enim dolorem (d) esse vehementem.*

54. *Cum ex amore Dei cor dolet, prava loqui adversarius metuit.* — Cum enim amoris Dei dolor vehemens corda nostra transfigit, passim prava loqui adversarius metuit, quia videt quod intentam mentem lacessens, non solum ad perversitatem trahere non valet, sed (e) per excitatam forsitan et quos tenuerat, perdet.

[Vet. XXI. Rec. XVI.] 55. *In script. bene gesta interdum significant male gerenda; ac vice versa.* — Fortasse aliquos movet nos hæc ita dixisse, quod quæ bene ab amici gesta sunt, male ab hæreticis gerenda significant. Sed sic plerumque res quælibet per historiam virtus est, per significationem culpa: sicut aliquando res gesta, in facto causa damnationis est; in scripto autem prophetia virtutis. Quod verum citius ostendemus, si unum sacræ Scripturæ testimonium ad utraque probanda proferamus. Quis namque audiens, non solum fidelium, sed ipsorum quoque infidelium, (f) non omni modo detestetur quod David, in solario deambulans, Bersabee Uriæ concupiscit uxo-

rem? Quem tamen a prælio revertentem ire ad domum admonet pedes lavare. Qui protinus respondit, dicens: *Arca Domini sub pellibus est, et ego in domo mea resquiescam* (II Reg. xi, 11)? Quem David ad mensam propriam suscepit, eique epistolas, per quas mori debeat, tradit. Cujus autem David in solario deambulans typum tenet, nisi ejus de quo scriptum est: *In sole posuit tabernaculum suum* (Psal. xviii, 6)? Et quid est Bersabee ad se perducere, nisi legem litteræ, carnali populo conjunctam, spiritali sibi intellectu sociare? Bersabee enim puteus septimus dicitur, quia nimirum per cognitionem legis, infusione spiritalis gratiæ, perfecta nobis sapientia ministratur. Quam vero Urias, nisi Judaicum populum signat? Cujus nomen interpretatum dicitur, (g) lux mea Dei. Judaicus B 95 autem populus, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de Dei luce gloriatur. Sed huic Uriæ David uxorem abstulit, sibique conjunxit: quia videlicet manu fortis, quod David dicitur, in carne Redemptor apparens, dum de se spiritaliter loqui legem innotuit, per hoc, quod juxta litteram tenebatur, hanc a Judaico populo extraneam demonstravit; sibique conjunxit, quia se per illam prædicari declaravit. Uriam tamen ad domum ire David admonet pedes lavare, quia incarnatus Dominus veniens Judaico populo præcepit ut ad conscientiam redeat, et sordes operum fletibus tergat; ut spiritaliter mandata legis intelligat, et post tantam duritiam præceptorum, fontem baptismatis inveniens, ad aquam post laborem recurrat. Sed Urias, qui arcam Domini esse sub pellibus meminit, respondit quod domum suam intrare non possit. Ac si Judaicus populus dicat: Ego mandata Dei in sacrificiis carnalibus video, et redire ad conscientiam per spiritalem intelligentiam non requiro. Quasi enim arcam esse sub pellibus dicit, qui præcepta Dei non nisi ad exhibendum ministerium sacrificii carnalis intelligit. Nunc tamen etiam redire ad domum nolentem David ad mensam vocat; quia quamvis Judaicus populus ad conscientiam reverti contemnat, ei tamen Redemptor veniens mandata spiritalia prædicat, dicens: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit* (Joan. v, 46). Legem itaque Judaicus populus tenet, quæ ejus divinitatem loquitur, cui isdem populus credere dedignatur. Unde et Urias ad Joab cum epistolis, ex quibus occidi debeat, mittitur, quia idem ipse Judaicus D populus legem portat, qua convincente moriatur. Dum enim mandata legis retinens implere renititur, ipse nimirum defert judicium unde damnetur. Quid ergo per factum istud David scelestius? quid Uriæ mundius dici potest? Sed rursus, per mysterium,

(a) Mes., lacessunt, et inferius lacessions, ac sic deinceps constanter.

(b) Hoc est, ad adversandum, ut supra explicuimus, lib. II, cap. 31, n. 51. Vide etiam infra, cap. 33, n. 65.

(c) Ita omnes Mes. Prius legebatur in Elitis etiam vetustioribus, per torporem inertie, f. l. corda.

(d) Guss. post Gilot. et Vatic. dolorem ejus.

(e) Ed. Vet., per exercitiam forsitan sapientiam. Alii, per excitatam forsitan sapientiam. Quæ vox ultima

redundat et abest a Mes.

(f) Hic Gussanv., abiciens, hoc factum juxta historiam, monet hæc quatuor verba deesse in quibusdam exemplaribus. Ea non occurrerunt nisi in uno Colb. a glossematis non semper puro. Desunt etiam in Vet. Edit.

(g) Gilot., vitiose, lex mea. Gussanv., lux mea Deus, pro Dei, ut habent omnes libri tam scripti quam exousi.

quid David (a) sanctius, quid Uria infidelius invenitur, A quando et ille, per vitæ culpam, (b) in prophetia signat innocentiam; et iste, per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam? Non ergo incongrue per ea quæ bene ab amicis Job gesta sunt, male ab hæreticis gerenda signantur, dum virtus sacri eloquii sic transacta narrat, ut ventura exprimat, sic in factorem approbat, ut ei in mysterio contradicat; sic gesta damnat, ut hæc mystice gerenda persuadeat.

SENSUS MORALIS. — [Vet. XXII]. 56. *Cur Diabolus aliquando a tentatione quiescat.* — Igitur quia allegoriæ mysteria membratim enodantes explevimus, nunc moralitatis intelligentiam raptim tangentes exsequamur. Ad obscuriora quippe disserenda mens properat; et si apertis diu involvitur, clausa, ut dignum est, pulsare præpeditur. Sæpe antiquus hostis postquam menti nostræ tentationum certamen infligerit, ab ipso suo certamine ad tempus recedit; non ut malitiæ finem præbeat, sed ut corda quæ per quietem secunda reddiderit, repente rediens facilius inopinatus irrumpat. Hinc est quod ad tentandum beatum virum iterum redit, ejusque cruciatus expetit, quem tamen ei superna pietas retinendo concedit, dicens:

CAPUT XXIX.

VERS. 6. — *Ecce in manu tua est, tantum animam illius serva.*

57. *Quandoque Deus nos deserit ut custodiat. Tentatio fit salva anima, ubi negatur consensus. Delectationis tamen vulnus pœnitentia curandum.* — Sic quippe ille nos deserit, ut custodiat; sic custodit, ut tamen permissio tentationis articulo 96 statum nobis nostræ infirmitatis ostendat. Qui mox a facie Domini exiit, atque a planta pedis usque ad verticem acceptum feriendo vulneravit, quia nimirum cum licentiam percipit, a minimis incipiens, atque usque ad majora perveniens, quasi omne (c) corpus mentis illatis tentationibus lacerando transigit. Sed tamen ad animam feriendo non pervenit; quia cunctis cogitationibus interior, inter ipsa vulnera delectationum quæ suscipit, arcani propositi intentio resistit; ut quamvis delectatio mentem mordeat, deliberationem tamen sanctæ rectitudinis usque ad consensus mollitiem non inflectat. Debemus tamen per asperitatem pœnitentiæ ipsa delectationum vulnera tergere, et censura districtioris rigidæ, si quid fluxum emanat in cogitatione, mundare. Unde bene mox subditur.

CAPUT XXX [Rec. XVII].

VERS. 8. — *Quia testa saniem radebat.*

58. *Quia testa saniem radere est se judicando fragilitatemque suam contemplando peccatum purgare.* — Quid enim per testam, nisi vigor districtioris; quid per saniem, nisi fluxus illicitæ cogitationis accipitur? Per-

cussi ergo testa saniem radimus, cum post pollutiones cogitationis illicitæ, nosmetipsos asperere dijudicando mundamus. Potest etiam testa fragilitas mortalitatis intelligi. Testa ergo saniem mundare, est mortalitatis cursum fragilitatemque pensare, et putredinem miseræ delectationis abstergere. Nam dum quisque considerat, quam citius caro ad pulverem redeat, festine superat hoc, quod se de carne intus turpiter impugnat. Cum ergo ex tentatione prava mentem cogitatio influit, quasi ex vulnere sanies de-
B occurrit. Sed citius sanies tergitur, si in consideratione nostra fragilitas quasi in manu testa teneatur.

59. *Cogitationes pravæ non sunt spernendæ.* — Neque enim parvi pendenda sunt quæ, quamvis usque ad effectum non pertrahunt, tamen illicite in mente versantur. Hinc est quod quasi a vulneribus Redemptor noster saniem radere venerat, cum dicebat: *Audistis quia dictum est antiquis: Non mæchaberis. Ego autem dico vobis quod si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 27). Sanies itaque tergitur, cum culpa non solum ab opere, sed etiam a cogitatione resecatur. Hinc est, quod (d) Jerobaal cum a paleis frumenta excuteret, angelum vidit, ad cujus imperium protinus hædum coxit, quem super petram posuit, et jus carniū desuper effudit; quæ angelus virga tetigit, ea-
C que ignis exiens de petra consumpsit (Jud. vi, 11, 12, 19). Quid est enim frumentum virga cedere, nisi rectitudine iudicii, a vitiorum paleis virtutum grana separare? Sed hæc agentibus angelus apparet, quia tanto magis Dominus interiora denuntiat, quanto se studiosius homines ab exterioribus purgant. Qui occidi hædum præcipit, id est, omnem appetitum nostræ carnis immolari, carnesque super petram poni, et jus carniū desuper fundi. Quem alium signat petra, nisi eum, de quo per Paulum dicitur: *Petra autem erat Christus* (1 Cor. x, 4). Carnes ergo super petram ponimus, cum corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Jus etiam carniū desuper fundit, qui in conversatione Christi ipsas a se etiam carnales cogitationes exinanit. (e) Quasi enim jus ex carne liquida in petram funditur, quando mens et a cogitationum carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox angelus 97 virga tangit, quia intentionem nostram nequaquam potestas divini adjutorii deserit. De petra autem ignis exit, et jus carnesque consumit,
D quia afflatus a Redemptore spiritus, tanta cor nostram flamma compunctionis concremat, ut omne quod in eo est illicitum et operis et cogitationis exurat. Quod ergo illic est jus in petram fundere, hoc est hic saniem testa mundare. Perfecta enim mens solerter invigilat, ut non solum perversa agere renuat, sed omne etiam quod in se per cogitationes

(a) In duob. Remig., duob. Rhem. et Corb. Germ., quid David sacrius. Melius Val. Cl., sacratius.

(b) Ita plures et melioris notæ Mss., Gilot. et Guss., detracta præpositione in, prophetiæ sing. innocentiam; cui lect. favent Mss. Corb., Germ., Colb. et Reg., in quibus legitur prophetiæ, fortasse pro prophetice, quod habent pl. Mss.

(c) Mendose legitur in Guss. corpus, menti. Legen-

dum corpus mentis, quod apud Gregorium significat omnem facultatem mentis ac cogitationum complexionem.

(d) Vatic. et Guss., pro Jerobaal, habent Gedeon.

(e) Corrupte Floriac., Germ., Corb., quasi enim res. In Vatic., Gilot., Guss., legitur liquidum, pro liquida, scilicet, carne.

turpiter liquatur tergat. [Vet. XXIII.] Sed sæpe de ipsa victoria bellum oritur, ut cum immunda cogitatio vincitur, victoris animus elatione pulsetur. Sic ergo mentem necesse est per munditiam erigi, ut tamen sollicitè debeat in humilitate substerni. [Rec. XXVIII.] Unde et cum de sancto viro diceretur, *Testa saniem radebat*, protinus apte subjungitur.

CAPUT XXXI.

IBID. — *Sedens in sterquilinio.*

60. *Tentationis victor humilitatem servet. Elatio parva agentium, et magna de se sentientium. Elatio iniquorum, ubi alii peccant in quibus ipsi non peccant.*

— In sterquilinio quippe sedere, est vilis (a) de se quæpiam et abjecta sentire. In sterquilinio nobis sedere, est ad ea quæ illicite gessimus mentis oculos pœnitendo reducere; ut cum ante nos peccatorum stercora cernimus, omne quod in animo de elatione surgit inclinemus. In sterquilinio sedet, qui infirmitatem suam sollicitus respicit, et sese de bonis, quæ per gratiam perceperit, non extollit. An non apud se in sterquilinio Abraham sederat, qui dicebat: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (Genes. xviii, 27)? Aperte enim cernimus, in quo se apud se loco posuerat, qui pulverem se ac cinerem, etiam dum cum Deo loqueretur, æstimabat. Si igitur ita se despicit, qui usque ad honorem divinæ colloctionis ascendit, sollicita intentione pensandum et qua pœna illi feriendi sunt qui et ad summa non proficiunt, et tamen de minimis extolluntur. Nam sunt nonnulli, qui cum parva agunt, de semetipsis magna sentiunt: in altum mentem sublevant, et præire se cæteros virtutum meritis putant. Hi nimirum apud se introrsus humilitatis sterquilinium deserunt, et elationis fastigia ascendunt; illum videlicet imitantes, qui primus se apud se extulit, sed elevando prostravit; illum imitantes, qui accepta conditionis dignitate contentus non fuit, dicens: *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum* (Isai. xiv, 13). Unde et ei male conjuncta Babylonia, id est, confusa multitudo peccantium, dicit: *Sedeo regina, et vidua non sum* (Isai. xlvii, 8, sec. LXX.) Quisquis ergo introrsus intumescit, in altum se apud semetipsum posuit. Sed eo se gravius in infimis deprimit, quo de se infima veraciter sentire contemnit. Sunt vero nonnulli qui nihil quidem virtutis agere student, sed tamen cum alios peccare

tingit ut is quem avaritia sauciat, alium in luxuriæ voragine mersum cernat; et quia se a pollutione carnali alienum respicit, quibus ipse sordibus spiritalis vitii intrinsecus polluitur, non attendit; dumque in alio pensat malum quod ipse non habet, in se negligit considerare quod habet: sicque fit, ut dum ad aliena dijudicanda mens ducitur, proprii iudicii lumine privetur; et eo durius contra aliena superbiat, quo sua negligentius ignorat.

[Vet. XXIV.] 61. *Humilitatem qui non perdat perfectus, intuitu culpæ alienæ. Tentatio interdum foris et intus pulsatur.* — At contra hi, qui ad alta virtutum surgere veraciter appetunt, cum alienas culpas audiunt, mox cor ad proprias reducunt; et tanto rectius illas dijudicant, quanto verius istas deplorant. Quia igitur electus quisque in infirmitatis suæ consideratione se comprimit, dicatur recte, quod vir sanctus in sterquilinio dolens sedet. Qui enim vere se humiliat, (b) continuæ considerationis oculo, (c) quibus circumseptus sit delictorum sordibus proficiens pensat. Sciendum vero est quia plerumque in prosperis importuna tentatione mentis tangitur; sed tamen aliquando et adversa exterius patimur, et intus tentationis impulsu fatigamur; ut et carnem flagella crucient, et tamen ad mentem carnalis suggestio inundet. Unde et bene post tot beati Job vulnera, adhuc subjunctasunt etiam malesuadentis uxoris verba, quæ ait:

CAPUT XXXII.

Vers. 9. — *Adhuc permanes in simplicitate tua? Benedic Deo et morere.*

62. *Uxor Job male suadens, est carnalis cogitatio.* — Uxor quippe male suadens est carnalis cogitatio mentem lacerans. Sæpe etenim, ut dictum est, et foris flagellis atterimur, et intus carnali suggestionem fatigamur. Hinc est enim quod Jeremias deplorat, dicens: *Foris interficit gladius, et domi mors similis est* (Thren. i, 20). Foris enim gladius interficit, cum nos exterius feriens vindicta configit. Sed domi mors similis est, quia et flagella quidem sustinet, et tamen intus conscientia a tentationis sordibus munda non est. Hinc David ait: *Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, et angelus Domini affligens eos* (Psalm. xxxiv, 5). Qui enim in corde suo a tentationis rapitur, quasi ante venti faciem pulvis elevatur. Et cum inter hæc divina districtio percutit, quid aliud quam angelus Domini affligit?

63. *Tentationem aliter electi, aliter reprobi excipiunt.* — Sed hæc aliter aguntur a reprobis, aliter ab electis. Illorum namque corda ita tentantur, ut consentiant. (d) Istorum vero, tentationes quidem suscipiunt, sed repugnant. Illorum mens delectabiliter capitur; et si ad tempus quod male suggeritur displicet, sed postmodum per deliberationem libet. Isti vero sic tentationum jacula excipiunt, ut semper resistendo fatigentur; et si quando usque ad delectationem tentata mens rapitur, ipsa tamen citius

(a) Coc. et alii deinceps, *vilis quæpiam*, invitis Mss. et antiq. Edit.

(b) Nonnulli Mss., *continuæ circumspectionis*.

(c) Primus Rhem., *quibus circumscriptus sit*.

(d) Gussanv. observat aliam esse lect., sc. *justorum*. Reperitur in quibusd. Mss.

subreptionem suæ delectationis erubescunt, et forti A
censura redarguunt quidquid intra se exsurgere car-
nale deprehendunt. Unde et bene mox subjungitur :

CAPUT XXXIII. [Rec. XIX].

VERS. 10. — *Locuta es quasi una ex (a) stultis mu-*
lieribus. Si bona accepimus de manu Domini, mala
quare non sustineamus?

64. *Contra aspera aut blanda quomodo resiten-*
dum. — Dignum quippe est ut sancta mens spiritali
correctione comprimat, quidquid apud se carnale
insolenter immurmurat; ne caro aut loquens aspera,
ad impatientiam illam pertrahat, aut loquens blanda,
ad libidinis fluxa dissolvat. Censura igitur virilis, il-
loitæ cogitationis suggestionem redarguens, dissolu-
tam turpitudinis mollitiem reprimat, dicens : *Locuta* B
es quasi una ex stultis mulieribus. Et rursum consi-
deratio munerum 99 cogitationis asperæ impatien-
tiam refrenet, dicens : *Si bona accepimus de manu*
Domini, mala quare non sustineamus? Quisquis autem
subigere vitia appetit, et ad æterna internæ retribu-
tionis culmina, veræ intentionis gressibus tendit, quo
magis vallari se vitiorum bello undique conspicit, eo
se virtutum armis robustius accingit; et tanto minus
jacula metuit, quanto contra hæc venientia fortiter
pectus munit.

65. *Vitia se sub virtutum specie legunt.* — Sed ple-
rumque dum contra hoc tentationum bellum fulciri
magnis virtutibus nitimur, quædam se nobis vitia
sub specie virtutum legunt, et quasi blanda ad nos
facie veniunt; sed cujus adversitatis sint, discussa
sentiantur. Unde et amici beati Job quasi pro conso-
latione conveniunt, sed in contumelias erumpunt;
quia insidiantia vitia virtutum faciem sumunt, sed
hostili invectione nos feriunt. Nam sæpe immoderata
ira, justitia: et sæpe dissoluta remissio, misericordia
vult videri. Sæpe incautus timor humilitas: sæpe
effrenata superbia appetit libertas apparere. Ad con-
solandum ergo amici veniunt, sed ad increpationis
verba dilabuntur; quia nimirum vitia virtutum specie
palliat, blanda quidem superfacie inchoant, sed aspera
nos contrarietate perturbant. Bene autem dicitur :

CAPUT XXXIV.

VERS. 11. — *Condixerant enim sibi, ut pariter ve-*
nientes visitarent eum.

66. *Fædus adversum nos ineunt.* — Vitia quippe sibi
sub virtutum prætextu condicunt, quia sunt quædam D
quæ adversum nos inter se quadam convenientia
conjunguntur, sicut superbia et ira, remissio et ti-
mor. Vicina namque est ira superbie, remissio timori.
Condicendo ergo veniunt, quæ contra nos sibi ex
quadam pravitatis cognatione sociantur. [Vet. XXV.]
Sed si ærumnam nostræ captivitatis agnoscimus, si
ex amore æternæ patriæ in intimis dolemus, vitia,
quæ male lætis surrepunt, bene tristibus prævalere
non possunt. Unde et bene subditur :

CAPUT XXXV.

VERS. 12. — *Cumque elevassent procul oculos suos,*
non agnoverunt eum.

67. *Afflictio fugat vitia.* — Afflictos enim nos vitia
minime cognoscunt, quia triste cor mox ut pulsave-
rint, reprobata resiliunt; et quæ nos lætos quasi no-
verant, quia penetrabant, mœrentes cognoscere
nequeunt, quia ipso nostro rigore franguntur. Sed
antiquus hostis, quo in eis fortiter deprehendi se
conspicit, eo illa sub virtutum imagine altius abscon-
dit. Unde et subditur :

CAPUT XXXVI.

IBID. — *Et exclamantes ploraverunt, scissisque vestibus*
sparserunt pulverem super caput suum in cælum, et se-
derunt cum eo in terra septem diebus et septem noctibus.

68. *Nisi sub virtutum specie illudant.* — Signatur
enim pietas per ploratum, discretio per scissionem
vestium, affectus operum per 100 pulverem capi-
tum, humilitas per sessionem. Aliquando enim plium
quid hostis insidians simulat, ut ad crudelitatis ter-
minum deducat; sicut est, cum plecti per disciplinam
culpam prohibet, quatenus quæ hic non reprimitur,
gehennæ igne feriat. Aliquando discretionis imagi-
nem oculis objicit, et ad indiscretionis laqueos per-
ducit; sicut est cum impulsu ejus pro infirmitate
nobis plus alimentorum quasi discrete concedimus,
sed indiscrete contra nos bella carnis excitamus. Ali-
quando (b) affectum simulat bonorum operum, sed per
hunc inquietudinem irrogat laborum; sicut est cum
quis quiescere non valet, et quasi de otio judicari
timet. Aliquando imaginem humilitatis ostentat, ut
(c) affectum utilitatis subtrahat; sicut est cum quæ-
dam, plusquam sunt infirmos atque inutiles sibime-
tipsis asserit, ut dum se nimis indignos considerant,
res in quibus prodesse proximo poterant, ministrare
pertimescant.

69. *Compunctio contra vitia munit.* — Sed hæc vitia
quæ sub virtutum specie antiquus hostis occultat,
valde subtiliter manus compunctionis examinat. Qui
enim veraciter intus dolet, quæ agenda foras, quæ
non agenda sint, fortiter prævidet. Si enim nos vir-
tus compunctionis in intimis afficit, omnis strepitus
pravæ suggestionis obmutescit. Unde et sequitur :

CAPUT XXXVII.

VERS. 13. — *Et nemo loquebatur ei verbum: videbant*
enim dolorem esse vehementem.

70. *Qui vitia ad virtutis usum possunt femulari.* —
Si enim cor veraciter dolet, linguam contra nos vitia
non habent. Nam cum plene vita rectitudinis quæ-
ritur, supervacua suggestio pravitatis (d) obturatu-
tur. Sæpe autem si forti nos studio contra vitiorum inces-
siva stringimus, ipsa etiam vitia ad usum virtutis
immutamus. Nonnullos namque ira possidet: sed
hanc, dum rationi subjiciunt, in sancti zeli ministe-
rium vertunt. Nonnullos superbia erigit; sed dum
divinæ formidini animum inclinant, hanc ad defe-

gantibus potioribus Mss.

(d) Primus Remig., unus Vindoc., Corb., Gem.,
obduratur.

(a) Nonnulli Cod., ex insipientibus mulieribus.

(b) Aliqui, affectum.

(c) Edit. Vet. et pl. Mss., effectum utilitatis, non
malo sensu. Magis tamen probatur, affectum, suffra-

sionem justitiæ in vocem liberæ auctoritatis immutant. Nonnullos fortitudo carnis illecebrat; sed dum exercendis piis operibus corpus subdunt, unde iniquitatis stimulum passi sunt, inde pietatis lucra mercantur. Unde et bene isdem beatus Job post multa certamina hostiam pro amicis immolat. Quos enim per contentionem diu hostes pertulit, quandoque per sacrificium cives reddit; quia dum vitiosas quasque

A cogitationes subigendo in virtutes vertimus, temptationum adversa studia per intentionis hostiam, quasi ad amica corda permutamus. Hæc nos in tribus voluminibus tripliciter disseruisse sufficiat. In ipso namque operis hujus exordio velut in molem nascituræ arboris, linguæ radicem fiximus, ut expositionis ramos postmodum, prout singula expetunt loca, producamus.

LIBER QUARTUS.

In quo Gregorius paucis præfatus Scripturæ litteram secum aliquando pugnare, et imprecationes Job sicut Jeremiæ ac David, secundum id quod sonant, sine absurditate intelligi non posse, verba Job ab initio capituli tertii, ad versum vigesimum historice, mystice ac moraliter exponit.

CAPUT PRIMUM.

(a) PRÆFATIO.

101 Scripturæ littera aliquando sibi contradicit. Scripturæ sensus ab humilibus assiduitate legendi penetratur. — Qui textum considerat, et sensum sacre locutionis ignorat, non tam se eruditione instruit, quam ambiguitate confundit, quia nonnunquam sibi litteræ verba contradicunt; sed dum a semetipsis per contrarietatem (b) dissident, lectorem ad intelligentiam veritatis mittunt. Quid enim est quod Salomon ait: (c) *Melius est comedere et bibere* (Eccle. II, 24); et non longe post subjicit: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii* (Eccle. VII, 3)? Cur luctum convivio prætulit, qui prius esum potumque laudavit? Si enim per electionem bonum est comedere et bibere, procul dubio esse melius debet ad domum gaudii, quam ad domum lamenti properare. Hinc est quod iterum dicit: *Lætare, juvenis, in adolescentia tua* (Eccle. XI, 9). Et paulo post subjicit: *Adolescentia enim et voluptas vana sunt* (Ibid., 10). Quid est hoc quod vel prius reprehendenda præcipit, vel post præcepta reprehendit, nisi quod ipsis litteræ verbis innuit, ut qui difficultatem exterius patitur, veritatis intelligentiam consideret, quam sequatur? quæ nimirum veritatis intelligentiam cum per cordis humilitatem quæritur, legendi assiduitate penetratur. Sicut enim ignotorum hominum facies cernimus, et corda nescimus, sed si familiari eis locutione jungimur, usu colloquii eorum etiam cogitationes indagamus; ita cum in sacro eloquio sola historia aspicitur, nihil aliud quam facies videtur; sed si huic assiduo usu jungimur, ejus nimirum mentem quasi ex colloquutionis familiaritate penetramus. Dum enim alia ex aliis colligimus, facile in ejus verbis agnoscimus, aliud esse quod intimant, aliud quod

B sonant. Tanto autem quisque notitiæ illius extraneus redditur, quanto in sola ejus superficie ligatur.

CAPUT II.

Imprecationes Job intelligi ad litteram sine absurditate nequeunt. — Ecce enim quod beatus Job diei suo maledixisse describitur dicens: *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo*, si superficie tenus attenditur, quid his verbis reprehensibilis invenitur? Quis autem nesciat, diem in quo natus est nequaquam tunc stare potuisse? (d) Modus quippe est temporis, ut statum non habeat mansionis. Quia enim per ventura tendit ad esse, semper ex præteritis festinat non esse. Cur ergo vir tantus malediceret rei, quam nequaquam subsistere non ignoraret? Sed fortasse aliquis dicat, quod ex eo pondus virtutis ejus aspicitur, quia tribulatione commotus, illi rei maledictum 102 irrogat quæ constat quod minime subsistat. Sed hoc citius perspecta ratio destruit, quia si subsistebat res cui malediceret, perniciosum maledictum intulit: si autem non subsistebat, otiosum. Quisquis vero ejus spiritu plenus est, qui ait: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, rationem reddent de eo in die judicii* (Matth. XII, 36), ita otiosa admittere, sicut etiam perniciose formidat. Cui adhuc sententiæ adjungitur: *Dies ille vertatur in tenebras, non requirat eum Deus desuper, et non sit in recordatione, et non (e) illustret lumine: obscurant eum tenebræ et umbra mortis, occupet eum caligo, et involvatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat, (f) sit nox illa solitaria, nec laude digna; exspectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ.* Dies qui elapsus cursu temporis scitur, cur verti in tenebras dicitur? Et cum constaret quia non subsisteret, cur optatur ut eum umbra mortis obscuraret (g); vel quæ caligo occupat, quæ im-

(a) Quæ sequuntur præfationis titulo insignienda esse, ad mentem sancti Doctoris, probant quæ legimus in fine cap. 4: *Quia igitur utcunque quæ in præfatione fuerant exquirenda, distinximus, verba jam historice disserentes exsequamur.*

(b) Corb. Germ., dissident.

(c) In duob. Rhem., duobus Remig., Compend., Val. Cl., *melius est manducare et bibere, quam ire ad domum luctus.*

(d) Gilot., Vatic., Gussanv., a Mss. recedendo, hic

habent motus. Melius, modus, ut etiam vetustæ Ed. retinuerunt, quod statim patebit attendenti; nam dies est vere modus seu species temporis.

(e) Editi, non illustretur. Huic lect. contradicunt omnes Mss. nostri.

(f) Hic insertum ab Editoribus, non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus, amputandum censuimus, Mss. omnes secuti.

(g) Locum hunc valde corruptum ex Mss. restitui-
mus. Prius legabatur apud Coc. et in seq. Ed., quæ

plicatio amaritudinis involvit; aut quis noctem tenebrosus turbo possidet, quam nullus status tenet? Aut quomodo optatur fieri solitaria, quæ tanseundo jam fuerat nulla? Aut lucem quomodo expectat, quæ et sensu caret, et in proprio statu non permanet? Quibus adhuc verbis subiicit:

CAPUT III.

Quare non in vulva mortuus sum, egressus ex utero non statim perii? Quare exceptus genibus? Cur lactatus uberibus? Nunc enim dormiens silerem, et somno meo requiescerem.

Argumenti propositi confirmatio. Qui liberarentur homines ab originali peccato, ante institutum baptismum. — Nunquid si egressus ex utero statim periisset, retributionis meritum ex hac ipsa perditione conciperet? Nunquid æterna requie abortivi perfruuntur? Quisquis enim regenerationis unda non solvitur, (a) reatu primi vinculi ligatus tenetur. Quod vero (De cons., dist. 4, c. 5, Quod autem) apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his qui ex Abraham stirpe prodierant, mysterium circumcisionis. Nam quia unusquisque cum primi parentis culpa concipitur, Propheta testatur, dicens: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum* (b) (Psalm. L, 7). Et quia is quem salutis unda non diluit, originalis culpæ supplicia non amittit, aperte per semetipsam Veritas perhibet, dicens: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non habebit vitam æternam* (Joan. III, 5). Quid est ergo quod in vulva se mortuum fuisse desiderat, et potuisse se quiescere ejusdem mortis beneficiis sperat, dum constet quod nequaquam eum requies vitæ susciperet, si a reatu illum originalis culpæ 103 nequaquam divinæ cognitionis sacramentaliberassent? Qui adhuc cum quibus quiescere potuisset, adjungit dicens: *Cum regibus et consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines*. Quis ignoret quod reges terræ ac consules eo a solitudine longe sunt, quo innumeris obsequentium cuneis constipantur? Vel quam difficile hi requiem tendunt, qui tam duris rationum multiplicium nexibus astringuntur? Scriptura attestante, quæ ait: *Judicium durissimum* (c) *in his qui præsumunt* fiet (Sap. VI, 6). Unde in Evangelio Veritas dicit: *Cui multum datum est, multum quæretur ab eo* (Luc. XII, 48). Qui adhuc quos in eadem requie socios habuisset, insinuat dicens: *Aut cum principibus, qui possident aurum, et replent domos suas argento*. Rarum valde est ut qui aurum possident, ad requiem tendant, dum per semetipsam Veritas dicat: *Difficile, qui pecunias habent, intrabunt in regnum cælorum* (Matth. XIX, 24). Nam qui hic multiplicandis divitiis inhiant, quæ alterius vitæ gau-

diem caligo occupet, quem implicatio amaritudinis non involvit. Aut quam, etc. Particula *non*, addita contra Mss. omnium fidem sensum evertit, aliunde satis apertum et obvium, sc.: *Quæ caligo occupare, aut quæ amaritudo involvere potest diem qui jam elapsus est?* Quemadmodum statim dicitur: *Qui noctem tenebrosus turbo possidet, etc.*

(a) Coc., Gilot., Vatic., Guss., *reatus primi vinculis, optimo sensu*. At ne huc lectioni adhæreamus obstat

dia sperant? Quod tamen, ut Redemptor noster valde, et ex solo divino miraculo evenire posse monstraret: *Apud homines, inquit, hoc impossibile est, apud Deum autem possibilia omnia sunt*. Quia igitur verba hæc in superfluo a ratione discordant, ipsa jam littera indicat, quod in eis sanctus vir juxta litteram nihil dicat.

CAPUT IV [Vet. III].

Nec David nec Jeremiæ imprecationes ad litteram accipiendæ. — Sed si prius in sacro eloquio alia maledicta discutimus, hoc quod beati Job ore prolatus est, subtilius indagamus. Quid est enim, quod David, qui retribuentibus sibi mala non reddidit, cum Saul et Jonathas bello occumberent, Gelboe montibus maledicit, dicens: *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniat super vos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abjectus est* (d) *clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo* (II Reg. I, 21)? [Rec. IV.] Quid est quod Jeremias, cum prædicationem suam cerneret audientium difficultate præpediri, maledicit dicens: *Maledictus vir qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus* (Jerem. XX, 15)? Quid ergo montes Gelboe, Saul moriente deliquerunt, quatenus in eis nec ros nec pluvia caderet, et ab omni eos viriditatis germine sententiæ sermo siccaret? Sed quia Gelboe interpretatur decursus, per Saul autem unctum et mortuum, mors nostri Mediatoris exprimitur; non immerito per Gelboe montes superba Judæorum corda signantur, quæ dum in hujus mundi desideriis defluunt, in Christi, id est uncti, se morte miscuerunt. Et quia in eis unctus rex corporaliter moribus, ipsi ab omni gratiæ rore siccantur. De quibus et benedicuntur: *Ut agri primitiarum esse non possint*. Superbæ quippe Hebræorum mentes primitivos fructus non ferunt, quia in Redemptoris adventu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt. Sancta namque Ecclesia in primitiis suis multitudine gentium fecundata, vix in mundi fine Judæos, quos invenerit, suscipiet; et extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponet. De quibus nimirum reliquiis Isaias dicit: *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquæ salvæ fient* (Isaiæ X, 22, sec. LXX; Rom. IX, 27). Possunt tamen idcirco Gelboe montes ore prophetæ maledicti, ut dum fructus exarcescente terra non oritur, possessores terræ sterilitatis damno feriantur, quatenus ipsi maledictionis sententiam 104 acciperent, qui apud se mortem regis suscipere iniquitate sua exigente meruissent. [Vet. IV.] Sed quid est quod a Propheta maledictionis sententiam vir ille suscepit, quia natiuitatem illius patri nuntiavit? Hoc nimirum tanto intrinsecus majori mysterio plenum est, quanto

Mss. auctoritas. Cum iis quæ proxime sequuntur conferendus Augustinus, epist. ad Dardanum nunc 187, c. 14.

(b) Subjungitur in Ed. *et in peccat. conceptus mater mea*, non in Mss.

(c) Revocavimus partic. in omissam in Ed.

(d) In Ed. Coc., Gilot., Vatic., Guss., inseritur, *clypeus fortium*; qua auctoritate, nos latet.

extrinsecus humana ratione vacuum. Nam si quid exterius rationabile fortasse sonuisset, nequaquam nos ad studium interioris intellectus accenderet. Eo ergo nobis plenius aliquid intus innuit, quo foris rationabile nihil ostendit. Si enim ex matris suæ utero hoc in mundo propheta affligendus prodiit, nativitas ejus nuntius quid deliquit? Sed quid persona propheta fluctuantis, nisi per pœnæ meritum veniens humani generis mutabilitas designatur? Et quid per patrem illius, nisi iste de quo nascimur mundus exprimitur? Et quis est ille vir qui nativitatem nostram patri annuntiat, nisi antiquus hostis, qui cum nos in cogitationibus fluctuare considerat, malorum mentes, qui ex auctoritate hujus mundi præminent, ad persuasionem nostræ deceptionis instigat; cumque nos agere infirma conspexerit, ea quasi fortia favoribus extollit, (a) et quasi natos masculos loquitur, cum corruptores veritatis per mendacium nos exstitisse gratulatur? Patri ergo masculum natum denuntiat, quando huic mundo eum, quem persuaserit, factum innocentiae corruptorem demonstrat. Nam cum cuilibet peccanti ac superbienti dicitur, Fecisti sicut vir, quid aliud quam natus masculus in mundo perhibetur? Jure itaque vir, qui masculum natum nuntiat, maledicitur, quia ipso ejus nuntio reprobum gaudium nostri corruptoris indicatur. His ergo Scripturæ sacræ maledictionibus discimus quid apud beatum Job in voce maledictionis inquiramus, ne quem Deus post vulnera et (b) verba remunerat, lector verba ejus redarguere non intelligens præsumat. Quia igitur utcumque hæc quæ in præfatione fuerant exquirenda c

A v, 2); quamvis illic et hoc accipi debeat, quia tunc os suum in præceptis aperuit, in quibus dudum aperuerat ora prophetarum. Valde autem solerter intuendum est quod dicitur, *Post hæc*, ut nimirum rei virtus quæ agitur veraciter ex tempore sentiatur. Prius enim vastitas rerum, extinctio pignorum, 105 dolor vulnerum, persuasio conjugis, adventus amicorum describitur, qui scidisse vestes, exclamantesque flevisse, pulvere capita conspersisse, et diu considentes in terra lacuisse memorantur, ac deinde subjungitur: *Post hæc aperuit Job os suum, et maledixit diei suo*; ut ipso videlicet narrationis ordine perpendatur quia nequaquam maledictum per impatientiam protulit, qui ad maledictionis vocem amicis adhuc tacentibus erupit [Vet. V.] Si enim ira motus malediceret, audito damno substantiæ, cognita morte filiorum, eum procul dubio ad maledictionem dolor excitaret. Sed quid tunc dixit audivimus. Ait namque: *Dominus dedit, Dominus abstulit* (Job. 1, 21). Rursum, si ira motus malediceret saltem percussus in corpore, val male suasus a conjuge, maledictum inferre potuisset. Sed quid tunc respondit agnovimus. Ait namque: *Locuta es quasi una ex stultis mulieribus. Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* (Job. 11, 10.) Post hæc vero describimur, quia amici veniunt, flent, consident, tacent; moxque subjungitur hoc, quod diei suo maledixisse perhibetur. Nisi itaque incongruum est ut suspicemur eum, nullo instigante, nullo pulsante, ex impatientia ad vocem maledictionis erumpere, quem nimirum novimus inter damna rerum mortemque filiorum, inter vulnera corporis, inter verba male suadentis uxoris, magna creatori præconia humili mente reddidisse. Patet ergo qua mente hæc quietus dixerit, qui tot Dei laudes etiam percussus (d) emanavit. Neque enim postmodum non percussus superbire potuit, quem et in percussione dolor humilem ostendit. Sed cum certo novimus quod maledictum sacra Scriptura prohibet, cur recte aliquando fieri dicimus quod (e) vitari eodem sacro eloquio non ignoramus? [Rec. VI.] 2. *Maledictum aliud ex judicio, aliud ex vindicta.* — Sciendum vero est quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat (24, q. 3, c. 1, can. Cum sancti.) Aliter enim maledictum proferitur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe judicio justitiæ, ipsi (f) primo homini peccanti prolatum est, cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo* (Genes. 3, 17). Maledictum justitiæ judicio proferitur, cum ad Abraham dicitur: *Maledicam maledi-*

CAPUT PRIMUM [Rec. V].

CAP. III. VERS. 1-3. — *Post hæc aperuit Job os suum, et maledixit diei suo, dicens: Pereat dies in qua natus sum.*

1. HISTORICUS ET MYSTICUS SENSUS. — *Job ex impatientia maledictum non protulit.* — Non est neglecte disserendum quod dicitur, *Aperuit os suum*. Scriptura enim sacra ex his quæ tenuiter premitit, reverenter expectanda indicat quæ subjungit. Sicut enim clausa vascula quid intus habeant ignoramus, aperto vero ore vasculorum quid intrinsecus contineatur agnoscimus; ita sanctorum corda, quæ clauso ore occulta sunt, aperto ore delectantur; et cum cogitationes delectant, os aperire referuntur, ut intenta mente, quasi apertis vasculis, quid intus contineant festinemus cognoscere, ac nosmetipsos eorum intimo odore recreare. Unde et sublimia præcepto Domino in monte (c) dicturo præmittitur: *Aperiens os suum dixit* (Matth.

(a) Ita in omnibus pene Mss., nimirum in Corb. Germ., duob. Rhem., duob. Remig., in omnibus Norman., duob. Compend., S. Alb., Longi P., Val. Cl., in uno Vindocin. Ex Remig. unus et alter Vindoc. habent, *et quasi natus masculus loquitur*. In nullo autem legitur ut in aliis editis: *et quod sit natus masculus loquitur*. Vetus Edit. Paris. habet, *et quasi nato masculo loquitur*. Vet. Basil., *et quasi natis masculis loquitur*.

(b) In Editis et nonnullis Mss., *et verbera*. Legendum cum Mss. Corb. Germ. et Germ., *et verba*; suadent hæc proxime seq. *inter vulnera corporis, inter verba*

male suadentis uxoris. Possunt etiam amicorum verba et probra hic notari.

(c) Unus ex Rhem. et alter Remig., *daturo*, quo verbo utitur Augustinus, l. 1 de Serm. Dom. in monte, quem hic nonnihil imitatur Gregorius.

(d) Ita omnes Rhem., Remig., Corb. Germ., Colb., Floriac., Vindoc., Norm., etc., et vet. Edit. Recentiores, *percussus enarravit*.

(e) In etiam laudati Mss. Editi habent *quod vitari*.

(f) Nonnulli Mss., *ipso primo homine peccante*. Aliqui, *in ipso primo homine peccante*.

centibus tibi (*Genes. xiii, 3*). Rursum quia maledictum non iudicio iustitiæ, sed livore vindictæ promitur, voce Pauli apostoli prædicandis admonemur, qui ait: *Benedicite, et nolite maledicere* (*Rom. xii, 14*). Et rursum: *Neque maledici regnum Dei possidebunt* (*I Cor. vi, 10*). Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere homo prohibetur; quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute iustitiæ. [*Vet. IV.*] Cum vero sancti viri maledictionis sententiam proferunt (24, q. 3, can. 12, *Cum sancti*), non ad hanc ex voto ultionis, sed (a) ex iustitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foras exsurgentia, quia maledicto debeant ferire, cognoscunt; et eo in maledicto non peccant, quo ab interno iudicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem, sententiam maledictionis intorsit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (*Act. viii, 20*). Qui enim non ait, *est*; sed *sit*, non indicativo, sed optativo modo se hæc dixisse 106 signavit. Hinc Elias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *Si homo Dei sum, descendat ignis de caelo, et consumat vos* (*IV Reg. i, 10*). Quorum utro-
 B runque sententia quanta (b) veritatis ratione convulit, terminus causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione interiit, et duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit. Virtus ergo subsequens testificatur, qua mente maledictionis sententia promitur. Cum enim (c) et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicetur, usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis fine colligitur, quia ab uno et intimo iudice in reum sententia sumpta jaculatur.

3. *Maledictio Job ex rectitudine iudicis.* — Igitur si subtiliter beati Job verba pensamus, non est ejus maledictio ex malitia delinquentis, sed ex rectitudine iudicis; non est ira commoti, sed doctrina tranquillæ. Qui enim tam recta maledicens intulit, non perturbationis vitio succubuit, sed doctrinæ magisterium impendit. Vidit quippe amicos cum clamore flere, vidit vestes scindere, vidit pulvere capita conspersisse, vidit consideratione suæ percussione obmutescere; et vir sanctus inspexit, quia hi qui prospera temporalia requirebant, ex comparatione mentis propriæ eum temporali fractum adversitate crediderant. Perspexit quod transitoria afflictione percussus desperare non flerent, nisi ipsi desperatam mentem ab spe incolumitatis internæ subtraherent; et dum erumpit foras in vocem doloris, vulneratis intus ostendit virtutem medicaminis, dicens:

Pereat dies in qua natus sum.

[*Rec. VII.*] 4. *Maledicit diei mutabilitatis, ex intuitu æternitatis.* — Quid enim debet per diem nativitatis, nisi omne hoc tempus nostræ mortalitatis intel-

ligi? quod quandiu nos in hac nostræ mutabilitatis corruptione retinet, æternitatis nobis incommutabilitas non apparet. Qui igitur diem jam æternitatis videt, ægre diem suæ mortalitatis sustinet. Et notandum quia non ait, *Pereat dies in qua conditus*: sed, *Pereat dies in qua natus sum*. In die quippe iustitiæ homo est conditus, sed jam in tempore culpæ natus. Adam enim conditus, sed Cain primus natus est. Quid est ergo diei nativitatis maledicere, nisi aperte dicere: Dies mutabilitatis pereat, et lumen æternitatis erumpat.

[*Vet. VII.*] 5. *Tempus mutabilitatis nostræ aliquando penitus perituum.* *Dies qui hic ita optatur perire ut male sit, est apostata spiritus.* — Sed quia perire duobus modis dicere solemus (aliter enim perire dicimus, quando aliquid optamus ut non sit; et aliter perire dicimus, quando optamus ut male sit), hoc, quod de hoc die subditur, *Obscuretur eum caligo, et involvatur amaritudine*, liquido ostenditur quia dies iste non ita ut non sit, sed ita perire optatur, ut male sit. Involvi enim amaritudine non potest quod omni modo perditum non est penitus. Hoc autem tempus nostræ mutabilitatis non quandoque ita perituum, id est, transitorium est, ut male sit; sed ut penitus non sit, angelo in sacro eloquio attestante, qui ait: *Per viventem in sæcula, quia tempus jam non erit* (*Apoc. x, 6*). Nam etsi Propheta dicit, *Erit tempus eorum in æternum* (*Psal. lxxx, 16*), quia per momenta tempus deficit, nomine temporis eorum defectum vocavit, ostendens quod (d) sine omnimodo defectu deficiunt hi qui a visionis intimæ consolatione separantur. Quia 107 ergo nostræ mortalitatis hoc tempus non ita ut male sit, sed ita perit ut non sit; querendum est quid sit quod non ita ut non sit, sed ita perire optatur ut male sit. Humana enim anima, seu angelicus spiritus ita immortalis est, ut mori possit; ita mortalis, ut mori non possit. Nam beate vivere, sive per vitium, sive per supplicium perdit. Essentialiter autem vivere, neque per vitium, neque per supplicium amittit. A qualitate enim vivendi defloret, sed omni modo subsistendi interitum nec moriens sentit. Ut ergo breviter dixerim, et immortaliter mortalis est, et mortaliter immortalis. [*Rec. VIII.*] Dum igitur dies ut pereat optatur, et paulo post involvendus amaritudine dicitur; quem credamus quod vir sanctus diei nomine exprimere voluit, nisi apostatam spiritum, qui in vivendi essentia etiam moriendo subsistit? quem perditio vitæ non subtrahit, quia in æterno dolore positum, servando more immortalis exstinguit: qui jam a beatitudinis gloria dejectus, adhuc optatur ut pereat, ut videlicet retrusus dignis suppliciis, etiam tentandi licentiam amittat.

[*Vet. VIII. Rec. IX.*] 6. *Qua ratione dies, quare*

tur quis, et maledicentis innocentia permanet.

(d) Ad fidem antiquiorum Mss. hic expunximus voculam *sine*, quæ sic legitur in aliis Editis: *Quod sine sine omnimodo defectu deficiunt*, etc. In Uticensi olim legebatur, *sine sine*, sed vox *sine* expuncta est. Perseverat in Colb.

(a) Ita fere omnes nostri Mss. Vet. Edit. et aliæ, *ex iustitia examinis*. Secundus Rhem. habet: *sed ex voto iustitiæ ultionis, scilicet examine iustitiæ*.

(b) Sic legitur in Corb. Germ., in omnibus Mss. et in Vet. Edit. Paris. et Basil. In aliis loco *veritatis*, habetur *se veritatis*.

(c) Unus Rhem. et duo Remig., *cum enim maledici-*

Nox sit. Quid ei optetur, dum ut pereat optatur. — Is nimirum diem se exhibet, quia per prospera (a) illicit; sed in noctis tenebras desinit, quia ad adversa perducit. Diem namque (b) ostendebat, cum diceret, *In quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii* (Genes. III, 5); sed noctem intulit, cum ad mortalitatis tenebras perduxit. Dies itaque est, illata promissio meliorum; sed nox est, exhibita ipsa experientia calamitatum. Antiquus hostis dies est per naturam bene conditus; sed nox est per meritum ad tenebras delapsus. Dies est, cum pollicendo bona, humanis aspectibus lucis se angelum simulat, Paulo attestante qui ait, *Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis* (II Cor. XI, 14), sed nox est, cum mentes consentientium erroris tenebris obscurat. Vir ergo sanctus in dolore proprio causam totius humani generis deflens, et nihil speciale omnimodo (c) in speciali vulnere cogitans, reducat ad animum originem culpæ; et consideratione justitiæ, dolorem temperet pœnæ. Videat humanum genus unde quo cecidit, et dicat: *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est, Conceptus est homo.* Ac si aperte dicat: *Pereat spes ab apostata angelo illata, qui diem se simulans, ex promissione divinitatis emicuit; sed noctem se exhibens, lucem nobis nostræ immortalitatis obscuravit.* Pereat antiquus hostis, qui lucem promissionis ostendit, et peccati tenebras contulit; qui quasi diem se blandiendo innotuit, sed usque ad tenebrosam noctem ex impressa cordis cæcitate perduxit. Sequitur:

CAPUT II.

VERS. 4. — *Dies ille vertatur in tenebras.*

7. *Vertitur in tenebras, cum quæ promittit prospera, intelligentur adversa.* — Quasi lucet dies iste mentibus hominum, cum pravitate ejus persuasio prospera creditur, et qualis sit intrinsecus non videtur. Sed cum iniquitas illius, sicut est, agnoscitur, dies falsæ promissionis quasi quibusdam ante (d) iudicii nostri oculos tenebris obscuratur; quia videlicet qualis est ex merito, talis perspicitur in blandimento. In tenebras ergo dies vertitur, quando adversa intelligimus, etiam quæ prospera suadendo pollicetur. In tenebras dies vertitur, quando antiquus hostis qualis est sæviens, talis a nobis perspicitur etiam sub blandimento latens; ne fictis prosperitatibus quasi ex diei lumine illudat, et veris miseriis ad 108 peccati tenebras pertrahat. Sequitur:

CAPUT III [Vet. IX].

IBID. — *Non requirat eum Deus desuper, et non illustret lumine.*

8. *Cur humana natura reparata, non angelica.* — Omnipotens Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis suæ mysterium

A etiam perdita bona reparavit. Deas vero ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam videlicet, et humanam: utramque vero superbia perculit, atque ab statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed una tegmen carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus, homo vero et spiritus est et caro. Misertus ergo creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quam in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse; et eo (e) altius debuit apostatam angelum repellere, quo cum a persistendi fortitudine corruit, nihil infirmum ex carne gestavit. Unde recte Psalmista, cum misertum Redemptorem hominibus diceret, ipsam quoque causam misericordiæ expressit, dicens: *Et memoratus est, quia caro sunt* (Psal. LXXVII, 39). [Rec. X.] Ac si diceret: Quo eorum infirma vidit, eo districte culpas punire noluit. Est adhuc aliud, quo et perditus homo reparari debuit, et superbiens spiritus reparari non possit, quia nimirum angelus sua malitia cecidit, hominem vero aliena prostravit. Quia ergo humanum genus ad lucem pœnitentiæ Redemptoris adventu reduci-tur, apostata vero angelus ad restorationis lucem nulla spe veniæ, nulla (f) conversionis emendatione revocatur; dicatur recte: *Non requirat eum Deus desuper, et non illustret lumine.* Ac si aperte diceretur: Quia ipse tenebras intulit, toleret sine fine quod fecit; nec unquam lumen pristini status recipiat, quia hoc etiam non suasus amisit. Sequitur:

CAPUT IV.

C VERS. 5. — *Obscurent eum tenebræ et umbra mortis.*

9. *Diabolum erroris cæcitas sic obruit, ut ad pœnitentiæ lucem non sit resurrecturus.* — Per umbram mortis, oblivio debet intelligi; quia sicut mors interimit vitam, ita oblivio exstinguit memoriam. Quia ergo apostata angelus æternæ oblivioni traditur, umbra mortis obscuratur. Dicatur igitur: *Obscurent eum tenebræ et umbra mortis;* id est, sic eum erroris sui cæcitas obruat, ut nequaquam ulterius ad lucem pœnitentiæ per divini respectus memoriam resurgat. Sequitur:

CAPUT V [Vet. X].

IBID. — *Occupet eum caligo, et involvatur amaritudine.*

10. *Quid nunc patiatur, et quid passurus sit post iudicium.* — Antiquus hostis nequitie suæ vinculis astrictus, aliud est quod nunc patitur, aliud quod in fine patietur. Quia enim a lucis intimæ ordine cecidit, nunc semetipsum intrinsecus erroris caligine confundit. Sed post hoc amaritudine involvitur, quia ex merito spontanæ caliginis æterno gehennæ tormento cruciatur. Dicatur ergo: Is qui serenitatem lucis intimæ perdidit, quid est quod ante extremum

(a) Ita omnes Mss., non, per prospera incipit, ut est in Editis.

(b) Additum se ab Editoribus, expunximus, consentientibus Mss. nostris.

(c) Antiq. Rem., in mortali vulnere. Colb., Germ. in speciali mortali: sed expuncta est vox, mortali.

(d) Edit., in vitis Mss., ante iudicis nostri. Et vero

non de Domini, sed de mentium nostrarum iudicio, hic sermo est.

(e) In Vulgatis, amplius. Sequimur Mss. Corb. Germ., omnes Rhem., Remig., Norman., in quibus constanter habetur altius, hoc est ex altiori loco.

(f) Edit. Vatic. et Gussanv., cum Colb., conversationis.

supplicium tolerat? *Occupet eum caligo*. Subjungatur etiam, quæ illum pœna subsequens etiam sine termino devastat: *Involvatur amaritudine*. Omne quippe quod involutum est finem suum quasi nusquam indicat; quia sicut non ostendit quo incipit, ita non detegit quo desistit. Involvi ergo amaritudine antiquus hostis dicitur, quia superbiæ ejus supplicia non solum omnimoda, sed etiam infinita præparantur. Quæ videlicet ejus pœna tunc initium accipit, cum districtus ad extremum judicium judex venit. Unde et bene subditur:

109 CAPUT VI [Rec. XI].

VERS. 9. — *Noctem illam tenebrosus turbo possideat.*

11. *Quanta tempestate ad æterna supplicia raptus.*

— Scriptum quippe est: *Deus (a) manifestus veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuita ejus tempestas valida* (Psal. XLIX, 3). Tenebrosus ergo turbo hanc noctem possidet, quia apostatam spiritum a conspectu districti judicis ad æterna supplicia, pavenda illa tempestas rapit. Turbine ergo nox ista possidetur, quia superba ejus cæcitas districta animadversione percutitur. Sequitur:

CAPUT VII.

IBID. — *Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.*

12. *Quid diei mensis et anni nomine, in verbis Job intelligendum.* — Annum prædicationem supernæ gratiæ non inconvenienter accipimus; quia sicut in anno congestis diebus tempus perficitur, ita in superna gratiam virtutum multiplex vita completur. Potest per annum etiam multitudo intelligi redemptorum; quia sicut ex dierum multitudine annus ducitur, ita ex collectione bonorum omnium, illa electorum innumerabilis universitas expletur. Hunc namque annum perfectæ multitudinis Isaias prædicat, dicens: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem, ut prædicarem annum (b) placabilem Domini* (Isai. LXI, 1). Annus enim placabilis Domini prædicatur, cum futura plebs fidelium veritatis lumine illustranda prædicatur. Quid vero per dies, nisi singulæ quæque electorum mentes; quid per menses, nisi multiplicatæ eorum Ecclesiæ, quæ unam catholicam faciunt, designatur? Illa ergo nox non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus; quia antiquus hostis superbiæ suæ tenebris pressus, adventum quidem Redemptoris conspicit, sed nequaquam ad veniam cum electis redit. Hinc enim scriptum est: *Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit* (Hebr. II, 16). [Rec. XII.] Idcirco namque Redemptor noster non angelus, sed homo factus est, quia hoc procul dubio fieri debuit, quod remedit; ut et perditum angelum non apprehendendo desereret, et hominem in semetipso apprehendendo repararet. [Vet. XI.] Possunt etiam dies hi qui

A in interna luce permanent, angelici spiritus; menses autem, eorum ordines et dignitates intelligi. Singuli enim quique spiritus, quia lucent, dies sunt. Sed quia certis quibusdam dignitatibus distinguuntur, ut alii throni, alii dominationes, alii principatus, alii potestates sint; pro hac ipsa distributione agminum, menses vocantur. Sed quia antiquus hostis nequaquam ad meritum lucis, nequaquam ad ordinem supernorum agminum reducitur: nec in diebus anni, nec in mensibus numeratur. Sic quippe illum perpetratæ superbiæ cæcitas gravat, ut ultra ad illa claritatis intimæ agmina superna non redeat. Nequaquam jam stantibus lucis dignitatibus admiscetur, quia tenebrarum suarum merito semper ad ima deprimitur. Qui quia ab illa patriæ cœlestis frequentia exsors in perpetuum permanet, recte adhuc subjungitur:

CAPUT VIII.

VERS. 7. — *Sit nox illa solitaria, nec laude digna.*

13. *Diabolus redempto homine et idolis reprobatis fit solitarius et sine laude.* — Nox illa solitaria efficitur, quia (c) distinctione perpetua a frequentia patriæ supernæ separatur. Quod tamen intelligi et aliter potest, ut videlicet hominem, quem sibi socium ad perditionem fecerat, 110 amittat; et solus cum suo corpore hostis pereat, dum multos quos destruxerat, Redemptoris gratia reformat. Solitaria ergo nox efficitur, cum sublati eis qui electi sunt, solos hostis antiquus æternis ignibus gehennæ mancipatur. Bene autem dicitur: *Nec laude digna*. Cum enim humanum genus, erroris tenebris pressum, deos lapides crederet, per hoc quod idolis serviebat, quid aliud quam seductoris sui facta laudabat? Unde bene per Paulum dicitur: *Scimus, quia nihil est idolum; sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant* (I Cor. VIII, 4). Qui ergo idolorum venerationi substrati sunt, quid aliud quam noctis tenebras laudaverunt? Sed ecce jam cernimus, quia nox illa non esse laude digna cognoscitur, cum jam a redempto humano genere idolorum veneratio reprobatur; et solitaria nox relinquitur, quia cum damnato apostata spiritu ad tormenta non itur. Sequitur:

CAPUT IX.

VERS. 8. — *Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan.*

14. *A Christo ejus malitia jam destruitur; in fine mundi potentia exstinguetur.* — In translatione veteri ita non dicitur; sed, *Maledicat eam, qui maledixit diei, qui capturus est grandem cetum*. Quibus verbis aperte ostenditur quod a sancto viro in fine mundi ventura Antichristi perditio prævidetur. Malignus namque spiritus, qui per meritum nox est, diem se in mundi fine simulat, cum se quasi Deum hominibus ostentat, cum claritatem sibi Divinitatis fallaciter tribuit, at se supra omne quod Deus vel dicitur, vel colitur, extollit. Noctem igitur maledicit, qui maledicit diem; quia ille nunc ejus malitiam

(a) Ita Mss. potiores. In Utic. ad marginem notatur *manifeste*, quam lectionem amplexi sunt Vulgati.

(b) Unus Rhem., duo Remig. et Val. Cl., *placabilem*

Domino.

(c) Antiq. Rhem., *quia destructione perpetua*. Nonnulli, cum Corb. Germ., *qui distractionis perpetua*.

destruit, qui illustratione adventus sui tunc etiam potentiam ejus fortitudinis exstinguet. Unde et bene subjungitur: *Qui capturus est grandem cetum*. Hujus enim ceteri fortitudo in aquis capitur, quia antiqui hostis versutia baptismi sacramento superatur.

15. *Electi angeli ejus doli tenebras nobis indicant.* — Sed quod translatione veteri de auctore omnium dicitur, hoc translatione hac, quæ ad nos ex Hebræo est Arabicoque sermone derivata, de electis ejus angelis memoratur (*Consule quæ diximus l. xxxv, cap. olim. 13, ad vers. 14 c. ult. l. Job.*). De his namque dicitur: *Maledicant ei qui maledicunt diei*. [Rec. XIII.] Diem se quippe iste superbiens spiritus ostentare etiam angelicis potestatibus voluit, cum se super ceteros quasi in potentia divinitatis extollens; tot post se ad interitum legiones traxit. Sed hi nimirum, qui in auctore suo humili corde perstiterunt, cum errori ejus noctem inesse conspicerent, diem claritatis illius de semetipsis humilia sentiendo calcaverunt: qui nunc nobis doli ejus tenebras indicant, et quam sit illius despicienda ficta claritas, demonstrant. Dicatur ergo de tenebrosa nocte, quæ humanæ infirmitatis oculos claudit: *Maledicunt ei, qui maledicunt diei*, id est, illi electi spiritus erroris ejus tenebras (a) damnando denuntient, qui magnitudinem claritatis illius jam ab exordio fictam vident. Bene autem subditur: *Qui parati sunt suscitare Leviathan*. Leviathan quippe interpretatus dicitur additamentum eorum. Quorum scilicet, nisi hominum? Recte autem additamentum eorum dicitur, quia postquam primam culpam mala suggestionem intulit, hanc quotidie augere gravioribus persuasionibus non desistit. Vel certe per exprobrationem Leviathan vocatus est, id est, additamentum hominum dictus. Eos namque in paradiso immortales reperit; sed divinitatem immortalibus **¶** promittendo, quasi eis aliquid ultra quam erant se addere spopondit. Sed dum blande non habita se daturum perhibuit, callide et habita subtraxit. (b) Unde et eundem Leviathan ita propheta describit dicens: *Super Leviathan serpentem vectem, super Leviathan serpentem tortuosum* (Isai. xxvii, 1). Leviathan quippe iste in eo, quod se addere homini spopondit, tortuosis ad eum sinibus irrepsit; quia dum falso impossibilia promisit, vere et possibilia sustulit. [Vet. XII.] Quærendum vero nobis est cur qui serpentem dixerat, tortuosumque illico subjungens, interposuit vectem, nisi forte quod in serpentis tortitudine fluxa mollietates, in vecte autem est (c) duritia rigiditatis. Ut ergo hunc et durum signaret, et mollem; et vectem nominat, (d) et serpentem. Durus quippe et per malitiam, mollis per blandimenta. Vectis ergo dicitur, quia usque ad necem percutit; serpens autem, quia se per insidias molliter (e) infundit.

16. *Diabolum electi angelorum in puteo abyssi clau-*

sum premunt. — Sed hunc Leviathan electi angelorum spiritus nunc in puteo abyssi clausum premunt. Unde scriptum est: *Vidi angelum descendentem de caelo, habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua: et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et ligavit eum per annos mille, et misit eum in abyssum* (Apocal. xx, 1, 2 et seq.). Quem tamen in mundi sine ad apertiora certamina revocant, et totum contra nos in suis viribus relaxant. Unde et illic rursum scriptum est: *Cum completi fuerint mille anni, solvetur Satanas* (Ibid., 7). Ille enim apostata angelus, quia ita conditus fuerat, ut angelorum cæteris legionibus eminere, ita superbiendo succubuit, ut nunc stantium angelorum ditioni substratus sit; quatenus vel nunc ad utilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram eis relaxantibus, totis se contra nos suis viribus solutus exercent. Quia igitur hi electi spiritus superbum apostatam comprimunt, qui humiles hunc sequi noluerunt, ipsisque ministrantibus disponitur, ut ad intentionem aperti certaminis destruendus funditus quandoque revocetur, dicatur recte: *Qui parati sunt suscitare Leviathan*. Quia tamen hostis callidus ad aperta bella necdum suscitatus est, quomodo quorundam mentes nox ista nunc latenter obscuret, insinuet. Sequitur:

CAPUT X [Vet. XIII, Rec. XIV].

VERS. 9. — *Obtenebrentur stellæ caligine ejus.*

17. *Stellæ aliquando sancti, aliquando hypocritæ in Scripturis dicuntur. Hypocritarum lux obscuratur apertis erroribus.* — In Scriptura sacra stellarum nomine aliquando sanctorum justitia, quæ in hujus vitæ tenebris lucet, aliquando vero hypocritarum fictio demonstratur, qui bona quæ faciunt, ad percipiendas laudes hominibus ostendunt. Si enim recte viventes, stellæ non essent, nequaquam Paulus discipulis diceret: *In medio nationis prave et perverse, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Philip. ii, 15). Rursum, si inter eos qui recta agere videntur, quidam de actione sua retributionem favoris humani non quærent, nequaquam stellas Joannes ruere a cælestibus videret, dicens: *Misit draco caudam, et traxit tertiam partem stellarum* (Apoc. xii, 4). Draconis enim cauda stellarum pars trahitur, quia extrema persuasionem Antichristi quidem qui videntur lucere rapiuntur. **¶** Stellas namque in terram trahere, est eos qui videntur studio vitæ cælestis inhærere, ex amore terreno iniquitate aperti erroris involvere. Sunt namque nonnulli qui ante humanos oculos velut magnis operibus lucent; sed quia hæc ipsa opera a mundo corde non prodeunt, capti in occultis cogitationibus, noctis hujus tenebris obscurantur; qui sæpe ea quæ mundo corde non faciunt, etiam opera amittunt. Quia ergo nox prævalere permittitur, quando et inter

(a) Ita Rhem., Corb. Germ., Remig., Norm., Floriac., quos sequuntur Vet. Edit. Paris. et Basil. Coc. Alii deinceps, damnandos.

(b) In Mss. Norman., Vindocin., Germ., legitur: *Unde et Dominus eundem ita per prophetam describit*. In Utio. prius legebatur ut est in Editis.

(c) In Editis, duritiæ rigiditas.

(d) In Mss. Norm. et plerisque legitur, *et tortuosum*. Et infra: *tortuosus autem, quia se per insidias molliter infundit*. Utio. utramque habet lectionem.

(e) Secundus Compend., pro *infundit*, habet, *inflectit*. Ita etiam Longipont.

bona opera cordis intentio minime mundatur, dicatur recte: (a) *Obscurentur stellæ caligine ejus*; (b) id est, contra eos qui ante humanos oculos quasi bonis operibus splendent, malitia antiqui hostis obscura prævaleat; et hoc, quod ante humana judicia sumpserant, lumen laudis deponant. Caligine quippe noctis obscurantur, cum eorum vita aperto errore confunditur; ut nimirum tales etiam foris in actione appareant, quales apud semetipsos intus divino parere iudicio non formidant. Sequitur:

CAPUT XI [Vol. XIV].

IBID. *Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ.*

18. *Christus cum bonis una est persona, et diabolus una cum reprobis. Qui prava agunt, aut recta non recto corde, mercedem æternam frustra sperant.* — In Evangelio Veritas dicit: *Ego sum lux mundi* (Joan. viii, 12). Sicut autem isdem Redemptor noster una persona est cum congregatione bonorum; ipse namque caput est corporis, et nos hujus capitis corpus; ita antiquus hostis una persona est cum cuncta collectione reproborum, quia ipse eis ad iniquitatem quasi caput præeminet, illi autem dum ad persuasam deserviunt, velut subiectum capiti corpus inhaerent. Quod ergo de hac nocte, id est antiquo hoste dicitur, dignum est ut ad corpus ejus, id est ad iniquos quosque, derivetur. Quia igitur Redemptor humani generis lux est, quid est quod de hac nocte dicitur: *Expectet lucem, et non videat*: nisi quod sunt nonnulli qui fidem, quam operibus destruunt, tenere se sermonibus ostendunt? De quibus per Paulum dicitur: *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (Tit. i, 16). Hi nimirum aut prava sunt quæ faciunt, aut recta opera non recto corde sectantur. Non enim de suis operibus retributiones perpetuas, sed transitorios favores quærent; et tamen quia quasi sanctos laudari se audiunt, esse se veraciter sanctos arbitrantur; et quanto se ex multorum æstimatione irreprehensibiles putant, tanto diem districti iudicii securius expectant. De quibus bene per prophetam dicitur: *Væ desiderantibus diem Domini* (Amos v, 18). Quibus beatus Job debitam sententiam profert, prædicantis studio, non optantis voto dicens: *Expectet lucem, et non videat*. Nox quippe illa, videlicet tenebrosus hostis, in membris suis lucem expectat, et non videt, quia vel hi qui fidem sine operibus retinent, cum pro eadem fide in extremo iudicio salvari se posse confidunt, spes eorum frustrabitur, (c) quia hanc vivendo demoliti sunt, quam confitendo tenuerunt, vel hi qui pro humana laude in bona actione se exhibent, incassum (d) a veniente iudice retributionem bonorum operum sperant; quia dum hæc in ostenta-

tionem faciunt laudis, jam præmium ab humano ore receperunt. Veritate attestante, quæ ait: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* (Matth. vi, 2, 5). Ubi et bene subditur: *Nec ortum surgentis auroræ.*

[Vet. XV.] 19. *Ecclesiæ in iudicio novissimo claritatem non videbunt.* — Aurora quippe Ecclesia dicitur, quæ a peccatorum suorum tenebris ad lucem justitiæ permutatur. Unde et hanc sponsus in Canticorum cantico miratur, dicens: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens* (Cant. vi, 9)? Quasi aurora quippe electorum surgit Ecclesia, quæ pravitate pristinae tenebras deserit, et sese in novi luminis fulgorem convertit. In illa igitur luce, quæ in districti iudicis adventu monstratur, corpus damnati hostis ortum surgentis auroræ non videt; quia cum districtus iudex ad retributionem venerit, iniquus quisque suorum caligine meritorum pressus, quanta claritate sancta Ecclesia in internum cordis lumen surgat, ignorat. Tunc namque electorum mens in altum rapitur, ut divinitatis radiis illustretur; et quo ejus respectu perfunditur, eo ultra se gratia coruscante sublevatur. Tunc sancta Ecclesia (e) plena aurora fit, cum mortalitatis atque ignorantie sue tenebras funditus amittit. In iudicio ergo adhuc aurora est, sed in regno dies; quia etsi jam cum restauratione corporum videre lumen in iudicio inchoat, ejus tamen visum plenius in regno consummat. Ortus itaque auroræ est exordium clarescentis Ecclesiæ quem videre reprobi nequeunt, quia a conspectu districti iudicis malorum suorum pondere ad tenebras pressi pertrahuntur. Unde recte per prophetam dicitur: *Tollatur impius ne videat gloriam Dei* (Isai. xxvi, 10, sec. LXX). Hinc est quod de hac aurora per Psalmistam dicitur: *Abscondes eos (f) in abdito vultus tui, a conturbatione hominum* (Psal. xxx, 21). Electus enim quisque in iudicio per internum visum in vultu Divinitatis absconditur, dum reproborum foris cæcitas districta animadversione justitiæ repulsa turbatur.

20. *Hypocritæ justorum opera non intentionem cernentes, lucem eorum non vident.* — Quod etiam ad præsens non inconvenienter accipimus, si simulatorum corda subtilius indagamus. Arrogantes namque et hypocritæ bonorum facta exterius aspiciunt, eosque in factis suis laudari ab hominibus agnoscunt, eorumque celebre nomen mirantur, et quod probene gestis laudes suscipiant vident; sed quanto studio easdem laudes fugiant, non vident. Aperta eorum opera considerant; sed quod sola spe intima hæc operentur, ignorant. Qui enim vera luce justitiæ clari sunt, prius a tenebris internæ intentionis immutan-

(a) Unus Remig. et Val. Cl., *obtenebrentur stellæ*, etc.

(b) Sic Corb., Germ., Norman. omnes, Vindoc., Val. Cl. At Coc. et alii recentiores, a Mss. recedentes: *id est eos qui..... obscurare prævaleat*.

(c) In Excusis præfigitur vox *male*, quæ in Mss. ignoratur. Porro contra eos qui fidem sine operibus retinentes in extremo iudicio se salvandos esse confidunt, specialis est Augustini tractatus de Fide et operibus

tom. VIII, p. 165. (Patrol. tom. XL, col. 197.) Eosdem refutat lib. de octo Dulciti Quæst., 1, et alibi.

(d) In Corb. Germ., Vindoc. omnib. et Remig., legitur, *adveniente iudice*.

(e) Editi, *plene aurora*.

(f) Duo Rhem., Corb. Germ. et unus Remig., *abscondes eos in abscondito*. Ita etiam Vet. Edit. Paris. et Basil.

tur, ut obscuritatem intus terrenæ appetitionis plene deserant, et corda sua ad supernæ lucis desideria perfecte convertant, ne cum aliis apparent lucidi, sibi metipsis sint obscuri. Arrogantes ergo quia bonorum facta considerant, et corda non pensant, imitantur unde laudari foris valeant, non unde intus ad justitiæ lumen surgant: et quasi ortum surgentis auroræ videre nesciunt, quia intentionem religiosæ mentis considerare contemnunt.

[Vet. XVI.] 21. *Judæa Christi venientis et Ecclesiæ nascentis lucem non vidit.* — Potest etiam sanctus vir, gratia prophetici spiritus plenus, Judææ perfidiam Redemptore veniente conspiciere, ejusque cæcitatæ damna per verba hæc quasi ex optantis qualitate prophetare, ut dicat: *Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ.* Judæa quippe lucem expectavit, et non vidit; quia humani generis Redemptorem venturum quidem prophetando sustinuit, sed venientem minime cognovit; et quos ad spem aperuit **114** mentis oculos, ad præsentiam lucis clausit. Quæ et surgentis auroræ ortum non vidit: quia infirma illa sanctæ Ecclesiæ primordia venerari contempsit; dumque hanc labefactari suorum mortibus credidit, ad quæ fortia perveniret, ignoravit. Sed quia de infidelibus loquens, iniqui capitis membra innotuit, ad ipsum rursum iniquorum caput verba convertit, dicens:

CAPUT XII.

VERS. 10. — *Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me, nec abstulit mala ab oculis meis.*

22. *Paradisus humani generis uterus, cujus ostia serpens aperuit.* — Quod unicuique hominum venter est matris, hoc universo humano generi exstitit habitatio illa summa paradisi. Ex ipsa namque (a) proles humani generis velut ex ventre prodiit, et quasi ad incrementa corporis, sic ad augmenta propaginis foras emanavit. Ibi conceptio nostra coaluit, ubi origo hominum homo primus habitavit. Sed hujus ventris ostia serpens aperuit, quia persuasionem callida in corde hominis mandatum cæleste dissolvit. Hujus ventris ostia serpens aperuit, quia munita supernis monitis claustra mentis irrupit. Sanctus igitur vir in pœna quam tolerat, ad culpam mentis oculos reducat. Doleat hoc, quod tenebrosa nox, id est, antiqui hostis obscura suggestio humanis mentibus intulit; doleat hoc, quod suggestioni callidæ humana mens in sua deceptione consensit, et dicat: *Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me, nec abstulit mala ab oculis meis.* Nec moveat quod non conclusisse queritur, quem aperuisse paradisi januam detestatur. *Non conclusit* enim dicit, aperuit; et *mala non abstulit*, irrogavit. Quasi enim auferret, si quiesceret; et quasi clauderet, si ab irruptione cessaret. Pensat namque de quo loquitur, et perpendit quod pravo

A spiritui quasi lucra nobis dedisse fuerat, si damna non intulisset. Sic nos de latronibus loquimur, (b) quia captivis suis donant vitam, si non abstulerint.

23. SENSUS MORALIS. — Libet hæc ab inchoatione repetere, atque ex eo quod in usu præsentis vitæ recognoscimus, moraliter retractare. [Vet. XVII.] Beatus Job considerans, postquam a mentis statu succubuit genus humanum, quanta in rebus prosperis fiducia sublevetur, vel quanta ex adversis perturbatione frangatur, ad illum, quem habere in paradiso potuit, incommutabilitatis statum mente recurrit, et mortalitatis lapsum per prospera adversa variantem, quam despicabilem cerneret, maledicendo declaravit dicens:

CAPUT XIII [Rec. XI].

VERS. 3. *Pereat dies in qua natus sum, et nox in quæ dictum est, Conceptus est homo.*

24. *Deis est prosperitas, nox tribulatio. Dei peccati delectatio, nox cæcitas mentis.* — Quasi dies quædam est, cum mundi hujus prosperitas arridet. Sed dies iste in noctem desinit, quia sæpe temporalis prosperitas ad tribulationis tenebras perducit. Hunc prosperitatis diem propheta despexerat, cum dicebat: *Diem hominis non concupivi, tu scis* (Jerem. xvii, 16). Hanc tribulationis noctem postremo incarnationis suæ tempore passurum se Dominus nuntiabat, cum per Psalmistam quasi ex præterito diceret: *Usque ad noctem increpauerunt me renes mei* (Psal xv, 7). Potest autem per diem, peccati delectatio, per noctem vero cæcitas mentis intelligi, per quam se homo patitur in culpæ perpetratione prosterni. Optat igitur perire diem, ut omne quod blandiri culpa cernitur, vigore justitiæ interveniente destruat. Optat etiam perire noctem, ut quod cæcata mens etiam per consensum perpetrat, animadversione pœnitentiæ exstinguat.

115 25. *Scriptura tribus modis hominem appellat. Homo per voluntarias mentis tenebras a delectatione peccati rapitur.* — Sed quærendum nocis est cur in die homo natus dicitur, in nocte conceptus? Scriptura sacra tribus modis hominem appellat, scilicet aliquando per naturam, aliquando per culpam, aliquando per infirmitatem. (c) Homo quippe per naturam dicitur, sicut scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Genes. i, 26). Homo per culpam, sicut scriptum est: *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes; vos autem sicut homines moriemini* (Psal lxxxi, 6). Ac si aperte dicat: Sicut delinquentes obibitis. Unde et Paulus ait: *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis* (I Cor. iii, 3)? Ac si dicat: Qui discordes mentes ducitis, nonne adhuc ex reprehensibili humanitate peccatis? Homo per infirmitatem dicitur, sicut scriptum est: (d) *Maledictus homo, qui spem suam ponit in homine* (Jerem. xvii, 5). Ac si aperte diceret, in infirmitate. Homo ergo in die

(a) Vindocin. et unus Remig.: *Ex ipsa namque humanum genus velut*, etc. Ita etiam Ebroic.

(b) Plurimi habent, *quia captis suis*.

(c) Duo Rhem., duo Remig., Corb. Germ., unus Vindoc., *homo quippe in ea* (id est in sacra Script.)

per naturam. Primus Vindoc., *homo quippe in ea parte per naturam.*

(d) Deest homo in duob. Rhem., Remig., Corb. Germ., Heg.

nascltur, sed in nocte concipitur, quia nequaquam (a) a delectatione peccati rapitur, nisi prius pervoluntarias mentis tenebras infirmetur. Ante enim cæcus in mente fit, et postmodum se reprobæ delectationi substernit. Dicatur ergo: *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est, Conceptus est homo*: id est, pereat delectatio, quæ in culpam hominem rapuit, pereat incauta mentis infirmitas, quæ usque ad tenebras pravi consensus excæcavit. Homo enim dum blandimenta delectationis caute non perspicit, etiam in noctem nequissimæ perpetrations ruit. Solerter ergo vigilandum est, ut cum blandiri culpa inchoat, ad quantum interitum mens trahatur, agnoscat. Unde et apte subditur;

CAPUT XIV.

VERS. 4. — *Dies illa vertatur in tenebras.*

28. *Delectationis initium pœnitentiæ lamentis castigandum.* — Dies quippe in tenebras vertitur, cum culpa in ipso delectationis exordio, ad quem perditionis finem rapiat, videtur. In tenebras diem vertimus, cum nosmetipsos districtè punientes, ipsa delectationis pravæ blandimenta per districta pœnitentiæ lamenta cruciamus, cum flendo insequimur quidquid in corde taciti ex delectatione peccamus. Quia enim fidelis quisque cogitationes in iudicio exquiri subtiliter non ignorat, Paulo attestante, qui ait: *Inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium* (Rom. II, 15); semetipsum introrsus discutens, ante iudicium vehementer examinat, ut districtus iudex eo jam tranquillius veniat, quo (b) reatum suum, quem discutere appetit, jam pro culpa punitum cernit. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XV [Vet. XVIII, Rec. XVI].

IBID. — *Non requirat eum Deus desuper.*

27. *Ut a Deo in iudicio non puniatur.* — Requirit Deus quæ iudicando discutit; non requirit quæ ignoscendo in suo jam iudicio impunita derelinquit. Hic itaque dies, id est, hæc peccati delectatio, a Domino non requiratur, si animadversione spontanea punitur, Paulo attestante, qui ait: *Si nosmetipsos dijudicemus, non utique a Domino iudicemur* (I Cor. XI, 31). Deo ergo diem nostrum requirere, est contra mentem nostram subtiliter in iudicio (c) omne quod de culpa gratulatur indagare; in qua scilicet requisitione illum tunc severius percutit, quem sibi nunc mollius pepercisisse deprehendit. Bene autem sequitur: *Et non illustret lumine.* In iudicio namque Dominus apparens, 116 omne quod tunc redarguit, lumine illustrat. Quasi enim sub quadam obscuritate tegitur, quidquid tunc in memoriam iudicis non revocatur. Scriptum quippe est: *Omnia autem quæ arguuntur, a lumine manifestantur* (Ephes. V, 13). Quas quædam tenebræ peccata pœnitentium abscondunt, de quibus

A per Prophetam dicitur: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psal. XXXI, 1). Quia ergo omne quod tegitur, velut in tenebris occultatur; in die extremi iudicii non illustratur lumine, quod non discutitur ultione. Actus namque nostros, quos tunc juste punire noluerit, ipsa sibi aliquo modo sciens divina misericordia abscondit. In lumine vero ostenditur, quidquid tunc in conspectu omnium demonstratur. Hic ergo dies vertatur in tenebras, ut videlicet omne quod delinquimus, nos per pœnitentiam feriamus. Nunc diem Dominus non requirat, et lumine non illustret; ut scilicet nobis culpam nostram ferientibus, ipse hanc extremi iudicii animadversione non increpet.

28. *Pœnitens solus locum invenit, quo se Deo iudici abscondat.* — Ipse autem iudex venturus est, qui cuncta penetret, cuncta perstringat. Qui quia ubique est, locus quo fugiatur, non est. [Vet. XIX.] Sed quia correctionis nostræ fletibus placatur, solus ab illo locum fugæ invenit, qui post perpetratam culpam nunc se (d) ei in pœnitentia abscondit. Unde et apte adhuc de hoc delectationis die subjungitur:

CAPUT XVI [Rec. XVII].

VERS. 5. — *Obscurent eum tenebræ et umbra mortis.*

29. *Occulta Dei iudicia, quædam tenebræ sunt.* — Diem profecto tenebræ obscurant, quando delectationem mentis inflicta pœnitentiæ lamenta transverberant. Possunt etiam per tenebras occulta iudicia designari. In luce namque quod videmus agnoscimus; in tenebris vero aut omnino nihil cernimus, aut incerto visu caligamus. Occulta ergo iudicia quasi quædam ante oculos nostros tenebræ sunt, quia perscrutari nequaquam possunt. Unde et de Deo scriptum est: *Posuit tenebras latibulum suum* (Psal. XVII, 12). Et quia absolvi non meremur, agnoscimus: sed præveniente nos divina gratia, per ejus iudicia occulta liberamur. Diem igitur tenebræ obscurant, cum flendum nostræ delectationis gaudium, ab illo justæ animadversionis radio inscrutabilia ejus iudicia misericorditer occultant. Ubi et apte subjungitur: *Et umbra mortis.*

[Vet. XX.] 30. *Umbra mortis tripliciter in Scripturis accipitur.* — In Scriptura enim sacra umbra mortis aliquando oblivio mentis accipitur, aliquando imitatio diaboli, aliquando mors carnis. Umbra enim mortis, oblivio mentis accipitur; quia, ut superius diximus, sicut mors hoc quod interficit, agit ut non sit in vita; ita et oblivio hoc quod intercipit, agit ut non sit in memoria. Unde et recte, quia Joannes Hebræorum populo eum, cujus obliti fuerant, Deum prædicare veniebat, per Zachariam dicitur: *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent* (Luc. I, 79). In umbra enim mortis sedere, est a divini

(a) Ita Mss., nisi quod Floriac. habet *a dilectione peccati*. In Excursis legitur, *ad delectationem*.

(b) Rhemenses et Remigiani omnes, quibus consentiunt Norm., quo reum suum.

(c) Repræsentamus hic Manuscriptos, non veteres aut recentiores Editiones corruptissimas. Coc. et alii deinceps, *gratulamur admissum*. Ita etiam Edit. Pa-

ris. 1495. Edit. Basil. 1514 et Paris. 1518, *omne quod de culpa gratulare admissum* Emendantur ex Mss. magno consensu. Porro hic *quod de culpa gratulatur*, idem est ac quod de culpa gratum est.

(d) Neglectam in aliis Ed. voculam *ei* revocavimus ex Mss. Corb. Germ., Comp., Rhem., Remig., etc.

amoris notitia in oblivione(a)lassescere. Umbra mortis imitatio antiqui hostis accipitur. Ipse enim quia mortem intulit, mors vocatur, Joanne attestante, qui ait: *Et nomen illi mors* (Apoc. vi, 8). Per umbram igitur mortis ejus imitatio designatur; quia sicut umbra juxta qualitatem corporis ducitur; ita actiones iniquorum de specie imitationis 117 ejus exprimuntur. Unde recte Isaias cum gentiles populos (b) in antiqui hostis cerneret imitatione defecisse, eosque ad veri solis ortum resurgere, quæ certo futura considerat, quasi ex præteritis narrat, dicens: *Sedentibus in tenebris et umbra mortis, lux orta est eis* (Isai. ix, 2). Umbra etiam mortis mors carnis accipitur; quia sicut vera mors est, qua anima separatur a Deo, ita umbra mortis est, qua caro separatur ab anima. Unde recte voce martyrum per Prophetam dicitur: *Humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos umbra mortis* (Psal. xliii, 20). Quos enim constat non spiritu, sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed umbra dicunt mortis operiri.

31. *Christus unica morte duplicem hominum mortem delevit.* — Quid est ergo, quod beatus Job, ad obscurandum diem pravæ(c)delectationis postulatumbram mortis; nisi quod ad delenda peccata ante Dei oculos, Dei et hominum mediatorem requirit, qui solam pro nobis mortem carnis susciperet, et veram mortem delinquentium per umbram suæ mortis deleret? Ad nos quippe venit, qui in morte spiritus carnisque tenebamur; unam ad nos suam mortem detulit, et duas nostras, quas reperit, solvit. Si enim ipse utramque susciperet, nos a nulla liberaret. Sed unam misericorditer accepit, et juste utramque damnavit. Simplam suam duplæ nostræ contulit, et duplam nostram moriens subegit. Unde et non immerito uno die in sepulcro et duabus noctibus jacuit, quia videlicet lucem suæ simplæ mortis, tenebris duplæ nostræ mortis adjunxit. Qui ergo solam pro nobis mortem carnis accepit, umbram mortis pertulit, et a Dei oculis culpam quam fecimus abscondit. Dicatur igitur recte: *Obscurent eum tenebræ et umbra mortis.* Ac si aperte diceretur: Ille veniat, qui ut a morte carnis et spiritus debitores eripiat, mortem carnis non debens solvat. [Vet. XXI.] Sed quia nullum peccatum Dominus inultum relaxat, aut enim nos hoc flendo insequimur, aut ipse (d) judicando, restat ut ad emendationem suam semper mens solerter invigilet. In quo ergo sibi quisque misericorditer subveniri (e) considerat, hoc necesse est ut confitens tergat. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XVII.

IBID. — *Occupet eum caligo.*

32. *Mentis pœnitentis salubris caligo.* — Quia enim in caligine oculus confunditur, ipsa perpœnitentiam

(a) In Ed. Coc. et aliis deinceps legitur, *in oblivione latescere*. Veteres Editiones uti omnes pene Manuscripti habent, *lassescere*. Belvac. habet *languere*.

(b) Ita etiam omnes Mss., Corb. Germ. et vet. Edit. In Gilot., Romæ Sixti V et Gussanv., lego: *ab antiqui hostis*, etc.

(c) Ita omnes Rhem., Remig., Corb. Germ., Belvac., Ebroic., etc., nec non vet. Edit. At aliæ, *diem pravæ dilectionis*.

(d) Editi, si vetustiores excipias, *judicando reservat*;

A mentis nostræ confusio, caligo nominatur. Nam sicut caligo nebulosa congerie obscurat diem, ita confusio perturbatis cogitationibus obnubilat mentem. De qua (f) per quemdam dicitur: *Est confusio adducens gloriam* (Eccli. iv, 25). Cum enim ad mentem male gesta pœnitendo reducimus, gravi mox mœrore confundimur, perstrepat in animo turba cogitationum, mœror conterit, anxietas devastat, in ærnam mens vertitur, et quasi quodam nubilo caliginis obscuratur. Hæc namque caligo confusionis eorum mentem salubriter oppresserat; quibus Paulus dicebat: *Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis* (Rom. vi, 21)? Hunc ergo peccati diem caligo occupet, id est, blandimentum nequitie afflictio pœnitentiæ digno mœrore perturbet. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XVIII.

IBID. — *Involvatur amaritudine.*

33. *Salubris mœror de prava delectatione.* — Dies enim amaritudine involvitur, cum ad cognitionem mente redeunte, peccati blandimenta 118 cruciatus pœnitentiæ sequuntur. Diem amaritudine involvimus, cum pravæ delectationis gaudium, quæ supplicia sequantur aspicimus, et asperis hoc fletibus circumdamus. Quia enim hoc quod involvitur, ex latere omnis partis operitur, involvi dies amaritudine optatur, quatenus quæ mala incorrectis imminet, ex omni parte quisque conspiciat, et voluptatis suæ lasciviam tristitiæ lamenti tergat.

34. *Quanto major esse debeat de consensu ad culpam.* — Sed si diem, quam peccati delectationem diximus, tot impeti precibus audivimus, ut videlicet circumdantes fletus expient quidquid delectatus per negligentiam animus delinquit, quante animadversione pœnitentiæ hujus diei nox ferienda est, videlicet ipse jam consensus ad culpam? Sicut enim minoris culpæ est, cum carnaliter mens in delectatione rapitur, sed tamen delectationi suæ per spiritum reluctatur; ita gravioris et plenæ est nequitie, ad peccati illecebram non solum delectatione pertrahi, sed etiam consensu famulari. Tanto igitur (g) arctiori manu pœnitentiæ, mens a pollutione tergendam est, quanto se per consensum conspiciat sordidius inquinatam. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XIX.

Vers. 6. — *Noctem illam tenebrosus turbo possideat.*

35. *Vis compunctionis.* — Quasi enim quidam turbo tempestatis est concitatus spiritus mœroris. Nam dum peccatum quisque quod fecit, intelligit; dum pravitatis suæ nequitiam subtiliter pensat, mœrore mentem obnulat et quasi concusso serenæ lætitiæ aere, omnem in se tranquillitatem cordis pœnitentia restat. Vocem reservat, quæ redundat et in omnib. Mss. deest, expunximus.

(e) Ex Corb. Germ., Vindoc., Val. Cl. Rhem., Remig., Compend., prima Editione Rom. Parisiensi 1495, et aliis antiquioribus, emendavimus cæteras Edit., in quibus pro *considerat*, legitur, *desiderat*.

(f) Plerique ex laudatis Mss. habent, *per quemdam sapientem*.

(g) Nonnulli, *acriori manu*.

tiæ turbine devastat. Nisi enim recognoscentem se animum iste turbo contereret, nequaquam Propheta dixisset: *In spiritu vehemēti conteres naves Tharsis* (Psal. XLVII, 8). Tharsis quippe exploratio gaudii dicitur. [Vet. XXII.] Sed cum vehemens pœnitentiæ spiritus mentem occupat, omnem in ea explorationem reprehensibilis gaudii perturbat, ut nihil ei jam nisi flere libeat, nihil nisi quod se terrere possit attendat. Ponit namque ante oculos illinc distractionem justitiæ, hinc meritum culpæ: conspiciit quo supplicio digna sit, si parcentis pietas desit, quæ per lamenta præsētia ab æterna eruere pœna consuevit. Spiritus ergo vehemens Tharsis naves conterit, cum vis compunctionis valida mentes nostras huic mundo, quasi mari deditas, salubri terrore confundit. Dicat igitur: *Noctem illam tenebrosus turbo possideat*; id est, perpetrationem culpæ, non blandimenta securæ quietis foveant, sed pie desævians amaritudo pœnitentiæ irrumpat.

36. *Quid sit possidere noctem, et a nocte possideri.* — Sciendum vero est, quia cum peccata impunita relinquimus, a nocte possidemur; cum vero hæc animadversione pœnitentiæ plectimus, nimirum nos noctem, quam fecimus, possidemus. Sed tunc peccatum cordis sub juris nostri possessionem reducit, si cum incipit, reprimatur. Unde et divina voce Cain prava cogitanti dicitur: *In foribus peccatum tuum aderit, sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius* (Genes. IV, 7). In foribus quippe peccatum adest, cum in cogitationibus pulsatur. Cujus appetitus subter est, ei que homo dominatur, si cordis nequitia inspecta, citius prematur, et priusquam ad duritiam crescat, reluctanti mente subigatur. Ut ergo delictum suum citius animus sentiat, 119 et culpæ tyrannidem sub jure suo pœnitendo restringat, dicatur recte: *Noctem illam tenebrosus turbo possideat*. Ac si aperte diceretur: Ne captiva mens culpæ serviat, culpam a pœnitentia liberam non relinquat. Et quia quod flendo insequimur, nequaquam nobis a venturo iudice hoc obijci certe speramus, bene subditur:

CAPUT XX [Rec. XVIII].

IBID. — *Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.*

37. *Rogandus Deus ne mala quæ gessimus, in iudicio nobis obijciantur.* — Illuminationis nostræ annus tunc perficitur, quando apparente æterno iudice sanctæ Ecclesiæ, peregrinationis suæ vita completur. Tunc laboris sui remunerationem recipit, cum expleto hoc belli tempore, ad patriam redit. Unde bene per Prophetam dicitur: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* (Psal. LXIV, 12). Quasi enim corona anni benedicatur, cum finito laboris tempore, virtutum remuneratione confertur. Dies vero hujus anni sunt singulæ quæque virtutes; menses autem multiplicia facta virtutum. Sed ecce cum per fiduciam mens erigitur, ut speret quod veniente iudice de virtutibus remuneretur, occurrunt ejus memoriæ etiam mala quæ gessit; et valde formidat, ne districtus iudex qui ve-

nit ut virtutes remuneret, etiam ea quæ illicite gesta sunt examinans, subtiliter penset; ne cum annum complet, etiam noctem numeret. Dicat itaque de hac nocte: *Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus*. Ac si districtum iudicem exoret, dicens: Cum completo sanctæ Ecclesiæ tempore, extremo te examini manifestas, sic dona quæ contulisti remunerare, ut mala quæ commisimus non requiras. Si enim nox illa in diebus anni computatur, omne quod egimus, ex pravitate nostræ æstimatione confunditur. Et dies virtutum jam non lucent, si hos in conspectu tuo annumerata nostræ noctis tenebrosa confusio obscurat.

[Vet. XXIII.] 38. *Ideo nulla impunita relinquamus.* — Sed si de nocte nostra moveri (a) tunc inquisitionem nolumus, magnopere nunc curandum est, ut nos in ejus discussione vigilemus; ne quælibet nobis culpa impunita remaneat, ne mens perversa quod fecit, defendere audeat, et defendendo, nequitiae nequitiam adjungat. Unde et bene subditur:

CAPUT XXI [Rec. XIX].

VERS. 7. — *Sit nox illa solitaria, nec laude digna.*

39. *Nulla excusando exaggeremus.* — Sunt nonnulli, qui non solum nequaquam deflent quod faciunt, sed etiam laudare et defendere non desistunt. Et nimirum dum defenditur culpa, geminatur. Contra quod recte per quemdam dicitur: *Peccasti, ne adjicias iterum* (Eccli. XXI, 1). Peccatum quippe peccato adjicit, qui male gesta etiam defendit; et noctem solitariam non relinquit, qui culpæ suæ tenebris etiam patrocinia defensionis adjungit. Hinc est, quod primus homo de erroris sui nocte requisitus, eandem noctem esse solitariam noluit; quia dum requisitione ad pœnitentiam vocaretur, ei adminicula excusationis adjunxit, dicens: *Mulier, quam dedisti (b) mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi* (Genes. III, 12); scilicet excessus sui vitium in auctorem latenter intorquens, ac si diceret: Tu occasionem delinquendi præbuiisti, qui mulierem dedisti. Hinc est, quod hujus erroris ramus in humano genere ex illa nunc usque radice 120 protrahitur, ut quod male agitur, adhuc etiam defendatur. Dicat ergo: *Sit nox illa solitaria, nec laude digna*. Ac si aperte exoret, dicens: Culpam, quam fecimus, sola remaneat, ne dum laudatur et defenditur, in conspectu nos nostri iudicis multiplicius astringat. Peccare quidem non debuimus; sed utinam alia non jungentes, vel ea quæ fecimus sola deseramus.

40. *Culpam suam veraciter insequitur, qui prosperitatem sæculi calcat.* — Sec inter hæc sciendum est, quia ille culpam suam veraciter insequitur, qui jam ad amorem præsentis sæculi nullo appetitu prosperitatis instigatur; qui hujus mundi blandimenta quam sint fraudulenta considerat, favoresque ejus quasi quasdam persecutiones pensat. Unde et bene subditur:

CAPUT XXII [Rec. XX].

VERS. 8. — *Maledicant ei, qui maledicunt diei.*

41. *Transactas culpas punit qui seductoris insidias in ipsa suggestione deprehendit.* — Ac si aperte dicat:

(a) Utic. et alii Norm., *tunc inquisiti nolumus*.

(b) Non legitur, *mihi sociam*, in Corb. Germ., Vind. et antiq. Rhem.

Illi hujus noctis tenebras vere pœnitendo feriant, qui jam lucem prosperitatis sæculi despicientes calcant. Si enim diem lætitiæ delectationis accipimus, recte de hac nocte dicitur: *Maledicant ei qui maledicunt diei*; quia nimirum illi veraciter mala transacta per animadversionem pœnitentiæ corrigunt, qui jam ad bona fallentia nulla delectatione rapiuntur. Nam quos adhuc noxia alia delectant, falsum est quod cernitur, quia perpetrata alia deplorant. Si autem, (a) ut supra dictum est, suggestionem callidam antiqui hostis accipimus, illi maledicere noctem intelligendi sunt, qui diei maledicunt; quia scilicet illi transactas culpas vere puniunt, qui maligni seductoris insidias in ipsa blanda suggestionem deprehendunt. Bene autem subditur:

CAPUT XXIII [Vet. XXIV, Rec. XXI].

IBID. — Qui parati sunt suscitare Leviathan.

42. *Diabolum contra se suscitant, qui ejus tyrannidem despiciunt.* — Omnes enim, qui ea quæ mundi sunt mente calcant, et ea quæ Dei sunt plena intentione desiderant, Leviathan contra se suscitant, quia ejus malitiam instigatione suæ conversationis inflammant. Nam qui ejus voluntati subjecti sunt, quasi quieto ab illo jure possidentur, et superbus eorum rex quasi quadam securitate perfruitur, dum eorum cordibus inconcussa potestate dominatur. Sed cum uniuscujusque spiritus ad conditoris sui desiderium recalescit, cum torporem negligentiae deserit, et frigus insensibilitatis pristinae igne santi amoris accendit; cum libertatis ingenitæ meminit, et teneri ab hoste servus erubescit, quia isdem hostis se considerat despici, quia vias Dei videt apprehendi, dolet contra se captum reniti, et mox zelo accenditur, mox ad certamen movetur, mox ad tentationes innumeras contra rebellantem mentem se excitat, atque in omni arte lacerationis instigat, ut tentationum jacula interquendo confodiat cor, quod dudum quieto jure possidebat. Quasi dormiebat quippe, dum sopitus in pravo corde quiesceret: sed excitatur in provocatione certaminis, cum jus amiserit perversæ dominationis. Huic ergo nocti maledicant, qui parati sunt suscitare Leviathan: id est, hi se contra peccatum fortiter (b) iudicio districtiōis erigant, qui in suis tentationibus excitare antiquum adversarium non formidant. Scriptum namque est: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. II, 1). Quisquis enim accingi in divino servitio properat, quid aliud, quam se contra antiqui adversarii certamen parat, ut liber in certamine ictus suscipiat, qui quietus (c) sub tyrannide in captivitate serviebat? Sed in eo ipso, quod mens contra hostem accingitur,

A quod alia vitia subigit, aliis reluctatur, aliquando de culpa aliquid, quod tamen non valde noceat, remanere permittitur.

43. *Ob humilitatem Deus sinit ut qui multa et gravia vitia subegit, unum minimum non expugnet.* — Et sæpe mens, quæ adversa multa et fortia superat, unum in se, et fortasse minimum, quamvis magna intentione invigilet, non expugnat. Quod divina nimirum dispensatione agitur, ne ex omni parte virtutibus splendens, in elatione sublevetur; ut dum in se parvum quid reprehensibile videt, et tamen hoc subigere non valet, nequaquam sibi, sed auctori victoriam tribuat in his quæ subigere fortiter valet. Unde et bene subjungitur:

CAPUT XXIV [Rec. XXII].

VERS. 9. — *Obtenebrentur stellæ caligine ejus.*

B 44. *Sic qui stellæ sunt, aliqua caligine obscurantur.* — Stellæ quippe hujus noctis caligine tenebrantur, quando et hi qui magnis jam virtutibus splendent, adhuc de obscuritate culpæ aliquid renitentes sustinent, ut etiam magna vitæ claritate luceant, et tamen adhuc noctis reliquias nolentes trahant. Quod ad hoc, sicut dictum est, agitur, ut mens proficiens ad virtutem justitiæ suæ, melius infirmitate roboretur; et inde verius in bonis luceat, unde eam etiam nolentem parva reprehensibilia humiliter obscurant. Unde et bene cum Israelitico populo, percepta re-promissionis terra, partiretur, Ephraim tribui Chananæus gentilis populus non occisus, sed factus tributarius dicitur, sicut scriptum est: *Habitavit Chananæus in medio Ephraim tributarius* (Jos. XVI, 10). Quid enim Chananæus, gentilis videlicet populus, nisi vitium significat? Et sæpe magnis virtutibus terram re-promissionis ingredimur, quia spe intima de æternitate roboramur. [Vet. XXV.] Sed dum (d) inter acta sublimia, vitia quædam parva retinemus, quasi Chananæum vivere in terra nostra concedimus. Qui tamen (e) tributarius efficitur, quia hoc ipsum vitium, quod subigere non possumus, ad usum nostræ utilitatis humiliter retorquemus; ut eo de se mens et in summis vilia sentiat, quo suis viribus etiam parva quæ appetit, non expugnat. Unde bene rursum scriptum est: *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel* (Jud. III, 1). Ad hoc namque quædam minima vitia nostra retinentur, ut sese nostra intentio sollicitam in certamine semper exerceat; et eo de victoria non superbiat, quo vivere in se hostes conspiciat, a quibus adhuc vinci formidat. Israel ergo reservatis gentibus eruditur, quando in quibusdam minimis vitiis elatio virtutis nostræ comprimitur, et in parvis sibi resistantibus discit, (f) quod ex se majora non subigit.

(a) Antiq. Edit.: *Si autem et supradictam diem.* Pejus apud Coco., Vatic., Gilot., Guss., legitur *noctem suggest.* Quippe sanctus Gregorius, tam num. 7 quam 24, et alibi, per diem intelligit suggestionem diaboli ac peccati delectationem ab ipso ministratam; nusquam vero per noctem, qua vult significari consensum ad peccatum, et tenebras inde ortas. Quo posito, consequenter hic loquitur, cum ait eum qui maledicit diei, maledicere et nocti; qui enim abhorret a suggestionem et delectationem peccati, multo magis abhorret

a consensu. Cæterum nostra lect. est Mss. Corb. Germ., antiq. Rhem., duorum Remig., Turon., Vindoc., Norm., ad quos accedunt vet. Edit.

(b) Gilot., Vatic., Gussanv., post Coco., *in iudicio.*

(c) Ita Corb. Germ. et omnes Mss. nostri, quos sequuntur vet. Edit. Aliæ habent, *sub tyranno.*

(d) Unus Remig., *inter subacta sublimia.*

(e) Præmittitur nobis in Ed., quo carent omnes Mss. nostri.

(f) Nonnulli, *quod in se.*

45. *Nemo in hac vita, quantalibet sanctitate fulgeat, A*
Deum sicut est videre valet. — Hoc tamen quod dicitur: *Obtenebrentur stellæ caliginæ ejus*; intelligi et aliter potest. Nox quippe illa, videlicet consensus ad culpam, quæ ad nos primi parentis est excessu propagate, mentis nostræ oculum tanta obscuritate perculit, ut (a) in hujus vitæ exsilio, cæcitatæ suæ tenebris pressus, quantalibet vi æternitatis lumen intenderit, penetrare non possit. Post pœnam namque damnati 122 peccatores nascimur, atque ad hanc vitam cum mortis nostræ merito venimus; et cum ad supernæ lucis radium aciem mentis erigimus, ipsa infirmitatis nostræ obscuritate caligamus. Et quidem multi in hac infirmitate carnis tanta virtute roborati sunt, ut resplendere mundo quasi stellæ potuissent. Multi in tenebris vitæ præsentis, dum superiora de se exempla exhibent, astrorum more nobis desuper lucent; sed quantalibet corascatione operis fulgeant, quantalibet se igne compunctionis accendant; nimirum constat quia dum corruptibili adhuc carne gravati sunt, æternum lumen, sicut est, videre nequaquam possunt. Dicat ergo: *Obtenebrentur stellæ caliginæ ejus*; id est, etiam illi in contemplatione sua, antiquæ noctis adhuc tenebras sentiant, de quibus nimirum constat quod humano generi in hujus vitæ caliginæ virtutum suarum jam radios expandant, quia etsi mente jam ad summa exsiliunt, adhuc tamen in infimis primæ culpæ pondere gravantur. Unde fit ut et foras exempla lucis velut astra præbeant, sed tamen intus usque ad fixæ visionis certitudinem pressi noctis caliginæ non ascendant. Sæpe autem ita mens accenditur, ut quamvis in carne sit posita, in Deum tamen omni subjugata carnali cogitatione rapiatur; nec tamen Deum sicut est conspicit, quia hanc nimirum, sicut dictum est, in carne corruptibili pondus primæ damnationis premit. Sæpe ita ut est, absorberi desiderat, ut æternam vitam, si possit fieri, sine interventu corporeæ mortis attingat. Unde Paulus, cum ardentem internam lucem quæreretur, sed tamen utonque exterioris mortis damna formidaret, ait: (b) *Quandiu sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita* (II Cor. v, 4). [Vet. XXVI.] Sancti igitur viri videre verum mane appetunt, et, si concedatur, etiam cum corpore illud attingere lucis intimæ secretum volunt. Sed quanto- libet ardore intentionis exsiliant, adhuc antiqua nox gravat, et corruptibilis hujus carnis oculos, quos hostis callidus ad concupiscentiam aperuit, iudex justus a contuitu interni sui fulgoris premit. Unde et bene subditur:

(a) In Editis, ut omnis homo in hujus: expunximus omnis homo, ad fidem omnium Mss., hisque rejectis integre perseverat sensus; et pressus ad oculum refertur.

(b) Præ omnes Mss., qui sumus. Corb. Germ. habet, quandiu sumus.

(c) Hæc verba, ortus vero, etc., usque, quod nunquam finitur, quæ intra parenthesis inclusimus, de-

CAPUT XXV [Rec. XXIII].

IBID. — *Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ.*

46. *Ortus auroræ est internæ veritatis claritas.* — Quantalibet namque intentione adhuc peregrina mens satagat videre lucem sicut est, non valet, quia hanc ei damnationis suæ cæcitas abscondit. (c) (Ortus vero auroræ est internæ veritatis claritas, quæ semper nobis debet esse nova. Quam nox procul dubio non videt, quia per culpam cæca nostra infirmitas ad illud lumen, quod supernos jam cives irradiat, in carne adhuc corruptibili posita non ascendit. Intus namque hæc aurora surgit, ubi angelorum spiritibus divinitatis claritas nova semper ostenditur; et quasi semper gaudium lucis oritur, quod nunquam finitur.) Ortus vero auroræ est illa nova nativitas resurrectionis, qua sancta Ecclesia etiam carne suscitata oritur ad contemplandum lumen æternitatis. Si enim ipsa carnis nostræ resurrectio quasi quædam nativitas non esset, de ea Veritas non dixisset: *In regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ* (Matth. xix, 28; Luc. xxii, 69). Esse ergo hanc ortum vidit, quam regenerationem 123 vocavit. Sed quantalibet virtute electi nunc fulgeant, penetrare nequeunt, quæ erit illa novæ nativitatis gloria, qua tunc cum carne ad contemplandum æternitatis lumen ascendunt. Unde et Paulus ait: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I Cor. ii, 9). Dicat ergo: *Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ*: quia spontaneo vitio tenebrata nostra infirmitas, nisi prius per mortem pœnæ suæ debitum solvat, claritatem lucis internæ non penetrat. Sequitur:

CAPUT XXVI [Rec. XXIV].

Vers. 10. — *Quia non conclusit ostia ventris qui portavit me, nec abstulit mala ab oculis meis.*

47. *Concupiscentiæ ostia consensus noster aperuit, unde innumera mala.* — Sicut et superius dictum est, non conclusit, dicit aperuit; et non abstulit, irrogavit. Hæc itaque nox, videlicet culpa, ostia ventris aperuit, quia concepto ad peccatum homini desideria concupiscentiæ reseravit. Ostia quippe ventris sunt desideria concupiscentiæ, (d) de quibus per prophetam dicitur: *Intra in cubicula tua, claude ostia tua* (Isai, xxvi, 20). Cubicula quippe ingredimur, cum secreta nostræ mentis intramus. Ostia autem claudimus, cum desideria illicita coercemus. Hæc itaque concupiscentiæ carnalis ostia, dum consensus noster aperuit, ad innumera nos mala corruptionis pertraxit. Unde (e) jam nunc sub mortalitatis pondere gemimus, quamvis ad

sunt in Mss. et in omnib. Edit., præterquam in Gusanv., qui non indicat ubi ea invenerit.

(d) Editi addunt carnalis: hoc verbum abest a Mes. Corb. Germ. et aliis quos consulimus. In Lyrano pro reseravit legitur reservavit. Magis discrepat a cæteris unus Vindoc., in quo habetur: quia concepta ad peccatum hominis desideria, concupiscentiæ reseravit.

(e) Editi etiam loco jam. Et mox ad hanc pro ad hæc.

hoc arbitrio nostro (a) venerimus; quia et iudicii si A
justitia exigit, ut quod sponte fecimus, inviti tole-
remus. Sequitur:

CAPUT XXVII.

VERS. 11, 12. — *Quare non in vulva mortuus sum; egressus ex utero non statim perii? cur exceptus genibus? cur lactatus uberibus?*

48. *Quid intelligendum in verbis Job cum se optat abortivum.* — Absit nos credere quod beatus Job, tanta spiritus scientia præditus, tanta interni iudicii attestazione laudatus, abortivum se optet interiisse. Sed quia, sicut etiam per remunerationem cognoscitur, intus habet testem suæ fortitudinis, intus pensanda sunt ejus pondera locutionis

[Vet. XXVII. Rec. XXV.] 49. *Peccatum quatuor modis seu gradibus in corde, ac totidem in opere perficitur.* — Quatuor quippe modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestionem, delectationem, consensu, et defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Culpa enim, quæ terrere mentem debuit, extollit, et dejiciendo elevat, sed gravius elevando supplantat. Unde et illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Eva delectata est, Adam consensit; qui etiam requisitus, confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc vero in humano genere quotidie agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur. Serpens suasit; quia occultus hostis mala cordibus hominum latenter suggerit. Eva delectata est; quia carnalis sensus, ad verba serpentis mox se delectationi substernit. Assensum vero Adam mulieri præpositus præbuit; quia dum caro in delectationem rapitur, etiam a sua rectitudine spiritus infirmatus inclinatur. Et requisitus Adam confiteri noluit culpam, quia videlicet spiritus, quo peccando a veritate disjungitur, eo in ruinæ suæ audacia nequius obduratur. Eisdem etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere. Prius namque latens culpa agitur; postmodum vero etiam ante oculos hominum sine 124 confusione reatus aperitur; dehinc et in consuetudinem ducitur; ad extremum quoque vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur.

50. *Job deplorat hos quatuor in corde peccandi modos.* — Hos itaque peccati modos, qui vel in corde D
latenter fiunt, vel patenter in opere perpetrantur, beatus Job considerat, et humanum genus in quot peccatorum gradibus sit lapsum, deplorat, dicens: *Quare non in vulva mortuus sum; egressus ex utero non statim perii? cur exceptus genibus? cur lactatus uberibus?* Prima enim vulva conceptionis, fuit lingua malæ suggestionis. Sed peccator in vulva moreretur, si moriturum se homo in ipsa suggestionem cognosceret. Qui tamen ex utero egressus est; qui postquam in peccato eum suggerens lingua concepit, foras mox

etiam delectatio rapuit. Post egressionem vero exceptus est genibus; quia cum ad delectationem carnis prodiit, nimirum culpam per consensionem spiritus, subjectis cunctis sensibus, quasi suppositis genibus consummavit. Sed genibus exceptus, etiam uberibus est lactatus. In consensu enim culpæ additis spiritus sensibus, multa cassæ fiduciæ argumenta subsecuta sunt, quæ natam in peccato animam, virulento lacte nutrierunt, et ne aspera mortis supplicia metueret, hanc blandis excusationibus foverunt. [Vet. XXVIII.] Unde et primus homo post culpam audacior exstitit, dicens: *Mulier, quam dedisti mihi (b) sociam, ipsa dedit mihi de ligno, et comedi* (Genes. III, 12). Qui quidem per timorem semetipsum absconsurus iugerat; sed tamen requisitus innotuit quantum etiam timens timebat. Cum enim ex peccato præsens poena metuitur, et amissa Dei facies non amatur; timor ex tumore est, non ex humilitate. Superbit quippe, qui peccatum, si liceat non puniri, non deserit.

51. *Deplorat ac deprecatur quatuor modos quibus homines peccant in opere.* — Sed his, sicut dictum est, quatuor modis culpa, ut in corde agitur, etiam in opere perpetratur. Ait enim: *Quare non in vulva mortuus sum?* Vulva quippe peccantis, est hominis culpa latens, quæ occulte peccatorem concipit, et reatum suum adhuc in tenebris abscondit. *Egressus ex utero non statim perii?* A vulva de utero exitur, cum peccator quæ in occulto commiserit, hæc etiam in aperto committere non erubescit. Quasi enim ab occultationibus suæ vulva processerant, de quibus Propheta dicebat: *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt* (Isai. III, 9). *Quare exceptus genibus?* Quia nimirum peccator, cum jam de iniquitate sua non confunditur, in iniquitate eadem etiam adminiculis pessimæ consuetudinis roboratur. Quasi genibus peccator fovetur ut crescat, dum culpa consuetudinibus firmatur ut vigeat. *Cur lactatus uberibus?* Quia dum prodire culpa in usum cœperit, nimirum se vel falsa spe divinæ misericordiæ, vel aperta miseria desperationis pascit; ut eo nequaquam ad correptionem redeat, quo vel factorem suum pium sibi inordinate simulat, vel hoc quod fecit, inordinate formidat. Beatus igitur vir humani generis lapsus aspiciat, et quibus præcipitiis mersum sit in foveam iniquitatis intendat, dicens: *Quare non in vulva mortuus sum?* id est, in ipsa occulta perpe-
tratione peccati, cur a carnis vita mortificare me nolui? *Egressus ex utero non statim perii?* id est, postquam ad apertam 125 iniquitatem exii, cur me tunc saltem perditum non cognovi? Perisset quippe in suo iudicio, si se perditum cognovisset. *Quare exceptus genibus?* id est, etiam post apertam culpam, cur me adhuc in illa etiam consuetudo suscepit, ut valentior ad nequitias redderet, et pravissime usibus sustinens foveret? *Cur lactatus uberibus?* id est, postquam in culpæ consuetudinem veni, cur me ad atrocior nequitiam vel falsæ spei fiducia, vel lacte mi-

(a) In Corb. Germ., non venerimus. Minime probatur; loquitur enim hic sanctus Doctor de corruptelis ad quas consensus noster ostium aperuit.

(b) Hunc locum Mss. Rhem., Corb. Germ., Vindoc., ea ratione hic exhibent qua jam num. 39 observatum.

seræ desperationis enutrivit? Cum enim culpa in usum venerit, ei jam animus etiam si appetat, debilius resistit; quia quot vicibus pravæ frequentationis astringitur, quasi tot vinculis ad mentem ligatur. [Vet. XXIX.] Unde fit ut enervis animus, cum solvi non valet, ad quædam se solatia falsæ consolationis inclinet; quatenus venturum judicem tantæ sibi misericordiæ spondeat, ut eos etiam quod arguendos invenerit penitus non occidat. Cui rei hoc deterius accidit, quod ei multorum similium lingua consentit, cum multi etiam male gesta laudibus exaggerant: unde fit ut incessanter crescat culpa, favoribus nutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignum præmio laudis videtur. Unde bene per Salomonem dicitur: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* (Prov. 1, 10). Peccatores etenim lactant, cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata favoribus extollunt. An non lactantur, de quo per Psalmistam dicitur: *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: et qui iniqua gerit benedicitur* (a) (Psal. ix, 24)?

52. *Peccati quartus gradus difficilius corrigitur.* — Sciendum quoque est, quod tres illi modo peccantium juxta descensus sui ordinem facilius corriguntur, quartus vero iste difficilius emendatur. Unde et Redemptor noster puellam in domo, juvenem extra portam, in sepulcro autem Lazarum suscitavit. Adhuc quippe in domo mortuus jacet, qui latet in peccato. Jam quasi extra portam educitur, cujus iniquitas usque ad inverecundiam publicæ perpetrationis aperitur. Sepulturæ vero aggere premitur, qui in perpetratione nequitiae etiam usu consuetudinis pressus gravatur. Sed hos ad vitam miseratus revocat, quia plerumque divina gratia, non solum in occultis, sed etiam in apertis iniquitatibus mortuos, et mole pravæ consuetudinis pressos, respectus sui lumine illustrat. Quartum vero mortuum Redemptor noster nuntiante discipulo agnoscit, nec tamen suscitavit, quia valde difficile est ut is quem post usum malæ consuetudinis etiam adulantium linguæ excipiunt, a mentis suæ morte revocetur. De quo et bene dicitur: (b) *Sine mortuos sepelire mortuos suos* (Luc. ix, 60). Mortui enim mortuos sepeliunt, cum peccatores peccatorem favoribus premunt. Quid (c) enim aliud est peccare, quam occumbere; et sepelire, quam abscondere? Sed qui peccantem laudibus prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. Erat autem et Lazarus mortuus, sed tamen non a mortuis sepultus. Fideles quippe mulieres illum obruerant, quæ et ejus mortem vivificatori nuntiabant. Unde et protinus ad lucem rediit, quia cum in peccato animus moritur, citius ad vitam reducitur, si super hunc

(a) In Ms. Colb., post, *benedicuntur*, sequitur: *difficile emendatur peccatum, quod linguis pravorum nutritur*. Quæ verba, addito enim Gussanv. in suam editionem transtulit, quamvis orationis seriem solvant, et ab omnibus aliis Codicib. sive manu exaratis, sive excusis exsulent.

(b) In pler. Mss., *sine mortuos sepeliant mortuos suos*. Melius unus Compend. et Val. Cl., *sine mortuos, ut sepeliant mortuos suos*. Ita olim legebatur in Ulic.

A sollicitæ cogitationes vivunt. Aliquando autem, sicut superius 126 dictum est, ipsa spe mentem non intercipit, sed hanc deterior desperatio configit, quæ dum omnem spem veniæ funditus interimit, erroris lacte animam uberius nutrit.

[Vet. XXX, Rec. XXVI]. 53. *Job se in primo homine peccasse, et hujus peccati ærumnas deflet.* — Concideret igitur sanctus vir, post primam culpam quanta deterius homo mala commisit; postquam paradysum perdidit, usque ad quanta hujus exsili prærupta descendit, et dicat: *Quare non vulva mortuus sum?* id est, cum serpentis suggestio peccatorem me conciperet, tunc utinam quæ me mors sequeretur agnovissem, ne usque ad delectationem suggestio raperet, et morti acrotius ligaret. *Egressus ex utero non statim perii?* Ac si dicat: Utinam ad exteriorem delectationem exiens, quod interiore lumine privabar agnovissem; et saltem in ipsa delectatione occumberem, ne per consensum mors acrius puniret. *Cur exceptus genibus?* Ac si dicat: Utinam minime me consensus (d) subjectis pravitati sensibus excepisset, ne ipsa me consensio ad audaciam deterius raperet. *Cur lactatus uberibus?* Ac si dicat: Utinam blandiri mihi saltem post mala perpetrata noluissem, ne tanto me culpæ nequius astringerem, quanto me in illa mollius foverem. His itaque reprehensionum suarum vocibus in parente primo se peccasse redarguit. Sed si ad ærumnam hujus exsili nequaquam homo peccando descenderet, dicat qua perfrui quiete potuisset. Sequitur:

CAPUT XXVIII.

C VERS. 13. — *Nunc enim dormiens silerem, et somno meo requiescerem.*

54. *Prima hominis conditio, a qua peccando cecidit. Quietum silentium hominis innocentis.* — Ac hoc in paradiso homo positus fuerat, ut si se ad conditoris sui obedientiam vinculis charitatis astringeret, ad cœlestem angelorum patriam quandoque sine carnis morte transiret. Sic namque immortalis est conditus, ut tamen si peccaret, et mori posset; et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, etiam non mori posset; atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare, vel mori non posset. Ubi igitur post redemptionis tempus, carnis morte interposita, electi transeunt, illos procul dubio parentes primi, in conditionis suæ statu pertitiissent, etiam sine morte corporum transferri potuissent. Dormiens igitur sileret, et somno suo homo requiesceret, dum ad æternæ patriæ requiem ductus, quasi (e) secessum quemdam a clamore hoc humanæ infirmitatis inveniret. Post peccatum namque quasi clamans vigilat, qui contentionem carnis propriæ repugnans portat. Hoc quietis silentium

(c) Barthol.: *Quid enim est aliud sepelire quam occidere?* Sed qui. Aliæ vet. Ed. cum Mss. Reg., pro *occulere*, habent, *occumbere*. In aliis Mss. omittitur, et *sepelire quam abscondere*. Quod typis data sint, Coccio debemus.

(d) Vindoc., *subjectis pravitati genibus excep.*

(e) Mss., magno consensu, *secessum quoddam* hic et infra, cap. ol. 28, nunc c. 29, n. 58.

homo conditus habuit, cum contrahat hostem suum liberum voluntatis arbitrium accepit. Cui quia sua sponte succubuit, mox de se, quod contra se perstreperet, invenit, mox in certamine infirmitatis tumultus reperit; et quamvis in pace silentii ab auctore fuerat conditus, hosti tamen sponte substratus, clamores de pugna toleravit. Ipsa enim carnis suggestio, quasi quidam clamor est contra quietem mentis, quam ante transgressionem homo non sensit; quia nimirum quod de infirmitate posset tolerare, non habuit. Postquam vero se sponte hosti subdidit, astrictus culpæ suæ vinculis, in quibusdam ei etiam nolens servit, et clamores in mente patitur, cum caro spiritui reluctatur. An non clamores 127 intrinsecus audiebat, qui pravæ contra se legis verba tolerabat, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23)? Contempletur ergo vir sanctus in quanta cordis pace requiesceret, si serpentis verba suscipere homo noluisset, et dicat: *Nunc enim dormiens silerem, et somno meo requiescerem*, id est, intra secretum mentis (a) ad conditoris contemplationem secederem, nisi me extra mentationum tumultibus (b) consensus primi culpa prodidisset. Hujus autem quietis gaudiis cum quibus etiam sociis perfrueretur, adjungat, dicens:

CAPUT XXIX [Vet. XXXI, Rec. XXVII].

VERS. 14. — *Cum regibus et consulibus terræ.*

55. *Angelici gaudii socius fuisset. Qui angeli sint reges et consules.* — Ex rebus insensibilibus discimus quid de sensibilibus atque intelligibilibus sentiamus. Terra namque aere fecundatur, aer autem ex cœli qualitate disponitur. Sic jumentis homines, hominibus angeli, archangeli vero angelis præsent. Nam quod jumentis homines præsent, et usu cernimus, et verbis Psalmistæ docemur, qui ait: *Omnia subiecasti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi* (Psal. viii, 8). Quia vero angeli hominibus præsent, per prophetam testatur angelus, dicens: *Princeps regni Persarum restitit mihi* (Dan. x, 13). Quod vero angeli a superiorum angelorum potestatibus dispensentur, Zacharias perhibet propheta, qui ait: *Ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur; et angelus alius egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Jerusalem* (Zach. ii, 3). Si enim in ipsis officiis sanctorum spirituum nequaquam potestates summæ minimas disponerent, nullo modo hoc, quod homini diceret, angelus (c) ab angelo cognovisset. Quia igitur cunctorum conditor omnia per semetipsum tenet, et tamen ad distinguendum pulchræ universitatis ordinem, alia aliis dispensantibus regit, non immerito reges, angelorum spiritus accipimus, qui quo auctori omnium familiarius serviunt, eo subjecta potius regunt. Cum regibus ergo dormiret, quia nimirum jam cum ange-

lis homo quiesceret, si persuasoris linguam sequi noluisset. Qui bene etiam consules vocantur, quia spiritali reipublicæ consulunt, dum nos sibi ad regnum socios jungunt. Bene consules vocantur, quia dum ipsis nuntiantibus voluntatem conditoris agnoscimus, in eis procul dubio consultum ab hac angustia nostræ tribulationis invenimus.

[Vet. XXXII.] 56. *Sancti ante Christum inferno detinebantur, nunc sine mora cælum petunt. Reges et consules sunt sancti prædicatores.* — Sed quia beatus Job sancto æternitatis spiritu impletur, et fuisse, vel futurum esse æternitas non habet, cui nimirum, nec præterita transeunt, nec quæ futura sunt, veniunt, qui cuncta per præsens videt, potest futuros prædicatores Ecclesiæ in præsentia spiritus contemplari, qui postquam de corporibus transeunt, nequaquam per morarum spatia, sicut antiqui Patres, a cœlestis patriæ perceptione differuntur. Mox quippe ut a carnis colligatione exeunt, in cœlesti sede requiescunt, Paulo attestante, qui ait: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cœlis* (II Cor. v, 1). Prius autem quam Redemptor noster morte sua humani generis pœnam solveret, eos etiam qui cœlestis patriæ vias sectati sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerunt: 128 non ut pœna quasi peccatores plecteret, sed ut eos in locis remotioribus quiescentes, quia necdum intercessio Mediatoris advenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpæ prohiberet. Unde juxta ejusdem Redemptoris nostri testimonium, dives qui apud inferos torquetur, in sinu Abrahæ requiescere Lazarum contemplatur (Luc. xvi, 19). Qui profecto si adhuc in imis non essent, hos ille in tormentis positus non videret. Unde et isdem Redemptor noster pro nostræ culpæ debito occumbens, inferna penetrat; ut suos, qui ei inhæserant, ad cœlestia reducat. Sed quo nunc homo redemptos ascendit, illuc profecto si peccare noluisset, etiam sine redemptione pertingeret. Consideret ergo vir sanctus quia si non peccasset, illuc etiam non redemptus ascenderet, ad quod prædicatores sanctos post redemptionem necesse est cum magno labore pervenire. Et cum quibus jam nunc quiesceret, insinuet, dicens: *Cum regibus et consulibus terræ* [Vet. XXXII]. Reges quippe sunt sancti prædicatores Ecclesiæ, qui et commissos sibi recte disponere, et sua bene regere corpora sciunt; qui dum desideriorum in se motus temperant, super subjectis cogitationibus lege virtutis regnant. Qui bene etiam terræ consules vocantur. Reges enim sunt, quia sibi metipsis præsent; terræ autem consules, quia extinctis peccatoribus vitæ consultum præbent. Reges sunt, quia semetipsos regere sciunt; terræ sunt consules, quia terrenas mentes per exhortationis suæ consilium ad cœlestia pertrahunt. An terræ consul non erat, qui dicebat: *De virginibus autem præceptum*

(a) 1 Remig., cum uno Reg., a conditoris contemplatione non secederem.

(b) Sic Mss. Editi vero, consensus primæ culpæ.

(c) In Mss. Norm. et nonnullis, angelus angelo nuntiaret.

Domini non habeo, consilium autem do (1 Cor. vii, 25)? Et iterum: *Beatior erit, si sic permanserit, secundum meum consilium* (Ibid., 40). Bene autem subditur:

CAPUT XXX [Rec. XXVIII].

IBID. — *Qui ædificant sibi solitudines.*

57. *Turbam tumultuantem in se gestant. Lururiæ deditus, iracundus, avarus, superbus, curis sæcularibus deserviens.* Omnes enim, qui vel illicita appetunt, vel in hoc mundo videri aliquid volunt, densis cogitationum tumultibus in corde comprimuntur; dumque desideriorum turbas intra se excitant, prostratam mentem pede miseræ frequentationis calcant. Alius namque juri se luxuriæ subdidit, atque ante mentis oculos schemata turpium perpetrationum fingit: et cum effectus non tribuitur operis, hoc crebrius agitar intentione cogitationis. Voluptatis perfectio quæritur, et concussus enerviter animus, hinc inde et sollicitus et cæcatus, occasionem nequissimæ expletionis rimatur. Mens itaque hæc quasi quemdam populum patitur, quæ insolenti cogitationum tumultu vestatur. Alius iræ se dominio stravivit; et quid in corde, nisi jurgia, etiam quæ desunt peragit? Hic sæpe præsentis non videt, absentibus contradicit, intra semetipsum contumelias profert et recipit, receptis autem durius respondet; et cum qui obviet nullus adsit, magnis clamoribus rixas in corde componit. Turbam itaque hicintus sustinet, quem pondus vehemens inflammatae cogitationis premit. Alius juri se avaritiæ tradidit, et fastidians propria, aliena concupiscit. Hic plerumque concupita adipisci non valens, diem quidem in otium, noctem vero in cogitationem versat: torpet ab utili opere, quia fatigatur illicita cogitatione; consilia multiplicat, et sinum mentis cogitationum (a) inventionibus latius expandit; pervenire ad concupita satagit, atque ad obtinenda hæc quosdam secretissimos causarum meatus quærit. Qui mox ut in causa aliquid subtile invenisse se aestimat, jam se obtinuisse quod concupierat, 120 exultat: jam quid etiam adeptæ rei adjungat, excogitat, atque ut in meliori statu debeat excoli, pertractat. Quam quia jam quasi possidet, et quasi ad meliorem speciem adducit, mox insidias invidentium considerat, et quid contra se jurgii moveatur, pensat: exquirat quid respondeat, et cum rem nullam teneat, jam in defensione rei quam appetit, vacuus litigator elaborat. Quamvis ergo nihil de concupita re ceperit, habet tamen in corde jam fructum concupiscentiæ, laborem rixæ. Gravi itaque populo premitur, qui instigantis avaritiæ tumultu vastatur. Alius se tyrannidi superbiæ subiecit; et cor miserum, dum contra homines erigit, vitio substernit

(a) Unus e Remig. et Norm., quos sequuntur Barthol., et aliæ vetust. Editiones, *immensitatibus*.

(b) Ita Corb. Germ., Rhem., Remig. Alii habent *solus repetit*, aut *recipit*. Prætulimus priorem lect., quæ nobiliorem sensum exhibet. Secunda tamen sensu non caret.

(c) In quibusdam Mss., *effectibus*.

(d) Subjiciunt hic Ed., *omnib. dieb. vitæ meæ*; quod abest a melioribus Mss.

A Honorum sublimium infulas appetit, exaltari successibus exquirat, totumque quod esse desiderat, sibi apud semetipsum in cogitationibus depingit: jam quasi tribunali præsidet, jam sibi parere obsequia subjectorum videt, jam cæteris eminet, jam aliis mala irrogat, aliis quia irrogaverint recompensat. Jam apud semetipsum stipatus cuneis ad publicum procedit, jam quibus obsequiis fulciatur conspicit; qui tamen hæc cogitans (b) solus repetit; jam alia conculcat, alia sublevat; jam de conculcatis satisfacit odiis, jam de sublevatis recipit favores. Qui igitur tot phantasmata cordi imprimit, quid iste aliud quam somnium vigilans videt? Quia ergo tot rerum causas quas fingit tolerat, nimirum intrinsecus natus ex desiderio turbas portat. Alius jam illicita refugit, sed tamen bonis mundi carere pertimescit: concessa tenere appetit, videri inter homines minor erubescit, et curat summopere ne inops in domo sit, ne despectus in publico. Exquirat quid sibi sufficiat, quid necessitas subjectorum petat; atque ut sufficienter jura patronatus subditis expleat, patronos quærit quibus ipse famuletur; sed his dum familiariter jungitur, eorum procul dubio causis implicatur, quibus sæpe consentit in illicitis, et mala quæ propter semetipsum non appetit, committit propter alia quæ non derelinquit. Nam sæpe dum honorem suum in hoc mundo imminui trepidat, ea apud majores personas approbat, quæ jam per proprium judicium damnat. Is dum sollicite cogitat, quid patronis debeat, quid subjectis; quid sibi augeat, (c) quid affectibus prosit, quasi tanta frequentia turbarum premitur, quanta curarum importunitate laceratur.

[Vel. XXXIV.] 58. *Sole secum sunt qui vitia subegerunt.* — At contra sancti viri, quia nihil hujus mundi appetunt, nullis procul dubio in corde tumultibus premuntur; omnes quippe inordinatos desideriorum motus a cubili cordis, manu sanctæ considerationis ejiciunt, et quia transitoria cuncta despiciunt, ex his nascentes cogitationum insolentias non patiuntur. Solam namque æternam patriam appetunt; et quia nulla hujus mundi diligunt, magna mentis tranquillitate perfruuntur. Unde et recte dicitur: *Qui ædificant sibi solitudines.* Solitudines quippe ædificare, est a secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, 130 et una intentione æternæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelare. An non cunctos a se cogitationum tumultus expulerat, qui dicebat: *Unam petii a Domino. hanc requiram, ut inhabilem in domo Domini* (d) (Psal. xxvi, 4)? A frequentia quippe terrenorum desideriorum fugerat, (e) ad magnam videlicet solitudinem semetipsum, ubi eo tutius nihil extraneum conspiceret, quo incompetens nihil amaret. A tumultu rerum (f) temporalium magnum quemdam

(e) In Vulgatis, *et ad magnam videlicet solitudinem semetipsum contulerat*; quo depravatur sensus sancti Gregorii non aliam nobis solitudinem ostendentis quam nosmetipsos, non alium secessum quam mentem quietam, ut paulo post legitur.

(f) Edit., *corporalium*. At Mss., *temporalium*; ibid., *magnum quoddam secessum*, legitur in Mss., pro *magnum quemdam*; vide quæ diximus supra, n. 54.

secessum (a) petierat quietam mentem, in qua tanto purius Deum cerneret, quanto hunc cum se solo solum inveniret.

59. *Et vere consules sunt, quia consulere aliis non desistant.* — Bene autem hi, qui sibi solitudines construunt, etiam consules vocantur, quia sic in se solitudinem mentis ædificant, ut tamen in quo prævalent, aliis per charitatem consulere minime desistant. Hunc ergo, quem modo prætulimus consulem, paulo subtilius perpendamus, quomodo ad præbenda vitæ sublimioris exempla, subjectis populorum cuneis, virtutum calculos spargat. Ecce ad insinuandam retributionem boni pro malo, de semetipso fateatur, dicens: *Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis* (Ps. vii, 5). Ad dilectionem conditoris excitandam insinuat, dicens: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (Psal. lxxii, 28). Ad formam sanctæ humilitatis imprimendam, secreta cordis sui indicat, dicens: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei* (Psal. cxxx, 1). Ad imitandam zeli rectitudinem exemplo suo nos excitat, dicens: (b) *Nonne qui te oderunt, Deus, oderam eos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi* (Psal. cxxxviii, 22). Ad æternæ nobis patriæ desiderium succedendum, vitæ præsentis longitudinem deplorat, dicens: *Heu (c) mihi! quod incolatus meus prolongatus est* (Psal. cxix, 5). Largitate nimirum (d) consulatus emicuit, qui exemplo conversationis propriæ, tot nobis virtutum calculos spargit.

[Vet. XXXV.] 60. Sed (e) iste consul an sibi etiam solitudinem ædificet, narret. Ait enim: *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine* (Psal. liv, 8). Fugiens elongat, quia a turba desideriorum temporalium in alta Dei contemplatione se subleat. Manet vero in solitudine, quia perseverat in remota mentis intentione. De qua bene solitudine Domino Jeremias ait: *A facie manus tuæ solus sedebam, quoniam comminatione replesti me* (Jerem. xv, 17). Facies quippe manus Dei, est illa percussio iusti iudicii, qua superbientem hominem a paradiso repulit, et in hac cæcitate (f) præsentis exsilii exclusit. Comminatio vero ejus, est terror adhuc supplicii sequentis. Post faciem igitur manus adhuc nos minæ terrificant, quia per experimentum iudicii jam nos et pœna præsentis exsilii percussit, et si peccare non desistimus, æternis adhuc suppliciis addicit. Consideret ergo vir sanctus, projectus huc, unde homo ceciderit, atque hunc post ista peccantem, quo adhuc iustitia iudicantis rapit; et cunctas a se desideriorum temporalium turbas ejiciat, seque in magna mentis solitudine

A abscondat, dicens: *A facie manus tuæ solus sedebam, quoniam comminatione replesti me.* Ac si aperte dicat: Dum considero quid jam per iudicii experimentum patior, a tumultu desideriorum temporalium trepidus mentis secessum peto, quia et adhuc acrius illa quæ minaris, æterna supplicia formido. Bene ergo de regibus atque consulibus dicitur: *Qui ædificant sibi solitudines.* Quia ii qui et se bene regere, et consulere aliis sciunt, quoniam præsentari interim illi intimæ quieti non possunt, hanc apud semetipsos per studium tranquillæ mentis imitantur. Sequitur:

CAPUT XXXI.

VERS. 15. — *Cum principibus, qui possident aurum, et replent domos suas argento.*

B 61. *Principes sunt rectores Ecclesiæ, aurum sapientia, argentum verbum Dei.* — Quos alios principes, nisi sanctæ Ecclesiæ rectores vocat, quos indesinenter in loco prædicatorum præcedentium divina dispensatio subrogat? De quibus eidem Ecclesiæ Psalmista ait: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram* (Psal. xlv, 17). Quid vero aurum, nisi sapientiam appellat? de qua per Salomonem dicitur: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis* (Prov. xxi, 20). Aurum nempe sapientiam vidit, quam thesaurum vocavit. Quæ et recte auri appellatione signatur; quia sicut auro temporalia, ita sapientia bona æterna mercantur. Si aurum sapientia non esset, nequaquam Laodicæ Ecclesiæ ab angelo diceretur: *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum* (Apoc. iii, 18). Aurum quippe emimus, cum accepturi sapientiam, prius obedientiam præbemus. Ad quem videlicet nos contractum bene (g) quidam sapiens excitat, dicens: *Concupisti sapientiam? Serva mandata, et Dominus (h) præbebit illam tibi* (Eccli. i, 33). Quid autem per domos, nisi conscientiæ designantur? Unde sanato cuidam dicitur: *Vade in domum tuam* (Matth. ix, 6). Ac si aperte audiat: Post exterius miraculum ad conscientiam revertere, et qualem te intrinsecus Deo debeas exhibere, perpende. Quid etiam per argentum, nisi eloquia divina figurantur? de quibus per Psalmistam dicitur: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum* (Psal. xi, 7). Eloquium Domini argentum igne examinatum dicitur, quia sermo Dei si in corde figitur, tribulationibus probatur.

[Vet. XXXVI.] 62. *Si Adam non peccasset, soli nascerentur, qui nunc salvandi sunt.* — Vir igitur sanctus spiritu æternitatis plenus, quæque futura sunt colligat; et quos longe post ventura sæcula gignerent, laxato mentis sinu comprehendat; et magna

(a) 2 Rhem. et unus Remig., *quietam scilicet mentem.* Alii, *quietem mentis* Reg., *inquietam mentem.*

(b) Ed., *nonne qui oderunt te, Domine, oderam?*

(c) Vindoc., Compend., S. Albin., etc., *heu me quod.*

(d) Vet. Ed. cum antiq. Rhem. et Germ., *consolatus*; neque vero infrequens est librariis o pro u depingere.

(e) Sic restituimus ad fidem omnium pene Mss., cum in vet. Ed. et in aliis deinceps legeretur: *Sed iste*

aliis consulens, quomodo sibi. Occasionem errori forsitan præbuit Ms. Reg., in quo habetur: *Sed iste consulens.*

(f) Rhem., Remig., uno excepto, Norm., Reg., Germ., Compend., Longip., S. Albin., Turon., Val. Cl., ita habent, non *inclusit*, ut in vet. Ed. et aliis deinceps.

(g) In Ed. Paris. 1495, Basil. 1514, et Guss., *quidem sapiens, pro quidem sap.*

(h) Mss. Corb. Germ. et Reg., *præbet,*

admiratione consideret cum quibus electis sine labore in æternitate quiesceret, si per appetitum superbiæ nemo peccasset, et dicat : *Nunc enim dormiens silerem, et somno meo requiescerem cum regibus et consilibus terræ qui ædificant sibi solitudines, aut cum principibus qui possident aurum, et replent domos suas argento.* Quia enim si parentem primum nulla peccati putredo corrumpere, nequaquam ex se filios gehennæ generaret; sed hi qui nunc per redemptionem salvandi sunt, soli ab illo electi nascerentur, eosdem electos aspiciat. atque cum eis quomodo quiescere potuisset intendat. Videat sanctos apostolos sic susceptam Ecclesiam regere, ut ei prædicationis verbo non desinant consultum præbere, eosque reges et consules appellet. Videat post hos in eorum loco rectores exsurgere, **132** qui et sapienter vivendo aurum possi deant, et aliis recta prædicando, argento sacræ locutionis enitescant, eosque principes repletis conscientiarum domibus auro et argento divites memoret. Sed, quia aliquando prophetico spiritui nequaquam sufficit ut ventura prævideat, nisi cordi prophetantis etiam præterita et antiqua repræsentet, sanctus vir infra supraque oculos aperit, et non solum ventura conspiciat, sed etiam transacta ad memoriam reducit. Nam protinus adjungit ;

CAPUT XXXII [Rec. XXIX].

VERS. 16. — *Aut sicut abortivum absconditum non subsisterem : vel qui concepti non viderent lucem.*

63. *Sancti, ante redemptionis tempus orti, sunt velut abortivi. Plures fuerunt quam quos memorat Moyses.* — Abortivum, quia ante plenum tempus oritur, extinctum protinus occultatur. Quos ergo sanctus vir alios abortivos vocat, cum quibus se quiescere potuisse considerat, nisi electos quosque, qui ab ipso mundi primordio ante redemptionis tempus exorti sunt, et tamen huic mundo semetipsos mortificare curaverunt? Qui conscriptæ legis tabulas non habentes, quasi (a) ab utero mortui sunt, quia auctorem suum naturali lege timuerunt; et cum venturum Mediatorem crederent, studuerunt summopere, mortificandis voluptatibus, etiam quæ scripto non acceperant præcepta servare. Tempus itaque illud, quod juxta mundi initium mortuos huic sæculo patres nostros protulit, quasi abortivi uterus fuit. Ibi namque Abel, qui occidenti se fratri restitisse non legitur (*Genes. iv, 8, 24*). Ibi Enoch, qui talem se exhibuit, ut ambulaturus cum Domino transferretur (*Genes. v, 22, 24*). Ibi Noe, qui per hoc quod divino examini placuit, (b) in mundo mundo superstes fuit (*Genes. vii, 23*). Ibi Abraham, qui dum peregrinus est in sæculo, factus est amicus Deo (*Genes. xii, 1*). Ibi Isaac, qui caligantibus carnis oculis, per ætatem quidem præsentia non vidit, sed per virtutem prophetici spiritus in futuris etiam sæculis magna videndi luce radiavit (*Genes. xxvii, 1*). Ibi Jacob, qui iram fratris

(a) Sic Mss. Corb. Germ., Rhem., Remig., Vindoc., etc., ubi Editi habent *in utero*.

(b) Germ. et nonnulli al., *immundo mundo*. Corb. Germ., Reg., Colb., *in mundum* (hoc est fortasse in mundi restorationem) *mundo superstes*.

humiliter fugit, clementer edomuit; qui prole quidem secundus exstitit, sed tamen spiritus ubertate fecundior, eandem prolem sub prophetiæ suæ vinculis astrinxit (*Genes. xxxiii, 4*). Bene autem abortivum hoc absconditum dicitur, quia a mundi primordiis, dum quosdam paucos Moyse scribente cognoscimus, pars nobis maxima humani generis occultatur. Neque enim tot justos solummodo usque ad acceptam legem exstitisse credendum est, quot Moyses brevissima descriptione perstrinxit. Quia ergo a mundi primordio edita multitudo bonorum, ex magna parte notitiæ nostræ subtrahitur, abortivum hoc absconditum vocatur. Quod et non substituisse dicitur, quia, enumeratis paucis, eorum frequentia nullo apud nos memoriæ scripto retinetur.

[*Vel. XXXVII.*] 64. *Concepti sunt, sed lucem non viderunt, qui post legem ante Christum nati.* — Recte vero additur : *Vel qui concepti non viderunt lucem.* Hi namque, qui post acceptam legem in hoc mundo nati sunt, auctori suo ejusdem legis sunt admonitione concepti. Sed tamen concepti lucem minime viderunt, quia ad adventum incarnationis Dominicæ, quamvis hanc fideliter crederent, pervenire nequiverunt. Incarnatus quippe Dominus dicit : *Ego sum lux mundi* (*Joan. viii, 12*). Atque ipsa Lux ait : *Multi prophetae et justi desideraverunt videre quæ videtis, et non viderunt* (*Matth. xiii, 17*). Concepti igitur non viderunt lucem, quia ad spem venturi Mediatoris apertis prophetarum vocibus excitati, nequaquam potuerunt cernere ejus incarnationem. **133** In his itaque conceptus interior formam fidei edidit, sed hanc usque ad apertam visionem divinæ præsentiae non perduxit, quia prius hos a mundo more interveniens rapuit, quam manifesta mundum Veritas (c) illustravit.

[*Vel. XXXVIII.*] 65. *Job præterita cernens et futura, ad æterna anhelat.* — Vir igitur sanctus spiritu æternitatis plenus, manu cordis cuncta labentia ad memoriam astringit; et quia angusta est omnis creatura creatori, per eundem spiritum, qui (d) nihil in se vel juxta se aliud, nisi semper esse habet, hoc quod erit, hoc quod præterit, conspiciat; ac infra supraque mentis oculum tendit, et venientia veluti transacta considerans, ad æternum esse medullitus inardescit, dicens : *Nunc enim dormiens silerem. Nunc enim præsentis est temporis.* Et quid est stantem semper in præsentī quietem quærere, nisi ad illud, cui nihil venit, nihil præterit, gaudium æternitatis anhelare? Quod nimirum Veritas semper esse suum, ut nobis, utcumque infunderet, Moyse mediante insinuat, dicens : *Ego sum qui sum. Et dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos* (*Exod. iii, 14*). Sed ecce, quia labentia conspiciat, quia semper præsens gaudium quærīt, quia venturæ lucis memorat, quia electorum ejus ordines enumerans pensat : ipsam jam nobis apertius quietem hujus lucis insinuet, et quid apud illam quotidie de pravorum conversa-

(c) Rhem. et Remig., *mundo illustravit*.

(d) Sic Mss. Corb. Germ., Rhem., Remig., Compend., Vindoc., Editi habentibus *nihil ex se*; et mox, *omne quod erit, pro hoc quod erit*.

tione (a) agitur, verbis manifestioribus demonstret. A
Sequitur :

CAPUT XXXIII [Vet. XXXIX, Rec. XXX].

VERS. 17. — *Ibi impii cessaverunt a tumultu, et ibi requieverunt fessi robore.*

66. *Impii Incarnationis beneficio a gravi labore erepti.* — Paulo ante jam diximus quia corda peccantium per hoc quod strepitus desideriorum possidet, gravis cogitationum instigantium tumultus premit. Sed in hac luce, quam concepti minime viderunt, a tumultu suo impii cessare perhibentur, quia nimirum Mediatoris adventum, quem patres in lege positi diu præstolati sunt, ad vitæ suæ requiem populi gentiles invenerunt, Paulo attestante, qui ait : *Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est (Rom. xi, 7).* In hac itaque luce impii a tumultu cessant, dum perversorum mentes, veritate cognita, laboriosa mundi desideria fugiunt, et tranquillitati intimi amoris acquiescunt. An non ad cessationem vocat Lux ipsa, quæ ait : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam : tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ; jugum enim meum suave est, et onus meum leve est (Math. xi, 28, 29, 30) ?* Quid enim grave mentis nostræ cervicibus imponit, qui vitari omne desiderium quod perturbat præcipit ? Quid grave subjectis jubet, qui declinari laboriosa mundi hujus itinera admonet ? Attestante autem Paulo apostolo, *Christus pro impiis mortuus est (Rom. v, 6).* Sed idcirco dignat est pro impiis ipsa Lux occumbere, ne impii in tenebrarum suarum tumultu remanerent. Contempletur ergo vir sanctus quod Lux per incarnationis suæ mysterium ex gravi labore impios eripit, dum ab eorum cordibus desideria pravitatis tergit ; contempletur quod conversi quique quietem, quam percipere in æternitate desiderant, hic jam per tranquillitatem mentis degustant, et dicat : *Ibi impii cessaverunt a tumultu, et ibi requieverunt fessi robore.*

134 67. *Quo plus in amore Dei roboramur, eo magis deficimus a propria virtute. Lux æterna locus noster.* — Omnes enim qui in hoc mundo fortes sunt, robore quasi fortes sunt, non robore defessi. Qui vero in auctoris sui amore roborantur, quo magis in concupita Dei fortitudine convalescunt, eo a propria virtute deficiunt ; et quo robustius æterna appetunt, eo a temporalibus salubri defectione lassantur. Hinc Psalmista amoris sui robore fessus dicebat : *Defecit (b) in salutari tuo anima mea (Psal. cxviii, 81).* In salutare enim Dei proficiendo defecerat, quia æternitatis lucem desiderans, a carnis jam fiducia fractus anhelabat. Hinc rursum dicit : *Concupivit, et defecit anima mea in atria Domini (Psal. lxxxiii, 3).* Qui nimirum cum diceret, *Concupivit*, recte subdidit, *Et defecit* : quia valde minor est divinitatis concu-

piscencia, quam non mox etiam proprius sequitur defectus. Qui enim ad appetenda æternitatis atria accenditur, dignum profecto est ut ab hoc temporalitatis amore lassetur, ut tanto frigescat ab studio sæculi, quanto surgit ardentior in amorem Dei. Quem scilicet si perfecte arripit, mundum etiam plene derelinquit ; et eo funditus temporalibus moritur, quod ad supernam vitam altius afflatu æternitatis animatur. An non robore suo fessam se invenerat, quæ dicebat : *Anima mea liquefacta est, ut (c) locutus est (Cant. v, 6) ?* Quia nimirum mens dum occultæ locutionis aspiratione tangitur, a statu suæ fortitudinis infirmata, ipso quo absorbetur desiderio liquatur ; et inde se apud semetipsam fessam invenit, unde ultra se esse conspicit fortitudinem, quam conscendit. Hinc propheta, cum visionem Dei se conspexisse diceret, adjungit, *Elangui et ægrotavi per dies plurimos (Dan. viii, 27),* quia cum ad virtutem Dei mens stringitur, a fortitudine propria caro lassatur. [Vet. XL.] Hinc Jacob, qui angelum tenuit, uno mox pede claudicavit (*Genes. xxxii, 25*), quia qui vero amore sublimia respicit, jam in hunc mundum duplicibus incedere desideriis nescit. Uno enim pede innititur, qui solo Dei amore roboratur ; et necesse est ut alius marceat, quia, mentis virtute crescente, oportet procul dubio ut carnis fortitudo torpescat. Beatus igitur Job alta fidelium corda respiciat, atque perpendat quem sinum intimæ quietis inveniunt, dum a viribus propriis in Deum proficiendo lassantur, et dicat : *Ibi requieverunt fessi robore.* Ac si aperte insinuet, dicens : Illic requies lucis remunerat, quos hic interius recreans proventus fatigat. Nec movere debet quod lucem nominans, nequaquam subdidit : *In hac, sed Ibi.* Quam enim continere electos conspicit, quasi locum nostrum hanc esse deprehendit. Unde Psalmista cum incommutabilitatem æternitatis aspiceret, dicens : *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient (Psal. ci, 28),* hunc electorum locum esse denuntiat, subdens : *Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi (Ibid., 29).* Deus enim, qui sine situ omnia continet, nobis ad se venientibus locus non localis manet. Quem locum dum pertingimus, etiam ipsa in hac vita mentis nostræ tranquillitas, quanta fuerit perturbatio videmus ; quia etsi jam justis in pravorum comparatione quieti sunt, in æstimatione tamen quietis intimæ omni modo quieti non sunt. Unde et bene subditur :

CAPUT XXXIV.

VERS. 18. — *Et quondam vincti pari' r sine molestia.*

68. *Vincula dura quibus hic ligantur etiam justis.* — Justos enim quamvis nullus desideriorum carnalium tumultus possideat, duris tamen vinculis eos in hac vita positos suæ molestia corruptionis 135 ligat. Scriptum quippe est : *Corpus quod corrumpitur,*

(a) Corb. Germ. et aliqui alii, *de pravorum conversione*. Lectionem hanc utpote sequentibus consonam anteponeamus, nisi Mss. melioris notæ multitudo præponderaret.

(b) Ita Corb. Germ. et alii vetust. Mss. et antiqua

Ed. Basil. In aliis, *defecit in salutare tuum.*

(c) Editi, *ut dilectus locutus est*. Abest *dilectus* a Mss. Corb. Germ., Reg., Colb., antequam secundam manum pateretur.

aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. ix, 15). Eo itaque ipso quo adhuc mortales sunt, corruptionis suæ pondere gravantur, et astricti molestia vincti sunt, quia in illa adhuc libertate vitæ incorruptibilis non exsurgunt. Aliud namque de mente, aliud de corpore tolerant, et contra semetipsos quotidie in interno certamine desudant. Annon duro molestiæ vinculo ligantur, quorum nimirum mens sine labore in ignorantia solvitur, et non nisi cum studio laboris eruditur? (a) Coacta erigitur, libens jacet, ab infirmis vix levatur, et tamen elevata protinus labitur. Semetipsam laboriose vincendo, superna conspiciat; sed reverberata, lumen, quod se irradiaverat, refugit. Annon duro molestiæ vinculo ligantur, quos cum accensus spiritus ad sinum pacis intimæ pleno desiderio pertrahat, fervente certamine caro perturbat? Quæ, etsi jam ante faciem velut ex adverso acie erecta non obviat, adhuc tamen a mentis dorso quasi captiva submurmurat: et (b) quamvis timendo, sed tamen turpi strepitu in corde speciem pulchræ quietis fœdat. Electi igitur etsi valenter omnia superant, cum securitatem pacis internæ desiderant, gravis eis est molestia, adhuc habere quod vincant. (c) Qui his exceptis, ea etiam vincula sustinent, quæ gravis exterius necessitas astringit. Esurire quippe, sitire, lassescere, vincula corruptionis sunt: quæ scilicet solvi nequeunt, nisi cum in illam immortalitatis gloriam nostra mortalitas permutatur [Vet. XLI.] Replemus etenim refectionibus corpus, ne extenuatum deficiat; extenuamus abstinence, ne nos repletum premat. Vegetamus hoc motibus, ne situ immobilitatis intereat; sed citius hoc collocando sistimus, ne ipsa sua vegetatione succumbat. Adjumentis hoc vestium tegimus, ne frigus interimat, et quæsitæ adjumenta projicimus, ne calor exurat. Tot igitur diversitatibus occurrentes quid agimus, nisi corruptibilitati servimus, ut saltem multiplicitas impensi obsequii corpus sustineat, quod anxietas infirmæ mutabilitatis gravat? Unde bene per Paulum dicitur: *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit in spe: qui et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei* (Rom. viii, 20). Vanitati quippe creatura non volens subditur, quia homo, qui ingenitæ constantiæ statum volens deseruit, pressus justæ moralitatis pondere, nolens mutabilitatis suæ corruptioni servit. Sed creatura hæc tunc a servitute corruptionis eripitur, cum ad filiorum Dei gloriam incorrupta resurgendo sublevatur. Hic itaque electi molestia vincti sunt, quia adhuc corruptioni suæ pœna deprimuntur. Sed cum corruptibili carne

A exuimur, quasi ab his quibus nunc astringimur, molestiæ vinculis relaxamur. Præsentari namque jam Deo cupimus, sed adhuc mortalis corporis obligatione præpedimur. Jure ergo vincti dicimur, quia adhuc incessum 136 nostri desiderii ad Deum liberum non habemus. Unde bene Paulus æterna desiderans, sed tamen adhuc corruptionis suæ sarcinam portans, vinctus clamat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (Phil. i, 23). Dissolvi enim non quæreret, nisi se procul dubio vinctum videret, Hæc autem vincula, quia certissime rumpenda in resurrectione conspexerat, jam quasi rupta gaudebat Propheta, cum diceret: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis* (Psal. cxv, 7).

B *Epilogus.* — Contempletur itaque vir sanctus, quod conversos peccatores lux interna recipiat, et dicat: *Ibi impii cessaverunt a tumultu.* Contempletur, quod sancti viri desiderii exercitatione fatigati, altius in illo intimo sinu requiescant, et dicat: *Et ibi requieverunt fessi robore.* Contempletur, quod cunctis simul corruptionis suæ vinculis absoluti, ad illa libertatis gaudia incorrupta perveniant, et dicat: *Et quondam vincti pariter sine molestia.* Bene autem dicitur, *Quondam vincti*; quia dum illa semper præsens lætitia cernitur, omne quod erit et defluit, quasi præteritum jam videtur. Dum enim rerum finis attenditur, omne quod præterit, quasi jam fuisse pensatur. Sed omnes hi quos illuc quies interna suscipiet, (d) hic interim quid egerint, narret. Sequitur:

C CAPUT XXXV [Rec. XXXI].

IBID. — *Non exaudierunt vocem exactoris.*

69. *Diabolus exactor. Non exauditur, cum tentanti resistitur.* — Quis alius debet nomine exactoris intelligi, nisi importunus ille persuasor, qui humano generi semel nummum deceptionis contulit, et (e) ab hoc quotidie expetere mortis debitum non desistit? Qui in paradiso homini (f) peccati pecuniam commodavit; sed iniquitate crescente, hanc quotidie cum usuris exigit. De hoc exactore in Evangelio Veritas dicit, *Et iudex tradet te exactori* (Luc. xii, 58). Hujus igitur exactoris vox est tentatio miseræ suggestionis. Audimus autem vocem exactoris, cum ejus tentatione pulsamur; sed non exaudimus, si pulsanti resistimus. D Audit enim, qui tentationem sentit; exaudit vero qui tentationi consentit. Dicatur itaque de justis: *Non exaudierunt vocem exactoris*, quoniam suggestionem ejus etsi audiunt, quia tentantur; non exaudiunt, quia consentire contemnunt, [Vet. XLII.] Sed quia quod valde mens amat, etiam in sermone sæpius replicat, beatus Job, quia internæ pacis frequentiam

illas quas a carnis concupiscentia sustinet molestias.

(d) Excusi, in terra, loco interim, quæ vox est Mss.

(e) Barthol. et vet. Edit., ob hoc. Coc. et seq. Ed., adhuc. At Mss., ab hoc, scilicet ab humano genere.

(f) Editi cum nonnullis Mss., peccanti pecuniam; sequimur Corb. Germ., antiq. Rhem. et Norman., ubi legitur peccati pecuniam. Ad hos accedunt Vindoc., qui habent peccati pecuniam commendavit. Eodem sensu Gregorius dicit peccati pecuniam, quo supra dixit nummum deceptionis.

(a) Expunximus voculam quæ in al. Edit. additam, sed in Mss. peregrinam ac superfluum.

(b) Unus Rhem. et unus Remig., quamvis non timendo; nec displicet sensus, si non timendo referatur ad, sed tamen turpi strepitu, quasi diceret concupiscentiæ luctam, etsi non timendam justis, molestam tamen ob strepitum esse. At huic lectioni non patrocinatur Mss. aut antiquitas aut multitudo.

(c) Ita Mss. probatissimi. In Ed. legitur, Quibus exceptis. Melius, Qui his exceptis, hoc est, præter

diligens conspiciat, (a) descriptioni ejus iterum servit, dicens :

CAPUT XXXVI.

VERS. 19. — *Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a domino suo.*

70. *Ut hic merita, ita in cælum erunt præmia diversa.* — Quia in hac vita nobis est discretio operum, erit in illa procul dubio discretio dignitatum, ut quod hic alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat. Unde in Evangelio Veritas dicit : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (Joan. xiv, 2). Sed in eisdem multis mansionibus erit aliquo modo ipsa retributionum diversitas concors ; quia tanta (b) vis in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exsultet. Unde et non æque laborantes in vinea (Matth. xx, 10), æque 137 cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multæ sunt, et tamen eundem denarium dispares laboratores accipiunt ; quia una cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamvis non una sit omnibus sublimitas vitæ. Parvum et magnum in hac luce conspexerat, qui ex voce capitis dicebat : *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (Psal. cxxxviii, 16). Parvum et magnum conspexerat, cum dicebat : *Benedixit omnes timentes se Dominus, pusillos cum majoribus* (Psal. cxlii, 13).

71. *Quis peccati servus, quis ab eo liber, et quod hic nemo ab eo liber.* — Bene autem subditur : *Et servus liber a domino suo.* Scriptum quippe est, *Omnis qui peccat, servus est peccati* (Joan. viii, 34) ; quia nimirum quisquis se pravo desiderio subicit, iniquitatis dominio dudum libera mentis colla supponit. Sed huic (c) domino contradicimus, cum iniquitati quæ nos ceperat, reluctamur ; cum consuetudini violenter resistimus, et desideria perversa calcantes contra hanc jæs nobis libertatis ingenitæ vindicamus ; cum culpam pœnitendo percutimus, et maculas sordium fletibus lavamus. Plerumque autem jam mens quidem quod perverse egisse se meminit, deplorat ; jam prave acta non solum deserit, sed amarissimis etiam lamentis punit ; sed tamen dum eorum quæ egit reminiscitur, (d) gravi de judicio pavore terretur. Jam se perfecte convertit ; sed adhuc se perfecte in securitatem non erigit, quia dum quanta sit districtio extremi examinis pensat, inter spem ac formidinem sollicita trepidat, quia justus judex veniens, quid de perpetratis reputet, quid relaxet, ignorat. Nam quam prava com-

A miserit, meminit ; sed an commissæ digne defleverit, nescit ; ac ne culpæ immanitas modum pœnitentiæ transeat, metuit. Et plerumque culpam jam veritas relaxat, sed mens afflictæ adhuc de venia, dum valde sibi est sollicita, (e) trepidat. Servus ergo hic jam fugit dominum, sed liber non est, quia peccatum suum homo jam corrigendo et pœnitendo deserit, sed tamen adhuc districtum judicem de ejus retributione pertimescit. Ibi ergo servus a domino liber erit, ubi jam de peccati venia dubietas non erit, (f) ubi jam securam mentem culpæ suæ memoria non addicit, ubi non sub reatu animus trepidat, sed de ejus indulgentia liber exsultat.

138 72. *An nulla in cælo peccati memoria : quæ hæc beatitudini non officiat.* — Sed si nulla ibi homo peccati sui memoria tangitur, ereptum se unde gratulatur ? Aut quomodo largitori gratias refert de venia quam accepit, si interveniente oblivione transactæ nequitie, esse se pœnæ debitorem nescit ? Neque enim neglectæ prætereundum est quod Psalmista ait : *Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo* (Psal. lxxxviii, 1). Quomodo enim Dei misericordias in æternum cantat, si se fuisse miserum ignorat ? Et si miseriæ transactæ non meminit, (g) unde largitati misericordiæ laudes reddit ? Sed rursum quærendum est, quomodo electorum mens perfecta esse in beatitudine poterit, si hanc inter gaudia memoria sui reatus tangit ? Aut quomodo perfectæ lucis clarescit gloria, quam reducta ad animum obumbrat culpa ? Sed sciendum est quia sicut sæpe nunc tristium læti reminiscimur, ita tunc transactæ nequitie sine læsione nostræ beatitudinis recordamur. Plerumque enim incolumitatis tempore ad memoriam dolores præteritos sine dolore reducimus ; et quo ægros recolimus, eo nos incolumes plus amamus. Erit ergo et in illa beatitudine culpæ memoria, non quæ mentem polluat, sed quæ nos (h) arctius lætitiæ astringat ; ut dum doloris sui animus sine dolore reminiscitur, et debitorem se medico verius intelligat, et eo magis acceptam salutem diligat, quo de molestia meminit, quid evasit. In illa itaque lætitia sic tunc sine tædio mala nostra conspiciamus, sicut nunc in luce positi, sine ulla cordis caligine animo tenebras videmus ; quia etsi obscurum est quod mente cernimus, de judicio est hoc luminis, non de passione cæcitatæ. Et in æternum ergo laudem misericordiæ largitori nostro referimus, et nequaquam (i) miseriæ conscientia gravamur ; quia dum mala nostra sine aliquo mentis malo respicimus, et nunquam erit quod corda lau-

(a) Hic ab invicem discrepant tam Mss. quam Edit. Corb. Germ. habet *discretionem ejus iterum servit*. Vet. Edit., *discretionem ejus iterum disseruit*. Coc. et posteriores Ed., *descriptioni ejus iterum inservit*. Sequimur lectionem Cod. Utic., quæ videtur proposito sancti Gregorii magis consona ; loquitur enim de beatorum interna pace his verbis Job significata : *non exaudierunt vocem exactoris*, et aliis antecedentibus. Quam iterum ab eodem describi docet his verbis : *parvus et magnus ibi sunt*.

(b) Editi, *tanta vis amoris*. Abest vox *amoris* a Mss.

(c) Editi, *dominio*. Potiores Mss. quibus inhæremus, *domino*.

(d) Non alio sensu Excusi, *graviter judicii pavore*.

(e) Al., *formidat*, ut habent omnes Vulgat.

(f) Pro ubi Coccius posuit *ibi*, quod deinceps obtinuit renitentibus Mss. ac priorib. Ed.

(g) Ita Corb., Germ., antiq. Rhem. et potiores Mss. Editi cum nonnullis scriptis, *largitori*.

(h) In omnibus Rhem., Remig., Corb. Germ., Reg., Colb., *altius* pro *arctius*, quod tamen magis congruit verbo *astringat*.

(i) In Vulgatis, *miseria conscientia*. Melius Mss., *miseriæ conscientia*, hoc est, intima cognitione et recordatione, qua minime gravantur sancti.

dantium de transactis iniquitatibus polluat, et semper erit quod hæc ad laudem liberatoris accendat. Quia ergo internæ lucis requies sic in se magnos subleuat, ut tamen nec parvulos derelinquat, dicatur recte: *Parvus et magnus ibi sunt*. Quia autem sic ibi conversi

A peccatoris animus culpæ suæ memoria tangitur, ut tamen nulla ejusdem memoriæ confusione deprimatur, congrue subjungitur: *Et servus liber a domino suo*.

LIBER QUINTUS.

Reliquam capitis tertii partem a xx versu, totum caput quartum, et quinti duos priores versus enarrat.

CAPUT PRIMUM.

1. *Sancti hic prospera magis formidare, quam ad-versa.* — Cum valde occulta sint divina judicia, cur in hac vita nonnunquam bonis male sit, malis bene, tunc occultiora sunt, cum et bonis hic bene est, et malis male. Nam cum bonis male est, malis bene, hoc fortasse deprehenditur, quia et boni, si qua deliquerunt, hic recipiunt, ut ab æterna plenius damnatione liberentur; et mali bona, quæ pro hac vita faciunt, hic inveniunt, ut ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Unde et ardenti in inferno diviti dicitur: *Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala* (Luc. xvi, 25). At cum bonis hic bene est, et malis male, incertum valde fit utrum boni idcirco bona accipiant, ut provocati ad aliquid melius crescant; an justo latentique judicio hic suorum operum remunerationem percipiant, ut a præmiis vitæ sequentis inanescant; et utrum malos idcirco adversa feriant, ut ab æternis suppliciis (a) cor-rigentia defendant: an hic eorum pœna incipiat, ut quandoque complenda eos ad ultima gehennæ 139 tormenta perducant. Quia ergo inter divina judicia gravi incertitudinis suæ caligine humana mens pre-mitur, sancti viri cum sibi suppetere prospera hujus mundi conspiciunt, pavida suspitione turbantur. Timent enim ne hic laborum suorum fructus reci-piant; timent ne quod divina justitia latens in eis vulnus aspiciat, et exterioribus eos muneribus cu-mulans, ab intimis repellat. Cum vero taciti cogitant quod nec bona agunt, nisi ut soli Domino placeant, nec in ipsa affluentia suæ prosperitatis exsultant, minus quidem de prosperis occulta contra se judicia metuunt, sed tamen eadem prospera, quia se ab in-tima intentione præpediunt, ægre ferunt; et moleste 140 præsentis vitæ blandimenta tolerant, quia per hæc se utcumque tardari in interno desiderio non ignorant. Plus enim in hoc mundo honor quam despectio occu-pat, et magis prosperitatis sublimitas quam necessi-tatis adversitas gravat. Per hanc namque nonnun-quam cum homo exterius premitur, ad concupiscenda quæ intus sunt, (b) liberius relaxatur. Per illam vero animus, dum multis parere cogitur, a desiderii sui cursu retinetur. Unde fit ut sancti viri magis in hoc

B mundo prospera quam adversa formident. Sciunt namque quia mens dum blanda occupatione premitur, aliquando libens ad exteriora derivatur. Sciunt quia sæpe sic hanc clandestina cogitatio decipit, ut quo-modo permutetur ignoret. Pensant autem quæ sint (c) æterna bona quæ cupiunt, et cognoscunt quam nihil sit omne quod blandum temporaliter arridet; cuncta-que hujus mundi prospera mens eorum eo ægre tole-rat, quo supernæ felicitatis est amore sauciata, tan-toque magis in præsentis dulcedinis aspernatione erigitur, quanto hanc conspiciat, quia furtive sibi in æternæ gloriæ despectu blanditur. Unde beatus Job cum supernam requiem contemplatus diceret: *Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a domino suo*, illico adjungit:

CAPUT II [Rec. II].

VERS. 20. — *Quare data est misero lux?*

2. *Æterna contemplantur terrenam prosperitatem refugiunt.* — In Scriptura sacra nonnunquam lucis appellatione prosperitas, noctis autem nomine hujus mundi adversitas designatur. Unde et bene per Psal-mistam dicitur: *Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus* (Psal. cxxxviii, 12). Quia enim sancti viri ita prospe-ritatem sæculi despicientes calcant, sicut et adversi-tatem ejus calcantes tolerant, per magnam mentis celsitudinem mundi sibi et adversa et prospera sub-ternentes dicunt: *Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus*. Ac si apertius dicant: *Sicut intentionis nostræ fortitudinem ejus tristitia non premunt, ita hanc nec blanda corrumpunt*. Sed quia hæc, ut diximus, bo-norum mentem etiam cum non sublevant, (d) pertur-bant, sancti viri, qui se in hujus exsilii ærumna mi-seros cognoscunt, clarescere in ejus prosperitate 141 refugiunt. Unde bene nunc dicitur: *Quare data est misero lux?* Lux enim miseriis datur, quando ii qui sublimia contemplantur, esse se in hac peregrinatione miseriis agnoscunt, claritatem transitorie prosperi-tatis accipiunt. Et cum valde defleant quia tarde ad patriam redeunt, tolerare insuper honoris onera compelluntur. Amore eos æternorum conterit, et gloria de temporalibus arridet. Qui dum cogitant 142 quæ sint quæ in infirmis tenent, et quæ sint quæ de subli-mibus non vident; quæ sint quæ in terra fulciunt,

(a) Omnes Mss. ita habent, et veter. Edit. Paris. et Basil. aliæ, corrigendo defendant.

(b) Mss. Corb. Germ., Reg., Norman., et aliqui, liberius relaxatur.

(c) Nonnulli Mss. et Editi, quæ sint interna. Sed le-gendum esse æterna, patet ex oppositione omnis quod blandum temporaliter arridet.

(d) Vindoc. et antiq. Rhem., probant.

quæ autem de cœlestibus perdiderunt, prosperitatis suæ mœrore mordentur; quia etsi vident nequaquam se ab ea funditus opprimi, pensant tamen sollicite cogitationem suam in amore Domini et in ejus dispensatione partiri. Unde bene cum dicit: *Quare data est misero lux?* protinus adjungit:

CAPUT III [Vet. II, Rec. III].

VERS. 2. — *Et vita his qui in amaritudine animæ sunt.*

3. *Hic in amaritudine sunt electi et reprobi; quo discrimine.* — In amaritudine quippe animæ sunt omnes electi, quia vel punire fiendo non desinunt quæ deliquerunt, vel gravi se mœrore afficiunt, quia longe huc a facie conditoris projecti, adhuc in æternæ patriæ gaudiis non sunt. De quorum corde per Salomonem bene dicitur: *Cor, quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio illius non miscebitur extraneus* (Prov. xiv, 10). In amaritudine namque sunt et corda reproborum, quia ipsis etiam pravis suis desideriis affliguntur; sed eandem amaritudinem nesciunt, quia pensare quod tolerant, sponte sua excæcati non possunt. At contra cor bonorum amaritudinem suam novit, quia ærumnam exilii, in qua projectum lace-ratur, intelligit; et quam sint tranquilla quæ perdidit, quam confusa in quibus cecidit, sentit. Sed hoc amaricatum cor ad gaudium suum quandoque reducit, atque in ejus gaudio extraneus non miscetur; quia is qui nunc ab hoc mœrore cordis foras se per desideria ejicit, seclusus tunc ab illa intima ejus solemnitate remanebit.

4. *Quis mortuus mundo, et cui mundus mortuus.* — Hi itaque qui in amaritudine animæ sunt, mori mundo funditus concupiscunt; ut sicut in sæculo ipsi nihil appetunt, ita jam a sæculo nulla obligatione teneantur. Et plerumque contingit ut jam homo mundum mente non teneat, sed tamen mundus hominem occupationibus astringat: et ipse quidem mundo jam mortuus est, sed ipsi mundus adhuc mortuus non est. Quasi enim adhuc vivus mundus eum conspiciat, dum allo intentum in suis actibus rapere contendit. Unde bene Paulus, cum et ipse sæculum perfecte despiceret, et talem se factum videret, (a) quem jam hoc sæculum concupiscere omnino non posset, ruptis hujus vitæ vinculis liber dicit: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. vi, 14). Mundus quippe ei crucifixus fuerat, (b) quia hunc cordisuo jam mortuum non amabat. Sed et se ipsum mundo crucifixerat, quia talem se ei exhibere studuit, ut ab eo quasi mortuus concupisci non posset. Si enim uno in loco sint mortuus et vivens; etsi mortuus vivum non videt, vivus tamen mortuum videt; si vero utrique sint mortui, alter alterum nequaquam videt. Ita qui jam mundum non amat, sed tamen ab illo vel non volens amatur, etsi ipse velut mortuus mundum non videt, hunc tamen mundus adhuc non mortuus videt. Si vero nec

ipse in amore mundum retinet, nec rursum a mundi amore retinetur, vicissim sibi utrique extincti sunt; quia dum alter alterum non appetit, quasi mortuum mortuus non attendit. Quia igitur Paulus nec mundi gloriam quærebat, nec a mundi gloria ipse quære-batur, et se mundo, et mundum sibi crucifixum esse gloriatur. Quod quia multi appetunt, sed tamen usque ad culmen extinctionis 141 omni modo non assurgunt, recte gementes dicunt: *Quare data est misero lux, et vita his qui in amaritudine animæ sunt?* Vita quippe amaricatis datur, cum hujus mundi gloria tristibus gementibusque tribuitur. In qua nimirum vita pœna se validissimi timoris afficiunt, quia etsi mundum non tenent, adhuc tamen tales esse se metuunt, qui a mundo teneantur; quia nisi ei quantulumcunque viverent, hos ad usum suum procul dubio non amaret. Mare enim viva corpora in semetipso retinet; nam mortua extra se protinus expellit. Sequitur:

CAPUT IV [Rec. IV].

VERS. 21. — *Qui expectant mortem, et non venit.*

5. *Mori sæculo appetentes, sæpe humanis ministeriis servire coguntur. Non sine suo et aliorum lucro.* — Desiderant quippe mortificare se funditus, atque ab omni vita gloriæ temporalis extinguere; sed occultis sæpe Dei judiciis vel præesse in regimine, vel occupari injunctis honoribus compelluntur, atque inter hæc mortificationem plenissimam indesinenter expectant. Sed expectata mors non venit, quia eorum usus temporali gloriæ etiam nolens vivit, quam tamen pro divino (c) timore tolerant. Et intus quidem servant desiderium pietatis, foris autem explent ministerium ordinis; quatenus nec a perfectione per intentionem recedant, nec dispositioni conditoris per superbiam contradicant. Mira (d) enim divinitatis pietate agitur, cum is qui perfecto corde ad contemplationem tendit, humanis ministeriis occupatur; ut et multis infirmioribus ejus mens perfecta proficiat, et quo se ipse imperfectum respicit, inde ad humilitatis culmen perfectior assurgat. [Vet. III.] Nonnunquam etenim sancti viri unde desideriorum suorum detrimenta tolerant, inde majora lucra, conversis aliis, reportant; quia dum eis vacare ut appetunt non licet, rapere secum alios, quibus admiscentur, libet. Fit ergo mira (e) dispensatione pietatis ut unde se destructiores aestimant, inde locupletiores ad cœlestis patriæ constructionem surgant.

6. *Desideria pia sæpe Deus explere differt, ut crescant.* — Nonnunquam vero idcirco ad concepta desideria minime perveniunt, ut ipsa interveniente tarditate, ad eadem desideria laxato mentis sinu dilatentur; et quæ extenuari fortasse impleta poterant, magna dispositione agitur, ut repulsa crescant. Sic quippe mortificari appetunt, ut jam perfecte, si liceat, conditoris sui faciem contemplantur. Sed eo-

(a) Ita Mss. pene omnes, non, quod jam, ut in Editis legitur: primam lectionem optimam esse probant quæ sequuntur: *talem se ei (mundo) exhibere studuit, ut ab eo quasi mortuus concupisci non posset.*

(b) Nonnulli cum Corb., a prima manu, quia hunc corde suo.

(c) Omnes Mss. sic habent, non, pro divino amore, ut legitur in omnib. Ed., excepta Barthol.

(d) In quibusdam Mss., bonitatis pietate. In Reg. Divinitatis potentia.

(e) Editi, dispositione.

rum desiderium differtur, ut proficiat; et tarditatis suæ sinu nutritur, ut crescat. Unde bene sponsa in sponsi sui desiderio anhelans clamat: *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea; quæsiui illum, et non inveni* (Cant. II, 1). Abscondit se sponsus cum quæritur, ut non inventus ardentius quæretur; et differtur quærens sponsa, ne inveniatur, ut tarditate sua capacior reddita, multiplicius quandoque inveniatur quod quærebat. Unde beatus Job cum diceret: *Exspectant mortem, et non venit*, ut hoc ipsum quærentium desiderium subtilius expleret, illico adjungit:

CAPUT V [Rec. V].

IBID. — *Quasi effodientes thesaurum.*

7. *Crescunt, ubi finis propinquior.* — Omnes namque qui fodiendo thesaurum quærent, cum fodere altius coeperint, ad (a) laborem instantius inardescunt; quia quo se thesauro abscondito jam jamque appropinquare aestimant, eo in effossione enixius laborant. Qui igitur plene 142 mortificationem suam appetunt, quasi effodientes thesaurum quærent; quia quanto fiunt viciniore ad finem, tanto se exhibent ardentiores in opere. Laborando ergo non deficiunt, sed magis ad usum laboris crescunt; quia quo jam præmia propinquiora considerant, eo in opere delectabilius exsulant. Unde bene Paulus quibusdam absconditum æternæ patriæ thesaurum quærentibus dicit: *Non deserentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolantes, (b) et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem* (Hebr. x, 25). Laborantem quippe consolari, est pariter in labore persistere, quia sublevatio laboris est (c) visio collaborantis: sicut cum in itinere comes jungitur, via quidem non (d) abstrahitur, sed tamen de societate comitis labor itineris leviatur. Dum itaque Paulus consolantes se in laboribus quæreret, adjunxit dicens: *Tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem.* Ac si diceret: Eo labor crescat, quo ipsa jam præmia laboris appropinquant, velut si aperte dicat: Thesaurum quæritis? sed eo fodere ardentius debetis, quo jam juxta quæsitum aurum fodiendo pervenistis.

8. *Mortui mundo se intra se a terrenis abscondunt.* — Quamvis hoc quod dicitur: *Exspectant mortem, et non venit, quasi effodientes thesaurum*, intelligi et aliter potest. Quia enim perfecte mori mundo non possumus, nisi intra mentis nostræ invisibilia a visibilibus abscondamur, recte ii qui mortificationem suam appetunt, thesaurum effodientibus comparantur. Mundo enim per invisibilem sapientiam morimur, de qua per Salomonem dicitur: *Si quæsieris illam quasi pecuniam, et sicut thesauros effoderis eam*

(Prov. II, 4, 5). Sapientia quippe in rerum superficie non jacet; quia in invisibilibus latet. Et tunc mortificationem nostram sapientiam contingentes apprehendimus, si relictis visibilibus in invisibilibus abscondamur; si sic hanc, cor effodientes, quærimus, ut omne quod terrenum mens cogitat, a semetipsa, manu sanctæ discretionis ejiciat, et thesaurum virtutis, qui se latebat, agnoscat. Facile enim in se thesaurum (e) invenit, si eam quæ se male presserat molem a se terrenæ cogitationis repellit. Qui autem quæsitam mortem sicut thesaurum dicit, recte subjungit:

CAPUT VI.

VERS. 22. — *Gaudetque vehementer, cum invenerint sepulcrum.*

9. *Divina contemplatio sepulcrum est in quo mens mundo mortua quiescit.* — Sicut enim sepulcrum locus est quo absconditur corpus, ita divina contemplatio quoddam sepulcrum mentis est, quo absconditur anima. Quasi enim huic adhuc mundo vivimus, cum mente in eum foras vagamur; sed mortui in sepulcro abscondimur, cum mortificati exteriorius, in secreto internæ contemplationis celamur. Sancti igitur viri ab importunitate desideriorum temporalium, a tumultu inutilium curarum, a clamore perstreptentium perturbationum, semetipsos sacri verbi gladio mortificare non disinunt, atque intus ante Dei faciem in sinu mentis abscondunt. Unde bene per Psalmistam dicitur: *Abscondes eos in abscondito vultus tui, a conturbatione hominum* (Psal. xxx, 21). Quod quamvis perfecte postmodum fiat, etiam nunc ex magna parte agitur, cum a temporalium desideriorum tumultibus delectatione in interiora rapiuntur; 143 ut mens eorum dum in amorem Dei tota tenditur, nulla inutili perturbatione laceretur. Hinc est quod Paulus per contemplationem mortuos et quasi in sepulcro absconditos discipulos viderat, quibus dicebat: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Col. III, 3, 4). Qui ergo mortem quærit, gaudet dum sepulcrum invenit, quia qui mortificare se appetit, valde ad inventam requiem contemplationis hilarescit; ut exstinctus mundo lateat, et a cunctis exteriorum rerum perturbationibus intra sinum se intimi amoris abscondat.

10. *Mortui olim cum divitiis sepulti.* — Si vero ad hoc quod thesaurus effodi dicitur, etiam sepulori inventio subinfertur, hoc necesse est ut intentio nostra conspiciat, quod antiqui mortuos cum divitiis obruebant. Qui igitur thesaurum quærit, gaudet cum sepulcrum invenerit, quia sapientiam perquirentes, cum sacræ Scripturæ paginas volvimus, cum exempla (f) præcedentium perscrutamur, quasi ex sepulcro gaudium sumimus, (g) quia mentis divitias apud mor-

(a) Antiq. Rhem., ad laborem intentius.

(b) Hic Gussanv. de suo addidit *laborantem*, renitentibus textu Græco, Vulgata, Mss. et Editis omnibus. Occasionem fortasse dedit hujus additionis faciendæ quod sequitur: *laborantem quippe*, etc.

(c) Ita omnes Mss. nostri, non, *visitatio collaborantis*, ut habent quidam Editi. Vet. Edit. Paris. et Basil. consentiunt cum Mss.

(d) In omnibus fere Mss., non *atrahitur*. In Germ.

tamen, non *abstrahitur*. Mox in Corb. Germ., *teratur*; in Reg., *levigatur*.

(e) Additur *quæsitum* in Vulgatis, Manuscriptis non faventibus.

(f) In Editis, *præcedentium patrum*, desideratur *patrum* in Mss.

(g) In omnibus nostris Mss., *quia mentis divitias*, non *et mentis*; mox in Reg. et Germ. *qui quia*, non *quis qui*.

tuos invenimus : qui quia huic mundo perfecte extincti sunt, in occulto cum divitiis requiescunt. Sepulcro ergo dives efficitur, qui per exempla justorum in contemplationis virtute sublevatur. Sed cum requirens dicat : *Quare data est misero lux?* cur hoc ipsum requirere præsumat, insinuat dicens :

CAPUT VII [Rec. VI].

VERS. 23. — *Viro, cujus abscondita est via, et circumdedit eum Deus tenebris.*

11. *Ignorat recte agens utrum perseveraturus sit.* — Via enim sua viro abscondita est, quia etsi jam in qua sit vitæ qualitate considerat, adhuc tamen ad quem finem tendat, ignorat. Etsi jam superna appetit, etsi plenius hæc desideriis quærit, adhuc tamen si in eisdem desideriis permaneat, nescit. Peccata quippe deserentes, ad justitiam tendimus ; et unde venimus, novimus ; sed quo perveniamus, ignoramus. Quid hesternæ die fuimus, scimus ; sed quid contingat crastina nos esse, nescimus. Via ergo sua viro abscondita est, quia sic pedem ponit operis, ut tamen prævidere nequeat exitum consummationis ejus.

[Vet. IV.] 12. *Ignorat utrum quod rectum putat, Deus non damnet. Circumdatur tenebris.* — Est autem et alia viæ nostræ absconditio ; quia nonnunquam ea ipsa quæ recte nos agere credimus, an in districti iudicis examine recta sint, ignoramus. Sæpe enim, sicut et longe superius diximus, opus nostrum causa damnationis est, et proventus putatur esse virtutis. Sæpe unde placari iudex creditur, inde ad irascendum placidus instigatur ; Salomone attestante, qui ait : *Est via quæ videtur (a) homini recto ; novissima autem ejus ducunt ad mortem (Prov. xiv, 12).* Unde sancti viri cum mala superant, sua etiam bene gesta formidant, ne cum bona agere appetunt, de actionis imagine fallantur, ne pestifera tabes putredinis sub boni specie lateat coloris. Sciunt enim quia corruptionis adhuc pondere gravati, dijudicare bona subtiliter nesciunt ; et cum ante oculos extremi examinis regulam deducunt, hæc ipsa in se nonnunquam et quæ approbant metuunt. Et tota quidem mente interna desiderant, sed tamen de incertitudine operum trepidi, quo gradiuntur ignorant. Unde bene postquam dictum est : *Quare data est misero lux?* adjungitur : *Viro, cujus abscondita est via.* Ac si dicatur : Cur hujus vitæ successus (b) accipit, qui sub qua sit æstimatione iudicis iter sui operis nescit? Bene autem subditur : *Et circumdedit eum Deus tenebris.* Tenebris namque homo circumdatur ; quia quamvis cœlestis desiderio ferveat, quid de semetipso sit dispositum intrinsecus, ignorat. Et valde metuit, ne quid sibi in iudicio obviet, quod se de se nunc in desiderio boni fervoris latet. Tenebris homo circumdatur, quia ignorantie suæ calligine premitur. An tenebris

circumdatus non est, qui plerumque præteritorum non meminit, futura non invenit, præsentia vix cognoscit? Tenebris se circumdatum quidam sapiens viderat, cum dicebat : *Quæ in prospectu sunt, (c) invenimus cum labore ; et quæ in cœlis sunt, (d) quis investigabit (Sap. ix, 16)?* His se tenebris Propheta circumdatum vidit, cum dispositionis intimæ penetrare interna non potuit, dicens : *Posuit tenebras latitulum suum (Psal. xvii, 12).* Auctor enim noster, quia nobis in hoc exilium dejectis, lucem suæ visionis abstulit, sese nostris oculis quasi in tenebrarum latibulo abscondit.

13. *Hinc sanctis materia flendi.* — Quas nimirum cæcitatis nostræ tenebras cum studiose conspiciamus. mentem ad lamenta provocamus. Flet enim cæcitatem quam foris patitur, si humiliter meminit quod in interioribus lumine privatur. Cumque tenebras, quibus circumdatur, respicit, splendoris intimi ardenti se desiderio affligit ; omnique intentionis adrisu semetipsam conculcit, et supernam lucem, quam condita deseruit, repulsa quærit. Unde fit plerumque ; ut in ipsis piis fletibus illa interni gaudii claritas erumpat ; et mens, quæ in torpore prius cæca jacuerat, ad inspectionem fulgoris intimi suspiriis vegetata convalescat. Unde bene sequitur :

CAPUT VIII [Rec. VII].

VERS. 24. — *Antequam comedam, suspiro.*

14. *Lacrymas sæpe excipit gaudium contemplationis.* — Comedere namque est animæ, supernæ lucis contemplationibus pasci. Suspirat ergo antequam comedat, quia prius gemitibus tribulationis afficitur, et postmodum contemplationis refectione satiatur. Nisi enim suspiret, non comedit ; quia qui se in hoc exilio per desideriorum cœlestium lamente non humiliat, (e) æternæ patriæ gaudia non degustat. A veritatis enim pabulo jejuni sunt, qui in hac peregrinationis inopia lætantur. Suspirat autem qui comedit ; quia quos amor veritatis afficit, etiam refectio contemplationis pascit. Suspirans Propheta comedebat, cum diceret : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ (f) panes (Psal. xiv, 4).* Luctu enim suo anima pascitur, cum ad superna gaudia flendo sublevatur, et intus quidem doloris sui gemitus tolerat ; sed eo refectionis pabulum percipit, quo vis amoris per lacrymas emanat. Unde et eandem lacrymarum vim beatus Job adhuc sequitur, subdens :

CAPUT IX.

IBID. — *Et quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus.*

15. *Quæ sanctis lugendi et trepidandi causæ.* — Aquæ, cum inundant, cum impetu veniunt ; et crescentibus multipliciter voluminibus, intumescunt. Electi vero dum mentis suæ oculis divina judicia (g) opponunt, dum de occulta super se sententia trepidant,

textus sacræ Scripturæ.

(d) Corb. Germ. et Reg., *quis investigavit.*

(e) Omnes Rhem. et Remig., Corb. Germ., Reg., Val. Cl., *internæ patriæ* : ita etiam vet. Edit.

(f) Corb. Germ., *panis.*

(g) Idem Codex, *apponunt.*

(a) Omnes Rhem. et Remig., Reg. et Germ., *quæ videtur hominibus recta.*

(b) Ita laudati Mss. Vindoc., Norman., Corb. Germ., Reg., etc., nec non vet. Vulgati. In Editis post Cocceium, *successus appetit.*

(c) Particulam *viæ* a Cocceo primum hic adjectam suppressimus auctoritate Mss., vet. Edit. et ipsius

dum se ad Deum pervenire posse confidunt, sed tamen ne non perveniant metuunt, (a) dum præteritorum suorum recolunt, 145 quæ deflent, dum quæ sibi adhuc futura sunt, quia nesciunt, pertimescunt; quasi quædam in eis aquarum more volumina colliguntur, quæ in mœroris rugitus quasi in subjecta littora defluunt. Vir igitur sanctus vidit, quanta sint in lamentis pœnitentiæ volumina cogitationum; atque ipsas mœroris undas inundantes aquas vocavit, dicens: *Et quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus.* [Vet. V.] Nonnunquam vero justi, sicut et paulo superius diximus, in ipsis bonis operibus positi trepidant, ac ne in eisdem occulto aliquo errore displiceant, continuis lamentis vacant. Quos cum divina subito flagella corripunt, auctoris sui se gratiam offendisse suspicantur, quia vel infirmitatibus præpediti, vel amaritudinibus pressi, ad impendenda proximis pia opera non assurgunt. Et cor in lamentum vertitur, quia corpus a devotionis suæ ministerio retardatur. Cumque se mercedem non augere considerant, etiam transacta opera displicuisse formidant. Unde bene beatus Job cum rugitum suum quasi inundantes aquas diceret, illico adjunxit:

CAPUT X.

VERS. 25. — *Quia timor quem timebam evenit mihi, et quod verebar, accidit.*

16. *Judicia Dei quam metuentia.* — Justi igitur deflent et pavent, et magnis se lamentis cruciant, quia deseri formidant; et quamvis de correptione sua gaudeant, eorum tamen trepidam mentem correptione ipsa perturbat; ne malum quod tolerant, non pia percussio disciplinæ sit, sed animadversio justa vindictæ. Quod bene Psalmista considerans ait: *Quis novit potestatem iræ tuæ* (Psal. lxxxix, 11)? Potestas quippe divinæ iræ nostra non potest mente comprehendere, quia ejus dispensatio obscuris super nos dispositionibus, sæpe unde æstimatur deserere, inde nos recipit; et unde nos recipere creditur, inde derelinquit; ut plerumque hoc fiat gratia, quod ira dicitur, et hoc aliquando ira sit, quod gratia putatur. Nonnullos enim flagella corrigunt, nonnullos ad impatientiæ vesaniam perducunt; et alios prospera quia demulcent, ab insania mitigant; alios quia elevant, funditus ab omni spe conversionis eradicant. Cunctos autem vitia ad ima pertrahunt: sed tamen quidam eo ab his facilius redeunt, quo se in eis corruisse altius erubescunt. Et semper virtutes ad superna sublevant; sed nonnunquam quidam dum tumorem de virtute concipiunt, per ipsum tramitem ascensionis cadunt. Quia ergo potestas divinæ iræ minime cognoscitur, in cunctis necesse est ut sine cessatione timeatur. Sequitur:

CAPUT XI [Rec. VIII].

VERS. 26. — *Nonne dissimulavi? (b) nonne silui? nonne quievi? et venit super me indignatio.*

17. *Quæ cogitando, loquendo, agendo peccare so-*

leant in potestate constituti. — Quamvis quolibet in loco positi, cogitando, loquendo, agendo peccemus, tunc tamen per tria hæc animus effrenatius rapitur, cum mundi hujus prosperitate sublevatur. Nam cum præire se potestate cæteros conspiciat, alta de se elate cogitans sentit. Et cum auctoritati vocis a nullo resistitur, lingua licentius per abrupta diffrenatur. Cumque facere quod libet, licet, juste sibi omne æstimat licere, quod libet. Sed sancti viri cum mundi hujus potestate fulciuntur, (c) tanto sub majore mentis disciplina se redigunt, quanto sibi per impatientiam potestatis suaderi illicita quasi licentius sciunt. Cor namque a considerata sua gloria reprimunt, linguam ab immoderata 146 locutione restringunt, opus ab inquietudinis vagatione custodiunt. [Vet. VI.] Sæpe enim qui in potestate sunt, ea quæ recte faciunt, quia elate cogitant, amittunt; dumque se ad cuncta utiles æstimant, etiam impensæ utilitatis sibi meritum damnant. Ut enim cujuslibet facta digniora sint, necesse est ut ei apud se semper indigna videantur, ne eadem bona actio agentis cor sublevet, et sublevando plus auctorem de elatione dejiciat, quam ipsos quibus forte impenditur juvet. Hinc est enim quod rex Babylonis, dum elata mente apud se tacitus voveret, dicens: (d) *Nonne hæc est Babylon, quam ego ædificavi* (Dan. iv, 27)? in irrationale animal protinus versus est. Quod enim factus fuerat perdidit, quia humiliter noluit dissimulare quod fecit. Et quia elatione cogitationis se super homines extulit, ipsum, quem communem cum hominibus habuit, sensum hominis amisit. Sæpe vero qui in potestate sunt, ac subjectorum passim contumelias erumpunt; et hoc quod invigilantes regimini serviunt, per linguæ procacitatem perdunt, minori scilicet formidine judicis verba pensantes, quia qui sine causa fratri, (e) fatue dixerit, gehennæ se ignibus addicit (Matth. v, 22). Sæpe ii qui in potestate sunt, dum sese a licitis retinere nesciunt, ad illicita opera et inquieta dilabuntur. Solus enim in illicitis non cadit, qui se aliquando et a licitis caute restringit. Qua videlicet constrictione religatum bene se Paulus insinuat, dicens: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt* (I Cor. vi, 12). Atque ut ex ipsa religatione ostenderet in quanta se mentis libertate dilataret, illico adjunxit: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate* (Ibid., 12). Cum enim mens concepta desideria sequitur, servire rebus convincitur, quarum amore superatur. Sed Paulus, cui cuncta licent, sub nullius potestate se redigit, quia semel ipsum etiam a licitis restringendo, ea quæ delectata premerent, despecta transcendit.

18. *Quomodo Job hæc vitavit.* — Beatus igitur Job, ut nos erudiat, qualis in potestate fuit innotescat, dicens: *Nonne dissimulavi?* Potestas namque cum habetur, et cogitanda est ad utilitatem, et dissimulanda propter tumorem; quatenus is qui ea utitur,

(a) Mss. Norm., dum præterita sua recolunt.

(b) Vindoc., nonne tacui.

(c) Unus Vindoc. et unus Remig., tanto sublimiori.

mentis disciplinæ.

(d) Vindoc., nonne hæc est Babylon magna, etc.

(e) Corb. Germ. et plur., fatuum.

et ut prodesse debeant, posse se sciat; et ut extolli non debeat, posse se nesciat. Qualis vero in ore fuerit, adjungat dicens: *Nonne silui?* Qualis erga illicita opera, adhuc subiciat: *Nonne quievi?* Potest autem silere et quiescere, adhuc subtilius perscrutari. Silere namque est mentem a terrenorum desideriorum voce restringere. Vis enim magni clamoris est tumultus cordis.

19. *Qui præsunt, occupationes temporales, ut Deo vacent, intermittere debent.* — Quiescunt quoque qui bene in potestate sunt, cum terrenarum actionum strepitus pro divino amore intermittendo postponunt; ne dum ima indesinenter occupant, cor funditus a summis cadat. Sciunt enim quia nequaquam mens ad superna attollitur, si curarum tumultibus continue in infimis occupatur. Quid enim de Deo occupata obtineat, quæ de illo apprehendere aliquid etiam vacans laborat. Bene autem per Psalmistam dicitur: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. XLV, 11); quia qui vacare Deo negligit, suo sibi iudicio lumen ejus visionis abscondit. Hinc etiam per Moysen dicitur ut pisces qui pennulas non habent non edantur (Lev. XI, 12, 13). Pisces namque qui habent pennulas, saltus dare super aquas solent. 147 Soli ergo in electorum corpore quasi (a) cibus transeunt, qui in eo (b) quod imis deserviunt, aliquando ad superna conscendere mentis saltibus sciunt, ne semper in profundis curarum lateant, et nulla eos amoris summi quasi liberi aeris aura contingat. Qui ergo rebus temporalibus occupantur, tunc bene exteriora disponunt, cum sollicitè ad interiora

[Vet. VII.] 20. *Quomodo affectæ circa has occupationes pravæ mentes. Quomodo piæ.* — Prævidetur enim mentes temporalium rerum tumultus intrasemetipsas versare non cessant, etiam cum vacant. In cogitatione enim (c) servant depicta quæ amant, et quamvis nihil exterius faciant, apud semetipsas tamen sub pondere inquietæ quietis elaborant. Quibus si earumdem rerum administratio præbeatur, semetipsas funditus deserunt, et fugitiva hæc temporalia per intentionis cursum continuis cogitationum passibus sequuntur. Piæ autem mentes hæc et cum desunt non quærunt, et graviter etiam cum adsunt, ferunt, quia per exteriorum curam a te exire pertimescunt. Quod bene illa duorum fratrum vita signatur, de quibus scriptum est: *Factus est Esau vir gnarus venandi, et homo agricola; Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis* (Genes. XXV, 27, sec. LXX). Vel sicut in alia translatione dicitur, *Habitabat domi*. Quid enim per venationem Esau, nisi eorum vita figuratur, qui in

A exterioribus voluptatibus fusi carnem sequuntur? Qui etiam agricola esse describitur, quia amatores hujus sæculi tanto magis exteriora (d) colunt, quanto interiora sua inculta derelinquunt. Jacob vero vir simplex in tabernaculis vel in domo habitare perhibetur, quia nimirum omnes, qui in curis exterioribus spargi refugiunt, simplices in cogitatione atque in conscientie suæ habitatione consistunt. In tabernaculis enim aut domo habitare, est se intra mentis secreta restringere, et nequaquam exterius per desideria dissipare, ne dum ad multa foras inbiant, a semetipsis alienatis cogitationibus recedant. Dicit igitur probatus vir, et excoitatus in prosperis: *Nonne dissimulavi? nonne silui? nonne quievi?* Ut enim supra diximus, sancti viri, cum eis transitoria prosperitas arridet, favorem mundi quasi nescientes dissimulant, et forti gressu interius hoc unde exterius (e) sublevantur calcant. Silent autem, quia nullis pravæ actionis clamoribus perstrepunt. Omnis namque iniquitas habet apud secreta Dei iudicia voces suas. Unde scriptum est: *Clamor Sodomorum et Gommorrhæorum multiplicatus est* (Genes. XVIII, 20). Quiescunt vero, cum non solum nullo cupiditatum temporalium turbulento appetitu rapiuntur, verum etiam curis præsentis vitæ necessariis immoderatus occupari refugiunt.

21. *Iusti cur assidue flagella patiantur.* — Sed hæc agentes, paterna adhuc flagella sentiunt, ut tanto perfectiores ad hæreditatem veniant, quando eos pie feriens disciplina quotidie etiam de minimis purgat. C Justa itaque indesinenter faciunt, sed assidue dura patiuntur, quia sæpe ipsa nostra justitia, ad examen divinæ justitiæ deducta, injustitia est, et sordet in districtione 148 iudicis quod in æstimatione fulget operantis. Unde Paulus cum diceret: *Nihil mihi conscius sum*, protinus adjunxit: *Sed non in hoc justificatus sum* (I Cor. IV, 4). Qui causam mox cur non sit justificatus insinuans, ait: *Qui autem judicat me, Dominus est*. Ac si diceret: Idcirco in eo quod nihil mihi conscius sum justificatum me abnego, quia ab eo qui me judicat examinari me subtilius scio. [Vet. VIII.] Dissimulanda ergo sunt quæ exterius favent, (f) reprimenda quæ interius perstrepunt, declinanda quæ quasi necessaria involvunt; et tamen in his omnibus adhuc districti examinis flagella metuenda, quia et ipsa nostra perfectio culpa non caret, nisi hanc severus iudex in subtili lance examinis misericorditer penset

[Rec. IX.] 22. *Si tot patiantur iusti, quæ iniquos manent supplicia?* — Bene autem subditur: *Et venit super me indignatio*. Magna quippe arte doctrinæ dicturus (g) verbera prætulit recte facta; ut hinc unusquisque consideret quæ peccantes postmodum sup-

(a) Sic vet. Ed. cum Mss. Corb. Germ., antiquo Rhem., uno Remig., Val. Cl., Reg., Colb. At Coc. eamque secutæ Edit. cum nonnullis Mss., *pisces*.

(b) Unus Remig., *quod ima deserunt*. Corb. Germ., prima manu, *quod imis deserunt*.

(c) Quidam Editi, *servant dicta*, cum in Mss. unanimiter legatur *servant depicta*.

(d) In Mss. *incolunt*.

(e) In nonnullis Mss., *male sublevantur*.

(f) Unus Remig., *exprimenda*.

(g) Mss. Anglicani, Norm., Vindoc., Corb., Reg., Germ., et pene omnes ita habent, quos secuta est vetus Ed. Paris. Aliæ fere, *dicturus verba*. Tum Corb., *prævidit*, non *prætulit*.

plicia maneant, si etiam justo tam valide hic flagella castigant. Hinc est enim quod Petrus ait: *Tempus est ut iudicium incipiat de domo Dei. Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt* (1 Pet. iv, 17, 18)? Hinc Paulus, cum multa in Thessalonicensium laudem dixisset, protinus adjunxit: *Ita ut et nos ipsi in vobis gloriamur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide, in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justis iudicii Dei* (II Thess. i, 4). Ac si diceret: Dum tot dura toleratis, qui tam recta agitis, quid aliud quam justis Dei iudicii exempla datis? quia ex vestra poena colligendum est quomodo feriat quibus irascitur, si sic vos affligi patitur, in quibus lætatur; aut quomodo illos percussurus est, quibus justum iudicium exhibet, si etiam vos sic cruciat, quos pie redarguens fovet.

[Vet. IX, Rec. X.] 23. *Amicorum Job intentio pia fuit, sed incauta locutio. Quid ipsis agendum erat.* — Prima igitur beati Job locutione terminata, vicissim se amici, (a) qui consolaturi venerant pie ejus increpationi subjiciunt; dumque ad contentionis verba prosiliunt, eam pro qua venerant causam pietatis amittunt. Qui quidem non prava hoc intentione faciunt; sed quamvis affectum percusso exhibeant, percussum tamen non nisi pro iniquitate crediderunt; dumque intentionem bonam nequaquam locutio cauta subsequitur, ipsa pietatis propositio in transgressionis vitium vertitur. Pensandum namque fuerat, cui et quando loquerentur. Justus quippe erat, ad quem venerant, et divinis verberibus cinctus. Ex anteacta ergo ejus vita debuerant ea quæ intelligere non valebant illius verba perpendere; et ex flagellis presentibus non illum redarguere, sed de sua vita formidare; seuque flagellato justo, non quasi ratiocinando erigere, sed flendo sociare; ut nequaquam se eorum scientia per verba ostenderet, sed loqui recte linguam consolantium (b) magister dolor erudiret. Qui etsi qua forsitan diversa sentirent, dignum profecto erat ut hæc humiliter dicerent, ne percusso vulnera per immoderata verba cumlarent.

24. *Deterioribus sæpe displicent dicta vel facta meliorum.* — Sæpe enim, quia intelligi non valent, deterioribus displicent vel facta vel dicta meliorum: sed eo ab eis non temere reprehendenda sunt, 149 quo apprehendi veraciter nequaquam possunt. Sæpe aliquid a majoribus (c) dispensatorie agitur, quod a minoribus error putatur. Sæpe multa a fortibus dicuntur, quæ infirmi idcirco dijudicant, quia ignorant. Quod bene bobus calcitrantibus inclinata illa testamenti arca signavit, quam quia casuram credens Levites erigere voluit, mox sententia mortis accepit (II Reg. vi, 7). [Vet. X.] Quid est namque mens

justi, nisi arca testamenti? Quæ gestata a bobus calcitrantibus inclinatur; quia nonnunquam etiam qui bene præest, dum subjectorum populorum confusione concutitur, ad dispensationis condescensionem ex sola dilectione permovetur. Sed in hoc, quod dispensatorie agitur, inclinatio ipsa fortitudinis, casus putatur imperitis. Unde et nonnulli subditi contra hanc, manum reprehensionis mittunt, sed a vita protinus ipsa sua temeritate deficiunt. Levites ergo quasi adjuvans, manum tetendit, sed delinquens vitam perdidit, quia dum infirmi quique fortium facta corripiunt, ipsi a viventium sorte reprobantur. Aliquando etiam sancti viri (d) quædam minimis condescendentes dicunt, quædam vero summa contemplantur proferunt; dumque vim vel condescensionis vel altitudinis nesciunt, audacter hæc stulti reprehendunt. Et quid est justum de sua condescensione velle corrigere, nisi inclinatam arcam superba reprehensionis manu relevare? Quid est justum de incognita locutione reprehendere, nisi motum ejus fortitudinis, erroris lapsum putare? Sed perdit vitam, qui arcam Deitumidesublevat, quia nequaquam quissanctorum corrigere recta præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Unde et Levites isdem recte Oza dicitur, quod videlicet robustus Domini interpretatur; quia presumptores quique nisi audacimenter robustos se in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta velut infirma judicarent. Amici igitur Job, dum contra eum quasi in Dei defensionem prosiliunt, divini præcepti regulam superbientes excedunt.

25. *Si aliquid in his displicet, non est reticendum, sed magna humilitate promendum.* — Cum vero quædam facta meliorum deterioribus displicent, nequaquam hoc quod mentem movet, reticendum est, sed cum magna humilitate proferendum; quatenus intentio pie sentientis eo vere servet formam rectitudinis, quo per iter graditur humilitatis. Et libere ergo dicenda sunt quæ semlimus, et valde humiliter promenda quæ dicimus, ne et quæ recte intendimus, hæc elate proferendo non (e) recta faciamus. Paulus auditoribus suis multa humiliter dixerat; sed de ipsa exhortatione humili placare eos adhuc humiliter satagebat, dicens: *Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii; etenim perpauca scripsi vobis* (Hebr. xiii, 22). Ephesiis quoque Mileti valedicens, afflictis ac gementibus, humilitatem suam ad memoriam revocat, dicens: *Vigilate, (f) memoria retinentes quoniam per triennium nocte ac die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum* (Act. xx, 31). Eisdem rursum per Epistolam dicit: *Obsecro vos, fratres, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis* (Ephes. iv, 1). Hinc ergo colligat, si quando aliquid recte sentit, quanta 150

(a) Nonnulli, qui consolaturi venerant, ejus pie increpationi subjiciunt.

(b) Editi, magistri dolor erudiret, reclamantibus Mss. omnibus, ubi legitur magister dolor.

(c) Antiq. Rhem., Colb., Germ., Reg., et nonnulli, nec non Edit. Barthol. ac vet. Paris. et Basil., dissimulatorie agitur. In Germ., a manu recentiore additum, vel dispensatorie. Editi, post dispensatorie agitur,

subjiciunt, vel præcipitur, quod melius abest a Mss.

(d) Excusi, quædam minima... dicunt, aliquando vero. Corrigendi ex Mss. potioribus Corb. Germ., Reg., antiquo Rhem. et Norman.

(e) Corb. Germ., German., nec non Colb., prima manu, non recte.

(f) Corb. Germ., Reg., Germ., unus Rhem. et unus Remig., Corb., memoriam mei retinentes.

humilitate debeat magistro loqui discipulus; si ipse A magister gentium in his quæ cum auctoritate prædicat, tam submisce discipulos rogat. Hinc unusquisque colligat, eis a quibus bene vivendi exempla percepit, hoc quod bene intelligit, quam humiliter dicat; si Paulus illis humili se voce subdidit, quos ad vita ipse suscitavit.

26. *Humiliter loqui nesciens consolationis regulam ignorat.* — Eliphaz autem, qui primus amicorum loquitur, quamvis ad consolandum pietate veniat, humilitatem tamen locutionis deserens, regulam consolationis ignorat. Qui dum loquendi custodiam negligit, usque ad afflicti contumelias excedit, dicens: *Tigris periit eo quod non haberet prædam. Rugitus leonis, et vox lænæ, et dentes catulorum leonum dissipati sunt* (Job. iv, 11). Beatum videlicet Job nomine tigridis, quasi vitis varietatis notans, per leonis rugitum ejusdem viri terrorem, per lænæ vocem loquacitatem conjugis, per dissipatos vero dentes catulorum leonum destructam filiorum edacitatem (a) signans. Unde et bene amicorum sensum, qui in tumida correptione se extulit, sententia divina reprehendit, dicens: *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus* (Job. xxxii, 7).

[Vet. XI.] 27. *Sententias amicorum Job qua ratione Deus arguat, et Paulus commendat.* — Sed quærendum video cur Paulus illorum sententiis tanta auctoritate utitur, si hæ eorum sententiæ Dominica reprehensione cassantur? Eliphaz quippe verbasunt, quæ Corinthiis intulit dicens, sicut scriptum est: *Comprehendam sapientes in astutia eorum* (I Cor. iii, 19; Job. v, 13). Quomodo ergo quasi prava respuimus, quæ Paulus ex auctoritate astruit? aut quomodo attestatione Pauli recta putabimus, quæ per semetipsum Dominus non recta definivit? Sed utraque hæ citius quam non sint diversa cognoscimus, si ejusdem Dominicæ sententiæ subtilius verba pensemus; quæ nimirum cum diceret: *Non estis locuti coram me rectum*, illico adjunxit: *Sicut servus meus Job*. Liqueat ergo quia quædam in eorum dictis recta sunt, sed melioris comparatione superantur. Nam inter alia quæ irrationabiliter dicunt, multas ad beatum Job fortes sententias proferunt, sed comparatæ dictis fortioribus vim fortitudinis amittunt. Mira autem sunt multa quæ dicunt, nisi in sancti viri adversitatem dicerentur. In semetipsis igitur magna sunt, D sed quia justum virum transfigere appetunt, ejusdem magnitudinis pondus perdunt; quia et (b) quamlibet forte, frustra jaculum mittitur, ut dura saxa feriantur; eo namque obtusum longius dissilit, quo intortum fortiter venit. Igitur amicorum Job dicta licet in quibusdam valde sint fortia, cum tamen sancti viri fortem vitam feriunt, cunctum sui acuminis mucronem retundunt. Quia ergo et in semetipsis magna sunt, sed contra beatum Job nullo modo assumi de-

buerunt; et Paulus hæc ex virtute pensans, in auctoritate proferat; et judex quia incaute prolata sunt, ex personæ qualitate reprehendat.

28. *Illæ, ut quædam habent recta et alia perversa, hæreticis congruunt.* — Sed quia eosdem amicos beati Job hæreticorum tenere speciem superius diximus, nunc eorum verba quomodo hæreticis congruant indagemus. Quædam namque valde recta sentiunt, sed tamen inter hæc ad perversa dilabuntur. Habent 151 quippe hoc hæretici proprium, ut malis bona permisceant, quatenus facile sensui audientis illudant. Si enim semper prava dicerent, citius in sua pravitate cogniti, quod vellent, minime persuaderent. Rursum, si semper recta sentirent, profecto hæretici non fuissent. Sed dum fallendi arte ad utraque deserviunt, et ex malis bona inficiunt, et ex bonis mala, ut recipiantur, abscondunt; sicut qui veneni proculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tangit; dumque hoc quod dulce est primo attactu delibatur, etiam illud quod est mortiferum indubitanter absorbetur. Itaque hæretici permiscent recta perversis, ut ostendendo bona, auditores sibi attrahant; et exhibendo mala, latenti eos peste corrumpant. Aliquando tamen prædicatione sanctæ Ecclesiæ atque exhortatione correcti, ab hac sensus sui diversitate salvantur. Unde et amici Job reconciliationis suæ sacrificium ejusdem sancti viri manibus offerunt, atque ad superni judicis gratiam vel (c) addicti revocantur. Quos bene in Evangelio illa decem leprosum mundatio designat (Luc. xvii, 15). In lepra quippe et pars cutis in fulgorem ducitur, et pars in colore sano retinetur. Leprosi itaque hæreticos exprimunt, quia dum rectis prava permiscent, colorem sanum maculis aspergunt. Unde et bene ut salventur, clamant, *Jesu præceptor*. Quia enim in ejus verbis se errasse significant, hunc salvandi humiliter præceptorum vocant; cumque ad cognitionem præceptoris redeunt, mox ad formam salutis recurrunt. Sed quia in amicorum dictis præfationem expositionis paulo longius duximus, ipsa jam eorum verba subtiliter pensemus. Sequitur:

CAPUT XII [Vet. XII, Rec. XI].

CAP. IV. VERS. 1, 2. — *Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit: Si cæperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies.*

29. *Hæreticorum verba blanda primum, post aspera.* — Jam superius dicta sunt quæ his vocabulorum interpretationibus exprimantur. Quia ergo festine ad indiscussa tendimus, prolata replicare devitamus. Hoc itaque est solerter intuendum, quod ii qui hæreticorum speciem tenent, loqui molliter inchoant, dicentes: *Si cæperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies*. Exasperare quippe hæretici auditores suos exordio locutionis suæ metuunt, ne vigilanter audiantur, eorumque valde tristitiam declinant, ut ne-

(a) Addunt Editi, et audaciam. Quæ verba in nullis Mss. reperta delevimus

(b) Quidam Mss., quamlibet fortes frustra jaculum mittunt. Reg., quodlibet forte.

(c) Mss. Anglicani et omnes alii ita habent, non,

adducti, ut exhibent Editi etiam vetustiores, quorum pleraque errata ad cæteros omnes postea propagata sunt. Addicti majorem vim habet, significatque, condemnati.

gligentiam capiant. Et (a) pene semper blanda sunt A quæ proponunt; sed aspera quæ prosequendo subin-
ferunt. Unde et nunc amici Job a reverentia man-
suetæ locutionis incipiunt, sed usque ad jacula asper-
rimæ invectionis erumpunt; quia et radices spina-
rum molles sunt, esd tamen ex ipsa sua mollitie pro-
ferunt unde pungunt. Sequitur:

CAPUT XIII.

VERS. 2. — *Sed conceptum sermonem tenere quis possit?*

30. *Verba pravo alii concipiunt et proferunt, alii con-
cepta reprimunt, alii nec concipiunt.* — Tria sunt ho-
minum genera, quæ gradatim ductis a se qualitati-
bus dissident. Sunt namque alii qui et ad loquendum
prava concipiunt, a locutione sua nulla silentii gra-
vitate refrenantur. Et sunt alii qui cum prava conci-
piunt, magno se silentii vigore restringunt. Et sunt
nonnulli qui, virtutum usu roborati, usque ad eam
celsitudinem provehantur, ut ad loquendum, ne in
corde quidem perversa concipiant, quæ silendo 152
compescant. Eliphaz itaque ex eo quos ita ordine, osten-
ditur, qui conceptum sermonem tenere se non posse
testatur. Qua in re et illud innotuit, quod se loquendo
offensurum novit. Neque enim retinere verba quæ
non potest vellet, nisi per hæc se vulnera inferre
prænosceret. Boni enim viri freno consilii retinent
præcipationem verbi, et caute considerant ne rela-
xantes linguæ lasciviam auditorum conscientiam in-
cauta locutione transigant. Unde bene per Salomo-
nem dicitur: *Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum*
(Prov. xii, 14). Aqua quippe dimittitur, cum lin-
guæ fluxus effrenatur. Sed dimissor aquæ jurgiorum
caput efficitur, quia per linguæ incontinentiam, dis-
cordiæ origo propinatur. Pravi igitur sicut in sensu
leves sunt, ita in locutione præcipientes, et reticere
pertractando negligunt quæ loquantur. Sed quod
levis conscientia concipit, levior protinus lingua pro-
dit. Unde nunc Eliphaz ex suo experimento colligit,
quod desperare de omnibus sentit, dicens: *Sed con-
ceptum sermonem tenere quis possit?* Sequitur:

CAPUT XIV [Rec. XII].

VERS. 3, 4. — *Ecce docuisti plurimos, et manus las-
sas roborasti; vacillantes confirmaverunt sermones tui,
et genua tremantia confortasti.*

31. *Quantus Job fuerit, cujus laudes nec silere valet
qui crimen ingerere conatur.* — Si ipse historiæ tex-
tus aspicitur, magna est lectoris utilitas, quod ab
amicis jurgantibus in beato Job pro laceratione vi-
tiorum, virtutum præconia proferuntur. Nunquam
quippe est tam robustum vitæ testimonium, quam
cum ille (b) laudanda loquitur, qui ingerere crimen co-
natur. Pensemus autem cujus celsitudinis iste vir

fuerit, qui indoctos docens, lassos roborans, vacil-
lantesque confirmans, inter curas domus, inter mul-
tiplicium rerum custodiam, inter affectus pignorum,
inter studia tot laborum, erudiendis se cæteris im-
pendit. Et illa quidem occupatus exercuit, sed ta-
men liber magisterio doctrine militavit. Temporalia
regendo disposuit; æterna prædicando nuntiavit; vi-
tæ rectitudinem et agendo videntibus ostendit, et lo-
quendo audientibus ingessit. [Vet. XIII.] Sed sive
hæretici, seu perversi quilibet, cum bona justorum
referunt, hæc in argumentum criminis inflectunt.
Inde namque Eliphaz contra beatum Job occasionem
objurgationis colligit, unde laudanda narravit. Nam
sequitur:

CAPUT XV.

VERS. 5. — *Nunc autem venit super te plaga, et dese-
cisti; tetigit te, et conturbatus es.*

32. *Perversi bonorum vitam duobus modis impetunt.*
— Perversi quippe duobus modis bonorum vitam
impetunt, quia aut prava eos dicere asserunt, aut
recta non servare quæ dicunt. Unde et beatus Job in-
ferius ab amicis suis de locutione reprehenditur;
nunc autem recta dixisse, sed hæc non servasse la-
ceratur. Ab iniquis ergo modo bonorum locutio,
modo actio reprobat, quatenus aut reprehensa
gua taceat, aut ejusdem linguæ suæ adjudicata testi-
monio, in crimine vita succumbat. Et notandum
quod prius laudes linguæ inferunt, et postmodum
(c) de vitæ infirmitate conqueruntur. Iniqui etenim, ne
publice pravi videantur, loquuntur aliquando bona
de justis, quæ esse jam cognita et aliis noverunt. Sed
sicut prædiximus, hæc ipsa protinus ad cumulum
153 reatus pertrahunt, et credendum sibi in con-
trariis, ex eo quod et prospera loquebantur, osten-
dunt; tantoque mala quasi verius insinuant, quanto
et bona quasi devote laudabant. Ad usum ergo inter-
quent criminis voces favoris, dum justorum vitam
inde post gravius vulnerant, unde hanc paulo ante
specie tenus defendebant. Sæpe autem eorum bona
quæ prius habitat despiciunt, hæc postmodum quasi
perdita mirantur. Unde et Eliphaz sancti viri vir-
tutes, quia amissas asserit, enumerando subjungit,
dicens:

CAPUT XVI [Rec. XIII].

VERS. 6. — (d) *Ubi est timor tuus, fortitudo tua, et
patientia tua, et perfectio viarum tuarum?*

33. *Virtutum quatuor gradus.* — Quæ nimirum cun-
cta ei sententiæ subrogat, quam præmisit, dicens:
*Nunc autem venit super te plaga, et defecisti; tetigit te,
et conturbatus es.* Omnia ergo simul interisse asserit,
in eo quod beatum Job turbatum flagello reprehendit.
Sed intuendum valde est, quia quamvis incon-
venienter increpat, congruenter tamen ordines vir-

lius, laudando loquitur.

(c) Rhem., Remig. et aliqui alii, *de bonæ vitæ infirmitate.* Reg., *de lingua infirmitates.* Corb. Germ., *de linguæ vitæ infirmitate.* Barthol. et vet. Ed., *de linguæ vitæque infirm.*

(d) In Mss. Corb., Germ., Reg., Colb., Norm., omit-
titur *ubi est.* Exstat in German. secundæ manus ope-

(a) Ita etiam ex Mss. Anglic. et cæteris omnibus restituimus, cum prius legeretur, apud Coc. et seq., *et plane semper blanda sunt quæ proponunt*, scilicet amici Job; quod sane falsum est. Redditur ergo verbis Gregorii veritas et legitimus sensus, legendo *pene pro plane.*

(b) Corb. Germ., prima manu, alique fortasse me-

utum narrat. Quatuor quippe gradibus vitam beati Job (a) virtutes enumerando distinxit, dum et timori fortitudinem, et fortitudini patientiam, et patientiæ perfectionem junxit. In via etenim Dei a timore incipitur, ut ad fortitudinem veniatur. Nam sicut in via sæculi audacia fortitudinem, ita in via Dei audacia debilitatem parit; et sicut in via sæculi timor debilitatem, ita in via Dei timor fortitudinem gignit, Salomone attestante, qui ait: *Intimore Domini fiducia fortitudinis* (Prov. xiv, 26). Timori quippe Domini inesse fiducia fortitudinis dicitur, quia nimirum mens nostra tanto valentius terrores rerum temporalium despiciit, quanto se auctori eorundem temporalium veracius per formidinem subdit. Quæ in timore Domini constituta, non invenit extra quod metuat, quia dum recto metu conditori omnium jungitur, potestate quadam supra omnia sublevatur. Fortitudo autem nonnisi in adversitate ostenditur, unde et mox post fortitudinem patientia subrogatur. Tanto enim se unusquisque ad fortitudinem profecisse verius demonstrat, quanto aliena mala robustius tolerat. Nam minus in se convaluit, quem aliena iniquitas sternit. Qui in eo quod ferre contrarietatem non valet, pusillanimitatis suæ gladio confossus jacet. Quia vero perfectio de patientia nascitur, statim post patientiam, viarum perfectio subinfertur. [Vet XIV.] Ille enim vere perfectus est, qui erga imperfectionem proximi impatiens non est. Nam qui alienam imperfectionem ferre non valens (b) deserit, ipse sibi testis est quod perfecte necdum proficit. Hinc in Evangelio Veritas dicit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi, 19). Quid est enim animas possidere, nisi perfecte in omnibus vivere, cunctis mentis motibus ex virtutis arce dominari? Qui igitur patientiam tenet, animam possidet; quia inde contra adversa omnia fortis efficitur, unde sibi et semetipsum vincendo dominatur. Et quo se laudabiliter frangit, infractum se fortiter exerit; quia cum in suis se voluptatibus superat, sese ad contraria invictum parat. Sed quia Eliphaz invehendo corripuit, nunc aliqua velut exhortando subjungit, dicens:

CAPUT XVII [Rec. XIV].

VERS. 7. — *Recordare, obsecro, quis unquam innocens perit? aut quando recti deleti sunt?*

154 34. *Sæpe innocentes hic perire et deleri, rectos.* — Sive hæretici, quorum amicos beati Job tenere speciem diximus, sive perversi quilibet, quam inordinate redarguunt, tam reprehensibiliter exhortantur. Ait namque: *Quis unquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt?* Sæpe quippe hic et innocentes pereunt, et recti funditus delentur; sed tamen ad æternam gloriam pereundo servantur. Si enim nullus innocens periret, Propheta non diceret: *Justus perit, et nemo est qui recogitet* (Isai. lvii, 1). Si rectos Deus providendo non raperet, nequaquam de justo Sapientia dixisset: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus* (Sap. iv, 11). Si justos animadversio nulla percuteret, Petrus minime prænuntiaret, di-

cens: *Tempus est ut incipiat judicium de domo Dei* (1 Pet. iv, 17). Illi ergo veraciter recti sunt, qui amore supernæ patriæ ad cuncta præsentis vitæ adversa præparantur. Nam qui pro æternis bonis mala hic perpeti metuunt, videlicet recti non sunt. Sed Eliphaz vel deleri rectos, vel innocentes hic perire non æstimat, quia sæpe hi qui non spe cœlestis gloriæ, sed pro terrena Deo retributione deserviunt, ipsi sibi fingunt quod quærunt; et docere præsumentes, cum terrenam securitatem prædicant, cunctis suis laboribus ostendunt quid amant. Sequitur:

CAPUT XVIII [Vet. et Rec. XV].

VERS. 8, 9. — *Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos, flante Deo perisse, et spiritu iræ ejus esse consumptos.*

35. *Dolores seminant ac metunt. Cur malos Deus aliquando toleret, aliquando statim feriat.* — Dolores seminare, est fraudulenta dicere; dolores autem metere, est dicendo prævalere. Vel certe dolores seminant, qui perversa agunt; dolores metunt, cum de eadem perversitate puniuntur. Fructus quippe doloris est retributio damnationis. Sed cum protinus subinfertur quis qui dolores seminant et metunt, flante Deo pereunt, et iræ ejus spiritu consumuntur, hoc loco doloris messio, non jam pœna, sed adhuc perfectio iniquitatis ostenditur, quia ex divinæ iræ spiritu, ejusdem missionis pœna subrogatur. Seminant ergo hic dolores et metunt, quia iniqua sunt quæ faciunt, et in ipsa iniquitate prosperantur; sicut de iniquo per Psalmistam dicitur: *Polluuntur viæ ejus in omni tempore; auferuntur judicia tua a facie ejus, omnium inimicorum suorum dominabitur* (Psal. x, 5, sec. Heb.). De quo paulo post subditur: *Sub lingua ejus labor et dolor* (Ibid., 7). Dolores itaque seminat, cum perversa agit; dolores metit, cum ex eisdem perversitatibus temporaliter excrescit. Quomodo ergo flante Deo pereunt, qui plerumque diu hic subsistere, et justis felicibus, permittuntur? Hinc namque de illis iterum per Psalmistam dicitur: *In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur* (Psal. lxxii, 5). Hinc Jeremias ait: *Quare via impiorum prosperatur* (Jerem. xii, 1). Quia enim, sicut scriptum est, *Dominus patiens redditor est* (Eccli. v, 4), sæpe diu tolerat quos in perpetuum damnat; nonnunquam vero concite percutit, qui pusillanimitati innocentium (c) consolando concurrit. Aliquando ergo omnipotens Deus diu prævalere iniquos patitur, ut justorum mundius vita purgetur. Aliquando vero injustos celeriter trucidat, eorumque interitu innocentium corda confirmat. Si enim nunc omnes male agentes percuteret, extremum jam judicium quibus exhiberet? Si autem nullum omnino percuteret, quis Deum res humanas curare credidisset? Nonnunquam ergo 155 iniquos ferit, ut ostendat quia inulta mala non deserit. Nonnunquam vero iniquos diu tolerat, ut considerantibus insinuet, ad quod eos judicium reservet.

(a) Laudati Mss., præter Norm., virtutibus.

(b) Editi, patientiam deserit, reluctantis Mss.

(c) Unus Rhem., duo Remig., Reg. et alii, maxime Norm., consulendo concurrit.

36. *Iniquos deleri quo sensu falsum, quo verum.* — A Hæc itaque sententia (a) deletionis iniquorum, si non cum fine præsentis sæculi de cunctis generaliter dicitur, ex magna parte procul dubio veritatis virtute evacuatur. Sed tunc vera erit, cum jam iniquitatis dilatio non erit. Quæ hoc fortasse modo intelligi rectius potest, quoniam nec innocens perit, nec rectus deletur; quia etsi carne hic atteritur, in conspectu æterni judicis vera salute reparatur. Et qui seminant dolores et metunt, flante Deo pereunt; quia quanto hic altius perverse agendo proficiunt, tanto durius subsequenti damnatione feriuntur. Sed cum eiden: sententiæ præmittitur, *Recordare*, videlicet patet quia transacta res ad mentem reducit, non autem futura nuntiatur. Tunc ergo Eliphaz verius diceret, si hæc de iniquis generaliter fieri extrema animadversione B credidisset.

37. *Flare Deus apte dicitur, cum vindictam retribuit. Tunc qui in se tranquillus, pereuntibus videtur turbulentus.* — Sed hoc quod flare Deus dicitur, urget ut subtilius discernatur. Nos quippe cum flamus, aerem ab exterioribus introrsus trahimus, et introrsus tractum hunc exterius reddimus. Flare ergo Deus in vindictæ retributione dicitur, quia ab exterioribus causis introrsus judicii consilium concipit, et ab interno consilio extrorsus sententiam emittit. Quasi flante Deo, ab exterioribus aliquid introrsus trahitur, quando foras mala nostra conspiciunt, et intus (b) judicium disponit. Et rursum, quasi flante Deo, ab interioribus spiritus extrorsus emittitur, quando ab interno (c) conceptu consilii, exterius judicium damnationis infertur. Bene itaque dicitur quod qui dolores seminant, flante Deo pereunt; quia unde foris perversa faciunt, inde ab intimis recte feriuntur. Vel certe cum flare Deus dicitur, quia et statim iræ ejus spiritus subinfertur, appellatione flatus illius potest ipsa ejus animadversio designari. Nos quippe cum irascimur, flatu furoris (d) inflammamur. Ut ergo vindictam cogitans Dominus demonstratur, flare irascendo dicitur; non quo ipse in natura sua mutabilitatis vicissitudinem recipiat, sed quo post longam patientiam, quando vindictam peccatoris exsequitur, is qui in semetipso tranquillus est, pereuntibus turbulentus videtur. Mens quippe reproba, quia adversum suis actibus judicem conspiciunt, quasi commotus ei ostenditur, quia in conspectu illius suo reatu ipsa D turbatur. Sed postquam quasi clementer admonuit, aperte increpationis verba subjungit, dicens:

CAPUT XIX.

VERS. 10. — *Rugitus leonis, ex vox lænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt.*

38. *Dura in Job Eliphaz verba.* — Quid enim rugitum leonis appellat, nisi, ut paulo ante præmisimus, severitatem viri? quid vocem lænæ, nisi loquelatatem conjugis? quid dentes catulorum leonum, nisi edacitatem proles? Quia enim filii convivantes

extincti sunt, dentium expressione signantur. Quæ cuncta dum contrita Eliphaz rigidus exsultat, quasi jure damnata denuntiat. Cujus adhuc duritiam increpationis ingeminat, cum subjungit:

CAPUT XX [Vet. et Rec. XVI].

VERS. 11. — *Tigris periit, eo quod non haberet prædam, et 156 catuli leonum dissipati sunt.*

39. *Tigris varia ac rapax hypocritas apte significat.* — Quem enim nomine tigridis, nisi beatum Job nota varietatis signat, vel aspersum maculis simulationis? Omnis namque simulator in eo quod videri rectus appetit, mundum se per omnia non ostendit; quia dum virtutes quasdam per hypocrisin assumit, et occulte semetipsum vitiis subjicit, quædam latentia vitia repente in faciem erumpunt, et superductæ simulationis, quasi visionis corium, ex admistione sua varium ostendunt; ut plerumque sit mirum cur homo, qui tantis virtutibus pollere cernitur, etiam tam reprobis actibus inquinetur. Sed nimirum omnis hypocrita tigris est, quia dum mundus color de simulatione ducitur, vitiorum nigredine interrumpente variatur. Sæpe enim dum de castitatis munditia extollitur, sorde avaritiæ fœdatur. Sæpe dum virtute largitatis speciosus ostenditur, luxuriæ maculis inquinatur. Sæpe dum castitatis atque largitatis decore vestitur, velut ex zelo justitiæ, crudelitatis atrocitate fuscatur. Sæpe largitate, castitate, pietate ex pulchra visione induitur, sed interfusa obscuritate superbis notatur. Sicque fit ut intermistis vitiis dum mundam in se speciem hypocrita non ostendit, quasi C unum colorem tigris habere nequaquam possit. Quæ videlicet tigris rapit prædam, quia humani sibi favoris usurpat gloriam. Qui enim rapta laude extollitur, quasi præda satiatur. Bene autem hypocritarum laus præda dicitur. Præda quippe est, cum aliena violenter auferuntur. Omnis autem hypocrita, quia vitam justitiæ simulans, justorum sibi laudem arripit, alienum profecto est quod tollit. Eliphaz itaque, quia beatum Job incolumitatis suæ tempore laudanda egisse cognovit, percussione subsequente, hæc illum tenuisse per hypocrisin credidit, dicens: *Tigris periit, eo quod non haberet prædam.* Ac si aperte dicat: Varietas tuæ simulationis extincta est, quia et adulatio laudis ablata est; et jam tua hypocrisis prædam non habet, quia percussa divinitus, humanis favoribus D caret.

40. *Myrmicoleon eos adumbrat qui timidi in fortiores, audaces in parvos sunt.* — Translatione autem Septuaginta Interpretum nequaquam tigris dicitur, sed, Myrmicoleon periit, eo quod non haberet prædam. Myrmicoleon quippe parvum valde est animal, formicis adversum, quod se sub pulvere abscondit, et formicas frumenta gestantes interficit, interfectasque consumit. Myrmicoleon autem Latine dicitur, vel formicarum leo, vel certe expressius formica pariter et leo. Recte autem formica et leo nominatur, quia

(a) Coccinus ac deinceps Editi, *dilationis*. Rectius alii cum Mss., *sententia deletionis*, qua scilicet dicebat Eliphaz omnes iniquos flante Deo periisse.

(b) Remig., antiq. in *judicio disponit*.

(c) Rhem. antiq., ab *interno conceptu consilio*.

(d) Mss. Norm., *inflamur*. In Utic. seu S. Ebrulphi prius *legebatur*, *inflammamur ipsa*.

sive volatilibus, seu quibuslibet aliis minutis animalibus formica est, ipsi autem formicis leo. Has enim quasi leo devorat, sed ab illis quasi formica devoratur. Cum igitur Eliphaz dicit: *Myrmicoleon periit*, quid in beato Job sub (a) myrmicoleontis nomine, nisi pavorem et audaciam reprehendit? Ac si ei aperte dicat: Non injuste percussus es, quia contra erectos timidus, contra subditos audax fuisti. Ac si aperte dicat: Contra astutos te formido pressit, contra simplices temeritas inflavit. Sed prædam jam myrmicoleon non habet, (b) quia timida tua elatio dum verberibus premitur, ab aliena læsione 157 prohibetur. Sed quia amicos beati Job hæreticorum tenere speciem diximus, iurget necessario, ut hæc eadem Eliphaz verba quomodo etiam typice sentienda sint intemus.

CAPUT XXI [Rec. XXII].

VERS. 10. — *Rugitus leonis, et vox lænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt.*

SENSUS ALLEGORICUS. — 41. *Eadem re in Scripturis figurantur diversa.* — Quia natura uniuscujusque rei ex diversitate componitur, in sacro eloquio per rem quamlibet licite diversa figurantur. Habet quippe leo virtutem, habet et sævitiam. Virtute ergo Dominum, sævitia diabolum signat. Hinc enim de Domino dicitur: *Vicit leo de tribu Juda, radix David* (Apoc. v, 5). Hinc de diabolo scriptum est: *Adversarius vester diabolus, sicut leo rugiens circuit, querens quem devoret* (1 Pet. v, 8). Lænæ autem nomine aliquando sancta Ecclesia, aliquando Babylonia designatur. Pro eo enim quod contra adversa audax est, lena Ecclesia dicitur; sicut ejusdem beati Job vocibus approbatur, qui derelictam ab Ecclesia Judæam indicans, ait: *Non calcaverunt eam filii institutorum, nec pertransivit per eam læna* (Job. xxviii, 8). Aliquando vero lænæ nomine hujus mundi civitas, id est Babyloniæ, exprimitur, quæ contra vitam innocentium immanitate crudelitatis (c) efferatur, quæ antiquo hosti, quasi sævissimo leoni sociata, perversæ persuasionis ejus semina concipit, et reprobos ex se filios ad similitudinem illius, quasi crudeles catulos gignit. Catuli autem leonum sunt quilibet reprobi, ad iniquam vitam, malignorum spiritum errore generati: qui et simul omnes universam mundi civitatem, quam prædiximus, Babyloniam faciunt, et tamen iidem singuli Babyloniæ filii, quasi non læna, sed lænæ catuli vocantur. Sicut enim Sion tota simul Ecclesia dicitur, filii autem Sion sanctorum (d) quique singuli memorantur, ita et filii Babyloniæ singuli quique reproborum, et eadem Babylonia simul omnes reprobi vocantur.

[Vet. XVII.] 42. *Sancti tentationes metuant; hæretici de sua sanctitate securi contemnunt.* — Sed sancti viri quandiu in hac vita sunt, semetipso solliciti

A circumspectione custodiunt, ne leo circuiens insidiantio subripiat, id est, antiquus hostis sub aliqua imagine virtutis occidat; ne lænæ vox auribus obstrepat, id est, ne Babyloniæ gloria sensum ab amore patriæ cœlestis avertat; ne catulorum leonum dentes mordeant, id est, ne reproborum persuasio in corde convalescat. At contra hæretici jam quasi de sanctitate securi sunt, quia vitæ suæ meritis cuncta se superasse suspicantur. Unde et nunc dicitur: *Rugitus leonis, et vox lænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt.* Ac si aperte diceretur: Nos ideo nullis flagellis atterimur, quia et virtutem antiqui hostis, et cupiditatem terrenæ gloriæ, (e) et persuasiones reproborum omnium vitæ meritis superando calcamus. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXII.

B

VERS. 11. — *Tigris periit, eo quod non haberet prædam, et catuli leonum dissipati sunt.*

43. *Satan et leo recte vocatur, et tigris et myrmicoleon. Hæretici quasi de victo Satana gloriantur.* — Hunc vocabulo tigridis repelit quem leonis appellatione signavit. Satan quippe et propter crudelitatem leo dicitur, et propter multiformis astutiæ varietatem non incongrue tigris vocatur. Modo enim se sicut est perditus humanis sensibus objicit, modo quasi angelum lucis ostendit. Modo stultorum mentes blandiendo persuadet, modo ad culpam terrendo pertrahit. Modo suadere 158 vitia aperte nititur, modo in suis suggestionibus sub virtutis specie palliatur. Hæc itaque bellua, quæ tanta varietate respergitur, jure tigris vocatur, quæ apud Septuaginta interpretes, ut præfati sumus, myrmicoleon dicitur. Quod videlicet animal absconsum pulvere, formicas, ut diximus, frumenta gestantes interficit; quia nimirum apostata angelus in terram de cœlis projectus, justorum mentes, quæ bonorum sibi operum refectionem præparant, in ipso actionis itinere obsidet; cumque eas per insidias superat, quasi formicas frumenta gestantes improvisus necat. Recte autem myrmicoleon, id est, leo et formica dicitur, Formicis enim, ut diximus, leo est, volatilibus formica, quia nimirum antiquus hostis sicut contra consentientes fortis est, ita contra resistentes debilis. Si enim ejus suggestionibus assensus præbetur, quasi leo tolerari nequaquam potest: si autem resistitur, quasi formica atteritur. Aliis ergo leo est, aliis formica; quia crudelitatem illius carnales mentes vix tolerant, spirituales vero infirmitatem illius pede virtutis calcant. Hæretici igitur, quia de sanctitatis presumptione superbiunt, quasi exsultantes dicunt: *Myrmicoleon, vel certe tigris, periit, eo quod non haberet prædam.* Ac si aperte dicant: Vetustus adversarius in nobis prædam non habet, quia quantum ad nostra

D

(a) Vindoe., Norm. et alii, *myrmicoleonis*. Corb. Germ. et Reh., *myrmicoleontis*, rectius a Græco *μυρμικολέωντος*. Quod confirmari potest ex Hieronymo, l. ii adv. Jovin., ubi legitur *chamæleontes*.

(b) Ita Anglic. Mss. et cæteri quoque consulimus; non, ut legitur in Editis, *quia timida tua elatio*. Prior quoque lectio magis convenit proposito Eliphaz exprobrantis Job timiditatem simul et audaciam.

(c) Ita Corb. Geru., Reg., Germ., Utic., etc. Editi, *effrenatur*.

(d) In Gussanv., corrupte, *sanctorum quippe... singuli quippe*.

(e) Editi, *et suasiones reproborum hominum*. Vox omnium magis congruit fastui virorum de quibus paulo post; *magnos se in omnibus æstimant, infra se cunctos respiciunt, etc.*

studia jam victus jacet. Idcirco autem myrmicoleontis appellatione vel tigridis repetitur, (a) qui jam contrito leonis rugitu fuerat designatus, quia quidquid per gaudium dicitur, sæpe replicatur. Voces quippe ingemina animus cum exsultat. Unde et veraci lætitia Psalmista crebro repetit hoc, quod se exauditum esse cognovit, dicens: *Exaudivit Dominus vocem fle-tus mei; exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam assumpsit* (Psal. vi, 9, 10).

[Vet. XVIII.] 44. *Sancti de domitis vitiis cum timore gaudent. Hypocritæ vel uno superato se perfectos putant.* — Sed sancti viri cum de quibusdam se vitiis ereptos hilarescunt, magno se metu etiam in ipsa exultatione concutiunt; quia etsi jam de cujuslibet procella tempestatis erepti sunt, esse se tamen adhuc in incerti maris dubiis fluctibus sciunt: et sic spe exsultant, ut pavore trepident; sic pavore trepident, ut spei fiducia exsultent. Unde per eundem Psalmistam dicitur: *Servile Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (Psal. ii, 11). At contra, qui de specie sanctitatis intumescunt, cum unum quodlibet vitium superant, mox mentem in superbiam erigunt, et quasi de vitæ suæ perfectione gloriantur; et pro eo quod fortasse semel a periculo tempestatis erepti sunt, jam quia in mari navigent, obliviscuntur; magnos se in omnibus aestimant et viciisse se antiquum adversarium funditus putant; infra se cunctos respiciunt, quia se per sapientiam transcendere omnes arbitrantur. Unde subditur:

CAPUT XXIII [Rec. XVIII].

VERS. 12. — *Porro ad me dictum est verbum absconditum.*

45. *Hæretici novam et occultam doctrinam affectant, cur.* — Verbum absconditum hæretici audire se simulant, ut auditorum mentibus quamdam prædicationis suæ reverentiam obducant. Unde et latenter prædicant, quatenus eorum prædicatione tanta sancta, quanto et occulta videatur. Communem autem scientiam habere refugiunt, ne cæteris æquales aestimentur; (b) et quædam nova semper exquirunt, quæ dum alii nesciunt, apud imperitorum mentes ipsi de scientiæ singularitate gloriantur. Quam, ut diximus, occultam insinuant, quia scilicet (c) ut miram ostendere valeant, hanc se latenter percepisse confirmant. Unde apud Salomonem hæreticorum speciem mulier tenens, dicit: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (Prov. ix, 17.) Unde hic quoque subditur: *Et quasi furtive suscepit auris mea venas susurrii ejus.* Furtive susurrii venas percipiunt, quia socialis scientiæ gratiam deserentes, ad hanc nequaquam per ostium ingrediuntur, Domino attestante, qui ait: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro* (Joan. x, 1, 2). Venas itaque divini susurrii furtive suscipit,

(a) Hic dissentiunt Mss. Compend. Corb. Germ. et S. Alb. habent, *quia jam contritus leonis rugitus*, Utic. olim ita habebat, nunc vero *quia jam contrito leonis rugitu*. Vindoc. et German., *qui jam contritus*, etc.

(b) In Vulgatis, *occulta et nova*.

A qui ad percipiendam virtutis ejus notitiam, deserto publicæ prædicationis ostio, prave intelligentiæ rimas quærit. Quia vero fur et latro, qui intrat aliunde, et tenebras diligit, et claritatem luminis perhorrescit, recte subjungitur:

CAPUT XXIV [Vet XIX].

VERS. 13. — *In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines.*

46. *Ut alta esse ostendant quæ docent, ea se vix capere declarant. Modo de sapientiæ singularitate extolluntur.* — Sæpe hæretici dum altiora dicere conantur, ipsi sibi testes sunt quia quæ proferunt, vera non sunt. In nocturna quippe visione dubie cernitur. Rimas ergo susurrii in pavore nocturnæ visionis se percepisse asserunt, quia ut ea quæ docent alto aliis ostendant, vix ea se capere posse denuntiant. Sed hinc colligendum est quomodo audientibus certa esse poterunt, quæ ipsi dubie viderunt. Miro ergo ordine cum alta loquentes profluunt, in patefactione stultitiæ, ipsis suæ altitudinis vocibus ligantur. Quantum vero de singularitate sapientiæ eleventur, ostenditur cum protinus subdit: *Quando solet sopor occupare homines.* Ac si aperte ab hæreticis diceretur: Cum homines inferius dormiunt, nos ad percipiendam superna vigilamus, quia ea nobis nota sunt, ad quæ videlicet cognoscenda cæterorum hominum corda torpentia non assurgunt. Ac si apertius dicant: In quibus intelligentia nostra se erigit, reliquorum hominum sensus dormit. Nonnunquam vero cum hoc despici ab auditore (d) conspiciunt, semetipsos simulant timere quod dicunt. Unde subditur:

CAPUT XXV.

VERS. 14. — *Pavor tenuit me et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt.*

47. *Modo pavidos se simulant.* — Quia enim de doctrinæ suæ altitudine miri videri appetunt, quasi pertimescunt quæ fingunt; et cum minoris laboris sit audire quam dicere, ad ea proferenda audaces sunt, quæ scilicet astruunt (e) quia ipsi vix audire potuerunt. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXVI.

VERS. 15, 16. — *Et cum spiritus me præsentem transiret, inhorruerunt pili carnis meæ; stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum.*

48. *Modo fingunt in se incomprehensibilia novisse.* — Ut incomprehensibilia se cognovisse indicent, non stetisse, sed transisse coram se spiritum narrant; et vultum se vidisse incognitum simulant, ut esse se ei cognitos qui ab humana mente cognosci non vallet ostendant. Ubi adhuc subditur:

CAPUT XXVII.

VERS. 16. — *Imago coram oculis meis, et vocem quasi auræ lenis audiivi.*

48. *Deum intueri spiritaliter nequeunt, neque tam*

(c) Editi, *ut admirationem ostendere valeant*, corrupte. In Vindoc. legitur, *ut mira ostend.*

(d) Huc immisit Cocc., *quod dicunt*, quæ verba in Mss. et superioribus Ed. reticentur.

(e) Compend. et Germ., *quia ipsa*. Sicque olim in Utic. legebatur. Rec., *qui et ipsi*.

semper errant. Quædam vera et sublimia loquuntur. — Sæpe hæretici Deum sibi (a) imaginaliter fingunt quem intueri spiritaliter nequeunt; ejusque 160 vocem quasi auræ lenis audire se perhibent, quia ad secreta illius cognoscenda, quasi esse se cæteris familiariores gaudent. Non enim ea docent quæ Deus publice loquitur, sed quæ eorum auri quasi latenter aspirantur. Hæc igitur diximus, ut quid sub hæreticorum specie in Eliphaz sermonibus sentiendum sit intimemus. Sed qui amici beati Job tanti viri amici non essent, nisi manifeste aliquid ex veritate didicissent, quia quamvis in sententiis correptionis errant, in veritatis tamen cognitione (b) non in toto titubant: hæc eadem paulo superius verba replicemus, ut subtilius discernamus quomodo ea quæ de perceptione veritatis dicuntur, a recte sentientibus proferri veraciter possint. [Vet. XX.] Nonnunquam vero hæretici vera quædam et sublimia loquuntur, non quod hæc divinitus ipsi percipiunt, sed quod ex sanctæ Ecclesiæ contentione didicerunt; neque hæc ad profectum conscientiæ, sed ad scientiæ ostentationem trahunt. Unde fit plerumque ut alta sciendo dicant, sed vivendo quæ dicunt nesciant. Sive igitur ex hæreticorum specie, videlicet non vitam, scientiæ, sed verba tenentium, seu certe ex persona amicorum beati Job, qui de cognitione veritatis potuerunt procul dubio percipiendo experiri, quod studuerunt docendo eloqui, hæc eadem quæ transeurimus, subtilius dicta disseramus; ut dum sollicite Eliphaz sermo discutitur, quantæ scientiæ fuerit, demonstretur; quamvis in eadem scientia humilitatem non tenuit, qui commune bonum sibi specialiter arrogavit. Ait namque:

CAPUT XXVIII [Rec. XIX].

Vers. 12. — Porro ad me dictum est verbum absconditum.

ALLEGORICUS SENSUS. — 50. Verbum absconditum, Dei Filius, vel Spiritus sancti locutio. Hæc a paucis percipitur. Sentiri potest, non exprimi. — Verbum quippe absconditum, invisibilis Filius vocatur, de quo Joannes ait: *In principio erat Verbum.* Quod ipse quoque absconditum insinuat, dum subjungit: *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Sed hoc verbum absconditum electorum mentibus dicitur, cum potestas unigeniti Filii credentibus manifestatur. Potest etiam per verbum absconditum, allocutio intimæ aspirationis intelligi; de qua Joannes dicit: *Unctio ejus docet vos de omnibus* (I Joan. II, 27). Quæ nimirum aspiratio humanam mentem contingendo sublevat, et temporales cogitationes deprensas, æternis hanc desideriis inflamat, ut nihil ei jam, nisi quæ superna sunt, libeat, et cuncta quæ inferius de humana perstreperunt corruptione contemnat. Absconditum ergo verbum audire, est locutionem sancti Spiritus corde concipere. Quæ profecto sciri non potest, nisi a quo

(a) Editi, imaginabiliter.

(b) Ita legendum docent Mss. pene omnes, quos sequuntur Barthol. et vet. Ed. Falsa autem est Cocceii aliorumque recentiorum lectio, in veritatis tamen co-

A haberi potest. Unde et Veritatis voce de hac abscondita locutione dicitur: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere* (Joan. XIV, 16). Sicut enim isdem Paracletus post Mediatoris ascensum, alius humani generis consolator, in semetipso invisibilis est; ita omnem, quem repleverit, ad desideranda invisibilia accendit. Et quoniam mundana corda sola visibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda invisibilia non assurgit. Sæculares etenim mentes quanto se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius sinum cordis angustant. Et quoniam valde in 161 humano genere pauci sunt, qui a desideriorum temporalium sorde purgati, ad perceptionem sancti Spiritus ipsa hac purgatione dilatentur, verbum hoc absconditum dicitur, quia illud a quibusdam procul dubio in corde percipitur, quod a maxima hominum parte nescitur. Vel certe hæc ipsa afflatio sancti Spiritus absconditum verbum est, quia sentiri potest, sed strepitu locutionis exprimi non potest. Cum igitur divina aspiratio sine strepitu mentem sublevat, verbum absconditum auditur, quia sermo Spiritus in aure cordis silenter sonat. Unde et subditur:

CAPUT XXIX [Rec. XX].

IBID. — Et quasi furtive suscepit auris mea venas susurrii ejus.

51. Mentem querit a visibilibus abstractam. Quam variis modis eam alloquatur. — Veras susurrii superni auris cordis furtive suscipit, quia subtilitatem locutionis intimæ afflata mens et raptim est occulte cognoscit. Nisi enim se ab exterioribus desideriis abscondat, interna non penetrat. Et occultatur ut audiat, et audit ut occultetur; quia et subtracta a visibilibus, invisibilia conspiciunt, et repleta invisibilibus, visibilia perfecte contemnit. Notandum vero quod non ait: *Quasi furtive suscepit auris mea susurrium ejus*; sed *venas susurrii ejus*. Susurrium quippe occulti verbi, est hæc ipsa locutio aspirationis internæ. Venæ autem susurrii dicuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ad mentem ducitur. Quasi enim venas susurrii sui aperit, cum nobis Deus latenter insinuat, quibus modis ad nostræ intelligentiæ aurem venit. Aliquando enim nos amore, aliquando terrore compungit; aliquando præsentia quam nulla sint ostendit, et ad æterna diligenda desiderium erigit; aliquando prius æterna indicat, ut post temporalia vilescent. Aliquando nostra nobis mala aperit, et ad hoc nos usque, ut alienis etiam malis doleamus, extendit. Aliquando mala aliena nostris obtutibus objicit, et compunctos mirabiliter a nostra pravitate nos corrigit. Venas itaque divini susurrii furtive audire, est occultos divini aspirationis modos tenuiter et latenter agnoscere.

52. Susurrat nobis Deus, quia non se plene manifestum facit. Per creata opera velut per quasdam rimas cognitionis non titubant, cui suffragatur Corb. Germ. Hæretici enim fere semper titubant, sed falsitati sententiæ occurritur addendo, non in toto titubant.

se admirandum præbet. — Quamvis adhuc vel susurrium, vel venas susurrii intelligere aliter valemus. Qui enim susurrit, occulte loquitur, et vocem non exprimit, sed imitatur. Nos igitur quousque carnis corruptione premimur, nullo modo claritatem divinæ potentiæ, sicut in se incommutabilis manet, videmus: quia acies infirmitatis nostræ non sustinet hoc quod de ejus æternitatis radio super nos intolerabiliter fulget. Cum ergo se nobis omnipotens Deus per rimas contemplationis indicat, nequaquam nobis loquitur, sed susurrit, quia etsi se plene non intimat, quiddam tamen de se humanæ menti manifestat. Tunc autem nequaquam jam susurrit, sed loquitur, cum ejus nobis species certa revelatur. Hinc est enim quod in Evangelio Veritas dicit: (a) *Palam de Patre annuntiabo vobis* (Joan. xvi, 26). Hinc Joannes ait: *Videbimus eum sicuti est* (I Joan. iii, 2). Hinc Paulus dicit: *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum* (I Cor. xiii, 12). Nunc autem divinum susurrium tot ad nos venas habet, quot creatis operibus ipsa divinitas præsidet. Dum enim quæ sunt cuncta creata cernimus, in creatoris admiratione sublevamur. Nam sicut aqua leniter fluens, rimata per venas quæritur, ut augeatur, tantoque se vastius fundit, quanto venas apertiores invenerit; ita nos dum studiose divinitatis **162** notitiam ex creaturæ ejus consideratione colligimus, quasi susurrii illius ad nos venas aperimus; quia per hoc quod factum cernimus, virtutem factoris admiramur; et per ea quæ sunt in publico, illud ad nos emanat, quod latet in occulto. Quasi enim per quemdam ad nos sonitum erumpit, dum considerata nobis sua opera ostendit, in quo semetipsum utunque indicat, dum quam sit incomprehensibilis manifestat. Quia igitur considerare eum digne non possumus, non ejus vocem, sed vix susurrium audimus. Plene enim quia perpendere neque ipsa quæ sunt creata sufficimus, recte dicitur: *Quasi furtive suscepit duris mea venas susurrii ejus*. Projecti quippe a paradisi gaudiis, et cætitatis pœna multati, vix susurrii venas apprehendimus, quia ipse quoque mira ejus opera raptim tenuiterque pensamus. [Vet. XXI]. Sciendum vero est, quia quanto virtutem illius mens sublevata considerat, tanto ejus (b) rectitudinem repressa formidat. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XXX [Rec. XXI].

VERS. 13. — In horrore visionis nocturnæ.

53. *Mens eo amplius de suis factis trepidat, quo altius in Deum elevatur. Hinc Deum magis metuit et diligit.* — Horror nocturnæ visionis, est pavor occultæ contemplationis. Humana etenim mens quo altius elevata, quæ sint æterna considerat, eo de factis temporalibus gravius tremefacta formidat; quia tanto se ream verius cernit, quanto se ab illo lumine discrepasse quod super se intermicat conspiciat; si que fit

A ut illuminata plus metuat, quia magis aspiciat a veritatis regula per quanta discordat; eamque gravi formidine suus ipse profectus quatit, quæ prius (c) quasi securius nihil videbat. Quamvis quantalibet virtute profecerit, non jam manifestum aliquid de æternitate comprehendit, sed adhuc sub cujusdam caligine imaginationis conspiciat. Unde et hæc eadem, nocturna visio dicitur. In nocte quippe, sicut et superius diximus, dubie; in die autem constanter videmus. Quia igitur ad contemplandum interni solis radium, nubes sese nostræ corruptionis interserit, nec ad infirmos nostræ mentis oculos illud, sicut est, incommutabile lumen erumpit; adhuc Deum quasi in nocturna visione cernimus, cum procul dubio sub incerta contemplatione caligamus. Sed quamvis extremum de illo aliquid mens conceperit, in consideratione tamen ejus magnitudinis inhorrescit, et magis metuit, quia ipsis contemplationis ejus vestigiis se imparem sentit, atque ad se relapsa, eum acutius diligit, cujus miram dulcedinem ferre non valens, vix hanc sub incerta visione gustavit. Sed quia ad hujus sublevationis culmen minime pertingitur, nisi prius desideriorum carnalium importune perstrepens turba reprimatur, recte subjungitur:

CAPUT XXXI [Rec. XXII].

IBID. — Quando solet sopor occupare homines.

54. *Ad contemplationem non pervenitur nisi sopitis carnalibus desideriis. Somnus tribus modis accipitur.* — Quisquis ea quæ mundi sunt agere appetit, quasi vigilat; quisquis vero internam quietem quærens, hujus mundi strepitum fugit, velut obdormiscit. Sed prius sciendum est quia in Scriptura sacra figurate positus tribus modis somnus accipitur. Aliquando enim somno mors carnis, aliquando torpor negligentie, aliquando vero exprimitur, calcatis terrenis desideriis, quies vitæ. Somni namque vel dormitionis nomine carnis mors intimatur, sicut Paulus ait: (d) *Nolo vos ignorare fratres de dormientibus*. Et paulo post: *Ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo* (I Thess. iv, 12). Somno **163** rursum torpor negligentie designatur, sicut ab eodem Paulo dicitur: *Hora est jam nos de somno surgere* (Rom. xiii, 11), Et rursum: *Evigilate, justi, et nolite peccare* (I Cor. xv, 34). Somno quoque calcatis carnis desideriis quies vitæ figuratur, sicut sponsæ voce in (e) canticorum Cantico dicitur: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v, 2); quia videlicet sancta mens quo se ab streptu temporalis concupiscentie comprimit, eo verius interna cognoscit; et tanto alacrius ad intima vigilat, quanto se ab exteriori inquietudine occultat. Quod bene per Jacob in itinere dormientem figuratur (Genes. xxviii, 11), quid ad caput lapidem posuit, et obdormivit: a terra scalam cælo inherentem, in nixum scalam Dominum, ascendentes quoque et de-

(a) Editi, *palam de Patre meo*.

(b) Turon., Corb., Germ., secundis curis, et alii, *fortitudinem*.

(c) Ita cum plerisque Mss. Ed. antiq. Aliæ vero, *quasi secunda*, ut etiam habetur in uno Vindoc.

(d) In Vindoc. et plur., *nolo autem vos*. In duob.

Compend., Corb. Germ., Colb., Reg., Val. Cl., *nolumus vos*. In Græco textu ad litt., *nolo vos*.

(e) Ita Corb. Germ., Reg., Norm., Val. Cl. Sicque melius representatur hujus sacri libri titulus, *Sirhasirim, Canticum canticorum*. Editi habent, in *Canticis canticorum*.

ascendentes angelos vidit. In itinere quippe dormire, est in hoc præsenti vitæ transitu a rerum temporalium amore quiescere. In itinere dormire, est in dierum labentium cursu ab appetitu visibilium mentis oculos claudere : quos primis hominibus seductor aperuit, qui dixit : *Scit enim Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri* (Genes. iii, 5, 6). Unde et paulo post subditur : *Tulit de fructu illius, et comedit; deditque viro suo, qui comedit, et aperti sunt oculi amborum*. Culpa quippe oculos concupiscentiæ aperuit, quos innocentia clausos tenebat. Angelos vero ascendentes et descendentes cernere, est cives supernæ patriæ contemplari, vel quanto amore (a) auctori suo super semetipsos inhæreant, vel quanta compassione charitatis nostris infirmitatibus condescendant.

55. *Ad contemplationem non sufficit a mundi actionibus quiescere, nisi et virtutes exercentur.* — Et notandum valde est quod ille dormiens angelos conspiciat, qui in lapide caput ponit; quia nimirum ipse ab exterioribus operibus cessans, interna penetrat, qui intenta mente, quæ principale est [*Græce, τὸ ἡγεμονικόν*] hominis, imitationem sui redemptoris observat. Caput quippe in lapide ponere, est mente Christo inhærere. Qui enim a præsenti vitæ actione remoti sunt, sed ad superna nullo amore rapiuntur, dormire possunt, sed videre angelos nequeunt; quia caput in lapide tenere contemnunt. [Vet. XXII.] Sunt namque nonnulli qui mundi quidem actiones fugiunt, sed nullis virtutibus exercentur. Hi nimirum torpore, non studio dormiunt; et ideo interna non conspiciunt, quia caput non in lapide sed in terra posuerunt. Quibus plerumque contingit ut quanto securius ab externis actionibus cessant, tanto latius in se immundæ cogitationis strepitum per otium congerant. Unde sub Judææ specie per Prophetam torpens otio anima defletur, cum dicitur : *Viderunt eam hostes, et deriserunt Sabbata ejus* (Thren. i, 7). Præcepto etenim legis ab exteriori opere in sabbato cessatur. Hostes ergo sabbata videntes irrident, cum maligni spiritus ipsa vacationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt; ut unaquæque anima quo remota ab externis actionibus servire Deo creditur, eo magis eorum tyrannidi illicita cogitando famuletur. Sancti autem viri, qui a mundi operibus non torpore, sed virtute sopiuntur, laboriosius dormiunt, quam vigilare potuerunt, quia in eo quod actiones hujus sæculi deserentes superant, robusto conflictu quotidie contra semetipsos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne subacta otio ad desideria immunda frigescat, ne in ipsis bonis desideriis plus justo inferveat, ne sub 164 discretionis specie sibimet parcendo, a perfectione languescat. Agit hæc, et ab hujus mundi inquieta concupiscentia se penitus subtrahit, ac terrenarum actionum strepitum deserit, et per quietis studium virtutibus intenta, vigilans dormit. Neque enim ad contemplanda interna perducitur, nisi ab his

quæ exterius implicant studiosè subtrahatur. Hinc est enim quod per semetipsam Veritas dicit : *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. vi, 24). Hinc Paulus ait : *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat, cui se probavit* (II Tim. ii, 4). Hinc per Prophetam Dominus admonens dicit : *Vacate, et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. xlv, 11). Quia igitur nequaquam notitia interna (b) conspiciatur, nisi ab externa implicatione cessetur, recte nunc verbi absconditi et divini susurri tempus exprimitur, cum dicitur : *in horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines*, quia nimirum mens nostra nullo modo ad vim intimæ contemplationis rapitur, nisi studiosè prius a terrenorum desideriorum tumultu sopiatur. Sed humanus animus quadam suæ contemplationis machina sublevatus, qua super se altiora conspiciat, eo in semetipso terribilius contremiscit. Unde et apte subditur :

CAPUT XXXII [Rec. XXIII].

VERS. 14. — *Pavor tenuit me, et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt.*

56. *Quo altius Dei rectitudinem contemplamur, eo de nostra magis formidamus.* — Quid per ossa, nisi fortia acta signantur? De quibus et per Prophetam dicitur : *Dominus custodit omnia ossa eorum* (Psal. xxxiii, 21). Et sæpe ea quæ agunt homines, esse aliquis momenti æstimant, quia distractionis intimæ quam sit subtile iudicium ignorant. Sed cum per contemplationem rapti superna conspiciunt, ab ipsa aliquo modo præsumptionis suæ securitate liquefunt; et tanto magis in divino conspectu trepidant, quanto nec bona sua digna ejus examine, quem conspiciunt, pensant. Hinc est etenim quod is qui fortia operando profecerat, per spiritum sublevatus clamabat : *Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi* (Psalm. xxxiv, 10)? Ac si diceret : Carnes meæ verba non habent, quia infirma mea apud te funditus silent; ossa autem mea tuæ magnitudinis laudem dicunt, quia ipsa quoque, quæ esse in me fortia credidi, tua consideratione contremiscunt. Hinc est quod Manue, viso angelo pertimescens, dicit : *Morte moriemur, quia vidimus Dominum* (Jud. xiii, 22). Quem uxor protinus consolatur, dicens : *Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum et libamenta non suscepisset* (Ibid., 23). Quid est autem quod ad visionem angeli vir sit timidus, et mulier audax, nisi quod nobis quoties cœlestia demonstrantur, spiritus quidem pravore se conculit, sed tamem spes præsumit? Inde namque spes ad majora (c) audenda sese erigit, unde turbatur spiritus, quia ea quæ superna sunt, prior videt. [Vet. XXIII.] Quia igitur cum altiora secretorum cœlestium sublevata mens conspiciat, cuncta humanarum virium soliditas contremiscit, recte nunc dicitur : *Pavor tenuit me, et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt*. Ac si aperte diceretur : Subtilitatis intimæ arcana percipiens, unde me apud me fortem credidi, ante conspectum iudicis inde titubavi. Distri-

(a) Ita omnes nostri Mss. et vel. Ed. Coc. et recent. Edit., auctori suo semetipsos transcendendo inhæreant.

(b) In plur. Mss., concipitur. In Val. Cl. concupitur.

In Corb. Germ., Reg., Colb., prima manu, conspiciatur, quam lect. prætulimus.

(c) Corb. Germ., cum uno Reg., audienda.

otionem quippe divinæ justitiæ contemplantes, etiam A de ipsis operibus jure pertimescimus, quæ nos fortia egisse putabamus. Ducta namque ab internam regulam nostra rectitudo, si 165 districtum iudicium invenit, multis fortitudinum suarum sinibus in intimam rectitudinem impingit. Unde bene Paulus cum et virtutum ossa habere se cerneret, et tamen sub districto examine hæc eadem ejus ossa trepidarent, ait: *Mihi pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neque me ipsum (a) iudico: nihil enim mihi conscius sum* (I Cor. iv, 3). Sed quia auditis venis divini susurrii, hæc eadem ejus ossa contremuerunt, illico adjunxit: *Sed non in hoc justificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est.* Ac si diceret: recta egisse me recolo, et tamen de meritis non præsumo, quia ad ejus examen vita nostra ducitur, sub quo B nostræ fortitudinis et ossa turbantur.

57. *Contemplationis gratia non est diuturna.* — Sed cum mens in contemplatione suspenditur, cum carnis angustias superans, per speculationis vim de libertate aliquid intimæ securitatis rimatur, stare diu super semetipsam non potest; quia etsi hanc spiritus ad summa evehit, caro tamen ipso adhuc corruptionis suæ pondere deorsum premit. Unde et subditur:

CAPUT XXXIII.

VERS. 15. — *Et cum spiritus me præsentem transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.*

58. *Invisibilia quidem cognoscimus, sed raptim.* — Nobis præsentibus spiritus transit, quando invisibilia cognoscimus, et tamen hæc non solide, sed raptim C videmus. Neque enim in suavitate contemplationis intimæ diu mens figitur, quia ad semetipsam ipsa immensitate luminis reverberata revocatur. Cumque internam dulcedinem degustat, amore æstuat, ire super semetipsam nititur, sed ad infirmitatis suæ tenebras fracta relabitur; et magna virtute proficiens, videt quia videre non possit hoc quod ardentem diligat, nec tamen ardentem diligeret, nisi aliquatenus videret. Non ergo stat, sed transit spiritus, quia supernam lucem nostra nobis contemplatio et inhiantibus aperit, et mox infirmantibus abscondit. Et quia in hac vita quantalibet virtute quis profecerit, adhuc tamen corruptionis suæ stimulum sentit: *Corpus quippe, quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (Sap. ix, 15), recte subditur: *Inhorruerunt pili carnis meæ.*

[Rec. XXIV.] 59. *Nemo hic ita perfectus, cui non nascatur semper quod resecetur.* — Pili etenim carnis sunt quælibet superflua humanæ corruptionis. Pili carnis sunt vitæ veteris cogitationes, quas sic a mente incidimus, ut de amissione earum nullo dolore fatigemur. Bene autem per Moysen dicitur: *Levitæ radant omnes pilos carnis suæ* (Num. viii, 7). Levita quippe assumptus vocatur. Oportet ergo Le-

vitas omnes pilos carnis radere, quia is qui in obsequiis divinis assumitur, debet ante Dei oculos a cunctis carnis cogitationibus mundus apparere, ne illicitas cogitationes mens proferat, et pulchram animæ speciem quasi pilis (b) fruticantibus deformem reddat. Sed quantalibet, ut diximus, quempiam virtus sanctæ conversationis evexerit, adhuc tamen ei de vetustate vitæ nascitur quod toleretur. Unde et ipsi Levitarum pili radi præcepti sunt, non evelli. Rasis etenim pilis in carne radices remanent, et crescunt iterum ut recidantur, quia magno quidem studio superflue cogitationes amputandæ sunt, sed tamen amputari funditus nequaquam possunt. Semper enim caro superflua generat quæ semper spiritus ferro sollicitudinis recidat. Sed tamen hæc in nobis tunc subtilius conspiciamus, cum speculationis 166 alta penetramus. Unde recte nunc dicitur: *Cum spiritus me præsentem transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.*

[Vet. XXIV.] 60. *Hæc sollicitius resecat mens contemplationi dedita, sicque Spiritum pene figit, nec tamen diu tenet.* — Humana etenim mens in contemplationis arce sublevata, tanto semetipsam durius de superfluis cruciat, quanto nimis subtile conspiciat esse quod amat; et cum pulchram intuetur hoc quod super se appetit, districte iudicat quidquid in se infirmum prius tranquille tolerabat. Transeunte ergo spiritu pili pertimescunt, quia ante compunctionis vim cogitationes superflue fugiunt, ut nihil fluxum, nihil jam remissum libeat, quia (c) afflatam mentem etiam contra semetipsam visitationis intimæ severitas inflamat. Cumque hoc, quod in corde illicitum nascitur, continua distractione resecatur, fit plerumque ut vegetata mens paulo latius radio suæ speculationis inhæreat, et pene figat spiritum qui transibat. Nec tamen hæc ipsa contemplationis mora Divinitatis vim plene aperit, quia ejus immensitas humanas vires auctas sublevalasque transcendit. Unde et bene subditur:

CAPUT XXXIV [Rec. XXV].

VERS. 16. — *Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum.*

61. *Homo per peccatum totus carnalis factus, non cogitat sine imaginibus corporum. Qui sine his animam suam, ac deinde Deum percipiat.* — Quidam namque non dicimus, nisi de eo utique, quem exprimere aut nolumus, aut non valemus. Sed qua mente hoc loco dicitur *quidam*, videlicet exponitur, cum prolinus subinfertur: *Cujus non agnoscebam vultum.* Humana quippe anima, primorum hominum vitio a paradisi gaudiis expulsa, lucem invisibilium perdidit, et totam se in amorem visibilium fudit; tantoque ab interna speculatione cæcata est, quanto foras deformiter sparsa: unde fit ut nulla noverit nisi ea quæ corporeis oculis, ut ita dixerim, palpando cognoscit. Homo enim, qui si præceptum servare voluisset,

(a) Compend. et Corb. Germ., *dijudico*.

(b) Ita Mss. Corb. Germ. et Norman., *quasi pilis fruticantibus*. Editi, *fructificantibus*.

(c) Ita omnes Mss. nostri. In editis lego *afflicta mentem*.

etiam carne spiritalis futurus erat, peccando factus est etiam mente carnalis ut sola cogitet, quæ ad animam per imagines corporum trahit. Corpus quippe est cœli, terræ, aquarum, animalium, cunctarumque rerum visibilium, quas indesinenter intuetur, in quibus dum totam se delectata mens projicit, ab internæ intelligentiæ subtilitate grossescit; et quia jam erigere ad summa se non valet, in his infirma libenter jacet. Cum vero miris conatibus ab his exurgere nititur, magnum valde est, si ad cognitionem suam, repressa corporali specie, anima perducatur; ut semetipsam sine corporea imagine cogitet, et cogitando se, viam sibi usque ad considerandam æternitatis substantiam paret.

[Vet. XXV.] 62. *Anima humana quantum a divina substantia distet. Si necdum quid Deus sit, certe quid non sit percipit.* — Hoc autem modo quasi quamdam scalam sibi exhibet semetipsam, per quam ab exterioribus ascendendo in se transeat, et a se in auctorem tendat. Cum enim corporeas imagines deserit, in semetipsam mens veniens, non modicum ascendit. Sed quamvis incorporea sit anima, quia tamen corpori inhæret, ex ipsa sui qualitate (a) agnoscitur, quæ carnis loco retinetur. Quæ dum obliviscitur scita, cognoscit incognita, meminit oblivioni mandata, hilarescit post tristitia, addicitur post læta: ipsa sui diversitate indicat quantum a substantia æternæ incommutabilitatis (d) distat, quæ semper, ut est, idem est: ubique præsens, ubique invisibilis, ubique tota, ubique incomprehensibilis per inbiantem mentem sine aspectu 167 cernitur, (c) sine dubio auditur, sine motu suscipitur, sine corpore tangitur, sine loco retinetur. Hanc nimirum substantiam cum animus cogitat assuetus rebus corporalibus, diversarum imaginum phantasmata sustinet. Quæ dum ab intentionis suæ oculis abigit manu discretionis, postponens ei omnia, jam hanc aliquatenus conspicit. Quam si necdum quid sit apprehendit, agnovit certe quid non sit. Quia ergo ad insueta mens rapitur, cum divinitatis essentiam rimatur, recte nunc dicitur: *Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum.*

63. — *Stare solius Dei est.* — Bene autem dictum est *stetit*. Omnis quippe creatura, quia ex nihilo facta est, et per semetipsam ad nihilum tendit, non stare habet, sed defluere. Rationalis vero creatura eo ipso, quo ad imaginem auctoris est condita, ne ad nihilum transeat, figitur; irrationalis autem nequaquam figitur, sed donec visionis suæ ministerio universitatis speciem impleat, transeundo tardatur. Nam etsi cœlum ac terra post in æternum permanent ex semetipsis tamen nunc ad nihilum properant, sed pro eorum usu quibus serviunt in melius (d) mutanda

A perseverant. Stare ergo, solius creatoris est, per quem cuncta non transeuntem transeunt, et in quo aliqua, ne transeant, retinentur. Unde et Redemptor noster, quia divinitatis ejus status capi ad humana mente non potuit, hunc nobis ad nos veniens, creatus, natus, mortuus, sepultus, resurgens, atque ad cœlestia rediens, quasi transeundo monstravit. Quod bene per Evangelium illuminato cæco (e) innuit, cui transiens auditum præbuit, sed stans oculos reparavit (Matth. ix, 27; xx, 30; Marc. viii, 22; Luc. xviii, 35; Joan. ix, 1). Per humanitatis quippe dispensationem transire habuit; per divinitatis vero potentiam, quia ubique præsens est, stare. Voces igitur cæcitatæ nostræ Dominus audire transiens dicitur, quia humanæ miseræ factus homo miseretur. Stans autem lucem reparat, quia infirmitatis nostræ tenebras ex virtute divinitatis illustrat. Bene ergo, postquam dictum est: *Cum spiritus (f) me præsentem transiret*, subditur: *Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum.* Ac si aperte diceretur: (g) Eum quem per transitum sensi, non transire deprehendi. Ipse est ergo qui transit, ipse qui stat. Transit enim, quia teneri cognitus non valet; stat autem, quia in quantum cognoscitur, incommutabilis apparet. Quia ergo raptim is qui semper idem est cernitur, simul Deus est transiens et stans videtur. Vel certe stare ejus est nulla mutatione variari, sicut, ad Moysen dicitur: *Ego sum qui sum* (Exod. iii, 14). Et sicut hunc Jacobus insinuat, dicens: *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jac. i, 17). Quia vero quisquis jam aliquid de contemplatione æternitatis apprehendit, hanc per cœternam ejus speciem conspiciat, recte subjungitur:

CAPUT XXXV.

IBID. — *Imago coram oculis meis.*

64. *Quidquid de patre percipimus, per filium videmus.* — Imago quippe Patris, Filius est, sicut de condito homine Moyses insinuat, dicens: *Creavit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum* (Genes. i, 27). Et sicut per expressionem Sapientiæ de eodem Filio quidam sapiens dicit: *Candor est enim lucis æterna* (Sap. vii, 26). 168 Et sicut Paulus ait: *Qui cum sit splendor gloriæ, ac figura substantiæ ejus* (Heb. i, 3). Cum ergo æternitas ejus cernitur, prout infirmitatis nostræ possibilitas admittit, imago ejus mentis nostræ oculis antefertur; quia cum vere in Patrem intendimus, hunc quantum accipimus, per suam imaginem, id est, per Filium videmus; et per eam speciem, quæ de ipso sine initio nata est, eum aliquo modo cernere, qui nec cœpit, nec desinit conamur. Unde et hæc eadem Veritas in Evangelio dicit: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me* (Joan. xiv, 6). Bene autem subditur:

Editorum, sine voce.

(d) Unus Cod. Reg. cum Corb., Germ. et Colb., mutata.

(e) Ita Corb. Germ., Colb., Reg., Norm. et plerique, pro cæco innotuit, quod legitur in Edit.

(f) Primus Compend., me præsentem transiret.

(g) Vindoc., eum per quem transitum sensi.

(a) In Editis, post Mss. Colb. *localis cognoscitur*; deest autem *localis* in cæteris Mss. nostris.

(b) Edlti, *quantum a substantia æternæ incommutabilitatis natura distat*; sed superfluit hæc vox *natura*, quam in nullis Mss. invenio, nisi in Corb. Germ.

(c) Sic Floriac., Turon., Compend., Vindoc., Corb., Germ., duo Reg., Germ., Norm. In Colb. *jugulato dubio*; nunc legitur *sine sono*; quod accedit ad lect.

CAPUT XXVI [Rec. XXVI].

IBID. — *Et vocem quasi auræ lenis audiui.*

65. *Spiritus Sancti vox et aura lenis et spiritus vehemens.* — Quid enim per vocem auræ lenis, nisi cognitio sancti Spiritus designatur, qui de Patre procedens, et de eo quod est Filii accipiens, nostræ tenuiter notitiæ infirmitatis infunditur? Qui tamen super apostolos veniens, per exteriorum sonum tanquam per vehementem spiritum demonstratur, cum dicitur: *Factusque est repente de cælo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis* (Act. II, 2). Sanctus enim Spiritus cum se notitiæ humanæ infirmitatis insinuat, et sonitu vehementis spiritus, et voce auræ lenis exprimitur; quia videlicet veniens, et vehemens est et lenis: lenis, quia notitiam suam, quatenus cognoscit utcumque valeat, nostris sensibus temperat; vehemens, quia quantumlibet hanc temperet, adventu tamen suo infirmitatis nostræ cæcitatem illuminando perturbat. Illustratione enim sua nos leniter tangit, sed inopiam immaniter concutit.

66. *Aura lenis quia se quantumlibet sanctis hic modicum aperit. In contemplatione quidquid mens perfecte valet conspiciere, non est Deus.* — Vox ergo Dei quasi auræ lenis auditur, quia in hac adhuc vita positis contemplatoribus suis, nequaquam se Divinitas sicut est insinuat, sed lippientibus mentis nostræ oculis claritatem suam tenuiter demonstrat. Quod bene ipsa legis acceptione signatur, cum dicitur, quia Moyses ascendit, et Dominus (a) in monte descendit (Exod. XXIV, 1. [Vet. XXVI.]) Mons quippe est ipsa nostra contemplatio, in quam nos ascendimus, ut ad ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt videnda sublevemur. Sed in hanc Dominus descendit, quia nobis multum proficientibus parum de se aliquid nostris sensibus aperit; si tamen dici in illo vel parum, vel aliquid potest, qui unus semper et idem permanens, intelligi (b) partiliter non potest, et tamen a suis fidelibus participari dicitur, cum in ejus substantia pars nullatenus admittatur. Sed quia hunc exprimere perfecto sermone non possumus, humanitatis nostræ modulo, quasi infantie imbecillitate præpediti, eum aliquatenus balbutiendo resonamus. Quia vero et in magna contemplatione sublevati, subtile quid de æternitatis cognitione pertingimus, sacrorum historiæ verbis ostenditur, cum de cognitione Dei propheta (c) nobilis Elias docetur. Cui cum trans-
iturum ante eum se Dominus promitteret, dicens: *Ecce Dominus transit, spiritus grandis et fortis, subvertens montes et conterens petras ante Dominum; illico adjunxit: Non in spiritu Dominus; et post spiritum commotio, non in commotione Dominus; et post commotionem ignis, non in igne Dominus; et post*

A ignem sibilus auræ tenuis (d) (III Reg. XIX, 11, 12). Spiritus quippe ante Dominum evertit montes, et petras 169 conterit; quia pavor, qui ex adventu ejus irruit, et altitudinem cordis nostri deficit, et duritiam liquescit. Sed spiritui commotionis et igni non inesse Dominus dicitur, esse vero in sibilo auræ tenuis non negatur; quia nimirum mens cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfecte conspiciere prævalet, Deus non est: cum vero subtile aliquid conspiciit, hoc est quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis auræ percipimus, cum saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione (e) subita subtiliter degustamus. Tunc ergo verum est quod de Deo cognoscimus, cum plene nos aliquid de illo cognoscere non posse sentimus. Unde bene illic subditur: *Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, et ingressus stetit in ostio speluncæ* (Ibid.). Post auræ tenuis sibilum, vultum suum propheta pallio operit, quia in ipsa subtilissima contemplatione veritatis, quanta ignorantia homo tegatur, agnoscit. Vultui namque pallium superducere est, ne altiora mens quærere audeat, hanc ex consideratione propriæ infirmitatis velare; ut nequaquam intelligentiæ oculos ultra se præcipitanter aperiat, sed ad hoc quod apprehendere non valet, reverenter claudat. Qui hæc agens, in speluncæ ostio stetiisse describitur. Quid namque spelunca nostra est, nisi hæc corruptionis habitatio, in qua adhuc ex vetustate retinemur? Sed cum aliquid percipere de cognitione Divinitatis incipimus, quasi jam in speluncæ nostræ otio stamus. Quia enim progredi perfecte non possumus, ad cognitionem tamen veritatis inhiantes, jam aliquid de libertatis aura captamus. In ingressu ergo speluncæ stare, est represso nostræ corruptionis obstaculo, ad cognitionem veritatis incipere exire. Unde et nube in tabernaculum descendente Israelitæ e longinquo cernentes, in papilionum suorum ostiis stetiisse memorantur (Exod., XXXIII, 9) quia ii, qui adventum Divinitatis utcumque conspiciunt, quasi jam ex habitaculo carnis procedunt. Quia igitur humana mens quantalibet se virtute tetenderit, vix de intimis extrema cognoscit, recte nunc dicitur: *Et vocem quasi auræ lenis audiui.* Sed quoniam cum de se saltem parum nobis divina cognitio exhibet, infirmitatis nostræ ignorantiam perfecte docet, qui vocem auræ lenis audit, dicat quæ ex ipsa hac auditione didicerit. Sequitur:

CAPUT XXXVII [Rec. XXVII].

VERS. 17. — *Nunquid homo Dei comparatione justificabitur, aut factore suo purior erit vir?*

67. *Justitia humana divinæ comparata, injustitia est. Qui compescendæ de Dei flagellis querelæ.* — Hu-

propheta nobis.

(d) In Ed. additur et ibi Dominus; quæ desunt in Norm., Belvac., Vind., Compend. etc. Servanda quoque esse non persuadent quæ postea leguntur: *esse vero in sibilo auræ tenuis, non negatur.* Nam non ait, affirmatur.

(e) Belvac., contemplatione subtilitate degustamus.

(a) Ita Mss., pro in montem, ut ex Editorum correctione legitur hic et alibi sæpe, non attendentium Gregorium grammaticæ leges parum observasse, ut ipse testatur in epist. ad Leandrum libris his præmissa.

(b) In quibusdam, intelligi particulariter; duo Vindoc. intelligi pariter.

(c) Duo Vind., Corb. Germ., unus Reg., Colb.,

mana justitia divinæ justitiæ comparata, injustitia est : quia et lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis radio posita (a) tenebratur. Quid ergo Eliphaz raptus in contemplatione cognovit, nisi quod justificari homo Dei comparatione non possit? Recta namque credimus quæ exterius operamur, sed cum minime interna cognoscimus, (b) quas in solis radio positi caligamus. Cum vero illa utcunque percipimus, ista non utcunque judicamus, quia tanto quisque subtilius de tenebris judicat, quanto ei verius claritas lucis constat. Qui enim lucem videt, scit quid de tenebris æstimet. Nam qui candorem lucis ignorat, et obscura pro lucidis approbat. Bene autem subditur : **170** Aut factore suo purior erit vir? Quisquis (c) de per-
 cussione murmurat, quid aliud quam justitiam ferientis accusat? Purio-rem se ergo vir factore suo existimat, si contra flagellum querelam parat; eumque sibi procul dubia postponit, cujus judicium de sua afflictione redarguit. Ut ergo homo reprehendere non audeat judicem culpæ, hunc humiliter cogitet auctorem naturæ, quia qui mire ex nihilo hominem fecit, factum impie non affligit. Quod tunc Eliphaz didicit, cum vocem quasi auræ lenis audivit. In consideratione namque divinæ magnitudinis discitur quam humiliter in sua animadversione timeatur. Et qui superna degustat, inferiora æquanimiter tolerat, quia plene intus conspiciit, quanti æstimet quod foris agit. Male enim se rectum putat, qui regulam summæ rectitudinis ignorat; et sæpe lignum rectum creditur, si ad regulam non ducatur; sed cum regulæ jungitur, per quantam tortitudinem tumescit invenitur, quia nimirum rectitudo (d) abcidens increpat, quod oculus deceptus approbat. Eliphaz itaque quia superna conspexit, districtum judicium de inferioribus exerit; et quamvis beatum Job non recte redarguit, in comparatione tamen creatoris omnium, creaturæ modum recte describit dicens :

CAPUT XXXVIII [Vet. XXVII, Rec. XXVIII].

Vers. 18, 19. — *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem : quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut tinea?*

68. *Natura angelica cur mutabilis, et unde fiat immutabilis. Angelorum lapsus homines admonet de sua infirmitate diffidere. Tinea, concupiscentia.* — Natura angelica etsi contemplationi auctoris inhærendo, in statu suo immutabiliter permanet; eo ipso tamen quo creatura est, in semetipsa vicissitudinem mutabilitatis habet. Mutari autem, ex alio ad aliud ire est, et in semetipso stabilem non esse. Unaquæque enim res quasi tot passibus ad aliud tendit, quot

mutabilitatis suæ motibus subjacet. Sola autem natura incomprehensibilis a statu suo nescit moveri, quæ ab eo quod semper idem est, nescit immutari. Nam si angelorum substantia a mutabilitatis motu fuisset aliena, bene ab auctore condita, nequaquam in reprobis spiritibus a beatitudinis suæ arce cecidisset. Mire autem omnipotens Deus naturam (e) summorum spirituum bonam, sed mutabilem condidit, ut et qui permanere nollent, ruerent, et qui in conditione persisterent, tanto in ea jam dignius, quanto et ex arbitrio starent; et eo majoris apud Deum meriti fierent; quo mutabilitatis suæ motum voluntatis statione fixissent. Quia ergo ipsa quoque natura angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatem vicit per hoc, quod ei qui semper idem est vinculis amoris illigatur, recte nunc dicitur : *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles.* Atque ejusdem protinus documentum mutabilitatis adjungitur, cum de apostatis spiritibus subinfertur : *Et in angelis suis reperit pravitatem.* (f) Et quorum casu bene infirmitatis humanæ considerationem colligit, cum illico subnectit : *Quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut tinea?* Luteas quippe domos habitamus, quia in corporibus terrenis subsistimus. Quæ bene Paulus considerans **171** ait : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II Cor. iv, 7). Et rursum : *Scimus quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam* (II Cor. v, 1). Terrenum quoque fundamentum est substantiæ carnis. Quod in se sollicite Psalmista conspexerat, cum dicebat : *Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, et substantia mea in inferioribus terræ* (Psal. cxxxviii, 15). Tinea autem de veste nascitur, et eandem vestem, de qua oritur, oriendo corrumpit. Quasi quædam vero vestis animæ caro est; sed hæc nimirum vestis habet tineam suam, quia ab ipsa carnalis tentatio oritur, ex qua laceratur. Quasi enim quadam sua tinea vestis nostra consumitur, cum caro corruptibilis tentationem gignit, et per hanc ad interitum pervenit. Velut tinea homo consumitur, cum de se oritur unde conteratur. Ac si aperte dicat : Si illi spiritus esse ex se incommutabiles nequeunt, qui nulla carnis infirmitate deprimuntur; qua temeritate se homines in bono permanere constanter existimant, quos in eo quod intellectus ad summa evehit, carnalis infirmitas aggravans præpedit, ut per corruptionis vitium in semetipsis habeant unde ab intima novitate veterascant?

[Vet. XXVIII.] 69. *Angeli doctores sunt, qui quamlibet sancti, non sunt sine culpa. Tinea sine sonitu*

(a) In plerisque, *tenebricatur*. Ita olim lectum in Colb.

(b) Hæc verba quasi... *caligamus*, non sunt in Vindocin., Belvac., Norman et plerisque. Potest etiam sensus integer constare his rejectis : exstant in Colbert.

(c) Ita plures et potiores, non *de persecutione*, ut in Editis post Coc.

(d) Sic Compend., Belvac., Turon., Corb. Germ., Colb., Germ., Norm. Vindocinensis ita quoque ha-

bet; alter, *rectitudo abscedens*. In Ed., *rectitudo accedens*.

(e) Nonnulli, *supernorum spirituum*. In uno Reg., *supernorum*. In altero, *suorum*.

(f) Hic variant Mss. et Editi : sequimur probatissimam lect., quæ est omnium Norm., unius Angliæ, utriusque Compend., Bellovac., Corb. Germ., Colb. Germ. Editi habent, *ex quorum comparatione bene casus infirmitatis hum.*

damnum faciens, iniquos exhibet damna sua non attendentes. — Possunt quoque per angelos sancti doctores intelligi, sicut per prophetam dicitur: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (Mal. vii, 1). Qui quantalibet virtute fulgeant, esse omnino sine culpa nequeunt, cum iter præsens vitæ gradiuntur, quia eorum nimirum gressus tangitur aut luto illiciti operis, aut pulvere cogitationis. Domos autem luteas habitant, qui de illecebrosa hac vita carnis exultant. Ilanc domum luteam Paulus habitare contempserat, cum dicebat: *Nostra autem conversatio in cælis est* (Philip. iii, 20, 21). Dicat ergo: *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem; quanto magis hi qui habitant domos luteas qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut tinea?* Ac si aperte dicat: Si præsens vitæ viam illi sine contagio transire nequeunt, qui æterna (a) nuntiantes, sese contra temporalia accingunt, quæ detrimenta illi sustinent qui esse se in carnalis habitationis voluptatibus gaudent? Qui enim serviunt ei, non sunt stabiles, quia cum mens ad alta nititur, carnis suæ cogitatione dissipatur; ita ut sæpe animus dum intimis inhiat, dum sola cœlestia aspectat, subita carnali delectatione percussus, a semetipso scissus jaceat, et qui se infirmitatis suæ molestias superasse gaudebat, repentino vulnere prostratus gemat. Prævitæ ergo et in angelis reperitur, dum ipsos quoque qui veritatem nuntiant, nonnunquam subreptio vitæ fallacis gravat. Si ergo hi etiam mundi hujus iniquitate feriuntur, quos contra eum sancta intentio erigit quibus ictibus illi penetrantur, quos ante ejus jacula, ipsa infirmitatis suæ delectatio sternit? Qui bene velut tinea consumi describuntur. Tinea quippe damnum facit, et sonitum non facit; ita iniquorum mentes, quia damna sua considerare negligunt, integritatem quasi nescientes perdunt. Amittunt namque a corde innocentiam, ab ore veritatem, a carne continentiam, et per accessum temporis ab ætate 172 vitam. Sed hæc se indesinenter amittere nequaquam conspiciunt, dum toto desiderio curis temporalibus occupantur. Quasi ergo a tinea consumuntur, quia sine sonitu, culpæ morsum tolerant, quanta detrimenta vitæ et innocentie patiantur, dum ignorant. Unde et bene subditur:

CAPUT XXXIX.

VERS. 20. — *De mane usque ad vesperam succidentur.*

70. *Reprobi nec in extremo tempore mentem perversam mutant.* — A mane usque ad vesperam peccator succiditur, dum a vitæ suæ exordio usque ad terminum, iniquitatis perpetratione vulneratur. Omni namque tempore reprobi per augmentum malitiæ contra se ictus ingeminant, quibus succiei in profundum ruant. De quibus bene per Psalmistam dicitur:

(a) In vulgatis cogitantes, pro nuntiantes, quod est omnium nostrorum Mss.

(b) In 1 Compend., Lyræ., Bigot., Ebroic., Germ., Colb., Reg. 1, qui præunt. et paulo post, mores præuntium.

(c) Corb. Germ., pro stultis, præfert malis. In uno autem Reg. et in altero Vindoc., nec non in Ed. Bar-

A *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Psal. lvi, 25). Dies quippe dimidiare, est tempus vitæ male in voluptatibus ductum ad poenitentiae lamenta dividere, atque hoc ad bonum usum partiendo reparare. Sed iniqui dies suos nequaquam dimidiant, quia perversam mentem nec in extremo tempore mutant. Quo contra bene Paulus admonet dicens: *Redimite tempus, quoniam dies mali sunt* (Ephes. v, 16). Tempus quippe redimimus, quando anteactam vitam, quam lascivendo perdidimus, flendo reparamus. Sequitur:

CAPUT XL.

IBID. — *Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt.*

B 71. *Scire negligunt quæ eos supplicia, quæ justos præmia maneant.* — Nullus videlicet eorum qui a mane usque ad vesperam succidentur. Nullus intelligit vel (b) eorum qui pereunt, vel eorum qui perditos peribunt mores imitantur. Unde alias scriptum est: *Justus perit, et nemo est qui recogitet in corde suo, et viri misericordie colliguntur, quia non est qui intelligat* (Isai. vi, 57). Iniqui ergo dum sola temporalia appetunt, et quæ bona electis in æternum maneant scire contemnunt; dum justorum afflictionem conspiciunt, sed quæ sit afflictionis retributio non agnoscunt actionis suæ pedem in profundum porrigunt, quia a luce intelligentiæ sponte sua oculos claudunt. (c) Stultis enim voluptatibus decepti, dum quæ vident, temporaliter diligunt, a semetipsis alienati non vident ubi in æternum ruunt. Potest etiam mane prosperitas, vespere hujus mundi adversitas designari. De mane ergo usque ad vespem reprobi succidentur, quia et per prospera lascivientes depereunt, et per adversa impatientes ad insaniam exsurgunt. Quos de mane usque ad vesperam nequaquam culpa succideret, si vel prospera fomentum crederent, vel adversa sectionem sui vulneris æstimarent.

[Vet. XXIX.] 72. *Qui prosperis vel adversis bene utantur.* — Sed quia nequaquam sic humani generis multitudo deseritur, ut cuncta ad interitum tendere permittatur, sunt nonnulli qui præsens vitæ oblectamentum despiciunt, etiam cum adsunt, transitoria esse considerant, atque hæc ex amore æternitatis calcant. Cumque in hoc primo gradu judicii gressum ponunt, (d) vegetiores ad altiora perveniunt, ut cuncta temporalia non solum quia citius sunt amittenda, despiciant, sed his inhærere non appetant, etiam si æterna esse potuissent; et a pulchre conditis amorem subtrahunt, quia in ipsum auctorem pulchritudinis cordis passibus tendunt. Et sunt nonnulli qui bona vitæ præsens diligunt, sed tamen hæc nullatenus assequuntur: qui rebus temporalibus totis desideriis inhiant, mundi gloriam quærunt, sed adipisci nequaquam possunt. Hos, ut ita dixerim, cor ad mundum 173 pertrahit, mundus (e) ad cor repellit. thol. et al. vet.: *Multis enim malis voluptatibus*. Al. Ed., *multis enim mali voluptatibus*.

(d) Fere omnes habent, *vegetiores*.

(e) Unus Compend. et Longip., *mundus a corde repellit*. Præferenda est lectio quam relinimus, et confirmatur ex mox sequentibus: *ut..... ad mentem redeant, et in semetipsis reversi considerent, etc.*

Nam sæpe contingit ut ipsis suis adversitatibus fracti ad mentem redeant, et in semetipsis reversi considerent, quam sint inania quæ quærebant, seseque pro tam stulto desiderio protinus ad lamentum vertant; et tanto valentius æterna desiderant, quanto se stultius laborasse pro temporalibus dolent. Unde bene descriptis reprobis subditur :

CAPUT XLI [Rec. XXIX].

Vers. 21. — *Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex iis.*

73. *Quos mundus despicit, Deus eligit.* — Quos alios reliquos, nisi hujus mundi despectos accipimus? Quos dum præsens sæculum ad nullius gloriæ usum eligit, quasi minimos indignosque derelinquit. Sed mundi reliquos auferre Dominus dicitur, quia despectos hujus sæculi eligere dignatur, Paulo attestante qui ait : *Non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (I Cor. I, 26, 27). Quod bene in libris Regum Ægyptio puero in via lassesciente signatur, quem Amalecita ægrotum in itinere deserit, David vero invenit, cibo reficit, ducem sui itineris facit; Amalecitam persequitur, epulantem reperit, et funditus exstinguit (I Reg. xxx, 13). Quid est enim quod Ægyptius Amalecitæ puer in itinere lassatur, nisi quod amator præsens sæculi peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem sæculo infirmus despectusque relinquitur, ut cum eo currere nequaquam valeat, sed fractus adversitate torpescat? Sed hunc David invenit, quia Redemptor noster veraciter manu fortis nonnunquam quos despectos a mundi gloria reperit, (a) in suum amorem convertit. Cibo pascit, quia verbi scientia reficit. Ducem itineris eligit, quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalecitam sequi non valuit, dux David efficitur, quia is, quem indignum mundus deseruit, non solum conversus in suas mentes Dominum recipit, sed prædicando hunc etiam usque ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce David Amalecitam convivantem invenit et exstinguit, quia ipsis Christus prædicantibus mundi lætitiā destruit, quos mundus comites habere despexit. Quia igitur plerumque quos mundus relinquit, Dominus eligit, recte nunc dicitur : *Qui reliqui fuerint, auferentur ex eis.* Sequitur :

CAPUT XLII.

IBID. — *Morientur, et non in sapientia.*

74. *Scripturæ mos, ut ubi quid interponit peregrinum, mox ad tractatum argumentum redeat.* — Quid est quod superius reproborum interitum protulit, dicens : *Quia nullus intelligit, in æternum peribunt; et de electis Dei illico adjunxit : Qui reliqui fuerint, au-*

ferentur ex eis; et hoc protinus, quod eisdem electis non conveniat, subdit dicens : Morientur, et non in sapientia? Si enim a reprobis divinitus auferuntur, quo pacto mori non in sapientia dicuntur? Sed nimirum sacræ Scripturæ consuetudo est, ut cum aliquid narrat, interposita alterius causæ sententia, ad superiora protinus redeat. Nam postquam dixit : *Et quia nullus est qui intelligat, in æternum peribunt, electorum mox sortem subintulit, dicens : Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis.* Et rursum sententiæ suæ oculum in eum, quem prædixerat, interitum reproborum mittens, subito adjunxit : *Morientur, et non in sapientia.* Ac si diceret : Hi quos dixi quia non intelligentes in æternum peribunt, procul dubio non in sapientia morientur. Sed hunc esse nonnunquam morem sacri eloqui melius ostendemus, si ex eo aliquam hujus rei similitudinem proferamus. Paulus namque apostolus cum dilectum discipulum de instituendis Ecclesiæ officiis admoneret, ne quos forte ad sacros ordines inordinate proveheret, dixit : *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis, te ipsum castum custodi* (I-Tim. v, 22). Qui ad infirmitatem ejus corporis protinus verba convertens ait : *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates* (Ibid., 23). Statimque subjungit, dicens : *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, (b) quorumdam autem et subsequuntur* (Ibid., 24). Quid ergo ad illud pertinet, quod ab infirmo bibi aquam prohibuit, hoc quod de peccatis absconditis quorumdam hominum manifestisque subjunxit, nisi quod interposita de ejus infirmitate sententia, ad hoc in extremo rediit, quod superius dixit : *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis?* Ut enim hæc eadem peccata quanta sollicitudine perquirenda essent ostenderet, (c) interposita contra infirmitatis molestiam discretionis admonitione, protinus intulit quod in aliis patescerent, in aliis laterent, dicens : *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quorumdam autem et subsequuntur.* Sicut ergo per hanc sententiam Paulus non eisdem verbis congruit, quibus eam loquens de Timothei infirmitate subjunxit; sed ad illud rediit, quod superius intermittendo narravit; ita hoc loco Eliphaz cum de electis diceret : *Qui reliqui fuerint, auferentur ex eis,* illico adjungens : *Morientur, et non in sapientia,* ad illud protinus recurrit, quod superius de reprobis protulit dicens : *Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt.*

[Vet. XXX.] 75. *Moriuntur reprobi et electi, hi in sapientia, illi insipientia.* — Idcirco autem reprobi

(a) Duo Compend., Corb., Colb., Germ., Reg., Remig. et nonnulli, in suo amore convertit.

(b) In Vindocin. et plerisque, quosdam autem et subsequuntur; quod infra adhuc repetitur. At in Corb. Germ., Colb., I Reg., quorumdam, licet inferius in Corb. et Reg., quosdam.

(c) Mira hic Mss. et Edit. diversitas. In Mss. Reg. Germ., Norm. et plur., legitur, interposita continua infirmitatis molestia. Unus Vindoc., interposita infir-

mitate molestiæ discretionis admonitionem protinus intulit. Vetus Ed. Paris. 1495, interposita continuo, infirmit. molestia, discretionis admonitionem protinus intulit. Edit. Basil. 1514, interpositam contra infirmitatis molestiam, discretionis admonitionem prot. intulit. Eadem est lectio Barthol. et Ed. Paris. 1518. Eam prætulimus quam præferunt Mss. Corb. Germ. et Colb.

electos despiciunt, quod ad vitam invisibilem per visibilem mortem tendunt. De quibus bene nunc dicitur: *Morientur, et non in sapientia*. Ac si aperte diceretur: Mortem quidem et sapientiam pariter fugiunt; sed sapientiam penitus deserunt, mortis autem laqueos non evadunt. Et quia quandoque morituri vivere moriendo potuerant, dum mortem quæ procul dubio ventura est metuunt, et vitam simul et sapientiam perdunt. At contra justi in sapientia moriuntur, quia mortem quam devitare funditus nequeunt, cum pro veritate imminet, differre contemnunt; eamque dum æquanimiter ferunt, pœnam propaginis vertunt in instrumentum virtutis, ut inde debeat vita recipi, unde per primæ culpæ meritum cogitur finire. Sed quia hæc Eliphaz contra iniquos veraciter protulit, beatum Job reprehensibilem æstimans, de fastu se sapientiæ inflavit. Unde et post prædicamenta tantæ rectitudinis, irrisiois verba subjungit, dicens:

CAPUT XLIII [Rec. XXX].

CAP. V, VERS. 1. — *Voca ergo si est qui tibi respondeat.*

76. *Vocare Deum quid sit, quid Dei respondere.* — Omnipotens enim Deus sæpe ejus precem 175 in perturbatione deserit, qui præcepta illius in tranquillitate contemnit. Unde scriptum est: *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xxviii, 9). Vocare autem nostrum, est humili Deum prece deprecari; respondere vero Dei, est effectum precibus præbere. Ait ergo: *Voca, si est qui tibi respondeat*. Ac si aperte dicat: Quantumlibet afflicti clamemus, Deum respondentem non habes, quia vox in tribulatione non invenit, quem mens in tranquillitate contempsit. Ubi adhuc deridendo subjungit:

CAPUT XLIV.

IBID. — *Et ad aliquem sanctorum convertere.*

77. Ac si despiciens dicat: Sanctos quoque invenire in afflictione adjuutores non vales, quos habere socios in hilaritate noluisti. Qui post irrisionem protinus sententiam subdit, dicens (a):

CAPUT XLV.

VERS. 2. — *Virum stultum interficit iracundia, et parvulum occidit invidia.*

78. *Vera dicit Eliphaz, sed non vere in Job. Iræ quanta culpa, quot mala.* — Quæ nimirum sententia vera esset, si illata contra tanti viri patientiam non fuisset. Sed nos pensemus quod dicitur, quamvis ab auditoris sui virtute relidatur, ut ostendamus quam rectum est quod promittitur, si non in beatum Job injuste promeretur, cum scriptum sit, *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas* (Sap. xii, 18); sciendum nobis magnopere est quia quotiens turbulentos motus animi sub mansuetudinis virtute restringimus, redire ad similitudinem conditoris conamur. Nam cum tranquillitatem mentis ira diverberat, dilaniatam quodam modo scissamque perturbat, ut sibimetipsi non congruat, ac vim intimæ similitudinis amittat.

(a) In textu Job, *vere stultum*.

(b) Hæc verba et textus sacre Scripturæ sequens omittuntur in Mss. Compend., Belvac., Ebroic.,

A [Vet. XXXI.] Quanta ergo sit iracundiæ culpa pensemus, per quam dum mansuetudo amittitur, supernæ imaginis similitudo vitiatur. Per iram sapientia perditur, ut quid quove ordine agendum sit omnino nesciatur, sicut scriptum est: *Ira in sinu stulti requiescit* (Eccl. vii, 10); quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permovendo confundit. Per iram vita amittitur, etsi sapientia teneri videatur, sicut scriptum est: *Ira perdit etiam prudentes* (Prov. xv, 1, sec. LXX); quia scilicet confusus animus nequaquam explet, etiam si quid intelligere prudenter valet. Per iram justitia relinquitur, sicut scriptum est: *Ira viri justitiam Dei non operatur* (Jac. i, 20); quia dum perturbata mens judicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit, rectum putat. B Per iram gratiæ vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est: *Noli esse assiduus cum homine iracundo, ne discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ* (Prov. xxii, 24, 25). (b) Et idem: *Quis poterit habitare cum homine, cujus spiritus facilis est ad irascendum?* (Prov. xviii, 14.) Quia qui se ex humana ratione non temperat, necesse est, ut bestialiter solus vivat. Per iram concordia rumpitur, sicut scriptum est: *Vir animosus parit rixas. Et vir iracundus effodit peccata* (Prov. xv, 18). Iracundus quippe peccata effodit, quia etiam malos, quos incaute ad discordiam provocat, peiores facit. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est: *Sol non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. iv, 26); quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abcondit. C Per iram sancti Spiritus splendor excluditur; quo contra, juxta vetustam translationem scriptum est: *Super quem 176 requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum et tremmentem sermones meos* (Isa. lxvi, 2)? Cum enim humilem diceret, quietum protinus adjunxit. Si ergo ira quietem mentis subtrahit, suam sancto Spiritui habitationem claudit, cujus recessione animus vacuus, ad apertam mox insaniam ducitur, et usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur.

79. *Imago irati optimis coloribus expressa.* — Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremat lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, et nequaquam recognoscuntur noti. Ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. In quo itaque iste ab arreptitiis longe est, qui actionis suæ conscius non est? Unde fit plerumque ut usque ad manus ira prosiliat, et quo ratio longius recedit, audacior exurgat; seque ipsum retinere animus non valet, quia, factus est potestatis alienæ; et eo furor membra foras in ictibus exercet, quo intus ipsam membrorum dominam mentem captivam tenet. Aliquando autem manus non exerit, sed in maledictionis jaculum linguam vertit. Fratri namque interitum precibus exposcit, et hoc Deum perpetrare expetit, quod ipse perversus homo facere

Utic., Corb., Colb., Germ., Reg., etc., nec in ulla Mss. reperimus.

vel metuit, vel erubescit. Fitque ut voto et voce homicidium peragat, etiam cum a læsione proximi manibus cessat. Aliquando ira perturbato animo, quasi ex iudicio silentium indicit; et quo se foras per linguam non exprimit, intus deterius ignescit, ut iratus quisque colloquutionem suam proximo subtrahat, et nihil dicendo, quam sit aversus dicat. Et nonnunquam hæc silentii severitas per disciplinæ dispensationem geritur, si tamen sollicitè in intimis discretionis forma teneatur. Nonnunquam vero dum accensus animus a consueta locutione restringitur, per accessum temporis penitus a proximi dilectione separatur, et acriores stimuli ad mentem veniunt, causæ quoque quæ gravius exasperant oriuntur; atque in irati oculo festuca in trabem vertitur, dum ira in odium permutatur. Plerumque ira per silentium clausa intra mentem vehementius aestuat et clamorosas tacita voces format; verba sibi, quibus exasperetur obicit, et quasi in causæ examine posita durius exasperata respondet; quod Salomon breviter insinuat, dicens: *Præstolatio impiorum furor* (Prov. xi, 23). Sicque fit ut perturbatus animus maiorem strepitum sui silentii sentio eumque gravius (a) clausæ iræ flamma consumat. Unde bene ante nos quidam sapiens dixit: *Cogitationes iracundi vipereæ sunt generatione, mentem comedunt matrem suam.*

[Vet. XXXII.] 80. *Gradus quatuor quibus ad iram sumus affecti.*—Sciendum vero est quo nonnullos ira citius accendit, facilius deserit. Nonnullos vero tarde quidem commovet, sed diutius tenet. Alii namque accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt; citius quidem flammam faciunt, sed protinus in favillam frigescent. Alii autem lignis gravioribus durioribusque non dispares, accensionem tarde suscipiunt, sed tamen accensi semel difficilius extinguuntur, et quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui (b) diutius ignem 177 servant. Alii autem, quod est nequius, et citius iracundiæ flammam accipiunt, et tardius deponunt. Nonnulli vero has et tarde suscipiunt, et citius amittunt. In quibus nimirum quatuor modis liquido lector agnoscit, quia et ad tranquillitatis bonum ultimus plusquam primus appropinquat, et in malo secundum tertius superat. Sed quid prodest quod iracundia quomodo mentem teneat, dicimus, si non etiam qualiter compescit debeat exprimamus?

81. *Ira compescendæ duo modi.*—Duobus etenim modis fracta possidere animum ira desuescit. Primus quippe est, ut mens sollicita antequam agere quodlibet incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad adversa se præparet. Quæ nimirum ve-

nientia tanto fortior excipit, quanto se cautius ex præscientia armavit. Qui enim improvidus ab adversitate deprehenditur, quasi ab hoste dormiens invenitur; eumque citius inimicus necat, quia non repugnantem perforat. Nam qui mala imminencia per sollicitudinem prænotat, hostiles incursus quasi in insidiis vigilans expectat; et inde ad victoriam valenter accingitur, unde nesciens deprehendi putabatur. Solerter ergo animus ante actionis suæ primordia, cuncta debet adversa meditari; ut semper hæc cogitans, semper contra hæc thorace patientiæ munitus, et quidquid accesserit providus superet, et quicquid non accesserit lucrum putet. Secundus autem servandæ mansuetudinis modus est, ut cum alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta cogitemus. Considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena. Patienter namque illatam injuriam tolerat, qui pie meminit quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari. Et quasi aqua ignis exstinguitur, cum surgente furore animi, sua cuique ad mentem culpa revocatur, quia erubescit peccata non parcere, qui vel Deo, vel proximo sæpe se recolit parcenda peccasse.

[Vet. XXXIII.] 82. *Ira alia ex impatientia, alia ex zelo. Prima oculum excæcat, altera ita turbat, ut ad clarius videndum disponat.*—Sed inter hæc solerter sciendum est quod alia est ira quam impatientia excitat, alia quam zelus (a) format. Illa ex vitio, hæc ex virtute generatur. Si enim nulla ira ex virtute surgeret, divinæ animadversionis impetum Phinees per gladium non placasset. Hanc iram quia Heli non habuit, motum contra se implacabiliter supernæ ultionis excitavit. Nam quo contra subditorum vitia tepuit, eo contra illum districtio æterni rectoris exarsit. De hac per Psalmistam dicitur: *Irascimini, et nolite peccare* (Psal. iv, 5). Quod nimirum non recte intelligunt, qui irasci nos nobis tantummodo, non etiam proximis delinquentibus volunt. Si enim sic proximos ut nos amare præcipimur, restat ut sic eorum erratibus sicut nostris vitiis irascamur. De hac per Salomonem dicitur: *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis* (Eccl. vii, 4). De hac iterum Psalmista ait: *Turbatus est præ ira oculus meus* (Psal. vi, 8). Ira quippe per vitium oculum mentis excæcat, ira autem per zelum turbat; quia quo saltem recti æmulatione concutitur, ea quæ nisi tranquillo corde percipi non potest, contemplatio dissipatur. Ipse namque zelus rectitudinis, quia inquietudine mentem agitat, ejus mox aciem obscurat, 178 ut altoria in commotione non videat, quæ pene prius tranquilla cernebat. Sed inde subtilius ad alta reducitur, unde ad tempus, ne videat, reverberatur. Nam ipsa recti æmulatio æterna post paululum in

(a) In Edit. Rom. Sixti V, et in antiquioribus, si Parthol. excipias, *eumque gravius clausa iræ flamma consumat*. Mss. et ratio persuadent legendum *clausæ*, pro *clausa*. In Colbert. tamen, Corb. Germ. et al. Mss. legitur *clausa iræ flamma*, quod idem sonat. Ita haberi in Mss. Anglic. testatur Th. Jamesius. In Reg. et plerisque constanter, *clausæ*. Subsequens autem testimonium frustra quærivimus in libris Ro-

clesiastici et Sapientiæ quos laudare solet Gregorius sub nomine cujusdam sapientis, cap. olim 16, nunc 30, *quod tibi non vis fieri*, etc., quæ ad neutrum ex prædictis libris pertinent, sed ad lib. Tob. ix, 16.

(b) Mss. Norm., Turon., Corb. et alii, *furoris sui durius ignem servant*.

(c) Apud Coc. et deinceps, *zelus justitiæ*; quod glossa est in Mss. saltem sincerioribus ignotum.

tranquillitate largius aperit, quæ hæc interim per commotionem claudit; et unde mens turbatur ne videat, inde proficit ut ad videndum verius clarescat: sicut infirmanti oculo cum collyrium immittitur, lux penitus negatur; sed inde eam post paululum veraciter recipit, unde hanc ad tempus salubriter amittit. Nunquam vero commotioni contemplatio jungitur, nec prævalet mens perturbata conspiciere, ad quod vix tranquilla valet inhiare, quia neo solis radius cernitur, cum commotæ nubes cœli faciem obducunt, nec turbatus fons respicientis imaginem reddit, quam tranquillius proprie ostendit, quia quo ejus unda palpitat, eo in se speciem similitudinis obscurat.

83. *Cavendum ne ira menti ex zelo commotæ dominetur.* — Sed cum per zelum animus movetur, curandum summopere est ne hæc eadem, quæ instrumento virtutis assumitur, menti ira dominetur, nec quasi domina præeat, sed velut ancilla ad obsequium parata, a rationis tergo nunquam recedat. Tunc enim robustius contra vitia erigitur, cum subdita rationi famulatur. Nam quantumlibet ira ex zelo rectitudinis surgat, si immoderata mentem vicerit, rationi protinus servire contemnit; et tanto se impudentius dilatat, quanto impatientiæ vitium virtutem putat. Unde necesse est ut hoc ante omnia, qui zelo rectitudinis movetur, attendat, ne ira extra mentis dominium transeat, sed in ultione peccati tempus modumque considerans, surgentem animi perturbationem subcilium (a) retractando restringat, animositatem reprimat, et motus fervidos sub æquitate disponat; ut eo fiat justior ultor alienus, quo prius exstitit victor suus, quatenus sic culpas delinquentium corrigat, ut ante ipse qui corrigit, per patientiam crescat, et fervorem suum transcendendo dijudicet, ne intemperanter excitatus ipso zelo rectitudinis, longe a rectitudine aberret. Quia vero, sicut diximus, etiam laudanda boni æmulatio mentis oculum turbat, recte nunc dicitur: *Virum stultum interficit iracundia.* Ac si aperte diceretur: Ira per zelum sapientes turbat, ira vero per vitium stultos trucidat, quia illa sub ratione restringitur, hæc vero irrationabiliter devictæ menti dominatur. Bene autem subditur:

CAPUT XLVI [Rec. XXXI].

IBID. — *Et parvulum occidit invidia.*

84. *Invidus eo cui invidet, se minorem testatur.* — Invidere enim non possumus, nisi eis quos nobis in aliquo meliores putamus. Parvulus ergo est qui livore occiditur, quia ipse sibi testimonium perhibet, quod ei minor sit cujus invidia torquetur. Hinc est quod hostis callidus primo homini invidendo subripuit, quia amissa beatitudine, minorem se immortalitati illius agnovit. Hinc est quod Cain ad perpetrandum fratricidium corrui (Genes. iv, 5-7); quia despecto suo sacrificio, prælatum sibi infremuit, cujus Deus hostiam accepit: et quem meliorem se esse exhibuit, ne utcunque esset, amputavit. Hinc Esau ad

A persecutionem fratris exarsit (Genes. xv, 34; xvii, 41), quia primogenitorum benedictione perdita, quam tamen esu lenticulæ ipse vendiderat, minorem se ei, 179 quem nascendo præibat, ingemuit. Hinc Joseph fratres sui Ismaelitis transeuntibus vendiderunt (Genes. xxxvii, 27, 28), quia cognito revelationis mysterio, ne se melior fieret, ejus profectionibus obviare conati sunt. Hinc Saul David subditum, lanceam intorquendo, persequitur (I Reg. xviii, 11), quia quem (b) magnis quotidie augeri virtutum successibus sensit, ultra se excrescere expavit. Parvulus itaque est qui invidia occiditur, quia nisi ipse inferior existeret, de bono alterius non doleret.

[Vet. XXXIV.] 85. *In invidia serpens antiquus totum virus suum concutit ac vomit. Invidi descriptio.*

B — Sed inter hæc sciendum est quia quamvis per omne vitium quod perpetratur, humano cordi antiqui hostis virus infunditur, in hac tamen nequitia, tota sua viscera serpens concutit, et imprimendæ malitiæ pestem vomit. De quo nimirum scriptum est: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* (Sap. ii, 24). Nam cum devictum cor livoris putredo corruperit, ipsa quoque exteriora indicant, quam graviter animus vesania instigat. Color quippe pallore afficitur, oculi deprimuntur, mens accenditur, et membra frigescent, fit in cogitatione rabies, in dentibus stridor: cumque in latebris cordis crescens absconditur odium, dolore cæco (c) terebrat conscientiam vulnus inclusum. Nil lætum de propriis libet, quia tabescentem mentem sua pœna sauciat, quam felicitas torquet aliena; quantoque extranei operis in altum fabrica ducitur, tanto fundamentum mentis lividæ profundius suffoditur; ut quo alii ad meliora properant, eo ipse (d) deterius ruat; qua ruina videlicet etiam illud destruitur, quod in aliis actibus perfecto opere surrexisse putabatur. Nam invidia cum mentem tabefecerit, cuncta quæ invenerit bene gesta consumit. Unde bene per Salomonem dicitur: *Vita carnum, sanitas cordis; putredo ossium invidia* (Prov. xiv, 30). Quid enim per carnes, nisi infirma quædam ac tenera; et quid per ossa, nisi fortia acta signantur? Et plerumque contingit ut quidam cum vera cordis innocentia in nonnullis suis actibus infirmi videantur; quidam vero jam quædam ante humanos oculos robusta exerceant, sed tamen erga aliorum bona, 180 intus invidiæ pestilentia tabescant. Bene ergo dicitur: *Vita carnum, sanitas cordis*, quia si mentis innocentia custoditur, etiam si qua foris infirma sunt, quandoque roborantur. Et recte subditur: *Putredo ossium invidia*, quia per livoris vitium, ante Dei oculos pereunt etiam fortia acta virtutum. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quædam etiam robusta deperire.

86. *Invidiæ imminutio et mors, inchoatus aut perfectus amor æternitatis.* — Sed cur hæc de invidia dicimus, si non etiam qualiter eruatur intinemus?

(a) Mss. Norm., Colb., Germ. et alii, *subtilius pertractando*; lectio quæ obtinet, est antiquiorum.

(b) Belvac., *quia quem magis quotidie*, etc.

(c) Ita Mss. Vindoc., Norman., Val. Cl., Germ. et

plerique. In Editis Coc. et seq., *dolore cæco tenebrat*.

(d) Sic legendum docent etiam nostri Mss., non, ut habetur in Editis, *eo ipso deterius ruant*, vel, ut in antiquioribus, *eo ipsa res*.

Difficile namque est ut hoc alteri non invideat, quod adipisci alter exoptat; quia quidquid temporale percipitur, tanto fit minus singulis, quanto dividitur in multis; et ideo desiderantis mentem livor excruciat, quia hoc quod appetit, aut funditus alter accipiens adimit, aut a quantitate restringit. Qui ergo livoris peste plene carere desiderat, illam hereditatem diligat, quam cohæredum numerus non angustat; quæ et omnibus una est, et singulis tota; quæ tanto largior ostenditur, quanto ad hanc percipientium multitudo dilatatur. Imminutio ergo livoris est affectus surgens internæ dulcedinis et plena mors est ejus, perfectus amor æternitatis. Nam cum mens ab ejus rei appetitu retrahitur, quæ accipientium nu-

mero partitur, tanto magis proximum diligit, quanto minus ex propectu illius sua damna pertimescit. Quæ si perfecte in amore cœlestis patriæ rapitur, plene etiam in proximi dilectione sine omni invidia solidatur; quia cum nulla terrena desiderat, nihil est quod ejus erga proximum charitati contradicat. Quæ nimirum charitas quid est aliud quam oculus mentis; qui si terreni amoris pulvere tangitur, ab internæ lucis mox intuitu læsus reverberatur? Quia autem parvulus est qui terrena diligit, magnus qui æterna concupiscit, potest etiam sic non inconvenienter intelligi: *Parvulum occidit invidia*, quoniam hujus pestis languore non moritur, nisi qui adhuc in desideriis infirmatur.

Pars Secunda,

LIBROS QUINQUE CONTINENS.

LIBER SEXTUS.

Totum caput quintum, a versu tertio orsus, spiritali intellectu, pauca quidem allegorico, pleraque autem morali exponit.

CAPUT PRIMUM.

181 *Job Christum et Ecclesiam, ejus amicis hæreticos præsignari.* — Servate historiæ veritate beati Job dicta, amicorumque illius mystica proposui interpretatione discutere; quia cunctis vera scientibus liquet quod redemptorem mundi totis suis allegationibus curat sancta scriptura promittere, eumque per electos omnes, (a) ut per ejus scilicet membra, studuit signare. Unde et idem beatus Job latino eloquio dolens dicitur, ut per ejus et nomen et vulnera, Redemptoris nostri passio designetur, de quo propheta ait: *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostro ipse portavit* (Isai. LIII, 4). Cui tentator, ablati omnibus, et servos et filios occidit; quia non solum Judaicum populum ex timore servientem, sed ipsos quoque apostolos in suo amore regeneratos, C passionis ejus tempore telo perfidiæ perculit. Vulneri beati Job corpus atteritur, quia Redemptor noster configi clavis in crucis patibulo non dedignatur. A planta autem pedis usque ad verticem vulnera suscepit, quia sanctam Ecclesiam, quæ corpus ejus est, non solum per extrema et ultima, sed usque ad summa membra persecutione sæviens tentator affligit. Unde etiam Paulus dixit: *Compleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea* (Coloss. I, 24). Cui suadere uxor ad maledicendum nititur, quia carnalios quique intras sanctam Ecclesiam adjutores callidi tentatoris existunt. Quæ enim eum ad maledicendum provocat, vitam carnalium designat; quia, ut jam supra diximus (l. III, c. 20 n. 36, 37), intra sanctam

B Ecclesiam incorrectis moribus positi, quo per fidem bonis juxta sunt, eo per vitam durius premunt. Quia enim quasi fideles vitari nequeunt, a fidelibus tanto deterius, quanto et interius tolerantur. Amici vero illius, qui quasi ad consolandum veniunt, sed ad verba asperæ invectionis excedunt, hæreticorum speciem tenent, qui cum contra bonos Deum defendere nituntur, offendunt.

2. *Spirituales sensus quos edit Gregorius, prodeunt ex historiæ radice. Amicorum Job dicta nequaquam per omnia reprobanda.* — Hæc itaque superius latius dicta, nunc breviter studui ex mystica designatione succingere, ut lector meus ex ipsa hac replicatione meminerit me in hoc opere spiritali intellectui deservire. Et tamen cum utilitatis usus postulat, subtiliter quoque **182** studeo historiæ verba discutere. Cum vero necesse est, simul utrumque complector, ut spirituales fructus allegoria germinet, quos tamen ex radice historiæ veritas producit. Amicos vero beati Job, quos hæreticorum tenere speciem diximus, in dictis suis nequaquam per omnia reprobamus, quia dum per supernam sententiam contra eos dicitur: *Non estis locuti coram me rectum*, et protinus subditur, *cicut servus meus Job* (Job, XLII, 7), profecto liquet quia non omnino despicitur quod ex melioris comparatione reprobatur. In reprehensionem quippe ejus incaute dilabuntur; sed tamen quia tanti viri amici sunt, ex familiaritate illius mystica multa didicerunt. Unde sicut et superius diximus (Lib. V, n. 27), eorum verbis etiam Paulus utitur, et hæc in

(a) Vindoc., ac per eos scilicet studuit membra signare, quod prius legebatur in Corb. Germ., sed merito fuit emendatum. Norman. sic integrum hunc

locum exhibent, eumque per electos omnes, ut per ejus scilicet studuit membra signare.

assertionis suæ adjutorium assumens, prolata ex veritate testatur. Quæ tamen veritas recte reprehendit, quia quamlibet fortis sententia contra sanctum virum proferri non debuit. Possunt ergo mystice Eliphaz verba pensari, quibus ad beatum Job loquitur, dicens :

CAPUT II.

VERS. 3. — *Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.*

ALLEGORICUS SENSUS. 3. *Judæi sunt stulti, etiam hæreticorum maledictioni ob Christi repulsam obnoxii.* — Stultus quippe Judæorum populus exstitit, quia ipsam in carne præsentiam æternæ Sapientiæ sprexit. Qui quasi firma radice convaluit, quia electorum vitam temporaliter extinguendo superavit. Sed hunc Eliphaz maledicendo despexit, quia nimirum omnes hæretici, quorum tenere speciem amicos beati Job diximus, cum de nomine Christi gloriantur, Judæorum perfidiam ex auctoritate reprehendunt. De quo stulto protinus subditur :

CAPUT III.

VERS. 4. — *Longe fiant filii ejus a salute, et conterentur in porta, et non erit qui eripiat.*

4. *Horum filii omnes perfidi. In Christo, qui est porta, conteruntur.* — Filii hujus stulti sunt omnes qui perfidiæ illius prædicatione generantur. Qui scilicet a salute longe sunt, quia etsi temporalem vitam sine afflictione percipiunt, æterna gravius ultione feriuntur, sicut de eisdem filiis illius Dominus dicit : *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum, et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ* 183 *duplo quam vos* (Matth. xxiii, 15). Sequitur : *Et conterentur in porta, et non erit qui eripiat.* Quis alius portæ nomine; nisi mediator Dei et hominum debet intelligi, qui ait : *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur* (Joann. x, 9) ? Filii igitur hujus stulti extra portam proficiunt, et in porta conteruntur, quia prævæ Judæorum soboles ante Mediatoris adventum in legis observatione floruerunt; sed in ipsa Redemptoris nostri præsentia a Divinitatis obsequio, perfidiæ suæ meritis repulsi ceciderunt. Quos nimirum non est qui eripiat, quia scilicet dum ipsum Redemptorem extinguere persequendo conati sunt, oblata sibi ereptionis remedia absciderunt; de quo bene subditur :

CAPUT IV.

VERS. 5. — *Cujus messem famelicus comedit, et ipsum rapiet armatus.*

5. *Gentiles messem eorum, id est, sacra eloquia, comedunt, ac divitias rapiunt.* — Hujus enim stulti messis fuerat (a) sacri seges eloquii. Quædam namque spicarum grana, sunt verba prophetarum, quæ stultus habuit, sed non comedit, quia Judaicus populus legem quidem verbo tenuit, sed per fatuitatis fastidium ab ejus intellectu jejunavit. Hujus vero stulti messem famelicus comedit, quia nimirum gentilis populus verba legis intelligendo edit, ad quæ

A plebs Judaica sine intellectu laboravit. Hos famelicos fidei Dominus prævidit, cum per evangelistam dixit : *Beatis qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Matth. v, 6). De his famelicis Anna prophetante dicitur : *Repleti prius, pro panibus se locaverunt, et famelici saturati sunt* (I Reg. ii, 5). Sed quia messem perdidit, recte subjungitur qualiter ipse etiam stultus perit, cum dicitur : *Et ipsum rapiet armatus.* Antiquus hostis Judaicum populum armatus rapuit, quia in eo vitam fidei fraudulentæ suggestionis jaculis exstinxit, ut unde se inhærere Deo crederet, inde ejus ordinationi repugnaret. Quod profecto discipulos Veritas præmonet, dicens : *Venit hora ut omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare Deo* (Joann. xvi, 2). Sequitur :

CAPUT V [Vet. et Rec. III].

Idem. — *Et bibent sitientes divitias ejus.*

6. *Eloquia Dei et messis et divitiæ. Quomodo et comedi, et bibi dicuntur.* — Hujus stulti divitios sitientes bibunt, quia fluentis sacræ locutionis, quæ Judaicus populus in superbæ ostentatione possederat, conversæ gentiliæ mentes irrigantur. Unde et eisdem per prophetam dicitur : *Omnes sitientes venite ad aquas; et qui non habetis argentum, properate* (Isai. lv, 1). Quis enim argenti vocabulo eloquia divina signantur, Psalmista testatur, dicens : *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum* (Psal. xi, 7). Qui ergo argentum non habent, ad aquas vocantur, quia nimirum gentilitas, quæ Scripturæ sacræ præcepta non acceperat, sacri eloqui inundatione satiatur, quam tanto nunc avidius potat, quanto hanc diu sicca sitiebat. Eadem ergo divina eloquia et messes et divitiæ vocantur : messes quia jejunam mentem reficiunt; divitiæ, quia magna nobis morum venustate componunt. Eadem et comedi dicuntur et bibi, quia nimirum dum quædam in eis obscura sunt, quæ non nisi interpretata intelligimus, hæc quasi mandendo glutimus; dum quædam vero ad intelligendum facilia ita sumimus ut invenimus, ea quasi non mansa bibimus, quia non fracta sorbemus. Hæc sub intellectu mystico brevi locutione transcurrimus, ne quid forsitan præterisse videamur. Sed quia beati 184 Job amici esse non possent, nisi in quibusdam quoque magna morum honestate fulgerent, restat ut in eorum verbis virtutem sensum moraliter inquiramus, quatenus dum locutionis eorum pondus discutitur, cujus doctrinæ fuerint, ostendatur.

CAPUT VI [Rec. IV].

VERS. 3. — *Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.*

SENSUS MORALIS. 7. *Terrena sectantes in prosperis videntur firma radice.* — Quasi firma radice stultus in terra figitur, quia totis desideris in terreno amore solidatur. Unde et primus Cain civitatem in terra construxisse describitur (Genes. iv, 17), ut aperte monstraretur quia ipse in terra fundamentum posuit, qui a soliditate cœlestis patriæ alienus fuit. Quasi

(a) Ms., Cod. S. Mich., *sacræ legis eloquium.*

firma radice stultus attollitur, quando hic temporali prosperitate fulcitur; ut omne quod appetit assequatur, adversa nulla sustineat, contra infirmos sine repugnatione prævaleat, bene agentibus ex auctoritate contradicat, ad majora commoda ex peiori semper actione perveniat, ut unde viam vitæ deserit, inde ad tempus felicior vivat. Sed cum malos florere infirmi conspiciunt, trepidant; et apud semetipsos peccantium prosperitate turbati, intus in gressibus mentis nutant. Quorum profecto speciem sumpsit Psalmista cum diceret: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; (a) quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns (Psal. LXXII, 2).*

8. *Prudentes eorum gloriam despiciunt. Nec damnare differunt.* — Cum vero eorum gloriam fortes aspiciunt, protinus quæ post gloriam pœna sequatur, attendunt; et alta intus cogitatione despiciunt hoc, quod superbi foras fastu vacuæ inflationis intumescent. Bene ergo dicitur: *Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.* Pulchritudini quippe stulti maledicere, est ejus gloriam ex considerata damnatione judicare, quia eo atrocias in tormentis obruitur, quo altius in peccatis elevatur; quia transit quod extollitur, permanet quod punitur; quia qui honoratur in via, in perversione damnabitur; et quasi per amara prata ad carcerem pervenit, qui per præsentis vitæ prospera ad interitum tendit. Notandum vero, quod cum stulti pulchritudini maledixisse se diceret, protinus addidit, *statim.* Mos namque humanæ et infirmæ mentis est, ut (b) cum earum rerum quas respicit qualitate varietur. Sæpe enim ejus judicium cum ipsa præsentis rei specie ducitur, et juxta hoc quod aspicit, intentio illius sensusque formatur. Nam plerumque nonnulli, dum quorundam gloriam cernunt, ejusdem gloriæ aspectibus delectantur, ac magnum aliquid (c) existimant, seque ut talia mereantur exoptant. Cum vero gloriosos quosque, aut dejectos subito, aut fortasse etiam morientes aspiciunt, quia humana gloria omni modo nihil sit, cum gemitu fatentur, ita ut protinus dicant: *Ecce quam nihil est homo.* Qui hoc nimirum rectius dicerent, si cum in gloria hominem cernerent, tunc ejus interitum cogitantes, transeuntem potentiam nihil esse sensissent. Tunc quippe est humana elatio pensanda quam nihil sit, cum sese super cæteros successibus extollit. Tunc considerandum est quo cursu felicitas transvolet, cum ante humanos

simul etiam pœnam sequentem vidi. Non enim statim maledicerem, si qua me gloriæ illius delectatio tenuisset; sed sine tarditate maledixi, quia supplicia mansura conspiciens, ejus potentiam sine dubitatione reprobavi. Sed quia iniqui quique quo plus in hoc mundo proficiunt, plures secum ad interitum trahunt, recte subditur: *Longe (d) fiant filii ejus a salute.* Filii quippe stulti sunt, qui in ambitione hujus sæculi ex ejus imitatione nascuntur; qui profecto a salute tanto longius sunt, quanto in perpetratione nequitie nulla infirmitate feriuntur. De quibus bene additur:

CAPUT VII [Vet. IV, Rec. V].

VERS. 4. — *Et conterentur in porta, et non erit qui eripiat.*

9. *Judicii dies porta regni. Tunc non valet eripi, qui renuit hic corripi.* — Nam sicut urbis aditus porta dicitur; ita est dies judicii porta regni, quia per eum ab electis omnibus ad cœlestis patriæ gloriam intratur. Unde et hunc diem cum ad retributionem sanctæ Ecclesiæ Salomon appropinquare conspiceret, dixit: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ (Prov. xxxi, 23).* Vir quippe est Ecclesiæ humani generis Redemptor, qui in portis se nobilem ostendit, qui despectus prius in contumeliis exstitit, sed in ingressu regni sublimis apparebit. Qui cum terræ senatoribus residet, quia judicii sententiam cum sanctis ejusdem Ecclesiæ prædicatoribus decernet, sicut ipse in Evangelio dicit: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sedes majestatis suæ, sedebitis et vos super sede duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (Matt. xix, 28).* Quod Isaias quoque longe ante prænuntiavit ait: *Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui (Isai. iii, 14).* De his portis Salomon iterum dicit: *Date ei de fructu manuum suarum, et laudent eam in portis opera ejus (Prov. xxxi, 31).* Tunc quippe sancta Ecclesia de fructu manuum suarum accipit, cum eam ad percipienda cœlestia laboris sui retributio attollit. Tunc eam sua opera in portis laudant, quando ejus membris in ipso regni aditu dicitur: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi (c) bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me (Matth. xxv, 35), et cœtera.* Filii igitur hujus stulti ante portam elati sunt, sed in porta conterentur, quia amatores hujus sæculi in præsentis vita superbiunt, sed in ipso regni aditu æterna animadversione feriuntur. Bene autem subditur: *Et non erit qui eripiat.* Illos quippe veritas ab æterna adversitate eripit, quos in temporalibus prosperis per disciplinam premit. Qui ergo nunc renuit premi, tunc non valet eripi, quia iniqui eum, quem per disciplinam habere negligunt patrem, exstat in Mss. Vindoc., Corb., Germ. et Ed. Barthol.

(e) Nonnulli, ejusdem aspectibus delectantur, hanc magnum aliquid existimant.

(d) Corb. Germ., Colb., *longe fiant filii ejus, etc.*

(e) Ita Mss. At Editi, *et dedistis mihi potum.*

(a) Corb., quia zelavi super iniquos.

(b) Apud Coc., et seq. Edit., ut cum earum rerum quas respicit qualitate varietur; sæpe ejus judicium cum ipsa præsentis rei specie ducatur, et juxta..... formetur. Pro verbo ducatur. In vet. Ed. Basil. 1514 legitur *judicatur*; in Paris. 1495, *indicetur*, quod

affliction is suæ tempore per adiutorium non inveniunt ereptorem. Sequitur :

CAPUT VIII.

VERS. 5. — *Cujus messem famelicus comedit.*

10. *Malus recta et intelligens et dicens, messem habet quam alii comedant.* — Habet etiam stultus messem, quando iniquus quisque donum recte intelligentiæ accipit : Scripturæ sacræ sententiis docetur, bona loquitur, sed tamen nullo modo hoc quod dicit operatur : 186 verba Dei profert, nec tamen diligit; laudando exaggerat, vivendo calcat. Quia ergo stultus iste recta et intelligit et dicit, sed tamen hæc operando non amat, messem habendo jejunit. Quam nimirum famelicus comedit, quia is qui ad Deum sanctis desideriis anhelat, discit quod audit, agit quod didicerit : et dum doctoris pravi recta prædicatione reficitur, quid aliud quam stulti fruge satiatur? An non famelicos suos Veritas, ut stulti messem comederent, admonebat, cum per desideria sancta flagrantibus, de Phariseis præciperet, dicens : *Quæ dicunt facite, juxta opera vero eorum nolite facere* (Matth. xxiii, 3). Ac si aperte diceret : Verbi messem loquendo excolunt, sed hanc male vivendo minime contingunt. Vestram ergo famem messis ista reficiat, quia vobis hanc per fatuitatis suæ fastidium servant. Bene autem subditur :

CAPUT IX.

IBID. — *Et ipsum rapiet armatus.*

11. *Diabolus sæpe scientiam permittit, ut corrumpat vitam.* — Antiquus namque hostis quasi inermis (a) vincitur, cum mala aperte suggerens humanæ menti, bona omnia simul destruere conatur. Sed armatus venit, quando bona alia intacta deserens, latenter alia corrumpit. Nam sæpe quosdam in intellectu non tentat, eisque in sacri eloqui meditatione non obviat; sed tamen eorum vitam in operatione supplantat, qui dum de scientiæ virtute laudantur, nequaquam suorum operum damna respiciunt; cumque in favoris (b) delectationem animus ducitur, vitæ suæ vulneribus non medetur. Hunc ergo armatus hostis rapuit, quem fraude tectus in alia deserens, ex alia parte superavit. Sequitur :

CAPUT X.

IBID. — *Et bibent sitientes divitias ejus.*

10. *Sæpe hebes hoc in divinæ legis eruditione studendo intelligit, quod per negligentiam ingeniosus nescit.* — Sæpe stultus habet interni liquoris fontem, sed non bibit, quia ingenium quidem intelligentiæ accipit, sed tamen veritatis sententias cognoscere legendo contemnit; scit quia intelligere studendo prævaleat, sed ab omni doctrinæ studio fastidiosus cessat. Divitiæ quoque mentis, sunt verba sacræ locutionis; sed has divitias stultus oculis aspicit, et in

ornamenti sui usum minime assumit, quia verba legis audiens, magna quidem esse considerat, sed ad comprehendenda hæc nullo studio amoris elaborat. At contra alius sitim habet, ingenium non habet; amor ad meditandum pertrahit, sensus hebetudo contradicit; et sæpe hoc in divinæ legis eruditione quandoque studendo intelligit, quod per negligentiam ingeniosus nescit. Hujus ergo stulti divitias sitientes bibunt, dum præcepta Dei, quæ ingeniosi fastidientes nesciunt, hebetes amantes asequuntur. In his nimirum (c) tenebras hebetudinis illustret oculus amoris; nam hoc tardioribus sitis aperit, quod velocioribus fastidium claudit. Qui et ideo ad intelligentiæ alta perveniunt, quia agere quæ intellexerunt, vel minima nulla contemunt; et dum sensum manibus adjuvant, sese ultra altitudinem ingeniosorum levant. Unde bene per Salomonem dicitur : *Stellio manibus nititur, et moratur in ædibus regis* (Prov. xxx, 28). Plerumque enim aves, quas ad volatum penna sublevat, in vepribus resident; et stellis, qui ad volatum pennas non habet, nitens manibus, (d) regni ædificium tenet, quia nimirum sæpe ingeniosi quique dum per negligentiam torpent, in pravis 187 actibus remanent, et simplices, quos ingeni penna non adjuvat, ad obtinenda æterni regni mœnia virtus operationis levat. Stellio ergo dum manibus nititur, in regis ædibus moratur, quia illo simplex per intentionem recti operis pervenit, quo ingeniosus minime ascendit. Sed his auditis, quæstio nostro cordi suboritur, cur vel negligenti intelligentiæ donum tribuitur, vel studiosus quisque sensus sui tarditate præpeditur? Ad quam citius respondetur, dum protinus subditur :

CAPUT XI.

VERS. 6. — *Nihil in terra sine causa.*

13. *Cur ingenium studio tardum, negligenti acre tribuatur.* — Idcirco enim sæpe et desidiosus ingenium accipit, ut (e) de negligentia justius puniatur, quia quod sine labore assequi potuit, scire contemnit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intelligentiæ premiatur, ut eo majora præmia retributionis inveniat; quo magis in studio inventionis elaborat. Nihil ergo est in terra sine causa, quando et studioso tarditas ad præmium proficit, et desidioso velocitas ad supplcium crescit. [Vet. V.] Ad intelligenda autem quæ recta sunt, aliquando laboris studio, aliquando vero dolore percussione erudimur. Unde cum dictum sit, *Nihil in terra sine causa*; apte protinus additur :

CAPUT XII [Rec. VI].

IBID. — *Et de humo egredietur dolor.*

14. *Per occulta merita mentium, aperta prodeunt flagella pœnarum.* — Dolor namque quasi de humo (f) egreditur, cum homo ad Dei imaginem conditus de rebus insensibilibus flagellatur. Sed quia per occulta

(a) Vindocin., quasi inermis vincit. S. Michael., quasi inermes vincit.

(b) Gemet., eumque in favoris dilectionem. Recentiori tamen manu scriptum legitur, delectationem.

(c) Vindocin., Turon., S. Mart. et S. Mich., in his nimirum tenebris hebetudinis illustratur oculus amoris.

(d) Ita Corb. Germ., Colb., Reg., Turon., Bellov.,

Norm., Compend. Coc. et seq. Ed., regis ædificium tenet. Utio. habet utramque lectionem; hoc in exemplari scribitur stilio pro stellio, et ita quoque in plerisque Mss.

(e) Editi, ut ingeniosus; quod ab omnibus nostris Mss. abest, et sane superfluit.

(f) In Gemet. et nonnullis, quasi de humo non egreditur. Ita quoque Barthol. et vetus Ed. Basil.

mentium merita, aperta prodeunt flagella pœnarum, et de humo dolor non egreditur, quoniam sensus nostri malitia exigit ut a rebus insensibilibus feriat. Ecce enim cernimus quod ab correptionem nostram expectatus imber arente terra suspenditur, et (a) caliginosus aer inardescens solo siccatur; mare procellis tumescentibus sævit, et alios ad transmeandum susceptos intercipit, aliis desideratum iter erecta in eumulum unda (b) contradicit; terra non solum germina fecunditatis imminuit, sed etiam semina accepta consumit. In quibus nimirum cunctis patenter aspicitur hoc, quod quidam sapiens de Domino testatur, dicens: *Et pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos* (Sap. v, 24). Orbis quippe terrarum (c) cum Domino contra insensatos pugnat, quando in pœna delinquentium et elementorum adversitas militat. Sed tamen de humo dolor non egreditur, quia res quælibet insensibilis ad afflictionem nostram stimulo nostræ actionis excitatur. De humo dolor non egreditur, quia nequaquam pœna de ea nascitur creatura, quæ percutit, sed de ea procul dubio, quæ peccando vim percussione extorsit. Sed curandum magnopere est ut cum in rebus exterioribus pondere doloris afficimur, spe ad superna tendamus; quatenus eo mens ad alta perveniat, quo nos exterior pœna castigat. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XIII [Rec. VII].

VERS. 7. — *Homo ad laborem nascitur, et avis ad volatum.*

15. *Quantum caro flagellis afficitur, mens ad altiora sublevatur.* — Ad laborem quippe nascitur homo quia nimirum is qui accepta est præditus ratione, considerat quod valde sibi sit impossibile, ut hæc peregrinationis suæ tempora sine gemitu evadat. Unde bene Paulus cum tribulationes suas discipulis enumeraret adjunxit: *Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus* (I Thess. III, 3). Sed in eo quod caro flagellis afficitur, 188 mens ad appetenda altiora sublevatur; Paulo rursus attestante, qui ait: *Et licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem* (II Cor. IV, 16). Homo ergo ad laborem nascitur, et avis ad volatum, quia inde mens ad summa evolat, unde caro in infimis durius laborat.

16. *Carnalium gravis labor, spiritualium nullus.* — Potest quoque appellatione hominis carnalium vita signari. Unde et Paulus ait: *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis?* (I Cor. III, 3.) Quibus paulo post subiecit, dicens: *Nonne homines estis?* (Ibid., 4.) In hac itaque vita homo ad laborem nascitur, quia carnalis quisque cum transeuntia appetit, desideriorum suorum se pondere affligit. Gravis quippe labor est, hanc ipsam præsentis vitæ gloriam quærere, quæsitam quandoque percipere, et perceptam cum circumspectione custodire. Gravis labor est, hoc cum magna fatigatione apprehendere, quod

is qui apprehendet, noverit diu stare non posse. Sancti autem viri quia transeuntia non amant, non solum nulla temporalium desideriorum pondera tolerant; sed et si qua adversa consurgunt, in ipsis suis pressuris et languoribus non laborant. Qui enim flagellis durius? et tamen de flagellatis apostolis scriptum est: *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (Act. v, 41). Quid ergo eorum mentibus labor est, quibus et pœna verberum labor non est? Homo ergo ad laborem nascitur, quia ille hujus mundi veraciter mala sentit, qui ejus bona inhiant appetit. Nam cujus mens ad alta suspenditur, sub ipsa est quidquid exterius contra ipsam movetur. [Vet. VI.] Bene itaque subditur, *Et avis ad volatum.* Quia tanto animus a laboris afflictione se subtrahit, quanto per spem ad summa sustollit. An non quasi avis, Paulus ad volatum natus fuerat, qui tot adversa sustinens dicebat: *Nostra conversatio in cælis est* (Philip. xxxi, 20)? Et rursus: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, æternam in cælis* (II Cor. v, 1). Velut avis ergo ima transcenderat, quem adhuc corpore in terra demorantem, jam in sublimibus spei penna sublevabat. Sed quia nullus suis viribus valet sese in alta sustollere, ut cum visibilibus affligitur, in invisibilia sublevetur, recte mox subditur:

CAPUT XIV.

VERS. 8 — *Quamobrem ego deprecabor Dominum, et ad Deum ponam eloquium meum.*

C 17. *Hoc Dei donum est.* — Ac si aperte diceret: illum rogo, per quem hæc tribui soio. Si enim hoc per se habere se crederet, deprecari Deum non indigeret. Sequitur:

CAPUT XV.

VERS. 9. — *Qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero.*

18. *Mira Dei opera humanis oculis usu viluerunt.* — Quis omnipotentis Dei mirabilia perscrutari sufficiat, quod cuncta ex nihilo creavit, quod ipsa mundi fabrica mira potentiae virtute disposita est, et super aera cælum suspenditur, et super abyssum terra libratur; quod ex rebus invisibilibus omni hæc universitas ac visibilibus existit, quod hominem fecit, ut ita dixerim, in brevi colligens mundum alterum sed rationalem; quod hanc ex anima et carne constituens, investigabili virtutis dispositione permiscuit spiritum et lutum? Ex his 189 itaque aliud novimus, aliud et sumus; sed tamen mirari negligimus, quia ea quæ incomprehensibili indagatione mira sunt, humanis oculis usu viluerunt. Unde sit ut si mortuus homo suscitetur, in admirationem omnes exsiliant, et quotidie homo qui non erat nascitur, et nemo miratur, cum procul dubio omnibus constet quia plus sit creari quod non erat, quam reparari quod erat.

(a) Plerique Mss., et caliginosus aer.

(b) In omnibus Mss., unda contradicit, ubi in Ed. leg. interdicat.

(c) Vindoc., Germ., Corb. Germ., ante emendat pro eo. In Vindoc. infra, orbis quippe terrarum pro Domino.

Quia arida Aaron virga floruit, cuncti mirati sunt; A quotidie ex arente terra arbor producit, virtusque pulveris in lignum vertitur, et nemo miratur. Quia quinque sunt panibus quinque millia (a) homines satiati, crevisse escas in dentibus cuncti mirati sunt; quotidie sparsa grana seminum, plenitudine multiplicantur spicarum, et nemo miratur. Aquam semel in vinum permutatam videntes cuncti mirati sunt; quotidie humor terræ in radicem vitis attractus, per botrum in vinum vertitur, et nemo miratur. Mira sunt itaque omnia quæ mirari homines negligunt, quia ad considerandum, ut prædiximus, usu torpescunt. (Rec. VIII.) Bene autem cum diceret: *Qui facit magna*, adjunxit statim: *Et inscrutabilia*. Minus enim fuerat magna facere, si tamen ea quæ facta sunt, perscrutari potuissent. Recte autem subditur: *Et mirabilia absque numero*, quia minoris esset magnitudinis, si quæ inscrutabilia (b) condidit, pauca (c) fuisset.

19. *Miracula Dei per studium consideranda, non discutienda per intellectum. Fides ubi titubat, qui firmanda. Unde resurrectio fiat credibilis.* — Sed inter hæc sciendum est quia divina miracula et semper debent considerari per studium, et nunquam discuti per intellectum. Sæpe namque humanus sensus dum quarundam rerum rationem querens non invenit, in dubitationis se voraginem mergit. Unde sit ut nonnulli homines mortuorum corpora in pulverem reducta considerent; dumque resurrectionis vim ex ratione colligere non possunt, hæc ad statum pristinum redire posse desperent. Mira igitur, ex fide credenda sunt, perscrutanda per rationem non sunt; quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mira non essent. Sed cum in his fortasse animus titubat, necesse est ut ea quæ per usum novit, nec tamen per rationem colligit, ad memoriam reducat; (d) quatenus rei similis argumento fidem roboret, quam labefactari sua sagacitate deprehendit. Considerato quippe humanæ carnis pulvere, quorundam mens concussa desperat, quando pulvis ad carnem redeat, et redivivum corpore per membrorum lineamenta componat; quando illa terræ ariditas per viventia membra viridescat, ac se per eorum species formasque distinguat. Hoc nimirum comprehendere per rationem non potest, sed tamen credi facile per exemplum potest. Quis enim ab uno grano seminis, immensam surgere arborem crederet, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque unius grani parvitate (e) et pene nulla sui dissimilitudine, ubi latet ligni duritia, et ligno tenerior (f) vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suavitas odorum, colorum di-

versitas, mollities foliorum? Et tamen quia hoc per experimentum novimus, ex uno grano seminis prodire omnia non dubitamus. Quid ergo est difficile, ut 190 pulvis in membra redeat, dum conditoris potentiam quotidie cernimus, qui et ex grano ligna mirabiliter, et adhuc mirabilius fructus ex lignis creat? Dicat ergo: *Qui facit magna et inscrutabilia, et mirabilia absque numero*, quia divinorum operum magnitudo nec ex qualitate valet discuti, nec ex quantitate numerari. Unde et adhuc subditur:

CAPUT XVI [Vet. VII].

VERS. 10, 11. — *Qui dat pluviam super faciem terræ, et irrigat aquis universa. Qui ponit humiles in sublimi, et mærentes erigit sospitale.*

SENSUS MYSTICUS. — 20. *Aquis gratiæ Deus universa irrigat. Universitatis nomine homo signatur.* — Quia amicos beati Job eruditos ejus societate credimus, necesse est ut hæc Eliphaz verba mystice disseramus. Omnipotens enim Deus terræ pluviam tribuit, cum arentia corda gentilium, supernæ gratiæ prædicationis infundit. Et aquis universa irrigat, quia sterilitatem perdit hominis repletionem Spiritus ad fructificationem format, sicut per semetipsam Veritas dicit: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum* (Joan. iv, 13). Universitatis autem nomine homo signatur, quia in ipso vera species, et magna communio universitatis ostenditur. Omne namque quod est, aut est, et non vivit; aut est, et vivit, sed nequaquam sentit; aut est, et vivit, et sentit, sed non intelligit, nec discernit; aut est, aut vivit, et sentit, et intelligit, discernit. Sunt namque lapides, nec tamen vivunt. Sunt arbusta, vivunt quidem, nec tamen sentiunt. Herbarum namque atque arborum vita viriditas vocatur, sicut per Paulum de seminibus dicitur: *Inspiciens, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur* (1 Cor. xv, 36). Sunt bruta animalia, vivunt et sentiunt, (g) nec tamen intelligunt. Sunt angeli, et vivunt, et sentiunt, et intelligendo discernunt. Homo itaque, quia habet (h) commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, discernere cum angelis, recte nomine universitatis exprimitur, in quo juxta aliquid ipsa universitas tenetur. Unde et discipulis Veritas dicit: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ* (Marc. xvi, 15). Omnem videlicet creaturam solum intelligi hominem voluit, cui commune aliquid cum omnibus creavit.

21. *Universa Deus irrigat, cum ex omni hominum genere ad suam cognitionem vocat.* — Quamvis hoc loco universa intelligi et aliter possunt. Sancti enim Spiritus gratia cum sibi divites subiecit, pauperes non

Lyr. Utic., eandem habet lectionem, et alteram quæ est Editorum recent.

(f) Sic Vindocin., Norm. et pene omnes, quibus consentiunt vet. Ed., in recent. subicitur *vel durior*.

(g) Aliquot Mss., *sentiunt nec discernunt*, quomodo legitur hom. 29, in Ascens. Dom. Plerique et potiores *sentiunt, nec tamen intelligunt*: quibus subjungunt Ed., *nec discernunt*.

(h) Non legimus *commune*, nisi in Mss. Colb.

(a) Editi, *hominum*. Sequimur Mss.

(b) Abest *condidit* a Corb. Germ.

(c) Ita Gemet., Germ., Corb. Germ., Colb., Reg., ubi ed. habent *fuissent*. Utic., utramque lectionem exhibet.

(d) Gemet., *Quatenus rei similis argumentum fidem roborat*.

(e) Vindoc., cui concinit Barthol. cum antiq. Ed. *pene nullam vides similitudinem*. Val. Cl., ubi *pene nullam vides dissimilitudinem*. Ita quoque Bigot. et

repellit, cum fortes humiliat, venire ad se debiles non recusat; cum nobiles colligit, simul et ignobiles apprehendit; cum sapientes suscipit, imperitorum stultitiam non contemnit. Universa ergo Deus aquis irriget, qui dono sancti Spiritus ex omni genere hominum ad suam cognitionem vocat.

[Rec. IX.] 22. *Universa Deus irrigat, quia vim sui sermonis in singulis juxta morum diversitatem format.* — Possunt autem universorum nomine ipsæ morum dissimilitudines designari. Alius namque elatione erigitur, alius pondere timoris inclinatur, alius libidine æstuat, alius avaritia anhelat, alius remissione se dejicit, alius ira fervescit. Sed per doctrinam sacri eloqui, dum superbo humilitas tribuitur, timido confidentia præbetur, luxuriosus per castitatis studium ab immunditia tergitur, avarus per continentiam ab ambitionis æstu temperatur, remissus zeli rectitudine erigitur, **191** iracundus a præcipitationis suæ excitatione refrenatur, universa Deus aquis irrigat; quia vim sui sermonis in singulis juxta morum diversitatem format, ut hoc in ejus eloquio quisque inveniat, per quod virtutis necessariæ germen ferat. Unde per quemdam sapientem de mannæ dulcedine dicitur: *Paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, atque omnis saporis suavitatem* (Sap. xxvi, 20). Manna quippe omne delectamentum atque omnis saporis in se suavitatem habuit, quod videlicet in ore spiritalium, juxta voluntatem edentium, saporem dedit, quia divinus sermo et omnibus congruens, et a semetipso non discrepans, qualitati audientium condescendit; quem dum electus quisque utiliter juxta modum suum intelligit, quasi acceptum manna in voluntarium saporem vertit. Et quia laborem boni operis gloria sequitur retributionis, post aquarum rigationem recte subjungitur: *Qui ponit humiles in sublimi et mærentes erigit sospitate.*

[Vet. VIII, Rec. X.] 23. *Servos Dei nunc despectos et afflictos gloria et gaudium excipient.* — In sublimi humiles ponuntur, quia hi qui nunc pro Dei amore despecti sunt, tunc cum Deo judices veniunt sicut hoc quod paulo ante jam diximus, eisdem humilibus Veritas pollicetur, dicens: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Tunc mærentes Dominus sospitate erigit, quia hi qui, ejus desideriis accensi, prospera fugiunt, adversa patiuntur, cruciatus persequentium tolerant, seque ipsi per lamenta castigant, tanto sublimiorem tunc sospitatem recipiunt, quanto nunc cunctis mundi gaudiis devote moriuntur. Hinc est enim quod per Salomonem dicitur: *Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus* (Prov. xvi, 10). Humana etenim mens amaritudinem animæ suæ scit, cum, æternæ patriæ desideriis accensa, peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit; sed in ejus gaudio extraneus non miscebitur, quia

A qui nunc a mœrore compunctionis alienus est, tunc particeps ad lætitiā consolationis non est. Hinc est quod in Evangelio Veritas dicit: *Amen amen dico vobis, quia plorabitis ei flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium* (Joan. xvi, 20). Et rursum: *Vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum et gaudium vestrum nemo auferet a vobis* (Ibid., 22). Sospitate ergo Dominus mærentes erigere dicitur, quia pro se afflictos temporaliter vera salute consolatur. Quod tamen de electis Dei etiam in hac vita nil obstat intelligi.

24. *Humiles jam ex hac vita in sublimi sunt positi.* — In sublimi quippe humiles ponuntur, quia cum se ex humilitate subternunt, altæ mentis judicio cuncta temporalia transeunt; cumque se indignos in omnibus æstimant, rectæ cogitationis examine hujus mundi gloriam transcendentes calcant. Videamus humilem Paulum. Ecce discipulis dicit: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Christum* (II Cor. iv, 5). Videamus hunc humilem in sublimi jam positum. Ait: *An nescitis quia angelos judicabimus* (I Cor. vi, 3)? Et rursum: *Conresuscitavit et condescendere nos fecit in cælestibus* (Ephes. ii, 6). Fortasse hunc exterius tunc catena religabat, mente tamen positus in sublimibus fuerat, quia jam per spei suæ certitudinem in cælestibus sededat. Sancti itaque viri foris despecti sunt, et velut indigni omnia tolerant; **192** sed dignos se supernis sedibus confidentes, æternitatis gloriam cum certitudine expectant; cumque laborant foris adversitate persecutionis, ad muniam recurrunt intrinsecus arcem mentis; et inde cuncta sub se ire despiciunt, inter quæ et transire corporaliter etiam semetipsos cernunt; minas non metuunt, quia et tormenta patiundo contemnunt. Hinc enim per Salomonem dicitur: *Justus quasi leo confidens absque terrore erit* (Prov. xxviii, 1). Hinc ab eo iterum scriptum est: *Non contristabit justum, quidquid ei acciderit* (Prov. xii, 21). Quia enim recti quique in alto intentionis suæ vertice siti sunt, dum mortem moriendo non sentiunt, miro modo eos reproborum jacula et feriunt, et non contingunt. In sublimi ergo humiles sunt positi, quia unde se in omnibus despiciunt, inde contra omnia securiores fiunt.

[Vet. IX, Rec. XI.] *Mens ad ea quæ supra ipsam sunt inhiare cessans, sub semetipsam in desinenter ruit.* — Quo contra recte sub Babylonis specie per prophetam menti reprobæ dicitur: *Descende, sede in pulvere, virgo filia (a) Babylonis, sede in terra: non est solum filia Chaldæorum* (Isai. xlvii, 1). Hoc enim loco humana mens virgo non incorrupta, ut arbitror, dicitur, sed infecunda. Et quia Babylon confusio interpretatur, recte infecunda mens Babylonis filia vocatur, quæ in eo quod nequaquam bona opera germinat, dum nullo ordine rectæ vitæ componitur, quasi confusi ne matre generatur. Sin autem virgo non infecunda dicitur, sed incorrupta, postquam

(a) Plerique, *Alia Babylon*. Ita etiam vet. Edit.

statum salutis perdidit, ad confusionis suæ cumulum appellatur quod fuit. Cui apte per increpationem dicitur divina voce: *Descende*. In alto quippe humanus animus stat, quando supernis retributionibus inhiat; sed ab hoc statu descendit, cum turpiter victus sese defluentibus mundi desideriis subjicit. Cui bene mox additur: *Sede in pulvere*. Descendens enim in pulvere residet, quia cœlestia deserens, terrenis cogitationibus aspersus in infirmis vilescit. Ubi adhuc ingemendo subjungitur: *Sede in terra*. Ac si aperte exprobrans dicat: Quia cœlesti conversatione noluisti te erigere, sub temetipso prostratus in terrenis actibus humiliare. Unde et necessario protinus additur: *Non est solum filia Chaldæorum*. Chaldæi namque feroces interpretantur. Valde autem feroces sunt, qui (a) voluntates proprias sequentes, nec suis parcere mortibus sciunt. Ferocia sunt terrena desideria, quæ non solum contra præcepta conditoris, sed sæpe etiam contra percussione verbera, duram atque insensibilem mentem reddunt. Sed filia ferocium solum non habet, quia mens, quæ ad amorem mundi ex pravis desideriis nascitur, atque eisdem desideriis obduretur, in eo quod se terrenis concupiscentiis subjicit, sedem iudicii amittit; nullique apud se solio præsidet, quia examine discretionis caret, et quasi a iudicii sui sessione repellitur, quia per exteriores concupiscentias vagatur. Liquet enim, quod mens, quæ intus consilii sedem perdiderit, foras se per desideria innumerabiliter spargit. Et quia agere intellecta dissimulat, cæcatur recte, ut etiam nesciat quod agat; et sæpe justo iudicio in sua ipsa voluntate relinquitur, et sub ea quæ anxie appetit laboriosa mundi ministeria relaxatur. [Vet. X.] Unde apte illic subditur: *Quia ultra non vocaberis mollis et tenera; tolle molam, et mole farinam* (Ibid., 2). Constat nimirum quod tenere suæ filia parentes parcent, nec duris atque servilibus hanc operibus affligunt. Omnipotens ergo Deus quasi teneram filiam vocat, 193 quando dilectam uniuscujusque animam a laboriosis hujus mundi serviliis revocat; ne dum exterioribus actibus afficitur, ab internis desideriis obduretur. Sed Chaldæorum filia mollis et tenera non vocatur; quia mens pravis desideriis dedita, in eo (b) quod anxie appetit hujus sæculi labore relinquitur, ut foras mundo velut ancilla serviat, quæ intus Deum ut filia nequaquam amat. Unde et molam tollere, ac farinam molere jubetur. Mola in gyrum ducitur, et farina profertur. Unaquæque autem mundi hujus actio mola est, quæ dum multas curas congerit, humanas mentes quasi per gyrum vertit; atque ex se velut farinas projicit, quia seducto corde, semper minutissimas cogitationes gignit. [Vet. XI.] Nonnunquam vero qui quietus alicujus esse meriti creditur, positus in qualibet actione denudatur, unde illic protinus subinfertur: *Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela* (c) *crura, transi flumina* (Ibid., 2). In admini-

stratione quippe operis turpitudine denudatur, dum vilis mens abjectaque in actionis ostentatione cognoscitur, quæ quieta prius magna putabatur. Humerum mens discooperit, quando opus suum quod ignorabatur ostendit. Crura revelat, quia quibus desideriorum passibus lucris mundi inhiet manifestat. Flumina etiam transit, quia actiones hujus sæculi, quæ quotidie ad terminum defluunt, indesinenter appetit; dumque alias relinquit, alias assequitur, quasi semper (d) de flumine ad flumen tendit. Hæc paucis per excessum diximus, ut mens a solio sanctæ intentionis excussa quo jaceat monstraremus, qui si ad ea quæ super ipsam sunt inhiare cessaverit, sub semetipsam etiam indesinenter ruit. In alto autem figitur, si amorem temporalium deserens, ad spem incommutabilis æternitatis ligitur.

26. *Lætitia servorum Dei vera; lætitia iniquorum ex insania, non ex sospitate*. — Bene ergo dicitur: *Qui ponit humiles in sublimi*. Atque apte subjungitur: *Et mœrentes erigit sospitate*. Sæpe in hoc mundo etiam læti quilibet erecti sunt, dum de ipsa gloria suæ prosperitatis intumescunt. Sed mœrentes Dominus sospitate erigit, quia afflictos suos ad gloriam veræ lætitiæ soliditate sustollit. Sospitate quippe, non insania erecti sunt, qui in bonis actibus positi, spe in Deum firma gratulantur. Nonnulli enim, sicut diximus, et iniquitates perpetranti, et gaudere non cessant; de quibus per Salomonem dicitur: *Qui lætantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis* (Prov. II, 14). Et rursum: *Sunt impii, qui ita securi sunt, ac si justorum facta habeant* (Eccle. viii, 14). Hi nimirum non sospitate eriguntur, sed insania, qui superbiunt cum affligi debuerant; et inde miseri in exultatione defluunt, unde a bonis flentur. Phreneticorum videlicet sensibus similes, insaniam qua prævalent, virtutem putant; qui ex morbo esse nesciunt hoc, quod amplius eanis possunt; et quasi crevisse se viribus æstimant, dum ad vitæ terminum per augmenta languoris appropinquant. Qui quia rationis sensum non habent, flentur, et rident; et tante in magna exultatione se dilatant, quanto et insensibiles malum quod patiuntur ignorant. Sospitate ergo Dominus mœrentes erigit, quia electorum mens non de præsentis vitæ insania, sed de certitudine æternæ salutis hilarescit. Unde apte mox de hac ipsa pravorum destructione subjungitur:

CAPUT XVII.

194 VERS. 12. — *Qui dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorum quod cœperant*.

27. *Malorum sæpe cassæ sunt cogitationes, nec minus rea conscientia*. — Reproborum mentes perversis cogitationibus semper invigilant, sed plerumque eis superna dispensio obviat, et quamvis pravitatem consilii nec fracti adversitatibus corrigant, ne tamen contra bonos prævaleant, eorum vires refrenat. Quos contra miro iudicio agitur, ut effectu quidem pravi

(a) Bellovac., Val. Cl. et pene omnes, qui voluptates proprias.

(b) In Mss. Corb. Germ et Colb., quem anxie.

(c) Compend., Bellovac., Germ. et plerique, revela crus. et infra, crus revelat.

(d) Mss. Norm. et alii, ad flumen transit.

operis careant, et tamen justæ sententiæ judicis reos conscientiæ addicat. Quod ergo mala cogitant, quid ipsi faciant ostendunt; quod vero mala implere nequeunt, hi contra quos cogitaverant, defenduntur. Unde et adhuc bene subditur:

CAPUT XVIII [Rec. XII].

Vers. 13. — *Qui comprehendit sapientes in astutia eorum, et consilia pravorum dissipat.*

28. *Dei consiliis renitentes, ipsis famulantur inviti. Ostenditur exemplis fratrum Joseph, Saulis, Jonæ, Judæorum.* — Sæpe enim nonnulli humana sapientia inflati, dum desideriis suis divina judicia contraire conspiciunt, astutis eis reluctari machinationibus conantur; et quo ad votum suum vim supernæ dispensationis intorqueant, callidis cogitationibus insistunt, subtiliora consilia exquirunt; sed inde voluntatem Dei peragunt, unde hanc immutare contendunt; atque omnipotentis Dei consilio, dum resistere nituntur, obsequuntur, quia sæpe et hoc ejus dispositioni apte militat, quod ei per humanum studium frivole resultat. Sapientes ergo Dominus in ipsa eorum astutia comprehendit, quando ejus consiliis humana facta etiam tunc congrue serviunt, cum resistunt, Quod melius ostendimus, si pauca gestarum rerum ad medium exempla proferamus.

[Vet. XII.] 29. Joseph somnium viderat, quod suo manipulo fratrum ejus se manipuli prosternebant (Genes. xxxvii, 7); somnium viderat, quod sol et luna se cum reliquis stellis adorabant. Quæ quia pure fratribus retulit, eorum corda protinus futuræ dominationis invidia pavorque percussit. Cumque ad se hunc venire conspicerent, malitia sæviens dixerunt: *Eccæ somniator ille venit, venite occidamus eum, et videamus quid illi proderunt somnia sua* (Ibid., 20). Cumque se ejus dominio subjici metuunt, somniatorem in puteum deponunt, eumque Ismaelitis trans-euntibus vendunt: qui in Ægyptum ductus, servituti subditus, luxuriæ accusatione damnatus, castitatis merito adjutus, prophetiæ judicio (a) erectus, omni Ægypto prælatus est; per supernam vero sapientiam providus frumenta congessit, et futuro periculo necessitatis obviavit. Cumque in orbem (b) fames irruit, de alimentorum præparatione sollicitus Jacob filios suos in Ægyptum misit: qui frumentorum dispensationi præpositum Joseph nescientes inveniunt, atque ut mererentur alimenta percipere, eorum dispensatorem compulsi sunt pronis in terram cervicibus adorare. Pensemus ergo gestæ rei ordinem, pensemus quomodo sapientes in ipsa sua astutia vis divina comprehendat. Ideo ab eis venditus fuerat Joseph, ne adoraretur; sed ideo est adoratus, quia venditus. Astute namque aliquid agere ausi sunt, ut Dei consilium mutaretur; sed divino judicio, quod declinare

A conati sunt, renitendo servierunt. Inde quippe coacti sunt Dei voluntatem peragere, unde hanc moliti sunt astute commutare. Sic divinum consilium dum devitatur, impletur; sic humana sapientia dum reluctatur, comprehenditur. Timuerunt fratres, 195 ne Joseph super eos exeresceret; sed hoc quod divinitus dispositum fuerat, cavendo factum est ut eveniret. Humana ergo sapientia in se ipsa comprehensa est, quæ voluntati Dei, unde per intentionem restitit, (c) inde ejus impletioni militavit.

[Vet. XIII.] 30. Sic Saul dum David subjectum quotidiano succrescere virtutum successu conspiceret, suam ei in conjugium filiam sponndit, atque in ejus dotem centum dari ab eo Philistinorum præputia petiit, ut cum provocatus miles ultra se exerescere quæreret, inimicorum gladiis traditus vitam finiret, sicut scriptum est: *Non habet rex necesse sponsalia, nisi tantum centum præputia Philistinorum, ut fiat ultio de inimicis regis* (I Reg. xviii, 25). Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philistinorum; sed David dispositionis intimæ favore roboratus, centum se dare perhibuit, et ducenta præputia reportavit. Cujus nimirum operis Saul argumento superatus, superna providentia in sapientiæ suæ est consilio comprehensus; quia unde succrescentis militis vitam se extinguere credidit, virtutis (d) ejus gloriam inde cumulavit.

31. Sed quia nonnunquam astute aliquid sapere etiam electi moluntur, libet ad medium alium sapientem deducere, (e) et quomodo in internis consiliis astutia mortalium comprehendatur, demonstrare. Prudenter quippe Jonas sapere voluit, cum ad prædicandam (f) Ninivitarum penitentiam missus, quia electis gentibus Judæam deserere timuit, prædicationis officium implere recusavit (Jonæ 1, 2, 3, seq.). Navim petiit, fugere Tharsis elegit; sed protinus tempestas exoritur, sors mittitur, ut videlicet cognoscatur cujus culpa mare turbetur Jonas in culpa deprehenditur, in profundum mergitur, ceto sorbente devoratur, atque illuc gestante bellua pervenit, quo ire sponte contemnit. Ecce fugitivum Dei tempestas invenit, sors ligat, mare suscipit, bellua includit, et quia auctori suo obedire renititur, ad locum quo missus fuerat, suo reus carcere portatur. Jubente Deo ministrare homo prophetiam noluit, aspirante Deo bellua prophetam vomit. Comprehendit ergo Dominus sapientes in astutia eorum, quando et hoc in usum suæ voluntatis redigit, per quod sibi voluntas humana contradicit.

32. Perscrutemur adhuc Hebræorum sapientiam, ut videamus quid providendo prohibuit, quid prohibendo provocavit. Certe cum ad Redemptoris nostri miracula credentium turba conflueret, cum sacerdo-

(a) Corb. Germ., *erectus*. In Utic., *ereptus* et *erectus*.

(b) Gemet., Ut ic., Val. Cl. et alii, *fames inhorruit*.

(c) Ebroic., *ejus intentioni militavit*.

(d) Vindocin., *Virtutis ejus gloria inde convaluit*.

(e) Compend., Val. Cl., Longip., Corb. Germ., Colb. Norman., unus Vindocin.: *Et quo sine interni con-*

silii astutia mortalium comprehendatur demonstrare. In Turon. legitur: *Et quod interni consilii judicio astutia, etc.* S. Mich. et Germ., *et quos in interni consilii astutia, etc.* Vet. Edit., *et quomodo in interni consilii astutia comprehendatur*. In quibusdam deest in.

(f) Ebroic., *ad prædicandam Ninivitis penitentiam*.

tes populi, invidiæ facibus accensi, mundum post eum ire proclamarent dicentes: *Videtis quia nihil proficimus, ecce mundus totus post eum abiit* (Joan. xii, 19); ut ab illo vim tantæ concursio- nis absciderent, finire ejus potentiam morte conati sunt, dicentes: *Expediit ut unus homo moriatur, et non tota gens pereat* (Joan. xi, 50). Sed Redemptoris mors ad conjunctionem sui corporis, id est Ecclesiæ, valuit, non ad separationem. Unde et per legem turturi vel columbæ, in figura nostri sacrificii, secari guttur præcipitur, et non penitus abscidi, ut et post mortem corpori caput inhæreat (Levit. i, 15); quia videlicet *mediator Dei et hominum* (I Tim. ii, 5), id est, caput omnium nostrum, 196 et veræ mundationis hostia, unde pro nobis mortem pertulit, inde nobis verius inhæsit. Post sectionem ergo caput turturis suo corpori inhæret, quia Christum ab Ecclesia nec mors interveniens dividit. Persecutores igitur peregerunt hoc quod perniciose moliti sunt, intulerunt mortem, ut ab eo (a) absciderent fidelium devotionem; sed inde fides crevit, unde hanc se extinguere infidelium crudelitatem credidit. Cumque se æstimant ejus miracula persequendo abscidere, hæc nimirum compulsi sunt nesciendo dilatare. Comprehendit ergo Dominus sapientes in astutia eorum, quando et hoc ad pietatis suæ obsequium redigit, quod contra illum humana crudelitas exarsit.

33. *Deus alia concedit propitius, alia permittit iratus.* — Justus namque et misericors mortalium acta disponens, alia concedit propitius, alia permittit iratus; atque ea quæ premitit, sic tolerat, ut hæc in sui consilii usum vertat. [Vet. XIV.] Unde miro modo sit ut et quod sine voluntate Dei agitur, voluntati Dei contrarium non sit, quia dum in bonum usum mala facta vertuntur, ejus consilio militant etiam quæ ejus consilio repugnant. Hinc enim per Psalmistam dicitur: *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus* (Psal. cx, 2). Sic quippe ejus opera magna sunt, ut per omne quod ab hominibus agitur, ejus voluntas exquiratur. Nam sæpe inde perficitur, unde repellere putabatur. Hinc rursum dicitur: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo et in terra* (Psal. cxxxiv, 6). Hinc Salomon ait: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi, 30). Restat ergo ut in cunctis quæ agimus vim supernæ voluntatis inquiramus, cui videlicet cognitæ debet nostra actio devote famulari, et quasi ducem sui itineris persequi, ne ei etiam nolens serviat, si hanc superbiens declinat. Vitari enim vis superni consilii nequaquam potest; sed magna sibi virtute hanc temperat, qui se sub ejus nutibus refrenat; ejusque sibi pondera levigat, qui hanc subjecto cordis humero volens portat. Sed quia persecutorum superius memoriam fecimus, qua-

liter etiam ea quæ subjuncta sunt, eorum cœcitati congruant, ostendamus. Sequitur:

CAPUT XIX [Rec. XIII].

VERS. 14. — *Per diem incurrent tenebras, et quasi in nocte, sic palpabunt in meridie.*

34. *Christi persecutores in die tenebras passi sunt. Et quasi cæci palparunt in meridie.* — Per diem tenebras incurrerunt, quia in ipsa veritatis præsentia perfidiæ errore cæcati sunt. Clare quippe per diem cernitur, per noctem vero nostra acies obscuratur. Persecutores igitur Redemptoris nostri (b) dum divinæ virtutis miracula cernerent, et tamen de ejus divinitate dubitarent, in die tenebras passi sunt, quia visum in luce perdiderunt. Hinc est quod eos ipsa Lux admonet dicens: *Ambulate dum lucem habetis, ne vos (c) tenebræ comprehendant* (Joan. xii, 35). Hinc est quod de Judæa dicitur: *Occidit ei sol, cum adhuc esset dies* (Jerem. xv, 9). Hinc est quod vocem penitentium in se propheta iterum sumpsit, dicens: *Impigimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui* (Isai. lix, 10). Hinc iterum dicit: (d) *Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Dixit custos: Venit mane et nox* (Isai. xxi, 11). De nocte etenim custos venit, quia humani generis protector et manifestus in 197 carne apparuit, et tamen hunc pressa perfidiæ suæ tenebris Judæa, minime agnovit. Ubi bene ex voce custodis additur, *Venit mane et nox*, quia per ejus præsentiam et nova lux mundo inclauit, et tamen in corde infidelium vetusta cœcitas remansit [Vet. XV.] Bene autem dicitur: *Quasi in nocte, sic palpabunt in meridie.* Hoc quippe palpando exquirimus, quod oculis non videmus. Judæi autem aperta ejus miracula viderant, et adhuc eum quasi palpantes quærebant, cum dicerent: *Quo usque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam* (Joan. x, 24). Ecce miraculorum lux ante oculos aderat, et tamen in cordis sui tenebras offendentes, adhuc requirendo palpabant. Quorum nimirum cœcitas ad crudelitatem, crudelitas etiam usque ad aperta opera persecutionis exarsit. Sed Redemptor humani generis persecutorum suorum manibus diu teneri non potuit. Unde et protinus subditur:

CAPUT XX.

VERS. 15. — *Porro salvum faciet (e) egenum de gladio oris eorum, et de manu violenti pauperem.*

35. *Christus Judæorum linguas et gentilium gladium resurgendo superavit.* — Ipse quippe iste pauper est, de quo per Paulum dicitur: *Propter nos egenus factus est, cum dives esset.* Et quia Judæi Dominum accusando tradiderunt, quem traditum gentiles (f) occi- perunt (II Cor. viii, 9), potest per oris gladium accusantium Hebræorum lingua signari, de quibus per Psalmistam dicitur: *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum machæra acuta*

(a) Ubique Mss. habent *abscliderent, abscidere*, et similia, pro *absclinderent*, etc.

(b) Ebroic. et alii Norman., *dum divinæ pietatis miracula*. Utic. habet utramque lectionem.

(c) Vindoc. et alii, *ne tenebræ mortis vos comprehendant*.

(d) In Utic. et Germ. correcto: *Custos qui de nocte, Custos qui de nocte*.

(e) Deest *egenum* in Compend., Norm., etc., hic et deinceps ubi idem textus profertur.

(f) Pro *occiderunt*, quod legitur in Mss. Gilot. et al., Recent. habent *crucifixerunt*.

(Psal. lvi, 5); quia Evangelio etiam teste clamaverunt: *Crucifige, crucifige* (Luc. xxiii, 21). Per violenti vero manum, ipsa crucifigens gentilitas exprimi potest, quæ in Redemptoris morte Hebræorum voces opere implevit. Deus itaque hunc pauperem et de violenti manu, et de oris gladio salvum fecit; quia videlicet Redemptor noster et vires gentilium, et linguas Judæorum moriendo ex humanitate pertulit, sed ex divinitatis suæ potentia resurgendo superavit. Qua videlicet resurrectione quid aliud agitur, nisi ut ad spem vitæ subsequenti infirmitas nostra roboretur? Unde et bene mox subditur:

CAPUT XXI.

Vers. 16. — *Et erit egeno spes.*

36. *Suorum spem solidavit.* — Erepto quippe paupere, egenus ab spem reducit, quia humilis fidelium populus, Redemptore moriente, pavoro concutitur, sed resurgente solidatur. Ipsos namque primos hujus populi pauperes, electos videlicet prædicatores, visa ejus mors perculit, sed resurrectio ostensa reparavit. Salvato ergo paupere, spem egenus recipit, quia resurgente in carne Domino, fidelis quisque ad æternæ vitæ fiduciam convalescit. Sed ecce jam in manifesta ostensione Veritas venit, jam carnis mortem pertulit, eamque resurgendo destruxit, (a) jam resurrectionem gloria ascensionis honoravit; et tamen Hebræorum lingua adhuc eum contumeliis lacessere non desinit, quos nimirum æquanimiter tolerat, ut alios tolerando convertat, atque alios minime conversos quandoque districtius feriat. Tunc enim lingua infidelium ab effrenatione suæ loquacitatis obmutescet, cum venire eum justum judicem viderit, quem nunc injuste judicavit. Unde et bene subditur:

CAPUT XXII.

Idem. — *Iniquitas autem contrahet os suum.*

37. *Judæi a contumeliis in Christum cessabunt.* — Os enim suum nunc adhuc iniquitas dilatat, quia humani generis Redemptorem lingua infidelium contumeliis lacessere nequaquam cessat. Sed tunc os contrahet, cum hoc quod non vult per 198 studium, (b) per supplicium claudet. Quod tamen bene accipi etiam de conversis persecutoribus potest. Salvato enim paupere, dum egenus ad spem redit, contracto ore iniquitas obmutescit, quia resurrectionis ejus clarescente miraculo, dum copiosa multitudo infidelium credit, a Redemptoris sui injuriis contumeliisque cessavit. Os enim suum, quod Deum deridendo aperuit, jam formidando contrahit.

[Vet. XVI.] SENSUS MORALIS. — 38. *Invidorum tenebræ et anxia malitia.* — Libet hæc moraliter, postposita Judæorum significatione, transcurrere, atque a pravis generaliter quomodo agantur indagare. Iniquorum quippe hominum mentes cum quædam a proximis bene gesta conspiciunt, in extenso livoris sui equuleo torquentur, et gravem malitiæ suæ pœnam sustinent, cum bona in aliis tabescentes vident. Recte itaque dicitur: *Per diem incurrent tenebras*, quia mens eorum cum de aliena melioratione affligitur, de radio

(a) Vindoe., *Jam resurrectionis gloriam ascensione honoravit.*

A lucis obscuratur; quia sæpe in proximis dum bona aperta considerant, si qua mala lateant investigant, et sollicitis inquisitionibus laborant, si quid forte quod accusare possint inveniant. Sana quidem membra conspiciunt: sed clausis cordis oculis vulnus palpantes quærent. Unde et bene subditur: *Et quasi in nocte, sic palpabunt in meridie.* Dies boni operis in proximo exterius lucet; sed quasi nocte palpant, quia livoris sui intus tenebras tolerant. Pervenire ad aliqua, quæ reprehendant, satagunt, detractionis editum quærent; sed quia hunc invenire non valent, cæci exterius circumeunt. Quod bene exprimitur, cum Lot, protegentibus angelis, in domo ejus ostium Sodomitæ non invenerunt, sicut scriptum est: *Vim faciebant Lot vehementissime, et jam proximum erat ut frangerent fores, et miserunt manum viri, et introduxerunt ad se Lot, clauseruntque ostium, et eos qui erant foris, percusserunt cæcitate a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent* (Gen. xix, 9, 10 seq.). Quid est quod malis adversantibus, intra domum Lot reducit et munitur, nisi quod justus quisque dum pravorum insidias sustinet, ad mentem revertitur, et imperterritus manet? Sodomitæ autem viri in domo Lot invenire ostium nequeunt, quia corruptores mentium contra vitam justi nullum accusationis aditum deprehendunt. Percussi enim cæcitate quasi domum circumeunt, qui invidentes facta dictaque perscrutantur. Sed quia eis de vita justi fortis undique ac laudabilis actio obviat, errantes nihil aliud quam parietem palpant. Bene ergo dicitur: *Quasi in nocte, sic palpabunt in meridie*, quia dum bonum quod vident accusare nequeunt, cæcati malitia, malum quod non vident ad accusationem quærent.

39. *Ad culpam nos trahit delectatio aut terror; neutrum valet in humilem.* — Ubi et recte subjungitur: *Porro salvum faciet de gladio oris eorum, et de manu violenti pauperem.* Pauper quippe est, quisquis apud semetipsum elatus non est. Unde et per Evangelium Veritas dicit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. v, 3). Duobus autem modis ad culpam unusquisque pertrahitur. Aut enim delectatione ducitur, aut terrore superatur. Gladius namque oris est iniquitas persuasionis, manus autem violenti est adversitas potestatis. Sed quia veraciter humilis, qui hoc loco pauper vocatur, quo nulla hujus mundi prospera appetit, 199 eo audenter etiam adversa contemnit, recte dicitur: *Salvum faciet de gladio oris eorum et de manu violenti pauperem.* Ac si aperte diceretur: Sic in se Deus mentes humilium sondat, ut eas ad perpetrandam nequitiam nec blandimenta suasionum pertrahant, nec dolores suppliciorum frangant. Spes quippe in æternitatem animum erigit, et ideo nulla mala exterius quæ tolerat sentit. Unde et subditur: *Et erit egeno spes.* Ad cujus spei videlicet fructum cum pauper pervenerit, omnis elatus obmutescit. Unde et adhuc subditur: *Iniquitas autem contrahet os suum.* Nunc enim malus bonis derogat, et recta quæ agere negligit.

(b) Deest per in Gemet.

hæc in aliis obrectando lacerare non cessat. Sed tunc iniquitas os suum contrahit, cum justis quantasupp-
tat gloria retributionis agnoscit. Tunc enim ei loqui
contra bonos non vacat, quia malorum suorum digna
retributione linguam tormenta ligant. Unde bene,
Anna prophetante, dicitur: *Pedes sanctorum suorum
servabit, et impii in tenebris conticescent* (1 Reg. II, 9).
Sed ut electus quisque æterna supplicia evadat, et
ad perennem gloriam pauper ascendat, debet hic
assiduis flagellis atteri, quatenus in iudicio valeat
purgatus inveniri. Ipso namque infirmitatis nostræ
pondere deorsum quotidie ducimur, (a) nisi mira manu
artificis per subvenientia flagella relevemur. Unde et
subditur:

CAPUT XXIII [Vet. XVII].

VERS. 17. — *Beatus homo qui corripitur a Domino.*

40. *Assiduis flagellis hic atteri electus debet.* —
Prima virtus est, (b) ne perpetrari debeant, vitare
peccata; secunda autem, saltem perpetrata corrigere.
Sed plerumque culpas non solum imminentes minime
vitamus, verum etiam nec commissas agnoscimus.
Et peccatorum mens tanto altius tenebrescit, quanto
nec damnum suæ cæcitatibus intelligit. Unde fit plerum-
que divini muneris largitate, ut culpam pœna sub-
sequatur, et flagella oculos delinquentis aperiant,
quos inter vitia securitas cæcabat. Torpens quippe
animus percussione tangitur, ut excitetur; quatenus
qui statum suæ rectitudini securus perdidit, afflictus
consideret quo jacet. Hinc itaque ipsa asperitas cor-
reptionis origo fit luminis. Unde et per Paulum dici-
tur: *Omne quod arguitur, a lumine manifestatur*
(Ephes. v, 13), argumentum enim salutis est vis do-
loris. Hinc est enim quod Salomon ait: *Curatio cessare
faciet peccata maxima* (Eccle. x, 4). Hinc iterum
dicit: *Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat
autem omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6). Hinc
voce angelica Dominus ad Joannem loquitur, dicens:
Ego quos amo, redarguo et castigo (Apoc. iii, 19).
Hinc Paulus ait: *Omnis autem disciplina in præsentia
quidem non videtur esse gaudii, sed mœroris; postea
autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit
justitiæ* (Hebr. xii, 11). Quamvis ergo convenire
simul nequeant dolor et beatitudo, recte tamen nunc
dicitur, *Beatus homo qui corripitur a Domino*; quia
per hoc, quod peccator dolore correptionis premitur,
quandoque ad beatitudinem, quæ sine interventu est
doloris, eruditur. Sequitur:

CAPUT XXIV [Rec. XIV].

IBID. — *Increpationem ergo Domini ne reprobes.*

41. *Correptio Dei alia punit, alia probat.* — Quisquis
pro culpa percutitur, sed in querela suæ percussione
elevatur, increpationem Domini reprobatur, quia hanc
injuste se perpeti accusat. Qui autem non pro pur-

gatione criminis, sed pro fortitudinis probatione
feriuntur, cum causas suæ percussione inquirunt.
nequaquam increpationem Domini reprobare dicendi
sunt, quia in semetipsis (c) satagunt invenire quod
nesciunt. Unde et beatus Job ad libertatis verba inter
percussione verbera erumpens, tanto de se rectius
judicia ferientis interrogat, quanto in semetipso ve-
rius causas (d) passionis ignorat. Eliphaz itaque, quia
hunc percussum non probationis examine, sed pur-
gationis æstimavit, dum libere inter flagella loquere-
tur, reprobasse Dei increpationem credidit. Quem
apte etiam hæreticorum tenere speciem diximus, qui
omne quod a sancta Ecclesia recte agitur, apud ju-
dicium suum semper ad vitium fortitudinis inflectunt.
Quia vero bona intentione ad loquendum ducitur, sed
non curat discernere cui loquatur, adhuc supernæ
dispensationis moderamina prædicando subjungit,
dicens:

CAPUT XXV [Vet. XVIII].

VERS. 18. — *Quia ipse vulnerat, et medetur; percutit,
et manus ejus sanabunt.*

42. *Duobus modis Deus ad salutem vulnerat. Menti
ad Deum redeunti, ad tentationem vertitur quidquid
prius in sæculo blandum.* — Duobus modis omnipotens
Deus vulnerat, quos reducere ad salutem curat. Ali-
quando enim carnem percutit, et mentis duritiam
suo pavore tabefacit. Vulnerando ergo ad salutem
revocat, cum electos suos affligit exterius, ut interior
vivant. Unde per Moysen quoque loquitur, dicens:
*Ego occidam, et vivere faciam: percutiam, et ego sa-
nabo* (Deut. xxxii, 39). Occidit enim ut vividet,
percutit ut sanet; quia idcirco foras verbera admoveat,
ut intus vulnera delictorum curet. Aliquando autem
etiam si flagella exterius cessare videantur, intus
vulnera infligit, quia mentis nostræ duritiam suo
desiderio percutit. Sed percutiendo sanat, quia ter-
roris sui jaculo transfixos ad sensum nos rectitudinis
revocat. Corda enim nostra male sana sunt, cum
nullo Dei amore sauciantur, cum peregrinationis suæ
ærumnam non sentiunt, cum erga infirmitatem proxi-
mi nec quamlibet minimo affectu languescunt. Sed
vulnerantur ut sanentur, quia amoris sui spiculis
mentes Deus insensibiles percutit, moxque eas sen-
sibiles per ardorem charitatis reddit. Unde et sponsa
in Canticis canticorum dicit: *Vulnerata charitate ego
sum* (Cant. ii, 5, sec. LXX). Male enim sana anima,
atque in hujus exilii (e) stratum cæca securitate pro-
strata, nec videbat Dominum, nec videre requirebat;
percutta autem charitatis ejus spiculis, vulneratur in
intimis affectu pietatis, ardet desiderio contempla-
tionis, et miro modo vivificatur ex vulnere, quæ prius
mortua jacebat in salute; æstuat, anhelat, et jam
videre desiderat quem fugiebat. Percussione ergo ad

ne perpetrari debeant, vitare peccata.

(c) Additur in Ed. *castigando*, quod redundat, et
abest a Mss.

(d) Editi, loco *passionis*, adhibent *persecutionis*.

(e) In e l., *exilii statu*. *Stratum* invenimus in Com-
pend., Val. Cl. ac Norman. Corb. Germ. habet
exilii statim cæca securitate.

(a) Mss. Norm., nisi misericordia artificis. Utic.
præter hanc lectionem aliam exhibet, scilicet, nisi
misericordi manu artificis.

(b) Hic variant Mss. Unus Vindoc. et Colb. habent,
ne perpetrare debeant peccata. Alter Vindoc., ne per-
petrare debeant præmeditata peccata. Reg., Ebroic. et
alii Norman., ne perpetrari debeant vetita peccata.
Germ. et Corb., pro *vetita*, habet *vitata* peccata. Alii,

salutem reducitur, quæ ad securitatem quietis intimæ, amoris sui perturbatione revocatur. Sed cum sauciata mens anhelare in Deum cœperit, cum cuncta mundi hujus blandimenta despiciens, ad supernam patriam per desiderium tendit, ad tentationem ei protinus vertitur, quidquid amicum prius, in sæculo blandumque putabatur. Nam qui peccantem amare consueverant, recte viventem crudeliter impugnant. Et erectus in Deum animus, carnis suæ bella tolerat, in qua prius vitiis serviens, delectabiliter jacebat; voluptates priscæ ad memoriam redeunt, et contradicentem mentem gravi certamine affligunt. Sed quia dum 201 transitorio labore atterimur, a perpetuo dolore liberamur, apte subjungitur:

CAPUT XXVI [Rec. XV].

VERS. 19. — *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.*

43. *Transitorio labore eruimur a perpetuo dolore.* — Quid enim senario numero, quem septimus sequitur, nisi præsentis vitæ operatio decursusque signatur? Sexto quippe die omnia perficiens, hominem condidit, et septimo Deus die requievit. Qui scilicet septimus vesperam non habet, quia subsequenter requiem nullus jam terminus claudit. Perfectis ergo omnibus requies sequitur; quia post bona vitæ præsentis opera, retributio æternæ quietis invenitur. In sex itaque nos tribulationibus Dominus liberat, ne nos in septima malum tangat, quia per paternæ pietatis eruditionem præsentis vitæ labore nos atterit, sed in adventu judicis a verberibus abscondit; ut tanto tunc ad salutem certiores exhibeat, quanto nunc nos flagella durius secant. Qui apte mox et mala vitæ præsentis, et adjutoria supernæ protectionis enumerans subdit:

CAPUT XXVII.

VERS. 20. — *In fame eruet te de morte, et in bello de manu gladii.*

44. *Deus dum verbi sui pabulo mentes reficit, contra tentationes fortes reddit.* — Sicut fames carnis est subtractum subsidium corporis, ita fames mentis est silentium divinæ locutionis. Unde recte per prophetam dicitur: *Emittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Dei* (Amos viii, 11). Et quia humanam mentem cum divina allocutio deserit, contra eam tentatio carnis invalescit, apte subjungitur: *Et in bello de manu gladii.* Bellum quippe patimur, cum carnis nostræ tentationibus impugnamur; de quo nimirum bello per Psalmistam dicitur: (a) *Obumbrasti caput meum in die belli* (Psal. cxxxix, 3). Quia igitur reprobi dum fame verbi Dei deficiunt, etiam belli gladio transiguntur; electos suos Dominus et in fame a morte eripit, et in bello a gladio abscondit, quia eorum mentes dum verbi sui pabulo reficit, contra

tentationes corporis fortis reddit. Sed sunt nonnulli qui etsi ex divino eloquio ab interna se fame reficiunt, si jam (b) contra tentationes corporis continentie virtute fulciuntur, adhuc tamen percuti humanis detractionibus metuunt, et sæpe dum linguarum jacula formidant, peccati se laqueo strangulant. Unde et apte subditur:

CAPUT XXVIII [Vet. XIX].

VERS. 21. — *A flagello linguæ absconderis.*

45. *Contra flagellum linguæ, contra pœnas corporales armare se oportet.* — Flagellum linguæ est exprobratio illatæ contumeliæ. Flagello linguæ bonos feriunt, qui eorum opera irridendo persequuntur. Sæpe enim lingua a bono opere, dum vituperat, revocat; et quasi flagellum se exerit, quia dorsum timidæ mentis cedit. Hoc flagellum linguæ, electæ menti insidiari Propheta conspexerat, cum supernum adjutorium pollicens dicebat: *Ipse liberabit (c) de laqueo venantium, et a verbo aspero* (Psal. xc, 3). Venantes enim nihil aliud quam carnem quærunt. Sed a venantium laqueo, atque ab aspero verbo eripimur, quando et insidias carnalium, et irrisionum probra despiciendo superamus. Aspera quippe eorum verba sunt, quæ bonis nostris itineribus adversantur. Sed asperitatem verbi evadere, est irrisiones detractantium dissimulando calcare. Sancta ergo 202 anima a flagello linguæ absconditur, quia dum in hoc mundo honorem laudis non quærît, nec contumelias detractationis sentit. Sed sunt nonnulli qui jam derogantium verba despiciunt, jam irrisiones pro nihilo attendunt, adhuc tamen pœnas corporis cruciatusque pertimescunt. Antiquus namque adversarius ut a recta intentione nos retrahat, multiformiter impugnat; et tentationem nostram modo verbi fame, modo carnis certamine, modo flagello sermonis, modo calamitate persecutionis aggreditur. Sed quia perfectus quisque cum in seipso vitia vicerit, statim mentem etiam contra vulnera passionis accingit, apte subjungitur:

CAPUT XXIX.

IBID. — *Et non timebis calamitatem, cum venerit.*

46. *Contra multiformem adversarium pugnares multipliciter nos parare debemus.* — Sancti enim viri quia contra multiformem adversarium se pugnare considerant, semetipsos in certamine multipliciter parant. Habent enim contra famem divini verbi pabulum, contra belli gladium, continentie scutum; contra flagellum linguæ, protectionem patientie; contra exterioris calamitatis damnum, interni amoris adjutorium. Unde miro modo agitur, ut quo eos hostis callidus numerosius tentat, eo circumspecti Dei milites virtutibus ditiores fiant. Et quia electi quique dum præsentis vitæ certamina fortiter tolerant, in

(a) Sic pler. Mss., quomodo etiam exstat in Rom. Psalt. In perpaucis, *obumbrasti caput*. In Corb. Germ., *obumbravit caput*. In uno Reg., ut in Ed., *obumbrasti super caput*.

(b) Vindoc., *si jam contra tentationes, prælia continentie virtute fulciuntur*. Colb., Corb. Germ., Compend. et Taron.: *Si jam contra tentationis (vel tenta-*

tionum) prælia continentie virtute fulciuntur. Utio. et aliqui Norm.: *se jam contra tentationes carnis. continentie virtute fulciunt; adhuc, etc.*

(c) Utio. et pler. Mss., *liberabit te*, sicut etiam habent Hebr. textus, Athanas. Sixtina editio, etc. At Theodoretus legit *liberabit me*, astipulante Aug., qui habet *eruet me*.

terrore sibi venturi iudicii securitatem parant, recte A subjungitur:

CAPUT XXX [Vet. XX, Rec. XVI].

VERS. 22. — *In vastitate et fame ridebis.*

47. *Reprobi interius exteriusque torquebuntur.* — Tunc quippe reprobi vastitatem famemque passuri sunt, eum damnati in extremo iudicio ab æterni panis visione separantur. Scriptum namque est: *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei* (Isai. xxvi, 10, sec. LXX). Et per semetipsum Dominus dicit: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (Joan. vi, 51). Simul ergo eos vastitas famesque cruciat, qui non solum foras tormenta sentiunt, sed intus etiam inedia peste moriuntur. Vastat gehenna, quia concremat, fames interficit, quia suam illis faciem Redemptor abscondit. (a) Bene namque retributionem interius exteriusque recipiunt, quia et cogitando miseri et operando deliquerunt. Unde bene per Psalmistam dicitur: *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui; Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis* (Psal. xx, 10). Quod enim ab igne devoratur, ab exteriori parte accenditur, clibanus vero interius inflammatur. In tempore ergo vultus Domini iniusti omnes et ut clibanus ponuntur, et ab igne devorantur; quia, apparente iudice, cum a visione illius eorum multitudo repellitur, et intus per desiderium ardet conscientia, et foris carnem cruciat gehenna.

48. *Iusti tunc ridebunt, nec ulla in damnatos misericordia movebuntur.* — Potest etiam flagellum lingue, sententia ultimæ animadversionis intelligi, qua districtus iudex reprobis dicit: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Justus ergo a flagello lingue atque a calamitate veniente absconditur, (b) quia in tanta districtione sententiæ blanda tunc iudicis voce refovetur cum dicitur: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me* (Ibid. 35, 36). Quibus præmittitur: *Venite, benedicti* 203 *Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* (Ibid., 34). In vastitate ergo et fame iustus ridebit; quia cum iniquos omnes extrema ultio percutit, ipse de gloria dignæ retributionis hilarescit. Nec damnatis jam tunc ex humanitate compatitur; quia divinæ D justitiæ per speciem inhærens, inconcusso districtio- nis intimæ vigore solidatur. Erectas namque in claritate supernæ rectitudinis electorum mentes nulla misericordia afficit, quia has a miseriis altitudo beatitudinis alienas reddit. Unde bene etiam per Psalmistam dicitur: *Videbunt iusti et timebunt, et super eum ridebunt, et dicent: Ecce homo qui non posuit* (c) *Deum adiutorem suum* (Psal. LI, 8). Iniquos enim iusti nunc vident et metuunt, tunc visuri sunt et

ridebunt. Quia enim modo ad eorum labi imitationem possunt, hic habent formidinem; quia vero damnatis tunc prodesse nequeunt, illic non habent compassionem. Æterno itaque supplicio deditis non esse miserendum, in ipsa qua beati sunt iustitia iudicantis legunt, qui, quod suspicari fas non est, qualitatem sibi perceptæ felicitatis imminuunt, si in regno positi volunt quod implere nequaquam possunt. Sed quisquis ad vitæ præcepta se dirigit, priusquam præmia æterna percipiat, hic jam initia securitatis in perpetuum securitatis degustat; ut antiquum hostem non metuat, ut interveniente mortis articulo violentos ejus impetus nullatenus perhorrescat. [Vet. XXI.] Justis namque initium retributionis est ipsa plerumque in obitu securitas mentis. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XXXI.

VERS. 22. — *Et bestiam terræ non formidabis.*

49. *Sæpe in obitu percipiunt securitatem mentis.* — Callidus quippe adversarius bestia terræ dicitur, quia ad rapiendas mortis tempore peccatorum animas violentia crudelitatis efferatur. (Quos enim vi- ventes blandiens decipit, morientes sæviens rapit. Quo contra de electorum Ecclesia per prophetam Dominus pollicetur, dicens: *Mala bestia non transibit per eam* (Isai. xxxv, 9) Illi igitur terræ bestiam morientes timent, qui conditoris sui potentiam vi- ventes non timent. Sancti etenim viri quia divinæ se formidini medullitus subdunt, omne de adventu adversarii pondus timoris abjiciunt. Hinc est enim quod Psalmista Dominum exorat, dicens: *Ne quando rapia ut leo animam meam* (Psal. vii, 3). Hinc rursus ait: *Exaudi, Deus, orationem meam* (d) *cum tribulor, a timore inimici eripe animam meam* (Psal. Lxiii, 1, 2). Viventes quippe perfecte timent iudicem, ne morientes metuant accusatorem. Bene ergo dicitur: *Et bestiam terræ non formidabis.* Ac si aperte dice- retur: Quia a blandiente hoste modo non vinceris, hunc sævientem postmodum non timebis. Sed cum bene vivitur, valde cavendum est ne mens, despectis cæteris, de gloria singularitatis elevetur. Unde apte ad memoriam bonum sociale reducit, cum protinus subinfertur:

CAPUT XXXII.

VERS. 23. — *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum.*

50. *Pie viventibus cavenda singularitas.* — Quasi distinctæ in mundo regiones sunt Ecclesiæ gentium, quæ in una fide positæ, morum linguarumque diversitate dividuntur. Quid ergo regionum lapides, nisi Ecclesiarum electos accipimus? quibus primi instructoris voce dicitur: *Vos autem tanquam lapides vivi superedificamini* (1 Petr. ii, 5). De quibus sanctæ Ecclesiæ per prophetam Dominus pollicetur dicens: *Eccis ego sternam per ordinem lapides tuos* (Isai. lrv, 11). Qui igitur recte vivit, pacto se lapidibus 204 re-

(a) Mss. Gemet., Pænæ namque retributionem.

(b) Ebroic., quia intenta districtione.

(c) Gemet., Deum adiutorem sibi.

(d) Coccinus ac deinceps, cum deprecor, reluctantibus

aliis Ed. et Mss., quibus concinit Rom. Psalterium. Juxta tamen textum Heb. potius legendum *deprecor, quam tribulor*.

gionum jungit, quia in eo quod mundi desideria superat, vitam suam procul dubio ad sanctorum præcedentium imitationem ligat. Sed cum a mundi (a) actiones disjungitur, malignorum spirituum impugnationes crescunt: quæ tamen quo magis in mœrore quemquam atterunt, eo conditori humiliter subdunt. Unde et subjungitur:

CAPUT XXXIII.

IBID. — *Et bestię terrę pacificę erunt tibi.*

51. *Aciores hostis insidię, ad gratię adiutorium postulandum nos compellunt.* — Notandum prius est quod non ait pacatę, sed pacificę, videlicet, non quia pacem habent, sed quia pacem faciunt. Hostes quippe callidi dum insidiantur, affligunt; sed afflicta mens tanto magis ad æternam patriam reditum diligit, quanto in hoc ærumnoso exilio laboriosius vivit; et verius se gratię sui adiutoris humiliat, cum contra se insidias hostium aciores pensat. Terrę ergo bestię pacificę electis fiunt, quia maligni spiritus, cum bonorum corda adversantes deprimunt, hæc nolentes ad amorem Domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, unde nobis ab adversariis durior pugna generatur.

[Vet. XXII.] 52. *Motus carnis tentando rugiunt, sed usque ad morsum non perveniunt. Imo nobis pacem cum Deo procurant.* — Possunt etiam per terrę bestias motus carnis intelligi, qui dum mentem nostram irrationabilia suadendo lacerant, contra nos bestialiter insurgunt. Sed cum cor sub divina lege deprimitur, etiam carnis incentiva detumescunt; ut etsi tentando submurmurant, nequaquam tamen usque ad effectum operum, quasi ad aperti morsus rabiem exsurgant. Quis enim in hac adhuc corruptibili carne subsistens, has terrę bestias plene edomat, cum ille ad tertium cælum raptus egregius prædicator dicat: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, et captivum me ducentem in lege peccati, quę est in membris meis* (Rom. vii, 23)? Sed alius est has bestias in campo operis sævientes aspicere, aliud intra cordis caveam frementes tenere. Redactę namque intra claustra continentię, etsi adhuc tentando rugiunt, usque ad morsum tamen, ut diximus, actionis illicitę non excedunt. Pacificę itaque sunt terrę bestię, quia motus carnis etsi per desideria palpitant, aperta nos tamen contradictione operis non impugnant. Quamvis per hoc ipsum quod pacificę dicuntur, etiam id quod de malignis spiritibus diximus, nos inconvenienter accipitur. Motus etenim carnis pacem nobis cum Deo faciunt, cum tentando contradicunt. Nam justi mens in eo quod ad superna dirigitur, ex corruptibili corpore gravi bello fatigatur. Quę si quando a desideriis cœlestibus, hujus mundi quamlibet minima delectatione tardatur, ipso bello suę tentatio-

nis impellitur, ut illud toto corde diligat, quod contradicto nulla perturbat. Unde fit, ut quietem intimam ad memoriam revocet, et carnis suę illecebras fugiens, ad illam pleno amore suspiret. Considerare enim ex tentatione unusquisque compellitur, unde quo cecidit, qui postquam pacem Dei deseruit, rixam sibi contra se (b) exsurgere ex semetipso sentit, et tunc verius videt de secunda Dei dilectione quid perdidit, qui ad se dilapsus, suam in se contumeliam invenit. Pacem ergo nobis terrę bestię faciunt, quia motus carnis, dum nos tentando lacerant, ad amorem quietis intimę impellunt. Bene autem subditur:

CAPUT XXXIV [Vet. XXIII.]

VERS. 24. — *Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum.*

53. *In Scripturis pax plena et pax inchoata.* — In Scriptura sacra aliter pax plena dicitur, atque aliter inchoata. Inchoatam quippe pacem Veritas discipulis dederat, cum dicebat: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (Joan. xiv, 27), et plenam Simeon desideraverat, cum exoraret dicens: (c) *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace* (Luc. ii, 29). Pax enim nostra ex desiderio conditoris inchoatur, ex manifesta autem visione perficitur. Plena quippe tunc erit, cum mens nostra nec ignorantia cæcatur, nec carnis suę impugnatione concutitur. Sed quia ejus exordia tangimus, cum vel mentem Deo, vel carnem menti subjugamus, tabernaculum justi habere pacem dicitur, quia videlicet ejus corpus, (c) quod mente inhabitat, a perversis desideriorum motibus (e) sub justitię dispositione refrenatur. Sed quid prodest per continentiam carnem restringere, si mens se per compassionem nesciat in proximi amore dilatare? Nulla namque est castitas carnis quam non commendat suavitas mentis. Unde post pacem tabernaculi apte subjungitur:

CAPUT XXXV.

IBID. — *Et visitans speciem tuam, non peccabis.*

54. *Se quisque in altero cogitet et amet. Paulus omnibus omnia factus condescendendo, non cadendo.* — Species quippe hominis est alter homo. Recte enim species nostra dicitur proximus noster, quia in illo cernimus quid ipsi sumus. Corporali enim visitatione ad proximum gressum accessu imus; spiritali vero, non gressu, sed affectu ducimur. Speciem ergo suam visitat, quisque ad eum, quem sibi similem per naturam conspicit, passibus amoris tendit; ut in altero sua considerans, ex se ipso colligat, qualiter infirmanti alteri condescendat. Speciem suam visitat, qui ut in se alterum reficiat, se in altero pensat. Hinc namque per Moysen Veritas cum gesta describeret, gerenda signabat, dicens: *Protulit terra herbam viventem et afferentem semen juxta genus suum, lignum-*

(a) Ita Mss. At Editi. a mundi dilectione.

(b) Aliqui, exsurgere semetipsum sentit.

(c) Gemet., Corb. et aliqui, Nunc dimitte. Ita etiam vet. Edit Basil., quod magis respondet textui Græco.

(d) Gussanv., quo mens inhabitat. Ed. alii, quod mente inhabitatur. Sequimur lectionem Mss., Vind., Bellov.,

Norman., Compend., Corb. Germ.

(e) Apud Barthol. et al. antiq. insertum legitur prius inquietaverat, nunc; subinde Coc., pro inquietaverat, reposuit inquietatum. Ab his additamentis purgavimus textum ope Mss.

que faciens fructum, et habens unumquodque sementem A secundum speciem suam (Genes. i, 12). Lignum quippe secundum speciem suam semen producit, cum mens nostra (a) ex se considerationem in alterum colligit, et recti operis germen parit. Hinc quidam sapiens dicit: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne faceris* (Tob. iv, 16). Hinc in Evangelio Dominus dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii, 12). Ac si aperte diceret: Speciem vestram in altero visitate, atque ex vobismetipsis cognoscite, quid vos oporteat aliis exhibere. Hinc Paulus ait: *Factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer; et his qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrificerem; et his qui sine lege sunt quasi sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi*. (I Cor. ix, 20 et 21). Et paulo post: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos* (Ibid., 23). Neque enim egregius prædicator, ut quasi Judæus fieret, ad perfidiam erupit; neque ut quasi sub lege esset, ad carnale sacrificium rediit; neque ut omnibus omnia fieret, simplicitatem mentis in erroris varietatem commutavit; sed condescendendo appropinquavit infidelibus, non cadendo; ut videlicet singulos in se suscipiens, et se in singulos transfigurans, compatiendo colligeret, si ita 206 ipse, ut illi, esset quid impendi sibi ab aliis recte voluisset; et tanto verius unicuique erranti concurreret, quanto salutis ejus modum ex propria consideratione didicisset. Bene ergo dicitur: *Et visitans speciem tuam non peccabis*, quia tunc peccatum plene vincitur, cum ex sua similitudine unusquisque perpendit, quomodo in proximi dilectione dilatetur. Cum vero a vitis caro restringitur, cum mens virtutibus exercetur, restat ut loquendo quisque doceat vitam quam moribus servat. [Vet. XXIV.] Ille namque uberes fructus prædicationis colligit, qui semina bonæ operationis præmittit. Unde post pacem tabernaculi, et speciei nostræ visitationem, recte subjungitur:

CAPUT XXXVI.

VERS. 25. — *Et scies quoniam multiplex erit sementum, et progenies tua sicut herba terræ.*

55. *Semen justi multiplex.* — Post pacem quippe tabernaculi, post speciei nostræ visitationem, semen justi multiplex surgit, quia nimirum post membrorum macerationem, ac morum magnitudinem, tanto ei fecundius prædicationis verbum tribuitur, quanto hoc in ejus pectore perfecti operis exaratione prævenitur. Ille namque bene loquendi facundiam accipit, qui sinum cordis (b) per recte vivendi studia extendit. Nec loquentem conscientia præpedit, cum vita linguam antecedit. Hinc est quod Ægypti, servitio publico, Joseph dispensante, subjecti (Genes. xlvii, 20 seq.); cum juri regis semetipsos tradentes humiliant, fru-

menta etiam ad semen reportant. Frugem quippe ad esum etiam liberi accipimus, cum et sacro eloquio pascimur, et tamen ad quædam, quæ in hoc mundo appetimus in nostris voluptatibus (c) vagamur. Sed servi facti, et ad semen frumenta percipimus, quia dum plene Deo subdimur, etiam verbo prædicationis replemur. Et quoniam magna proles fidelium sequitur, cum sancta prædicationis prerogatur, post multiplicitatem seminis recte subjungitur: *Et progenies tua sicut herba terræ*. Justi progenies herbæ terræ comparatur, quia qui de ejus imitatione nascitur, dum arentem vitæ præsentis gloriam deserit, (d) spe in æterna viridescit. Vel certe justis progenies sicut herba oritur, quia dum vivendo monstrat quod prædicando asserit, multitudo sequentium innumerabilis exsurgit. Sed quisquis jam terrena desideria despiciit, quisquis se per activæ vitæ opera extendit, nequaquam ei sufficit magna exterius agere, nisi etiam per contemplationem valeat interna penetrare. Unde et apte protinus subinfertur:

CAPUT XXXVII [Rec. XVII].

VERS. 26. — *Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo.*

56. *Qui carnem domuit, contemplationi vacare debet. Et qui prædicationi operam dat.* — Quid enim sepulcri nomine, nisi contemplativa vita signatur, quæ nos quasi ab hoc mundo mortuos sepelit, dum a terrenis desideriis susceptos in intimis abscondit? Ab exteriori quippe vita mortui etiam sepulti per contemplationem fuerant, quibus Paulus dicebat: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Colos. iii, 3). [Vet. XXV.] Activa quoque vita sepulcrum est, quia a pravis nos operibus mortuos tegit; sed contemplativa perfectius sepelit, quia a cunctis mundi actionibus funditus dividit. Quisquis ergo jam in se contumelias 207 carnis edomuit, superest ut mentem per studia sanctæ operationis exercent; et quisquis jam mentem per sancta opera dilatat, superest ut hanc usque ad secreta intimæ contemplationis studia extendat. Neque enim perfectus prædicator est, qui vel propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplanda postponit. Hinc est enim quod Abraham conjugem mortuam in sepulcro duplici sepelit (Genes. xxiii, 19); quia nimirum perfectus quisque prædicator extinotam a præsentis vitæ desideriis animam suam, sub bonæ operationis tegmine et contemplationis abscondit, ut a carnali concupiscentia sub activa contemplativaque vita quasi insensibilis lateat, quæ prius mundi desideria sentiens, mortaliter vivebat. Hinc est quod humani generis Redemptor per diem miracula in urbibus exhibet, et ad orationis studium in monte pernoctat, ut perfectis videlicet prædicatoribus innuat quatenus nec activam

(a) Editi, ex sui consideratione se in alt. coll. Veram lect. suppeditarunt Mss. Compand., Val. Cl., Turon., etc.

(b) In Ed., pro per recte vivendi, habes ad perfecte vivendi, reclamantibus Mss.

(c) Sic Norm., Corb Germ., Colb. et Germ., ubi

Editi habent, in nostris volupt. vacamus. Utic. et Bigot. utramque lectionem exhibent.

(d) Hic variant Mss. Vindoc. habent, in spe interna, Gemet., Corb. Germ., spe in æterna. Ebroic., sæpe in æterna viridescit. Editi, spe interna virid.

vitam amore speculationis funditus deserant, nec contemplationis gaudia penitus operationis nimietate contemnant: sed quieti contemplantur sorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant. Speculando quippe in Dei amorem surgitur, sed prædicando ad proximi utilitatem reditur. Unde apud Moysen, dum in sacrificio vacca mactatur (*Nnm.* xix, 3), offerri cum hyssopo lignoque cedrino bis tinctus coccus præcipitur. Vaccam quippe mactamus, cum carnem a lascivia suæ voluptatis exstinguimus. Quam cum hyssopo lignoque cedrino ac cocco offerimus; quia cum maceratione carnis, sacrificium fidei, spei et charitatis adolemus. Hyssopus quippe interna nostra mundare consuevit. Et per Petrum dicitur: *Fide mundans corda eorum* (*Act.* xv, 9). Lignum cedrinum nulla putredine deficit, quia spem coelestium terminus non consumit. Unde et per Petrum dicitur: *Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem* (*1 Pet.* i, 3). Coccus rubeo colore flammescit, quia quem implet charitas incendit. Unde et in Evangelio Veritas dicit: *Ignem veni mittere in terram* (*Luc.* xii, 49). Sed bis tinctus coccus offerri præcipitur, ut videlicet ante interni judicis oculos charitas nostra Dei et proximi dilectione coloretur; quatenus conversa mens nec sic pro amore Dei quietem diligat, ut curam proximi utilitatemque postponat; nec sic pro amore proximi occupata inserviat, ut quietem funditus deserens, ignem in se superni amoris exstinguat. Quisquis ergo semetipsum Deo jam sacrificium obtulit, si perfecta desiderat, curet necesse est, ut non solum ad operationis se latitudinem, verum etiam ad culmina contemplationis extendat.

[*Vet.* XXVI.] 57. *Vita activa aliis, aliis contemplativa magis congruit. Alterutra cuique pro ingenio colenda.* — Sed inter hæc magnopere sciendum est, quia valde inter se diversæ sunt (a) conspersiones animorum. Nonnulli namque hominum ita otiosæ mentis sunt, ut si eos labor occupationis excipiat, in ipsa operis inchoatione succumbant; et nonnulli ita inquieti sunt, ut si vacationem laboris habuerint, gravius laborent, quia tanto (b) deteriores cordis tumultus tolerant, quanto eis licentius ad cogitationes vacat. Unde necesse est ut nec quæta mens ad exercitacionem se immoderati operis 208 dilatet, nec inquieta ad studium contemplationis angustet. Sæpe enim qui contemplari Deum quieti poterant, occupationibus pressi ceciderunt; et sæpe qui occupati bene humanis usibus viverent, gladio suæ quietis extincti sunt. Hinc namque est quod nonnulli inquieti spiritus, dum plus exquirunt contemplando quam capiunt, usque ad perversa dogmata erumpunt; et dum veritatis discipuli esse humiliter negligunt, magistri errorum fiunt. Hinc per semetipsam Veritas dicit: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum*

est tibi cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis (*Matth.* v, 29). Dum quippe vitæ, activa videlicet et contemplativa, cum conservantur in mente, quasi duo oculi habentur in facie. Dexter namque oculus vita contemplativa est, sinister activa. Sed sunt nonnulli, ut diximus, qui discrete intueri summa et spiritalia nequaquam possunt, et tamen alta contemplationis assumunt, atque idcirco in perfidiæ foveam, (e) intellectus pravi errore dilabuntur. Hos itaque contemplativa vita ultra vires assumpta, (d) cogit a veritate cadere, quos in statu suæ rectitudinis humiliter poterat sola activa custodire. Quibus recte hoc quod præfati sumus, Veritas dicit: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te. Bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.* Ac si aperte diceret: Cum ad contemplativam vitam idonea discretionem non sufficis, solam securius activam tene. Cumque in hoc, quod pro magno eligis, deficis, eo contentus esto, quod pro minimo attendis; ut si per contemplativam vitam a veritatis cognitione compelleris cadere, regnum cælorum per solam activam valeas saltem luscus intrare. Hinc rursum dicit: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (*Matth.* xviii, 6). Quid per mare, nisi præsens sæculum; quid per molam asinariam, nisi actio terrena signatur? Quæ dum colla mentis perstulta desideria stringit, hanc in laboris circuitum mittit. Sunt itaque nonnulli qui dum terrenas actiones deserunt, et ad contemplationis studia, humilitate postposita, ultra intelligentiæ vires surgunt, non solum se in errorem dejiciunt, sed infirmos quosque a gremio unitatis dividunt. Qui ergo unum de minimis scandalizat, melius illi fuerat, alligata collo mola asinaria, in mare projici, quia nimirum perversæ menti expeditius esse potuisset, ut occupata mundo terrena negotia ageret, quam per contemplationis studia ad multorum perniciem vacaret. Rursum, nisi quibusdam mentibus contemplativa vita potius quam activa congrueret, nequaquam per Psalmistam Dominus diceret: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (*Psal.* xlv, 11).

[*Vet.* XXVII.] 58. *Quid valeant timor et amor ad contemplationem.* — Sed inter hæc sciendum est quia sæpe et pigras mentes amor ad opus excitat, et inquietas in contemplatione timor refrenat. Anchora enim cordis est pondus timoris; et plerumque fluctu cogitationum quatitur, sed per disciplinæ suæ vincula retinetur; neque hoc tempestas suæ inquietudinis ad naufragium pertrahit, quia in divini amoris littore perfecta charitas astringit. Unde necesse est 209 ut quisquis ad contemplationis studia properat, semetipsum prius subtiliter interroget, quantum amat. Machina quippe mentis est vis amoris, quæ hanc

(a) Vindoc., Corb., Norm. et plerique, *conspariones* animorum. Germ., *compassiones*.

(b) Ita Norman., Corb. Germ. et alli, nec non vet. Edit. In recent., *tanto deterius..... tolerant quanto*

licentius ad cogitationes vacant.

(e) Aliqui, *intellectu pravi erroris*.

(d) Norman., Compend., Vindoc. Val. Cl., Corb. Germ., *incognita veritate compellit cadere*.

dum a mundo extrahit, in alta sustollit. Prius ergo discutiat, si summa inquirens diligit, si diligens timet, si novit incognita aut amando comprehendere, aut non comprehensa timendo venerari. In contemplatione etenim mentem si amor non excitat, teporis sui torpor obscurat; si timor non aggravat, sensus hanc per inania ad nebulam erroris levat; et cum clausa ei secretorum janua tardius aperitur, ab ea longius ipsa sua præsumptione repellitur; quia irrumperere appetit hoc, quod non inveniens quærit; cumque superba mens errorem pro veritate percipit, quo quasi intus gressum porrigit, foras tendit. Hinc est enim quod legem daturus Dominus, in igne fumoque descendit (*Exod. xix, 18*); quia et humiles per claritatem suæ ostensionis illuminat, et superborum oculos per caliginem erroris obscurat. Prius igitur mens ab appetitu gloriæ temporalis, atque ab omni carnalis concupiscentiæ delectatione tergendam est, et tunc (a) ad aciem contemplationis erigenda. Unde et cum lex accipitur, populus a monte prohibetur, ut videlicet qui infirmis adhuc mentibus terrena desiderant, considerare sublimia non præsument. Unde et recte dicitur: *Si bestia tetigerit montem, lapidabitur* (*Ibid., 12, 13*). Bestia enim montem tangit, cum mens irrationabilibus desideriis subdita ad contemplationis alta se erigit. Sed lapidibus percutitur, quia summa non sustinens, ipsis superni ponderis ictibus necatur.

59. *Quæ ad eam assequendam perfectio necessaria.* — Qui igitur culmen apprehendere perfectionis nituntur, cum contemplationis arcem tenere desiderant, prius se in campo operis per exercitium probent, ut solliciti sciant si nulla jam mala proximis irrogant, si irrogata a proximis æquanimiter portant, si objectis bonis temporalibus nequaquam mens lætitia solvitur, si subtractis non nimio mœrore sauciatur; ac deinde perpendant si cum ad semetipsos introrsus redeunt, in eo quod spiritalia rimantur, nequaquam secum rerum corporalium umbras trahunt, vel fortasse tractas manu discretionis abigunt; si incircumscriptum lumen videre cupientes, cunctas circumscriptionis suæ imagines deprimunt; et in eo quod super se contingere appetunt, vincunt quod sunt. [*Vet. XXVIII.*] Unde recte nunc dicitur: *Ingredieris in abundantia sepulcrum.* Vir quippe perfectus sepulcrum in abundantia ingreditur, quia prius activæ vitæ opera congregat, et postmodum carnis sensum per contemplationem mortuum, huic mundo funditus occultat. Unde et apte subditur: *Sicut infertur acervus tritici in tempore tuo* (*Ibid.*).

60. *Actio contemplationem debet antecedere.* — Actionis namque tempus primum est, contemplationis extremum. Unde necesse est ut perfectus quisque prius virtutibus mentem exerceat, atque hanc postmodum in horreum quietis condant (*Luc. viii, 35*).

(a) Ita Bellovac., Compend., Norm., Val. Cl et vet. Ed. Coc. et recentiores, *ad arcem*.

(b) Norman. et Corb., *redit*. Primus Compend. ita locum hunc representat, *ad Salvatoris pedes discere, cum salutis auctore reconcupiscit*.

Hinc est enim quod is quem legio dæmonum Domino jubente dereliquit, ad Salvatoris sui pedes (b) residet, verba doctrinæ percipit, et de regione sua simul discedere cum salutis auctore concupiscit; sed tamen ei ipsa quæ salutem contulit Veritas dicit: *Revertere primum in domum tuam, et narra quanta tibi fecerit Dominus.* Cum enim quamlibet parum de divina cognitione percipimus, redire ad humana jam nolumus, et proximorum necessitatibus onerari recusamus; quietem contemplationis quærimus, nihilque aliud, nisi hoc quod sine labore reficit, amamus. Sed sanatos nos Veritas ad domum mittit, narrare quæ nobiscum acta sunt præcipit, ut videlicet prius mens exsudet in opere, et postmodum refici debeat per contemplationem.

[*Rec. XVIII.*] 61. *Contemplationis et actionis figuræ Rachel et Lia, Maria et Martha. Vitæ activæ magnæ merita, contemplativæ potiora.* — Hinc est quod Jacob pro Rachel servit, et Liam accipit, ei que dicitur: *Non est consuetudinis in terra nostra ut minores ante tradamus ad nuptias quam majores* (*Genes. xxix, 27*). Rachel (c) namque, visum principium; Lia autem laboriosa dicitur. Et quid per Rachel, nisi contemplativa; quid per Liam, nisi activa vita designatur? In contemplatione quippe principium, quod Deus est, quæritur; in operatione autem sub gravi necessitatum fasce laboratur. Unde et Rachel pulchra, sed sterilis; Lia autem liippa est, sed secunda, quia nimium mens cum contemplandi otia appetit, plus videt, sed minus Deo filios generat; cum vero ad laborem se prædicationis dirigit, minus videt, sed amplius parit. Post Liæ ergo complexus ad Rachel Jacob pervenit, quia perfectus quisque ante activæ vitæ ad fecunditatem jungitur, et post contemplativæ ad requiem copulatur. Quia enim contemplativa vita minor quidem tempore, sed merito major est quam activa, sacri Evangelii verbis ostenditur, in quo duæ mulieres diversa egisse referuntur. Maria quippe Redemptoris nostri verba audiens, ad pedes illius residebat; Martha autem corporalibus ministeriis insistebat. Cumque contra Mariæ otium Martha quereretur, audivit: *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Luc. x, 41, 42*). Quid enim per Mariam, quæ verba Domini residens audiebat, nisi contemplativa vita exprimitur? Quid per Martham exterioribus obsequiis occupatam, nisi activa vita signatur? Sed Marthæ cura non reprehenditur, Mariæ vero etiam laudatur, quia magna sunt activæ vitæ merita, sed contemplativæ potiora. Unde nec auferri unquam Mariæ pars dicitur, quia activæ vitæ opera cum corpore transeunt, contemplativæ autem gaudia melius ex fine convalescunt. Quod bene ac breviter Ezechiel propheta exprimit, cum volantia

(c) Seu potius videntem principium. Id sonat Rachel si derivetur ex רַחֵל *raa* et חַלָּל *chalal*. Consule lib. Hieronymi de Nominibus Hebraicis, et notas nova Editionis Benedictin. tom. II.

antimalia contemplatus ait: *Et similitudo manus hominis subtilis* (a) *pennas eorum erat* (Ezech. x, 21). Quid enim per pennas animalium, nisi contemplationes possumus sentire sanctorum, quibus ad summa transvolant, et terrena deserentes, sese in coelestibus librant? Quid per manus, nisi operationes accipimus? Quia cum in proximi amore se dilatant, bona quæ prævalent etiam corporaliter administrant. Sed manus eorum sub pennis sunt, quia actionis suæ opera virtute contemplationis vincunt.

[Vet. XXIX.] 62. *Sepulcri nomine requies æterna potest intelligi.* — Potest etiam per sepulcrum non solum in hac vita nostra contemplatio, sed requies æternæ et intimæ retributionis intelligi; in qua tanto verius quiescitur, quanto in nobis corruptionis vita perfectius necatur. In abundantia ergo sepulcrum 211 ingreditur, qui post congesta vitæ præsentis opera, mutabilitati suæ plene mortuus, in secreto veri luminis occultatur. Unde et per Psalmistam dicitur: *Abscondes eos in abdito vultus tui, a conturbatione hominum* (Psal. xxx, 21). Quod bene etiam comparatio adjuncta commendat, cum subditur: *Sicut infertur acervus tritici in tempore suo.* Frumentum quippe in segete sole tangitur, quia in hac vita, humana anima respectu superni luminis illustratur; pluvias accipit, quia veritatis eloquio pinguescit; ventis concutitur, quia tentationibus exercetur; et secum crescentes paleas portat, quia nequiores contra se quotidie vitam peccantium tolerat; atque ad aream deductum triturationis pondere premitur, ut a palearum connexionem solvatur; quia mens nostra coelesti disciplinæ supposita, dum correctionis flagella percipit, a societate carnalium (b) mundior recedit; et relictis paleis ad horreum ducitur, quia foris remanentibus reprobis, electa anima ad supernæ mansionis æterna gaudia sublevatur. Bene ergo dicitur: *Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo*; quia dum post afflictionem justipræmia patriæ coelestis inveniunt, quasi post pressuras ad horreum grana deferuntur; et in alieno

A quidem tempore percussiones sentiunt, sed (c) in suo a percussione requiescunt. Electis quippe tempus alienum est vita præsens, unde et quibusdam adhuc infidelibus Veritas dicit: *Tempus meum nondum venit, tempus autem vestrum semper est paratum* (Joan. vii, 6). Et rursum: *Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum* (Luc. xii, 53). Sepulcrum ergo in tempore suo sicut frumenti acervus ingreditur, quia ille æternam requiem 212 percipit, qui prius hic, ut ab exurendis paleis liber sit, disciplinæ pressuras sentit. Eliphaz vero, quia et in locutionis suæ serie tabernaculum, lapides, bestias, semen, herbas, sepulcrumque nominavit, quod non hæc juxta litteram dixerit, ipse innuit, qui post cuncta illico subjungit.

CAPUT XXXVIII.

B VERS. 27. — *Ecce hoc, ut investigavimus, ita est.*
63. *Verba Eliphaz spiritaliter intelligenda sunt.* — Liqueat profecto quod in his verbis nihil ab eo juxta superficiem dicitur, quia nimirum ante faciem non jacet quod investigatur. Qui ergo hæc investigasse se indicat, quia in verbis exterioribus interiora quæsierit demonstrat. Sed post cuncta ad stultitiam jactantiæ pervenit, quia protinus subdit:

CAPUT XXXIX.

IBID. — *Quod auditum, mente pertracta.*
64. *Gravis ejus imperitia est velle docere meliorem.* — Quantalibet doctrina mens polleat, gravis ejus imperitia est velle docere meliorem. Unde et ea quæ ab amicis recte prolata sunt, ab interno (d) arbitro non recta judicantur. In eo namque vim suæ rectitudinis amittunt, quod auditori non congruunt; quia et medicamina vires perdunt, cum sanis membris apponuntur. In omni ergo quod dicitur, necesse est ut causa, tempus et persona pensetur; si verba sententiæ veritas roborat, si hanc tempus congruum postulat, si et veritatem sententiæ, et congruentiam temporis personæ qualitas non impugnat. Ille enim laudabiliter spicula emittit, qui prius hostem quem feriat conspiciat. Male namque arcus validi cornua subigit, qui sagittam fortiter dirigens civem ferit.

(a) In Gemet., *pinnae*; et infra, *sed manus eorum sub pinnae*. In quibusdam Mss. homil. in Ezechielem observari sæpe legi *pinnae*, *pinnis*, pro *pennæ*, *pennis*.

(b) Turon., *velut frumentum mundior*.

(c) Vindoc., Compend., Corb., etc., *in sua percussione requiescunt*.

(d) Mss. vetust., magno consensu, *arbitre*, quod sæpius occurrit, infra maxime, l. viii, cap. olim 27, 29, 30, nunc 45, 47, 48.

LIBER SEPTIMUS.

Totum caput sextum, tribus postremis versibus exceptis, partim allegorice, partim moraliter explicat.

CAPUT PRIMUM.

211 1. *Job flagellis et conviciis probatus. Si qua loquitur quæ impatientiam sonant, hæc non humano pensanda iudicio, sed divino.* — Quorundam mentes plus flagella, quam convicia cruciant; quorundam vero plus convicia quam flagella castigant. Nam

D sæpe contra nos quibuslibet pœnis durius tormenta verborum sæviunt; cumque nos ad defensionem erigunt, in impatientiam sternunt. Unde beato Job ne deesse tentatio ulla potuisset, non solum hunc flagella desuper feriunt sed graviora plagis amicorum colloquia affligunt; ut sancti viri anima hinc inde

pulsata, ad motum iracundiæ et elationis erumperet et (a) quidquid mundum vixerat, per contumaciam superbæ locutionis inquinaret. Sed tactus plagis gratias retulit, laceratus verbis recta respondit; et percussus innotescit, quam pro minimo salutem carnis, habuerit. Loquens quoque indicat, quam sapiens tacebat. Sed quædam ejus verbis admista sunt, quæ apud humana judicia patientiæ limitem transire videantur: quæ nos vere intelligimus, si superni sententiam judicis in eorum examinatione pensamus. Ipse quippe beatum Job et prius contra adversarium prætulit, dicens: *Vidisti servum meum Job, quod non ei similis est super terram; vir simplex (b) et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo (Job. 1, 8)?* Ipse post probationem amicos ejus redarguit, dicens: **212** *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job (Job. XLII, 7).* Restat ergo ut cum mens in beati Job sermonibus fluctuat, eorum pondus ex ejusdem historiæ initio ac fine perpendat. Ab æterno enim judice nec casurus laudari potuit, nec lapsus præferri. Si igitur in ambiguitatis tempestate deprehensi, prima hujus historiæ et postrema conspiciamus, navis cordis considerationis suæ funibus, quasi a prora et puppi, restringitur, ne in erroris saxa perducatur. Nullis ergo ignorantiae nostræ procellis obruimur, si tranquillum supernæ sententiæ littus tenemus. Ecce enim dicit quoc quæstione non modica lectoris animum moveat. Sed quis hoc non rectum dicere audeat, quod in Dei auribus rectum sonat?

CAPUT II (Rec. II).

CAP. VI. VERS. 2, 3. — *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, et calamitas quam patior, in statera: quasi arena maris hæc gravior appareret.*

SENSUS TYPICUS. 2. *Christus libra est in qua et quod meremur, et quod pro nobis passus est, pensantur. Pænæ nostræ gravitatem nobis notam fecit.* — Quis alius stateræ nomine, nisi Dei et hominum mediator exprimitur? qui ad pensandum vitæ nostræ meritum venit, ac secum justitiam simul et misericordiam detulit; sed misericordiæ lance præponderans, culpas nostras parcendo levigavit. In manu etenim Patris, quasi statera miri libraminis factus, hinc in se calamitatem nostram, **213** et illinc peccata suspendit. Sed gravis ponderis calamitatem moriendo innotuit, et apud misericordiam leve esse peccatum relaxando monstravit. (e) Qui hoc primum gratiæ contulit, quia pœnam nostram nobis cognoscibilem fecit. Homo namque ad contemplandum auctorem conditus, sed exigentibus meritis ad internis gaudiis dejectus, in ærumnam corruptionis ruens, cæcitatem exsilii susti-

nens, culpæ suæ supplicia et tolerabat, et nesciebat; ita ut exsilium patriam crederet, et sic sub corruptionis pondere quasi in salutis libertate gauderet. Sed is, quem intus homo reliquerat, assumpta carne, foris apparuit Deus; cumque se exterius præbuit, expulsum foras hominem ad interiora revocavit, ut jam damna sua videat, (d) jam pœnam suæ cæcitatatis ingemiscat. Calamitas ergo hominis in statera gravis apparuit, quia malum quod pertulit nonnisi in præsentia Redemptoris agnovit; lucem quippe nesciens, damnationis suæ tenebras voluptuose tolerabat. Sed postquam vidit quod diligeret, intellexit etiam quod doleret; et grave sensit quod pertulit, quia dulce innotuit quod amisit. Vir igitur sanctus colloquentis amici sententiis a claustris silentii excussus, et prophetici spiritus affluentia repletus, dicat sua, dicat humani generis voce: *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, et calamitas quam patior, in statera, quasi arena maris hæc gravior appareret.* Ac si aperte diceret: Damnationis nostræ malum leve creditur, quia necdum cognita Redemptoris æquitate pensatur. Sed utinam veniat, et ærumnam tanti exsilii misericordiæ suæ lance suspendat, et quid post exsilium requiramus edoceat. Si enim innotescit quid amisimus, grave esse insinuat quod toleramus. [Vet. II.] Bene autem hæc eadem peregrinationis nostræ calamitas maris arenæ comparatur. Arena etenim maris, undarum æstu exterius pellitur, quia et delinquens homo, (e) quoniam tentationum fluctus mobiliter pertulit, extra se ab intimis exivit. Magni autem arena maris est ponderis; sed calamitas hominis arena maris gravior dicitur, quia dura fuisse pœna ostenditur, dum per misericordem judicem (f) culpa levigatur. Et quia quisquis gratiam Redemptoris agnoscit, quisquis reditum ad patriam diligit, eruditus sub pondere peregrinationis gemit, post statere desiderium recte subjungitur:

CAPUT III.

VERS. 2. — *Unde et verba mea dolore sunt plena.*

3. *Gemere hic non cessat qui se exulem novit.* — Qui peregrinationem pro patria diligit, dolore etiam inter dolores nescit. Justi autem verba dolore plena sunt, quia quo usque præsentia tolerat, ad aliud loquendo suspirat; omne quod peccans pertulit, conspiciat; atque ut ad statum beatitudinis redeat, sollicitè judicia quibus affligitur peneat. Unde subditur:

CAPUT IV.

VERS. 4. — *Quia sagittæ Domini in me sunt.*

4. *Sagittis prædictio vel pœna signatur.* — Sagitta-

(a) Recent. Vulg., et quidquid munde vixerat.

(b) Deest et rectus in Vindoc., Corb. et plur.

(c) In vulgatis, apud misericordiam suam Deus leve esse peccatum relaxando monstravit. Ergo per veram pœnitentiam, quamvis multa et gravissima sint peccata, per misericordiam Dei facile (Barth. et Remb., facillius) relaxantur; et apud misericordiam suam leve esse peccatum quod relaxatur (Barth. et Remb., peccatum relaxatum) monstravit, qui hoc primum gratiæ (vel, ut apud Barth. et Remb., grave) contulit, qua pœnam nostram, etc. Manifestum glossema, Gregorianæ ora-

tionis nexum solvens, et quod ne in uno quidem offendimus Ms.

(d) Ebroic., Jam pœna suæ cæcitatatis ingemiscat.

(e) Turon. et Cord. Germ., quo tentationum fluctus mobiliter pertulit, eo extra se ab intimis exivit. In Vindocin., pro ab intimis exivit, legitur ab intimis exegit.

(f) Ita omnes Mss., nisi quod in uno Reg., culpa quæ agnoscitur, levigatur: unde forte in Vulgatis factum, culpa quæ levigatur agnoscitur.

rum quippe nomine aliquando prædicationis verba, aliquando animadversionis sententiæ designantur. Prædicationis namque eloquia sagittis exprimuntur, quia in eo quod vitia feriunt, **214** male viventium corda transigunt. De his sagittis venienti Redemptori dicitur: *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime; populi sub te cadent in corde* (Psal. XLIV, 6). De quo Isaias dicit: *Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, (a) et in Lydiam, tenentes sagittam, in Italiam, in Græciam* (Isai. LXVI, 19). Rursum sagittis, animadversionis percussio designatur, sicut Joas regi per Elisæum dicitur: *Jace sagittam*. Quo jaciente ait: *Percuties Syriam, donec consumas eam* (IV Reg. XIII, 17). Vir igitur sanctus quia peregrinationis suæ ærumnam respicit, quia sub percussione Dominicæ animadversionis ingemiscit, dicat: *Unde et verba mea dolore sunt plena, quia sagittæ Domini in me sunt* [Rec. III]. Ac si aperte diceret: Ego in exilii damnatione non gaudeo, sed sub judicio positus doleo, quia vim percussione agnosco. Plerique autem sunt quos tormenta cruciant, sed non emendant. Quo contra apte subjungitur:

CAPUT V [Vel. III].

IBID. — *Quarum indignatio ebibit spiritum meum.*

5. *Justi pœnis quas sustinent emendantur.* — Quid enim est spiritus hominis, nisi spiritus elationis? Sagittæ autem Domini spiritum hominis ebibunt, cum supernæ animadversionis sententiæ afflictam mentem ab elatione compescunt. Sagittæ Domini spiritum hominis ebibunt, quia intentum exterioribus introrsus trahunt. (b) Epotatus namque David spiritus fuerat, cum dicebat: *In deficiendo in me spiritum meum, et tu cognovisti semilas meas* (Psal. CXLI, 4). Et rursum: *Negavi consolari animam meam, memor fui Dei, et delectatus sum, exercitatus sum, et defecit paulisper spiritus meus* (Psal. LXXVI, 4). Sagittarum ergo indignatio justum spiritum ebibit, quia supernæ sententiæ electos, quos in peccatis inveniunt, dum vulnerant, immutant; et duritiam suam transfixa mens deserat, atque ex salutifero vulnere (c) sanguis confessionis currat. Pensant namque unde, quo lapsi sunt, pensant a quanta beatitudine ad quæ corruptionis suæ tormenta ceciderunt; et non solum gemunt in his quæ sustinent, sed insuper metuunt hoc quod districtus judex relinquentibus de gehennæ ignibus minatur. Unde recte subjungitur:

CAPUT VI.

IBID. — *Et terrores Domini militant contra me.*

6. *Deum præsentis pœnis dolent, pavent futuras.* — Justorum mens non solum perpendit quod tolerat, sed etiam pavet quod restat; videt qualia in hac vita patitur; metuit ne post hæc graviora patiatur. Luget

quia in hujus cæcilitatis exilio a paradisi gaudiis cecidit; timet ne et cum exilium relinquetur, mors æterna subsequatur. Jam ergo sententiam tolerat in pœna; sed minas adhuc venturi judicis formidat ex culpa. Hinc Psalmista ait: *In me pertransierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me* (Psal. LXXXVII, 17). Interni quippe judicis postquam iræ pertransierunt, etiam terrores conturbant, quia jam aliud de damnatione patimur, et adhuc aliud de æterna ultione formidamus. Vir igitur sanctus, perpendens mala quæ tolerat, dicat: *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum*. Sed, graviora in perpetuum metuens, adjungat: *Et terrores militans contra me*. Ac si aperte diceret: Percussus quidem de præsentibus doleo; **215** sed hoc in dolore fit gravius, quia et in pœna positus, adhuc supplicia æterna pertimesco. Sed quia jam statæræ interventum desiderat, jam mala in quibus humanum genus cecidit pensat, quamvis in gentili natione positus, munere tamen prophetici spiritus plenus; quo ardore Redemptoris adventum vel gentilitas, vel Judæa siciat, verbis sequentibus demonstrat, dicens:

CAPUT VII [Rec. IV].

VERS. 5. — *Nunquid rugit onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit?*

7. *Gentilitatis et Judææ in Redemptoris adventum desideria.* — Quid namque per onagram, id est, agrestem asinum, nisi gentilis populus designatur? quem sicut natura extra stabula disciplinæ edidit, ita vagus in voluptatum suarum campo permansit. Quid per bovem (d) nisi plebs Judaica figuratur, quæ, jugo dominationis supernæ supposita, ad spem proselytos colligens, per corda quæ valuit vomerem legis traxit. Sed beati Job vita attestante cognoscimus, ut expectasse Redemptoris adventum multos etiam ex gentibus credamus. Et nascente Domino, Simeone in spiritu in templum veniente, didicimus quanto desiderio ex plebe Israelitica sancti viri incarnationis ejus mysterium videre cupierunt. Unde et per eundem Redemptorem discipulis dicitur: *Multi, dico vobis, justi et prophetæ desideraverunt videre quæ videtis, et non viderunt* (Luc. x, 24). [Vel. IV]. Herba ergo onagri, et fenum bovis est hæc ipsa Mediatoris incarnatio, per quam simul gentilitas et Judæa satiatur. Quia enim **D** per prophetam dicitur: *Omnis caro fenum* (Isa. XL, 6), universitatis conditor, ex nostra substantia carnem sumens, fenum fieri voluit, ne nostra in perpetuum caro fenum remaneret. Tunc ergo herbam onager invenit, cum gentilis populus gratiam divinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuum præsepe non habuit, cum plebi Judaicæ ejus carnem expectanti

(a) Apud vet. Edit., Barth., Remb., Coc., in Libyam: mendose.

(b) Compend., Turon. et alii, his namque sagittis epotatus David spiritus fuerat. Barthol. et Remb., cum Mss. Colb., et hoc potatus.

(c) Mss. Norm., sanguis confusionis currat; non probantur. Confessionis autem nomine intelligit Gregorius pœnitentiam cum conversione conjunctam; nam, ut loquitur Hilarius in ps. CXXXVII, n. 3, nullus id

quod peccatum esse confessus est, deinceps debet admittere, quia confessio peccati professio est desinendi.

(d) Ita restituimus hunc locum ex Mss. Compend., Vindocin., Norm., etc. Prius legebatur, nisi plebs Judaica significatur, quæ jugo supernæ damnationis, etc.; mendose, ut censeo: erroris occasio fortasse fuit vox, dominationis, sic abbreviata in vet. Edit., dñationis, quam legerunt damnationis.

lex exhibuit, quem diu (a) exspectanti prophetavit. Unde et natus Dominus in præsepe ponitur, ut videlicet signaretur quia sancta animalia, quæ je juna diu apud legem inventa sunt, incarnationis ejus feno satiantur. Præsepe enim natus implevit, qui cibum semetipsum mentibus mortalium præbuit, dicens: *Qui comedit carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo* (Joan. vi, 57). Sed quia diu et electorum gentilium vota dilata sunt, et ex Hebraico populo sancti quique longo tempore redemptionem suam exspectando gemuerunt, beatus Job, bene prophetiæ mysteria enarrans, et utraque natione causas afflictionis insinuat, dicens: *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit?* Ac si aperte dicat: Idcirco gentilitas gemit, quia eam necdum Redemptoris sui gratia reficit; atque ideo Judæa mugitus dilatat, quia, legem tenens, sed legis auctorem non videns, stans ante præsepe jejunit. Quæ nimirum lex, quia ante Mediatoris adventum nequaquam spiritaliter, sed carnaliter tenebatur, recte subjungitur:

CAPUT VIII [Rec. V].

VERS. 6. — *Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum?*

8. *Lex carnaliter intellecta insulsa, a Christo sale condita.* — In lege sal litteræ est virtus intelligentiæ occultæ. Quisquis ergo, obsequiis carnalibus intentus, hanc intelligere spiritaliter noluit, quid aliud quam insulsum cibum comedit? Sed hoc in 216 cibo sal cognita Veritas misit, cum latere in lege saporem occultæ intelligentiæ docuit dicens: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit* (Joan. v, 46). Et rursum: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos* (Marc. v, 49). Sed quia ante Mediatoris adventum Judæa legem carnaliter tenuit, præceptis ejus dura jubentibus gentilitas subdi recusavit. Insulsum ergo cibum comedere noluit, quia prius quam Spiritus condimentum perciperet servare vim litteræ expavit. Quis namque gentilium hoc quod illic præcipitur ferret, filiorum carnem pro obsequio religionis incidere, verborum culpas morte resecare? Unde et bene adhuc subditur:

CAPUT IX.

IBID. — *Aut gustare aliquis potest quod gustatum affert mortem?*

9. *Lex carnaliter degustata, prius erat mortifera.* — Lex namque carnaliter degustata mortem detulit, quia commissæ delinquentium dura animadversione distinxit; mortem detulit, quia et per præceptum culpam innotuit, et hanc per gratiam non delevit, Paulo attestante, qui ait: *Nihil ad perfectum perduxit lex* (Heb. vii, 19). Et rursum: *Lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum.* Et paulo post: *Peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem* (Rom. vii, 12, 13). Ad Christum vero conversa gentilitas, quia hunc (b) sonare per

A verba legis intelligit, angustata desideriis suis, eum quem vehementer diligit inter præcepta carnalia spiritaliter requirit. [Vet. V, Rec. VI.] Unde et ex voce mox Ecclesiæ per prophetiæ spiritum subditur:

CAPUT X.

VERS. 7. — *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc, præ angustia, cibi mei sunt.*

10. *Verba Job spiritali intellectu esse gravida. Gentis legis cibum quæsituræ, et Judæi gentium societatem non dedignaturæ prædicuntur.* — Valde namque in errorem labitur qui beati Job verba ad solam prolata historiam suspicatur. Vir enim sanctus, et tot conditoris sui præconiis fultus, quid magnum, vel potius quid verum diceret, si insulsum cibum comedi non posse dixisset? Aut quis ejus esui mortifera alimenta obtulerat, ut subjungat: *Aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem?* Quæ si de amicorum colloquiis dicta sentimus, ab intellectu hoc sententia subjuncta compescimur, quæ ait: *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc, præ angustia, cibi mei sunt.* Absit enim ne vir sanctus, in status sui incolumitate constitutus, amicorum suorum aliquando dicta despexerit, qui, sicut ipso attestante post didicimus, et servus humilis fuit. Verba ergo ejus a mysteriis non vocant, quæ, sicut ex fine historiæ discimus, et internus arbiter laudat. Quæ nequaquam etiam cum tanta veneratione usque ad mundi extrema decurrerent, si intellectu mystico gravida non fuissent.

11. Beatus igitur Job, quia membrum sanctæ est Ecclesiæ, ejus etiam loquatur ex voce, dicens: *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia, cibi mei sunt,* quia nimirum amoris sui æstibus anxia cibum Scripturæ veteris conversa gentilitas esurit, quem dudum superba despexit. Quæ tamen et Judæa vocibus congruunt, si paulo consideratius disserantur. Ipsa quippe ex eruditione legis, ex unius Dei cognitione sal habuit, (c) cunctas gentes tanquam animalia bruta despexit. Sed quia societatem gentilium ad semetipsam recipere præceptis legis erudita contempserat, 217 quid aliud quam insulsum cibum sumere fastidiebat? Divina quippe sententia, proposita morte, vetuerat ne plebs Israelitica fœdus cum alienigenis jungeret, et vitam sanctæ religionis inquinaret (Exod. xxiii, 32). Unde et subditur: *Aut gustare aliquis potest quod gustatum affert mortem?* Sed quia ad Redemptoris fidem hæc eadem Judæa ex electorum parte conversa est, lucem quam cognoverat prædicare per sanctos apostolos suæ proles infidelibus satagebat. Ejus autem prædicationis obsequium Hebræorum superbia repulit. Unde mox ad collectionem gentium exhortationis suæ verba declinavit, sicut et per eosdem apostolos dicitur: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repulistis illud, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (Act. xiii, 46). Unde hoc quoque loco apte subjungitur: *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc,*

(a) Excusi, *exspectatum*, renitentibus Mss.

(b) Ita Mss. Corb., Germ., Colb., Germ., Turon., Vindoc., Floriac., Norm. At Editi, signari.

(c) Bellovac., Gemet. et nonnulli, *et cunctas gentes non aliter quam animalia*. Corb., *et cunctas gentes non aliud quam animalia*.

oræ angustia, cibi mei sunt. Judæa quippe, vitam gentiliū dedignata, eam dudum quasi tangere noluit, cujus societatem recipere sprexit; sed ad Redemptoris gratiam veniens, ab Israelitis infidelibus repulsa, dum per sanctos apostolos ad collectionem se gentium dilatat, quasi hoc in cibum esuriens accipit, quod indignum prius fastidiosa despexit. Prædicationis enim suæ angustias pertulit, quæ apud Hebræos despici quod loquebatur vidit. Sed præ angustia cibos quos dudum contempserat comedit, quæ, repulsa Judæorum duritia, gentiles suscipere populos quos despexerat concupiscit. Quia igitur hæc figuratim diximus, restat nunc ut moraliter inquiremus.

SENSUS MORALIS. — 12. Vir sanctus, Redemptoris adventum sub statere appellatione desiderans, dum (a) se per eloquium aperit, nos ad vivendi studium erudit; dum sua narrat, quædam nostra indicat; dum de se quæ recognoscamus insinuat, nos ad spem trepidos infirmosque confirmat. Jam quippe per fidem Mediatoris vivimus, et tamen adhuc pro (b) expurgatione vitiorum dura animadversionis intimæ flagella sustinemus. Unde et post statere desiderium subdit:

CAPUT XI.

VERS. 4. — *Quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.*

13. *Boni flagellis ac judicii terrore configuntur. Præstat tamen agi amore.* — Sed ecce, ut superius dictum est, et divinæ correptionis percussione configimur, et tamen adhuc illud gravis est quod de terrore venturi judicii ex æterna animadversione formidamus. Unde protinus subinfertur: *Et terrores Domini militant contra me.* Debet tamen a metu et dolore animus excuti, et ad sola æternæ patriæ desideria extendi. Tunc enim nobilitatem nostræ regenerationis ostendimus, si eum ut patrem diligimus, quem nunc servili mente ut dominum formidamus. Unde et per Paulum dicitur: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater* (Rom. viii, 15). Pondus itaque formidinis mens electi postponat, in virtute se amoris exerceat, renovationis suæ dignitatem desideret, ad conditoris sui speciem anhelat; quem quo usque conspiciere non valet, æternitatem ejus necesse est, id est, intimum cibum suum esuriens, expectet. Unde et apte subditur:

CAPUT XII [Vet. VI].

VERS. 5. — *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit?*

14. *Onager fidelem plebem, bos ordinem ecclesiasticum designat. Utrisque hic gemendi causa de dilata Dei visione.* — Qui alii onagri appellatione signati sunt, nisi hi qui, in campo fidei constituti, nullius officii loris ligantur? Vel quos bovis significatio exprimit, nisi hos quos intra sanctam Ecclesiam ad prædicationis officium suscepti ordinis jugum pre-

mit? Herba vero onagri et pabulum bovis est interna refectio populi fidelis. Alii namque more bovis intra Ecclesiam suscepti officii loris tenentur; alii more onagri sacri ordinis stabula nesciunt, et in campo propriæ voluntatis degunt. Sed cum quis ex vita sæculari internæ visionis desiderio æstuat, cum refectiois intimæ pabulum concupiscit, cum jejunum se in peregrinationis hujus cæcitate considerans, quibus valet fletibus reficit, quasi herbam non inveniens onager rugit. Alius quoque necessitatem suscepti ordinis tolerat, in labore prædicationis exsudat, et per æternam jam contemplationem refici appetit; sed quia Redemptoris sui speciem necdum conspiciit, quasi bos ad præsepe vacuum ligatus gemit. Quia enim, longe ab interna sapientia positi, æternæ hereditatis viriditatem non cernimus, velut bruta animalia, a desiderata herba jejunamus. De qua nimirum herba Redemptoris voce dicitur: *Per me si quis introierit, salvabitur, et ingreditur, et egredietur, et pascua inveniet* (Joan. x, 9). Sed plerumque, quod esse amantibus gravius solet, sancti bonorum studiis malorum vita contradicit; et cum mens ad cœleste desiderium rapitur, bene cœpta intentio, interrumpentibus stultorum verbis ac moribus, reverberatur; ita ut quæ jam per contemplationis adnsum ad summa evolaverat, ad expugnandam pravorum stultitiam sese in infimis contra certamina accingat. Unde et subditur:

CAPUT XIII.

VERS. 6. — *Aut poterit comedi insulsum quod non est sale conditum? Aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem?*

15. *Electis quam gravia sint verba moresque carnalium.* — Verba quippe moresque carnalium quasi cibum se nostris mentibus ingerunt, ut in delectationis ventre rapiantur. Sed electus quisque insulum non comedit, quia pravorum dicta factaque dijudicans, ab ore cordis repellit. Paulus ad esum mentium inferri insulsa prohibuit, cum discipulis dixit: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus* (Coloss. iv, 6). Et Psalmistæ quoque verba reproborum in cordis ore insulsa sapuerant, cum dicebat: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ita ut lex tua, Domine* (Psal. cxviii, 84). Sæpe autem verba carnalium dum se importune nostris auribus ingerunt, in corde bellum tentationis gignunt; et quamvis hæc et ratio respuat, et lingua reprehendat, cum labore tamen intus vincitur quod foris cum auctoritate judicatur. Unde necesse est ut nec ad aures veniat quod mens a cogitationis aditu vigilans repellat. Sancti igitur viri, cum æternitatis desideriis anhelant, in tantam altitudinem vitæ se sublevant, ut audire jam quæ mundi sunt grave sibi ac deprimens pondus credant. Valde namque insolens atque intolerabile æstimant quidquid illud non sonat quod intus amant.

[Vet. VII.] 26. *Non omnium est ad cruciatus corporis pro Deo subeundos accingi.* — Sed sæpe mens jam per desiderium ad sublimia rapitur, jam funditus a

(a) Coc. et al. seq., *per se eloquium*. Vitiosa est transpositio.

(b) Cod. Germ., *expugnatione*.

stulta terrenorum hominum locutione separatur, nec tamen adhuc pro amore veritas ad perferendos presentis vitæ cruciatus accingitur; jam superna appetit, jam in infimis stulta contemnit, sed necdum se ad perferendæ adversitatis tolerantiam dirigit. Unde et subditur: *Aut postest aliquis gustare quod gustarum affert mortem?*

CAPUT XIV.

17. *Proximorum infirma tolerando, ad cruciatus subeundos roboramur.* — Durum quippe est appetere quod cruciat, 219 sequi quod vitam fugat. Sed plerumque mens justi ad tantum se virtutis culmen extendit, ut et apud se in internæ rationis arce præsideat, et quorundam foris stultitiam tolerando convertat. Quos enim ad fortia trahere nitimur, eorum necesse est ut infirma toleremus, quia nec jacentem erigit, nisi qui status sui rectitudinem per compassionem flectit. Cum vero alienæ infirmitati compatimur, valentius a nostra roboramur; ut amore futurorum mens ad præsentia adversa se præparet, et cruciatus corporis quos timebat expectet. Auctis namque desideriis cœlestibus angustatur; cumque æternæ patriæ quanta sit dulcedo considerat, pro ea presentis vitæ amaritudines ardentius amat. Unde post insulsi cibi fastidium, post impossibilem mortis gustum, recte subjungitur:

CAPUT XV [Rec. VII].

VERS. 7. — *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc, præ angustia, cibi mei sunt.*

18. *Præ amore cœlestis patriæ exilii pœnas amamus.* — Mens enim justi proficiens, quæ prius, dum sola propria curaret, ferre aliena fastidiebat, quæ minus alienis compatiens, convalescere contra adversa non poterat cum et toleranda proximi infirma se attrahit, ad adversa superanda convalescit; ita ut pro amore veritatis presentis vitæ cruciatus tanto post (a) fortius appetat, quanto prius infirma fugiebat. Inclinatione namque sua erigitur, attractione tenditur, compassione roboratur; cumque in amorem proximi se dilatat, quasi ex meditatione colligit quanta fortitudine in auctorem surgat. Charitas namque, quæ nos ad vim compassionis humiliat, altius in culmine contemplationis levat; et multiplicata jam majoribus desideriis æstuat, jam pervenire ad vitam spiritus, etiam per cruciatus corporis, anhelat. Quod ergo prius tangere nolebat, hoc post præ angustia comedit, qui desideria sua vix capiens, et ipsas quas dudum timuerat, jam præ amore cœlestis patriæ pœnas amat. Si enim mens in Deum forti intentione dirigitur, quidquid sibi in hac vita amarum sit, dulce æstimat, omne quod affligit requiem putat; transire et per mortem appetit, ut obtinere vitam plenius possit; funditus in infimis extinguere desiderat, quo verius summa conscendat. Sed hæc de cujuslibet iusti animo, hæc de beati Job mente mentior, nisi ipse subjungat:

CAPUT XVI.

VERS. 8-10. — *Quis det ut veniat petitio mea, et*

(a) Norman., *tanto post fortis appetat*. Unus Vindoc., *tanto post fortior*.

(b) Gemet. ac unus Compend., *quia dispensationis*

A quod exspecto tribuat mihi Dominus; et qui cepit, ipse me conterat; solvat manum suam, et succidal me, et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat?

19. *Exemplum Job suum percussorem benedicens.* *Conterit nos Deus, conterit et diabolus, diversis exitibus.* — Sed fortasse hæc per contumaciam expetit, fortasse in eo quod se perfecte extinguere desiderat, injustitiam ferientis accusat. Absit hoc. Nam quæ mente id expetat, verbis sequentibus demonstrat, dicens: *Nec contradicam sermonibus sancti.* Nequaquam ergo de injustitia percutientis murmurat, qui percussorem suum et inter verbera sanctum vocat. Sciendum vero est quia aliquando nos adversarius, aliquando autem conterit Deus. Ex contritione autem adversarii a virtute deficimus; per contritionem vero Domini fracti, a vitiis in virtute roboramur. Hanc contritionem Propheta prospexerat, cum dicebat: *Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli conteres eos* (Psal. II, 9). In virga nos ferrea Dominus regit et conterit, (b) quia 220 dispensationis suæ forti rectitudine cum nos interius reficit, exterius affligit. Nam quo virtutem carnis humiliat, intentionem spiritus exaltat. Unde et hæc eadem contritio figuli vasi comparatur, sicut et per Paulum dicitur: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II Cor. IV, 7). Qui simul contritionem et regimen exprimens, ait: *Licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem* (Ibid., 16). [Vel. VIII.] Sanctus igitur vir, qui appropinquare Deo etiam per flagella desiderat, per spiritum humilitatis dicat:

CAPUT XVII.

VERS. 9. — *Qui cepit, ipse me conterat.*

20. *Efferentem se de virtutibus Deus misericorditer corripit.* — Plerumque etiam vitiorum contritionem in nobis agere Dominus inchoat; sed cum mens ex ipso exordio proventus extollitur, cumque se jam quasi de virtutibus erigit, sævienti contra sed adversario aditum pandit, qui cordis intima penetrans, omne quod in ea de studio bonæ inchoationis invenerit, confringit; tantoque se vehementius in ejus confractione exhibet, quanto et gravius, quia vel ad modicum fuerat proventus, dolet. Unde et teste Evangelio, voce Veritatis, ad neglectam domum conscientie spiritus immundus qui solus exiit cum spiritibus septem redit (Matth. XII, 45). Ne ergo post divinæ correptionis exordia antiquus hostis subripiat, atque ad virtutum confractionem trahat, sanctus vir congrue exorat, dicens: *Qui cepit, ipse me conterat.* Ac si aperte dicat: Hoc, quod in me exoreus est perficere feriendo non desinat, ne desertum me adversario ad contritionem tradat. Unde et apte subditur:

CAPUT XVIII.

IBID. — *Solvat manum suam, et succidal me.*

21. *Quam timendum ne ad feriendam nostram vitam ligatam manum teneat.* — Sæpe namque fiducia longa prosperitatis inflati, in quodam (c) statu elationis ori-

suæ fortitudine.

(c) Turon., *in quodam fastu.*

gimur. Cumque nos extolli conditor conspicit, sed amorem suum erga nos per verbera non exercet, quasi ad ferienda nostra vitia manum ligatam tenet. An non affectus sui manum ligaverat cum peccanti populo dicebat: *Jam non irascar tibi* (Isai. LIV, 9); et: *Zelus meus recessit a te* (Ezech. XVI, 42)? (a) *Solvat ergo manum* dicitur, exerceat affectum. Recte autem subjungitur: *Et succidat me*. Cum enim securos nos ac de virtutum affluentia elatos, repentinus vel flagelli dolor, vel infirmitatis tentatio percutit, protinus a status sui vertice mentis nostræ elatio succisa cadit, ut de semetipsa nihil audeat, sed, infirmitatis suæ ictu prostrata, manum levantis quærat. Hinc est quod sancti viri cum de occulta erga se dispositione suspecti sunt, plus prospera ipsa pertimescunt, tentari appetunt, flagellari concupiscunt, quatenus incautam mentem metus et dolor erudiat, ne in hac peregrinationis via, hoste ex insidiis erumpente, sua eadem deterius securitas sternat. Hinc Psalmista ait: *Proba me, Domine, et tenta me* (Psal. XXV, 2). Hinc iterum dicit: *Ego ad flagella paratus sum* (Psal. XXXVII, 18). Quia enim sancti mentis suæ correptionis vulnus sine putredine non esse considerant, libenter se sub manu medici ad sectiones parant, ut, aperto vulnere, virus peccati exeat, quod sana cute intus occidebat. Unde et adhuc subditur:

CAPUT XIX.

VERS. 10. — *Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat.*

22. *Sancti timent prospera, cupiunt flagella.* — Electi qui cum perpetrassent se illicita noverunt, sed perscrutantes inveniunt quia nulla pro illicitis adversa perpassi sunt, vi immensæ formidinis ~~221~~ tabescunt, pavore æstuant, sinistris agitati suspicionibus laborant, ne in æternum se gratia deseruerit, quos in præsentī vita mali sui retributio nulla custodit; timent ne ultio quæ suspenditur gravior in fine servetur; feriri paterna correptione desiderant, et dolorem vulneris medicamina salutis putant. Recte ergo nunc dicitur: *Hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat.* Ac si aperte diceretur: Qui ideo hic quibusdam parcat, ut eos in perpetuum feriat; ideo hic me feriat, ut non parcendo, in perpetuum parcat. Ex afflictione enim me consolor, quia corruptionis humanæ putredinem sciens, ad spem salutis ex vulnere certus reddor. Quod quia non tumentī sed humili mente edidit, subjungendo, ut prædiximus, patefacit, dicens:

CAPUT XX.

IBID. — *Nec contradicam sermonibus sancti.*

23. *Deus sæpe tacitus loquitur operibus.* — Plerumque ad nos verba Dei non sunt dictorum zonus, sed effectus operationum. In eo enim nobis loquitur quod

(a) Ita Norman., Vindoc., Compend., Bellovac., Turon. et vel. Ed., quod Coccius ita mutavit, sequentibus aliis Ed., *solvere ergo manum suam dicitur cum exercet affectum.*

(b) Compend., Ebroic. et alii Norman., *propriis vo-*

erga nos tacitus operatur. Beatus igitur Job sermonibus Dei contradiceret, si de ejus percussione murmuraret. Sed quid de percussore suo sentiat, indicat, qui (sicut jam diximus) quem ferientem tolerat, sanctum vocat. Sequitur:

CAPUT XXI [Vet. IX, Rec. VIII].

VERS. 11. — *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam; aut quis finis meus, ut patienter agam?*

24. *Quæ justorum fortitudo, quæ reproborum.* — Sciendum quod alia justorum, atque alia est fortitudo reproborum. Justorum quippe fortitudo est carnem vincere, propriis (b) voluntatibus contraire, delectationem vitæ præsentis extinguere, hujus mundi aspera pro æternis præmiis amare, prosperitatis blandimenta contemnere, (c) adversitatis metum in corde superare. Reproborum vero fortitudo est transitoria sine cessatione diligere, contra flagella conditoris insensibiliter perdurare, ab amore rerum temporalium nec ex adversitate quiescere, ad inanem gloriam etiam cum vitæ detrimento pervenire, malitiæ augmenta exquirere, bonorum vitam non solum verbis ac moribus, sed etiam gladiis impugnare, in semetipsis spem ponere, iniquitatem quotidie sine ullo desiderii defectu perpetrare. Hinc est quod per Psalmistam dicitur ad electos: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino* (Psal. XXX, 25). Hinc per prophetam reprobis dicitur: *Væ qui potentes estis ad potandum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem* (Isai. V, 22). Hinc per Salomonem dicitur quod sancti quique sine ulla debilitate desiderii internam requiem contemplantur: *En lectulum Salomonis, sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel* (Cant. III, 7). Hinc Psalmista contra reprobos in passione positi voce Redemptoris insinuans, ait: *Ecce occupaverunt animam meam, irruerunt in me fortes* (Psal. LVIII, 4). Quam bene utramque fortitudinem Isaias complexus est, dicens: *Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem* (Isai. XL, 31). Quia enim nequaquam sument, sed *mutabunt* dixit, profecto patenter innotuit aliam esse quæ (d) ponitur, et aliam quæ inchoatur.

25. *In quibus fortis est reprobus, segnis est justus.* — An non etiam reprobi fortes sunt, qui ad præsentis vitæ concupiscentiam tot laboribus currunt, periculis se audenter obiciunt, pro lucris contumelias libenter ferunt, ab appetitus sui libidine ~~222~~ nulla victi contrarietate resiliunt, percussione durescunt, et mala mundi tolerant pro mundo, ejusque, ut ita dixerim, gaudia quærentes perdunt, nec tamen hæc perdendo fatigantur? Unde bene ex humani generis voce per Jeremiam dicitur: *Inebriavit me absinthio* (Thren. III, 15). Ebrius quippe quod patitur nescit. Absinthio ergo est ebrius, qui, præ amore præsentis sæculi a sensu rationis alienus, dum quidquid pro

luptatibus.

(c) Corb. Germ., *adversantem inimicum in corde.*

(d) Ita in Bellovac., Norman. et aliis; et quidem melius quam, *proponitur*, ut legitur in Editis. Hic autem ponitur significat, *deponitur, relinquitur.*

mundo sustinet, leve deputat, laboris amaritudinem quam tolerat ignorat, quia nimirum delectabiliter ad cuncta ducitur, in quibus pœnaliter fatigatur. At contra vir justus ad mundi pericula pro mundo toleranda esse debilis studet, finem suum (a) conspicit, vita præsens quam sit transitoria attendit, et pro ea exterius labores perpeti renuit, cujus intrinsecus delectationem vicit. Beatus igitur Job, præsens vitæ adversitatibus pressus, dicat ex sua, dicat ex omnium voce justorum : *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam? aut quis finis meus, ut patienter agam?* Ac si aperte insinuet, dicens : Mala mundi pro mundo tolerare nequeo, quia jam in ejus desiderio fortis non sum. Dum enim præsens vitæ finem conspicio, cur pondusejus patior, cujus appetitum calco? Et quia injusti quique, ut diximus, tanto fortius labores illius perferunt, quanto avidius ejus delectatione pascuntur, recte mox eandem reproborum fortitudinem subdit, dicens :

CAPUT XXII [Vel. X, Rec. IX].

VERS. 12. — *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.*

26. *Ad percussionem Dei alii sunt lapides sine sono, alii æs sonans sine sensu. Job non per insaniam, sed per salutis statum fortis.* — Quid hoc loco ære ac lapidibus, nisi insensibilium hominum corda signantur, qui sæpe et supernos ictus accipiunt, et tamen nulla disciplinæ percussione mollescent? Quo contra electis per prophetam, pollicente Domino, dicitur : *Tollam a vobis cor lapideum, et dabo vobis cor carneum* (Ezech. xi, 19). Paulus quoque ait : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens* (I Cor. xiii, 1). Scimus autem quoniam percussis lapides clarum sonum reddere nequeunt; æs vero cum percutitur, canorus valde sonitus ex ejus percussione formatur. Quod quia, ut lapides, vita caret, sensum in sonitu non habet. Et sunt nonnulli qui, lapidibus similes, ita ad pietatis præcepta duruerunt, ut cum eos percussio supernæ animadversionis examinat, nequaquam sonitum humilis confessionis reddant. Quidam vero a metallo æris in nullo discrepantes, cum flagella supernæ percussione accipiunt, piæ confessionis sonitum emittunt; sed quia humilitatis voces ex corde non proferunt, ad statum salutis reducti, nesciunt quod promiserunt. Illi ergo, more lapidum percussi, nec voces habent; isti autem in nullo æris imitationem fugiunt, qui, in percussione positi, bona quæ non sentiunt loquuntur. Illi (b) venerationi ferientis et verba denegant: isti, pollicentes quod non impleant, sine vita clamant. Vir igitur sanctus, reproborum duritiam inter verbera fugiens, dicat : *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.* Ac si aperte fateatur, di-

uens : Reproborum similitudinem sub disciplinæ verberare fugio, quia nec more ~~222~~ lapidum ita obduri, ut sub percussione stimulo a ministerio confessionis obmutescam; nec rursus quasi æs vocem confessionis resono, et sensum vocis ignoro. Sed quia ad percussionem reprobi debiliter fortes sunt, electi autem valenter infirmi, beatus Job dum fortem se per insaniam non esse asserit, fortem se per statum salutis innotescit. [Vel. XI.] Unde ergo hanc eandem fortitudinem percepit, insinuet, ne si sibi vires quas habet arroget, potenter ad mortem currat. Plerumque enim virtus habita deterius quam si deesset interficit; quia dum ad sui confidentiam mentem erigit, hanc elationis gladio transfigit: cumque eam quasi roborando vivificat, elevando necat; ad interitum videlicet pertrahit quam per spem propriam ab internæ fortitudinis fiducia evellit. Sed quia beatus Job et virtute pollet, et in semetipso fiduciam non habet, atque, ut ita dixerim, vires infirmus habet, apte subjungit, dicens :

CAPUT XXIII.

VERS. 13. — *Ecce non est auxilium mihi in me.*

27. *Quia vires suas non sibi, sed Deo ascribit.* — Patet jam ad cujus spem percussi animus recurrat, cum in se sibi esse auxilium denegat. Sed quia infirmum se in semetipso insinuat, ad majoris adhuc fortitudinis meritum, quomodo etiam a proximis destituatur adjungat, — *IBID.* : — *Necessarii quoque mei recesserunt a me.* Sed ecce despectus exterius, intus solio judicii præsides. Nam cum derelictum se asserit, protinus ad sententiam erumpit, dicens :

CAPUT XXIV [Rec. X].

VERS. 14. — *Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit.*

28. *Amor Dei et amor proximi quid sibi invicem præstent.* — Quis hoc loco amici nomine nisi quilibet proximus designatur, qui eo nobis fideliter jungitur, quo, percepto nunc a nobis bono opere, ad obtinendam post æternam patriam veraciter auxiliatur? Quia autem duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi, per amorem Dei amor proximi gignitur, et per amorem proximi amor Dei nutritur. Nam qui amare Deum negligit, profecto diligere proximum nescit; et tunc plenius in Dei dilectione proficimus, si in ejusdem dilectionis gremio prius proximi charitate lactamur (c). Quia enim amor Dei amorem proximi generat, dicturus per legem Dominus, *Diliges proximum tuum* (Deut. vi, 5; x, 12), præmisit, dicens : *Diliges Dominum Deum tuum* (Matth. xxi, 37, 39) : ut scilicet in terra pectoris nostri prius amoris sui radicem figeret, quatenus per ramos postmodum dilectio fraterna germinaret. Et rursum quia

(a) Ebroic., *finem concupiscit*.

(b) Sic restituendum putavimus ex Mss. plerisque, emendavimusque quod prius legebatur : *Illi venerationem ferientis et verbera denegant*. Dissimulandum tamen non est hic variare exemplaria. Unum Compend. et Bigot. habent, *veneratione ferientis et verba denegant*. Aliud Compend., Lyran., Ulicense, *venerationi ferientis*, etc. Omnia vero exhibent, *verba*, non

verbera; et quidem ad mentem sancti Gregorii, qui de quibusdam hominibus loquitur, more lapidum, nullum sonitum, dum percutiuntur, reddentibus.

(c) Ita Mss. Anglic., Norman., Turon., Floriac., Vindoc., etc. Quidam tamen habent *lactemur*, et mendose aliqui, *lactemus*. In nullo autem legimus *ligamus*, ut in Editis. Unus Vindoc. habet *levigamur*, et *lactamur*.

amor Dei ex proximi amore (a) coalescit, testatur Joannes, dicens: *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere* (I Joan. iv, 20)? Quæ tamen divina dilectio per timorem nascitur, sed in affectum crescendo permuatatur.

29. *Proximi dilectio in ejus ærumnis probatur. Amicum in adversis despicientis quanta iniquitas.* — Sæpe vero omnipotens Deus ut quantum quisque a charitate ejus ac proximi longe sit, vel in ea quantum profecerit innotescat, miro ordine cuncta dispensans, alios flagellis deprimit, alios successibus fulcit. Et cum quosdam temporaliter deserit, in quorundam cordibus quod malum latet ostendit. Nam plerumque ipsi nos miseros insequuntur, qui felices sine comparatione coluerunt. Cum enim quis positus in prosperitate diligitur, incertum valde est utrum prosperitas an persona diligatur. Amissio autem felicitatis interrogat vim dilectionis. Unde bene quidam sapiens dicit: *Non agnoscitur in bonis amicus, et non absconditur in malis inimicus* (Eccli. xii, 8). Nec prosperitas quippe amicum indicat, nec adversitas inimicum celat, quia et ille sæpe prosperitatis nostræ reverentia tegitur, et iste ex confidentia adversitatis aperitur. Vir igitur justus in flagellis positus dicat: *Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit*, quia nimirum qui ex adversitate proximum despicit, aperte convincitur quod hunc in prosperis non amavit. Et cum omnipotens Deus (b) ideo quosdam percutiat, ut et percussos erudiat, et non percussis occasionem boni operis præbeat, quisquis percussum despicit, occasionem a se virtutis repellit; et tanto se nequius contra auctorem erigit, quanto hunc nec pium in salute propria, nec justum in alieno vulnere agnoscit. Intuendum vero est quod beatus Job sic sua loquitur, ut totius quoque electi populi per eum vita signetur. Quia enim ejusdem populi membrum est, cum quæ ipse patitur narrat, ea etiam quæ sustinet ille denuntiat, dicens:

CAPUT XXV.

VERS. 45. — *Fratres mei præterierunt me sicut torrens, qui raptim transit in convallibus.*

30. *Reprobi cur a justis dicantur et fratres, et prætereuntes. Torrenti recte comparantur. Vita brevi et fugitiva transeunt ad æterna tormenta.* — Reproborum mens quia sola præsentia diligit plerumque nunc tanto aliena existit a verbere, quanto post extranea remanet ab hæreditate; et superba justos despicit, quos paterna misericorditer severitas affligit. Sæpe vero reprobi eandem fidem qua vivimus retinent, eadem fidei sacramenta percipiunt, ejusdem religionis unitate continentur; sed tamen compassionis viscera nesciunt, charitatis vim, qua in Deum flagramus et proximum, non agnoscunt. Recte ergo et fratres et prætereuntes vocantur, quia ex uno matris

A nobiscum gremio per fidem prodeunt, sed in uno charitatis studio erga Deum et proximum non figuntur. Unde apte etiam torrenti qui raptim transit in convallibus comparantur. Torrens namque ex montanis ad ima defluit, et collectus hiemalibus pluviis, æstivis solibus arescit. Qui enim terrena diligentes spem supernæ patriæ deserunt, quasi ex montibus valles petunt; quos tamen hiems præsentis vitæ multiplicat, sed (c) æstas venturi judicii exsiccat, quia cum sol supernæ distractionis incanduerit, reproborum lætitiâ in ariditatem vertit. Bene ergo dicitur: *Raptim transit in convallibus*. Torrentem quippe ad convalles raptim transire est pravorum mentes ad ima desideria sine ullo obstaculo ac difficultate descendere. [Vet. XII.] Omnis enim ascensus in labore est, descensus in voluptate, quia per adnium gressus ad superiora tenditur, per remissionem vero ad inferiora declinatur. Ad montis enim verticem saxum subvehere magni laboris est, idemque a summis ad ima dimittere labor non est. Sine mora videlicet prorult, qui magnis conatibus ad summa pervenit. Longo studio seges seritur, sole atque imbre diutino nutritur, sed tamen una et subita scintilla consumitur. Paulisper ædificia ad alta proficiunt, sed repentinis casibus terram petunt. Robusta arbor in æra per tarda incrementa se erigit; sed quidquid diu ad alta protulit, semel et simul cadit. Quia igitur ascensus in labore est, descensus in voluptate, recte nunc dicitur: *Fratres mei præterierunt me sicut torrens, qui raptim transit in convallibus*. Quod tamen sentiri et aliter potest.

C 31. Si enim convalles ima pœnarum loca intelligimus, injusti quique sicut torrens raptim ad convalles transeunt, quia in hac vita, quam totis desideriis appetunt, diu stare nequaquam possunt. Nam quot dies ætatis accipiant, quasi tot quotidie gressibus ad finem tendunt. Augeri sibi optant tempora, sed quia concessa subsistere nequeunt, quot augmenta vivendi percipiunt, (d) de vivendi spatio totidem perdunt. Momenta ergo temporum quo sequuntur fugiunt, quo accipiunt amittunt. Raptim itaque ad convalles transeunt, qui in longum quidem voluptatum desideria pertrahunt, sed ad inferni claustra repente deducuntur. Quia enim hoc etiam tempus, quod qualibet longævitate extensum est, si fine clauditur, longum non est; ex fine miseri colligunt breve fuisse quod amittendo tenuerunt. Unde bene et per Salomonem dicitur: *Si multis annis vixerit homo, et in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, et dierum multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita* (Eccli. xi, 8). Stulta etenim mens cum malum repente invenerit, quod nequaquam præterit, æternitatem ejus tolerando intelligit, quia quod præterire potuit vanum fuit. Sciendum vero est quod plerique agere recta desiderant, sed sunt nonnulla quæ infirmis eorum mentibus ex

(a) Gemet., convalescit.

(b) Sic pene omnes; at Editi habent cruciat.

(c) Ebroic., sed æstus.

(d) Obscurus locus. In sex Anglic. et quatuor Norm. occurrit lectio quam amplexi sumus, ubi prius legabatur, diu vivendi spatia totidem perdunt.

præsenti vita contradicant; cumque adversa in infimis perpeti metuunt, in superni iudicii rectitudinem offendunt. Unde recte subjungitur:

CAPUT XXVI [Rec. XI].

VERS. 16. — *Qui timent pruinam, irruit super eos nix.*

32. *Qui temporalium damnorum metu justitiam deserunt, incident in æterna mala.* — Pruina quippe inferius gelascit, nix autem de superioribus ruit. Et sæpe nonnulli dum temporalia adversa pertimescunt (a) distractionis æternæ animadversionis objiciunt. De quibus bene per Psalmistam dicitur: *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor* (Psal. xiii, 5). Iste namque veritatem jam libere defendere appetit, sed tamen in ipso suo appetitu trepidus indignationem potestatis humanæ pertimescit; cumque in terra hominem contra veritatem pavet, ejusdem veritatis iram cœlitus sustinet. Ille, peccatorum suorum conscius, ea quæ possidet indigentibus jam largiri desiderat, sed tamen ne datis rebus egeat ipse formidat. Cumque carnis subsidia reservando trepidus præparat, ab alimentis misericordiæ animam necat; et cum pati in terra inopiam metuit, æternam sibi abundantiam supernæ refectionis abscindit. Recte ergo dicitur: *Qui timent pruinam, irruit super eos nix*, quia qui conculcanda ab infimis metuunt, a summis metuenda patiuntur; et cum transire nolunt quod calcare poterant, iudicium de supernis excipiunt, quod tolerare nequaquam possunt. Sed hæc agentes, mundi gloriam temporaliter obtinent. Quid autem tempore vocationis suæ facturi sunt cum cuncta simul pavidi deserunt quæ hic cum gravi timore servaverunt? Unde et apte subditur:

CAPUT XXVII.

VERS. 17. — *Tempore quo fuerint dissipati peribunt.*

33. *Quantus eorum pavor, iudicio appropinquante.* — Quos enim præsenti vitæ sollicitudo ordinat, amissio dissipat; et tunc etiam exterius pereunt, qui intus dudum æterna negligendo perierunt. 226 De quibus recte additur: *Et ut incaluerint, solventur de loco suo.* [Vet. XIII.] Iniquus enim quisque cum incaluerit, de loco suo solvitur, (b) quia iudicio intimæ distractionis appropinquans, cum jam (c) per cognitionem pænæ servare cœperit, ab ea, cui dudum inhæserat, carnis suæ delectatione separatur. Hinc est enim quod per prophetam contra reprobos dicitur: *Et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui* (Isai. xxviii, 19), quia videlicet æterna non intelligunt; nisi cum pro temporalibus jam sine emendatione puniuntur. Tunc mens æstuat, et infructuosæ

(a) In Vindoc. et plerisque Norman., *distractionis æternæ animadversionem abjiciunt*. Corb. Germ., *distractionis æternæ animadversiones objiciunt*. Germ., *distractiones æternæ animadversionis ob.* 1 Reg., *distractiones sibi æternæ animadversionis objiciunt*. Alter Reg. ut in Edit.

(b) Unus Compend., *quia iudicio intimæ distractionis appropinquante*.

(c) Ebroio., *per cogitationem pene*. Gemet et Utic., *per cognitionem pænæ servare*, quam lect. amplectimur.

A pœnitentiæ se ignibus inflamat, duci ad supplicium timet, præsentem vitam ex desiderio retinet, sed de loco suo solvitur, quia oblectamenta carnis deserens, ejus duritia per supplicium liquatur. Sed quia iniqui omnes quid abstractionis suæ tempore patientur audivimus, adhuc aliqua quibus in libertatis suæ spatio implicantur audiamus. Sequitur:

CAPUT XXVIII [Vet. XIV, Rec. XII].

VERS. 18. — *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum.*

34. *Nihil prodest recta proponere, nisi propositi simus tenaces.* — Omne quod involvitur in semetipsum replicatur. Et sunt nonnulli qui seducentibus vitiis obviare quasi tota intentione deliberant, sed irruente tentationis articulo, in deliberationis proposito non perdurant. Alius namque, pravo (d) ausu superbæ inflatus, cum magna esse præmia humilitatis considerat, adversum semetipsum se erigit, et quasi tumorem turgidi fastus deponit, exhibere se quibuslibet contumeliis humilem promittit; sed cum repente hunc unius injuria verbi pulsaverit, ad consuetam protinus elationem redit, sicque ad tumorem ducitur, ut nequaquam quia humilitatis bonum concupierat recordetur. (e) Alius avaritiæ æstuans, augendis facultatibus anhelat. Is cum præterire omnia velociter conspicit, vagantem per concupiscentias mentem figit, decernit jam nihil appetere, et adepta tantummodo sub magni moderaminis freno possidere; sed cum repente fuerint oculis oblata quæ placeant, in ambitione protinus mens anhelat, semetipsam non capit, adipiscendi hæc occasionem quærit, et oblita continentis quam secum pepigerat, cogitationum se stimulis per desideria acquisitionis inquietat. Alius luxuriæ tabe polluitur, et longa jam consuetudine captus tenetur; quanta autem castitatis sit munditia conspicit, et a carne vinci turpe deprehendit. Restringere ergo voluptatum fluxa deliberat, et resultare consuetudini quasi totis se viribus parat. Sed vel objecta oculis specie, vel ad memoriam reducta, cum (f) subita tentatione concutitur, protinus a pristina præparatione dissipatur; et qui contra hanc clypeum deliberationis erexerat, delectationis jaculo confossus jacet; sicque eum luxuria enervem superat, ac si nulla contra eam intentionis arma præparasset. Alius iræ flammis accenditur, et usque ad inferendas proximis contumelias effrenatur. Cum vero nulla furoris animum occasio pulsatur, quanta sit mansuetudinis virtus, quanta patientiæ (g) altitudo considerat, seque etiam contra contumelias patientem parat; sed cum parva quamlibet commotionis occasio nascitur, 227 repente ad voces et contumelias medullitus

(d) Ita Vindoc. et Norman. plerique, non *pravo usu*, ut legitur in Editis.

(e) Floriac. et unus Compend. ita habet: *alius avaritiæ æstuans, augendis facultatibus anhelans, cum præterire, etc.*

(f) Ita omnes Mss. nostri et quinque Anglicani, quib. concinunt vet. Ed. Coc. et seq., pro *subita*, habent *subjecta*.

(g) In Mss. Gemet. et paucis aliis desideratur *altitudo*, illæso sensu.

inflammatur; ita ut non solum ad memoriam patientia promissa non redeat, sed et semetipsam mens et ea quæ loquitur convicia non agnoscat. Cumque furori plene satisfecerit, quasi post exercitium in tranquillitatem redit; et tunc se ad silentii claustra recolligit, cum linguæ non patientia, sed procacitatis suæ satisfactio frenum posuit. Vix igitur sero post convicia illata se cohibet, quia et a cursu sæpe spumantes equos non præsentis dextera, sed campi terminus coercet. Bene ergo de reprobis dicitur: *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum*, quia recta quidem deliberando appetunt, sed ad consueta semper mala replicantur; et quasi extra se tensi, ad semetipsos per circuitum redeunt, qui bona quidem cupiunt, sed a malis nunquam recedunt. Esse quippe humiles, sed tamen sine despectus; esse contenti propriis, sed sine necessitate; esse casti, sed sine maceratione corporis; esse patientes, sed sine contumeliis volunt; cumque adipisci virtutes quærent, sed labores virtutum fugiunt, quid aliud quam (a) et belli certamina in campo nesciunt, et triumphare in urbibus de bello concupiscunt.

[Vet. XV.] 35. *Dum aliqui vitia quædam domant, alia negligunt, etiam subactis mox succumbunt.* — Quamvis hoc, quod eorum semitæ involutæ memorantur, adhuc intelligi et aliter possit. Sæpe namque nonnulli contra quædam se vitia vehementer accingunt, sed quædam subigere negligunt; cumque se contra ista non erigunt, et illa contra se reparant quæ subegerunt. Alius namque jam carnem a luxuria edomuit, sed tamen adhuc mentem ab avaritia non refrenavit; cumque se in mundo pro exercenda avaritia retinet, cumque a terrenis actibus non recedit, erumpente occasionis articulo, etiam in luxuriam labitur, quam jam subegisse videbatur. Alius avaritiæ æstum vicit, sed nequaquam vim luxuriæ subdidit; cumque explendæ luxuriæ pretium præparat, jugo quoque avaritiæ, quam dudum edomuit, cordis cervicem subdit. Alius rebellantem jam impatientiam stravit, sed inanem gloriam necdum vicit, et cum se per hanc mundi honoribus inserit, confusus causarum stimulis ad impatientiam captus redit; cumque inanis gloria ad defensionem sui animum erigit, et illam victus tolerat, quam superavit. Alius inanem gloriam subdidit, sed tamen impatientiam necdum stravit; et cum multa resistantibus per impatientiam minatur, crubescens non implere quod loquitur, sub inanis gloriæ jugum revocatur; et hoc victus per aliud tolerat, quod plene se vicisse gaudebat. Sic ergo ope vicaria fugitivum suum vitia retinent, et quasi jam amissum sub dominii sui jure recipiunt, atque ad vindictam sibi vicissim tradunt. Perversis itaque involutæ sunt gressuum semitæ, quia etsi devicta una nequitia pedem levant, regnante tamen altera, hunc in ea etiam quam devicerant implicant.

36. *Peccans se implicat, dum culpa una occasio est*

(a) Excusi, quam exhibere. Corriguntur ex Mss. Gemet., utroque Compend., Utic., etc.

(b) Vindoc., Compend., Norman., etc. *stulta mentis elatio.*

(c) Unus Compend., quos Græci *Panos*. 2 Vindoc. et

A *alterius ac plurium consequentium. Quasi homo in bestiam desinit, dum sub obtentu rationis contra rationem peccat.* — Aliquando vero involutis gressuum semitis et nulla culpa devincitur, et alia per aliam perpetratur. Nam sæpe furto negationis fallacia jungitur, et sæpe culpa fallaciæ perjurii reatu cumulat. Sæpe quodlibet vitium impudenti præsumptione committitur, et sæpe (quod omni culpa sit gravius) etiam de commisso vitio superbitur. 228 Nam quamvis de virtute nasci elatio soleat, nonnunquam tamen (b) stulta mens de perpetrata se nequitia exaltat. Sed cum culpa culpæ adjungitur, quid aliud quam involutis semitis atque innodatis vinculis pravorum gressus ligantur? Unde bene contra perversam mentem sub Judææ specio per Isaiam dicitur: *Erit cubile draconum, et pascua struthionum, et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum* (Isai. xxxiv, 13). Quid namque per dracones nisi malitia, quid vero struthionum nomine nisi hypocrisis designatur? Struthio quippe speciem volandi habet, sed usum volandi non habet, quia et hypocrisis cunctis intuentibus imaginem de se sanctitatis insinuat, sed tenere vitam sanctitatis ignorat. In perversa igitur mente draco cubat, et struthio pascitur, quia et latens malitia callide tegitur, et intuentium oculis simulatio bonitatis antefertur. Quid vero onocentaurorum nomine, nisi et lubrici figurantur et elati? Græco quippe eloquio ὄνος asinus dicitur, et appellatione asini luxuria designatur, propheta attestante, qui ait: *Ut carnes asinorum, carnes eorum* (Ezech. xxi, 20). Tauri autem vocabulo cervix superbiæ demonstratur, sicut voce Dominica de Judæis superbientibus per Psalmistam dicitur: *Tauri pingues obsederunt me* (Psal. xxi, 13). Onocentauri ergo sunt qui, subjecti luxuriæ vitiis, inde cervicem erigunt, unde humiliari debuerunt. Qui, carnis suæ voluptatibus servientes, expulsa longe verecundia, non solum se amittere rectitudinem non dolent, sed adhuc etiam de opere confusionis gaudent. Onocentauris autem dæmonia occurrunt, quia maligni spiritus valde eis ad votum deserviunt quos de his gaudere conspiciunt quæ flere debuerunt. Ubi apte subjungitur: *Et pilosus clamabit alter ad alterum.* Qui namque alii pilosi appellatione figurantur, nisi hi quos Græci (c) *Panas*, Latini *incubos* vocant? quorum nimirum forma ab humana effigie incipitur, sed bestiali extremitate terminatur. Pilesi ergo nomine cujuslibet peccati asperitas designatur, quod et si quando quasi ab obtentu rationis incipit, semper tamen ad irrationabiles motus tendit; et quasi homo in bestiam desinit, dum culpa, per rationis imaginem inchoans, usque ad irrationabilem effectum trahit. Nam sæpe edendi delectatio servit gulæ, et servire se simulat indigentiae naturæ; cumque ventrem in ingluviem extendit, membra in luxuriam erigit. Pileosus autem alter ad alterum clamat, (d) cum perpetrata nequitia ad aliam

Germ., quos Græci *phanas*. Bigot. et Lyr., quos Græci *Panas*, aliter *Phaunos*.

(d) Floriac., unus Compend. et Gemet., cum perpetrata nequitia perpetranda aliam vocat, vel provocat. Ebroio. et Utic., perpetranda malitiam provocat.

perpetrandam provocat, et quasi quadam cogitationis voce, commissam jam culpam, culpam adhuc quæ committatur invitat. Sæpe namque, ut diximus, gula dicit: Si abundanti alimento corpus non reficis, in nullo utili labore subsistis. Cumque mentem per desideria carnis accenderit, mox quoque luxuria verba propriæ suggestionis facit, dicens: Si misceri Deus homines corporaliter nollet, membra ipsa coeundi apta usibus non fecisset. Cumque hæc quasi ex ratione suggerit, mentem ad libidinum effrenationem trahit. Quæ sæpe deprehensa, patrociniū mox fallaciæ et negationis inquiri; reamque se esse non æstimat, si mentiendo vitam defendat. Pilosus ergo alter ad alterum clamat, quando sub aliqua ratiocinandi specie **229** perversam mentem culpa subsequens ex occasione culpæ præcedentis illaqueat. Cumque hanc peccata dura atque aspera deprimunt, quasi convocati in ea concorditer pilosi dominantur; sicque fit ut semper se gressuum semitæ deterius involvant, dum mentem reprobam culpa per culpam ligat.

[Vet. XVI, Rec. XIII.] 37. *Peccandi consuetudo aliquando præceditur mentis cæcitate, et hanc aliquando præcedit.* — Sed inter hæc sciendum est quod aliquando prius oculus intellectus obtunditur, et postmodum captus animus per exteriora desideria vagatur, ut cæca mens quo ducitur nesciat, et carnis suæ illecebris sese libenter subdat. Aliquando vero prius desideria carnis ebulliunt, et post longum usum illiciti operis oculus cordis claudunt. Nam sæpe mens recta cernit, nec tamen audenter contra perversa se erigit; et renitens vincitur, dum, hoc ipsum quod agit dijudicans, carnis suæ delectatione superatur. Quia enim plerumque prius oculus contemplationis amittitur, et post per carnis hujus desideria mundi laboribus animus subjugatur, testatur Samson ab Allophyllis captus, qui postquam oculos perdidit, ad molam deputatus est, quia nimirum maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciem contemplationis effodiunt, foras in circuitum laborum mittunt. Rursum, quia sæpe et recta operatio exterius perditur, et tamen adhuc rationis lumen in corde retinetur, propheta Jeremias insinuat, qui dum Sedechiæ captivitatem narrat, ordinem captivitatis internæ denuntiat, dicens: *Et occidit rex Babylonis filios Sedechiæ in Reblatha in oculis ejus, et omnes nobiles Juda occidit rex Babylonis, oculos quoque Sedechiæ eruit* (Jerem. xxxix, 6). Rex Babylonis est antiquus hostis, possessor intimæ confusionis, qui prius filios ante intuentis oculos trucidat, quia sæpe sic bona opera interficit, ut hæc se amittere ipse qui captus est dolens cernat (a). Nam gemit plerumque animus; et tamen, carnis suæ delectationibus victus, bona quæ genuit amans perdit, ea quæ patitur damna considerat, nec tamen virtutis brachium contra regem Babylonis levat. Sed dum videns nequitiae perpetratione percutitur, ad hoc

A quandoque peccati usu perducitur, ut ipso quoque rationis lumine privetur. Unde Babylonis rex, extinctis prius filiis, Sedechiæ oculos eruit, quia malignus spiritus, subductis prius bonis operibus, post et intelligentiæ lumen tollit. Quod recte Sedechias in Reblatha patitur. (b) Reblatha quippe, multa hæc, interpretatur. Ei enim quandoque et lumen rationis clauditur, qui pravo usu ex iniquitatis suæ multitudine gravatur. [Vet. XVII.] Quomodo autem culpa prodeat, vel quibuslibet ex occasionibus erumpat, reprobis tamen semitæ semper involutæ sunt, ut pravis concupiscentiis dediti, aut bona nulla appetant, aut appetentes infirmo desiderio, ad hæc nequaquam mentis liberos gressus tendant. Recta enim aut non incipiunt, aut, in ipso fracti itinere, ad hæc minime pertingunt. Unde fit plerumque ut (c) ad morem suum lassati redeant, seseque ab intentione animi in carnis voluptatibus sternant, sola quæ transeunt cogitent, nulla quæ **230** secum permaneant curent. Unde apte subditur:

CAPUT XXIX.

IBID.— *Ambulabunt in vacuum, et peribunt.*

38. *Transitoriis bonis inhiantium vacuus labor.* — In vacuum quippe ambulant qui nil secum de fructu sui laboris portant. Alius namque adipiscendis honoribus exsudat, alius multiplicandis facultatibus æstuat, alius promerendis laudibus anhelat; sed quia cuncta hæc hic quisque moriens deserit, labores in vacuum perdidit, qui secum ante iudicem nihil tulit. Quo contra bene per legem dicitur: *Non apparebis in conspectu Domini vacuus* (Exod. xxiii, 15). Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agendo non providit, in conspectu Domini vacuus apparet. Hinc de justis per Psalmistam dicitur; *Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos* (Psal. cxxv, 6). Ad examen quippe iudicii portantes manipulos veniunt qui in semetipsis recta opera quibus vitam mereantur ostendunt. Hinc de unoquoque electo Psalmista iterum dicit: *Qui non accepit in vanum animam suam* (Psal. cxlii, 4). In vanum namque animam suam accipit, qui, sola præsentia cogitans, quæ se sequantur in perpetuum non attendit. In vanum animam suam accipit qui, ejus vitam negligens, ei curam carnis anteponit. Sed animam suam iusti in vanum non accipiunt, quia intentione continua ad ejus utilitatem referunt quidquid corporaliter operantur, quatenus et transeunte opere, operis causa non transeat, quæ vitæ præmia post vitam parat. Sed hæc curare reprobi negligunt, quia profecto, ambulantes in vacuum, vitam sequentes fugiunt, invenientes perdunt. Melius vero a pravorum imitatione compescimur, si eorum damna ex fine pensamus. Unde bene etiam cum exhortatione subjungitur:

CAPUT XXX [Rec. XIV].

VERS. 19. *Considerate semitas Theman, itinera Sabæ, et expectate paulisper.*

(a) Ita Vindoc., Compend., Norman., etc., cum veteribus Edit. Gilot. 1571 cum hac lectione aliam exhibet, quæ est etiam in recentioribus Editis, scilicet, *nam bona plerumque gignit animus*. In Vindoc., Corb.

Germ., duob. Reg., pro *genuit*, legitur *gemuit*.

(b) Rebla vel Reblatha Hebr., *multitudo illi*.

(c) Germ., Corb. Germ., Ebroic., *ut ad amorem suum*.

39. *Aliqui honestatis nomine in sæculi retibus illaqueantur. In his sunt qui curam rei familiaris gerunt, aut qui propinquos inordinate diligunt.* — Themam quippe Auster, Saba autem rete interpretatur. Quid hic per Austrum, qui (a) afflata teporibus membra dissolvit, nisi fluxa vivendi remissio, quid per rete nisi actionis obligatio demonstratur? Qui enim dissoluta mente ea quæ (b) æterna sunt appetunt, (c) ne gressu libero ad Deum prodeant, ipsi se suis inordinatis conatibus ligant; (d) cumque se fluxis conversationis suæ actibus implicant, (e) quasi remansuros in retis maculis pedes ponunt. Ut enim paulo superius quosdam ad devictas jam culpas retrahi per aperta quædam et non devicta vitia diximus, ita nonnulli ad ea quæ reliquerant redeunt per quædam quæ vel honestatis nomine, vel laudis honore, palliantur. Nam sunt plerique qui jam aliena non appetunt, atque ab hujus mundi jurgiis inchoato quietis amore dividuntur, erudiri sacris eloquiis sitiunt, vacare supernis contemplationibus concupiscunt; nec tamen perfecta animi libertate curam rerum familiarium deserunt, cui sæpe dum licite serviunt, etiam illicitis hujus mundi jurgiis implicantur; cumque terrenas res studiose tueri desiderant, cordis requiem deserunt, quam quærebant; et cum substantia fugiens continua provisione protegitur, conceptus in animo divinæ scientiæ sermo dissipatur, quia, juxta Veritatis sententiam (*Matth. xxiii, Marc. iv, Luc. viii*), obortum semen spinæ opprimunt, cum verbum Dei a memoria importunæ terrenarum rerum sollicitudines expellunt. Dissolutis itaque gressibus in rete ambulant, qui dum mundum perfecte non deserunt, semetipsos gradiendo obligant, ne gradiantur.

40. Et sunt plerique qui non solum aliena non appetunt, verum etiam cuncta quæ possederant in mundo derelinquunt, semetipsos despiciunt, nullam præsentis vitæ gloriam requirunt, ab hujus mundi se actionibus separant, et pene quidquid prosperitatis (f) arriserit calcant. Sed tamen adhuc vinculo carnalis cognitionis obligati, dum amoris propinquitatis indiscrete deserviunt, ad ea sæpe per effectum cognitionum redeunt, quæ jam et cum proprio despectu subegerunt. Cumque plus quam necesse est carnis propinquos diligunt, retracti exterius, a cordis parente dividuntur. Nam sæpe quosdam videmus, quantum ad proprium studium spectat, jam præsentis vitæ desideria non habere, mundum et opere et professione reliquisse; sed tamen pro inordinatis affectibus propinquorum prætorum irrumperere, terrenarum rerum jurgiis vacare, libertatem intimæ quietis

A relinquere, et mundi studia in se jam dudum destructa reparare. Quo itaque isti nisi in rete ambulant, quos a præsentis sæculo inchoata jam vitæ perfectio solverat, sed inordinatus amor terrenæ cognitionis ligat?

41. *Propinquos Dei causa debemus despiciere, odisse, nescire.* — Qui enim districto studio, et non dissolutis gressibus æternæ sponsionis præmium sequuntur, sicut semetipsos pro divino amore despiciunt, sic cuncta, quibus se sentiunt præpediri, postponunt; et cum pro Deo necesse est ut quibus valent cunctis inserviant, pro Deo privata obsequia etiam propinquis negant. Hinc est enim quod quidam cum diceret: *Per mille mihi prius ire et sepelire patrem meum (Matth. viii, 21)*, Veritatis ore protinus audivit: *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, annuntia regnum Dei (Ibid., 22)*. Qua in re notandum est quia electus discipulus dum a parentis sepultura compescitur, hoc devotum quemque exhibere patri mortuo ex affectu carnali propter Dominum non licet, quod propter Dominum et exteris debet. [*Vet. XVIII.*] Hinc rursum Veritas dicit: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26)*. Quo in loco videlicet, dum propinquorum odio animæ quoque nostræ odium subinfertur, patenter ostenditur quia sic propinquos, sicut nosmetipsos odio habere præcipimur, ut hos ad æterna rapientes, eorumque carnalem gratiam cum præpedit postponentes, discamus temperata eos discretionis arte et convenienter diligere, et salubriter odio habere, quatenus sic sciat per amorem odium surgere, ut valeamus eos verius per odium amare. Hinc rursum per Moysen dicitur: *Qui dixerit patri suo et matri suæ, Nescio vos, et fratribus suis, Ignoro illos, et nescierunt filios suos, hi custodierunt eloquium tuum et pactum tuum, et servaverunt judicia tua (Deut. xxxiii, 9)*. Ille enim scire Deum familiaris appetit, qui præ amore pietatis nescire desiderat quos carnaliter scivit. 232 Gravi etenim damno scientia divina minuitur, si cum carnis notitia partitur. Extra cognatos ergo quisque ac proximos debet fieri, si vult parenti omnium verius jungi, quatenus eosdem quos propter Deum (g) utiliter negligit tanto (h) solidius diligat, (i) quanto in eis affectum solubilem copulæ carnalis ignorat.

42. *Propinquis plus cæteris prodesse debemus, modo hinc noster ad Deum progressus nil retardetur. Qui debemus erga eos benigne affici, nec tamen ab itinere*

(a) Turon., qui ad flatum teporis membra dissolvit. Corb. Germ., qui afflat ac teporibus.

(b) Ita Miss. omnes Anglic. et nostri, pro ea quæ terrena sunt, ut in Editis legitur. Occasionem mutandi æternæ in terrena dedit sensus paulo obscurior, et tamen optimus.

(c) Floriac., Turon., 2 Compend., ne gressu libero ad Deum pergant. Germ., 1 Compend. et 1 Vindoc., ne gressum liberum.

(d) Gemet. et alii Norman. ac Turon., cumque fluxis conversationis suæ actibus implicantur.

(e) Duo Compend., Turon. et Norm., ita habent.

Coc. et recent. Edit., pro maculis, posuerunt vinculis, forte quod ignorarent maculas aliquando sumi pro retis foraminibus Gallice mailles.

(f) Vindoc. et Corb. Germ., et pene quidquid prosperitatis admiserant.

(g) Coc. solito more hic utiliter mutavit in viriliter, quem alii recent. secuti sunt mss. Cod. minus consulentes.

(h) Corb. Germ. et Ebroic., sollicitius.

(i) Vindoc., quanto in ejus affectu sobolem copulæ carnalis ignorat.

quod ad Deum ducit declinare. — Debemus quidem et temporaliter his quibus vicinius jungimur plus cæleris prodesse, quia et flamma admolis rebus incendium porrigit, sed hoc ipsum prius ubi nascitur incendit. Debemus copulam terrenæ cognitionis agnoscere; sed tamen hanc, cum cursum mentis præpedit, ignorare, quatenus fidelis animus in divino studio ascensus, nec ea quæ sibi sunt in infimis conjuncta despiciat, et hæc apud semetipsum recte ordinans, summorum amore transcendat. Solerti ergo cura providendum est ne carnis gratia subrepat, atque a recto itinere cordis gressum deflectat, ne vim superni amoris impediatur, et surgentem mentem superimposito pondere deorsum premat. Sic etenim quisque propinquorum debet necessitatibus compati, ut tamen per compassionem non sinat vim suæ intentionis impediri, ut affectus quidem mentis viscera repleat, sed tamen a spiritali proposito non avertat. Neque enim sancti viri ad impendenda necessaria propinquos carnis non diligunt, sed amore spiritalium ipsam in se dilectionem vincunt, quatenus sic eam discretionis moderamine temperent, ut per hanc in parvo saltem ac minimo a recto itinere non declinent. Quos bene nobis per significationem vaccæ innuunt, quæ, sub arca Domini ad montana tendentes, affectu simul et rigido sensu gradiuntur, sicut scriptum est: *Tollentes duas vaccas quæ lactabant vitulos, junxerunt ad plaustrum, vitulosque earum clauferunt domi, et posuerunt arcam Dei super plaustrum* (I Reg. vi, 10). Et paulo post: *Ibant in directum vaccæ per viam quæ ducit Bethsames, et itinere uno gradiabantur, pergentes et mugientes, et non declinantes neque ad dexteram, neque ad sinistram* (Ibid., 12). Ecce enim, reclusis domi vitulis, vaccæ quæ sub arca Domini ad plaustrum religantur, gemunt et pergunt, dant ad intimis mugitus, et tamen ab itinere non demutant gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posterius non deflectunt. Sic, sic necesse est ut incedere debeant qui, sacræ legis jugo suppositi, jam per internam scientiam Domini arcam portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent a cæpto rectitudinis itinere non declinent. Bethsames quippe domus solis dicitur. Arca ergo Domini superposita Bethsames pergere est cum superna scientia ad æternæ lucis habitaculum propinquare. Sed tunc vere Bethsames tendimus, cum viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera nec pro affectu (a) pignorum declinamus. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet, ne hæc eadem mens aut si affectu non tangitur, dura sit; aut plus tacta, si inflectitur, remissa.

[Vet. XIX.] 43. *Propinquorum gratia tenere debet, reflectere non debet.* — Intueri libet beatum Job, in quo divini timoris jugum colla cordis attriverat, sub

A quanto discretionis moderamine divinæ sententiæ arcam portat. 222 Amissis namque vitulis mugit, quia, audita morte filiorum, in terram tonso capite corruit (Job. i, 20); sed recto tamen itinere mugiens graditur, quia os ejus in gemitu ad Dei laudes aperitur, cum protinus dicit: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum* (Ibid., 21). Sed indiscretæ mentes hanc vivendi regulam nesciunt, et quo vias Dei dissolute appetunt, eo ad mundi itinera stulte replicantur.

44. *Teporis damna in aliis visa plus movere solent.* — Recte igitur sanctus vir post Theman semitas, Saba itinera memorat, quia quos Auster reprobi teporis solverit, hos nimirum rete implicationis tenet. Bene autem pravorum facta describens considerare hæc admonet, quia perversa agendo diligimus, sed hæc visa in aliis dijudicamus; et quæ in nobis minus dijudicanda credimus, quam sint turpia in aliorum actione cognoscimus; sicque sit ut ad semetipsam mens redeat, et agere quod reprehendit erubescat. Quasi enim a speculo fœda facies displicet, cum mens a vita simili in se ipsa quod aversetur videt. Ait ergo: *Considerate semitas Theman, itinera Saba, et expectate paulisper.* Ac si aperte diceret: Damna alieni teporis attendite, et tunc spem de æternis firmitus sumetis, si recto cordis oculo quod in aliis displiceat videtis.

[Vet. XX.] 45. *Vitæ hujus brevitatem quam utiliter attendatur.* — Bene autem dicitur: *Expectate paulisper.* Sæpe etenim dum præsentis vitæ brevitatem quasi diu perseverantia diligitur, ab æterna spe animus frangitur, et delectatus præsentibus, desperationis suæ caligine reverberatur. Cumque longum putat quod ad vivendum sibi spatium restat, (b) repente vitam deserens, æterna invenit, quæ vitare jam nequeat. Hinc est enim quod per quemdam sapientem dicitur: *Væ his qui perdidit sustinentiam* (Eccli. ii, 16). Sustinentiam videlicet perdunt qui, dum diu se immorari visibilibus æstimant, spem invisibilium derelinquunt. Cumque mens in præsentibus figitur, vita terminatur; et repente ad supplicia improvisa perveniunt, quæ, decepti suis præsumptionibus, aut nunquam se contingere, aut tarde crediderunt. Hinc Veritas dicit: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam* (Matth. xxv, 13). Hinc rursum scriptum est: *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet* (I Thess. v, 2). Quia enim ad rapiendam animam propinquans minime conspicitur, furi in nocte comparatur. Tanto igitur debet quasi semper veniens metui, quanto a nobis non (c) valet ventura præsciri. Unde et sancti viri, quia brevitatem vitæ indesinenter accipiunt, quasi quotidie morientes vivunt; tanto se (d) solidius mansuris præparant, quanto et nulla esse transitoria semper ex fine pensant. Hinc quippe Psalmi-

(a) Gemet., Corb. Germ. et alii, vetustiores, *pignerum*, hic et semper.

(b) Turon., *repente vitam deserens, æternam inveniat, quæ, etc.* Coccius, invitis Mss. et anterioribus Edit. addidit, *mala post æterna.*

(c) Floriac., Turon. et 2 Compend., *quanto a nobis non valet venturus præsciri.* Alii, *non valet ventura præsciri.* Aliqui, *non valet ventura præscire.*

(d) Vindocinenses et Corb. Germ., *et tanto se sollicitius.*

sta, veloci cursu fugere vitam peccatoris aspiciens, A ait : *Pusillum adhuc, et non erit peccator* (Psal. xxxvi, 10). Hinc iterum dicit : *Homo sicut fenum dies ejus* (Psal. cii, 15). Hinc Isaias ait : *Omnis caro fenum, et gloria ejus (a) sicut flos feni* (Isai. xl, 6). Hinc mentes præsumentium Jacobus corripit dicens : *Quæ est vita vestra? Vapor est ad moticum parens* (Jac. iv, 15). Recte ergo dicitur : *Expectate paulisper*, quia et immensum est quod sine termino sequitur, et parum est quidquid finitur. Longum quippe nobis 234 videri non debet (b) quod cursu sui temporis tendit ut non sit, quod dum per momenta ducitur, ipsa hoc momenta sua (c) quæ differunt impellunt; atque unde teneri cernitur, inde agitur ne teneatur. Bene autem beatus Job, postquam brevitatem præsentis vitæ despiciens intulit, contra iniquos protinus in voce omnium electorum surgit, adjungens :

CAPUT XXXI.

VERS. 20. — *Confusi sunt, quia speravi.*

46. *Reprobos pudore afficit bonorum constantia.* — Cum bonis mala reprobi ingerunt, si hos a spe intima labefactari conspiciunt, effectum deceptionis hilarescunt. Lucrum namque maximum, erroris sui propagationem deputant, quia habere se ad perditionem socios exsultant. Cum vero honorum spes interius figitur, et nequaquam malis exterioribus ad ima reclinator, pravorum mentem confusio occupat, quia dum pervenire ad afflictorum intima nequeunt, incassum se existere crudeles erubescunt. Sanctus igitur vir dicat ex voce sua, dicat ex universalis Ecclesiæ afflictæ gementisque constantia, quæ inter adversa reproborum supernæ retributionis gaudium sine ullo mentis defectu desiderat, atque ad vitam moriendo perdurat : *Confusi sunt, quia speravi.* Ac si aperte dicat : Quia duris persecutionibus reprobi vim mei rigoris non emolliunt, erubescunt procul dubio laborem suæ crudelitatis perdunt. Unde et mox venturæ retributionis bona quasi jam præsentia conspiciunt, et qui reatus in judicio (d) reprobos maneat attendit, subdens :

CAPUT XXXII.

IBID. — *Venerunt quoque usque ad me, et pudore cooperti sunt.*

47. *Reproborum trepidatio in judicio.* — Usque ad sanctam quippe Ecclesiam in diem judicii reprobi veniunt, quia usque ad ejus tunc conspiciendam D gloriam perducuntur, ut ad majora reatus sui supplicia repulsi videant quod perdiderunt. Tunc vero iniquos pudor cooperit, cum eos in conspectu judicis testis conscientia addicit. Tunc judex exterius cernitur, sed accusator interius toleratur. Tunc omnis ante oculos culpa reducit, et mens super gehennæ incendia suo gravius igne cruciatur. De quibus recte per Prophetam dicitur : *Domine, exaltetur manus tua, ut non videant, videant et confundantur* (Isai. xxvi, 11.) Intellectum quippe reproborum nunc me-

(a) Mendose Coc. et seq., *sicut flos agri.*

(b) Turon., Floriac., Longip., etc., *quod cursu ad occasum sui temporis tendit ut non sit.*

(c) Germ.; 2 Compend., Turon., et nonnulli, *quæ*

rita obscurant, sed tunc cognitio reatus illuminat, ut et modo sequenda non videant, et tunc ea postquam amiserint cernant. Nunc quippe æterna intelligere negligunt, vel appetere intellecta contemnunt; sed tunc ea intelligentes procul dubio desiderantesque conspiciunt, cum desiderata assequi nequaquam possunt.

[Vet. XXI.] 48. *Amici Job ex ejus in Deum fiducia pudore suffusi.* — Quæ etiam beati Job verba amicis ejus specialiter congruunt, qui duris objurgationibus sancti viri animum labefactare conabantur. Ait enim : *Confusi sunt, quia speravi.* Ac si aperte diceret : Dum me stultis increpationibus ad desperationem flectere nequeunt, ipsi temeritatis suæ insania confunduntur. *Venerunt quoque usque ad me, et pudore cooperti sunt.* Ac si dicat : Videntes corporis vulnera, (e) sed mentis constantiam nescientes, dum me de injustitia increpare ausi sunt, usque ad me necdum venerunt; sed dura me invectione 235 pulsantes, dum stare animum inter adversaprehendunt, quasi ad me venientes erubescunt. Eo enim ad me veniunt quo me in intimis cognoscunt; ibique eos pudor cooperit, ubi me stantem fortiter exterior jactura non tangit. Sunt vero nonnulli qui timere Deum nesciunt, nisi cum vel in se experta, vel in aliis cognita adversitate terrentur, quos prospera per audaciam elevat, contraria per infirmitatem turbant. Ex quorum scilicet numero amicos suos esse beatus Job redarguit, cum protinus subdit, dicens :

CAPUT XXXIII.

VERS. 21. — *Nunc venistis, et modo videntes plagam meam timetis.*

49. *Deus etiam in prosperis metuendus.* — Ac si aperte dicat : Ego tunc Deum timui, cum, fultus prosperis, flagellorum detrimenta non sensi. Vos autem qui ex amore Deum non metuistis, ex sola eum verberis percussione formidatis. Sequitur :

CAPUT XXXIV.

VERS. 22, 23. — *Nunquid dixi : Afferte mihi, et de substantia vestra donate mihi? vel : Liberate me de manu hostis, et de manu robustorum eruite me?*

50. *Ecclesia ab iis qui prava de fide asserunt, quæ de moribus vera docent, audire non vult.* *Maligni spiritus absque carnis infirmitate sunt conditi.* — Si ad personam sanctæ Ecclesiæ hæc verba referuntur, quia amicos beati Job hæreticorum tenere speciem diximus, recte se asserit eorum substantia non indigere. Hæreticorum quippe substantia carnalis sapientia non inconvenienter accipitur, qua dum perverse fulciuntur, quasi in verbis se divites ostendunt; quam eo sancta Ecclesia non quærit, quo hanc spiritali intellectu transcendit. Sæpe vero hæretici, cum perversa de fide asserunt, nonnulla contra antiquum hostem subtilia de carnis temptationibus loquuntur. Nam nonnunquam eo in se quasi sana membra operationis ostendunt, quo in fide vulnerati serpentis morsu in capite tenentur. Sed sancta Ecclesia deserunt. Gemet., quæ deserunt.

(d) Norman. et Corb. Germ., *reprobis maneat.*

(e) Norm. et Turon., *sed mentis conscientiam nescientes.*

clesia audire ab his subtilia de tentationibus non A vult, qui dum vera quædam de conversatione asserunt, ad falsa perfidiæ perducunt. Unde recte nunc dicitur : *Nunquid dixi : Afferte mihi, et de substantia vestra donate mihi ? vel : Liberate me de manu hostis, et de manu robustorum cruente me ?* Manum quippe hostis Satanæ fortitudinem vocat, manum robustorum vires malignorum spirituum appellat. Quos idcirco robustos memorat, quia dum absque carnis infirmitate sunt conditi, pravis eorum adnibus imbecillitas adjuncta non obviat. Hoc vero quod subditur :

CAPUT XXXV.

VERS. 24. — *Docete me, et ego tacebo ; et si quid forte ignoravi, instruite me.*

51. Sub cujus distinctionis libramine pendeat, incertum videtur ; utrum ad hoc subjunctum sit, quod intulerat : *Nunquid dixi ?* an certe disjuncta a superioribus sententia promittitur qua per increpationem dicatur : *Docete me, et ego tacebo ; et si quid forte ignoravi instruite me.* Quod tamen utrique distinctioni convenit, quia ab intellectus sani tramite per neutram recedit. Sed quia hæc in transcurso per allegoriam diximus, restat ut moraliter historiæ verba perscrutemur.

[*Vet. XXII, Rec. XV.*] — SENSUS MORALIS, 52. *Pauperis, oppressi, ac stulti propter Deum qualis sit animus.* — Beatus Job rerum damna pertulerat, malignorum spirituum percussione traditus dolores vulnerum sentiebat ; sed, sapientem Dei stultitiam diligens, stultam mundi sapientiam mentis despectu calcaverat. Igitur contra mundi divites 236 pauper, contra potentes oppressus, contra sapientes stultus dicitur. Tria respondit, quia nec pauper eorum substantiam, nec oppressus adiutorium contra robustos, nec stultus doctrinam sapientiæ carnalis quærit. Sanctus etenim vir, quia mente super semetipsum rapitur, et pauper inopia non angustatur et oppressus nihil patitur, et voluntarie stultus carnalem sapientiam non miratur. Hinc est enim quod oppressus alius pauper dicit : *Aporiamur, sed non destituimur : persecutionem patimur, sed non derelinquimur ; deiecitur, sed non perimus* (II Cor. iv, 8). Hinc est (a) quod sapientiam sanctæ stultitiæ insinuans, ait : *Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes* (I Cor. i, 27). Et : *Si quis videtur inter vos sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (I Cor. iii, 18). Hinc et gloriam oppressionis, et divitiarum desideratæ paupertatis aperiens, dicit : *Quasi morientes, et ecce vivimus ; ut castigati, et non mortificati ; quasi tristes, semper autem gaudentes ; sicut egentes, multos autem locupletantes ; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II Cor. i, 19).

53. *Sanctorum exterius oppressorum sublimitas. Et*

(a) Compend. 2 et Turon., quod sapientiam esse stultam insinuans.

(b) Turon., et electi Dei exterius oppressi, quantæ, etc.

(c) Ita 1 Compend., Norman. et Turon., etc. Coc. vero genio suo indulgens sic mutavit, *præsentis vitæ gaudia plene*, nec a seq. Edit. est castigatus.

in arguendis potestatibus libertas. — Libet inter hæc oculos mentis attollere, (b) et electos Dei exterius oppressos quantæ intrinsecus arcis præsideant videre. Cuncta quippe quæ foris eminent, occultis eorum obtutibus per despectum jacent. Nam, super se interius rapti, in alto animum figunt ; et quæque in hac vita patiuntur, quasi longe infra labentia atque a se aliena conspiciunt ; atque, ut ita dixerim, dum mente extra carnem fieri decertant, pene ipsa quæ tolerant ignorant. In horum profecto oculis quidquid temporaliter eminet altum non est. Nam, velut in magno vertice montissiti, præsentis vitæ (c) plana despiciunt, seque ipsos per spiritalem celsitudinem transcendentes, subiecta sibimet intus vident, quæque per carnalem gloriam foris tument. Unde et nullis contra veritatem potestatibus parcent ; sed quos attolli per elationem conspiciunt, per spiritus auctoritatem premunt. Hinc est enim quod, a deserto Moyses veniens, Ægypti regem ex auctoritate aggreditur, dicens : *Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum : Usquequo non vis subijci mihi ? Dimittite populum meum, ut sacrificet mihi* (Exod. x, 3). Cui dum plagis pressus Pharaon diceret : *Ite, sacrificate Deo vestro in terra ista* (Exod. viii, 25), aucta protinus auctoritate respondit : *Non potest ita fieri* (d) ; *abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro* (Ibid., 26). Hinc est quod peccantem regem Nathan aggreditur, cui prius similitudinem perpetratæ prævaricationis objiciens, eumque reum per proprii iudicii vocem tenens, protinus adjunxit, dicens : *Tu es ille vir, qui fecisti hanc rem* (II Reg. xii, 7). Hinc est quod vir Dei, ad destruendam idololatriam Samariam missus, Jeroboam rege super altare thura jaciente, non regem veritus, non formidine mortis pressus, contra altare intrepidus auctoritatem liberæ vocis exercuit, dicens : *Altare, altare, hæc dicit Dominus Deus : Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum* (III Reg. xiii). Hinc est quod Ahab superbus, idolorum servilio subactus, cum increpare Eliam præsumeret, dicens : *Tunc es ille vir, qui conturbas Israel* (III Reg. xviii, 17) ? Elias protinus superbi regis stultitiam, obijurationis liberæ auctoritate percussit, dicens : *Non ego turbavi Israel, sed tu et domus patris tui, qui dereliquistis 237 mandata Domini, et seculi estis Baalim.* Hinc est quod Elisæus, veram magistri celsitudinem sequens, (e) Joram filium Ahab ad se cum Josaphat rege venientem ex reatu perfidiæ confudit, dicens : *Quid mihi et tibi est ? Vade ad prophetas patris tui et matris tuæ* (IV Reg. iv, 13). Et : *Vivit Dominus exercituum, in cujus conspectu sto, quod si non vultum Josaphat regis Judæ erubescerem, nec attendissem quidem te, nec respexissem* (Ibid., 14). Hinc est quod

(d) Gemet., abhomina enim Ægypt. ; sed recentiori manu, abominationes enim, etc. ; in multis aliis reperitur enim.

(e) Corb. Germ., duo Vindoc., Germ., duo Compend., Turon. Norman., eundem Ahab ad se cum Josaphat, contra manifestum sacræ Scripturæ testimonium

isdem vir Naaman ad se cum equis et curribus venientem ante ostium domus fixit, et talentorum copia ac vestium fulto non occurrit; non januam domus aperuit, sed ut lavari septies in Jordane debuisset per nuntium jussit (*IV Reg. v, 9, 10*). Unde et isdem Naaman iratus recedebat dicens: *Putabam quod egrederetur ad me (Ibid., 11)*. (a) Hinc est quod Petrus, cum cum sacerdotes ac principes etiam per flagella sævientes in nomine Jesu loqui prohiberent, cum magna protinus auctoritate respondit, dicens: *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate. Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui (Act. iv, 19)*. Hinc est quod Paulus cum residentem contra veritatem sacerdotum principem cerneret, eumque minister illius alapa percussisset, non maledictum perturbatus intulit, sed repletus Spiritu libera voce prophetavit, dicens: *Percutiet te Deus, paries dealbata. Et tu sedens (b) judicans me secundum legem, et contra legem jubes me percuti (Ibid., 5)*? Hinc est quod Stephanus contra vim persequentium auctoritatem vocis exere nec moriturus expavit, dicens: *Dura cervice (c) et incircumcisi cordibus et auribus, vos Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri et vos (Act. vii, 51)*.

[*Vet. XXIII.*] 54. *Hæc sanctorum libertas ex zelo veritatis existit, non ex vitio elationis.* — Sed quia sancti viri ad verba tantæ altitudinis zelo veritatis, non autem vitio elationis exsiliunt, ipsi patenter indicant, qui factis dictisque aliis et quanta humilitate polleant, et erga eos quos redarguunt quanta charitate ferveant manifestant. Superbia quippe odium generat, humilitas amorem. Verba itaque quæ amor exasperat profecto ex fonte humilitatis manant. Quomodo ergo Stephanus proferre increpationem per elationem potuit, qui pro eisdem quos increpaverat, ad deteriora crescentibus, seque lapidantibus, flexis genibus (d) oravit, dicens: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum (Ibid., 59)*? (e) Quomodo Paulus contra gentis suæ sacerdotem ac principem asperitatis verba superbiens intulit, qui humilitate se etiam discipulorum servitio substernit, dicens: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Dominum nostrum Jesum Christum, nos autem servos vestros per Christum (II Cor. iv, 5)*? Quomodo Petrus per elationem principibus restitit, quorum errori compatiens reatum velut excusat, dicens: *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. Deus autem, qui prænuntiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, implevit sic (Act. iii, 17)*. Quos ad vitam misericorditer trahit, dicens: *Pœnite mini igitur et convertimini, ut deleantur peccata vestra (Ibid., 19)*. Quomodo Elisæus videre Naaman ex elatione noluit, qui non solum se conspici, sed teneri etiam a muliere permisit? de qua scriptum est: *Cumque venisset ad virum Dei in*

A montem, apprehendit pedes ejus; et accessit Giezi, ut amoveret eam, et ait homo Dei: Dimitte eam, anima enim ejus in amaritudine est (IV Reg. iv, 27). Quomodo Elias superbo regi increpationis verba per tumorem intulit, qui ante ejus currum humiliter currit, sicut scriptum est: *Accinctisque lumbis, currebat ante Achab (III Reg. xviii, 46)*? Quomodo vir Dei Jeroboam præsentiam ex elatione despexit, qui arentem dexteram ejus saluti pristinae protinus ex pietate reparavit? sicut scriptum est: *Cumque audisset rex sermonem hominis Dei, quem inclamaverat contra allare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum; et exaruit manus ejus (III Reg. xiii, 4)*. Et paulo post: *Oravit vir Dei faciem Domini; et reversa est manus regis ad eum, et facta est sicut prius fuerat (Ibid., 6)*. Quia enim superbia gignere virtutes nescit, quanta ex humilitate prodit vox increpationis ostenditur, quam signa comitantur. Quomodo Nathan contra David regem per verba increpationis tumuit, qui cum increpanda culpa decisset, in terram se in conspectu ejus (f) pronus stravit, sicut scriptum est: *Nuntiaverunt regi dicentes: Adest Nathan propheta. Cumque introisset ante conspectum regis, adoravit eum pronus in terra (III Reg. i, 23)*? Quomodo Moyses regi Ægyptio libere resistens eum despicere potuit, qui, Deo familiariter colloquens, sequentem se Jethro cognatum suum humilis adoravit (*Exod. xviii, 7*)? Cujus etiam consilio tantam obedientiam præbuit, ut post secreta Dei colloquia magnum lucrum duceret quod foris ab ore hominis audiret.

[*Vet. XXIV.*] 55. *Qui alios arguunt, seipsos non palpent.* — Ex aliis ergo sanctorum facis discimus quid de aliis pensare debeamus. Sancti enim viri, nec ex elatione sunt liberi, nec ex timore submissi; sed cum rectitudo eos ad libertatem vocis erigit, consideratio infirmitatis propriæ in humilitate custodit. Culpas quippe delinquentium etsi ex alto increpantes feriunt, semetipsos tamen apud se subtilius judicantes, quasi in abjectis ponunt; et quo prava in aliis insequuntur, eo (g) ad reprimendos se atrociores redeunt; rursusque quosibimet meliora agentibus nequaquam parcunt, eo vigilantius aliena facta reprehendunt. Quid enim de humana potentia mirari exterius poterunt, qui semetipsos quoque despiciunt, etiam cum intimæ pene jam arcem sublimitatis apprehendunt. Idcirco igitur bene foris dijudicant altitudinem terrenæ celsitudinis, quia intus oculum non gravat pondus tumoris. Unde et beatus Job, cum in amicis dura loquentibus terrenam prudentiam, vires, substantiamque despiceret, dicens: *Nunquid dixi: Afferte mihi, et de substantia vestra donate mihi? vel: Liberate me de manu hostis; et de manu robustorum eruite me? Doce me, et ego tacebo; et si quid forte*

(a) Auctoritate Mss. Compend., Bellovac., Vindoc., Norm., etc., removimus hinc, et stans invocaret nomen Dei sui, ab Edit. inserta.

(b) Coc. et alii seq. *judicas me*. Legendum *judicans*, ex Græco textu.

(c) Ita Compend., Norm., etc. At Editi, et *incircumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto*

resistitis, sicut patres vestri ita et vos.

(d) Gemet., *adoravit*.

(e) Additur in Compend. *quia nesciunt quid faciunt*.

(f) Male, Gussanv., *protinus*.

(g) Gemet., *ad deprimendos se*. 1 Vindoc., *eo ad reprimendos se atrociores reddunt*. Ita etiam Norm. plerique. 2, *eo....atrocius redeunt*.

ignoravi, instruite me ; quid de semetipso sentiat, paulo inferius manifestat, dicens: *Super pupillum irruiis* (Vers. 27). Luce itaque clarius patet quantæ se infirmitatis conspiciat, quem pupillum vocat. Sequitur :

CAPUT XXXVI [Rec. XVI].

VERS. 25. — *Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum e vobis nullus sit qui possit arguere?*

56. *Mundus esse debet qui alios vult corrigere.* — Mundus (a) ipse e se a vitiis debet qui curat aliena corrigere, ut terrena non cogitet, ut desideriis infimis non succumbat ; quatenus tanto perspicacius aliis fugienda videat, quanto hæc ipse per scientiam et vitam verius declinat, quia nequaquam pure maculam in membro considerat oculus quem pulvis gravat, et superjectas sordes tergere non valent manus quæ lutum tenent. Quod, juxta antiquæ translationis seriem, bene ad David erga exteriora bella laborantem per significationem divina vox innuit, cum dicit : *Non tu ædificabis mihi templum, quia vir sanguinum es* (II Reg. vii ; xvi, 8 ; I Par. xii, 8). Dei autem templum ædificat, qui corrigendis atque instituendis proximorum mentibus vacat. Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam ex ejus inhabitatione construimur, Paulo attestante, qui ait : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii, 17). Sed vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur, quia qui adhuc actis carnalibus incumbat necesse est ut instruere spiritaliter proximorum mentes erubescat. Bene ergo dicitur : *Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum e vobis nullus sit qui possit arguere?* Ac si aperte diceretur : Qua temeritate audita reprehenditis, qui, percussio- nis meæ causas ignorantes, adhuc reprehensibilia profertis. Sequitur :

CAPUT XVII [Rec. XVII].

VERS. 26. — *Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, et in ventum verba profertis.*

57. *Locutionum duo genera hominibus noxia.* — Duo sunt genera locutionum inopportuna valde et noxia generi humano, unum quod curat etiam perversa laudare, aliud quod studet semper etiam recta corripiere. Illud deorsum cum fluvio duoitur, hoc vero contra fluentia veritatis obserare et alveum conatur. Illud metus premit, hoc elatio erigit. Illud gratiam ex favoribus captat, hoc ira ut ex certamine ostendatur exagitat. Illud in promptu subjacet, hoc semper e diverso tumet. Ex hujus ergo qualitate beatus Job amicos suos fuisse redarguit, cum dicit : *Ad increpandum tantum eloquia concinnatis.* Sed unde usque ad injustæ increpationis audaciam pervenitur, protinus innotuit, cum subjunxit : *Et in ventum verba profertis.* In ventum enim verba proferre est otiosa dicere. Nam sæpe dum ab otiosis verbis nequaquam lingua compescitur, ad temeritatem quoque stultæ

increpationis effrenatur. Quibusdam enim ruinæ suæ gradibus desidiosa mens (b) in foveam lapsus impellitur. Nam dum otiosa verba cavere negligimus, ad noxia pervenimus, ut prius loqui aliena libeat, et postmodum detractionibus eorum vitam, de quibus loquitur, lingua mordeat, quandoque autem usque ad apertas contumelias erumpat. Hinc (c) irarum seminantur stimuli, oriuntur rixæ, accenduntur facies odiorum, pax tota exstinguitur cordium. Unde bene per Salomonem dicitur : *Qui dimittit aquam caput est jurgiorum* (Prov. xii, 14). Aquam quippe dimittere est linguam in fluxum eloquii relaxare. Quo contra et in bonam partem asserit, dicens : *Aqua profunda, verba ex ore viri* (Prov. xviii, 4). Qui ergo dimittit aquam, caput est jurgiorum, quia qui linguam non refrenat, concordiam dissipat. Unde e diverso scriptum est : *Qui imponit stulto silentium, iras mitigat* (Prov. xvi, 10).

[Vet. XVI.] 58. *Multiloquii mala. Otiosum verbum.* — Quia autem multiloquio quisque serviens rectitudinem justitiæ tenere non possit, testatur Propheta, quia ait : *Vir linguosus non dirigetur super terram* (Psal. cxxxix, 12). Hinc Salomon iterum ait : *In multiloquio peccatum non deerit* (Prov. x, 19). Hinc Isaias dicit : (d) *Cultus justitiæ silentium* (Isai. lxxii, 17), videlicet indicans quia mentis justitia desolatur, quando ab immoderata locutione non parcitur. Hinc Jacobus dicit : *Si quis putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio* (Jac. i, 26). Hinc iterum ait : *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum* (Ibid., 19). (e) Hinc iterum adjungit : *Lingua inquietum malum, plenus veneno mortifero* (Jac. iii, 8). Hinc per semetipsam nos Veritas admonet, dicens : *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (Matth. xii, 36). Otiosum quippe verbum est quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. Si ergo ratio de otioso sermone exigitur, pensandum valde est quæ pœna illud multiloquium sequatur, in quo etiam per superbiæ verba peccatur.

59. *Sine silentii censura mens tota palet hosti.* — Sciendum quoque est quod ab omni rectitudinis statu depereunt, qui per noxia verba dilabuntur. Humana etenim mens, aquæ more, et circumclusa ad superiora colligimur, quia illud repetit unde descendit ; et relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur. Unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium exterius sparsa, vim intime considerationis amittit. Totam se igitur insidiantis hostis vulneribus detegit, quia nulla se munitione custodiæ circumcludit. Unde scriptum est : *Sicut*

(a) Vindoc., Bellov. et plurimi, *mundus in se esse*.

(b) 2 Compend., *in foveam lapsa impellitur*. (temet. et Corb. Germ., *in foveam lapsus impellitur*.)

(c) Deest *irarum* in Bellov., Corb. Germ. et plurimis Mss.

(d) Gemet., *Custos justitiæ sil.* Vox Hebraica *habedah* significat *cultum, servitutem, opus*. Utiq. *habed* etiam *custos*, pro secunda lect.

(e) In Edit. additur : *et tardus ad iram*, quæ nec in Mss. sunt, nec ad rem pertinent.

lens, et absque murorum ambitu, ita vir qui non loquendo cohibere spiritum suum (Prov. xxv, ia enim murum silentii non habet, patet inculis civitas mentis; et cum se per verba expressam ejicit, apertam se adversario ostendit, tanto ille sine labore superat, quanto et hæc quæ vincitur, contra semetipsam per multiloquium pugnât.

silentii immoderati incommoda. — Sed inter hæc im est quia cum pavore nimio a locutione gemur, interdum plus quam necesse est intra silentii coarctamur; et dum linguæ vitia inagimus, occulte deterioribus implicamur. Nam dum ab eloquio immoderate compescimur, multiloquium in corde toleramus, ut eo plus iones in mente ferveant, quo illas violentia a indiscreti silentii angustat; et plerumque illius diffuunt, quanto se esse securiores aestiquia foris a reprehensoribus non videntur. mens nonnunquam in superbiam tollitur, eosque quæquentes audit quasi infirmos conspiciat. Cum corporis claudit, quantum se vitiis superbiendo non agnoscit. Linguam etenim premit, cogit erigit; et cum se per negligentiam minime erat, tanto apud se cunctos liberius, quanto et us accusat. [Vet. XXVI.] Plerumque autem taciti cum nonnulla injusta patiuntur, eo in am dolorem prodeunt, quo ea quæ sustinent quantur. Nam si illatas molestias lingua transdiceret, a conscientia dolor emanaret. Vulnera lausa plus cruciant, (a) quia cum putredo, quæ ecus fervet, ejicitur, ad salutem dolor aperitur. Cique nimis taciti dum quorundam mala respiciunt et tamen in silentio 241 linguam premunt,

additur in 2 Compend, quam aperta.

A quasi conspectis vulneribus usum medicaminis subtrahunt. Eo enim mortis auctores fiunt, quo virus quod poterant ejicere loquendo noluerunt. Unde et immoderatum silentium si in culpa non esset, propheta non diceret: *Vae mihi quia tacui* (Isai. vi, 5).

61. *Lingua per disciplinam retineatur, et ex necessitate laxetur.* — Quid ergo inter hæc, nisi studiosè lingua sub magni moderaminis libratione frenanda est, non insolubiliter obliganda, ne aut laxata in vitium defluat, aut restricta etiam ab utilitate torpescat? Hinc namque per quemdam dicitur: *Sapientis tacebit usque ad tempus* (Eccli. xx, 7), ut nimirum cum opportunum considerat, postposita censura silentii, loquendo quæ congruunt, in usum se utilitatis impendat. Hinc Salomon ait: *Tempus tacendi, et tempus loquendi* (Eccli. iii, 7). Discrete quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora, ne aut cum restringi 242 lingua debet, per verba se inutiliter solvat; aut cum loqui utiliter potest, semetipsam pigre restringat. Quod bene Psalmista considerans brevi postulatione complexus est dicens: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis* (Psal. cxlix, 3). Ostium namque aperitur et clauditur. Qui ergo ori suo nequaquam ponit obstaculum, sed ostium petiit, aperte docuit quod et per disciplinam retineri lingua debeat, et ex necessitate laxari, quatenus os discretum et congruo tempore vox aperiat, et rursum congruo taciturnitas claudat. Quod quia vel amici beati Job, vel omnes hæretici, quorum hi speciem tenent, servare nesciunt, in ventum verba proferre perhibentur, quia nimirum dicta quæ discretionis pondus non solidat aura levitatis portat.

LIBER OCTAVUS.

nam capitis sexti partem, a 27 versu, et cum septimo totum octavum, enarrat. In hac enarratione a versu 11 capitis octavi ad finem usque, de hypocrisis vitio copiose verit.

CAPUT PRIMUM.

1. *Job humilitas et amor in persecutores. Quo charitas erga hæreticos adumbratur.* — Præter jam libello tractavimus quod beatus Job vim humilitatis suæ innotescit, dicens:

vi, vers. 27. — *Super pupillum irruiis, et subvertimini amicum vestrum.*

atque namque infirmitatis se perpenderit insinuat, pupillum vocat; quia vero ab amore recedere læsa charitas nescit, et subverti velle se querit tamen amicum se esse testatur. Cujus verba e jam diximus, sicut eidem specialiter congruunt, non per hæc ex prophetico spiritu etiam sensus fidelis populi, ex voce Ecclesiæ universalis,

D exprimatur, qui hæreticorum contrarietatem tolerans, et infirmum se per humilitatem conspiciat, et tamen a servandæ dilectionis magnitudine non recedit. Sanctæ quippe Ecclesiæ populus, quia mortui patris est filius, pupillus non incongrue dicitur; cuius resurgentis vitam jam quidem per fidem sequitur, sed necdum per speciem contemplatur. Super pupillum vero hæretici irruunt, cum humilitatem fidelis populi importunis falsisque allegationibus affligunt. Et tamen amicus est quem nituntur evertere, quia fidelis Dei populus ipsos quoque (a) quos persequentes tolerat amando non desinit ad veritatem vocare. Sed inter hæc sciendum est quia sancti viri nec sustinere falsa per infirmitatem metuunt, nec læsi unquam a veritate conticescunt. Unde subditur:

Norman., Germ. et quidam Editi, quos persequendo tolerat.

CAPUT II.

VERS. 28. — *Verumtamen quod cœpistis explete; præbe-
bele aurem et videte an mentiar.*

2. *Charitati veræ contra adversarios adesse debent
patientia et benignitas.* — Quia enim adversa perpeti
non timet, dicat: *Verumtamen quod cœpistis, explete.*
Quia vero ipsis suis persecutoribus veritatis prædi-
camenta non subtrahit, adjungat: *Præbebe aurem, et
videte an mentiar.* Ac si aperte diceret: Nec ante
illatas molestias trepido, nec ingratis auditoribus
correctionis adjutoria abscondo, quia et malis pres-
sus exerceor, et ipsis meis persecutoribus 242 le-
nigne impensus cresco. Mens quippe sanctorum in
hoc tentationum prælio et munita patientiæ clypeo, et
gladiis amoris accincta, ad perferenda mala sumit
fortitudinem, et ad rependenda bona (a) exerit beni-
gnitatem, quatenus et odiorum tela potenter excipiat,
et amoris jacula valenter reddat. Nequaquam quippe
ad bella armatus pergit (b) qui aut clypeum sumens,
gladiis non utitur, aut utens gladiis clypeo non mu-
nitus. Unde et miles Dei, adversitatis bello deprehen-
sus, et scutum patientiæ debet anteferre, ne pereat;
et ad prædicandum promptus amoris inferre jacula,
ut vincat. Cujus armaturæ summam Paulus breviter
insinuat, dicens: *Charitas patiens est, benigna est*
(1 Cor. xiii, 4). Cum vero unum ex utroque defuerit,
charitas non est, si, videlicet, malos aut absque be-
nignitate tolerans, non amat, aut rursum, sese sine
patientia exhibens, negligit tolerare quos amat. Ut
ergo a nobis charitas vera teneatur, necesse est
quatenus et benignitati patientia, et rursum patienti-
æ benignitas suffragetur, ut magnum quoddam in
corde nostro ædificium construens, et benignitatis
arcem patientia solidet, et patientiæ fundata ædificia
benignitas exornet. Beatus igitur Job promptus ad
patientiam dicat: *Verumtamen quod cœpistis, explete;*
benignitate præditus adjungat: *Præbebe aurem, et
videte an mentiar.*

3. *Ecclesia errantes studet rationibus revocare.* —
Quia vero sancta Ecclesia ex magisterio humilitatis
instituta, recta quæ errantibus dicit, non quasi ex
auctoritate præcipit, sed ex ratione persuadet, bene
nunc dicitur: *Videte, an mentiar.* Ac si aperte dicat:
Ea quæ assero nequaquam mihi ex auctoritate cre-
dite, sed an vera sint ex ratione pensate. Quæ et si
quando dicit quod ratione comprehendere non valet,
ne de occultis humana ratio quæri debeat, rationabi-
liter suadet. Sed sæpe hæretici, dum occasionem ra-
tiorationis accipiunt, ad jurgia contentionis effren-
antur. Unde et apte mox subditur:

CAPUT III.

VERS. 29. — 342 *Respondete, quæso, absque con-
tentione.*

4. *Hæretici rixas, non rationes exquirunt.* — Neque

(a) Editi habent, *exerceat pro exerit*, quod in omnibus
nostris Mss. reperitur.

(b) In Vindocin. et Corb. Germ., legitur simpliciter,
qui clypeum sumens gladiis non utitur. Unde.

(c) Hic in varia abeunt Mss. Corb. Germ. et
1 Compend. habent: *dum diversis suis auditoribus
sententiam.* 1 Vindoc. : *dum diu auditoris sui senten-*

A enim hæretici inquisitionibus suis veritatem conan-
tur assequi, sed victores videri. Cumque foris ostendi
sapientes appetunt, intus per stultitiam elationis suæ
vinculis ligantur. Unde fit ut contentionum certamina
exquirant, et de Deo, qui pax nostra est, loqui paci-
fice nesciant, atque ex pacis negotio rixæ inventores
fiant. Quibus bene per Paulum dicitur: *Si quis autem
videtur esse contentiosus, nos talem consuetudinem non
habemus, neque Ecclesia Dei* (1 Cor. xi, 16). Recte
autem subditur:

CAPUT VI.

IBID. — *Et loquentes id quod justum est, judicate.*

5. *Nil inconsulte loquendum.* — Is namque qui lo-
quitur, (c) dum de verbis suis auditoris sententiam
expectat, quasi ejus judicio supponitur a quo audi-
tur. Qui igitur in dictis suis reprobari metuit, ipse
prius debet examinare quod dicit, quatenus inter cor
et linguam æquus quidam discretusque arbiter sedeat,
subtiliter pensans, si recta verba cor offerat, quæ,
utiliter suscipiens, ad auditorum judicium lingua
perducatur. Beatus igitur Job sua contra amicos agens,
sed contra hæreticos nostra denuntians, præcipitatio-
nem loquentium reprehendat, atque ad eorum men-
tem verba colligat, dicens: *Loquentes id quod justum
est, judicate.* Ac si aperte diceret: (d) Si in eo quod
ad nos egressum locutionis exitis, reprehendi non
vultis, intus justitiæ libram tenete, ut tanto foris quod
dicitur ex veritatis pondere placeat, quanto hoc in-
terius trutina discretionis pensat. Et quia hi erga
aliena dicta rectum judicium exerunt, qui judicare
prius propria sciunt, postquam dixit, *Loquente il-
C quod justum est, judicate*, apte mox subdit:

CAPUT V.

VERS. 30. — *Et non invenietis in lingua mea iniqui-
tatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.*

6. *Dictorum suorum censor rectius judicat de alie-
nis. Prius falsa refellenda, quam vera doceantur.* —
Ac si aperte diceret: Si subtilius vestra perpenditis,
verius aliena pensatis, et cum rectum cœperit esse
quod dicitis, justum cognoscetis quod auditis. Nequa-
quam quippe mea vobis lingua stultitiam resonat, si
a vestra conscientia non procedat. Sic sancta Eccle-
sia studet prius assertiones hostium falsas ostendere,
et tunc prædicamenta veritatis aperire, quia cum
recta se tenere æstimant, recta quæ audiunt contu-
maciter impugnant. Ante ergo necesse est ut erro-
rem suum hæretici sentiant, (e) ne audita veritati
contradicant, quia et camporum sentes si arator vo-
meris scissione non eruit, terra accepta semina in
segetem non producit; et cum putredinem medius
vulneris apertione non ejicit, nequaquam in loco pu-
tredinis sana caro coalescit. Prius ergo perversa de-
struens, dicat: *Loquentes id quod justum est judicate;*
post autem recta insinuans, adjungat: *Et non inve-*

tiam. 2: *dum de verbis suis auditoribus.* Colb. Reg.,
Germ., *dum verbis suis auditoris.*

(d) 1 Compend., *si in eo quod ad nos per egressum
locutionis ejicitur.*

(e) Ebroid., *ne audita veritate contradicant.* Corb.
Germ., *ne audita veritatis.*

nielis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit. [Vel. III.] Solent autem hæretici alia aperte dicere, (a) alia in occultis tenere. Per linguam quippe aperta locutio, per fauces vero occulta tractatio designatur.

7. *Ecclesia non alia aperte profert, alia celat, hæreticorum more.* — Sanctæ ergo Ecclesiæ nec in lingua iniquitas, nec stultitia in faucibus resonat, quia ea quæ per publicam locutionem prædicat, etiam per intimam fidem servat; nec in aperto aliud docet, atque in occultis aliud retinet, sed et quod sentit 244 loquendo (b) ejicit, et quod loquitur vivendo custodit; ac de sapientiæ supernæ convivio quidquid per linguam prædicationis (c) emanat, hoc per fauces tacitæ expectationis degustat. Sed beatus Job unum scilicet membrum universalis Ecclesiæ, sua insinuans, atque electorum omnium corda manifestans, omne quod sentit aperiat, ut mentis ejus rectitudinem attestatio locutionis innolescat. Sequitur:

CAPUT VI [Vel. IV, Rec. III].

CAP. VII, VERS. 1. — *Militia est vita hominis super terram.*

8. *Vita nostra, et militia et tentatio eodem sensu. Ipsa sibi tentatio est.* — Hoc in loco translatione veteri nequaquam militia vita hominis, sed tentatio vocatur. Sed si utriusque verbi sensus aspicitur, diversum quidem est quod exterius resonat, sed unum eundemque concorditer intellectum format. Quid enim nisi pugna contra malignos spiritus, nomine tentationis exprimitur? Et quid appellatione militiæ, nisi contra hostes exercitium designatur? Tentatio itaque ipsa militia est, quia dum contra malignorum spirituum insidias vigilat, in bellorum procinctu procul dubio exsudat. Notandum vero, quod hæc eadem vita hominis non tentationem habere dicitur, sed ipsa tentatio esse perhibetur. Sponte quippe a statu conditionis lapsa, et corruptionis suæ putredini subdita, dum sibi ex semetipsa molestias gignit, hoc est jam facta quod tolerat. Quia enim statum (d) mentis inclinata deseruit, quid in se nisi motum varietatis invenit? Unde nunc etsi ad summa appetenda se erigit, mutabilitatis lubricæ impulsu protinus ad semetipsam cadit. Vult in contemplatione stare, sed non valet. Cogitationis gressum figere nititur, sed infirmitatis suæ lapsibus enervatur. Quæ nimirum mutabilitatis suæ onera quia volens expetiit, nolens portat. Quietus homo possidere carnem potuit, si bene ab auctore conditus, possideri voluisset. Cumque se erigere contra conditorem studuit, in semetipso protinus carnis contumeliam invenit. Sed quia cum culpa simul ab origine etiam pœna propagatur, inserto infirmitatis vitio nascimur, et quasi nobiscum hostem deducimus, quem cum labore superamus. Ipsa ergo hominis vita tentatio est, cui ex semetipsa nascitur unde perimatur. Quæ etsi semper ex virtute succidit, quod ex infirmitate generat, semper

tamen ex infirmitate generat, quod ex virtute succidat.

9. *Quot modis tentemur; qui tentationi uni succedat altera.* — Sic itaque humana vita tentatio est, ut etsi jam ab iniquitatis perpetratione compescitur, in ipsis tamen bonis operibus, modo malorum memoria, modo seductionis caligine, modo intentionis suæ interruptione fuscetur. Alius namque a luxuria carnem jam refrenat, sed tamen adhuc luxuriæ phantasmata tolerat, quia quæ volens fecit, horum invitus meminit, et pœnam sustinet, quod voluptatem putavit. Quia vero ad devictam culpam retrahi metuit, ventrem miræ abstinentiæ (e) vigore restringit, vultusque ex abstinentia pallescit; cumque in facie pallor aspicitur, reverenda ab hominibus vita laudatur; moxque inanis gloria ab abstinentis animum cum verbis favoris venit, quam concussa mens dum subicere non valet, eum per quem venerat tergere a facie pallorem quærit; sicque fit ut, infirmitatis nexibus ligata, aut pallorem abstinentiæ fugiens, iterum per alimenta subdi luxuriæ 245 metuat, aut, impulsus luxuriæ per abstinentiam superans, pallorem suum inani gloriæ militare pertimescat. Alius, lapsum superbiæ superans, toto jam desiderio statum humilitatis apprehendit; cumque superbientes quosdam usque ad oppressionem innocentium erumpere conspiciat, zeli excitatione succensus, postponere aliquatenus cogitur quod decrevit, vim rectitudinis exerit, pravisque non mansuetudine, sed auctoritate contradicit. Unde plerumque fit ut aut humilitatis studio zelum rectitudinis deserat, aut rursum zelo rectitudinis turbet humilitatis studium quod tenebat. Cumque servari simul et zeli auctoritas, et propositionis humilitas (f) vix possit, sibimetipsi homo ex perturbatione incognitus redditur, ita ut vehementer ambigat, ne apud seductum animum aut superbia se auctoritatem zeli insinuet, aut torpor pavidus humilitatem fingat. Alius, quanta sit fallaciæ culpa considerans, munire se arce veritatis decernit, ut ex ore jam falsus sermo non prodeat, seseque funditus a mendacii transgressione disjungat. Sed fit plerumque ut cum verum dicitur, vita proximi gravetur; cumque ingerere alteri læsionem metuit, ad hoc quod dudum presserat fallaciæ vitium, quasi ex studio pietatis redit; sicque fit ut etsi malitia mentem non teneat, in ea tamen veritatis radium umbra mendacii obscuret. Unde et sæpe quia percontatus quisque conticescere non valet, aut, falsum dicens, suam mentem trucidat, aut, vera loquens, proximi vitam gravat. Alius, amore conditoris sui excitatus, a terrenis cogitationibus mentem curat assidua oratione suspendere, atque hanc in secreta quietis intimæ securitate collocare; sed in ipso suæ orationis ascensu, dum elevari ad infimis nititur, infimorum phantasmate reverberatur: atque ad intuendam lucem mentis oculus tendi-

(a) Ita Mss. At Editi, *alia occulte.*

(b) In Excusis *docet*; optimi sensus lectio, et in Mss. incognita.

(c) Gemet., *seminat.*

(d) Gem., *mens inclinata deserit.*

(e) Ebroio., *abstinentiæ rigores restringit.*

(f) Ita Bellov., Norm., 2 Compend. et nonnulli. In Editis et quibusdam Mss., *et propositionis humilitas non possit.* In Corb. Germ., non est particula negans aut vix.

tur, sed ex corporeo usu, surgentibus rerum terrenarum imaginibus, obscuratur. Unde fit plerumque ut intendentis animus, ipsa sua infirmitate fatigatus, aut, orationem deserens, desidia torpeat, aut, si diu in oratione permanserit, ante oculos ejus (a) obortarum imaginum caligo densescat.

[Vet. V.] 10. *Ex occasione virtutum deterius aliquando ruimus.* — Bene ergo dicitur: *Tentatio est vita hominis super terram*, quando ibi quoque reatum descensionis invenit, ubi se provectum comprehendere ascensionis putavit; et inde mens confunditur, unde surgere a confusione nitebatur, ut per hoc ad semetipsam diverberata redeat, per quod semetipsam jam collecta et coadunata transibat. Iste, ab eruditione divinæ legis alienus, ignorantia sua deprimitur, ne quid obtinendæ salutis operetur. Ille divinæ legis scientia præditus, dum sibi præ cæteris gaudet intellectum suppetere, quia privato gaudio exultat, percepti intellectus in se munera dissipat; et inde in judicio cæteris deterior exhibetur, unde clarior cæteris ad tempus ostenditur. Hunc quia virtutum dona non sublevant, etiam viam simplicem rectitudinis declinat; et velut extraneum se a cœlesti munere deputans, quasi eo securius prava agit, quo superni doni sublimia munera non percepit. Illum prophetiæ spiritus replet, ad præscientiam sublevat, eique ventura quæque jam præsentia ostendit. Sed dum sæpe et 246 in multis super semetipsum tollitur, ut futura veraciter contempletur, mens, in sui confidentiam deducta, eum qui haberi semper non potest semper sibi adesse prophetiæ spiritum æstimat; cumque omne quod senserit prophetiam putat, quia sibi hanc et cum non habet tribuit, et in quantum habere potuit amittit. Sicque fit ut inde post (b) aliorum merita tristis redeat, unde æstimatione omnium lætus præibat. *Tentatio est ergo vita hominis super terram*, quæ aut aliena a virtutibus ad cœleste præmium surgere non valet, aut ditata donis spiritalibus aliquando deterius ex occasione virtutum ruit.

[Vet. VI.] 11. *Vita nostra militia, quia ut hæc, crescendo decrescit ac finitur.* — Quia autem paulo superius hoc esse tentationem quod militiam diximus, sciendum summopere est quod quiddam nobis appellatione militiæ amplius quam nomine tentationis innuitur. Hoc namque nostro intellectui expressione militiæ augetur, quod nimirum per militiam ad finem quotidie tenditur; cumque per ordinem militiæ locus crescit, tota simul hominum militia deficit. *Militia ergo est vita hominis super terram*, quia et, sicut superius diximus (Lib. VII, n. 31), unusquisque dum quotidie ad vitæ terminum per temporum augmenta tendit, augendo vitam, vivere desinit. Dies quippe expectat ut veniant; sed cum ad augmentum vitæ veniunt, jam ab augmento vitæ subtrahun-

tur, quia et itinerantis gressus dum in anteriora proficit, quod restat iter decrescit. Vita ergo nostra militia est, quæ quo ad augmentum ducitur, eo ut non sit finitur. Bene igitur dicitur: *Militia est vita hominis super terram*, quia dum per spatia temporum crescere appetit (c) ab eodem spatio, quod pendendo colligit, crescendo pertransit. Unde apte quoque ipse militiæ cursus exprimitur, cum protinus subinfertur:

CAPUT VII.

IBID. — *Et sicut dies mercenarii dies ejus.*

12. *Electus, mercenarii instar, dies suos cito evolvi optat. In alieno laborat. Curat ne ullus dies vacuus labatur ab opere.* — Dies suos mercenarius evolvi citius exoptat, ut ad laboris sui præmium sine tarditate perveniat. Dies itaque hominis vera et æterna sapientis recte mercenarii diebus comparantur, quia præsentem vitam, viam non patriam, militiam non palmam deputat; et eo se abesse longius a præmio conspiciat, quo tardius ad finem venit. Considerandum quoque est quod mercenarius in alienis laboribus exsudat, sed tamen sibi præmium proprium præparat. Voce autem Redemptoris nostri dicitur: *Regnum meum non est de hoc mundo* (Joan. XVIII, 36). Omnes ergo qui, spe cœlestium præditi, exercitio vitæ præsentis alterimur, in alieno laboramus. Nam sæpe et reprobis servire cogimur, mundo quæ mundi sunt reddere courclamur; et alieno quidem labore fatigamur, sed tamen præmia nostra percipimus; et per hoc pervenimus ad propria, quod pure ministramus aliena. Quo contra quibusdam Veritas dicit: *Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis (d) dabit vobis* (Luc. XVI, 12)? [Vet. VII.] Sciendum quoque est quod mercenarius sollicite curat inspicere ne unquam dies vacuus labatur ab opere, et expectatus finis temporis ne inanis veniat ad remunerationem. In laboris namque studio conspiciat quid percipere in tempore remunerationis possit. Nam cum opus crescit, præmii fiducia proficit; cum vero opus torpuerit, spes a remuneratione 247 lassescit. Unde et electus quisque vitam suam quasi mercenarii dies pensans, tanto fidentius spe tendit ad præmium, quanto nunc robustius perdurat ad laboris incrementum; qui sit decursus præsentis temporis pensat, dies cum operibus numerat, ne a labore vacua transeant vitæ momenta formidat; adversis gaudet, passione reficitur, mœrore refovetur, quia subsequenti vitæ præmiis tanto se remunerari largius conspiciat, quanto pro amore illius quotidianis se mortibus verius impendit. Hinc namque est quod oives supernæ patriæ conditori ejus Psalmistæ vocibus dicunt: *Propter te morte afficimur tota die* (Psal. XLIII, 22) Hinc Paulus ait: *Quotidie morior propter vestram gloriam, fratres* (I Cor. XVI, 31). Hinc iterum

(a) Vindoc., Corb. Germ., *occultarum imag. caligo desistat.*

(b) Quatuor Mss. Anglic., *ut inde post ad aliorum merita.* Legitur etiam ad in Lyrano et Bigot.; in Uticensi vero recentiori manu additum est.

Ita Turon., Longip., Norman., Anglic. et alii Mss.

At recent. Editi, *ad eorum spatium quod perdendo, etc.* In Gemet., pro *quod perdendo*, legitur *quod perpendendo.*

(d) Coc. et alii deinceps Ed., *quis credit.* Astipulantur nonnulli Mss., sed non potiores.

dicit: *Ob quam causam hæc patior, sed non confundor; scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem* (II Tim. 1, 12). Sancti igitur viri quot labores nunc veritati commendantes exhibent, tot jam remunerationis suæ pignora intra spei cubiculum clausa tenent. * Sed gravis nunc sentitur æstus in opere, ut quandoque refrigerium percipiatur ex quiete. Unde et apte mox subditur:

CAPUT VIII [Rec. IV].

VERS. 2, 3. — *Sicut servus desiderat umbram, et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, sic et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi.*

13. *Requiem æternam desiderat. Servus est, non liber, quoad corruptioni subjacet.* — Umbram quippe servo desiderare est post tentationis æstum, sudoremque operis, æterni refrigerii requiem querere. Hanc namque umbram servus ille desideraverat qui dicebat: *Sitivit anima mea ad Deum vivum; quando veniam, et parebo ante faciem Dei* (Psal. xli, 3) ? Et rursum: *Heu me! quod incolatus meus prolongatus est* (Psal. cxix, 5). Qui quasi a labore ^b acri æstum fugiens, atque ad obtinendam requiem refrigerii tegmen querens, iterum dicit: *Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei* (Psal. xli, 5). Hanc umbram comprehendere Paulus anhelabat, desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse (Philip. 1, 23). Ad hanc umbram ex desiderii jam perfectione pervenerant qui dicebant: *Nos qui portavimus pondus diei et æstus* (Matth. xx, 12). Bene autem qui desiderare umbram dicitur, servus vocatur, quia electus quisque quousque infirmitatis conditione constringitur, sub dominantis corruptionis iugo, quasi sub æstus anxietate retinetur. Qui nimirum cum corruptione exutus fuerit, tunc sibi metipsi liber et tranquillus innotescit. Unde et recte etiam per Paulum dicitur: *Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei* (Rom. viii, 21). Electos enim nunc pœna corruptionis aggravat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat; et quantum ad præsentis necessitatis pondera nunc in Dei filiis de libertate nihil ostenditur, tantum vero ad subsequentis libertatis gloriam, tunc in Dei famulis de servitute nihil apparebit. Creatura ergo, servitute corruptionis exuta, et dignitate libertatis accepta, in filiorum Dei gloriam vertitur, quia, unita Deo per spiritum, quasi hoc ipsum quod creatura est transisse ac subegisse declaratur. Sed qui adhuc umbram desiderat servus est, quia quousque æstum tentationum tolerat, jugum miseræ conditionis portat. Ubi apte subditur: *Et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui.*

248 [Rec. V.] 14. *Electorum labor intuitu mercedis levatur.* — Mercenarius etenim cum facienda opera

* Vindoc. et Corb. Germ., *ut cum gravis nunc sentitur æstus in opere, quandoque refrigerium percipiatur ea quiete.* Plerique Mss., quibus adhæremus, habent *sed gravis, non sed gravius*, ut legitur in Edit.

^b Ita Vindoc., Compend., Norm., etc., cum in Editis recent. legatur, *qui quasi a labore agri.*

A conspicit, mentem protinus ex longinquitate et pondere laboris addicit; cum vero lassescentem animum ad considerandum operis præmium revocat, vigorem mox animi ad exercitium laboris reformat, et quod grave perpendit ex opere, leve existimat ex remuneratione. Sic sic electi quique cum mundi hujus adversa patiuntur, cum honestatis contumelias, rerum damna, cruciatus corporis tolerant, esse gravia quibus exercentur pensant, sed cum mentis oculos ad æternæ patriæ considerationem tendunt, ex comparatione præmii, quam sit leve quod patiuntur inveniunt. Quod enim valde esse importabile ex dolore ostenditur, consideratione provida ex remuneratione levigatur. Hinc est quod Paulus semper se ipso robustior contra adversa erigitur, quia nimirum finem sui operis sicut mercenarius præstolatur. Grave namque quod sustinet æstimat, sed leve hoc per præmii considerationem pensat. Ipse quippe quam sit grave quod patitur indicat (II Cor. xi, 23), qui in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter se fuisse testatur; qui a Judæis quinquies quadragenas una minus accepit, qui ter virgis cæsus, semel lapidatus est, ter naufragium passus, nocte et die in profundo maris fuit; qui pericula fluminum, latronum, ex genere, ex gentibus, in civitate, in solitudine, in mari, in falsis fratribus pertulit; qui in labore et ærumna, in jejuniis multis, in fame et siti, in frigore et nuditate laboravit; qui foris pugnans, intus timores sustinuit; qui ultra vires gravatum se asserit, dicens: *Supra modum gravatissimus, supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere* (II Cor. 1, 8). Sed quomodo remunerationis linteo sudores tanto laboris tergat, ipse denuntiat, dicens: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ relevabitur in nobis* (Rom. viii, 18). Finem itaque operis quasi mercenarius præstolatur qui, dum pro vectum remunerationis considerat, vile existimat quod pene deficiens laborat. Aptè autem subditur: *Si et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi.*

15. *Electis sunt menses vacui, et noctes laboriosæ, patientibus inopiam et adversa, ac præmium necdum tenentibus.* — Electi quippe conditori rerum serviunt, et sæpe rerum inopia coangustantur; per amorem Deo inhærent, et tamen vitæ præsentis subsidiis egent. Qui igitur per actiones suas præsentia non quærent, a mundi compendiis menses vacuos ducunt. Noctes quoque laboriosas tolerant, quia adversitatum tenebras non solum usque ad inopiam, sed sæpe usque ad corporis cruciatum portant. * Despectum namque egestatemque perpeti laboriosum bonis mentibus non est; sed cum usque ad afflictionem carnis adversitas vertitur, labor procul dubio ex dolore sentitur. [Vet. VIII.] Potest etiam non inconvenienter intelligi quod sanctus quisque menses va-

* Norman. et Vindoc., *cum honestatis contumelias.* Bellov., *cum inhonestatis contumelias.*

^d Norm., Bellovac., Germ., *ad superventuram gloriam.*

* Gussanv., *despectum namque esse, nullis faventibus* Mss.

cuos sicut mercenarius ducit, quia laborem jam sustinet, sed præmium necdum tenet; hoc tolerat, illud exspectat. Noctes vero laboriosas enumerat, quia adversitates sibi præsentis temporis sese in virtutibus exercendo coacervat. Nam si proficere in mente non appetit, minus fortasse aspera quæ mundi sunt sentit.

16. *Ecclesia in membris infirmis menses vacuos, in fortibus noctes laboriosas habet. Labor pro sæculo inanis ex fine dignoscitur.*— Quæ tamen sententia si ad vocem sanctæ **249** Ecclesiæ ducitur, intellectus ejus paulo subtilius indagatur. Ipsa quippe vacuos menses habet, ^a quæ in infirmis suis membris terrenas actiones absque vitæ præmio defluentes sustinet. Ipsa noctes laboriosas enumerat, quæ in membris fortibus multiplices tribulationes portat. In hac etenim vita quædam laboriosa sunt, quædam vacua, quædam vero vacua simul et laboriosa. Amore quippe conditoris præsentis vitæ tribulationis exerceri laboriosum quidem est, sed vacuum non est. Amore autem sæculi voluptatibus solvi vacuum quidem est, sed non laboriosum. Amore vero ejusdem sæculi adversa aliqua perpeti et vacuum simul est et laboriosum, quia et ex adversitate mens afficitur, et renumerationis præmio non repletur. In his itaque sancta Ecclesia qui in eam positi adhuc voluptatibus defluunt, et proinde fructu boni operis non ditantur, menses vacuos ducit, quia vitæ tempora sine retributionis munere expendit. In his vero qui, æternis desideriis dediti mundi hujus adversa patiuntur, laboriosas noctes enumerat, quia tribulationem tenebras quasi in caligine vitæ præsentis portat. In his autem qui et transeuntem mundum diligunt, et tamen ejus contrarietate fatigantur, simul menses vacuos et noctes laboriosas tolerat, quia eorum vitam et retributio subsequens nulla remunerat, et præsens tribulatio angustat. Recte autem nequaquam dies, sed in eis menses vacuos habere se perhibet. Mensium quippe nomine dierum collectio et summa signatur. Per diem ergo unaquæque actio exprimitur, per menses autem actionum finis innuitur. Et sæpe cum in hoc mundo aliquid agimus, intenta spei alacritate suspensi, hoc ipsum quod agimus vacuum non putamus; sed postquam ad actionum terminum pervenimus, non obtinentes quæ appetimus, laborasse nos in vacuum dolemus. Non solum igitur dies, sed et menses vacuos ducimus, cum nos in terrenis actionibus sine fructu laborasse, non ex actionum principio, sed fine pensamus. Cum enim labores nostros adversitas sequitur, quasi vitæ nostræ vacui menses arguuntur, quia ex completionem actionum agnoscitur quam frustra in actionibus sudabatur.

17. *De inani hoc labore Ecclesia ingemiscit.*— Sed quia in sacro eloquio nonnunquam nox pro ignorantia ponitur, Paulo attestante, qui venturam vitam scientibus discipulis dicit: *Omnes vos filii lucis estis,*

^a Gemet., quæ in infirmis suis terrenas. 2 Vindoc., quæ in infirmitate sua.

^b Vindoc. et Corb., modos.

A *et filii diei; non sumus noctis neque tenebrarum* (1 Thess. v, 5); quibus præmisit: *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat* (Ibid., 4); potest hoc in loco ex eorum persona vox sanctæ Ecclesiæ accipi, qui post ignorantie suæ caliginem ad amorem rectitudinis redeunt, et, veritatis radiis illustrati, fletibus diluunt quod erraverunt. Illuminatus etenim quisque respicit quam turpe fuerit quod præsentis vitæ amore laboravit. [Vet. IX.] In eis ergo sancta Ecclesia, in quibus ad vitam revertitur laborem suum æstuanti servo et desideranti finem mercenario comparat, dicens: *Sicut servus desiderat umbram et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui: sic et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi.* In comparatione etenim duo sunt quæ præmisit; in expressione etiam fatigationis duo protinus subdidit. Ad æstantem quippe menses vacuos reddidit, quia quo magis æternum **250** refrigerium quæritur, eo magis conspicitur quam vacue pro vita ista laboratur. Ad præstolantem vero laboriosas noctes subintulit, quia quo magis ex termino operis præmium quod assequamur inspicimus, eo magis ingemiscimus diu nos nescisse quod quærimus. Unde et ipsa pœnitentis cura vigilanter exprimitur, ut laboriosas noctes enumerasse diceretur, quia quanto verius ad Deum revertimur, tanto subtilius labores, quos per ignorantiam in hoc mundo pertulimus, dolendo pensamus. Nam quo unicuique plus dulce fit quod de æternis desiderat, eo ei magis grave ostenditur quod pro præsentium amore tolerabat. Si vero ad solam historiam sequentia verba pensantur, per hæc procul dubio animus dolentis exprimitur qualiter per diversos ^b motus desiderii, mœstitia impellente, variatur. Nam subditur:

CAPUT IX.

VERS. 4. — *Si dormiero, dicam: c Quando surgam? et rursum exspectabo vesperam.*

18. *Dolens præsentia despicit, exspectat futura.*— In nocte quippe dies quæritur, in die vespera desideratur, quia nimirum dolor non permittit placere quæ adsunt; cumque mentem per experimentum præsentium afficit, semper hanc quasi consolante desiderio ad alia per expectationem tendit. Sed quia et afflicta mens per appetitum ducitur, et tamen dolor ejus etiam seductus desideriis non finitur, recte subjungitur, — *Ibid.: — Replebor doloribus usque ad tenebras.* Causa autem ejusdem doloris exprimitur, cum protinus subinfertur:

CAPUT X [Rec. VI].

VERS. 5. — *Induta est caro mea putredine, et sordibus pulveris, cutis mea aruit, et contracta est.*

19. *Hominis lapsi instabilitas.*— Sed hæc subtilius congruentiusque disserimus, si ad præmissæ expositionis ordinem redeamus. Somno namque torpor otii, surrectione autem exercitatio actionis exprimi-

^c Ita semper legitur hic textus in Mss. pler. 2 Vindoc. habet tamen *resurgam*, nullus autem *consurgam*, ut Editi.

tur. Vesperæ quoque nomine, quia somno congrui, rursus otii desiderium figuratur. Sancta vero Ecclesia quousque vitam corruptionis ducit, flere mutabilitatis suæ damna non desinit. Ad hoc namque homo conditus fuerat, ut, stante mente, in arcem se contemplationis erigeret, et nulla hunc corruptio a conditoris sui amore declinaret. Sed in eo quod abingenta standi soliditate voluntatis pedem ad culpam movit, a dilectione conditoris in semetipsum protinus cecidit. Amorem vero Dei, veram scilicet stationis arcem deserens, nec in se consistere potuit, quia, lubricæ mutabilitatis impulsu, infra se per corruptionem proruens, etiam a semetipso ^a dissensit. Qui nunc, quia conditionis suæ soliditate non figitur, alternantis semper desiderii motu variatur, ut et quietus actionem desideret, et occupatus ad otium ^B anhelet. Quia enim fixa mens stare cum potuit noluit, stare jam non valet etiam cum volet. Conditoris quippe sui contemplationem deserens, salutis suæ fortitudinem perdidit, et quolibet posita, semper ægra alium locum quærit. Varietatem ergo humanæ mentis exprimens, dicat: *Si dormiero, dicam: Quando surgam? et rursum exspectabo vesperam.* Ac si aperte diceret: Nihil perceptum menti sufficit, quia ipsum qui vere sufficere potuit amisit. In somno namque surrectionem desidero, in surrectione vesperam exspecto, quia et quietus exercitium actionis appeto, et exercitatus otium quietis quæro.

251 [Vet. X.] 20. *Justo etiam quærendum a peccato surgere. Ne extollatur, adversis muniri cupit* — Quod tamen intelligi et aliter potest. Dormire namque est in peccatis jacere. Si enim somni ^b appellatio culpa non esset, nequaquam Paulus discipulis diceret: *Evigilate, justi, et nolite peccare* (1 Cor. xv, 34). Unde et auditorem suum admonet, dicens: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, c illuminabit te Christus* (Ephes. v, 14). Et rursum: *Hora est jam nos de somno surgere.* (Rom. xiii, 11). Unde et Salomon peccantem increpat, dicens: *Usquequo, piger, dormis* (Prov. vi, 9)? Electus igitur quisque cum peccati somno premitur, ad justitiæ vigilias exsurgere conatur. Sed sæpe cum surrexerit, ipsa se extolli magnitudine virtutum sentit. Unde et tentari se præsentis vitæ adversitatibus post virtutes desiderat, ne pejusex confidentia virtutum cadat. Si enim servari se melius per tentationem non cognosceret, nequaquam Psalmista diceret: *Proba me, Domine, et tentame* (Psal. xxv, 2). Bene ergo nunc dicitur: *Si dormiero, dicam: Quando surgam? et rursum exspectabo vesperam,* quia et in peccatisomno ^d lumen justitiæ quæritur; et cum virtutum prospera mentem elevant, adjutrix adversitas desideratur, ut profecto animus, cum virtutum suarum gaudio plus quam

A debet attollitus, per contrarietatem præsentis vitæ edito mœrore solidetur. Unde et nequaquam *Formidabo vesperam* dicitur, sed *Exspectabo*. Exspectamus etenim prospera, formidamus adversa. Vir igitur justus vesperam exspectat, quia cum exerceri hunc tribulatione necesse est, ipsa ei fit adversitas prospera.

21. *Tentationi peccati nunquam hic non est obnoxius. Tentationes non timet, sed contra eas se parat.*

— Potest, vesperæ nomine, etiam peccati tentatio designari, quæ sæpe tanto acrius mentem lacessit, quanto et eadem mentem spiritus ad superna altius evehit. Nequaquam enim sic in hac vita per exercitationem justitiæ peccatum deseritur, ut in eadem justitia inconcusse maneat, quia etsi jam a cordis habitaculo culpam rectitudo eliminat, ipsa tamen culpa quæ repellitur, cogitationis nostræ foribus assidens, ut sibi aperiatur pulsat. Quod Moyses quoque spiritaliter innuit, cum facta corporaliter temporum momenta narravit, dicens: *Facta est lux*; atque paulo post subjiciens: *Factum est vespere* (Genes. 1, 3, 5). Creator quippe omnium, humanæ culpæ præscius, tunc expressit in tempore quod nunc versatur in mente. Lux quippe ad vespem ducitur, quia nimirum lumen rectitudinis umbra sequitur tentationis. Sed quia electorum lux tentatione non exstinguitur, nequaquam nox, sed vespera facta perhibetur, quia nimirum sæpe tentatio in corde rectorum lumen justitiæ abscondit, sed non interimit; quasi ad pallorem trepidationis pertrahit, sed funditus non exstinguit. Electi ergo post somnum surrectionem appetunt, post surrectionem vesperam præstolantur, quia et de peccato ad justitiæ lumen evigilant, et in ipso justitiæ lumine positi, semper se contra illecebras tentationum parant. Quas nimirum non timent, sed exspectant, quia utilitati suæ rectitudinis etiam tentamenta proficere non ignorant.

22. *Nullus hic salute integra potitur.* — Quantalibet autem contra corruptionem suam virtute contenderint, habere integram & salutem **252** nequeunt, quousque dies præsentis vitæ finiatur. Unde et subditur: *Et replebor doloribus usque ad tenebras.* Modo namque adversa irruunt: modo ipsa quoque prospera, callida hilaritate blandiuntur. Modo surgentia vitia bellum carnis excitant, modo devicta animum ad elationem vocant. Bonorum igitur, vita usque ad tenebras doloribus repletur, quia quousque tempus corruptionis agitur, interna externaque afflictione conculitur, et salutis securitatem non invenit, nisi cum diem funditus tentationis relinquit. Unde bene et hæc eadem dolorum causa protinus subinfertur, cum dicitur: *Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris.* [Vet. XI.] Ut enim paulo superius

^a Coc. et recent. Ed., *discessit* pro *dissensit*, quod legitur in omnibus Mss. Anglic. et nostris.

^b Ex Cocc. auctoritate prius legebatur: *si enim somni appellatione culpa designata non esset*; emendavimus ex Mss. Turon., Vindoc., Norman., Corb. Germ., etc.

^c Gemet. et alii optimæ notæ, *et illuminabit tibi Christus.*

^d Vindoc. et Corb., *quia et peccati somno lumen justitiæ premitur.*

^e Plurimi Mss., *factum est mane*; et infra, *mane quippe ad vespem ducitur.*

^f 1 Vindoc., *in corde rectorum*. Alter habet *electorum vel rectorum*. In Utic. prius legebatur, *electorum* cujus loco successit *rectorum*.

^g Ebroid., *habere integram mentem.*

diximus, soliditatem ingenitam ^a voluntarie homo deseruit, et sese in corruptionis voraginem mersit; unde nunc vel per immunda opera labitur, vel per cogitationes illicitas fœdatur. Ut enim ita dixerim, culpæ suæ pœnaliter subdita, ipsa jam natura nostra facta est extra naturam; et remissa usque ad perversa opera ducitur, restricta autem perversorum operum importuna cogitatione fuscatur. Per expletionem ergo actionis illicitæ carnem putredo afficit, per levitatem vero cogitationis improbæ quasi ante oculos pulvis surgit. Consentiendo vitiis putredine atterimur, vitiorum vero imagines in corde tolerando sordibus pulveris fœdamur. Ait ergo: *Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris*. Ac si aperte diceret: Carnalem vitam, quam patior, aut tabes lubricæ operationis polluit, aut ex vitiorum memoria **B** caligo miseræ cogitationis premit.

23. *Ecclesiæ caro in lubricis membris putrescit, in quærentibus terram sordescit.* — Quod tamen si ex voce Ecclesiæ universalis accipimus, aliquando hanc procul dubio carnis putredine, aliquando autem gravi sordibus pulveris invenimus. Multi quippe in ea sunt qui, dum amoris carnis inserviunt, fetore luxuriæ computrescunt. Et sunt nonnulli qui a voluptate quidem carnis abstinent, sed tamen tota mente in terrenis actibus jacent. Dicat ergo sancta Ecclesia unius membri sui vocibus, dicat quid de utroque genere hominum tolerat: *Induta est caro mea putredine et sordibus pulveris*. Ac si aperte insinuet, dicens: Sunt plerique qui mihi per fidem membra sunt sed tamen sana vel munda per actionem non sunt, **C** quia aut, victi desideriis turpibus, ad corruptionis putredinem defluunt, aut, terrenis actibus dediti, pulvere ^b consperguntur. In illis enim quos lubricos tolero carnem videlicet putrescentem gemo, in istis autem quos terram quærentes patior ^c quid aliud quam fœdatam pulvere porto?

24. *Ecclesiæ cutis qui solis exterioribus curis inserviunt: unde arescat.* — Unde et apte simul de utrisque subjungitur: *Cutis mea aruit, et contracta est*. In sanctæ quippe Ecclesiæ corpore hi qui solis exterioribus curis inserviunt, congrue cutis vocantur. Quæ nimirum cutis arescendo attrahitur, quia mentes carnalium, dum præsentia diligunt, et quasi juxta posita concupiscunt, ad futura tendi per longanimitatem nolunt. Qui dum internæ spei pinguedinem negligunt, ut attrahantur arefiunt, quia si eorum **D** corda desperatio non siccaret, nequaquam **253** æstus hæc pusillanimitatis attraheret. Hanc namque attractionem Psalmista formidaverat cum, siccitatem

mentis ^d metuens, dicebat: *• Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea (Psal. Lxii, 6)*. Adeps quippe pinguedinis animam replet, cum hanc contra præsentium desideriorum æstum supernæ spei infusio refovet. Cutis ergo arescens attrahitur cum cor rebus exterioribus deditum, atque ex desperatione siccatum, in auctoris sui amorem non tenditur, sed in semetipso, ut ita dixerim, rugosa cogitatione replicatur.

25. *Amore præsentium non tenetur, qui vitæ hujus brevitatem recogitat.* — Pensandum vero est quod carnales mentes idcirco præsentia diligunt, quia vita carnis quam fugitiva minime perpendunt. Nam si velocitatem transitus ejus aspicerent, hanc etiam prosperantem minime amarent. Sancta autem Ecclesiæ in electis suis quotidie quantus sit rebus exterioribus cursus conspicit, et idcirco in intimis pedem sollicitæ intentionis figit. Unde et apte subditur:

CAPUT XI [Rec. VII].

VERS. 6. — *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur.*

26. *Tempus carnis telæ apte computatur.* — Congrua valde similitudine tempus carnis telæ comparatur, quia sicut tela filis, sic vita mortalis diebus singulis proficit; sed ^e quo ad augmentum proficit, eo ad incisionem tendit, quia, sicut et superius diximus (*Lib. vii, n. 30*), cum tempora percepta prætereunt, ventura breviantur, et de universo vitæ spatio eo fiunt pauciora quæ veniunt, quo multa sunt quæ transierunt. Tela quippe infra supraque ligata, duobus lignis innectitur, ut texatur; sed quo inferius texta involvitur, eo superius texenda ^g deplicatur; et unde se ad augmentum multiplicat, inde fit minus quod restat. Sic nimirum vitæ nostræ tempora et transacta quasi inferius involvimus, et ventura a superiori deplicamus, quia quo plus fiunt præterita, minus esse incipiunt futura. Sed quia nec tela ad expressionem nostri temporis sufficit, nam ejus quoque festinationem vitæ nostræ velocitas transit, recte nunc dicitur: *Dies mei velocius transierunt quam, a texente tela succiditur*. Tela quippe tarditatem proventus habet, vita autem præsens moram defectus non habet. In illa namque cum laborantis manus ^h figitur, adventus terminus elongatur; in ista vero, quia tempus semper desinens indesinenter consumimus, ad finem nostri itineris etiam quiescendo pervenimus, et per cursum nostri transitus etiam dormientesimus, **E**lecti igitur, quia præsentis vitæ momenta decurrere sub festinatione conspiciunt, nequaquam in hoc tante

^a Turon., cum voluntarie.

^b Subjectum a Coc. et aliis recent., terrenæ cupiditatis, quod a Mss. et superioribus Ed. abest.

^c Mira hic Mss. et Edit. dissensio. Gemet. et alii Norm. habent, quid aliud quam fœdata pulvere porto. Turon., quid al. quam fœdatos pulvere porto. Corb. Germ., Colb., Germ., quam fœda pulvere porto. Vet. Ed., quam fœdatum pulverum; Coc. et recent., quam fœdata pulvere membra. Unus Reg., quem sequimur, quam fœdatam, supple carnem.

^d Ebroid., Lyran., Bigot., intuens.

^e Vindoc., Gemet., Corb. Germ., Colb., Reg., sicut adipe pinguedinis. Ita etiam nunc in Utic. Al. legebatur olim sicut adipe et pinguedine.

^f Norman. et Vindoc. 1, sed quo augmentum percipit. 2 Vindoc. utramque lect. exhibet.

^g Gemet., duplicatur. Lyran. et Big., displicatur. Ebroid., implicatur. Utic. prius habuit duplicatur, nunc per correctionem displicatur.

^h Monet Thomas Jamesius legi in Mss. Anglicanis non figitur. Hanc variam lectionem quam dubius proponit, in nullo Ms. Codice invenimus.

mobilitatis itinere cordis intentionem figunt. Unde A et apte protinus subditur :

IBID. — *Et consumpti sunt absque ulla spe.*

27. *Electi mortem cogitant etiam sani, reprobi nequidem cum imminet.* — Reproborum mens erga dies vitæ præsentis tanto amore constringitur, ut sic semper hic appetant vivere, quatenus, si valeant, vivendi cursum desiderant nunquam finire. Cogitare quippe ventura despiciunt, spem totam in rebus transeuntibus ponunt, habere nulla nisi quæ prætereunt concupiscunt. Cumque nimis transeuntia cogitant, et mansura nullatenus sperant, sic cæcitate 254 insensibili cordis oculus clauditur, ut æternæ luci nullatenus intendatur. Unde fit ut sæpe jam corpus molestia quatiat, et vicina mors virtutem vitalis spiritus incidat, nec tamen curare quæ mundi sunt desinant. Jamque eos ultor ad judicium pertrahit; et tamen ipsi, ordinatione sollicita rebus transeuntibus occupati, nihil aliud cogitant nisi in hoc mundo adhuc qualiter vivant. Relinquendo omnia quasi^a possidendo disponunt, quia spes vivendi non frangitur, etiam cum vita terminatur. Jam ad judicium trahuntur per sententiam, et tamen adhuc habendis rebus inhærent per curam. Dura etenim mente abesse mors longe creditur, etiam cum sentitur. Sicque a carne anima solvitur, ut erga præsentia immoderato amore se retinens, dum ad æternum supplicium ducitur, hoc ipsum quoque nesciat quo ducitur; et deserens quæ amare cum termino noluit, repente sine termino invenit quæ nunquam prævidit. At contra rectorum mens ad æternitatis intentionem tenditur, etiam cum præsens eam feliciter vita comitatur. Magna carnis salute utitur, nec tamen ejus fiducia animus retardatur.^b Nul- lum adhuc mortis articulum erumpit, et quasi præsentem hanc quotidie conspiciat. Quia enim vita indesinenter labitur, spes ei vivendi funditus amputatur. Bene ergo de diebus prætereuntibus dicitur : *Consumpti sunt absque ulla spe.* Ac si aperte diceretur : *Mentis fiduciam in præsentī vita non posui, quia omne quod præterit calcando^c desperavi.* Unde et mox apte subditur :

CAPUT XIII [Rec. VIII].

VERS. 7. — *Memento quia ventus est vita mea.*

28. *Vita præsens, æterna non attendentibus cara, attendentibus vilis. Vitæ brevis consideratio, grata Deo est oblatio.* — Hi etenim vitam carnis quasi permanentem diligunt, qui quanta sit vitæ sequentis æternitas non attendunt; cumque soliditatem perennitatis non considerant, exilium patriam, tenebras lumen, circumstationem putant, quia qui majora nesciunt, judicare de minimis nequaquam possunt. Ordo quippe judicii exigit ut quod examina nitimur transcendamus. Si enim præesse rebus omnibus animus non valet, nequaquam de hic certa a quibus vincitur videt. Idcirco itaque mens reproba præsentis vitæ cursum

^a Alii Mss., *possidenda*; alii, *possidendo*. In Utic. prius lectum *possidendo*, nunc o mutatum est in *a*.

^b Editi, *nullus articulus*. In Corb., Bellovac., Norm. omnibus, Corb. Germ., etc., *articulum*. Vide I. II, n. 22, ubi mendo typographico legitur *per particulas*, cum sit legendum *per articula*.

æstimare non sufficit, quia admirationi illius ex amore succumbit. Sancti autem viri, quo ad æterna cor elevant, quam breve sit quod fine clauditur pensant; et eo eorum sensibus vilescit quod præterit, quo intellectu radiante interlucet quod acceptum nunquam recedit; cumque infinitatem perennitatis aspiciunt, nequaquam jam pro magno desiderant quidquid finis angustat. Sed sublevata mens extra temporum terminos ducitur, etiam cum carne in tempore tenetur; et tanto altius finienda despiciat, quando verius infinita cognoscit. Sed hæc ipsa humanæ brevitatis consideratio auctori nostro magnæ virtutis oblatio est. Unde recte nunc cum deprecatione^d immolatio ejusdem virtutis offertur, cum dicitur : *Memento quia ventus est vita mea.* Ac si aperte diceretur : *Transeuntem velociter benignus respice, quia et tanto a te videri misericordius debeo, quanto ipse a consideratione brevitatis meæ oculos non avertio.* Sed quia dum tempus 255 vitæ præsentis absciditur, ad operationem promerendæ veniæ ulterius non reditur, recte subjungitur :

CAPIT XIV.

IBID. — *Nec^e revertetur oculus meus ut videat bona.*

26. *Post mortem non est locus promerendæ veniæ.* —

Ad videnda bona extincti oculus non redit, quia ad exhibenda recta opera exuta carne anima non recurrit. Hinc est quod dives quem inferni flamma cruciabat, quia semetipsum reparare operando non posset agnoverat; nam nequaquam sibi, sed relictis fratribus prodesse satagebat, dicens : *Rogo te, pater Abraham, ut mittas eum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum* (Luc. XVI, 27). Solet namque mœstum animum spes vel falsa refovere. Sed ut poenam suam reprobi gravius sentiant, et spem de venia amittunt. Unde, flammis ultricibus traditus, non sibi, ut diximus, sed opitulari fratribus concupivit, quia nunquam se ignium carere tormentis, adjuncto desperationis supplicio, agnovit. Hinc Salomon ait : *Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas* (Eccle. IX, 10). Nequaquam ergo ad videnda bona oculus revertetur, quia retributionem suam mens inveniens, ad operationis usum nullatenus revocatur. Quia igitur fugit omne quod cernitur, et mansura sunt quæ sequuntur, bene beatus Job uno versu utraque complexus est, dicens : *Memento quia ventus est vita mea, nec revertetur oculus meus ut videat bona.* Cursum quippe præsentium contemplatus ait : *Memento quia ventus est vita mea.* Æternitatem vero sequentium considerans adjunxit : *Nec revertetur oculus meus ut videat bona.* Ubi apte quoque universi humani generis a redemptionis munere destituti vocem protinus sumit, dicens :

^c Ita Mss. plerique, quod respondet verbis *absque ulla spe*. Vindoc., *despezi*. Vet. Ed., *superavi*. Recentiores, *desprevi*.

^d Bellovac., *imploratio*.

^e Gemet., *nec revertitur*.

CAPUT XV [Vet. XIII].

VERS. 8. — *Nec aspiciet me visus hominis.*

30. *Tunc Christi gratia non liberat, quem nunc non reformat.* — Visus quippe hominis est misericordia Redemptoris, quæ insensibilitatis nostræ duritiam, cum respicit, emollit. Unde, teste quoque Evangelio, dicitur: *Respexit Dominus Petrum, et recordatus est Petrus verbi quod dixerat Jesus; egressus foras, flevit amare* (Luc. xxii, 61). Ex utam vero carne animam nequaquam jam visus hominis aspiciet, quia post mortem non liberat, quem ante mortem gratia ad veniam non reformat. Hinc etenim Paulus dicit: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Hinc Psalmista ait: *Quoniam in sæculum misericordia ejus* (Psal. cxvii, 1). Quia nimirum quem nequaquam modo misericordia eripit, sola post præsens sæculum justitia addicit. Hinc Salomon ait: *Quia lignum in quocunque loco ceciderit, sive ad Austrum, sive ad Aquilonem, ibi erit* (Eccle. xi, 3), quia cum humani casus tempore, sive sanctus, sive malignus spiritus egredientem animam claustra carnis acceperit, in æternum secum sine ulla permutatione retinebit, ut nec exaltata ad supplicium proruat, nec mersa æternis suppliciis, ultra ad remedium ereptionis ascendat. Vir igitur sanctus, humani generis damna considerans, quod a præsentis sæculo sine Redemptoris^a cognitione subtrahitur, atque in æternis ignibus irreparabiliter sepelitur, et ejus vocem in se suscipiens, dicat: *Nec aspiciet me visus hominis*, quia **256** nimirum Redemptoris gratia, quem nunc^b non intuetur ut corrigat, tunc non respicit ut ab interitu abscondat. In iudicium quippe Dominus veniens, peccatorem videt ut feriat, sed non videt ut ad largiendam salutis gratiam recognoscat: culpas examinat, et vitam pereuntium ignorat. Unde sanctus vir, cum se post præsentem vitam, respectu hominis videri non posse fateretur, apte mox subdidit:

CAPUT XVI [Rec. IX].

IBID. — *Oculi tui in me, et non subsistam.*

31. *Christus in iudicio reprobos ad feriendum videbit, quos hic ad misericordiam impendendam non vidit.* — Ac si aperte diceret: Districtus ad iudicium veniens, et ad salvandum non vides, et ad feriendum vides, quia quem in præsentis vita dispensationis tuæ miseratione non respicis, respiciendo, postmodum per justitiam exstinguis. Nunc enim peccator quisque Deum non metuit et vivit, blasphematur et proficit, quia scilicet misericors creator, quem expectando vult corrigere, aspiciendo non vult punire, sicut scriptum est: *c Dissimulans peccata hominum propter poenitentiam* [Sap. xi, 24], Sed tunc peccator cum respicitur non subsistit, quia cum districtus ju-

^a Ita nostri Mss. At Editi recentiores, *cogitatione*.

^b Ex quatuor Mss. Anglic., omnibus Norm., Vin-doc., restituimus negantem particulam a Cocc. et seq. suppressam, apud quos legitur *quem nunc intuetur, pro quem nunc non intuetur*.

^c Gemet. et Corb. Germ. a prima manu, *dissimu-*

A dex merita subtiliter inquiri, reus ad tormenta non sufficit.

32. *Justi se perituros sciunt, si remota pietate a Deo judicentur.* — Quamvis hoc etiam justorum voci congruit, quorum mens semper sollicita venturo examini intendit. Omne enim quod agunt metuunt, dum caute considerant^d qui ante quantum judicem stabunt. Intuentur potentiam illius magnitudinis, et pensant quanto reatu constricti sunt propriæ infirmitatis. Enumerant mala proprii operis, et contra hæc exaggerant bona conditoris. Considerant prava^e quam districte judicet, bona opera quam subtiliter penset, et perituros se absque ambiguitate præsciunt, si remota pietate judicentur, quia hoc ipsum quoque quod juste videmur vivere culpa est, si vitam nostram cum judicat, hanc apud se divina misericordia non excusat. Hinc enim in hoc eodem libro scriptum est: *Astra non sunt munda in conspectu ejus* (Job. xxv, 5), quia apud eum districte judicati, ipsi quoque maculas iniquationis habent, qui per munditiam sanctitatis lucent. Bene ergo dicitur: *Oculi tui in me, et non subsistam*. Ac si aperte justus voce diceretur: Si subtili examinatione discutiatur, perferendo iudicio non assurgo, quia ad poenam vita non sufficit, si hanc immanitas justæ retributionis premit. Bene autem ejusdem humani generis et culpa breviter, et poena subrogatur, cum protinus dicitur:

CAPUT XVII [Vet. XIV, Rec. X].

VERS. 9. — *Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui descendit ad inferos non ascendet.*

33. *Damnatis non est reditus ad veniam, aut ad ea quæ amabant.* — Nubes quippe ad altiora suspenditur; sed densata vento impellitur ut currat, calore autem solis dissipatur ut evanescat. Sic sic nimirum corda sunt hominum, quæ per acceptæ rationis ingenium ad alta^f emicant, impulsa autem maligni spiritus flatu, pravis desideriorum suorum motibus huc illucque pertrahuntur; sed, districto respectu superni iudicis, quasi solis calore liquefiunt, et, semel locis pœnalibus tradita, ad operationis usum ultra non redeunt. Vir igitur sanctus elationem, cursum defectumque humani generis exprimens dicat: *Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic qui descendit ad inferos non ascendet*. Ac si aperte loqueretur, dicens: In altum currendo **257** deficit, qui superbiendo ad interitum tendit; quem si semel culpa ad poenam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducit. Unde et adhuc subditur:

CAPUT XVIII.

VERS. 10. — *Nec revertetur ultra in domum suam.*

34. *Domus mentis est id quod amando habitat. Desperantium corda nubibus similia. Extra se funduntur.* — Sicut domus est corporis habitaculum corporale,

las peccata.

^d Omissam in Vulgatis voculam qui revocavimus maxime ex Mss. Norm.

^e Hic supplevimus ex Mss. et aliis Ed. multa quæ in Ed. Gussanv. desunt.

^f Cocc., quem recent. Editi sequuntur, *mutavit emicant in emigrant*.

que menti hoc domus fit quod ex desiderio A
e consuevit. Ad domum igitur suam ultra
titur, quia semel quisque, æternis suppliciis
ad hoc jam ubi amore inhæserat nullatenus
. Potest etiam inferni nomine peccatoris
designari, de qua per Psalmistam dicitur:
autem quis confitebitur tibi (Psalm. vi, 3).
um scriptum est: *Impius cum in profundum*
peccatorum, contemnit (Prov. xviii, 3). Quis-
n impietati succumbit, vitam profecto justi-
ndo derelinquit. Qui vero etiam post pec-
desperationis obruitur, quid aliud quam
em in inferni suppliciis sepelitur? Bene ergo
Sicut consumitur nubes, et pertransit, sic
dit ad inferos non ascendet, quia plerumque
stratione nequitie etiam desperatio socia-
a jam reversionis absciditur. Recte autem
perantium nubibus comparantur, quia et
erroris obscura sunt, et peccatorum multi-
tudo densa; sed consumpta pertranseunt, quia
extremi iudicii irradiata dissidantur. Solet
us inhabitatio cordis intelligi. Unde sanato
icitur: *Vade in domum tuam* (Marc. v, 19),
tum dignum est ut peccator post veniam ad
nam redeat, a ne iterum quo juste feriat
Sed qui ad infernum descenderit, ad do-
m ulterius non ascendet, quia eum quem
obruit, a cordis sui habitaculo foras mittit,
introrsus non valet, quia, fusus exterius, ad
quotidie compulsus cadit. Ad contemplan-
pe Creatorem homo conditus fuerat, ut ejus
peciem quæreret, atque b in solemnitate
oris habitaret. Sed extra se per inobedien-
us, mentis sue locum perdidit, quia, tene-
ribus sparsus, ad inhabitatione veri lumi-
vit. Unde apte adhuc subditur:

CAPUT XIX [Vet. XV].

Neque cognoscet eum amplius locus ejus.
is hominis Deus, per inobedientiam desertus.
turus est in iudicio, qui eum hic spreverint.
quippe hominis, sed non localis, ipse scili-
or exstitit, qui hunc ut in semetipso con-
eavit. Quem nimirum locum tunc homo
um, seductoris verba audiens, a Conditoris
cessit. Sed cum omnipotens Deus redimendo
i etiam corporaliter ostendit, ipse, ut ita
agitivi sui vestigia subsequens, ad retinen-
n amiserat hominem locus venit. Si enim
locus nequaquam conditor posset, Deum
salmista non diceret: *Filii servorum tuorum*
tibi (Psalm. ci, 29). Ibi enim non dicimus,
locum specialiter designamus. Sed sunt
qui etiam post perceptum c Redemptoris
ad desperationis tenebras devolvuntur; et

t., nec iterum.

tic., Gemet., 2 Vindoc., Corb. Germ.,
et. Edit. 4 Vindoc., in societate illius amo-
in soliditate, quam lectionem Cocc. et alii
is prætulere.

t., Utic. et alii, redemptionis auxilium.

tanto nequius pereunt, quanto et oblata remedia mi-
sericordie contemnunt. Recte ergo de damnato ho-
mine dicitur: *Neque cognoscet eum amplius* 258
locus ejus, quia a conditore suo tanto tunc districtius
in iudicio non cognoscitur, quanto nunc ad repara-
tionis gratiam nec per dona revocatur. Unde et no-
tandum summopere est quod non ait: *Neque cogno-*
scet amplius locum suum, sed ait: *Neque cognoscet*
eum amplius locus ejus. Dum enim cognitio non ho-
mini, sed loco tribuitur, patenter ipse conditor loci
nomine designatur, qui, districtus ad examen ulti-
mum veniens, in iniquitate durantibus dicet: *Nescio*
vos unde sitis (Luc. xiii, 25). Sed electi quique quo
districte reprobos repelli considerant, eo semetipsos
quotidie a perpetrata nequitie sordibus d sollicitius
purgant. Cumque perituros alios frigescere a vite
amore conspiciunt, studiose se ad pœnitentie
lamenta succendunt. Unde et apte subditur:

CAPUT XX.

VERS. 11. — *Quapropter et ego non parcam ori meo.*

36. *Nam iudicis in confessione præveniunt electi.* —

Ori etenim suo e parcat, qui confiteri malum quod
fecit erubescit. In laborem quippe os mittere est hoc
ad confessionem perpetrata iniquitatis occupare.
Sed justus ori suo non parcat, quia iram iudicis di-
stricti præveniens, verbis contra se propriæ confes-
sionis sævit. Hinc Psalmista ait: *Præveniamus faciem*
ejus in confessione (Psalm. xciv, 2). Hinc per Salomo-
nem dicitur: *Qui abscondit scelera sua, non dirigitur;*
qui autem confessus fuerit et dereliquerit ea misericor-
diam consequetur (Prov. xxviii, 13). Hinc rursum
scriptum est: *Justus in principio accusator est sui*
(Prov. xviii, 17). Sed nequaquam ad confessionem
os panditur, nisi cum consideratione districti iudicii
per pavorem spiritus angustatur. Unde et apte mox
subditur:

CAPUT XXI [Rec. XI].

IBID. — *Loquar in tribulatione spiritus mei.*

37. *Peccatorum confessionem comitari debet pœni-*
tentie luctus. — Tribulatio quippe spiritus linguam
commovet, ut reatum pravi operis vox confessionis
impugnet. Sciendum quoque est quia sæpe et reprobi
peccata confitentur, sed deflere contemnunt. Electi
autem culpas suas, quas vocibus confessionis ape-
riunt, districtæ animadversionis fletibus insequuntur.
Unde bene beatus Job postquam se ori suo non par-
cere spopondit, tribulationem mox spiritus subdidit.
Ac si aperte fateretur, dicens: Sic reatum lingua
loquitur, ut nequaquam expers a mœroris stimulo per
alia spiritus vegetur: sed culpas loquens, vulnus
aperio; culpas vero ad correctionem cogitans, salu-
tem vulneris ex medicamine mœroris quæro. Qui
enim mala quidem quæ perpetravit insinuat, sed flere
quæ insinuaverit recusat, quasi subducta veste vul-

d Ad his verbis sollicitius purgant, cætera desunt
in Mss. Bellovac. et Calmet., usque ad, *iniquitatem*
meam ego pronuntiabo. Deerant etiam olim in Utic.

e Editi, *non parcat*, et mox *non erubescit*, refra-
gantibus Mss. Anglic. et plerisque.

nus detegit, sed torpenti mente medicamentum vulneri non apponit. Confessionis igitur vocem solus necesse est ut mœror excutiat, ne vulnus proditum, sed neglectum, quo licentius jam per humanam notitiam tangitur, deterius putrescat. Quo contra Psalmista plagam cordis non solum detexerat, sed detectæ etiam medicamentum mœroris adhibebat, dicens : *Iniquitatem meam ego a pronuntio, et cogitabo pro peccato meo* (Psal. xxxvii, 19). Pronuntiando enim occultum vulnus detegit, cogitando autem quid aliud quam medicamentum vulneri apponit? [Vet. XVI.] Sed afflictæ menti, et sua sollicitè damna cogitanti, rixa pro semetipsa oritur contra semetipsam. Nam cum se ad lamenta pœnitentiæ instigat, occulta se increpatione dilaniat. **259** Unde et apte mox subditur :

CAPUT XXII.

IBID. — *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ.*

38. *Compuncta mens multa in se detegit deflenda. Recolit quot Dei donis quam fuerit ingrata.* — Pavore namque divini iudicii afflicti, dum quædam male gesta plangimus, ipsa vi nostræ amaritudinis ad discutiendos nos vigilantius excitati, alia in nobis etiam quæ amplius defleamus, invenimus. Nam næpe quod torpentes latuit, flentibus subtilius innotescit; et afflictæ mens certius invenit malum quod fecerat et nesciebat, eique rixa sua verius aperit, quantum a veritatis pace deviavit, quia reatum suum, cujus securæ non meminit, hunc in se commota deprehendit. Succrescens quippe amaritudo pœnitentiæ, verecundanti cordi importune ingerit illicita quæ commisit, districtum contra hæc iudicem ostendit, suppliciorum minas incutit, pavore animum ferit, pudore confundit, motus illicitos increpat, quietem noxiæ securitatis turbat; quæ ei conditor bona contulit, quæ ipse bonis illius mala respondit enumerat, quod mire adeo conditus, quod gratuito nutritus, quod rationis substantia in conditione ditatus est, quod conditoris gratia vocatus, quod sequi ipse et vocatus noluit, quod vocantis misericordia nec surdum hunc renitentemque despexit, quod illuminatus donis, quod sua sponte pravis actibus etiam post dona cæcatus est, quod a cæcitatibus suæ erroribus paternæ sollicitudinis flagellis expiatus, quod a flagellorum doloribus ad salutis gaudia misericordiæ medicamento reductus est; quod quibusdam culpis, et si non gravibus subditus, peccare tamen et inter flagella non desinit; quod peccatorem suum superna gratia nec contempta dereliquit. Cum igitur afflictam mentem modo per replicationem donorum Dei, modo per impropria actionis suæ tanta severitate increpat, habet in corde justorum amaritudo animæ linguam suam, quæ tanto eis subtilius loquitur, quanto et interior auditur. Unde et nequaquam dicitur : *Fabulabor in amaritudine animæ meæ*, sed, *Confabulabor cum amaritudine*

^a Ita Corb. Germ., Gemet. et Psalter Rom. Ulic., *annuntiabo*. Vulgati, *pronuntiabo*.

^b Lyrani. et Bigot., *turbidis cogitationibus*. Ita quoque nunc legitur in Ulic., ubi prius, *tumidis cogitationibus*.

^c Ebroic., Lyrani. et Bigot., *carnalium*. Ulic.

animæ meæ, quia vis doloris, quæ peccata singula reputans, torpentem animum ad lamenta excitat, quasi ad eum verba confabulationis format, in quibus semetipsum correctus inveniat, et ad sui jam custodiam sollicitior exsurgat. Dicit itaque vir justus ex voce sua, et sanctæ Ecclesiæ typum tenens, dicat ex nostra : *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ*. Ac si apertius insinuet, dicens : Intus contra me cum cordis mei dolore colloquor, et foris me a verberibus iudicis abscondo. Sed mens pœnitentiæ doloribus pressa in semetipsa constringitur, atque a cunctis delectationibus carnis forti cogitatione separatur, ad summa proficere appetit, et tamen adhuc de corruptione corporis contradictionem sentit. Unde et apte mox subditur :

B

CAPUT XXIII.

VERS. 12. — *Nunquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?*

39. *Carcere constringuntur homo, diabolus, carnales; cum quod volunt implere non valent.* — Carcere homo circumdatur, quia plerumque et virtutum proVectibus ad alta exsurgere nititur, et tamen carnis suæ corruptione præpeditur. Qua bene exui Psalmista deprecatur, dicens : *Educ de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo* [Psal. cxli, 8]. Quid vero appellatione maris, nisi corda carnalium tumidis cogitationibus fluctuosa; **260** quid autem ceti nomine, nisi antiquus hostis exprimitur? Qui dum mentes ^a sæcularium possidendo penetrat, ^d quasi in eorum lubrica cogitatione natat. Sed cetus carcere stringitur, quia malignus spiritus, in inferioribus dejectus, ne ad cœlestia evolare prævaleat, pœnæ suæ pondere coarctatur. Petro attestante, qui ait : *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudicium cruciandos reservari* (II Petr. ii, 4). Cetus carcere astringitur, quia tentare bonos quantum desiderat prohibetur. Carcere quoque mare circumdatur, quia carnalium mentium tumida insanaque desideria ad peragenda mala quæ appetunt impossibilitatis suæ angustia gravantur. Sæpe enim dominari melioribus concupiscunt; sed tamen eis, divino iudicio cuncta mirabiliter disponente, substrati sunt. Nocere bonis elati desiderant, et tamen subjecti ab eis solatiasperant. Pro explendis voluptatibus carnis longævitatē vitæ præsentis cupiunt, sed tamen ab ea sub celeritate rapiuntur. De quibus bene per Psalmistam dicitur : *Statuit aquas quasi in utre* (Psal. lxxvii, 13). Aquæ quippe in utre sunt cum lubrica eorum desideria, quia operis effectum non inveniunt, sub carnali corde deprimuntur. Cetus ergo ac mare circumdatione premitur carceris, quio vel malignus spiritus, vel sequaces illius, in quorum se mentibus colligit, atque in eis undas tumentium cogitationum volvit, ut implere utramque lectionem exhibet.

^d Gemet. et Turon., *quasi in eorum lubricas cogitationes*. Ita prius legebatur in Ulic.; nunc, *in eorum lubricis cogitationibus*. Ita quoque legitur in Bigot. et Lyrani.

mala quæ appetunt nequeant, superna eos districtio angustat.

[Vet. XVII, Rec. XII.] 40. *Idem se pati queruntur justī. Non præ timore, sed amore veritatis.* — Sancti autem viri, quo mundiori corde cœlestium arcana considerant, auctis ad hæc quotidie ardoribus anhelant. Ibi jam plene satiari desiderant, unde adhuc parum aliquid ore contemplationis degustant. Perfecte cupiunt carnis stimulum subdere, nihil in cogitatione illicitum de ejus jam corruptione tolerare; sed quia scriptum est: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitatem* (Sap. ix, 15), intentione jam quidem ultra semetipsos eminent, sed tamen, adhuc infirmitatis suæ incertis motibus subditi, corruptionis se carcere clausos dolent. Ait ergo: *Nunquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Ac si aperte diceret: Mare vel cetus, iniqui videlicet, eorumque auctor malignus spiritus, quia effrenari ad solam perpetrandæ iniquitatis licentiam appetunt, recte pœnæ suæ carcere constringuntur. Ego autem, qui jam æternitatis tuæ libertatem desidero, cur adhuc meæ carcere corruptionis premor? Quod tamen nec a justis superbe requiritur, quia, amore veritatis accensi, infirmitatis suæ angustias transgredi perfecte concupiscunt; nec ab auctore justorum injuste disponitur, quia electorum suorum vota differens cruciat, crucians purgat, ut ad percipiendum quod desiderant quandoque melius ex dilatione convalescant. Electi autem quousque ab intima quiete differuntur, ad cor suum redeunt; ibique, a carnis suæ tumultibus abscondi, quasi amœnissimum secretum petunt. Sed in eo sæpe tentationis aculeos sentiunt, carnis incentiva patiuntur; et ibi gravissimos labores inveniunt, ubi magnam requiem a labore quæsierant. Unde sanctus vir post insinuatam corruptionis suæ carcerem, ad quietam cordis spatia redire festinans, quia eandem rixam et in intimis invenit quam ab exterioribus fugit, protinus subdit, dicens:

CAPUT XXIV [Rec. XIII].

VERS. 13, 14. — *Si dixero, consolabitur me lectulus meus, et relevabor loquens mecum in stratu meo; terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties.*

41. *Justus ab exterioribus ad cor redit, nec ibi requiem invenit. Judiciorum Dei terrore turbatur.* — In sacro namque eloquio lectulus, cubile, vel stratum, secretum solet cordis intelligi. Hinc est enim quod sub uniuscujusque animæ specie sponsa, occultis stimulis sancti amoris excitata, in Canticis canticorum dicit: *In lectulo meo per noctes quæsi quem diligit anima mea* (Cant. iii, 1). In lectulo quippe et per noctem dilectus quæritur, quia nimirum invisibilis conditoris species, repressa omni corpore vi-

sionis imagine, in cubili cordis invenitur. Unde et eisdem suis dilectoribus Veritas dicit: *Regnum Dei intra vos est* (Luc. xvii, 21). Et rursum: *Si ego non abiero, Paraclitus non veniet* (Joan. xvi, 7). Ac si aperte diceret: Si ab intentionis vestræ oculis corpus non subtraho, ad intellectum vos invisibilem per consolatorem Spiritum non perduco. Hinc de justis per Psalmistam dicitur: *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis* (Psal. cxlix, 5), quia scilicet cum mala ab exterioribus fugiunt, securi intra mentium secreta gloriantur. Sed tunc lætitia cordium erit perfecta cum carnis exterius pugna non fuerit. Nam quousque caro illicit, quia quasi domus nostræ paries quatitur, etiam cubile turbatur. Unde et recte per eundem Psalmistam dicitur: *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus* (Psal. xl, 4), quia dum nos tentatio carnis concutit, tremefacta nostra infirmitas etiam mentis cubile confundit. Quid vero hoc loco somnia vel visiones accipimus, nisi imaginationes ultimi districtique examinis? quod jam utcumque per timorem cernimus, sed tamen ut est veraciter non videmus. Sancti itaque viri, ut diximus, ad cordis semper secreta redeunt, cum ab hoc mundo vel ultra votum prospera, vel ultra vires adversa patiuntur; atque, externis laboribus fessi, quasi stratum vel lectulum, cubilia mentis petunt. Sed dum quibusdam imaginationibus cogitationum quam sint subtilia divina judicia conspiciunt, quasi in ipsa strati sui requie somnii visione turbantur. Contemplantur enim quam districtus judex veniat, qui, dum vi immensæ magnitudinis cordium secreta illuminat, omnes ante oculos culpas reducat. Pensant quanta illa sit verecundia, in conspectu tunc totius humani generis, angelorum omnium, archangelorumque confundi. Perpedunt qui post confusionem cruciatus maneat, cum et reatus animi immortaliter morientem et indeficienter deficientem carnem gehenna consumat. Cum itaque tam pavida imaginatione mens quatitur, quid aliud quam in stratu triste somnium videtur? Dicit ergo: *Si dixero Consolabitur me lectulus meus, et relevabor loquens mecum in stratu meo, terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties.* Ac si aperte fateatur, dicens: Si, exteriora fugiens, introrsus redeo, et utcumque requiescere in cordis cubili concupisco, ibi me, dum districtiois tuæ contemplationi objicis vehementer per ipsas meæ providentiæ imaginationes terres. Bene autem dicitur: *Et relevabor, loquens mecum in stratu meo*, 262 quia nimirum cum ad mentis nostræ silentium fessi revertimur, quasi in stratu colloquentes, occulta intra nos cogitationum verba versamus. Sed hæc ipsa nostra collocutio in pavorem vertitur, quia ex illa vehementius intellectus nobis, qui terrorem judicis intentet in mente aperitur.

^a 2 Vindoc., *stimulis vel tumultibus*.

^b Edit. posteriores, *ad quietam cordis patriam*, repugnantibus Mss. Bellovac., Vindoc., Turon., Norman., etc.

^c Gemet., *in strato*.

^d Editi, *in cordis cubiculo concup.* Ibi mihi dum districtiois tuæ contemplationem objicis.

^e Id Ita Bellovac., Corb. Germ. et Norm. In Editis, *innotescat*. Vindoc., *pro in mente, habent intente*.

[*Vet. XVIII.*] 42. *Somniorum sex causæ.* — Ne quis vero hæc studeat juxta litteram perscrutari, exquirendum magnopere est quot modis tangant animi imagines somniorum. Aliquando namque somnia ventris plenitudine, vel inanitate, aliquando vero illusionem, aliquando cogitatione simul et illusionem, aliquando revelatione, aliquando autem cogitatione simul et revelatione generantur. Sed duo quæ prima diximus omnes experimento cognoscimus, subjuncta autem quatuor in sacræ Scripturæ paginis invenimus. Somnia etenim nisi plerumque ab occulto hoste per illusionem fierent, nequaquam hoc vir sapiens indicaret dicens: *Multos errare fecerunt somnia, et illusiones vanæ* (*Eccli. xxxiv, 7*). Vel certe: *Non augurabimini, nec observabitis somnia* (*Levit. xix, 26*). Quibus profecto verbis, cujus sint detestationis ostenditur quæ auguriis conjunguntur. Rursum nisi aliquando ex cogitatione simul et illusionem procederent, Salomon minime dixisset: *Multas curas sequuntur somnia* (*Eccle. v, 2*). Et nisi aliquando somnia ex mysterio revelationis orirentur, Joseph præferendum se fratribus somnio non videret (*Genes. xxxvii, 7*), nec Mariæ sponsum ut, ablato puero, in Ægyptum fugeret^a per somnium angelus admoneret (*Matth. ii, 13, 14*). Rursum nisi aliquando somnia cogitatione simul et revelatione procederent, nequaquam Daniel propheta, Nabuchodonosor visionem disserens, a radice cogitationis inchoasset: *Tu rex cogitare cœpisti in stratu tuo quid esset futurum post hæc, et qui revelat mysteria ostendit tibi quæ ventura sunt* (*Dan. ii, 29*). Et paulo post: *Videbas, et ecce quasi statua una grandis, statua illa magna, et statura sublimis stabat contra te* (*Ibid., 31*), etc. Daniel itaque dum somnium adimplendum reverenter insinuat, et ex qua ortum sit cogitatione manifestat, patenter ostenditur quia hoc plerumque ex cogitatione simul et revelatione generatur.

43. *Somniis non facile credendum. Cur dæmon sanctorum corda somniis afficere sinatur.* — Sed nimirum cum somnia tot rerum qualitatibus alternent, tanto eis credi difficilius debet, quanto et ex quo impulsu veniant, facilius non elucet. Sæpe namque malignus spiritus his quos amore vitæ præsentis vigilantes intercipit prospera etiam dormientibus promittit; et quos formidare adversa considerat, eis hæc durius somniis imaginibus intentat, quatenus indiscretam mentem diversa qualitate afficiat, eamque aut spe sublevans, aut deprimens timore, confundat. Sæpe autem etiam sanctorum corda afficere somniis nititur, ut ab intentione cogitationis solidæ, ad tempus saltem momentumque deriventur, quamvis ipsi protinus animum ab illusionis imaginatione discutiant. Sed hostis insidians quo eos vigilantes minime superat, eos dormientes gravius impugnat. Quem ta-

^a Bellov., Gemet., Corb. Germ., Colb., per somnium veritas admoneret. In Utic., expuncta voce veritas, antiqua manus scripsit angelus.

^b Ita Mss. Corb. Germ., Colb., Germ., Turon., Vindoc., Gemet.; sed Reg. et nonnulli, quos sequuntur posteriores Edit.: *Ecce beatus vir quanta undique*

men hæc maligne agere superna dispensatio benigne permittit, ne in electorum cordibus ipse saltem a passionis præmio somnus vacet. Bene ergo rectori omnium dicitur: *Si dixero Consolabitur me lectulus meus, et relevabor loquens mecum in stratu meo, terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties*, quia nimirum **263** Deus mirabiliter cuncta dispensat, et ipse facit quod malignus spiritus injuste facere appetit, qui hoc fieri non nisi juste permittit. Sed quia justorum vita et per vigiliis tentatione quatitur, et per somnium illusionem fatigatur, foris corruptionis suæ molestias tolerat, intus apud semetipsam graviter illicitas cogitationes portat, quid est quod faciat, ut pedem cordis a tot scandalorum laqueis evellat? Ecce,^a beate vir, quanta undique premeris perturbatione cognovimus, sed quod consilium contra hanc invenias audiamus. Sequitur:

CAPUT XXV [*Rec. XIV*].

VERS. 15. — *Quamobrem elegit suspendium anime mea, et mortem ossa mea.*

44. *Remedium est contra mentis anxietatem, ad alta eam ferre.* — Quid per animam nisi mentis intentio, quid per ossa nisi carnis fortitudo designatur? Omne autem quod suspenditur procul dubio ab imis elevatur. Anima ergo suspendium eligit, ut ossa moriantur, quia dum mentis intentio ad alta se sublevat, omnem in se fortitudinem vitæ exterioris necat. Sancti etenim viri certissime sciunt quia habere in hac vita requiem nequaquam possunt; et ideo suspendium eligunt, quia nimirum, desideria terrena deserentes, ad alta animum tollunt. Suspensi autem mortem suis ossibus inferunt, quia amore supernæ patriæ, in virtutum studiis accincti, hoc quod fortes prius in mundo fuerant, ^c vinculo humilitatis insequuntur. Intueri libet quomodo animam Paulus suspenderat, qui dicebat: *Vivo autem jam non ego, vivit, vero in me Christus* (*Gal. ii, 20*). Et rursum: *Desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse* (*Philip. i, 23*). Et: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Ibid., 21*). Qui, gesta terrenæ fortitudinis ad memoriam revocans, quasi quædam in se ossa numerabat, dicens: *Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei* (*Philip. iii, 5, 6*). Sed suspendio animæ, quia hæc in se ossa interficit, protinus asserit, qui subjungit: *Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta* (*Ibid., 7*). Quæ adhuc ossa in semetipso insinuat vehementius extincta cum subdit: *Propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora* (*Ibid., 8*). Mortuis vero ossibus quam exanimis pendeat ostendit, qui illico subjungit, dicens: *Ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed*

pressus sit perturbatione cognovimus, sed quod consilium contra hanc inveniat audiamus. Utic. Utramque lectionem habet.

^c Lyr. et Bigot., jugulo humilitatis. In Utic. ita nunc legitur, cum prius scriptum esset vinculo humilitatis.

reducatur. Videat quia caro capere non valet hoc quod a semetipsa Veritas per spiritum docet. Videat quia etiam sublevatus hominis spiritus iudicium tolerare non sufficit quod Deus sub examine districtæ retributionis intendit, et dicat: *Quid est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?* Ac si aperte exclamet, dicens: Magnificatur homo spirituali munere, sed tamen caro est; et vias ejus post munera districtè consideras, sed tamen si remota pietate iudicetur, pondus quod de tua a subtilitate imminet, ferre nec sublevatus ad justitiam spiritus valet, quia etsi hunc ultra se tua dona dilatant, ad inquisitionem tamen tui districti examinis sua infirmitas angustat. Unde et adhuc apte subjungitur:

CAPUT XXIX [Rec. XVII].

VERS. 18. — *Visitat eum diluculo, et subito probat illum.*

48. Quos donis ditavit Deus, tentationibus probat. Ut quid ex Deo, quid ex se sint, discant. Ideo tunc lubricis cogitationibus turbantur. — Quis nostrum nesciat quia diluculum dicitur cum jam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur? Nos itaque noctis tenebris premimur cum perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur cum erroris nostri obscuritas veritatis cognitione irradiatur. Nox in lucem vertitur cum corda nostra justitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat. Hoc diluculum discipulorum mentibus oriri Paulus aspererat cum dicebat: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (Rom. xiii, 12). Diluculo ergo nos Dominus visitat, quia erroris nostri tenebras luce suæ cognitionis illustrat, contemplationis munere sublevat, in arcem virtutis exaltat. Sed notandum quod Deus postquam diluculo visitat, subito hominem probat, quia et accedendo corda nostra ad virtutes provehit, et recedendo concuti tentatione permittit. Si enim post virtutum munere nulla tentatione concutitur, has se habere animus ex semetipso gloriatur. Utergo et firmitatis dona habeat, et infirmitatem suam humiliter agnoscat, per accessum gratiæ ad alta sustollitur, et per recessum quid ex semetipso sit probatur. Quod bene nobis ex historia sacræ electionis innuitur (III Reg. iii, 16), qua Salomon et divinitus accepisse sapientiam, et tamen post acceptam eandem sapientiam meretricum statim pulsatus quæstione memoratur. Mox enim ut tantæ revelationis gratiam accepit, certamen turpium mulierum pertulit, quia nimirum sæpe cum mentem nostram concessis virtutibus respectus intimæ largitatis illuminat, hanc protinus etiam lubricæ cogitationes turbant, ut quæ sublevata immenso munere exultat, etiam tentatione pulsata quid sit inveniat. Sic Elias et visitatus diluculo, sermone cælos aperuit; et tamen probatus

a 1 Vindoc. et Corb. Germ., quod per semetipsam veritas spiritum docet. Ita quoque nunc legitur in Utic., et in margine al., de semetipsa. 2 Vindoc., quod semetipsam veritatis spiritu docet. Reg., quod semetipsam veritatis spiritus docet. Alter Reg. cum Germ. et Colb., quod de semetipsa. veritas spiritum.

A subito, infirmus per deserta fugiens, unam mulierem expavit (III Reg. xix, 3). Sic Paulus ad tertium cælum ducitur, paradisi penetrans secreta considerat (II Cor. xii, 2); et tamen, ad semetipsum rediens, contra carnis bellum laborat, legem aliam in membris sustinet, cujus in se rebellione fatigari spiritus legem dolet (Rom. vii, 21). Diluculo ergo Deus visitat, sed subito post visitationem probat, quia et collato munere sublevat, et abstracto ad paululum, ipsum sibi hominem demonstrat. Quod eo usque procul dubio patimur, quo, delersa funditus labe peccati, ad promissæ incorruptionis substantiam reformemur. Unde adhuc apte subditur:

CAPUT XXX [Vet XXI, Rec. XVIII].

B VERS. 19. — *Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me, ut glutiam salivam meam?*

49. Contemplationis sapor, non satietas hic datur.

— Saliva in os ex capite labitur, ab ore vero ad ventrem ducitur cum glutitur. Quid itaque est caput nostrum nisi divinitas? per quam existendi principium sumimus, ut creatura simus, Paulo attestante, qui ait: *Caput viri Christus, caput autem Christi Deus* (I Cor. xi, 3). Quid autem venter noster est, nisi mens? quæ dum cibum suum, supernum videlicet intellectum suscipit, refecta procul dubio omnium membra actionum regit. Nisi enim sacra eloquia aliquando mentem nomine ventris exprimerent, Salomon utique non dixisset: *Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta ventris* (Prov. xx, 27), quia nimirum dum nos gratia superni respectus illuminat, cuncta etiam mentis nostræ nobis absconsa manifestat. Quid ergo salivæ nomine nisi sapor intimæ contemplationis accipitur? quæ ad os a capite defluit, quia de claritate conditoris adhuc in hac vita nos positos vix e gustu revelationis tangit. Unde et Redemptor veniens salivam luto miscuit, et cæcinati oculos reparavit (Joan. ix, 6), quia superna gratia carnalem cogitationem nostram per admistionem suæ contemplationis irradiat, et ab originali cæcitate hominem ad intellectum reformat. Nam quia a paradisi gaudiis expulsum in hoc jam exsilio natura edidit, quasi a nativitate homo sine oculis processit. Sed sicut sanctus vir insinuat, hæc saliva ad os quidem labitur, ut vero ad ventrem usque perveniat non glutitur, quia divinitatis contemplatio sensum tangit, sed plene mentem non reficit, quoniam perfecte animus conspiciere non valet quod adhuc, quia caligo corruptionis præpedit, raplim videt.

50. Mens mole corporis pressa, supernæ luci diu inhærere non valet. — Ecce enim electorum mens jam terrena desideria subjicit, jam cuncta quæ considerat præterire transcendit, jam ab exteriorum delectatione suspenditur, et quæ sint bona invisibilia

docet. In omnibus autem nostris Mss. legitur, spiritum non addito, sanctum. ut in Excusis.

b Ebroic., de tua sublimitate.

c Sic Mss. At Edit. vetust., gutta, Coccius et poster., gustus. Gemet. Codex, vix gusto revel., et ubique habet gusto pro gustu.

eam quæ ex fide est Jesu Christi (Ibid. 9). Sed quia collatis ejus testimoniis Paulum ad alta suspensum, mundo mortuum, testatissimum, nunc beatum Job si, plenus eodem spiritu, exterioris vitæ concupiscentiam fugiat ostendamus. Sequitur :

CAPUT XXVI [Vet. XIX, Rec. XV].

VERS. 16. — *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam.*

45. *Justi alii terrena possident, alii abdicant.* — Sunt nonnulli justorum qui sic cœlestia appetunt, ut tamen a terrenorum spe minime frangantur. Largita divinitus patrimonia ad necessitatis subsidium possident, honores sibi temporaliter impensos tenent, aliena non ambiunt, suis licite utuntur. Qui tamen ab eisdem rebus quas habent alieni sunt, quia ad hæc ipsa quæ possident ex desiderio non tenentur. Et sunt nonnulli justorum qui, ad comprehendendum culmen perfectionis accincti, dum altiora interiorum appetunt, exterius cuncta derelinquunt; qui rebus se habitis nudant, **264** gloria honoris exspoliant; qui internorum desiderio per assiduitatem se amici mœroris afficiunt, habere de exterioribus consolationem nolunt; qui internis gaudiis dum mente appropriant, vitam in se funditus corporeæ delectationis necant. Talibus namque per Paulum dicitur: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (Col. III. 3). Horum vocem Psalmista expresserat, cum dicebat: *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini* (Psal. LXXXIII, 3). Concupiscunt enim, sed non deficiunt, qui jam quidem cœlestia appetunt, sed adhuc tamen a terrenorum delectationibus minime lassantur. Concupiscit vero et in Dei atria deficit, qui, cum æterna desiderat, in amore temporalium non perdurat. Hinc Psalmista iterum dicit: *Defecit in salutari tuo anima mea* (Psal. CXVIII, 81). Hinc per semetipsam Veritas admonet, dicens: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum* (Luc. IX, 23). Et rursum: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (Luc. XIV, 33). Horum igitur numero sanctus vir, divisa a terrenis desideriis mente, se inserit, qui ait: *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam.* Iusti quippe desperare est præsentis vitæ bona æternitatis electione deserere, mansura quærere, et in rebus temporalibus fiduciam non habere. Qui hæc agens nequaquam se ultra vivere asserit, quia videlicet vivificatrice morte quotidie a vita se passionis occidit. Absit enim ne vir sanctus de divinæ misericordiæ largitate desperet, ne gressum cordis a profectu intimi itineris subtrahat, ne, amorem conditoris deserens, quasi a duce destitutus in via remaneat, et confossus gladio latrocinantis desperationis ruat. Sed ne ejus dicta ad nostri intellectus arbitrium videamur violenter inflectere, debemus ex posterioribus præmissa pensare. Quo enim

^a Pene omnes, concupivit et defecit.

^b Lyr., Bigot., Utic., Germ., *defecit in salutare tuum.*

^c Vindoc. et Corb., *a vita reparationis occidit* Alter Vindoc., *a vita se reparationis occidit.* Reg.,

A sensu hæc dixerit, ipse protinus indicat, qui subjungit :

CAPUT XXVII [Rec. XVI].

IBID. — *Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei.*

46. *Job bona peritura pia desperatione deseruit, in æternum mansura expetiit.* — Neque enim duo sibi hæc verba conveniunt, *desperavi* et *parce*. Nam qui desperat nequaquam jam sibi parci postulat, et qui adhuc sibi parci desiderat profecto minime desperat. Aliunde ergo est quod desperat, aliunde vero quod parci sibi sanctus vir postulat, quia nimirum dum bona vitæ transeuntis per desperationem deserit, ad obtinenda quæ permanent in spe robustior exsurgit. B Desperando itaque melius ad spem veniæ ducitur, qui eo certius ventura appetit, quo præsentia verius ex desperatione derelinquit. Et notandum quod, vim nobis sui cordis insinuans, unam quidem de se sententiam protulit, sed hanc tertio insinuando replicavit. Quod enim superius dixerat: *Elegit suspendium anima mea*, hoc replicans addidit, *Desperavi*: atque æterna concupiscendo, et temporalia postponendo, hoc postremo intulit, *Parce mihi*; et quod superius dixit, *Mortem ossa mea*, hoc nimirum subdidit, *Nequaquam ultra jam vivam*; hoc ultimum protulit, *Nihil enim sunt dies mei.* [Vet. XX.] Bene autem dies suos nihil esse considerat, quia, ut paulo superius sæpe jam diximus, sancti viri quo verius summa cognoscunt, eo sublimius terrena despiciunt; et idcirco præsentis vitæ dies nihil esse conspiciunt, quia illuminatæ mentis oculos in consideratione **265** æternitatis figunt. De qua dum ad se redeunt, quid se esse nisi pulverem agnoscunt, et infirmitatis suæ conscii, districtè judicari metuunt? Cumque vim tanti vigoris aspiciunt, trepidant examinari quod sunt. Unde et adhuc apte subjungitur :

CAPUT XXVIII.

VERS. 17. — *Quid est homo quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?*

47. *Sancti suam vilitatem, ac Dei munera et judicia semper considerant.* — Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratiæ visitat, honore collatæ virtutis exaltat. Cumque per semetipsum nihil sit, esse tamen eum cognitionis suæ participem, benignitatis munere concedit. Sed erga eundem magnificatum hominem cor suum Dominus apponit, quia post dona judicium exerit, merita subtiliter pensat, vitæ pondera vehementer examinat, et tanto ab eo post districtius pœnas exigit, quanto hunc impenso munere largius prævenit. Vir, igitur sanctus immensitatem supernæ majestatis aspiciat, atque ad infirmitatem propriam considerationis oculum

quotidie hujus vitæ se passione accidit.

^d Longip., *in desperationem ruat.*

^e Gemet., Corb., Germ., 1 Reg., Germ., *aut quid ponis*, hic et infra.

rimatur, atque hæc agens plerumque in dulcedinem supernæ contemplationis rapitur, jamque de intimis aliquid quasi per caliginem conspicit, et ardenti desiderio interesse spiritalibus angelorum ministeriis conatur; gustu incircumscripti luminis pascitur, et ultra se eversa ad semetipsam relabi dedignatur; sed quia adhuc corpus quod corrumpitur aggravat animam (*Sap. ix, 15*), inhærere diu luci **267** non valet, quam raptim videt. Ipsa quippe carnis infirmitas transcendentem se animam retrahit, atque ad cogitanda ima ac necessaria suspirantem reducit. Saliva ergo ex capite defluens os tangit, sed ad ventrem minime pervenit, quia liquore supernæ contemplationis jam quidem intellectus noster infunditur, sed nequaquam mens plene satiatur. In ore etenim gustus est, in ventre satietas. Salivam itaque glutire non possumus, quia supernæ claritatis bono satiari non permittimur, quod adhuc ex tenuitate gustamus. Sed quia hoc ipsum, quod utcumque jam ^a superne cognoscimus, ex pietate parcentis est, quod vero hoc percipere perfecte non possumus adhuc ex pœna vetustæ damnationis, recte nunc dicitur: *Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me, ut glutiam salivam meam?* Ac si aperte diceretur: Tunc homini plene parcis, cum hunc ad perfectionem tuæ contemplationis admiseris, ut claritatem tuam raptus interius videat, et eum carnis suæ corruptio exterius non repellat. Tunc permittis ut salivam glutiam, cum me sapore tuæ claritatis usque ad abundantiam satietatis infuderis, ut nequaquam jam per indigentiam gustu oris esuriam, sed in te ^b solidus irrigato mentis ventre subsistam. Sed qui promereri vult bonum quod ^c expetit, debet malum confiteri quod fecit. Sequitur:

CAPUT XXXI [*Rec. XIX*].

VERS. 20. — *Peccavi; quid faciam tibi, o custos hominum.*

51. Homo per se lapsus, per se non valet surgere. — Ecce fatetur malum quod egit, sed bonum quod Deo in recompensationem debeat offerre non invenit, quia ad abluendam culpam quælibet humanæ actionis virtus infirma est, nisi hanc misericordia parcentis foveat, et non justitia recte judicantis premat. Unde recte per Psalmistam dicitur: *Melior est misericordia tua super vitam* (*Psal. lxi. 40*), quia quamlibet videatur innocens, apud districtum tamen judicem nostra nos vita non liberat, si ei reatus sui debitum misericordiæ benignitas non relaxat. Vel certe cum dicitur: *Quid faciam tibi?* patenter ostenditur quia hæc ipsa bona quæ agere præcipimur, non præceptori, sed nobis prosunt. Unde rursum per Psalmistam dicitur: *Quoniam bonorum meorum non indiges* (*Psal. xv, 2*). Humilitas autem nostræ destitutionis exprimitur cum Deus hominum custos vocatur, quia

^a Turon., Germ., Norm., Anglic. et vel. Ed., *jam superna*, Vindoc. et Corb. Germ., *jam superne*. Editi poster., *jam super nos*.

^b Ita Corb. Germ., Vindoc., Norm., Bellov. In Turon., *solidius irrigatione mentis subsist*. Editi, *solidatus*.

^c Corb. Germ., *expedit*.

A si ejus nos custodia minime protegit, ante occulti hostis insidias, nostræ sollicitudinis oculus vigilans dormit, Psalmista rursus attestante, qui ait: *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam* (*Psal. cxxvi, 1, 2*). Per nos namque cecidimus, sed nostris resurgere viribus non valemus. Culpa nos ^d voluntatis propriæ semel stravit, sed pœna culpæ deterius quotidie deprimit. Ab amissam rectitudinem surgere studiorum conatibus nitimur, sed meritorum pondere gravamur. Unde et apte subditur.

CAPUT XXXII [*Vet. XXII, Rec. XX*].

IBID. — *Quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihi metipsi gravis?*

52. Peccando contrarius factus est Deo. — Tunc sibi contrarium Deus hominem posuit, cum homo Deum peccando dereliquit. Serpentis quippe persuasionibus captus hostis ejus exstitit, cujus præcepta contempsit. Justus vero conditor hunc sibi contrarium posuit, quia inimicum ex elatione deputavit. Sed hæc ipsa contrarietas culpæ **268** facta est homini pondus pœnæ, ut corruptioni suæ male liber serviat, qui bene servus de incorruptionis libertate gaudebat. Salubrem quippe humilitatis arcem deserens, ad infirmitatis jugum superbiendo pervenit, et cervicem cordis erigendo supposuit quia qui subesse divinis jussionibus noluit, sub suis se necessitatibus stravit. Quod, melius ostendimus, si ea quæ dejectus sustinet, et prius carnis, et post pondera mentis exprimamus.

53. Quot modis homo sibi gravis sit, propter corpus. Et propter mentem. Mens nostra ampla et angusta. — Ut enim tacuimus hoc, quod dolores tolerat, quod febribus anhelat, sua quadam ægritudine constringitur ipsa hæc nostri corporis quæ salus ^e vocatur. Nam otio tabescit, opere deficit; inedia deficiens, cibo reficitur ut subsistat; refectione lassescens, abstinence relevatur ut vigeat; aqua perfunditur, ne arescat; linteis tergitur, ne ipsa nimis perfusione liquefiat; labore vegetatur, ne quiete torpeat; quiete refovetur, ne laboris exercitatione succumbat; fatigata vigiliis, somno reparatur; oppressa somno, vigiliis excutitur, ne sua pejus quiete lassetur; vestibus tegitur, ne frigoris adversitate penetretur; quæsito calore deficiens, aurarum flatu refovetur. ^f Cumque inde molestias invenit, unde vitare molestia quæsivit, male sauciata, ut ita dixerim, de ipso suo medicamine languescit. Remotis ergo febribus, cessantibusque doloribus, ipsa nostra salus ægritudo est, cui ^g curandi necessitas nunquam deest. Quot enim solatia ad vivendi usum quærimus quasi tot nostræ ægritudini medicamentis obviamus. Sed ipsum quoque medicamen in vulnus

^d Lyr. et Bigot., *voluptatis propriæ*. Ita nunc legitur in Utic. antiqua manu additum; prius enim legebatur *voluntatis propriæ*.

^e Additur in Editis *ægritudo est*, quæ redundant, et in nullis Mss. invenimus.

^f Gemet., *cumque inediæ molestias*.

^g Bellovac. et Gemet., *cui curanda necessitas*.

vertitur, quia exquisito remedio paulo diutius inhærentes, ex eo gravius deficimus, quod provide ad refectionem paramus. Sic nimirum debuit præsumptio corripì, sic superbia sterni. Quia enim elatum semel sumpsimus spiritum, ecce defluens quotidie portamus lutum.

54. Ipsa quoque mens nostra a secreti interioris securo gaudio exclusa, modo spe decipitur, modo pavore vexatur, a modo dolore dejicitur, modo falsa hilaritate relevatur; transitoria pertinaciter diligit, eorumque amissione incessanter atteritur, quia et incessanter cursu rapiente permutatur. Rebus autem mutabilibus subdita, et a semetipsa variatur. Nam quærens quod non habet, anxia percipit; cumque hoc habere cœperit, lædet hanc percepisse quod quæsit. Amat sæpe quod despexerat, despicit quod amabat. Cum labore quæ æterna sunt discit, sed horum repente obliviscitur, si laborare desierit. Diu quærit, ut parum quid de summis inveniat, sed ad consueta citius relabens, nec parum in his quæ invenit perseverat. Erudiri appetens, vix suam ignorantiam superat, sed erudita, gravius contra scientiæ gloriam pugnat. Vix carnis suæ sibi tyrannidem subjicit, sed tamen adhuc intus culpæ imagines tolerat, cujus jam foris opera vincendo restrinxit. In auctoris sui inquisitione se erigit, sed reverberatam hanc, corporearum rerum amica caligo confundit. Semetipsam qualiter incorporea corpus regat intueri vult, et non valet. Requirit mire quod sibi respondere non sufficit, et sub eo ignara deficit, quod prudenter requirit. **269** Amplam se simul et angustam considerans, qualem se veraciter æstimet, ignorat, quia si ampla non esset, nequaquam tam investiganda requireret, et rursum si angusta non esset, hoc ipsum saltem quod ipsa requirit inveniret.

55. *Homo dum relicto Deo, se sibi sufficere credit, nihil in se nisi tumultum perturbationis invenit. Hoc pressus Job misericordiam Dei postulat.* — Bene ergo dicitur: *Posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihi et ipsi gravis*, quia dum repulsus homo, et a carne molestias, et a mente quæstiones tolerat, gravenimirum pondus semetipsum portat. ^b Undique languoribus premitur, undique infirmitatibus urgetur, ut qui, relicto Deo, se sibi ad requiem sufficere credidit, nihil in se nisi tumultum perturbationis inveniret, inventumque se fugere quæreret, sed, auctore contempto, quo se fugeret non haberet. Cujus infirmitatis pondera bene quidam sapiens contemplatus, ait: *Grave jugum super filios Adam, c a die exitus de ventre matris eorum usque ad diem sepulturæ in matrem omnium (Eccli. xl, 4).* Beatus

A autem Job ista considerans, et quare ita ordinata sint ingemiscens, non justitiam redarguit, sed misericordiam inquit, ut percunctando ipse humiliter pulset quod parcendo divina pietas immutet. Ac si aperte dicat: Cur quasi contrarium tibi hominem despicias, qui certus scio quia perire vel ipsum quem despiciere crederis non vis? Unde bene adhuc et humilitatem confessionis exprimit, et vocem liberæ inquisitionis adjungit, dicens:

CAPUT XXXIII [Vet. XXIII].

VERS. 21. — *Cur non tollis peccatum meum, et quare non auferis iniquitatem meam?*

56. *Mediatorem desiderat et resurrectionem.* — Quibus profecto verbis quid aliud ^d quam desiderium præstolati Mediatoris innuitur? de quo Joannes ait: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Joan. i, 29).* Vel certe ab humano genere tunc peccatum plene tollitur, cum per incorruptionis gloriam nostra corruptio permutatur. Esse namque a culpa liberi nequaquam possumus, quousque in corpore mortis tenemur. Redemptoris ergo gratiam, vel resurrectionis soliditatem desiderat, qui iniquitatem suam auferri funditus sperat. Unde mox et ^e pœnam quam ex origine meruit, et iudicium quod ex propria actione pertimescit adjungens subdit:

CAPUT XXXIV [Rec. XXI].

IBID. — *Ecce nunc in pulvere dormiam; et si mane me quæsieris, non subsistam.*

C 57. *Dum præsentī pœna premitur, de futuris gravius urgetur. Humilitas tegmen a gladio judicis.* — Peccanti primo homini dictum est: *Pulvis es, et in pulverem reverteris (Genes. iii, 19).* Mane autem dicitur illa tunc manifestatio mentium, quæ in adventu judicis apertis cogitationibus quasi post noctis tenebras demonstratur. De quo nimirum mane per Psalmistam dicitur: *Mane astabo tibi et videbo (Psal. v, 5).* Quærere autem Dei est hominem subtili interrogatione discutere, et districte discutiendo judicare. Beatus igitur Job humanæ dejectionis damna considerans, videat quia et præsentī jam pœna premitur, et adhuc de futuris gravius ^f urgetur: Et dicat: *Ecce nunc in pulvere dormiam; et si mane me quæsieris, non subsistam.* Ac si apertius deploret, dicens: D in præsentī quidem mortem jam carnis patior, et tamen adhuc de venturo iudicio graviolem ^g mortem, districtiōis tuæ sententiam, pertimesco: interitum pro culpa sustineo, sed adhuc ad iudicium veniens culpas restitui et post interitum formido. **270** Exteriore ergo mortem considerans, dicat, *Ecce nunc*

^a Vindoc., Bellovac., unus Reg., Colb. et Gemet., modo despiciendo dolore dejicitur. Turon., Germ., Ebroic. cum reliquis Norman., modo deficiendo dolore dejicitur.

^b Norm. et Bellovac., undique angoribus vel angustioribus premitur.

^c Gemet., ab exitu.

^d Bellov. et Gemet., quam desideriorum præstolatio Mediatoris.

^e In Edit., et pœnam prævaricationis culpæ, quæ duo ultima verba nullis in Mss. reperta expungenda duximus.

^f Bellovac., arguetur.

^g Ex antiq. Edit. et Mss. restituimus mortem, scilicet interiorem illam de qua mox, ubi male Coccius substituerat morte, quem tamen poster. Edit. secuti sunt.

in pulvere dormiam; interiorum metuens adjungat: *Et si mane me quæsieris, non subsistam.* Quantalibet enim justitia polleant, nequaquam sibi ad innocentiam vel electi sufficiunt, si in judicio districtè requirantur. Sed hoc nunc ad solatium suæ ereptionis inveniunt, quod nequaquam se posse sufficere humiliter sciunt. Sub humilitatis ergo tegmine a gladio se tantæ animadversionis abscondunt, et quo terrorem venturi judicis præstolantes continuo timore trepidant, eo indesinenter agitur, ut paratiores fiant. Sequitur.

CAPUT XXXV [Vet. XXIV, Rec. XXII].

CAP. VIII, VERS. 1, 2. — *Respondens autem Baldad Suhites dixit. Usquequo loqueris talia, et spiritus multiplex a sermonis oris tui?*

58. *Justorum verba injustis gravia. Loquendi quadruplex vis. Unica criminis subjacet.* Injustis semper gravia sunt verba justorum; et quæ ad ædificationem prolata audiunt, hæc quasi superimpositum pondus ferunt. Quod de se aperte Baldad Suhites indicat, dicens: *Usquequo loqueris talia?* Qui enim *usquequo* dicit, quia ædificationis verba jam portare non possit ostendit. Sed cum corrigi iniqui despiciunt, bene prolata criminantur. Unde et protinus adjungit: *Et spiritus multiplex sermonis oris tui.* Cum multiplicitas in sermone reprehenditur, esse procul dubio intelligentiæ gravitas in sensu denegatur. Vis quippe summa loquentium, quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat, et sunt nonnulli quos sentiendi simul et dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent; et sunt nonnulli qui acumines sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia locutionis obmutescunt. Hoc namque in hominibus cernimus, quod in rebus sæpe insensibilibus videmus. Nam plerumque et abundans aqua ab intimis ducitur et largis in superficiem meatibus derivatur. Plerumque angusta in intimis latet, et progrediendi rimas difficulter inveniens, foras angustior^b exsudat. Plerumque minima in absconditis oritur; cumque patenter quæ exeat invenit, ex largo foramine tenuis procedit, magnique se meatus dilatant, sed non est quod fundant. Plerumque vero ampla in absconditis surgit, sed angustis pressa meatibus tenuissime profuit. Sic itaque in aliis os patens emanat, quod largus ingenii fons ministrat. In aliis intellectum nec sensus porrigit, nec lingua fundit. In aliis os quidem ad loquendum patet, sed ad reddendum parata a sensu lingua nihil accipit. In aliis vero largus sentiendi fons a corde exuberat, sed hunc quasi meatus tenuis impar lingua coangustat. In quibus nimirum quatuor dicendi qualitatibus, sola crimini tertia subjacet, quæ hoc sibi per locutionem arripit, ad quod

A per ingenium non assurgit. Nam prima laudanda est, quæ utroque valenter pollet. Secunda miserranda, quæ utroque humiliter caret. Quarta adjuvanda, quæ explorare quod sentit non valet. Tertia vero despicienda atque reprimenda, quæ, dum sermone se erigit, sensu jacet, quæ membris inflatione tumentibus similis, ad aures audientium vasta, sed vacua, procedit. ^c Quod nunc Baldad ad beati Job crimen intorquet, dicens: [Vet XXV.] *Spiritus multiplex sermonis oris tui.* 271 Qui enim multiplicitem^d sermonis ori tribuit, profecto cordis inopiam reprehendit. Ac si aperte dicat: Abundantia spiritus in sermone oris attolleris, sed sensus indigentia coangustaris. [Vet XXV.] Pravi autem, cum recta reprehendunt, ne ipsi quæ justa sunt nescire videantur, nota omnibus bona, quæ audiendo didicerunt, quasi incognita proferunt. Unde et Baldad protinus adjungit:

CAPUT XXXVI.

VERS. 3. — *Nunquid Deus supplantat judicium et Omnipotens subvertit quod justum est?*

59. *Pravi doctrinæ laudem aucupantur. Justitiam Dei laudant ubi eis bene est, ubi male damnant.* Hæc beatus Job nec loquens negaverat, nec reticens ignorabat. Sed procaces quique, ut diximus, etiam nota jactanter proferunt, ut loquendo docti videantur: contemnunt moderate conticescere, ne credantur ex imperitia tacuisse. Sciendum vero est quia tunc divinæ justitiæ rectitudinem laudant, cum se ad gaudium incolumitas sublevat, et alios flagella castigant; cum se conspiciunt rerum prosperitate perfrui, alios adversitate fatigari. Nam dum perverse agunt, sed tamen se rectos arbitrantur, hoc quod sibi prospera suppetunt, debere suis meritis credunt; eoque colligunt quod Deus injuste non judicat, quo quasi justos se adversitas nulla contristat. Sed si eorum vitam quamlibet breviter vis supernæ correptionis attigerit, pulsati protinus consilium divini examinis increpant, quod paulo ante incolumes admirando præferebant, justumque esse judicium, quod suis moribus adversatur, negant, de divina æquitate disputant, ad resultationis verba prosiliunt, et correpti quia deliquerint, gravius delinquant. Unde bene etiam per Psalmistam contra peccatoris confessionem dicitur: *Confitebitur tibi, cum bene feceris ei* (Psalm. XLVIII, 19). Despecta quippe vox confessionis est, quam format jucunditas prosperitatis. Sola autem confessio habet magni meritum ponderis, quam^e a veritate rectitudinis nequaquam separat vis doloris, quam usque ad judicium vocis exacuit adversitas testis cordis. Non ergo mirum quod Baldad divinam justitiam laudat, qui nihil adversi ab eadem justitia tolerat.

60. *Hæreticorum in Ecclesiam adversis pressam insania.* — Sed quia amicos beati Job hæreticorum

^a In Gemet. et Utic. aliisque Mss. et Edit. sic legimus, præterquam in Gussanv. ubi *sermones* pro *sermonis*; cui favere videtur tum hebr. textus, tum paraphrasis chald.

^b Ita Mss.; non *exundat*, ut legitur in Edit. Coc. et

al. poster., quæ lectio sensum evertit.

^c Ita quoque omnes Mss. In Edit., *quod nunc Baldad beato Job crimen intorquet.*

^d Pene omnes, *sermonis oris tribuit.*

^e Editi, *a veritatis rectitudine.*

tenere speciem diximus, libet ut paucis quomodo A
Baldad verba hæreticorum subreptionibus congruant
demonstremus. Hi quippe dum sanctam Ecclesiam
temporali corripere animadversione conspiciunt^a in
semetipsis, audacius in jactantiam perversæ prædi-
cationis intumescunt; et superni examinis rectitu-
dinem prætendentes, prosperari se ex meritis asse-
runt, illam vero affligi dignis retributionibus atte-
stantur, et verbis blandientibus subreptionis aditum
protinus inter dolores quærent, atque aliorum vi-
tam, ^b exprobratis aliorum mortibus, feriunt, ac si
illi jam juste defuncti sint qui de Deo credere digna
noluerunt. Unde Baldad Suhites, postquam divinam
justitiam protulit, illico adjungit :

CAPUT XXXVII.

VERS. 4, 5, 6. — *Etiam si filii tui peccaverunt ei, et dimisisti eos in manu iniquitatis suæ, tu tamen si diluculo surrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus, si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te, et pacatum reddet habitaculum justitiæ.*

61. *Populorum ab Ecclesia discissionem tanquam erroris argumentum exprobrant.* — Ac si afflictis catholicis errorum prædicatores dicant: Vitæ vestræ provide, et quam perversa **272** teneatis, ex eorum qui inter vos defuncti sunt damnatione cognoscite, quia conditori omnium nisi perfidia vestra displiceret, nequaquam a vobis tam numerosos populos interitu sævientem subtraheret. Ait enim: *Etiam si filii tui peccaverunt ei, et dimisit eos in manu iniquitatis suæ.* Quasi aperte dicens: In iniquitatis suæ manu dimissi sunt, qui vitam nostræ rectitudinis imitari noluerint. *Tu tamen si diluculo surrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus.* [V et XXVI.] Quia enim se hæretici tenere lucem veritatis æstimant, sanctam Ecclesiam quasi in erroris nocte positam, ad diluculum veritatis vocant, quatenus et per cognitionem Dei, quasi per diluculum surgat, et per precem pœnitentiæ præterita diluat. *Si mundus et rectus incesseris.* Mundus videlicet in cogitatione, rectus in opere. *Statim evigilabit ad te.* Ac si aperte dicat: Quia is qui nunc tribulationibus tuis virtutem suæ protectionis non exerit, ^c quasi ab adjutorio errantis dormit. *Et pacatum reddet habitaculum justitiæ tuæ.* Id est, præsentis vitæ contrarietates amovet, et tranquillitatis protinus securitatem præbet. Quia enim perversi quique temporale gaudium singulare æstimant divinæ remunerationis bonum, quæ ipsi anxie ambiunt, hæc aliis promagno pollicentur. Unde plerumque fit, ut aut amissa recuperari spondeant, aut ad majora adhuc præsentis vitæ præmia auditorum suorum animos extendant. Quod patenter Baldad exprimit, cum protinus adjungit :

^a Expunxit Coccius, in *semetipsis*, aliis Edit. errantem sequentibus et tum Mss. tum vet. Edit. minus consulentibus. German. habet *semetipsos* pro *semetipsis*.

^b Editi, *vitam exprobrantes*. Sequimur Mss. Corb.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 7. — *In tantum, ut si priora tua fuerint parva, et novissima tua multiplicentur nimis.*

62. *Quid suis sequacibus promittant.* — Si vero habitaculum justitiæ, consilium mentis vocat, afflictis catholicis errorum magistri pacatum habitaculum justitiæ promittunt, quia si eos ad sua pertrahunt, profecto a contentione conticescunt. Namque hi qui trahi ad perversa potuerunt, tanto jam tranquillius temporali pace quieti sunt, quanto longius ab æterna separantur. Opes quoque intelligentiæ se sequentibus crescere spondent. Unde et subditur: *In tantum, ut si priora tua fuerint parva, et novissima tua multiplicentur nimis.* Sed quia eorum verbis non facile creditur, quoniam sæpe vita contemptibilis demonstratur, antiquorum patrum sententias proferunt, earumque rectitudinem in argumentum sui erroris inflectunt. Unde et subditur :

CAPUT XXXIX [Rec. XXII].

VERS. 8. *Interroga enim generationem pristinam, et diligenter investiga patrum memoriam.*

63. *Antiquorum patrum auctoritate abutuntur.* — Generationem pristinam, ac patrum memoriam nequaquam videri, sed investigari admonent: quia hoc in ea nolunt conspici, quod liquido cunctis patet. Nonnunquam vero, more bonorum, quædam moraliter docent, et qualiter ex præteritis præsentia colligantur insinuant, atque ex his quæ jam a nostris oculis pertranseundo subtracta sunt quam nulla sint quæ videntur demonstrant. Unde et adhuc subditur:

C VERS. 9. — *Hesterni quippe sumus, et ignoramus quoniam sicut umbræ dies nostri sunt super terram.*

64. *Quæ jam transacta sunt nos docent quam celeriter cætera sint transitura.* — Generatio itaque pristina interroganda proponitur, ut transire tempus vitæ præsentis sicut umbra monstretur; quia videlicet si ea quæ erant, et jam transacta sunt, ad memoriam reducimus, patenter agnoscimus quam celeriter hoc quoque fugiat quod tenemus. Sæpe vero hæretici eosdem **273** nobiscum patres, quos veneramus laudant, sed intellectu depravato, ipsis nos eorum laudibus impugnant. Unde et adhuc subditur

CAPUT XL.

VERS. 10. — *Ipsi docebunt te; ^d loquentur tibi, et de corde suo proferent eloquia.*

D 65. *Pravi bona interdum proferunt, sed non bene. Suo tum semucrone feriunt.* — Notandum quod superius dixerat: *Spiritus multiplex sermonis oris tui*; nunc vero, reductis ad memoriam patribus, dicit: *De corde suo proferent eloquia.* Ac si vitam sanctæ Ecclesiæ hæretici detestantes, dicant: Multiplicitatem spiritus in ore habes, in corde non habes. Sed illi contra te audiendi sunt, qui verba ex corde proferentes, recta vivendo docuerunt. Sæpe autem præ-

Germ. ac Norm. Apud Barthol. et Rembold. 1518 corrupte legitur *morsibus*, pro *mortibus*.

^c Gemet., quasi ad adjutorium.

^d In Mss. Reg., Germ., Corb. Germ., desideratu loquentur tibi.

vi, dum suæ vitium fortitudinis ignorant, audenter aliorum rectitudinem lacerant; cumque contra bonos sibi auctoritatem increpationis arripiunt, aut ea bona proferunt, quæ non videndo, sed audiendo didicerunt; aut ea aliis mala mentientes ingerunt, quæ ipsi committunt. Sed cum ea bona proferunt quæ servare contemnunt, sciendum est quia plerumque veritas sic per ora adversariorum sonat, ut eorum linguam movens vitam feriat, quatenus culmen rectitudinis loquentes et ignorantes, ipsi et verbis iudices, et factis accusatores fiant. Unde Baldad mira quidem contra hypocritas subdit, sed mucrone verbi se impetit, quia simulatori justitiæ, nisi ex aliquantulo ipse esset, docere justum nequaquam tanta temeritate præsumeret. Et quidem fortia sunt valde quæ dicit; sed hæc stultis, non autem sapientibus, pravis, non recto, dicere debuit, quia et recordem se asserit qui, hortis sitientibus, in flumen aquam fundit. Sed interim postponentes cui dicitur, pensemus subtiliter quid dicatur, ut nos prolata instruant, quamvis meritum sui auctoris impugnent. Sequitur:

VERS. 11. — *Nunquid^a virescere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua?* [Rec. XXIV.] Cui Baldad scirpum, vel carectum comparet, ipse prolinus aperit cum subjungit:

CAPUT XLII.

VERS. 12, 13. — *Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit; sic^b via omnium qui obliviscuntur Deum, et spes hypocritæ peribit.*

66. *Hypocrita bonorum operum speciem, non fructum habet. Dona Dei ad incrementum damnationis habet.* — Scirpi ergo vel carecti nomine hypocritæ vitam signat, quæ speciem quidem viriditatis habet, sed ad humanos usus^c fructum utilitatis non habet, quæ, sterilitate operis arida permanens, solo sanctitatis colore viridescit. [Vet. XXVII.] Sed neque sine humore scirpus, neque sine aqua carectum proficit, quia hypocritarum vita ad bona opera infusionem quidem superni muneris percipit, sed, in cunctis quæ agit exteriores laudes appetens, a fructu perceptæ infusionis inanescit. Sæpe namque mira signorum opera faciunt, ab obsessis corporibus spiritus pellunt, et per prophetiæ donum ventura quæque sciendo præveniunt, sed tamen a largitore tot munerum cogitationis intentione divisi sunt, quia per ejus dona non ejus gloriam, sed proprios favores quærent; cumque per accepta^d bona in sua laude se elevant, ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt, unde ei amplius humiles esse debuerunt. Sed eo eos postmodum districtior sententia percutit, quo nunc su-

A perna bonitas et iugratos largius infundit. Fitque eis amplitudo muneris **274** incrementum damnationis quia irrigati fructum non ferunt, sed sub viriditatis colore vacui in altum crescunt. Quos bene per Evangelium Veritas exprimit, dicens: *Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos, discedite a me qui operami iniquitatem* (Matth. vii, 2). Scirpus igitur vel carectum sine aqua non vivit, quia nimirum hypocritæ non nisi ex superno munere viriditatem bonæ operationis accipiunt; sed quia hanc in usum propriæ laudis arripiunt, in aqua quidem virides, sed tamen inanes crescunt.

B 67. *Hypocrita correptionis est impatiens.* — Bene autem subditur: *Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit.* Scirpus in flore est hypocrita in laude. Acutis vero angulis surgens carectum manu non carpitur, quia, exasperatis per arrogantiam sensibus, de pravitate sua hypocrita corripitur dedignatur. In flore suo manum carpentis incidit, quia in laude hypocrita positus, ne hunc quicumque corripere audeat, asperitate sua protinus vitam corripientis secat. Sanctus namque non esse appetit, sed vocari; et cum fortasse corripitur, quasi in opinionis gloria detruncatur. Deprehensum se in pravitate irascitur, loqui sibi redarguentem prohibet, quia velut in oculo vulnere tactus dolet. Qualis imperitis innotuit, talis vult ab omnibus æstimari; et, paratior mori quam corripitur, redargutione deterior redditur, quia quasi diræ percussione æstimat jaculum puritatis verbum. Unde exasperatus protinus in contumelias surgit, et quæ mala exaggeret contra vitam correptoris inquirat. Demonstrare longe incomparabiliter reum reprehensorem suum desiderat, ut innocentem se non suis actibus, sed alienis criminibus ostendat; ita ut sæpe homo redargutionis aliquid se dixisse pœniteat, et quasi a carpentis manu, sic a corripientis animo quidam, ut ita dixerim, sanguis mœroris currat. Unde bene per Salomonem dicitur: *Noli arguere derisorem, ne oderit te* (Prov. ix, 8). Neque enim justo timendum est ne derisor cum corripitur contumelias inferat sed ne tractus ad odium pejor fiat.

C 68. *Hypocrita in bonis operibus non perseverat.* — Inter hæc sciendum est quod justorum bona, quia ex corde incipiunt, usque ad præsentis vitæ terminum crescunt; hypocritarum vero opera, quia nequaquam sunt in occulto radicata, sæpe ante deficient quam præsens vita finiatur. Nam plerumque studio sacræ eruditionis insistunt; et quia hanc non præparandis meritis, sed promerendis favoribus inquirunt statim ut iudicium humanæ laudis arripiunt, et per

^a Ita Norman. et pene omnes, cui lect. favet iterata viriditatis mentio. In Editis legitur vivere.

^b Corb. Germ., vitæ.

^c Nonnulli Mss., fructum humilitatis.

^d Gemet. et Germ., eumque percepta bona in sua laude levant. Lyr., Bigot., Utic., Vindoc., cumque per

accepta bona, etc., se elevant, quos sequimur.

^e Norm. et Germ., si hunc.

^f Ebroic., sed videri. Utic. utramque lectionem habet.

^g Vindoc., quia quasi de ira percussione. Gemet., quia quasi de repercussione.

hoc gratiam transitorii profectus assequuntur, tota mente sæcularibus curis inserviunt, atque a sacra funditus eruditione vacuantur; et agendo postinducant quantum temporalia diligant, qui sola prius æterna prædicabant. Plerumque autem assumptæ speciem maturitatis ostendunt; quiete silentii, longanimitate patientiæ, continentiae virtute decorantur sed cum per hæc quæsiticulmen honoris attigerint cumque sibi jam reverentia a cunctis impenditur, protinus se in lasciviam voluptatis fundunt, et bona se non **275** ex corde tenuisse ipsi sibi testes sunt qui hæc cito dimiserunt. Nonnunquam vero aliqui quæ possident tribuunt, atque indigentibus cuncta largiuntur: sed tamen ante vitæ terminum, avaritiæ prurigne accensi, aliena appetunt, qui sua largiri videbantur, et pertinaci post crudelitatem ambiunt quod ficta prius pietate reliquerunt. [Vet. XXVIII.] Unde et recte nunc dicitur: *Cum adhuc sit in flore, ne carpatur manu, ante omnes herbas arescit.* ^a Juxta carnem quippe et justi herba sunt, propheta attestante, qui ait: *Omnis caro fenum* (Isai. XL, 6). Sed ante omnes herbas arescere scirpus dicitur, quia justi in bono suo permanentibus, a viriditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt herbæ etiam reliquæ, quia justorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditatem scirpus prævenit, quia priusquam de carne hypocrita transeat, ea quæ in se ostenderat virtutum facta derelinquit. De quibus bene etiam per Psalmistam dicitur: *Fiant sicut fenum ædificiorum, quod priusquam evellatur arescit* (Psal. cxxviii, 9). Fenum quippe ædificii in alto nascitur, sed nequaquam pingui radice solidatur, quia et hypocrita summa quidem agere cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quod nimirum fenum et non evulsum citius arescit, quia videlicet hypocrita et in præsentī adhuc vita subsistit, et jam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit. Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere, hæc amittens, indicat se sine radice floruisse.

69. *Hypocrita spe sua diu frui non valet.* — Sed Baldad, sicut prædiximus, cui scirpum vel carectum comparet, illico aperit, cum subjungit *Sic viæ omnium qui obliviscuntur Deum, et spes hypocritæ peribit.* Quid enim cunctis suis operibus hypocrita sperat, nisi honoris reverentiam, gloriam laudis, a melioribus metui, sanctus ab omnibus vocari? Sed permanere spes hypocritæ non valet, quia, æternitatem non quærens, fugit quod tenet. Nequaquam quippe mentis ejus intentio in illa gloria figitur quæ sine fine possidetur, sed cum transitoriis favoribus inhiat, perdit percipiēdo quod laborat, Veritate attestante, quæ ait: *Amen dico vobis quia receperunt mercedem suam* (Math. vi, 2, 5). Sed hæc spes recipiendæ mercedis teneri diu non potest, quia pro ostensis operibus honor tribuitur, sed vita ad terminum ur-

^a Edit. Rom. et Gussanv., *juxta carnalium quippe intellectum.*

^p Gemet., *impulsa tempora momentis decurrit.*

^c Gemet., *nisi fecundis sed neglectis vitibus.*

getur; laudes resonant, sed ad finem cum laudibus tempora festinant; et quia nequaquam animus in æternitatis amore radicitur, cum ipsis profecto rebus quas diligit labitur. Nemo namque valet mobilia diligere et ipse immobilis stare. Qui enim transeuntia amplectitur, eo ipso ad cursum ducitur, quo decurrentibus implicatur. Dicit ergo: *Et spes hypocritæ peribit*, quia humana laus quam magnis laboribus appetit ^b impulsa temporum momentis decurrit. Bene autem subditur:

CAPUT XLIII [Rec. XXV].

VERS. 14. — *Non ei placebit vecordia sua.*

70. *Rem magni pretii vici vendit hypocrita. Fecundæ et neglectæ viti similis est.* — Magna quippe vecordia est laboriosa agere, et auræ laudis inhiare; forti opere præceptis cœlestibus inservire, sed terrenæ retributionis præmium quærere. Ut enim ita dixerim, qui pro virtute quam agit humanos favores desiderat rem magni meriti vili pretio venalem portat; unde cœli regnum mereri potuit, inde nummum transitorii sermonis quærīt. Vili ergo pretio opus vendit, **276** quia magna impendit, sed minimarecipit. [Vet. XXIX.] Quibus itaque hypocritæ similes ^c nisi fecundis et neglectis vitibus existunt, quæ per ubertatem fructum proferunt, sed nequaquam per studium a terra sublevantur? Quod pingues palmiles germinant, errantes bestię conculcant; et quo hoc uberius aspiciunt, projectum in infimis avidius consumunt, quia nimirum hypocritarum opera, ^d dum clara monstrantur, quasi pingua prodeunt, sed dum humanas laudes appetunt quasi in terra deseruntur. Quæ hujus mundi bestię, maligni scilicet spiritus comedunt, quia hæc ad usum perditionis inflectunt; tantoque ardentius rapiunt, quanto et magna clarius innotescunt. Unde bene per prophetam dicitur: *Culmus stans, non est ^e in eis germen, et non faciet farinam; quod etsi fecerint, alieni comedent eam* (Osee. viii, 7). Culmus quippe germen non habet cum vita meritis virtutum caret. Farinam culmus non facit cum is qui in præsentī sæculo proficit nil subtilitatis intelligit, nullum boni operis fructum reddit.

71. *Fructibus suis malignos spiritus satiat hypocrita. Pascitur et ipse modo, secus post mortem.* — Sed sæpe et cum fecerit, hanc alieni comedunt, quia et cum bona opera hypocritæ ostendunt, de his malignorum spirituum vota satiantur. Qui enim per hæc Deo placere non appetunt, nequaquam agri dominum, sed alienos pascunt. Fecundo itaque hypocrita et neglecto palmiti similis, servare fructum non valet, quia botrus boni operis in terra jacet. Sed tamen hac ipsa sua vecordia pascitur, quia pro bono opere a cunctis honoratur; cæteris præeminet, subjectas hominum mentes tenet, majoribus locis attollitur, favoribus nutritur. Hæc vero ei sua vecordia placet

^d Bellovac. et Gemet., *dum gloriosa monstrantur.*

^e Editi, in *eo germen et non faciet farinam; quod et si fecerit, reluctantibus Mss.*

interim, sed non placebit, quia cum retributionis tempus advenerit, in pœna displicet quod vecors fuit. Tunc se stulte egisse intelliget, cum pro delectatione laudis sententiam divinæ increpationis acceperit. Tunc se vecordem fuisse considerat, cum se pro temporali quam percepit gloria perpetua tormenta castigant. Tunc veram scientiam supplicia aperiunt, quia per hæc profecto colligitur nihil fuisse omnia quæ transire potuerunt. Unde et recte subditur :

CAPUT XLIV [Rec. XXVI].

IBID. — *Et sicut tela araneorum fiducia ejus.*

72. *Hypocritæ fiducia vana, bona coram Deo nulla, prædicatio infructuosa, abstinentia inanis.* — Bene hypocritarum fiducia araneorum telis similis dicitur, quia omne quod ad obtinendam gloriam exsulant ventus vitæ mortalis dissipat. Nam quoniam æterna non quærunt, bona temporalia cum temporæ amittunt. Pensandum quoque est quod fila araneæ per ordinem ducunt, quia sua hypocritæ quasi sub discretionem opera disponunt. Araneorum tela studiose textitur, sed subito flatu dissipatur, quia quidquid hypocrita cum labore peragit aura humani favoris tollit; et dum in appetitu laudis opus deficit, quasi in ventum labor evanescit. Sæpe namque et usque ad præsentis vitæ terminum hypocritarum facta perdurant, sed quia per hæc auctoris laudem non quærunt, bona ante Dei oculos nunquam fuerunt. Plerumque enim, ut prædiximus, sacræ legis eruditione fulciuntur, doctrinæ verba proferunt, omne quod sentiunt testimoniis accingunt, nec tamen per hæc vitam audientium, sed proprios favores quærunt, quia nec proferre alia noverunt, nisi quæ auditorum corda ad rependendas laudes^a excutiant, non autem ad lacrymas accendant. **277** [Vet. XXX]. Mens quippe concupiscentiis exterioribus occupata igne divini amoris non calet; et idcirco ad supernum desiderium inflammare auditores suos nequeunt verba quæ frigido corde proferuntur. Neque enim res quæ in se ipsa non arserit aliud accendit. Unde fit plerumque ut hypocritarum dicta et audientes non erudiant, et eosdem ipsos qui se proferunt elatos laudibus deteriores reddant. Attestante etenim Paulo, *Scientia inflat, charitas ædificat* (I Cor. viii, 1). Cum ergo charitas ædificando non erigit, scientia inflando pervertit. Plerumque se hypocritæ mira abstinentia affligunt, omne robur corporis atterunt, et quasi carnis vitam funditus in carne viventes extinguunt, sicque per abstinentiam morti appropiant, ut pene quotidie morientes vivant. Sed ad hæc humanos oculos quærunt, admirationis gloriam expetunt, Veritate attestate, quæ ait: *Exterminant facies suas, ut appareant hominibus jejunantes* (Matth. vi, 16),

^a Vindoc., ad repetendas laudes excutiant. Vitiose Coc., pro excutiant, auctoritate censoria posuit excutient.

^b Ita Turon., Vindoc., Norm., et pene omnes, ubi Editi habent, *Quem enim charitas.*

^c Vindoc. et Gemet., quod enim angariamur.

A Nam ora pallescunt, corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus suspiriis urgetur. Sed inter hæc, ab ore proximorum sermo admirationis quæritur, nihilque tanto labore aliud, nisi æstimatio humana cogitatur. Quos nimirum bene Simon ille significat, qui dominicæ passionis tempore in angariam crucem portabat, de quo scriptum est: *Invenerunt hominem Cyrenæum, venientem obviam sibi, nomine Simonem; hunc angariaverunt, ut tolleret crucem Jesu* (Matth. xxvii, 32; Marc. xv, 21). Quod enim^c per angariam agimus, non hoc ex studio amoris operamur. Crucem ergo Jesu in angaria portare est afflictionem abstinentiæ^d pro alia quam necesse est intentione tolerare. An non Jesu crucem in angaria portat, qui quasi ad præceptum Domini, carnem domat, sed tamen spiritalem patriam non amat? Unde et Simon isdem crucem portat, sed nequaquam moritur, quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam afficit, sed tamen per amorem gloriæ mundo vivit.

[Vet. XXXI.] 73. *Crucem carni infert, sed mundo vivit.* — Quo contra per Paulum bene de electis dicitur: *Qui autem sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Cum vitiis quippe et concupiscentiis carnem crucifigimus, si sic gulam restringimus, ut jam de mundi gloria nihil quæramus. Nam qui corpus macerat, sed honoribus anhelat, crucem carni intulit, sed mundo per concupiscentiam pejus vivit, quia et sæpe per sanctitatis imaginem locum regiminis indignus assequitur, quem, nisi aliquid in se virtutis ostenderet, nullo percipere labore mereretur. Sed transit quod delectabiliter obtinet, et pœnaliter quod sequitur manet. Sanctitatis nunc fiducia in ore hominum ponitur; sed cum internus iudex secreta cordis examinat, testes vitæ exterioris non quæruntur. Bene ergo dicitur: *Sicut tela araneorum fiducia ejus*, quia apparente cordis teste, præterit omne quod exterius de humano favore confidit. Unde et adhuc apte subjungitur:

CAPUT XLV [Rec. XXVII].

VERS. 15. — *Innititur super domum suam, et non stabit; fulciet eam, et non surget.*

74. *Hypocritæ domus super quam innititur, favor humanus. Stare non valet.* — Sicut domus exterioris conversationis est ædificium quod inhabitat corpus, ita domus nostræ cogitationis est res quælibet quam per dilectionem inhabitat animus. Omne quippe quod diligimus, quasi in hoc quiescentes habitamus. Unde Paulus, quia in supernis^e cor fixerat, in terra quidem **278** positus, sed tamen a terra extraneus, dicebat: *Nostra conversatio in cælis est* (Philip. iii, 20). Mens itaque hypocritæ nihil aliud in omne quod agit nisi opinionis suæ gloriam cogitat, nec curat

Ebroic., quod enim angariamur. Utic. habet angariamur, et angariamur.

^d Bellovac. et Norm., pro aliqua necessitatis intentione tolerare. In Utic. prius legebatur pro alio quam necessitatis intentione tolerare.

^e Corb. Germ. et Reg., confixus erat.

quo post per meritum ducitur, sed quid interim dicatur. Domus ergo ejus ^a est delectatio favoris, quam quasi quietus inhabitat, quia per cuncta sua opera ad hanc se intra animum reclinat. Sed stare domus hæc non valet, quia laus cum vita præterit, et humanus favor in judicio non subsistit. Unde et fatuæ virgines, quæ oleum in vasis non sumpserant, quia in alienis scilicet vocibus gloriam et non in suis conscientis habebant, turbatæ per sponsi præsentiam, dicunt: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur* (Matth. xxi, 8). Oleum quippe a proximis petere est gloriam boni operis a testimonio alieni oris implorare. Mens etenim vacua, cum cunctis suis laboribus nihil se intus tenuisse invenerit, testimonium foras quærit. Ac si aperte fatuæ virgines dicant: Cum nos repellere sine retributione conspicitis, dicite in nostro opere quid vidistis.

[Vet. XXXII.] 75. *Nec magis stabit in judicio fiducia sanctitatis hypocritæ.* — Sed frustra tunc hypocrita in hac domo laudis innititur, quia nihil ei in judicio attestatio humana suffragatur; quia eamdem laudem, quam post in testimonio exigit, prius in munere recepit. Vel certe super domum suam hypocrita innititur, cum, vanis favoribus deceptus, quasi de fiducia sanctitatis elevatur. Multa quippe hypocritæ in occulto mala faciunt, quædam vero bona in publico. Cumque ex bonis patentibus laudes recipiunt, ab occultis malis considerationis oculos avertunt; talesque se æstimant, quales foris audiunt, non quales intus noverunt. Unde fit plerumque ut ad supernum quoque judicium cum fiducia veniant, quia tales se apud internum arbitrum credunt quales ab hominibus foris habebantur. Sed stare domus hypocritæ non valet, quia in terrore districti examinis omnis anteacta fiducia sanctitatis cadit. Cumque sibi oris alieni testimonia deesse cognoverit, ad sua se opera enumeranda convertit. Unde et adhuc subditur: *Fulciet eam, et non surget.* Hoc namque, quod per se stare non valet, fulcitur ut stet, quia cum vitam suam hypocrita labefactari in judicio conspicit, hanc fulciendo statuere operum enumeratione contendit. An non laudis suæ habitaculum hinc inde fulciunt, qui facta sua, ut præfati sumus, in judicio enumerantes, dicunt: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus* (Matth. vii, 22)? Sed domus laudis tot allegationibus fulla minime consurgit, quia protinus judex dicit, *Nunquam novi vos, discedite a me qui operamini iniquitatem* (Ibid. 23). Et sciendum est quia hoc quod surgit ab infimis ad superiora se erigit. Domus ergo hypocritæ surgere non valet, quia per omne quod juxta præcepta cælestia agere potuit, a terra animum nunquam levavit. Jure igitur tunc nequaquam ad præmium retributionis erigitur, qui per hoc quod nunc exhibet in appetitu temporalis gloriæ jacet. [Vet. XXX III,

^a In eisdem Mss., *dilectio favoris.*

^b Ita Anglic. et nostri, *non cadat*, ut in Edit. Gilot. et Vatic., ubi etiam legitur mendose *ostendat*, pro

A *Rec. XXVIII.]* Sed quia vita hypocritæ, scirpi appellatione signata, qualiter in judicio reprobetur audivimus, prius quam districtus judex appareat, qualis ab hominibus habeatur audiamus. Sequitur:

CAPUT XLVI.

VERS. 16. — **279** *Humectus videtur antequam veniat sol.*

76. *Nunc sanctus creditur hypocrita, sed Christo veniente iniquus apparebit.* — Sæpe in sacro eloquio Dominus solis appellatione figuratur, sicut per prophetam dicitur: *Vobis autem qui timetis nomen Domini, oriatur sol justitiæ* (Mal. iv, 2). Et sicut repulsi in judicio impii dicere Sapientiæ libro describuntur: *Erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (Sap. v, 6). Ante solem igitur scirpus humidus cernitur, quia prius quam divina districtio in judicio ^b candeat, omnis hypocrita infusum se sanctitatis gratia ostendat; quasi virens aspicitur, quia justus æstimatur, honoris locum obtinet, de gloria sanctitatis pollet, a cunctis ei veneratio defertur, opinio laudis ^c extenditur. Scirpus itaque iste in nocte humidus est; sole autem veniente siccatur, quia nimirum hypocrita in tenebris vite præsentis sanctus ab omnibus creditur, sed cum districtus judex venerit, quam sit iniquus apparebit. Dicat ergo: *Humectus videtur antequam veniat sol* quia virentem se nunc humanis oculis exhibet, sed in calore tunc divini judicii arescet. Sequitur:

CAPUT XLVII.

IBID. — *Et in ortu suo germen ejus egreditur.*

77. — *Statim, ut recte agit, vult laudari hypocrita. Assumpto sanctitatis habitu interdum pejor fit.* — Herba quælibet nascendo prius a terra producit, aura et æstibus tangitur, sole ac pluviis nutritur, et tunc demum ad proferendum sui seminis germen aperitur. Scirpus vero cum flore suo nascitur, moxque a terra surgit, sui secum seminis germen producit. Bene ergo per herbas reliquas sancti quilibet, per scirpum vero hypocrita designatur, quia justus viri, prius quam in opere sanctæ conversationis oriantur, hujus vite hiemem tolerant, eosque gravium persecutionum æstus fatigant; sed cum recta faciunt, nequaquam hic suæ rectitudinis renumerationem quærent; cum vero a præsentis mundi laboribus exeunt, ad æternam patriam venientes, expectata retributione perfruuntur. At contra hypocrita, quia mox in bono opere nascitur, præsentis mundi recipere gloriam conatur. Quasi scirpi more cum germine oritur, qui pro eo quod bene vivere incipit, quærit statim ut a cunctis honoretur. Germen itaque in ortu est remuneratio in inchoatione. Sæpe namque nonnulli apertæ pravitalis vias deserunt, sanctitatis habitum sumunt; moxque ut prima limina bene vivendi contigerint, obliti qui fuerint, affligi jam per poenitentiam de consummalis nequitia nolunt; laudari autem de inchoata justitia appetunt, præesse cæteris etiam melioribus concupis-

ostendat.

^c Norman., *ostenditur.*

cunt. Quos plerumque dum ^a juxta votum præsens A prosperitas sequitur, multo quam prius fuerant de sanctitatis habitu pejores fiunt. Nam rebus multiplicibus occupati, atque ipsa occupatione ^b confusi, non solum perpetrata minime deplorant, sed adhuc quæ deplorentur exaggerant.

[Vet. XXXIX, Rec. XXIV.] 78. *Recens conversus, ad exteriora officia non est provehendus hypocrita. Bona nostra pereunt si citius relecta.* — Qui enim mundum deserunt, ad exteriora officia provehi ^c non debent, nisi per humilitatem diutius in ejusdem mundi contemptu solidentur. Citius namque bona depereunt quæ hominibus ante tempus innotescunt, quia et arbusta plantata prius quam fixa radice coalescant, si manus concutiens tangit arefacit. At si in altum radix figitur, et terræ humoribus conspersa solidatur, **280** B hæc et manus impellit, sed non lædit; hæc et ventorum flatus inflectendo concutiunt, sed non evertunt. Ne ergo eruatur ^d vita cæpti operis, diu ac robuste in alto humilitatis figenda est radix cordis, ut cum ab humano ore detractationis aura vel favoris flaverit, etsi in quamlibet partem utcumque incurvat, animum funditus non evellat; sed ad statum suum protinus post inflexionem redeat, si apud se fortis in radice perdurat. Quid in rebus excrescentibus pariete surgente robustius? Qui tamen si, dum construitur, impellatur, statim sine labore destruitur; si autem per spatium temporis ab humore suo exsiccare permittitur, sæpe et arietum ictibus minime quassatur. Sic sic videlicet bona nostra et intempestive manifestata depereunt, et diutius occultata solidantur, quia humanæ occupationis manus cum incipientem conversationis nostræ vitam contigerit, quasi recentem parietem impellit, eamque facile destruit, quia adhuc humorem infirmitatis propriæ non amisit. Cum vero in longa quietis suæ abiectione se animus comprimit, quasi more exsiccati parietis contra ictus obdurescit, et confractum protinus resilit omne quod ^e solidum ferit. Hinc est quod vitam inchoantium Moyses humanis occupationibus exerceri prohibuit dicens: *Non operaberis in primogenito bovis, et non tondebis primogenita ovium* (Deut. xv, 19). In primogenito quippe bovis operari est bonæ conversationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ovium quoque primogenita tondere est ab occultationis suæ tegmine humanis oculis inchoantia D bona nostra denudare. In primogenito ergo bovis operari prohibemur, atque a primogenitis ovium detondendis compescimur, quia et si quid robustum incipimus, exercere hoc in aperto citius non debemus. Et cum vita nostra simplex quid atque innocuum inchoat, dignum est ut secreti sui velamina non relinquat, ne nudum hoc humanis oculis quasi subducto vellere ostendat.

^a Norman., juxta voluntatem, etc.

^b Ita Bellov., Vindoc., Norman., Longip., ubi apud Coc. et sed. Ed. legitur *confisi*.

^c Gemet., *provehi non habent*.

^d In Gemet. olim legebatur *vita concepti operis*; sed, prima syllaba deleta recentiori manu, nunc

[Vet. XXXV.] 79. *Bonæ vitæ initia uni Deo dicenda. Cur innotescere citius non debeant.* — Ad sola ergo divina sacrificia boum primogenita oviumque proficiant, ut quidquid forte innocuumque incipimus, hoc ad honorem intimi judicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo procul dubio tanto libentius accipitur, quanto et ab hominibus occultatum nulla laudis appetitione maculatur. Sæpe autem novæ conversationis primordia adhuc ex carnali sunt vita commista; et idcirco innotescere citius non debent, ne cum laudantur bona quæ placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala quæ latent. Unde recte rursum per Moysen dicitur: *Quando ingressi fueritis terram quam ego daturus sum vobis, et plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. Poma quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis* (Levit. xix, 23). Ligna quippe pomifera sunt opera virtutibus fecunda. Præputia itaque lignorum auferimus cum, de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia nostrorum operum non approbamus. Poma autem quæ germinant immunda ducimus, nostrisque esibus non aptamus, quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est ut hoc animum non pascat operantis; ne dum accepta laus suaviter **281** carpitur, fructus operis intempestive comedatur. Qui ergo inchoatæ virtutis ab humano ore laudem receperit, quasi plantati ligni ante tempus pomum comedit.

80. *Hypocrita testes operis sui quærit; si non adsint, operam se perdidisse putat.* — Hinc per Psalmistam Veritas dicit: *Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis* (Psal. cxxvi, 3). Ante lucem quippe surgere est prius quam claritas æternæ retributionis appareat, in præsentis vitæ nocte gaudere. Sedendum ergo prius est, ut post recte surgamus, quia quisquis nunc sese sponte non humiliat, nequaquam hunc sequens gloria exaltat. Quod ergo illic ante lucem surgere, hoc hic hypocritæ in ortu est germen proferre, quia humanas laudes desiderans, ubi ad opus bonum nascitur, ibi mox appetit ut gloriam retributionis assequatur. An non in ortu suo hi germen protulerant, de quibus Veritas dicebat: *Amant primos discubitus in conviviis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus rabbi* (Luc. xx, 46; Matth. xxiii, 6)? Pro eo ergo quod bene agere incipiunt, quia honorem consequi ab hominibus conantur, quasi scirpi more ab ortu suo cum germine exsurgunt. Hi nimirum cum recta operari appetunt, prius mente sollicita ejusdem operis suites quærent, et tacita cogitatione pertractant, si sunt qui gerenda videant, si digne hæc eloqui qui viderint possint. Si vero eorum facta nullum fortasse hominum contingat aspicere, hæc se procul dubio æstimant perdidisse; et interni

legitur *cæpti*.

^e In Vulgatis, *quod solidum impactum ferit*. In omnibus Mss. deest *impactum*. In Germ., *quod solidum ferit*; sic etiam legitur in Corb. Germ. et Colb., secunda manu.

arbitri oculos quasi absentes deputant, quia ab eo vicem sui operis recipere in posterum recusant. Et quoniam cum rectum quid hypocrita egerit, videri a multis quærit, bene adhuc de hoc scirpo subjungitur :

CAPUT XLVIII.

VERS. 17. — *Super acervum petrarum radices ejus densabuntur, et inter lapides commorabitur.*

81. *Hypocrita admirationem hominum tota sibi intentione procurat.* — Quid enim radicum nomine, nisi latentes cogitationes accipimus, quæ in occulto prodeunt, sed in ostensione operum per apertum surgunt? sicut et de verbi semine per prophetam dicitur: *Et hoc quod salvatum fuerit de domo Juda, et quod reliquum est, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum* (Isai. xxxvii, 31). Radicem quippe deorsum mittere est cogitationem bonam in abditis multiplicare. Fructum vero sursum facere, est per efficaciam operis recta quæ cogitavit ostendere. Lapidum vero nomine in Scriptura sacra homines designantur, sicut sanctæ Ecclesiæ per Isaiam dicitur: *Ponam jaspidem propugnacula tua, et portas quas in lapides a sculptos* (Isai. liv, 12). Qui eosdem lapides quid dixisset aperuit cum subjunxit: *Univerfos filios tuos doctos a Domino* (Ibid., 13): Et sicut admonente Petro dicitur: *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritales* (I Petr. ii, 15). Hoc itaque loco quia lapides dicti sunt, sed tamen vivi ^c minime dicuntur, nuda appellatione lapidum permisti possunt reprobi et electi figurari. [Vet. XXXVI, Rec. XXX.] Scirpus itaque iste qui inter lapides commoratur, super acervum petrarum radices densat, quia omnis hypocrita cogitationes suas in exquirenda hominum admiratione multiplicat. Per omne enim quod hypocritæ faciunt, quia occultis cogitationibus laudes hominum requirunt, quasi radices scirpi in acervum petrarum mittunt. Operaturi quippe laudes suas cogitant, laudati autem has secum taciti in cogitationibus versant. **282** Gaudent se præcipuos in humana æstimatione claruisse. Cumque inflati favoribus apud semetipsos intumescunt, sæpe mirantur taciti etiam ipsi quod sunt. Videri quotidie semetipsis altiores cupiunt, ac ^d miris inventionibus in opere excrescunt, quia sicut virtutes omne vitium enervant, sic arrogantia roborat. Cogit namque mentem juvenescere, et contra vires valere, quia et quod negat vigor valetudinis, imperat amor laudis. Unde et factis suis, ut diximus, arbitros inquirunt. Si vero eorum operi testes desse contingat, narrant ipsi quæ gesserint. Cumque efferri favoribus cœperint, sæpe eisdem suis operibus quæ egisse se referunt mentiendi aliquid adjungunt. Cum vero et vera dicunt, hæc dicendo aliena faciunt, quia quæ sitis ^f remunerati favoribus, ab eorum in-

tima retributione vacuantur.

82. *Hypocrita bona sua dum ostentat, malignis spiritibus prodit. Hostes ad rapinam provocat, dum suas eis divitias detegit.* — In eo enim quod bona sua patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiantibus hostibus, quæ prædentur. Quorum profecto vitam illa cunctis notissima Ezechie culpa figuravit, qui postquam una prece, et sub unius noctis spatio, centum octoginta quinque millia hostium angelo feriente prostravit, postquam occasui proximum ad altiora cœli spatia solem reduxit, postquam vitam propinquante jam termino coarctatam in tempora longiora protelavit, susceptis Babylonici regis nuntiis, bona omnia quæ possederat ostendit; sed prophetæ voce prolinus audivit: *Ecce dies venient, et auferentur omnia quæ in domo tua sunt, in Babylonem; non relinquetur quidquam, dicit Dominus* (IV Reg. xx, 17). Sic sic nimirum hypocritæ, postquam magnis virtutibus excrescunt, quia cavere malignorum spirituum insidias negligunt, et celari in eisdem virtutibus nolunt, bona sua ostendendo, hostium faciunt, et prodentes subito amittunt quidquid diutius studentes operantur. [Vet. XXXVII.] Hinc per Psalmistam dicitur: *Tradidit in captivitatem virtutes eorum, et pulchritudines eorum in manus inimici* (Psal. lxxvii, 61). Virtus quippe et pulchritudo arrogantium inimici manibus traditur, quia omne bonum quod per concupiscentiam laudis ostenditur occulti adversarii juri mancipatur. Hostes namque ad rapinam provocat, qui suas eorum notitiæ divitias denudat. Quousque enim ab æternæ patriæ securitate disjungimur, per latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est bona quæ portat. O miseri, qui affectantes laudes hominum, in semetipsis dissipant fructus laborum; cumque se ostendere alienis oculis appetunt, damnant quod agunt! Quos nimirum maligni spiritus cum ad jactantiam provocant, eorum, sicut diximus, opera captivantes denudant. Unde sub cujusdam gentis specie antiquorum hostium malitiam signans per prophetam Veritas dicit: *Posuit vineam meam in desertum, decorticavit ficum meam, nudans exspoliavit eam, albi facti sunt rami ejus* (Joel. i, 7). Insidiantibus quippe ^g spiritibus, Dei vinea in desertum ponitur, cum plena fructibus anima humanæ laudis cupiditate dissipatur. Ficum Dei gens ista decorticat, quia seductam mentem in favoris appetitum rapiens, quo hanc ad ostentationem pertrahit, tegmen ei humilitatis tollit; eamque nudans exspoliavit, quia **283** quousque in bonis suis absconditur, quasi proprii tegminis cortice vestitur. Cum vero mens hoc quod egerit videri ab aliis concupiscit, quasi spoliata ficus ^h eum qui se texerat corticem amisit. Ubi apte subditur: *Albi facti sunt rami ejus*, quia

^a Gemet., in lapidem sculptos.

^b Gemet., superædificamini domus spiritalis.

^c Corb. Germ., qui minime dic.

^d Bellov. et Gemet., ac miseris inventionibus. Lyr. et Utic. utramque lect. habent.

^e Gemet., arbitres.

^f Turon., quæ sitis remunerationis favoribus.

^g Norm., hostibus; nonnulli tamen utramque lectionem exhibent.

^h Turon. et al. Mss. pl. ficus qua se texerat corticem amisit. Et paulo post: sed quoniam subducta cortice. Norman. et Corb. Germ., ficus eam qua se texerat corticem amisit. Et infra, subducta cortice.

ostensa humanis oculis ejus opera candescunt, de sanctitate nomen sumitur, cum recta actio divulgatur. Sed quoniam, subducto cortice, rami fici hujus arefiunt, solerter intuendum est quia facta arrogantium humanis oculis ostensa unde placere appetunt inde siccantur. Mens itaque quæ per jactantiam proditur, decorticata recte fici vocatur, quia et candida est per hoc quod cernitur, et siccitati proxima per hoc quod tegmine corticis nudatur. Intus ergo sunt servanda quæ agimus, si ab interno arbitro vicem recipere nostri operis exspectamus. Hinc est enim quod per Evangelium Veritas dicit: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua; ut sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi* (Matth. vi, 3). Hinc est quod de electorum Ecclesia per Psalmistam dicitur: *Omnia gloria ejus filiarum regum ab intus* (Psal. xlv, 14). Hinc Paulus ait: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiarum nostrarum* (II Cor. i, 12). Filia quippe regum Ecclesia quæ in bono est opere spiritualium principum prædicatione generata. Gloriam intus habet, quia hoc quod agit, in ostentationis jactantiam non habet. Gloriam suam Paulus testimonium conscientiarum memorat, quia, favores oris alieni non appetens, vitæ suæ gaudia extra semetipsum ponere ignorat.

[Vet. XXXVIII.] 83. *Occultari debent opera bona, aut propter unam Dei gloriam revelari.* — Occultanda sunt ergo quæ agimus, ne, hæc in hujus vitæ itinere incaute portantes, latrocinantium spirituum incursione perdamus. Et tamen Veritas dicit: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* (Matth. v, 16). Sed aliud est profecto cum in ostensione operis gloria quæritur largitoris, aliud cum laus privata concupiscitur de dono largientis. Unde et rursum in Evangelio hæc eadem Veritas dicit: *Attendite, ne justitiam vestram facientis coram hominibus, ut videamini ab eis* (Matth. vi, 1). Opus ergo nostrum cum hominibus ostenditur, in cordis prius examinatione pensandum est per ejusdem ostensionis studium quid quærat. Si enim dantis gloriam quærimus, etiam^a publicata nostra opera, in conspectu illius occulta servamus. Si vero per hæc nostram laudem concupiscimus, foras ab ejus conspectu jam fusa sunt, etiamsi a multis ignorentur.

84. *Perfectorum est, ostenso opere, Dei gloriam quærere.* — Sed valde perfectorum est, sic ostenso opere, auctoris gloriam quærere, ut de illata laude, privata nesciant exultatione gaudere. Tunc solum namque innoxie hominibus laudabile opus ostenditur cum per despectum mentis veraciter laus impensa calcatur. Quam quia infirmi quique perfecte contemnendo non superant, restat necesse est, ut bonum quod operantur abscondant. Sæpe enim ab ipso ostensionis exordio propriam laudem quærunt. Sæpe vero in ostensione operis auctoris patefacere gloriam cupiunt; sed excepti favoribus, in laudis propriæ cupiditatem rapiuntur; cumque semetipsos dijudica-

^a Ita cum Mss. Norm. et plerisque vet. Edit., ubi posteriores habent *publica*.

^b Bigot. et Lyr., *sacræ lectionis*. Ulic. utramque

A re interius negligunt, sparsi exterius ignorant quod agunt; eorumque **284** opus suæ elationi militat, atque hoc se impendere obsequio largitoris putant. Scirpus ergo inter lapides commoratur, quia ibi hypocrita stat, ubi mentis suæ intentionem solidat. Nam cum attestationem percipere multorum ambit, quasi in lapidum collectione subsistit. Sed iste hypocrita scirpi appellatione signatus, cum corpus abstinencia domat, cum largiendo quæ possidet studio pietatis exsudat, cum notitia^b sacræ legis eruditur, cum verbo prædicationis utitur, quis hunc tanta plenum largitate conspiciens, a gratia æstimet largitoris alienum? Et tamen superna dispensatio largitur huic dona operis, et sortem denegat hæreditatis; operandi munera cumulat, et tamen vitam operantis ignorat, quia cum perceptum munus ad laudem propriam trahitur, in conspectu lucis intimæ umbra elationis obscuratur. Unde et bene subditur:

CAPUT XLIX.

VERS. 18. — *Si absorberit eum de loco suo, negabit eum, et dicet: Non novi te.*

85. *Hypocritæ reprobatio.* — De loco suo hypocrita absorbetur, cum a præsentis vitæ favoribus, morte interveniente, separatur. Sed hunc absorptum internus arbiter negat, seque eum nescire denuntiat, quia simulatoris vitam juste reprobando Veritas ignorat, nec recognoscit ejus bona quæ egit, quia hæc ex recta intentione non protulit. Unde et fatuis virginibus in judicium veniens dicet: *Amen dico vobis, nescio vos* (Matth. xxv, 12). In quibus dum mentis corruptionem considerat, carnis etiam incorruptionem damnat. Sed utinam hypocritis sua perditio sola sufficeret, et nequaquam perversa eorum studia ardentius ad vitam duplicitalis instigarent. Hoc namque uniuscujusque proprium esset solet, ut qualis ipse fuerit, tales sibi conjungi et alios velit, diversitatem vitæ refugiat, atque hoc imitandum imprimat quod amat. Unde et apud hypocritarum sensum simplicitas omnis in crimine est. Apertas quippe mentes dijudicant, et puritatem cordis hebetudinem appellant; omnesque quos sibi adhærere cupiunt a simplicitatis itinere divertunt; et, quasi expulsa insipientia, eos erudisse se æstimant, in quibus puritatem mentis, id est, arcem sapientiæ, debellant. [Vet. XXXIX.] Quia vero non solum ex sua perversitate hypocrita, sed adjuncta etiam sequacium perditione reprobatur, postquam non cognosci a iudice dicitur, recte protinus subinfertur:

CAPUT L.

VERS. 18, 19. — *Hæc est enim lætitia^d viæ ejus ut rursum de terra alii germinentur.*

86. *Multiplex hypocritæ supplicium.* — Ac si aperte diceretur: Veniente iudice, nequaquam cognoscitur, sed multipliciter supplicia recipit, quia eo latius in sua iniquitate lætatus est, quo et in aliis mala propagavit. Cui enim hic non sufficit iniquitas propria, lectionem habet.

^c Gemet., Germ., Longip., *ad viam*.

^d Gemet. et Germ., *vile*.

torqueatur illic necesse est et merito reatus alieni. Nunc itaque simulatores gaudeant, et humana iudicia se obtinuisse gloriantur; despiciatur justorum simplicitas, atque a calliditate duplicium fatuitas vocetur;^a citius despectus simplicium transit, citius duplicium gloria percurrit. Unde et apte subjungitur:

CAPUT LI [Rec. XXXI].

VERS. 20. — *Deus non projiciet simplicem, nec porriget manum malignis:*

28587. *Propter bona non bona intentione facta, et propter dolos.* — Quia nimirum districtus in iudicio apparens, et despectum simplicium glorificando eriget, et malignorum gloriam reprobando confringet. Maligni enim vocantur hypocritæ, qui bona non bene faciunt, et recta^b quæque sub studio laudis operantur. Manum vero cui porrigimus, hunc videlicet ab imis elevamus. Malignis ergo Deus manum non porrigit, quia quærentes terrenam gloriam in imo derelinquit, et quamlibet recta videantur esse quæ agunt, hos ad gaudia superna non provehit. Vel certe ideo maligni appellantur hypocritæ, quia benignitatem erga proximos ostendunt, et dolos suæ iniquitatis operiunt. Per omne namque quod vel faciunt, vel loquuntur, simplicitatem exterius exhibent, sed subtilitate interius duplicitatis callent; puritatem superficie simulant, sed semper malitiam sub specie puritatis occultant. Quos contra bene per Moysen dicitur *Non indues vestem ex lana linoque contextam* (Deut. xvii, 11, 12). Per lanam quippe simplicitas, per linum vero subtilitas designatur. Et nimirum vestis, quæ ex lana linoque conficitur, linum interius celat, lanam in superficie demonstrat. Vestem ergo ex lana linoque contextam induit, qui in locutione vel actione qua utitur intus subtilitatem malitiæ operit, et simplicitatem foras innocentiae ostendit. Quia enim sub puritatis imagine deprehendi calliditas non valet, quasi sub lanæ grossitudine linum latet. Bene autem^c post reprobationem duplicium justorum remuneratio demonstratur, cum protinus subditur:

CAPUT LII.

VERS. 20, 21. — *Donec impleatur risu os tuum, et labia tua jubilo.*

88. *Sanctorum risus post luctum. Jubilum.* — Os quippe justorum tunc risu replebitur, cum eorum corda, finitis peregrinationis fletibus, æternæ lætitiæ exultatione satiabuntur. De hoc risu discipulis Veritas dicit: *Mundus gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium* (Joan. xvi, 20). Et rursum: *Videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis* (Ibid., 22). De hoc risu sanctæ Ecclesiæ Salomon ait: *Ridebit in die novissimo* (Prov. xxxi, 25). De hoc iterum

^d dicitur: *Timenti Dominum, bene erit in extremis* (Eccli. i, 13). ^e Non autem tunc risus erit corporis, sed risus cordis. Risus enim nunc corporis de lascivia dissolutionis, nam risus cordis tunc de lætitia nascetur securitatis. Cum ergo electi omnes implentur gaudio manifestæ contemplationis, quasi ad hilaritatem risus exsiliunt in ore mentis. Jubilum vero dicimus, cum tantam lætitiā corde concipimus, quantum sermonis efficacia non explemus; et tamen mentis exultatio hoc quod sermone non explicat voce sonat. Bene autem os risu impleri dicitur, labia jubilo, quia in illa æterna patria, cum justorum mens in exultationem rapitur, lingua in cantum laudis elevatur. Qui quoniam tantum vident, quantum dicere non valent, in risu jubillant, quia non explendo resonant quod amant.

[Vet. XL.] 89. *Reprobatorum nunquam finienda supplicia. Vis particulæ donec.* — Donec autem dicitur, non quo omnipotens Deus eoque malignos non sublevari, quousque electos suos in jubilationis gaudia assumat, ac si post a pœna eripiat quos ante in culpa deserens damnat; sed quo hoc nequaquam vel ante **286** iudicium faciat, cum dubium hominibus videri possit an fiat. Nam post electorum suorum jubilo, quia malignis manum non porrigat, ex ipsa jam distractione ultimi examinis constat. Sic namque et per Psalmistam dicitur: *Dixit Dominus Domino meo Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix, 1, 2), non quo a dextris Domini nequaquam Dominus sedeat, postquam inimicos illius feriens ejus potestati substernit sed quo in æterna cunctis beatitudine præsidet, et priusquam rebellium suorum corda conculcet. In qua nimirum constat quia subjectis hostibus sine fine et posterius regnat. Sic per Evangelium de Mariæ sponso dicitur: *Et non cognovit eam, donec peperit filium suum primogenitum* (Matth. i, 25); non quo hanc post nativitatem Domini cognoverit, sed quo nequaquam illam contigit, etiam cum conditoris sui matrem esse nescivit. Nam quia eam nequaquam contingere valuit, postquam redemptionis nostræ ex ejus utero celebrari mysterium agnovit, de illo profecto tempore necesse erat ut evangelista testimonium ferret, de quo propter Joseph ignorantiam dubitari potuisset. Sic itaque nunc dicitur: *Deus non projiciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu ostium, et labia tua jubilo.* Ac si aperte diceretur: Vitam simplicium nec ante iudicium deserit et malitiosorum mentes deserendo percutere, nec priusquam appareat prætermittit. Nam quia sine fine reprobos cruciet, et electi ejus in perpetuum postquam apparuerit regnent, profecto dubium non est. Sequitur:

^a Coc. et poster. Ed., *cui et*, pro *citius*, quod legitur tum in Mss. Anglic. et Norm. tum in anterioribus Vulgatis.

^b Gilot., Vatic., Gussanv., post Coc., *recta quæ agere videntur, sub studio.*

^c Ita omnes Mss. nostri, non, ut legitur in Editis, *post reproborum supplicia.*

^d Mss., *dicit*; qua lectione Ecclesiastici verba Salomoni a Gregorio contra morem tribuuntur.

^e Corb. Germ., *tunc risus erit non corporis.*

^f In pler. Mss., *Dei*. In Utic. antiqua manus, pro *Dei*, scripsit *Domini*. Mox in eod. et in Corb. Germ., in Lyr. et Bigot., *sed nequaquam*, omisso quo.

CAPUT L. III [Rec. XXXI/].

VERS. 22. — *Qui oderunt te induentur confusione.*

90. *Reprobi unde erubescant in die iudicii.* — Justorum hostes in extremo examine confusio induit, quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, suus eos undique deprimens reatus vestit. Ad pœnam quippe tunc factorum suorum memoriam tolerant, qui nunc quasi a sensu rationis extranei gaudentes peccant. Ibi vident quantum debuerint fugere quod amaverunt, ibi conspiciunt quam lugubre fuerit quod nunc in culpa gratulantur. Tunc animus reatus obnubilat, et recordationis suæ jaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur digne penset iniquorum confusio quanta tunc erit, quando et foris æternus iudex cernitur, et intus ante oculos culpa versatur? Qui ad hæc idcirco perveniunt, quia sola hic transeuntia dilexerunt. Unde et apte mox subditur :

CAPUT LIV.

IBID. — *Et tabernaculum impiorum non subsistet.*

91. *Quæ circa terrena bona reproborum affectio.* *Quæ justorum.* — Tabernaculum quippe construitur ut ab æstu corpus et frigore defendatur. Quid itaque hoc loco tabernaculi nomine nisi ædificatio terrenæ felicitatis exprimitur, per quam super se reprobi casura multiplicant, ut se a præsentis vitæ necessitatibus quasi ab æstu et imbribus defendant? Honoribus namque excrescere ambiunt, ne despecti videantur. Terrena aggregando exaggerant, ne inopiæ frigore tabescant. Contemnunt curare quod sequitur, et tota intentione satagunt ne quid in præsentibus desit. Student nomen dilatare, ne lateant ; et si cuncta ad desiderium suppetant, munitos se in omnibus et felices putant. Ubi ergo **287** mentis habitationem construunt, ibi procul dubio tabernacula fixerunt. Adversa impatienter perferunt, remisse in prosperis lætantur. Sola quæ adsum cogitant, nec ad affectum cœlestis patriæ ulla recordatione respirant. Gaudent sibi suppetere bona quæ cupiunt ; atque ubi carne requiescunt, ibi et mentem extinguendo sepe liunt, quia, sæcularis curæ telo trucidati, terrenarum rerum aggerem, quem foras exquirendo multiplicant hunc semper interius per cogitationem portant.

92. [Vet. XL.] At contra justī nec oblata bona hic pro magno suscipiunt, nec illata mala valde pertimescunt. Sed et cum bonis præsentibus utuntur, ventura mala metuunt ; et cum de malis præsentibus gemunt, bonorum sequentium amore consolantur. Sicque temporali refoventur subsidio, sicut viator in stabulo utitur lecto : pausat, et recedere festinat ; quiescit corpore, sed ad aliud tendit mente. Nonnunquam vero et adversa perpeti appetunt, in transito-

A riis prosperari refugiunt, ne delectatione itineris a patriæ perventione tardentur, ne gressum cordis in via peregrinationis figant, et quandoque ad conspectum cœlestis patriæ ^a sine remuneratione perveniant. Gaudent despici, nec dolent se necessitatibus affligi. Qui ergo contra præsentia se adversa non muniunt, quasi contra æstus et pluvias habere tabernaculum nolunt. Unde et Petrus jure reprehenditur, quia necdum mentis perfectione roboratus, veritatis claritate cognita, in terra figere tabernaculum conatur (*Matth. xvii, 4 ; Marc. ix, 2*). Justi itaque hic se construere negligunt, ubi peregrinos se et hospites noverunt. Quia enim in propriis gaudere desiderant, esse in alieno felices recusant. Injusti autem quanto longius ab æternæ patriæ hæreditate divisi sunt, tanto in terra altius fundamenta cogitationis figunt.

B **288** Hinc est quod ab ipso humanæ conditionis exordio, in electa prole Enoch septimus nascitur. Hinc est quod Cain primum filium Enoch vocat, atque ex ejus nomine civitatem quam condidit appellat (*Genes. iv, 17*). Enoch quippe dedicatio dicitur. Iniqui ergo se in primordiis dedicant, quia in hac vita, quæ ante est, cordis radicem plantant, ut hic ad votum floreat, et a sequenti patria funditus arescant. Justis vero Enoch septimus oritur, quia eorum vitæ festa ^b dedicatio in fine servatur. Hinc est quod, attestante Paulo, Abraham in casulis habitat (*Hebr. xi, 19*), quia habentem fundamenta civitatem, quam supernus artifex construxit, exspectat. Hinc est quod Jacob greges ovium sequens humiliter, graditur (*Genes. xxxiii, 14*), atque huic Esau obviam veniens tumultu multiplicis comitatus elevatur, quia nimirum et electi hic elationem non habent, et in bonis carnis reprobi læti tument. Hinc ad Israel Dominus dicit : *Si elegeris unum de populo terræ, et constitueris principem super te, non faciet sibi equos et equites* (*Deut. xvii, 16*). Et tamen primus rex ab eodem populo electus, repente ut culmen potestatis attigit, tria millia sibimet equites elegit, in elationem protinus prodiit, ad ædificationem percepti culminis erupit (*I Reg. xiii, 2*), quia foras restringere sub æqualitate non poterat quod intus animus super cæteros tumebat. Quasi munitum sibi dives ille tabernaculum construxerat, qui dicebat : *Anima, habes multa bona reposita in annos multos ; requiesce, comede et bibe, et epulare* (*Luc. xii, 19*). Sed quia ejus tabernaculum in veritatis fundamento non subsistit, illico audivit : *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam abs te ; quæ præparasti, cujus erunt* (*Ibid., 20*) ? Bene ergo dicitur : *Tabernaculum impiorum non subsistet*, quia vitæ fugientis amatores, dum studiosè se in præsentibus construunt, repente ^c ad æterna rapiuntur.

^a Unus Vindoc. et Edit. Froben., *sine mora*.

^b Ita omnes Mss. In Editis, *festa dedicatione*, et paulo superius, *ex justis*, ubi unanimiter Mss. habent *justis*.

^c Ita Mss. Bellov., Vindoc., Norm., etc., quæ in Excusis explicationis gratia sic leguntur, *ad æternam pœnam rapiuntur*.

LIBER NONUS.

CAPUT NONUM CUM TOTO DECIMO EXPLANAT

CAPUT PRIMUM.

287 1. *Perversi recta ut prava adversantium dicta rejiciunt, secus boni.* — Perversæ mentes si semel ad studium contrarietatis eruperint, sive pravum, seu rectum quid a contradicentibus audiant, adversis hoc responsionibus impugnant, quia cum persona per contrarietatem displicet, nec recta quæ protulerit placent. At contra bonorum corda, quibus in odium non venit persona, sed culpa, sic perversa dijudicant, ut recta quæ dicuntur assumant. Discernendis quippe contradicentium sensibus æquissimi arbitri resident, et sic male prolata respuunt, ut tamen approbent quæ ex veritate cognoscunt. Solet namque inter spinarum multitudinem, etiam de frugis semine spica succrescere. Cauta ergo manu operantis agendum est, ut dum spina tollitur, spica nutriatur, quatenus qui studet eradicare quod pungit, noverit servare quod reficit. Unde et beatus Job, quia Baldad Subites recte per inquisitionem dixerat: *Nunquid Deus supplantat iudicium, aut Omnipotens subvertit quod justum est* (Job. viii, 3) ? quia vera in hypocritas robustaque protulerat, bene hæc et contra pravos generaliter prolata conspiciens, studium propriæ defensionis calcat, atque audita protinus approbat, dicens :

CAPUT II [Rec. II].

CAP. IX, VERS. 2. — *Vere scio quod ita sit, et quod non a justificatur homo compositus Deo.*

2. *Deo supponi debemus, non componi.* — Homo quippe ^b Deo suppositus justitiam percipit, compositus amittit, quia quisquis se auctori honorum comparat, bono se quod acceperat privat. Qui enim accepta bona sibi arrogat, suis contra Deum donis pugnat. Unde ergo despectus erigitur, dignum est ut erectus inde destruat. Sanctus autem vir, ^c quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspiciat, si ab interno arbitro districte iudicetur, recte subjungit :

CAPUT III.

Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei unum pro mille.

289 3. *Dona Dei amittit qui de eis extollitur.* — In Scriptura sacra millenarius numerus pro universitate solet intelligi. Hinc etenim Psalmista ait : *Verbi quod mandavit in mille generationes* (Psal. civ, 8) ; cum profecto constet, quod ab ipso mundi exordio usque ad Redemptoris adventum, per evangelistam non amplius quam septuaginta et septem pro-

^a Editi etiam antiq., *justificabitur*, contra Mss. fidem.

^b Vulgati, *Deo non compositus*. Editio tamen Paris. 1495° convenit cum Mss. Nostram quoque lect. annotavit Gilot. ad marg.

^c Vindoc., Ebroic., Rajoc., Lyr., Bigot., Utic., *quia omnes virtutes nostræ mentis esse vitium conspiciat*. In Utic. olim legebatur ut in Editis, *quia omne*,

A pagines numerentur (Luc. iii, 38). Quid ergo in millenario numero, nisi ad proferendam novam sobolem perfecta universitas præscitæ generationis exprimitur ? Hinc et per Joannem dicitur : *Et regnabunt cum eo mille annis* (Apoc. xx, 6), quia videlicet regnum sanctæ Ecclesiæ universitatis perfectione solidatur. Quia vero ^d monas multiplicata in denarium ducitur, denarius per semetipsum ductus in centenarium dilatur, qui rursus per denarium ductus in millenarium tenditur, cum ab uno incipimus, ut ad millenarium veniamus, quid hoc loco unius appellatione, nisi bene vivendi initium, quid millenarii numeri amplitudine nisi ejusdem bonæ vitæ perfectio designatur ? Cum Deo autem contendere est non ei tribuere, sed sibi gloriam suæ virtutis arrogare. Sed sanctus vir conspiciat quia et qui summa jam dona percepit, si de acceptis extollitur, cuncta quæ acceperat amittit, et dicat : *Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei unum pro mille*. Qui enim cum auctore contendit, unum pro mille respondere non sufficit, quia qui de perfectione se erigit, habere se bene vivendi nec initium ostendit. Unum namque pro mille respondere non possumus, quia cum de bonæ vitæ perfectione extollimur, hanc nos nec inchoasse monstramus. Sed tunc de nostra infirmitate verius concutimur, si quam sit immensa potentia iudicis, considerando pensamus. Unde et subditur :

CAPUT IV [Vel. II].

VERS. 4. — *Sapiens corde est, et fortis robore.*

C 4. *Deus ut sapiens falli, ut fortis vitari non potest.* — Quid mirum si conditorem sapientium, sapientem dicimus, quem ipsam esse sapientiam scimus ? Et quid mirum quod fortem esse memorat, quem hanc ipsam esse fortitudinem nullus ignorat ? Sed sanctus vir duobus verbis in laudem auctoris prolatis, aliquid nobis intimat, unde nos ad cognitionem nostram trepidos reducat. Sapiens quippe Deus dicitur, quia occulta nostra subtiliter agnoscit ; et esse fortis adjungitur, quia valenter cognita percutit. Nec falli ergo a nobis, quia sapiens ; nec vitari, quia fortis est, valet. Nunc ut sapiens omnia invisibilis aspiciat, tunc ut fortis sine ullo obstaculo quos reprobat puniat. Qui hoc quoque hic forti sapientia ordinat, ut humana mens cum contra auctorem se elevat, ipsa se sua elatione confundat. Unde et subditur :

CAPUT V.

IBID. — *Quis e restitit ei, et pacem habuit ?*

5. *Qui Deo resistit, pace cadit. Resistere Deo quid etc.* Mox in laud. Mss. *judicetur*, pro *judicetur*.

^d In Turon., Bellovac., Gemet. aliisque Normann., *monas multiplicatus*. In Vindoc. tamen legitur *monas multiplicata*. In omnibus autem omittitur *decies*, quod Coccius primum addidit, deinde alii Edit. ante *multiplicata*.

^e Gemet. et Corb. Germ. : *Quis resistit ei, et pacem habuit ?*

Qui enim cuncta mirabiliter creat, ipse, ut sibi melius conveniant ordinat. In quo ergo consistitur, pacis conventio dissipatur, quia oratione esse nequeunt, quæ superni moderaminis dispositionem perdunt. Quæ enim subjecta Deo in tranquillitate ^a persisterent, ipsa se sibi melius dimissa dunt, quia in se pacem **290** non inveniunt, nienti desuper in auctore contradicunt. Sic ut ille angelicus spiritus, qui subjectus Deo in ne stare potuisset, ^b semetipsum repulsus patientia per naturæ suæ inquietudinem foras vagaretur, primus humani generis parens, quia auctoris precepto restitit, carnis protinus contumeliam sentit quia subesse conditori per obedientiam nobis semetipso prostratus, et pacem corporis amisit. Bene ergo dicitur: *Quis restitit ei, inquit, inquit? quia perversa mens unde se contra pacem erigit, inde se in semetipsa confundit. Res autem Deo dicimur, cum repugnare ejus dispositionibus conamur. Neque enim nostra infirmitas commutabili ejus sententiæ obviat, sed tamen explere non valet tentat. Nam sæpe humana itas occulte vim dispositionis agnoscit, et tamen an si mutare valeat appetit. Contraire satagit, sed se gladio contradictionis frangit. Ordini obrenititur, sed suis victa conatibus ligatur. Ergo pacem resistens non potest, quia dum pacem confusio sequitur, quod stulte per culpam r, ^c hoc in agentis poenam mirabiliter ordinat. Ad vir sanctus, virtute prophetici spiritus plenus confusionem generaliter humanæ superbiæ incit, ad speciale malum protinus plebis Israeliticulos mentis tendit, et quæ poena elatos omnes at, ex unius gentis interitu ostendit. Nam resubjungit, dicens:*

CAPUT VI.

Vers. 5. — *Qui transtulit montes, et nescierunt hi, subvertit in furore suo.*

Prædicitur verbi Dei prædicatio a Judæis ad transferenda. — In Scriptura sacra sæpe monomine prædicantium altitudo signatur de qua in Psalmistam dicitur: *Suscipiant montes pacem in tuo* (Psal. lxxi, 3). Electi quippe prædicatores patriæ non immerito montes vocantur, quia ad suæ celsitudinem ima terrarum deserunt, et propinqui fiunt. Sed montes Veritas transtulit prædicatores sanctos a Judææ obduratione exit. Unde recte etiam per Psalmistam dicitur: *Subvertentur montes in cor maris* (Psal. xlv, 3). In cor maris montes translatis sunt cum prædicantibus apostoli a Judææ perfidia repulsi, ad intellectum

A gentilium venerunt. Unde ipsi quoque in suis Actibus dicunt: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quia repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (Act. xiii, 46). Sed hanc eandem translationem montium hi ipsi nescierunt, qui in Domini furore subversi sunt, quia cum de suis finibus Hebræi apostolos pellexerent, lucrum se fecisse arbitrati sunt, quod prædicationis lumen amiserunt. Exigentibus quippe meritis, justa animadversione percussi, tanto intelligentiæ errore cæcati sunt, ut quod lucem perderent, hoc esse gaudium putarent. Sed repulsis apostolis, per Romanum protinus principem Titum Judæa destruitur, atque in cunctis gentibus sparsa dissipatur. Unde et translatis montibus recte subjungitur:

CAPUT VII [Vet. III].

Vers. 6. — *Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutientur.*

291 *7. Judæorum dispersio prædicitur.* — De loco quippe suo terra commota est cum plebs Israelitica, de Judææ finibus evulsa, nimirum colla gentibus subdidit, quia subdi auctori recusavit. Quæ scilicet terra columnas habuit, quia in sacerdotes et principes, legis doctores atque Phariseos, ruitura ejus ^d pertinaciæ structura surrexit. In ipsis namque litteræ ædificium tenuit, et tranquillitatis suæ tempore, sacrificiorum carnalium quasi superimpositæ fabricæ onera portavit. Sed translatis montibus, columnæ concussæ sunt, quia subductis a Judæa apostolis, nec ipsi vivere in illa permissi sunt, qui ab illa vitæ prædicatores expulerunt. Dignum quippe erat ut terrenam patriam subacti perderent, cujus amore nequaquam veriti sunt cœlestis patriæ milites impugnare. Sed expulsis sanctis doctoribus, Judæa funditus ^e torpuit, et justo judicantis examine in erroris sui tenebris mentis oculos clausit. Unde et adhuc subditur:

CAPUT VIII [Rec. III].

Vers. 7. — *Qui præcipit soli, et non oritur; et stellas claudit quasi sub signaculo.*

8. Prædicatores expulsis Judææ lux defuit. — Aliquando namque in sacro eloquio solis nomine, prædicatores claritas designatur; sicut per Joannem dicitur: *Factus est sol ut saccus cilicinus* (Apoc. vi, 12). In extremo quippe tempore sol quasi cilicinus saccus ostenditur, quia fulgens vita prædicantium, ante reproborum oculos aspera et despecta monstratur. Qui stellarum quoque claritate figurantur, quia dum recta peccatoribus prædicant, tenebras nostræ noctis illustrent. Unde et subtractis prædicatores, per prophetam dicitur: *Prohibitæ sunt ^b stellæ*

virtute mirabiliter ordinatur; alter Vindoc., hoc in agentis poena, vel ex judicantis vindicta mutabiliter ordinatur.

^d In Vulgatis, *fabricæ* pro *pertinaciæ*, quod legitur in Vindoc., Turon., Norman., etc.

^e Sic restituimus ex Mss. pene omnibus, pro *corruit*, quod habent Ex cusi.

^f Vide infra, num. 15, not.

fere omnes Mss. nostri. Longipont. habet, *in tranquillitate perstiterunt. Ipsa sibi melius dimissa recti ordinem confundunt*. In Veter. Edit. legitur, *in tranquillitate persistunt*. Vindoc. Mss. addunt *neque enim, in tranquillitate non persistunt*. Recentiores abent, *in tranquillitate persistere nequeunt*. Corb., Germ., Longip., Turon., Bajoc., ipso repulsus patitur. Vindoc. et Corb. Germ., *hoc in agentis*

pluviarum (Jerem. III, 3). Quia vero sol per diem fulget, stellæ obscuritatem noctis irradiant; et plerumque in sacro eloquio diei appellatione æterna patria, noctis autem nomine præsens vita signatur: prædicatores sancti ut sol nostris oculis fiunt cum contemplationem nobis veræ lucis aperiunt, et velut stellæ in tenebris lucent cum per activam vitam a profuturi nostris necessitatibus terrena disponunt. Quasi in die ut sol coruscant cum ad contemplandam internæ claritatis patriam mentis nostræ aciem sublevant; et quasi stellæ in nocte resplendent, quia et cum terrena agunt offensurum jamjamque nostri operis pedem exemplo suæ rectitudinis dirigunt. Sed quia expulsis prædicatoribus non fuit qui plebi Judaicæ in perfidiæ suæ nocte remanenti vel claritatem contemplationis ostenderet, vel activæ vitæ lumen aperiret (veritas quippe, quæ hanc repulsa deseruit, subtracto prædicationis lumine, merito suæ pravitatis excæcavit), recte dicitur: *Qui præcipit soli, et non oritur; et stellas claudit quasi sub signaculo*. Oriri quippe ei solem noluit, a qua prædicantium animum divertit. Et quasi sub signaculo stellas clausit, qui dum prædicatores suos per silentium intra semetipsos retinuit, cæcis iniquorum b sensibus cœleste lumen abscondit.

[Vet. IV.] 9. *Judæa ad fidem est revocanda*. — Pensandum vero et quia idcirco aliquid sub sigillo claudimus, ut hoc cum tempus congruit ad medium proferamus. Et sacro eloquio attestante didicimus quod Judæa, quæ nunc deseritur, **292** ad sinum fidei in fine colligatur. Hinc namque per Isaiam dicitur: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ fient* (Isai. x, 22 sec. Sept.). Hinc Paulus ait: *Donec plenitudo gentium c introierit, et sic omnis Israel salvus fieret* (Rom. xi, 25). Qui igitur prædicatores suos nunc Judææ oculis subtrahit, sed postmodum ostendit, quasi sub signaculo stellas clausit, ut, absconsis prius, et post coruscantibus, astrorum spiritalium radiis, d noctem suæ perfidiæ et nunc repulsa non videat, et tunc illuminata deprehendat. Hinc est quod duo illi eximii prædicatores dilata morte subtracti sunt, ut ad prædicationis usum in fine revocentur. De quibus per Joannem dicitur: *Hi sunt duæ olivæ, et duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes* (Apoc. xi, 4). Quorum unum in Evangelio per semetipsam Veritas pollicetur, dicens: *Elias venturus est, et restituet omnia* (Matth. xvii, 11). Quasi ergo sub signaculo stellæ clausæ sunt, qui et nunc occultantur ne appareant, et post ut prodesse valeant apparebunt. Sed tamen plebs Israelitica, quæ ubertim in fine colligitur, in ipsis sanctæ Ecclesiæ exordiis crudeliter ob-

a Ex plur. variis lect. seu Mss. seu Excusorum hanc elegimus, quæ est Mss. Corb. Germ., Gemet., German., nobilioremque sensum continet. Editi, pro futuris necessitatibus nostris.

b Ed., mentibus, ubi Corb. Germ., Vindoc., Turon., Norm., habent sensibus, quos religiose sequimur.

c Gemet., introierit. In Utic. olim ita legebatur; nunc autem introieret. Sic legitur in Turon. et pluri-

duratur. Nam prædicatores veritatis renuit, verba adjutorii sprexit. Quod tamen mira auctoris dispensatione agitur, ut nimirum prædicantium gloria, quæ recepta in uno populo latere poterat, in cunctis gentibus repulsa dilatetur. Unde et apte mox subditur:

CAPUT IX [Rec. IV.]

VERS. 8. — *Qui extendit cælos solus.*

10. *Evangelium a Judæis repellere permisit Deus ut in omnes gentes diffunderetur*. — Quid namque cœlorum nomine nisi hæc eadem cœlestis prædicantium vita designatur? De quibus per Psalmistam dicitur: *Cæli enarrant gloriam Dei* (Psal. xviii, 1). Ipsi igitur cæli, ipsi sol esse memorantur; cæli scilicet, quia intercedendo protegent; sol autem, quia prædicando vim luminis ostendunt. Commota igitur terra, cæli extensi sunt, quia cum Judæa ad vim persecutionis infremuit, apostolorum vitam Dominus in cunctarum gentium cognitionem dilatavit; e et dum illa per judicium in mundum captiva dispergitur, isti ubique per gratiam in honorem tenduntur. Angusti quippe cæli fuerant, cum una plebs tot egregios prædicatores tenebat. Quis enim gentilium Petrum nosset, si in solius Israelitici populi prædicatione remaneret? Quis Pauli virtutes agnosceret, nisi hunc Judæa ad nostram notitiam persequendo transmisisset? Ecce jam f qui flagris et contumeliis ab Israelitica plebe repulsi sunt per mundi fines honorantur. Solus ergo Dominus cælos tetendit, qui secreti mira dispensatione consilii prædicatores suos unde permisit in una gente opprimi, fecit in mundi cardines inde dilatari. Sed neque ipsa hæc præsentī dedita mundo gentilitas, cum culpas ejus apostolorum lingua corripuit, verba vitæ libenter accepit. Nam protinus in elationem contradictionis intumuit, atque ad crudelitatem se persecutionis excitavit. Sed quæ prædicationis verbis contraire nititur, signorum citius admiratione temperatur. Unde apte quoque in auctoris laudem subjungitur:

CAPUT X [Vet. et Rec. V.]

IBID. -- *Et graditur super fluctus maris.*

293 11. *Gentilium persecutiones miraculorum virtute frangendæ*. — Quid enim maris nomine nisi in bonorum nece sæviens mundi hujus armaritudo signatur? De quo et per Psalmistam dicitur: *Congregans quasi in utre aquas maris* (Psal. xxxii, 7). Aquas etenim maris quasi in utre Dominus congregat cum, miro moderamine cuncta disponens, g in suis clausas cordibus carnalium minas frenat. Super fluctus ergo maris Dominus graditur, quia cum se procellæ persecutionis erigunt, miraculorum ejus obstupescatione franguntur. Qui enim tumores humanæ vesaniæ mitigat, quasi erectas

mis.

e Gemet., nocte perfidiæ suæ.

f In Gemet. et Corb. Germ. deest dum; legiturque: *Et illa per judicium.... dispergitur*, etc. Abest, captiva.

g Ita plerique Mss., vel flagellis. Ed. cum Colbert., qui plagis.

h In Lyrau. et Utic., pro diversa lect., annotatur ad marginem, in suis clausas ordinibus.

in cumulo undas calcat. Nam cum morem suum gentilitas destrui novæ conversationis prædicatione conspiceret, cum mundi hujus divites elationi suæ contraire viderent facta pauperum, cum sapientes sæculi adversari sibi imperitorum verba pensarent, in persecutionis protinus tempestatem tumuerunt. Sed qui, verborum adversitate commoti, ad persecutionis procellas insiliunt, signorum, ut diximus, admiratione temperantur. Tot ergo in his fluctibus Dominus gressus posuit, quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Unde bene rursum per Psalmistam dicitur: *Mirabiles elationes maris, mirabilis^a in excelsis Dominus* (*Psal. xcii, 4*), quia contra electorum vitam ad persecutionis undas mundus se mirabiliter extulit, sed has supernorum conditor^b sublevata virtute prædicantium mirabilius stravit; ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula, ^c quam potestates terrenæ tumuerant per iram. Quod bene etiam per Jeremiam Dominus exteriora narrans, interiora denuntians, dicit: *Posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit; et commovebuntur, et non poterunt, et intumescunt fluctus ejus, et non transibunt^d illum* (*Jerem. v, 22*). Arenam quippe Dominus mari terminum posuit, quia ad frangendam mundi gloriam abjectos et pauperes elegit. Cujus nimirum maris fluctus intumescunt, cum potestates sæculi ad commotionem persecutionis exsiliunt. Sed transire arenam nequeunt, quia de spectatorum miraculis et humilitate franguntur. Sed dum mare sævit, dum per insanie suæ fluctus erigitur, quia tamen virtutis intimæ ostensione calcatur, sancta Ecclesia proficit, atque ad statum sui ordinis per temporum incrementa consurgit. Unde et apte mox subditur:

CAPUT XI [*Vet. et Rec. VI*].

VERS. 9. — *Qui facit Acturum, et Orionas, et Hyadas, et interiora Austri.*

12. *Verbis sapientum mundi cur utatur Scriptura.* — Nequaquam sermo veritatis vanas Hesiodi, Arati, et Callimachi fabulas sequitur, ut Arcturum nominans, extremam stellarum septem caudam Ursæ suspicetur, et quasi Orion gladium teneat amator insanus. Hæc quippe astrorum nomina a cultoribus sapientiæ carnalis inventa sunt; sed Scriptura sacra idcirco eisdem vocabulis utitur, ut res quas insinuare appetit notitia usitatæ appellationis exprimantur. Nam si astra quæ vellet per ignota nobis nomina diceret, homo, pro quo hæc eadem Scriptura facta est, nesciret procul dubio quid audiret. Sic igitur in sacro eloquio sapientes Dei sermonem trahunt a sapientibus sæculi, sicut in eo pro utilitate hominis vocem in se humanæ passionis ipse conditor hominam sumit Deus, ut videlicet dicat: *Pænitet me 294 fecisse hominem super terram* (*Genes. vi, 6, 7*); cum pro-

Afecto constet quia is qui cuncta prius quam veniant conspiciat, nequaquam postquam aliquid fecerit pœnitendo resipiscat. Quid ergo mirum si spiritales viri utuntur verbis carnalium, quando ipse ineffabilis et creator omnium Spiritus, ut ad intellectum suum carnem pertrahat, in se ipso carnis sermonem format? In Scriptura igitur sacra dum nota astrorum nomina audimus, de quibus astris sermo moveatur agnoscimus. Cum vero quæ narrentur astra perpendimus, restat ut ex eorum motibus ad spiritualis intelligentiæ arcana surgamus. Neque enim juxta litteram mirum aliquid dicitur, quod Deus Arcturum, Orionas, et Hyadas fecit, de quo nimirum constat quia omnino in mundo nihil sit quod ipse non fecerit. Sed sanctus vir hæc fecisse Dominum dicit: **B** per quæ signari proprie ea quæ spiritaliter geruntur intelligit.

13. *Arcturus significat Ecclesiam.* — Quid namque Arcturi nomine, qui, in cœli axe constitutus, septem stellarum radiis fulget, nisi Ecclesia universalis exprimitur, quæ in Joannis Apocalypsi per septem Ecclesias septemque candelabra figuratur (*Apoc. i, 12, 20*)? Quæ dum dona in se septiformis gratiæ Spiritus continet, claritate summæ virtutis irradians, quasi ab axe veritatis lucet. [*Vet VII.*] Pensandum quoque est quod Arcturus semper versatur, et nunquam mergitur, quia et sancta Ecclesia persecutiones iniquorum sine cessatione tolerat, sed tamen usque ad mundi terminum sine defectu perdurat. Sæpe namque eam reprobi, quia usque ad internecionem persecuti sunt, quasi hanc se funditus exstinxisse crediderunt; sed eo multiplicius ad statum sui pro-
Cfectus rediit, quo inter manus persequentium moriendolaboravit. Arcturus ergo dum versatur erigitur, quia tunc sancta Ecclesia valentius in veritate reficitur, cum ardentius pro veritate fatigatur.

14. *Oriones martyres.* — Unde apte quoque post Arcturum protinus Orionas subdit. Oriones quippe in ipso pondere temporis hiemalis oriuntur, suoque ortu tempestates excitant, et maria terrasque perturbant. Quid igitur post Arcturum per Orionas nisi martyres designantur? Qui, dum^e sancta Ecclesia ad statum prædicationis erigitur, pondus persequentium molestiasque passuri, ad cœli faciem quasi in hieme venerunt. His etenim natis, mare terraque turbata est, quia dum gentilitas mores suos destrui, appa-
Drente illorum fortitudine doluit, in eorum necem non solum iracundos ac turbidos, sed etiam placidos erexit. Ex Orionibus itaque hiems inhorruit, quia, clarescente sanctorum constantia, frigida mens infidelium ad tempestatem se persecutionis excitavit. Orionas ergo cœlum edidit, cum sancta Ecclesia martyres misit. Qui dum loqui recta rudibus ausi sunt, omne pondus ex frigoris adversitate pertulerunt. gatis et Mss. Corb. Germ., et ad terminum referimus.

^e Coc. et seq. Ed., *dum sanctam Eccl. .... erigunt*, contra fidem Mss. In Corb. Germ. et uno Vindoc. legitur, *ad statum perfectionis vel prædicationis erigitur*.

^a Vindoc., *mirabilis in altis*.

^b Coc. et sequentes Edit., *sub elevata*.

^c Antiquæ Edit., *quam potestates terrenas tumere*. Coc. et sequentes, *quam potestates terrenas quæ tumuerant*. Sequimur Mss.

^d Plerique Mss., *illud*, quod ad præceptum commodè referri potest. Retinuimus *illum* cum Vul-

15. *Hyades doctores.* — Bene autem protinus Hyadas subdit, quæ juvenescente verno ad cœli faciem prodeunt, et cum jam sol caloris sui vires exerit ostenduntur. Illius quippe signi initiis inhærent quod sapientes sæculi Taurum vocant, ex quo augeri sol incipit, **295** atque ad extendenda diei spatia ferventior exsurgit. Qui itaque post Orionas Hyadum nomine nisi doctores sanctæ Ecclesiæ designantur? Qui, subductis martyribus, eo jam tempore ad mundi notitiam venerunt quo fides clarius elucet, et, repressa infidelitatis hieme, altius per corda fidelium sol veritatis calet. Qui, remota tempestate persecutionis, ^a expletis noctibus longæ infidelitatis, tunc sanctæ Ecclesiæ exorti sunt, cum ei jam per credulitatis verum lucidior annus aperitur. [Vet. VIII.] Nec immerito doctores sancti Hyadum nuncupatione signantur. Græco quippe eloquio ὑετός pluvia vocatur, et Hyades nomen a pluviis acceperunt, quia ortæ procul dubio imbres ferunt. Bene ergo Hyadum appellatione expressi sunt qui, ad statum universalis Ecclesiæ quasi in cœli faciem deducti, super arentem terram humani pectoris sanctæ prædicationis imbres fuderunt. Si enim prædicationis sermo pluvia non esset, Moyses minime dixisset: *Expectetur sicut pluvia eloquium meum* (Deut. xxxii, 2); nequaquam per Isaiam Veritas diceret: *Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem* (Isai. v, 6); atque hoc, quod paulo ante protulimus: *Quamobrem prohibita sunt stellæ pluviarum* (Jerem. iii, 3). Dum ergo Hyades cum pluviis veniunt, ad cœli spatia altiora sol ducitur, quia, apparente doctorum scientia, dum mens nostra imbre prædicationis infunditur, fidei calor augetur. Et perfusa terra ad fructum proficit, cum lumen ætheris ignescit, quia uberius frugem boni operis reddimus, dum per sacræ eruditionis flammam in corde clarius ardemus. Dumque pereos diebus singulis magis magisque scientia cœlestis ostenditur, quasi interni nobis luminis verum tempus aperitur, ut novus sol nostris mentibus rutilet, et eorum verbis nobis cognitus, se ipso quotidie clarior micet. ^c Urgente etenim mundi fine, superna scientia proficit, et largius cum tempore excrescit. Hinc namque per Daniele dicitur: *Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia* (Dan. xii, 4). Hinc Joanni in priori parte revelationis angelus dicit: *Signa quæ locuta sunt septem tonitrua* (Apoc. x, 4). Cui tamen in ejusdem revelationis termino præcipit, dicens: *Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus* (Ibid., xxii, 10). Pars quippe revelationis anterior signari præcipitur, terminus prohibetur, quia quidquid in sanctæ Ecclesiæ initiis latuit, finis quotidie ostendit. Nonnulli vero a Græca ^d littera quæ *υ* dici-

^a Ita fere omnes Mss. nostri, non, ut legitur in Edit., *expletis longis noctibus infidelitatis*. In solo Gemet. habetur *expletis longis noctis infidelitatibus*.

^b Non legitur *stellæ*, sed *sitllæ*, tum in Hebraico fonte, tum in vulgata translatione, aut in aliis sive versionibus, sive paraphrasibus. In Græca autem interpretatione, neutra vox occurrit. Manifestum tamen est Gregorium ita legisse.

A tur Hyadas nuncupatas arbitrantur. Quod si ita est, significationi quam diximus contrarium non est. Doctores enim his stellis non inconvenienter expressi sunt quæ a litteris nomen trahunt. Sed quamvis Hyades ab ejusdem litteræ visione non discrepent, certum tamen est quia ὑετός imber dicitur, ^e et ortæ pluviæ apportant.

16. *In Ecclesia fulserunt apostoli, tum martyres, post doctores.* — Virigitur sanctus redemptionis nostræ ordinem contemplatus admiretur, atque admirans exclamet, dicens: *Qui extendit cœlos solus, et graditur super fluctus maris; qui facit Arcturum, et Orionas, et Hyadas.* Extensis etenim cœlis, Dominus formavit Arcturum, quia, in honorem deductis apostolis, in cœlesti conversatione fundavit Ecclesiam. Formato quoque Arcturo, fecit **296** Orionas, quia, roborata fide universalis Ecclesiæ, contra procellas mundi edidit martyres. Editis quoque Orionibus, protulit Hyadas, quia, convalescentibus contra adversa martyribus, ad infundendam ariditatem humanorum cordium doctrinam contulit magistrorum. Isti itaque sunt astrorum spiritalium ordines, qui, dum summis virtutibus eminent, semper ex supernis lucent.

17. *Quæ sanctis hinc migrantibus gloria præparata.* — Sed post ista quid restat, nisi ut sancta Ecclesia, laboris sui fructum recipiens, an videnda superæ patriæ intima perveniat? Unde apte, quia dicit, *Qui facit Arcturum, et Orionas, et Hyadas*, protinus addidit: *Et interiora Austri.* [Vet. IX.] Quid namque in hoc loco Austri nomine nisi fervor sancti Spiritus designatur? quo dum repletus quisque fuerit, ad amorem patriæ spiritalis ignescit. Unde et sponsi voce in Canticorum canticis dicitur: *Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius* (Cant. iv, 16). Austro quippe veniente, Aquilo surgens recedit, cum adventu sancti Spiritus expulsus antiquus hostis, qui in torpore mentem constrinxerat, deserit. Atque hortum sponsi Auster perflat, ut aromata defluant, quia nimirum dum sanctam Ecclesiam donorum suorum virtutibus Spiritus veritatis impleverint, ab ea longe lateque odores boni operis spargit. Interiora ergo Austri sunt occulti illi angelorum ordines, et secretissimi patriæ cœlestis sinus, quos implet calor Spiritus sancti. Illuc quippe sanctorum animæ et nunc corporibus exutæ et post corporibus restitutæ perveniunt, et ^g quasi astra in abditis occultantur. Ibi per diem, quasi in meridiano tempore, ardentius solis ignis accenditur, quia conditoris claritas, mortalitatis nostræ jam pressa caligine, manifestius videtur; et velut sphaeræ radius ad spatia altiora se elevat, quia de semetipsa nos veri-

^e Lyræ. et Bigot., *vergente*.

^d In Edit. Gil., Vatic. et Guss., *quæ ypsilon dicitur*. Exprimimus lectionem præcedentium quæ est et Mss.

^e Ita meliores Mss. At Editi, *eo quod exorta*.

^f Mss. Corb. Germ. et German., *fluant*.

^g Ita vel. Edit. cum Vindoc., Gemet., Lyræ., Bigot., Utic., Longip., etc., quorum loco Coc. et al. Edit. posuerunt, *quasi in Austri abditis*.

tas subtilius illustrat. Ibi lumen intimæ contemplationis sine interveniente cernitur umbra mutabilitatis; ibi calor summi luminis sine ulla obscuritate corporis; ibi invisibiles angelorum chori quasi astra in abditis emicant, quæ eo nunc ab hominibus videri nequeunt, quo flamma veri luminis altius perfunduntur. Valde itaque mirum est quod, missis apostolis, Dominus cælos tetendit; quod, temperatis persecutionum tumoribus, maris fluctus gradiens repressit; quod solidata Ecclesia, Arcturum statuit; quod, roboratis contra adversa martyribus, Orionas misit; quod, repletis in tranquillitate doctoribus, Hyadas præbuit; sed post hæc valde est admirabile quod sinum nobis cœlestis patriæ quasi interiora Austri præparavit.

18. *Sanctorum pulchritudo alia morum, alia præmiorum.* — Pulchrum est hoc omne quod quasi in cœli facie de divina dispensatione cernitur, sed longe illud et incomparabiliter pulchrius ad quod invisibiliter pervenitur. Unde bene iterum sponsus in sponsæ suæ laudibus dicit: *Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra / oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet* (Cant. iv, 1). Pulchram narrat, et pulchram replicat, quia alia ei est pulchritudo morum in qua nunc cernitur atque alia pulchritudo præmiorum in qua tunc per conditoris sui speciem sublevabitur. Cujus videlicet membra omnes electi, quia ad cuncta simpliciter incedunt, ejus oculi **297** columbarum vocantur, qui magna luce irradiant, quia et signorum miraculis coruscant. Sed quantum est omne hoc miraculum quod videri potest? Illud de interius miraculum est mirabilius quod videri nunc non potest. De quo illic apte subditur: *Absque eo quod intrinsecus latet*. Magna quippe gloria aperti operis, sed longe incomparabilis occultæ remunerationis. Quod ergo per beatum Job astrorum nomine, hoc Salomonis vocibus oculorum appellatione signatur; et quod per Salomonem dicitur: *Absque eo quod intrinsecus latet*, hoc nobis beatus Job intimat, cum Austri interiora commendat. Sed ecce vir sanctus exteriora ^a mirans, interiora considerans, aperta narrans, occulta penetrans, omne quod interius exteriusque agitur dicere conatur; sed opera summæ magnitudinis quando explicet lingua carnis? Unde et apte mox hæc eadem opera melius ^b deficiendo comprehendit dicens:

CAPUT XII [Vet. X].

VERS. 10. — *Qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia, quorum non est numerus.*

19. *Dei opera facundius obstupescendo quam loquendo laudamus.* — Divinæ fortitudinis facta tunc verius explemus, cum hæc nos explere non posse cognoscimus; tunc facundius loquimur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narranda quippe Dei opera habet defectus noster, quam sufficienter exerat linguam suam, ut quæ comprehendere idone non

^a Sic leg. cum Mss. Turon., Vindoc., Corb. Germ., omnibus Norman., ubi Excusi, nominans.

^b Mss. Anglic., Norman., Corb. Germ., Vindoc.,

valet, hæc idonee mutus laudet. Unde bene per Psalmistam dicitur: *Laudate eum in potentatibus ejus, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus* (Psal. cxl, 2). Ille quippe Dominum secundum multitudinem magnitudinis ejus laudat, qui se succumbere in ejus laudis expletione considerat. Dicat ergo: *Qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia, quorum non est numerus*, videlicet magna virtute, inscrutabilia ratione, innumerabilia multiplicitate. Divina ergo opera, quæ explere dicendo non potuit, facundius deficiendo definivit. Sed in consideratione rerum cur longe extra nos ducimur, qui hoc ipsum quoque quod erga nos agitur ignoramus? Unde et apte subjungitur:

CAPUT XIII [Rec. VII.]

VERS. 11. — *Si venerit ad me, non videbo eum; et si abierit, non intelligam.*

20. *Homo ita cæcus, ut gratiæ donum sæpe iram putet, ac vice versa.* — Seclusum quippe ab internis gaudiis genus humanum exigente culpa, mentis oculos perdidit, et quo meritorum suorum passibus graditur nescit. Sæpe enim donum gratiæ est, quod iram deputat, et sæpe divinæ distictionis ira est, quod gratiam putat. Nam plerumque gratiam aestimat dona virtutum, et tamen eisdem donis elatus corrumpit. Plerumque velut iram metuit adversa tentationum; et tamen, eisdem tentationibus pressus, ad virtutum custodiam cautior exsurgit. Quis enim Deo se propinquare non aestimet cum supernis excrescere se muneribus agnoscit, cum vel prophetiæ donum, vel doctrinæ magisterium percipit, vel ad exercendam curationis gratiam convalescit? Et tamen sæpe mens, dum de virtutis suæ securitate resolvitur, insidiante adversario, inopinatæ culpæ telo perforatur; et inde a Deo in æternum longe fit, unde ei ad tempus sine cautelæ custodia propinquavit. [Vet. XI.] Et quis se derelictum jam gratia divina non deputet cum post experimentum munditiæ lacescere se carnis tentationibus videt, inhonesta ad animum congeri, et ante cogitationis oculos nonnulla improba et immunda **298** versari? Et tamen cum fatigant ista, nec superant, nequaquam per pollutionem trucidant, sed per humilitatem servant, ut infirmum se animus in tentatione deprehendens, totum se ad Divinitatis adiutorium conferat, et sui fiduciam funditus amittat; sicque fit ut inde altius Deo inhæreat, unde se a Deo profundius cecidisse suspirabat. Accessus igitur recessusque Dei a mente nostra minime cognoscitur, quousque rerum alternantium finis ignoratur, quia et de tentatione incertum est utrum probet an trucidet, et de donis nequaquam deprehenditur utrum hic desertos remunerent, an in via nutrant, ut ad patriam perducant. Homo ergo ab internis gaudiis semel expulsus clausas contra se januas secreti spiritualis aspiciat, atque ad semetipsum foras projectus in carne gemat, et, cæcitalis suæ damna considerans, dicat: *Si venerit ad me, non videbo eum; et si abierit, non*

in Bellov., etc., ita habent, et quidem melius quam definiendo, quod legitur in Editis.

telligam. Ac si aperte deploret, dicens: postquam A semel sponte oculos perdidit, quoniam quæsitæ noctis cæcitatem patior, nec ortum jam, nec occasum solis agnosco. Et tamen homo qui infirmitatis pœna premitur, et cæcitatæ suæ caligine gravatur, ad supernæ lucis iudicium properat, ut suorum actuum rationem reddat. Unde et mox subditur:

CAPUT XIV [Rec. VIII].

VERS. 12. — *Si repente interroget, quis respondebit ei?*

21. *Deo iudicanti aut percutienti respondere homo non sufficit.* — Repente Deus interrogat cum nos ad distractionem sui examinis inopinatos vocat. Sed interrogationi illis respondere homo non sufficit, quia si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam justorum vita succumbit. Vel certe interrogat cum duris nos percussionebus pulsat, ut cum mens nostra magna de se in tranquillitate æstimat, semetipsam veraciter qualis sit in perturbatione deprehendat. Et plerumque quoniam percutitur gemit, sed respondere non sufficit, quia et ipsa ei percussione suæ adversitas displicet; sed tamen semetipsum homo considerans, tacet, et divina iudicia discutere, metuit, quia esse se pulverem agnoscit. Unde et per Paulum dicitur: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo* (Rom. ix, 20)? Respondere Deo non posse convincitur qui homo nominatur, quia per hoc quod de humo sumptus est, iudicia superna discutere dignus non est. Unde hic quoque apte subjungitur:

CAPUT XV.

IBID. — *Vel quis ei dicere potest, cur ita facis?*

22. *Dei facta non discutienda, sed veneranda.* — Auctoris facta semper indiscussa veneranda sunt, quia injusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occulto ejus^a consilio quærere nihil est aliud quam contra ejus consilium superbire. Cum ergo factorum causa non deprehenditur, restat ut sub factis illius cum humilitate taceatur, quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret majestatis. Qui ergo in factis Dei rationem non videt, infirmitatem suam considerans, cur non videat rationem videt. Unde et per Paulum quoque subsequenter adjungitur: *Nunquid dicet figmentum ei qui se finxit: Quare se fecisti sic* (Ibid.)? Quo enim se cernit figmentum divini operis, eo semetipsum redarguit, ne contra manum resultet operantis, quia qui benigne quod non erat fecit, quod est, injuste non deserit. Ad semetipsam ergo in percussione mens redeat, et quod apprehendere non valet, non requirat, ne si divinæ iræ causa discutitur, amplius discussa 299 provocetur; et quam placare humilitas poterat, inextinguibiliter superbia accendat. Unde apte quoque de hac eadem ira protinus subditur:

^a Lyran., Utic., Bigot., *judicio*.

^b Longip., *objectione restrinxit*. Germ., *restrinxit*.

^c Gemet., *quod adversum se venientis*. Plur., *adversum se sævientis*.

^d Vindoc., Longip., Corb. Germ., et omnes Nor-

CAPUT XVI [Rec. IX].

VERS. 13. — *Deus, cujus resistere iræ nemo potest, et sub quo curvantur qui portant orbem.*

23. *Qua ratione iræ Dei nemo resistat. Quæstionis solutio.* — Mirum valde est quod iræ Dei nullum posse resistere dicitur, cum multos indignationis supernæ animadversionis obviasse eloquia divina testentur. An non iræ Dei Moyses restitit, qui, pro cadente populo erectus, ipsum supernæ percussione impetum mortis suæ^b oblatione restrinxit, dicens: *Dimitte illis hanc noxam alioqui deleme de libro tuo, quem scripsisti* (Exod. xxxii, 31)? An non iræ Dei Aaron restitit, cum inter viventes ac mortuos thuribulum sumpsit, atque animadversionis ignem incensi fumo temperavit (Num. xvi, 47, 48)? An non Phinees iræ Dei restitit, qui, luxuriantes cum alienigenis in ipso coitu trucidans, zelum suum divinæ indignationi obtulit, et furorem gladio placavit (Num. xxv, 11)? An non iræ Dei David restitit, qui, angelo ferientis se offerens, placationis gratiam et ante tempus propositum exegit (II Reg. xxiv, 25)? An non Elias iræ Dei restitit, qui longo jam tempore terra arente, subductas de cælo pluvias verbo revocavit (III Reg. xviii, 44)? Quomodo ergo divinæ iræ nullum posse resistere dicitur, cum multos sæpe restitisse exemplis existentibus demonstratur? Sed si subtiliter et hæc beati Job eloquia, et illorum facta pensamus, et verum cognoscimus quia divinæ iræ non resistitur, et verum quia multi sæpe restiterunt. [Vet. XII.] Omnes enim sancti qui iræ Dei obviant ab ipso accipiuntur C contra impetum percussione ejus opponantur, atque ut ita dixerim, cum ipso se erigunt contra ipsum, eosque divina vis sibi opponit secum, quia in eo quod^c adversum sævientis iram foris obtinent, intus eos gratia irascentis fovet; et famulantes interius levat, quos quasi adversantes exterius tolerat. Portat ergo contradictionem deprecantium quam aspirat; et velut nolenti^d imponitur, quod ab ipso ut fiat imperatur. Moysi etenim dicit: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos; faciamque te in gentem magnam* (Exod. xxxii, 10). Quid est servo dicere, *Dimitte me*, nisi deprecandi ausum præbere? Ac si aperte diceretur: *Pensa*,^e quantum apud me valeas, et cognosce quia obtinere poteris quidquid pro populo exoras. Quod quia hac mente agitur, statim venia subjuncta testatur. Cum vero superna indignatio sese, ut ita dixerim, medullitus movet, hanc^f oppositio humana non retinet (23, q. 4, c Vasis, § unde Gregorius); nec se utiliter cujuslibet deprecatio objicit, cum semel Deus aliquid ab intimis irascendo disponit. Hinc est enim quod Moyses, qui reatum totius plebis apud Deum suis precibus tersit, dumque se obicem obtulit, divinæ iracundie vim placavit, ad petram Horeb veniens, et proaque exhibitione diffidens, repromissionis terram ingredi,

man., sic legendum suadent, non *opponitur*, quod habent Excusi.

^e Vindoc., Gemet. et alii Norman., *quanti*.

^f Apud Gratianum legitur *hinc opinio vel oppositio humana*.

Domino irascente, non potuit (*Num. xx, 12*). Et sæpe hac de re affligitur, sæpe desiderio se excitante turbatur, et dispositæ ultionis iracundiam repellere a semetipso non valuit, qui hanc, volente Domino, et a populo amovit. Hinc David,^a qui a prostrata plebe postmodum angeli gladium prece compescuit (*II Reg. xxiv, 10*), prius plorans et ejulans, nudis pedibus filium fugit; et quousque **300** perpetrati facinoris ultionem ad plenum reciperet, iram Dei pro semetipso temperare nequaquam valuit. Hinc Elias, ut sicut homo parum aliquid quasi de divina animadversione sentiret, qui verbo cælos aperuit (*III Reg. xvi, 1*), ante indignationem mulieris territus per desertum fugit; et pro semetipso infirmatur in formidine, qui furorem Dei placat aliis per interventionem (*Ibid., xix, 3*). Iræ igitur Dei et resisti valet, quando ipse qui irascitur opitulatur; et resisti omnino non valet, quando se et ad ulciscendum excitat, et ipse precem quæ ei funditur non aspirat. Hinc ad Jeremiam dicitur: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, et ne assumes pro eis laudem et orationem, quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me* (*Jerem. vii, 16*). Et rursum: *Si steterint Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum* (*Jerem. xv, 1*).

24. *Orationis pro inimicis virtus.* — Qua in re quæri utiliter potest cur, relictis tot antiquioribus patribus, ad effundendam precem Moyses et Samuel tantummodo præstantius elegantiusque nominantur? Quod tamen facile agnoscimus, si ejus quæ diligere et inimicos præcipitur charitatis merita pensamus. [*Vet. XIII*]. Conditoris namque auribus illa maxime oratio commendatur, quæ pro inimicis quoque intercedere nititur. Unde et per semetipsam Veritas dicit: *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (*Matth. v, 44*). Et rursum: *Cum stabitis ad orandum dimittite si quid habetis adversus alterum* (*Marc. xi, 25*). Cum vero patrum priorum facta sacro eloquio describente revolvimus, Moysen et Samuelem exorasse pro adversantibus invenimus. Unus quippe eorum sævientis populi persecutionem fugit, et tamen pro vita sui persecutoris intervenit; alter, ex principatu populi dejectus, ipsis suis adversariis dicit: *Absit a me hoc peccatum in Domino, quo minus cessem orare pro vobis* (*I Reg. xii, 23*). Quid est ergo in difficultate deprecandi Moysen et Samuelem deducere, nisi apertius indicare quia ejus iræ neque illi si astant obsisterent, qui idcirco pro amicis intervenire citius possent, quia apud hunc intercedere et pro inimicis solerent? Hinc ad eandem Judæam dicitur: *Plaga inimici percussit te, castigatione crudeli* (*Jerem. xxx, 14*). Et rursum: *Quid clamas ad me super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus* (*Ibid., 15*). Vir

^a Edit. Barthol. et al. vet., quia prost. Gilot., Vatic., Gussanv., qui prost. Rectius Coc. cum Mss., qui a prostrata.

^b In Vindoc. deest ad me.

^c Vindoc., et recte princeps.

^d Vindoc., Lyran. et Bigot., et subjectas... deseris, et erectas potestates, etc.

igitur sanctus aspiciat quia nullius interventu divina ira restringitur cum implacabiliter excitatur, et dicat: *Deus, cujus resistere iræ nemo potest*. Quod bene et ad specialem intellectum ducimus, si ejusdem plebis Israeliticæ damna pensamus, quam Redemptor per dispensationis suæ mysterium ostensus superbientem deseruit, atque ad cognitionis suæ gratiam gentes vocavit. Unde et apte mox subditur: *Sub quo curvantur qui portant orbem*.

[*Rec. X.*] 25. *Portant orbem qui regunt.* — Ipsi etenim orbem portant qui curas præsentis sæculi tolerant. Tantorum quippe pondera unusquisque sustinere compellitur, quantis in hoc mundo principatur. Unde et^o terræ princeps non incongrue Græco eloquio βασιλεύς ducitur. Λαός enim populus interpretatur. βασιλεύς igitur βᾶσις λαοῦ vocatur, quod Latina videlicet lingua basis populi dicitur, quia videlicet ipse super se populum sustinet, qui motus illius potestatis pondere fixus regit. **301** Quo enim subjectorum suorum onera tolerat, eo quasi superpositam columnam basis portat. Beatus igitur Job, virtute prophetici spiritus plenus, aspiciat quod Judæa deseritur, atque ad Divinitatis cultum gentium principes inclinantur, et dicat: *Deus cujus iræ nemo resistere potest, sub quo curvantur qui portant orbem*. Ac si aperte fateatur dicens: ^d Et subjectos quondam districte deseris, et erectas potestates gentium misericorditer flectis.

[*Vet. XIV.*] 26. *Tales angeli in ministerium missi.* — Quamvis per hoc quod dicitur, *sub quo curvantur qui portant orbem*, possunt et angelicæ virtutes intelligi. Ipsæ etenim orbem portant, quæ regendi mundi curas administrant, Paulo attestante, qui ait: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis* (*Heb. i, 14*)? Ait ergo: *Deus cujus resistere iræ nemo potest, sub quo curvantur qui portant orbem*. Ac si humilitatem omnis creaturæ conspiciat, et tremefactus dicat: Quis infirmorum hominum tuis nutibus obviat, cujus se^e fortitudini et virtutes angelicæ inclinant? Vel certe, quoniam cum curvamus, superiora non cernimus: Erecti essent illi subtilissimi spiritus, si plene potentiam ejus majestatis attingerent. Sed qui orbem portant, sub Deo curvi sunt, quia divinitatis ejus celsitudinem quamvis^f sublevatæ videant, nec virtutes tamen angelicæ comprehendunt. Quam vir justus præ infirmitate non penetrans, sed hanc utcumque^g ex subjectis summorum spirituum ministeriis pensans, ad considerationem se propriam sollicita humilitate recolligit, sibi que coram se præ potestate supernæ magnitudinis vilescit, dicens:

^e Gemet., Turon., Colb., cujus se formidini. Ita quoque veteres Edit. Barthol., Paris. et Basil.

^f Editi, sublevati. At in Mss. omnibus, sublevatæ, quod refertur ad virtutes angelicas.

^g Reg., Germ., Corb. Germ., ex subjectissimorum spirituum ministeriis.

CAPUT XVII.

VERS. 14. — *Quantus ergo ego sum, ut respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo?*

27. *De judiciis Dei disputare non possunt, qui pondere corruptionis premuntur.* — Ac si aperte dicat: Si creatura illa hunc considerare non sufficit, quæ carne non premitur, qua mente de ejus ego judiciis disputo, qui pondere corruptionis angustor? Sicut autem sæpe ad nos verba Dei sunt judicia illius, quæ nostrorum actuum sententiam loquuntur, ita verba nostra ad Deum sunt opera quæ exhibemus, Sed cum Deo loqui verbis suis homo non valet, quia apud subtile ejus judicium nullam de suis actibus fiduciam tenet. Unde et apte subditur:

CAPUT XVIII [Rec. XI].

VERS. 15. — *Qui si habuero quidpiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor.*

28. *Justitia nostra eget veniæ deprecatione.* — Ut enim sæpe diximus, omnis humana justitia injustitia esse convincitur, si districte judicetur. Prece ergo post justitiam indiget, ut quæ succumbere discussa poterat, ex sola judicis pietate convalescat. Quæ cum plene a perfectioribus habetur, haberi de illa quidpiam dicitur, quia mens humana et comprehensa vix peragit, et valde extrema sunt quæ comprehendit. Dicat ergo: *Qui si habuero quidpiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor.* Velut si apertius fateatur, dicens; Et si ad opus virtutis excrevero, ad vitam non meritis, sed ex venia convalesco. Preci itaque innitendum est, cum recta agimus, ut omne quod juste vivimus, ex humilitate condiamus. [Vet. XL.] **302** Sed plerumque ipsa nostra deprecatio tam multis tentationibus quatitur, ut pene a conspectu judicis repulsa videatur. Et sæpe hanc creator misericors^b percipit; sed quia illibatam se ut vult^c exerere non valet, super se judicium reprobationis pavet. Unde et subditur.

CAPUT XIX.

VERS. 16. — *Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod exaudierit vocem meam.*

29. *Animi inter orandum alternantes motus.* — Plerumque etenim mens divini amoris^d igne accenditur, atque ad intuenda cœlestia et arcana sublevatur; ad summa jam rapitur, et, perfecto desiderio compuncta, ab infimis alienatur; sed repentina tentatione percussa, quæ intentione forti erecta in Deum fuerat, obortis cogitationibus transfixa curvatur; ita ut se ipsam discernere nequeat, atque inter vitia virtutesque deprehensa, ex qua parte sit valentior non agnoscat. Nam sæpe ad hoc usque perducitur, ut miretur quomodo tam summa comprehendit, quam cogitatio illicita polluit; et rursum quomodo illicitas cogitationes recipit, quam super se valide fervor spiritus

A rapit. Quos alternantes cogitationum motus in animo bene Psalmista intuens, ait: *Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos* (Psal. cvi, 26). Usque ad cœlos quippe ascendimus cum summa penetramus; sed ad abyssos usque descendimus, cum repente a contemplationis culmine per turpia tentamenta de jicimur. Motus itaque animi dum inter vota et vitia alternant, nimirum sibi certitudinem exauditionis obnubilant. Recte ergo dicitur: *Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod exaudierit vocem meam*, quia mens ex ipsa sua mutabilitate fit trepida; et per hoc quod nolens patitur, repulsam se abjectamque suspicatur.

30. *Judicii extremi severitas. Maxime in eos quos diu Dei patientia toleravit.* — Libet intueri vir sanctus quanta se subtilitate iudicat, ne quid in illo divina judicia reprehendant. Infirmiorem namque suam intuens, ait: *Quantus ergo ego sum qui respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo?* [Rec. XII.] De justitiæ suæ meritis non confidens, sed ad solam se spem postulationis conferens, subdit: *Qui etiam si habuero quidpiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor.* Sed de ipsa quoque postulatione pavidus adjungit: *Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod exaudierit vocem meam.* Cur tanta circumspectione trepidat, cur tanta sollicitudine formidat nisi quia terrorem judicis in extrema distractione considerat, et, vim discussionis illius non ferens, omne quod gerit esse sibi insufficiens pensat? Unde et protinus subdit:

CAPUT XX [Vet. XVI].

VERS. 17. — *In turbine enim conteret me.*

31. Peccator quisque in turbine atteritur, qui erectus in tranquillitate videbatur, quia quem diu superna longanimitas tolerat, extrema judicii severitas necat; quæ recte turbo dicitur, quia in elementorum commotione revelatur Psalmista attestante, qui ait: *Deus manifestus veniet, Deus, noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida* (Psal. xlii, 3.) Unde et propheta quoque alius dicit: *Dominus in tempestate et turbine viæ ejus.* (Nah. i, 3). In quo nimirum turbine **303** idcirco justus nequaquam conteritur, quia semper hic sollicitè metuit ne conteratur. Perpendit namque, adhuc in præsentis vitæ itinere constitutus, humanis actibus exactor operum quam districtus appareat, qui quosdam tunc reatu culpæ originalis astrictos etiam sine operibus damnat. Unde recte vir sanctus ex humani generis voce protinus adjungit:

CAPUT XXI.

IBID. — *Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.*

32. *Damnantur parvuli ex sola culpa originali.* — Nonnulli etenim prius a præsentī luce subtrahuntur quam s ad proferenda bona malave merita activè

^a Ita potiores Mss., Excusi habent *etiam si*.

^b Edili cum aliquot Mss., *respicit*; magis placet cum Corb. Germ., Colb., uno Reg., Vindoe., Longip., *percipit*.

^c Bellov., *exercere*.

^d Utic., Lyr., Bigot., *desiderio*.

^e Ebroic., Lyr., Big., *quia in electorum*. Utic. hanc lectionem ad marginem rejecit.

Ita Mss. In Vulgatis, *manifeste*.

^g Bellov., Longip., Gemet. et alii Norman., *quam*

vitæ perveniant. Quos quia a culpa originis sacramenta salutis non liberant, et hic ex proprio nihil egerunt, et illuc ad tormenta perveniunt. Quibus unum vulnus est ^a corruptibiliter nasci, aliud carnaliter emori. Sed quia post mortem quoque æterna mors sequitur, occulto eis justoque iudicio etiam sine causa vulnera multiplicantur. Perpetua quippe tormenta percipiunt et qui nihil ex propria voluntate peccaverunt. Hinc namque spiritum est: *Non est mundus in conspectu ejus nec unus diei infans super terram* (Job. xv, 14). Hinc per semetipsam Veritas dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (Joan. iii, 5). Hinc Paulus ait: *Eramus natura filii iræ, sicut et cæteri* (Ephes. ii, 3). Qui itaque, nullum proprium adjungens, ex solo originis ^b reatu perimitur, quid distet in illo extremo examine, quantum ad humani sensus æstimationem, nisi sine causa vulneratur? Sed tamen sub divina districtione justum est ut propago mortalis, velut infructuosa arbor, et in ramis servet amaritudinem quam traxit ex radice. At ergo: *In turbine enim conteret me, ^c et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.* Ac si, aperte humani generis damna considerans, dicat: districtus iudex qua eos animadversione trucidat quos culpa propriæ actionis damnat, si et illos in æternum percutit quos reatus arbitrii non addidit?

33. *Job Dei iudicium timet. Percussus est ut meritum augetur, non ut vitium tergeretur.* — Quæ nimirum dicta nec a beato Job specialiter discrepare cognoscimus, si hæc quam vere prolata sunt indagamus. Semetipsum namque subtiliter pensans, atque in omni actione dijudicans, supernæ dictictionis vim quanta sollicitudine pertimescat insinuat, subdens: *In turbine enim conteret me.* Ac si aperte dicat: Idcirco hunc semper et in tranquillitate timeo, quia per flagella qualis in turbine veniat non ignoro. Quæ flagella scilicet et metuens prævidit, et prævidens pertulit. Unde subjungit: *Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.* Utenim sæpe jam diximus, nequaquam beatus Job percussus est ut in eo percussio vitium tergeret, sed ut meritum augetur. Vulneratum se itaque sine causa asserens, hoc de se foris loquitur, quod de illo Veritas in occulto testatur, dicens: *Commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra* (Job. ii, 3). Vir ergo sanctus superbe non dicit quod veraciter dicit, nec per hæc verba a rectitudine discrepat, per quæ a iudice non discordat. Qui eorumdem protinus vulnerum continuationem exprimit, cum subjungit:

CAPUT XXII [Vet. XVII].

VERS. 18. — *Non concedit quiescere spiritum meum, et implet me amaritudinibus.*

34. *Job intus et foris affligitur.* — Sæpe justis exercitium virtutis est sola exterius **304** adversa tole-

ad promerenda bona malave merita. In Ms. Colb. a Rainerio, uti verisimile est, qui singulos libros in capitula divisit, eisque summaria sententias præfixit, ascriptum est: *Nota de occulto Dei iudicio, unde infantes mox nati absque opere truantur in inferno.*

A rare. Sed ut eorum vires certamen plenæ probationis erudiat, hos nonnunquam et foris tormenta lacerant, et intus tentamenta castigant: Unde vir sanctus impletum se amaritudinibus asserit, quia cum flagella exterius tolerat, illud est gravius quod de tentatione adversarii in intus portat. Sed inter hæc mitigat vim doloris considerata æquitas et potentia ferientis. Unde subjungit:

CAPUT XXIII.

VERS. 19. — *Si fortitudo quæritur, robustissimus est; si æquitas iudicii, nemo pro me audeat testimonium dicere.*

35. *Æquitas iudicii Dei.* — Ille quippe vitæ causas examinat, qui has per alienum testimonium non explorat, quia qui districtus quandoque ostenditur illator pænæ, ipse diu tacitus exstitit testis culpæ. Hinc etenim per prophetam dicitur: *Ego sum iudex et testis* (Jerem. xxix, 23). Hinc rursum ait: *Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar* (Isai. xlii, 14). Parturiens namque cum dolore ejicit quod diu in abditis cum pondere portavit. Post longum ergo silentium, sicut parturiens, Dominus loquitur, quia quod apud se nunc tacitus tolerat, in ultione quandoque iudicii quasi cum dolore manifestat. Sed requirendum nobis est, iste vir justus, si pro eo testimonium dicere quisquam præsumeret, nunquid hunc a reatu liberaret? Et si huic alius testimonium non impendit, nunquid ad proferendum pro se testimonium saltem ipse convalescit? Sequitur.

C VERS. 20. — *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me; si innocentem ostendero, pravam me comprobabit.*

36. *Nemo se innocentem certo scit.* — Ac si aperte dicat: Quid de aliis loquar, qui ipse de me testimonium ferre non valeo? Sed quia innocentie tuæ testificari non sufficis, nunquid hoc ipsum, quia innocentiam habeas, scis? Subdit:

CAPUT XXV [Reo. XIII].

VERS. 21. — *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.*

37. *Utilitas et incommodum ignorantie nostræ.* [Vet. XVIII]. *Sæpe vitium peragit quod virtus inchoavit.* — Plerumque si scimus bona quæ agimus, ad elationem ducimur; si nescimus, minime servamus. Quis enim aut de virtutis suæ conscientia non quantulumcunque superblat? Aut quis rursum bonum in se custodiat quod ignorat; sed contra utraque quid superest, nisi ut recta quæ agimus sciendo nesciamus, ut hæc et recta æstimemus, et minima; quatenus et ad custodiam sensificet animum scientia rectitudinis, et in tumorem non cleveat æstimationis minorationis? Sed sunt nonnulla quæ sciri a nobis facile nequeunt, etiam cum geruntur. Nam sæpe recto studio contra delinquentium culpas accendimur; et cum ultra æqui-

^a Longip., Gemet. et alii Norman., corruptibilis nasci.

^b Lyrar., Bigot., Utic., reatu premitur.

^c Gemet. habet et multiplicavit, sicque semper infra.

tatis metas per iram rapimur, hoc zelum justæ distractionis æstimamus. Sæpe officium prædicationis assumimus, ut per hoc fraternæ utilitati serviamus; sed nisi placeamus cui loquimur, nequaquam libenter accipitur quod prædicamus. Cumque placere mens utiliter studet, ad amorem laudis propriæ turpiter defluit; et quæ a captivitate vitiorum alias curabat eruere, ipsa suis favoribus incipit capta servire. Quasi latrunculus quippe est appetitus laudis humanæ, qui recto itinere gradientibus ex latere jungitur, ut ex occultis educto gladio gradientium vita trucidetur. Cumque propositæ utilitatis intentio ad studia privata **305** deducitur, horrendo modo unum idemque opus culpa peragit, quod virtus inchoavit. Sæpe et ab ipsis exordiis aliud cogitatio expetit, aliud actio ostendit.

[Vet. XIX.] 38. *Alias recta est actio, non animus.* — Sæpe se fidelem sibi nec ipsa cogitatio exhibet, quia aliud ante oculos mentis versat, et longe ad aliud ex intentione festinat. Nam plerumque nonnulli terrena præmia appetunt, et justitiam defendunt, seque innocentes æstimant, et esse defensores rectitudinis exsultant. Quibus si spes nummi subtrahitur, a defensione protinus justitiæ cessatur; et tamen defensores se justitiæ cogitant, sibi que se rectos asserunt, qui nequaquam rectitudinem, sed nummos quærent. Quos contra bene par Moysen dicitur: *Iuste quod justum est exsequeris* (Deut. xvi, 20). Injuste quippe quod justum est exsequitur, qui ad defensionem justitiæ non virtutis æmulatione, sed amore præmii temporalis excitatur. Injuste quod justum est exsequitur, qui ipsam quam prælendit justitiam venundare minime veratur. Iuste ergo justum exsequi est in assertionem justitiæ eandem ipsam justitiam quærere. Sæpe recta agimus, et nequaquam præmia, nequaquam laudes ab hominibus expectamus; sed tamen mens, in sui fiduciam erecta, his a quibus nihil expetit placere contemnit, eorum judicia despicit, seque male liberam per abrupta elationis rapit; et inde sub vitio pejus obruitur, unde, quasi devictis vitiis, nullis se appetitionibus subjacere gloriatur.

39. *A nimia aut nulla nostri discussione nobis est discrimen.* — Sæpe dum nosmetipsos plus justo discutimus, de ipso discretionis studio indiscretius erramus; et mentis nostræ acies quo plus cernere nititur, obscuratur, quia et qui importune solis radios aspicit, tenebrescit; et inde nihil videre compellitur, unde videre amplius conatur. Quia igitur ab inquisitione nostra torpentes nos omnino nescimus, aut si subtili nos discussione requirimus, plerumque inter vitia virtutesque caligamus, recte nunc dicitur: *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima*

^a Omnes pene vet. Mss. et Editi, *caligosus*, quod jam alibi notatum.

^b Lyr. et Bigot., *quod super seipsum est*. Ita quoque nunc legitur in Utic. Olim deerat *se*.

^c Bellovac, *affectum inventionis*. Germ., *intentionis*.

A mea. Ac si aperte diceretur: Conditoris contra me judicia qua temeritate redarguo, qui ipsum me ex infirmitatis caligine ignoro? Unde bene per prophetam dicitur: *Dedit abyssus vocem suam ab altitudine phantasie suæ* (Hab. iii, 10, sec. LXXX). Abyssus quippe phantasie altitudinem portat cum humanus animus, immensa cogitatione ^a caliginosus, semper etiam discutiendo non penetrat. Sed ab hac altitudine vocem dare est, quia dum se deprehendere non potest, cogitur in admirationem consurgere, ut eo perscrutari non audeat ^b quod super ipsum est, quo, incomprehensibilitatem suam ipse cogitans, non valet invenire quod est. Sed justorum corda, quia ad perfectum se examinare nequeunt, ægre hoc exilium cæcitalis ferunt. Unde et subditur, — **IBID.:** — *Et tædebit me vitæ meæ.* Tædet justum vivere, quia et operando vitam non desinit quærere, et tamen ejusdem vitæ suæ meritum non valet invenire. Libram quippe examinis a sinu intimæ æquitatis trahit; et inde in se erga ^c effectum inventionis deficit, unde super se raptus ad vim inquisitionis excrescit. Sed est consolatio nostræ caliginis reducta ad animum **306** justa et incomprehensibilis potentia conditoris, quæ et iniquos sine ultione non deserit, et rectorum justitiam incomprehensibilitatis immensitate transcendit. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XXVI [Rec. XIV].

VERS. 22. — *Unum est quod locutus sum, et innocentem et impium ipse consumit.*

C 40. *Humana puritas divinæ comparata evanescit. Impius Dei ultionem non effugit. Mors omnes invadit.* — Innocens a Creatore consumitur, quia quantalibet ejus simplicitas fuerit, divinæ magnitudinis ^d simplicitate devoratur. Quamvis enim simplicitatem studiose servemus, ex consideratione tamen intimæ puritatis ostenditur quod hæc ipsa quam agimus simplicitas non sit. Impius quoque a conditore consumitur, quia, Deo cuncta mirabiliter ordinante, ipsis suis ^e versutiis ejus impietas ligatur. Nam inde se suppliciis et nesciens implicat, unde se aliquid facere scienter exsultat. Quia igitur omnipotens Deus et bonorum innocentiam ^f simplicitate superat, et malorum astutiam penetrans damnat, recte nunc dicitur: *Unum est quod locutus sum, et innocentem et impium ipse consumit.* Ac si aperte diceretur: Hæc **D** apud me verbum cogitationis protuli, quia nec innocens, si districte discutior, innocens apparebo; nec impius, si apud me latere voluero, a superni examinis acumine abscondor, quoniam districtus iudex, cuncta comprehendens, occulta malitiæ mirabiliter penetrat, et suis hanc inventionibus bene ordinans damnat. Vel certe et innocentem et impium ipse consumere dicitur, quia quamvis ^g in mentis vita di-

^d In vet. Edit., *simplicitate superatur*.

^e Vindoc., Corb. Germ. et Colb., a prima manu, *ipsis suis virtutibus*.

^f Ita Bellovac. et omnes fere Mss. nostri. At Editi, *simplicitatemque superat*.

^g Editi cum uno Ms. Reg., *in meritis vitæ*. Verius

visi sint, primæ tamen culpæ merito æque ad carnis interitum pertrahuntur. Unde et per Salomonem dicitur : *Moritur doctus similiter ut indoctus* (Eccle. 11, 16). Et rursum : *Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum ; de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur* (Eccle. 111, 19). Sequitur :

CAPUT XXVII [Rec. XV].

VERS. 23. — *Si flagellat, occidat semel et non de pœnis innocentum rideat.*

41. *Job mediatorem desiderat qui sua nos morte liberet.* — Quis hæc non per superbiam prolata crederet, nisi sententiam judicis audiret, qui ait : *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job* (Job. XLII, 7) ? Restat ergo ut nullus auctoris verba reprehendere audeat, quæ constat quia iudex laudat. [Vet. XX.] Sed tanto in intimis suis cautius subtiliusque rimanda sunt, quanto durius foras sonant. Vir etenim sanctus humani generis damna considerans, unde quo venerint pensans; quod homo, pollicente adversario, boni malique scientiam appetens scire, perdidit etiam semeptisum, ita ut veraciter dicat : *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea*; quod post expulsionis pœnam flagella quoque corruptionis sustinet, et adhuc ad carnis, vel certe ad mentis interitum etiam post tormentum tendit, ut recte dicat : *Et innocentem et impium ipse consumit*; Mediatoris contra hæc gratiam requirit, dicens : *Si flagellat, occidat semel.* Nos enim quia et a Deo mente recessimus, et carne ad pulverem redimus, pœna duplæ mortis astringimur. Sed venit ad nos qui pro nobis sola carne moreretur, qui simplam suam duplæ nostræ conjungeret, et nos ab utraque morte liberaret. De qua per Paulum dicitur : **307** *Quod autem mortuus est peccato, mortuus est semel* (Rom. vi, 10). Damna ergo vir sanctus nostræ corruptionis aspiciat, et unam, quæ duas nostras destruat, mortem Mediatoris quærat, atque hanc desiderans dicat : *Si flagellat, occidat semel.*

42. *Desiderium suum non differri appetit.* — Sed ecce quasi humilitati renititur, quod protinus subinfertur : *Et non de pœnis innocentum rideat.* Quod tamen valde humillimum sine difficultate cognoscimus, si humili hoc mente pensamus. Cunctis etenim liquet quod omne desiderium pœna est cum differtur, Salomone quoque attestante, qui ait : *Spes quæ differtur affligit animam* (Prov. XIII, 12). Ridere autem Dei est humanæ nolle afflictioni misereri. Unde per Salomonem rursum Dominus reprobis in culpa durantibus dicit : *Ego quoque in interitu vestro ridebo* (Prov. 1, 26); id est, afflictioni vestræ nulla pietate compatiar. Ante Redemptoris igitur adventum pœnam suam electi omnes habuerunt, quia, æstuante desiderio, incarnationis ejus mysterium videre cupierunt, ipso attestante, qui ait : *Multi, dico vobis,*

A justis et prophetæ voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt (Luc. x, 24). Pœnæ itaque innocentum sunt desideria justorum. Quousque ergo electorum suorum vota Dominus non compatiens distulit, quid aliud quam pœnas innocentum risit ? Itaque vir sanctus, venturi Redemptoris dona considerans, et votorum suorum dilationem graviter tolerans, dicat : *Si flagellat, occidat semel, et non de pœnis innocentum rideat.* Ac si aperte exoret, dicens : Quia vita nostra quotidie a flagello vindictæ pro culpa atteritur, ille jam veniat qui pro nobis semel sine culpa moriatur, ut de innocentum pœnis Deus ultra non rideat, si ipse carne pasibilis apparet in cujus se desideriis mens nostra castigat.

[Vet. XXI.] 43. *Deus de innocentum pœnis ridet, cum eorum lacrymis delectatur.* — Vel certe si risum Dei ejus lætitiā appellat, de innocentum pœnis ridere Dominus dicitur, quia quo a nobis ardentius quæritur, eo de nobis suavius lætatur. Quasi quoddam quippe ei ex pœna gaudium facimus, cum per sancta desideria pro ejus nos amore castigamus. Hinc Psalmista ait : *Constituete diem solemnem in confrequentationibus, usque ad cornu altaris* (Psal. cxvii, 27). Solem nem namque diem Domino in confrequentatione constituit, quisquis se assidue in ejus desiderio affligit. Qui nimirum solemnitis dies usque ad altaris cornu tendi præcipitur, quia tandiu necesse est ut quisque se afficiat, quousque ad superni sacrificii altitudinem, id est ad æterna gaudia pertingat. Justus igitur vir, quia impleri desiderium suum appetit, non differri, humiliter dicit : *Non de pœnis innocentum rideat.* Ac si diceret : Vota nostra libenter accipiens, ultra non differat, sed ostendendo exhibeat eum qui nos in sua expectatione castigat. Quia vero eum specialiter beatus Job occidi semel petivit qui carnis solius mortem in mundi pro nobis fine toleravit, protinus aperit, qui ipsum quoque ordinem ejus passionis adjungit, dicens :

CAPUT XXVIII.

VERS. 24. — *Terra data est in manus impii, vulum judicum ejus operit.*

44. *Christi caro impio diabolo tradita. Christi interfectores a diabolo excæcati. Iniqui et diabolus una persona, qua nihil magis impium.* — Quid namque terræ nomine nisi caro exprimitur ? Quis appellatione impii nisi diabolus designatur ? Hujus impii manus fuerunt hi qui **308** in Redemptoris nostri morte grassati sunt. Terra itaque data est in manus impii, quia antiquus hostis Redemptoris mentem corrumpere per se tentando non valuit (Matth. 17, 40, 41), sed ejus carnem per suos satellites ad triduum permissus exstinxit (Matth. xxvii, 45), et dispensationi supernæ pietatis nesciens ex hac ipsa permissione servivit. Tribus etenim Redemptorem nostrum

alter Reg. cum Corb., Colb., Gemet., Germ., aliis etiam faventibus, in mentis vita. Quippe hic opponitur vita mentis morti carnis, memoratque Gregorius insontem et impium non ita morte carnis, ut vita

mentis, a se invicem separari.

* Germ., Utic. et alii Norman., flagello vindice.

† Ita Gemet., Longip. et alii. Vet. Edit. ut recentiores habent : et dispensationem... nesciens, etc.

tentationibus pulsans, ^a cor Dei temerare non valuit. Sed cum Judæ mentem ad mortem carnis ejus excitavit (*Matth. xxvi, 14*), cumque ei cohortem atque a pontificibus et Phariseis ministros tradidit, nimirum iste impius manus ad terram tetendit. Hujus terræ judices, sacerdotes et principes, Pilatus atque illusores milites fuerunt. Iste itaque impius vultum judicium ejus operuit, quia corda persequentium, ne auctorem suum cognoscerent, malitiæ nubilo velavit. Unde per Paulum dicitur: *Usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen est^b super cor eorum* (*II Cor. iii, 15*). Qui rursus ait: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor. ii, 8*). Vultus ergo judicium opertus exstitit, quia mens persequentium eum, quem carne tenere potuit, Deum nec per miracula agnovit. Quia vero antiquus hostis cum iniquis omnibus una persona est, sic plerumque Scriptura sacra de iniquorum capite, id est diabolo, loquitur, ut repente ad ejus corpus, id est ad sequaces illius, derivetur. [*Vet. XXII.*] Potest ergo nomine impii infidelis ac persecutor populus designari, cui et hoc congruit omnino quod subditur:

CAPUT XXIX.

IBID. — *Quod sit non ille est, quis ergo est?*

45. Ac si aperte diceretur: Quis unquam impius esse putandus est, si ille populus, qui ipsam pietatem persecutus est, impius non est? Sed considerata vir sanctus Judaicæ plebis perfidia, ad semetipsum mentis oculos revocat; dolet quod videre nequeat quem amat; mœrore afficitur, quia ex præsentī mundo ante subtrahitur quam salus mundi reveletur. Unde et subdit:

CAPUT XXX [*Rec. XVI.*]

VERS. 25. — *Dies mei velociores fuerunt cursore; fugerunt, et non viderunt bonum.*

46. *Antiqui justī dolent se ad Christi tempora non pervenisse.* — Cursoris quippe officium est secutura nuntiare. Omnes igitur electi, qui ante adventum Redemptoris orti sunt, quia hunc ^c aut vivendo tantummodo, aut etiam loquendo nuntiarunt, quasi in mundo quidam cursores fuerunt. Sed quia ante præstolatum redemptionis tempus se subtrahi prævident, transire se cursore velocius dolent; diesque suos esse breves ingemiscunt, quia usque ad videndam Redemptoris lucem minime tenduntur. Unde apte dicitur: *Fugerunt, et non viderunt bonum.* Omnia quæ creata sunt bona sunt, Moyse attestante, qui ait: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (*Genes. i, 31*). Sed hoc solum bonum principaliter bonum est, per quod hæc omnia bona sunt, quæ bona non principaliter existunt. De quo bono Veritas per Evangelium dicit: *Nemo bonus^e nisi solus Deus* (*Luo.*

^a Vindoc., Norman., Corb. Germ., *cor Dei tentare non valuit*. Lyr. et Utic. hanc diversam lect. habent in marg., *corde temerare non valuit*. Gemet., *corde temerari, etc.*

^b Editi, cum uno Reg., *est positum*.

^c Ita Turon., Longip., Norman. omnes, etc. Vindoc., mendose, aut videndo. Editi vero, excepto vet.

A XVIII, 19). Quia igitur antiquorum patrum prius dies finiti sunt quam mundo Deus in carne monstraretur, recte de eisdem diebus dicitur: *Fugerunt, et non viderunt bonum*. Ac si aperte diceretur: Ante expectatum tempus elapsi sunt, quia ad Redemptoris præsentiam pervenire nequiverunt. Unde adhuc subditur:

309 CAPUT XXXI.

VERS. 26. — *Pertransierunt quasi naves poma portantes.*

47. *Quem expectando odorati sunt, ejus nos visus et fructu satiamur. Opertum nobis detulerunt Spiritus fructum.* — Hi qui poma deferentes maria transmeant, ipsi quidem fructuum odore perfruuntur, sed eorundem fructuum aliis cibos ferunt. Quid igitur antiqui patres nisi naves poma portantes exstiterunt? Qui divinæ incarnationis mysterium prophetantes, ipsi quidem spei odore potiti sunt, sed nobis fructum de ejusdem spei perfectione detulerunt. Quod enim illi expectando odorati sunt, hoc nos cernendo et percipiendo satiamur. Unde et Redemptor f iisdem discipulis dicit: *Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis* (*Joan. iv, 38*). Quorum videlicet dies comparantur navibus, quia decurrunt; et recte poma portantibus, quia electos omnes quos ante Redemptoris præsentiam gestaverunt, per prophetiæ valuerunt spiritum expectatione refovere, non autem manifesta exhibitione reficere. Vel certe quia naves cum poma portant, hæc paleis admiscunt, ut ad terras illæsa perducant recte patrum præcedentium dies describuntur navibus poma portantibus similes, quia antiquorum diota in eo quod mysteria spiritalis vitæ denuntiant, per interfusam hæc historiæ stipulam servant, et opertum nobis fructum Spiritus deferunt cum carnalia loquuntur. Sæpe namque dum quædam narrant propria, ad Divinitatis elevantur arcana. Qui crebro etiam cum altitudinem Divinitatis aspiciunt, ad incarnationis ejus mysterium repente funduntur. [*Vet. XXIII.*] Unde adhuc apte subjungitur:

CAPUT XXXII.

IBID. — *Sicut aquila volans ad escam.*

48. *Velut aquilæ a summis ad ima descendunt, Christi carne pascendi.* — Moris quippe est aquilæ ut irreverberata acie radios solis aspiciat; sed cum refectionis indigentia urgetur, eandem oculorum aciem, quam radiis solis infixerat, ad respectum cadaveris inclinat; et quamvis ad alta evolet, pro sumendis tamen carnibus terram petit. Sic videlicet, sic antiqui patres fuerunt, qui in quantum humanitatis infirmitas admittebat, Creatoris lucem erecta mente contemplati sunt; sed incarnandum hunc in mundi fine

Paris., aut audiendo.

^d Utic., Lyr., Big., *et erant valde bona*.

^e Vindoc., *nisi unus Deus*. Ita etiam plerique Norman. Utic. utramque lect. exhibet.

^f Mendose, ut putamus, in aliis Editis legitur: *unde et Redemptor iisdem vel hisdem discipulis dicit*. In Mss. pro *iisdem* legitur *idem*, vel *isdem*.

præscientes, quasi a solis radiis ad terram oculos deflexerunt. Et quasi de summis ad ima veniunt, dum hunc Deum supra omnia et hominem intra omnia agnoscunt. Quem pro humano genere dum passurum moriturumque conspiciunt, quas scilicet mortes semet ipsos refici atque reformari ad vitam noverunt, quasi more aquilæ post contemplatos solis radios in cadavere escam quærunt. Libet spectare aquilam solis radios intuentem, quæ ait : *Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis* (Isai. ix, 6). ^b Sed ab alto volatu celsitudinis ad terras veniat, escam cadaveris inferius inquirat. Paulo post etenim subdit, dicens : *Disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus* (Isai. liii, 5). Et rursum : *Et homo est, et quis e cognoscat eum* (Jer. xvii, 10, sec. LXX) ? Sublevata ergo in divinitatem mens justis, cum dispensationis gratiam ex ejus carne considerat, quasi a summis repente, ut aquila ad escam volat. Sed ecce ille Israeliticus populus immenso dudum prophetiæ spiritu infusus ejusdem prophetiæ dona perdidit, atque in ea fide quam prævidendo nuntiaverat non permansit ; **§ 10** et a se Redemptoris præsentiam negando repulit, quam cunctis sesequentibus prænuntiando declaravit. Unde et apte prolinus per compassionem adeorum quoque duritiam sermo convertitur, atque ab eis quomodo prophetiæ gratia subtrahitur, indicatur. Nam subditur :

CAPUT XXXIII.

VERS. 27. — *Cum dixero : Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, et dolore torqueor.*

49. *Judæorum perfidia et reprobatio.* — Plebs quippe Judaica loqui ut prius noluit, quæ eum quem prædixerat negavit. Sed commutata facie dolore torqueatur, quia dum interni sui hominis aspectum, quo agnoscere a conditore potuerat, foeditate perfidiæ polluit, a præsentibus malis incipiens, sub æterna se ultione damnavit. Quasi enim commutata facie, ab auctore non cognoscitur, quæ perdita bonæ conscientie fide reprobat. Sed nimirum restat ut suppliciorum dolor torqueat, quam ^d suus non cognoscens conditor ignorat. Quia igitur hæc sub Redemptoris nostri significatione transcurrimus, nunc moraliter discutendo replicemus.

SENSUS MORALIS. — 50. CAP. IX, VERS. 25. — *Dies mei velociores fuerunt cursore ; fugerunt, et non viderunt bonum.* — *Quibus bonis homo peccando spoliatus, quibus malis obnoxius.* — Sicut sæpe jam diximus, sic primus homo conditus fuit, ut per augmenta temporum tendi posset ejus vita tantummodo, non evolvi. Sed quia sponte ad culpam decidit, quo attigit vetitum, pertu-

lit decursum, quem nunc homo præsentis vite desiderio oppressus indesinenter et tolerat et optat. Ne enim finiatur, vivere appetit, sed per augmenta vite quotidie ad finem tendit. ^c Nec deprehendit valde temporum incrementa quam nulla sint, nisi cum repente transacta^f fiunt quæ venientia longa videbantur. [*Vet. XXI V.*] Vir igitur sanctus statum suæ conditionis aspiciat, et ex humani generis voce damna decursus ingemiscat, dicens : *Dies mei velociores fuerunt cursore ; fugerunt, et non viderunt bonum.* Ac si aperte dicat : Ad hoc homo conditus fuit, ut bonum, quod Deus est, videre potuisset ; sed qui stare ad lucem noluit, fugiendo oculos amisit, quia quo per culpam cæpit ad ima decurrere, ^g eo cæcitatem pertulit, ne intimum lumen videret. De quibus adhuc diebus apte subjungitur : *Pertransierunt quasi naves poma portantes.* Naves cum poma portant, fructus terre videlicet per fluctus ferunt. Terra vero hominis paradisi exstitit, quæ hunc inconcussum tenere potuit, si per innocentiam stare voluisset. Sed quia ad mutabilitatis undas per culpam cecidit, ad præsentis vite maria post terram venit. Poma etiam terre hujus fuerunt mandati sermo, concessa possibilitas operis, nature indita intelligentia conditoris. Sed hæc poma quæ edere in terra renuimus, per maria portamus, quia concessa bona tot munerum inconcussi custodire in paradiso noluimus, et servare nunc in tentationibus conamur. Tendentes ad terminum, aura vite præsentis impellimur, mutabilitatis nostre fluctu fatigamur. Sed quia per crucis mysterium ad ingenitam nature bona restringimur, quasi per lignum poma portamus. Quod tamen intelligi et aliter potest. Naves etenim cum poma portant, suavitatem odoris habent, sed ^h gravitatem ponderis **§ 11** non habent. Et humanum genus paradisi gaudiis expulsum vim contemplationis ⁱ perdidit, robur conditæ fortitudinis amisit ; cumque ad superna repetenda se erigit, fragrat quidem odore memoriæ, sed digne non exerit pondus vite. Pomorum ergo odoribus repletur, et tamen huc illucque leviter mentis nostre uavis impellitur, quia et paradisi celsitudinem cum^k odoris recordatione meminimus, et importunos tentationum fluctus ex carne toleramus. Unde et apte subjungitur *Sicut aquila volans ad escam.* [*Vet. XX V.*] Aquila etenim alto valde volatu suspenditur, et ad visum præpeti ad æthera libratur ; sed per appetitum ventris terras expetit, seseque a sublimibus repente deorsum fundit. Sic sic humanum genus in parente primo ad ima de sublimibus corrumpit, quod nimirum conditionis suæ dignitas in rationis celsitudine quasi in aeris libertate susponderat ; sed quia, contra præceptum, cibum

^a Cocc., atque ex eo seq. Edit., *infra omnia*, corrupte ; hic *intra* vel *inter omnia* idem significat ac in numero, in censu creaturarum.

^b Corb. Germ., Vindoc., Turon., *sed ablato volatu.*

^c Gemet. et plerique, *cognovit eum.*

^d Bellov. et Gemet., *quam suos non cognoscens.* Lyr. et Bigot., *quam suam non cognoscens.* Ulic., *quam suus et quam suam non cognoscens.*

^e Editi, cum uno Mss. Colb., *nec deprehendi valet ;* ectio nostra est Mss. Norm., Corb. Germ., Reg.

^f Ita Turon., Vindoc., Bellovac., Corb. Germ. et omnes Norm., ubi in Editis, *transacta finiuntur.*

^g Gemet. et Turon., *eo se cæcitate perculit.*

^h Gemet., *sed gravidinam operis non habent.* Bellov., *sed gravedinem ponderis.* Corb. Germ. et Reg., *gravitudinem.*

ⁱ Turon., *non perdidit, sed robur, etc.,* corrupte.

^k Turon., Corb. Germ., Reg., Germ., *cum ardoris recordatione,* quos sequuntur Edit. Coc. superiores.

velitum contigit, per ventris concupiscentiam ad terras venit; et quasi post volatum carnibus pascitur, quia illa libera contemplationis inspiracula perdidit, et deorsum corporeis voluptatibus lætatur. Sicut ergo aquila volans ad escam, dies nostri velociter transeunt, quia quo ima petimus, eo subsistere in vita prohibemur.

51. *Quæstiones duræ circa hominis lapsum qui refrenandæ. Menti etsi justa, tamen dura cæcitas.*—Sed cum hæc ante mentis oculos continua cogitatione revolvimus, duris taciti quæstionibus urgemur, cur omnipotens Deus condidit quem periturum esse præscivit? cur is qui summe potens et summe bonus est nequaquam voluit hominem talem facere qui perire non posset? Cum vero hæc tacita mens interroga, pavet ne ipso interrogationis ausu in superbiam erumpat, seque humiliter comprimit, ^a et cogitationes restringit. Sed eo gravius affligitur, quo inter mala quæ sustinet etiam de conditionis suæ abscondito intellectu cruciatur. Unde hic quoque apte subjungitur: *Cum dixero, Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, et dolore torqueor.* Nequaquam quippe ita nos debere loqui dicimus cum, nostræ infirmitatis modum ex inquisitione transeuntes, nosmetipsos pavore reprehendimus, et supernæ reverentiæ consideratione refrenamus. In qua refrenatione scilicet mentis nostræ facies commutatur, quia quæ prius non capiens audenter summa requirebat, infirmitatem suam postmodum agnoscens, venerari inchoat quod ignorat. Sed in ipsa commutatione dolor est, quia valde affligitur, quoniam primæ culpæ merito ad intelligenda ea quæ de ^b ipsa sunt cæcatur. Quæ patitur, justa esse considerat; pavet, ne in dolore per licentiam locutionis excedat; ori silentium indicit, sed excitatus dolor eo ipso quo restringitur augetur. Dicat ergo: *Cum dixero, Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, et dolore torqueor,* quia tunc gravius plerumque affligimur, cum quasi per consolationis studium afflictionis nostræ nobis conemur mala levigare. Sed quisquis, jam subtiliter parentis primi damnatione propagata, humani generis damna considerat, superest ut his adjungere propria metuat. Unde vir sanctus postquam communia intulit, repente specialia subjungit, dicens:

312 CAPUT XXXIV [Rec. XVII].

VERS. 28. — *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti.*

52. *Operibus etiam bonis timendum Job docet.*—Quæ beatus Job opera exercuit, sacræ hujus historiæ textus ostendit. Holocaustis quippe multiplicibus auctorem placare studuit, quia juxta filiorum numerum, ut scriptum est, consurgens diluculo, offerebat holocausta per singulos; eosque non solum ab immundis actibus, sed a prava quoque cogitatione

A mundabat. De quo, Scriptura teste, perhibetur: *Dicebat enim: Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis* (Job. I, 5). Affectum ergo compassionis exercuit, quia ipse de se amicorum quæstionibus exactus dicit: *Flebam quondam super eum qui afflictus erat* (Job. xxx, 25). Ministerium pietatis impendit, qui ait: *Oculus fui cæco, et pes claudus* (Job. xxix, 15). Castitatis munditiam in corde custodivit, qui obtestando se aperit, dicens: *Si deceptum est cor meum super mulierem* (Job. xxxi, 9). Humilitatis culmen medullitus tenuit, qui dicit: *Si contempsi judicium subire cum servo meo et ancilla mea, cum disceptarent adversum me* (Ibid., 13). Beneficia largitatis impendit, qui ait: *Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea* (Ibid., 17). Et rursum: *Si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est* (Ibid., 20), Gratiam hospitalitatis exhibuit, qui dicit: *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit* (Ibid., 32). Et inter hæc ad virtutum ^c cumulum per excellentiorem viam charitatis, et inimicos dilexit, qui ait: *Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat* (Ibid., 29). Et rursum: *Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam ejus* (Ibid., 30). ^d Qui ergo vir sanctus sua opera verebatur, qui illa semper exhibuit, ex quibus placari Deus erga iniquitates solet? Quid ergo est quod, mira opera faciens, hæc ipsa etiam veretur pavens, cum dicit: *Verebar omnia opera mea*, nisi quod in sancti viri actibus verbisque colligimus, ut si placere Deo veraciter cupimus, postquam perversa subigimus, ipsa in nobis etiam bene gesta timeamus?

[Vet. XXVI.] 53. *In illis metuendæ desidia et fraus*—Duo quippe sunt quæ in bonis operibus necesse est ut studiosè formidentur, desidia videlicet et fraus. Unde et per prophetam apud vetustam translationem dicitur: *Maledictus omnis qui facit opus Dei fraudulenter et desidiose* (Jerem. XLVIII, 10). Sed sciendum magnopere est, quia desidia per torporem nascitur, fraus per privatam dilectionem. Illam namque minor Dei amor exaggerat, hanc autem male mentem possidens proprius amor creat. Fraudem quippe in Dei opere perpetrat quisquis, semetipsum inordinate diligens, per hoc quod recte egerit, ad remunerationis transitoria bona festinat. Sciendum quoque est quod tribus modis fraus ipsa committitur, quia per hanc procul dubio aut tracita cordis humani gratia, aut favoris aura, aut res quælibet exterior desideratur. Quo contra recte de justo per prophetam dicitur: ^e *Beatus qui excutit manus suas ab omni munere* (Isai. xxxiii, 15). Quia enim non solum fraus in acceptione pecuniæ est, munus procul dubio unum non est. Tres vero sunt acceptiones munerum, ad quas ex fraude festinatur. Munus namque a corde est ^f captata gratia a cogitatione. Munus ab ore est

^a Turon., Longip., Norman., et cogitationis suæ verba restringit.

^b Lyr., Bigot., Utic., ea quæ de se ipsa sunt.

^c Utic. et alii Norman., culmen; non Corb. Germ.

^d Turon., Corb., Colb., vir sanctus, etc., quæ ergo

Norman., etc.

^e In Utic., Lyr., Reg., Corb. Germ., omittitur beatus.

^f Utic., Lyr., Big., Corb. Germ., est capta gratia: quod legitur in vet. Edit.

gloria per favorem. Munus ex manu est præmium A per dationem. Sed **313** justus quisque ab omni munere manus excutit, quia in eo quod recte agit, nec ab humano corde inanem gloriam, nec ab ore laudem, nec a manu recipere dationem quærit. Solus ergo in Dei opere fraudem non facit, qui cum ad studia bonæ actionis invigilat, nec ad corporalis rei præmia, nec ad laudis verba, nec ad humani judicii gratiam anhelat. Ipsa igitur bona nostra, quia insidiantis culpæ evadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc recte dicitur: *Verebar omnia opera mea*. Ac si humili confessione diceretur: Quæ aperte egerim video, sed quid in his latenter pertulerim ignoro. [Vet. XXVII].^a Sæpe enim bona nostra latrocinantibus fraude depereunt, quia rectis se nostris actibus B concupiscentiæ terrenæ subjungunt. Sæpe desidia interveniente deficiunt, quia a fervore quo cæpta sunt frigescente amore tabescunt. Quia ergo culpæ subreptio vel in ipso virtutis actu vix vincitur, quid ad securitatem superest, nisi ut studiose semper et in virtute timeatur?

54. *Delictum nullum est inultum*. — Sed post hæc valde scrupulosum cordi se objicit quod subjungit: *Sciens quod non parceres delinquenti*. Si enim delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperitur? An pœnitenti parcit et delinquenti non parcit? Quia cum delicta plangimus, nequaquam jam delinquentes sumus. Sed quid quod Petrus cum negat respicitur, et Redemptoris negati respectu ad lacrymas vocatur? C Quid quod Paulus cum Redemptoris nomen in terra conaretur extinguere, ejus verba de cœlo meruit audire? Sed tamen culpa in utroque punita est, quia et de Petro, teste Evangelio, scriptum est: *b Recordatus Petrus verbi Jesu, egressus foras, flevit amare* (Luc. xii, 61). Et de Paulo hæc eadem, quæ hunc vocavit, Veritas dicit: *Ego ostendam ei quanta eum oporteat pro nomine meo pati* (Act. ix, 16). Delinquenti ergo Dominus nequaquam parcit, quia delictum sine ultione non deserit. Aut enim ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur. Sic David (*De pœnit dist. 1, cap. Sic peccatum*) audire post confessionem meruit: *Dominus transtulit peccatum tuum* (II Reg. xii, 13). Et tamen multis post cruciatibus afflictus ac fugiens, D reatum culpæ quam perpetraverat exsolvit. Sic nos salutis unda a culpa primi parentis absolvimur; sed tamen, reatum ejusdem culpæ diluentes, absoluti quoque adhuc carnaliter obimus. Bene ergo dicitur: *Sciens quod non parceres delinquenti*, quia delicta nostra sive per nos, sive per semetipsum resecat, etiam

cum relaxat. Ab electis enim suis iniquitatum maculas studet temporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuum non vult^c videre. Sed sæpe mens dum plus justo trepidat, cum pavore quatitur, dum sinistris suspicionibus urgetur, tædet hanc vivere, quæ se ad vitam vel per labores ambigit pervenire. Unde et subsequenter adjungitur:

VERS. 29. — *Si autem et sic impius sum, quare frustra laboravi?*

CAPUT XXXV [Rec. XVIII].

314 55. *Sancti ita incerti sunt ut confidunt, ita confidunt ut non torpeant*. — Si enim remota pietate discutimur, opus nostrum pœna dignum est, quod remunerari præmiis præstolamur. Vir igitur sanctus, sub occulta judicia trepidans, dicit: *Si autem et sic impius sum, quare frustra laboravi?* ^d non quo hunc laborasse pœnitet, sed quo incertus esse de præmiis et inter labores dolet. Sciendum vero est quod viri sancti ita incerti sunt ut confidunt, atque ita confidunt ut tamen ex securitate non torpeant. Quia ergo plerumque mens^e et impensa rectis actibus trepidat, restat ut postquam bonum opus agitur lacrymæ^f deprecationis exquirantur, quatenus ad æterna præmia meritum recti operis subvehat humilitas postulationis. [Vet. XXVIII, Rec. XIX.] Sed tamen sciendum est quia mundos nos ad perfectum reddere, vel vita, vel lacrymæ non valent quousque nos mortalitas nostræ corruptionis tenet. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XXXVI.

VERS. 30, 31. — *Si lotus fuero quasi aquis nivis, et fulserint velut mundissimæ manus meæ; tamen sordibus intinges me, et abominabuntur me vestimenta mea*.

56. *Lacrymæ mundant, si profluant cum humilitate. Si non propter terrena, sed superna bona*. — Aquæ enim nivis sunt lamenta humilitatis. Quæ profecto humilitatis, quia ante districti judicis oculos cæteris virtutibus præeminet, quasi per magni meriti colorem candel. Sunt namque nonnulli qui lamenta habent, sed humilitatem non habent, quia afflicti plangunt sed tamen in ipsis fletibus vel contra proximorum vitam superbiunt, vel contra ordinationem conditoris eriguntur. Hi nimirum aquas habent, sed nivis aquas non habent, et mundi esse nequeunt, quia humilitatis fletibus minime lavantur. Aquis autem nivis a culpa se laverat qui confidenter dicebat: *Cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (Psal. l, 16). Qui enim lamentis affliguntur, sed murmurando rebelles sunt, mentem quidem conterunt sed humiliari contemnunt. Quamvis aquæ nivis intelligi et aliter possunt. Aqua enim fontis et fluminis ex terra oritur, aqua vero

^a Turon., sæpe etenim nonnulla bona, etc.

^b Sic Vindoc. et Gemet., etc., ubi Editi, *recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat, et egressus, etc.*

^c Ita Bellov., Vindoc., Corb., Longip., Norman. omnes. Editi vero non vult vindicare.

^d Sic restituimus ex Mss. Turon., Gemet. aliisque Norm., cum prius legeretur, non quod hunc laborasse

pœnitet; sed quod incertus esset de præmiis, et inter labores dolet.

^e Turon., et inter pietatis actus trepidat.

^f In Vulgatis, *expiationis*. Rectius Mss. Germi. Longip., Norm., *deprecationis*, ex quo corrupte in Corb. Germ., *desperationis*.

nivis ex aere proruit. Et sunt plerique qui per orationum lamenta se cruciant, sed lamen totis lamentorum laboribus ad sola terrena desideria exsulant; compunguntur in precibus, sed felicitatis transitorie gaudia exquirunt. Hos itaque nivis aqua non abluit, quia eorum fletus ab imis venit. Quasi enim ex terræ aqua perfusi sunt, qui pro terrenis bonis in precibus compunguntur. Qui vero idcirco plorant, quoniam præmia superna desiderant, aqua nivis hos diluit, quia cælestis compunctio infundit. Nam cum perennem patriam per lamenta appetunt, ejusque accensi desiderii plangunt, a summis accipiunt unde mudentur. Per manus autem quid aliud quam opera designantur? Unde quibusdam per prophetam dicitur: *Manus vestrae sanguine plenæ sunt* (Isa. 1, 15); ^a id est, opera crudelitate.

57. *Perfectam munditiam hic non assequimur.* — Notandum vero quod vir sanctus non ait: *Fulserunt mundissimæ manus meæ*; sed, *velut mundissimæ manus meæ*, quia quousque pœna corruptionis astringimur, quamlibet rectis operibus ^b, veram munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur. Unde et apte subjungitur: *Tamen sordibus 315 intinges me.* Deus nos sordibus intingere dicitur, intinctos sordibus demonstrare, quia quanto ad illum verius per bona opera surgimus tanto subtilius vitæ nostræ sordes agnoscimus, quibus ab ejus munditia discordamus. Ait ergo: *Si lotus fuero quasi aquis nivis, et fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me.* Ac si apertius dicat: Quamvis lamentis supernæ compunctionis infundar, quamvis per studia rectæ operationis exercear, in tua tamen munditia video quia mundus non sum. Intentam quippe Deo animam ipsa adhuc corruptibilis caro diverberat, ejusque amoris pulchritudinem obscenis et illicitis cogitationum motibus fœdat.

[Vet. XXIX.] 58. *Animæ vestis corpus.* — Unde et subditur: *Et abominabuntur me vestimenta mea.* Quid enim vestimenti nomine nisi hoc terrenum corpus exprimitur, quo induta anima tegitur, ne ^c in subtilitate suæ substantiæ nuda videatur? Hinc etenim Salomon ait: *Omni tempore sint vestimenta tua candida* [Eccle. 1x, 8]; id est, membra corporis a sordibus actibus munda. Hinc Isaias ait: *Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem* (Isai. 1x, 5). Sanguine quippe vestimentum miscere est desiderii carnalibus corpus inquinare. Quibus nimirum se pollui Psalmista formidaverat, cum dicebat: *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ* (Psal. 1, 16). Hinc voce angeli ad Joannem dicitur: *Habes pauca nomina in Sardis, quæ non inquinaverunt vestimenta sua* (Apoc. 111, 4). More autem sacri eloquii vestimenta nostra nos abominari referuntur, quia abominabiles reddunt; sicut per Petrum quoque de

A Juda dicitur: *Hic possedit agrum de mercede iniquitatis* (Act. 1, 18). Neque enim emptum pretio sanguinis agrum Judas possidere figuli potuit, qui, relatis triginta argenteis, traditionis crimen criminiosiori in se protinus morte mulctavit; sed possedit dictum est ^d possidere fecit. Ita hoc loco: *Abominabuntur me vestimenta mea* ^e dicitur abominabilem facient, quia nimirum dum contra mentem membra superbiunt, dum sancti desiderii studia tentationum suarum tumultibus interrumpunt, in ipso suo certamine posita anima agnoscit quantum adhuc a divinitate despicitur quæ correptionem suam plene appetens transire, sed non valens, ^f fœdæ pulvere cogitationis inquinatur. Hanc vestimentorum abominationem senserat qui dicebat: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23). Hæc etiam vestimenta, in quibus perfecte placere non poterat, quandoque melius resumenda, deponere festine cupiebat, dicens: *Infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 24)? Dicat ergo vir justus: *Si lotus fuero quasi aquis nivis, et fulserint velut mundissimæ manus meæ; tamen sordibus intinges me, et abominabuntur me vestimenta mea*, quia quantumlibet ad summa ex compunctione contemplationis ascenderit, quantumlibet in opere se per exercitium laboris accinxerit, indignum tamen adhuc aliquid de corpore mortis sentit, et abominabilem se esse considerat in multis, quæ de pondere corruptionis portat. [Vet. XXX, Rec. XX.] Cui hoc quoque fit gravius, quod sæpe neque hoc intelligit unde delinquit. Flagella suscipit, sed districto judici quid 316 in se majus, quidve minus displiceat, non agnoscit. Unde et subditur:

CAPUT XXXVII.

VERS. 32. — *Neque enim vero, qui similis mei est, respondebo, nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.*

59. *Iusto quam grave sit ignorare unde delinquit.* — Dum cum quolibet in iudicio ex æquo contendimus, et quid contra nos dicatur agnoscimus, et in his quæ dicimus audimur, et quo objecta patenter apprehendimus, eo audenter ad proposita respondemus. Quia ergo invisibilis iudex quæ facimus videt, quasi audit quæ dicimus; sed quia id quod ei displicet nequaquam plene cognoscimus, quasi quid ipse dicit ignoramus. Vir igitur sanctus vestimentorum suorum abominationem considerans, eo amplius timet, quo audiri ex æquo in iudicio non valet, quia quousque corruptionis suæ pondere premitur, hoc in pœna sua gravius tolerat, quod et sensum sui reprehensoris ignorat. Ac si aperte dicat: In hoc ex æquo non audior, quia et patent cuncta quæ facio,

^a Coc. et seq. Edit., *opere crudelitatis*, renitentibus Mss. Norm. et aliis, ubi optimo sensu legitur, *id est opera crudelitate*, subaudi, *plena sunt*.

^b Removimus hinc *insudemus*, suadentibus Mss.

^c Ita Corb. Germ., Turon., Vindoc. et potiores Mss. Vulgati vero, *subtilitatis suæ substantia*.

^d Plerique cum Gemet. et aliis Norm., *possideri fecit*. Utic. utramque lect. habet.

^e Mss. Norm., *dicitur*, ac si dicatur, *abominabilem*, etc.

^f Sic Turon., Gemet., etc., ubi vet. Ed. habent *fede pulvere*, Coc. et seq., *fædo pulvere*.

et tamen ipse nescio per quanta reprehendor. Sequitur :

CAPUT XXXVIII.

VERS. 33. — *Non est qui utrumque valeat arguere, et ponere manum suam in ambobus.*

60. *Arguere Deum quid sit.* — Durum sonat ut quærat qui Deum arguat ; sed durum non erit, si recurat ad memoriam quod ipse per alium prophetam dicit. Per Isaiam quippe admonet, dicens : *Quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam ; et venite, et arguite me, dicit Dominus (Isai. 1, 16).* Ei namque quem arguimus rationis auctoritate contrahimus. Et quid est quod Dominus, agere sancta nos admonens, adjungit : *Venite, et arguite me, nisi quod aperte insinuat quantam bonis actibus fiduciam præstat ? Ac si patenter dicat : Recta agite, et animadversionis meæ molibus non jam per deprecationis gemitum, sed per fiduciam auctoritatis obviate. Hinc etenim Joannes dicit : Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum (1 Joan. III, 21).* Hinc est quod Moyses, quia placet serviens, auditur tacens, cum silenti dicitur : *Quid clamas ad me (Exod. XIV, 15) ?* Hinc est quod irascentem retinet, cum audit : *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra populum istum (Exod. XXXII, 10).* Hinc est quod arguentem Dominus non habuisse se queritur, cum per prophetam dicitur : *Quæsi virum qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me, ne dissiparem eam, et non inveni (Ezech. XXII, 30).* Hinc est quod graviter Isaias deplorat, dicens : *Omnes nos cecidimus quasi folium, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos ; non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te (Isai. LXIV, 6, 7).*

61. *Christus solus potuit nos a morte liberare. Patiendo hominis culpam corripuit, et placavit Dei iram.* — Sed possunt recti quilibet per acceptæ ^a innocentie meritum aliquando præsentis motibus animadversionis obviate, non autem valent virtute propria ab humano genere supplicia secularis mortis expellere. Vir igitur sanctus humanum genus consideret quod defluxit ; æternæ mortis damna conspiciat ; cui nimirum constat quia nequaquam justitia humana contradicat, videat quam perverse homo deliquerit ; videat quam districte conditor contra hominem irascatur, et mediatorem Dei et hominis, Deum et hominem, requirat. [Vet. XXXI, Rec. XXI.] Quem quia longe post venturum considerat, deplorans **317** dicat : *Non est qui utrumque valeat arguere, et ponere manum suam in ambobus.* Redemptor quippe humani generis, mediator Dei et hominis per carnem factus, quia justus in hominibus solus apparuit, et tamen ad pœnam culpæ etiam sine culpa pervenit, et ho-

minem arguit ne delinqueret, et Deo obstitit ne feriret, exempla innocentie præbuit, pœnam malitiæ suscepit. Patiendo ergo utrumque arguit, qui et culpam hominis, ^b justitiam aspirando, corripuit, et iram iudicis moriendo temperavit ; atque in utrisque manum posuit, quia et exempla hominibus quæ imitarentur præbuit, et Deo in se opera, quibus erga homines placaretur, ostendit. Nullus quippe ante hunc exstitit, qui sic ^c pro alienis reatibus intercederet, ut ^d proprios non haberet. Æternæ igitur morti tanto quis in aliis obviare non poterat, quanto hunc reatus de propriis astringebat. Venit itaque novus homo ad homines, contradictor ad culpam, amicus ad pœnam ; mira monstravit, crudelia pertulit. Manum ergo suam in ambobus posuit, quia unde reum recta docuit, inde iratum iudicem placavit. Qui hoc quoque ipse suis miraculis mirabilius præbuit, quia corda delinquentium mansuetudine potius quam terrore correxit. Unde et subditur :

CAPUT XXXIX [Rec. XXII].

VERS. 34. — *Auferat a me virgam suam, et pavor ejus non me terreat.*

62. *Mansuetudine potius quam terrore nos correxit.* — Per legem quippe virgam Deus tenuerat, cum dicebat : Si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur. Sed incarnatus virgam abstulit, quia vias vitæ per mansuetudinem ostendit. Unde ei per Psalmistam dicitur : *Intende, prospere procede, et regna, propter veritatem et mansuetudinem et justitiam (Psal. XLIV, 5).* [Vet. XXII.] Timeri quippe quasi Deus noluit, sed quasi pater ut amaretur inspiravit. Quod liquido Paulus dicit : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater (Rom. VIII, 15).* Unde hic quoque apte subjungitur :

CAPUT XL.

VERS. 35. — *Loquar, et non timebo eum ^e.*

63. *Timor a peccato nos suscitare non valuit.* — Virens sanctus, quia humani generis Redemptorem venire mitem conspiciat, non metum ad Dominum, sed affectum ad patrem sumit ; et timorem despicit, quia per adoptionis gratiam ad amorem surgit. Hinc Joannes ait : *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem (1 Joan. IV, 18).* Hinc Zacharias dicit : *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi (Luc. I, 74).* A peccati igitur morte timor nos suscitare non valuit, sed ad statum vitæ aspirata mansuetudinis gratia erexit. Quod bene Elisæo Sunamitis filium suscitante signatur (IV Reg. IV, 30, 34), qui cum baculo puerum mittens, extincto filio vitam minime reddidit ; per semetipsum vero veniens, seque super mortuum

alienis erratibus.

^a Bellovac., Corb. Germ., Gemet. ac cæteri Norm., ut propria non haberet.

^c Subjiciunt hic Excusi, neque enim possum metuens respondere ; quæ omittuntur in Mss. Corb. Germ., Reg., Bellov., Norman. et potioribus. Exstant in Colb.

^a Ex Mss. Turon., Bellov., Longip., Vindoc., Angli., Norman., et, Gilotio teste, Parisiensibus, sic restitulumus, emendavimusque Edit. pene omnes, ubi legitur *pœnitentis*, contra Gregorii mentem.

^b Ita Gemet. et alii Norm. Angli., ac plerique. In Editis legitur *per justitiam*.

^c Ebroic., Lyr., Bigot., Utic., Corb. Germ., pro

sternens, atque ad ejus membra se colligens, huc illucque deambulans, et flore mortui septies aspirans, hunc ad redvivam lucem protinus per ministerium compassionis animavit. Auctor quippe humani generis Deus, quasi mortuum puerum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miseratus aspexit. Et quia per Moysen terrorem legis protulit, quasi **318** per puerum virgam misit. Sed puer cum baculo mortuum suscitare non valuit, quia, Paulo attestante: *Nihil ad perfectum adduxit lex* (Hebr. vii, 19). Ipse autem per semetipsum veniens, et super cadaver se humiliter sternens, ad exæquanda sibi mortui membra se collegit; *Quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (Philip. ii, 6). Huc illucque deambulat quia et Judæam juxta, et longe positas gentes vocat. Super mortuum septies ^a inspirat, quia per apertionem divini muneris gratiæ septiformis spiritum in peccati morte jacentibus tribuit. Moxque vivens erigitur, quia is, quem terroris virga suscitare non potuit, per amoris spiritum puer ad vitam rediit. Dicat itaque ex sua, dicat ex voce humani generis: *Auferat a me virgam suam, et pavor ejus non me terreat; loquar et, non timebo eum*. Ubi et apte subjungitur:

CAPUT XLI.

IBID. — *Neque enim possum metuens respondere.*

64. *Timor digna Deo pro ejus donis obsequia non reddit.* — Respondere quippe cuilibet dicimur cum factis illius digna opera repensamus. Deo ergo respondere est donis ejus præcedentibus nostra obsequia reddere. Unde et psalmi quidam, in quibus sancta operatio imitanda proponitur, ad respondendum scripti prænotantur. Rectum itaque Deus hominem condidit, eumque ad perversa defluentem cum longanimitate toleravit. Quotidie culpam aspicit, et tamen vivendi spatia non citius abscidit; dona largitur benignitate sua, et erga malos utitur patientia sua. Respondere homo tot beneficiis debet; sed tamen respondere metuens non valet, quia humani generis conditorem qui adhuc serviliter formidat, procul dubio non amat. Nam tunc solum Deo vera obsequia reddimus, cum eum propter amoris fiduciam non timemus; cum nos ad bona opera affectus, non metus dirigit; cum malum nostræ menti jam non placet, etiam si licet. Nam qui a perversitatis opere ex timore restringitur, perversa libenter ageret, si liceret. Nequaquam ergo veraciter rectus est, qui adhuc a pravitatis desiderio liber non est. Bene itaque dicitur: *Neque enim possum metuens respondere*, quia

^a Sic leg. in Corb. Germ., Reg., Colb., Germ., Vindoc., et in vet. Ed. Coc. aliis sequentibus mutavit *inspirat* in *oscitat*, et mox, *tribuit* in *aspirat*; ubi, loco verborum illorum *per apertionem*, legitur in Turon. et Longip. *per aspirationem*. In uno Vindoc. est utraque lectio, *aspirat* et *tribuit*.

^b Ebroic., Utic., Lyr., Bigot., *sed cum mens nostra ejus dulcedinis amore accenditur, omni desiderio præsentis vitæ levigatur*.

A vera obsequia Deo non reddimus, si ex timore mandatis illius, et non potius ex amore servimus. Sed ^b cum mentis nostræ ejus dulcedinis amor accenditur, omne desiderium præsentis vitæ levigatur, in lædium dilectio vertitur, atque hanc cum mœrore mens tolerat, cui victa prius reprobo amore serviebat. Unde et apte subditur:

CAPUT XLII [Vet. XXXIII, Rec. XXIII].

CAP. X, VERS. 1. — *Tædet animam meam vitæ meæ.*

65. *Amor Dei vitæ hujus lædium parit, et ad errorum confessionem adducit.* — Sed cum præsens vita vilescere, cum conditoris amor dulcescere cœperit, sese contra se animus accendit, ut accusare se de culpis debeat, in quibus se ante supernorum nescius defendebat. Unde adhuc recte adjungit:

CAPUT XLIII.

IBID. — *Dimittam adversum me eloquium meum.*

66. Quasi pro se eloquio suo utitur, qui prava quæ gessit defendere excusationibus conatur. Sed adversum se eloquium dimittit, qui accusare in se hoc incipit quod erravit. Sæpe vero et cum delinquimus **319** ea quoque quæ agimus dijudicamus. Accusat mens ipsa quod perpetrat; sed quia hoc ex desiderio minime deserit, erubescit confiteri quod fecit. Cum vero toto jam judicio carnis delectationem promit, audaci voce in accusationis suæ confessionem se erigit. Unde recte nunc dicitur: *Dimittam adversum me eloquium meum*, quia fortis mens relaxare contra se verba detestationis inchoat, quæ apud semetipsam prius infirme verecundata retinebat. Sed sunt nonnulli qui a pertis vocibus culpas fatentur, sed tamen in confessione gemere nesciunt, et lugenda gaudentes dicunt. Unde adhuc apte subjungitur:

CAPUT XLIV [Rec. XXIV].

IBID. — *Loquar in amaritudine animæ meæ.*

67. *Confessio fiat in amaritudine animæ.* — Qui culpas suas detestans loquitur, restat ^c necesse est ut has in amaritudine animæ loquatur, ut hæc ipsa amaritudo puniat quidquid lingua per mentis judicium accusat. Sciendum vero est quia ex pœna poenitentiae, quam sibi mens irrogat, aliquatenus securitatem percipit, atque ad interrogationem superni judicis fidentior exurgit, ut semetipsam subtilius inveniat, et erga se quæque quomodo disponantur agnoscat. Unde et protinus additur.

CAPUT XLV.

VERS. 2. — *Dicam Deo: Noli me condemnare; indica mihi cur me ita judices.*

68. *Judicat nos hic et punit Deus duobus modis.* —

^c Verbum *necesse est* (quod perinde est ac necessario seu consequenter et ex necessitate) in Vulgatis omissum exhibent omnes Mss. Idem hujus verbi usus est apud Hilarium Pictav., in psal. lxxviii, n. 16, ubi habet: *A malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis afficiatur optabit*. Et in psal. cxviii, lit. 12, n. 7: *Earum necesse est generationum terra fundata et mansura esse credenda est*.

Quia peccatorem se in amaritudine animæ asserit, A quid Deo aliud quam ne condemnetur dicit? quia amaritudopræsentispœnitentiæ exstinguit supplicia sequentis iræ. Duobus autem modis in hac vita hominem Deus judicat, quia aut per mala præsentia irrogare jam tormenta sequentia incipit, aut tormenta sequentia flagellis præsentibus exstinguit. Nisi enim delictis exigentibus justus judex et nuncet postmodum quosdam percutiret, Judas a minime dixisset, *Secundo eos qui non crediderunt perdidit* (Judæ 5); et de iniquis Psalmista non diceret: *Induantur sicut diploide confusione sua* (Psal. cvm, 29). Diploidem quippe duplum vestimentem dicimus. Confusione ergo sicut diploide induti sunt qui juxta reatus sui meritum et temporali et perpetua animadversione feriuntur. Solus quippe pœna a supplicio B liberat quos immutat. Nam quos præsentia mala non corrigunt, ad sequentia perducunt. Si autem nequaquam quosdam pœna præsens a supplicio æterno defenderet, Paulus minime dixisset: *Cum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* (I Cor. xi, 32). Hinc voce angelica ad Joannem dicitur: *Ego quos amo redarguo et castigo* (Apoc. iii, 19). Hinc etiam scriptum est: *Quem diligit Dominus castigat, flagellat omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6).

[Vet. XXXIV.] 69. *Mens justī ut securā sit, trepidat.* — Sæpe ergo mens justī, ut magis securā sit, alius trepidat; et cum flagellis cingitur, superni judicii incertitudine turbatur. Pavet ne initium sequentis damnationis sit omne quod patitur; et per cogitationem interrogat judicem, quia de vitæ suæ meritis ambigit^b in percussione. Sed cum vitæ virtus ad oculos mentis reducitur, quasi consolatio a judice respondetur, quia nequaquam ad perdendum percutit quem in actionis innocentia feriendo 320 custodit. Bene itaque nunc dicitur: *Indica mihi cur me ita judicas.* Ac si aperte diceretur: Quia flagellando me judicas, ostende quod ad judicium per flagella securum reddas. Quod tamen intelligi et aliter potest. Nam plerumque vir justus flagella ad probationem percipit, et vitam suam subtilissima inquisitione discutiens, quamvis se peccatorem et sentiat et fateatur, pro qua tamen specialiter culpa percutitur, minime cognoscit; atque eo magis in percussione trepidat, quo causas suæ percussione ignorat. Petit ut semetipsum sibi judex indicet, quatenus quod ille D animadvertendo percutit, hoc in se flendo et ipse castiget. Scit namque quod æquissimus^c vindex injuste quempiam nostrum nullo modo affligit, et magno metu concutitur, quia et dolet in verberare, et deprehendere in se perfecte non valet quod deploret. Unde adhuc subditur:

^a Addunt Editi apostolus. At in nullo Mss. invenimus. Idem Mss., *diploidem quippe duplum vestimentum dicimus*. Ubi Editi, *diplois*.

^b Gemet., in persecutione. Olim tamen legebatur in percussione.

^c Ita Mss. Corb. Germ., Colb., Germ., Gemet. Alii, quos Editi sequuntur, *judex*.

CAPUT XLVI [Rec. XXV].

VERS. 3. — *Nunquid bonum tibi videtur, si calumnieris et opprimas pauperem, opus manuum tuarum, et consilium impiorum adjuves?*

70. *Justi propter quid flagelletur ignorantis anxietas.* — Hoc nimirum sic per interrogationem dicitur, ut negetur. Ac si aperte diceretur. Tu qui summe bonus es, novi quia bonum non aestimas, ut pauperem per calumniam premas. Et scio ergo quia non est injustum quod patior, et eo magis doleo quo causas justitiæ ignoro. Notandum vero quod non ait *Ut opprimas innocentem, sed pauperem*. Qui enim districtioni judicis nequaquam innocentiam, sed paupertatem suam objicit, non jam de vita audaciam arripit, sed quam se infirmum conspiciat ostendit. Ubi et congrue subjungit: *Opus manuum tuarum*. Ac si aperte dicat: Impie opprimere non potes, quem te fecisse gratuito recordaris.

71. *Deus non sinit nos supra vires tentari.* — Bene autem subditur: *Et consilium impiorum adjuves?* Quos namque hoc loco impios, nisi malignos spiritus vocat? Qui cum redire ipsi ad vitam nequeant, crudeliter socios ad mortem quærent. Quorum nimirum consilium fuit ut beatum Job divina correptio tangeret, et qui in tranquillitate justus exstiterat, saltem per flagella peccaret. Sed impiorum consilium Dominus non adjuvit, quia eorum tentationibus carnem justī prodidit animam negavit. Hoc indesinenter contra bonos consilium maligni spiritus ineunt, ut hi quos servire Deo^d innocue in tranquillitate conspiciunt vexati adversitatibus ad voraginem culpæ rapiantur. Sed eorum consilii acumen destruitur, quia pius conditor cum viribus flagella moderatur, ne virtutem pœna transeat, et per astutiam fortium humana infirmitas^e excidat. Unde et bene per Paulum dicitur: *Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra quam potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13). Nisi enim misericors Deus cum viribus tentamenta modificet, nullus profecto est qui malignorum spirituum insidias non corruens portet, quia si mensuram judex tentationibus non præbet, eo ipso protinus stantem dejicit, quo ultra vires onera imponit. Sic autem beatus Job negando 321 requisivit ista quæ protulit, sicut et requirendo negat ea quæ illico subjungit, dicens:

CAPUT XLVII [Rec. XXVI].

VERS. 4-7. — *Nunquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt homo et tu videbis? Nunquid sicut dies hominis dies tui, aut anni tui sicut humana sunt tempora ut quæras iniquitatem meam, et peccatum meum scruteris? et scias quia nihil impium fecerim.*

72. *Discrimen visus humani et divini, dierum no-*

^d Deest hæc vox in Ebroic. et aliis Norm. Exstat in Corb. Germ., Colb., Reg.

^e Coc. et poster. Ed., cum quibusdam Mss., *excedat*. Prætulimus *excidat*, tum quod sit Mss. Corb. Germ., Reg., Vindoc., aliorumque potiorum, tum quod humanæ fragilitati magis congruat *excidere* quam *excedere*. Proxime sequitur, *corruens portet*,

strorum et æternitatis. — Oculi carnei facta temporum non nisi in tempore agnoscunt, quia et ipsi ad videndum cum tempore proleunt, cum tempore clauduntur; et humanus visus quodlibet opus sequitur, non præcurrit, quia ^a vix existentia aspiciit, et ventura nullo modo agnoscit. [*Vet. XXXV.*] Dies quoque et anni hominis a diebus et annis discrepant æternitatis, quia vitam nostram, quæ tempore incipitur, tempore finitur; dum intra sinus sui latitudinem format, æternitas devorat. Cujus nimirum immensitas, quia ultra citraque super nos tenditur, sine inchoatione et termino ejus æternum esse dilatatur; eique nec transacta prætereunt, nec adhuc ventura, quasi quæ non appareant, desunt, quia is qui semper esse habet, cuncta sibi præsentia conspiciit; cumque aspiciendo post et ante non tenditur, nulla intuitus mutatione variatur. Dicat ergo: *Nunquid oculi carnei tibi sunt; aut sicut videt homo, et tu videbis? Nunquid sicut dies hominis dies tui, et anni tui sicut humana sunt tempora, ut quæras iniquitatem meam, et peccatum meum scruteris? et scias quia nihil impium fecerim.* Ac si humiliter requirens, diceret: Cur me in tempore per flagella examinas, quem apud te perfecte et ante tempora scisti? Cur culpas meas verberibus interrogas, quem per æternitatis tuæ potentiam nec prius quam conderes ignoras? Cujus nimirum potentiæ mox pondus exprimit, cum subjungit:

CAPUT XLVIII.

IBID. — *Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere.*

73. *Humilis deprecatio flagellati.* — Ac si aperte dicat: Quid tibi restat, nisi parcere, cujus virtuti nullus valet obviare? Quo enim nemo est qui animadversionem tuam ex merito suæ virtutis retineat, eo a se facilius tua pietas exigat ut parcat. Quia autem ^b nos in delicto concepti, in iniquitatibus editi, aut noxie prava perpetravimus, aut incaute etiam recta agendo delinquimus, districtus iudex unde nobis fiat placabilis, non habemus. Sed cum nostrum opus ejus obtutibus dignum exhibere non possumus, restat ut ad placationem illius suum ei opus offeramus. Unde et subditur:

CAPUT XLIX [*Rec. XXVII.*].

VERS. 8. — *Manus tuæ plasmaverunt me, et fecerunt me totum in circuitu, et sic repente præcipitas me?*

74. *Manichæi dogma destruitur.* — Ac si ei humiliter dicat: Quia sub justo examine dignum non est ^c tua placatione quod feci, pensa misericorditer, ne pereat quod fecisti. Quibus etiam verbis perversum ^d Manichæi dogma destruitur, qui duo esse principia mentiens, a Deo spiritum, a Satana vero carnem conditam asserere conatur. Sanctus etenim vir prophe-

^a Ebroic., *vix existentia concupiscit*. Irrepsit mendose *concupiscit*, pro *conspiciit*, quod in Mss. legitur.

^b Ita Mss. Norman., Bellov. et plerique Coo. et seq. Ed., in *delictis*.

^c Barthol. et vet. Ed., *tuæ plasmationi*; cui lectioni nullus ex ms. nostris Cod. favet.

^d Gemet., Bellovac., Corb. Germ. et alii antiq. Ms., *Manis* vel *Manes*.

A tici gratia spiritus plenus, longe post ventura considerat, et errorum genimina prævidens calcit, dicens. *Manus tuæ plasmaverunt me, et fecerunt me totum in circuitu.* Qui enim et plasmatum se, et factum totum in circuitu a Deo asserit, tenebrarum genti **322** nec in spiritu suo aliquid nec in carne derelinquit. Nam plasmatum se propter internam ^e imaginem retulit; factum vero totum in circuitu, in eo quod ex carnis constat indumento, memoravit.

[*Vet. XXXVI.*] 75. *Homini prærogativa in rerum conditione.* — Notandum vero est quia per hoc quod se plasmatum Dei manibus asserit; misericordiam iudicis dignitatem suæ conditionis opponit. Quamvis enim per coæternum Patris Verbum cuncta creata sunt, in ipsa tamen relatione creationis ostenditur quantum cunctis animalibus, quantum rebus celestibus, sed tamen insensibilibus, homo præferatur. *Cuncta quippe dixit et facta sunt* (*Psal. cxlviii, 5*). Cum vero facere hominem decernit, hoc quod reverenter pensandum est præmittit, dicens: *Faciamus hominem imaginem et similitudinem nostram* (*Genes. i, 26*). Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est, *Fiat, et factum est* (*Ibid., 3*); neque ut aquæ volatilia, sicut terra hominem protulit; sed prius quam ^f fieret *faciamus* dicitur, ut videlicet quia rationalis ^g creatura condebatur, quasi cum consilio facta videretur. Quasi per studium de terra plasmatur, et inspiratione conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur, ut scilicet non per jussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, qui ad conditoris imaginem fiebat. Quod igitur per conditionem homo elegantius ^h in terra creaturis cæteris accepit, hoc in flagello positus pietati sui opificis opponit, dicens: *Manus tuæ plasmaverunt me, et fecerunt me totum in circuitu, et sic repente præcipitas me?* Ac si aperte dicat: Cur tanta vilitate despicias, quem cum tanta dignitate condidisti? Et quem ratione rebus cæteris præfers, cur ex dolore supponis? Sed tamen hæc eadem nostra dignitas fulget per imaginem, et longe distat a beatitudinis perfectione per carnem, quia dum spiritus miscetur pulveri, quodam modo connectitur infirmitati. Quam scilicet infirmitatem beatus Job pietati iudicis objicit, cum subjungit:

CAPUT L [*Rec. XXVIII.*].

VERS. 9. — *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me.*

76. *Quare angelus irremissibiliter peccavit, non homo.* — Angelorum spiritus ideo irremissibiliter peccaverunt, quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis admistio non tenebat. Homo vero idcirco post culpam veniam meruit, quia per carnale corpus

^e In Vulg., non in Mss., additur *homini*. Si quid foret supplendum, vox *Dei* magis congrueret.

^f Ita Vindoc., Norm. et alii, cum veterib. Edit. In Edit. Coc. et sequentibus, *sed prius quam faceret*.

^g Vulgati, *Natura*, quod Ms. nullus exhibet.

^h In Mss. Colb., Germ., Utic., Ebroic. et plerisque Norman., *inter creaturas cæteras accepit*. Corb. Germ. et Reg. ut in Editis.

aliquid quod semetipso minor esset accepit. Unde et apud respectum iudicis argumentum pietatis est hæc eadem infirmitas carnis; sicut per Psalmistam dicitur: *Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum, et non disperdet eos. Et multiplicavit ut averteret iram suam ab eis, et non accendit omnem iram suam, et rememoratus est quia caro sunt* (Psal. LXXII, 38). Ut lutum ergo homo factus est, quia de limo est ad conditionem sumptus. Lutum quippe fit, cum se aqua terræ conspergit. Sicut lutum itaque homo est conditus, quia quasi aqua infundit pulverem, cum anima rigat carnem. Quod sanctus vir bene pietati iudicis objicit, cum postulans dicit: *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me.* Ac si aperte dicat: Infirmitatem carnis considera, et reatum iniquitatis laxa. Ubi aperte quoque mors ejusdem carnis adiungitur, cum protinus subinfertur:

CAPUT LI.

IBID. — **323** *Et in pulverem reduces me.*

77. *Hominem excusat carnis infirmitas.* — Ac si patienter postulet, dicens: Memento, quæso, quod per carnem a terra venio, et per ejus interitum ad terram tendo. Materiam itaque originis, et penam finis aspice, et culpæ citius transeuntis parce. [Vet. XXXVII, Rec. XXIX.] Sed quia qualitatem protulit hominis conditi, nunc subjungit ordinem propagati, dicens:

CAPUT LII.

VERS. 10, 11. — *Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti? Pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me.*

78. *Hominis ortis descriptio.* — Plasmatus quippe homo sicut lutum factus est, propagatus autem et sicut lac mulgetur semine, et sicut caseus coagulatur in carne. Carnibus et pelle induitur, ossibus nervisque solidatur. Per lutum ergo primæ conditionis qualitas, per lac vero sequentis ordo conceptionis exprimitur, quia per coagulationis incrementa ducitur, ut paulisper in ossa roboretur. Sed angusta Dei laus est descriptio creati corporis, nisi etiam subsequenter exprimat mira aspiratio vivificationis. Unde et subditur:

CAPUT LIII.

VERS. 12. — *Vitam et misericordiam tribuisti mihi.*

79. *Vitæ inspiratio et consecratio.* — Sed incassum nobis bona conditor tribuit, si non omne quod tribuit ipse custodit. Sequitur, — IBID.: — *Et visitatio tua custodivit spiritum meum.* Hæc autem quæ de exteriori homine diximus, etiam interiori quemadmodum possit congruere libet ut breviter replicando monstremus.

80. *Homo lutum, fit pulvis subtracita gratia. Bella carnis patitur, sed gratia roboratur.* — *Memento, quæso*

^a Lyr., Bigot., Utic., et propitius fuit... et non perdidit eos.

^b Norman., Turon., Corb. Germ., Colb., Vindoc. etc., etiam interiori posse congruere, etc. Germ., quemadmodum possunt.

^c Unus Vindoc. cum Germ. et Corb. Germ., quia

quod sicut lutum feceris me. Si cut lutum quippe homo noster interior existit, quia sancti Spiritus gratia terrenæ menti infunditur, ut ad intellectum sui conditoris erigatur. Humana namque cogitatio, quæ peccati sui sterilitate aruit, per vim sancti Spiritus, quasi irrigata terra viridescit. Sed sæpe dum perceptis superni doni virtutibus sine interruptione utimur, ad privatam fiduciam usu continuæ prosperitatis elevamur. Unde fit plerumque ut isdem qui sublevaverat parumper Spiritus deserat, quatenus ipsum sibi hominem ostendat. Quod sanctus vir protinus exprimit, cum subjungit: *Et in pulverem reduces me.* Quia enim per subtractionem Spiritus mens aliquantulum in tentatione deseritur, quasi ab humore pristino terra siccatur, ut infirmitatem suam derelictus sentiat, et sine infusione supernæ gratiæ quantum homo aruit cognoscat. Qui apte quoque reduci ad pulverem dicitur, quia dimissus sibi ejuslibet tentationis aura raptatur. Sed dum relictus concutimur, ea quæ afflati cognovimus subtilius jam donacogitamus. Unde subjungit: *Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti?* Mens etenim nostra cum per sancti Spiritus gratiam ab usu vetustæ conversationis abstrahitur, sicut lac mulgetur, ^c quia in quadam novæ inchoationis teneritudine et subtilitate formatur; et sicut caseus coagulatur, quia in constipatione pinguescentis cogitationis astringitur, ut nequaquam jam per de ideria diffluat, sed in uno amore se colligens, ad solidam reformationem surgat. [Vet. XXXVIII.]

Plerumque vero contra hæc eadem rudimenta spiritualia ex usu veteri caro subinmurmurat, et mens bella tolerat ex homine quem foris portat. Unde subjungit: *Pelle et carnibus vestisti me.* Pelle quippe **324** et carnibus interior homo vestitur, quia in eo quod ad superna erigitur, carnalium motuum obsidione vallatur. Sed tendentem ad justitiam nequaquam in tentatione conditor deserit, qui per infusionem gratiæ etiam ^d peccantem prævenit; sed sublevatam mentem et ad bella exterius laxat, et interius roborat. Unde adhuc apte subjungitur: *Ossibus et nervis compegisti me.* Carnibus et pelle vestimur, sed ossibus nervisque compingimur, quia etsi tentatione foras irridente concutimur, intus tamen nos conditoris manus roborat, ne frangamur. Carnis itaque nos motibus humiliat ad dona, sed per ossa virtutum roborat contra tentamenta. Ait ergo: ^e *Carne et pelle vestisti me, ossibus et nervis compegisti me.* Ac si aperte dicat: Foras me ad probationem deseris, sed tamen intus ne peream virtutibus astringendo custodis. Qui idcirco nobis bene vivendi rectitudinem tribuit, quia benigne præterita quæ deliquimus parcit. Unde et adhuc apte subjungitur: *Vitam et misericordiam tribuisti mihi.*

81. *Vitam ex misericordia Dei præveniente et subsequente accipit et servat.* — Vita quippe tribuitur cum in quadam coagulationis nova teneritudine. Alter Vindoc., cui consentiunt Norm., quia in quadam novæ coagulationis teneritudine.

^d Gemet., mendose, ut censem, precantem.

^e Gemet., carne et pellibus. Utic., Lyr., Bigot., pelle et carnibus. Ita quoque Vindoc.

malignis mentibus benignitas aspiratur. Sed vita sine misericordia accipi nequaquam valet, quia ad obtinenda Dominus justitiæ bona non adjuvat, si prius misericorditer anteactas nequitias non relaxat. Vel certe vitam nobis et misericordiam tribuit, quia ea qua nos misericordia ad bene vivendum prævenit, etiam subsequente custodit. Nisi enim misericordiam subroget, servari non valet vita quam præbet. Ipso quippe quotidie humanæ vitæ usu veterascimus, et exterioris hominis impulsu cogitatione lubrica ab interioribus eximus. Et nisi nos superna visitatio vel ad amorem compungendo vivificet, vel ad timorem flagellando restauret, repentino lapsu mens funditus tota destruitur, quæ longo virtutis studio in ovata videbatur. Unde subjungit: *Et visitatio tua custodivit spiritum meum*. Humanum quippe spiritum visitatio superna custodit, cum hunc virtutibus ditatum, ^a vel flagello percutere, vel compungere amore non desinit. Nam si dona præstat, sed hunc continue restaurando non sublevari, citius bonum perditur, quod non a largiente custoditur. Sed ecce vir sanctus dum se humiliter agnoscit, conferenda generaliter divinæ misericordiæ secreta deprehendit; cumque infirmitatem suam veraciter fatetur, repente ad cognoscendam vocationem gentium sublimiter rapitur. Nam protinus subdit:

CAPUT LIV [Rec. XXX].

VERB. 13. — *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineras.*

82. *Vocatio gentium in consilio Dei abscondita.* — Ac si aperte dicat: Cur de me trepido, qui et universas gentes quia colligas scio? Quod tamen in corde celas, quia hoc adhuc aperto sermone non indicas. Sed qui et universorum reminisceris, me procul dubio de venia certum facis. [Vet. XXXIX]. Sciendum vero est quia id quibusdam factis et certi de venia reddimur, et post perpetratas culpas ad absolutionis nostræ fiduciam correctione et pœnitentia subsequente roboramur; perpetrata tamen nostræ nequitiae adhuc memoria tangimur, et cogitatione illicita aversi nolente que pulsamur. Unde et apte subjungitur:

CAPUT LV [Rec. XXXI].

VERB. 14. — *Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi, cur ab 325 iniquitate mea mundum me esse non pateris?*

83. *Peccata deleta qui memoriam inficiunt, et bellum reparent. Quid tum agendum.* — Ad horam Dominus peccatum parcat, cum reatum culpæ concessis protinus fletibus diluit. Sed ab iniquitate nostra mundos nos esse non patitur, quia volentes quidem cul-

^a Turon., Utic., Bigot. et plerique, *vel flagellando percutere.*

^b Reliqua contextus desunt in Bellov., *meæ, a facie.*

^c Coc. et recent. Ed., *pollutum*, et mox cum superioribus, *laborantem*. Sequimur Mss. Viudoc., Bellovac., Norm., etc.

^d Ita Turon., Corb. Germ., Gemet., Ebroic. et alii Norm. In plurimi tamen Norm. legitur, *occulta co-*

*pam fecimus, sed nonnunquam nolentes ejus memoriam cum delectatione toleramus. Sæpe namque hoc quoda conspectu jam judicis fletu interveniente delectum est ad animum redit, et devicta culpa ad delectationem rursus inserpere nititur, atque in antiquo certamine rediviva pulsatione reparatur; ita ut quod prius egit in corpore, hoc importuna cogitatione postmodum verset in mente. Quod caute ille conspiciere athleta spiritalis noverat, qui dicebat: *Computruerunt et deterioraverunt cicatrices meæ, b a facie insipientiæ meæ* (Psal. xxxvii, 9). Quid namque cicatrices, nisi sanationes sunt vulnerum? [Vet. XL.] Laxatas ergo nequitias ad delectationem memoriæ redire conspexerat, qui cicatrices deflebat. Cicatrices quippe computrescere est sanata jam peccatorum vulnera rursus in tentationem serpere, atque ex eorum suggestionibus, post superductam cutem pœnitentiæ, fetorem culpæ iterum doloremque sentire. Qua videlicet in re et nihil foras opere agitur, et sola intus cogitatione peccatur; districtoque se reatu mens obligat, nisi hoc sollicitis lamentis tergat.*

84. Unde bene per Moysen dicitur: *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra; et non revertetur prius quam ad vesperam lavetur aqua, et post solis occasum regredietur in castra* (Deut. xxiii, 10). Nocturnum quippe est somnium tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tamen corporis opere non expletur. Sed omnino nocturno pollutus egredi extra castra præcipitur, quia videlicet dignum est ut qui immunda cogitatione polluitur, indignum se cunctorum fidelium societatibus arbitretur, culpæ suæ meritum ante oculos ponat, et ex bonorum se aestimatione despiciat. ^c Polluto ergo extra castra exire est turpi impugnatione laboranti, sese ex continentium comparatione despiciere. Qui ad vesperam lavatur aqua, cum defectum suum conspiciens ad pœnitentiæ lamenta convertitur, ut fletibus diluat omne ^d quod animum occulta inquinatio accusat. Sed post occasum solis ad castra redeat, quia, defervescente tentationis ardore, necesse est ut iterum fiduciam erga societatem bonorumumat. ^e Post aquæ quippe lavationem, occumbente sole ad castra revertitur, qui post lamenta pœnitentiæ, frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur; ut jam se a cæteris longe esse non aestimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet. Sed inter hæc sciendum est quod idcirco nonnunquam impulsu illicitæ cogitationis affligimur, quia in quibusdam terrenæ ^f conversationis actibus, quamvis licitis, libenter occupamur. Cumque vel in minimis terrena actio per desiderium

gitatio. In Utic. prius legebatur *occulta inquinatio*. Editi cum Cod. Colb., *quod in animo occulta inquinatio.*

^e Gemet. et alii Norm. cum Corb. Germ., *post aquam quippe occumbente sole*. Retinemus Excusorum lect. quæ est 1 Reg.

^f Corb., Viudoc., Germ. et alii, *terrenæ cogitationis*. Vulgata lectio est 1 Reg. et Colbert.

tangitur, crescente contra nos antiqui hostis fortitudine, mens nostra non minima importunitate temptationis inquinatur. Unde **326** etsacerdos legis, membra hostiæ per frusta concisa, caput atque ea quæ erga ^a jecur sunt, jubetur ignibus cremare, pedes vero atque intestina hostiæ prius aqua diluere (*Levit. 1, 7, 12*). Nos quippe ipsos sacrificium Deo offerimus cum vitam nostram cultui divino dedicamus. Qui membra hostiæ per frusta concisa super ignem ponimus, cum vitæ nostræ opera ^b in virtutibus distinguentes immolamus. Caput atque ea quæ juxta jecur continentur incendimus, cum in sensu nostro, quo omne corpus regitur, atque in occultis desideriis flamma divini amoris ardemus. Et tamen præcipitur ut pedes atque intestina hostiæ laventur. Pedibus enim terra tangitur, intestinis vero stercora ^B gestantur, quia plerumque jam ex desiderio in æternitatem succendimur, jam toto devotionis sensu ad appetitum nostræ mortificationis inhiamus; sed quia adhuc terrenum præ infirmitate aliquid agimus, nonnulla etiam quæ jam subegimus illicita in corde toleramus. Cumque cogitationes nostras immunda tentatio inquinat, qui aliud quam intestina hostiæ ster-
cus portant? Sed ut comburi debeant, laventur, quia nimirum necesse est, ut immundas cogitationes timoris fletus diluat, quas in acceptione sacrificii supernus amor incendat. Et quidquid mens vel de inexperto certamine, vel de conversationis pristinae memoria patitur, lavetur, ut tanto suavius in conspectu sui ^c spectatoris ardeat, quanto cum ei assistere cœperit nil terrenum secum, nil lubricum in aras sue orationis imponit. Vir igitur sanctus humanæ mentis damna conspiciat, quod plerumque se cogitatione illicita inquinat; et postquam reatum operis judex relaxat, et, sua plorans, nostra quæ ploremus aperiat, dicens: *Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* Ac si aperte dicat: Si culpam venia abstulit, cur hanc et a memoria non detergit? [*Vet. VI, Rec. XXXII.*] Sæpe autem ita mens in culpæ recordatione concutitur, ut ad perpetrationem illius longe gravius quam prius capta fuerat urgeatur; et deprehensa trepidat, seque ipsam variis motibus impulsam perturbat. Metuit quidem ne vincatur temptationibus, sed resistens hoc ipsum quod longo labore certaminis affligitur perhorrescit. Unde et apte subjungitur: ^D

CAPUT LVI.

VERS. 15. — *Et si impius fuero, vae mihi est; et si justus, non levabo caput saturatus afflictione et miseria.*

85. *Vitiis renitentis ac cedentis discrimen.* — Impius namque vae habet, justus miseriam, quia et æ-

terna damnatio reprobis sequitur, et electus quisque doloribus transitorie adversitatis expiatur. Impius caput levat, sed elatus evadere vae quod sequitur non valet. Justus, labore sui certaminis afflictus caput levare non sinitur, sed pressus a perpetua afflictione liberatur. Ille se in voluptatibus erigit, sed suppliciis sequentibus mergit. Iste se in dolore deprimit, sed tamen a pondere æternæ animadversionis abscondit. Consideret ergo vir sanctus quod aut renitens homo vitiis præsentis labore afficitur aut succumbens perpetuæ afflictioni mancipatur, et dicat: *Et si impius fuero, vae mihi est; et si justus, non levabo caput, saturatus afflictione et miseria.* Ac si aperte deploret, **327** dicens: Aut substratus carnis desideriis, supplicio æterno subjicior; aut repugnans illicitis motibus pœna præsentis crucior, qui a labore certaminis liber non sum. Sed superna dispensatio idcirco nos tota sibi intentione servientes carnis nostræ permittit impugnationibus concuti, ne mens nostra in superbiam audeat præsumptione suæ securitatis elevari, ut dum pulsata trepidat, in solo auctoris adjutorio spei pedem robustius figat. Unde et adhuc apte subjungitur:

CAPUT LVII [*Rec. XXXIII*].

VERS. 16. — *Et propter superbiam quasi leonam, capies me.*

86. *Leœna qua arte capiatur. Eodem modo et lapsi et reparati sumus.* — Leœna cum escam catulis exquirat, inhianter in foveam captionis ruit. Sicut enim ex quibusdam regionibus fertur, fit in ejus itinere fovea, in qua pecus deponitur, ut illuc se ejus appetitu projicere leœna provocetur; quæ angusta simul et alta præparatur, ut in eam ruere ambiendo valeat, sed hanc saliendo nullo modo evadat. Alia quoque fovea, quæ priori cohæreat, effoditur, quæ tamen ei in qua pecus est, extremæ partis apertione conjungitur. In qua nimirum cavea ponitur, ut leœna corruens, quia desuper terroribus urgetur, cum quasi in secretiori parte foveæ occultare se appetit, caveam volens intret; cujus jam sævitia nequaquam pertimescitur, quia clausa in cavea levatur. Quæ enim sua sponte in foveam corruit, ad superiores partes circumsepta vectibus redit. Sic, sic nimirum humana mens capta est, quæ in libertate arbitrii condita, dum nutrire desideria carnis appetivit, quasi leœna catulis escam quæsivit, atque in deceptionis suæ foveam cecidit, quæ, suadente hoste, ad cibum prohibitum manum tetendit. Sed in fovea protinus caveam invenit, quia sponte ad mortem veniens corruptionis suæ mox carcerem pertulit; ^d atque ad auras liberas, gratia interveniente, reducit. Sed cum multa agere conatur, et non valet, ejusdem corruptionis suæ ob-

^a Gemet. et alii vet., *jecur*; et ita deinceps semper legitur.

^b Supplevimus in ex Mss. Norm., *in virtutibus*; quæ respondent particulis seu frustis in quæ hostia concidebatur.

^c Plerique, *sui inspectoris*, Corb. Germ., *expectatoris*.

^d Verba *atque ad auras liberas, gratia interveniente, reducit*, quæ Cocciius primum suo loco moverat, ac post voces *vectibus ligatur*, transtulerat, in eum restitimus statum quem in antiquis Edit. et Mss. obtinent. Ea autem male mota fuisse suadent quæ mox sequuntur.

staculis quasi caveæ vectibus^a ligatur. Jam quidem eam in quam ceciderat damnationis foveam evasit, quia secuturæ mortis supplicium, manu^b redemptionis adjuta, ad veniam redeundo superavit. Sed tamen coarctata caveam tolerat, quia supernæ quoque disciplinæ nexibus cingitur, ne per carnis desideria vagetur. Quæ ergo sponte sua in foveam cecidit, ad auras liberas clausa redit, quia et per libertatem arbitrii in culpam corruit, et tamen hanc a suis motibus, conditoris gratia coactam nolentemque constringit. Post foveam itaque caveam patitur, quæ,^c erepta ex æterno supplicio, a pravæ libertatis motibus, et sub cœlestis artificis dispensatione religatur. Recte igitur dicit: *Et propter superbiam, quasi lænam capies me*, quia et liber homo per cibum sibi mortem intulit, et reductus ad veniam sub disciplina melius clausus vivit. Quasi læna ergo propter superbiam captus est, quia inde nunc eum disciplina suæ corruptionis deprimit, unde transgressionem præcepti non timens, audacter in foveam saltum dedit.

[Vet. XLII.] 87. *Sic et elatus de virtute cadere sinitur, ut a superbia sanetur.* — Sed si parumper oblutum mentis a culpa primi parentis avertimus, nos adhuc quotidie ut lænam capi per vitium elationis invenimus. Sæpe namque **328** homo acceptis virtutibus in audaciam suæ præsumptionis erigitur, sed mira dispensatione pietatis ante ejus oculos resque libet, in qua corruat ordinatur. Dumque per culpam aliquid appetit, quid aliud quam prædam in fovea concupiscit? Sua sponte inhians cadit, sed suis surgere viribus non valet. Qui cum se nihil ex se esse considerat, discit procul dubio cujus adjutorium requirat. Quem tamen superna misratio captum quasi a fovea evehit, quia hunc infirmitate cognita ad veniam reducit. Lænae itaque more, propter superbiam ad superiores partes^d in caveam remeat, qui cum de virtute extollitur lapsus ad desideria in humilitate religatur. Quia enim prius propria præsumptione perierat, mira pietate agitur, ut infirmitatis suæ jam notitia clausus vivat. Quod quia sanctus vir crebro accidere hominibus conspiciat, nostri in se periculi vocem sumit; ut cum nosejus fletus agnoscimus, quæ in nobis sunt flenda discamus. Sed cum mentem nostram elatio erigit, summi a nobis protinus compunctio amoris recedit; cum vero superna nos gratia visitat, statim per lacrymas ad sua desideria instigat. Unde et apte subjungitur:

CAPUT LVIII [Rec. XXXIV].

IBID. — *Reversusque mirabiliter me crucias.*

88. — *Mentis a Deo desertæ obduratio, visitatæ compunctio.* — Cum ab auctore relinquimur, nec ipsa ul-

^a Ita, cum Vulgatis, Mss. Corb., Colb., Reg. In Anglicanis autem Norm. et pluribus Gallicanis, *levatur*.

^b Coc. et sequentes Edit., *Redemptoris*, reluctantibus aliis Editis et scriptis. Nil vetat quominus hic dicatur *manu redemptionis*, quomodo dicitur infra, num. 94. *pia manu gratiæ*; et num. 103, *manu sanctæ exhortationis*.

^c Edit. Guss., post Rom., *erecta*. Mox etiam aliæ cum uno Ms. Reg., *a pravæ voluntatis motibus*.

A latenus destitutionis nostræ damna sentimus. Quo enim longe nos conditor deserit, eo mens nostra insensibilis obdurescit, nulla quæ Dei sunt diligit, nequaquam superna concupiscit; et quia amoris intimi calorem non habet, frigida deorsum jacet, ac miserando modo fit quotidie tanto securior, quanto peior; cumque unde sit lapsa non meminit, et^e supplicia secutura non metuit, quantum lugenda sit nescit. At si afflatu sancti Spiritus tangitur, ad considerationem protinus suæ perditionis evigilat, in cœlestium inquisitione se excutit, amoris summi æstibus inardescit, quæ se circumprimunt damna considerat, et plorat proficiens quæ prius læta^f peribat. Bene ergo Conditori dicitur: *Reversusque mirabiliter me crucias*, quia omnipotens Deus unde mentem nostram visitans ad amorem suam erigit, inde hanc lacrymas gravius affligit. Ac si aperte dicat: Relinquendo me nequaquam afficis, quia insensibilem reddis; sed cum reverteris crucias, quia dum te insinuas mihi, me quam sim lugendus demonstras. Unde et nequaquam se pœnaliter, sed mirabiliter asserit cruciari, quia dum per fletum mens ad summa rapitur, compunctionis suæ pœnam gaudens miratur; et libet affici, quia afflictione sua conspiciat ad alta sublevari. [Vet. XLIII.] Sæpe autem cum nos a sancti desiderii exercitatione torpescere superna pietas cernit, exempla se sequentium nostris obtutibus jicit, ut mens per otium remissa quod in aliis vigilantium provectus considerat, eo in se & pigritudinem torporis erubescat. Unde et recte subjungitur:

CAPUT LIX [Rec. XXXV].

VERS. 17. — *Instauras testes tuos contra me, et multiplicas iram tuam, et pœnæ militant in me.*

89. *Exemplis bonorum Deus ad se nos revocat.* — Testes enim Dei sunt, qui per exercitium sancti operis testantur quæ electos secuturas sint **329** præmia veritatis. Unde hos quoque quos pro veritate passos agnoscimus Græco eloquio martyres, id est testes, vocamus. Et per Joannem voce angelica Dominus dicit: *h In diebus Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos (Apos. ii, 13).* Sed testes suos contra nos Dominus instaurat, cum electorum vitam pravitali nostræ contrariam ad arguendos nos instruendosque multiplicat. Contra nos ergo testes illius instaurantur, quia cuncta quæ agunt studiis nostræ pravitalis adversa sunt. Unde et sermo veritatis adversarius vocatur, cum Mediatoris voce per Evangelium dicitur: *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es cum illo in via (Matth. v, 25).* Atque de hoc eodem Redemptore reprobi persequentes dicant: *Contrarius est operibus nostris (Sap. ii, 12); et paulo*

^d Ebroic., *in cavea remaneat*.

^e Longip., *et supplicia secuta non metuit*.

^f Ita Turon., Corb. Germ., Vindoc., Corb. Norman. Editi cum Colb., *torpebat*. Longip., *perierat*.

^g Norman., Vindoc., etc., *per pigredinem*. Colb., Corb. Germ., *pigredinem*. Germ., *pigritudinem*, sine *per*.

^h Locus hic corruptissimus est in Editis. Edit. Basil. 1514 et Paris. 1518 sic habent: *in diebus Antipas testes mei fideles, qui*. Coc., quem alii recentiores re-

post : *Et dissimilis est aliis vita illius (Ibid., 15).* A
 tes itaque suos contra nos Dominus instaurat, quia bona quæ facere ipsi negligimus, hæc ad correptionem nostram fieri ab aliis demonstrat; ut qui præceptis non accendimur, saltem exemplis excitemur, atque in appetitu rectitudinis nil sibi mens nostra difficile æstimet quod perfecte peragi ab aliis videt. Et fit plerumque ut cum alienæ vitæ bona conspiciamus, nostræ sollicitius damna timeamus; et eo patescat quantæ post pondere animadversionis a impetimur, quo nunc a bonorum moribus longe discrepamus.

90. *Eorum labor indicat quæ reprobis pœna maneat. Bona in aliis visa quos animi motus excitare debeant.* — Unde et testium instauratione memorata, protinus apte subjungitur : *Et multiplicas iram tuam.* Eo nobis multiplicari ira Dei dicitur, quo esse multiplex indicatur, quia ex ipsa nunc bonorum vita et labore cognoscimus, si emendari, dum tempus est, nolumus, quanta post animadversione feriamur. Electos quippe Dei cernimus et pia agere, et crudelia multa tolerare. Hinc ergo colligitur districtus iudex quanta illic feriat districtione quos reprobat, si hic sic cruciat quos amat; Petro attestante qui ait : *Tempus est ut iudicium incipiat de domo Dei; si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio (I Pet. iv, 17)?* Omnipotens igitur Deus cum contra nos testes instaurat, iram multiplicat, quia quo bonorum vitam nostris oculis objicit, eo pravitatis perpetratæ duritiam qua districtione in iudicio percutiat ostendit. Nam cum solis se sequentibus dona exaggerat, torpentes jam quia reliquerit demonstrat. Cum bona ergo in aliis cernimus, valde necesse est ut et exultationem nostræ formidini, et formidinem nostræ exultationi misceamus, quatenus et de alienis provectibus charitas gaudeat, et de suis infirmitatibus conscientia contremiscat. Sed cum fraterno provectu reficimur, cum districtiorem super nos interni iudicis ex ipso nostro torpore pensamus, quid restat nisi ut ad discutiendum se animus redeat, ^b et quidquid in se reprobum, quidquid pravum deprehendit, affligat? Unde et apte subjungitur : *Et pœnæ militant in me.* Consideratis quippe Dei testibus, pœnæ in nobis militant, quia dum miranda illorum facta conspiciamus, vitam nostram, quæ ex eorum nobis comparatione displicet, studiosa afflictione cruciamus; ut quidquid in nobis polluerunt opera, diluant lamenta; et si quid ^D adhuc culpa delectationis inquinat, pœna mœroris tergat. Beatus igitur Job, **330** quia vitam patrum præcedentium conspicit, quid in se gemere debeat subtilius agnoscit. Sed magni doloris magisterio, dum sua plangit, ad lamenta nos instruit : ut quo virtutes in aliis cernimus, eo apud districtum iudicem nostra sollicitè delicta timeamus. Sequitur :

cuti sunt : *In diebus meis Antiphas testis meus fidelis, qui.* In Mss. Gemet. legitur : *In diebus Antiphas testis mei fidelis, qui.* Utic. et alii Norman., Corb. Germo : *In diebus Antiphas testis meus fidelis, qui.* Lectio nostra concinit cum textu græco, ut in Mss. legitur; consule Synopsim Crit.

CAPUT LX.

VERS. 18. — *Quare de vulva eduxisti me? Qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret.*

91. Quod nimirum prima oratione jam protulit, dicens : *Quare non in vulva mortuus sum?* Qui hoc quoque quod hic adjicit, subdens. — VERS. 19. — *Fuissem quasi non essem, de utero translatus ad tumulum,* illic verbis aliis non aliter adjungit, dicens : *Sicut abortivum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem (Job. iii, 16).* Quia vero hæc superius late digessimus (Lib. iv, n. 48 et seq.), pro vitando lectoris fastidio, exposita replicare declinamus. Sequitur :

CAPUT LXI [Vet. XLIV. Rec. XXXVI].

VERS. 20. — *Nunquid non paucitas dierum meorum B finietur brevi?*

92. *Vitæ terminus, potissimum attendendus.* — Cautum se ac sollicitum vivere ostendit, qui brevitatem præsentis vitæ considerans, non ejus usum, sed terminum conspicit, ut ex fine colligat nihil esse quod transiens delectat. Hinc namque per Salomonem dicitur : *Si annis multis vixerit homo, et in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis et dierum multorum; qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita (Eccl. xi, 8).* Hinc rursum scriptum est : *In omnibus operibus tuis memorare novissimam tuam, et in æternum non peccabis (Eccli. vii, 40).* Igitur cum culpa animum tentat, mens necesse est ut brevitatem suæ delectationis aspiciat, ne ^c ad vivacem mortem iniquitas rapiat, cum constet quod ad terminum citius mortalis vita percurrat. Sed sæpe oculus contemplationis nostræ confunditur dum dolor noster flagellis crebrescentibus aggravatur. Libet præsentis vitæ exsilium gemere, sed præ ipsa afflictione mens non valet damna suæ cæcitatæ æstimare. Unde protinus subdit :

CAPUT LXII. [Rec. XXXVII].

IBID. — *Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum.*

93. *Lacrymas et doloris sensum tollit nimius mœror. Flere mala nostra nos non sinit vis consuetudinis.* — Sicut enim moderata afflictio lacrymas exprimit, ita immoderata subducit, quia mœror ipse quasi sine mœrore fit, qui, afflicti mentem devorans, sensum doloris tollit. Vir igitur sanctus feriri plus quam sufficit pertimescit, dicens : *Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum.* Ac si aperte dicat : Flagellatus percussione tempera, ut, moderatis doloribus, æstimare mala quæ patior flendo convalescam. Quod tamen intelligi et aliter potest. Sæpe namque peccator iniquitatis suæ vinculis ita constringitur, ut pondus quidem peccatorum toleret, sed tamen quia tolerat ignoret. Sæpe etiam si cognoscat quanto reatu

^a Vindoc., Germ., Colb., Corb. Germ., a prima manu, impedimur.

^b Desunt in Lyran. et Bigot. verba hæc : *et quidquid in se reprobum.*

^c Ebroic., *ut ad æternam mortem*; consentit Germ. a recentiori manu.

premitur, erumpere conatur, et non potest, ut hunc in semet libera, conversione integra, persequatur. Flere ergo dolorem suum non valet, quia et iniquitatis quæ reatum considerat, et tamen præ terrenæ occupationis pondere hanc ei genere nequaquam vacat. Flere dolorem suum non valet, qui pravæ quidem consuetudini contraire nititur, sed tamen adhuc succrescentibus desideriis carnis gravatur. Hujus doloris præsentia Prophetæ mentem **331** cruciaverat, cum dicebat: *Dolor meus^a ante me est semper, quoniam iniquitatem meam ego pronuntio, et cogitabo pro peccato meo* (Psal. xxxvii, 18, 19). Sed solutis iniquitatis vinculis dimissum se noverat qui exultabat dicens: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis* (Psal. cxv, 16).

94. *Nisi Deus ad id nos adjuvet.* — Tunc igitur ad plangendum dolorem nos Dominus dimittit, cum et mala nobis quæ fecimus demonstrat, atque ad hæc eadem flenda quæ cognoscimus adjuvat. Culpas oculis objicit, et pia manu gratiæ vincula cordis solvit, ut ad vacationem poenitentiae mens nostra se erigat, et, carnis soluta compedibus, in auctorem suum libera gressum amoris tendat. [Vet. XLV.] Plerumque etenim vitam nostram ipsi reprehendimus, sed tamen libenter agimus hoc quod in nobis recte reprobamus. Ad justitiam nos spiritus erigit, ad consuetudinem caro restringit. Amori suo mens renititur, sed protinus delectata captivatur. Bene itaque dicitur: *Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum*, quia nisi a reatu culpæ, quo nos ligavimus, misericorditer dimittamur, perfecte flere non possumus hoc quod in nobis ipsis contra nosmetipsos dolemus. Sed tunc veraciter reatus nostri dolor plangitur, cum tenebrosa illa inferni retributio intento timore prævidetur. Unde apte subjungitur:

CAPUT LXIII [Rec. XXXVIII].

VERS. 21. — *Antequam vadam, et non revertar, ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine.*

95. *Inferni pænæ nec transitoriae nec phantasticæ. Infernus cur terra, cur lacus.* — Quid enim terræ tenebræ nomine, nisi tetra tartari claustra signantur? Quæ æternæ mortis caligo operit, quia damnatos quosque in perpetuum a vitæ luce disjungit. Nec immerito infernus terra dicitur, quia quicumque ab eo capti fuerint, stabiliter tenentur. Scriptum quippe est: *Generatio præterit, et generatio advenit, terra vero in æternum stat* (Eccle. 1, 4). Recte igitur inferni claustra tenebrosa terra nominantur, quia quos puniendos accipiunt, nequaquam pœna transitoria, vel phantastica imaginatione cruciant, sed ultione solida perpetuæ damnationis servant. Quæ aliquando tamen laci appellatione signantur, propheta attestante, qui ait: *Portaverunt ignominiam suam cum his qui descendunt in lacum* (Ezech. xxxii, 24, 25). Infernus ergo et terra nominatur, quia susceptos stabiliter tenet; et lacus dicitur, quia hos quos semel ceperit semper

^a Ita Gemet. et Corb. Germ., pro *contra me et pronuntiabo*. Alii quoque Mss. passim habent, *pronuntio*, non *pronuntiabo*.

A fluctuantes et trepidos tormentis circumfluentibus absorbet. Sanctus autem vir sive sua, seu humani generis voce dimitti se postulat, antequam vadat, non quia ad terram tenebrosam qui culpam deflet iturus est, sed quia ad hanc procul dubio qui plangere negligit vadit; sicut debitori suo creditor dicit: *Solve debitum prius quam pro debito constringaris*; qui tamen non constringitur, si quod debet solvere non moratur. Ubi et recte subditur: *Non revertar*, quia nequaquam ultra misericordia parcentis liberat quos semel in locis pœnalibus justitia judicantis damnat [Vet. XLVI]. Quæ adhuc subtilius loca describuntur, cum dicitur:

CAPUT LXIV.

VERS. 22. — *Terram miseriæ et tenebrarum.*

96. *Quos tenet, foris cruciantur, intus cæcantur.* — Miseria ad dolorem pertinet, tenebræ ad cæcitatem. Ea ergo quæ a conspectu districti judicis expulsos tenet, miseriæ et tenebrarum terra perhibetur, quia foris dolor cruciat quos divisos a vero lumine intus cæcitas obscurat. Quamvis miseriæ et tenebrarum terra intelligi et aliter potest. **332** Nam hæc quoque terra in qua nascimur est quidem miseriæ, sed tenebrarum non est, quia multa hic corruptionis nostræ mala patimur, sed tamen adhuc in ea per conversionis gratiam ad lucem redimus, Veritate suadente, quæ ait: *Ambulate lucem dum habetis, ne vos tenebræ comprehendant* (Joan. xii, 35). Illa vero simul miseriæ et tenebrarum terra est, quia quisquis ad toleranda ejus mala descenderit, nequaquam ulterius ad lucem redit. In cujus adhuc descriptione subjungitur:

CAPUT LXV.

IBID. — *Ubi umbra mortis, et nullus ordo.*

97. *Ultionem habet, non lucem. Quam justæ hæc pænæ.* — Sicut mors exterior ab anima dividit carnem, ita mors interior a Deo separat animam. Umbra ergo mortis est obscuritas divisionis, quia damnatus quisque cum æterno igne succenditur, ab interno lumine tenebratur. Natura ^b vero ignis est, ut ex se ipso et lucem exhibeat, et concremationem; sed transactorum illa ultrix flamma vitiorum concremationem habet, et lumen non habet. Hinc est enim quod reprobis Veritas dicit: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (Matth. xxv, 41). Quorum rursus omnium corpus in unius persona significans, dicit: *Ligate ei manus et pedes, et mittite eum in tenebras exteriores* (Matth. xxii, 13). Si itaque ignis qui reprobos cruciat lumen habere potuisset, is qui repellitur nequaquam mitti in tenebras diceretur. Hinc etiam Psalmista ait: *Super eos cecidit ignis et non viderunt solem* (Psal. lvii, 9). Ignis enim super impios cadit, sed sol igne cadente non cernitur, ^c quia quo illos gehennæ flamma devorat, a visione veri luminis cæcat; ut et foris eos dolor combustionis cruciet, et intus pœna cæcitate obscurat; quatenus qui auctori suo et corpore et corde

^b Turon. et plerique Norman., *naturæ vero ignis est*.
^c Sic Turon., Gemet. et alii Norm. Editi vero, *quia illos quos gehennæ*.

deliquerunt, simul et corpore et corde puniantur; et utrobique pœnas sentiant, quidum hic viverent pravis suis delectationibus ex utroque serviebant. Unde bene per prophetam dicitur: *Descenderunt in^a infernum cum armis suis* (Ezech. xxxii, 27). Arma quippe peccantium sunt membra corporis, quibus perversa desideria quæ concipiunt exsequuntur. Unde recte per Paulum dicitur: *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato* (Rom. vi, 13). Cum armis ergo ad infernum descendere est cum ipsis quoque membris quibus desideria voluptatis expleverunt æterni iudicii tormenta tolerare, ut tunc eos undique dolor absorbeat, qui nunc, suis delectationibus subditi, undique contra justitiam juste judicantis pugnant.

[Vet. XLVII. Rec. XXXIX]. 98. *Ordinatæ sunt, ut ab æquo iudice criminibus commensuratæ.* — Mirum vero est valde quod dicitur: *Ubi nullus ordo.* Neque enim omnipotens Deus, qui mala bene punit, inordinata esse ullo modo vel tormenta permittit, quia ipsa quoque supplicia quæ ex lance justitiæ prodeunt inferri sine ordine nequaquam possunt. Quomodo namque in suppliciis ordo non erit, dum damnatum quemque juxta modum criminis et retributio sequitur ultionis? Hinc quippe scriptum est: *Potentes potenter tormenta patientur et fortioribus fortior in last cruciatio* (Sap. vi, 7). Hinc in Babylonis damnatione dicitur: *Quantum exsultavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi^b tormentum et luctum* (Apoc. xviii, 7). Si igitur juxta modum culpæ pœna distinguitur, constat nimirum quod in suppliciis ordo servatur. Et nisi tormentorum summam meritorum acta dirimerent, nequaquam iudex veniens dicturum se messoribus esse **333** perhiberet: *Colligite^c primum zizania, et ligate ea in fasciculos ad comburendum* (Matth. xiii, 30). Si enim nullus in suppliciis ordo servabitur, cur comburenda zizania in fasciculis ligantur? Sed nimirum fasciculos ad comburendum ligare est hos qui æterno igni tradendi sunt pares paribus sociare, ut quos similis culpa inquinat, par etiam pœna constringat, et qui nequaquam dispari iniquitate polluti sunt nequaquam dispari tormento crucientur, quatenus simul damnatio conterat quos simul elatio sublevarat; quosque non dissimiliter dilatavit ambitio, non dissimilis angustet afflictio, et par cruciet flamma supplicii quos in igne luxuriæ parsuccendit flamma peccati. Sicut enim in domo Patris mansiones multæ sunt pro diversitate virtutis (Joan. xiv, 2), sic damnatos diverso supplicio gehennæ ignibus subiecit disparilitas criminis. Quæ scilicet gehenna quamvis cunctis una sit, non tamen cunctos una eademque qualitate succendit. Nam sicut uno sole omnes tangimur, nectamen sub eo uno ordine omnes æstuamus, quia juxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus ca-

loris, sic^d damnatis et una est gehenna quæ afficit, et tamen non una omnes qualitate comburit, quia quod hic agit dispar valetudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritorum. Quomodo ergo nullus inesse ordo suppliciiis dicitur, in quibus profecto quisque juxta modum culpæ cruciatur?

[Vet. XLVIII.] 99. *Ordinatæ autem non sunt in corde damnatorum.* — Sed sanctus vir postquam umbram mortis intulit, quanta sit confusio in damnatorum mente subjungit, quia ipsa quoque supplicia, quæ ordinata per justitiam veniunt ordinata procul dubio in corde morientium non sunt. Ut enim paulo superius diximus, dum damnatus quisque foris flamma succenditur, intus cæcitatatis igne devoratur, atque in dolore positus, exterius^e interiusque confunditur, ut sua deterius confusione crucietur. Repulsis ergo ordo in supplicio non erit, quia in eorum morte atrocius ipsæ confusio mentis sævit. Quam tamen mira potentia judicantis æquitas ordinat, ut pœna animum quasi inordinata confundat. Vel certe abesse ordo suppliciiis dicitur, quia quibuslibet rebus in pœnam surgentibus propria qualitas non servatur. Unde et protinus subinfertur:

CAPUT LXVI.

IBID. — *Et sempiternus^f horror inhabitat.*

100. *Pœnarum inferni descriptio.* — In hujus vitæ tormentis timor dolorem habet, dolor timorem non habet, quia nequaquam mentem metus cruciat, cum pati jam cœperit quod metuebat. Infernum vero et umbra mortis obscurat, et sempiternus horror inhabitat, quia ejus ignibus traditi, et in suppliciis dolorem sentiunt, & et in doloris angustia pulsante se semper pavore feriuntur, ut et quod timent tolerant, et rursum quod tolerant sine cessatione pertimescant. De his etenim scriptum est: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (Isai. lxvi, 24). Hic flamma quæ succendit illuminat; illic, ut superius verbis Psalmistæ docuimus, ignis qui cruciat obscurat. Hic metus amittitur, cum tolerari jam cœperit quod timebatur; illic et dolor dilaniat, et pavor angustat. Horrendo igitur modo erit tunc reprobis dolor cum formidine, flamma cum obscuritate.

334 Sic sic videlicet a damnatis sentiri pondus summæ æquitatis debet, ut qui a voluntate conditoris nequaquam sunt veriti discrepare dum viverent, in eorum quandoque interitu ipsa a suis qualitatibus etiam tormenta discordent, quatenus quo se impugnant, cruciatus augeant, et cum varie prodeunt multipliciter sentiantur. Quæ tamen supplicia in se demersos et ultra vires cruciant, et in eis vitæ subsidium exstinguentes servant, ut sic vitam terminus puniat; quatenus semper sine termino^h cruciatus vivat, quia et ad finem per tormenta properat, et sine

riusque.

^f Gemet. et plerique Norm., *horror inhabitans.*

^g Iidem, *et in doloris angustia pulsantis.* Turon., *et in doloris angustia pulsati.*

^h Vindoc., *cruciatus per tormenta proferat.* German., Ebroid. et plerique Norm., *cruciatus afficiat.* Colb., *vivat.*

^a Vindoc. Norm., etc., *descenderunt ad infernum.*

^b Gemet., Utic., Lyr., Bigot., *tantum date ei tormenta et luctum.*

^c Bellovac., Gemet. et alii Norm., *colligite zizania et ligate ea fasciculis vel in fasciculis.*

^d Gemet., Bellov. et alii, *sic damnatos et una est gehenna quæ afficit.*

^e In Bellovac., Gemet. et nonnullis omittitur inte-

fine deficiens durat. Fit ergo miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia et mors vivit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit. Quia igitur et mors perimit, et non extinguit, dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat; flamma comburit, sed nequaquam tenebras discutit; quantum per notitiam præsens vitæ colligitur, supplicia ordinem non habent, quæ non suam per omnia qualitatem tenent.

[Vet. XLIV.] 101. *Ignis illic lucem negat ad consolationem, servat ad tormentum.*—Quamvis illic ignis et ad consolationem non lucet, et tamen ut magis torqueat ad aliquid lucet. Nam sequaces^a quosque suos secum in tormento reprobis flamma illustrante visuri sunt, quorum amore deliquerunt, quatenus quæ eorum vitam carnaliter contra præcepta conditoris amaverant, ipsorum quoque eos interitus in augmentum suæ damnationis affligat. Quod profecto Evangelio attestante, colligimus (Luc. xvi, 23), in quo, Veritate nuntiante, dives ille quem contigit ad æterni incendii tormenta descendere quinque fratrum describitur meminisse, qui ab Abraham petiit ut ad eorum eruditionem mitteret, ne illuc eos quandoque venientes per pœnam cruciaret. Qui igitur ad doloris sui cumulum propinquorum absentium meminit, constat procul dubio quia eos ad augmentum supplicii paulo post potuit etiam præsentes videre. Quid autem mirum si secum quoque reprobos aspiciat cremari, qui, ad doloris sui cumulum, eum quem despexerat in sinu Abrahamæ Lazarum vidit?^b Is ergo, cui ut pœna cresceret et vir electus apparuit, cur non credendum sit quod videre in supplicio eos etiam quos contra Deum dilexerat possit? Quia ex re colligitur quod eos quos inordinate nunc reprobis diligunt miro iudicii ordine secum tunc in tormentis videbunt, ut pœnam propriæ punitionis exaggeret illa auctori præposita carnalis cognatio pari ante oculos ultione damnata. Ignis itaque qui in obscuritate cruciat credendum est quia lumen ad tormentum servat. Quod si approbare testimoniis in sua expressione non possumus, superest ergo ut e diverso doceamus.

102. *Igni lumen et obscuritatem simul esse posse.*—Tres quippe Hebrææ gentis pueri, per Chaldæi regis imperium, succensis camini ignibus, ligatis manibus pedibusque projecti sunt: quos tamen cum isdem rex in camini incendio^c miseratus exploraret, illæsis vestibus deambulantes vidit. Ubi aperte colligitur quia mira dispensatione conditoris ignis qualitas, in diversa virtute temperata, et vestimenta non attigit, et vinacula incendit, sanctisque viris et ad inferendum tormentum **335** flamma friguit, et ad solutionis ministerium exarsit. Sicut ergo electis ignis ardere novit ad solatium, et tamen ardere ad supplicium nescit; ita e diverso gehennæ flamma reprobis et nequaquam lucet ad consolationis gratiam, et tamen lucet

A ad pœnam; ut damnatorum oculis ignis supplicii et nulla claritate candeat, et, ad doloris cumulum, dilecti qualiter crucientur ostendat. Quid autem mirum si gehennæ ignem credimus habere supplicium simul obscuritatis et luminis, quando experimento novimus quia et tædarum flamma lucet obscura? Tunc edax flamma comburit quos nunc carnalis delectatio polluit, tunc infinite patens inferni barathrum devorat quos nunc inanis elatio exaltat; atque qui quolibet ex vitio hic voluntatem callidi persuasoris expleverunt, tunc cum duce suo reprobi ad tormenta perveniunt.

[Vet. L.] 103. *Angelos et homines reprobos una pœna implicat. Malus sepulcrum diaboli.*—Et quamvis angelorum atque hominum longe sit natura dissimilis, una tamen pœna implicat quos unus in crimine reatus ligat. Quod bene ac breviter insinuat propheta, qui ait: *Ibi Assur et omnis multitudo ejus, et in circuitu ejus sepulcra illius* (Ezech. xxxii, 22). Quis namque Assur superbi regis nomine nisi ille per elationem cadens antiquus hostis exprimitur, qui pro eo quod multos ad culpam pertrahit, cum cuncta sua multitudo ad inferni claustra descendit? Sepulcra autem mortuos tegunt. Et quis alius mortem acrius pertulit quam is qui, conditorem suum despiciens, vitam reliquit? Quem videlicet mortuum cum humana corda suscipiunt, ejus procul dubio sepulcra fiunt. Sed in circuitu illius sepulcra ejus sunt, quia in quorum se mentibus nunc per desideria sepelit, hos sibi postmodum per tormenta conjungit. Et quoniam nunc in semetipsis reprobis malignos spiritus illicita perpetrando suscipiunt, tunc sepulcra cum mortuis ardebunt.

[Rec. XL.] 104. *Inferni pœnas prænosse non prodest, sed evadere.*—Ecce quæ maneat damnatos pœna cognovimus; et instruite nos sacro eloquio, quantus in damnatione ignis, quanta in igne obscuritas, quantusque in obscuritate pavor sit, nullatenus ambigimus. Sed quid prodest ista prænosse, si non contingat evadere? Tota ergo intentione curandum est ut, cum vacationis tempus accipimus, bene vivendi studio, malorum ultricia tormenta fugiamus. Hinc quippe per Salomonem dicitur: *Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas* (Eccl. ix, 10). Hinc Isaias ait: *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est* (Isai. lv, 6). Hinc Paulus ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. vi, 2). Hinc rursum ait: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes* (Galat. vi, 10).

[Vet. LI.] 105. *Animo ad id nitenti obstat cura carnis.*—Sed plerumque se ad viam rectitudinis animus accingit, torporem discutit; tantoque in cœlestibus desiderio rapitur, ut pene nil ex eo inferius reman-

^a Ita Gemet. et alii Norm., ubi Coc., et seq., quoque pro quosque.

^b Sic legitur in omnibus pene Mss. nostris. Unus tamen Vindoc. cui concinunt Editi, habet: *si ergo ei ut pœna cresceret, etc.*

^c Longip. et Corb. Germ., a secunda manu, miratus exploraret.

^d Corb. Germ. et 1 Vindoc., *dejecti qualiter crucientur*. Alter Vindoc., *delicta qualiter crucientur*.

sisse videatur. Et tamen cum ad carnis curam reducitur, sine qua præsens vitæ via nullo modo expletur, ita hunc inferius depressum tenet, ac si adhuc de summis^a nulla contigisset. Auditis verbis cœlestis oraculi, in amorem patriæ cœlestis erigitur; sed resurgente præsens vitæ studio, sub terrenæ curæ aggere sepelitur; atque in terra cordis nequaquam supernæ spei semen proficit, quia cogitationis infimæ spina densescit. Quam videlicet **336** spinam per semetipsam Veritas manu sanctæ exhortationis eradicat, dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum* (Matth. vi, 34). Contra hanc quoque per Paulum dicitur: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis* (Rom. xiii, 14). Sed in his nimirum ducis ac militis verbis agnoscimus quia tunc ab ea mortifero vulnere animus pungitur, cum in ea mensuræ æquitas non tenetur.

106. *Hæc non abscidenda prorsus, sed moderanda.*

— Neque enim mortali adhuc in carne viventibus funditus cura carnis^b absciditur, sed ut discrete animo serviat temperatur. Nam quia sollicitos nos esse Veritas in crastinum prohibet, habere utcunque curam in præsens non negat, quam tendi ad tempus quod sequitur vetat. Et nimirum Paulus cum carnis curam fieri in concupiscentiis non sinit, procul adhuc dubio in necessitate concedit. Discretionem ergo magni moderaminis carnis cura frenanda est, ut serviat et minime principetur, ne quasi domina animum vincat, sed, subacta mentis dominio, quasi ancilla famuletur, ut iussa adsit, atque ad nutum cordis repulsa dissiliat, ut vix a tergo sanctæ cogitationis appareat, et nunquam contra faciem recta cogitantis obsistat. Quod bene nobis historia sacræ lectionis innuitur cum Abraham tribus angelis occurrisset memoratur (Genes. xiii, 2, seq.). Ipse quippe venientibus extra ostium occurrit, Sara vero post ostium stetit, quia videlicet ut vir ac dominus domus spiritalis, noster scilicet intellectus, debet in cognitione Trinitatis claustra

A carnis excedere, et quasi habitationis infimæ januam exire; cura autem carnis, ut femina, foras non appareat, et videri jactanter erubescat, ut quasi post tergum viri sub discretionem spiritus, solis necessariis intenta, nequaquam sciat procaciter detegi, sed verecunde moderari. Cui tamen sæpe cum dicitur ut de se minime præsumat, sed totam se in divinæ spei fiduciam transferat, despiciit, et, cessante studio, adesse sibi vitæ subsidia posse diffidit. Unde et hæc eadem Sara promissiones Dei audiens ridet, sed ridens corripitur, correpta autem protinus fecundatur; et quæ juventute vicens fecundari non potuit, annis fracta senilibus, utero marcescente, concepit, quia cum cura carnis sui confidentiam habere desierit, contra spem ex divina promissione accipit quod habituram se ex humana ratione dubitavit. Unde et bene Isaac, id est risus, dicitur qui generatur, quia cum supernæ spei fiduciam concipit, quid mens nostra aliud quam gaudium parit? Curandum itaque est ne aut necessitatis metas cura carnis transeat, aut in eo quod moderate exsequitur, de se præsumat. Sæpe vero animus fallitur, ut quod voluptuose appetit, necessarium suspicetur, quatenus omne^c quod libet vitæ debitam utilitatem putet. Et sæpe quia effectus providentiam sequitur, in sui fiducia mens levatur. Cumque sibi adest quod deesse cæteris viderit, cogitatione tacita de magnitudine suæ provisionis hilarescit; tantoque jam a vera provisione longe fit, quanto ipsam quoque elationem quam patitur nescit. Unde solerti semper custodiæ intentione pensandum est vel quid opere agimus, vel quid corde veramus, ne aut mentem præpediens, foras se terrena cura multiplicet, aut saltem de ejus moderamine intus se cogitatio exaltet; ut cum divina judicia temporali circumspectione metuimus, sempiterni supplicia horreris evadamus.

et tempora reperiri, sed ejus loco usurpari *abscido*.

^c Gemet., Corb. Germ., Reg., *quodlibet vitæ debitum, utilitatem putet*.

^a Lyr. et Bigot., *nulla tetigisset*.

^b Ita Gemet., Utic. et plurimi. Ubi observandum est in vet. Mss. rarissime verbum *abscindo* ejusque modos

LIBER DECIMUS.

Toto libri Job capite undecimo ac duodecimi quinque prioribus versibus enarratis, secundam hujus operis partem claudit.

337 CAPUT PRIMUM.

1. *Fortitudo Job, qui nec successiva adversantium mutatione superatur.* — Quoties in arenæ spectaculum fortis athleta descenderit, ii qui impares^a viribus existunt vicissim se ejus expugnationi subjiciunt: et uno victo, contra hunc protinus alter erigitur; atque hoc subacto, alius subrogatur; ut luctantis vires quandoque molliores inveniant quas ipsa sua crebrescens victoria fatigat; quatenus cum novus quisque

D congredditur, is qui vinci virium qualitate non valet personarum saltem mutatione superetur. Sic sic in hoc hominum angelorumque spectaculo beatus Job fortis athleta prodiit, quantumque contra mutationes adversantium valeat^b continuatione indefessi roboris ostendit. Cui primus se Eliphaz, secundus autem Baldad objicit, atque ad extremum se Sophar in ejus expugnatione supponit: qui ad inferendos ictus totis se conatibus erigunt, sed tamen

^a Vindoc., Corb. Germ., Bajoc., Colb., Reg. et plerique Norm., *impares virtutibus*. Gemet., *imparis*

virtutis existunt. Germ., *impares virtutis*.

^b Bajoc., *continuati laboris robore*.

ad feriendam altitudinem robusti pectoris non per-
tingunt. Ipsa quippe eorum verba patenter insi-
nuant quod ictus in auras jactant, quia cum sanc-
tum virum non recte redarguunt, expressa ^a in
vacuum verba percussione perdunt. Quod liquido
ostenditur, cum Sophar Naamathilis responsio a
contumeliis inchoatur, qui ait :

CAPUT II.

CAP. XI, VERS. 2. — *Nunquid qui multa loquitur
non et ipse audiet? aut vir verbosus justificabitur?*

2. *Procaces recte dictis semper e diverso respon-
dent. Sophar sententia vera, sed male prolata.*—Mos
esse procacium solet ut recte dictis semper e diverso
respondeant, ne si ad prolata consentiant, inferiores
esse videantur. Quibus justorum verba quamlibet
pauca sonuerint multa sunt, quia quo eorum vitia
resecant, auditum gravant. Unde et ad crimen tra-
hitur hoc quod recta prædicatione contra crimina
profertur. Ipsum quippe qui ex veritate fortes sen-
tentias dixerat Sophar redarguens, verbosum vocat,
quia cum ab ore justorum sapientia culpas incre-
pat, stultorum auribus ^b superfluitas loquacitatis
sonat. Pravi namque nil rectum, nisi quod ipsi sen-
serint, putant; et justorum verba eo otiosa æsti-
mant, quo suis hæc sensibus inveniunt diversa. Nec
fallacem quidem Sophar sententiam protulit, quod
vir verbosus justificari nequaquam possit, quia dum
quisque per verba diffluit, perdita gravitate silentii,
mentis custodiam amittit. Hinc quippe scriptum est :
Cultus justitiæ, silentium (Isai. xxxii, 17). Hinc Salo-
mon ait : *Sicut urbs patens et absque murorum am-
bitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiri-
tum suum* (Prov. xxv, 28). Hinc rursum dicit : *In
multiloquio peccatum non deerit* (Prov. x, 19). Hinc
Psalmista testatur, dicens : ^c *Vir verbosus non diri-
getur super terram* (Psal. cxxix, 12). Sed virtus ve-
ræ ^d sententiæ perditur, quæ sub discretionis custo-
dia non profertur. Certum itaque est quod verbosus
justificari vir nequeat. Sed bonum bene non dicitur,
quia non intenditur cui dicatur. Vera quippe contra
malos **338** sententia, si bonorum rectitudinem ^e
impellit, suam perdit, et eo retusa resilit, quod illud
est forte quod ferit. [*Vet. et Rec. III.*] Quia autem
pravi audire bona patienter nequeunt, et cum
vitæ emendationem negligunt, ad verba se respon-
sionis accingunt, aperte Sophar insinuat, qui ^D
subjungit :

CAPUT III.

VERS. 3. — *Tibi soli tacebunt homines, et cum
cæteros irriseris, a nullo confutaberis?*

3. *Ad correptionem quam diverse affecti pravi et*

^a Turon., Vindoc., Corb. Germ., Norm., *verbera
percussionis*. Ebroic., Bajoc., Lyr., Big., habent *red-
dunt*, pro *perdunt*. In Utic. olim legebatur *perdunt*,
nunc *reddunt*. Colb. et Reg. nostram lect. exhibent.

^b Corb. Germ., *superfluas loquacitates*.

^c Editi, *vir linguosus*.

^d Ita Bellovac., Germ., Colb., Longip., Bajoc.,
cum cæteris Norm. et plerisque. In editis etiam vet.,
sed virtus veræ scientiæ, ut in Mss. Corb. Germ. et
Reg.

^A *recti*.—Imperita mens, ut diximus, veritatis senten-
tias graviter tolerat, et silentium pœnam putat atque
omne quod rectum dicitur dedecus suæ irrisionis ar-
bitratur, quia cum vera vox pravorum se auribus
admovet, memoriam culpa mordet, et in redargutio-
ne vitiorum quo intus cognitione mens tangitur, fo-
ras ad studium contradictionis excitatur. Ferre vo-
cem non valet, quia tacta in vulnere sui reatus dolet,
et per hoc quod generaliter contra perversos dicitur,
se impeti specialiter suspicatur. Quo enim intus
egisse se meminit, audire foris erubescit. Unde mox
se ad defensionem præparat, ut reatus sui verecun-
diam per verba pravæ refutationis tegat. Sicut enim
recti de quibusdam quæ ab eis non recte gesta sunt
correctionis vocem, ministerium charitatis æstiment,
sic perversi contumeliam derisionis putant. Illi se
protinus ad obedientiam sternunt, isti ad insaniam
suæ defensionis eriguntur. Illi correctionis adjuto-
rium vitæ suæ patrociniū deputant, per quod dum
præsentis ^f vitæ culpa corripitur, venturi judicis ira
temperatur; isti cum se impeti redargutione cons-
piciunt, gladium percussione credunt, quia dum per
correctionis vocem culpa detegitur, præsentis gloriæ
opinio fœdatur. Hinc quippe in laude justī per Salo-
monem dicit Veritas: *Doce justum, et festinabit acci-
pere* (Prov. ix, 10). Hinc pravorum contumaciam des-
picit, dicens: *Qui erudit derisorem, ipse sibi facit inju-
riam* (Ibid., 7). Nam fit plerumque ut cum correpta in
se mala defendere nequeunt, ex verecundia pejores
fiant; ac sic in sua defensione superbiant, ut quædam
^C vitia contra vitam corripientis exquirant; et eo se
criminosos non æstiment, si crimina et aliis imponant.
Quæ cum vera invenire nequeunt, fingunt, ut ipsi
quoque habeant quod non impari justitia increpare
videantur. Unde et Sophar, quia quasi irrideri se per
increpationem doluit, protinus mentiēdo subjungit:

CAPUT IV.

VERS. 4. — *Dixisti enim. Purus est sermo meus,
et mundus sum in conspectu tuo.*

4. *Pravi vera in se mala flere renuunt, et aliis falsa
impingunt.*—Qui beati Job dictorum meminit, quam
falso hoc voci illius impingatur agnoscit. Quomodo
enim mundum se dicere potuit, qui ait : *Si justifica-
re me voluero, os meum condemnabit me* (Job. ix, 20)?

Sed habet hoc pravorum malitia, ut cum vera in se
339 flere mala renuit, fingat aliena. Nam quasi so-
latio facinoris ulitur, si falsis vocibus et vita corri-
pientis inquinetur. [*Vet. IV.*] Sciendum vero est
quod plerumque perversi verbotenus bona optant,
^h ut mala esse quæ in præsentibus habentur osten-
dant; et quasi faventes prospera expetunt, ut beni-

^e Sic restituimus ex Mss. et vetustioribus Edit. In
Gilot. et recentioribus legitur, *si bonorum rectitu-
dinem impedit, vim suam perdit*.

^f Ita Corb. Germ., Turon., Vindoc., Reg. Sed
Editi, ex Coccio, *vitii culpa*, quod in uno Colb.
offendimus a secunda manu.

^g Gemet., *et quo se criminosos non æstiment, ipsi
crimina et aliis imponunt; quæ cum vera, etc.*

^h Bellov., *ut bona esse quæ in præsentibus*.

gui videantur. Unde et Sophar protinus subjicit, A
dicens :

CAPUT V.

VERS. 5. — *Atque utinam Deus loqueretur tecum. et aperiret labia sua tibi !*

5. *Homini quando Deus loquatur, quando ipse sibi* — Ipse quippe sibi homo loquitur, cum per hoc quod sentit nequaquam Divinitatis spiritu a carnalis prudentiæ intellectu separatur; cum caro sensum exerit, et mentem, quasi ad intelligentiam provocans, foras mittit. Unde et adhuc Petro terrena sapienti Veritas dicit *Non enim sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum* (Marc. viii, 33). Cui tamen recta confitenti dicitur : *Caro et sanguis non revelavit tibi sed Pater meus qui in cælis est* (Matth. xvi, 17). Quid autem Dei labia nisi iudicia ejus accipimus? Clausis namque labiis vox premitur, et sensus tacentis ignoratur; apertis autem sermo dum promitur, animus loquentis ^a invenitur. Labia itaque sua Deus aperit cum voluntatem suam hominibus per aperta iudicia ostendit. Quasi enim reserato ore loquitur, cum remota obscuritate dispositionis intimæ renuit occultare quod vult. Nam velut clausis labiis sensum nobis suum non indicat, cum per occulta iudicia cur quid faciat celat. Sophar itaque beatum Job ut de carnali intellectu redarguat, seque ipsum quantæ sit benignitatis ostendat, ei bona optat, quæ et cum habentur ignorat, dicens : *Atque utinam Deus loqueretur tecum et aperiret labia sua tibi !* Ac si patenter dicat: Imperitiæ tuæ potius quam pœnæ compatior, quia sola carnis prudentia præditum, a veritatis te spiritu C vacuum agnosco. Si enim Dei iudicia occulta cognosceres, tam procaces contra illum sententias non sonares. Et quia omnipotens Deus cum ad consideranda nos sua iudicia sublevar, ignorantiae nostræ protinus cæcitatem fugat, quæ apertis ejus labiis, ad nos eruditio prodeat, protinus adjundo manifestat, dicens:

CAPUT VI [Rec. IV].

VERS. 6. — *Ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, et quod multiplex sit lex ejus.*

5. *Sapientiæ opera quæ publica. Quæ secreta.* — Publica sapientiæ supernæ sunt opera, cum omnipotens Deus regit quos creat, perficit bona quæ inchoat, et aspirando aliiuvat quos visitationis suæ lumine illustrat. Cunctis etenim liquet quia quos gratis condidit benigne disponit. Et cum spiritalia dona largitur, ipse perficit quod ipse ex munere suæ benignitatis inchoavit. Secreta vero sapientiæ supernæ sunt opera cum Deus quos creavit deserit; cum bona quæ præveniando cœperat; nequaquam proseguendo consummat; cum claritate nos suæ illustrationis illuminat, et tamen, permissis carnis tentationibus, tenebris cæcitatis pulsatur; cum dona quæ tulit minime custodit; cum et mentis nostræ ad se desideria excitat, et tamen occulto iudicio difficul-

^a Ita in omnibus nostris Mss. et vet. Edit.; in recentioribus vero innuitur.

^p Omnes Norm., scientiam.

^c Ita Gemet., Lyr., Bigot., Utic. et pler. Mss. In

A tate nos nostræ imbecillitatis angustat.

[Vet. V.] 7. *Hæc non inveniendo invenit, quia comprehendere non posse didicit. Lex Dei et Christi charitas.*

— Quæ nimirum secreta ejus sapientiæ pauci valent inquirere, sed nullus invenire, quia quod super nos de nobis ab immortalis sapientia non injuste 340 disponitur, justum profecto est ut a nobis adhuc mortalibus ignoretur. Sed hæc ipsa sapientiæ illius secreta conspiciere utcunque jam incomprehensibilitatis ejus est potentiam videre, quia etsi in ipsa consiliorum ejus inquisitione deficimus, deficiendo tamen verius discimus quem timeamus. Ad hæc se Paulus sapientiæ illius secreta tetenderat, cum dicebat : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensus Domini? vel quis consiliarius ejus fuit* (Rom. xi, 33)? Qui superius etiam ex ipsa inquisitione lassescens, sed tamen ad cognitionem infirmitatis propriæ lassescendo proficiens, præmittit dicens : *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit : Quare me fecisti sic* (Rom. ix, 20)? Qui igitur ad occulta Dei pertingere non valens ad infirmitatis suæ cognitionem rediit, atque ad eruditionem se propriam deficiendo revocavit, ut ita ducam, secreta sapientiæ non inveniens invenit, quia cum ad superna consilia requirenda lassesceret, didicit ut humiliter timeret; et quem sua infirmitas a cognitione intima repulit, hunc ei verius humilitas junxit. Sophar itaque et per scientiæ studium peritus et per audaciam tumidæ locutionis ignarus, quia ipse gravitatem non habet, meliori optat quod habet, dicens : *Atque utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi, ut ostenderet tibi secreta sapientiæ !* Qui eam quoque, qua se super amicum pollere aestimat, optando ^b sapientiam ostentat, cum protinus subdit : *Et quod multiplex sit lex ejus.* Quid hoc loco Dei lex accipi nisi charitas debet, per quam semper in mente ^c legitur præcepta vitæ qualiter in actione teneantur? De hac etenim lege Veritatis voce dicitur : *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem* (Joan. xv, 12.) De hac Paulus ait : *Plenitudo legis, dilectio* (Rom. xiii, 10). De hac iterum dicitur : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Galat. vi, 2). Lex etenim Christi quid congruentibus intelligi quam D charitas potest, quam tunc vere perficimus cum fraterna onera ex amore toleramus.

2. *Charitas a duobus præceptis incipit, et ad innumera se extendit. Proximi dilectio cavet nocere, curat benefacere. Hæc duo quam multis modis præstantur* — Sed hæc eadem lex multiplex dicitur, quia studiosa sollicitudine charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur. Quæ a duobus quidem præceptis incipit, sed se ad innumera extendit. Hujus namque legis initium dilectio Dei est ac dilectio proximi [Vet. VI].

vet. Edit. legimus. In recent., post Cocc., leguntur.

^d Editi, alter alterius onera portate. Paremus Mss.

Sed Dei dilectio per tria distinguitur, quia ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota ^a fortitudine diligere conditor jubetur. Qua in re notandum est quod divinus sermo cum Deum diligere præcipit, non solum narrat ex quo, sed etiam informat ex quanto, cum subjungit ex toto, ut videlicet qui perfecte Deo placere desiderat sibi de se nihil relinquat. Proximi autem dilectio ad duo præcepta derivatur, cum et per quemdam justum dicitur: *Quod ab alio tibi odii fieri, vide ne tu alteri facias* (Tob. iv, 16). Et per semetipsam Veritas dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* (Matth. vii, 12). Quibus duobus scilicet utriusque Testamenti mandatis, per unum malitia compescitur, per aliud benignitas prærogatur, ut malum quod pati non vult quisque non faciens, cesset a nocendi opere; et rursum bonum quod sibi fieri appetit, **341** impendens, erga utilitatem se proximi exerceat ex benignitate. Sed hæc nimirum duo dum sollicita intentione cogitantur, cor ad innumera virtutum ministeria tenditur, ne vel ad inferenda quæ non debet desideriis inquieta mens ferveat, vel erga exhibenda quæ debet otio resoluta torpescat. Nam cum cavet alteri facere quod nequaquam vult ab altero ipsa tolerare, sollicita se intentione circumspicit, ne superbia elevet, et usque ad despectum proximi animum dejiciens exaltet; ne ambitio cogitationem laniet, cumque hanc ad appetenda aliena dilatat, angustet; ne cor luxuria polluat, et subjectum desideriis per illicita corrumpat; ne ira exasperet, et usque ad proferendam contumeliam inflammet; ne invidia mordeat, et alienis felicitatibus æmula, sua se face consumat; ne immoderate linguam loquacitas pertrahat, eamque usque ad lasciviam obtreptionis extendat; ne odium malitia excitet, et os usque ad jaculum maledictionis irritet. Rursum cum cogitat ut ea alteri faciat quæ ipsa sibi fieri ab altero exspectat, pensat nimirum ut malis bona, et bonis meliora respondeat; ut erga procaces mansuetudinem longanimitatis exhibeat; ut malitiæ peste languentibus gratiam benignitatis impendat; ut discordes pace uniat, et concordem ad concupiscentiam veræ pacis accingat; ut indigentibus necessaria tribuat; ut errantibus viam rectitudinis ostendat; ut afflictos verbo et compassione mulceat; ut accensos in hujus mundi desideriis increpatione ^c restinguat; ut minas potentum ratiocinatione mitiget; ut oppressorum angustias quanta prævalet ope level; ut foris resistentibus opponat patientiam; ut intus superbientibus exhibeat cum patientia disciplinam; ut erga errata subditorum sic mansuetudo zelum temperet, quatenus a justitiæ studio non enervet; sic ad ultionem zelus ferveat, ne tamen pietatis limitem fervendo transcendat; ut ingratos beneficiis

^a In Vulgatis, *virtute*.

^b Vindoc., Gemet., Corb. Germ., *ita et vos facite illis*. Bigot., Lyr., Ulic., *ea et vos facite illis*.

^c Plerique Norm. et Corb. Germ., *restringat*.

^d Corb. Germ., *ut quæcunque corrigi*.

^e Sic Bellovac., Germ., Longip., Vindoc., Norman., etc. In uno Regio ita totus hic locus legitur: *ut cum terrena largitur, si amplius quam necesse est*

ad amorem provocet; ut gratos quosque ministeriis in amore servet, ut proximorum mala cum corrigere non valet, taceat, ^d utque cum corrigi loquendo possunt, silentium consensum esse pertimescat; ut sic ea quæ tacet toleret, ne tamen in anima virus doloris occultet; ut sic malevolis munus benignitatis exhibeat, ne tamen per gratiam a jure rectitudinis excedat; ut cuncta proximis quæ prævalet impendat, sed hæc impendendo non tumeat; ut sic in bonis quæ exhibet tumoris præcipitium paveat, ne tamen a boni exercitio torpescat; ut sic quæ possidet tribuat, quatenus quanta sit largitas remunerantis attendat; ne cum terrena largitur, suam plus quam necesse est inopiam ^e cogitet, et in oblatione muneris hilaritatis lumen tristitia obscurat.

B [Vet. VII.] 9. *Charitas multiformis exemplis sanctorum ostenditur.* — Bene ergo lex Dei multiplex dicitur, quia nimirum cum una eademque sit charitas, si mentem plene cæperit, hanc ad innumera opera multiformiter accendit. Cujus diversitatem breviter exprimimus, si in electis singulis bona illius perstringendo numeremus. Hæc namque per Abel et electa Deo munera obtulit, et fratris gladium non reluctando toleravit (Genes. iv, 4, 8). Hæc Enoch et inter homines vivere spiritaliter docuit, et ad sublimem vitam ab hominibus etiam corporaliter abstraxit (Genes. v, 24). **342** Hæc Noe, despectis omnibus ^f solum Deo placabilem ostendit, atque in arcæ fabricam studio longi laboris exercuit, et mundo superstitem pio opere exercendo servavit (Genes. vii, 6). Hæc per Sem et Japhet humiliter ^g verenda patris erubuit, et superjecto dorsis pallio, quæ non videbat abscondit (Genes. ix, 23). Hæc Abraham dextram quia ad mortem filii obediendo extulit, hunc prolis innumeræ, gentium patrem fecit (Genes. xii, 10). Hæc Isaac mentem, quia semper ad munditiam tenuit, caligantibus ætate oculis, ad videnda longe post ventura dilatavit (Genes. xxvii, 1). Hæc Jacob compulit et amissum bonum filium medullitus gemere, et pravorum filiorum præsentiam sub æquanimi-
C tate tolerare (Genes. xxxvii, 34). Hæc Joseph docuit a fratribus venundatum, et libertate animi infracta servitium perpeti, et eisdem post fratribus mente non elata principari (Genes. xlii, 33). Hæc Moysen, delinquente populo, et usque ad petitionem mortis in precibus stravit, et usque ad interfectionem populi per zeli studium erexit, ut et pro pereunte plebe sese morti objiceret, et contra peccantem protinus vice Domini irascentis sæviret (Exod. xxxii, 33). Hæc Phinees brachium in ultionem peccantium erexit, ut arrepto gladio, coeuntes transfigeret, et iram Domini iratus placaret (Num. xxv, 8, 9). Hæc ^h Jesum exploratorem docuit, ut et prius contra inopiam timet, et in oblatione. In excusis, pro cogitet, habes pertimescat.

^f 1 Vindoc., ut Corb. Germ., *solum Deum placabilem*. Gemet. et alii, *solum Deo placabilem*. Quibus consentiunt Excusi omnes.

^g Plerique Norman., *verecunda patris*.

^h Editi, *Josue*.

falsiloquos cives veritatem verbo defenderet, et hanc postmodum gladio contra hostes allegaret (*Josue* 1, 2, seq. ; *Num.* xiv, 6, 7, seq.). Hæc Samuel et in principatu humilem præbuit, et integrum in dejectione servavit, qui cum persequentem se plebem diligeret, ipsi sibi ^a testimonio exstitit, quia culmen ex quo dejectus est non amavit (*I Reg.* iii, 4, seq.). Hæc David ante iniquum regem et humilitate commovit ad fugam, et pietate replevit ad veniam ; qui persecutorem suum et timendo fugit ut dominum, et tamen cum potestatem ferendi reperit, non agnovit inimicum (*I Reg.* xxiv, 6, 18). Hæc Nathan et contra peccantem regem in auctoritatem liberæ increpationis sustulit, et cum regis culpa deesset, in petitione humiliter stravit (*II Reg.* xii, 1, seq.). Hæc per Isaiam nuditatem carnis in prædicatione non erubuit, et subducto carnali velamine, superna mysteria penetravit (*Isai.* xx, 2). Hæc Etiam, ^b quia fervoris zelo vivere spiritaliter docuit, ad vitam quoque et corporaliter abstraxit (*IV Reg.* ii, 11). Hæc Elisæum, quia magistrum diligere simpliciter instituit, magistri spiritu dupliciter implevit (*Ibid.*, 10). Per hanc Jeremias ne in Ægyptum populus descenderet restitit ; sed tamen et inobedientes diligens, quo descendi prohibuit, et ipse descendit (*Jerem.* xlii, 18). Hæc Ezechielem, quia prius a terrenis desideriis sustulit, post per cincinnum capitis in aere libravit (*Ezech.* viii, 3). Hæc in Daniele, quia a regiis dapibus gulam compescuit, ei et esurientium ora leonum clausit (*Dan.* xiv, 40). Hæc tribus pueris, quia in tranquillitate positus incendia vitiorum subdidit, tribulationis tempore et flammam in fornace temperavit (*Dan.* iii, 50). Hæc in Petro et minis torrentium principum fortiter restitit, et in circumcissione submovenda minorum verba humiliter audiuit. Hæc in Paulo et manus persequentium humiliter pertulit, et tamen in circumcissionis negotio longe se imparis prioris sensum audenter increpavit (*Act.* xv). Multiplex ergo ista lex Dei est, quæ singulis rerum articulis non permutata congruit, et causis se variantibus non variata conjungit.

[*Vet. VIII.*] 10. *Charitatis officia ex Paulo.* — Cujus nimirum legis multipliciter bene **343** Paulus enumerat, dicens : *Charitas patiens est, benigna est ; non æmulatur, non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati* (*I Cor.* xiii, 4). Patiens quippe est charitas, quia illata mala æquanimiter tolerat. Benigna vero est, quia pro malis bona largiter ministrat. Non æmulatur, quia per hoc quod in præsentem mundo nil appetit, invidere terrenis successibus nescit. Non inflatur, quia cum præmium internæ retributionis anxie desiderat, de bonis se exterioribus non exultat. Non agit perperam, quia quo se in

A solum Dei ac proximi amorem dilatat, quidquid a rectitudine discrepat ignorat. Non est ambitiosa, quia quo ardentius intus ad sua satagit, foras nullatenus aliena concupiscit. Non quærit quæ sua sunt, quia cuncta quæ hic transitorie possidet velut aliena negligit, cum nihil sibi esse proprium nisi quod secum permaneat agnoscit. Non irritatur, quia et injuriis lacessita ad nullos se ultionis suæ motus excitat, dum pro magnis laboribus majora post præmia expectat. Non cogitat malum, quia in amore munditiæ mentem solidans, dum omne odium radicitus eruit, versare in animo quod inquinat nescit. Non gaudet super iniquitate, quia ^c quo sola dilectione erga omnes inhiat, nec de perditione adversantium exultat. Congaudet autem veritati, quia ut se cæteros diligens, per hoc quod rectum in aliis conspiciat, quasi de augmento proprii provectus ^d hilarescit. Multiplex ergo ista lex Dei est, quæ contra uniuscujusque culpæ jaculum, quod perimendam mentem impetit, instructionis suæ munimine occurrit, ut quia antiquus hostis varia circumfusione nos obsidet, ipsa hunc de nobis multipliciter expugnet. Quam, nimirum legem si sollicita consideratione pensamus, auctori nostro quantum quotidie delinquamus agnoscimus. Si autem culpas perpendimus, profecto æquanimiter flagella toleramus ; nec ex dolore ^e ad impatientiam proruit, cum suo se judicio conscientia addicit. Unde Sophar, quid diceret sciens, sed cui diceret nesciens, postquam præmisit dicens, *Ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, et quod multiplex sit lex eius*, protinus adjungit :

CAPUT VII [*Rec. V.*]

IBID. — *Et intelligeres quod multo minora exigaris a Deo quam meretur iniquitas tua.*

11. *Culparum nostrarum cognitio temperat dolorem flagellorum.* — Dolor quippe, ut diximus, flagelli temperatur cum culpa cognoscitur, quia et tanto quisque patientius ferramentum medici tolerat, quanto putridum conspiciat esse quod secatur. Qui igitur multipliciter legis intelligit, cuncta quæ patitur quam sint minora perpendit, quia per hoc quod culpæ pondus agnoscitur, afflictionis pœna levigatur.

[*Vet. IX.*] 12. *Venialiter peccant, qui zeli fervore modum correptionis excedunt.* — Sed inter hæc sciendum est quia sine magna iniquitate non fuerit quod Sophar virum justum usque ad objectionem iniquitatis increpavit. Unde et eorum audaciam Veritas juste redarguit, sed benigne ad gratiam reducit, quia apud misericordem judicem nequaquam sine venia culpa relinquitur, cum per fervorem zeli ex ejus amore peccatur. Sæpe namque magnis hoc doctoribus mirandisque contingit, ut quo alta charitate fervent, **344** modum correptionis exaggerent, et lingua aliquid quod non debet dicat, quia mentem dilectio quantum debet inflamat. Sed verbum pro

Germ., etc.

^d Utic., *crescit*.

^e In Excusis hic adjicitur *charitas*, contra fidem Mss.

^a Ita Turon., Vindoc., Gemet. Editi vero, *sibi testimonium exstitit*.

^b Utic., Lyr., Bigot., *qui ferventiori zelo*.

^c Particulam *quo* in recent. Edit. omissam revocavimus ex Mss. Norman., Corb., Germ., Longip.,

latæ contumeliæ tanto citius parcitur, quanto et ex qua radice prodeat pensatur. Unde bene per Moysen Dominus præcepit dicens : *Si quis abierit cum amico suo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et lignum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, et occiderit, hic ad unam supradictarum urbium fugiet, et vivet, ne forte proximus ejus, cujus effusus est sanguis, doloris stimulo persequatur, et apprehendat eum, et percutiat animam ejus* (Deut. xix, 5). Ad silvam quippe cum amico imus quoties cum quolibet proximo ad intuenda delicta nostra convertimur, et simpliciter ligna succidimus cum delinquentium vitia pia intentione resecamus. Sed securis manu fugit cum sese increpatio plus quam necesse est in asperitatem pertrahit. Ferrumque de manubrio prosilit cum de correptione sermo durior excedit ; et amicum percutiens occidit quia auditorem suum prolata contumelia ab spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata ^a increpatio plus quam debuit addidit. Sed is qui incaute ligna percutit, et proximum exstinguit, ad tres necesse est urbes fugiat, ut in una earum defensio vivat, quia si, ad pœnitentiæ lamenta conversus, in unitate sacramenti sub spe, fide et charitate absconditur, reus perpetrati homicidii non tenetur ; eumque exstincti proximus et cum invenerit non occidit, quia cum districtus judex venerit, qui sese nobis per naturæ nostræ consortium junxit, ab eo procul dubio vindictam de culpæ reatu non expetit quem sub ejus venia spes, fides et charitas abscondit. Citius ergo culpa dimittitur quæ nequaquam malitiæ studio perpetratur. Unde et Sophar iniquum vocat quem superna sententia laudaverat ; nec jamen a venia reprobatus excluditur, quia ad verba contumeliæ divini amoris zelo ^b promovetur. Qui pro eo quod beati Job merita non agnoscit, ex imperita adhuc irrisione subjungit, dicens :

CAPUT VIII [Rec. VI].

VERS. 7. — *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum, Omnipotentem reperies.*

13. *Dei vestigia sunt ejus dona quibus ad superna provocamur. Deus hic non videtur manifeste. Contemplationis vis. Dei essentiam angelica vel humana mens non plene contuetur.* — Quid Dei vestigia ^c nisi benignitatem illius visitationis vocat? Quibus nimirum progredi ad superna provocamur cum ejus Spiritus afflatu tangimur, et, extra carnis angustias sublevati, per amorem agnoscimus auctoris nostri contemplandam speciem, quam sequamur. Nam cum mentem nostram spiritalis patriæ amor inflamat, quasi sequentibus iter insinuat, et substrato cordi

^a Editi etiam vetustiores, *si hanc in moderata increpatione.....addicit.* Sed mendose et contra fidem Mss.

^b Melius forte Germ., Corb. Germ., Gemet., zelo permovetur.

^c Turon., Gemet. et plerique Norm., *nisi benignas illius visitationes.* Ita quoque legitur nunc in Utic., sed prius ut in Edit.

velut quoddam vestigium Dei gradientis imprimitur, ut ab eo rectis cogitationum gressibus via vitæ teneatur. Quem enim necdum cernimus, restat necesse est ut per vestigia sui amoris indagemus, quatenus usque ad contemplationis speciem quandoque ^d mens inveniat quem nunc, quasi a tergo subsequens, per sancta desideria explorat. Hæc Psalmista auctoris nostri vestigia bene sequi noverat cum dicebat : *Adhæsit anima mea post te* (Psal. lxxv, 9). Quem reperire quoque usque ad visionem suæ celsitudinis satagebat, dicens : *Sitivit anima mea 345 ad Deum vivum; quando veniam, et parebo ante faciem Dei* (Psal. xli, 3) ? Tunc quippe cogitatione manifesta omnipotens Deus reperitur, cum, mortalitatis nostræ funditus corruptione calcata, ab assumptis nobis in divinitatis suæ claritate conspicitur. Nunc autem a carnali cogitatione animum infusi Spiritus gratia sublevat, et in contemptum rerum transeuntium exaltat ; totumque mens quod appetebat in infimis despicit, atque ad superna desideria ignescit, et contemplationis suæ vi extra carnem tollitur, quæ corruptionis suæ pondere adhuc in carne retinetur. Incircumscripti luminis jubar intueri conatur, et non valet ; quod infirmitate pressus animus et nequaquam penetrat, et tamen repulsus amat. Jam namque de se conditor per quod ametur ostendit, sed visionis suæ speciem amantibus subtrahit. Sola ergo ejus vestigia conspicientes ^e gradimur qui hunc per donorum suorum signa sequimur, quem necdum videmus. [Vet. X, Rec. VII.] Quæ nimirum vestigia comprehendendi nequeunt, quia unde, ubi, quibusve modis veniant ejus Spiritus dona, nesciuntur, Veritate attestante, quæ ait : *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, et quo vadat* (Joann. iii, 8). In retributionis autem culmine reperiri Omnipotens per contemplationis speciem potest, sed tamen ad perfectum non potest, quia etsi hunc in claritate sua quandoque conspiciamus, non tamen ejus essentiam plene contuemur. Angelica etenim, vel humana mens cum ad incircumscriptum lumen inhiat, eo ipso se, quo est creatura, coangustat ; et super se quidem per provectum tenditur, sed tamen ejus fulgorem comprehendere nec dilatata sufficit, qui et transcendendo et portando omnia et implendo concludit. Unde et adhuc subditur:

CAPUT IX.

VERS. 8, 9. — *Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? Longior & terra mensura ejus, et latior mari.*

14. *Qui Deus omnia transcendat.* — Quod Deus cælo excelsior, inferno profundior, terra longior, marique latior esse describitur, tanto spiritaliter debet intel-

^d Coc. et alii recent., *mens veniat quam.* Gussanv. tamen lectionem nostram quæ est Mss. indicavit, et ad marginem rejecit.

^e Longip., *gratulamur.*

^f Editi, *aut quo vadat.*

^g Gemet., Germ., Corb. Germ. a prima manu, *longior terræ, et postea, terræ longior. Longiorem terræ.*

ligi, quanto de eo quidquam nefas est juxta corporea lineamenta sentire. Sed cœlo est excelsior, quia in circumscriptione sui spiritus cuncta transcendit; inferno profundior, quia transcendendo subvehit; terra longior, quia creaturæ modum perennitate suæ æternitatis excedit; mari latior, quia rerum temporalium fluctus sic regens possidet, ut hos sub omnimoda potentiæ suæ præsentia coangustando circumdet. Quamvis possunt et cœli appellatione angeli, et inferni vocabulo dæmonia designari; per terram vero justi homines, per mare autem peccatores intelligi. Excelsior itaque cœlo est, quia ipsi quoque electi spiritus visionem tantæ celsitudinis perfecte non penetrant. Profundior inferno est, quia malignorum spirituum astutias longe subtilius quam ipsi putaverant judicans damnat. Terra longior, quia longanimitatem nostram patientia divinæ longanimitatis exsuperat, quæ nos et peccantes tolerat, et conversos ad præmia remunerationis expectat. Mari latior, quia ubique facta peccantium **346** retributionis suæ præsentia occupat, ut et cum non præsens per speciem cernitur, præsens per judicium sentiatur.

15. *Qui homo cœlum, infernus, terra, mare. Dei latitudo, longitudo, sublimitas et profundum.* — Cuncta tamen ad solum referri hominem possunt, ut ipse sit cœlum cum jam per desiderium summis inhæreat; ipse infernus, cum, tentationum suarum caligine perturbatus, in infimis jacet; ipse terra, quia in bono opere fixæ spei ubertate fructificat; ipse mare, quia in quibusdam trepidus quatitur, et aura suæ mutabilitatis agitur. Sed cœlo est excelsior Deus, quia potentie ejus magnitudine vincimur, etiam cum super nosmetipsos elevamur; inferno profundior, quia nimirum plus ^a judicat quam ipse se humanus animus in tentationibus investigat; terra longior, quia fructus vitæ, quos in fine retribuit, nequaquam nunc vel spes nostra comprehendit; mari latior, quia humana mens fluctuans multa de his quæ ventura sunt conjicit, sed cum jam cernere quæ æstimaverat cœperit, angustam se fuisse in sua æstimatione cognoscit. [Vet. XI.] Excelsior igitur cœlo fit cum ipsa in eum nostra contemplatio deficit. Unde et cor Psalmista in altum posuerat, sed necdum se eum contigisse sentiebat, dicens: *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, nec potero ad eam* (Psal. cxxxviii, 6). Inferno profundior noverat, qui semetipsum discutiens, sed ejus subtiliora judicia pertimescens, dicebat: *Nihil mihi conscius sum. sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est* (I Cor. iv, 4). Longiorem terra viderat, cum ^b minora ei esse humanæ mentis vota pensabat, dicens: *Quis potens est omnia facere superabundanter quam*

^a Editi, plus indicat; corriguntur ex Mss., quorum lectionem confirmant mox subjecta: *Inferno profundior noverat, qui semetipsum discutiens, sed ejus subtiliora judicia pertimescens*; ac paulo inferius: *Profunditatem suam exhibet, occultos et illicitos cogitationum motus districte judicando.*

^b In Mss. Utic., Lyr., Big., minor eo; ubi in aliis libris, minor ei. Constructionis hujus exempla jam vidimus lib. v, n. 84. Quanquam et libri ix, n. 76 exstat,

petimus aut intelligimus (Ephes. iii, 20). Latiorem mari conspexerat, qui timendo pensabat quia nequaquam mens humana immensitatem distractionis ejus agnosceret, quantumlibet inquirendo fluctuaret, dicens: *Quis novit potestatem iræ tuæ, aut præ timore iram tuam dinumerare* (Psal. lxxxix, 41)? Cujus bene potentiam egregius nobis doctor insinuat, cum breviter narrat: *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ si latitudo, longitudo, sublimitas et profundum* (Ephes. iii, 18). Habet quippe Deus latitudinem, quia dilectionem suam usque ad collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitæ patriam nos longanimitate tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligentiam qui recepti in supernam fuerint congregationem transcendit. Habet profundum, quia damnalis inferius distractionis suæ judicium incomprehensibiliter exerit. Quæ scilicet quatuor nobis in hac vita positæ singulis exercet, quia et latitudinem amando, et longitudinem tolerando, et celsitudinem, non solum nostram intelligentiam, sed etiam vota superando, et profunditatem suam exhibet, occultos et illicitos cogitationum motus districte judicando. Sed ejus celsitudo et profunditas quam sit investigabilis nullus agnoscit, nisi qui vel contemplatione ad summa provehi, vel, occultis motibus resistens, tentationum cœperit importunitate turbari. Unde et beato Job dicitur: *Excelsior cœlo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces?* ^d Ac si ei aperto despectu diceretur: Profunditatem ejus **347** atque excellentiam quando tu cognoscere sufficis, qui vel virtute ad summa evehi, vel temetipsum reprehendere in tentationibus nescis. Sequitur:

CAPUT X [Rec. VIII].

VERB. 10. — *Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei? vel quis dicere ei potest. Cur ita facis?*

16. *Quomodo Deus in nobis cœlum, infernum, terram, mare subvertat.* — Subvertit Dominus cœlum cum terribili et occulta dispensatione humanæ contemplationis celsitudinem destruit. Subvertit infernum cum cujuslibet mentem in suis tentationibus pavidam cadere etiam ad deteriora permittit. Subvertit terram cum fructificationem boni operis adversis irruentibus intercidit. Subvertit mare cum fluctuationem nostræ titubationis emergente subito pavore confundit. Dubietate quippe sua cor anxium hoc ipsum quia titubat valde formidat, et quasi mare subvertitur cum ipsa in Deum nostra trepidatio, considerato ejus judicii terrore, turbatur. [Vet. XII.] Quia igitur quomodo cœlum vel infernus, terra vel mare, subvertitur bre-

semetipso minor.

^c In aliquot Mss. additur tuo.

^d Ita Germ. et plerique Mss. In Corb. Germ., et in Editis, quod olim in Utic. quoque legebatur, *ac si aperte despecto.*

^e Quæ sequuntur non sunt in textu Hebr., nec in Vulgata, sed in LXX Edit., ubi, pro *quis contradicet ei?* legitur *quis dicet illi, quid fecisti?*

viter diximus, nunc aliquantulum laboriosius restat ut hæc qualiter in unum coarctari valeant, demonstramus.

17. *Cælum et infernus simul, in una mente contemplatio et carnis tentatio.* — Sæpe namque contingit ut ad summa jam mentem spiritus eleve, sed tamen hanc importunis carnis tentationibus impugnet. Cumque ad contemplanda cœlestia animus ducitur, objectis actionis illicitæ imaginibus reverberatur. Nam carnis repente hunc stimulus sauciat quem extra carnem contemplatio sancta rapiebat. Cælum ergo simul infernusque coarctatur cum una eademque mentem et sublevatio contemplationis illuminat, et importunitas tentationis obscurat; ut et videat intendendo quod appetat, et succumbendo in cogitatione toleret quod erubescat. De cœlo quippe lux oritur, infernus autem tenebris possidetur. In unum ergo cælum infernusque redigitur cum mens, quæ jam lucem patriæ supernæ considerat, etiam de carnis bello tenebras occultæ tentationis portat. Certe jam Paulus tertii cœli culmen ascenderat, jam paradisi secreta cognoverat, et tamen adhuc carnis bella tolerans gemebat, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. VII, 23). Quid ergo in hujus tanti prædicatoris pectore nisi cælum Deus infernumque coarctaverat, qui et visionis intimæ jam lumen acceperat, et tamen adhuc tenebras de carne tolerabat? Super se viderat quod lætus appeteret, in se cernebat quod metuens doleret. Jam cœlestis patriæ lux irradiaverat, sed adhuc tentationis obscuritas animum confundebat. Cum cœlo ergo infernum pertulit, quia et illuminatum securitas erexit, et tentatum gemitus stravit.

18. *Terra et mare simul, fidei certitudo cum aliquantula dubietate.* — Et sæpe contingit ut fides in mente jam vigeat, sed tamen ex parte aliquantula in dubietate contabescat; quatenus et certa se a visibilibus eleve, et ex quibusdam sese incerta perturbet. Nam plerumque ad æterna appetenda se erigit, et subortis cogitationum stimulis agitata, sibi metipsa contradicit. [Vet. XIII.] In unum ergo terra mareque coarctatur cum unam eademque mentem, et certitudo solidæ fidei roborat, et tamen ex aliquantula **348** mutabilitate perfidiæ aura dubietatis versat. An non in suo pectore coarctari terram mareque cognoverat, qui et per fidem sperans, et per infidelitatem fluctuans, dicebat: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (Marc. IX, 23)? Quid itaque est, quod et se credere asserit, et adjuvari in se incredulitatem quærit, nisi quod coarctari in suis cogitationibus terram cum mari deprehenderat, qui et exorare certus jam per fidem cœperat, et adhuc incertus undas perfidiæ ex incredulitate tolerabat?

19. *Cur mentem ad recta surgentem Deus impugnari*

^a Longip., *latantes motus*.

^b Ita Bellov., Corb. Germ., Longip., Vindoc., Gemet., aliique Norm.; non, ut legitur in Edit., in discretionem. Vetus tamen Editio Paris. habet in

sinat. — Quod tamen occulta fieri dispensatione permittitur, ut cum mens jam surgere ad rectitudinem cœperit, pravitate suæ reliquiis impugnetur; quatenus hæc ipsa impugnatio, aut resistantem exerceat, aut delectationibus seductam frangat. Recte itaque nunc dicitur: *Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei? vel quis dicere ei potest: Cur ita facis?* quia nimirum divinum iudicium nec adversitate valet imminui, nec inquisitione cognosci, cum vel virtutes quas tribuerat subtrahit, vel has omnino non adimens, vitiorum concuti impugnatione permittit. Sæpe namque in elationem cor tollitur cum lætis successibus in virtute roboratur, sed dum ^a latentes motus audaciæ in cogitatione conditor conspicit, se sibi hominem ostendendo derelinquit, ut ejus mens derelicta quid sit inveniat, quæ male in se secreta gaudebat. Unde cum subverti omnia, vel in unum coarctari, dicerentur, protinus additur:

CAPUT XI [Rec. IX].

VERS 11. — *Ipse enim novit hominum vanitatem, et videns iniquitatem, nonne considerat?*

20. *Vanitatis ab iniquitate discrimen.* — Ac si præmissa patefaciendo subjungeret, dicens: Quia tolerando succrescere vitia conspicit, iudicando dona confundit. Rectus ^b vero in descriptione ordo servatur, cum prius nosci vanitas, et post considerari iniquitas perhibetur. Omnis quippe iniquitas, vanitas, non tamen omnis vanitas esse iniquitas solet. Vana namque agimus quoties transitoria cogitamus. Unde et evanescere dicitur quod repente ob intuitum oculis aufertur. Hinc Psalmista ait: *Universa vanitas omnis homo vivens* (Psal. XXXVIII, 6); quoniam per hoc quod vivendo ad interitum tendit, recte quidem vanitas dicitur, sed nequaquam recte etiam iniquitas appellatur, quia etsi de pœna est culpæ quod deficit, non tamen hoc ipsum culpa est, quod a vita percurrit. Vana sunt itaque, quæ transeunt. Unde et per Salomonem dicitur: *Omnia vanitas* (Eccle. I, 2).

21. *Vanitas ducit ad iniquitatem. Vanitas mentem obnubilat, iniquitas cæcat.* — Aptè autem post vanitatem protinus iniquitas subinfertur, quia dum per quædam transitoria ducimur, in quibusdam noxiis ligamur; cumque mens incommutabilitatis statum non tenet, a semetipsa defluens, ad vitia prorumpit. Vanitate ergo ad iniquitatem labitur, quæ assueta rebus mutabilibus, dum ex aliis ad alia semper impellitur, suborientibus culpis inquinatur [Vet. XIV.] Potest tamen et vanitas culpa intelligi, et iniquitatis nomine reatus gravior demonstrari. Si enim aliquando vanitas culpa non esset, Psalmista non diceret: *Quamquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vanus conturbatur; thesaurizat, et ignorat cui congreget* (Psal. XXXVIII, 8); quia quamvis Trinitatis imaginem in natura servemus, vanis tamen delectationis motibus

descriptione.

^c Sic legitur in potioribus Mss. et antiquioribus Edit. In aliis Editis, *vanitas ergo ad iniquitatem labitur*.

bus **349** perturbati, in conversatione nostra delinquimus; ut modis nos semper alternantibus cupido concutiat, metus frangat, lætitia mulceat, dolor affligat. Ex vanitate ergo, ut et superius dictum est, ad iniquitatem ducimur cum prius per levia delicta ^a defluimus, ut, usu cuncta levigante, nequaquam post committere etiam graviora timeamus. Nam dum moderari lingua otiosa verba negligit, more inolitæ remissionis capta, audax ad noxia prorumpit; dum gulæ incumbitur, ad levitatis protinus insaniam proditur; cumque mens subigere delectationem carnis renuit, plerumque et ad perfidiæ voragine[m] ruit. Unde bene Paulus plebis Israeliticæ damna conspiciens, ut imminetia ab auditoribus mala compesceret, curavit ex ordine transacta narrare, dicens: *Neque^b idololatræ efficiamini, sicut quidam eorum, quemadmodum scriptum est (I Cor. x, 7): Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. xxxii, 6). Esus quippe potusque ad lusum impulit, lusus ad idololatriam traxit, quia si vanitatis culpa nequaquam caute compescitur, ab iniquitate protinus mens incauta devoratur, Salomone attestante, qui ait: Qui modica spernit, paulatim decidit (Eccle. xix, 1). Si enim curare parva negligimus, insensibiliter seducti, audenter etiam majora perpetramus. Et notandum quod non videri, sed considerari iniquitas dicitur. Studiosius quippe conspiciamus quæ consideramus. Deus itaque hominum vanitatem novit, iniquitatem considerat, quia nec minora delicta inulta deserit, et ad majora ferienda sese intentius accingit. Quia igitur a levioribus malis incipitur, et ad graviora pervenitur; vanitas mentem obnubilat, iniquitas cæcat. Quæ nimirum mens, amisso mox lumine, tanto se altius per tumorem erigit, quanto et iniquitatis capta laqueis a veritate longius recedit. Unde et apte quoque quo vanitas cum iniquitate pertrahat, exprimit, cum repente subjungit:*

CAPUT XII [Vet. XV, Rec. X].

VERS. 12. — *Vir vanus in superbiam erigitur.*

22. *Vanitas audacem ex culpa reddit, et in naturæ motibus effrenum.* — Vanitatis quippe finis est, ut cum peccato mentem sauciat, hanc ex culpa audacem reddat; quatenus, sui reatus oblita, quæ amisisse se innocentiam non dolet, justo excæcata iudicio, simul et humilitatem perdat. Et fit plerumque ut, pravis desideriis serviens, a iugo se^c divini timoris excutiat, et, quasi in malorum perpetrationem jam libera, omne quod voluptas suggerit implere contendat. Unde cum vir vanus se erigere in superbiam dicitur, illico subinfertur:

CAPUT XIII.

IBID. — *Et quasi pullum onagri se liberum natum putat.*

23. Per pullum quippe onagri omne agrestium ge-

^a Editi, Coccium secuti, *deflectimus*, renitentibus Mss. Corb., Bellov., Longip., Vind., Gemet. et aliis Norm., cum vet. Edit.

^b Bellov., Corb. Germ., Gemet., etc., *idolatræ* et infra, ad *idolatriam*. In Editis, *sicut quidam ex ipsis*.

^c Ebroic. et plerique Norman., *divini amoris*.

A nusexprimitur, quod, naturæ dimissum motibus, loris dominantium non tenetur. Agri namque animalia in libertate habent et ire quo appetunt, et quiescere cum lassantur. Et quamvis insensatis animalibus homo longe sit melior; hoc tamen plerumque homini non licet quod brutis animalibus licet. Quæ enim ad aliud minime servantur, eorum motus procul dubio nequaquam sub disciplina restringitur. Homo autem qui ad sequentem vitam ducitur, necesse profecto est ut in cunctis suis motibus **350** sub disciplinæ dispositione religetur, et quasi domesticum animal loris vinctum serviat, atque æternis dispositionibus restrictum vivat. Qui ergo implere cuncta quæ desiderat per effrenatam libertatem quærit, quid aliud quam pullo onagri esse similis concupiscit, ut disciplinæ hunc lora non teneant, sed audenter vagus per silvam desideriorum currat?

24. *Lora quibus nos Deus coercet ac regit.* — Sæpe autem divina miseratio, quos prodire in effrenationem illicitæ libertatis conspicit, objectione ^b propter adversitatis frangit, quatenus elisi discant quam reprobæ erectione tumuerant; ut jam flagelli experimentis edomiti, quasi jumenta domestica præceptorum loris mentis colla subiciant, et vitæ præsentis ^c itinera ad nutum præsentis pergant. Quibus bene loris ligatum se noverat, qui dicebat: *Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum (Psal. lxxii, 23)*. Unde et sævus ille persecutor ab agro perfidæ voluptatis ad domum fidei deductus, rectoris sui calcaribus punctus, audiebat: *Durum est tibi contra stimulum calcitrare (Act. ix, 5)*. Restat ergo ut si esse jam similes pullo onagri nolumus, in cunctis quæ appetimus nutum prius intimæ dispensationis exquiramus, ut mens nostra in omne quod nititur, superni regiminis lora teneatur; et inde magis vota sua ad vitam impleat, unde vitæ suæ studia et contra propriam voluntatem calcat. Multa Sophar fortia protulit, sed quod meliori se hæc loquitur nescit. Unde adhuc increpando subjungit:

CAPUT XIV.

VERS. 13. — *Tu autem firmasti cor tuum, et expandisti ad eum manus tuas.*

25. *Sophar arguit Job animi obdurati et superbi. Illum imitantur mali et hæretici adversus bonos et catholicos.* — Firmari cor non hoc loco per virtutem dicitur, sed per insensibilitatem. Omnis namque animus qui distractionis intimæ considerationi se subicit, ex ejus protinus timore molescit; eumque sagitta divinæ formidinis penetrat, quia infirma viscera per humilitatem gestat. Quisquis autem pertinacia insensibilitatis obdurescit, quasi cor firmat, ne hoc jacula timoris superni confodiant. Unde quibusdam per prophetam Dominus misericorditer dicit: *Tollam vobis cor lapideum, et dabo vobis cor carneum (Ezech.*

^d Editi, *prosperæ*. Emendantur ex Mss. Corb. Germ., Reg., Colb.

^e Ita Corb. Germ., Vindoc., Bellov., Norm., a quibus recedentes Coc. et recentiores Ed. legerunt *itinere pergant*. Vindoc. habent *peragant*, cum plurib. vetust.

^f Editi, *tollam a vobis*.

xxxvi, 26). Cor quippe lapideum tollit cum a nobis superbiam duritiam subtrahit, et cor carneum tribuit cum eadem protinus nostram duritiam ad sensibilitatem vertit. Per manus vero, ut jam crebro docuimus, opera designantur. Cum culpa igitur manus ad Deum expandere est contra largitoris gratiam de virtute operum superbire. Qui enim in conspectu æterne judicis loquens sibi bona quæ facit tribuit, ad Deum manus superbiens tendit. Sic profecto contra electos reprobi, sic contra catholicos hæretici semper effrenantur, ut cum objurgare facta nequeunt, bonos reprehendere de factorum elatione moliantur, quatenus eos quos redarguere ex infirmitate actionis non valent, ex crimine tumoris accusent. Unde et ea bona quæ exterius fiunt, nequaquam bona esse jam censent, quæ quasi per studium ^a turgidæ cogitationis exhibentur. Qui ^b sæpe humiliat mentes increpant, et quod dictis suis semetipsos feriunt ignorant. **351** Sed quia justum virum Sophar hactenus reprehendendo corripuit, nunc velut docendo subjungit :

CAPUT XV [Vet. XVI, Rec. XI].

VRS. 14, 15. — *Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris faciem tuam absque macula, et eris stabilis, et non timebis.*

26. *Ut mens sit munda, prius operis, tum cordis iniquitas resecanda.* — Omne peccatum aut sola cogitatione committitur, aut cogitatione simul et opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu est culpa in opere, injustitia vero in tabernaculo iniquitas in mente. Mens quippe nostra tabernaculum non incongrue vocatur, in qua apud nosmetipsos abscondimur, cum foris in opere non videmur. Sophar itaque, quia justus viri amicus est, novit quod dicat ; sed quia justum increpat, hæreticorum tenens speciem, proferre recte etiam quæ novit ignorat. Sed nos calcantes hoc, quod ab eo tumide dicitur, pensemus ejus verba quam vera sint, si recte dicerentur. Prius enim a manu iniquitatem subtrahi, et post a tabernaculo admonet injustitiam abscidi, quia quisquis jam prava a se opera exterius resecat, necesse profecto est ut, ad semetipsum rediens, solerter sese in mentis intentione discernat ; ne culpa, quam jam in actione non habet, adhuc in cogitatione perduret. Unde bene etiam per Salomonem dicitur : *Præpara foris opus tuum, et diligenter exerce agrum tuum, ut postea ædifices domum tuam* (Prov. xxiv, 27). Quid namque est præparato opere agrum diligenter exterius exercere, nisi evulsis iniquitatis ^c sentibus, actionem nostram ad frugem retributionis excolere ? Et quid est post agri exercitium ad ædificium domus redire, nisi quod plerumque ex bonis operibus discimus quantam vitæ munditiam in cogitatione construamus ? Pene

^a Gemet. et Bellov., pro *turgidæ*, habent *turbidæ*.

^b Hic mirum est Editorum ac manu exaratorum dissidium. Cod. Corb. Germ. habet : *qui sæpe* (a secunda manu de) *humilitate mentem*. Reg., *qui sæpe humiliata mente*, altero consentiente, nisi quod habet *humiliatam*. Antiq. Ed., *qui sæpe humiliatum mente*. Recent., *qui semper de humilitate tumentes*. Sincerior

A cuncta namque bona opera excogitatione prodeunt, sed sunt nonnulla cogitationis ^d acumina, quæ ex operatione nascuntur ; nam sicut ab animo opus sumitur, ita rursus ab opere animus eruditur. Mens quippe divini amoris exordia capiens imperat bona quæ fiant ; sed postquam fieri imperata cœperint, ipsis suis exercitata actionibus discit, cum imperare bona inchoaverat, quantum minus videbat. Foris ergo ager excolitur, ut domus postmodum construat, quia plerumque ab exteriori opere ^e sumimus, quantam subtilitatem rectitudinis in corde teneamus. Quem bene Sophar servare ordinem studuit, cum prius auferri iniquitatem a manibus, et post a tabernaculo injustitiam dixit, quia nequaquam plene animus in cogitatione erigitur, quando adhuc ab eo B extrinsecus in opere erratur.

[Vet. XVII]. 27. *Hæc munditia fiduciam præstat*

in oratione; secus, si desit. — Quæ si perfecte duo hæc tergimus, ad Deum statim sine macula faciem levamus. Interna quippe facies hominis mens est, in qua nimirum recognoscimur, ut ab auctore nostro diligamur. Quam scilicet faciem levare est in Deo animum per studia orationis attollere. Sed elevatam faciem macula inquinat, si intendentem mentem reatus sui conscientia accusat, quia a se ipsa fiducia protinus frangitur, si intenta precibus necdum devictæ culpæ memoria mordetur. Diffidit namque accipere se posse quod appetit, quæ profecto reminiscitur nolle se adhuc facere quod divinitus audivit. **352** Hinc per Joannem dicitur : *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum, et quidquid petierimus ab eo accipiemus* (I Joan. iii, 21). Hinc Salomon ait : *Qui avertit aurem suam, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xxviii, 9). Cor quippe nos in petitione reprehendit cum resistere se præceptis ejus quem postulat meminit, et oratio fit execrabilis cum a censura avertitur legis, quia dignum profecto est ut ab ejus beneficiis sit quisque extraneus cujus nimirum jussionibus non vult esse subjectus.

28. *Cum non adest, quid agendum.* — Qua in re hoc est salubre remedium, ut cum se mens ex memoria culpæ reprehendit, hoc prius in oratione defleat, quod erravit ; quatenus erroris macula cum fletibus tergitur, in petitione sua cordis facies ab auctore munda videatur. Sed curandum nimis est ne ad hoc rursus proruat quod se mundasse fletibus exultat, ne dum deplorata iterum culpa committitur, in conspectu justijudicis ipsa etiam lamenta levigentur. Solerter quippe debemus meminisse quod dicitur. *Ne iteres verbum in oratione tua* (Eccli. vii, 15). Quo videlicet dicto vir sapiens nequaquam nos prohibet sæpe veniam petere, sed culpas iterare. Ac si aperte videtur quam suppeditarunt nobis Colb., Germ., Ebroic. et al. Norm.

^c Gemet., *sensibus*.

^d Gemet., *argumina*.

^e Sic Vindoc., Corb. Germ., Longip., Norman., German. In Editis, *videmus*.

dicat : Cum male gesta defleaveris, nequaquam rursus facias, quod in precibus interim plangas.

29. *Ante orationem immundæ ac terrenæ cogitationes ablegandæ.* — Utergo ad precem facies sine macula levetur, ante orationis semper tempora debet sollicite conspici quidquid potest in oratione reprobari; talemque se mens et cum ab oratione cessat exhibere festinet, qualis apparere iudici in ipso orationis tempore exoptat. Sæpe namque immunda quædam vel illicita in animo ^a versamus, quoties a precibus vacamus. Sed cum se mens ad studia orationis erexerit, earum rerum imagines reverberata patitur, quibus libenter prius otiosa premebatur; et quasi jam faciem anima ad Deum levare non sufficit, quia in se nimirum inquinata mente maculas pollutæ cogitationis erubescit, Sæpe curis mundi libenter occupamur. Cumque post hæc studio orationis intendimus, nequaquam se mens ad cœlestia erigit, quia pondus hanc terrenæ sollicitudinis in profundum merisit; et in prece facies munda non ostenditur, quia cogitationis infimæ luto maculatur.

[Vet. XVIII.] 30. *Aliena in nos delicta relaxanda. Quis a timore liber.* — Nonnunquam vero cor a cunctis ^b excutimus, et illicitis motibus, etiam cum a prece vacat, obviamus; sed tamen quia nos culpas rarius committimus, aliena pigrius delicta relaxamus; et quo peccare noster animus sollicitius metuit, eo districtius hoc quod in se ab alio delinquitur abhorrescit. Unde fit ut eo inveniatur quisque tardus ad veniam, quo proficiendo factus est cautus ad culpam; et quo ipse excedere in alterum metuit, hoc quod in se exceditur punire durius exquirat. Sed quid hac doloris macula reperiri deterius potest, quæ in conspectu iudicis charitatem non inquinat, sed necat? Vitam quippe animæ quælibet culpa polluit, servatus vero contra proximum dolor occidit. Menti namque ut gladius figitur, et mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur. Qui scilicet a transfixo corde, si prius non educitur, nihil in precibus divinæ opis obtinetur, quia et vulneratis membris imponi salutis medicamina **353** nequeunt, nisi ferrum a vulnere ante subtrahatur. Hinc est enim quod per semetipsam Veritas dicit : *Nisi remiseritis hominibus ^c peccata eorum, nec Pater vester qui in cœlis est remittet vobis peccata vestra* (Matth. vi, 15). Hinc admonet, dicens : *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus alterum* (Marc. xi, 25). Hinc rursum ait : *Date, et dabitur vobis; dimittite, et dimittetur vobis* (Luc. vi, 38). ^d Hinc constitutioni postulationis conditionem posuit pietatis, dicens : *Dimittenobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*

^a Gemet., Bellov. et Corb. Germ., ante correctionem, vertimus.

^b Longip., nonnunquam vero cor a cunctis curis excutimus, et illicitis motibus..... obviamus. Cæteri Mss. nostri habent etiam, *illicitis motibus.... obviamus*; quam lectionem prætulimus aliis librorum editorum. In veter. Paris, et Basil. legitur ut in Mss. Corb. Germ., *nonnunquam vero cor a cunctis excuti et illicitis motibus, etiam cum a prece vacat, optamus. In*

A (Matth. vi, 12); ut profecto bonum quod a Deo compuncti petimus, hoc primum cum proximo conversi faciamus. Tunc igitur vere sine macula faciem levamus, cum nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Gravi namque mens nostra orationis suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ servatus dolor accusat. Quæ duo quisque dum terserit, ad ea quæ subnexa sunt protinus liber exsurgit. *Et eris stabilis, et non timebis*; quia nimirum tanto minus iudicem trepidat, quanto in bonis actibus solidius stat. Timorem quippe supera, qui stabilitatem servat, quia dum sollicitus studet peragere quod mansuete conditor imperat, securus etiam cogitat quod terribiliter intentat.

B 31. *In activa vita facilius perseveratur quam in contemplativa. Quis in contemplatione persistere censeatur.* — Sciendum præterea est quod nonnulla bona sunt ad quæ indefessi persistimus, et rursum nonnulla sunt a quibus continue deficientes labimur, atque ad hæc magnis conatibus per intervalla temporum reformamur. [Vet. XIX.] In activa etenim vita sine defectu mens figitur, a contemplativa autem infirmitatis suæ pondere victa lassatur. Illa quippe tanto firmitus durat, quanto ad vicina se erga utilitatem proximi dilatat; hæc tanto celerius labitur, quanto et carnis claustra transgrediens, super semetipsam ire conatur. Illa per plana se dirigit, et idcirco pedem operis robustius figit; hæc autem quo super se alta appetit, ad se citius fessa descendit. Quod bene ac breviter Ezechiel insinuat, cum eorum quæ viderat motus animalium narrat, dicens : *Non revertebantur cum incederent.* Et paulo post subjicit, adjungens : *Et animalia ibant, et revertebantur* (Ezech. i, 9, 14). Sancta quippe animalia aliquando vadunt, et minime redeunt; aliquando vadunt, et protinus revertuntur, quia electorum mentes cum per collatam sibi activæ vitæ gratiam erroris vias deserunt, redire ad mala mundi nesciunt quæ reliquerunt; cum vero per contemplationis aciem ab hac se eadem activa vita suspendunt, eunt et redeunt quia, per hoc quod diu persistere minime in contemplatione sufficiunt, sese iterum ad operationem fundunt; ut in his quæ sibi iuxta sunt se exercendo refoveant, et super se rursum surgere contemplando convalescant. Sed dum hæc eadem contemplatio more debito per temporum intervalla repetitur, indeficienter procul dubio et in ejus soliditate persistitur, quia etsi infirmitatis suæ ponderes superata mens deficit, hanc tamen iterum continuis conatibus reparata comprehendit. Nec stabilitatem suam in ea perdidisse dicenda est, a qua etsi

recentioribus, nonnunquam vero cora cunctis excutimus, et ab illicitis motibus, cum a prece vacat, prohibemus.

^c Non legitur *peccata eorum* in Gemet. et Germ.

^d Ita Mss. Anglic., Norm., Bellov. et Longip. Veteres Edit., *huic constitutioni postulationis*, etc. Recentiores, *hinc contra institutionem postulationis*, etc.

semper deficit, hanc et cum perdiderit semper inquirat. Sequitur :

CAPUT XVI [Rec. XII].

VERS. 16. — **354** *Miseriæ quoque oblivisceris, et quasi aquarum quæ præterierint, non recordaberis.*

32. *Mala vitæ hujus gravia non sunt æterna bona cogitanti.* — Mala vitæ præsentis tanto durius animus sentit, quanto pensare bonum quod sequitur, negligit; et quo non vult præmia considerare quæ restant, gravia æstimat esse quæ tolerat. Unde et contra flagelli ictum cogitatio cæca conqueritur, et quasi infinita calamitas creditur, quæ diebus cursu labentibus quotidie finitur. At si semel quisque ad æterna se erigat, atque in his quæ incommutabiliter permanent oculum cordis figat, prope nihil esse hic conspicit quidquid ad finem currit. Præsentis vitæ adversa tolerat, sed quasi nihil esse omne quod labitur pensat. Quo enim se internis gaudiis robustius inserit, eo minus exterius dolores sentit. Unde Sophar nequaquam veritus ausu temerario docere meliorem, exhortatur ad justitiam, et demonstrat quam nulla justis oculis videatur pœna. Ac si aperte dicat: Si degustas gaudium quod intus permanet, leve fit protinus omne quod foris dolet. Bene autem præsentis vitæ miseria aquis præteruntibus comparat, quia calamitas transiens, electi mentem nequaquam vi concussionis obruit, sed ^a tamen tactu mœroris infundit. Nam madet quidem per cruorem vulneris, etsi a suæ certitudine non frangitur salutis. [Vet. XX.] Sæpe autem non solum flagella atterunt, sed in unius cujusque justis animo malignorum quoque spirituum tentamenta grassantur, ut exterius ex percussione doleat, et intus aliquatenus ex tentatione frigescat. Sed nequaquam gratia deserit, quæ quo nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. Nam cum tenebescere per tentationem cœperit, sese iterum lux interna succendit. Unde et subditur:

CAPUT XVII.

VERS. 17. — *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperum.*

33. *Virtus renovatur in tentatione.* — Fulgor quippe meridianus in vespere est virtutis renovatio in tentatione, ut repentino charitatis fervore mens vigeat, quæ jamjamque lumen sibi gratiæ occubuisse formidabat. Quod adhuc Sophar subtilius aperit; cum subjungit:

CAPUT XVIII.

IBID. — *Et cum te consumptum putaveris, orietur ut lucifer.*

34. *Tristitia ex tentatione, Dei misericordiam pro nobis exorat. Justus, lucifer.* — Sæpe namque tentamenta nos obsident, ut ipsa nos eorum numerositas pene ad lapsum desperationis inclinet. Unde plerumque cum mens in tedium vertitur, vix ipsa

^a Recent. Ed., *sed tantum tactum*; et mox, *sed a suæ*, reluctantibus aliis libris.

^b In Vulgatis *ad nisum* duobus verbis, sed mendose.

A virtutis suæ damna considerat; et tota dolens, sed quasi jam et a sensu doloris aliena, frangitur, et enumerare non valet quanto cogitationum tumultu vastatur. Ruituram se per momenta conspicit, ei quæ arma repugnationis arripiat gravius mœror ipse contradicit. Circumductos quolibet oculos obscuritas obsidet, et cum visum tenebræ semper impediunt, mœsta mens nihil aliud quam tenebras videt. Sed apud misericordem judicem sæpe hæc ipsa, quæ ^b ad nisum quoque orationis aggravat, pro nobis subtilius tristitia exorat. Nam tunc mœroris nostri caliginem conditor conspicit, et subtracti luminis radios refundit, ita ut erecta protinus per dona mens vigeat, quam paulo ante decertantia vitia superbiæ calce deprimebant. Mox torporis pondus discutit, atque ^B ad ^c contemplationis lumen post lurbationis suæ tenebras erumpit. Mox in gaudium profectus **355** attollitur, quæ inter tentamenta pejus cadere ex desperatione cogeatur. Sine cogitationis certamine præsentia despicit, sine dubitationis obstaculo de ventura retributione confidit. Justus ergo cum se consumptum putaverit, ut lucifer oritur, quia mox ut tenebescere tentationum caligine cœperit, ad lucem gratiæ reformatur, et in se ipso monstrat diem justitiæ, qui casurus paulo ante ^d timuit noctem culpæ. Recte autem lucifero justis vita comparatur.

[Vet. XXI.] Solem quippe præcurrens lucifer, diem nuntiat. Et quid nobis sanctorum innocentia nisi sequentis judicis claritatem clamat? In eorum namque admiratione conspicimus quid de majestate veri luminis æstimemus. Necdum Redemptoris nostri potentiam videmus, sed tamen virtutem illius in electorum suorum moribus admiramur. Quia igitur bonorum vita in consideratione sua oculis nostris vim veritatis objicit, clarus ad nos lucifer ante solem venit.

35. *Justus dura hic patitur, sed bene ei erit in extremis. Jam ab hinc foris cadens, intus innovatur.* — Sciendum vero est quod hæc quæ ex tentationum spiritualium adversitate discussimus, juxta exteriora quoque mala nil obstat intelligi. Sancti etenim viri quia summa medullitus diligunt, in infirmis dura patiuntur; sed in fine gaudii lumen inveniunt, quod habere in hoc spatio percurrentis vitæ contemnunt. Unde nunc per Sophar dicitur: *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperum.* Peccatoris enim ^D lumen in die est obscuritas in vespere, quia ^e in præsentis vita felicitate attollitur, sed adversitatis tenebris in fine devoratur. Justo autem meridianus fulgor ad vesperum surgit, quia quanta sibi claritas maneat cum jam occumbere cœperit agnoscit. Hinc namque scriptum est: *Timenti Deum bene erit in extremis* (Eccli. 1, 13). Hinc per Psalmistam dicitur: *Cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hæreditas Domini* (Psal. cxxvi, 2). Qui in hujus quoque vitæ adhuc certamine positus, cum se consumptum putaverit,

^c Bigot., *contemplationis culmen*.

^d Lyr., Utic., Big., *tenuit noctem culpæ*.

^e Ita Gemet. ac alii Norm. In Editis, *quis in præsentis vitæ felicitate attollitur*.

ut lucifer oritur, quia foris cadens, intus innovatur; et quo magis exterius adversa tolerat, eo uberius virtutum lumine interius coruscat, Paulo attestante, qui ait: *Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis* (II Cor. iv, 16). Et notandum quod nequaquam cum consumptus fueris, sed cum te consumptum putaveris dicit, quia et quod videmus in dubietate est, et quod speramus in certitudine. Unde et isdem Paulus non se consumptum noverat, sed putabat, qui et in adversa tribulationum corruens ut lucifer resplendebat, dicens: *Quasi morientes, et ecce vivimus; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egeni, multos autem locupletantes* (II Cor. vi, 9). [Vet. XXII.] Sciendum quoque est quod bonorum mens quo duriora pro veritate tolerat, eo æternitatis præmia certius sperat. Unde et apte subditur:

CAPUT XIX.

VERS. 18. — *Et habebis fiduciam, proposita tibi spe.*

36. *Eo certius in Deum sperat, quo duriora pro illo patitur.* — Tanto namque spes in Deum solidior surgit, quanto pro illo quisque graviora pertulerit, quia nequaquam retributionis gaudium de æternitate colligitur, quod non hic prius pia tribulatione seminatur. **356** Hinc enim per Psalmistam dicitur: *Euntes, ibant et flebant, mittentes semina sua; venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos* (Psal. cxxv, 6). Hinc Paulus ait: *Si commorimur, et convivemus; si sustinemus, et conregnabimus* (II Tim. ii, 11). Hinc discipulos admonet, dicens: *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act. xiv, 21). Hinc sanctorum gloriam Joanni angelus indicans, ait: *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni* (Apoc. vii, 14). Quia igitur nunc per tribulationem seritur, ut post gaudii fructus metatur, tanto major fiducia mentem roborat, quanto hanc fortior pro veritate afflictio ^b angustat. Unde apte protinus adjungitur:

CAPUT XX.

IBID. — *Et defossus securus dormies.*

37. *Malis præsens securitas laborem, bonis præsens labor securitatem parit.* — Sicut enim malis præsens securitas ^c laborem, ita bonis præsens labor perpetuam securitatem parit. Unde et defossus se securum dormire jam noverat, qui dicebat: *Ego enim jam delabor, et tempus meæ resolutionis instat; bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de reliquo reposita mihi est corona justitiæ, quam reddet*

^a Ita Corb. Germ., Gemet. et cæteri Norm., alique Mss. At Editi, *dealbaverunt eas*.

^b Unus Vindoc., *tentat*.

^c Vulgati, *labor est*. Melius Gemet., Utic., alique Norman. et pler. Mss., *laborem*, scil. *parit*.

^d Ita Turon., Vind., Norm., Anglic., cum vet. Ed. In Gilot. 1571, *cogitationis aper*. In Gussanv., præ-

mihi Dominus in die illa justus iudex (II Tim. iv, 6). Quia enim contra mala transeuntias sine defectu certaverat, de mansuris nimirum gaudiis sine dubietate præsumebat.

38. *A terrenis curis liberi quies et opus.* — Quamvis defossus intelligi et aliter potest. Sæpe namque, rebus transitoriis occupati, pensare negligimus per quanta peccamus; sed si, reducto considerationis oculo, a sinu cordis terrenæ cogitationis ^d agger excutitur, quidquid in mente latebat invenitur. Unde sancti viri animorum latebras perscrutari non desinunt, sese subtiliter indagantes, terrenarum rerum curas ^e abjiciunt, et, effossis plene cogitationibus, cum nullo se reatu criminis morderi deprehendunt, velut in strato cordis apud se securi requiescunt. Latere quoque ab hujus mundi actibus appetunt, semper sua considerant, et cum ^f loro regiminis minime constringuntur, judicare quæ aliena sunt recusant. Effossi ergo securi dormiunt, quia dum sua intima vigilanter penetrant, a laboriosis se hujus mundi oneribus sub quietis otio occultant. Unde et adhuc subditur:

CAPUT XXI.

VERS. 19. — *Requiesces, et non erit qui te exterreat.*

39. *Æternis inhians nihil timet a mundo.* — Quisquis præsentem gloriam quærit, profecto despectum metuit. Qui semper ad lucra inhiat, semper videlicet damna formidat. Cujus enim perceptione reficitur, ejus rei procul dubio et amissione sauciatur; et quo obligatus mutabilibus ac perituris inhæret, eo longe in infimis ab arce securitatis jacet. At contra quisquis in solo æternitatis desiderio figitur, nec prosperitate attollitur, nec adversitate quassatur; dum nil habet in mundo quod appetat, nihil est quod de mundo pertimescat. Hinc etenim Salomon ait: *non contristabit justum quidquid ei acciderit* (Prov. xii, 21). Hinc iterum dicit: *Justus quasi leo confidens absque terrore erit* (Prov. xxviii, 1). Bene itaque nunc dicitur: *Requiesces, et non erit qui te exterreat* (Job. xi, 19), quia tanto quisque a se plenius pavorem qui ex mundo est abjicit, quanto in semelipso verius mundi concupiscentiam vincit. An non **357** absque terrore ^g Paulus in corde requieverat, qui dicebat: *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* (Rom. viii, 38)? Cujus videlicet fortitudo charitatis, vera sanctæ Ecclesiæ voce laudatur, cum ^h per canticorum Canticum dicitur (Cant. viii, 6): *Valida est ut mors dilectio* (De pæniti., dist. 2, cap. 4). Virtuti etenim mortis dilectio

eunte Ms. Germ., *cog. ager*.

^e Corb. Germ., *subjiciunt*.

^f Turon., Longip., Norm., duo Reg., Colb., Corb. Germ., Germ., *loco regiminis*.

^g Deest qui in mundo est, in Corb. Germ., Utic. et Norm.

^h Editi, *Cantica cant.*, secus Mss.

comparatur, quia nimirum mentem, quam semel ceperit, a ^a delectatione mundi funditus occidit; et tanto hanc valentius in auctoritatem erigit, quanto et insensibilem contra terrores reddit. [Vet. XXIII.] Sed inter hæc sciendum est quod pravi cum recta prædicant, valde difficile est ut ad hoc quod taciti ambiunt non erumpant. Unde et Sophar protinus adjungit :

CAPUT XXII.

IBID. — *Et deprecabuntur faciem tuam plurimi.*

40. *Recti non ambiunt intercessores pro aliis videri.*

— Neque enim justī viri idcirco se per innocentie itinera arcta custodiunt, ut ab aliis exorentur. Sed sive hæretici, seu perversi quilibet, per hoc quod inter homines quasi innocenter vivunt, videri intercessores pro hominibus volunt; et cum sancta loquentes insinuant, quod ipsi appetunt, hoc aliis pro magno pollicentur; dumque cœlestia prædicant, in suis repente sponsionibus ostendunt quod amant. Sed ne diu terrena pollicendo patescant quod sunt, ad verba rectitudinis citius recurrunt. Unde mox subditur :

CAPUT XXIII [Rec. XIII].

VERS. 20. — *Oculi autem impiorum deficient, et effugium peribit ab eis.*

41. *Impiis a miseria hic aliquod effugium; post mortem nullum.* — Quod oculorum nomine ^b vis intentionis exprimitur, per Evangelium Veritas attestatur, dicens: Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit (Matth. vi, 22); quia videlicet si operationem nostram intentio munda prævenierit, quamlibet aliter hominibus videatur, interni tamen judicis oculis mundum subsequentis actionis corpus ostenditur. Oculi ergo impiorum sunt intentiones in eis carnalium desideriorum. Qui idcirco deficient, quia æterna negligunt, et sola semper transitoria præstolantur. Adipisci quippe terrenam gloriam cogitant, multiplicari rebus temporalibus exoptant, ad mortem quotidie cursu rerum labentium tendunt; sed cogitare mortalia mortaliter nesciunt. Carnis vita per momenta deficit, et tamen carnale desiderium crescit. Res habita instanti fine ^c corripitur, et habendi anxietas non finitur. Sed cum mors impios subtrahit, eorum profecto desideria cum vita terminantur. Quorum scilicet oculi tunc superna ultione deficient, quia suo hic judicio a terrena deficere delectatione noluerunt. Hos illorum oculos a ^d jucunditate pristina claudi Psalmista conspexerat, cum dicebat: In illa die peribunt omnes cogitationes eorum (Psal. cxlv, 4); quia et æterna mala nunquam cogitata reperiunt, et subito amittunt bona temporalia quæ diu ^e tractata tenuerunt. A quibus et omne effugium perit, quia eorum malitia ab animadversione districti judicis quo se valeat occultare non invenit. Nam nunc iniqui cum tristitia aliqua, vel adversa patiuntur,

A effugii latebras inveniunt, quia ad voluptatem protinus desideriorum carnalium recurrunt. Ne enim **358** paupertas cruciet, divitiis animum demulcent. Ne despectus proximorum deprimat, sese dignitatibus exaltant. Si fastidio corpus atteritur, antepositis epularum diversitatibus nutritur. Si quo animus mœstitiæ impulsu dejicitur, mox per interposita jocorum blandimenta relevatur. Tot ergo hic habent effugia, quot sibi præparant delectamenta. Sed quandoque eis effugium perit, quia eorum mens, amissis omnibus, se solummodo et judicem conspicit. Tunc voluptas subtrahitur, sed voluptatis culpa servatur, et repente miseri pereundo discunt quia peritura tenuerunt. Qui tamen quousque corporaliter vivunt quærere nocitura non desinunt. Unde adhuc subditur :

CAPUT XXIV.

IBID. — *Et spes illorum abominatio animæ.*

42. *Quod iniquo voluptas, hoc pœna est justo. Unde reficitur caro, inde deficit spiritus.* — Quid hic peccator totis cogitationibus sperat, nisi ut potestate cæteros transeat, cunctos rerum multiplicitate transcendat, adversantes dominando subjiciat, obsequentibus mirandus innotescat, iræ ad votum satisfaciatur, benignum se, cum laudatur, ostendat; quidquid gula appetit, offerat; ad hoc quod voluptas imperat, operis expletionem concurrat? Bene ergo spes illorum abominatio animæ dicitur, quia et ea quæ carnales ambiunt spiritales quique judicio rectitudinis aversantur. Nam quod peccatores voluptatem æstimant, hoc C justī procul dubio pœnam putant. [Vet. XXVI.] Abominatio igitur est animæ, spes pravorum, quia nimirum spiritus deficit, ubi caro requiescit. Ut enim caro mollibus, sic anima duris nutritur: illam blanda refovent, hanc aspera exercent; illa delectationibus pascitur, hæc amaritudinibus vegetatur. Et sicut carnem dura sauciant, sic spiritum mollia necant; ^f sicut illam laboriosa interimunt, ita hunc delectabilia extinguunt. Spes itaque carnalium, abominatio animæ dicitur, quia inde in perpetuum spiritus interit, unde ad tempus caro suaviter vivit.

43. *Recte dicta sæpe corrumpit loquentis indiscretio.* — Sed hæc Sophar recte diceret, nisi beatus Job cuncta largius etiam vivendo prædicasset. At postquam sanctiorem monere de vita nititur, doctioremque se erudire sapientiæ magisterio conatur, ipse dictorum suorum pondus levigat, qui, indiscretione interposita, omne quod loquitur destruit, quia liquorem scientiæ pleno vasculo superfundit. Sic namque ab indiscretis opes scientiæ, sicut a stultis sæpe opes corporalis substantiæ possidentur. Nonnulli enim, qui rerum terrenarum multiplicitate subnixi sunt, aliquando multa et habentibus tribuunt, ut ipsi hæc cunctis largius habere videantur. Ita perversi, cum vera sapiunt, recta quædam etiam rectioribus loquuntur; non ut alios audientes doceant, sed ut ipsi quanta

^a Longip. et Corb. Germ., a dilectione mundi.

^b Ita Vindoc., Longip., Norm., Anglic. et vet. Edit. Aliæ habent vera intentio exprimitur.

^c Utic., Lyr., Bigot., Longip., corrumpitur.

^d Gemet., a jucunditate pristina.

^e Ita Norm. et plerique, prius legebatur tractanda.

^f In Mss. Corb. Germ., Utic., Big., Lyr., omititur sicut cum seq. particula ita.

doctrina polleant, innotescant. Præire se quippe sapientia cunctos existimant, et idcirco nihil se cui libet dicere ultra mensuras suæ magnitudinis putant. Sic pravi quilibet, sic omnes hæretici superba voce meliores arbitrantur. [Vet. XXIV.] Sed sancta Ecclesia elatos quosque ab æstimationis suæ culmine revocat, et discretionis manu ad æqualitatis compagem reformat. Unde beatus Job, qui ejusdem sanctæ Ecclesiæ membrum est, videns quod amicorum mens per verba prolata eruditionis intumuit, illico respondit, dicens :

CAPUT XXV [Vet. XXV].

CAP. XII, VERS. 2. — **359** Ergo vos estis soli homines, et vobiscum ^a morietur sapientia.

44. *Superbesapientis fatuitas.* — Quisquis se præire omnes ratione existimat, quid iste aliud quam solum se esse hominem exsultat? Et sæpe contingit ut cum per tumorem mens in altum ducitur, in despectum omnium et sui admirationem sublevetur. In cogitatione etenim proprii favores oriuntur, sibi que de singularitatesapientiæ ^b blanditur ipsa fatuitas. Pensat ea quæ audierit, ac verba quæ profert; et miratur sua, ridet aliena. Qui ergo solum se sapere æstimat, quid aliud quam hanc eandem secum ^c mori sapientiam putat? ^d Nam quam adesse aliis abnuvit, soli sibi hanc tribuens, profecto intra tempora suæ brevitatis claudit. Pensandum vero est vir sanctus quanta discretionem utitur, ut amicorum superbientium arrogantia comprimatur, cum protinus adjungit :

CAPUT XXVI.

VERS. 3. — Et mihi est cor, sicut et vobis, nec inferior vestri sum.

45. *Hujus arrogantiamodeste comprimenda.* — Quis etenim nesciat quantum beati Job vita atque scientia amicorum ejus scientiam excedat? Sed ut eorum superbiam corrigat, esse se inferiorem negat; et ne suæ humilitatis limitem transeat, esse se superiorem tacet : nec preferendo se, sed conferendo, indicat quod de se hi qui sibi longe sunt impares discant, ut dum sponte inflectitur sapientia quæ eminet, nequaquam se contra vires erigat scientia quæ jacet. Quos bene mox ad æqualitatis sensum revocat, quia timere valde quasi de singularitate magnitudinis pensat, cum subsequenter adjungit :

CAPUT XXVII.

IBID. — Quis enim hæc quæ nostis ignorat?

46. *Ostendendo ea quæ scire se gloriatur, a nemine ignorari.* — Ac si aperte dicat : Cum cunctis sint

A nota quæ dicitis, de dictorum scientia singulariter cur tumetis? Quia igitur elationem arrogantium ad æqualitatis communionem revocans, perfecta correptione redarguit, ad doctrinæ nunc sententias erumpit, ut amicie ejus humiliati, prius discerent veritatis pondera, quam reverenter audirent. Sequitur :

CAPUT XXVIII [Vet. XXVI, Rec. XV].

VERS. 4. — Qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum, et exaudiet eum.

74. *Recte agentiquid noceat laus, quid prosit irrisio hominum. Irrisio prodest ubi non est culpæ meritum.* — Sæpe infirma mens, cum de bonis actibus aura humani favoris excipitur, ad gaudia exteriora derivatur, ut postponat quod intus appetit, et in hoc libenter resoluta jaceat, quod foris audit; ita ut beatam non tam fieri quam dici se gaudeat. Cumque laudis suæ vocibus inhiat, quod esse cæperat relinquit. Inde ergo a Deo disjungitur, unde in Deo laudanda videbatur. Nonnunquam vero recto operi animus constanter innititur, et tamen humanis irrisionibus urgetur : miranda agit, et opprobria recipit; et qui exire foras per laudes potuit, repulsus contumeliis, ad semetipsum redit; et eo se intus robustius in Deo solidat, quo foris non invenit ^e quo requiescat. Tota etenim spes in auctore figitur, et inter irrisionum convicia solus interior testis imploratur ; atque afflicti animus fit Deo tanto proximus, quanto **360** et a gratia humani favoris alienus: in precem protinus funditur, et pressus exterius, ad penetranda quæ intus sunt mundius liquatur. Bene itaque nunc dicitur: *Qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum, et exaudiet eum*, quia bonorum menti dum pravi exprobrant, ostendunt quem suorum actuum testem quærant. Quæ dum compuncta sese in precibus accingit, inde intra se supernæ exauditioni jungitur, unde extra se ab humana laude separatur. [Vet. XXVII.] Notandum vero quam provide interponitur *Sicut ego*, quia sunt nonnulli quos et humanæ irrisiones deprimunt, et tamen divinis auribus exaudibiles non sunt. Nam cum derisio contra culpam nascitur, profecto nullum virtutis meritum in derisione generatur. Baal etenim sacerdotes clamoris hunc vocibus implorantes, derisi ab Elia fuerant, cum dicebat : *Clamate voce majori, Deus enim ^f est, et forsitan loquitur, aut in diversorio est* (III Reg. xviii, 27). Sed hæc eis irrisio ad virtutis usum non fuit, quia per culpæ meritum venit. Provide ergo nunc dicitur: *Qui deridetur ab amico suo, sicut ego, invocabit Deum, et exaudiet eum*, quia illum facit humana derisio Deo proximum, quem ab humanis pravitatibus vitæ innocentia servat alienum. Sequitur :

^a Ita omnes Mss. Norm., Anglic. et plerique. In Colb., *moratur*. In Corb. Germ. ac vet. Edit., *orietur*. In cæteris *oritur*. Ex textu Hebr. et vulgata legendum *morietur*.

^b Editi ac plur. Mss., *blandiuntur*. *Ipsa fatuitas*. Emendantur subsidio Mss. Gemet., Germ., Colb. Aliunde vero quo sensu dici potest *favores sibi blandiri*? At recte opponitur sapientiæ fatuitas in lectione quam elegimus.

^c Sic legitur in Mss. Anglic. et in Norm. plerisque.

In Ebroic. tamen et Colb., a secunda manu habetur, *secum morari*. In Corb. Germ., *oriri*.

^d 1 Vindoc., *nunquam adesse aliis annuit*. Alter, *quam adesse alienis abnuvit*.

^e Particulam *in* a Coccio hic additam expunximus auctoritate Mss. Vind., Norm., etc., nec non vet. Edit.

^f Etiam hic Coc. addidit *vester*, reluctantibus Mss. et superioribus Edit. Mox cum cæteris Vulgatis, *hæc ejus irrisio*, pro *hæc eis irrisio*.

CAPUT XXIX [Rec. XVI].

IBID. — *Deridetur enim justi simplicitas.*

48. *Quid sapientia ejus mundi. Quid sapientia justorum. Cura mundo rideatur.* — Hujus mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt ^a fallacia demonstrare. Hæc nimirum ^b prudentia usu a juvenibus scitur, hæc a pueris pretio discitur, hanc qui sciunt cæteros despiciendo superbiunt; hanc qui nesciunt, subjecti et timidi in aliis mirantur, quia ab eis hæc eadem ^c duplicitas iniquitatis, nomine palliata, diligitur, dum mentis perversitas urbanitas vocatur. Hæc sibi obsequentibus præcipit honorum culmina quærere, adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere, irrogata ab aliis mala multiplicius reddere, cum vires suppetunt nullis resistentibus cedere, cum virtutis possibilitas deest, quidquid explere per malitiam non ^d valet, hoc in pacifica bonitate simulare. At contra sapientia justorum est nil per ostensionem fingere, sensum verbis aperire, vera ut sunt diligere, falsa devitare, bona gratis exhibere, mala libentius tolerare quam facere; nullam injuriæ ultionem quærere, pro veritate contumeliam ^e lucrum putare. Sed hæc justorum simplicitas deridetur, quia ab hujus mundi sapientibus puritatis virtus, fatuitas creditur. Omne enim quod innocenter agitur, ab eis procul dubio stultum putatur; et quidquid in opere veritas approbat, carnali sapientiæ fatuum sonat. Quid namque stultius videtur mundo quam mentem verbis ostendere, nil callida machinatione simulare, nullas injuriis contumelias reddere, pro maledicentibus orare, paupertatem quærere, possessa relinquere, rapienti non resistere, percutienti alteram maxillam præbere? Unde bene hujus mundi dilectoribus ille egregius Dei sapiens dicit: *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro* (Exod. viii, 26). **361** Oves quippe Ægyptii edere dedignantur; sed quod abominantur Ægyptii, hoc Israelitæ Deo offerunt, quia simplicitatem conscientie, quam injusti quique velut infimam abjectamque despiciunt, hanc justi in virtutis sacrificium vertunt; et excolentes recti puritatem ac mansuetudinem Deo immolant, quam abominantes reprobi fatuitatem putant. Quæ nimirum justi simplicitas breviter, sed sufficienter exprimitur, cum protinus subinfertur.

CAPUT XXX [Vet. XXVIII, Rec. XVII].

VERS. 5. — *Lampas contempta apud cogitationes divitum.*

49. *Divitiarum possessionem non esse in crimine, sed cupiditatem.* — Quid hoc loco signatur nomine divitum, nisi elatio superbiorum, qui venturi judicis respectum non habent, dum superbis apud se cogi-

A tationibus tument? Nam sunt nonnulli quos census per tumorem non elevat, sed ^f per misericordiæ opera exaltat. Et sunt nonnulli qui, dum se terrenis opibus abundare conspiciunt, veras Dei divitias non requirunt, atque æternam patriam non amant, quia hoc sibi sufficere, quod rebus temporalibus fulciuntur, putant. Non est ergo census in crimine, sed affectus. Cuncta enim quæ Deus condidit bona sunt; sed qui bonis male utitur profecto agit ut, quasi per edacitatis ingluviem, eo per quem vivere debuit pane moriatur. Pauper ad requiem Lazarus venerat, superbum vero divitem tormenta cruciabant (Luc. xvi, 26). Sed tamen dives Abraham fuerat, qui in sinu Lazarum tenebat; qui tamen auctori suo colloquens, dicit: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (Genes. xviii, 27). Quid itaque iste divitias suas æstimare noverat, qui semetipsum pulverem cineremque pensabat? Aut quando hunc res possesse extollerent, qui de se quoque, earum videlicet possessore, tam abjecta sentiret?

B 50. *Divites censi qui egent, et fastu tument. His despectui sunt mundi contemptores.* — Atque iterum sunt nonnulli quibus et res terrenæ non suppetunt, et tamen apud se per fastum tumoris eriguntur. Hos et census ad ostensionem potentie minime subvehit, et tamen morem protervia inter reprobos divites addicit. Quoscumque ergo sequentis vitæ amor non humiliat, hoc in loco sacer sermo divites appellat, quia ^g in judicii quoque ultione non discrepant utrum rebus an solis moribus intumescant. C Qui cum vitam simplicium in hoc mundo humilem abjectamque conspiciunt, elatis protinus despectibus irident. Nequaquam quippe eis hoc exterius adesse considerant, ad quod ipsi totis conatibus anhelant. Quasi stultos ergo despiciunt qui scilicet ea non habent quæ ipsi utique vel habendo, vel solummodo amando, ^h moriuntur; et quasi mortuos deputant, quos nequaquam secum vivere carnaliter pensant. Qui enim ab hujus mundi appetitu moritur, a terrenis mentibus profecto omni modo extinctus æstimatur. Quod bene nostri miraculum Redemptoris signat, cum ab immundo spiritu hominem liberat, de quo nimirum scriptum est: *Clamans, et multum discerpens eum, exiit ab eo; et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit* (Marc. ix, 25). Velut mortuus quippe ostenditur qui a maligni spiritus potestate liberatur, **362** quis quisque jam terrena desideria subijit, vitam in se carnalis conversationis exstinguit; et mundo mortuus apparet, quia possessore pravo, qui per immunda desideria se agitabat, caret. Quem multi mortuum dicunt, quia qui spiritaliter vivere nesciunt eum qui

^a Plurimi tum Mss., tum Excusi, falsa.

^b Lyr., Big., Utic., sapientia.

^c Gemet., Germ., Colb., duplicitatis iniquitas.

^d Coc. et poster. Edit., valet. In Mss. valet, quod refertur ad mundanam prudentiam.

^e In Utic., Lyr., Bigot., Vindoc., contumeliam pati.

^f Hæc desunt in Bellov. Exstant in Mss. Vindoc., Turon., Corb. Germ., Colb., Germ. et plerisque, ex

quibus emendavimus Coc. et poster. Edit., apud quos legitur *sed misericordiæ opern exaltant.*

^g Ebroic. et alii Norm., quia in judicii quique ultione. Ita etiam Vindoc., Germ. et Corb. Germ., antequam castigaretur.

^h Ita Turon., Vindoc., Longip., Corb., Norm., cum vetust. Editionibus. In posterioribus Edit. amando mirantur.

carnalia bona non sequitur extinctum funditus arbitrantur.

[Vet. XXIX.] 51. *Justi, carnalium oculis sine luce, coram Deo ardent et lucent.* — Sed quia ipsi quoque derisores simpliciorum Christianitatis nomine consentur, reverentia religionis pressi, exhibere malum publicæ irrisionis erubescunt. Unde fit ut apud se tumidi tacentesque derideant, quos abjectos valde atque infimos per simplicitatem putant. Bene ergo dicitur: *Lampas contempta apud cogitationes divitum* quia superbi quique, dum pensare bona sequentia, ut superius diximus, ^a nesciunt, pene nihil aestimant, quem non vident habere quod amant. Sæpenamque contingit ut electus quisque, qui ad æternam felicitatem ducitur, continua hic adversitate deprimatur, non hunc rerum abundantia fulciat, non dignitatum gloria honorabilem ostendat, nulla ei obsequentium frequentia suppetat, nulla hunc humanis oculis vestium pompa componat; a cunctis vero despicabilis cernitur, et hujus mundi ^b gratia indignus aestimatur. Sed tamen ante occulti iudicis oculos virtutibus emicat, vitæ meritis coruscat, honorari metuit, despici non refugit; corpus continentia afficit, sola in animo dilectione pinguescit, mentem semper ad patientiam præparat, et erectus pro justitia, de perceptis contumeliis exsultat, ^c afflictus ex corde compatitur, de bonorum prosperitatibus quasi de propriis lætatur. sacri verbi pabula in mente ^c sollicitus ruminat, et inquisitus quodlibet eloqui dupliciter ignorat. Bene itaque justi simplicitas et lampas esse dicitur, et contempta. Lampas, quia interius lucet; contempta, ^G quia exterius non lucet. Intus ardet flamma charitatis, foris nulla gloria resplendet decoris. Lucet ergo et despicitur ^d qui flagrans virtutibus abjectus aestimatur. Mentis quippe carnalium pensare bona non valent, nisi quæ carnaliter vident. Hinc est quod David sanctum pater ipse despexerat, quem propheta Samuelis oculis præsentare recusabat. Qui ad unctionis gratiam dum septem filios deduxisset, a propheta requisitus an numerum sobolis explesset, cum magna ^e desperatione respondit: *Est puer parvulus qui pascit oves* (I Reg. xvi, 10, 11). Quo deducto et electo, protinus audivit: *Homo videt in facie, Deus autem ^f perscrutatur cor* (Ibid., 7). Lampas ergo David per innocentiam fuerat; sed tamen valde contempta, quia exteriora cernentibus non lucebat. Sciendum vero est quod justus quisque aut temporalem gloriam non habet, aut hanc sub semetipso frangit, si habet, ut honori suo liber emineat, ne ei victus delectatione succumbat. Hinc enim est quod ille prædicator egregius ante humanos oculos apostolatus sui gloriam humiliaverat, qui dicebat: *Non usi sumus hac potestate, cum possimus oneri esse ut Christi apostoli, sed*

^a Vindoc., Norm. et plurimi, *nolunt*. In Utic. tamen olim legebatur *nesciunt*.

^b Ita Bellov., Vindoc., Gemet., etc., cum antiquioribus Edit. Posterioribus Editoribus magis placuit, *mundi gloria*.

^c Utic., Ebroic., Corb. et alii Norm., *sollicitus ruminat*.

^d Gemet., *qui fragrans virtutibus*.

^A *facti sumus parvuli in medio vestrum* (Thess. ii, 7). Ejus vero auditoribus nimirum tumor divitum adhuc in corde remanserat, cum dicebant: *Epistolæ graves sunt et fortes, 363 præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis* (II Cor. x, 10). Quem enim talia dicere posse cognoverant, secum communiter vivere non posse judicabant. Cumque eum et humilem vivendo cernerent, et altum sermone pensarent, sua eos elatio compulit ut quem per scripta timuerant per præsentiae verba despicerent. Quid igitur Paulus nisi contempta lampas apud cogitationes divitum fuit, qui unde magisterium humilitatis exhibuit, inde a rudibus discipulis superbiæ contumelias recepit? Horrendo etenim modo languor superbientium unde detumescere debuit excrevit, dum mens elata carnalium hoc quasi dedignabile repulit, quod magister imitabile ostendit. An contempta lampas non erat, qui, tot virtutibus emicans, tanta a persecutoribus adversa tolerabat (Ephes. vi, 20)? Legatione in catena fungitur, ejusque vincula in omni prætorio manifestantur, virgis cæditur, multisque ex genere, ex gentibus, periculis urgetur (Philipp. i, 13), lapidibus Lystri tunditur, pedibus extra urbem trahitur, quia extinctus aestimatur (II Cor. xi, 26). Sed usquequo lampas ista contemnitur? Usquequo despicabilis habetur? Nunquidnam fulgorem suum nullatenus exerit, et nunquam quanta claritate candeat ostendit? Ostendit plane. Nam cum lampas contempta apud cogitationes divitum diceretur, protinus additur:

CAPUT XXXI.

IBID. — *Parata ad tempus statutum.*

52. *Justi hic sprete fulgebunt in die judicii.* — Statutum quippe contemptæ lampadis tempus est extremi judicii prædestinatus dies, quo justus quisque, qui nunc despicitur, quanta potestate fulgeat demonstratur. [Vet. XXX.] Tunc enim cum Deo iudices veniunt, qui nunc pro Deo injuste judicantur. Tunc eorum lux tanto latius emicat, quanto eos nunc manus persequentium durius angustat. Tunc reproborum oculis patescet quod cœlesti potestate subnixi sunt qui terrena omnia sponte reliquerunt. Unde electis suis Veritas dicit: *Vos qui seculi estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Neque enim plus quam duodecim iudices illa interni consessus curia non habebit; sed nimirum duodenario numero quantitas universitatis exprimitur, quia quisquis, stimulo divini amoris excitatus, hic possessa reliquerit, illic procul dubio culmen judicariæ potestatis obtinebit, ut simul tunc iudex cum iudice veniat, qui nunc consideratione judicii sese spontanea pauper-

^e Sic Turon., Vindoc., Longip., Norm., Corb. Germ. Poster. Ed. habent *despectione*. Et mox est *ahuc puer*, addito, *adhuc*.

^f Sequimur Mss., relictis Editis, ubi legitur *intuetur*.

^g Prius legebatur: *nunquid non fulgorem suum nullatenus exerit*. Ubi duplex negatio non et nullatenus contrarium prorsus sensum reddebat.

tate castigat. Hinc est enim quod de sanctæ Ecclesiæ A sponso per Salomonem dicitur: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (Prov. xxxi, 23). Hinc Isaias ait: *Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui* (Isai. iii, 14). Hinc eosdem^a seniores Veritas non jam famulos, sed amicos denuntiat, dicens: *Non jam dicam vos servos, sed amicos meos* (Joan. xv, 15). Quos nimirum Psalmista intuens, ait: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus* (Psal. cxxxviii, 17). Quorum dum celsitudinem cordis aspiceret, mundi gloriam qua calce calcarent, protinus addidit: *Nimis confortatus est principatus eorum*. Ac ne paucos esse crederemus, quos proficere usque ad summam tantæ perfectionis agnoscimus, illico adjunxit: **364** *Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur*. Quot B itaque nunc pro amore veritatis sese libenter humiliant, tot tunc in judicio lampades coruscant. Dicatur igitur recte: *Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum*, quia uniuscujusque justus anima velut abjecta contemnitur cum degens inferius gloriam non habet, sed admirabilis cernitur dum desuper fulget.

53. *Christus lampas hic contempta*. — Libet inter hæc ad Redemptoris vias mentis oculos attollere, sensimque a membris ad caput venire. Ipse enim nobis lampas veraciter exstitit, qui, pro redemptione nostra in cruce moriens, tenebrosis nostris mentibus lucem per lignum fudit. Hac nos lampade Joannes illuminari conspexerat, cum dicebat: *Erat lux vera quæ illuminat omnem^b hominem venientem in hunc mundum* (Joan. i, 9). Quam tamen apud cogitationes divitum contemptam vidit, cum paulo post subdidit: *In propria venit et sui eum non receperunt* (Ibid., 11). Hujus lampadis flammam Herodes explorare voluit, cum ejus miracula videre concupivit, sicut scriptum est: *Erat enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo quod audisset multa de illo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri* (Luc. xxiii, 8). Sed lampas hæc ante ejus oculos nullo radio lucis emicuit, quia ei qui se non pie sed curiose quæsierat nil de se mirabile ostendit. Inquisitus quippe Redemptor tacuit, expectatus miracula exhibere contempsit, seseque apud se in occultis retinens, eos quos exteriora quærere comperit, ingratos foris reliquit: magis eligens aperte a superbientibus despici, quam a D

non credentibus vacua voce laudari. Unde et protinus lampas ista contempta est, sicut illic subditur: *Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illusit indutum veste alba* (Ibid. 11).

[Vet. XXXI.] 54. *In die novissimo coruscabit*. — Sed contempta lampas, quæ in terra irrisiones tolerat,^c de cælo judicium coruscat. Unde hic apte subjungitur: *Parata ad tempus statutum*. De quo videlicet tempore per Psalmistam dicit: *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo* (Psal. lxxiv, 3). Hinc in Evangelio per semetipsam Veritas denuntiat, dicens: *Tempus meum nondum advenit* (Joan. vii, 6). Hinc Petrus ait: *Quem oportet cælum suscipere, usque ad tempora restitutionis* (Act. iii, 21). Lampas ergo quæ nunc contemnitur ad statutum tempus ventura præparatur, quia ipse peccata in die ultimo judicat, qui nunc peccantium derisiones portat. Et tanto tunc durius distictionem exerit, quanto nunc vocandis peccatoribus suam lenius patientiam sternit. Qui enim diu convertendos exspectat, non conversos sine retractatione cruciat. Quod per prophetam scilicet breviter insinuat, dicens: *Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar* (Isai. xlii, 14). Ut enim jam prædiximus, parturiens cum dolore ejicit hoc quod in intimis tempore longo gestavit. Qui ergo semper siluit sicut parturiens loquitur, quia venturus judex, qui sine ultione diu facta hominum pertulit, quandoque cum fervore examinis, quasi cum dolore mentis, quantæ animadversionis sententiam intus servaverit ostendit. Nemo igitur hanc lampadem, cum latet, despiciat, ne contemptores suos, cum de C cælo fulserit, **365** exurat. Cui enim nunc non ardet ad veniam, tunc procul dubio ardebit ad pœnam. Quia ergo per supernam gratiam vocationis tempus accipimus, dum adhuc licentia superest, ejus iram, qui ubique est, mores in melius commutando, fugiamus. Solum quippe animadversio illa non invenit quem correctio abscondit.

55. Hæc nos, largiente Domino, in duobus jam • corporibus **366** transcurrisse sufficiat. Quia enim sacri libri sequentia mysteriorum virtutibus extensa complecti breviter exponendo non possumus, ea necesse est ut aliis voluminibus reservemus, quatenus lector tanto ferventior ad legendi studium redeat, quanto ex lectionis quoque^f inter- cisione respirat.

^a Gemet., hinc eosdem senatores.

^b Verba *venientem in hunc mundum* cum Mss. exprimus; horum loco in antiquioribus exstat nota etc. In recentioribus vero etiam hæc nota suppressa est.

^c Ita primus Vindoc., German., Corb. Omnes Norm. alter Vind., *de cælo per judicium corruscat*, quem secuti sunt Ed., addita voce *lucidius*. Hic verbum *corruscat* ursupatur active, quemadmodum apud purioris latinitatis scriptores dicitur *coruscare mucronem, telum*, etc., hoc est, *vibrare*, aut *crispere*.

^d Vindoc., cum Corb. Germ., *clarius*.

• Corpus hic et initio libri seq. Gregorio est Codex, plurium scilicet voluminum seu librorum in unum compactorum complexio. Supra vidimus, in epist. ad Leandrum, *opus hoc.... in sex Codicibus explevi*. Idem significat nomine *partis* in proœmio libri subsequentis: *causam reddidi cur tertiam hujus operis partem*, etc.

^f Corb. et Germ., *incisione*. Corb. Germ., *intercessione*, quod fortasse significat *cessionem*, *cessionem*.

Pars Tertia,

LIBRIS SEX CONSTANS.

LIBER UNDECIMUS.

In quo caput duodecesimum, a versu sexto, decimum tertium, et decimi quarti quatuor priores versus, mutato tantisper stylo, exponuntur.

CAPUT PRIMUM.

1. *Quæ sint tota hac tertia parte exponenda et quo stylo.*—Quamvis in prolixo opere esse culpabilis styli mutabilitas non debeat, ne quis tamen me ex locutionis meæ immutatione reprehendat, in epistola libris præmissa ^a causam reddidi cur tertiam hujus operis partem ad aliarum usque similitudinem minime emendando perduxi. Quibus scilicet exclusis, hoc quoque additur, quod ab eo versu, quo dicitur: *Abundant tabernacula prædonum*, ejusdem partis expositio incipit, et usque ad hoc, quod scriptum est: ^b *Dulcedo eorum vermis*; disserendo pertingit. Quæ nimirum tam multa sunt, ut in uno corpore comprehendendi non possent, nisi sub magna brevitate dicerentur. Qui ergo ab aliis actibus vacat, legat cætera multipliciter dicta. ^c Cui vero ad studiosè legendum non vacat, hujus partis ei brevitatis placeat, in qua non tam quæ sentimus dicimus quam ea quæ sunt dicenda signamus. Igitur quoniam in ea multa, sicut me loquente excepta sunt, ita dereliqui, immunationem styli lector meus æquanimiter accipe, quia et sæpe eosdem cibos edentibus, diversitas placet coctionis. Sed quoties partes singulas ad legendum sumis, reducere semper ad memoriam eam, ^d quam proposui causæ originem, stude, quia et per beatum Job, qui dolens dicitur, passiones Domini ejusque corporis id est Sanctæ Ecclesiæ designantur, et amici ejus hæreticorum tenent speciem, qui, ut sæpe jam diximus (*Maxime præfat., c. 6 n. 15*), Deum dum defendere nituntur, offendunt. Qui dum flete consulunt, sanctorum mentem fortiter affligunt; nec tamen per cuncta quæ loquuntur a veritatis cognitione desipiunt, sed plerumque ^e et stultis prudentia, et fictis vera permiscet, ut dum ex veritate aliquid prærogant, facile ad falsitatem trahant. Unde amici quoque beati Job modo despicabilia, modo autem mira sunt quæ loquuntur; quæ tamen sanctus vir aliquando reprobando convincit, aliquando vero approbando susci-

A pit, atque ad usum rectitudinis pertrahit etiam quæ ab eis recta, sed non recte proferuntur. Itaque inopiam suam despicientes despicit atque in sterquilinio corpore positus, in quanto virtutum culmine apud se sedeat ostendit, cum nil esse præsentis vitæ divitias memorat, quos abundare et reprobis narrat, dicens:

CAPUT II [*Vet. I, Rec. II*].

CAP. 12, VERS. 6. — *Abundant tabernacula prædonum, et audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia ^f in manibus eorum.*

2. *Quantus in Job divitiarum contemptus eluceat.*—Facile est hominem tunc divitias despiciere, cum habet; difficile vero est eas, cum non habet, viles æstimare. Unde patenter ostenditur quantus contemptus terrenarum rerum in beati Job cogitatione fuerit, qui tunc dicit nulla esse quæ abundant reprobis, **367** quando omnia amisit. Ait ergo: *Abundant tabernacula prædonum, et audacter provocant Deum*, quia plerumque mali eo magis contra Deum superbiunt, quod ab ejus largitate et contra meritum ditantur; et qui provocari bonis ad meliora debuerant, donis peiores fiunt.

3. *Quæ injuste faciunt mali, Deus fieri juste permittit.*—Sed intelligendum nobis et quomodo prædones appellentur, dum protinus additur: *Cum ipse dederit omnia in manibus eorum*. Si enim prædones sunt, violenter abstulerunt, et dubium non est quia violentorum non sit adjutor Deus. Quomodo igitur ipse dat quod hi qui prædones sunt nequiter tollunt? Sed sciendum est quia aliud est quod omnipotens Deus misericorditer tribuit, aliud quod iratus haberi sinit. Nam quod prædones perverse faciunt, hoc dispensator æquissimus fieri non nisi juste permittit; ut et is qui rapere sinitur cæcatus mente culpam augeat, et is qui rapinam patitur jam in ejusdem rapinæ damno pro alia quam ante perpetravit culpa feriat. Ecce enim quidam ^g in montis fauce constitutus insidiatur

^a Turon., Ebroic., Utic., etc., *causas reddidi*. Codex Sagiensis, *Epistola libris præmissa rationem reddidit*. In cæteris Norm. legitur: *in epistola libri quam præmissi causas reddidi*. Loquitur de sua ad Leandrum epist. Moralibus præmissa.

^b Bajoc., Ebroic., Lyr., Bigot., etc., *dulcedo illius vermis*.

^c Ita Anglic. Mss. et nostri, non, ut in Excusis, *qui... vocat*.

^d Plurimi, *quam præpositi*.

^e Sic restituimus ex Mss. nostris; prius legebatur, *et stultis prudentiam*.

^f Norm. et plerique, *omnia in manus eorum*.

^g Bajoc., Sag. et pene omnes Norm., *in montis vertice*. Utic. utramque lectionem repræsentat; montis autem vertex aliquando non significat apicem seu altiore partem montis; vide libri Num. caput xxi, vers. 20, ad quem locum consule interpretes.

itinerantibus; sed is qui iter agit iniqua fortasse quædam aliquando perpetravit, eique omnipotens Deus malum suum in præsentī vita retribuens, atque hunc insidiatoris manibus tradens, vel spoliari rebus, vel etiam interimi permittit. Quod ergo prædo injuste appetiit, hoc æquissimus iudex juste fieri permisit; ut et ille reciperet quod injuste fecerat, et iste gravius quandoque feriat, per cuius nequissimam voluntatem culpam omnipotens Deus in alterum juste vindicavit. Ille purgatur qui opprimitur; in isto reatus augetur, qui opprimit, ut vel de profundo nequitie quandoque ad pœnitentiam redeat, vel non revertens tanto gravius æterna damnatione feriat, quanto diu est in sua iniquitate toleratus. Cum illo ergo misericorditer agitur ut peccatum finiat, cum isto districte ut multiplicet, nisi ad pœnitentiam recurrat. In illo mala purgantur dum vim sustinet, in isto cumulantur dum facit. Omnipotens itaque Deus quod fieri prohibet justum est ut fieri sinat, ut unde nunc exspectat, et non conversos diu tolerat, quandoque inde plus feriat. Bene ergo dicitur: *Abundant tabernacula prædonum, et audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manibus eorum*, quia quod iniqui tollunt, eis hoc ipse dat, qui illis ad rapinam posset obsistere, si misereri voluisset.

[Vet. II.] 4. *Prædones sunt qui de donis a Deo sibi collatis superbiunt.* — Quod tamen intelligi de rebus quoque spiritalibus potest. Nam plerumque nonnulli doctrinæ dona percipiunt, sed ex eisdem donis intumescunt, et magni præ cæteris videri volunt. Atque omnipotentem Deum provocare est de ejus donis inter proximos superbire. Qui etiam prædones non immerito vocantur, quia dum loquuntur quæ non faciunt, in usum locutionis suæ verba justorum tollunt. Sed quia hæc ipsa verba superna eis gratia tribuit, quorum tamen vitam in pravis moribus relinquit, per semetipsos quidem prædones sunt, sed tamen bona quæ habent divinitus acceperunt. Sequitur:

VERS. 7 et 8. — *Nimirum interroga jumenta, et docebunt te; volatilia cæli, et indicabunt tibi. Loquere terræ, et respondebit tibi, et narrabunt pisces maris.*

CAPUT III.

368 5. *Quid per jumenta et cæli volatilia, quid per terram et pisces maris significetur.* — Quid per jumenta, nisi sensu pigriores, quid per cæli volatilia nisi summa atque sublimia sapientes intelligere debemus? De jumentis quippe, id est sensu pigrioribus, scriptum est: *Animalia tua habitabunt in ea* (Psal. LXVII, 11). Et quia sublimia sapientes, in verbis nostri Redemptoris evolvant, scriptum est: *Ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis ejus* (Matth. XIII, 32). Quid vero per terram, nisi terrena sapientes? Unde et primo homini cœlestia deserenti dictum est, *Terra es, et in terram ibis* (Genes. III, 19). Quid per pisces maris nisi curiosos hujus sæculi de-

* Pler. Norm., de quibus Psalmista ait: qui perambulant, etc. Deest pisces maris.

† Sagiensis, quamvis sub eo non concorditer, etc.

bemus accipere? * De quibus Psalmista ait: *Pisces maris, qui perambulant semitas maris* (Psal. VIII, 9). Qui in magnis rerum inquisitionibus quasi in abditis fluctibus latent. Quid autem cuncta hæc inquisita doceant, adjungit, dicens:

CAPUT IV.

VERS. 9. — *Quis ignorat quod monia hæc manus Domini fecerit?*

6. *Deum omnium creatorem cuncta prædicant.* — Ac si aperte dicat: Sive sensu tardiores, seu sublimia sapientes, sive terrenis actibus deditos, seu hujus mundi occupatos inquisitionibus requiras, cuncta hæc creatorem omnium Deum fatentur, et de potestate ejus concorditer sentiunt, † quamvis sub eam non concorditer vivant. Quod enim justus quisque etiam vivendo loquitur, hoc injustus plerumque de Deo vel sola voce compellitur fateri; fitque ut mali, auctori omnium, cui operibus resistunt, ‡ attestations famulentur, quia quem impugnare moribus ausi sunt, creatorem omnium negare non possunt. Quod tamen intelligi etiam juxta solam speciem litteræ utiliter potest, quia omnis respecta creatura quasi dat vocem attestations propriæ, ipsam quam habet speciem suam. Jumenta, vel volatilia, terram, vel pisces requirimus, dum consideramus quæ nobis concorditer respondent, quod cuncta Dominus fecerit; quia dum nostris oculis suas species ingerunt, se a semetipsis non esse testantur. § Eo ipso enim quod creata sunt, per ostensam speciem creatori suo quasi vocem confessionis reddunt, qui quia omnia condidit, qualiter etiam debeant administrari disposuit. Unde subditur:

CAPUT V [Vet. et Rec. III].

VERS. 10. — *In cujus manu anima omnis viventis, et spiritus universæ carnis hominis.*

7. *Qui præstitit esse quod non erat, providit qualiter sit quod jam existit. Spiritus hominis duobus modis intelligitur.* — Per manum quippe potestas exprimitur. Anima igitur omnis viventis, et spiritus universæ carnis hominis, in ejus potestate est a quo est; ut ipse provideat qualiter sit, qui præstitit esse quod non fuit. Potest vero per animam omnis viventis jumentorum vita signari. Omnipotens autem Deus jumentorum animam usque ad corporeos sensus vivificat, hominum vero spiritum usque ad spiritalem intellectum tendit. In ejus ergo manu est anima omnis viventis, et spiritus universæ carnis hominis, dum et in illo hoc præstat animæ ut vivificet carnem, et in isto ad hoc vivificat animam, ut ad intelligendam perveniat æternitatem. Sciendum vero est quia in sacro eloquio spiritus hominis duobus modis poni consuevit. Aliquando namque spiritus pro anima, aliquando pro effectu spiritali ponitur. Pro anima namque spiritus dicitur, sicut de nostro ipso capite scriptum est: *Inclinato capite, tradidit spiritum* (Joan. XIX, 30). Si enim aliud spiritum quam animam

* Idem Codex, ad testationem famulentur.

† Omnes Norm., eo enim ipso quo creatura sua.

evangelista diceret, exeunte utique spiritu, **369** anima remansisset. Pro effectu quoque spiritali spiritus dicitur, sicut scriptum est: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem* (Psal. ciii, 4). Angeli quippe, id est nuntii, in sacro eloquio nonnunquam prædicatores vocantur, sicut per prophetam dicitur: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam. et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (Mal. ii, 7). Omnipotens ergo Deus angelos suos spiritus facit, quia prædicatores suos spirituales efficit. Hoc autem loco si anima omnis viventis ipsa corporis vita signatur, spiritu universæ carnis hominis effectus intelligentiæ spiritalis exprimitur. Sequitur:

CAPUT VI [Rec. IV].

VERS. 11. — *Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentis saporem?*

8. *Unius ejusdemque sapientiæ quam diversa dona diversique inhabitationis modi.* — Pene nullum latet quod quinque sensus corporis nostri, videlicet visus, auditus, gustus, odoratus et tactus, in omne quod sentiunt atque discernunt, virtutem discretionis et sensus a cerebro trahunt. Et cum unus sit iudex sensus cerebri qui intrinsecus præsidet, per meatus tamen proprio sensus quinque discernit, Deo mira operante, ut neque oculus audiat, neque auris videat, neque os olfaciat, ^a neque nares gustent, neque manus odorentur. Et cum per unum sensum cerebri omnia disponantur, quilibet tamen horum sensus aliud facere non potest, præter id quod ex dispositione conditoris accepit. Ex istis ergo corporalibus et exterioribus, interiora et spiritalia colligenda sunt, ut per id quod in nobis publicum est transire debeamus ad secretum quod in nobis est et nosmetipsos latet. [Vet. IV.] Intuendum quippe est quia cum una sit sapientia, alium minus, alium magis inhabitat; alii hoc, alii illud præstat, et, quasi cerebri more, nobismetipsis velut quibusdam sensibus utitur, ut quamvis ipsa sibi met nunquam sit dissimilis, per nos tamen diversa et dissimilia semper operetur, quatenus iste sapientiæ, ille scientiæ donum percipiat; iste genera linguarum, ille gratiam curationum habeat.

9. *Verba sapientiæ reprobi solum audiunt, electi etiam gustant.* — Sed in his verbis beatus Job, quibus ait: *Auris verba dijudicat, et fauces comedentis, saporem*, etiam de electis ac reprobis aliquid videtur innuere, quia verba sapientiæ, quæ reprobi audiunt, electi non solum audiunt, sed etiam gustant, ut eis in corde sapiat quod reprobis non mentibus, sed solummodo auribus sonat. Aliud namque est nominatum cibum audire solummodo, aliud vero etiam gustare. Electi itaque cibum sapientiæ sic audiunt, ut degustent, quia hoc quod audiunt eis per amorem medullitus sapit. Reprobis vero scientia usque ad cognitionem sonitus tenditur, ut quidem virtutes au-

^a Ita Bellov., Norm. et vet. Edit. In Gussanv., neque naris operetur, neque manus gustet.

^b Idem, fauces intelligentiæ gustare.

diant, sed tamen corde frigido qualiter sapiant ignorent. Quibus videlicet verbis beatus Job amicorum suorum imperitiam, et eorum qui de doctrina sapientiæ inflantur arrogantiam reprobis, quia aliud est de Deo aliquid scire, aliud vero hoc quod cognoscitur ^b fauce intelligentiæ gustare. Recte ergo dicitur: *Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentis, saporem?* Ac si aperte arrogantibus diceretur: *Doctrinæ verba, quæ vobis usque ad aurem veniunt, mihi etiam per saporem intimum intelligentiæ fauces tangunt.* Quia vero infirma ætas, etiam cum recte sapit, ad prædicandum non debet incaute prosilire, recte subditur:

CAPUT VII.

VERS. 12. — **370** *In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia.*

10. *Sapientia per vivendi usum et experientiam confirmatur.* — Illa enim dicta in sapientiæ radice solidata sunt, quæ per vivendi usum etiam actuum experimento convalescunt. Sed quia multis et longior vita tribuitur, et sapientiæ gratia non confertur, recte adhuc in cuius iudicio ipsa dona pendeant demonstratur, dum subditur:

CAPUT VIII.

VERS. 13. — *Apud ipsum est sapientia et fortitudo; ipse habet consilium et intelligentiam.*

11. *Christus dei sapientia et fortitudo.* — Hæc non incongrue Unigenito summi Patris accipimus, ut ipsum esse Dei sapientiam et fortitudinem sentiamus. Nam Paulus quoque nostro intellectui attestatur, dicens: *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* (I Cor. i, 24); qui apud ipsum semper est, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1). Habet autem Deus consilium et intelligentiam: consilium videlicet, quia disponit sua; intelligentiam, quia cognoscit nostra. [Vet. V.] Potest quoque consilii nomine ^c ipsa occulti iudicii mora signari, ut quod aliquando tardius delinquentes percutit, non quia iniquorum culpa non conspicitur, sed ut damnationis eorum sententia, quæ pro agenda pœnitentia differtur, ^d quasi tarda ex consilio prodire videatur. Quod ergo foris quandoque aperta sententia indicat, hoc apud omnipotentem Dominum ante sæcula in consilio latebat. Sequitur:

CAPUT IX [Rec. V].

VERS 14. — *Si destruxerit, nemo est qui ædificet; si incluserit hominem, nullus est qui aperiat.*

12. *Deus humanam mentem destruit ab ea recedendo. Qui male agit conscientiam sibi carcerem facit.* — Omnipotens Deus humanum cor destruit cum relinquit, ædificat dum replet. Neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit sibi dimissa. Unde plerumque fit ut cum audientis cor exigentibus culpis omnipotentis Dei gratia non repletur, incassum exterius a prædi-

^c Turon., ipsa occulta iudicii mora signari.

^d Idem Codex, quasi tarde. Bellov. pro prodire, habet prodere.

catore moneatur, quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non clamat, qui aspirat verba quæ audiuntur. Hinc Propheta ait : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam* (Psal. cxxvi, 1). Hinc Salomon dicit : *Considera opera Dei quod nemo possit corrigere Quem ille despexerit* (Eccle. vii, 14). Nec mirum si a corde reprobo prædicator minime auditur, dum nonnunquam ipse quoque Dominus in his quæ loquitur resistentium moribus impugatur. Hinc etenim quod Cain et divina voce admoneri potuit, et mutari non potuit, quia exigente culpa malitiæ, jam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat. Bene autem subditur : *Si incluserit hominem, nullus est qui aperiat*. Quia omnis homo per id quod male agit, quid sibi aliud quam conscientie suæ carcerem facit, ut hunc animi reatus premat, etiamsi nemo exterius accuset ? Qui cum, judicante Deo, in malitiæ suæ cæcitate relinquitur, quasi intra semetipsum clauditur, ne evadendi locum inveniat, quem invenire minime meretur. Nam sæpe nonnulli a pravis actibus exire cupiunt; sed quia eorumdem actuum pondere premuntur, in malæ consuetudinis carcere inclusi, a semetipsis exire non possunt. Et quidam culpas proprias punire cupientes, hoc quod recte se agere æstimant,^a in graviores culpas vertunt; fitque modo miserabili ut quod exitum putant, hoc inclusionem inveniant. Sic videlicet reprobis Judas (Matth. xxvii, 5), cum mortem sibi contra peccatum intulit. **371** ad æternæ mortis supplicia pervenit, et pejus de peccato pœnituit quam peccavit.

13. *Vocanti Deo nemo resistit, relinquenti obviat nemo.* — Dicatur ergo : *Si incluserit hominem, nullus est qui aperiat*, quia sicut nemo obsistit largitati vocantis, ita nullus obviat justitiæ relinquentis. Includere itaque Dei est clausis non aperire. Unde et ad Moysen dicitur de Pharaone : *Ego obdurabo cor ejus* (Exod. iv, 21; vii, 3). Obdurare quippe per justitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. Recludit itaque hominem quem in suorum operum tenebris relinquit. [Vet. VI]^b Quasi enim aperire hanc inclusionem Isaac primogenito filio voluit, cum hunc fratri præponere benedicendo conatus est (Genes. xxviii, 5). Sed filium quem pater voluit Dominus reprobavit, et quem Dominus voluit pater etiam nolendo benedixit (*Ibid.*, xxv, 34), ut qui jam primogenita fratri pro esca vendiderat primogenitorum benedictionem non acciperet, quam ex cupidine gulæ reliquisset : qui terrena ambiens, fugitiva sequens, hæreditare cupiens benedictionem, reprobatus est. Non enim invenit^c pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam, quia videlicet fructum non habent lamenta, quæ student cum gemitu desiderare peritura. Aperire itaque Isaac nec filio potuit,

^a Vindoc., Norm. et plerique, in graviora peccata. Turon., in gravioribus peccatis vertunt.

^b Ita restituimus ex Mss. et vet. Edit. In posterioribus, quasi enim aperire hanc inclusionem cum Isaac primogenito filio voluit ; hic vitiose redundat cum.

^c Turon. patientiæ locum.

A quem Deus omnipotens justo judicio in suæ carcere malitiæ inclusit. Sequitur :

CAPUT X [Rec. VI].

VERS. 15. — *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur ; si emisit eas, subvertent terram.*

14. *Subtracta prædicatione aut gratia, cor arescit.* — ^d Si aqua scientia prædicationis accipitur, sicut scriptum est : *Aqua profunda, verba ex ore viri et torrens redundans fons sapientiæ* (Prov. xviii, 4), cum aqua continetur, cuncta siccantur ; quia si scientia prædicatorum subtrahitur, eorum qui viridescere in spe æterna poterant, corda protinus arefiunt ; ut in desperata siccitate remaneant, dum, fugitiva diligentes, nesciunt sperare mansura. Sin vero aquæ nomine sancti Spiritus gratia designatur, sicut Veritatis voce in Evangelio dicitur : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aqua vivæ* (Joan. vii, 38, 39) ; ubi statim evangelista subjungit : *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum* ; congruus in his sermonibus intellectus patet, quibus ait : *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur*, quia si sancti Spiritus gratia ab audientis mentes subtrahitur, arescit protinus intellectus, qui jam per spem^e viridescere in audiente videbatur. Quod autem non aquam, sed aquas memorat, pluralitatis appellatione, ad septiformem donorum spiritalium gratiam recurrit, quia quasi tot aquis unusquisque infunditur, quot donis repletur. De quibus apte subjungitur : *Si emisit eas, subvertent terram.*

15. *Afflante gratia, cor terrena sapiens subvertitur et mutatur.* — Quid enim terra, nisi peccator accipitur, cui per sententiam dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (Genes. iii, 19) ? Manet itaque terra immobilis, cum præceptis dominicis peccator obedire contemnit ; cum cervicem superbiæ erigit, atque a veritatis lumine oculos mentis claudit. Sed quia scriptum est : *Pedes ejus steterunt, et mota est terra* (Habac. iii, 6. sec. LXX), quia cum veritas in corde figitur, mentis immobilitas agitur, si sancti Spiritus gratia superno munere juxta vocem prædicantis infunditur, statim terra subvertitur, quia peccatricis mentis duritia ab immobilitatis suæ obstinatione **372** permutatur, ut tantum se postmodum præceptis dominicis flendo subjiciat, quantum superbiendo prius contra Dominum cervicem cordis erigebat. Videas namque quod terra cordis humani, aqua divini muneris infusa, post libenter injurias toleret, quas prius vehementer irrogabat ; post etiam sua tribuat, quæ prius aliena rapiebat ; post carnem abstinendo cruciet, quæ prius satietate carnis per mortifera turpitudinum oblectamenta defluebat ; post etiam persecutores diligit, quæ prius diligere etiam se amantes nolebat.

^d Turon., si aquas scientiam prædicationis accipimus. Sag. et plur. Norm., si aqua scientiam prædicationis accipimus.

^e Al., torrens inundans.

^f Vindoc., virescere.

^g Norman., dementer.

[*Vet. VII.*] Cum igitur mens humana, divino munere infusa, contra hoc quod consueverat agere cœperit, terra subversa est, quia deorsum missa est, quæ prius eminebat, et sursum elevata est facies, quæ prius in profunda premebatur.

16. *Quod in Paulo converso mire elucet.* — Libet in hujus rei exemplo unum e multis ad medium Paulum vocare; qui cum, acceptis contra Christum epistolis, Damas cum pergeret, sancti Spiritus gratia in itinere infusus, ab illa sua protinus crudelitate mutatus est; et postmodum plagas pro Christo accepit, quas veniebat inferre Christianis; et qui prius carnaliter vivens, in mortem conabatur sanctos Domini tradere, gaudet postmodum pro vita sanctorum^a suæ carnis sacrificium immolare (*I Tim.* 1, 13). Illæ crudelitatis ejus frigidae cogitationes versæ sunt in ardorem pietatis; et qui prius fuit blasphemus et persecutor, humilis post factus est piusque prædicator (*Act.* 19, 1). Qui lucrum maximum putavit, se in discipulis Christum occidere, jam vitam suam Christum æstimat, et mori lucrum (*Philip.* 1, 21). Emissa ergo aqua terra subversa est, quia Pauli mens, mox ut sancti Spiritus gratiam accepit, statum suæ immobilitatis atque crudelitatis immutavit. Quod contra per prophetam Dominus contra Ephraim queritur, dicens: *Ephraim factus est subcinericius panis, qui non reversatur* (*Osee* vii, 8). Panis namque subcinericius super se cinerem portans, partem mundiorem deorsum premit, partemque superiorem tanto sordidior habet, quanto in ea cinerem tolerat. Mens itaque quæ terrena cogitat quid super se aliud quam cineris molem portat? Sed si reversari voluerit, mundam faciem quam deorsum presserat superius reducit, cum cinerem quem portabat excusserit. Si igitur terrenarum cogitationum cinerem a mente excutimus, quasi panem subcinericium reversamus, ut illa nostra intentio jam postponi debeat, quam prius cogitationis infimæ cinis premebat; et munda facies ad superiora veniat, ut recta nostra intentio mole jam terreni desiderii non prematur. Quod nequaquam agere possumus, nisi sancti Spiritus gratia perfundamur, qui videlicet omnipotens Deus si aquas emisit, subvertent terram. Sequitur:

CAPUT XI [*Vet. VIII.*].

VERS. 16. — *Apud ipsum est fortitudo et sapientia.*

17. *In iudicio reprobi prius condemnabuntur, quam electi gloria donentur.* — Paulo superius dictum fuerat: *Apud ipsum est sapientia et fortitudo*; nunc autem dicitur: *Apud ipsum est fortitudo et sapientia*. Quia enim omnipotens Deus, cum pietatis suæ mysterio homo factus est, prius mansuetudinis doctrinam protulit, et postmodum in iudicio quantæ sit fortitudinis ostendit, recte superius sapientia ante fortitudinem memoratur cum de Patris Unigenito **373** dicitur: *Apud ipsum est sapientia et fortitudo*. Quia vero ad iudicandum veniens in terrore suæ virtutis apparebit, et repulsis reprobis, electis suis in regno perpetuo, qualiter sit sapientia Patris indicabit, recte in

^a lidem Cod. et Vindoc., *vitam suæ carnis immolare*.

A subsequenti sententia apud ipsum esse prius fortitudo, et post sapientia dicitur. In verbis itaque prioribus, quibus ait: *Apud ipsum est sapientia et fortitudo*, aperte indicat, quia hoc quod mansuetus edocuit qualiter credendum fuerit, in iudicii virtute terribilis ostendet. In verbis vero subsequentibus, quibus ait: *Apud ipsum est fortitudo et sapientia*, luce clarius demonstrat, quod prius in iudicio per virtutem reprobos destruit, et postmodum electorum mentibus æterni regni perfecto lumine infulget. Sed quia ante extremi diem iudicii iudicare quotidie occultis dispositionibus facta mortalium non desistit, ad hoc quod nunc agitur reditur, cum subditur:

CAPUT XII [*Rec. VII.*].

VERS. 16, 17. — *Ipse novit et decipientem, et eum qui decipitur. Adducit consiliarios in stultum finem et iudices in stuporem.*

18. *Deus iniquorum dolos et scit in examine, et nescit in amore.* — Cum omnis qui proximum suum decipere conatur iniquus sit, et iniquis Veritas dicat: *Non novi vos, discedite a me omnes qui operamini iniquitatem* (*Matth.* vii, 23), qualiter hoc in loco dicitur, quia Dominus decipientem novit? Sed quia scire Dei aliquando cognoscere dicitur, aliquando approbare, et scit iniquum, quia cognoscendo iudicat (neque enim iniquum quempiam iudicasset si nequaquam cognosceret), et tamen iniquum nescit, quia ejus facta non approbat. Et novit ergo quia deprehendit; et non novit, quia hunc in suæ sapientiæ specie non recognoscit: sicut de veraci quolibet viro dicitur quia falsitatem nesciat, non quia cum vel ab aliis falsum dicitur, hoc reprehendere ignorat, sed eandem ipsam fallaciam et scit in examine, et nescit in amore, ut videlicet ipse hanc non agat, quam actam ab aliis damnat. Et fit plerumque ut nonnulli insidiis vacantes alienæ vitæ perversitatis suæ laqueos tendant; et cum quis nesciens eisdem laqueis capi conspicitur utrum hæc divinitus videantur fortasse dubitatur, miranturque homines si hæc Deus videat, cur fieri permittat; sed *ipse novit decipientem et eum qui decipitur*. Novit enim decipientem, quia plerumque anteriora ejus conspiciit, et hunc justo iudicio cadere etiam in alia peccata permittit. Novit decipientem, quia in manu suorum operum dimissum hunc ut ad pejora proruat deserit, sicut scriptum est: *Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc* (*Apoc.* xii, 11). Novit quoque et eum qui decipitur, quia sæpe committunt homines mala quæ sciunt, et idcirco permittuntur decipi, ut cadant in mala etiam quæ nesciunt. Quod tamen deceptis aliquando ad purificationem, aliquando vero ad ultionis initium fieri solet.

19. *Stultus finis eorum qui bonum non bona intentione faciunt.* — *Adducit autem consiliarios in stultum finem*, cum etiam bonum quodlibet non bona intentione faciunt, sed ad temporalis muneris retributionem tendunt. Si enim ipse summi Patris Unigenitus, quia per hoc quod factus est homo æterna

nuntiavit, magni consilii angelus est vocatus, recte consiliarios prædicatores accipimus, qui suis auditoribus consilium vite præbent. Sed cum prædicator quisque ideo æterna prædicat, ut temporalia lucra consequatur, profecto in stultum finem **374** deducitur, quia illo per laborem tendit, unde per mentis rectitudinem fugere debuit.

[Vet. IX, rec. VIII.] 20. *Eorum qui aliis præsumunt nec invigilant, stupor.* — Bene autem subditur: *Et iudices in stuporem.* Omnes enim qui examinandis aliorum moribus præsumunt recte iudices vocantur. Sed cum is qui a præest, subjectorum vitam nequaquam sollicite discutit, nec quem qualiter corrigat agnoscit, in stuporem iudex deductus est, quia qui judicare male acta debuit, nequaquam ea quæ judicanda sunt deprehendit. Sequitur :

CAPUT XIII.

VERS. 18. — *Balteum regum dissolvit, et præcingit funes renes eorum.*

21. *Deus mentis elationem peccatis carnalibus punit.* — Qui membrorum suorum motus bene regere sciunt, non immerito reges vocantur. Sed cum de ipsa continentia elatione mens tangitur, plerumque omnipotens Deus ejus superbiam deserens, hanc in immunditiam operis cadere permittit. Regum itaque balteum dissolvit, quando in his qui bene regere sua membra videbantur, propter elationis culpam, castitatis in eis cingulum destruit. Qui vero in fune accipitur, nisi peccatum ? Sicut per Salomonem dicitur : *Iniquitates sue capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur* (Prov. v, 22). Et quia in renibus carnis delectatio principatur, districtus conscientiarum iudex, qui regum balteum dissolvit, fune præcingit renes eorum, quatenus dissoluto castitatis cingulo, scilicet eorum membris delectatio peccati dominetur, ut quos in occulto superbia inquinat, quam sint detestabiles etiam in publico ostendat. Sequitur :

CAPUT XIV [Rec. IX].

VERS. 19. — *Ducit sacerdotes inglorios, et optimates supplantat.*

22. *Qui aut curam sibi subditorum negligunt, aut aliud quam æterna præmia requirunt, inglorii.* — Magna sacerdotis gloria est rectitudo subditorum. Unde bene egregius prædicator discipulis dicit : *Quæ enim est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ ? nonne vos ante Dominum* (1 Thess. ii, 19) ? Sed cum sacerdotes vitam discipulorum negligunt, et nullum de eorum propectibus ante Dominum fructum ferunt, quid aliud quam inglorii dicuntur ? quia ante districtum iudicem nimirum gloriam tunc non inveniunt, quam modo in subditorum suorum moribus prædicationis studio non exquirunt. Bene autem dicitur *Et optimates supplantat*, quia cum mentem regen-

^a Turon., qui potest.

^b Vindoc., in æternum retributionis præmium non requiritur.

^c Turon., Norm. et plerique, quia dum futura cælestis patriæ præmia.

^d Corrupte, ut credimus, in Vindoc., unde etiam

tium justo iudicio deserit, hæc ^binternum retributionis præmium non requirit ; et in eo supplantatur, quo fallitur, ut pro æterna gloria de principatu temporali gratuletur. Supplantantur igitur optimates, ^c quia dum vera cælestis patriæ præmia negligunt, in suis hic voluptatibus cadunt. Sequitur :

CAPUT XV.

VERS. 20. — *Commotans labium veracium, et doctrinam senum auferens.*

23. — *Deus veritatis verbum facientibus tribuit, non facientibus tollit.* — Cum sacerdos non agit bona quæ loquitur, ei etiam sermo subtrahitur, ne loqui audeat quod non operatur, sicut per Prophetam dicitur : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum* (Psal. xlix, 16) ? ^d Unde etiam deprecatur, dicens : *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis utquequaque* (Psal. cxviii, 43). Perpendit namque quod omnipotens Deus veritatis verbum facientibus tribuit, et non facientibus tollit. Qui ergo hoc ^e de ore suo non auferri petiit qui aliud quam gratiam bonæ operationis quæsit ? Ac si aperte diceret : A bono opere errare me non sinas, ne dum amitto ordinem bene vivendi, rectitudinem perdam loquendi. [Vet. X.] Et plerumque doctor qui docere audeat **375** quod negligit agere, cum desierit bona loqui quæ operari contempsit, docere subjectos incipit prava quæ agit, ut justo omnipotentis Dei iudicio, in bono jam nec linguam habeat, qui habere bonam vitam recusat, quatenus cum mens ejus terrenarum rerum amore incenditur, de terrenis rebus semper loquatur. Unde in Evangelio Veritas dicit : *Ex abundantia cordis es loquitur : Bonus homo de bono thesauro profert bona et malus homo de malo thesauro profert mala* (Matth. xii, 34 ; Luc. vi, 45). Hinc etiam Joannes ait : *Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur.* Bene ergo dicitur : *Commotans labium veracium, et doctrinam senum auferens* (1 Joan. iv, 5). quia hi qui prius cælestia prædicando veraces erant, dum temporalia diligentes, ^f ad terrena corruunt, labium veracium commutatur, et senum doctrina tollitur, quia diligentes temporalia priorum suorum præcepta minime sequuntur, ut locum regiminis quasi ad fructum voluptatis teneant, non ad usum laboris.

24. *Judei Christum quem venturum dixerant, negaverunt præsentem.* — Quod tamen apertius de Judæis valet intelligi, qui ante incarnationem Domini veraces fuerunt, quia hunc venturum esse crediderunt, atque nuntiaverunt ; sed postquam in carne apparuit, hunc esse negaverunt. Labium itaque veracium mutatum est, quia quem venturum dixerant negaverunt præsentem. Et doctrina senum ablata est, quia nequaquam ^h ea credendo secuti sunt quæ patres suos prædixisse meminerunt. Unde etiam Elia veniente promittitur quod reducat corda filiorum ad patres eorum prædicator dicit.

^e Idem Vindoc., mendose, de corde suo.

^f In iisdem Vindoc., terrenarum rerum amaritudini intendit. Ebroic., amori intendit.

^g Turon., ad terrena currunt.

^h Vindoc., ea credenda secuti sunt.

(*Malac.* iv, 6), ut doctrina senum quæ nunc a Judæorum corde ablata est tunc miserante Domino redeat, quando hoc intelligere de Domino cœperint filii quod prædicaverunt patres. Sin vero senes eosdem quoque Judæos accipimus, qui, suadente perfidia, Veritalis verbo contraire conati sunt, doctrina senum ablata est postquam hanc Ecclesia ex gentibus videlicet juvencula accepit, quæ per Psalmistam dicit: *a Super seniores intellexi (Psal.* cxviii, 100). Quam quia operando tenuit, qualiter super seniores intellexerit ostendit, dum protinus subdit, dicens: *Quia mandata tua exquisivi.* Quia enim studuit operando implere quod didicit, accepit intelligere quod doceret. Unde adhuc apte subditur :

CAPUT XVI.

VERS. 21. — *Effundit despectionem super principes, et eos qui oppressi fuerant relevans.*

25. *Judæi propter infidelitatem despecti. Gentiles ob fidem a casu erecti.* — Cum enim Judæorum populus in legis mandato permaneret, et cuncta gentilitas nulla Dei præcepta cognosceret, et illi per fidem principari videbantur, et isti in profundo pressi jacuerunt per infidelitatem. Sed cum incarnationis Dominicæ mysterium Judæa negavit, gentilitas credidit, et principes in despectionem ceciderunt, et hi qui oppressi in culpa perfidiæ fuerant in veræ fidei libertatem levati sunt. Hunc vero Israelitarum casum longe ante Jeremias intuens ait: *Factus est Dominus velut inimicus, præcipitavit Istraël, c præcipiavit omnia mœnia ejus, dissipavit munitiones ejus (Thren.* ii, 5). *Mœnia* autem in urbibus^d pro ornamento sunt, munitiones vero in defensionem. [*Vet.* XI.] Et alia sunt dona quæ nos muniunt, alia quæ ornant. Prophetica quippe doctrina, genera linguarum, curationum virtus, quasi quædam mœnia mentis sunt.^e Quæ etsi quisque non habeat, stare munitus per fidem et justitiam **376** potest, quamvis ornatus virtutum altitudine minime esse videatur. Spes vero, fides, et charitas, non nostra mœnia, sed munitiones sunt; quæ si habere negligimus, hostilibus insidiis patemur. De Judæa ergo, quia prophetiam atque doctrinam vel miraculorum signa abstulit, mœnia præcipitavit. Quia vero spem, fidem atque charitatem propter ejus duritiam auferri permisit, munitiones ejus dissipare studuit. Rectus vero ordo servatus est, ut prius mœnia, et post munitiones dissipatæ dicerentur, quia cum peccatrix anima relinquitur, prius ab ea virtutum dona, quæ ad manifestationem spiritus data sunt, et postmodum spei, fidei atque charitatis fundamenta destruuntur. Quæ cuncta Dominus a perfidis ablata, gentilitati tribuit, atque ex his quæ infidelibus abstulit mentes fidelium ornavit. ^f Unde scriptum est: *Et specie domus dividere spolia (Psal.*

^a Bigot., Sag. et alii Norm. cum Vindoc., *super senes intellexi.*

^b Lyr. et Big., *relevat.* Ita quoque nunc in Utic. antiqua manu castigato. Turon., *Effundet despect... et eos qui oppressi sunt elevans.*

^c Bellovac., Utic. et alii, Norm., *præcipitavit mœnia ejus; deest omnia.*

A *Lxvii, 13).* Cum enim virtutem spolia a Judæis abstulit, domui cordis gentilium, quam per fidem inhabitare dignatus est, speciem donorum dedit. Quod videlicet gestum est, cum verba Dei, et Judæorum populus ad solam litteram quæ occidit acciperet, et conversa gentilitas per spiritum qui vivificat penetraret. Unde mox subditur :

CAPUT XVII [Rec. X].

VERS. 22. — *Qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbram mortis.*

26. *Christus occulta revelavit, et in lucem umbram mortis mutavit.* — Cum enim quæque mystica de occultis prophetarum verbis a credentibus agnoscuntur, quid aliud quam profunda de tenebris revelantur? Unde ipsa quoque Veritas discipulis in parabolis loquens, ait: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine (Matth.* x, 27). Cum enim mysticos allegoriarum et nodos per explanationem solvimus, in lumine dicimus quod in tenebris audivimus. Umbra autem mortis erat legis duritia, quæ unumquemque peccantem morte corporis ^b puniri sanciebat. Sed postquam Redemptor noster asperitatem legalis sanctionis per mansuetudinem temperavit, nec jam pro culpa mortem carnis inferri constituit, sed mors spiritus quantum timenda esset indicavit in lucem procul dubio umbram mortis produxit. [*Vet.* XXII]. Ista enim mors in qua caro separatur ab anima umbra illius mortis est in qua anima separatur a Deo. In lucem ergo umbra mortis producit, cum, intellecta morte spiritus, mors carnis minime timetur. Quod tamen et aliter intelligi potest. Principes etenim non immerito vocantur qui magno consilii judicio suis cogitationibus semper principantur, omnesque stultos motus potestates sapientiæ comprimunt. Sed sæpe contingit ut in occulto animus de ipsa sua sapientia in elationis fastum sublevetur, et sub eis vitiis corruat, de quibus se victorem fuisse gaudebat. Recte ergo dicitur: *Effundit despectionem super principes.* Sed quia nonnunquam hi qui in vitiis jacere videntur ad poenitentiae lamenta currunt, seque contra culpas quibus subiacebant erigunt, apte subjungitur: *Et eos qui oppressi fuerant, relevans.* Nonnulli enim superno illustrati munere, aspiciunt in quanta peccatorum suorum turpitudine jacent, factorum maculas lacrymis lavant, et sub se postmodum carnis suæ ^D motus deprimunt, a quibus ante premebantur.

377 **27.** *Magna Dei dispensatione omnia hic habentur incerta.* — Quod nimirum magna omnipotentis Dei dispensatione agitur, ut videlicet in hac vita omnia habeantur incerta, et nullus ex habita castitate superbiat, quia *effundit despectionem super principes.* Nullus ex vitiorum suorum depressione desperet, quia *eos qui oppressi fuerant relevat.* Et quoniam cum

^d Vindoc., *in ornamento sunt.*

^e Plurimi, *quæ etsi quis non habeat.*

^f Utic. et alii Norm., *unde et scriptum est: species domus dividere spolia.*

^g Gussanv., *modos.*

^h Vindoc., *puniri sentiebat, sed minime probantur.*

hæc aguntur ex occultis Dei consiliis super unum- quemque sententia aperta producit, recte subjun- gitur : *Et revelat profunda de tenebris.*

28. *Deus in occultis suis judiciis omnia videt nec vi- detur.* — Profunda enim de tenebris Dominus reve- lat quando apertam sententiam ex occultis suis con- siliis indicat, ut de unoquoque quæ sentiat ostendat. Quia enim videt nunc Creator omnia, et ipse in con- siliis non videtur, recte de illo per Psalmistam dici- tur : *Posuit tenebras latibulum suum (Psal. xvii, 12).* Sed quasi de istis tenebris ad lumen exit, quando quid de uniuscujusque actibus sentiat ostendit. Et quia cum is qui peccatorum suorum pondere preme- batur ad rectitudinis statum ducitur, prius ipsam mortem conspicit, in qua et deficere consueverat, et hanc considerare nesciebat, recte additur : *Et pro- ducit in lucem umbram mortis* Umbra enim mortis est prava operatio, quæ de imitatione antiqui hostis, quasi de corporis lineamenti exprimitur. De quo etiam sub cujusdam significatione dicitur : *Et no- men illi mors (Apoc. vi, 8).* Et plerumque ejus ma- ligna cogitatio mentes hominum latet, atque per hoc quod nescitur amplius prævalet. Umbra ergo mortis in lucem producit dum sanctorum mentibus ma- ligna operatio antiqui hostis, ut destrui possit, ape- ritur. Sequitur :

VERS. 23. — *Qui multiplicat gentes, et perdit eas, et subversas in integrum restituit.*

29. *Occultis Dei judiciis alii cadunt, alii resurgunt.* — Intelligi fortasse valet quoniam gentes Dominus multiplicat et perdit, quia nascuntur^a quotidie mo- ritori ; et subversas in integrum restituit, quia re- surgent qui fuerint mortui. Quod tamen melius acci- pimus si hoc qualiter in earum mente agitur sentia- mus. Multiplicat enim gentes et perdit, quia eas et per fecunditatem sobolis extendit, et tamen in pro- pria infidelitate derelinquit. Sed subversas in inte- grum restituit, quia quas in infidelitatis casu reli- querat quandoque ad fidei statum reducit. Quibus videlicet in mentis integritate restitulis, antiquus ille populus, qui fidelis Deo esse videbatur, repro- batus, corde repulsus est, ut sua perfidia deceptus contra ipsum post insurgeret quem ante prædica- vit. Sequitur :

CAPUT XIX.

VERS. 24, 25. — *Qui immutat cor principum po- puli terræ, et decipit eos, ut frustra incedant per invium. Palpabunt quasi in tenebris, et non in luce, et errare eos faciet quasi ebrios.*

30. *Judæorum obcæcatio erga Christum humana quidem patientem, sed divina ostendentem.* — Cor enim principum terræ immutatum est cum in Judæa sum- mi sacerdotes et seniores populi illi conabantur suo consilio obsistere quem prius venturum esse prædi-

^a Norm. et plur., quia nascuntur quotidie et mo- riuntur, etc.

^b Bellov. et Norm., virtutes mirabantur, terreban- tur, sed credere renuentes adhuc signa requirebant.

^c Vindoc., mater ejus Maria, et fratres ejus Jacobus et Joannes, Simon et Judas, et sorores, etc. Vel,

A cabant. Cumque ejus nomen persequendo molirentur exstinguere, decepti sua malitia, incendere per in- vium frustra conabantur, quia crudelitati eorum pa- tere via non poterat contra auctorem omnium, mira- cula cernebant, ^b virtute terrebantur ; sed, credere renuentes, adhuc signa quærebant, cum dicerent : *Quod ergo 378 tu facis signum, ut videamus et cre- damus tibi ? quid operaris (Joan. vi, 30) ?* Bene itaque dicitur : *Palpabunt quasi in tenebris, et non in luce.* Qui enim inter tot aperta miracula trepidat, quasi in tenebris palpat, quia quod tangit non videt. Omnis vero qui errat, nunc huc, nunc illuc ducitur. Et quia aliquando ostendebantur credere, cum dicerent : *Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam (Joan. ix, 33) ;* aliquando vero hunc a Deo, esse ne- gabant, cum despicientes dicerent : *Nonne hic est fa- bri filius ? nonne ^c mater ejus dicitur Maria ; et fratres ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas, et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt (Matth. xiii, 55) ?* recte subjungitur : *Et errare eos faciet quasi ebrios.* [Vet. XIV.] Videbant quippe eum et suscitare mor- tuos, et tamen esse mortalem. Quis non crederet Deum, quem conspiciebant suscitare mortuum ? Sed rursum cum hunc mortalem conspicerent, despicie- bant credere hunc esse mortalem Deum. Per hoc ergo quod omnipotens Deus talem se eorum oculis exhibuit, qui posset et divina ostendere, et humana pati, errare eos quasi ebrios fecit, ut eorum super- bia, quæ incarnationis ejus mysterium despiciere maluit quam sequi, et contra humanitatem ejus se extolleret, ^d et intus lucentem Deitatis ejus poten- tiam miraretur. Quæ cuncta quia beati Job oculis præsentia per prophetiæ spiritum facta sunt, recte subjungitur :

CAPUT XX [Rec. XII].

CAP. XIII. VERS 1. — *Ecce omnia.*

31. *Job prophetiæ spiritu pollebat.* — In illo enim quæ secutura erant videbat assistentia, cui nec fu- tura veniunt, nec præterita discedunt, sed cuncta simul ante ejus oculos assistunt Et quia ea ipsa quæ ventura erant, alia esse vidit in operibus, alia in di- ctis, recte subjungitur, — *Idem.* : — *Et vidit oculus meus, et audivit auris mea.* Sed utilitatem dicta non habent, si intellectu carent. Unde apte subditur, — *Idem.* : — *Et intellexi singula.* Cum enim aliquid os- tenditur, vel auditur, si intellectus non tribuitur, prophetia minime est. Vidit namque Pharao per somnium quæ erant Ægypto ventura (*Genes. xli, 2, seq.*) ; sed quia nequivit intelligere quod vidit, pro- pheta non fuit. Aspexit Balthasar rex ^e articulos manus scribentis in pariete (*Dan. v, 5*) ; sed propheta non fuit, quia intellectum rei quam viderat non ac- cepit. Ut igitur beatus Job prophetiæ spiritum se habere testetur, non solum vidisse se et audisse sed

nonne hic est faber filius Mariæ, frater Jacobi et Jo- seph, et Judæ et Simonis, et sorores ejus hic nobiscum sunt ? In Norm., fratres ejus Jacob, etc.

^d Bellov. et Norm., et inter lucentem Deitatis ejus potentiam, etc.

^e Vindoc., Sag. et alii Norm., articulum manus.

etiam intellexisse omnia asserit. De quo intellectu quia non extollitur, subjuncta ejus verba testantur cum ait :

CAPUT XXI.

VERS. 2. — *Secundum scientiam vestram et ego novi, a nec inferior vestri sum.*

32. *Hoc accepto dono non intumuit.* — Quibus videlicet dictis innotuit quantæ humilitatis fuit qui se eis inferiorem ^b negat, quorum longe vitam sancte vivendo transcendit. Nam et secundum eorum scientiam se nosse confirmat, qui, sciendo cœlestia, eorum terrenas cogitationes per prophetiæ quoque spiritum transibat. Sequitur :

CAPUT XXII [Rec. XIII].

VERS. 3. — *Sed tamen ad Omnipotentem loquar, et B disputare cum Deo cupio.*

33. *Qui Deo in prece nunc familiaris est, cum ipso postmodum judicabit.* — Cum Omnipotente loquimur dum ejus misericordiam deprecamur; cum eo vero disputamus dum, nos illius justitiæ conjungentes, facta nostra subtili indagatione discutimus. Vel certe **379** cum Deo disputare est eum qui hic ejus præceptis paruit cum illo postmodum ad judicandos populos judicem venire, sicut cuncta relinquentibus prædicatoribus dicitur : *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos c super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28).* Unde et per Isaiam Dominus dicit : *Eripite injuriam accipientem, judicate pupillo et justifyate viduam, et venite, disputemus (Isai. i, 17).* Rectum quippe est ut cum Deo ^d de pupillis in judicio disputent qui ad verba Dei præsens sæculum perfecte derelinquunt. Loqui ergo ad orationem, disputare ad judicium pertinet. Vir igitur sanctus, modo ad Omnipotentem loquitur, ut cum Omnipotente postmodum disputet, quia ille cum Deo postmodum judex venit, qui hie ei modo in prece familiaris exstiterit. Sed sancta Ecclesia, cujus sæpe jam beatum Job speciem tenere prædiximus (*Maxime in præfat., c. 6 et seq.*), non solum tunc de iniquis judicat, cum ultimi judicii dies advenerit, sed nunc etiam de cunctis prave agentibus, vel stulte sentientibus judicare non cessat. Unde et subditur :

CAPUT XXIII [Vet. XV].

VERS. 4. — *Prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum.*

34. *Hæretici fabricatores mendacii.* — Quibus videlicet verbis aperte ostenditur quod amici ejus quasi ex hæreticorum specie sancti viri judiciis adversantur. Liqueat enim quia catholicorum figuram non teneant qui cultores perversorum dogmatum vocantur. Qua in re hoc quoque oportet intendi quod mendacii fabricatores dicuntur. Sicut enim ædificium

^a Sag., Big., Lyr., *nec inferior vobis sum.* Ita quoque nunc exstat in Utic. antiqua manu correcto.

^b Vindoc., *non negat.* Lectio hæc repugnat textui Job, *nec inferior vestri sum.*

^c In Mss. Norm., *super sedes duodecim*, verum cor-

A lapidibus, ita mendacium sermonibus fabricatur. Ubi enim non dolosa locutio, sed sensus veritatis est, quasi munita moles non ex fabrica, sed ex natura consurgit. Sequitur :

CAPUT XXIV.

VERS. 5. — *Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes.*

35. *Occultandæ stultitiæ utile silentium.* — Sicut clausa janua in domo quæ intus membra lateant ignoratur, sic plerumque stultus, si tacuerit, utrum sapiens sit, an stultus, absconditur, si tamen nulla alia opera prodeant quæ sensum etiam tacentis loquantur. Sanctus igitur vir amicos suos aspiciens velle apparere quod non erant, eos ad tacendum admonuit, ne possent apparere quod erant. Unde et per Salomonem dicitur : *Stultus, si tacuerit, sapiens putabitur (Prov. xvii, 28).* Sed quia stultus, cum loquitur, per hoc quod sua infert sapientium verba pensare non sufficit, recte adhuc, postquam silentium indixit, adjungit :

CAPUT XXV.

VERS. 6. — *Audite ergo correptiones meas, et judicium labiorum meorum attendite.*

36. *Stultis correptio necessaria.* — Bene autem prius correptionem, et postmodum judicium intulit, quia nisi per correptionem prius tumor stulti deprimatur, nequaquam per intelligentiam judicium justi cognoscitur. Sequitur :

CAPUT XXVI.

VERS. 7. — *Nunquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos ?*

37. *Veritas fulciri non quærit auxilio falsitatis.* — Deus mendacio non eget, quia veritas fulciri non quærit auxilio falsitatis. Hæretici autem, quia ea quæ prave de Deo intelligunt ex veritate tueri non possunt, quasi ad probandum radium luminis umbram falsitatis requirunt. Et pro eo **380** dolos loquuntur, dum infirmas mentes in intellectu illius stulta seductione decipiunt. Sequitur :

CAPUT XXVII.

VERS. 8. — *Nunquid faciem ejus accipitis, et pro Deo judicare nitimini ?*

38. *Stulti tanto severius de alienis judicant, quanto sua profundius ignorant.* — Stulti cum prudentium facta conspiciunt, hæc eis omnia reprehensibilia esse videntur; qui, suæ imperitiæ atque infirmitatis obli-
ti, tanto intentius de alienis judicant, quanto sua profundius ignorant. [Vet. XVI.] At contra justicum pravorum facta redarguunt, semper suæ infirmitatis conscii, eos etsi exterius sæviendo, tamen interius compatiendo reprehendunt, quis illius solius est peccata hominum sine compassione discutere, qui ex naturæ suæ omnipotentia ignorat peccare. Quia igitur

rectionis factæ in Utic. certa sunt argumenta.

^d Ita legendum esse vix dubitari potest; et tamen in Utic. aliisque Norm., Bellov., Turon. et al. a Gussanv. visis, unanimiter legitur *de populis.*

tur amici beati Job ita ejus facta reprehenderant ac si in se ipsi reprehensibile nihil haberent, recte nunc dicitur : *Nunquid faciem ejus accipitis, et pro Deo judicare nitimini?* Faciem quippe ejus accipere ^a est auctoritatem illius in judicio sumere ; et quasi pro Deo judicare nititur, qui, cum infirma quæque in altero reprehendit, apud se introrsus per compassionem non infirmatur. Sequitur :

CAPUT XXVIII.

VERS. 9. — *Aut placebit ei quem ^b celare nihil potest ; aut decipietur, ut homo, vestris fraudulentis?*

39. *Hæretici Deum, dum defendere fingunt, offendunt.* — Fraudem Deo hæretici exhibent, quia ea astruunt quæ nequaquam ipsi pro quo loquuntur placent ; eumque dum quasi defendere nituntur offendunt, dum ^c in adversitate ejus corruunt cui videntur ex prædicatione famulari. Unde et per Psalmistam dicitur : *Ut destruas inimicum et defensorem* (Psal. viii, 3). Omnis quippe hæreticus omnipotenti Deo inimicus et defensor est, quia unde hunc quasi defendere nititur, inde veritati illius adversatur. Quia autem latere Deum nihil potest, ^d hoc in eis judicat quod intus sentiunt, non quod famulari foris videntur. Quia igitur eorum fraudulentis Deus ut homo non fallitur, recte subjungitur :

CAPUT XXIX.

VERS. 40, 41. — *Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem ejus accipitis. Statim ut se commoverit, turbabit vos, et terror ejus irruet super vos.*

40. *Qua pœna digni qui veritatem agnitam impugnant.* — Hoc, quod in abscondito accipi asserit faciem Dei, duobus modis valet intelligi. Sunt namque nonnulli qui et veritatem in corde sentiunt, et tamen quæ falsa sunt de Deo foris loquuntur. Ne enim vinci videantur, et cognoscunt veritatem interius, et tamen hanc exterius impugnant. Unde et nunc bene dicitur : *Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem ejus accipitis.* Ac si aperte diceretur : Tanto magis de falsitate apud eum estis reprehensibiles, quanto et apud vosmetipsos quod verum est videtis. Et sunt nonnulli qui quando ad mentem redeunt, Dei justitiam et rectitudinem contemplantur, et orando ac flendo contremiscunt ; sed postquam contemplationis hora transierit, sic audaces ad iniquitates redeunt ac si, post dorsum ejus positi, a justitiæ ejus lumine minime videantur. Hi itaque apud se in abscondito quasi corporaliter videntem accipiunt faciem Dei, quia ei et cum præsentibus fiunt blandiuntur fletibus, et cum quasi a conspectu illius recedunt moribus detrahunt. Qui tanto amplius de malis suis **381** feriendi sunt, quanto et in occulto cogitationis recta Dei judicia cognoscunt. [Vet. XVII.] Unde et subditur :

^a Big. et Lyr., *est auctoritatis illius judicium sumere.*

^b Turon., *celari.*

^c Id est in adversando ei. Sensus hujus vocis jam non semel explicuimus. Erui facile potest ex seq., ubi hæreticus dicitur simul inimicus, seu adversarius, et defensor Dei, quia, inquit Gregorius, unde hunc

A *Statim ut se commoverit, turbabit vos ; et terror ejus irruet super vos.*

41. *Justi Deum metuunt antequam iratum experiantur.* — Cum sit naturæ incommutabilis omnipotens Deus, in ira judicii perturbabilis non est. Sed humano verbo motus Dei dicitur ipsa rectitudinis ejus districtio, qua humana pravitas feritur. Justi autem viri ante Deum metuunt quam ejus contra eos ira moveatur ; et ne commotum sentiant, tranquillum timent. At contra perversi, tunc jam feriri pertimescunt, cum feriantur ; eosque tunc terror ejus a somno sui torporis exsuscitat, cum vindicta perturbat. Unde et per prophetam dicitur : *Et tantum sola vexatio intellectum dabit auditui* (Isai. xxviii, 19). Cum enim de præceptis Dei contemptis atque despectis verberari per vindictam cœperint, tunc intelligunt quod audierunt. Et Psalmista ait : *Cum occideret eos, tunc inquirebant eum* (Psal. lxxvii, 34). Bene itaque dicitur : *Statim ut se commoverit, turbabit vos ; et terror ejus irruet super vos*, quia reprobis cordibus non timor requiem, sed pœna timorem parit. Sequitur :

CAPUT XXX [Rec. XIV].

VERS. 42. — *Memoria ^e vestra comparabitur cineri.*

42. *Superborum memoria cineri a vento raptio comparatur, et luto.* — Omnes qui cogitatione terrena huic sæculo conformantur per omne quod agunt huic mundo relinquere sui memoriam conantur. Alii bellorum titulis, aliis altis ædificiorum mœnibus, alii disertis doctrinarum sæcularium libris instanter elaborant, sibi que memoriæ nomen ædificant. Sed cum ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando et ipsa celeriter mobilis pertransit? Aura etenim cinerem rapit, sicut scriptum est : *Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ* (Psal. i, 4). Recte ergo stultorum memoria cineri comparatur, ^f quia illic ponitur, ubi ab aura rapiatur. Quantumlibet etenim quisque pro perficienda gloria sui nominis elaboret, memoriam suam quasi cinerem posuit, quia hanc citius ventus mortalitatis rapit. Quo contra de justo scriptum est : *In memoria æterna erit justus* (Psal. cxii, 4). Eo ipso enim, quo facta sua solius Dei oculis imprimit, nomen suæ memoriæ in æternitate figit. Sequitur :

CAPUT XXXI.

IBID. — *Et redigentur in lutum cervicæ vestræ.*

43. Sicut per oculum visus, sic per cervicem solet superbia designari. Cervix itaque in lutum redigitur, cum superbus quisque humiliatur in morte, et elata caro tabescit in putredine. Intueamur enim qualia in sepulcris jaceant divitum cadavera, quæ illa in ex-

quasi defendere nititur, inde veritati illius adversatur.

^d Vindoc., Ulic., alique Norm., ita legendum esse nobis persuadent, non hoc in eis indicat, ut habetur in Edit. tum vetust. tum recentioribus.

^e Norm., *Memoria vestri.*

^f Vindoc., *quia illic punitur.*

stincta carne sit imago mortis, a quæ tabes corruptionis. Et certe ipsi erant qui extollebantur honoribus, habitis rebus tuebant, despiciebant cæteros, et quasi solos se esse gaudebant; et dum non perpenderent quo tendebant, nesciebant qui erant. Sed in lutum cervix redacta est, quia despecti jacent in putredine, qui tuebant in vanitate. In lutum cervix redigitur, quia quantum carnis potentia valeat, tabes corruptionis probat. Sequitur:

CAPUT XXXII.

VERS. 13. — *Tacete paulisper, ut loquar quodcumque mihi mens suggererit.*

44. *Qui carnaliter loquuntur, ad silentium sunt revocandi.* — Sensu carnis locutos indicat, quos idcirco ad silentium restringit, ut ea quæ illi mens suggererit dicat. Ac si aperte dicat: Non ego carnaliter, sed spiritaliter loquor, quia per sensum ^b spiritus **382** audio quæ per ministerium corporis profero. Unde mox ad alta conscendit, ^c et seque in mysteriis elevat, et increpationem quam protulerat ad mystica verba permutat, dicens:

CAPUT XXXIII [Vet. XVIII, Rec. XV].

VERS. 14. — *Quare lacero carnes meas dentibus meis, et animam meam porto in manibus meis?*

45. *Justi leviora delicta magnis cruciatibus in se puniunt.* — In Scriptura sacra dentes aliquando sancti prædicatores, aliquando vero interni accipi sensus solent. De sanctis enim prædicatoribus, sponsæ dictum est: *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro* (Cant. iv, 2). Unde et uni eorum ostensis in figura gentibus dicitur: *Macta et manduca* (Act. x, 13); id est, ^d vetustatem earum contere, et in corpus Ecclesiæ, videlicet in tua membra, converte. Rursum quia dentes interiores sensus accipi solent Jeremias propheta testatur, dicens: *Fregit ad numerum dentes meos* (Thren. iii, 10). Per dentes etenim cibus frangitur, ut glutiat. Unde non immerito in dentibus internos sensus accipimus, qui singula quæ cogitant quasi mandunt et comminuunt, atque ad ventrem memoriæ transmittunt. Quos propheta ad numerum fractos dicit, quia juxta mensuram uniuscujusque peccati intelligentiæ cæcitas generatur in sensibus, et secundum quod quisque egit exterius, in eo obstupescit quod de internis atque invisibilibus intelligere potuit. Unde recte etiam scriptum est:

Omnis homo qui comederit uvam acerbam, obstupescunt dentes ejus (Ezech. xviii, 2; Jerem. xxx, 30). Quid namque uva acerbam nisi peccatum est? Uva quippe acerbam est fructus ante tempus. Quisquis enim præsentis vitæ delectationibus satiari desiderat quasi fructus ante tempus comedere festinat. Qui igitur uvam acerbam comedit, dentes ejus obstupescunt, quia qui præsentis mundi delectatione pascitur, in-

^a Vindoc., quæ tabescit in corruptione; fortasse legendum quæ tabes sit, etc.

^b Bigot., semper audio.

^c Omnes Norm., seque in mysteria elevat. Olim in Utic. legebatur, in mysteriis.

^d Sag., Lyr., Big., Ebroic., vetustatem earum dente contere, et in corpus sanctæ Ecclesiæ, etc. In Utic.

terni ejus sensus ligantur, ut jam piritalia mandere, id est intelligere nequeant, quia unde in exterioribus delectati sunt, inde in intimis obstupescunt. Et dum peccato anima pascitur, panem justitiæ edere non valet, quoniam ligati dentes, ex peccati consuetudine, justum quod intus sapit edere nequaquam possunt. Hoc igitur loco, quia dentes, ut diximus, internos sensus accipimus, considerare magnopere quid agere justis soleant debemus. Qui plerumque, si qua in sequamlibet leviter carnalia esse deprehendunt, hæc, in internis sensibus retractantes, vehementer in semetipsis insequuntur, afflictione se conterunt, magnisque cruciatibus vel minima in se prava dijudicant, atque hæc per pœnitentiam damnant. Quod idcirco agunt, ut in conspectu æterni judicis et ipsi inveniri, in quantum est possibile, irreprehensibiles debeant, et hi qui eos sic se judicare conspiciunt emendare semetipsos a culpis gravioribus inardescant. Quod videlicet beatus Job coram amicis suis temporalem gloriam tenentibus, et transeuntia bona laudantibus, fecerat; sed tamen eorum sensum ad cognoscendam utilitatem flagelli sui perducere non valebat, ut scilicet pensare possent quod non solum prospera omnipotens Deus tribueret, sed nonnunquam etiam adversa propitius irrogaret. Unde bene nunc dicit: *Quare lacero carnes meas dentibus meis?* Ac si aperte dicat: Cur internis sensibus carnalia, si qua fuerint in me facta, discussio, si meis spectatoribus prodesse non possum? Ubi et apte subditur: *Et animam meam porto in manibus meis.*

383 [Vet. XIX, Rec. XVI.] 46. *Non solum profectum suum, sed ædificationem proximi in omnibus quærunt.* — Animam in manibus portare est intentionem cordis in operatione ostendere. Habent namque hoc justis proprium ut in omne quod dicunt atque omne quod agunt, non solum profectum suum, sed etiam proximorum ædificationem quærant. Et aliquando in quibusdam semetipsos dijudicant, ut pigros auditores ad considerandos semetipsos revocent. Aliquando bona opera ostendunt, ut spectatores eorum erubescant non imitari quod vident. Nam scriptum est: *Videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis* (Matth. v, 16). Qui igitur intentionem suam per opera insinuat, animam suam in manibus portat. Sed cum justus quisque nec se dijudicando, nec bona opera ostendendo, utilitati proximorum proficit, per hoc quod egerit, ad verba doloris redit. Unde recte nunc dicitur: *Quare lacero carnes meas dentibus meis, et animam meam porto in manibus meis?* Id est, cur me vel districte coram hominibus dijudico, vel quid appetam in opere ostendo, si utilitati proximorum nec mala dijudicando, nec bona ostendendo proficio? Sed tamen justis etiam, cum hæc dicunt, nunquam ^e a præbendo proximis bono quoque sic modo legitur; sed additæ sunt manu recentiori voces, *dente, et sanctæ.*

^e Norm., ad præbenda proximis bona exempla deficiunt. In Utic., antequam castigaretur, legebatur a præbendo... exemplo, etc. Turon., a præbendo... bona exempla, etc.

exemplo deficiunt. Unde adhuc coram amicis suis beatus Job virtutem patientiæ exhibens et ostendens ait :

CAPUT XXXIV [Rec. XVII.]

VERS. 15. — *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.*

47. *Justus Deum etiam in adversis laudat.* — Nunquam est patientiæ virtus in prosperis. Ille autem vere est patiens, qui et adversis atteritur, ^a et tamen a spei suæ rectitudine non curvatur. ^b De reprobi namque sensu scriptum est : *Et confitebitur tibi cum benefeceris ei* (Psal. XLVIII, 19). In hoc itaque mens justa ab injusta discernitur, quod omnipotentis Dei laudem et inter adversa confitetur, quod non cum rebus frangitur, non cum casu gloriæ exterioris cadit, sed in hoc magis qualis cum rebus fuerit demonstrat, quæ sine rebus robustior strat. Sequitur :

CAPUT XXXV.

VERS. 15, 16. — *Verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam, et ipse erit salvator meus.*

48. *Culpis suis nescit parcere, ut Deus parcat.* — Cum Paulus apostolus dicat : *si nosmetipsos dijudicemus, non utique judicaremur* (I Cor. XI, 31), eo tunc Dominus salvator invenitur, quo nunc pro timore Dei peccatum nostrum a nobismetipsis redarguitur. Unde electi quippe culpis suis nunquam sciunt parcere, ut possint culparum judicem placatum invenire. Et vere eum postmodum invenire salvatorem credunt, quem districte modo judicem metuunt. Nam quis ibi nunc in culpa parcat, ei postmodum in pœna non parcat. Dicat ergo : *Verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam.* Quæ vero utilitas de hac argutione sequatur adjungat : *Et ipse erit salvator meus.* Sequitur :

CAPUT XXXVI [Rec. XVIII.]

IBID. — *Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita.*

46. *Hypocrita Dei conspectum fugit, dum humanis oculis placere cupit.* — Cum constet quod judex veniens agnoscat dexteram, hædos vero ad sinistram ponat (Matth. XXV, 33), qua nunc ratione dicitur in conspectu ejus hypocritam non esse venturum, qui scilicet si inter hædos erit, ad sinistram judicis apparebit? [Vet. XX.] Sed sciendum est quod duobus modis in conspectu Domini venimus. Uno quidem, quo hic, peccata nostra subtiliter perpendentes, in ejus nos conspectu punimus, et flendo dijudicamus, Nam quoties conditoris nostri **384** potentiam ad sensum reducimus, toties in conspectu illius stamus. Unde recte quoque per virum Dei Eliam dicitur : *Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto* (III Reg. XVII, 1). Alio quoque modo in conspectu Domini venimus, cum in extremo iudicio ante tribunal ejus assistimus. Hypocrita igitur per examen ultimum ante conspectum judicis venit ; sed quia

^a Turon., et tamen ab spe suæ rectitudinis non curvatur.

^b Sex Anglic., omnes Norm. et Gilot. ita habent. Ex Editis alii, de reprobo namque sensu, alii, de reprobis namque sensu.

A modo culpas suas considerare ac deflere dissimulat, in conspectu Domini venire recusat. Sicut enim justi viri, cum distictionem venturi judicis contemplantur, peccata sua ad memoriam reducunt, deflent quæ commiserunt, et districte se judicant, ne judicentur ; ita hypocritæ quo exterius hominibus placent, eo se interius aspicere negligunt ; totosque se in verbis proximorum fundunt, et sanctos se esse aestimant, quia sic se haberi ab hominibus pensant. Cumque mentem per verba suæ laudis sparserint, ^c nunquam hanc ad cognitionem reducunt culpæ, nunquam considerant ubi internum judicem offendant, nihil de ejus distictione metuunt, quia sic se placuisse ei sicut hominibus credunt. Qui si terrorem ejus ad mentem reducerent, hoc ipsum quod in mala intentione positi placent hominibus plus timerent. Bene itaque dicitur : *Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita*, quia distictionem Dei ante oculos non ponit, dum placere humanis oculis concupiscit. Qui si, mentem suam discutiens, semetipsum ^d in conspectu Dei poneret, profecto jam hypocrita non esset. Sequitur :

CAPUT XXXVII.

VERS. 17. — *Audite sermonem meum, et ænigmata percipite auribus vestris.*

50. *Job figurata locutio.* — Per hoc quod ænigmata nominat, figuratas se habere locutiones demonstrat. Unde apte quoque voce fidelis populi subditur :

CAPUT XXXVIII [Rec. XIX.]

VERS. 18. — *Si fuero judicatus, scio quia justus inveniar.*

51. *Job etiam se laudantis humilitas. Sibi iniquitatem, Deo vero purgationem suam tribuit.* — Quod ab ejusdem etiam beati Job persona non discrepat, quando hoc ipse foris de se ipso loquitur, quod de illo Veritas hosti ejus interius dixerat : *Vidisti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram* (Job. I, 8). Et quidem idem vir valde inferius est quod de se memorat quam quod de illo Dominus dixit. Aliud est enim justum esse, aliud est ei similem non esse. Humiliter igitur de semetipso sensit, qui dum justus sine comparatione existit, non se præcæteris, sed justum tantummodo inveniri posse memoravit. [Vet. XXI.] Hoc tamen in ejus verbis videtur habere quæstionis, quod qui superius dixit : *Vias meas in conspectu ejus arguam* (Vers. 15) ; et inferius dicit : *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ* ; et peccata sua subtiliter agnoscens, adhuc longe inferius adjungit : *Signasti quasi in sacculo delicta mea* ; nunc ait : *Si fuero judicatus, scio quia justus inveniar.* Neque enim simul convenire queant peccatum et justitia. Sed sanctus vir sibi iniquitatem tribuens, et omnipotenti Domino purgationem suam, et peccatorem se cognoscit ^e ex se, et justum se

^c Bellov., nunquam ad cognitionem reducunt culpam.

^d Vindoc., in conspectu Dei puniret.

^e Vindoc., se cognoscit esse.

factum non ignorat ex munere. Qui in recto quoque opere positus ex abundanti gratia meruit flagella sustinere. Jamque se in iudicio a justum inveniri gaudet, qui se ante iudicium percussus vidit. Unde et cum longe post dicat : *Signasti quasi in sacculo delicta mea*, statim subdit :

IBID. — **385** *Sed curasti iniquitatem meam.* Qui ergo justum inveniri se in iudicio memorat, nequaquam se juste flagellatum negat ; quamvis flagello ejus Dominus non peccata studuit tergere, sed merita augere. Sequitur :

CAPUT XXXIX.

VERS. 19. — *Quis est qui iudicetur mecum ? veniat.*

52. *Nullus peccati cogitationis expers esse potest.* — Sancti viri ita se in operibus suis, Deo auctore, custodiunt, ut omnino unde accusentur exterius non inveniatur ; ^b interius vero in cogitationibus suis tanta se cautela circumspectant, ut, si fieri valeat, semper irreprehensibiles interni iudicis oculis assistant. Sed quantum agere possunt, ne exterius labantur in opere, tantum interius agere nequaquam possunt, ut nunquam labantur in cogitatione. Humana enim conscientia eo ipso quo ab intimis ^c recedit, semper in lubrico est. Unde fit ut etiam sancti viri frequenter labantur in corde. Beatus ergo Job, tam ex voce sua quam ex voce electorum loquens, dicat : *Quis est qui iudicetur mecum ? veniat.* Quia enim in exterioribus actibus unde reprehendatur non habet, libere accusatorem quaerit. Quia vero etiam justorum corda semetipsa nonnunquam de stulta cogitatione reprehendunt, propter hoc fortasse subditur :

CAPUT XL.

IBID. — *Quare tacens consumor ?*

53. *Cujus in occulto agenda est poenitentia.* — Taces enim consumitur qui, de stulta se cogitatione reprehendens, apud semetipsum dente conscientiae mordetur. Ac si aperte dicat : ^d Sicut vixi ut accusatorem exterius nullum timerem, utinam sic vixissem ut intra memetipsum accusatricem conscientiam non haberem ! Tacens enim consumitur, qui intus in se invenit ^e unde uratur. Sequitur :

VERS. 20. — *Duo tantum ne facias mihi, et tunc a facie tua non abscondar.*

54. *A Dei animadversione nemo tutus.* — Hoc loco quid Dei faciem nisi animadversionem debemus accipere, in qua dum peccata respicit punit ? A qua videlicet nullus etiam justus absconditur, si duo quae postulat non amoveantur ; de quibus subdit :

CAPUT XLI [Vet. XXI, Rec. XX].

VERS. 24. — *Manum tuam longe fac a me, et formido tua non me terreat.*

55. *Sancti ante Christum illam legem cupiebant, in*

^a Ita Bellovac., Utic. et alii plur. In Excusis etiam antiq., *justum invenire gaudet.*

^b Bellov. et Norm., *in cogitationibus vero suis, etc.* ; deest interius.

^c Turon., Vindoc., Ebroic., etc., *eo ipso quo ab intimis cecidit.* Ita nunc in Utic., sed per correctionem.

^d Ita Turon., Bellov., Utic. et alii. In vet. Ed. et Gilot., *si vixi.* Gussanv., *sic vixi.*

^e Sag. Ebroic., Lyr., Big., *unde mordeatur ; sic*

A qua non timore servirent, sed amore. — In quibus videlicet duobus, quid aliud per prophetiae vocem quam tempus gratiae et redemptionis inquit ? Lex namque ^f sub percussione ultionis populum tenuit, ut quisquis sub illa peccaret protinus morte puniretur. Nec plebs Israelitica ex amore Domino, sed ex timore, serviebat. Nunquam vero impleri justitia per timorem potest, quia, justa Joannis vocem : *perfecta caritas foras mittit timorem* (I Joan. iv, 18). Et Paulus quoque ^g adoptionis filios consolatur, dicens : *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba, Pater* (Rom. viii, 15). Ex voce igitur generis humani, legalis percussione duritiam transire concupiscens, atque a formidine pervenire ad dilectionem appetens, quae duo a se omnipotens Deus longe faciat exorat, dicens : *Manum tuam longe fac a me, et formido tua non me terreat* ; id est, percussione duritiam remove a me, formidine pondus tolle, sed irradiante gratia dilectionis, spiritum securitatis infunde, quia si **386** longe a percussione et formidine non fuero, scio quia a distractione tui examinis non abscondar, quoniam in conspectu tuo justus esse non valet qui tibi non per dilectionem, sed per timorem servit. Unde et ipsam conditoris sui praesentiam ^h quasi familiariter ac corporaliter quaerit, ut per hanc et audiat quod ignorat, et in his audiat quae novit. Nam protinus adjungit :

VERS. 22. — *Voca me, et respondebo tibi, aut certe loquar, et tu responde mihi.*

56. *Christus peccata quae latebant manifestavit.* — Quidum humanis oculis per assumptam carnem apparuit, sua hominibus peccata aperuit, quae et perpetrabant et nesciebant. Unde subditur :

CAPUT XLII [Rec. XXI].

VERS. 23. — *Quantas habeo iniquitates et peccata, scelera mea et delicta ostende mihi.*

57. *Vocat Deus cum nos amando eligit.* Eiparendo respondemus. Quid distet inter peccatum et iniquitate inter scelera et delicta. Quamvis vocare ac respondere intelligi et aliter possit. Vocare enim Dei est nos amando et eligendo respicere. Respondere autem nostrum est amoris illius bonis operibus parere. Ubi apte additur : *Aut certe loquar, et tu responde mihi.* Loquimur namque cum ejus faciem per desiderium postulamus. Respondet vero Deus loquentibus cum nobis se amantibus apparet. Sed quia quisquis aeternitatis desiderio anhelat, semetipsum subtiliter reprehendens, facta sua discutit, et ne quid in illo sit in quo ⁱ auctoris sui faciem offendant quaerit, recte subjungit : *Quantas habeo iniquitates et peccata scelera mea et delicta ostende mihi.* Iste in hac vita etiam nunc legitur in Utic., sed a secunda manu.

^f Turon., *sub persecutione.* Lyr. et Big., *sub percussione ultionis.*

^g Omnes Norm. et Vindoc., *adoptivos filios.*

^h In Edit. Rom. Sixti V et Gilot. an. 1571 mendose legitur, *qua familiariter.* Mss. Anglic., Gallicani et alii, cum vestustiorib. Editionibus, habent quasi.

ⁱ Vindoc., *Actoris sui, etc.*

justorum labor est ut semetipsos inveniant, et invenientes flendo atque corrigendo ad meliora^a perducant. Et quamvis inter iniquitatem atque peccatum nihil distare perhibeat Joannes apostolus, qui ait : *Iniquitas peccatum est* (I Joan. III, 4), ipso tamen usu loquendi plus iniquitas quam peccatum sonat, et omnis se homo libere peccatorem fatetur, iniquum vero dicere nonnunquam erubescit [Vet. XXIII.] Inter scelera vero et delicta hoc distat, quod scelus etiam pondus peccati transit, delictum vero pondus peccati non transit, quia et cum offerri sacrificium per legem jubetur, nimirum præcipitur sicut pro peccato, ita etiam pro delicto. ^b Et nunquam scelus nisi in opere est, delictum vero plerumque in sola cogitatione. Unde et per Psalmistam dicitur : *Delicta quis intelligit* (Psal. XVIII, 43)? Quia videlicet peccata operis tanto citius cognoscuntur, quanto exterius videntur; peccata vero cogitationis eo ad intelligendum difficilia sunt, quo invisibiliter perpetrantur. Quisquis igitur æternitatis desiderio anxius apparere venturo judici desiderat mundus, tanto subtilius nunc examinat, quanto nimirum cogitat, ut tunc terrori illius liber assistat, et ostendi sibi exorat ubi displicet, ut hoc in se per pœnitentiam puniat, seque hic dijudicans injudicabilis fiat.

58. *In eam cæcitatem venimus per peccatum, ut nos metipsos ignoremus.*— Sed inter hæc intueri necesse est quanta peregrinationis nostræ pœna nos perculit qui in eam cæcitatem venimus, ut nos ipsos ignoremus. Perpetramus mala, nec tamen hæc celerius deprehendimus vel perpetrata. Exclusa quippe mens a luce veritatis nil in se nisi tenebras invenit, et plerumque in peccati foveam pedem porrigit, et nescit. **387** Quod nimirum de sola exsilii sui cæcitate patitur, quia, ab illuminatione Domini repulsa, et semetipsam videre perdidit, quæ auctoris sui faciem non amavit. Unde et subditur :

CAPUT XLIII.

VERS. 24.—*Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum?*

59. *Ex pœnali timore ad amorem est redeundum.*— Humanum genus contemplationem lucis intimæ habuit in paradiso; sed sibimetipsi placens, ^c quo a se recessit, lumen conditoris perdidit, ejusque faciem; ^d ad ligna paradisi fugit, quia post culpam videre metuebat quem amare consueverat. Sed ecce post culpam venit in pœnam, ex pœna autem ad amorem redit, quia quis fuerit culpæ fructus invenit; atque illam faciem quam timuit in culpa excitatus requirit ex pœna, ut jam caliginem cæcitatæ suæ fugiat, atque hoc ipsum, quod auctorem suum non videt graviter perhorrescat. Quo videlicet desiderio compun-

^a Idem Mss., *ad meliora reducant.*

^b Sic restituimus ex Mss. Anglic., Norm. et aliis. In aliquibus tamen legitur *non unquam*, quod idem sonat. In vet. Edit. a recent., *et non nunquam scelus in opere est.* Olim ita lectum in Utic. suspicamur, sed mendose.

^c Bellovac., fortasse melius, *quo ad se recessit*;

A ctus sanctus vir clamat : *Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum?* quia si ut amicum aspiceres, tuæ me visionis lumine non privares. Qui mobilitatem quoque cordis humani subsequens adjungit :

CAPUT XLIV.

VERS. 25.—*Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam et stipulam siccam persequeris?*

60. *Homo quasi folium et stipula, tentationis vento moventur*— Quid est enim homo, nisi folium, qui videlicet in paradiso ab arbore cecidit? Quid est nisi folium, qui tentationis vento rapitur, et desideriorum flatibus levatur? [Vet. XXIV.] Mens quippe humana quod tentationes patitur, quasi tot flatibus movetur. Hanc enim plerumque ira perturbat; cum recedit ira, succedit inepta lætitia. Luxuriæ stimulis urgetur, æstu avaritiæ longe lateque ad ambienda quæ terrena sunt tenditur. Aliquando hanc superbia elevat; aliquando vero inordinatus timor in infirmis deponit. Quia ergo tot tentationum flatibus elevatur et ducitur, recte folio homo comparatur. Unde bene quoque per Isaiam dicitur : *Cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos* (Isai. LXIV, 6). Quasi ventus quippe nos iniquitas abstulit, quia ^e nullo fixos virtutis pondere in vanam elationem levavit. Bene autem post folium etiam stipula appellatur homo. Qui enim arbor fuit in conditione, folium a semetipso factus est in tentatione, sed post stipula apparuit in dejectione. Quia enim de alto cecidit, folium; quia vero per carnem terræ proximus fuit, etiam cum stare videbatur, stipula esse memoratur. Sed quia viriditatem intimi amoris perdidit, jam stipula sicca est. Consideret itaque vir sanctus, et homo quantæ vilitatis sit, et Deus quantæ distictionis, et dicat : *Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris?* ^f Ac si aperte deploret, dicens : Cur tanta rectitudine impetis eum quem sic infirmum esse in tentatione cognoscis? Sequitur :

CAPUT XLV [Rec. XXIII].

VERS. 26.—*Scribis enim contra me amaritudines.*

61. *Scripta de morte hominis peccatoris sententia mutari non potest.*— Quia omne quod loquimur transit, quod vero scribimus manet, Deus non loqui, sed scribere amaritudines dicitur, cum diu super nos ejus flagella perdurant. Semel quippe peccanti homini dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (Genes. III, 19). Et sæpe apparentes angeli hominibus præcepta dederunt. Moyses legislator per distictionem peccata coercuit. **388** Ipse Unigenitus summi Patris ad nos redimendos venit, moriendo mortem absorbit; vitam perpetuam denuntiavit nobis, quam ostendit in

homo enim Deum deseruit ut ad se accederet sibi que adhæreret.

^d In recent. Ed. additur *declinando*, reclamantibus Mss.

^e Bellov., *quia nullo fixo virtutis pondere.*

^f Plerique Norm., *ac si aperte dicat.* In Utic. nunc legitur *dicat*, olim, ut conjicimus, *deplorat.*

se. Sed tamen illa quæ in paradiso data est de morte carnis nostræ sententia ab ipso initio generis humani usque ad finem sæculi non mulatur. *Qui est enim homo qui vivit, et non videbit mortem* (Psal. LXXXVIII, 49) ? Quod bene rursum Psalmista intuens ait : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi ? ex tunc ira tua* (Psal. LXXV, 8). Qui videlicet peccanti in paradiso homini iratus semel de mortalitate carnis nostræ sententiam fixit, quæ nunc et usque ad ultimum mutari nullo modo valebit. Dicat ergo : *Scribis contra me amaritudines*. Unde adhuc subditur :

CAPUT XLVI. [Vet. XXV, Rec. XXIV].

IBID. — *Et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.*

62. *Sicut corporis, ita mentis ætates sunt varix.* — Ecce vir justus, quia in juventute sua se peccasse non invenit, adolescentiæ facta pertimescit. Sed sciendum est quia sicut in corpore, ita sunt etiam incrementa ætatis in mente. Prima quippe hominis ætas infantia est, cum etsi innocenter vivit, nescit tamen fari innocentiam quam habet. Ac deinde pueritia sequitur, in qua jam valet dicere quod vult ; cui succedit adolescentia, quæ videlicet prima est ætas in operatione ; quam juvenus sequitur scilicet apta fortitudini ; ac postmodum senectus, etiam per tempus jam congrua maturitati. Qui igitur primam ætatem aptam bonis actibus adolescentiam diximus, et justi viri, cum in magna mentis maturitate proficiunt, nonnunquam ad memoriam actionum suarum initium reducunt sequæ tantum de suis primordiis reprehendunt, quantum ex gravitate mentis altius profecerunt, quia eo indiscretos se fuisse inveniunt, quo discretionis arcem postmodum plenius consequuntur recte nunc per sancti viri vocem adolescentiæ peccata formidantur. Quod si ad ipsam litteram est tenendum hinc considerandum est quantum sint gravia peccata juvenum et senum si et illud sic justī metuunt quod in infirma ætate deliquerunt Sequitur :

CAPUT XLVII [Rec. XXV].

VERS. 27. — *Posuisti in nervo pedem meum, et observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum considerasti.*

63. *Divini judicii in puniendis etiam pravis cogitationibus, severitas.* — In nervo Deus pedem hominis posuit, quia pravitatem illius forti distractionis suæ sententia ligavit. Cujus omnes semitas observat, quia subtiliter singula ejus quæque dijudicat. Semita etenim angustior solet esse quam via. Quia autem vias actiones, non immerito semitas ipsas actionum cogitationes accipimus. Deus itaque omnes semitas observat, quia in singulis quibusque nostris actibus etiam cogitationes pensat. Et vestigia pedum considerat, quia intentiones nostrorum operum quam recte ponantur examinat, ne et hoc quod bonum agitur non recto desiderio agatur. Possunt quoque per pedum vestigia quædam male acta signari. Nam pes in

A corpore est vestigium in via. Et plerumque dum quædam prava agimus, intuentibus hoc fratribus, exemplum malum præbemus ; et, quasi inflexo extra viam pede sequentibus vestigia distorta relinquimus, dum per nostra opera ad scandalum aliena corda provocamus. Valde autem laboriosum est custodire ne mala homo facere audeat, ne in bonis actibus per intentionem titubet, 389 et inter recta opera sinistra eum cogitatio illudat. Quæ tamen cuncta omnipotens Deus subtiliter examinat, atque in judicio singula repensat. Sed quando homo, qui carnis suæ infirmitate constringitur, contra cuncta valeat subtiliter assurgere, atque inconcussa cogitatione rectitudinem tenere ? Unde apte subditur :

CAPUT XLVIII.

VERS. 28. — *Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum quod comeditur a tineâ.*

64. *Homo putredine sibi innata consumitur.* — Sicut enim vestimentum a tineâ de se exorta comeditur, ita homo in semetipso habet putredinem, de qua consumatur ; atque hoc est quod est unde consumatur ut non sit. Quod intelligi et aliter potest, si ex voce tentati hominis dicitur : *Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum quod comeditur a tineâ*. Homo enim quasi putredo consumitur, dum carnis suæ corruptione conteritur. Cui quia immunda tentatio non aliunde, sed a semetipso nascitur, more tineæ carnem tentatio, quasi vestem de qua exit, consumit. In semetipso quippe habet homo unde tentetur. Quasi ergo tineâ vestem consumit, quæ ex veste eadem processit. Sciendum quoque quod tineâ sine sonitu perforat vestimentum ; et plerumque cogitatio ita transfigit mentem, ut mens ipsa non sentiat, nisi postquam fuerit ejus aculeo transfixa. Bene ergo dicitur, quod homo tanquam vestimentum a tineâ consumitur, quia nonnunquam tentationum nostrarum vulnera non cognoscimus, nisi postquam ab eis confossi in mente fuerimus. Quam videlicet infirmitatem nostram bene adhuc sanctus vir considerans, adjungit :

CAPUT XLIX [Vet. et Rec. XXVI].

CAP. XIV, VERS. 1. — *Homo natus de muliere, brevi viveus tempore, repletur multis miseriis.*

D 65. *Homo natus ex infirmitate, quia de muliere ortus.* — In sacro eloquio mulier aut pro sexu ponitur, aut pro infirmitate. Pro sexu quippe sicut scriptum est : *Misit Deus filium suum, et factum ex muliere, factum sub lege* (Gal. II, 4). Pro infirmitate vero, sicut per quemdam sapientem dicitur : *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier* (Eccli. XLII, 14). Vir etenim fortis quilibet et discretus vocatur, mulier vero mens infirma vel indiscreta accipitur. Et sæpe contingit ut etiam discretus quisque subito labatur in culpam, atque indiscretus alius et infirmus bonam exhibeat operationem. Sed is qui indiscretus atque

artem.

c Vindoc., natus ex muliere.

a Vindoc., et quis resistet tibi ab ira tua ?

b Sic legendum ex Mss. Vindoc., Norm., etc., non, ut habent Excusi, etiam antiq., quo discretionis

infirmus est nonnunquam de eo quod bene egerit amplius elevatur, atque gravius in culpam cadit; discretus vero quisque etiam ex eo quod male se egisse intelligit, ad distractionis regulam arctius se reducit; et inde altius ad justitiam proficit, unde ad tempus a justitia cecidisse videbatur. Qua in re recte dicitur: *Melior est iniquitas viri, quam benefaciens mulier*, quia nonnunquam etiam culpa fortium occasio virtutis fit, et virtus infirmorum occasio peccati. Hoc igitur loco mulieris nomine quid nisi ^a infirmitas designatur, cum dicitur: *Homo natus de muliere*? Ac si apertius dicatur: Quid in se habebit fortitudinis, qui natus est ex infirmitate?

66. *Angustatur ad vitam, dilatatur ad miseriam.* — *Brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.* Ecce viri sancti vocibus ^c pœna hominis breviter est expressa, quia et angustatur ad vitam, et **390** dilatatur ad miseriam. Si enim subtiliter consideretur omne quod hic agitur, pœna et miseria est. Ipsi etenim corruptioni carnis servire ad necessaria atque concessa miseria est, ut contra frigus vestimenta, contra famem alimenta, contra æstum frigora requirantur. Quod multa cautela custoditur salus corporis; quod etiam cusdotita amittitur, amissa cum gravi labore reparatur, et tamen reparata in dubio semper est; quid hoc aliud quam mortalis vitæ miseria est? Quod amamus amicos, ^d suspecti ne offendi valeant; formidamus inimicos, atque securi de eis non sumus utique quos formidamus; quod plerumque inimicis sic confidenter quasi amicis loquimur, et nonnunquam pura verba proximorum, et multum nos fortasse diligentium, quasi verba suscipimus inimicorum, et qui falli nunquam vel fallere volumus, ex cautela nostra gravius erramus; quid itaque hoc nisi humanæ vitæ miseria est? Quod, amissa cœlesti patria, repulsus homo delectatur exilio, gravatur curis, et tamen cogitare dissimulat quam grave sit ^e quia multa cogitantur; quod privatus est interno lumine, et tamen in hac vita diu vult perpeti cæcitatem suam, quid hoc aliud quam de pœna nostra nata miseria est? ^f Sed quamvis diu hic stare desideret, ipso tamen cursu mortalis vitæ impellitur ut egrediatur. Unde vir sanctus recte subjungit:

CAPUT L [Vet. XXVII].

VERS. 2. — *Qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.*

67. *Mundus tot floribus brevi siccandis repletur, quot hominibus.* — Quasi flos etenim egreditur, quia nitet in carne; sed conteritur, quia redigitur in putredinem. Quid enim sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo? Tendamus oculos cordis

^a Sag, Utic. et alii, *infirmitas mentis designatur*?

^b Pl. Norm., *repletus multis miseriis*. In Utic. olim ita legebatur, sed censorius stylus mutavit *s* in *r*.

^c Vindoc., Utic., Big., Lyr., *pœna hominibus*.

^d Vindoc., *qui suspicionem offendi valeant*.

^e Hæc verba, *quia multa cogitantur*; desunt in vindoc.

Omnes fere Norm., *sed quia quamvis diu hic stare*.

A hanc latitudinem mundi præsentis, et ecce quasi tot floribus quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne, flos in feno est. Unde bene per Psalmistam dicitur: *Homo, sicut fenum dies ejus; et sicut flos agri, ita florebit* (Psal. cii, 15). Isaias quoque ait: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus sicut flos agri* (Isa. xl, 6). Homo etenim more floris procedit ex occulto, et subito apparet in publico, qui statim ex publico per mortem retrahitur ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit, sed ariditas pulveris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus, qui non eramus; ^g quasi flos arescimus, qui temporaliter apparebamus.

68. *Homo singulis vitæ momentis ad mortem pergit. Inde deficit unde proficit.* — Et quia per momenta homo quotidie compellitur ad mortem, recte adjungitur: *Et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.* Sed cum sol quoque indesinenter cursum suum peragat, et nunquam se in stabilitate figat; cur cursus vitæ hominis umbræ potius quam soli comparatur, nisi quia, amisso amore conditoris calorem cordis perdidit, et in solo iniquitatis suæ frigore remansit? Quia juxta Veritatis vocem: ^h *Abundabit iniquitas, et refrigescet charitas multorum* (Matth. xxiv, 12). Qui igitur in amore Dei cordis calorem non habet, nec tamen vitam quam diligit tenet, scilicet velut umbra fugit. Unde recte quoque de illo scriptum est: *Quia secutus est umbram* (Eccli. xxxiv). Bene autem dicitur: **391** *Et nunquam in eodem statu permanet*, quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad juventutem, C juvenus ad senectutem, senectus transit ad mortem, in cursu vitæ præsentis ipsis suis augmentis ad detrimenta impellitur; et inde semper deficit, unde se proficere in spatium vitæ credit. Fixum etenim statum hic habere non possumus, ubi transitori venimus: atque hoc ipsum nostrum vivere, quotidie a vita transire est. Quem videlicet lapsum primus homo ante culpam habere non potuit, quia tempora, eo stante, transibant. Sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit; et quia cibum comedit vetitum, status sui protinus invenit defectum. Quam tamen mutabilitatem non solum exterius, sed interius quoque homo patitur, dum ad meliora opera exurgere conatur. Mens etenim mutabilitatis suæ pondere ad aliud semper impellitur D quam est, et nisi in statu suo arcta custodiæ disciplina teneatur, semper in deteriora dilabitur. ⁱ Quæ enim semper stantem deseruit, statum quem habere potuit amisit. Unde nunc cum ad meliora nititur, quasi contra ictum fluminis conatur. Cum vero ab intentione ascendendi resolvitur, sine labore ad ima reducitur. [Vet. XXVIII.] Quia enim in ascensu

desideret, ipso tamen cursu mortalis vitæ compellitur ut egrediatur, vir sanctus, etc. Eo in loco Utic. est interpolatus.

^g Melius fortasse Vindoc., *quasi fenum arescimus*, idque melius alteri membro respondet *quasi flos apparuimus*.

^h Aliqui, cum Sag., *abundavit iniquitas*.

ⁱ Plerique Norm., *quia etenim semper, etc.*

laborest, indescensu otium, intraturos per angustam portam Dominus admonet, dicens : *Contendite intrare per angustam portam* (Luc. xiii, 24). Dicturus quippe angustæ portæ introitum, præmisit, *contendite*, quia nisi mentis ^a contentio ferveat, unda mundi non vincitur, per quam anima semper ad imarevocatur. Quia igitur homo velut flos nascitur et conteritur, quia sicut umbra fugit, atque in statu suo nunquam permanet, quid in hac consideratione subjungat audiamus, Sequitur :

CAPUT LI.

VERS. 3. — *Et dignum ducis super hujusmodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium ?*

69. *Duo extrema homo et creator, pulvis et Deus*, — Consideravit quippe superius et omnipotentis Dei potentiam, in infirmitatem suam ; deduxit ante oculos se et Deum, pensavit quis cum quo ad judicium veniat. Vidit hinc hominem, inde conditorem, id est pulverem, et Deum ; et recte ait : *Et dignum ducis super hujusmodi aperire oculos tuos ?* Omnipotenti Deo oculos aperire **392** ^b est judicia exercere, quem feriat videre. Nam quasi clausis oculis non vult aspicere quem non vult ferire. Unde mox de ipso quoque judicio adjungitur : *Et adducere eum tecum in judicium ?* Sed quia contemplatus est ad judicium venientem Deum, rursum considerat infirmitatem suam. Videt quia mundus per semetipsum esse non possit, qui ut esse possit, de immunditia processit, atque subjungit :

CAPUT LII.

VERS. 4. — *Quis potest facere mundum de immundo*

^a Ebroic. et alii Norm., quia nisi mentis intentio fervet.

A *conceptum semine ? Nonne tu, qui solus es ?*

70. *Homo propter vitiatam originem immunda patitur etiam nolens*. — Is qui per se solus est mundus mundare prævalet immunda. Homo enim in corruptibili carne vivens habet tentationum immunditias impressas in semetipso, quia nimirum eas traxit ab origine. Ipsa quippe propter delectationem carnis ejus conceptio immunditia est. Unde et Psalmista ait : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (Psal. l, 7). Hinc est ergo quod plerumque tentatur et nolens. Hinc est quod immunda quædam in mente patitur, quamvis ex judicio reluctetur, quia conceptus de immunditia, dum ad munditiam tendit, hoc conatur vincere quod est. Quisquis autem occultæ tentationis motus atque immunditiam cogitationis evicerit, nequaquam sibi suam munditiam tribuat, quia de immundo conceptum semine nullus facere mundum potest, nisi is qui mundus per semetipsum solus est. Qui ergo jam ad locum munditiæ mente pervenit, conceptionis suæ viam respiciat, per quam venit, atque inde colligat quia ex sua virtute non habet munditiam vivendi, cui de immunditia factum est initium subsistendi. Potest vero hoc in loco intelligi, quia beatus Job incarnationem Redemptoris intuitus, solum vidit in mundo hominem de immundo semine non esse conceptum, qui sic in mundum venit ex Virgine, ut nihil haberet de immunda conceptione. Neque enim ex viro et femina, sed ex sancto Spiritu et Maria virgine processit. Solus ergo in carne sua vere mundus exstitit, qui delectatione carnis tangi non potuit, quia nec per carnalem huc delectationem venit.

^b Ebroic., est judicia exercere.

LIBER DUODECIMUS.

In quo, exposito capite xiv libri Job, a versu quinto, caput xv ex integro plerumque moraliter explicatur.

[Vet. et Rec. I.] Mos justorum est tanto sollicitius præsentem vitam quam sit fugitiva cogitare, quanto studiosius noverint cœlestis patriæ bona æterna perpendere. Ex his enim quæ manentia intus aspiciunt, foris fugam rerum labentium subtilius attendunt. Ude beatus Job, cum de lapsu humani temporis sententiam protulisset, dicens : *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore*. Et rursum : *Et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet*, adhuc de brevitate vitæ ejus adjungit :

CAPUT PRIMUM.

CAP. XIV, VERS. 5. — *Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est.*

1. *Quod tanta velocitate transcurrit velut non est*, — Hoc etenim apud nos velut non esse considerat. quod tanta velocitate transcurrit. Quia vero apud omnipotentem Deum etiam labentia stant, apud eum esse numerum nostrorum mensium perhibet. Vel

• Bigot. et Lyr., futura præsciens. Utio. futura secutura.

certe in diebus brevis est temporis, in mensibus vero quasi multiplicata dierum spatia designantur. Nobis ergo breves dies sunt. Sed quia vita nostra post tenditur, apud Deum numerus nostrorum mensium esse memoratur. Unde et per Salomonem dicitur : *Longitudo dierum in dextera ejus*. Sequitur :

CAPUT II [Rec. II.].

IBID. — *Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.*

393 2. *Nulla fiunt hominibus sine Dei consilio, etsi occulto*. Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt absque omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus ^a secutura præsciens, ante sæcula decrevit qualiter per sæcula disponantur. Statutum quippe jam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum adversitas feriat, ne electos ejus aut immoderata prosperitas eleve, aut nimia adversitas gravet. Statutum quoque est

quantum in ipsa vita mortali temporaliter vivat. Nam etsi annos quindecim Ezechiae regi ad vitam addidit omnipotens Deus (*IV Reg. xx, 1*), cum eum mori permisit, tunc eum præscescivisses moriturum. Qua in re quæstio oritur, quomodo ei per prophetam dicatur: *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives*; cui cum mortis sententia dicta est, protinus ad ejus lacrymas est vita addita. Sed per prophetam Dominus dixit quo tempore mori ipse merebatur; per largitatem vero misericordiæ illo eum tempore ad mortem distulit, quod ante sæcula ipse præscescivit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur; nec dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit; atque spatium vitæ quod inopinate foris est additum, a sine augmento præscientiæ fuit intus statutum. Bene ergo dicitur: [*Vet. II.*] *Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.*

3. *Deus profectibus spiritualibus modum ponit.* — Quod tamen intelligi etiam juxta spiritum valet, quia nonnunquam in virtutibus proficere conamur, et quædam dona percipimus, a quibusdam vero repulsi in imis jacemus. Nemo enim est qui tantum ^b virtutis apprehendat quantum desiderat, quia omnipotens Deus, interiora discernens, ipsis spiritualibus profectibus modum ponit, ^c ut ex hoc homo quod apprehendere conatur, et non valet, in illis se non eleve quæ valet. Unde ille quoque egregius prædicator, qui raptus ad tertium cælum fuerat, paradisi arcana penetraverat, esse post revelationem tranquillus atque intentatus non ^d valebat (*II Cor. xii, 3*). Sed quia omnipotens Deus terminos constituit homini, qui præteriri non poterunt, et elevavit hunc ad cognoscenda sublimia, et reduxit iterum ad infirma toleranda, ut modi sui mensuram aspiciens, dum securitatem comprehendere conaretur, et non posset, ne per relationem extra se iret, per humilitatem cogeretur intra suos semper terminos redire. Sequitur:

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 6. — *Recede paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii dies ejus.*

4. *Sancti vitæ præsentis lædio ad æternam requiem semper anhelant.* — Hoc loco *recede* dicitur vim flagelli amove. Quis enim valet Deo recedente quiescere, cum solus ipse sit requies, et a quo quisque quanto longe fuerit, fit tanto et inquietus? Itaque sic *recede ab eo*, dicitur, ut intelligas *feriendo*. Aptè enim subjungitur: *Donec optata veniat, sicut mercenarii dies ejus.* Mercenarius quanto longe est a fine operis, tanto et retributione mercedis. Ita vir quisque sanctus in hac vita positus, dum longe se esse ab exitu vitæ præsentis conspicit, longe se esse ab æter-

nis gaudiis gemit. Quid est ergo dicere: *Recede paululum ab eo, ut quiescat, nisi*: jam flagella vitæ præsentis subtrahe, et bona æternæ quietis ostende? Unde etiam de ipsa quiete additur: *Donec optata veniat, sicut mercenarii dies ejus.* Tunc namque homini optata sicut mercenarii dies venit, quando æternam requiem pro recompensatione sui laboris acceperit. Quantum vero ad præsentis vitæ speciem spectat, adhuc beatus Job humanum genus multis miseriis repletum quam sit despectum insinuat, quantumque ipsa insensibilia ipsum præire videantur narrat, cum dicit:

CAPUT IV [*Vet. III, Rec. IV*].

VERS. 7-10. — *Lignum habet spem; si præcisum fuerit, rursum virescit, et rami ejus pullulant. Si annuerit radix ejus in terra, et in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, et faciet comam quasi cum primum plantatum est. Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus atque consumptus, ubi, quæso, est?*

5. *Ligni nomine multas significantur: Cruz, vir justus, incarnata Dei sapientia. Ex percussione justis amoris cælestis patriæ accenduntur.* — Sed quia hoc juxta litteram patet, debemus sensum ad interiora reducere, et qualiter hæc juxta spiritum intelligi debeant perscrutari. In Scriptura etenim sacra ligni nomine aliquando cruz, aliquando vir justus, aut etiam injustus, aliquando vero incarnata Dei sapientia figuratur. Cruz etenim ligno signatur, cum dicitur: *Mittamus lignum in panem ejus* (*Jerem. xi, 19*). Lignum quippe in panem mittere est Dominico corpori crucem adhibere. Rursum ligni nomine vir justus aut etiam injustus exprimitur, sicut per prophetam Dominus dicit: *Ego Dominus humiliavi lignum sublime, et exaltavi lignum humile* (*Ezech. xvii, 24*). Quia juxta ejusdem Veritatis vocem: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (*Luc. xiv, 13*). Salomon quoque ait: *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit* (*Eccle. xi, 3*). In die etenim mortis suæ justus ad Austrum cadit, peccator ad Aquilonem, quia et justus per fervorem spiritus ad gaudia ducitur, et peccator cum apostata angelo, qui dixit: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isai. xiv, 13*), in frigido suo corde reprobat. Rursum per lignum incarnata Dei Sapientia figuratur, sicut de ea scriptum est: *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam* (*Prov. iii, 18*); ^e et sicut ipsa ait: *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet* (*Luc. xxiii, 31*)? Hoc itaque loco cum lignum præfertur homini, quid homo nisi carnalis quisque accipitur? Et quid ligni nomine nisi justus uniuscujusque vita designatur; *Lignum etenim habet spem; si præcisum*

^a Sic Bellov., Turon., Norman. et vet. Edit. At recent. habent *sine augmento in præscientia*.

^b Ebroic., Bajoc., Sag., Utic., etc., *virtutes apprehendat*.

^c Norman., *ut ex hoc bono quod*, etc. Olim tamen in Utic. legebatur, sicut in vet. et rec. Editis

ut ex homo.

^d Norm. et Bellov., *volebat*. Vindoc., pro *volebat*, habet *nobebat*.

^e Norm. plerique, *et sicut ipse ait*. Utic., olim, *ipsa*.

fuert, rursum virescit, quia cum^a in morte passionis pro veritate justus afficitur, in æternæ vitæ viriditate recuperatur. Et qui hic virebat, per fidem, illic virescit per speciem. Et rami ejus pullulant, quia plerumque ex passione justifideles quique ad amorem cœlestis patriæ multiplicantur, et viriditatem vitæ spiritalis accipiunt, dum^b hic pro Deo fortiter egisse gratulantur. Sequitur :

CAPUT V.

VERS. 8, 9. — *Si senuerit in terra radix ejus, et in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, et faciet comam quasi cum primum plantatum est.*

6. *Sua morte uberes in nobis fructus gignunt justif.* — Quid radix justinisi sancta prædicatio, quia ab ipsa oritur, et in ipsa subsistit ? et quid terræ vel pulveris nomine nisi peccator accipitur ? cui voce conditoris dicitur : *Terra es, et in terram ibis*, vel certe, sicut habet nostra translatio : *Pulvis es, et in pulverem reverteris* (Genes. iii, 19). Justif igitur radix in terra senescit, et in pulvere truncus emoritur, **395** quia apud corda pravorum ejus prædicatio despecta cunctisque viribus^d effeta creditur. Et in pulvere truncus emoritur, quia inter manus persequentium corpus illius exanimatur. Juxta Sapientiæ etenim vocem : *Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est afflictio exitus illorum* (Sap. iii, 2). Sed iste cujus radix in terra senuit, et in pulvere truncus emortuus est, ad odorem aquæ germinat, quia per afflatum sancti Spiritus in electorum cordibus^e exemplo sui operis germen virtutis facit. Aquæ etenim appellatione nonnunquam sancti Spiritus irrigatio designari solet, sicut scriptum est : *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum* (Joan. vii, 37 ; iv, 13). Sequitur : *Et faciet comam quasi cum primum plantatum est.* Succiso trunco comam facere, est extincto corporaliter justo, ipso suæ passionis exemplo multorum corda suscitare, et ex fide recta viriditatem veritatis ostendere. Bene autem dicitur : *Quasi cum primum plantatum est.* Omne quod hic a justis agitur secunda plantatio est, quia prima videlicet plantatio non in opere justorum, sed in præscientia conditoris est. Et quia cuncta quæ agunt electi, sicut prius interius conspiciuntur atque disponuntur, ita postmodum exterius perficiuntur, bene dicitur : *Faciet comam quasi cum primum plantatum est* ; id est, viriditatem suam ostendit in effectu operis, quam prius habuit^f in præscientia conditoris.

[Vet. IV.] 7. *Homo ex se deficit, sed adveniente Spiritu sancto renovatur.* — Potest etiam radix justif ipsa natura humanitatis intelligi, ex qua subsistit.

^a Abest in, et legitur morte.. afficitur, in Utic. et in aliis.

^b Lyr., Sag., Bigot., etc., hunc pro Deo.

^c Deest et in pulvere truncus emoritur in Lyr. et Big.

^d Plurimi, effetata.

^e Turon. et Norm., exemplum sui operis germen virtutis facit.

^f Vindoc. et Norm., in præsentia conditoris.

^g Sic restituiimus ex Mss. Norm., Vindoc., Bellov.,

A Quæ videlicet radix senescit in terra cum natura carnis deficit in pulverem redacta. Cujus in pulvere truncus emoritur, quia extinctum corpus a sua specie dissipatur. Sed ad odorem aquæ germinat, quia per adventum sancti Spiritus resurgit : *Et faciet comam quasi cum primum plantatum est*, quia ad illam speciem redit ad quam percipiendam creatus fuerat, si in paradiso positus peccare nolisset.

8. *Christus arbor in passione succisa, in resurrectione multiplicata.* — Quod fortasse etiam de Domino ipso, scilicet honorum omnium capite, valet intelligi ; ^g juxta hoc namque quod prædiximus, quia de semetipso ait : *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet* (Luc. xxiii, 31) ? Se esse lignum viride, et nos lignum aridum dixit, quia ipse in se^h vim divinitatis habuit ; nos vero, qui puri homines sumus, lignum aridum appellamur. Habet ergo lignum spem, si præcisum fuerit, quia rursum virescit, quoniamⁱ etsi occidi per passionem potuit, per resurrectionis gloriam rursus ad vitæ viriditatem venit. Hujus rami pullulant, quia, resurrectione illius multiplicati, longe lateque fideles creverunt. Hujus radix in terra quasi senuit, quia ejus prædicatio Judæorum perfidiæ despecta fuit. Et in pulvere truncus emortuus est, quia in corde persequentium, ^j quod perfidiæ suæ vento levabatur, contemptibilis et despectus est habitus, quia carne potuit occidi. Sed ad odorem aquæ germinavit, quia per virtutem Dei extincta caro illius ad vitam rediit, juxta quod scriptum est : *Quem Deus suscitavit a mortuis* (Act. iii, 15). Quia enim Deus Trinitas est, extinctam carnem unigeniti Filii sancta Trinitas, **396** id est Pater, et idem Filius, et Spiritus sanctus resuscitavit. Et fecit comam quasi cum primum plantatum est, quia illa apostolorum debilitas, quæ in morte illius expavit, et negavit, et negando aruit, per resurrectionis ejus gloriam rursus ad fidem viruit. In cujus ligni comparatione quid omnis homo, nisi pulvis est ? Unde et subditur :

CAPUT VI [Vet. V].

VERS. 10. — *Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus atque consumptus, ubi, quæso, est ?*

9. *Homo peccator moritur in culpa, nudatur a justitia, consumitur in pœna.* — Nullus homo sine peccato est, nisi ille qui in^k hunc mundum non venit ex peccato. Et quia omnes in culpa ligamur, ipsa amissione justitiæ morimur ; concessa prius in paradiso veste innocentie nudamur, interitu etiam carnis subsequente consumimur. Homo itaque peccator moritur in culpa, nudatur a justitia, consumitur in pœna. Hanc nuditatem peccatoris filii tegere dignatus est pater, qui eo redeunte dixit : *Cito proferte stolam*

etc., et ex vet. Edit. Recentius Vulgati habent : *juxta hoc utique quod prædix... se enim lignum viride, etc.*

^h In Utic., prius legebatur lumen divinitatis.

ⁱ Utic., et si cecidit per passionem, potuit per resurrectionis gloriam rursus venire ad viriditatem vitæ. Vindoc., per resurrectionem gratiæ.

^j Turon., quo perfidiæ suæ vento levabantur.

^k Norm., Turon., Bellov., Vindoc., etc., in hoc mundo non venit.

primam (Luc. xv, 22). Prima quippe stola est vestis A innocentiae, quam homo bene conditus accepit, sed male a serpente persuasus perdidit. Contra hanc rursus nuditatem dicitur: *Beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet* (Apoc. xvi, 15). Vestimenta quippe custodimus cum praecepta innocentiae servamus in mente, ut cum nos^a iudici culpa nudat, ad amissam redeunt in innocentiam poenitentia operiat. Bene autem dicitur: *Ubi, quæso, est?* quia peccator homo illio stare noluit, ubi conditus fuit; hic vero, ubi cecidit, diu esse prohibetur. Patriam volens perdidit, a peregrinatione vero sua quam diligit invitatus expellitur. Ubi ergo est, qui in ejus amore non est ubi verum esse est? Sequitur:

CAPUT VII.

VERS. 11, 12. — *Quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuefactus arescat, sic homo, cum dormierit, non resurget.*

10. *Mens humana æstuanti mari similis.* — Mare mens hominis, et quasi fluctus maris sunt cogitationes mentis, quæ aliquando per iram tumescunt, per gratiam tranquillæ fiunt,^b per odium cum amaritudine defluunt. Sed cum homo moritur, aquæ maris recedunt, quia, juxta Psalmistæ vocem: *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum* (Psal. cXLV, 4). Et rursum de moriente scriptum est: *Amor quoque et odium simul peribunt* (Eccl. ix, 6). Arescit ergo fluvius vacuefactus, quia, subducta anima, vacuum remanet corpus.^c Quasi enim alveus fluminis vacuus est corpus exanime. Qua in re vigilanter intuendum est quia vita præsens, videlicet quousque anima moratur in corpore, mari comparatur et fluvio. Aqua enim maris amara est, fluminis dulcis. Et quia hic viventes modo quibusdam amaritudinibus^d afficimur, modo autem dulcedine tranquilli ac mites invenimur, præsentis vitæ decursus comparatione exprimitur maris et fluminis.

11. [Vet. VI, Rec. V.] *Job resurrectionem non absolute negat, sed tantum futuram ante mundi finem.* — Sed in his durum valde videtur esse quod subditur: *Sic homo, cum dormierit, non resurget.* Cur itaque laboramus, si in resurrectionis retributionem non tendimus? Quomodo autem dicitur: *Non resurget.* cum scriptum sit: *Omnes quidem resurgemus, sed* D *non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51). Et rursum: *Si in 397 hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (I Cor. xv, 19). Et per semetipsam Veritas dicat: *Omnes qui in monumentis sunt audient vocem ejus, et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ* (Joan. v, 28). Sed subjuncta sententia indicat quæ discretio in præmissa lateat. Nam subditur:

^a Plerique Norm. et Turon., *iudicii culpa*.

^b Utic., *per amaritudinem cum odio defluunt*. Secunda manus expunxit *cum odio*.

^c Vindoc., *quasi enim alveus fluminis vacuus est, cujus corpus exanimis est*.

CAPUT VIII.

VERS. 12. — *Donec atteratur cælum, non evigilabit, nec consurget de somno suo.*

12. Liqueat enim quia non resurget, scilicet donec atteratur cælum, quia nisi mundi hujus finis advenit, humanum genus a somno mortis ad vitam non evigilabit. Non ergo quia omnino non resurgat, sed quia ante contritionem cæli, humanum genus minime resurgat, insinuat. Notandum quoque est cur postquam superius hominem mortuum dixit, inferius non mortuum, sed dormientem nominat, eumque de somno suo minime consurgere, donec cælum atteratur narrat, nisi quod patenter datur intelligi quia in comparatione ligni revirentis hominem mortuum peccatorem nominat, a vita scilicet justitiæ extinctum. Ubi autem de morte carnis loquitur, non hanc mortem, sed somnum maluit vocare, spem procul dubio resurrectionis insinuans, quia sicut citius homo a somno evigilat, ita concite ad conditoris nutum a morte corporis resurgat. Vehementer enim ab infirmis mentibus nomen mortis pertimescitur, somni autem vocabulum non timetur. Unde et Paulus^f discipulos admonens, dicit: *Nolumus autem ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo* (I Thess. iv, 12). Quid est quod prædicator egregius mortem Domini mortem vocat, mortem vero servorum Domini, non mortem, sed somnum nominat, nisi quia, infirma corda audientium respiciens, medicamentum prædicationis suæ mira arte componit, et illum quem jam resurrexisse noverant, eis mortuum insinuare non dubitat; eos vero qui necdum resurrexerant, ut spem resurrectionis insinuet, non mortuos, sed dormientes vocat? Non enim verebatur dicere mortuum quem auditores jam resurrexisse cognoverant, et verebatur dicere mortuos & quos resurgere vix credebant. Beatus igitur Job, quia carne mortuos ad vitam rursus evigilare non dubitat, eos dormientes potius quam mortuos appellat. Sequitur:

CAPUT IX [Vet. VII, Rec. VI].

VERS. 13. — *Quis mihi tribuat ut in inferno protegas me?*

13. *Duplex infernus, alius inferior malis cruciandis, alius superior justis usque ad adventum Christi recipiendis destinatus.* — Quia ante adventum mediatoris Dei et hominis omnis homo, quamvis mundæ probatæque vitæ fuerit, ad inferni claustra descenderit, dubium non est, quoniam homo, qui per se cecidit, per se ad paradisi requiem redire non potuit, nisi veniret ille qui suæ incarnationis mysterio ejusdem nobis paradisi iter aperiret. Unde et post culpam

^d In sola Edit. Gussanv. additur *turbati*.

^e Norm., *non resurgit*.

^f Deest in Turon. *discipulos*.

^g Turon., *quos resurgere visuri erant*.

primi hominis ad paradisi aditum romphæa flammea posita esse memoratur (*Genes. iii, 24*), quæ et versatilis dicitur, pro eo quod quandoque veniret tempus ut etiam removeri potuisset. Nectamen ita justorum animas ad infernum dicimus descendisse, ut in locis pœnalibus tenerentur. Sed esse superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda sunt, ut et in superioribus justis requiescerent, et in inferioribus **398** injusti cruciarentur. Unde et Psalmista propter prævenientem se Dei gratiam dicit: *Eripuisti animam meam ex inferno inferiori* (*Psal. lxxxv, 13*). Beatus igitur Job ante Mediatoris adventum ad infernum se descendere sciens, conditoris sui ^a illic protectionem postulat, ut a locis pœnalibus alienus existat, ubi, dum ad requiem ducitur, a suppliciis abscondatur. Unde subjungit:

CAPUT X [*Rec. VII*].

IBID. — *Et abscondas me donec pertranseat furor tuus.*

14. *Dei furor perturbationis expers, in fine mundi consummatur.* — Furor etiam omnipotentis Dei ^b in hoc quotidie vim suæ distictionis peragit, quod viventes indigne dignis suppliciis demergit. Qui furor nunc equidem transit, sed in fine pertransit, quia modo agitur, sed in mundi termino consummatur. Qui tamen iste furor, quantum ad electorum animas, in Redemptoris nostri adventu pertransiit, quia eas ab inferni claustris ad paradisi gaudia mediator Dei et hominum, dum ipse illuc pie descenderet, reduxit. Inter hæc vero sciendum est quod furoris nomen Divinitati non congruit, quia naturam Dei simplicem ^c perturbatio nulla confundit, Unde ei dicitur: *Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis nos* (*Sap. xii, 18*). Sed quia justorum animæ per Mediatoris adventum erant quandoque ab inferni locis, quamvis non pœnalibus, liberandæ, hoc quoque justus vir prævidet, et petendo subjungit:

CAPUT [*Vet. et Rec. VIII*].

IBID. — *Et constituias mihi tempus in quo recorderis mei?*

15. *Christus ab inferno eduxit tantum quos sibi inhæsisse præscivit.* — At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (*Gal. iv, 4*). Hanc itaque redemptionem vir Domini præsciens, in qua erant multi etiam ex gentilitate liberandi, sicut ipse ait: *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris* (*Job x, 13*), apud omnipotentem Deum tempus sibi constitui suæ recordationis petit. Hinc est enim quod in Evangelio Dominus dicit: *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum* (*Joan. xii, 32*), omnia videlicet electa. Non enim ab inferno rediens Dominus electos simul et reprobos traxit, sed illa exinde omnia sustulit quæ sibi inhæsisse præscivit. Unde etiam

^a Deest illic in Turon.

^b Turon., in hoc quotidie cursu.

^c In Vindoc., te funditus premo.

A per Osee prophetam dicit: *Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne* (*Osee xiii, 14*). Quod enim occidimus, agimus ut penitus non sit. Ex eo enim quod mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus Dominus occidit mortem, mors mortis exstitit. Quia vero ex inferno partem abstulit, partemque reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Dicit ergo: *Ero mors tua, o mors*; id est, in electis meis ^c te funditus perimo. *Ero morsus tuus, inferne*, quia, sublatis eis, te ex parte transfigo. Sciens igitur beatus Job hunc adventum ad iuferos Redemptoris nostri, petat quod futurum ^d prævidit, et dicat: *Et constituias mihi tempus in quo recorderis mei.* Sequitur:

CAPUT XII.

B

VERS. 14. — *Putasne mortuus homo rursum vivet?*

16. *Nonnunquam a fortibus infirmitatis verba suscipienda.* — Solent justi viri in eo quod ipsi certum ac solidum sentiunt quasi ex dubietate aliquid proferre, ut infirmorum in se verba transferant. Sed rursum per ^e fortem sententiam infirmanti dubietate omnimodo contradicunt, quatenus per hoc quod dubie proferre cernuntur infirmis aliquatenus condescendant, et per hoc quod certam sententiam proferunt, **399** infirmorum mentes dubias ad soliditatem trahant. Quod nimirum dum faciunt exemplum nostri capitis sequuntur. Passioni quippe Dominus propinquans infirmantium in se vocem sumpsit, dicens: *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste* (*Matth. xxvi, 39*), eorumque timorem, ut abstraheret, suscepit; et rursus per obedientiam vim fortitudinis ostendens ait: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu* (*Ibid., 39*) ut cum hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus ut non fiat, quatenus per fortitudinem parati simus ut voluntas conditoris nostri etiam contra voluntatem nostram fiat. Hoc igitur exemplo nonnunquam a fortibus infirmitatis verba suscipienda sunt, ut per eorum post prædicamenta fortia infirmorum corda gratius roborentur. Unde beatus Job, cum quasi dubitantis verba protulit, dicens: *Putasne mortuus homo rursum vivet?* illico sententiam suæ certitudinis adjunxit. qua ait:

CAPUT XIII [*Vet. et Rec. IX*].

IBID. — *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea.*

17. *Job, hujus vitæ cursu despecto, immutabilitatis statum requirit.* — Qui itaque immutationem suam tanto desiderio expectat, quam sit de resurrectione certus insinuat; et cursum vitæ præsentis quantum despiciat innotescit, qui hunc militiam appellat. Per militiam quippe semper ad finem tenditur, et quotidie conclusionis terminus expectatur. Cursum itaque vitæ hujus despicit, et statum soliditatis requirit, qui per hoc quod mutabiliter militat, ad immuta-

^d Bellovac., providet.

^e Turon., per fortem sententiam infirmantes.

tionem suam pervenire festinat. ^a Justo quippe in hac vita ipsa sarcina suæ corruptionis onerosa est. Quod vigiliæ defatigant, somnus quæritur, ut vigiliarum labor atque anxietas temperetur. Sed nonnunquam etiam somnus occidit. Fames corpus atterit, atque, ut ejus necessitas repellatur, cibi requiruntur; sed sæpe et cibi gravant, quid ad repellendum debilitatis gravamen quæsi fuerant. Gravis itaque est sarcina corruptionis, quæ nisi ita gravis esset, Paulus nequaquam diceret: *Vanitati creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe, quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc Rom. VIII, 20). Sanctus ergo vir incorruptionis statum desiderans, dicat: *Cunctis diebus, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea*. In qua immutatione quid agatur adjungit:

CAPUT XIV [Rec. X].

VERS. 15. *Vocabis me, et ego respondebo tibi.*

18. *Vocanti Deo respondebimus cum ad ejus jussum, incorruptibiles resurgemus*. — Respondere cuilibet dicimur cum ejus factis congrua ^b ad vicem opera reddimus. In illa igitur commutatione vocat Dominus, et respondet homo, quia ante incorrupti claritatem, incorruptus homo ostenditur post corruptionem. Nunc etenim quousque subditi corruptioni sumus, auctori nostro minime respondemus, quia dum corruptio ab incorruptione longe est, similitudo apta nostræ responsioni non est. De illa vero immutatione scriptum est: *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (Joan. III, 2). Tunc ergo vocanti Deo veraciter respondebimus, quando ad summæ incorruptionis jussum incorruptibiles surgemus. [Vet. X.] Et quia hoc percipere creatura ex semetipsa non valet, sed solius **400** omnipotentis Dei dono agitur ut ad tantam incorruptionis gloriam permutetur, recte subjungitur:

CAPUT XV [Rec. XI]

IBID. — *Operi manuum tuarum porriges dexteram.*

19. *Quod ex seipso homo consequi non valet*. — Ac si patenter dicat: Idcirco creatura tua corruptibilis persistere ad incorruptionem potest, quia tuæ potestatis manu erigitur, et tui respectus gratia, ut persistat, tenetur. Humana namque creatura, eo ipso quod creatura est, in semetipsa habet sub se defluere, sed a conditore suo homo accepit, ^c ut et super se contemplatione rapiatur, et in seipso incorruptione teneatur. Creatura ergo ne sub se defluat, sed in incorruptione persistat, ^d ad incommutabilitatis statum auctoris sui dextera levatur. Potest quoque dextera nomine Filius designari: Quia omnia per ipsum facta sunt (Joan. I, 3). Operi igitur manuum suarum porrexit omnipotens

^a In Mss., vulgo, *justis quippe*.

^b Turon., *ad invicem*.

^c Turon., *ut et ad superna*. Bellov., *ut et super se per contemplationem rapiatur*.

^d Ita habent Mss. Bellov., Turon., Norm., non *ad incorruptibilitatis*, quod minus sonat quam *ad incommutab.* In Vindoc. legitur *ad incommutabilitatis*.

A Deus dexteram suam, quia ut abjectum atque in infimis jacens ad summa erigeret genus humanum, incarnatum ad hoc unigenitum misit. Ex cujus nobis incarnatione datum est ut qui ex voluntate propria in corruptionem cecidimus, vocanti nos Deo quandoque ad incorruptionis gloriam respondere valeamus. Quia in re largitatem divinæ misericordiæ pensare quis valeat, quod ad tantam perducit gloriam hominem post culpam? Pensat Deus mala quæ facimus, et tamen per benignitatis suæ gratiam ea misericorditer relaxat. Unde et subditur:

CAPUT XVI [Rec. XII].

VERS. 16. — *Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parcis peccatis meis.*

B 20. *Culpæ nostræ, ne Deus eas puniat, pœnitentiæ castigandæ*. — Gressus Deus dinumerat, cum singula quæque nostra opera propter retributionem signat. Quid enim in gressibus, nisi unaquæque nostra actio designatur? Omnipotens itaque Deus et gressus dinumerat, et peccatis parcit, quia et subtiliter acta nostra considerat, et tamen hæc pœnitentibus misericorditer relaxat. Qui et duritiam in peccantibus conspicit, sed tamen hanc, præveniente gratia, ad pœnitentiam emollit. Culpas ergo dinumerat, cum nos ipsos ad singula quæ fecimus, deflenda convertit. ^f Quas misericorditer relaxat, quia eas dum nos ipsi punimus, ipse nequaquam in extremo examine judicat, Paulo attestante, qui ait: *Si nosmetipsos dijudicemus, non utique judicemur* (I Cor. XI, 31). Unde adhuc subditur:

CAPUT XVII [Vet. XI].

VERS. 17. — *Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam.*

D 21. *Peccata, nisi pœnitentia diluantur, de sacculo secreti, exhibunt ad publicum judicii*. — Signantur quasi in sacculo delicta nostra, quia hoc quod nos exterius agimus, nisi pœnitentia interveniente diluamus, in secreto judiciorum Dei sub quadam occultatione servatur, ut quandoque etiam ^g de sacculo secreti exeat ad publicum judicii. Unde etiam per Moysen dicitur: *Nonne hæc congregata sunt apud me, et signata in thesauris meis? In die ultionis reddam illis* (Deut. XXX, 34, 35). Cum vero pro malis quæ fecimus disciplinis flagello atterimur, et hæc per pœnitentiam deflemus, iniquitatem nostram signat et curat, quia nec in ultis hic deserit, nec in judicio punienda reservat. Signat igitur delicta, quia ea hic subtiliter attendit ut feriat; curat vero, quia hæc per flagellum funditus relaxat. Unde iniquitatem ^h quoque illius persecutoris sui, quem in terra **401** prostraverat, signando curavit, cum de illo ad Ananiam dixit: *Vas electionis mihi es iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus*

^e Utic. et Bigot., *sed parce*. Lyr., *sed parces*.

^f Norm. et Bellov., *quasi misericorditer*.

^g Ita Ebroic., Bigot., Lyr. et Anglic. In Utic., olim *de secreto sigilli*, nunc *de sacculo secreti*. In Excus. vet. et recent., *de sigillo secreti*. Ex contextu penes constat legendum ut in laudatis Mss.

^h Ebroic., *quousque illius*.

et filiis Israel. Ego enim ostendam illi, quanta eum oporteat pro nomine meo pati (Act. ix, 15). Cui enim adhuc pro transactis excessibus venturas passiones minatur, profecto hoc quod deliquerat in corde signatum tenebat. Sed procul dubio delicta ejus signando curaverat, quem Vaselectionis vocabat. Vel certe peccata nostra signantur in sacco cum mala quæ fecimus sollicito semper corde pensamus. Quid namque est cor hominis, nisi saccus Dei? Ubi dum studiose conspiciamus per quanta delinquimus, peccata nostra quasi in Dei sacco signata portamus. An non peccatum suum David signatum tenebat in sacco, qui dicebat: *Iniquitatem meam* ^a *ego agnosco, et delictum meum coram me est semper* (Psal. L, 5)? Et quia culpas, quas non intuendo et poenitendo cognoscimus, pius nobis conditor relaxat, recte post signata in sacco delicta subjungitur: *Sed curasti iniquitatem meam*. Ac si aperte dicat: Quæ modo signas ut poenitendo videam, agis procul dubio ne in retributione videantur. Sequitur:

CAPUT XVIII [Rec. XIII].

VERS. 18, 19. — *Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo. Lapidescavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur, et homines ergo similiter perdes.*

32. *Alii subitis, alii lentis ac blandis tentationibus evertuntur.* — Hoc crebro agitur ut, cadentibus^b rupibus, saxum ad loca alia transferatur; ut aquæ lapides excavent, et paulatim terra alluvionibus consumatur. Sed magna nobis intentione discutiendum est quod infertur: *Et homines ergo similiter perdes*. Quid est enim hoc, quod cadenti monti et saxo translato, quod excavato lapidi et per alluvionem terræ consumptæ perditio humana comparatur, nisi hoc, quod patenter datur intelligi, quia duo sunt genera tentationum? Unum, quod in mente etiam justis hominis per repentinum eventum agitur, quatenus sic subito tentetur, ut hunc inopinato proventu concutiat prosternat, casumque suum non nisi postquam ceciderit videat. Aliud vero, quod paulatim venit in mentem, et resistentem animum lenibus suggestionibus inficit, et omnes in eo vires justitiæ non nimietate sua, sed assiduitate consumit. Quia ergo alia est tentatio quæ justos plerumque subita invasione prosternit, dicatur: *Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo*; id est, mens sancta, cujus locus justitia fuerat, impulsu subito transfertur ad culpam. Rursum quia alia est tentatio, quæ se cordi hominis leniter infundit, omnemque duritiam fortitudinis corrumpit atque consumit, dicatur: *Lapides excavant aquæ*, quia videlicet duritiam mentis absorbent assidua et mollia blandimenta libidinis, et lentum atque subtile vitium corrumpit durum et forte propositum mentis. Unde subditur: *Et alluvione paulatim terra consumitur*. [Vet. XII.] Sicut enim influente aqua paulatim

terra consumitur, sic leniter subrepente vitio mens etiam fortis absorbetur. Unde bene subjungitur: *Et homines ergo similiter perdes*. ^c Id est, quia cum tentationem justo judicio ejus menti qui stare in alto cernitur repente dominari permittis, cadere ac defluere montem facis; et cum voluntas ad vitium commutatur, quasi ad locum alium transfertur saxum; **402** cum vero tentationem lentam atque subtilem, sed tamen assiduam, eorum qui fortes esse creduntur prævalere mentibus sinis, quasi lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur, quia nimirum suggestionem leni subacta mentis duritia mollitur.

23. *David mons altus repentino casu cecidit. Salomon subrepente paulisper peccati lenocinio.* — Videamus David ille quantum mons altus fuerit, qui tanta Dei mysteria prophetico spiritu valuit contemplari; sed aspiciamus quam subito casu defluxit, qui dum, in solario deambulans, alienam conjugem concupivit et abstulit, ejusque virum cum damno sui exercitus interemit (II Reg. xi, 4, seq.), repentino casu mons cecidit, cum mens illa mysteriis cœlestibus assueta, inopinata tentatione devicta est, tamque immanissimæ turpitudinis subacta. Saxum itaque de loco suo translatus est, cum prophetæ animus, a prophetiæ mysteriis exclusus, ad cogitandas turpitudines venit. Videamus etiam qualiter lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur. Salomon quippe (32, q. 4, c. Salomon) immoderato usu atque assiduitate mulierum ad hoc usque perductus est, ut templum idolis fabricaret (III Reg. xi, 7); et qui prius Deo templum construxerat, assiduitate libidinis, etiam perfidiæ substratus, idolis construere templa non timuit. Sicque factum est ut ab assidua carnis petulantia usque ad mentis perfidiam perveniret. Quid itaque aliud quam aquæ excavarunt lapidem, et alluvione paulatim terra consumpta est, quia subripiente paulisper infusione peccati, terra cordis illius ad consumptionem defluxit? Consideret ergo beatus Job utrasque tentationes, vel subitam et immensam, vel lentam atque longiorem; consideret casus hominum, et ex his quæ exterius^d accidunt rapiat interius contemplationem, dicens: *Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo. Lapidescavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur*; et homines ergo similiter perdes; id est, sicut hæc insensibilia modo subito corruunt, modo paulisper infusa aquarum mollitie consumuntur, ita etiam eum quem rationabilem condidisti, vel subita tentatione dejicis, vel longa ac lenta consumi permittis. Atque mox eandem rationabilem creaturam verbis sequentibus explicat, dicens:

CAPUT XIX.

VERS. 20. — *Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret.*

^a Utic. et plurimi, ego agnosco.

^b In Sag., montibus. Ita quoque nunc in Utic., expuncto rupibus.

^c Redundare videtur quia, et abest a Mss. Sag. et Utic. Olim tamen legebatur in Utic., estque in German.

^d Vindoc., accedunt.

24. *Vitæ brevi succedit æternitas.* — Paululum A roboratus est homo, quia hic vivendi vires ad modicum accepit ut in perpetuum transeat ubi ejus vitam terminus non concludat. Sed in hac brevitate ubi roboratus est ^a colligit unde ^b in perpetuitate inveniatur, vel ut semper gaudeat, vel ut suscepta supplicia non evadat. Qui pro eo quod paululum roboratus est ut in perpetuum transeat, apte mox subditur:

CAPUT XX [Rec. XIV].

IBID. — *Immutabis faciem ejus, et emittes eum.*

25. *Hominis in morte quanta mutatio.* — Facies hominis immutatur cum ejus species morte atteritur. Emitteretur vero, quia ab his quæ volens tenuit transire ad æterna cogitur nolens; dumque ad illa perducitur, hæc quæ diu cogitata tenuit qualiter sese habitura sint relictæ nescit. Unde et additur.

CAPUT XXI [Vet. XIII].

VERS. 21. *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, c non intelligit.*

26. *Animæ sanctorum Deum videntes, nihil eorum quæ extra se sunt ignorant; secus aliæ.* — Sicut enim hi qui adhuc viventes sunt **403** mortuorum animæ quo loco habeantur ignorant, ita mortui vita in carne viventium post eos qualiter disponatur nesciunt, quia et vita spiritus longe est a vita carnis; et sicut corporea atque incorporea diversa sunt genere, ita etiam distincta cognitione. Quod tamen de animabus sanctis sentiendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident nullo modo credendum est quia foris sit aliquid quod ignorent. Sed carnales quique, quia amorem præcipuum filiis impendunt, hoc eos beatus Job nescire postmodum asserit quod hic vehementer amaverunt, ut sive nobiles, sive ignobiles sint filii nesciant, quorum eos semper cura fatigabat. Quod tamen si intelligi spiritaliter debet, non incongrue filiorum nomine opera designantur; sicut de muliere Paulus dicit: *Quia salva erit per filiorum generationem* (I Tim. II, 15). Neque enim mulier quæ, continentiae studens, nequaquam filios generat salva non erit, sed per generationem filiorum salvari dicitur, ^d quia per effectum bonorum operum perpetuæ salutis sociatur. Nobiles ergo sunt filii recta opera, ignobiles autem facta perversa. Et sæpe homo agere quælibet bona intentione nititur; sed tamen pro multis, quæ subrepunt, ejus acta apud omnipotentem Deum qualiter habeantur, incertum est. Sive itaque nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelligit, quia, subtili examine discussa, utrum approbentur ejus opera an reproben- tur ignorat. Et hic ergo homo in dolore laboris est positus, et illuc ducitur in timore suspicionis. Unde adhuc de ipso præsentis vitæ labore subjungitur:

CAPUT XXII.

VERS. 22. — *Attamen caro ejus, dum vivit, dolebit, et anima ejus super semetipso lugebit.*

^a Turon., et Norm., colligat; sed retinendum esse colligit sensus contextus demonstrat.

^b Sag. et Utic., in perpetuitatem veniat.

27. *Qui carnis voluptatibus delectantur, majores ex carne tribulationes experiuntur.* — De conjugibus Paulus dicit: *Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi* (I Cor. VII, 28). Sed tribulationem carnis hic pati possunt, etiam jam qui spiritaliter vivunt. Cur ergo inesse conjugibus carnis tribulatio quasi specialiter dicitur, quæ etiam a vita spiritalium longe non est, nisi quod hi frequenter majores tribulationes ex carne suscipiunt qui carnis voluptatibus delectantur? Bene autem dicitur: *Et anima ejus super semetipso lugebit*, quia quisquis gaudere in se appetit, eo ipso jam in luctu est quo a vera lætitia recessit. Vera quippe lætitia mentis creator est. Dignum itaque est ut in se semper homo mœrores inveniatur, qui, derelicto creatore, in se gaudium quærebat. Sequitur.

CAPUT XXIII [Vet. XIV, Rec. XV].

CAP. XV, VERS. 1, 2. — *Respondens autem Eliphas Themanites, dixit: Nunquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, et implebit ardore stomachum suum?*

28. *Mali bonorum verba non rationis sententias, sed furoris stimulos censent.* — Crebro jam diximus beatum Job typum sanctæ universalis Ecclesiæ, amicos vero illius hæreticorum speciem tenere, qui, quasi ex defensione Domini, occasionem stultæ locutionis inveniunt, et contumeliosa contra bonos verba jaculantur. Quibus cuncta quæ a fidelibus sentiuntur quasi in ventum prolata displicent. Unde nunc dicitur: *Nunquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens?* Nec bonorum verba dicta rationis, sed stimulos furoris existimant. Unde et subditur: *Et implebit ardore stomachum suum.* Quia ea etiam quæ se sciunt contumeliose dicere, student semper, ut dictum est, ex Domini defensione palliare. Unde **404** Eliphas subdit:

CAPUT XXIV.

VERS. 3. — *Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi, et loqueris quod tibi non expedit.*

29. *Dum vera quæ exprobrent non inveniunt, falsam fingunt hæretici.* — Nullum vero existimant timorem Domini habere, nisi eum quem potuerint ad suæ confessionis ^e stultitiam trahere. Unde adjungit: — VERS. 4. — *Quantum in te est, evacuasti timorem, et tulisti preces coram Deo.* Tulisti dicitur abstulisti, ac si aperte dicat: De tua justitia præsumens, Creatoris tui gratiam despicias deprecari. Cum enim vera mala hæretici contra bonos non inveniunt, fingunt quæ redarguant, ut justiesse videantur, et fit plerumque ut ad aperta contumeliarum verba perveniant. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXV.

VERS. 5. — *Docuit enim iniquitas tua os tuum, et imitatis linguam blasphemantium.*

30. *Dei honori specie caventes, bonitati detrahunt.* — Iniquitas os docet quando ex mala vita concipitur quod pejus dicatur. Quia autem beatus Job

^c Lyr. et Bigot., non intelligit.

^d Norm., per profectum, olim in Utic., per effectum.

^e Vindoc., fiduciam.

(a) tanto in ore liber fuerat quanto justus in opere, A ab amicis suis hæreticorum typum tenentibus, et de iniqua vita, et de audaci ore reprehenditur, ut dicatur: *Docuit enim iniquitas tua os tuum*. Ac si aperte ei diceretur: Quod perverse loqueris, (b) ex perversiore didicisti vita. Sæpe vero hæretici dum quasi venerantur Deum, ejus mysteriis contradicunt, et humilitatem putant si veritatem denegant. Sunt namque nonnulli qui Deo (c) se injuriam irrogare existimant si eum veram carnem assumpsisse fateantur, aut si hunc veraciter pro nobis carne morti potuisse crediderint. Cumque Deo (d) quasi plus honoris conantur tribuere, coguntur laudes veras bonitatis illius negare. Quid enim est in charitatis suæ laude potentius quam ut illa sibi pro nobis digna ad susceptionem (e) faceret, quæ ei videntur indigna? B Sancta autem Ecclesia veram carnem, veram mortem illius confitetur; sed hæc dicens, ab hæreticis irrogare Deo contumeliam creditur. Unde nunc dicitur: *Et imitaris linguam blasphemantium*. Cui si quid in hoc mundo adversitatis evenerit, hoc ei contingere ex ipsa hac injuria suæ confessionis dicunt. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXVI.

VERS. 6. — *Condemnabit te os tuum et non ego, et labia tua respondebunt tibi.*

31. *Rectæ fidei confessionem adversitatis flagellis puniri delirant.*—Quia enim ex (f) errore confessionis existimant mala adversitatis erumpere, labia sua ei asserunt respondere, ut culpa eloquii sit causa flagelli. Aliquando vero eam comprimere quasi rationantes volunt. [Vet. XV.] Unde Eliphaz beatum Job reprehendere quasi ex ratione conatur, dicens:

CAPUT XXVII.

VERS. 7, 8. — *Nunquid primus homo tu natus es, et ante colles formatus? Nunquid consilium Dei audisti, et inferior te erit ejus sapientia?*

32. *Dum divinam gloriam defendere videntur, suæ prospiciunt.*—Ac si verbis apertioribus dicat: (g) Qui de æterno loqueris pensa quia temporalis es, qui de ejus sapientia disputas, pensa quia ejus consilium ignoras. Sed quia ad hoc hæretici verba dominicæ defensionis assumunt, ut docti esse videantur, et dum divinam gloriam defendere videntur, suam scientiam hominibus innotescant, ipsa hoc Eliphaz subjuncta verba testantur, qui loqui quidem de sapientia Dei cœpit, sed statim ad suam elationem cecidit, dicens:

VERS. 9. — *Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus?*

405 Quæ videlicet dicta patenter ostendunt ex qua mentis elatione prodeat quidquid quasi ad Dominicam defensionem sonat. Sequitur:

(a) Idem, tanto timore liber fuerat.

(b) Vindoc., et perversiori.

(c) Turon., Deo se irrogare. Deest injuriam.

(d) Deest honoris in Vindoc.

(e) Irrepsit in recent. edit. assumptione, post susceptionem. Quam vocem in Mss. Turon., Vindoc., Rel-

PATROL. LXXV.

CAPUT XXVIII.

VERS. 10. — *Et senes et antiqui sunt in nobis multo vetustiores quam patres tui.*

33. *De antiquorum patrum magisterio et consensu falsosibi blandiuntur.*—Quia omnes hæretici a sancta universali Ecclesia sunt egressi, testatur Joannes, qui ait: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis* (I Joan. II, 19). Sed ut ea quæ asserunt commendare stultis mentibus hominum quasi de antiquitate possint, antiquos patres se habere testantur, atque ipsos doctores Ecclesiæ suæ professionis magistros dicunt. Cumque præsentis prædicatores despiciunt de antiquorum Patrum magisterio falsa præsumptione gloriantur, ut ea quæ ipsi dicunt, etiam antiquos patres tenuisse fateantur, quatenus hoc quod relictudine astruere non valent quasi ex illorum auctoritate confirmant. Quia vero scriptum est: *Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (Hebr. XII, 6). Sæpe sancta Ecclesia multis in hac vita adversitatibus laborat, et reproborum vita tanto sine flagello dimittitur, quanto ad nulla præmia servatur. Sed afflictiones sanctæ Ecclesiæ videntes hæretici, eam despiciunt, et tot illam flagellis atteri ex pravæ (h) professionis merito suspicantur. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXIX.

VERS. 11. — *Nunquid grande est ut consoletur te Deus? sed verba tua prava hoc prohibent.*

34. *Afflictam Ecclesiam despiciunt.*—Ac si ei patenter dicat: Si professionem fidei corrigeres jamdudum consolationem a flagellis habere potuisses. Sequitur:

CAPUT XXX.

VERS. 12. — *Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos?*

35. *Sanctorum contemplationem irrident nunquam experti.*—Sæpe justorum mens ita ad aliorum contemplanda suspenditur, ut exterius eorum facies obstupuisse videatur. Sed quia hanc contemplationis vim in occulto agere hæretici ignorant, hoc a justis et recta sapientibus fieri magis per hypocrisim quam per veritatem putant, quia hoc quod ipsi habere nequeunt inesse veraciter aliis non suspicantur. Sequitur:

CAPUT XXXI [Vet. et Rec. XVI].

VERS. 13. — *Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo hujusmodi sermones?*

D 36. *Justorum et iniquorum verba sæpe similia, sed cor dissimile. Hæretici falsis quædam vera permiscet, non rejicienda.*—Plerumque justis aliquibus necessitatibus afflicti sua opera coguntur fateri, quod beatus Job fecerat, quem post justiti flagella depri-mebant; sed cum eorum dicta injusti audiunt, hæc per elationem potius quam per veritatem existimant prolata. Ex suis enim cordibus verba justorum pensant,

lovac., Norman., minime repertam, tanquam peregrinam abjiciendam curavimus.

(f) Utic., ex ore confessionis.

(g) Vindoc., quid æterno loqueris?

(h) Ebroic., Lyr., Bigot., etc., confessionis.

et dici humiliter posse verba bona non existimant. Sicut enim gravis culpa est sibi hoc hominem arrogare quod non est, sic plerumque culpa nulla est, si humiliter bonum dicat quod est. Unde sæpe contingit ut justi et injusti habeant verba similia, sed tamen semper cor longe dissimile, et ex quibus dictis Dominus ab injustis offenditur, in eisdem quoque a justis placatur. Nam Phariseus ingressus templum, dicebat : *Jejuno bis in Sabbato, decimas de omnium quæ possideo* (Luc. xviii, 12); sed justificatus magis publicanus, quam ille exiit. Ezechias quoque rex cum, molestia corporis afflictus, ad extremitatem pervenisset vitæ, in oratione compunctus dixit : *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate et in corde perfecto* (Isai. xxxviii, 3). Nec tamen Dominus 406 hanc confessionem perfectionis ejus despexit, aut renuit, quem mox in suis precibus exaudivit. Ecce Phariseus se justificavit in opere, et Ezechias justum se esse asseruit etiam in cogitatione, atque unde ille offendit, inde iste Dominum placavit. Cur itaque hoc, nisi quia omnipotens Deus singulorum verba a cogitationibus pensat, et in ejus auribus superba non sunt quæ humili corde proferuntur? Unde beatus Job, cum sua opera protulit, contra Deum nullo modo tumuit, quia ea quæ veraciter fecerat humiliter dixit. Sed solent hæretici errorum suorum dictis vera aliqua permiscere, et amici beati Job quamvis in reprehensione ejus omnimodo fallantur, possunt tamen et quædam vera dicere, quæ ex illius assiduitate didicerunt. Quorum dicta si omnia refutanda essent, Eliphaz sententiam Paulus apostolus minime protulisset, dicens : (a) *Apprehendit sapientes in astutia eorum* (I Cor. iii, 19). Quia igitur et ea quæ recta dicunt contra beatum Job recte non dicunt, nos in eorum dictis et calcemus vitium indiscretionis, et discutiamus vires rectitudinis. (b) Sequitur :

CAPUT XXXII.

VERS. 14. — *Quid est homo, ut immaculatus sit?*

37. *Homo ex humo et ex muliere ortus, qui possit esse sine macula?* — Eo enim ipso quo dicitur homo, terrenus exprimitur et infirmus : homo enim ab humo appellatus est. Et quomodo esse valet sine macula, qui sponte sua ad infirmitatem concidit factus de terra? Ubi et additur, — *Idem.* — *Et ut justus appareat natus de muliere.* Primam quippe vero injustitiam mulier propinavit in paradiso. Quomodo ergo justus apparebit, qui de illa natus est quæ injustitiæ propinatrix exstitit? Sequitur :

CAPUT XXXIII [Vet. et Rec. XVII].

VERS. 15. — *Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cæli non sunt mundi in conspectu ejus.*

38. *Solus Deus mutabilitatis expers.* — Hoc cælorum

A nomine repetiit quod sanctorum prius appellatione signavit. Nam de eisdem sanctis scriptum est : *Cæli enarrant gloriam Dei* (Psal. xlviii, 1). Qui per naturam omnes in semetipsis propriam mutabilitatem habent; sed dum (c) immutabili veritati studiose semper inhærere desiderant, inhærendo agunt, ut immutabiles fiant. Cumque ad hanc toto affectu se tenent, quandoque accipiunt ut super semetipsos ducti vincant hoc quod in semetipsis mutabiles exstiterunt. Quid enim mutabilitas nisi mors quædam est? Quæ dum rem quamlibet in aliam immutat, quasi occidit quod fuerat, ut incipiat esse quod non erat. Et de auctore omnium scriptum est : *Qui solus habet (d) immutabilitatem* (I Tim. vi, 16); quia videlicet in semetipso solus immutabilis est. De quo per Jacobum dicitur : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jac. i, 17). Ipsa enim mutabilitas umbra est, quæ quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercudit. Bene autem dicitur : *Cæli non sunt mundi in conspectu ejus*, quia per semetipsos ante districtum Dei judicium nec ipsi esse mundi ad perfectum possunt qui munditiæ prædicatores fiunt, Joanne attestante, qui ait : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (I Joan. i, 3). Si igitur inter sanctos illius nemo immutabilis est, et cæli in conspectu ejus non sunt mundi, quis apud se de justitiæ opere præsumat? Unde et subditur :

407 CAPUT XXXIV [Rec. XVIII].

VERS. 16. — *Quanto magis abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquas iniquitatem?*

39. *Mala opera nostra nequissima esse, sed bona imperfecta et inutilia.* — Qui immaculatum prius hominem et justum per se posse esse negaverat, hunc abominabilem et inutilem appellat : abominabilem scilicet propter immunditiam maculæ, inutilem vero propter injustitiam imperfectæ vitæ. Qui tamen abominabilis et inutilis intelligi et aliter potest. Aliquando enim homo perversus quædam recte agere videtur, sed per ea quæ iniqua sunt etiam ea quæ ejus recta sunt destruuntur. Et quia multum Deo displicent mala, neque illa placent quæ videntur bona. Qui ergo in malis suis Deo abominabilis est in bonis est inutilis, quia dum se per prava opera Deo execrabilem exhibet, nec illud de eo quod rectum videtur placet. (e) Bene autem dicitur : *Qui bibit quasi aquas iniquitatem.* Hoc namque quod comeditur cum mora glutitur, quia manditur ut glutitur. Quod autem bibitur, tanto ad glutendum moram non habet, quanto nullam et ad mandendum necessitatem habet. Culpa ergo, quia a stulto homine sine ulla retracta-

(a) Bellov. et Norm., *apprehendam sapientes.*

(b) Quæ sequuntur, usque ad *ecce inter sanctos*, desiderantur in Turon.

(c) Legitur in Mss. Turon, et omnib. Norman., *sed dum immutabilitati*, etc. In Utic. tamen olim scriptum erat : *sed dum immutabili veritati*. Ita etiam legi-

tur in Editis vetust. et recent.

(d) Bellov., *immortalitatem*. Sic olim legebatur in Utic.

(e) In Norm., *bene autem additur : qui bibit iniquitatem quasi aquas.*

tione perpetratur, quasi aqua iniquitas bibitur. Quia A enim illicita sine timore facit, quasi potum injustitiæ sine obstaculo glutit. Sequitur :

CAPUT XXXV [Vet. XVIII].

VERS. 17. — *Ostendam tibi, audi me, quod videro narrabo tibi.*

40. *Superbi quo altius per intelligentiam assurgunt, per elationem gravius cadunt.* — Habent hoc omnes arrogantes proprium, ut cum rectum quid vel (a) parvum senserint, in usum hoc elationis inflectant ; atque unde per intellectum sibi metipsis altiores fiant, inde per tumorem in foveam elationis cadant, seque doctis doctiores existiment, reverentiam sibi a melioribus exigant, et docere sanctiores quasi ex auctoritate contendunt. Unde nunc dicitur : *Ostendam tibi, audi me.* Et quia cum minore auctoritate docetis B qui audita quam is qui ea quæ viderit loquitur, ut fortiores sibi met auctoritatem Eliphaz (b) arroget, dicit : *Quod vidi narrabo tibi.* Quia vero nonnunquam hæretici de damnatis suis patribus confunduntur, et tamen eorum sententias quasi cum auctoritate ad medium proferunt, ex quorum stultitia jure reprobantur, recte ipsa hæreticorum audacia subinfertur, cum dicitur :

CAPUT XXXVI.

VERS. 18. — *Sapientes confitentur, et non abscondunt patres suos.*

41. *Quos erroris magistros habuerunt hæretici, quam insulse jactitent sapientes.* — In quorum et laudem prosiliunt, et eos velut olos Ecclesiæ (c) præfuisse gloriantur. Unde adhuc subditur : — VERS. C 49 : — *Quibus solis data est terra, et non transivit alienus per eos.* Solis suis patribus datam terram existimant, quia solos errorum suorum magistros rexisse veraciter Ecclesiam putant. Quis vero alienus nisi apostata angelus vocatur ? Unde et per Psalmistam de cunctis simul malignis spiritibus dicitur *Quoniam : alieni insurrexerunt in me, et fortes quæsierunt animam meam (Psal. LIII, 5).* Hæretici igitur, quia doctorum suorum corda apostatæ angelo existimant non fuisse subjecta, transisse per eos alienum denegant. Cui videlicet alieno per unumquemque transire est iniquas in corde ejus cogitationes immittere. Unde et per prophetæ vocem de malignis spiritibus contra stantem animam dicitur : (d) *Et dixerunt animæ tuæ : Incurvare 408 ut transeamus (Isai. LI, 23).* Sed D Eliphaz Themanites quia quædam narraturus audiri vult, quamvis multa quæ dicenda sunt sciat, sed quia beato Job dicenda non erant nesciat, audiamus sententias quas contra beatum Job protulit. Nec enim debemus cui, sed solum pensare quid dixit. Sequitur :

(a) Ita Mss. Et fere semper ubi legitur *parum* in Edit., Mss. habent *parvum*.

(b) Bigot. et Lyr., *præroget*. Ita quoque nunc in Utic.

(c) In Mss. Norm., præter hanc lectionem, additur *profuisse*.

(d) Norm., *qui dixerunt*.

CAPUT XXXVII [Rec. XIX].

VERS. 20. — *Cunctis diebus suis impius superbit.*

42. *Electi in humilitate, reprobi in superbia vitam finiunt.* — Solent etiam electi in quibusdam suis (e) cogitationibus atque actibus superbire. Sed quia electi sunt, cunctis diebus suis superbire non possunt, quia priusquam vitam finiant, ad humilitatis metum ab elatione corda commutant. Impius vero diebus suis omnibus superbit, quia sic vitam terminat, ut ab elatione minime recedat. Circumspicit quod temporaliter floret, et pensare negligit quo in æternum ducitur. In vita carnis fiduciam ponit, eaque diu permanere existimat quæ ad præsens tenet. Solidatur in elatione animus, in despectum adducitur omnis propinquus ; quam repentina mors subrepat nunquam considerat ; quam sit ejus incerta felicitas nunquam pensat. Qui si incertitudinem fugacis vitæ conspiceret, incerta pro certo nequaquam teneret. Unde et bene subditur :

CAPUT XXXVIII [Rec. XX].

IBID. — *Et numerus annorum incertus est tyrannidis ejus.*

43. *Mors timeri debet, quod prævideri nequeat.* —

Superbire enim minime debuisset, etiam si annorum suorum numerum certum habere potuisset, ut sciens quantum viveret, præsciret quando se ab elatione removeret. At postquam præsens vita semper incerta est ; tanto semper mors subrepens timeri debet, quanto nunquam prævideri valet. Bene autem superbiam impii tyrannidem vocat. Proprie enim tyrannus dicitur qui in communi republica non jure principatur. [Vet. XIX.] Sed sciendum est quia omnis superbus juxta modum proprium tyrannidem exercet. Nam quod nonnunquam alius in republica, hoc est, per acceptam dignitatis potentiam, alius in provincia, alius in civitate, alius in domo propria, alius per latentem nequitiam hoc exercet apud se in cogitatione sua. Nec intuetur Dominus quantum quisque mali valeat facere, sed quantum velit. Et cum deest potestas foris, apud se tyrannus est, cui iniquitas dominatur intus, quia etsi exterius non affligit proximos, intrinsecus tamen habere potestatem appetit, ut affligat. Et quia omnipotens Deus corda pensat, jam in ejus oculis impius egit quod cogitavit. Ad hoc autem conditor noster latere nos voluit finem nostrum, ut dum incerti sumus quando moriamur, D semper (f) ad mortem parati inveniamur. Unde recte postquam dictum est : *Cunctis diebus suis impius superbit*, adjungit : *Et numerus annorum incertus est tyrannidis ejus.* Ac si aperte diceretur : Cur quasi de certo extollitur, cujus vita sub pœna incertitudinis tenetur ? Sed omnipotens Deus prave agentibus non solum ventura supplicia reservat, sed eorum corda

(e) In Bellovac., Ebroic. et aliis Norm. sic legitur In recent. Edit., pro *cogitationibus*, habetur *tentationibus*, invitis tum Mss. tum vet. Excusis.

(f) Turon., Bigot. et Lyr., *ad mortem parati venire debeamus*. Vindoc., *parati inveniri debemus*. Bellov., *parati inveniri debeamus*. Ita quoque vet. Edit. Paris.

hic etiam ubi delinquant poenis implicat, ut eo ipso quo peccant semetipsos feriant, ut semper trepidi semperque suspecti mala ab aliis pati metuant, quæ se aliis fecisse meminerunt. Unde adhuc de hoc impio subditur :

CAPUT XXXIX [Rec. XXI].

VERS. 21. — *Sonitus terroris semper in auribus illius ; et cum pax sit, (a) ille insidias suspicatur.*

44. *Simplicitas cordis arx munitissima.* — Nil autem simplici corde felicius, quia quo 409 innocentiam erga alios exhibet, nihil est quod pati ab aliis formidet. Habet enim quasi arcem quamdam fortitudinis simplicitatem suam. Nec suspectus est pati quod se fecisse non meminit. Unde bene per Salomonem dicitur : *In timore Domini fiducia fortitudinis* (Prov. xiv, 26). Qui et rursum ait : *Secura mens, quasi iuge convivium* (Prov. xv, 15). Quasi enim continuatio refectionis est ipsa tranquillitas securitatis. At contra mens prava semper est in laboribus, quia aut molitur mala quæ inferat, aut metuit ne hæc sibi ab aliis inferantur. Et quidquid contra proximos excogitat, hoc contra se excogitari a proximis formidat. Fit undique suspecta, undique trepida. Omnis qui ad memoriam venit exquirere contraria creditur. Cui ergo tranquillitas securitatis deest, huic procul dubio terroris sonitus semper in auribus est. Et sæpe contingit (b) ut illi quilibet proximus suus simpliciter loquatur, nil adversum cogitet. Sed cum pax sit, ille insidias suspicatur, quia qui semper dolose agit, simpliciter erga se agi non æstimat. Et quia scriptum est : *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit* (Prov. xviii, 3), involutus iniquitatis suæ tenebris jam de luce desperat. Unde et sequitur :

CAPUT XL [Vet. XX].

VERS. 22. — *Non credit quod reverti possit de tenebris (c) ad lucem, circumspectans undique gladium.*

45. *Impius desperata salute, ad nequitiam semper excrescit.* — Quia dum feriri se undique insidiis credit, salute desperata, semper ad nequitiam excrescit. Aliquando vero iste perversus etiam superna judicia attendit, et super se hæc venire metuit. Sed cum stipendium vitæ præsentis quærit, hæc eadem judicia quæ metuere cœperat avaritiæ devictus insaniam contemnit. Et quidem mori se posse in peccato existimat, sed tamen a peccato non cessat. Unde et subditur :

CAPUT XLI.

VERS. 23. — *Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum dies.*

46. *Etsi feriri metuat, semper auget quo feriat.* —

(a) In Norm., *ille semper insidias.*

(b) Turon. et Vindoc., *ut talia cuilibet proximo suo simpliciter loquatur.* Bellov., *ut tali cuilibet proximus suus, etc.* Bigot. et Lyr., *ut talia quilibet proximus sibi loquatur, nil adversum cogitans.* Sed, etc. Utic., *ut talia quilibet proximus suus simpliciter loquitur.*

(c) Deest *ad lucem* in Norm. et Bellov., abest etiam a textu Hebr. Ita tamen Hieron. legit.

A Panis etenim, stipendium vitæ præsentis ; tenebrarum vero dies tempus ultionis accipitur. In actu itaque suo aliquando iste perversus iram superni judicis perpendit præsentem ; sed a malo non avertitur, ut etiam ipsa quoque ab ejus interitu valeat averti. Accusante se autem conscientia feriri metuit, sed tamen semper auget quo feriat. (d) Contemnit reditum suum, desperat veniam, superbit in culpa ; sed tamen testem suæ nequitiae intus habet timorem. Et quamvis prava videatur foris audacter agere, de his tamen apud semetipsum cogitur trepidare. Unde scriptum est : *Cum enim sit timida nequitia, dat testimonium condemnationi* (Sap. xvii, 10), quia cum illicita quisquis perpetrat, pavet quod facit ; et apertus damnationis testis est ipse timor iniquitatis, quia et timeatur quod agitur, et tamen malum non vincitur quod timetur. De quo et adhuc subditur :

CAPUT XLII.

VERS. 24. — *Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad prælium.*

47. *Quot angustis vallatur, qui securitatis sociam, viam veritatis relinquit. Plana est veritatis via ; asperum iter mendacii.* — In omne quod iniquus agit tribulatione et angustia vallatur, quia cor ejus anxietate (e) et suspicione confunditur. Alius occulte appetit (f) vi aliena diripere, qui laborat in cogitationibus, ne 410 deprehendi valeat. Alius, relicta veritate, mentiri deliberat, ut audientium animum fallat. Sed quantus labor est sollicite custodire ne ipsa ejus fallacia deprehendi queat ? Pone quippe ante oculos quid sibi a veritatem scientibus responderi possit, et cum magno cogitatu pertractat quomodo per argumenta falsitatis documenta veritatis exsuperet. Hinc inde se circumtegit, et contra hoc, ubi deprehendi potuerit, veritati similem responsionem quærit, qui si vellet verum dicere, utique sine labore potuisset. Plana quippe veritatis via, et grave est iter mendacii. Unde et per prophetam dicitur : *Docuerunt enim linguam suam loqui mendacium, ut inique agerent laboraverunt* (Jerem. ix, 5). Bene ergo dicitur : *Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum*, quia apud semetipsum (g) in labore timoris deficit, qui securitatis sociam viam veritatis relinquit. Qui bene regi præparato ad prælium comparatur, quia in eo ipso malo quod agit et terretur, et festinat, et ex conscientia trepidat, et ex desiderio anhelat, metuit et superbit, pavescit suspicionibus, et mentem audaciam erigit. [Vet. XXI.] Sciendum quoque est quia rex qui præparatur ad prælium sic de hoste suspectus est, (h) ut eidem quoque quem ducit exercitui metuat, ne labefactetur, ne per destitutionem militum jaculis pateat inimicorum. Iniquus ergo angustia vallatur, sicut rex

(d) In Sag., *contemnit enim.*

(e) Utic., olim, *et tribulatione*, nunc *et suspicione.*

(f) Deest *vi* in Bellov. et Norm.

(g) Norm., *in labore mentis* ; in Utic. prius scriptum erat *in labore timoris.*

(h) Sic Mss. nostri et Anglic. At Editi etiam antiquiores, *ut eundem quoque quem ducit exercitum metuat.* Quod olim in Utic. lectum.

qui præparatur (a) ad prælium, quia videlicet falsa agens, falsa loquens, formidat ne suos amittat milites, id est, argumenta falsitatis, et veritatis jaculis pateat, si ei fortasse defuerit quod ex fallacia opponat. Sed quamvis animus trepidet, quamvis conscientia accuset, cupiditate tamen suaviter vincitur, et suppresso pavore audaciam de iniquitatibus sumit. Et sæpe etiam ultione menti proposita, se contra Deum erigit, quælibet ab eo adversa perpeti deliberat, dummodo hic, dum valet, omne quod placet agat. Unde et subditur :

CAPUT XLIII [Rec. XXII].

VERS. 25, 26. — *Tendit enim adversus Deum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est. Cucurrit adversus eum erecto collo, et pingui cervice armatus est.*

48. *Pravorum voluntati quandoque Deus per misericordiam obsistit, quam iratus aliquando sinit impleri.* — Hæc de ipso iniquorum capite, scilicet Antichristo, apertius sentiuntur qui contra Deum manum erigens, roborari dicitur, quia parvo tempore permittitur exaltari, (b) ut quo ad modicum gloriari sinitur, eo in perpetuum atrocius puniatur. Sed quia ejus membra sunt omnes iniqui, hoc quod in fine mundi ille tunc singulariter acturus est unus, videamus modo qualiter a malis agatur singulis. Sunt namque nonnulli qui et si qua aliquando agere contra omnipotentis Dei judicium nituntur, ipsa impossibilitate explendæ suæ voluntatis fracti, ad semetipsos respiciunt, atque ad eum quem contemnere voluerant convertuntur; et qui discedere longe potuerant, si quod vellent implere valuissent, per hoc aliquando salvantur, quia quod nequiter voluerunt, implere nequiverunt. Unde ad se reducti, cujus sint conditionis aspiciunt, et plangunt se (c) contraria veritati voluisse. Et sunt nonnulli 411 qui hoc quod perverse contra Deum appetunt justo Dei judicio implere nequius permittuntur. Et cum eos malitia accendit, potentia roborat, tanto jam semetipsos in errore cognoscere nequeunt, quanto in rebus affluentibus extra se semper per potentiam trahuntur. De quorum nunc intentione dicitur: *Tendit enim adversus Deum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est.* Contra Deum quippe manum tendere est in operatione prava, despectis Dei judiciis, perseverare. Et quia tunc magis irascitur Deus, quando permittit impleri quod saltem concipi in cogitatione non debuit, contra Omnipotentem iniquus iste roboratur, quia prosperari in mala sua actione permittitur, quatenus et perversa faciat, et tamen feliciter vivat. De quo adhuc subditur: *Cucurrit adversus eum erecto collo.*

49. *Opulentorum superbiorum quanta in pravis operibus audacia.* — Erecto collo contra Deum currere est ea quæ Creatori displicent cum audacia perpe-

(a) Utic., ad bellum, sed habet ad prælium in margine.

(b) Ita Bellov., Norm. et alii. Prius in Utic. lectum ut cum, quemadmodum in Excusis.

(c) Vindoc., contra reverentiam voluisse. Ebroic., contraria voluntati voluisse.

trare. De quo recte dicitur: *Cucurrit*, id est, in malo opere obstaculum de adversitate non habuit. [Vet. XXII.] De quo adhuc additur: *Et pingui cervice armatus est.* Pinguis cervix est opulenta superbia, affluentibus videlicet rebus (d) quasi multis carnibus fulta. Potens igitur iniquus pingui cervice contra Deum armatur, qui, rebus temporalibus tumens contra præcepta veritatis, quasi de magnitudine carnis erigitur. Quid enim paupertas nisi quædam macies, et quid rerum abundantia nisi pinguedo est vitæ præsentis? Pingui ergo cervice se contra Deum erigit qui temporalem abundantiam in superbiam assumit. Habent enim hoc potentes et iniqui proprium, ut, fallacibus divitiis occupati, veras Dei opes negligant; et quanto minus quod verum est inquirunt, tanto amplius falsis divitiis extollantur. Cura etenim multiplex terrenarum rerum, quia (e) occupat, excæcat. Unde adhuc apte subjungitur :

CAPUT XLIV.

VERS. 27. — *Operuit faciem ejus crassitudo.*

50. *Terrenarum rerum abundantia oculos claudente.* — Visus quippe in facie est, in qua et prima corporis honorabilior pars est. Non ergo immerito mentis intentio per faciem designatur, quam quolibet vertimus, illuc videmus. Faciem ergo crassitudo operit, quia desiderata terrenarum rerum abundantia oculos mentis premit, et hoc quod in eis esse honorabile debuit, ante Dei oculos fœdat, quia curis multiplicibus aggravat. Quibus tamen nec solum sufficit ut ipsi superbiant, nisi et hi qui eis conjuncti sunt de eorum pinguedine etiam ipsi gloriantur. Nam sunt nonnulli qui patronis majoribus (f) adjuti superbiunt, et de eorum potentia contra inopes extolluntur. Unde et adhuc subditur :

CAPUT XLV.

IBID. — *Et de lateribus ejus arvina dependet.*

51. *Qui iniquo potenti adhærent, de ejus potentia tument.* — Quia arvina pinguedo carnis est, et latera dicere divitum solemus hos quos eis conjunctos cernimus, arvina de ejus lateribus dependet, quia quisquis potenti et iniquo adhæret, ipse quoque de ejus potentia, velut ex pinguedine rerum, tumet, ut, patroni perversi iniquitatem sequens, Deum non timeat, quos valet, et quantum valet, 412 pauperes affligat, de gloria temporali cor eleve. Cum ergo talis est qui iniquo potenti adhæret, de ejus profecto latere arvina dependet. De quibus adhuc subditur :

CAPUT XLVI [Vet. XXIII].

VERS. 28. — *Habitabit in civitatibus desolatis, et in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ.*

52. *Ille vicissim dum sibi conjunctorum laudibus*

(d) Turon., quasi multis carnalibus protecta, quod olim repræsentavit Utic.

(e) Turon., Lyr., Bigot., occupat et excæcat, omisso quia, quod expunctum fuit in Utic.

(f) Omnes Norm., adjuncti.

extollitur, ad prava opera vehementius rapitur.— Quia enim a conversatione conviventium civitas appellatur, civitates desolatæ sunt ipsi obsequentium cunei perversorum, quorum clamoribus perversus iste laudatur cum ad prava opera per nequitiam rapiatur. Unde scriptum est : *Laudatur peccator (a) in deserto animæ suæ, et qui iniqua agit benedicitur (Psal. x, 3, sec. Hebr.).* Domus vero desertæ sunt cogitationes pravæ, quas iniquus iste inhabitat, quia per omne quod agit iniquorum hominum placere cogitationibus appetit. Quæ civitates desolatæ, et domus desertæ recte nominantur, qua nisi omnipotens Deus, talium conversationes cogitationesque, præcedentibus eorum culpis, relinqueret, ad graviora perpetranda minime pervenirent. Bene autem dicitur : *Quæ in tumulos sunt redactæ.* Ruentia namque domorum atque civitatum ædificia tumulos faciunt, quoniam dum pravi quique confusis actionibus sibimetipsis ad perversa opera junguntur, ostendunt procul dubio quia de ædificio vitæ ceciderunt. Sequitur :

CAPUT XLVII.

VERS. 29.— *Non habitabitur, nec perseverabit substantia ejus, nec mittet in terram radicem suam.*

53. *Virtutibus non ditatur nisi cujus mentem Deus inhabitat. Sine radice stat superbus, leni flatu statim prostrandus.*— Quod hic *Non habitabitur* dictum est (b) in quibusdam Codicibus reperi *Non ditabitur*; sed sensus non discrepat, quamvis a se sermo discordet. Ille enim virtutibus ditatur, cujus mentem inhabitat omnipotens Deus. Sed quia superbi cogitatio ab auctoris sui gratia non inhabitatur, profecto per hoc virtutibus non ditatur. (c) Propter hoc ergo quod interior est vacuus, dicatur : *Non inhabitabitur*; propter hoc vero quod transitorium foris tumet, recte subjungit : *Nec perseverabit substantia ejus.* Ac si aperte dicatur : Hoc quod habere videtur exterius transit, et illud quod transire non poterat interior non habet. Unde et apte subjungitur : *Nec mittet in terram radicem suam.* Quod si de hac terra dictum accipimus, liquet procul dubio quia arbor quæ in terra radicem non habet, vel tenuissimis commota flatibus cadit. Et superbus quisque dum contra omnipotentem Dominum roboratur, dum currit erecto collo, et pingui cervice contra auctorem erigitur, stare quasi arbor videtur. Sed status ejus sine radice est, quia velut ad lenem flatum, sic ad motum occultæ sententiæ vita ejus (d) eruitur. (e) Sin vero hoc loco terram æternæ vitæ retributionem accipimus, de qua Propheta ait : (f) *Portio mea in terra viventium (Psal. cxli, 6), iniquus*

(a) Vindoc. et omnes Norm., *in desideritis.*

(b) Imo in fonte Hebr., Vulgata, aliisque versionibus et paraphrasibus, legitur *non ditabitur*, aut aliquid simile, *non ditetur*, etc.

(c) Corruptus hic locus est in Edit. Gilot. et in Rom. Sixti V. Longe enim abest a sensu quod ibi legitur : *propter hoc ergo quod interior est vacuus, ditatur, non inhabitatur.* Imo non ditatur, quia non inhabitatur, et interior vacuus remanet. Favent nostræ lect. Mss. tam Anglic. quam nostr. ac vet. Edit.

(d) Vindoc., *servatur.*

A iste in terra radicem suam non mittit, quia nunquam ad æternæ vitæ desiderium cordis sui cogitationes plantat. [Vet. XXIV.] Quod enim radix arbori, hoc unicuique hominum cogitatio sua est, quia in hoc quod exterius videtur, per illud tenetur (g) quod exterius non videtur. Unde et per prophetam dicitur : *Mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum (Isai. xxxvii, 31).* Cum enim (h) cogitationem nostram ad compatiendum indigenti proximo tendimus, 413 quasi radicem deorsum mittimus, ut retributionis fructum superius faciamus. Sequitur :

CAPUT XLVIII.

VERS 30.— *Non recedet de tenebris.*

54. *Quia lucem justitiæ non quærit, de tenebris non recedit.*— Si superbus iste a culpa ad justitiam redire voluisset, de tenebris recederet. Sed quia lucem justitiæ non quærit, de tenebris non recedit. Cujus etiam exemplo hi qui ei adhærent in terrenis profectibus anhelant, avaritiæ facibus accenduntur, desideriorum carnalium ignibus uruntur. Unde et subditur :

CAPUT XLIX.

IBID. — *Ramos ejus arefaciet flamma.*

55. *Desideriorum carnalium facibus cum sibi conjunctis uritur.*— Si enim sibi quosdam æternam patriam quærentes adjungeret, ramos in se virides haberet. Sed quia ipsi quoque qui ei conjuncti sunt terrenis desideriis æstuant, et dum desideriorum flamma clientium ejus animos accendit, scilicet ramos ejus arefacit, ut fructum boni operis non ferant, quia ad appetenda infima per nequitiam anhelant. Bene autem subditur :

CAPUT L.

IBID. — *Et auferetur spiritu oris sui.*

56. *Propter laxata linguæ frena gravissime torquendus.*— Superbus etenim quisque quo in hac vita plus valet, eo sibi linguæ frena audacius relaxat, ut loquatur perversa quælibet, nullum de verbis suis metuat, istos contumeliis feriat, illos maledictionibus jaculetur. Nonnunquam vero in blasphemiam contra conditorem rapitur, sicut de talibus per Psalmistam dicitur : *Posuerunt in cælum os suum, et lingua eorum (i) transiit super terram (Psal. lxxii, 9) :* (j) Unde et dives in igne positus, stillari sibi aquam ex digito Lazari in linguam postulat (Luc. xvi, 24). Quæ ex re intelligitur quia ubi amplius peccaverat, ibi atrocius ardebat. Recte ergo nunc dicitur : *Et auferetur spiritu oris sui*, quia eo percussione sententiam accepit, quo oris sui spiritum sub divina formidine non restrinxit. Sequitur :

(e) Ita Mss. et veter. Edit., non, ut legitur in Gussanv. et aliis recent., *sic vero hoc loco.*

(f) Norm., *portio mea sit.*

(g) Hæc verba, *quod exterius non vid.*, desunt in Vindoc., qui mendis scatent. In Turon., pro *exterius*, legitur *interius*.

(h) Lyr., Bigot., Sag., *mentem nostram.*

(i) Norm., *transiit in terra.* Vindoc., *transiit in terram.*

(j) Quamplures, *unde et divis ille.*

CAPUT LI [Rec. XXIII].

VERS. 31. — (a) *Non credat frustra deceptus, quod alio pretio redimendus sit.*

57. *Tunc solum eleemosynæ nobis prosunt cum peccata plangimus et abdicamus.* — Quoties (b) post culpam eleemosynas facimus, quasi pro pravis actibus pretium damus. Unde et per Prophetam de eo qui hæc non agit dicitur: *Non dabit Deo propitiationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ* (Psal. XLVIII, 8, 9). Nonnunquam vero divites elati inferiores opprimunt, aliena rapiunt, et tamen quasi quædam aliis largiuntur; et cum multos deprimant, aliquando quibusdam opem defensionis ferunt, et pro iniquitatibus quas nunquam deserunt dare pretium videntur. Sed tunc eleemosynæ pretium nos a culpis liberat, cum perpetrata plangimus, et abdicamus. Nam qui et semper peccare vult, et quasi semper eleemosynam largiri, frustra pretium tribuit, quia non redimit animam, quam a vitiis non compescit. Unde nunc dicitur: *Non credat frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit.* Quia eleemosyna superbi divitis eum redimere non valet, quam perpetrata simul rapina pauperis ante Dei oculos ascendere non permittit. [Vet. XXV.] Quod fortasse intelligi aliter potest, quia sæpe superbi divites cum eleemosynam tribuunt, non hanc pro æternæ vitæ desiderio, sed pro extendenda vita temporali largiuntur, mortem se posse differre donationibus credunt, sed *non credat frustra errore deceptus quod aliquo pretio redimendus sit*, quia obtinere ex impenso munere non valet ut finem debitum evadat, 414 cuius etiam nequitia intercidit vitam. Unde et subditur:

CAPUT LII.

VERS. 32. — *Antequam dies ejus impleantur peribit, et manus ejus arescent.*

58. *Præfixi dies singulis, nec augeri possunt nec minui.* Qui longiores sperat, antequam impleantur, perit. — Præfixi dies singulis ab interna Dei præscientia nec augeri possunt, nec minui, nisi contingat ut ita præsciantur, ut aut cum optimis operibus longiores sint, aut cum pessimis breviores, sicut Ezechias augmentum dierum meruit impensione lacrymarum; et sicut de perversis scriptum est: (c) *Indisciplinatis obviat mors.* Sed sæpe iniquus, quamvis in occulta Dei præscientia longa vitæ ejus tempora non sint prædestinata, ipse tamen quia carnaliter vivere appetit, longo animo dies proponit. Et quia ad illud tempus pervenire non valet quod exspectat, quasi antequam dies illius impleantur perit. Quod tamen intelligere et aliter possumus. Plerumque enim quosdam cernimus et perverse agere, et usque ad senectutem ultimam pervenire. Quomodo ergo dicitur: *Antequam dies ejus impleantur peribit*, cum

(a) Norm. et alii cum vet. Edit., *non credit*. Ita semper deinceps.

(b) Vindoc., *pro culpa*.

(c) Alludit fortasse ad hunc locum Ecclesiastici xx, 9: *Est processio in malum viro indisciplinato, et est inventio in detrimentum.*

A in quibusdam sæpe videamus quia ætate longa jam membra deficiunt, et tamen pravitatem suam eorum desideria exsequi non desistunt?

59. *Post conversionem exteriora repetens ab omni boni operis statu eradicatur.* — Sunt namque nonnulli qui post vitam perditam ad semetipsos redeunt, et, accusante se conscientia, perversa itinera relinquunt, commutant opera, antiquæ suæ pravitati contradicunt, terrenas actiones fugiunt, desideria superna sectantur; sed priusquam in eisdem sanctis desideriis solidentur, per torporem mentis ad ea quæ dijudicare cœperant redeunt, atque ad mala quæ fugere disposuerant recurrunt. Quia enim sæpe contingit ut pro utilitate multorum etiam sancti viri exterioribus actibus serviant, et populorum gubernationibus occupentur, hoc infirmi aspicientes, et per vetustam adhuc superbiam quærentes imitari, exterioribus se actionibus (d) inserunt; sed quanto ad eas non eruditi spiritalibus veniunt, tanto eas carnaliter exsequuntur. Nisi enim prius cor longo studio et diutina conversatione in desideriis cœlestibus convalescat, (e) cum ad exteriora agenda refunditur, ab omni statu boni operis eradicatur. Unde recte quoque de hoc iniquo dicitur: *Antequam dies ejus impleantur peribit.* Quia et si quid boni fortasse cœperit agere, priusquam in eo per longitudinem temporis convalescat, ad exteriora relabitur, et perverse deserit quæ recte inchoasse videbatur. Unde et apte subditur: *Et manus ejus arescent.* Quia dum exterioribus actibus intempestive involvitur, ab omni nimirum bona operatione siccatur. Unde adhuc bene subditur:

CAPUT LIII [Rec. XXIV].

VERS. 33, 34. — *Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus, et quasi oliva projiciens florem suum. Congregatio enim hypocritæ sterilis.*

60. *Hypocritæ bona opera cur arefiant. Quam periculose qui in virtute infirmi sunt, præsent.* — Notandum quod sic de hoc iniquo generaliter loquitur, ut tamen divinus sermo ad specialem ejus nequitiam derivetur. Qui enim dicens: *Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus, et quasi oliva projiciens (f) florem suum*, protinus subdit: *Congregatio enim hypocritæ sterilis*, patenter indicat quia (g) in hoc iniquo reprobationis sententiam contra ejus hypocrisis ferat. [Vet. XXVI.] Sed 415 nunc pensandum nobis est qualiter hypocrita sicut vinea in primo flore, vel sicut oliva florem projiciens lædatur. Si florentem vineam per inæqualitatem aeris immoderatum frigus attigerit, protinus ab omni humore viriditatis arefacit. Et sunt nonnulli qui post perversa itinera sanctas vias sectari appetunt, sed priusquam in eis, ut diximus, desideria bona roborentur, quædam illos præsentis sæculi prosperitas accipit, quæ eos rebus

(d) Norm. et alii, *injerunt*.

(e) Ebroic., *ad exter. agenda relabitur*.

(f) Utic. et Bellov., *germen suum*. In priori tamen hujus contextus citatione Utic. habet, *florem suum*.

(g) Ebroic., Lyr., Big., *in hunc iniquum*.

exterioribus implicat, et eorum mentem dum a calore intimi amoris retrahit, quasi ex frigore exstinguit, et quidquid in eis de virtutum flore apparere videbatur, interficit. In terrenis quippe actibus valde frigescit animus, si necdum fuerit per intima dona solidatus. Unde necesse est ut loca majora vel exteriora(a)opera, quæ humanis sunt necessitatibus profutura, illi exercenda suscipiant, qui hæc dijudicare, atque sub semetipsis premere ex virtute intima novaverunt. Nam cum infirmus quisque vel ad locum regiminis, vel ad exteriora agenda retrahitur, quo quasi extra se ducitur, eradicatur, quia et arbor quæ radices in altum prius non mittit, citius ventorum impetu sternitur, si se ad altum vertice extollit; eoque citius ad ima corruit, quo altius in aere sine radicibus excrevit. Nonnunquam vero florentem vineam non frigus, sed æstus arefacit. Cumque immoderato calore tangitur, discusso flore botrus tabescit. Et plerumque contingit ut hi qui ad bona opera recta intentione non veniunt, cum placere se hominibus vident, ad exercenda hæc eadem opera vehementius accendantur, (b) humanis placitura oculis agere anxie studeant, et quasi in sancto studio fervescent. Quis itaque istos(c)nisi in flore æstus contigit, quos humanæ laudis appetitio a fructu alienos fecit? Unde et bene subditur: *Et quasi oliva projiciens florem suum*. Oliva quippe cum in flore est, si immoderata nebula tangitur, a plenitudine fructuum vacuatur. Et quoties inchoantes quique bona opera laudari ab aspicientibus cœperint, atque in suis laudibus delectari, fit caligo intelligentiæ in cogitatione, ut jam discernere nequeant qua intentione quid faciant, et fructum pendant operis, (d) velut ex nebula favoris. Unde bene per Salomonem dicitur: *Mane surgamus ad vineas, videamus (e) si floruit vinea, si flores fructus parturiunt* (Cant. II, 12). Florent quippe vineæ cum mentes fidelium bona opera proponunt. Sed fructus non pariunt, si ab eo quod proposuerint aliquibus victi erroribus infirmantur.

[Vet. XXVII.] 61. *In bonis operibus attendi non debet initium, sed finis.* — Non ergo intuendum est si vineæ floreat, sed si flores ad partum fructuum convalescant, quia mirum non est si quis bona inchoet, sed valde mirabile est si intentione recta in bono opere perduret. Unde fit plerumque ut si in bono opere recta intentio(f) non tenetur, etiam ipsum hoc opus quod bonum creditur amittatur. Nam quosdam sæpe vidimus terrena quæ possederant reliquisse, et nil jam transitorium querere, nullis pro hac vita jurgiis immisceri. Cum itaque hoc in se fidelis anima ostendit, quasi oliva florem protulit. Sed cum quidam ex talibus rursus cœperint mundi gloriam quam contempserant querere, et terrenis rebus quas sprevisse videbantur insatiabiliter inhiare, va-

A carne jurgiis, proximorum læsiones exquirere, nimirum projecit 416 oliva florem quem proposuit, quia rudimenta boni studii ad perfecta opera non perduxit. Sed sciendum est quia hæc semper eis eveniunt qui Deum puro ac simplici studio non sequuntur. Unde recte subditur: *Congregatio enim hypocritæ sterilis*. (g) Cœpta enim bona non amitteret, si hypocrita non fuisset. Congregant vero et hypocritæ bona opera, sed eorum sterilis est ipsa congregatio, quia per hoc quod agunt fructum recipere in æterna retributione non appetunt. Fecundi ac virides in suis operibus humanis oculis videntur, sed in conspectu occulti iudicis infecundi et aridi apparent. Sæpe vero, æstu avaritiæ accensi, eo majora de se opera humanis oculis ostendunt, quo ampliora sibi ab hominibus offerri munera appetunt. Unde adhuc subditur:

CAPUT LIV [Rec. XXV].

VERS. 34. — *Et ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.*

62. *Parum est munus a manu non recipere nisi munus ab ore respuamus.* — Sicut enim corpus in tabernaculo, sic mens habitat in cogitatione. (h) Sed ignis tabernacula devorat cum æstus avaritiæ cogitationes devastat. Et fit plerumque ut hypocrita aurum vel quæque bona corporalia ab hominibus accipere contempnat, sed quia hæc non accipit, majores ab eis recipere laudes quærat; et fortasse munus se accepisse non æstimat, quia bona corporalia recipere recusat. Unde sciendum est quia aliquando munus a manu, aliquando vero ab ore porrigitur. Nam qui nummum tribuit, munus ex manu dedit; qui autem verbum laudis impendit, munus ab ore protulit. Hypocrita itaque etsi exteriora dona, quæ terrenæ forsitan necessitati congruunt, accipere recusat, plus est quod sibi retribuere appetit, cum, ultra meritum laudari desiderans, munus ab ore quærit. Et quia in ipso laudis appetitu nimio cor ardore succenditur, dicatur recte: *Et ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt.*

[Vet. XXVIII.] 63. *His muneribus delectantes ignis devorabit.* — Sin vero eorum tabernacula corpora debemus accipere, in quibus illorum animæ habitant, ignis eorum tabernacula devorat, quia qui hic in mente ardent igne avaritiæ, illic etiam in carne concremantur ignibus gehennæ, et quia mens hypocritæ nunquam vacat a malitiæ cogitatione; nam sive terrena quæque, seu laudem appetat, hæc aliis invidet quæ sibi tribui anhelat; et tanto cæteros ostendere perversos molitur, quanto videri sanctior omnibus appetit, ut ex eo quod alii despicabiles fiunt, ipse reverentior semper appareat. Unde fit ut de opinione proximi ante humana iudicia, linguæ suæ la-

(a) Deest opera in Ebroic.

(b) In Vindoc. deest humanis placit. oculis agere anxie studeant.

(c) Vindoc., deest mendose, nisi in flore æstas.

(d) In Vindoc., velut foris ex nebula favoris.

(e) Utio, si floruerunt vineæ, vel, si floruit vinea.

(f) Bigot. et Lyr., non tenet.

(g) Verba hæc, usque ad congregant, desunt in Turon.

(h) Omittitur periodus hæc in Vindoc., usque ad et fit plerumque.

queos prætendat, ut eorum quibus placere appetit A solus æstimationem capiat. Unde et sequitur :

CAPUT LV.

VERS. 35. — *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus ejus præparat dolos.*

64. *Dolorem concipit qui perversa cogitat, iniquitatem pariturus.* — Dolorem quippe concipit cum perversa cogitat. Iniquitatem parit cum explorare cœperit quod cogitavit. Invidendo dolorem concipit, derogando iniquitatem parit. Gravis quippe est iniquitas quando is qui perversus est ostendere alios perversos molitur, ut inde ipse quasi sanctus appareat, quod alios sanctos non esse docuerit. Sciendum vero quod in sacro eloquio ventris vel uteri nomine mens solet intelligi. Hinc est enim quod per Salomonem dicitur : *Lucerna Domini 417 spiraculum hominis, quæ in-* B *vestigat omnia secreta ventris* (Prov. xx, 27). Lux enim gratiæ, quæ desuper venit, spiraculum homini præstat ad vitam. Quæ videlicet lux omnia secreta

ventris investigare dicitur, quia occulta mentis penetrat, ut ea quæ de seipsa latebant animam, (a) ante ejus oculos flendo reducat. Hinc Jeremias ait : (b) *Ventrem meum, ventrem meum doleo* (Jerem. iv, 19). Qui ut ventrem suum quid dixisset ostenderet, adjunxit : *Sensus cordis mei turbatisunt*. Uteri itaque nomine recte mens accipitur, quia sicut proles in utero concipitur, sic cogitatio 418 in mente generatur ; et sicut in ventre cibi, ita continentur in mente cogitationes. Uterus itaque hypocritæ præparat dolos, quia tanto semper majorem malitiam contra proximos in mente concipit, quanto solus præ omnibus videri innocentior quærit. Hæc idcirco Eliphaz protulit, quia beatum Job tanto percussum verbere propter hypocrisim putavit. Sed ejus verba etsi multis congruunt, ab ipso solo aliena sunt pro quo solo dicebantur, quia sanctus vir nihil in suis actibus duplicitatis habuit, quem testis veritas de cordis simplicitate laudavit.

(a) Ita Mss. plerique. Vet. Edit. Paris., ante ejus flenda oculos reducat. Vetus Basil., ante ejus oculos reducant.

(b) In Bellovac. et Germ. simpliciter legitur, *ventrem meum doleo*. Sic olim legebatur in Ulic. sine repetitione.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

In quo capitulum XVI et XVII libri Job brevis expositio moralis et typica continetur.

CAPUT PRIMUM.

417 1. *Sancti quos admonendo corrigere non possunt, patiando tolerant.* — Esse hoc perversorum proprium solet, quod sua mala per convicium bonis ingerant, priusquam de eis ipsi veraciter accusentur ; et dum metuunt increpari de his quæ faciunt, adversantes suis pravitatibus justos hæc facere testantur. Sancti autem viri patienter audiunt etiam quæ se nunquam fecisse meminerunt, quamvis ea mala quæ sibi ingeri conspiciunt ab ipsis suis criminatibus noverint perpetrata ; et cum eos prædicando corrigere non possunt, patiando tolerant, quatenus si fructum conversionis eorum (a) non valent, ex ipsis tamen præmium longanimitatis acquirant. Unde et sancta Ecclesia David prophetæ vocibus dicit : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores* (Psal. cxxviii, 3), quia videlicet dum hæreticos vel quoslibet reprobos, quos corrigere non valet, tolerat, facta peccantium supra dorsum portat. Beatus itaque Job videns Eli- D phaz amicum suum multa contra se de hypocrisi conquerentem, qui ex consolationis verbis ad amaritudinem increpationis eruperat, et simulatus consolator apparebat, per patientiam suam typum servat Ecclesiæ, quæ novit talia audiendo tolerare, et, cum ejus sermo admittitur, ratiocinando destruere, et dicit :

CAPUT II. [Rec. II].

CAP. XVI, VERS. 2. — *Audivi frequenter talia.*

(a) In aliis Excussis, *consequi non valent*. Expunximus *consequi*, quod in Mss. non reperitur, aliasque redundat.

(b) In vet. Ed. Paris. et Basil., a quibus crimina im-

2. *Job typus Ecclesiæ a fictis amicis oppressæ, consolatores simulantibus. A consolatoriis verbis ad increpatoria amici Job eruperant.* — Electi quippe frequenter aliena mala quasi sua audiunt, et ab his eis crimen impingitur (b) a quibus crimina impacta perpetrantur. Hac autem responsione beatus Job illud Ecclesiæ tempus significat quo, oppressa ab adversariis, temporali eorum potentia quasi dejecta creditur. Unde sequitur : — *Ibid.* — *Consolatores onerosi omnes (c) vos estis*. Sive enim hæretici, seu pravi quilibet, cum laborare bonos in adversitate conspiciunt, in eo quod illos consolari appetunt, mala eis persuadere conantur. Unde non immerito bonorum mentibus onerosa fit eorum consolatio, quia inter verba dulcedinis virus propinare cupiunt erroris ; et dum dictis lenibus dolores quasi levigant, peccati (d) onus imponere festinant. Sed electi viri etiam cum temporali gloria privantur, interni vigorem judicii non amittunt. Nam sciunt et foris adversa perpeti, et tamen interius infracti recta sine pavore defendere. 418 Unde subjungitur :

CAPUT III.

VERS. 3. — *Nunquid habebunt finem verba ventosa ?*

3. *Verbasana, propter elationem eorum a quibus proferuntur aliquando ventosa. Lugens non increpandus.* — Ventosa enim verba sunt quæ inflationi tem-

picta. In Gussanv. *impincta*, uti in Edit. Rom. Sixti V. Legitur *impacta*, in Mss. Anglic. et nostris.

(c) In quamplur. Mss. *deest estis*, hic et infra.

(d) Turon., *opus*.

porali potius quam rectitudini serviunt. Sæpe autem mali etiam bona dicunt; sed quia bene non dicunt, ventosa verba proferunt. Nam dicta eorum et si quando (a) sana sunt per sententiam, inflata tamen sunt per elationem. [Vet. II.] In hoc vero quod dictum est: *Consolutores onerosi omnes vos estis*, quid aliud beati Job magisterio docemur, nisi ut quisque perpendere sollicite sciat ne luctus tempore verba increpationis inferat? Si enim sunt quædam quæ increpari jure debeant, in afflictione postponenda sunt, ne consolator increpando dolorem augeat, quem lenire proposuerat. Sequitur:

CAPUT IV.

IBID. — *Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris?*

4. *Iusti convicia non reddunt.* — Mali viri cum aliis sibi similibus conviciosa verba proferunt, eo citius obmutescunt, quo de se talia mox audiunt qualia suis auditoribus dicunt. Cum autem bonos viros per conviciosa verba jaculantur, nil eis molestiæ ex convicio nascitur, quia contra tacentes loquuntur, nec compelluntur audire quod sunt, quia iusti convicia non reddunt, etiam dum coguntur audire quod non sunt. Bene ergo dicitur: *Aut aliquid tibi molestum est, si loquaris?* Ac si ei aperte diceretur: Eo plus loqueris quo a me molestum aliquid de tua actione non audis. Unde et subditur, — VERS. 4. — *Poteram et ego similia vestri loqui.* [Rec III.] Narrat justus quid facere potuit; sed ne justitiam deserat, quod facere potuit declinat. Sequitur:

CAPUT V.

VERS. 4-6. — *Atque utinam esset anima vestra pro anima mea! consolarer et ego vos sermonibus, et moverem caput meum super vos. Roborarem vos ore meo, et moverem labia mea, quasi parcens vobis.*

5. *Malis divina flagella quandoque debent optari.* — Aliquando necesse est ut pravis mentibus quæ humana prædicatione corrigi nequeunt divina flagella optari benigne debeant. Quod cum magno fit amoris studio, videlicet non errantis pœna, sed correptio quæritur, et oratio potius quam maledictio esse monstratur. In his autem verbis hoc beatus Job monstratur intendere, ut amici, qui dolori illius per charitatem compati nesciebant, ab experimento discerent alienæ afflictioni qualiter misereri debuissent; atque, edomiti doloribus, a sua passione traherent consolationem aliis qualiter inferrent; et tunc salubrius intrinsecus viverent, cum aliquid extrinsecus de infirmitate sentirent. Notandum, quod non ait: (b) *Utinam esset anima mea pro anima vestra!* Sed *Utinam esset anima vestra pro anima mea!* quia profecto sibi malediceret, si se illis fieri similem optaret. Illis vero meliora voluit quos sibi fieri similes quæsiivit. Consolamur vero praves in flagellis constitutos

A cum de exteriori percussione interiorum in eis convalescere salutem (c) indicamus. [Vet. III.] Caput etiam movemus cum mentem, (d) quæ principale nostrum est, ad compassionem inflectimus. Eosque inter flagella roboramus cum doloris eorum vim verbis mitibus lenimus. Sunt namque nonnulli qui dum interna nesciunt de malis exterioribus desperabiliter affliguntur, de quibus per Psalmistam dicitur: *In miseriis non subsistent* (Psal. cxxxix, 11). Ille etenim bene novit in exterioribus miseriis subsistere, qui scit semper de spe interna gaudere.

6. *Aliquando malis quasi parcens non parcit, et quasi non parcens parcit Ecclesia.* — Quod vero non ait *Parcens*, sed *Quasi parcens vobis*, nequaquam hoc negligenter prætereundum puto, quia sancta Ecclesia disciplinæ vigorem cum permistione mansuetudinis servans, aliquando malis et quasi parcens non parcit, aliquando vero et quasi non parcens parcit. Quod melius ostendimus, si ipsa quæ plerumque accidunt proferamus. Ponamus itaque ante oculos mentis duos praves in sancta Ecclesia esse constitutos, quorum sit unus potens et protervus, alter mitis et subditus. Si qua miti et subdito culpa subripuerit, hanc protinus increpando prædicator insequitur et corripit, eumque corripiendo, a culpa liberat, atque (e) ad viam rectitudinis reformat. Quid itaque huic nisi non parcens pepercit, quia dum correptionis verbum non distulit, citius hunc a culpa liberavit? Libere enim arguens non pepercit, sed in eo quod correxit pepercit. At contra potens et protervus, cum aliquid perpetrasset cognoscitur, tempus quæritur ut de malo quod fecit increpetur. Nisi enim prædicator sustineat (f) quando ferre congrue correptionem possit, auget in eo malum quod insequitur. Sæpe enim contingit ut talis sit qui nulla increpationis verba suspiciat. Quid itaque in hujus culpa prædicatori agendum est, nisi ut in sermone admonitionis, quem pro communi salute omnium auditorum facit, tales culpas ad medium deducat quales eum perpetrasset considerat qui et præsto est, et de se solo adhuc argui non potest, ne deterior fiat? Et cum generaliter contra culpam invectio intenditur, correptionis verbum libenter ad mentem ducitur, quia potens pravus ignorat quod sibi hoc specialiter dicatur. Quid itaque isti prædicator suus nisi parcens minime pepercit, cui et specialiter correptionis verba non intulit, et tamen vulnus illius sub communi admonitione percussit? Unde fit plerumque ut eo vehementius perpetrata culpam lugeat, quo reatum suum et cum se percussum sentiat nesciri putat.

[Vet. IV.] 7. *Protervi qua discretione corripiendi.* — Magna itaque prædicationis arte agendum est ut qui ex aperta correptione deteriores fiunt quodam

(a) Sag. et Utic. addunt aliam lect. *sunt bona.*

(b) Deest *utinam* in Bellov. et Norm.

(c) Edit. Gilot. et Rom. Sixti V. habent. *inducamus*, contra sensum et Mss. tam Anglic. quam nostrorum fidem.

(d) Hinc apud Græcos tum philosophos tum theologos τὸ ἡγμονικὸν dicitur animi præstantia mentisque prin-

cipatus.

(e) Turon. et Norm., *ad viam rectitudinis*. In Utic., olim, *ad vitam rect.*; vet. Edit. Paris., *ad vitam*.

(f) Sic Turon., Viudoc., Norm., etc. In vet. Edit. Basil. 1514, *quando conferre*. Aliæ recent., Gilot., Vatic., Gussanv., *quando proferre*. Melius cum Mss., *quando ferre possit*, sc. potens et protervus.

temperamento correptionis ad salutem redeant. Unde etiam Paulus dicit: *Quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus; et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorum honestatem habent; honesta autem nostra nullius egent* (I Cor. xii, 23). Sicut enim inhonesta membra in corpore, ita quidam sunt intra sanctam Ecclesiam potentes et protervi, qui dum aperta invectione feriri nequeunt, quasi honore tegminis velantur. Sed hæc de occultis potentium delictis loquimur. Nam quando et aliis cognoscentibus peccant, aliis etiam cognoscentibus increpandi sunt, ne si prædicator taceat, culpam approbasse videatur, atque hæc crescens in exemplum veniat, quam pastoris lingua non secet. Sancta ergo Ecclesia, cum per prædicatores suos quædam facta malorum sub dispensatione invectionis increpat, labia quasi parcens movet; sed tamen parcendo, non parcit, quia ab invectione culpæ generaliter non tacet, quam specialiter tacet. Sequitur:

CAPUT VI.

VERS. 7. — *Sed quid agam? Si locutus fuero, non quiescet dolor meus; et si tacuero, non recedet a me.*

8. *Dolor Ecclesiæ cum pravos frustra corripi conspicit.* — Hoc personæ beati Job qualiter congruat nullus ignorat. Sed si ad sanctæ Ecclesiæ typum trahatur, hæc et cum loquitur, dolor minime quiescit, quando locutione sua perversos minime corrigi conspicit. Et cum tacet, dolor minime recedit, (a) quia etsi aversata conticuerit, hoc ipsum amplius quod tacet gemit, quia se tacente perversorum culpas ex-crescere conspicit. Sequitur:

CAPUT VII. [Rec. IV].

VERS. 8. *Nunc autem oppressit me dolor meus, et in nihilum redacti sunt omnes artus mei.*

9. *Dolor Ecclesiæ dum ad malorum exempla infirmos pertrahi conspicit.* — Dolor suo sancta Ecclesia premitur quando in malitia sua crescere perversos intuetur. Et quia dum pravi crescunt etiam infirmi qui in ea sunt adsequenda studia pravitatis irritantur recte additur: *Et in nihilum redacti sunt omnes artus mei.* Sicut enim per ossa fortes, sic per artus infirmi quique designari solent. Membra ergo Ecclesiæ ad nihilum rediguntur quando ex imitatione pravorum in hoc mundo crescentium infirmi quique deterius infirmantur. Videntes etenim felicitatem malorum, sæpe ab ipso fidei statu dilabuntur, bona temporalia appetunt, et veluti in nihilum rediguntur, quia (b) dum manentem Dei essentiam deserunt, diligentes transitoria, quasi ad non esse tendunt. Bene autem dicitur: *Nunc autem oppressit me dolor meus*, quia videlicet tempus doloris Ecclesiæ modo est, et tempus gaudii postmodum (c) sequetur. Sæpe vero contingit ut sancta Ecclesia non solum infideles atque extra positos adversarios toleret, sed eorum quoque insi-

(a) Ita Mss. et vet. Edit. In aliis, quia etsi adversa.

(b) Turon., dum manentem Dei sententiam.

(c) Norm., sequitur.

(d) Plerique, atque adversitates.

(e) Ebroic., quid in perfida mente conspiciunt et mo-

diat (d) que adversitatem vix ferat, quos intus habet. Unde beati viri voce apte mox subditur:

CAPUT VIII [Vet. V.]

VERS. 9. — *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me.*

10. *Rugæ Ecclesiæ sunt mali Christiani.* — Quid per rugas nisi duplicitas designatur? Rugæ itaque sunt sanctæ Ecclesiæ omnes qui in ea dupliciter vivunt, qui fidem vocibus clamant, operibus denegant. Hi nimirum pacis tempore, quia hujus mundi potestatibus eandem fidem honori esse conspiciunt, fideles se esse mentiuntur. Sed cum 421 sanctam Ecclesiam subita adversitatis procella turbaverit, illico ostendunt(e) quid in perfida mente moliantur. Has autem rugas in electis suis sancta Ecclesia non habet, quia videlicet nesciunt aliud de se foris ostendere, et intus aliud habere. Unde recte egregius prædicator dicit: *Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam* (Ephes. v, 27). Maculam quippe et rugam non habet, quæ et turpitudine operis et duplicitate sermonis caret. Sed quia nunc intra sinum fidei multos etiam reprobos tenet, cum tempus persecutionis exarserit, ipsos hostes patitur quos prædicationis verbis alere ante videbatur. Dicat itaque quia: *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me*, id est ipsi me insequendo increpant, qui nunc, in meo corpore positi, duplicitatis suæ in se malitiam(f) non mendant. Unde bene adhuc subditur:

IBID. — *Et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, contradicens mihi.*

11. *Per malos sævit diabolus.* — Etiam pacis suæ tempore sancta Ecclesia falsiloquium patitur, dum sunt in ea multi qui de æternitatis promissione diffidunt, et tamen se fideles esse mentiuntur. Qui dum prædicationi ejus aperte contradicere non præsumunt, falsiloquium non contra faciem, sed quasi post dorsum patitur. Sed cum malitiæ tempus eruperit, is qui nunc metuens derogat, ad contradicendum ante faciem venit, quia verbis veræ fidei apertis vocibus obsistit. Sciendum vero est quia cum hæc a carnalibus patimur, non tam ipsi sunt qui in nostra morte sæviunt quam malignus spiritus qui eorum mentibus principatur, sicut per Paulum dicitur: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum* (Ephes. vi, 12). Unde cum hic quoque de falsiloquio loqueretur, apte mox ad describendum ejus(g) falsiloquii principem verba convertit dicens:

CAPUT X [Rec. V].

VERS. 10. — *Collegit furorem suum in me, et, comminans mihi infremuit contra me dentibus suis; hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.*

liuntur.

(f) Norm., non emundant.

(g) Vindoc., Falsiloqui feritatem. Germ. falsiloqui princip., ut et supra, bis, falsiloquium patitur.

12. *Per malos sævit diabolus, modo occulta, modo aperta persecutione.*— Quid aliud omnes iniqui quam membrasunt diaboli? Ipse itaque per eos agit (a) quidquid in eorum cordibus (b) ut agere debeant immit- tit [Vet. VI]. Habet autem etiam nunc diabolus contra sanctam Ecclesiam furorem, sed sparsus ejus furor est, quia occultas tentationes per singulos mo- vet. Cum vero contra eam in aperta persecutione proruperit, furorem suum in eam colligit, quia in afflictione illius tota se intentione constringit. Mem- bra autem ejus hoc pacis tempore (c) idcirco contra electos collectum furorem non habent, quia mali- litiam suam minus se sentiunt posse implere quam volunt. Cum vero sibi suppetere (d) licentiam pravi- tatis aspexerint, tanto hanc audacius ferunt, quanto et contra illam (e) ex unanimitate glomerantur. Recte B itaque nunc dicitur: *Collegit furorem suum in me.* Cujus adhuc furor (f) ut latius exponatur dicitur. *Et comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis.* De quo et subditur: *Hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.* Ille quippe antiquus hostis Ecclesiæ contra hanc dentibus fremit, 422 eamque terribilibus oculis intuetur, quia per alios crudelia exercet, et per alios quæ exerceat providet.

13. *Diaboli dentes, persecutores; oculi, qui eos consiliis suis regunt.*— Dentes namque hujus hostis sunt bonorum persecutores atque carnifices, qui ejus membra laniant, dum electos illius suis persecutio- nibus affligunt. Oculi vero hujus hostis sunt hi qui contra eam provident mala (g) quæ faciant, suisque consiliis persecutorum ejus crudelitates inflammant. C Antiquus ergo ejus adversarius fremit contra eam dentibus suis, dum per crudeles reprobos in ea in- sequitur vitam bonorum. Intuetur hanc terribilibus oculis, qui pravorum consiliis non cessat mala ex- quirere, in quibus hanc semper deterius affligat. Nam sicut incarnata Veritas in prædicatione sua pauperes idiotas et simplices elegit, sice contra- rio (h) damnatus ille homo, quem in fine mundi apostata angelus assumet, ad prædicandam falsitatem suam, astutos hac duplices atque hujus mundiscientiam ha- bentes electurus est. [Vet. VII]. Unde et per Isaiam dicitur: *Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiarum, quæ mittit in mari legatos, et in vasis papyri super aquas* (Isai. xviii, 1). Terra quip- pe cui væ dicitur ille principaliter homo damnatus est, qui alarum cymbalum vocatur, quia hi qui per su- perbiam in altitudinem cogitationis evolvant, eundem D perversum hominem prædicando sonant. Quæ scili- cet terra recte trans flumina Æthiopiarum esse perhibe- tur. Æthiopia etenim nigrum populum mittit, et om-

nem hominem mundus iste, quia peccatorem profert, quasi nigrum Æthiopiarum populum parit. Sed terra cui væ dicitur trans flumina Æthiopiarum esse perhibe- tur, quia damnatus ille homo tanta immensitate ini- quus est, ut omnium peccantium peccata transcen- dat. Qui mittit in mari legatos, quia prædicatores suos in sæculum spargit. De quibus recte subditur qualiter mittantur, dum dicitur: *In vasis papyri su- per aquas.* Ex papyro quippe charta est. Quid itaque per papyrum nisisæcularis scientia designatur? Va- sa ergo papyri sunt corda doctorum sæcularium. In vasis igitur papyri super aquas legatos mittere est prædicationem suam in sapientum carnalium sensi- bus ponere, et defluentes ad culpam populos voca- re. Qui ergo illic per vasa papyri, ipsi hic, quia carnaliter vident, per oculos designantur. De quibus et adhuc subditur:

CAPUT XI.

VERS. 11. *Aperuerunt super me ora sua, expro- brantes.*

14. *Os diaboli qui errores prædicant.*— Ora sua reprobi exprobrantes aperiunt cum et erroris sui ma- la prædicare non metuunt, et prædicamenta rectæ fidei irrident. De quibus sciendum est quia illos præ- cipue in sancta Ecclesia persequuntur quos multis conspiciunt esse profuturos, qui vitam carnalium verbo correptionis conterunt, eosque (i) in Ecclesiæ corpore spiritaliter vertunt. Unde et subditur:

CAPUT XII [Rec. VI].

IBID. — *Percusserunt maxillam meam, satiatum sunt pænis meis.*

15. *Maxilla Ecclesiæ sancti prædicatores.*— Maxil- la quippe Ecclesiæ sancti prædicatores sunt, sicut sub Judææ specie per Jeremiam dicitur: *Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus* (Thren. I, 2), quia in adversitatibus Ecclesiæ illi amplius plan- gunt (j) qui vitam carnalium confringere 423 præ- dicando noverunt. Per ipsos quippe sancta Ecclesia iniquos a vitiis conterit, et quasi glutens in sua membra convertit. Unde ipsi quoque (k) primo prædicatori velut maxillæ Ecclesiæ dicitur: *Occide et manduca* (Act. x, 13) (Vet. VIII). Hinc est etiam quod Samson maxil- lam asini tenuit, et hostes peremit (Judic. xv, 16), quia Redemptor noster simplicitatem atque patientiam prædicantium suæ manu virtutis tenens, a vitiis suis carnales interfecit. Et maxilla in terram pro- jecta postmodum aquas fudit, quia data morti prædi- catorum corpora magna populis monstrare mira- cula. Maxillam ergo Ecclesiæ perversi feriunt, cum bonos prædicatores insequuntur. Et quia tunc re- probi grande se aliquid fecisse æstimant cum vitam

(a) Lyr. et Bigot., *quidquid eorum mentibus.*

(b) Vindoc., *ut agere non debeant.*

(c) Ita Mss. et vet. Edit. Paris. et Basil. At recent., *circa electos.*

(d) Plurimi, *licentiam suæ pravitatis.* Vind., *licen- tiam pravit. appetunt.*

(e) Turon., *ex vanitate glomerentur.*

(f) Utic., *ut altius,* superscriptum tamen legitur *ut latius.*

(g) Sag. et alii Norm., *quæ fiant.*

(h) Vide infra, l. xxxii, n. 22, et l. xxxiii, n. 42 et 57.

(i) Turon., Utic. et Norm., *eosque in Ecclesiæ corpus.* Ebroic., *eosque in Ecclesiæ corpus specialiter vertunt.*

(j) Quidam Editi, *qui vitam carnalium constringere;* Mss. Anglic. et nostri habent *confringere.*

(k) Norm., *primo pastori.* Vindoc., *primo prædica- torum.*

prædicatorum necant, post percussionem maxillæ apte subiungitur:— *IBID.*—*Satiati sunt pœnis meis.* Illa quippe eos pœna satiat quæ mentem Ecclesiæ præcipue castigat. Sequitur:

CAPUT XIII.

VERS. 12. *Conclisit me Deus apud iniquum, et manibus impiorum me tradidit.*

16. *Electi persecutionibus antiqui hostis temporaliter permisi.*— Electorum populus apud iniquum concluditur cum ejus caro antiqui hostis persecutionibus temporaliter datur. Qui non spiritui, sed manibus impiorum traditur, quia quo hunc in mente capere nequeunt, eo contra carnem illius crudelius inardescunt. Sed sanctæ Ecclesiæ populus cum adversa perpeti graviter cœperit, et infirmos suos conspexerit ad deteriora delabi, pacis suæ tempora ad mentem revocat, quando fideles suos prædicationis suæ opulentia pascebat. Unde apte subiungitur:

CAPUT XIV.

VERS. 13. — *Ego ille quondam opulentus repente contritus sum.*

17.—*Firmis mentibus nulla adversa repente adveniunt.*— In eo quod se repente contritum asseruit infirmorum mentem improvidam designavit. Qui dum mala quæ ventura sunt prævidere nesciunt, tanto eis graviora fiunt quanto et ab eis inopinata tolerantur. Firmis autem mentibus repente adversa non veniunt, quia priusquam veniant prævidentur. Quod tamen nunc quoque sancta Ecclesia in quibusdam retro labentibus patitur, qui post doctrinæ opulentiam subitis aliquando vitiis conteruntur, ut sic in quibus iam malis corruant, ac si verbi pabulum nunquam habuissent. Sequitur:

CAPUT XV.

IBID.—*Tenuit cervicem meam, confregit me, posuit (a) me sibi quasi in signum.*

18. *Infirmi, urgente persecutione, veritatem prædicare trepidant.*— Sicut in malis cervix superbiam, sic in bonis libertatis erectionem signat. Unde nonnunquam ipsa quoque superbia pro erectionis auctoritate ponitur, sicut per prophetam Dominus sanctæ Ecclesiæ pollicens dicit: *Ponam te in superbiam sæculorum (Isai. LX, 15).* Et quia persecutionis tempore infirmi quidam vera quæ sentiunt prædicare libere non præsumunt, recte de hoc hoste dicitur: *Tenuit cervicem meam, confregit me.* [Vet. IX] Fortasse autem hi cervicis appellatione signati sunt qui pacis ejus tempore plusquam decet eriguntur, et sub occasione defendendæ rectitudinis vitio deserviunt elationis. Qui persecutionis tempore idcirco adversa plus sentiunt, quia de prosperis extolluntur. De quibus bene dicitur: *Tenuit cervicem meam, confregit me.* Id est, elationem quam in infirmis habuit, distractione suæ percussionis inclinavit. *Et posuit me sibi quasi in signum.* Constat nimirum quia idcirco signum ponitur, ut sagittarum emissionem feriat. Fidelis itaque populus in signum hosti suo est positus, quia 424 eum semper suis ictibus impetit, eum.

(a) Deest *me* in plur. Mss. hic et in conseq.

A que suis persecutionibus affligit. Qui enim in hac vita assidua mala tolerat, velut in signum positus, ictus excipit ferientis. Unde et prædicator egregius cum persecutionum mala toleraret, atque sub persecutione adversariorum gemeret, teneram discipulorum mentem de suis afflictionibus consolans, ait: *Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus (I Thess. III, 3).* Ac si eis aperte dicat: Quid in hoc tempore vulnera nostra miramini, qui si æterna gaudia quærimus, huc ad hoc venimus, ut feriamur? Sequitur:

CAPUT XVI.

VERS. 14. — *Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, non pepercit, et effudit in terram viscera mea.*

19. *Hostis tentationum jaculis ab omni parte nos impetit.*— Hæc juxta litteram beato Job congruere posse videbantur, per hoc quod dicitur: *Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, non pepercit,* nisi subderetur quod de eo minime scriptum legitur. *Effudit in terram viscera mea.* Ex qua re necesse est ut dum hoc juxta litteram invenire non possumus, ea quæ in verbis ejus secundum historiam sonant juxta spiritum inquiramus. Sancta Ecclesia lanceis ab hoste suo circumdatur quando in membris suis ab impugnatore callido tentationum jaculis impetitur. Bene autem circumdari lanceis dicimur, quia antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit. Sæpe enim dum gula restringitur, ut libido subigatur, inanis gloriæ aculeus mentem pulsatur. Si autem corpus abstinentiæ afflictione non atteritur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpe dum servare parcimoniam nitimur, ad tenaciam labimur. Et sæpe dum possessa effuse tribuimus, ad avaritiam ducimur, quia rursum colligere quærimus quod tribuamus. Dum ergo antiqui hostis jacula ubique nos (b) impetunt, recte non dicitur: *Circumdedit me lanceis suis.* Et quia omne peccatum hostis quidem callidus suadet, sed nos ejus suasionibus consentiendo perpetramus, apte subiungitur: *Convulneravit lumbos meos.* In lumbis quippe luxuria est. Unde et is qui cupiebat voluptatem libidinis a corde extinguere, prædicavit dicens: *Succincti lumbos mentis vestræ (I Pet. I, 13).* Cum ergo antiquus hostis fidelem populum ad luxuriam pertrahit, hunc procul dubio in lumbis ferit. Ubi notandum quoque est quod non ait: *Vulneravit,* sed *Convulneravit lumbos meos.* Sicut enim loqui aliquando unius est, colloqui vero duorum, vel fortasse multorum, sic antiquus hostis, quia nos ad culpam sine nostra voluntate non rapit, nequaquam lumbos nostros vulnerare, sed convulnerare dicitur, quia hoc quod nobis ille male suggerit, nos sequentes ex voluntate propria implemus, et quasi cum ipso nos pariter vulneramus, quia ad perpetrandum malum ex libero simul arbitrio ducimur. Sequitur: *Non pepercit.* Ac si dicat Non destitit [Vet. X]. *Et effudit in terram viscera mea.* Quid aliud sanctæ Ecclesiæ viscera debemus accipere, nisi eorum mentes qui ejus quæ-

(b) Turon., *nos impediunt.*

dam in se mysteria continent, qui ad intima sacramenta deserviunt? Sed antiquus adversarius cum fideles quosdam, qui interioribus sacramentis deservire videbantur, ad sæcularia negotia pertrahit, ejus procul dubio viscera in terram fundit, quia illos in rebus infimis conculcat qui prius in occultis ac spiritalibus actibus latebant. Sequitur :

CAPUT XVII.

VERS. 15.—*Concidit me vulnere super vulnus.*

425 20. *Ut vulnere super vulnus nos concidat.*—In infirmis suis sancta Ecclesia vulnere super vulnus conciditur quando peccatum peccato additur, ut culpa vehementius exaggeretur. Quem enim avaritia pertrahit ad rapinam, rapina ducit ad fallaciam, ut, perpetrata culpa, ex falsitate etiam defendatur, quid iste nisi super vulnus concisus est vulnere? Unde bene quoque per prophetam dicitur: *Maledictum et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit* (*Osee* iv, 2). Solet enim sanguinis nomine signari peccatum. Unde is qui a peccatis liberari desiderat per pœnitentiam clamat: *Libera me de sanguinibus* (*Psal.* l, 16). Sanguis ergo sanguinem tangit (a) cum culpa culpam cumulaverit. Et quia cum vulnus vulnere additur vires contra nos antiqui hostis vehementius excrescunt, recte subjungitur :

CAPUT XVIII.

IBID. *Irruit in me quasi gigas.*

21. *Qui non reluctantur, eum ut gigantem secum pugnantes experiuntur.* Facile quippe inimico resistitur si non ei vel in multis lapsibus, vel in uno, diutius consentiatur. Sin vero ejus suasionibus anima subesse consueverit, quanto se ei crebrius subjicit, tanto eum sibi intolerabiliorem facit, ut ei reluctari non valeat, quia nimirum malignus adversarius contra hanc ex prava consuetudine devictam quasi more gigantis pugnat. Sed tamen plerumque sancta Ecclesia etiam post perpetratas culpas mentes fidelium ad pœnitentiam revocat, et peccata operis virtute spontaneæ afflictionis mundat. Unde bene subditur :

CAPUT XIX.

VERS. 16.—*Saccum consui super cutem meam, et operui cinere carnem meam.*

22. *Afflictione spontanea peccata mundare docet Ecclesia.* Quid in sacco et cinere nisi pœnitentia, quid in cute et carne nisi peccatum carnis debet intelligi? Cum ergo quidam post lapsum carnis, ad pœnitentiam redeunt, quasi saccus super cutem consuitur, et cinere caro operitur, quia culpa carnis per pœnitentiam tegitur, ne in districti judicis examine ad ultionem videatur. Infirma autem membra

(a) Turon., cum culpæ culpam copulaverit. Lyr. et Bigot., cum culpa culpæ copulatur. Utic. hanc lectionem habet et alteram quæ est Excusorum, quamque retinuimus.

(b) Deest a id Bellovac., Norm. et aliis, legitur in

A sua sancta Ecclesia cum a peccatis retrahit, atque ad pœnitentiæ remedium ducit, hæc procul dubio fletibus adjuvat, ut ad recipiendam auctoris sui gratiam convalescant, et per fortes plangit quod non fecit, quod in membris suis debilibus quasi ipsa fecit. Unde bene adhuc subditur :

CAPUT XX [*Vet. XI, Rec. VII*].

VERS. 17.—*Facies mea intumuit (b) a fletu.*

23. *Filios suos pœnitentes fletibus suis adjuvat. Prælati de alienis tanquam de propriis lapsibus se affligant.* Facies quippe sanctæ Ecclesiæ sunt hi qui, in locis regiminum positi, apparent primi, ut ex eorum specie sit honor fidelis populi, etiam si quid in corpore latet deforme. Qui nimirum prælati plebibus plangunt culpas infirmantium, seque sic de alienis lapsibus ac si de propriis affligunt. Et sæpe dum quosdam vident ad veniam post culpas redire, quosdam vero in iniquitate persistere, occulta omnipotentis Dei judicia mirantur, sed penetrare nequeunt. Obstupescunt enim (c) quæ non intelligunt. Unde et apte subditur :

CAPUT XXI.

IBID. — *Et palpebræ meæ caligaverunt.*

24. *Subditorum vias vice oculorum dirigant.*—Palpebræ enim recte appellati sunt qui ad prævidenda pedum itinera vigilant. Sed cum occulta Dei judicia nec præpositi vigilantes intelligunt, palpebræ sanctæ Ecclesiæ caligant. Sed ut sæpe jam me dixisse meminimus, beatus Job sanctæ Ecclesiæ **426** typum tenens, modo voce corporis, modo autem voce capitis utitur; et dum de membris ejus loquitur, repente ad verba capitis levatur. Unde hic quoque subjungitur :

CAPUT XXII [*Rec. VIII*].

VERS. 18.—*Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces.*

25. *Solus præ omnibus mundas ad Deum preces Christus habuit.*—Absque iniquitate enim manus suæ pertulit, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (*I Pet.* ii, 22, seq.), et tamen dolorem crucis pro nostra redemptione toleravit. Qui solus præ omnibus mundas ad Deum preces habuit, quia et in ipso dolore passionis pro persecutoribus oravit, dicens: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* (*Luc.* xxiii, 34). Quid enim dici, quid cogitari in prece mundius potest quam cum et illis misericordia intercessionis tribuitur a quibus toleratur dolor? Unde factum est ut Redemptoris nostri sanguinem, quem persecutores sævientes fuderant, postmodum credentes (d) biberent, eumque esse Dei Filium prædicarent. (e) De quo videlicet sanguine apte subjungitur :

Turon.

(c) Vindoc., quia non intelligunt.

(d) Turon., lamberent.

(e) Vindoc., de quo videlicet optatur, terra, etc.

VERS. 19. — *Terra, ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te latendi locum clamor meus.*

26. *Sanguis ejus Abelis sanguine melius loquitur; hic enim ultionem, ille veniam exorat.* — Peccanti homini dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (*Genes. III, 19*). Quæ scilicet terra Redemptoris nostri sanguinem non abscondit, quia unusquisque peccator redemptionis suæ pretium sumens, confitetur ac laudat, et quibus valet proximis innotescit. Terra etiam sanguinem ejus non operuit, quia sancta Ecclesia redemptionis suæ mysterium in cunctis jam mundi partibus prædicavit. [*Vet. XII.*] Notandum quod subditur: *Neque inveniat in te latendi locum clamor meus* (*Genes. III, 19*). Ipse enim sanguis redemptionis qui sumitur clamor nostri Redemptoris est. Unde etiam Paulus dicit (a): *Et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel* (*Heb. XII, 24*). De sanguine Abel dictum fuerat: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra* (*Genes. IV, 10*). Sed sanguis Jesu melius loquitur quam Abel, quia sanguis Abel mortem fratricidæ fratris petiit, sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetravit. Ut ergo in nobis sacramentum dominicæ passionis non sit otiosum, debemus imitari quod sumimus, et prædicare cæteris quod veneramur. Locum enim latendi clamor ejus in nobis invenit, si hoc quod mens credidit lingua tacet. Sed ne in nobis clamor ejus lateat, restat ut unusquisque juxta modulum suum vivificationis suæ mysterium proximis innotescat. Libet mentis oculos ad dominicæ passionis (b) horam reducere, cum Judæi persequentes sævirent, discipuli timentes fugerent. Qui enim carne mori videbatur nequaquam Deus esse credebatur. Unde hic apte subditur:

CAPUT XXIV [*Rec. IX.*]

VERS. 20. — *Ecce enim in cælo testis meus, et conscius meus in excelsis.*

27. *Hominibus Christum nescientibus, conscius et testem habuit Patrem in cælo.* — Cum enim (c) Filius labefactaretur in terra, erat ei testis in cælo. Testis quippe Filii Pater est, de quo ipse in Evangelio dicit: *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me* (*Joan. V, 37*). Qui recte etiam conscius dicitur, quia una voluntate, uno consilio Pater cum Filio semper operatur. Cujus etiam testis est, quia nemo novit Filium nisi Pater (*Matth. XI, 27*). Tunc ergo in cælo testem et conscius in excelsis habuit, quando hi qui eum morientem in carne cernebant divinitatis ejus 427 potentiam considerare (d) nesciebant. Et cum ignorarent homines, (e) in morte tamen Mediator Dei et hominum noverat quod cum ipso operabatur Pater. Quod fortasse etiam ad vocem ejus corporis

(a) Bigot. et Lyr., *et sanguis aspersionis melius loquens*. Turon., *et sanguinis aspersione melius loquentem*. In Utic. olim legebatur ut in Editis, nunc consentit Lyr. et Bigot. In Bellov., *melius loquentem quam et Abel*.

(b) Vindoc., *ora reducere*.

(c) Turon., *fidelis*. Vindoc., *fides laberetur in terra*.

(d) Turon., *non poterant*.

A referri valet. [*Vet. XIII.*] Sancta namque Ecclesia idcirco adversa vitæ præsentis tolerat, ut hanc superna gratia ad præmia æterna perducatur. Carnis suæ mortem despicit, quia resurrectionis intendit gloriæ. Et transitoria sunt quæ patitur, perpetua quæ præstolatur. De quibus nimirum bonis perpetuis dubietatem non habet, quia fidele jam testimonium Redemptoris sui gloriæ tenet. Carnis quippe ejus resurrectionem mente conspicit, atque ad spem fortiter convalescit quia, quod in suo videt jam factum capite, sperat in ejus quoque corpore, quod videlicet ipsa est absque dubietate secuturum. Quam scilicet Ecclesiam Psalmista conspiciens in perpetua perfectione mansuram, sub appellatione lunæ describit, dicens: *Luna perfecta in æternum* (*Psal. LXXXVIII, 38*). Quam quia ad resurrectionis spem dominica resurrectio roborat, recte subjungit: *Et testis in cælo fidelis*, quia ut de sua resurrectione non trepidet, jam eum in cælo, qui resurrexit a mortuis, testem habet. Fidelis itaque populus cum adversa patitur, cum duris tribulationibus fatigatur, ad spem sequentis gloriæ mentem erigat, et, de Redemptoris sui resurrectione confidens, dicat: *Ecce enim in cælo testis meus, et conscius meus in excelsis*. Qui recte conscius dicitur, quia naturam nostram non solum creando novit, sed etiam assumendo. Scire enim ejus est nostra suscepisse. Unde etiam per Psalmistam dicitur: *Ipse enim scit figmentum nostrum* (*Psal. CII, 13*). Quid enim mirum si figmentum nostrum dicatur specialiter scire, dum constet nihil esse quod nesciat? Sed figmentum nostrum scire ejus est hoc in seipso ex pietate suscepisse.

28. *Idem testis nobis quærendus.* Quæ tamen vox cum beato Job congruere nobis etiam singulis potest. Omnis enim qui ex eo quod agit humanas laudes appetit, testem in terra quærit. Qui autem de actibus suis omnipotenti Deo placere festinat, (f) testem se in cælo habere considerat. Et sæpe contingit ut ipsa quoque in nobis bona opera ab incautis hominibus reprehendantur. Sed qui testem in cælo habet, reprehensiones hominum metuere non debet. Unde adhuc subditur:

CAPUT XXV [*Vet. XIV.*]

VERS. 21. — *Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus.*

D 29. *Non ab hominibus quærendum testimonium.* — Quid enim per oculum nisi cordis intentio designatur? sicut scriptum est: *Si fuerit oculus tuus simplex, totum corpus tuum lucidum erit* (*Matth. VI, 22*). Quia cum bona intentione quid agitur, ejus intentionis actio apud Deum minime fuscatur. Cum ergo verbosi amici sunt, id est cum et ipsi derogant qui

(e) Locum hunc ita restituimus ex Mss. Turon., Vindoc., Norm. septem, Anglic. et vet. Edit. In Gilot., Rom. Sixti V et aliis recentioribus, obscurissime, ne dicam, corruptissime, legitur: *et cum ignorarent homines, in morte tamen Mediatoris Dei et hominum noverat qui cum ipso operabatur Pater*. Ita tamen olim legebatur in Utic.

(f) Turon., *testem se in cælo habere desiderat*.

in fide sociantur, ad Deum necesse est ut oculus stillet, quatenus nostra intentio tota in amoris intimi compunctione defluat, et tanto subtilius se ad interiora erigat, quanto et per exteriora opprobria repulsa intus redire cogitur, ne foras evanescat. Sequitur:

CAPUT XXVI.

VERS. 22. — *Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega suo!*

30. *Quod peccatum in nobis flagellis suis puniat Deus incertum.* — Peccatores quidem nos esse semper agnoscimus; sed tamen sæpe in flagello positi, pro quo magis peccato flagellemur ignoramus; et nos ipsos 428 subtili inquisitione discutimus, ut, si quo modo possimus, causam percussione nostræ investigare valeamus. Quæ dum plerumque nos latet, fit nobis oneri cæcitas nostra, et de eo quod patimur plus dolemus. Quisquis vero cum collega suo ad iudicium accedit, et quod sentit dicit, et quidquid contradicatur agnoscit, et quo voluerit pulsatur, et novit unde pulsatur. Qui autem divina animadversione percutitur, dum novit quidem quia vapulat, sed cur vapulet ignorat, quasi dicit ipse quod sentit, sed quid contra se dicatur nescit, quia ipse quidem ingemiscit in verberibus, sed Deus aperte non declarat pro qua eum feriat ultione. Itaque nunc dicitur: *Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega suo!* Ac si aperte diceretur: Sicut in omni quod dico audior, sic omne quod de me dicitur audirem. Quod tamen in hac vita fieri nullatenus potest, quia magna est interpositio oculis cordis nostri ad contemplandam subtilitatem Dei, ipsa videlicet infirmitas nostra. Sed tunc ad purum intuebimur eum a quo nunc subtiliter intuemur, cum, hac infirmitate deposita, ad contemplationis internæ gratiam venerimus, de qua Paulus dicit: *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum* (I Cor. XIII, 12). Unde beatus Job videns eandem cognitionem plenissime hic perfici nullatenus posse, de cæcitate quidem vitæ præsentis gemit, sed tamen se de ejus brevitate consolatur, dicens:

CAPUT XXVII.

VERS. 23. — *Ecce enim breves anni transeunt, et semitam per quam non revertar ambulo.*

31. *Vitæ miserie ejus brevitatem mitigat et solatur.* — Omne quod transit breve est, etiam si tardius terminari videatur. In mortis autem semita, per quam non revertimur, ambulamus, non quod ad vitam carnis minime resurgendo reducimur, sed quod ad labores hujus vitæ mortalis, vel ad conquirenda laboribus præmia, iterum non venimus.

CAPUT XXVIII [Vel. XV, Rec. X].

CAP. XVII, VERS. 1. — *Spiritus meus attenuabitur.*

32. *Boni brevem vitam, longam vero mali sibi pollicentur.* — Attenuatur spiritus timore iudicii, quia electorum mentes quo amplius extremo iudicio propinquare se sentiunt, eo ad discutiendas semetipsas terribiliter contremiscunt, et si quas in se carnales

unquam cogitationes inveniunt, pœnitentiæ ardore consumunt, nec cogitationes suas dilatarî carnali voluptate permittunt, quia eo semetipsos dijudicantes subtilius feriunt, quo districtum iudicem præstolantur vicinum. Unde fit ut propinquum sibi semper exitum suspicentur. Nam reproborum mentes idcirco multa nequiter agunt, quia hic se vivere diutius arbitrantur. Justorum ergo attenuatur spiritus, sed crassescit iniquorum. Quo enim per elationem tument, eo attenuationem spiritus non habent. Justi vero dum brevitatem suæ vitæ considerant, elationis et immunditiæ culpas declinant. Unde et subditur:

CAPUT XXIX.

IBID. — *Dies mei breviabuntur, et solum mihi superest sepulcrum.*

33. *Hinc elationis et immunditiæ culpas declinant illi, isti multiplicant. Perfecta vita est mortis imitatio.* — Qui enim considerat qualis erit in morte, semper fit timidus in operatione; atque unde in oculis suis jam quasi non vivit, inde veraciter in oculis sui conditoris vivit. Nil quod transeat appetit, cunctis præsentis vitæ desideriis contradicit; et pene mortuum se considerat, quia moriturum 429 minime ignorat. Perfecta enim vita est mortis imitatio, quam dum iusti sollicitè peragunt, culparum laqueos evadunt. Unde scriptum est: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* (Eccli. VII, 40). Unde et beatus Job, quia dies suos considerat breviari, et solum sibi superesse sepulcrum pensat, aptè subjungit:

CAPUT XXX.

VERS. 2. — *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus.*

34. *Non pro corrigenda culpa, sed pro augenda gratia Job percussus.* — Ac si aperte dicat: Culpam non feci, et flagella suscepi. Sed hac in re animum movet, quia in multis se hujus historiæ locis peccasse confitetur, qua ratione peccasse se nunc abnegat? Sed ad hæc ratio celeriter occurrit, quia nec tantum peccavit ut flagella mereretur, nec tamen esse sine peccato potuit. Nam quia non pro corrigenda culpa, sed pro gratia augenda percussus est, iudex ipse testatur, qui laudat et ferit. Et rursum quia sine peccato non fuerit, nec ipse negat qui a iudice laudatur, atque ideo laudatur, quia non negat. Sed credo quod melius hæc verba discutimus, si dicta ex voce capitis sentiamus. (Vel. XVI.) Redemptor etenim noster ad redemptionem nostram veniens, et non peccavit, et amaritudinem pertulit, quia pœnam culpæ nostræ sine culpa suscepit, de cuius voce subditur:

CAPUT XXXI.

VERS. 3. — *Libera me, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.*

35. *Christus in amaritudine fuit per passionem, liberatus est per resurrectionem.* — Ipse etenim non peccavit in cogitatione, vel opere, ipse in amaritudine moratus est per passionem, ipse liberatus est per

resurrectionem, ipse juxta Patrem positus est per A
 ascensionem, quia profectus in cœlum sedet ad dextris
 Dei. Et quia post ascensionis ejus gloriam Judæa in
 discipulorum ejus persecutione commota est, recte
 nunc dicitur : *Et cujusvis manus pugnet contra me.*
 Tunc quippe in membris illius furor persequentium
 sæviit, tunc contra fidelium vitam flamma crudeli-
 tatis exarsit. Sed quo irent iniqui, aut quid agerent,
 dum is quem persequabantur in terra jam sedebat in
 cœlo ? De quibus adhuc subditur :

CAPUT XXXII [Rec. XI].

VERS. 4. — *Cor eorum longe fecisti a disciplina.*

36. *Pravorum cor longe esse a disciplina Deus tan-*
tum permittendo facit. — Si enim disciplinæ custo-
 diam nossent, et nequaquam Redemptoris nostri
 præcepta contemnerent, ipsa eos carnis suæ morta-
 litas ad amorem vitæ immortalis excitasset. Hoc ipsum
 namque in hac vita corruptioni nos esse subjectos,
 jam de flagello disciplinæ est. *Æstu enim et frigore,*
fame sitique turbari, morbis affici, quandoque etiam
extingui, quid sunt hæc aliud quam flagella peccati ?
 Sed sunt nonnulli qui et flagella tolerant, et tamen
 mentem ad flagellantis metum minime reformant.
 Unde recte nunc dicitur. *Cor eorum longe fecisti a*
disciplina. Quia etsi corpus sub disciplina est, cor
 sub disciplina non est, dum et flagellatur quisque, et
 tamen ad humilitatem mentis non reducitur. Neque
 ita hoc dicitur ac si omnipotens et misericors Deus
 longe cor hominis a disciplina faciat, sed quod sponte
 delapsus ibi remanere ubi cecidit judicando per-
 mittat, sicut et in oratione quoque dicimus. *Et ne*
nos inducas in tentationem (Matth. vi, 13) ; id est,
 induci minime permittas. Sequitur :

CAPUT XXXIII.

IBID. — *Propterea non exultabuntur.*

430 37. *Disciplinæ expertes ab infimis ad cœles-*
tia nunquam sublevantur. — Cor enim si sub disci-
 plina esset, superiora appeteret, adipiscendis bonis
 transeuntibus non inhiaret. Quorum igitur cor sub disci-
 plina non est, recte de illis dicitur : *Propterea non*
exultabuntur, quia dum in infimis voluptatibus di-
 missi terrena bona semper desiderant, cor ad su-
 perna gaudia nunquam levant. Exaltarentur quippe
 si mentem ad spem patriæ cœlestis erigerent. Sed
 (a) qui per disciplinam custodire vitam minime student,
 semper per desideria in imis jacent, et, quod est gra-
 vius, jacendo se erigunt, quia de rebus transitoriis
 extolluntur. Extolli autem possunt, sed exaltari ne-
 queunt, quia inde profundius in imo sunt, unde apud
 se altiores fiunt. Cor itaque, quod sine disciplina est,
 exaltari non valet, quia humana mens sicut male ele-
 vata in infimis premitur, sic bene pressa in sublimibus
 levatur. Sequitur :

(a) Corruptum hunc locum reformavimus ope Mss.
 Germ., Anglic., Turon., Vindoc., Bellov., Norman.,
 etc., et vet. Edit. Barbarum sonat quod legitur in
 recentioribus : *sed qui per disciplinam custodire vi-*
tam minime student, sed ex desiderio in imis jacent,
et, quod est gravius, jacendo se erigunt, quia de rebus
transitoriis extolluntur : extolli possunt sed exaltari

PATROL. LXXV.

CAPUT XXXIV [Rec. XII].

VERS. 5. — *Prædam pollicetur sociis, et oculi fi-*
liorum ejus deficient.

38. *Unum corpus sunt diabolus et iniqui. Ejus so-*
cii, angeli apostatæ ; filii, perversi homines. — Post-
 quam de multitudine iniquorum, id est de antiqui
 hostis corpore, beatus Job sententiam protulit, mox
 ad ipsum eorum principem, id est caput omnium
 perditorum, sententiam vertit, atque a plurali nu-
 mero ad singularem redit. [Vet. XVII.] Ita quippe
 unum corpus sunt diabolus et omnes iniqui, ut ple-
 rumque nomine capitis censeatur corpus, et nomine
 corporis appelletur caput. Nam capitis nomine cense-
 tur corpus cum de perverso homine dicitur : *Ex vobis*
unus diabolus est (Joan. vi, 71). Et rursum nomine
 corporis appellatur caput cum de ipso apostata angelo
 dicitur : *Inimicus homo hoc fecit* (Matth. xiii, 28). Iste
 igitur princeps omnium perversorum alios socios habet
 atque alios filios. Qui namque sunt ejus socii, nisi illi
 apostatæ angeli qui cum eo de cœlestis patriæ sede
 ceciderunt ? Vel quos alios filios habet, nisi per-
 versos homines, qui de ejus prava persuasionem in
 malitiæ operatione generantur ? Unde etiam Veri-
 tatis voce infidelibus dicitur : *Vos ex patre diabolo*
estis (Joann. viii, 44).

39. *Quam prædam sociis polliceatur diabolus.* —
 Perversus itaque iste auctor erroris prædam sociis
 pollicetur, quia malignis spiritibus pravorum pro-
 mittit animas in eorum fine rapiendas. *Et oculi*
filiorum ejus deficient, quia dum intentiones ho-
 minum ad sola terrena speranda excitat, hoc illos
 amare facit quod diu tenere non possunt. Neque enim
 valet amoris pravi intentio permanere, quando et hoc
 quod amat ipsumque qui amat constat sub celeritate
 deficere. Possunt quoque et per socios fortasse in-
 telligi crudelissimi quique et omni malitia jam re-
 pleti ; per filios vero hi qui adhuc deceptoris pro-
 missionibus illusi, (b) augendæ pravitati nutriuntur,
 ut illos jam velut ex merito malitiæ diabolus quasi
 socios habeat qui jam non habent in perditione quo
 crescant, istos autem quasi filios quos promissionibus
 lactat ut ad dejora (c) proficiant. Sed oculi filiorum
 ejus deficient, quia pravorum intentiones cadunt cum
 omne quod hic appetunt deserunt, et illic quod do-
 leant sine fine patiuntur. Sequitur :

CAPUT XXXV.

VERS. 6. — *Posuit me quasi in proverbium vulgi*
(d) et exemplum sum coram eis.

40. *De electorum flagellis stulta vulgi opinio.* —
 Hæc beatus Job dicat ex se, dicat ex vocibus omnium
 electorum. Omnis quippe qui flagello percutitur quasi
 in proverbium ponitur vulgi, quia 431 stultus quis-
 que dum cuiquam maledicere appetit, ex illius simi-

nequeunt... unde se apud se nequiores fiunt.

(b) Vindoc., Bellov., Norm., Germ., etc., *augenda*
pravitate.

(c) Germ., Bellovac., Sag. et alii Norm., addunt
opera.

(d) Utic. et alii Norm., *et exemplum suum coram ei*
 Hujus lect. nullum est fundamentum in textu Hebr

litudine maledictionem sumit, quem percussum temporaliter videt, eamque pœnam suo optat adversario quam evenisse conspiciit justo. Sicque fit ut non recte sapientibus in exemplum deducatur rectus, dum et pœna justi esse damnatio creditur, et quæ illi maneat gloria nulla spe fidei prævidetur. Sequitur :

CAPUT XXXVI [V et. XVIII, Rec. XIII].

VERS. 7. — *Caligavit (a) ad indignationem oculus meus, et membra mea quasi in nihilum redacta sunt.*

41. *Ad flagella sanctis obstupescantibus et caligantibus, infirmis aliquando corruunt.* — Ad indignationem oculus caligat quando ipsi quoque qui in dominico corpore, id est in Ecclesia, lumen veritatis habent, dum se diutius a pravis despici ac dedignari conspiciunt, de occulti iudicii admiratione turbantur, et secretum Dei penetrare nequeunt, cur prævalere perversi contra bonorum innocentiam permittuntur. Quis etenim non obstupescat cum Herodias apud temulentum regem saltatu filiæ obtinet ut caput amici Sponsi, prophetæ et plusquam prophetæ, ante ora convivantium in disco deferatur (Marc. vi, 27) ? Sed cum (b) justi ad indignationem caligant, infirmi plerumque usque ad infidelitatem corruunt. Unde subditur : *Et membra mea quasi in nihilum sunt redacta.* Membrorum quippe nomine teneritudo exprimitur infirmorum, qui dum perversos prospiciunt florere justosque cruciari, ad hoc nonnunquam perveniunt, ut se bona vel inchoasse pœniteant ; atque ita ad agenda mala (c) citius recedunt, ac si eorum vitæ nocuerit bonum quod inchoaverunt. Hoc autem quod ait : *Caligavit ad indignationem oculus meus*, verbis C planioribus aperit, adjungens :

CAPUT XXXVII [Rec. XIV].

VERS. 8. *Stupebunt justi super hoc, et innocens contra hypocritam suscitabitur.*

42. *Imperfectorum est gloriæ perversorum invidere.* — Hoc loco innocens necdum perfectus justus accipitur, qui bona adhuc inchoans, etsi nocere aliis non novit, perfecta tamen ipse agere nequaquam valet. Et quia corda parvulorum, dum perversos florere in præsentī vita conspiciunt, invidiæ facibus succenduntur ; tanto enim quisque plus invidet aliis bona præsentia, quanto ea ipse minus contempserit. Nam quod haberi ab omnibus non valet simul totum, (d) huic desit quod alter habuerit. Succenditur vero contra hypocritam innocens, dum gloriæ simulatoris invidet etiam qui nulli nocere solet. Sin vero hoc in loco innocens quilibet in bono perfectus accipitur, contra hypocritam innocens suscitatur quando hunc et florere conspiciit, et tamen cum suo eum flore contemnit ; et prædicando quæ recta sunt, tanto eum despiciendum cæteris esse denuntiat, quanto eum conspiciit illa anxie quærere quæ cum eo diu non valeant permanere. In quo adhuc sensu subjungitur.

(a) In Norm., præter hanc lectionem alia in margine notatur, sc., *ab indignatione*, quam etiam observavit Gussanv.

(b) Bellov., *sed cum istis*.

CAPUT XXXVIII [Vet. XIX].

VERS. 9. — *Et tenebit justus viam suam, et mundis manibus addet fortitudinem.*

43. *Deus qui malis temporalia bona concedit, justis æterna non denegabit.* — Considerato quippe hypocrita, justus viam suam tenet, quia dum illum ex perversa voluntate obtinere ea quæ mundi sunt intuetur, ipse ad amorem cœlestium robustius stringitur, sciens quia bonis desideriis præmia æterna non deerunt, dum et pravis et duplicibus cordibus bona temporalia non negantur. Quæ ex re mundis quoque manibus addit fortitudinem, quia conspiciens perversos obtinere terrenam gloriam, bona sua opera provehit 432 ad perfectionem ; et tanto altius temporalia despiciit, quanto hæc abundare etiam malis cernit. Quam enim sint despicienda considerat quæ Deus omnipotens etiam perversis præstat. Si enim principaliter magna essent, nequaquam hæc conditor adversariis suis tribueret. Unde et indignum sibi esse perpendit ut illa bona appetat quæ abundare conspiciit et malis, sed ad percipienda cœlestia mentem suam dirigit, quæ sibi cum reprobis communia esse non possunt. Igitur postquam exteriores profectus malorum, bonorum vero interiores intulit, exhortationis verba protulit, dicens :

CAPUT XXXIX.

VERS. 10. — *Igitur omnes vos convertimini, et venite.*

44. *Ad Deum converti fide, et venire opere debemus.* — Quæ videlicet exhortationis verba proprie ad electos format, quos ad æternitatem vocat. Qui duobus modis invitantur, scilicet ut convertantur, et veniant : convertantur nimirum fide, veniant opere. Vel certe convertantur deserendo mala, et veniant bona faciendo, sicut scriptum est : *Declina a malo, et fac bonum* (Psal. xxxvi, 27). Mirandum vero quod subditur :

CAPUT XL.

IBID. — *Et non inveniam in vobis ullum sapientem.*

45. *Apud semetipsos sapientes, ad veram sapientiam pervenire nequeunt.* — Quid est enim quod eos ad sapientiam vocat, et tamen optat ne illos sapientes inveniat, nisi quod ad veram sapientiam venire non possunt qui falsæ suæ sapientiæ fiducia decipiuntur ? de quibus scriptum est : *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes* (Isai. v, 21). Et quibus rursum dicitur : *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos* (Rom. xii, 16). Unde idem prædicator egregius hos quos carnaliter sapientes invenerat, ut sapientiam veram perciperent, prius fieri stultos quærebat, dicens : *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (I Cor. iii, 18). Et per semetipsam Veritas dicit : *Confiteor tibi, Pater Domine cæli et terræ, quia abscon-*

(c) Bellov., Norm., etc., *citius redeunt*.

(d) In Utic. legitur, *huic desit*. In Mss. Germ., Corb., Germ., aliisque exstat lectio Editorum, licet aliquid deesse videatur.

disti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis (Matth. xi, 25). Quia ergo hi qui apud semetipsos sapientes sunt ad veram sapientiam pervenire non possunt, recte beatus Job, conversionem auditorum desiderans, exoptat ne in eis ullum sapientem inveniat. Ac si eis aperte dicat: Stulti esse apud vosmetipsos discite, ut in Deo vere sapientes esse valeatis. Sequitur:

CAPUT XLI [Vet. XX, Rec. XV].

VERS. 11. — *Dies mei transierunt, cogitationes meae dissipatae sunt, torquentes cor meum.*

46. *Dies Ecclesiae prosperitas, noctes adversitas. Sancti ad terrena dispensanda coacti torqueri se sentiunt.* — Sancta electorum Ecclesia per diurna et nocturna tempora conspiciat vitæ suæ spatia transire, quia noctem in adversitatibus, diem vero in prosperitatibus habere consuevit. Quasi enim lux ei oritur ex tranquillitate pacis, et nox ex dolore persecutionis. Sed cum post quietis otia ad excrescentis contra se persecutionis laborem redit, dies suos transisse testatur. In quibus tamen diebus solet tanto gravioribus curis premi, quanto a se de ipsa tranquillitate pacis subtiliores a iudice rationes cogitat exquiri. In tranquillitate enim pacis modo animarum lucra cogitat, modo terrenarum rerum dispensationes curat. Quæ videlicet terrenorum actuum dispensationes tanto bonis mentibus graviores sunt, quanto earum intuitu ab intuendis cœlestibus vel ad modicum aveluntur. Unde bene beatus Job sive sua, sive voce universalis Ecclesiæ, postquam dies suos transisse testatur, illico subjunxit: *Cogitationes meae dissipatae sunt, 433 torquentes cor meum.* Quia dum bonis mentibus temporalis felicitas transit, etiam cura eis terrenæ dispensationis subtrahitur, quæ eas in cogitationibus torquere videbatur (a). Dum enim erectæ semper esse ad percipienda cœlestia appetunt, eo ipso quo aliquando ex dispensatione terrena ad ima cogitanda descendunt, torqueri se sentiunt. Unde fit ut ipsa quoque adversitas persecutionis vertatur in magnam exultationem lætitiæ, propter adeptam quietem cordis. Unde et apte subditur:

CAPUT XLII.

VERS. 12. — *Noctem verterunt in diem.*

47. *Sancti malunt perpeti mala, quam bonorum cura fatigari.* — Dissipatae etenim cogitationes noctem in diem vertunt, quia nonnunquam justis amplius placet ex adversitate mala perpeti quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari. Sed quia novērunt cautius, et adversa transire, et prospera rursus illucescere, apte subjungitur:

CAPUT XLIII.

IBID. — *Et rursum post tenebras spero lucem.*

48. *Sancti post mortem statim cœlestibus præmiis donantur.* — Lux enim post tenebras speratur, quia vel post noctem vitæ præsentis æternum lumen percipitur, vel ita hic adversitas atque prosperitas alternant, ut sibi succedere vicissim non desinant. Unde

(a) Norm, *Dum enim rectæ. Turon, dum enim recti.*
(b) Turon, *quantam libertatem justitiæ haberent... in*

fit ut et in luce nox in suspitione sit, et in nocte lux in præsumptione, sicut scriptum est: *In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum* (Eccl. xi, 27). Sed ecce quia auctoris nostri gratia redempti sumus, hoc jam cœlestis muneris habemus, ut cum a carnis nostræ inhabitatione subtrahimur, mox ad cœlestia præmia deducamur, quia dum conditor ac Redemptor noster, claustra inferni penetrans, electorum exinde animas eduxit, nos illo ire non patitur, unde jam alios descendendo liberavit. Hi vero, qui ante ejus adventum in hunc mundum venerunt (b) quantamlibet justitiæ virtutem haberent, ex corporibus educti in sinu cœlestis patriæ statim recipi nullo modo poterant, quia necdum ille venerat qui inferni claustra sua descensione solveret, et justorum animas in perpetua jam sede collocaret. Unde beatus Job et afflictionem sentiens, et adhuc differri retributionem justorum sciens, apte subjungit:

CAPUT XLIV [Vet. XXI, Rec. XVI].

VERS. 13. — *Si sustinuero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi lectulum meum.*

49. *Ante Christum justorum animæ in inferno tormentorum expertes tenebantur.* — Priores etenim sancti et sustinere adversa poterant, et tamen, e corporibus educti, adhuc ab inferni locis liberari non poterant, quia necdum venerat qui illuc sine culpa descenderet, ut eos qui ibi tenebantur ex culpa liberaret. Tunc vero homo suum lectulum in tenebris stravit, quando lucem justitiæ persuasori callido consentiendo deseruit. Et quia in ipsis quoque inferni locis justorum animæ sine tormento tenebantur, ut et pro originali culpa adhuc illuc descenderent, et tamen ex propriis actibus supplicium non haberent, quasi in tenebris lectulum stravisse est in inferno sibi requiem præparasse. Grave etenim tædium electis fuit post solutionem carnis adhuc speciem non videre Creatoris. Quod tædium non immerito beatus Job tenebras vocat. Sed quia hoc ex pœna infirmitatis venit, recte eandem mox infirmitatem subdit dicens:

CAPUT XLV [Rec. XVII].

434 VERS. 14. — *Putredini dixi: Pater meus es; mater mea, et soror mea, vermibus.*

50. *Ex origine vitiata concupiscentiæ curarumque vermes trahimus.* — Quid est hoc quod dixit putredini: *Pater meus es*, nisi quod omnis homo ab origine jam vitiata descendit? Unde et additur: *Mater mea, et soror mea, vermibus*, quia videlicet et ab ipsa putredine et cum ipsa in hunc mundum venimus. Quantum enim ad materiam corruptibilis carnis, mater nostra ac soror vermes sunt, quia et de putredine processimus, et cum putredine venimus, quam portamus. Quod si intelligi spiritaliter potest, et mater natura, et consuetudo non immerito soror vocatur, quia ab illa cum ista sumus. Quæ videlicet mater et soror vermes sunt, quia ex natura corruptibili et sinum, etc.

consuetudine perversa cogimur, ut quasi quibusdam vermibus, sic inquietis cogitationibus in mente fatigemur. Carnis enim natura vitiosa et consuetudo perversa(a), quia innumeras curas in corde infirmitatis nostrae generant, bene mater et soror vermes vocantur. Mordent enim animum curae, dum inquietant. Non enim cessant justi viri vel solliciti cogitare et pertractare quid agant, vel provide inspicere quo post praesentem vitam ducendi sint. Quia ergo tunc electi ante adventum Domini et in labore vitae praesentis se esse cernebant, et tamen post praesentem vitam necdum caelestia bona percipere (b), multis cogitationibus urebantur. Expectabant enim gratiam Redemptoris sui, nec tamen ad eam poterant in carne vivendo pervenire. Unde et apte subditur:

CAPUT XLVI.

VERS 15.— *Ubi est ergo nunc praestolatio mea?*

51. *Iustorum tot in malis, sola spes Christus.* — Quae esse potuit praestolatio iustorum (c), nisi justos justificans Deus (d), qui ad penas humani generis sponte descenderet, et captivos mortis iustitiae suae virtute liberaret? Hujus enim praesentiam minime cessabant intenta cogitatione praestolari: esse (e) venturam noverant, sed venire citius querebant. Unde non ait: Ubi est ergo praestolatio mea? sed ait: *Ubi est ergo nunc praestolatio mea?* [Vet. XXIII.] Dum enim addit *nunc*, ostendit quia quod quandoque venturum erat venire citius desiderabat. Sequitur:

CAPUT XLVII.

IBID. — *Et patientiam meam quis considerat?*

52. *Ardentibus desideriis ab illis expetitus.* — Expressit desiderium quo festinat in carne positus redimi et ab inferis ad superna revocari. Et quidem paucorum hominum ista fuit perpendere, ut scirent de praesentis vitae laboribus (f) vel de subsequenti post mortem dilatione cogitare. Quod utrumque justis ante adventum Redemptoris nostri se perpeti dolebant. Unde et recte dicitur: *Et patientiam meam quis considerat?* (g) Equidem non deest qui patientiam consideret; sed cum citius non exaudit, quasi minus considerare Deus dicitur. Ipsa enim humani generis quae venit in mundi fine redemptio ab his qui a mundi initio praecesserunt tarda credebatur, quia longo temporis spatio a caelestium remuneratione disjuncti sunt, Veritate attestante, quae ait: *Multi prophetae (h) et reges voluerunt vos videre quae vos videtis, et non viderunt* (Luc. x, 24). Itaque quod nunc dicitur: *Patientiam meam quis considerat?* ardentis desiderii vota panduntur. Neque enim, ut praediximus, iustorum patientiam 435 non considerat Deus, sed quasi non considerare dicitur ad votum desiderii minus citius apparere, et per prolixiora tempora dispensationis

(a) Ebroic, quia per innumeras curas.

(b) Mendose in Gussanv., post Vaticanam, verebantur. Legitur enim urebantur in omnibus Mss. Anglic., Norm., Bellov., Turon., Germ., etc., nec non in veteribus Excusis.

(c) Sic Norm. et Turon. At Editi, nisi justus et justificans.

(d) Vindoc., qui propter tollendas penas humani generis.

(e) Vindoc., venturum.

A suae gratiam differre. Dicat ergo *Patientiam meam quis considerat?* quia quod disponenti breve est, longum est amanti. Unde adhuc dilationis suae damna considerans, hoc quod jam praedixerat repetit, et, descensurus ad ima, vocem doloris ingeminat, dicens:

CAPUT XLVIII.

VERS. 16.— *In profundissimum infernum descendunt omnia mea.*

53. *Qui profundissimus infernus, dicantur eorum receptacula.* — Cum constet, quod apud inferos justis non in locis poenalibus, sed in superiori quietis sinu, tenerentur, magna nobis oboritur quaestio, quidnam sit quod beatus Job asserit, dicens: *In profundissimum infernum descendunt omnia mea.* Qui et si ante adventum mediatoris Dei et hominum in infernum descensurus erat, liquet tamen quia in profundissimum infernum descensurus non erat. An ipsa superiora (i) loca inferi profundissimum infernum vocat? Quia videlicet, quantum ad sublimitatem caeli, jam hujus aeris spatium non immerito dici infernus potest. Unde cum apostatae angeli a caelestibus sedibus (j) in hoc caliginoso aere sint demersi, Petrus apostolus dicit: *Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit in judicio cruciandos reservari* (II Petr. ii, 4). Si itaque, quantum ad celsitudinem caeli, aer iste caliginosus infernus est, quantum ad ejusdem aeris altitudinem, terra quae inferius jacet, et infernus intelligi et profundus potest; quantum vero ad ejusdem terrae altitudinem, et illa loca inferi quae superiora sunt aliis receptaculis inferni, hoc loco non incongrue inferni profundissimi appellatione signantur, quia quod aer ad caelum, terra ad aerem, hoc ille est superior infernorum sinus ad terram.

[Vet. XXIII.] 436 54. *Job solam animam totum hominem esse sentit.* — Sed mirum valde est quod adjungit: *Descendent omnia mea.* Cum enim sola anima descensura esset ad inferni loca, quid est quod sanctus vir illuc perhibet omnia sua descendere, nisi quod ibi se esse totum vidit, ubi pondus suae remunerationis intelligit? Quia hoc quod ex sa insensibile in terra deserit, quousque ad incorruptionem resurrectionis redeat, se esse non sentit. Omnia itaque sua in infernum profundissimum descensura perhibet, quo solam suam animam descensuram videt, quia ibi totus est, ubi sentire possit quod receperit. Vel certe in infernum omnia ejus descendunt, quia laborum omnium retributio adhuc in sola inferni quiete recipi praestolabatur. Et quasi illuc descendit omne quod egit, quia ibi quietem retributionis suae ex omnibus invenit. Unde etiam ipsa quies praestolata subjungitur, cum illico subinfertur:

(f) Vindoc., vel de subsequenti vitae post mortem dilatione cogitare.

(g) Norm., et quidem.

(h) Turon., Lyr., Bigot., et justis. Utic. utramque electionem suppeditat.

(i) Norm., loca inferni. Utic., super. loca inferni profundissimum infernum vocantur?

(j) Bellov. et plur., in hoc caliginoso.

CAPUT XLIX.

IBID. — *Putasne saltem ibi erit requies mihi?*

55. *Job de sua salute trepidante, nemo securus sit.*—

In quibus nimirum verbis et innotescit quod desiderat, et tamen esse se adhuc de suscipienda requie dubium designat, ne cujus sancta opera tot flagella secuta sunt, occulto judicio superni judicis, post flagella temporalia etiam mensura tormenta sequerentur. Qua in re cum magno nobis timore pensandum et quis nostrum jam de requie æterna securus sit, si de ea adhuc et ille trepidat cujus virtutis præconia

A et ipse judex qui percutit (a) clamat : *Sienim justus vix salvabitur, impius et peccator (b) ubi parebunt (1 Pet. iv, 18) ?* Beatus etenim Job ad requiem se post flagella perventurum noverat ; sed ut nostra timore corda concuteret, ipse visus est de æternæ quietis retributione dubitare cum dicit *Putasne ?* ut nos videlicet perpendamus quanta debemus formidine venturum judicium semper expavescere, quando et ille (c) qui a judice laudatus est adhuc de retributione judicii in suis vocibus securus non est.

B

(a) Lyr. et Bigot., *laudat.*

(b) *Iidem, ubi parebit.*

(c) Turon., Vindoc., Norm., Germ., *qui judice teste laudatus.*

LIBER DECIMUS QUARTUS,

In quo sanctus Gregorius XVIII et XIX capitulum libri Job sensum historicum, allegoricum et moralem aperit.

CAPUT PRIMUM

1. *Superius dictorum anacephalæosis.*—Superiori hujus operis parte (*Maxime præfat., c. 2*) tractavimus quod omnipotens Deus, ut mentes corrigeret sub lege positorum, beati Job vitam ad testimonium adduxit, qui legem non novit, et tamen tenuit, qui præcepta vitæ quæ scripto non acceperat custodivit. Hujus prius actio Deo attestante laudatur, et probari postmodum diabolo insidiante permittitur, ut per tentamenta tribulationis ostenderet quantum prius in tranquillitate profecisset. Hujus vitam inimicus generis humani more suo improbus, et laudari Deo attestante cognovit, et tamen ad tendendum expetiit. Quem cum tot damnis rerum, tot orbitatibus percutsum sternere nequivisset, uxorem ei in stimulum (a) malæ suasionis excitavit, ut saltem per familiaria verba corrumperet quem per tot sternere nuntiorum tormenta minime valeret. Sed cum adjutorio feminae, quod contra Adam prius in paradiso obtinuit, (b) contra hunc secundum in sterquilinio positum roborari non potuit, ad alia se tentandi argumenta convertit, ut amicos ejus quasi consolantes adduceret, et tamen eorum mentes in asperitatem increpationis excitaret ; (c) quatenus eum, cujus patientiam flagella non vicerant, inter flagella saltem aspera verba superarent. Sed inimicus callide insidians fraudem quam contra sanctum virum paraverat pertulit, quia sancto viro quot occasiones perditionis intulit, tot causas victoriæ ministravit. Contra tormenta quippe patientiam, contra verba sapientiam tenuit, quia et (d) dolores verberum æquanimiter sustinuit, et stultitiam male suadentium sapienter frenavit. Sed quia in

ipsis passionibus doctisque 437 locutionibus sanctæ Ecclesiæ typum tenet, amicis ejus, ut sæpe jam diximus, quædam recta, et quædam stulta loquentibus, non immerito hæretici figurantur, qui pro eo quod sancto viro amici sunt, multa de reprobis recta dicunt ; sed pro eo quod speciem hæreticorum tenent, plerumque in oris sui excessu dilabuntur, et verborum suorum jaculis sancti viri (e) pectus feriunt, sed contra mentem inexpugnabilem ipsa sua percussione fatigantur. Nos igitur subtili debemus discretionem distinguere, et quid sit in eorum verbis quod vere de reprobis sentiunt, et quid quod contra beatum Job fatuum sonant.

CAPUT II

CAP. XVIII. VERS. 1, 2. — *Respondens autem Baldad Suhites, dixit : Usque ad quem finem verba jactabis ? Intellige prius, et sic loquamur.*

2. *Hæretici Ecclesiam superbiæ et ignorantia in-simulant.*—Omnes hæretici sanctam Ecclesiam (f) in quibusdam cognitis superbire putant, quædam vero nec intelligere suspicantur. Unde Baldad Suhites beatum Job quasi in superbiam astruit erupisse, quem fatetur verba jactare. Sed signat ipse quanta elatione tumuerat, qui beatum Job loqui (g) quæ non intelligeret putabat. Et quia omnes hæretici in æstimatione sua a sancta Ecclesia (h) despici conqueruntur, apte subjungitur :

CAPUT III.

VERS. 3. — *Quare reputati sumus ut jumenta, et sorduimus coram te ?*

3. *Hæreticorum in Ecclesiam suspensiones et contumelie.*—Humanæ mentis est proprium hoc sibi fieri

(f) In aliis Excus. legitur : *in quibusdam incognitis.* Legendum *cognitis* persuadent tum exemplaria mss. Anglic., Norman., Vindoc., Turon., Germ., etc., quibus conciait vet. Edit. Paris., tum sensus ; is enim est : *hæretici Ecclesiam aut multa ignorare, aut de his quæ non ignorat, superbire putant.*

(g) Bajoc et alii, *quod non intelligeret.*

(h) Norm., *se despicit.*

(a) Bajoc. et alii Norm., *malæ persuasionis.*

(b) Vindoc., *quod contra hunc secundum in sterquilinio positum superare non potuit.*

(c) Vindoc., *quatenus per impatientiam quem flagella non vicerant.*

(d) Utic., olim, *dolores verborum*, nunc, mutato o in e, *dolores verberum.*

(e) Bajoc., Libroic. et alii Norm., *mentem feriunt.*

susplicari quod facit. Arbitrantur enim se despici, qui bonorum mores despiciere consueverunt. Et quia in his quæ comprehendere valent ratione contra hæreticos ostendit Ecclesia rationabile non esse quod astruunt, æstimari se ab ejus judicio velut jumenta suspicantur, (a) Ex qua despectu sui suspicione protinus ad dedignationem prosiliunt, atque ad ejusdem Ecclesiæ contumelias excitantur. Unde subditur :

CAPUT IV.

VERS. 4. — *Quid perdis animam tuam in furore tuo?*

4. *Ecclesiæ zelum, furorem et insaniam vocant hæretici.* — Hæretici vel zelum rectitudinis, vel spiritalem gratiam sanctæ prædicationis, non virtutis pondus, sed insaniam furoris æstimant. Quo furore videlicet perire fidelium animas arbitrantur quia inde interire Ecclesiæ vitam credunt, unde eam contra (b) se infervere conspiciunt. Sequitur :

CAPUT V.

IBID. — *Nunquid propter te derelinquetur terra?*

5. — *Deus extra veram Ecclesiam vere non colitur.* — Se enim ubique Deum colere, se totum mundum (c) existimant occupasse. Quid est ergo dicere : *Nunquid propter te derelinquetur terra*, nisi hoc quod sæpe fidelibus dicunt, quia si hoc est verum quod vos dicitis, omnis a Deo terra derelicta est, quam jam præ multitudine nos tenemus ; (d) sancta autem universalis Ecclesia prædicat Deum veraciter nisi intra se coli non posse, asserens quod omnes qui extra ipsam sunt minime salvabuntur. At contra hæretici, qui etiam extra ipsam salvari se posse confidunt, in quolibet loco sibi divinum adjutorium adesse profitentur. Unde dicunt : *Nunquid propter te derelinquetur terra?* id est, ut quisquis extra te fuerit minime salvetur ? Unde etiam subditur :

CAPUT VI.

IBID. — *Et transferentur rupes de loco suo.*

6. **438** *Hæretici doctores suos rupes vocant.* — Hæretici rupes vocant eos quos sublimibus in humano genere excedere sensibus æstimant, quos profecto doctores se habere gloriantur. Cum vero sancta Ecclesia perversos quosque prædicatores intra sinum rectæ fidei colligere studet, quid aliud quam de locis propriis rupes movet, ut intra eam recta sentientes humiliter jaceant, qui in perversis suis sensibus prius rigidi stabant ? Sed hoc fieri hæretici omnino contradicunt, et propter ejus vocem rupes de loco proprio transferri renituntur, quia videlicet nolunt ut ad eam venientes vera humiliter sentiant hi qui apud eos elati sensibus falsa sapiebant.

[*1 et. et Rec. III.*] 7. *Contra Ecclesiam propter flagella quæ patitur, insaniunt.* — Plerumque vero hæretici, cum quosdam intra sanctam Ecclesiam vel

(a) Vindoc., *ex qua despectus sui suspicionem*,

(b) Ita præstantiores Mss. Gilot., *inservire* ; alii, *in fervore*, vel *in furore*.

(c) Locus hic in Mss. Norm. sic legitur : *si enim ubique se Deum colere, se totum mundum existimant occupasse quid est ergo dicere*, nunquid propter te derelinquetur terra, nisi hoc., etc.

(d) Turon., Vindoc., Norm., et vet. Edit., sic ha-

inopia, vel flagellis laborantes aspiciunt, semetipsos mox in arrogantiam justitiæ extollunt ; et quidquid adversum fidelibus evenisse considerant, hoc factum pro eorum iniquitatibus putant, nescientes nimirum quia actionum meritum præsentis vitæ qualitas nullatenus probat. Nam plerumque et bona malis, et mala bonis eveniunt, pro eo quod et vera bona bonis, et vera mala malis in æterna retributione servantur. Baldad itaque typum hæreticorum de prosperitate vitæ præsentis sese extollentium tenens, adversus beati Job flagella quasi ex eorum voce contra justorum opprobria inflatur, ac diserte quidem contra impios disputat ; sed quam perverse contra justum talia dicat ignorat, nam subjecit, dicens :

CAPUT VII.

VERS. 5. — *Nonne lux impii exstinguetur nec splendet flamma ignis ejus ?*

8. *Sæpe mala bonis, et bona malis in vita eventunt.*

— Hæc si in præsentis vitæ definitione denuntiat, fallitur ; quia plerumque et impiis inesse lumen prosperitatis cernitur, et pios tenebræ ignobilitatis ac paupertatis abscondunt. Sin vero ad hoc ejus sermo dirigitur, ut ostendat quid impii in suo fine patiantur, veraciter dicitur : *Nonne lux impii exstinguetur, nec splendet flamma ignis ejus ?* Quod si dici de impio recte potuit, contra sanctum tamen virum in flagellis constitutum dici non debuit. Sed nos vires brachiorum illius in suis sententiis perpendentes, pensemus quam valide jacula intorquet, et desinamus aspicere intorquendo quem impetit, nimirum scientes, quia frustratis ictibus lapidem feriat. Dicat ergo : *Nonne lux impii exstinguetur ?* [*Rec. IV.*] Quia habent et impii lucem suam, prosperitatem scilicet vitæ præsentis. Sed lux impii exstinguetur ; quia fugitivæ vitæ prosperitas cum ipsa citius vita terminatur. Unde apte subditur : *Nec splendet flamma ignis ejus ?*

9. *Mali quod appetunt, plerumque ad cumulum perditionis obtinent.* — Omnis namque impius habet flammam ignis proprii, quem in corde suo ex fervore desideriorum temporalium accendit, dum modo istis modo illis cupiditatibus æstuat, et cogitationes suas per multiplicia blandimenta sæculi amplius inflamat. Ignis autem si flammam non habet, nequaquam fuso lumine splendet. Flamma itaque ignis ejus est decor, vel potestas exterior, quæ de interno ejus ardore procedit, quia quod anxie in hoc mundo adipisci desiderat, plerumque ad cumulum perditionis suæ obtinet, et sive in potestate culminis, sive (e) in divitiis multiplicationis, quasi per exteriorum gloriam lucet. Sed non splendet flamma

bent. Alii vero Excusi : *sancta autem universalis Ecclesia prædicat salvari veraciter nisi intra se non posse.* Verum si ita legendum foret, quæ sequuntur vitiosam repetitionem continerent : *asserens quod omnes qui extra ipsam sunt minime salvabuntur.*

(e) Hic Editi dissentiunt. Edit. Basil. 1544 habet *in divitiis multiplicandis*, quod etiam legitur in Paris. 1518. Gilot., Vatic., Gussanv., *in divitiis multiplica-*

ignis ejus ; cum in die exitus, omnis exterior decor subtrahitur, et solo suo intrinsecus ardore concrematur. Flamma ergo ab igne subtrahitur cum gloria exterior ab interno ejus ardore separatur. Habent etiam et justi flammam ignis sui, sed nimirum quæ resplendeat, quia videlicet eorum desideria in bonis operibus lucent. Iniquorum vero flamma minime splendet, quia per hoc quod mala appetunt, ad tenebras pertrahuntur. Unde et sequitur :

CAPUT VIII.

VERS. 6. — *Lux obtenebrescet in tabernaculo illius.*

10. *Iniquorum gaudium cito deficit. Supra ipsos est gaudium ; justorum infra.* — Si plerumque tristitiam tenebras accipimus, non immerito lucem accipere gaudium debemus. Lux ergo in tabernaculo illius tenebrescit, quia in ejus conscientia, quam male inhabitat, gaudium quod de temporalibus rebus fuerat deficit. Unde et apte subjungitur :

IBID. — *Et lucerna quæ super eum est exstinguetur*

[Vet. IV.] Ut enim de usu multorum loquar, lucerna lumen in testa est, lumen vero in testa est gaudium in carne. Lucerna ergo quæ super eum est exstinguitur, quia cum malorum suorum retributio impium sequitur, in ejus mente gaudium carnale dissipatur. Bene autem de lucerna hac non dicitur quæ apud eum est, sed quæ super eum est, quia iniquorum mentem terrena gaudia possident, sicque eam in voluptatibus absorbent, ut super ipsam sint, non apud ipsam. Justi autem etiam cum prosperitatem vitæ præsentis habent, eam sub semetipsis premere noverunt, ut hoc quod apud se in bonis hilarescunt, gravitatis consilio transeant, et virtutis regimine excedant. Lucerna ergo impii quæ super eum est exstinguitur, quia citius ejus gaudium deficit, quod eum totum in hac vita possedit. Et qui nunc male se in voluptatibus dilatat, eum post in suppliciis pœna coangustat. Unde adhuc subditur :

CAPUT IX.

VERS. 7. — *Arctabuntur gressus virtutis ejus.*

11. *Qui nunc in deliciis vagantur, in suppliciis arctabuntur.* — Nunc enim quasitoties virtutis suæ gressus exerit, quoties (a) potestatis suæ violentias exercet. Sed gressus virtutis ejus arctabuntur, quia vires malitiæ illius, quas nunc in voluptate sua exhibet, postmodum pœna constringit. Sequitur :

CAPUT X [Rec. V].

IBID. — *Et præcipitabit eum consilium suum.*

12. *Suo unusquisque impius consilio in præceptis ruit.* — Habet nunc consilium suum omnis iniquus præsentia appetere (b), æterna deserere, injusta agere, justa deridere ; sed cum judex justorum injustorumque venerit, suo unusquisque impius consilio præcipitatur, quia per hoc quod hic appetere pravis cogitationibus elegit, in æterni supplicii tenebras mergi-

tur. Edit. Paris. 1495, mss. Cod. Bellov., Vindoc., Utic. et aliis Norm. concinit, quorum lectionem sequimur.

(a) Vindoc., *voluntatis suæ.*

(b) Norm., *æterna despicere.* Turon., *æterna desperare.* Vindoc., *æterna injuste agere.* Codex Vindoc.,

tur. Quem enim hic gloria temporalis extollit, illic sine termino pœna premit. Qui hic in voluptate lætatus est, illic perpetua ultione cruciatur. Et fit plerumque ut ipsa hujus mundi prosperitas, quæ ab impiis inhianter appetitur, eorum gressus ita obliget, ut etiam cum ab bona opera voluerint redire, vix possint, quia recta agere non valent cum mundi hujus amatoribus 440 displicere timent. Unde agitur ut per gloriam quam impius ex peccato assequitur ejus adhuc peccata amplius multiplicentur, quod bene Baldad exprimit cum subjungit :

CAPUT XI [Rec. VI].

VERS. 8. — *Immisit enim in rete (c) pedem suum, et in maculis ejus ambulat.*

13. *Peccator cum a peccati laqueis expediri nititur, cognoscit quam duris nexibus teneatur, maxime in fine vitæ.* — Qui pedes in rete mittit, non cum voluerit ejicit, sic qui in peccata se dejicit non mox ut voluerit surgit ; et qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat, et cum expedire ad ambulandum nititur, ne ambulet obligatur. Sæpe namque contingit ut quis, hujus mundi delectatione persuasus, in eo ad honoris gloriam pertingat, ut ad desideriorum suorum effectum perveniat, et pervenisse se ad hoc quod expetiit lætetur. Sed quia bona mundi non habita in amore sunt, et plerumque habita vilescent, percipiendo discit quam sit vile (d) quod expetiit. Unde revocatus ad mentem exquirat qualiter sine culpa fugiat, quod se cum culpa conspiciit adeptum ; sed ipsa eum dignitas quæ implicavit tenet, et sine culpis aliis fugere non valet hoc ubi non sine culpa pervenit. Immisit ergo in rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat, quia cum expediri nititur, tunc veraciter conspiciit quam duris nexibus tenetur. Neque enim vere obligationem nostram cognoscimus, nisi cum evadere nitentes, quasi levare pedes conamur. Unde et hanc eandem obligationem aperit subjungens :

VERS. 9. — *Tenebitur planta illius laqueo.*

[Vet. V.] Quia videlicet stringetur finis in peccato. Et quia hostis generis humani, cum uniuscujusque vitam in culpa obligat, ad ejus mortem anxius anhelat, recte subjungitur :

CAPUT XII.

IBID. — *Et exardescet contra eum sitis.*

14. *Cum se obligatum experitur, concupiscentia acrius æstuat peccator.* — Antiquus quippe noster inimicus, cum in peccato vitam illaqueat, sitit, ut mortem peccatoris bibat. Quod tamen et aliter intelligi potest. Nam perversa mens, cum in peccatum se venisse conspiciit, quadam cogitationis superficie evadere peccati laqueos quærit ; sed vel terrores, vel opprobria hominum timens, eligit in æternum

quo nunc unico utimur, aliis deficientibus, mendosissimus est.

(c) Vind., *pedes suos.* Ita nunc in Utic.

(d) Utic., *quod expedit, etc., quod expetitur,* utramque enim lectionem proponit.

mori, quam ad tempus aliquid adversitatis perpeti. Unde totum (a) se vitiis deserit, quibus jam se semel obligatum sentit. Cujus ergo usque ad finem vita in culpa constringitur, ejus planta laqueo tenetur. Sed quia se quo malis obligatum pensat, eo de suo reditu desperat, ipsa jam desperatione acrius ad hujus mundi concupiscentias aestuat, fit desideriorum fervor in mente, et peccatis præcedentibus irretitus animus ad majora etiam delicta succenditur. Unde et subditur: *Et exardescet contra eum sitis*. In ejus quippe animo contra eum sitis exardescit, quia quo agere perversa consuevit, eo ad ebibenda mala vehementer accenditur. Impio quippe sitire est hujus mundi bona concupiscere. Unde et Redemptor noster ante Pharisæi domum hydropicum curat, et cum contra avaritiam disputaret, scriptum est: *Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari, et deridebant illum* (Luc. xiv, 12; xvi, 4). Quid est ergo quod ante Pharisæi domum hydropicus curatur, nisi quod per alterius ægitudinem corporis, in altero exprimitur ægrotudo cordis? Hydropicus quippe 441 quo amplius biberit, amplius sitit, et omnis avarus ex potu sitim multiplicat, quia cum ea quæ appetit adeptus fuerit, ad appetenda alia amplius anhelat. Qui enim adipiscendo plus appetit, hujus sitis ex potu crescit. Sequitur:

CAPUT XIII [Vet. VI, Rec. VII].

VERS. 10. — *Abscondita est in terra pedica ejus, et decipula illius super semitam.*

15. *Diaboli quanta in decipendo astutia. Qualitates morum certis vitiis affines.* — In terra pedica absconditur cum culpa sub terrenis commodis occultatur. Inimicus quippe insidians ostendit humanæ menti in terreno lucro quid appetat, et occultat peccati laqueum, ut ejus animam stringat, quatenus videat quidem quod concupiscere valeat, et tamen nequaquam videat in quo culpæ laqueo pedem ponat. Decipula vero a decipiendo vocata est. Et tunc ab antiquo hoste super semitam decipula ponitur, quando in actione hujus mundi, quam mens appetit, peccati laqueus paratur; quæ videlicet non facile deciperet, si videri potuisset. Sic quippe decipula ponitur, ut dum esca ostenditur, nequaquam ipsa a transeunte videatur. Quasi esca quippe in laqueo est lucrum cum culpa, et hujus mundi prosperitas cum iniquitate. Dum itaque a concupiscente lucrum appetitur, quasi pedem mentis apprehendit decipula, quæ non videtur. Sæpe ergo proponuntur animo cum culpa honores, divitiæ, salus, et vita temporalis; quæ mens infirma dum quasi escam videt, et decipulam non videt, per escam quam videns appetit, in culpa constringitur quæ non videtur. Existunt etenim qualitates morum, quæ certis vitiis sunt vicinæ. Nam mores asperi, aut crudelitati, aut superbiæ solent esse conjuncti;

A mores autem blandi, et quam decet paulo amplius lætiores, nonnunquam luxuriæ et dissolutioni. Intuetur ergo inimicus generis humani uniuscujusque mores cui vitio sint propinqui, et illa opponit ante faciem ad quæ cognoscit facilius inclinari mentem, ut blandis ac lætis moribus sæpe luxuriam, nonnunquam vanam gloriam; asperis vero mentibus iram, superbiam, vel crudelitatem proponat. Ibi ergo decipulam ponit, ubi esse semitam mentis conspicit, quia illic periculum deceptionis inserit, ubi viam esse invenerit propinquæ cogitationis. Et quia perversus homo omne quod facit etiam pati metuit, atque hoc sibi ab omnibus fieri æstimat quod ipse omnibus quibus valet parat, recte sequitur:

CAPUT XIV.

VERS. 11. — *Undique terre bunt eum formidines.*
16. *Peccator pravis desideriis ad malam actionem tractus timore irretitur.* — Tales enim contra se omnes esse suspicatur, qualis ipse contra omnes nititur. Quæ nimirum formidines quid in ejus actione faciant, subinfertur cum dicitur:

IBID. — *Et involvent pedes ejus.*

[Vet. VII.] Pedes quippe si involuti fuerint, gressus liberos habere non possunt, et nullum carpere iter valent, quia sua eos involumenta retinent. Prava itaque desideria ad pessimam actionem trahunt, sed pessima actio restringit in formidine. (b) Quæ videlicet formido involvit pedes, ne in rectam exire valeant actionem. Et sæpe contingit ut idcirco quisque bonus esse metuat, ne hoc a pravis ipse patiat quod se bonis fecisse reminiscitur; dumque hoc pati quod fecit metuit, undique territus, undique suspectus, quasi pedes involutos habet, qui timore irretitur, nil libere agere prævalet, quia in bono opere quasi inde gressum perdidit, unde ad mala 442 quæ concupierat excessit. Sequitur:

CAPUT XV.

VERS. 12. — *Attenuetur fame robur ejus et inedia invadat costas illius.*

17. *Iniquus fame tabescit, quia nulla cibi interni refectio pascitur.* — Scripturæ sacræ more, optare videtur quod futurum prævidet, scilicet non maledicentis animo, sed prædicentis. Omnis itaque homo, quia ex anima et carne (c) consistit, quasi ex robore et infirmitate compositus est. Ex ea enim parte quæ spiritus rationalis est conditus, non incongrue dicitur robustus; ex ea vero qua carnalis, infirmus est. Robur ergo est hominis anima rationalis, quæ impugnantibus vitiis resistere per rationem valet. Unde et superius per beatum Job dictum est: *Roborasti eum paululum, ut in perpetuum pertransiret* (Job. xiv, 20). Ex rationali quippe anima habet homo ut in perpetuum vivat. Hujus ergo, iniqui robur fame attenuatur, quia ejus anima nulla interni cibi refe-

(a) Hanc lectionem, quam exhibent Mss. Vindoc., Bellovac., Utlc. et Norm. omnes, necnon vet. Edit., prætulimus alteri recent. Ed., *se vitiis inserit*.

(b) Verba hæc, *quæ videlicet formido*, etc., usque ad

et sæpe contingit, exclusive, desunt, in Vindoc. ex amanuensis, ut conjicimus, incuria et oscitantia.

(c) Sagiensis, *constat*, et *consistit*.

ctione pascitur. De qua scilicet fame Deus per prophetam loquitur: *Emittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini* (Amos viii, 11).

18. *Hinc sensus mentis deficiunt.* — Bene autem subditur: *Et inedia invadat costas illius.* Costæ enim viscera constringunt, ut latentia intrinsecus earum soliditate muniuntur. Costæ ergo uniuscujusque sunt sensus animi, qui latentes cogitationes muniunt. Inedia igitur invadit costas, quando, omni spiritali refectione subtracta, sensus mentis deficiunt, et cogitationes suas regere vel tueri non possunt. Inedia invadit iniqui costas, quia fames interna sensus mentis extenuat, ut cogitationes suas nullatenus regant. Nam dum sensus mentis obtusi fuerint, cogitationes ad exteriora prodeunt, et, quasi costis infirmantibus, ea quæ in occulto sana latere potuerant foras viscera funduntur. Unde fit ut, cogitationibus exterius sparsis, exterioris gloriæ^a speciem deceptus appetat animus, nihilque diligat, nisi quod pulchrum foris viderit. Contra quem adhuc apte subjungitur:

CAPUT XVI [Vet. et Rec. VII].

VERS. 13. — *Devoret pulchritudinem cutis ejus et, consumat brachia illius primogenita mors.*

19. *Primogenita mors est superbia quam cavere vix possunt divites.* — Pulchritudo cutis est gloria temporalis, quæ dum foris concupiscitur, quasi species in cute retinetur. Brachiorum vero nomine non incongrue opera designantur, quia corporale opus brachiis agitur. Quid autem mors nisi peccatum est, quod ab interiore vita animam occidit? unde scriptum est: *Beatus est sanctus qui habet partem in resurrectione prima* (Apoc. xx, 6), quia ille post in carne feliciter resurget, qui, in hac vita positus, a mentis suæ morte resurrexerit. Si igitur peccatum mors, non incongrue primogenita mors superbia valet intelligi, quia scriptum est: *Initium omnis peccati superbia* (Eccli. xx, 13). Pulchritudinem igitur cutis ejus et brachia illius primogenita mors devorat, quia iniqui gloriam vel operationem superbia supplantat. Potuit enim etiam in hac vita sine culpa gloriosus existere, si superbus minime fuisset; potuit auctoris sui judicio quibusdam suis operibus commendari, nisi hæc ipsa opera ante ejus oculos elatio supplantaret. Sæpe enim quosdam divites videmus, qui opes et gloriam habere sine culpa potuissent, si hæc habere cum humilitate voluissent. Sed extolluntur rebus,^(b) inflantur honoribus, dedignantur cæteros, omnemque vitæ suæ fiduciam in ipsa abun-

(a) Recent. Ed. *specie deceptus*, reluctantibus Mss. et vet. Excusis.

(b) Vindoc., *inflammanur honoribus*. Ita olim lectum in Utic.

(c) Deest *reposita* in Vindoc.

(d) Supplevimus *eorum* ex Mss. Vindoc., Norm., etc., et ex vet. Edit. In recent., *quas cogitationes dum supernus judex aspicit, de hac ipsa eum sua fiducia evellit*. Laudata exempl. mss. et excusa habent eos.

(e) Vindoc., *ad extremum rectudinis violentis nist-*

dantia rerum ponunt. Unde et quidam dives dicebat: **443** *Anima, habes multa bona (c) reposita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare* (Luc. xii, 19). (d) Quas eorum cogitationes dum supernus judex aspicit, de hac ipsa eos sua fiducia evellit. Unde hic quoque apte subditur:

CAPUT XVII [Rec. IX].

VERS. 14. — *Evellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, et calcet super eum quasi rex interitus.*

20. *Quos diabolus blandis persuasionibus decipit, violentis nexibus ad supplicium rapit.* — Hoc loco interitus nomine ipse hostis generis humani, qui interitum intulit, designatur; qui per suum quemdam satellitem exprimitur, de quo ad Joannem dicitur: *Nomen illi mors* (4poc. vi, 8). Iste itaque interitus in die exitus quasi rex super impium calcet, quia quem prius blandis persuasionibus decipit, (e) ad extremum violentis nexibus ad supplicium rapit, tantoque eum (f) durius deprimit, quanto in pravis actibus vehementius astringit. Qui hic quoque reprobi mentem dum possidet calcet, quia quoties eam delectationibus pressit, quasi toties super eam pedes suæ tyrannicæ dominationis posuit.

[Vet. IX.] 21. *Non peccati tentationem sed dominationem effugere possumus.* — Si vero interitus nomine non aperte diabolus, sed peccatum debet intelligi, ex quo contingit reprobos ad interitum trahi, talis nimirum interitus quasi rex calcet mentem, cum eam non resistantem possidet. Non enim potest in hac vita homini posito tentatio deesse peccati, sed aliud est peccato tentanti resistere, aliud dominanti servire. Iniquus autem quisque, quia resistere peccati suasionibus nescit, subjugari autem ejus dominio non pertimescit, recte de eo dicitur: *Calcet super eum quasi rex interitus*. Hujus quippe interitus regnum a discipulorum cordibus repellebat Apostolus cum dicebat: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore* (Rom. vi, 12). Non enim ait: *Non sit*, sed *Non regnet*, quia non esse non potest, non autem regnare in cordibus honorum potest. Quia ergo cum quælibet culpa cor iniqui pulsaverit, resistens illud non invenit, sed suo domino substernit, dicatur recte: *Evellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, et calcet super eum quasi rex interitus*. (g) De terra ergo fiducia ejus evellitur, quando perversus quisque, qui multa sibi ad vultum in hac vita paraverat, repentina morte dissipatur. Et calcet super eum quasi rex interitus, quia vel hic vitiis premitur, vel mortis suæ tempore per hoc quod ad supplicia rapitur potestati dæmoniacæ subjugatur. Quod idcirco ita in reprobis...

bus... rapit.

(f) Utic., *durius perimit, et deprimit.*

(g) Ita Mss. Bellov., Utic., et cæc., Norm., quam genuinam esse lectionem existimamus. Verum editores observantes prius factam esse mentionem tabernaculi, mutaverunt *de terra* in *de tabernaculo*, ut habent omnes Editi. Si autem primitus scriptum fuisset *de tabernaculo*, nunquam antiquariis venisset in mentem hanc lectionem mutare, et scribere *de terra*.

rum mentibus agitur, quia et cum occasio perpetrandi peccati deest, desideriorum cogitationes eorum cordibus nullatenus desunt. Et cum semper diabolus sequantur in opere, valde tamen se illi obligant in cogitatione. Prius ergo culpa in cogitatione est, postmodum vero in opere. Unde filiae Babylon dicitur: *Descende in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra* (Isai. XLVII, 1). Cum enim semper pulvis terra sit, non tamen terra semper est pulvis. Quid ergo per pulverem nisi cogitationes debemus accipere, quæ dum importune ac silenter in mente evolant, ejus oculos excæcant? Et quid per terram nisi terrena actio designatur? Et quia reproborum mens prius ad prava cogitanda (a) dejicitur, et postmodum ad faciendam, recte filiae Babylon, quæ ab internæ rectitudinis judicio descendit, per ferientem sententiam **444** dicitur ut prius in pulvere, et post in terra sedeat, quia nisi se in cogitatione prosterneret, in malo opere non inhæsisset. Sequitur:

CAPUT XVIII [Rec. X].

VERS. 15. — *Habitent in tabernaculo illius socii ejus, quia non est.*

22. Satan non esse dicitur, quia bene esse amisit. — Id est, in mente ejus apostatæ angeli per cogitationes nequissimas conversentur, ejus videlicet socii, qui idcirco jam non est, quia a summa essentia recessit, et per hoc, quotidie excrescente defectu, quasi ad non esse tendit, quo semel ab eo qui vere est cecidit; qui recte quoque non esse dicitur, quia bene esse perdidit, quamvis naturæ essentiam non amisit. [Vet. X.] Adhuc tamen easdem iniqui cogitationes subtilius exprimens subjungit, dicens:

CAPUT XIX.

IBID. — *Aspergatur in tabernaculo ejus sulphur.*

23. Peccata carnis sulphuri fetenti et ardenti recte comparantur. — Sulphur quid aliud quam fomentum ignis est? Quod tamen sic ignem nutrit, ut fetorem gravissimum exhalet. Quid itaque in sulphure, nisi peccatum carnis accipimus? Quod dum perversis cogitationibus quasi quibusdam fetoribus mentem replet, æterna ei incendia præparat; et dum fetoris sui nebulam in mente reproba dilatat, contra eam flammis subsequentibus quasi nutrimenta subministrat. Nam quia per sulphur fetor carnis accipitur, ipsa sacri eloquii historia testatur, quæ contra Sodomam ignem ac sulphur pluisse Dominum nariat (Genes. XIX, 24). Qui cum carnis ejus scelere punire decrevisset, in ipsa qualitate ultionis (b) notavit maculam criminis. Sulphur quippe fetorem habet, ignis ardorem. Quia itaque ad perversa desideria ex carnis fetore arserant, dignum fuit ut simul igne et sulphure perirent, quatenus ex justa poena discerent ex injusto desiderio quid fecissent. Hoc ergo in taber-

(a) Vindoc., ducitur.

(b) Bigot. et Lyr., novit maculam; quæ lectio rejicienda.

(c) Deest tentationum in Vindoc. et Norm.

(d) Ita legendum suadent nostri Mss., et omnes vet. Edit. In Gussanv., quisque pravas cogitationes suas in infirmis; consentit Vatic. Ed., quæ tamen habet in

A naculo iniqui sulphur aspergitur, quoties perversa carnis delectatio in ejus mente dominatur. Quem quia indesinenter pravae cogitationes possident, eumque ferre boni operis fructum velant, recte subjungitur:

CAPUT XX.

VERS. 16. — *Deorsum radices ejus siccentur, sursum autem atteratur messis ejus.*

24. Iniquorum ariditas et sterilitas. — Quid namque radicum nomine, quæ in occulto sitæ sunt, et germen in apertum ferunt, nisi cogitationes accipimus, quæ dum non videntur in corde, visibilia opera produciunt? Unde et messis nomine eadem aperta operatio signatur quæ videlicet ex latenti radice produciuntur. Et quia omnis iniquus prius (c) in cogitationibus tentationum arescit, et postea a bonis actibus deficit, recte per Baldad dicitur: *Deorsum radices ejus siccentur, sursum autem atteratur messis ejus.* (d) Quia dum pravus quisque cogitationes suas in intimis rebus ponit et sempiternæ viriditatis gaudia appetere negligit, quid aliud quam radices suas deorsum siccari permittit? Cujus sursum messis atteritur, quia omnis ejus operatio a superno judicio quasi nihilum deputatur, etiam si ante humanos oculos bona videatur. In imo itaque radices sunt, et superius messis, quia hic prius bonas cogitationes mittimus, ut quandoque bonorum operum fructum percipere in æterna retributione mereamur. Sed iniquus quisque, cum **445** bonas cogitationes deserit, et ad ea quæ sunt exterius semetipsum fundit, deorsum siccantur radices ejus. Sursum vero messis ejus atteritur, quia qui hic sterilis persistit, post hanc vitam ad nulla præmia vocatur. Sequitur:

CAPUT XXI [Vet. et Rec. XI].

VERS. 17. — *Memoria illius pereat de terra, et non celebretur nomen ejus in plateis.*

25. Antichristi et iniquorum omnium quam brevis gloria. — Intuendum est nobis quia sic Baldad Subites de unoquoque iniquo loquitur ut latenter ad caput omnium iniquorum ejus verba vertantur. Caput quippe iniquorum diabolus est. Ipse quippe, in ultimis temporibus, illud vas perditionis ingressus, (e) Antichristus vocabitur, qui nomen suum longe lateque diffundere conabitur, quod nunc unusquisque imitatur cum de memoria terreni nominis gloriam laudis suæ extendere nititur, atque opinione transitoria lætatur. Sic ergo hæc verba intelligantur de unoquoque iniquo, ut referri (f) quoque debeant ad ipsum specialiter caput iniquorum. Dicat itaque: *Memoria illius pereat de terra, et non celebretur nomen ejus in plateis.* Plateæ quippe appellatione græca a latitudine sunt vocatæ. Memoriam vero suam in terra statuere Antichristus conatur, cum in terrena gloria appetit, si infirmis.

(e) In Editis, quod Antichristus. At sensus abest, quem restituimus ex Mss.; solet Gregorius Antichristum appellare vas perditionis, aut simpliciter, illud vas diaboli. Vide l. xv, num. 69 et 71, necnon l. xxvii, n. 49, vas quippe illud diaboli.

(f) In Utic., olim, quandoque.

esset possibile, in perpetuum permanere. Nomen suum in plateis celebrari gaudet, cum longelateque operationem suæ iniquitatis extendit. Sed quia diu hæc ejus iniquitas non sinitur extolli, dicatur: *Memoria illius pereat de terra, et non celebretur nomen ejus in plateis*; id est, et citius laudem terrenæ potestatis amittat, et omne gaudium sui nominis perdat quod longe lateque in brevi temporis prosperitate diffuderat. Sequitur:

CAPUT XXII

VERS. 18. — *Expellet eum de luce in tenebras.*

26. *Iniquorum gloriam supplicium æternum excipit.* — De luce ad tenebras ducitur cum de honore vitæ præsentis ad supplicia æterna damnatur. Unde et apertius subditur:

IBID. — *Et de orbe transferet eum.*

De orbe quippe transfertur cum superno apparente judice, de hoc mundo tollitur, in quo perverse gloriatur. Qui pro eo quod cum omnibus sequacibus suis, fine mundi interveniente, damnatur, recte subjungitur:

VERS. 19. — *Non erit semen ejus, neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquæ in regionibus ejus.*

Scriptum quippe est, (a) quia *Dominus Jesus interficiet eum spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui (II Thess 11, 8)*. Dum ergo ejus iniquitas cum mundi statu terminatur, progenies ejus in populo suo non relinquetur, quia et ipse et ejus populus cum ea ad supplicium pariter urgetur, et omnes iniqui, qui de ejus perverse persuasionem in pravis actionibus nati sunt, illustratione adventus Domini, æterno interitu cum eodem suo capite ferientur. Ac nulla ejus progenies in mundo remanet, quia districtus judex iniquitates illius cum ipso mundi fine concludit. Quod vero hæc aperte de Antichristo intelligi debeant demonstratur cum subditur:

CAPUT XXIII (Vet. XII).

VERS. 20. — *In diebus ejus stupebunt novissimi et primos invadet horror.*

27. *Antichristi sæva persecutio. Tunc sanctis aderit et constantia ex virtute, et pavor ex carne.* — Tanta enim tunc contra justos iniquitate effrenabitur, ut etiam electorum corda non parvo pavore 446 feriantur. Unde scriptum est: *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi (Matth. xxiv, 24)*. Quod videlicet dicitur, non quia electi casuri sunt, sed D magnis terroribus trepidaturi. Tunc vero contra eum certamen justitiæ, et novissimi electi habere narrantur et primi, quia scilicet et hi qui in fine mundi electi reperientur in morte carnis prosternendi sunt, et illi etiam qui a prioribus mundi partibus (b) processerunt, Enoch scilicet et Elias, ad medium revocabuntur, et crudelitatis ejus sævitiam in sua adhuc mortali carne passuri sunt. Hujus vires in tanta po-

(a) Vindoc., quem Dom. Jesus interficiet spiritu, etc.

(b) Bellov., præcesserunt.

(c) Vindoc., ut tormenta vincere queant.

(d) Bellov., nonnunquam gloriam justorum, etc. Sic olim scriptum in Utic., quibus verbis expunctis, nunc

A testate laxatas novissimi obstupescunt, et primi metuum, quia licet juxta hoc quod spiritu superbiæ sublevatur, omnem temporalem ejus potestatem despicunt, juxta hoc tamen quod ipsi adhuc in carne mortali sunt, in qua cruciari temporaliter possunt, ipsa quæ fortiter tolerant supplicia perhorrescunt; ita ut in eis uno eodemque tempore et constantia ex virtute sit, et pavor ex carne, quia etsi electi sunt, (c) ut tormentis vincinequeant, per hoc tamen quod homines sunt, et ipsa metuunt tormenta quæ vincunt. Dicatur ergo: *In diebus ejus stupebunt novissimi et primos invadet horror*, quia videlicet tanta tunc signa monstraturus, et crudelia ac dura factururus est, ut ad stuporem perducatur quos in fine mundi invenerit et priores patres qui in ejus expugnationem servati sunt carnalis mortis dolore transfigat. Igitur quia de iniquis omnibus, vel de ipso iniquorum capite multa narravit, generali mox definitione subjungit:

CAPUT XXIV.

VERS. 21. — *Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, et iste locus ejus qui ignorat Deum.*

28. *Antichristi locus tenebræ sunt, in quas cum iniquis omnibus detrudetur.* — Superius enim dixerat: *Expellet eum de luce ad tenebras, et de orbe transferet eum*. Cujus cum mala subjungeret, adjunxit: *Hæc sunt tabernacula iniqui, et iste locus ejus qui ignorat Deum*, videlicet indicans quia is qui nunc Deum ignorando extollitur, tunc ad propria tabernacula pervenit, quando eum sua iniquitas in supplicia demergit; et locum suum quandoque invenit tenebras C qui dum hic de falsa gauderet luce justitiæ, locum tenebat alienum. Perversi enim in omne quod per simulationem faciunt (d) nomen gloriæ justorum quasi locum occupare alienum nituntur. Sed ad locum suum tunc perveniunt, cum iniquitatis suæ merito perpetuo igne cruciantur. Hic namque per omne quod agunt percipiendæ laudis desiderio serviunt, et per imaginem bonorum operum sinum mentis ad avaritiam extendunt. Eat igitur nunc iniquus, et, multis apparatus tumidus, sua hic habitacula construat, nomen gloriæ extendat, rura multiplicet, seque abundantibus opibus (e) delectet; cum vero ad supplicia æterna pervenerit, protecto cognoscet quia hæc sunt tabernacula iniqui, et iste locus ejus qui ignorat Deum. Recte vero hæc Baldad dixerat, sed qui diceret ignorabat. Vehementer autem justi cor affligitur, quando contra illum sententiæ ex injusta (f) æstimatione proferuntur. Unde beatus Job protinus respondit, dicens:

CAPUT XXV [Vet XIII, Rec. XII].

CAP. XIX, VERS. 2. — *Usquequo affligitis animam meam, et atteritis me sermonibus?*

447 29. *Quidum malis patiantur justi.* — Sancti viri eloquia, ut sæpe jam diximus, aliquando ex persona propria, aliquando vero ex voce capitis, aliquando legitur ut in Eedit, In Vindoc., *nomen gloriæ Justorum tenent, quasi ad locum suum tunc perveniunt*. Ubi mutilus est hic locus.

(e) Tur., dilatet, sic quoque nunc legitur in Utic.

(f) Vindoc., existimatione.

autem ex typo sunt universalis Ecclesiae sentienda. Valde vero affligitur anima justorum quando illi contra bonos districtas sententias intorquent, qui bene vivere ignorant; et ex voce sibi iustitiam vindicant, quam moribus impugnant. Unde amicis beati Job ut saepe jam diximus, haereticorum typum tenentibus, recte ab eodem respondetur: *Usquequo affligitis animam meam, et atteritis me sermonibus?* Atteruntur enim boni sermonibus iniquorum, quando contra eos illi in verbis tument, qui aut in perversa fide, aut in pravis moribus jacent. Sequitur:

CAPUT XXVI.

VERS. 3. — *En, decies (a) confunditis me.*

30. *Sive sileant justi, sive loquantur, malos semper experiuntur adversarios.* — Numeratis vicibus locutionum amicorum Job, adhuc (b) nisi quinquies locutos eos cognoscimus. Sed propter hoc quod ab eis quinquies increpationes audierat, quorum increpationibus quinquies ipse respondit, decies se perhibet esse confusum, quia et in eo graviter laboravit quod frustra increpatus est, et in eo confusionem pertulit quod verba doctrinae non audientibus dixit. Itaque et cum (c) audiens taceret, et cum loquens non audiretur, ipse laborem pertulit, qui et tacendo patienter, et eis loquendo inutiliter, cordis dolorem sensit. Unde et superius dicit: *Quid agam? Si locutus fuero, non quiescet dolor meus; et si tacuero, non recedet a me* (Job, xvi, 7). Sin vero ad typum sanctae Ecclesiae haec verba referimus, liquet quod magnum ejus est gaudium servare Decalogi praecepta. Sed hanc perversi decies confundunt, quia per omne quod peccant pravis suis moribus Decalogi praecepta relinquant, et toties bonis confusionem faciunt, quoties in suis actibus divinis vocibus obsistunt. Sequitur:

CAPUT XXVII.

IBID. — *Et non erubescitis opprimentes me.*

31. *Hostes Ecclesiae nec timore Dei, nec hominum pudore refrenantur.* — Sunt nonnulli quos ad perpetranda nequitia oborta subito malitia invitat, sed tamen humana verecundia revocat. Et plerumque per hoc quod exterius erubescunt, ad interiora sua redeunt, et contra se internum iudicium sumunt, quia si propter hominem mala facere metuunt, quanto magis propter Deum, qui cuncta inspicit, nec appetere mala debuerunt? In quibus fit ut mala majora corrigant per bona minima, scilicet per exteriorem verecundiam interiorem culpam. Et sunt quidam qui postquam Deum in mente contempserint, multo magis humana iudicia spernunt, atque omne malum quod appetunt, audacter peragere non erubescunt. Quos ad perpetrandum malum occulta iniquitas invitat, et nulla aperta verecundia retardat; sicut et de quodam iniquo iudice dicitur: *Deum non timebat, et hominem non verebatur* (Luc. xviii, 2). Hinc est etiam

(a) Norm., *Confudistis me.*

(b) Deest nisi in Norm. et Vindoc.

(c) In Vindoc. omittitur *audiens*.

(d) Sag. et alii Norm., *quia et pravam fuit mala po-*

quod de quibusdam impudenti fronte peccantibus dictum est: *Et peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt* (Isai. i, 9). Plerumque ergo tales sunt adversarii sanctae Ecclesiae, qui a perpetrando malis nec timore Domini, nec hominum pudore refrenantur. Quibus bene per beatum Job dicitur: *Et non erubescitis opprimentes me*, (d) quia etsi pravam fuit mala voluisse, pejus est male appetita non erubescere. Sequitur:

CAPUT XXVIII.

VERS. 4. — *Nempe et si ignoravi, mecum erit ignorantia mea.*

448 32. *Ecclesiae humilitati haeretici arrogantiam opponunt.* — Habent hoc haeretici proprium, ut de inani scientiae suae arrogantia inflentur, et recte credentium simplicitatem saepe derideant, et nullius esse meriti vitam humilium (e) ducant [Vet XIV.] At contra sancta Ecclesia in omne quod veraciter sapit sensum suum humiliter deprimat, ne scientia inflatur ne in requisitione occultorum tumeat, et perscrutari aliqua quae ultra vires sunt illius praesumat. Utile enim studet nescire quae perscrutari non valet quam audacter definire quae nescit. Scriptum quippe est: *Sicut qui me multum comedit non est ei bonum; sic qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria* (Prov. xxv, 27). Dulcedo etenim mellis, si plus quam necesse est sumi, unde delectatur os, inde vita comedentis necatur. (f) Dulcis quoque est requisitio majestatis; sed qui plus hanc scrutari appetit quam humanitatis cognitio permittit, ipsa hunc ejus gloria opprimit, quia velut immoderate mel sumptum, perscrutantis sensum, dum non capitur, rumpit. Nobis cum vero esse dicitur, quod pro nobis est; et rursus non nobiscum esse dicitur quod contra nos est (Luc. xi, 13). Quia ergo scientia sua haeretici cor inflat, fideles autem cognitio ignorantiae suae humiliat, dicat beatus Job voce sua, dicat etiam confessione universalis Ecclesiae: *Nempe et si ignoravi, mecum erit ignorantia mea.* Ac si aperte haeticis dicatur: Omnis vestra scientia vobiscum non est, quia contra vos est, dum stulta elatione vos erigit. Mea vero ignorantia mecum est, quia pro me est; quoniam dum perscrutari de Deo aliquid superbe non audeo, (g) in veritate me humiliter servo. Et quia haec ipsa haeretici quae scire quaerunt ad usum solius elationis arripiunt, ut contra fideles et humiles docti videantur, recte subjungitur:

CAPUT XXIX (Rec. XIII).

VERS. 5. — *At vos contra me erigimini.*

33. *Ordo postulat ut primum contra nos, et postmodum contra malos erigamur. Hunc correctionis rationem ignorant mali.* — Sed haec fortasse melius verba perpendimus, si ipsis specialiter amicis beati Job quemadmodum congruant demonstramus. Ipsi etenim percussus iustum videntes, ad sua intima re-

luisse, et pejus, etc.

(e) Vindoc., *deccantant*.

(f) Utic., *dulcis quippe*.

(g) Turon., *veritatem humiliter servo*.

dire debuerunt, et nequaquam beatum Job verbis increpationis premere, sed se deflare, quia si sic percussus fuerat qui ita serviebat, qua ultione feriri mererentur quia non ita servierant? Quibus bene dicitur: *At vos contra me erigimini*. Ac si eis apertius dicatur: Qui erigi contra vosmetipsos ex mea percussione debuistis [Vet XV]. Ordo quippe erectionis in bono iste est, ut primum contra nos et postmodum contra malos erigamur. Nam qui contra bonos erigitur per superbiam inflatur. Contra nosmetipsos enim erigimur quando, mala propria recognoscentes, districta nosmetipsos poenitentiae ultione ferimus, quando nequaquam nobis in peccatis parcimus, et nullis erga nos cogitationum blandimentis inclinamur. Qui si districte prius nostra in nobis mala insequimur, justum quoque est ut etiam contra aliena mala utiliter erigamur; et ea quæ in nobis punimus, etiam, in aliis redarguendo superemus.

34. Sed hanc erectionem mali nesciunt, quia se relinquunt, et bonos impetunt. Sibi se intra conscientiam suam mollitie blandæ adulationis inclinant, et contra bonorum vitam districtione asperitatis eriguntur. Unde amicis beati Job in ejus flagello tumentibus recte nunc dicitur: *At vos contra me 449 erigimini*; id est, vosmetipsos redarguendos relinquitis, et me districtis sententiis increpatis. Qui enim semetipsum prius non judicat, quid in alio rectum judicet ignorat. Et si novit fortasse per auditum quod rectum judicare debeat, recte tamen judicare aliena merita non valet, cui conscientia innocentiae propriæ nullam judicii regulam præbet. Hinc est enim quod insidiantibus quibusquam, et puniendam adulteram deducen-
tibus dicitur (Joan. viii, 7). *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* (3, q. 7, cap. 3). Ad aliena quippe punienda peccata ibant, et sua reliquerant. Revocantur itaque intus ad conscientiam, ut prius propria corrigant, et tunc aliena reprehendant. Hinc est quod cum tribus Benjamin in carnis scelere fuisset obruta, collectus omnis Israel ulcisci iniquitatem voluit, sed tamen semel et iterum in belli certamine ipse prostratus est. Consulto autem Domino si ad ulciscendum (a) ire debuissent, jussum est. Qui juxta divinæ vocis imperium perrexit, et semel et secundo cecidit, et tunc demum peccatricem tribum (b) valde feriens pene funditus exstinxit. Quid est quod in ultionem sceleris inflammatur, et tamen prius ipse prosternitur, nisi quod prius ipsi purgandi sunt per quos aliorum culpæ feriuntur, ut ipsi jam mundi per ultionem veniant, qui aliorum vitia corrigere festinant? Unde necesse est ut cum contra nos ultio divini examinis cessat, nostra se conscientia ipsa reprehendat, atque ad lamenta poenitentiae ipsa se contra semetipsam erigat, nec contra bonos elata et sibi humilis, sed contra se rigida sit, bonis vero omnibus submissa [Vet. XVII]. Superbis ergo corripientibus recte nunc dicitur: *At vos contra me erigimini, et arguitis me opprobriis meis*. Omnes elati gra-

A ve esse opprobrium deputant mala temporalia; et tanto unumquemque esse a Deo despectum credunt, quanto hunc afflictum percussione flagello conspiciunt. Nil etenim in moribus, nil in actibus quæerunt; sed quoslibet in hac vita percussos viderint, esse jam divino judicio damnatos arbitrantur. Unde bene nunc beati Job voce dicitur:

CAPUT XXX.

IBID. — *Et arguitis me opprobriis meis*.

35. *Falsa reproborum de justorum flagellis judicia*. — Quia hi qui eum justum ante flagella noverant, injustum esse ex ipsa jam sua percussione judicabant. Unde et sæpe hæretici, quia affligi quosdam intra sanctam Ecclesiam vident, scriptum quippe de Deo est: *Flagellat omnem filium (c) quem recipit* (Hebr. xii, 6), tribulationes fidelium non nisi ex peccato esse suspicantur, seque ideo justos credunt, quia, in gravitatis suæ sensu dimissi, sine flagello duruerunt. Sequitur:

CAPUT XXXI [Rec. XIV].

VERS. 6. — *Saltem nunc intelligite quia Deus non æquo judicio afflixerit me*.

36. *Quædam Scripturæ sacræ verba prava censentur, quia ad interiorē sui intelligentiam non exiguntur*. — O, quam durum sonat vox justi verberibus afflicti; quam tamen non elatio, sed dolor expressit! Sed justus non est qui justitiam in dolore deserit. Beatus autem Job, quia mite cor habuit, nec in dura voce peccavit. Nam si hunc peccasse in hac voce dicimus, implere diabolum astruimus quod proposuit, dicens: *Tange os ejus et carnem, si non in faciem benedixerit tibi* (Job. ii, 5). Gravis itaque quæstio oritur. Si etenim non peccavit in eo quod dicit: *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo judicio afflixerit me*, Deum (quod dici nefas est) injuste aliquid egisse consentimus. Si vero 450 peccavit, diabolus de illo quod promisit exhibuit. Astruendum est igitur quia et Deus recte circa beatum Job egerit, et tamen beatus Job ex eo quod dicit se non justo Dei judicio afflictum mentitus non sit, et antiquus hostis in eo quod de beati viri promiserat culpa mentitus sit. Nonnunquam namque ideo prava creduntur verba bonorum, quia interiori sua intelligentia minime pensantur. Beatus enim Job vitam suam attenderat, et ea quæ patiebatur flagella pensabat, et videbat æquum non esse ut ad talem vitam talia flagella reciperet. Et cum dicit non æquo se judicio afflictum, hoc libera voce locutus est, quod in secreto suo Dominus de illo adversario ejus dixerat: *Commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra* (Ibid., 3). Quod enim dicit Deus, quia frustra beatum Job afflixerit, hoc rursum beatus Job asserit, quia non æquo judicio a Domino sit afflictus. In quo itaque peccavit qui a sententia auctoris sui in nullo discrepavit.

(a) Gratianus, in decreto, loco assignato, ire debuisse.

(b) Lyr. et Bigot., valide. Ita nunc Utic.

(c) Vindoc., omnem filium quem diligit.

[Vet. XVII.] 37. *Bona de se dicere, modo vera sint, aliquando licet. Quod exemplo Pauli et Job confirmatur.* — Sed fortasse aliquis dicat id nos de nobis bonum dicere quod de nobis in occulto iudex dixerit sine peccato esse non posse. Nam quem iustus iudex laudat, esse hunc jure laudabilem non dubitatur. Ad vero si se ipse laudaverit jam ejus justitia laude digna esse non creditur. Quod videlicet recte dicitur, si quod iudex iustus per æquam sententiam perhibet, hoc de se is de quo agitur, præsumat post dicere per elatam mentem. Nam si ipse quoque in humili cogitatione permanens, exigente causa vel dolore, bona de se veracia dixerit, in tantum a justitia non recessit, in quantum a veritate nullo modo discrepavit.

38. Unde Paulus quoque apostolus multa de se fortia pro discipulorum suorum ædificatione narravit: sed hæc narrando minime deliquit, quia a veritatis tramite et attestazione certa et corde humili non recessit. Justam itaque beatus Job vitam suam sentiens, dicat non se esse justo iudicio afflictum. Nec peccat in hac voce in qua non discrepat ab auctore, quia is quem Deus frustra percussit, ipse quoque semetipsum asserit non justo iudicio afflictum. Sed rursus alia quæstio oritur quam jam in hujus operis memini exordio solutam. (Lib. III, cap. et num. 3), cum omnipotens Deus frustra nil faciat, cur beatum Job frustra se afflixisse testetur? Justus enim conditor noster tot verberibus in beatum Job, non vitia illius curavit extinguere, sed merita augere. Æquum ergo fuit quod fecit per augmentum boni meriti; non tamen videbantur æquum, quod causa (a) credebatur punire peccati. Beatus autem Job peccata sua illis flagellis deleri credidit, non merita augeri; et idcirco non æquum iudicium vocat, quia vitam suam cum flagellis examinat. Ergo si vita et flagella pensantur, non æquum fuit quod beatus Job, sicut dixi, (b) per iram distractionis sibi fieri credidit. Si vero misericordia iudicis attenditur, quia per poenam iusti viri vitæ ejus merita cumulantur, æquum vel potius misericors iudicium fuit. Igitur et vera Job dixit, dum vitam cum flagello pensavit; et Deus non injusto iudicio Job afflixit, quia merita ex flagello cumulavit; et diabolus quod promiserat non implevit, quia beatus Job inter verba quæ durum sonant et a vera sententia et a mente humili non recessit. Sed hæc afflictivi verba minus fortasse intelligimus, nisi sententiam iudicis cognoscamus. Qui 451 cum inter utrasque partes sententiam daret, dicit amicis Job: *Non estis locuti coram me (c) rectum, sicut servus meus Job* (Job. XLII, 8). Quis ergo stulta mente beatum Job in locutione sua peccasse fateatur, dum ipsa voce iudicis recte locutus asseritur? Quam quidem vocem si ad personam sanctæ Ecclesiæ referamus, infirmis ejus

- (a) Turon., *credebatur causa puniri peccati*.
 (q) Norm., Turon., etc., *per disciplinam*.
 (c) Turon., *recte*.
 (d) Utic., *periculis fluminum, periculis ex genere*.
 (e) Norm.: *Quia vero sancta Eccl. cum... flag. cingitur, in ea infirmi quique in pusillan. casu redigun-*

A membris non incongrue aptamus quæ, persecutionis ejus tempore, dum et merita illius et flagella considerant, quia injustos florere conspiciunt, et justos interire, hoc iustum esse nullatenus suspicantur. Bene autem beati viri voce subditur:

CAPUT XXXII [Vet. XVIII].

IBID. — *Et flagellis suis me cinxerit.*

39. *Infirma Ecclesiæ membra ex assiduis flagellis turbantur.* — Aliud quippe est flagellis percusi, aliud cingi. Flagellis namque percutimur cum consolatione et in doloribus ex rebus aliis habemus. Nam cum tanta nos afflictio depremit, ut ex nullius rei consolatione respirare animus possit, non jam flagellis solummodo ferimur, sed etiam cingimur, quia tribulationum verbera ex omni parte circumdamur. Cinctus enim flagellis Paulus fuerat, cum dicebat: *Foris pugna, intus timores* (II Cor. VII, 5). Cinctus flagellis fuerat, cum dicebat: (d) *Periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine* (II Cor. XI, 26), et cætera, quæ ita enumerat, ut nusquam se habuisse requiem ostendat. (e) Sancta vero Ecclesia cum tribulationum suarum flagellis cingitur, in ea infirmi quique in pusillanimitatis casu rediguntur, ita ut se eo (f) jam despectos existiment, quo exaudiri se tardius vident. Recte adhuc etiam ex eorum typo sancti viri voce subjungitur:

CAPUT XXXIII.

VERS. 7. — *Ecce clamabo vim patiens, et nemo exaudiet; vociferabor, et non est qui iudicet.*

C 40. *Dolentium querelas dissimulat Deus, ut utilitatem augeat.* — Omnipotens Deus quid nobis profuturum esse valeat sciens, dissimulat exaudire dolentium vocem, ut augeat utilitatem, (g) ut purgetur vita per poenam, et quietis tranquillitas, quæ hic inveniri non valet, alibi quærat. Sed hanc dispensationis gratiam nonnulli etiam fidelium ignorant. Ex quorum etiam persona nunc dicitur: *Ecce clamabo vim patiens, et nemo exaudiet; vociferabor, et non est qui iudicet.* Non est enim qui iudicet dicitur quando iudicare dissimulat ipse qui est, quia causam nostram contra adversarium, præter eum, qui iudicet non est. Nec tamen hoc sine iudicio est, quod iudicium differtur, quia cum hæc beatus Job diceret, et sancti viri merita, et adversarii poena crescebat. Hoc ipsum ergo iudicium (h) differre iudicis est. Sed aliud est quod juste intrinsecus disponit Deus, aliud quod foris flagellis attritus expetit animus. Unde adhuc de ipsa verberum depressione subjungit:

CAPUT XXXIV [Rec. XV].

VERS. 8. — *Semitam meam circumsepsit, et transire non possum, et in calle meo tenebras posuit.*

41. *Ex ignorantia et infirmitate peccantibus adest Deus illuminatio et salus nostra.* — Circumseptam

tur... recte adhuc, etc. Lectio quam retinemus ex aliis Mss. et omnibus Vulgatis, olim erat in Utic.

(f) In Ms. Germ. et in Excusis, *jam desperatos*, quod etiam suspicamus olim lectum in Utic.

(g) Ebroic., *ut purgentur vitia*.

(h) Sag. et alii Norm., *differre iudicii est*.

(a) verberibus semitam suam]vidit cum, transire ad A securitatem cupiens, evadere flagella non potuit. Et quia se percuti aspexit, nec tamen percussione dignam vitam in semetipso reperit, quasi in calle cordis ignorantiae suae tenebras invenit, qui cur ita flagellaretur penetrare non potuit. Quod ad infirma quoque membra sanctae Ecclesiae non incongrue refertur, quando per hoc quod prave se egisse meminerunt, a 452 bono quoque opere retardantur; et ex infirmitate propria timidi, bona contra haec fortia aggredi non praesumunt. Timent enim magna bona incipere, qui se in suis actibus infirmos esse meminerunt. Et cum plerumque etiam bonum quod eligant nesciunt, quasi in calle suo positas tenebras perhorrescunt. Nam saepe ita de suo opere fit animus incertus, ut ignoret omnino quid virtus, quid culpa sit. In calle ergo suo tenebras invenit, qui in his quae agere appetit quid eligere debeat nescit. [Vet. XIX.] Quia igitur saepe infirmitate, nonnunquam vero ignorantia peccatur, ex infirmantibus membris dicitur: *Semitam meam circumsepsit, et transire non possum.* Ex eis vero quid ad ipsum opus bonum quod eligant caligant subditur: *Et in calle meo tenebras posuit.* Ex poena etenim culpae est videre bonum quod agere debeat, et tamen implere non posse, et rursum (b) ex graviore poena culpae est quod agere debeat nec videre. Unde et contra haec utraque Psalmistae voce dicitur: *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo* (Psal. xxvi, 1)? Contra ignorantiae enim tenebras illuminatio, contra infirmitatem vero salus est Dominus, quando et ostendit quid debeat ad agendum appeti, et vires praebet ut quod ostenderit possit impleri. Sequitur:

CAPUT XXXV [Rec. XVI.]

VERS. 9. — *Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de capite meo.*

42. *Infirma Ecclesiae membra aliquando justitia spoliantur ad tempus.* — Quod cuncta haec beati viri in afflictione positi personae convenient, dubium non est. Sed quia historiae verba patent, juxta litteram expositione non indigent. Oportet ergo ut per sensus debeant mysticos investigari. Ait namque: *Spoliavit me gloria mea.* Gloria quippe uniuscujusque justitia est. Sicut vero vestimentum tegit a frigore, ita justitia munit a morte. Unde non immerito justitia vestimento comparatur, cum per Prophetam dicitur: *Sacerdotes tui induantur justitia* (Psal. cxxxi, 9). Quia vero afflictionis suae tempore hoc justitiae vestimentum, quod apud Deum protegit, sancta Ecclesia in membris suis infirmantibus amittit, dicatur recte: *Spoliavit me gloria mea*; id est, justitia ab infirmis ablata est, quae ab eis auferri non posset si medullitus inhæsisset; sed idcirco tolli potuit, quia more vestimenti exterius adhæsisset. Qua in re quærendum est quomodo sanctae Ecclesiae membra dici valeant

qui potuerunt justitiam perdere, quam tenere videbantur. Sed sciendum est quod plerumque a membris ejus infirmantibus justitia ad tempus amittitur; (c) sed cum per cognitionem culpae postmodum ad poenitentiam redeunt, sese ad eandem justitiam quam perderant fortius quam credebatur astringunt. Ubi adhuc subditur: *Et abstulit coronam de capite meo.* Sicut caput corporis prima pars est, ita principale interioris hominis mens est. Corona vero victoriae praemium est, quod desuper potitur, ut qui certaverit remuneretur. Quia ergo multi (d) adversitatibus pressi minime in certamine perdurant, in eis sancta Ecclesia quasi coronam de capite amittit. Corona quippe in capite est superna remuneratio in mente. Et sunt plerique qui, dum adversitatibus affliguntur, superna praemia cogitare negligunt, et ad perfectionem victoriae pervenire non possunt. In his itaque corona de capite aufertur, quia 453 supernum et spiritale praemium de mentis cogitatione tollitur, ut exteriora jam tranquilla appetant, et aeterna praemia, quia cogitare consueverunt, non requirant.

43. *Corona de capite Ecclesiae aufertur, cum praelati bona spiritualia negligunt.* — Vel certe caput fidelium non immerito sacerdotes accipiuntur, quia pars membrorum Domini prima sunt. Unde et per prophetam caput et cauda exterminari dicitur, ubi videlicet et capitis nomine sacerdotes, et caudae appellatione prophetae reprobi designantur. Corona ergo de capite aufertur cum supernae remunerationis praemia etiam ipsi deserunt qui in hoc Ecclesiae corpore praeesse videbantur. Et plerumque ducibus cadentibus, C latius succumbit exercitus qui sequebatur. Unde mox post damna majorum de multimoda labefactione Ecclesiae subsecutus adjunxit:

CAPUT XXXVI [Vet. XX.]

VERS. 10. — *Destruxit me undique, et pereco, et quasi avulsae arbori abstulit spem meam.*

44. *Praepositis corrueant infirmi cadunt.* — Quasi undique enim Ecclesia destruitur, atque in infirmis membris deperit, quando ipsa quae videbantur fortia corrunt, quando corona de capite abstrahitur, id est quando aeterna praemia etiam a praepositis negliguntur. Bene autem de infirmis cadentibus subditur: *Et quasi avulsae arbori abstulit spem meam.* Arbor quippe vento impellitur ut cadat. Et quem minae terrent, ut ad injustitiam corruat, quid aliud quam arbor flatu venti pertulit, et statum suae rectitudinis amisit? Quasi enim ex vento spem perdidit, qui, pravorum minis ac persuasionibus devictus, aeterna quae sperabat praemia reliquit. Et quia plerumque contingit ut poenas quis metuens justitiam deserat, fit, judicante Deo, ut etiam justitiam deserens poenas quas timuit non evadat, et qui mentis interitum minime timuit, etiam carnis mala toleret, quae timebat. Unde adhuc subditur:

(a) In quibusd. Edit., *vepribus*.

(b) Norm., *ex graviore culpae poena*.

(c) Sag. et illi Norm., *sed per cognit. culpae post...*

redeunt seseque ad, etc., olim in Utic., sed cum per cognit., etc., ut in Edit.

(d) Bigot. et Lyr., *adversitatibus saeculi pressi*

CAPUT XXXVII [Rec. XVII].

VERS. 11. — *Iratus est contra me furor ejus, et sic me habuit quasi hostem suum.*

45. *Quosdam ferit Deus tanquam filios, alios tanquam hostes.* — Prædicatore quippe egregio attestante dicimus quia fidelis est Deus, et non patietur nos tentari supra id quod possumus ferre, sed faciet cum tentatione proventum, ut possimus sustinere (I Cor. x, 13). Per prophetam quoque Dominus dicit: *Plaga inimici percussit te, castigatione crudeli (Jerem. xxx, 14).* Qui ergo ita percutitur, ut vires illius a percussione superentur, non hunc Dominus jam quasi filium per disciplinam, sed quasi hostem per iram ferit. Cum ergo virtutem nostræ patientiæ flagella transeunt, valde metuendum est ne, peccatis nostris exigentibus, non jam quasi filii a patre, sed quasi hostes a Domino feriamur. Et quia fit plerumque ut etiam maligni spiritus afflictorum cordibus multa suadeant, atque inter flagella quæ exterius feriunt cogitationes noxias in mentibus fundant, post furorem Domini recte subjungitur:

CAPUT XXXVIII [Rec. XVIII].

VERS. 12. — *Simul venerunt latrones ejus, et fecerunt sibi viam per me.*

46. *Afflictos maligni spiritus irrumpentes obsident. In eis voluntas injuste est, et potestas justa.* — Latrones namque ejus maligni sunt spiritus, qui exquirendis hominum (a) mortibus occupantur. Quia viam sibi in afflictorum cordibus faciunt, quando inter adversa quæ exterius tolerantur cogitationes quoque pravæ immittere non desistunt. De quibus adhuc dicitur:

Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.

In gyro enim tabernaculo obsidentur (b) quando 454 ex omni latere suis tentationibus mentem cingunt. Quam modo lugere de temporalibus, modo desperare de æternis, modo in impatientiam ruere, atque in Deum blasphemiae verba jaculari, pessima suggestionem persuadent. Quæ tamen verba, ut jam prædiximus, beato Job etiam juxta historiam congruunt, qui dum mala quæ pertulit ante oculos congressit, non quasi corrigendum filium, sed quasi hostem percussus se esse judicavit. Per quem sibi etiam latrones ejus viam fecerunt, quia maligni contra eum spiritus licentiam percussione accepserunt. Cujus in gyro tabernaculum obsederunt, quia, sublati rebus et filiis, etiam corpus ejus omne vulneribus attriverunt. [Vet. XXI.] Sed mirum valde est, cum latrones diceret, cur addidit *ejus*? ut videlicet eosdem latrones Dei esse monstraret. Qua in re si voluntas ac potestas malignorum spirituum discernatur, cur latrones Dei dicantur aperitur. Maligni quippe spiritus ad nocendum nos incessabiliter anhelant; sed cum pravam voluntatem ex semetipsis habeant, potestatem tamen nocendi non habent, nisi eos voluntas

(a) In Germ., *motibus*, olim lectum in Utic. ex r superscripto conjicimus.

(b) Ebroic., *quasi ex*.

(c) Sag. et alii Norm., *quemlibet tamen lædere non valent, nisi juste a Dom. permit.*

A summa permittat. Et cum ipsi quidem injuste nos lædere appetunt (c), quemlibet tamen lædere, non nisi juste a Domino permittuntur. Quia ergo in eis voluntas injusta est, et potestas justa, et latrones dicuntur, et Dei, ut ex ipsis sit quod inferre mala injuste desiderant, et ex Deo, quod desiderata juste consummant. Sed quia, ut sæpe jam diximus, sanctus vir positus in dolore poenarum, modo suis, modo Ecclesiæ, modo Redemptoris nostri vocibus utitur, et plerumque sic sua narrat, ut tamen per typum ea quæ sunt sanctæ Ecclesiæ ac Redemptoris nostri proferat, postposita paulisper cura historiæ, in his quæ subjungit qualiter Redemptoris nostri vocibus congruat demonstramus. Sequitur:

CAPUT XXXIX [Rec. XIX].

B VERS. 13, 14. — *Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Dereliquerunt me propinqui mei, et qui me noverant obliti sunt mei.*

ALLEGORICUS SENSUS. — 47. *Judæi Christi fratres, noti et propinqui, quem incarnandum prædixerant, incarnatum negarunt.* Hoc melius ostendimus, si Joannis ad medium testimonium proferamus, qui ait: *In propria venit, et sui eum non receperunt (Joan. 1, 11).* Ab eo quippe fratres longe facti sunt, et noti recesserunt, quem tenentes legem (d) prophetare Hebræi noverunt, et præsentem minime recognoscebant. Unde recte dicitur: *Dereliquerunt me propinqui mei, et qui me noverant obliti sunt mei.* Judæi etenim propinqui per carnem, noti per legis instructionem, quasi obliti sunt quem prophetaverant, dum eum et incarnandum verbis legis canerent, et incarnatum verbis perfidiæ negarent. Sequitur:

CAPUT XL.

VERS. 15. — *Inquilini domus meæ et ancillæ sicut alienum habuerunt me.*

48. *A sacerdotibus et levitis pro alieno habitus fuit Christus.* — Inquilini domus Dei fuerunt sacerdotes, quorum origo in Dei servitio deputata jam per officium in conditione tenebatur. Ancillæ autem non immerito intelliguntur Levitarum animæ, ad secreta tabernaculi, quasi ad interiora cubiculi, familiaris servientes. Dicat ergo de sacerdotibus sedula cura servientibus, dicat de Levitis ad interiora domus Dei obsequentibus: *Inquilini domus meæ (e) et ancillæ sicut alienum habuerunt me*, quia incarnatum Dominum, quem dudum per legis verba prædixerant, cognoscere ac venerari noluerunt. 455 Qui adhuc apertius quod ab eorum perversa voluntate non sit cognitus manifestat cum subdit:

CAPUT XLI.

IBID. — *Et quasi peregrinus fui in oculis eorum.*

49. *Christus in propria domo peregrinus.* Redemptor etenim noster, dum a synagoga cognitus

(d) Sag., *prophetari Hebræi noverant*; ita etiam nunc legitur in Utic., prius vero *prophetare*, quod retinui-
mus, quia paulo infra de iisdem Hebræis legitur, *obliti sunt quem prophetaverant.*

(e) Vindoc., *et ancillæ meæ.*

non est, in domo sua quasi peregrinus exstitit. Quod A aperte propheta testatur, dicens : (a) *Quare sicut colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum* (Jerem. xiv, 8) ? Quia enim ut Dominus auditus non est, non possessor agri, sed colonus est creditus. Qui quasi viator ad manendum tantummodo declinavit, quia paucos ex Iudaea abstulit, et ad vocationem gentium pergens, iter coeptum peregit. Peregrinus ergo in eorum oculis fuit, quia dum sola quæ videre poterant cogitabant, non valuerunt intelligere in Domino quod videre non poterant. Dum enim despiciunt carnem visibilem, non pervenerunt ad invisibilem majestatem. Dicatur igitur recte : *Et quasi peregrinus fui in oculis eorum*. De quo adhuc populo apte subjungitur :

CAPUT XLII.

VERS. 16. — *Servum meum vocavi, et non respondit.*

50. *Christus a suo servo, nimirum a Judaico populo contemptus.* — Quid enim Judaicus populus nisi servus fuit, qui non amore filii obsequabatur Domino, sed timore servili ? Quo contra nobis per Paulum dicitur : *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, (b) sed spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater* (Rom. viii, 15). Hunc igitur servum vocavit Dominus, quia, collatis muneribus, quasi emissis eum vocibus ad se ducere studuit. Sed non respondit, quia digna opera donis ejus reddere contempsit. Vocat enim nos Deus cum muneribus prævenit, respondimus vero vocationi ejus cum digne juxta percepta munera deservimus. Quia ergo tot muneribus Judaicum populum prævenit, dicat : *Servum meum vocavi*. Sed quia etiam post tot muneribus eum contempsit, subjungat : *Et non respondit*. Sequitur :

CAPUT XLIII (Vet. XXII, Rec. XX).

IBID. — *Ore proprio deprecabar illum.*

51. *Christus jussis reluctantem deprecatus est, nec exauditus.* — Ac si apertius diceret : Ego ille qui ante incarnationem meam tot ei præcepta facienda per prophetarum ora mandaveram, incarnatus ad eum veniens, ore eum proprio deprecabar. Unde et Matthæus, cum præcepta ab eo dari in monte describeret, ait : *Aperiens os suum, dixit* (Matth. v, 2). Ac si patenter dicat : Tunc os suum aperuit, qui prius aperuerat ora prophetarum. Hinc est etiam quod de illo a sponsa præsentiam ejus desiderante dicitur : *Osculetur me osculis oris sui* (Cant. i, 1). Sancta quippe Ecclesia quot præcepta ex ejus prædicatione cognovit, quasi tot oris ejus oscula accepit. Bene autem dicitur : *Deprecabar*, quia in carne monstratus, dum mandata vitæ humiliter dixit, quasi superbientem servum, (c) ut veniret, rogavit. Ubi et apte subditur :

(a) Bellov. et Norm., *quasi colonus futurus, etc.* In Utic., *futurus est*. Deest *quare*.

(b) Vindoc. et Norm., *sed accepistis spiritum*. In Utic. additum est *accepistis*.

(c) Ex mss. et editis exemplaribus alia habent *ut viveret*, ut Germ., Turon. et Norm., pleraque ; alia, *ut*

CAPUT XLIV (Rec. XXI).

VERS. 17. — *Halitum meum exhorruit uxor mea.*

52. *Christum exhorruit sponsa synagoga.* — Quid uxor Domini nisi Synagoga accipitur, in legis fœdere carnali et intelligentia subjecta ? Halitus vero ex carne est. Sed infidelis populus carnem Domini carnaliter intellexit, quia purum hunc hominem credidit. Halitum ergo ejus uxor exhorruit, quia Synagoga eum quem videbat hominem Deum credere expavit. Cumque ab ejus ore verba corporaliter audiret, in eo intelligere divinitatis arcana 456 recusavit et Creatorem esse non credidit quem creatum vidit. Carnis ergo halitum carnalis uxor exhorruit, quia, carnalibus sensibus dedita, incarnationis ejus mysterium non agnovit. Sequitur :

CAPUT XLV (Rec. XXII).

IBID. — *Et orabam filios uteri mei.*

53. *Qui Deus membra corporea habere dicatur.* — In Deo, qui corporis forma non circumscribitur, membra corporis, id est manus, oculus, uterus ita nominantur, ut ex membrorum vocabulis effectus ejus patentiae designentur. Oculos quippe habere dicitur, quia cuncta videt ; manus habere describitur, quia cuncta operatur ; in utero autem proles concipitur, quæ in hac vita profertur. Quid ergo uterum Dei nisi ejus consilium debemus accipere, in quo ante sæcula per prædestinationem concepti sumus, ut creati per sæcula producamur ? Deus ergo qui manet ante sæcula uteri sui filios oravit, quia eos quos potenter per divinitatem condidit, incarnatus veniens humiliter rogavit. Sed quia in ipsa carne qua apparuit ab eorum æstimatione despectus est, subjungitur :

CAPUT XLVI.

VERS. 18. — *Stulti quoque despiciebant me.*

54. *Sapientibus a veritate cadentibus, etiam stulti defecerunt.* — Sapientibus a veritatis fide cadentibus, recte de stultis quoque additur, quia dum Dominum Pharisæi ac legisperiti despicerent, eorum incredulitatem etiam populi turba secuta est, quæ in eo quod hominem vidit, Redemptoris mundi prædicamenta despexit. Nam sæpe stultorum nomine hi qui sunt in plebe pauperes designantur. Unde et per Jeremiam dicitur : *Dixi, forsitan pauperes sunt et stulti, ignorantes viam Domini, et judicium Dei sui* (Jerem. v, 4). Relictis autem mundi sapientibus atque divitibus, Redemptor noster quærere pauperes et stultos venerat. Unde nunc quasi in augmentum doloris dicitur : *Stulti quoque despiciebant me*. Ac si aperte diceretur : Ipsi etiam me despexerunt, pro quibus sanandis stultitiam prædicationis assumpsi. Scriptum quippe est : *Quia in Dei sapientia non cognovit mundus (d) per sa-*

veniret, quod olim scriptum in Utic. Hanc præferendam esse lectionem nobis constat ex integri contextus serie, ubi explicatur quot modis Deus Judæos ad se reducere conatus sit, prius jubendo et præceptando, postmodum deprecando.

(d) Bellov., *per sapientiam Dei*.

plentiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes (I Cor. I, 21). Verbum quippe Dei sapientia est, sed stultitia hujus sapientiæ dicta est caro Verbi; ut quia carnales quique per carnis suæ prudentiam pertingere non valebant ad sapientiam Dei, per stultitiam (a) prædicationis, id est (b) per carnem Verbi sanarentur. Ait ergo: *Stulti quoque despiciebant me*. Ac si aperte diceretur: et ab ipsis despectus sum pro quibus stultus aestimari veritus non sum. Et quia Judæorum plebs cum miracula nostri Redemptoris cerneret, hunc ex signis honorabat, dicens: *Hic est Christus* (Marc. xii, 21); cum vero humanitatis ejus infirma conspiceret, eum creatorem credere dedignabatur, dicens: *Non, sed seducit turbas* (Joan. vii, 12); recte subjungitur:

CAPUT XLVII (Vet. XXIII).

IBID. — *Et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi.*

55. *Christo a miraculis quiescenti detraherunt.* — Quasi accedebat quippe ad corda populorum Dominus cum eis miracula demonstraret, et quasi recedebat cum nulla signa ostenderet. Sed recedenti Domino detrahebant cum a miraculis quiescenti præbere fidem nolebant. Sed quid mirum eum perpeti ista a plebibus, cum ipsi quoque qui legis doctores esse videbantur, qui eum 457 verbis prophetis incarnandum esse perhibebant, et incarnatum viderunt, et ab eo tamen perfidiæ interruptione divisi sunt? De quibus subditur:

CAPUT XLVIII.

VERS. 19. — *Abominati sunt me quondam consilarii mei et quem maxime diligebam aversatus est me.*

56. *Abominati sunt eum legis doctores et Pharisei.* — Cunctis liquet quia Deus consiliariis non eget, qui ipsis quoque consiliariis hominum sapientiæ consilium præbet. De quo etiam scriptum est: (c) *Quis cognovit sensum Domini, aut quis ejus consiliarius fuit* (Rom. xi, 34, ex Isai. xl, 13). Sed quemadmodum cum panis vel vestimentum egenti tribuitur, hoc se Dominus accepisse testatur (Matth. xxv, 40), ita cum nescienti enilibet rectum consilium datur, hoc ipse accipit, cujus ille membrum est qui eruditur. Omnes etenim fideles membra nostri Redemptoris sumus; et sicut ipse in nobis per misericordiam largitatis pascitur, ita ipse in nobis per doctrinæ consilium juvatur. Scribæ itaque et legis doctores, qui erudire D

(a) Norm. et Germ., *per stultitiam prædicationis*. In Utic. olim, et fortasse melius, *per stultitiam carnis*, quæ opponitur carnis prudentiæ de qua paulo antea.

(b) Ita Germ., Turon., Bellov., Norm. Vulgati, *per incarnationem Verbi*.

(c) Blg. et Lyr., *quis novit sensum Domini*.

(d) Vindoc., *dimiserunt*.

(e) Norm. et Germ., *succedente perfidia*. Ita nunc

A phetarum verba multos docuisse viderentur. Et quis ille apud Deum magis in amore est, qui ad ejus amorem plurimos trahit, adhuc de eodem legis doctorum atque Phariseorum ordine subditur: *Et quem maxime diligebam aversatus est me*. Ipse enim ordo, (e) suadente perfidia, a fide veritatis aversus est, qui prius in labore prædicationis serviens, maxime diligebatur; quem non solum ad non credendum, sed usque ad persequendum quoque Dominum populorum turba secuta est, et usque ad passionem illius sævitæ facibus accensa. In qua videlicet passione discipulorum corda turbata sunt. Unde et nunc subditur:

CAPUT XLIX [Rec. XXIII].

VERS. 20. — *Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum.*

B 57. *Christo patienti, fugientibus apostolis, sanctæ mulieres tanquam pellis adhæserunt.* — In osse fortitudo, in carnibus vero infirmitas corporis designatur. Quia igitur Christus et Ecclesia una persona est, quid per os nisi ipse Dominus designatur? Quid per carnem nisi discipuli, qui passionis ejus tempore infirma sapuerunt? Per pellem vero, quæ exterior carne manet in corpore, quid nisi illæ sanctæ femine figurantur, quæ ad præparanda subsidia corporis exterioribus Domino ministeriis serviebant? Nam cum ejus discipuli quamvis necdum firmi veritatis fidem populis prædicarent, ossi suo inhærebant carnes. Et cum sanctæ mulieres (f) ea quæ necessaria erant exteriora præpararent, (g) quasi pellis exterius manebant in corpore. Sed cum ad crucis horam ventum est, ejus discipulos gravis ex persecutione Judæorum timor invasit: fugerunt singuli, (h) mulieres adhæserunt. Quasi ergo consumpta carne, os Domini pelli suæ adhæsit, quia fortitudo ejus, passionis tempore, fugientibus discipulis, juxta se mulieres invenit. Stetit equidem aliquandiu Petrus, sed tamen (i) post territus negavit (Matth. xxvi, 70). Stetit etiam Joannes, cui ipso crucis tempore dictum est: *Ecce mater tua* (Joan. xix, 27). Sed perseverare minime potuit, quia de ipso quoque scriptum est, quod *adolescens quidam sequebatur illum* 458 *amictus sindone super nudo, et tenuerunt eum; at ille (j) rejecta sindone, nudus profugit ab eis* (Marc. xiv, 51). Qui etsi post, ut verba Redemptoris sui audiret, ad horam crucis rediit, prius tamen territus fugit. Mulieres autem non solum non timuisse, neque fugisse, sed etiam usque ad sepulcrum stetisse memorantur. Dicat ergo: *Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum*. Hoc est, hi qui meæ fortitudini propinquius inhærere debuerant, passionis meæ tempore timore consumpti sunt, et eas, quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea sine formidine inhæ-

in Utic., expuncto *suadente*.

(f) lidem Mss., *ea quæ necesse erant*.

(g) lidem, *manebat in corpore*. In Utic. tamen a prima manu, *manebant*; nunc *manebat*.

(h) Vindoc., Ebrioc. et alii Norm., *mulieres astiterunt*.

In Utic. prius legebatur, *adhæserunt*.

(i) Vindoc., *postremus negavit*.

(j) Vindoc., *relicta sindone*.

rere mihi fideliter inveni. (a) Ubi et aperte subintelligitur, quod hæc verba per mysterium dicantur, dum sequitur :

CAPUT L [Vet. XXIV].

IBID. — *Et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.*

58. *Christi dentes apostoli, eo patiente virtutem omnem amiserant.* — Quid enim circa dentes aliud quam labia habemus, etiam si nulla flagella patiamur? Sed quid per labia nisi locutio, quid per dentes, nisi sancti apostoli designantur? Qui in hoc Ecclesiæ corpore idcirco sunt positi, ut vitam carnalium correptione mordeant, eamque a suæ pertinaciæ duritia confringant. Unde et eidem primo apostolorum quasi denti in ejus corpore posito dicitur: *Macta, et manduca* (Act. x, 13). Sed quia passionis ejus tempore isti dentes præ timore mortis amiserunt morsum correptionis, amiserunt fiduciam roboris, amiserunt efficaciam omnimodæ operationis, ita ut duo ex illis ambulantes, post ejus mortem ac resurrectionem, in via loquerentur et dicerent: *Nos (b) sperabamus quia ipse esset redempturus Israel* (Luc. xxiv, 21), recte nunc dicitur: *Et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.* Confabulabantur adhuc de illo, sed jam in illum minime credebant. Tantummodo ergo labia circa dentes ejus remanserant, quia virtutem bonæ operationis amiserant, et sola de illo confabulationis verba retinebant. Perdiderant morsum correptionis, et habebant motum locutionis. Labia itaque tantummodo circa dentes relictæ sunt, quia adhuc quidem confabulari noverant, sed prædicare jam eum, aut mordere infidelium vitia formidabant. Peractis itaque his quæ in voce capitis dixit, ad propria beatus Job verba revertitur, dicens :

CAPUT LI.

VERS. 21. — *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.*

59. *Piorum mens in adversis, ad preces, non ad iram movetur.* — Hoc habere solet proprium mens piorum, quod cum injusta ab adversariis patitur, non tam ad iram quam ad preces moveatur, (c) ut si moderari eorum pravitas placide valeat, plus deprecari eligant quam irasci. Unde recte nunc dicitur: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* Ecce eos (d) a quibus semper contumeliis se affligi considerat amicos vocat, quia bonis mentibus etiam ipsa fiunt prospera, quæ videntur adversa. Nam perversi quique bonorum dulcedine aut convertuntur, ut redeat, et eo ipso amici sunt quo boni fiunt; aut in malitia perseverant, et in hoc quoque etiam nolentes amici sunt, quia si qua bonorum delicta sunt, ea suis persecutionibus etiam nescientes purgant. Notandum quoque, quod eis 459 quæ secreto apud Deum gesta sunt, beati viri in publico verba concordant. A Satan quippe percussus fuerat, nec tamen percussione suam

A Satanæ tribuit, sed tactum se manu Domini appellat, sicut ipse quoque Satan dixerat: *Mitte manum tuam et tange os ejus et carnem, si non in faciem benedixerit tibi* (Job. ii, 5). Sciebat quippe vir sanctus quia et per hoc ipsum quod perversa voluntate contra se Satan egerat, potestatem non a semetipso, sed a Domino habebat. Sequitur :

CAPUT LII [Vet. XXV, Rec. XXIV].

VERS. 22. — *Quare persequimini me sicut Deus, et carnibus meis saturamini?*

60. *Deus non sæviendo nos persequitur.* — Non abhorret a locutione pietatis quod a Deo se perhibet persequi. Est namque persecutor bonus, sicut de semetipso ore prophetico Dominus dicit: *Detrahentem occulte adversus proximum suum, hunc persequerbar.* Cum vero sanctus quisque flagellari permittitur, scit quod persecutionem contra commissæ vitia ex interna dispensatione patiatur. Crudeles autem persecutorum mentes cum potestatem ferendi appetunt, contra bonorum vitam non studio purgationis, sed livoris facibus accenduntur. Et quidem hoc faciunt quod Deus omnipotens fieri permittit. Sed dum una causa cum Deo etiam per eos agitur, non tamen voluntas una in eadem causa servatur, quia cum omnipotens Deus amando purgationem exhibet, injustorum pravitas sæviendo malitiam exercet. Quod ergo dicitur, *quare persequimini me sicut Deus?* ad exteriorem hoc percussione retulit, non ad intimam intentionem, quia etsi hoc agunt exterius quod Deus agi disposuit, non tamen hoc quod Deus in sua actione appetunt, ut boni ex afflictione purgentur. Quod intelligi et aliter potest. Tanto enim omnipotens Deus justius aliena vitia percutit, quanto in semetipso nihil habet vitiorum. Homines vero cum per disciplinam alios ferunt, sic alienam infirmitatem debent percutere, ut etiam ad suam noverint oculos revocare, ut ex semetipsis considerent quantum aliis feriendo partant, cum se quoque ipsos dignos percussione non ignorant. Itaque nunc dicitur: *Quare persequimini me sicut Deus?* Ac si aperte diceretur: Ita me ex infirmitatibus meis affligitis, ac si ipsi more Dei de infirmitate nihil habeatis. Unde considerandum est quod si qui fortasse sint qui asperitate correptionis indigeant, tunc eis dura correptio a nobis admovenda est, cum Dei manus cessat a verbero. Cum vero superna flagella insunt, non a nobis jam correptio, sed consolatio debetur, ne dum in dolore increpationem jungimus, percussione percussione sociemus.

61. *Detractores belluarum more, homines devorant.* — Bene autem subditur: *Et carnibus meis saturamini?* Quorum mens proximorum pœnas esurit, saturari procul dubio alienis carnibus querit. Sciendum quoque est quia hi etiam qui alienæ vitæ detractio pascuntur, alienis procul dubio carnibus satiantur. Unde per Salomonem dicitur: *Noli esse in*

(a) Norm., ubi et aperte subditur.

(b) Utic., nos autem sperabamus.

(c) Norm., et ut se moderari eorum pravitas pla-

cide valeat, plus deprecari eligunt.

(d) Sag., Bigot., Lyr., Utic., etc., cum vet. Edit. Paris. et Basil., a quibus se per contumelias affligi.

conviviis potatorum, neque comedas cum eis qui carnes ad vescendum conferunt (Prov. xxiii, 20). Carnes quippe ad vescendum conferre est in colloca-
tione derogationis vicissim proximorum vitia dicere. De quorum illic poena mox subditur: *Quia vacantes potibus (a) et dantes symbolum consumentur, 460 et vestietur pannis dormitatio (Ibid.)*. Potibus vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se debriant. Symbolum vero dare est, sicut unusquisque solet pro parte sua cibos ad vescendum, ita in confabulatione detractationis verba conferre. Sed vacantes potibus et dantes symbolum consumentur, quia sicut scriptum est (Fortasse, Proverb. xv, 5): *Omnis detractor eradicabitur*. Vestietur autem pannis dormitatio, quia despectum et inopem a cunctis bonis operibus mors sua invenit, quem hic ad alienæ vitæ exquirenda crimina detractationis suæ languor occupavit. [Vet. XXVI.] Sed tot dura quæ beatus Job sustinet, dignum non est ut per silentium transeant, eaque a notitia hominum ignorantiae obscuritas tegat. Tanti quippe ædificari ad servandam patientiam valent, quanti, implente se superna gratia, (b) ejus patientiæ facta cognoverint. Unde et idem beatus Job in exemplum vult pertrahi flagella quæ sentit, qui statim subjungit dicens:

CAPUT LIII [Rec. XXV].

VERS. 23, 24. — *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, et plumbi lamina, (c) vel certe sculpan-
tur in silice?*

62. *Per plumbi laminam Judæorum, per silicem gentilium corda designantur.* — Cuncta quæ beatus Job pertulit, quia forti patrum sententia edoctus gravis ille Judæorum populus agnovit, stylo ferreo et plumbi lamina scripta sunt. Quia vero hæc etiam dura gentilium corda cognoverunt, quid ea nisi in silice sculpta videmus? Et notandum quia in plumbo quod scribitur ipsa metalli mollitie citius deletur; in silice vero tardius quidem valent litteræ imprimi, sed difficilius deleri. Non ergo immerito per plumbi laminam Judæa exprimitur, quæ præcepta Dei et sine labore percepit, et cum celeritate perdidit. Recte per silicem gentilitas figuratur, quæ verba sacri eloquii vix custodienda suscipere potuit; sed tamen fortiter suscepta servavit. Per stylum vero ferreum quid aliud quam fortis Dei sententia designatur? Unde et per prophetam dicitur: *Peccatum Judæ scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino (Jerem. xvii, 1)*. In ungue finis est corporis. Ita vero lapis durus est adamas, ut ferro non valeat secari. Per stylum vero ferreum fortis sententia, per unguem vero adamantinum finis signatur æternus. Peccatum itaque Judæ stylo ferreo in ungue adamantino scri-

ptum dicitur, quia culpa Judæorum per fortem Dei sententiam in finem servatur infinitum.

63. *Plumbum avaritiam significat.* — Recte quoque per plumbi laminam eos accipimus quos avaritiæ pondus gravat, quibus per increpantem Prophetam dicitur: *Filii hominum, usquequo (d) graves corde (Psal. iv, 3)?* Per plumbum namque, cujus natura gravis est ponderis, peccatum avaritiæ specialiter designatur, quod mentem quam infecerit ita gravem reddit, ut ad appetenda sublimia attolli nequaquam possit. [Rec. XLVI.] Hinc enim in Zacharia scriptum est: *Leva oculos tuos, et vide. Quid est hoc quod egreditur? Et dixit: Quidnam est? Et ait: Hæc est amphora egrediens. et dixit: Hæc est oculus eorum in universa terra. (Vet. XXVII.) Et ecce talentum plumbi portabatur, et ecce mulier una sedens in medio amphoræ, et dixit: Hæc est impietas. Et projecit eam in medio amphoræ, et misit massam plumbeam in os ejus (Zach. v, 5, seq.)*. Qui de hac visione amphoræ, et mulieris, et plumbi, ut latius quid cognovisset ostenderet, 461 adhuc secutus adjunxit: *Et levavi oculos meos, et vidi; et ecce duæ mulieres egredientes, et spiritus in alis earum, et habebant alas quasi alas milvi, et levaverunt amphoram inter terram et cælum. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quo istæ deferunt amphoram? Et dixit ad me: Ut ædificetur ei domus in terra Sennaar (Ibid., 9, seq.)*. Quod prophetæ testimonium inutiliter pro documento plumbi protulimus, si non etiam repentes exponamus. Ait enim: *Leva oculos, et vide. Quid est hoc quod egreditur? Et dixi: Quidnam est? Et ait: Hæc est amphora egrediens (Ibid.)*. Volens Deus prophetæ ostendere humanum genus, ex qua ab eo maxime culpa dilabatur, per imaginem amphoræ quasi patens os avaritiæ designavit. Avaritia quippe velut amphora est, quæ os cordis in ambitu apertum tenet. Et dixit: *Hæc est oculus eorum in universa terra (Ibid.)*. Multos obtusi sensus homines cernimus, et tamen eos in malis actibus astutos videmus; propheta quoque attestante, qui ait: *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere (e) nesciunt (Jerem. iv, 22)*. Hi itaque sensu torpent, sed in his quæ appetunt avaritiæ stimulis excitantur; et qui ad bona videnda cæci sunt, excitantibus præmiis, ad peragenda mala vigilantes fiunt. Underecte de hac eadem avaritia dicitur: *Hæc est oculus eorum in universa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur (Ibid.)*. Quid est talentum plumbi, nisi ex eadem avaritia pondus peccati? *Et ecce mulier una sedens in medio amphoræ*. Quam mulierem, ne fortassis quæ esset dubitare possemus, illico angelus innotuit. Nam illic mox sequitur: *Et dixit: Hæc est impietas. Et projecit eam in*

(a) Vindoc., et dantes symbola cons. et vestietur pannis dormitio. Est etiam in Bellov. dormitio, priusque legebatur in Utic.

(b) Turon., ejus patientiam facti cognoverint.

(c) Alii Editi, vel celte. In Germ. Septem Mss. Anglic., Norm. et aliis, legitur hic et infra, vel certe, quod etiam Hebraico textui magis convenit et codi-

cibus libri Job manu exaratis alii habent vel certe, alii, nec numero impares, vel celte. Ita legitur apud Hieronymum Gregorius, qui explicat plumbi laminam, silicem, stylum ferreum, silet de celte, quod non obscure innuit illum non legisse vel celte.

(d) Omnes Norm., gravi corde.

(e) Plurimi Mss., nescierunt.

medio amphoræ. Impietas in medio amphoræ projicitur, quia nimirum in avaritia semper impietas tenetur. *Et misit massam plumbi in eos ejus.* Massa plumbi in os mulieris mittitur, quia scilicet impietas avaritiæ peccati sui pondere gravatur. Si enim ad ea quæ deorsum sunt non ambiret, erga Deum ac proximum impia nequaquam existeret.

(*Vet. XXVIII*). 64. *Superbia et inanis gloria duo principalia vitia. His sublevatur avaritia. — Et levavi oculos meos. et vidi; et ecce duæ mulieres egredientes et spiritus in alis earum.* Quid aliud in his duabus mulieribus accipimus, nisi duo principalia vitia, superbiam videlicet, et gloriam inanem, quæ impietati absque ulla dubitatione conjuncta sunt? Quæ et in alis suis spiritum habere narrantur, quia in actionibus suis Satanæ voluntati deserviunt. Ipsum quippe propheta spiritum appellat, de quo Salomon ait: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super telum tuum ne dimiseris* (*Eccle. x, 4*). Et de quo in Evangelio Dominus dicit: *cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida et in aquosa* (*Matth. xii, 43*). Spiritus in alis earum est, quia superbia et inanis gloria per omne quod agunt Satanæ voluntati famulantur. (a) *Et habebant alas, quasi alas milvi.* Milvus semper naturæ studet insidiari pullorum. Istæ ergo mulieres alas habent, quasi alas milvi, quia actiones earum diabolo sunt procul dubio similes, qui insidiatur semper vitæ parvulorum. *Et levaverunt amphoram (b) inter cælum et terram.* Superbia et vana gloria habent hoc proprium, ut eum quem infecerint in cogitatione sua super cæteros homines extollant, et modo per ambitum rerum, modo per desiderium dignitatum quem semel (c) captum tenuerint (d) quasi in honoris altitudinem 462 elevent. Qui autem inter cælum et terram est, et ima deserit, et superiora minime attingit.

65. Levant ergo istæ mulieres amphoram inter cælum et terram, quia superbia et inanis gloria mentem per avaritiam honoris captam ita elevent, ut quolibet proximos despicientes (e) quasi ima deserant, et alta gloriantes petant. Sed tales quique dum superbiunt, et eos mente transeunt cum quibus sunt, et superioribus civibus minime junguntur. Amphora ergo levata inter terram et cælum dicitur, quia avari quique per superbiam atque inanem gloriam et proximos juxta se despiciunt, et superiora quæ ultra ipsos sunt nullatenus apprehendunt. Inter terram itaque et cælum feruntur, quia nec æquitatem fraternitatis in infimis per charitatem tenent, nec tamen summa pertingere sese extollendo prævalent. *Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quo istæ deferunt amphoram? Et dixit ad me: Ut ædificetur ei domus in terra Sennaar.* Eidem amphoræ ædificatur domus in terra Sennaar. Sennaar quippe fetor eorum dicitur. Et sicut bonus odor ex virtute est, Paulo

A attestante, qui ait: *Odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor. ii, 14*). Ita e contrario fetor ex vitio. *Radix enim est omnium malorum cupiditas* (*I Tim. vi, 10*). Et quia quodlibet malum per avaritiam gignitur, dignum est ut domus avaritiæ in fetore construatur. Sciendum quoque est quod Sennaar latissima vallis est, in qua turris a superbientibus ædificari cœperat, quæ, linguarum facta diversitate, destructa est. Quæ scilicet turris Babylon dicta est, pro ipsa videlicet confusione mentium atque linguarum. Nec immerito ibi avaritiæ amphora ponitur, ubi Babylon, id est confusio ædificatur, quia dum per avaritiam et impietatem certum est omnia mala exurgere, recte hæc ipsa avaritia atque impietas in confusione perhibetur habitare.

B 66. *Ecclesia sermones suos cordibus avaritia gravibus, et duris insculpi postulat.* — Hæc paucis per excessum diximus, ut peccati pondus exprimi per plumbi laminam monstraremus. Quæ tamen beati Job verba sanctæ quoque Ecclesiæ congruunt, quæ duo sacri eloqui Testamenta custodiens, quasi secundo sermones suos scribi expetit dicens: *Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? quis mihi det ut exarentur in libro?* Quæ quia forti sententia modo per pondus avaritiæ gravibus, modo autem duris cordibus loquitur, stylo ferreo in plumbi lamina vel certe in silice scribit. Sed jure beatum Job Redemptoris nostri ejusque Ecclesiæ uti vocibus dicimus si quid de eodem Redemptore nostro quod aperte loquitur invenimus. (C *Vet. XXIX*). Quo etenim pacto credendum est quia ex eo aliquid per figuram insinuat, si eum nobis apertis vocibus non demonstrat? Sed jam quid de eo sentit aperiat, omnesque nobis ambages cogitationum tollat. Sequitur:

CAPUT LIV.

Vers. 25. *Scio enim quod Redemptor meus vivit.*

67. *Job Christum Redemptorem aperte prænuntiavit.* — Qui enim non ait conditor, sed Redemptor, aperte eum denuntiat qui, postquam omnia creavit, ut nos de captivitate redimeret, inter nos incarnatus apparuit, suæque passione nos a perpetua morte liberavit. Et notandum quanta fide se in virtute ejus divinitatis astringat, de quo per Paulum dicitur: *Quia etsi crucifixus est ex infirmitate, sed 463 vivit ex virtute Dei* (*II Cor. xiii, 4*). Ait namque: *Scio enim quod Redemptor meus vivit.* Ac si apertis vocibus dicat: Infidelis quisque illum flagellatum, derisum, palmis cæsum, corona spinæ coronatum, sputis illitum, crucifixum, mortuum noverit; ego illum post mortem vivere (f) certa fide credo, libera voce profiteor quia Redemptor meus vivit, qui inter impiorum manus occubuit. Sed quid, beate Job, per resurrectio-

(a) Vindoc., et habebant alas milvi.

(b) Norm., inter terram et cælum.

(c) Vindoc. habet tactum.

(d) Deest quasi in Lyr. et Bigot.

(e) In Norm. et Vindoc. deest ima, et legitur quasi deserant.

(f) Sic Mss. et Editi pene omnes. In Gussanv. post Vatic., certa fide credendo.

nem illius etiam de tuæ carnis resurrectione confidis, aperta quæso, voce profiteri. Sequitur :

CAPUT LV (Rec. XXVII).

IBID. — *Et in novissimo die de terra surrecturus sum.*

68. *Christus mortuus est ut mori non timeremus; resurrexit ut nos resurgere posse confidamus.* — Quia videlicet resurrectionem quam in se ostendit in nobis etiam quandoque facturus est. Resurrectionem quippe quam in se ostendit nobis promisit, quia sui capitis gloriam sequuntur membra. Redemptor ergo noster suscepit mortem, ne mori timeremus. Ostendit resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus. Unde et eandem mortem non plusquam triduanam esse voluit, ne si in illo resurrectio differretur in nobis omnimodo desperaretur. Quod bene de illo per Prophetam dicitur: *De torrente (a) in via bibet, propterea exaltabit caput (Psal. cix, 7).* Quasi enim de quodam flumine nostræ passionis non in mansione bibere, sed in via dignatus est, quia mortem transitorie, id est ad triduum contigit, atque in ea morte quam contigit, nequaquam sicut nos usque ad finem sæculi remansit. (Rec. XXVIII). Dum ergo die tertio resurrexit, quid in ejus corpore, id est Ecclesia, sequatur ostendit. Exemplo quippe monstravit quod promisit in præmio, ut sicut ipsum resurrexisse fideles agnoscerent, ita in seipsis in fine mundi resurrectionis præmia sperarent. Ecce nos per mortem carnis usque ad finem mundi remanemus in pulvere, ille autem die tertia ab ariditate mortis viruit, ut divinitatis suæ nobis potentiam ipsa innovatione suæ carnis ostenderet. Quod bene per Moysen virgis duodecim in tabernaculo positis demonstratur (Num. xvii, 2). Nam cum Aaron sacerdotium, qui de tribu Levi fuerat, despiceretur, nec digna tribus quæ offerret holocausta crederetur, duodecim virgæ, juxta duodecim tribus, in tabernaculo poni præceptæ sunt; et ecce virga Levi viruit, et quid virtutis in munere Aaron haberet, ostendit (Ibid., 8). Quo videlicet signo quid innuitur, nisi quod omnes qui usque ad finem mundi jacemus in morte, quasi virgæ reliquæ in ariditate remanemus? Sed cunctis virgis in ariditate remanentibus, virga Levi ad florem redit, quia corpus Domini, veri scilicet sacerdotis nostri in mortis ariditate positum, in florem resurrectionis erupit. (b) Quo flore recte Aaron sacerdos esse cognoscitur, quia hac resurrectionis gloria Redemptor noster, qui de tribu Juda ac Levi ortus est, intercessor pro nobis esse monstratur. Ecce ergo jam virga Aaron post ariditatem floret; sed virgæ duodecim tribuum in ariditate remanent, quia jam quidem corpus Domini post mortem vivit, sed nostra adhuc corpora usque ad finem mundi a

A resurrectionis gloria differuntur. Unde caute hanc eandem dilationem intulit, dicens: *Et in novissimo die de terra surrecturus sum.*

[V et XXX.]. 464 69. *Fiduciam nostram roborat multorum mortuorum resurrectio.* — Habemus ergo spem resurrectionis nostræ considerata gloria capitis nostri. Sed ne quis vel cogitatione tacita forsitan dicat quod idcirco ille resurrexit a morte, quia unus idemque Deus et homo mortem, quam ex humanitate pertulit, ex divinitate superavit, nos vero, qui puri homines sumus, a mortis surgere damnatione non possumus, recte in resurrectionis ejus tempore etiam multorum sanctorum corpora resurrexerunt, ut et in se nobis exemplum ostenderet, et de aliorum qui nobis per puram humanitatem similes fuerunt nos resurrectione roboraret quatenus cum se homo desperaret percipere quod in se ostenderat Deus homo, hoc in se fieri posse præsumeret, quod in ipsis factum cognosceret quos puros fuisse homines non dubitaret.

70. *Fides resurrectionis astruitur.* — Sunt vero nonnulli qui, considerantes quod spiritus a carne solvitur, quod caro in putredinem vertitur, quod putredo in pulverem redigitur, quod pulvis ita (c) in elementa solvitur, ut nequaquam ab humanis oculis videatur, resurrectionem fieri posse desperant; et dum arida ossa inspiciunt, hæc vestiri carnibus rursusque ad vitam viridescere posse diffidunt. Qui si resurrectionis fidem ex obedientia non tenent, certe hanc tenere ex ratione debuerant. Quid enim quotidie nisi resurrectionem nostram in elementis suis mundus imitatur? Per quotidiana quippe momenta lux ipsa temporalis quasi moritur, dum supervenientibus noctis tenebris, ea quæ aspiciebatur subtrahitur, et quasi quotidie resurgit, dum lux ablata oculis, suppressa iterum nocte reparatur. Per momenta quoque temporum cernimus arbusta viriditatem foliorum amittere, (d) a fructuum prolatione cessare; et ecce subito quasi ex arescenti ligno velut quadam resurrectione veniente videmus folia erumpere, fructus grandescere, et totam arborem redivivo decore vestiri. Indesinenter cernimus parva arborum semina terræ humoribus commendari, ex quibus non longe post aspiciamus magna arbusta surgere, folia pomaque proferre. Consideremus ergo parvum cujuslibet arboris semen, quod in terram jacitur, ut arbor ex illo producat, et comprehendamus, si possumus, ubi in illa tanta (e) brevitate seminis tam immensa arbor latuit, quæ ex illo processit, ubi lignum ubi cortex, ubi viriditas foliorum, ubi ubertas fructuum. Nunquidnam in semine tale aliquid cernebatur cum in terram jaceretur? Et tamen occulto rerum omnium opifice cuncta mirabiliter ordinante, et in

(a) Lyr. German. et Bigot.; in via bibit, quod etiam nunc habet Utic., mutato e in i.

(b) Multa hic omissa in Ed. t. Gussanv. supplevimus ex Mss. et Excusis. Sic enim in illa Edit. legitur: Quo flore Aaron resurrectionis gloria Redemptor noster qui de tribu Juda, etc.

(c) Turon. et Germ., pro in elementa, habent in

elementis. Utic. utramque lect. exhibet. Similia de resurrectione leguntur hom. olim 20, in Ezech. nunc 8 libri II.

(d) Turon., a fructuum prolatione post largitionem cessare.

(e) Turon. et Norm., parvitate seminis. Utic. utramque lect. habet.

mollitie seminis latuit asperitas corticis, et in teneritudine illius absconsa est fortitudo roboris, et in siccitate ejus ubertas fructificationis. Quid ergo mirum, si tenuissimum pulverem, (a) nostris oculis in elementis redactum, cum vult, in hominem reformat, qui ex tenuissimis seminibus immensa arbusta redintegrat? Quia ergo rationales sumus conditi, spem resurrectionis nostræ ex ipsa debemus rerum specie et contemplatione colligere. Sed quia in nobis sensus torpuit rationis, accessit in exemplum gratia Redemptoris. Venit namque (b) conditor noster, suscepit mortem, ostendit resurrectionem, ut qui resurrectionis spem ex ratione tenere **465** noluimus, hanc ex ejus adjutorio et exemplo teneremus. Dicat igitur beatus Job : *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum.* Et quisquis resurrectionis in se virtutem fieri posse desperat, verba in gentilitate positi viri fidelis erubescat, et penset quanto pœnæ sit pondere feriendus, si adhuc non credit suam, qui jam resurrectionem Domini cognovit factam, si et ille suam credidit, qui adhuc Domini Jesu sperabat esse faciendam.

[Vet. XXXI.] 1. *Qualitas corporum post resurrectionem.* — Sed ecce resurrectionem audio, effectum tamen ejusdem resurrectionis exquiro. Credo namque quia resurrecturus sim, sed volo ut audiam qualis. Sciendum quippe mihi est utrum in quodam alio subtili fortasse, vel aereo, an in eo quo moriar corpore resurgam. Sed si in aereo corpore surrexero, jam ego non ero qui resurgo. Nam quomodo est vera resurrectio, si vera esse non poterit caro? Aperta ergo ratio suggerit quia si vera caro non fuerit, procul dubio resurrectio vera non erit. Nec enim recte resurrectio dici potest, ubi non resurgit quod cecidit. Sed has nobis, beate Job, dubietatis nebulas tolle, et quia per acceptam sancti Spiritus gratiam de spe nobis loqui nostræ resurrectionis cœpisti, aperte indica, si caro nostra veraciter (c) resurgat. Sequitur :

CAPUT LVI [Rec. XXIX].

VERS. 26. — *Et rursum circumdabor pelle mea.*

72. *Error Eutychii, corpus impalpabile aereque subtilius futurum asserentis refellitur.* — Dum aperte pellis dicitur, omnis dubitatio veræ resurrectionis aufertur, quia non, sicut Eutychius Constantinopolitanæ urbis episcopus scripsit, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, ventis aereque subtilius. In illa enim resurrectionis gloria erit corpus nostrum subtile quidem per effectum spiritualis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ. Unde etiam redemptor noster dubitantibus de sua resurrectione discipulis, ostendit manus et latus, palpanda ossa carnemque præbuit, dicens : *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39). Qui cum eidem Eutychio

(a) In quibusdam Editis legitur, *vel a nostris oculis.* Olim ita legebatur in Utic. *Expunximus, vel a,* ad fidem Mss., Norm., ratione præterea id suadente.

(b) Norm., *Redemptor noster.* In Utic. utraque lectio notatur.

(c) Plurimi, *surgat.*

(d) Sic Vindoc., Norm., etc., veteresque Edit. Aliæ

A in Constantinopolitana urbe positus, hoc evangelicæ veritatis testimonium protulisse, ait : Idcirco Dominus hoc fecit, ut dubitationem resurrectionis suæ de discipulorum cordibus amoveret. Cui inquam : Mira est res valde quam astruis, ut inde nobis dubietas surgat, unde discipulorum corda a dubietate sanata sunt. Quid enim deterius dici potest quam ut hoc nobis de ejus vera carne dubium fiat, per quod discipuli ejus ad fidem (d) ab omni sunt dubietate reparati? (e) Si enim non hoc habuisse astruitur quod ostendit, unde fides discipulis ejus confirmata est, inde nostra destruitur. Qui adjungebat etiam, dicens : Corpus palpabile habuit quod ostendit; sed post confirmata corda palpantium, omne illud in Domino quod palpari potuit in subtilitatem est aliquam redactum. Ad hæc ipsa respondi, dicens : Scriptum est : *Christus resurgens (f) a mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9). Si quid ergo in ejus corpore post resurrectionem potuit immutari, contra veridicam Pauli sententiam, post resurrectionem Dominus rediit in mortem. **466** Quod quis dicere vel stultus præsumat, nisi qui veram carnis ejus resurrectionem denegat? Tunc mihi objecit, dicens : Cum scriptum sit : *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* (I Cor. xv, 50), qua ratione credendum est resurgere veraciter carnem? Cui inquam : in sacro eloquio aliter caro dicitur juxta naturam, atque aliter juxta culpam, vel corruptionem. Caro quippe juxta naturam, sicut scriptum est : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea* (Genes. ii, 23); et *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i, 14). Caro vero juxta culpam, sicut scriptum est : *Non permanebit in hominibus istis spiritus meus, eo quod sunt caro* (Genes. vi, 3). Et sicut Psalmista ait : *Memoratus est quia caro sunt : spiritus vadens, et non rediens* (Psal. lxxvii, 39). Unde et discipulis Paulus dicebat : *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (Rom. viii, 9). Neque enim in carne non erant, quibus epistolas trans mittebat, sed quia passiones carnalium desideriorum vicerant, jam liberi per virtutem spiritus in carne non erant. Quod ergo Paulus apostolus dicit : *Quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*, carnem vult secundum culpam intelligi, non carnem secundum naturam. Unde et mox, quia carnem secundum culpam diceret ostendit subdens : *Neque corruptio incorruptelam possidebit.* In illa ergo cœlestis regni gloria caro secundum naturam erit, sed secundum passionum desideria non erit, quia devicto mortis aculeo, in æterna incorruptione regnabit.

[Vet. XXXII.] 73. *Eutychii responsiones et effugia diluuntur.* — Quibus dictis idem Eutychius consentire se protinus respondit, sed tamen adhuc corpus palpabile resurgere posse denegabat. Qui etiam in cum German. habent, *ab omni sunt dubietate separati.* Nostræ lectioni suffragatur contextus series. Optime enim dicitur, *ad fidem sunt... reparati;* minime autem, *ad fidem... separati.*

(e) Vindoc., *si enim hoc non habuisset, destruitur quod ostendit.*

(f) Turou., *ex mortuis.*

libello quem de resurrectione scripserat Pauli quoque apostoli testimonium indiderat dicentis : *Tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur; et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum* (1 Cor. xv, 36). Hoc minime ostendere festinans, (a) quia caro vel impalpabilis, vel ipsa non erit, dum sanctus Apostolus de resurrectionis agens gloria, non corpus quod futurum est seminari dixerit. Sed ad hæc (b) citius respondetur. Nam Paulus apostolus dicens : *Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum*, hoc insinuat quod videmus, quia granum cum culmo et foliis nascitur, quod sine culmo et foliis seminatur. Ille itaque in augmento gloriæ resurrectionis non dixit grano seminis deesse quod erat, sed adesse quod non erat. Iste autem dum verum corpus resurgere denegat, nequaquam dicit adesse quod deerat, sed deesse quod erat.

74. *Eutychii librum flammis addicere cogitat imperator. Moritur Eutychius, abjurato errore.* — Tunc itaque de hac re in longa contentione perducti, gravissima a nobis cœpimus (c) simulatione resilire, cum piæ memoriæ Tiberius Constantinus imperator secreto me et illum suscipiens, quid inter nos discordiæ versaretur agnovit, et utriusque partis allegationem pensans, eundem librum, quem de resurrectione scripserat, suis quoque allegationibus destruens, deliberavit ut flammis cremari debuisset. A quo ut egressi sumus, me ægritudo valida, eundem vero Eutychium (d) ægritudo et mors protinus est secuta. Quo mortuo, 467 quia pene nullus erat qui ejus dicta sequeretur, dissimulavi cœpta persequi, ne in favillas viderer verba jaculari. Dum tamen adhuc viveret, et ego validissimis febribus ægrotarem, quicumque noti mei ad eum salutationis gratia pergebant, ut eorum relatione cognovi, ante eorum oculos pellem manus suæ tenebat, dicens : Confiteor quia omnes in hac carne resurgemus. Quod, (e) sicut ipsi fatebantur, omnino prius negare consueverat.

75. *Ex verbis Job resurrectio probatur.* Sed nos ista postponentes in beati Job sermonibus subtiliter exquiramus si vera erit resurrectio verumque corpus in resurrectione. [Vet. XXXIII.] Ecce enim jam de spe resurrectionis dubitare non possumus, dum ait : *Et in novissimo die de terra (f) resurrecturus sum.* Dubietatem quoque de reparatione vera corporis abstulit, qui ait : *Et rursum circumdabor pelle mea.* Qui adhuc ad auferendas ambages nostræ cogitationis subdit :

(a) In omnibus Mss. Anglic. et nostris, si Germanensem excipias, legitur *caro palpabilis*. In Vita sancti Gregorii, auctore Joan. Diacono. l. 1, cap. 28, ubi integra hæc disputatio refertur, eadem est lectio, tam in Mss. quam in excusis exemplaribus. In Codice tamen Utic. manu exarato libros Moral. continente non obscure videtur olim scriptum fuisse *caro impalpabilis*. Ita vero legendum demonstrat totius disputationis series.

(b) Utic., *citius respondi* : Paulus apostolus dicens, etc.

(c) Ita legitur in Mss. tum Moral. tum Vitæ sancti Gregorii a Joan. Diac. scriptæ, l. 1, c. 28, quod idem sonat ac *simultate* ; male legitur in Excusis *simula-*

Vers. 26. — *Et in carne mea videbo Deum.*

76. *Reducendam carnem in integrum statum credidit Job.* — Ecce resurrectionem, ecce pellem, ecce carnem apertis fatetur vocibus. Quid ergo remanet unde possit mens nostra dubitare? Si itaque iste vir sanctus ante effectum resurrectionis dominicæ reducendam carnem in integrum statum credidit, quis erit reatus nostræ dubitationis, si vera carnis resurrectio nec post exemplum creditur Redemptoris? Si enim post resurrectionem corpus palpabile non erit, profecto (g) alius surgit quam moritur, quod dictu nefas est credere, quia ego morior, et alius resurgat. Unde quæso te, beate Job, subjunge quæ sentis, et hujus nobis questionis scrupulum tolle. Sequitur :

CAPUT LVII [Rec. XXX].

B Vers. 27. — *Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius.*

77. *Caro nostra post resurrectionem eadem futura est per naturam, et diversa per gloriam.* — Si enim, sicut quidam errorum sequaces arbitrantur, (h) post resurrectionem corpus palpabile non erit, (i) sed invisibilis corporis subtilitas caro vocabitur, quamvis substantia carnis non sit, profecto alius est qui moritur, et alius qui resurgit. Sed beatus Job (j) hanc eis sententiam veridica voce destruit, qui ait : *Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius.* Nos autem beati Job fidem sequentes, et Redemptoris nostri post resurrectionem corpus palpabile veraciter credentes, fatemur carnem nostram post resurrectionem futuram et eandem, et diversam : eandem per naturam, diversam per gloriam ; eandem per veritatem, diversam per potentiam. Erit itaque (k) subtilis, quia et incorruptibilis. Erit palpabilis, quia non amittet essentiam veracis nature. Sed sanctus vir eandem resurrectionis fiduciam qua spe teneat, quanta certitudine præstoletur, 468 adjungit. Sequitur :

CAPUT LVIII.

IBID. — *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.*

78. *Job de resurrectione sua certissimus.* — Nil nos habere certius credimus quam hoc quod in sinu tenemus. In sinu ergo suo spem repositam tenuit, (l) quia veram certitudinem de spe resurrectionis præsumpsit. Sed quia venturum diem resurrectionis innotuit, jam nunc seu voce sua, seu typo sanctæ et universalis Ecclesiæ pravorum facta redarguit, et judicium quod in resurrectionis die sequitur prædicat. Nam protinus subdit :

tione. Ita vox Gregorio non insolens, legitur præsertim lib. 1, epist. 2.

(d) Ebroic., *ægritudo valida et mors.*

(e) Vindoc., *quod sicut ipse fatebatur.*

(f) Norm. et Germ., *surrecturus sum.*

(g) Ibidem, *aliud surget.*

(h) Germ., Bellovac., Ebroic. et alii Norm., *quis post resurrectionem.*

(i) Bellov., *sed invisibilis corpus subtilitas.*

(j) Plerique, *hanc eorum sententiam*; quidam Edii, *hanc ejus.*

(k) Ita Vindoc., Bellov., Turon., Norm. In Germ. et in Editis recent., *erit itaque spiritalis.*

(l) Editi cum Germ., *quia vera certitudine.*

CAPUT LIX.

VERS. 28, 29. — *Quare ergo nunc dicitis : Persequamur eum, et radicem verbi inveniamus contra eum? Fugite ergo a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est, et scilote esse judicium.*

79. *Ex judicio quod resurrectionem excepturum est urget iniquos ad pœnitentiam.* — Priori quippe sententia iniquorum facta reprehendit, sequenti autem ex divino judicio pœnas innotuit. Ait enim : *Quare ergo nunc dicitis : Persequamur eum, et radicem verbi inveniamus contra eum?* Perversi quilibet quia malo studio bene prolata audiunt, et in lingua justī accusationis aditum invenire appetunt, quid aliud quam contra eum verbi radicem quærunt, ex qua videlicet loquendi originem sumant, et ramos pravæ loquacitatis in accusatione dilatent? Sed vir sanctus cum a pravis talia sustinet, non contra eos, sed magis pro ipsis dolet, et male cogitata redarguit, ac mala eis quæ fugiant ostendit, dicens : *Fugite ergo a facie gladii, quia ultor iniquitatum gladius est, et scilote esse judicium.* Omnis qui perversa agit, eo ipso (a) quo

(a) Supplevimus ex Mss. Anglic. et nostris, *timere*. Prius legebatur simpliciter *quo hoc despicit*. Addendum fuisse *timere* probant quæ sequuntur : *si enim*

A hoc timere despicit, esse Dei judicium nescit. Si enim hoc timendum sciret, quæ in illo sunt puniendæ non ageret. Nam sunt plerique qui extremum esse judicium verbo tenus sciunt, sed perverse agendo testantur quia nesciunt. Qui enim hoc non formidat ut debet, necdum cognovit cum quanto turbine terroris adveniat. Si enim pensare pondus tremendi examinis nosset, iræ diem utique timendo præcaveret. Faciem quoque gladii fugere est animadversionis districtæ sententiam prius quam appareat placare. Vitari namque terror judicis non nisi ante judicium potest. Modo non cernitur, sed precibus placatur. Cum vero in illo tremendo examine sederit, et videri potest, et placari jam non potest, quia facta pravorum, quæ diu sustinuit tacitus, simul omnia reddet iratus. Unde necesse est nunc timere judicem, cum necdum judicium exercet, cum diu sustinet, cum mala adhuc tolerat quæ videt, ne cum semel manum in retributione ultionis excusserit, tanto in judicio districtius feriat, quanto ante judicium diutius expectavit.

hoc timendum sciret. In Norm., legitur *si enim hoc timendo*.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

In quo xx et xxi capitulum libri Job explicatio brevis absolvitur.

469 (Vet. et Rec. I.) Quia amici beati Job nequam perversi esse potuerunt, Sophar Naamathitis verba testantur, qui de ore ejus terrorem venturi judicii audiens, protinus adjungit :

CAPUT PRIMUM.

CAP. XX, VERS. 2. — *Idcirco cogitationes meæ vario succedunt sibi, et mens in diversa rapitur.*

1. — *Quanto terrore ex assidue ejus consideratione affici debeamus.* — Ac si apertis vocibus dicat : Quia extremi judicii terrorem considero, idcirco cogitationum tumultibus in timore (a) confundor. Tanto se quippe animus amplius, in cogitatione (b) dilatat, quanto illud esse terribile, quod imminet, pensat. Et in diversa mens rapitur, quando modo mala quæ egit, modo bona quæ agere neglexit, modo reprehensibilia in quibus est, modo recta quæ sibi adhuc deesse conspicit, sollicito pavore perpendit. Sed amici beati Job cum assiduitate vitæ illius edocti bene vivere noverint, pensare tamen subtiliter Dei judicia nescientes, mala hic justorum quempiam posse recipere non credebant. Unde et eundem sanctum virum iniquum esse suspicati sunt, quem flagellatum viderunt, atque ex hac suspitione agebatur ut in ejus quoque increpationem dilaberentur ; ad quam tamen increpationem quasi sub quadam reverentia descedunt. Unde Sophar subjicit dicens :

(a) Vindoc. *confido*.

(b) Turon. et Vindoc., *dilatant*.

CAPUT II.

VERS. 3. — *Doctrinam qua me arguis audiam, et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.*

2. *Multi monita audiunt, ut judicent, non ut sequantur.* — Ac si aperte dicat : Tua quidem verba audio, sed an recte prolata sint, spiritu meæ intelligentiæ discerno. (c) Nam qui docentis verba despiciunt, doctrinam ejus non ad adjutorium, sed ad occasionem certaminis sumunt, ut audita potius judicent quam sequantur. His itaque sub quodam moderamine præmissis, in apertam jam beati viri exprobrationem proilit, cum subjungit :

CAPUT III (Rec. II).

VERS. 4, 5. — *Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum brevis sit, et gaudium hypocritæ ad instar puncti.*

3. *Breve est quicquid finitur.* — Liqueat nunc quia, suæ intelligentiæ spiritu inflatus, eas quas contra impios sententias profert in beati Job redargutionibus inflectit. Quem enim prius justa agere et postmodum pœnas tolerare conspexit, omne in illo hypocrisim æstimat fuisse quod vidit, quia videlicet a justo Deo justum famulum affligi posse non credidit. Sed nos easdem ejusdem sententias, quas non recte rectas protulit, sollicita intentione pensantes exsequamur ; et contemnentes quod falsum contra bea-

(d) Sic Mss. Anglic. et nostri. Vet. et recentiores Cusi : *nam qui dicentis verba.*

tum Job loquitur, intueamur quam vera dicat si hæc contra impios loqueretur. Ait itaque : *Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum brevis sit* (Vet. II). Dicturus brevitem vitæ præsentis, cordis oculum ad exordium reduxit originis, ut ex anteactis colligat quam nulla sint quæ videntur aliqua esse dum sunt. Si enim ab ipso humani generis exortu usque ad hoc tempus in quo sumus mentis oculos ducimus, omne quod finiri potuit 470 quam breve fuerit videmus. Ponamus enim quemlibet hominem (a) a primo die mundi conditi usque ad hodiernum diem vitam ducere, hodie tamen eandem vitam (b) quam sic longam ducere videbatur finire, ecce finis adest, præterita jam nulla sunt, quia cuncta transierunt. Futurum in hoc mundo nihil est, quia nullum ad vitam vel brevissimum restat momentum. Ubi est ergo longum tempus quod inter initium ficemque deprehensum ita consumitur, ac si nec breve unquam fuisset ?

4. *Multi non esse, sed dici boni curant. Hypocritæ gaudium transit, pæna manet.* Impii itaque, quia præsentem vitam diligunt, in ea procul dubio elati percipere laudem quærunt. Linguae favoribus extolluntur, nec esse boni, sed dici appetunt. Quam videlicet laudem longam esse existimant dum assequuntur, sed brevem intelligunt fuisse dum amittunt. In fine quippe eis ostenditur quam nihil fuerit quod amaverunt. Unde recte contra eosdem impios dicitur : *Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram, quod laus impiorum brevis sit.* Ubi apte subjungitur : *Et gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Sæpe hypocrita dum sanctum se simulat, et iniquum exhibere minime formidat, (c) ab omnibus honoratur, eique sanctitatis gloria defertur ab iis qui exteriora cernunt, sed interiora perspicere nequeunt. Unde fit ut gaudeat in prima sessione, hilarescat in primo recubitu, infletur in prima salutatione, elevetur in reverenti voce obsequentium, et superba cogitatione tumeat in famulatu subditorum, sicut voce quoque Veritatis de talibus dicitur : *Omnia vero opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias suas. Amant (d) autem primos recubitus in cænis, et primis cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus, Rabbi* (Matth. xxiii, 5). Sed hoc eorum gaudium æternitati comparatum quid erit, quando, irruente mortis articulo, ita consumitur ac si omnino non fuerit ? Cujus nimirum gaudii lætitia pertransiit, et pæna permanet, et cum res amittitur, causa durat. Bene autem dicitur : *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* In puncto enim stylus mox ut ponitur levatur, nec mora ulla agitur ut per exprimendam lineam trahatur. Gaudium ergo hypocritæ ad similitudinem puncti est, quia apparet ad momentum, sed disparet in perpetuum ; et sicut stylus in puncto dum

(a) Germ., Bellov. et Norm., *a primo die mundi conditum.*

(b) Quatuor Mss. Anglie. et omnes Norm. ita habent. In Germ. tamen et in Utic. legitur, *quam quasi longam*, ut in Vulgatis ; sed alia simul exhibetur lectio in Utic., *quam sic longam.*

A ponitur levatur, sic hypocrita præsentis vitæ gaudia dum tangit amittit. De quo et subditur :

CAPUT IV (Rec. III).

VERS. 6, 7. — *Si ascenderit usque ad cælum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur.*

5. *Gaudia vitæ præsentis, quæ iniqui tanti faciunt, justi arbitrantur stercora.* — Superbia hypocritæ usque ad cælum ascendere dicitur, quando ejus elatio cœlestem agere vitam videtur. Cujus etiam caput quasi nubes tangit 471 quando principalis pars, videlicet intellectus illius, sanctorum præcedentium coæquari meritis creditur. Sed quasi sterquilinum in fine perditur, quia in morte sua cum ad tormenta ducitur, stercoribus vitiorum plenus, a malignis spiritibus conculcatur. (Vet. III.) Gaudia etenim vitæ præsentis quæ injusti æstimant magna bona, justi stercora deputant. Unde scriptum est : *De stercore bonum lapidatus est piger* (Eccli. xii, 2). Is ergo qui Deum sequi noluerit, ab amore æternæ vitæ pigrescit. Et quoties rerum temporalium damno percutitur ex his nimirum affligitur, quæ justi viri velut stercora contemnunt. Qui ergo ex terrenarum rerum percussione atteritur, quid aliud quam de bono stercore (e) lapidatur ? Et recte hypocrita sterquilinio similis dicitur, quia dum temporalem gloriam habere appetit, modo per cogitationem apud semetipsum tumet, modo eandem gloriam aliis invidet, eamque alios veraciter habentes irridet. Quot ergo vitiis plenus est, quasi tot stercoribus in conspectu æterni judicis illius pectus felet. Dicatur igitur : *Si ascenderit usque ad cælum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur.* Qui etsi cœlestem vitam se agere simulat etsi intellectum suum esse similem veris prædicatoribus ostentat, quasi sterquilinum tamen in fine perditur, quia mens illius pro vitiorum suorum fetore damnatur. Sequitur :

CAPUT V.

VERS. 7. — *Et qui eum viderant dicent : Ubi est ?*

6. *Hypocritarum vita in fine detegitur.* Plerumque hypocritarum vita etiam ab omnibus reprobata in fine cognoscitur, ut signis jam apertioribus qui fuerint ostendatur. Qui ergo nunc elatum viderunt, de extincto dicent : *Ubi est ?* Quia neque hic ubi elatus fuerat apparet, neque in æternitatis requie, de qua esse putabatur. De cujus brevitate vitæ adhuc apte subjungitur :

CAPUT VI (Rec. IV).

VERS. 8. — *Velut somnium avolans non invenietur, (f) transiet sicut visio nocturna.*

7. *Vita hypocritæ phantasmatis similis.* — Quid est vita hypocritæ, nisi quædam visio phantasmatis, quæ hoc ostendit in imagine, quod non habet ex veritate ? Unde recte quoque somnio comparatur, quia ab eo omnis laus et gloria quasi dum tenetur amittitur.

(c) Ebroic., *ab hominibus honoratur.*

(d) Deest autem in Norm. et Germ.

(e) Germ. *flagellatur.* In Utic. olim scriptum *flagellatur* ; quo expuncto nunc legitur *lapidatur.*

(f) Norm., *transibit.* In Utic. olim, *transiet.*

Sæpe namque in nocturna visione nonnulli pauperes factos se divites admirantur, deferri sibi honores aspiciunt, divitiarum moles, obsequentium multitudinem, pulchritudinem vestium, abundantiam ciborum sibi met adesse considerant; gaudent se evasisse penuriam, quam cum gemitu tolerabant; sed repente, cum evigilant, inveniunt quam falsum fuerit quod gaudebant, eosque evigilasse poenitet, quia vigilantes inopia vera tenet. Sic hypocritarum mentes, dum aliud est quod agunt, atque aliud quod hominibus ostendunt, laudes de ipsa sanctitatis ostentatione recipiunt, in æstimatione hominum multis melioribus præferuntur, et cum intus apud se tacita cogitatione superbiant, foris se humiles demonstrant. Cumque ab hominibus immoderate laudantur, tales esse se quoque apud Deum existimant, quales se gaudent hominibus innotuisse. Unde fit ut etiam æternæ vitæ percepturos se præmia præsumant, et qui hic de humanis favoribus exsultant, illic se habituros requiem omnino non dubitent. Sed 472 inter hæc occulta vocationis hora subrepat, et cum carnis oculos claudunt, mentis aperiunt, moxque ut supplicia æterna receperint, ibi vident quia virtutum æstimatione divites in somnis fuerunt. Bene ergo de hoc hypocrita dicitur: (a) *Transiet velut visio nocturna*. Quia hoc quod se ad momentum divitem humanis æstimationibus videt, de ostensione est phantasmatis, non de soliditate (b) virtutis. Nam cum mens ejus in morte carnis evigilat, cognoscit procul dubio quia favores circa se hominum dormiens videbat. Sequitur:

CAPUT VII [Rec. V].

VERS. 9. — *Oculus qui eum viderat, non videbit, neque ultra intuebitur eum (c) locus suus.*

8. *Linguae adulantium ei nihil prosunt in iudicio.* — Quis est locus hypocritæ, nisi cor adulantium? Ibi quippe requiescit, ubi favores invenerit. Oculus ergo qui eum viderat, non videbit, quia, subtractus (d) morte, stultis amatoribus suis absconditur, qui eum consueverant admirando conspiciere. Nec ultra eum locus suus intuebitur, quia linguae adulantium hunc ad iudicium favoribus non sequuntur. Sed tamen quousque vivit, ea quæ ipse agit etiam sequaces suos docere non desinit, et per erroris sui pravitatem alios quoque ad eam quam exhibet generat simulationem. De quibus hic apte subditur:

CAPUT VIII.

VERS. 10. — *Filii ejus atterentur egestate.*

9. *Exterius multiplicati hypocritæ, interius inanes fiunt.* — Scriptum est: *In malevolam animam non introibit sapientia* (Sap. 1, 4). Et per Psalmistam dicitur: *Divites egruerunt et esurierunt* (Psal. xxxiii, 11). Si enim de exteriori fame egestas eorum et esuries diceretur, profecto divites non essent, qui pane corporis indigerent. Sed quia dum exterius multipli-

cantur, interius inanes fiunt, et divites pariter et egestes esse memorantur, quia videlicet pane sapientiæ satiari minime merentur. Filii itaque hujus hypocritæ (e) atteruntur egestate, quia hi qui in hypocrisi ex ejus imitatione nascuntur, dum veritatis soliditatem (f) non tenent, in cordis egestate deficiunt.

CAPUT IX [Vet. IV].

IBID. — *Et manus illius reddent ei dolorem suum.*

10. *Æternum hypocritis supplicium quasi quoddam debitum solvetur.* — Quid per manus nisi opera designantur? Manus itaque illius ei dolorem reddent, quia damnationem justam ex iniqua recipiet operatione. Bene autem non dabunt, sed *reddent*, dicitur, quia perversæ ejus actiones æternum ei supplicium quasi quoddam debitum solvent. Sed priusquam ad æterna supplicia perveniat, qualem se hic exhibeat plenius adjungat. Sequitur:

CAPUT X.

VERS. 11. — *Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient.*

11. *Hypocritas vitia nunquam deserunt.* — Origo pravæ inchoationis causas culpæ etiam præsumendo multiplicat. Dum enim mala agere quisque coeperit, usu jam deterius in hoc quod inchoaverat excrescit. Quid itaque adolescentia hujus hypocritæ nisi inchoatio pravitatis est? In adolescentia quippe jam libido fervere inchoat. Et tunc adolescentiam hypocrita habet, cum appetere et amplecti libidinem gloriæ coeperit. Quam in eo dum adulantium blanda fomenta multiplicant, robustiorem reddunt, et quasi in ossa convertunt. Hoc enim quod male cepit, pejus quot die per consuetudinem roborat. Dicatur itaque: *Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus*, quia duræ in eo pravitatum consuetudines a vitio sumptæ sunt pessimæ inchoationis. (g) Unde 473 scriptum est in Proverbiis: *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea* (Prov. xii, 6). Quæ nimirum ossa cum eo in pulvere dormient, quia eousque in illo iniquæ consuetudines perdurant, quo hunc ad mortis pulverem pertrahant. Cum eo enim in pulvere ossa vel vitia dormire est usque ad pulverem eum non deserere, id est usque ad mortem ab iniquitate minime cessare. Tenent igitur illum pravæ consuetudines, quæ semel coeperunt, atque quotidie duriores existunt. Et cum illo in pulvere dormiunt, quia non nisi cum ejus vita finiuntur. Sed hæc intelligi et aliter possunt.

[Vet. V.] 12. *Multa simulantes habere quæ non habent, perdunt etiam quæ habent hypocritæ.* — Habet namque hypocrita nonnunquam forte ac validum aliquid in operatione; sed dum multa bona se simulat habere quæ non habet, perdit etiam ea quæ habet. Unde bene nunc dicitur: *Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus*. Quia cum levis ac mobilis

(a) Lyr. et Bigot., *transibit quasi*.

(b) Ebroic., *veritatis*.

(c) Norm., *locus ejus*. Quid est locus hypoc. In Bellov. etiam, *quid est locus*. etc.

(d) Norm., *in morte*.

(e) Bellovac., *atterentur*. Ita etiam prius Utic.

(f) Vindoc., *in corde non tenent, egestate deficiunt*.

(g) Lyr., Big., Utic., *unde scriptum est, proverbium est, adolescens... non recedit*, etc. Olim in Utic. legebatur ut in Edit.

multa pueriliter facit, etiam in iis quæ fortia egerit **A** in vitio mollescit. Quæ videlicet ejus ossa cum eo in pulvere dormient, quia scilicet sicut pulvis est omnis simulatio illa, quam agit, ita et in illo si quid habet validum, omni soliditate vacuatur, ut per virtutis arrogantiam hoc quoque perdat, quod in eo potuit esse virtutis. Ossa ergo cum eo in pulvere dormire est cum pravis ejus actibus etiam si quæ sunt bene acta deperire. Sequitur :

CAPUT XI.

VERS. 12. — *Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum (a) abscondet illud sub lingua sua.*

13. *Hypocritæ est sermonibus dulcia prætere, cogitationibus perversa moliri.* — In ore hypocritæ malum dulce est, quia ei est iniquitas suavis in mente. Os quippe cordis cogitatio est, de qua scriptum est : *Labia dolosa in corde, (b) et corde locuta sunt mala* (Psal. xi, 3). Sed hoc malum, quod in ore hypocritæ dulce est, sub lingua ejus absconditur, quia asperitas malitiæ quæ latet in mente, sub tegmine blandæ locutionis operitur. Malum namque in lingua, et non sub lingua esset, si loquens hypocrita malitiam suæ pravitatis aperiret. Sed sicut plerique justorum, cum quosdam agere perverse conspiciunt, qui duris sunt increpationibus feriendi, in lingua asperitatem sumunt, sed sub lingua mentis suæ benignitatem contegunt. Unde et sanctæ Ecclesiæ sponsi voce dicitur : *Mel et lac sub lingua tua* (Cant. iv, 11). Qui enim mentis suæ dulcedinem aperire infirmis nolunt, sed loquentes quadam eos asperitate feriunt, et tamen inter verba aspera quasi latenter **C** (c) quiddam dulcedinis intermittunt, hi videlicet non in lingua, sed sub lingua habent dulcedinem, quia interdum quæ proferunt emittunt quædam blanda et dulcia, quibus contristati mens possit ex benignitate refoveri. Ita perversi quique, (d) quia malum non in lingua, sed sub lingua habent, sermonibus dulcia prætere, et cogitationibus perversa moluntur. Hinc est enim quod Joab Amasæ mentum dextera tenuit, sed sinistram ad gladium latenter mittens, ejus viscera effudit (II Reg. xx, 9). Dextera quippe mentum tenere est quasi ex benignitate blandiri. Sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit. Hinc de ipso quoque eorum capite scriptum est : *Sub lingua ejus labor et dolor* (Psal. x, 7). Qui enim non aperte mala quæ cogitat ostendit, **D** laborem ac dolorem eorum quorum mortem appetit, non in lingua exerit, sed sub lingua premit. Bene autem de hoc hypocrita subditur :

CAPUT XII [Rec. VI].

VERS. 13. — *Parcet illi, et non derelinquet illud, et celabit 474 in gutture suo.*

14. *Hypocritæ est perpetrata nunquam confiteri.* — Malo enim quod diligit, parcit, quia non hoc in se-

(a) Norm. et Germ., *abscondit illud.*

(b) Bellovac. et Germ., *et corde locuti sunt mala.* Ita olim in Utic.

(c) Turon., *quasdam dulcedines.* Utic., *quædam*

metipsum pœnitendo persequitur. Unde et additur : *Non derelinquet illud.* Si enim vellet relinquere, nequaquam parceret, quia persequeretur. Sed hoc celat in gutture, quia sic servat in cogitatione, ut nunquam proferat in voce. Sequitur :

CAPUT XIII.

VERS. 14. — *Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.*

15. *Hypocritæ qua delectatur gloria, convertitur in fel aspidum.* — Quod panis in utero, hoc est satietas temporalis delectationis in morte. Satiatur ergo nunc hypocrita illata laude, delectetur honoribus; panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus, quia satietas transitorie delectationis in retributionis fine ad amaritudinem vertetur; et fel aspidum, id est malignorum, spirituum, persuasio fuisse cognoscitur, quod hic laus gloriæ esse credebatur. Tunc enim iniqui vident quod antiqui serpentis veneno infecti sunt, dum, flammis ultricibus traditi, cum eodem suo persuasore cruciantur. Panis itaque iste aliud in ore sapit, sed aliud in utero, quia transitorie delectationis lætitia dulcis est, cum hic quasi mandendo agitur; sed amarescit in utero, quia perfecta lætitia deglutitur ad pœnam.

[Vet. VI.] 16. *Scripturæ sacræ mysteriis erudiri cupit hypocrita, non ut ex eis vivat, sed ut exollatur.* — Vel certe, quia panis, Scripturæ sacræ intelligentia non inconvenienter accipitur, quæ mentem reficit eique boni operis vires præbet, et plerumque hypocrita etiam sacri eloqui erudiri mysteriis studet; non tamen ut ex eisdem vivat, sed ut cæteris hominibus quam sit doctus appareat; panis ejus utero illius in fel aspidum intrinsecus vertetur, quia dum de sacræ legis scientia gloriatur, vitæ potum convertit sibi in veneni poculum; et inde reprobis moritur, unde ad vitam erudiri videbatur. Neque hoc autem inconvenienter accipitur, quod nonnunquam hypocrita, dum doctrinæ verbo ad ostensionem studet, divino judicio cæcatus, hoc ipsum verbum prave intelligit quod male quærit. Cum vero in errorem hæreseos labitur, contingit ei ut sicut de felle aspidum, sic infelix de pane moriatur; et in doctrina sua mortem invenit, quia in verbis vitæ vitam minime quæsit. Sæpe vero evenit ut divinæ admonitionis eloquia, etiamsi recte hypocrita intelligat, quia in opere nequaquam servat, hæc etiam prius quam præsentis vitæ cursum finiat amittat, ut perdat scire quod sciendo noluit agere. Unde et subditur :

CAPUT XIV [Vet. VII.]

VERS. 15. — *Divitias quas devoravit evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus.*

17. *Contempto bono opere, sæpe etiam scientiam perdit hypocrita.* — Vult hypocrita scire divina eloquia, nec tamen facere. Vult docte loqui, nec vivere.

dulcedines.

(d) In Utic. deest quia, et in Germ., in quo mox ante sermonibus legitur qui.

Pro eo ergo quod non agit quæ novit, etiam hoc quod novit amittit, ut quia scientiæ suæ puram operationem non sociat, contempta puritate boni operis et scientiam perdat. Divitias igitur sacræ legis, quas legendo devoravit, obliviscendo (a) evomit, easque de ventre illius Deus extrahit, quia quod observare noluit, justo iudicio de ejus memoria evellit, ne præcepta Dei saltem in lingua teneat, quæ non servavit in vita. Unde per Prophetam dicitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum* (Psal. XLIX, 16)? Quæ etiam verba doctrinæ, si quando contingit, ut hypocrita usque ad finem videatur in ore retinere, **475** inde magis damnabitur, unde bono Dei munere etiam malus minime privatur. Scriptum quippe est: *Memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea* (Psal. CII, 18). Qui ergo mandata illius memoria retinet, sed nequaquam facit, hic in doctrinæ verbis sententias, quibus damnetur, tenet.

[Rec. VIII.] 18. *Sacra eloquia ad æternam damnationem sunt eis qui ea aut scire nolunt, aut sciendo contemnunt.* — Hinc quippe in Zacharia scriptum est: *Quid tu vides, Zacharia? Et dixi: Ego video volumen volans, longitudo ejus viginti cubitorum, et latitudo ejus decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc est maledictio (b) quæ egredietur super faciem universæ terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur* (Zach. v, 2). Quid namque est volumen volans, nisi Scriptura sacra? Quæ dum de cœlestibus loquitur, ad superiora mentis nostræ levat intentionem, quia dum illam super nos esse aspicimus, ima attendere, id est concupiscere devitamus [Vet. VII.] Quæ latitudinem decem cubitorum, longitudinem vero viginti habere perhibetur, quia latitudo operationis nostræ simpla est, et longanimitas spei in duplum tenditur, quoniam pro bono nostro opere et hic nobis mentis requies, et illic gaudia æterna præparantur, Veritate attestante, quæ ait: *Si quis reliquerit (c) domum, aut agros, et cætera, centuplum in hoc sæculo recipiet, et in futuro vitam æternam possidebit* (Matt. XIX, 29; Luc. XVIII, 30). Centenarius quippe numerus decemuplicato denario fit perfectus. Hic itaque centuplum recipit, qui etsi nihil habuerit, ipsa tamen perfectione mentis jam in hoc sæculo habere nihil quærit. Quia ergo per hanc duplum nobis pro simplo redditur, recte hoc volumen per viginti cubitos in longum tenditur, quod per decem dilatatur. Sed quia hæc ipsa **476** sacra eloquia ad æternam damnationem sunt eis qui illa vel scire nolunt, vel certe sciendo contemnunt, recte de hoc volumine dicitur: *Hæc est maledictio, quæ egredietur super faciem universæ terræ* (Zach. v, 3). Et cur maledictio dicatur, adjungit: *Quia omnis fur sicut ibi scriptum est, judicabitur.* Hypocrita igitur, quia secundum verba legis quæ novit vivere contemnit, et de doctrina favores quærit, fur judicabitur, quia per hoc quod justa loquitur, laudem sibi vitæ

A justorum rapit. De quo adhuc bene subditur:

CAPUT XV [Rec. IX].

VERS. 16. — *Caput aspidum suget, et occidet eum lingua viperæ.*

19. *Diabolus in tentatione prius leniter subrepat, postea violenter trahit.* — Aspis parvus est serpens, vipera vero prolixioris est corporis; et aspides ova gignunt, atque (d) ex ovis eorum filii procreantur, viperæ autem cum conceperint, filii earum in ventre sæviunt, qui ruptis lateribus matrum ex earum ventribus procedunt. Unde et vipera, eo quod vi pariat, nominatur. Vipera itaque sic nascitur ut violenter exeat, et cum matris suæ extinctione producat. Quid ergo per aspides parvos nihil latentes suggestiones immundorum spirituum figurantur, qui cordibus hominum parva prius persuasionem subripiunt? Quid vero per linguam viperæ, nisi violenta diaboli tentatio designatur? Prius enim leniter subripit, postmodum vero etiam violenter trahit. Caput itaque aspidum sugit, quia initium suggestionis occultæ parvum prius in corde nascitur, sed occidit eum lingua viperæ, quia postmodum capta mens veneno violentæ tentationis necatur. Primum subtilibus consiliis ad cor hominis immundi spiritus loquuntur, qui dum leniter persuadent, quasi venenum aspidum **476** fundunt. Unde scriptum est: *Ova aspidum ruperunt et telas aranearum texerunt. Qui comederit de ovis eorum morietur, et quod confotum est erumpet in regulum* (Isai. LIX, 5). [Vet. VIII.] Ova quippe aspidum pravis hominibus rumpere est malignorum spirituum consilia, quæ in eorum cordibus latent, perversis operibus aperire. Telas quoque aranearum texere est pro hujus mundi concupiscentia temporalia quælibet operari. Quæ dum nulla stabilitate soldata sunt, ea procul dubio ventus vitæ mortalis rapit. Bene autem additur: *Qui comederit de ovis eorum morietur* (Ibid.), quia qui immundorum spirituum consilia recipit, vitam in se animæ occidit. *Et quod confotum est erumpet in regulum*, quia consilium maligni spiritus quod corde tegitur ad plenam iniquitatem nutritur. Regulus namque serpentum rex dicitur. Quis vero reproborum caput est, nisi Antichristus? Quod ergo confotum fuerit, erumpet in regulum, quia is qui in se enutrienda aspidis consilia recipit, membrum iniqui capitis factus in corpus Antichristi accrescit. De hoc itaque hypocrita dicitur: *Caput aspidum suget, et occidet eum lingua viperæ*, quia cum iniquam suggestionem antiqui hostis libenter suscipit, violentis se postmodum ejus tentationibus devictus tradit. Unde et in paradiso quoque, stanti homini verba blandæ persuasionis intulit (Genes. III, 5 seq.); sed quem semel rapuit ad consensum, jam nunc etiam renitentem trahit, et corruptionis suæ delectationibus devictum (e) pene violenter interficit. Sed fortasse hæc ipsa intelligere etiam per contrariam interpretatio-

(a) Norm., *evomet... extrahet, quia quod servare noluit... quæ non servat.*

(b) Plurimi Mss., *quæ egreditur*, et sic rursus infra.

(c) In Norm., *domos aut agros.*

(d) Norman., *ex ovis earum.* Utic. habet *eorum* et *earum.*

(e) Lyr., Sag., Germ., Bigot., *pene evidenter.* Utic. utramque præfert lectionem.

nem valemus. Nam quia veneno suo aspis concite, vipera autem tardius occidit, per aspidem violenta et subita, per viperam vero lenis et diuturna tentatio designatur. Unde et illi mors in suctione capitis, viperæ autem in lingua esse perhibetur, quia repentina tentatio sæpe inopinatam mentem mox (a) ut surgit interficit; longa vero tentatio, quia prava diutius persuadendo suggerit, velut ex lingua vipera occidit. Et quia omnis hypocrita, immundorum suggestione spirituum, quasi serpentum veneno, penetratus, quæ sint superna sancti spiritus dona nequaquam considerat, dum intentionem cordis in exterioribus favoribus divulgat, recte subjungitur:

CAPUT XVI [Rec. X].

VERS. 17. — *Non videat rivulos fluminis torrentis mellis et butyri.*

20. *Hypocrita fidei, spei, et charitatis exors.* — In Evangelio Dominus dicit: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. vii, 38). Ubi Evangelista subjungit, dicens: *Hoc autem dixit de spiritu quem accepturierant credentes in eum.* Rivuli ergo sunt fluminis dona Spiritus sancti. Rivulus est fluminis charitas, rivulus fluminis fides, rivulus fluminis spes. Sed quoniam omnis hypocrita nec Deum, nec proximum diligit, cum transitoriam mundi gloriam quærit, rivulos fluminis non videt, quia irrigatione non infunditur charitatis. Hypocrita, dum præsentia lucra quærit, munera futura despicit, et fidem non habens, rivulum fluminis mente non videt, quia *est fides rerum argumentum non apparentium* (Hebr. xi, 1). Et dum retinet hypocrita quæ videntur, spem negligit eorum quæ non videntur. Rivulum ergo fluminis per desiderium non videt, quia solis visibilibus intendit. Et scriptum est: *Quod enim videt quis, quid sperat* (Rom. viii, 24)? Rivulos ergo fluminis vidisset, si a 477 præsentis (b) mundi gloria oculos clauderet, eosque ad cœlestis patriæ amorem aperiret. Et notandum quod non rivos, sed rivulos dicit. Accipi enim rivuli fluminis possunt ea dona spiritualia, quæ in amantis mentem ita de cœlestibus subtiliter currunt, ut per os carnis expleri non possint. Sæpe namque amantis animus tanto contemplationis munere repletur, ut videre valeat, quod loqui non valet. (c) Fluvius autem torrens est ipsa inundatio Spiritus sancti, quæ in contemplantis animum exuberanti infusione colligitur cum mens plus quam intelligere sufficit, repletur. [Vet. IX.] Et sciendum quia cum nos Spiritus sancti gratia infundit, melle nos pariter et butyro replet. Mel enim desuper cadit, butyrum vero ex animalium lacte colligitur. Mel itaque ex aere, butyrum vero ex carne est. Summi autem Patris Unigenitus,

(a) Ita Anglic. sex, Utic. et plur. In aliis, *ut suggerit*, quod legitur in omnibus Norm., si excipias Utic., in quo tamen prius existit. Omnes autem Editi, *ut sugit*, quod legitur in Germ.

(b) Norman. et Germ., *vitæ*.

(c) Ita Bellov., Ebroic. et alii Norman. Hanc lect. annotavit, in marg. Gussanv. In Germ. et in Edit. Paris, 1495, *fluvius autem torrentis*, quod reperitur in

A cum sit Deus super omnia, homo est factus inter omnia. Qui cum nos dulcedine divinitatis suæ et mysterio incarnationis replevit, melle nos pariter et butyro satiavit. Quia ergo spiritus Christi mentem quam repleverit, et divinitatis ejus dulcedine, et incarnationis fide lætificat, isti rivuli torrentis fluminis mellis simul et butyri esse memorantur, quia et de cognitione Dei alta mentem suavitate reficiunt, et de incarnationis (d) gratia charismatis hanc mysterio perungunt. Sed iste hypocrita quia, in exterioribus favoribus fusus, hæc interna dona non percipit, ad quæ post supplicia tendat adjungit, cum subditur:

CAPUT XVII [Rec. XI].

VERS. 18. — *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.*

B 21. *Damnati semper moriuntur nunquam morte consumendi.* — Persolvit enim (e) in tormento ea quæ hic illicite servavit desideria; et, flammis ultricibus traditus, semper moritur, quia semper in morte servatur. Non enim in morte consumitur, quia si consumeretur vita morientis, cum vita etiam poena finiretur. Sed ut sine fine cruciatur, vivere sine fine in poena compellitur, ut cujus vita hic mortua fuit in culpa, illic ejus mors vivat in poena. Dicat ergo: *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur*, quia cruciatur, et non exstinguitur, moritur, et vivit; deficit, et subsistit; finitur semper, et sine fine est. Hæc solo audita valde sunt terribilia, quanto magis passione! Sed quia multitudo iniquitatis ejus exigit ut carere suppliciis nunquam possit, apte subjun-

C gitur:

CAPUT XVIII.

IBID. — *Juxta multitudinem adinventionum suarum, sic et sustinebit.*

D 22. *Novis inventis cruciantur ad pœnam, qui multa invenerunt ad culpam.* — Quia enim multa invenit ad culpam, novis inventionibus cruciatur in poena. Nam quod hic suspicari non potuit, hoc illic ultioni traditus sentit. Sicut enim exercitati in bonis operibus electi nonnunquam plus student agere quam eis dignatus est Dominus jubere (carnis enim virginitas nequaquam jussa est, sed tantummodo laudata; nam si illa juberetur, nimirum conjugium jam culpa crederetur, et tamen multi virtute virginitatis pollent, ut videlicet plus impendant obsequio quam acceperunt præcepto), sic plerumque perversi quique in pravis actibus exercentur, ut plus inveniant in perversa operatione quod faciant, quam ex usu reprobis iniquitatis accipere exempla 478 potuerunt. Unde et amplioris retributionis tormento feriuntur, quia et ipsi ex semetipsis amplius actiones pravas, de quibus feriri debeant, invenerunt. [Vet. X, Rec.

Cod. Utic., a prima manu. Edit. Basil. et Paris. 1518, *fluminis autem torrentis*. In Vulgata et textu Hebr. legitur *torrentes*.

(d) Bellov., *gratia chrismatis*, quod pro varia lect. annotatum a Gussanv.

(e) Turon., *tormenta*. Norm., *in tormentis*. Lyr. et Bigot., *in tormentis illa quæ illicite servavit desideria*. Germ., *in tormenta ea quæ hic illicite servavit*.

XII.] Bene itaque dicitur : *Juxta multitudinem A* *ad inventionum suarum, sic et sustinebit.* Non enim inveniret iniquitatem novam, nisi et quæreretur; et non quæreretur, nisi ex studio perpetrare festinaret. Pensatur ergo in tormento ejus nimietas malæ cogitationis, et dolorem recipit dignæ retributionis. Et quamvis damnatorum omnium sit dolor infinitus, graviora tamen tormenta recipiunt, qui multa in iniquitatibus ex suis quoque desideriis invenerunt. Sed quia Sophar hujus hypocritæ intulit pœnam, protinus adjungit culpam, nec unam quamlibet narrat, sed eam de qua omnes oriuntur. Scriptum quippe est : *Radix omnium malorum est cupiditas (I Tim. vi, 10).* Cui ergo cupiditas dominari dicitur, subjectus procul dubio malis omnibus demonstratur. Nam subjungit :

CAPUT XIX.

VERS. 19, 20. — *Quoniam confringens nudavit pauperis domum, (a) rapuit, et non ædificavit eam, nec est satiatus venter ejus.*

23. *Æterna pœna multatur qui sua non erogavit; quanto magis qui rapuit aliena. Avaritia obtentis bonis desideratis crescit, non exstinguitur.* — Domum pauperis confringit et nudat, qui eum quem per potentiam conterit spoliare quoque per avaritiam non erubescit. Rapit eam, et non ædificat. Ac si aperte diceretur : Qui hanc ædificare debuit insuper rapit. Venturus namque in judicio Dominus dicturus est reprobis : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, (b) et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non operuistis me, et cætera (Matth. xxv, 42).* Ex qua culpa subjungitur : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Ibid.).* Si igitur tanta pœna multatur, qui non dedisse sua convincitur, qua pœna feriendus est, qui redarguitur aliena abstulisse? Rapuit ergo, et non ædificavit eam, quia non solum de suo nil tribuit, sed etiam quod erat alienum tulit. Bene autem subditur : *Nec est satiatus venter ejus.* Venter quippe iniqui avaritia est, (c) quia in ipsa colligitur quidquid perverso desiderio glutitur. Liqueat vero quia avaritia desideratis rebus non exstinguitur, sed augetur. Nam more ignis cum ligna quæ consumat acceperit, accrescit; et unde videtur ad momentum flamma comprimi, inde paulo post cernitur dilatari. Et sæpe omnipotens Deus cum avaræ menti vehementer irascitur, prius ei permittit D *ad votum cuncta suppetere, (d) et post hanc per ultionem subtrahit, ut pro eis debeat supplicia æterna tolerare.* Unde et subditur :

(a) Sag Bigot. et Lyr., *rapuit eam*; et paulo post, *insuper et rapuit.*

(b) Turon., *et non dedistis mihi bibere.*

(c) Ita Norm. et Turon. At Editi cum Germ., *quia in ipso.*

(d) Sic ex Germ., Bellov., Turon. et Norm. restitimus. In Basil. 1514 et Paris. 1518, *et post hanc adulationem subito trahit.* Paris, 1493, *et post ad ultionem subito trahit.* Recent. Ed., *et postea per ultionem subtrahit.*

CAPUT XX.

VERS. 20. — *Et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit.*

24. *Majoris iræ signum est, cum hoc tribuitur quod male desideratur.* — Majoris quippe iracundiæ est cum hoc tribuitur quod male desideratur, atque inde repentina ultio sequitur, quia hoc quoque obtinuit quod Deo irascente concupivit. Unde et per Psalmistam dicitur, cum (e) escam carnis male populus desiderasse perhibetur : *Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos, et occidit plurimos eorum (Psal. lxxvii, 31).* Solent namque tardius apparere divina judicia, cum præpediuntur, ne impleri 479 debeant mala vota. (f) Nam quanto citius malum votum impleri permittitur, plerumque B tanto celerius punitur. Unde ergo hypocrita festine multiplicatur ut potens sit, inde agitur cum celeritate ne sit, quia et arbusta quæ tardius crescunt (g) annosa perdurant; et quæ in temporis brevitate proficiunt celerius arescunt, et quasi cum festinant esse (h) tendunt ad non esse. Sequitur :

CAPUT XXI [Vet. XI].

VERS. 21. — (i) *Nec remansit de cibo ejus.*

25. Cibus ejus est omne hoc quod perverso desiderio concupivit. Sed percusso hypocrita, de cibo suo nil remanet, quia cum ipse ad æterna supplicia ducitur, a cunctis bonis quæ hic possederat alienatur. Unde et adhuc subditur :

IBID. — *Propterea nihil permanebit de bonis ejus.*

Si enim de bonis suis ei aliquid permaneret, secum quæ habuerat tolleretur. Sed quia omnia ambiens timere judicem noluit, (j) ex hac vita subtractus, ad judicem nudus vadit. Cui tamen iniquo ad retributionem minus est quod in subsequenti pœna cruciatur, si in hac saltem vita liber esse permittitur. Sed nulla est libertas in culpa, quia scriptum est : *Ubi spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii, 17).* Et plerumque perversæ menti ipsa sua culpa fit pœna. Unde et recte subjungitur :

CAPUT XXII [Rec. XIII].

VERS. 22. — *Cum satiatus fuerit, arctabitur.*

26. *Divitum ex satietate angustia.* — Prius quippe anhelat per avaritiam concupita congregare; et cum quasi in quodam ventre avaritiæ multa congesserit, satiatus arctatur, quia dum anxietur qualiter acquisita custodiat, ipsa eum sua satietas angustat. Divitis enim cujusdam uberes fructus ager attulerat, sed quia ubi eos tantos reponeret non habebat, dixit :

(e) Norm., *escas.* Et infra, *adhuc escæ.*

(f) Ebroic. et Germ., *nam quantocius.* Edit. Rom. Six. V et Gilot. habent *non*, sed mendose, reclamantibus Mss. tam Anglic. quam nostris.

(g) Norm., *annos perdurant plurimos, et, etc.* In Utic. tamen olim legebatur *annosa perdurant et.*

(h) Gerin. et Bellov., *tendunt non esse.*

(i) Norm., *non remansit.* In Utic. olim, *nec remansit.*

(j) Turon. et Norm., *ex hac luce.*

Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, et majora ædificabo (Luc. xii, 17). Qui ergo ex abundantia coangustatus dicebat: *Quid faciam?* quasi multo cibo pressus æstuabat. Pensemus quot votis appetiit ut uberes fructus ager illius afferret. Ecce autem vota completa sunt, quia fructus uberes ager attulerat. Sed quia ad recondendum loca non sufficiunt, multiplicatus dives quid faciat ignorat. O angustia ex satietate nata! De ubertate agri angustatur animus avari. Dicens namque: *Quid faciam?* profecto indicat quia, votorum suorum affectibus pressus, sub quodam rerum fasce laborabat. Bene ergo dicitur: *Cum satiatus fuerit, arctabitur.* Quia mens avari, quæ prius ex abundantia requiem quæsierat, post ad custodiam gravius laborabat. Unde hic quoque adhuc subditur:

CAPUT XXIII.

Idem. — *Æstuabit, et omnis dolor irruet in eum.*

27. *In acquirendis et custodiendis divitiis anxietas æternis suppliciis præludit.* — Prius namque dolorem habuit in ipsa suæ concupiscentiæ fatigatione, qualiter concupita raperet, quomodo alia blandimentis, alia terroribus auferret; at postquam acquisitis rebus pervenit ad desiderium, alius hunc dolor fatigat, ut cum sollicito timore custodiat quod cum gravi labore meminit acquisitum. Hinc inde insidiatores metuit, atque se hoc perpeti quod ipse fecit aliis pertimescit. (a) Formidat potentiorē alteram, ne hunc sustineat violentum; pauperem vero cum conspicit, suspicatur furem. Ipsa quoque quæ congesta sunt curat magnopere; ne ex naturæ propriæ defectu **480** per negligentiam consumantur. In his itaque omnibus (b) quia timor ipse pœna est, tanta infelix patitur, quanta pati timet. Post hoc quoque ad gehennam ducitur, et æternis cruciatibus mancipatur. Omnis ergo dolor super eum irruit; quem et hic prius pœna concupiscentiæ, postmodum vero cura custodiæ, et illic quandoque pœna ultionis cremat.

[*Vet. XII.*] **28.** *Mira cordis, avaritiæ non expositis securitas.* — Mirā autem est securitas cordis, aliena non quærere, (c) sed uniuscujusque diei victu contentum manere. Ex qua videlicet securitate etiam perennis requies nascitur, quia a bona et tranquilla cogitatione ad gaudia æterna transitur. Quo contra reprobi et hic fatigantur in desideriis, et illic in tormentis; eisque de labore cogitationis labor doloris nascitur, dum ab æstu avaritiæ trahuntur ad ignem gehennæ. Et quia, ut supra jam diximus, sæpe perversus quisque quanto citius pervenit ad desiderium, tanto facilius rapitur ad tormentum, optando subjungitur:

CAPUT XXIV.

Vers. 23. — *Utinam impleatur venter ejus, ut*

(a) Germ., Ebroid. et alii Norm., *formidat potentiorē*, quam lectionem sequuntur vet. Edit. Paris. et Basil.

(b) Norm., *quia timor ipsi pœna est*. Utic. utramque lectionem admittit, *ipsi et ipse*.

A *emittat in eum iram furoris sui, et pluat super illum bellum suum!*

29. *Super divitem avarum pluunt Dei jacula.* — Super hunc hypocritam bellum suum Dominus pluit cum judiciorum suorum gladiis ejus opera percutit. Bellum namque Deo pluire (d) est iniqui vitam districtis sententiis desuper ad interitum urgere. Bellum Deo pluire est superbientia contra se corda percutere, et mentem aridam, quasi quibusdam guttis pluviae densescentibus, judiciorum suorum jaculis ferire, ut cum jam ad judicium rapitur, modo meminerit quia male concupivit, et concupita pejus congregare studuit, modo doleat quod congregata deserit, quandoque autem et ultionis ignem sentiat, quem, ne bene viveret, prævidere contempsit. Sequitur:

CAPUT XXV [*Rec. XIV*].

Vers. 24. — *Fugiet arma ferrea, et irruet in arcum æreum.*

30. *Temporalem inopiam cavens, perpetuæ, simulque æternis suppliciis addicitur avaritia.* — Sciendum quod avaritia aliquando per elationem subrepat, aliquando vero per timorem. Sunt namque nonnulli qui dum potentiores videri appetunt, ad alienarum rerum ambitum succenduntur. Et sunt nonnulli qui dum sibi subsidiorum necessaria deesse timent, mentem ad avaritiam relaxant, et aliena ambiunt, cum sua sibi sufficere non posse suspicantur. Omnis vero necessitas non incongrue ferrum vocatur, quia vitam inopis mœroris vulnere cruciat, sicut de ejus quoque necessitatibus scriptum est qui a fratribus venditus afflictam vitam ducebat: *Ferrum pertransivit animam ejus (Psal. civ, 18).* Quid ergo sunt arma ferrea, nisi necessitates vitæ præsentis, quæ dure premunt, et vitam inopis insequuntur? Ferrum quippe ærugo consumit, æs autem consumere difficilior solet. Ferro ergo necessitas præsens, quæ transitoria est, ære autem sententia æterna figuratur. Et quia judicium supernum ab iniqui mente non attenditur, juste arcui comparatur, quoniam velut ex insidiis percutit, dum illud is qui percutitur non attendit. Fugiet ergo arma ferrea, et irruet in arcum æreum, quia dum, præsentis necessitates metuens, multa per avaritiam rapit, extremi judicii districtis se percussionebus anteponit. Et cum fugit arma ferrea, ab **481** arcu ærei sagittis invenitur, quia, mala temporalia stulte præcavens, sententia æterna percutitur. Qui enim hic inopiæ duritiam cum culpa fugit, illic perpetuitatem justæ ultionis invenit. [*Vet. XIII.*] Sed priusquam ad judicium rapiatur, adhuc quæ iniquus iste hic operetur insinuat. Sequitur:

(c) Germ., Rellov. et Turon., necnon vet. Ed., *sed uniuscujusque diei contentum*. In Norm., *sed uniuscujusque diei sufficientia contentum*.

(d) Turon., *est iniquitatem districtis, etc.*

CAPUT XXVI [Rec. XV].

VERS. 25. — *Eductus, et egrediens de vagina sua, et fulgurans (a) in amaritudine sua.*

31. *Ad peccatum a diabolo tracti, propria voluntate egredimur.* — Iniquus iste insidiatur deprædationibus proximorum; sed dum prava in cogitationibus machinatur, quasi adhuc gladius in vagina est; dum vero malum quod cogitavit inique perficit, de vagina sua egreditur, quia de occultatione cogitationis suæ per iniquitatem malæ operationis aperitur. Ostenditur in opere qualis latuit in cogitatione. Et notandum quod ait: *Eductus, et egrediens de vagina sua*; eductus scilicet per seductorem, egrediens vero per propriam voluntatem. Nam is qui ducitur ducentem procul dubio sequitur; qui autem egreditur, secundum suam pergere voluntatem videtur. Qui ergo ad mala quæque opera et ab antiquo hoste trahitur, et tamen suo libero arbitrio in eorum (b) desideriis obligatur, de vagina sua eductus et egrediens dicitur, quoniam hoc quod ex prava cogitatione exit ad pessimam operationem, et illius est spiritus qui suggestit, et ejus nequitiae qui ex propria voluntate consensit.

32. *Iniqui quo magis splendent, eo acrius puniuntur.* Cujus adhuc potentiae terror ostenditur cum protinus subinfertur: *Et fulgurans in amaritudine sua.* — Fulgur quippe cum repente desuper venit, cum terrore ante oculos clarescit, claritatem ostendit, et anteposita percutit. Sic sic videlicet iniquus cum gloriam vitæ præsentis assumpserit, unde in hoc mundo per potentiam clarus ostenditur, inde agitur (c) ut in ultimo feriat. Quasi enim fulgurare iniqui est in hujus vitæ honore clarescere. Sed quia (d) splendor gloriæ illius æternis gehennæ suppliciis mancipatur, recte nunc dicitur: *Fulgurans in amaritudine sua.* Qui enim modo quasi ex terrore et claritate feriens gaudet, inde post supplicia in perpetuum sustinet. Et quidem de quodam divite scriptum est (*Luc. xvi, 19*) quia epulabatur quotidie splendide. Sed aliud est (e) splendere, atque aliud fulgurare. Nonnunquam quippe splendor sine percussione est, fulguris vero nomine splendor exprimitur cum percussione. Qui itaque in potestate positus aliis nocet, non incongrue fulgurans dicitur, quia unde ipse contra bonos quasi ex luce gloriæ extollitur, inde bonorum vita cruciatur. Sequitur:

CAPUT XXVII [Rec. XVI].

IBID. — *Vadent, et venient super eum horribiles.*

33. *Quot vitiis sibi succedentibus premitur peccator, tot malignis spiritibus euntibus ac redeuntibus devastatur.* — Qui hoc loco horribiles, nisi maligni spiritus appellantur, bonis videlicet mentibus pavendi atque fugiendi? Et quia iidem maligni spiritus

(a) Bigot., Utic. et Lyr., in amaritudinem suam; et sic deinceps. In Germ. nunc et in Utic. legebatur olim *fulgorans, fulgurare* et similia.

(b) Sag., *desideriis alligatur.*

(c) Turon., *ut multi feriantur.*

(d) Turon., *sed quia splendore.*

(e) Germ., Bellov. et Norm., *splendidare.*

(f) Ita Germ., Anglic., Vindoc., Bellov., Turon., Norm. In Edit., *ut loqui quid humiliter.*

A certis quibusque vitiis singuli obsequi sunt credendi, cum perversus iste alia quidem vitia ad momentum deserere videtur, sed alia agere incipit, super hunc profecto horribiles vadunt et veniunt, quia perversi mentem, etsi alia mala deserunt, alia occupant. Sæpe namque videas iniquum in terrena potestate constitutum, gravi furore commoveri, quidquid ira suggesserit exsequi; et cum furor abscesserit, mox 482 ejus mentem luxuria devastat; cum luxuria ad tempus intermittitur, elatio protinus quasi de continentia in ejus cogitatione subrogatur, atque ut a cæteris timeatur, appetit videri terribilis. Sed cum res exigit (f) ut loqui quid dupliciter debeat, quasi postposito terrore superbiæ, remissa locutione blanditur; et cum superbus videri desierit, duplex effici non pertimescit. In cujus ergo mentem vitia vitiis succedunt, recte de eo dicitur: *Vadent, et venient super eum horribiles*, quia quot vitiis (g) decedentibus et succedentibus premitur, tot malignis spiritibus ejus animus quasi euntibus ac redeuntibus devastatur. Sed hæc quæ agit extrinsecus per partes prodeunt; nam menti ejus simul omnia mala colligantur. Unde et subditur:

CAPUT XXVIII.

VERS. 26. — *Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis ejus.*

34. *Omnia vitia in hypocritæ mente sunt colligata.* — Quamvis enim hypocrita actiones bonas in superficie ostendat, quædam tamen in eo malorum operum tenebræ apparent; sed tamen minus prodit in opere quam in ejus latet cogitatione. Nam qui cuncta simul in effectu non explet, cuncta quæ noceant in mente tacitus tenet. Omnes ergo tenebræ in occultis ejus absconditæ dicuntur, quia etsi in se mala omnia non ostendit, omnia tamen inferre proximis appetit. [*Vet. XIV, Rec. XVII.*] Sed mens ista sic reproba qua ultione sit ferienda subjungat. Sequitur:

CAPUT XXIX.

IBID. — *Devorabit eum ignis, qui non succenditur.*

35. *Ignis gehennæ mire fovetur, et animam et corpus cruciat.* — Miro valde modo paucis verbis expressus est ignis gehennæ. Ignis namque corporeus, ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut servetur, per congesta ligna procul dubio nutritur; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere. At contra gehennæ ignis, (h) cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret. Bene ergo de hoc iniquo dicitur: *Devorabit eum ignis, qui non succenditur*, quia Omnipotens

(g) Bellov., *quia quot vitiis derelinentibus et succedentibus.*

(h) Ita quinque Codices Vatic. mss., antiquissimus Codex bibliothecæ Barberinæ, duo biblioth. Chisæ, Anglicani et Gallicani plerique. Olim tamen in exempl. Utic. legebatur, *cum sit incorporeus*. Ita etiam in Germ. et in duob. Mss. Vaticanis, num. 576 et 580; sed additionis factæ syllabæ in manifesta sunt argumenta. Legerunt quoque *corporeus*, qui Moralia san-

tantis justitia, futurorum præsencia, ab ipsa mundi origine gehennæ ignem creavit, qui in poena reproborum esse semel inciperet, sed ardorem suum etiam sine lignis nunquam finiret. Sciendum vero est quod omnes reprobi, quia ex anima simul et carne peccaverunt, illic in anima pariter et carne cruciantur. Unde per Psalmistam dicitur: *Pones eos ut clibanum ignis, in tempore vultus tui; Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis* (Psal. xx, 10). Clibanus namque intrinsecus ardet, is vero qui ab igne devoratur, ab exteriori incipit parte concremari. Ut ergo sacra eloquia ardere et exterius et interius reprobos demonstrarent, eos et ab igne devorari, et sicut clibanum poni testantur, ut per ignem crucientur in corpore, et per dolorem ardeant in mente. Unde hic quoque cum de hoc impio diceretur: *Devorabit eum ignis, qui non succenditur*, protinus de ejus spiritu additur:

CAPUT XXX [Rec. XVIII].

IBID. Affligetur relictus in tabernaculo suo.

36. *Mali qui de corpore nunc nolentes educuntur, in corpore tenebuntur inviti.*— Iniqui enim tabernaculum caro est, quia ipsam lætus inhabitat, et si sit possibile, optat ut eam nunquam relinquat. Justi vero, quia gaudium suum in spe coelestium **483** ponunt, eorumque conversatio in cœlis est (Philip. iii, 20), cum adhuc in carne sint quasi in carne jam non sunt, quia nulla carnis delectatione pascuntur. Unde et quibusdam dicitur: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu* (Rom. viii, 9). Neque enim in carne non erant qui per magistri epistolas exhortationis eloquia suscipiebant; sed quasi jam non in carne esse est de amore carnalium nihil habere. At contra iniquus iste, quia omne gaudium suum in carnali vita posuit, in tabernaculo carnis habitavit. Quam videlicet carnem cum in resurrectione receperit, cum ea gehennæ igni traditus ardebit. Tunc ab ea educi appetit, tunc ejus tormenta evadere, si valeat, querit; tunc incipit velle vitare quod amavit. Sed quia eandem carnem Deo præposuit, judicante Deo agitur, ut ex ea amplius in igne crucietur. Hic itaque eam relinquere non vult, et tamen ab ea abstrahitur; illic eam relinquere appetit, et tamen in ea propter supplicia servatur. Ad augmentum itaque tormenti et hic de corpore nolens educitur, et illic in corpore tenetur invitus. Quia ergo ejus **484** spiritus carnem quam sibi male amando præposuit evadere in tormento volet et non valet, recte nunc dicitur: *Affligetur relictus in tabernaculo suo*. De cujus accusatione mox dicitur:

CAPUT XXXI [Vet. XX, Rec. XIX].

VERS. 27. — *Revelabunt cœli iniquitatem ejus, et terra consurget adversus eum.*

37. *Iniqui in judicio accusatores experientur jus-*

cti Gregorii contraxerunt. Aliunde constat ex l. iv Dialog., c. 29, Gregorium docere ignem inferni esse corporeum.

A *tos et injustos.* — Quid per cœlos nisi justos, et quid per terram nisi peccatores accipimus? Unde et in Dominica oratione petimus: *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra* (Matth. vi, 10), ut videlicet voluntas nostri conditoris sicut in omnibus justis perficitur, ita et in omnibus quoque peccatoribus impleatur. De justis quoque scriptum est: *Cœli enarrant gloriam Dei* (Psal. xlviii, 1). Et peccanti homini sententia infertur, qua dicitur: *Terra es, et in terram ibis* (Genes. iii, 19). Hujus itaque impii ad illud terribile judicium deducti revelant cœli iniquitatem, et terra consurgit adversus eum, ut qui hic nec bonis unquam nec malis pepercit, in illo eum tremendo examine et justorum vita et peccatorum pariter accuset. Et gravius quidem est si quis justis **B** potius quam peccatoribus noceat. Unde et per prophetam dicitur: *Sanguis ejus in medio ejus est, super limpidissimam petram effudit illum; non effudit illum super terram, ut possit operiri pulvere* (Ezech. xxiv, 7). Per terram videlicet et pulverem peccatores, per petram vero limpidissimam justum signans, qui gravibus peccatorum contagiis non exasperatur. Sanguis ergo super limpidissimam petram effunditur, quando malitia cruentæ mentis in afflictione justæ animæ grassatur. Cum ergo sit gravius justos quam injustos injuste affligere, multo tamen est gravius et justis pariter et injustis nocere. Quia ergo hic iniquus et justis pariter nocuit et injustis, in accusatione condemnationis revelabunt cœli iniquitatem ejus, et terra consurget adversus eum, quia et illis obstitit qui cœlestia, et eos pressit qui ima sapuerunt. Possunt vero per terram **C** (a) non peccatores et reprobi, sed hi qui, terrenis actibus occupati, eleemosynarum et lacrymarum ope ad æternam vitam perveniunt designari, de quibus per Psalmistam dicitur, cum venire Dominus ad judicium nuntiaretur: *Advocavit cœlos sursum **484** et terram, ut discerneret populum suum* (Psal. xlix, 4). Cœlos quippe sursum advocat cum hi qui, sua omnia relinquentes, conversationem cœlestis vitæ tenuerunt ad consedendum in judicio vocantur, atque cum eo judices veniunt. Terra etiam sursum vocatur cum hi qui terrenis actibus obligati fuerant, in eis tamen plus cœlestia quam terrena lucra quæsierunt, quibus dicitur: *Hospes eram et collegistis me; mendus, (b) et operuistis me* (Matth. xxv, 43). Hypocritæ itaque hujus cœli iniquitatem revelant, atque adversus eum terra consurgit, dum et hi qui cum Deo judices veniunt, et hi qui per judicium liberantur pravitate illius testes existunt. Nihil ergo de his quæ egit in tempore damnationis ejus absconditur, et si quidem acta illius modo hominibus per duplicitatem multa celantur, sed in damnationis die quidquid in eo intrinsecus latebat ostenditur. Unde apte subjungitur:

(a) Ita Anglic. Mss. et nostri. In Editis legitur: *non solum peccatores et reprobi, sed et hi, etc.*

(b) Utic., *et cooperuistis me.*

CAPUT XXXII [Vet. XVI].

VERS. 28. — *Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei.*

38. *In iudicio mala intus latentia revelabuntur.* — Tunc germen domus illius aperitur, cum omne malum quod in conscientia illius (a) nascebatur ostenditur. Modo quippe germen domus hypocritæ (b) manet occultum, quia etsi bona in imagine apparet ejus operatio, sed latet intentio. Aliud est namque quod agit, aliud (c) quod intendit. Sed cum, adveniente iudice, uniuscujusque conscientia ad testimonium fuerit deducta, unde scriptum est: *Cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus* (Rom. II, 13), (d) in hoc hypocritæ germen domus aperitur, quia in ejus mente cogitatio perversa detegitur. Et in die furoris Dei detrahitur, quia, ostensa ira iudicis, flammis ultricibus traditus, ab ejus conspectu separatur. Qui enim summa cogitare dum viveret noluit, peccatorum suorum pondere depressus, a facie iudicis in ima suppliciorum cadet. Nunc autem et peccantem considerat iudex et tolerat, atque ad conversionem singulos, quia dies patientiæ, et necdum est dies furoris, exspectat. Sed in hoc die patientiæ quasi immobilis manet hypocrita, dum et multa mala perpetrat, et hunc flagella nulla castigant. Sed in furoris die detrahetur, quia, vindictæ tempore raptus ad supplicia, (e) ab æterni iudicis vultu separatur. Sequitur:

CAPUT XXXIII [Rec. XX].

Hæc est pars hominis impii a Deo, et hæreditas verborum ejus a Domino.

39. *In iudicio vel minima mala punientur.* — Si enim bene agere in hac positus vita voluisset, partem apud Dominum cœlestis regni consortium haberet. Sed quia pravis subdi desideriis elegit, partem suam a Domino in tormentis invenit, quia ejusdem Domini participare gratiam non quæsit. Bene autem dicitur: *Et hæreditas verborum ejus a Domino.* Qui enim pro magnis malis in supplicium mergitur, fortasse credebatur quod pro verbis quæ male dixerat minime judicaretur. Sed cum districta Dei omnipotentis justitia supplicium a reprobis pro perversis actibus exigit, eis mala usque ad verborum retributionem reddit, ut qui de magnis malis debitores sunt, suppliciis traditi, etiam novissimum quadrantem solvant. Illis enim minima parcuntur qui majora in se districte male deflexerunt. Nam quos magna premunt, etiam mala minima in gehenna pariter affligunt. 485 Sancti autem viri non partem a Domino accipere, sed partem suam ipsum Dominum habere desiderant. Unde Propheta deprecatur, dicens: *Portio mea Dominus* (Psal. LXXII, 26). Iniquus vero quia portionem suam habere ipsum Dominum non quæsit, partem

A suam extra Dominum ignem invenit, ut ab ejus facie exclusus, quia gaudere in ipso non appetit, sub ipso crucietur. Hæc Sophar ita intulit, ut per ea quæ contra hypocritam dixerat beati Job vitam feriret, existimans quod is a Domino percussus esset cuncta bona quæ egerat mente simplici non egisset. Quem enim percussus vidit, Deo displicuisse credidit. Sed amici beati Job etiam in hac re hæreticorum speciem tenent, qui in sancta Ecclesia dum quosdam bene agentes aspiciunt sub flagellis gemere, eos existimant bona merita in bonis actibus non habere, et malos credunt (f) quos affligi verbere divino conspiciunt, videlicet nescientes quia *multæ tribulationes justorum* (Psal. XXXIII, 20); et *flagellat omnem filium quem recipit* (Hebr. XII, 6). Sed beatus Job more sanctæ et universalis Ecclesiæ, quæ a perversis verborum jacula æquanimiter tolerat, et cum superbiorum dicta audit, humilitatis suæ tramitem non relinquit, cum magna cordis humilitate subjunxit, dicens:

CAPUT XXXIV [Vet. XXII, Rec. XXI].

CAP. XXI, VERS. 2. — *Audite quæso sermones meos, (g) et agite pœnitentiam.*

40. *Sancti dum recte docent, irrideri non metunt.* — Qui enim cum diceret *Audite*, addidit *Quæso*, cum quanta humilitate loquatur insinuat, dum contra se superbientes rogat, ut eorum sensum ad salutis doctrinam (h) reducat. Sancti autem viri dum intra universalem Ecclesiam non solum docere recta, sed etiam perversa tolerare parati sunt, irrideri non metunt. Unde et subditur:

CAPUT XXXV.

VERS. 3. — *Sustinete me, (i) ut et ego loquar, et mea, si videbitur, verba ridete.*

41. *Sancti in verbis suis quærunt auditoribus suis, et sibi prodesse. Superbis auditoribus grave onus est doctrina humilitatis.* — Boni etenim, cum loquuntur, duo sunt quæ in suis locutionibus attendunt, ut videlicet aut sibi et auditoribus suis, aut sibi et solis prosint, si auditoribus prodesse non possunt. Cum enim bene audiuntur bona quæ dicunt, sibi simul et auditoribus prosunt. Cum verbo ab auditoribus deridentur, sibi procul dubio (j) profuerunt, quos a culpa silentii liberos fecerunt. Beatus itaque Job ut sibi et suis auditoribus prosit, dicat: *Audite quæso sermones meos, et agite pœnitentiam.* Ut autem ipse quod debet exsolvat, etiam si auditoribus prodesse non valeat, adjungit: *Sustinete me, ut et ego loquar, et post, mea, si videbitur, verba ridete.* Et notandum quia dum subjungeret *Agite pœnitentiam*, præmisit *Audite*; cum vero subderet: *Post mea, si videbitur, verba ridete*, præmisit *Sustinete me*. Audire quippe volentis est, sustinere nolentis. Amici ergo ejus si doceri appe-

(a) Turon., nesciebatur.

(b) Bellov. et Norm., manet in occulto.

(c) Bigot. et Lyr., quo intendit.

(d) Norm., in hoc hypocrita.

(e) Mss. Anglic. et nostri ut plurimum habent æterni iud., non interni.

(f) Germ., Bellov., Norm., etc., habent quos, non quod, ut in Editis legitur.

(g) In Utic. olim, et agetis pœnitentiam; sic legitur hic textus infra quoties repetitur in recent. Ed Veteres autem manuscriptis consentiunt, ubi nunc habetur semper agite.

(h) Vindoc., deducat.

(i) Deest, ut in Utic.

(j) Germ., Turon. et Norm., præstiterunt.

tunt, audiant; si autem irridere parati sunt, sustineant quæ dicuntur, quia videlicet superbis mentibus pondus grave est oneris doctrina humilitatis. Sequitur:

CAPUT XXXVI [Rec. XXII].

VERS. 4. — *Nunquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari?*

42. *Job ex flagellis humilior, Deo displicuisse tantum timuit.* — Omnis qui Deo placens hominibus displicet, causas tristitiæ nullas habet. Qui autem aut hominibus placens Deo displicet, aut simul Deo et hominibus **486** displicere se credit, si hanc tristitia non afficit, a virtute sapientiæ alienus existit. Beatus autem Job displicuisse Deo inter flagella se credidit, et idcirco animum ad tristitiam revocavit, quia despicendus non erat cui se displicuisse formidabat. Si autem de vitæ suæ meritis contra hominem disputaret, nequaquam contristari debuisset; sed quia per flagella præsentia anceps factus de anteacta vita fuerat, in flagello tristitiam jure requirebat. Unde etiam subdit:

CAPUT XXXVII.

VERS. 5. — *Attendite me, et obstupescite.*

43. *Ex Job percussione discendum quid formidare debeamus.* — Id est, considerante quæ egi, et admiramini in hac percussione quæ patior. Qui adhuc recte subinfert, dicens:

IBID. — *Et superponite digitum ori vestro.*

Ac si aperte dicat: Scientes bona quæ egi, et considerantes mala quæ patior, vosmetipsos etiam a verborum culpa compescite, atque in meis percussione vestra damna formidate. Vel certe quia digitis quæque discernimus, non incongrue per digitum discretio designatur. Unde et per Psalmistam dicitur: *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum* (Psal. CXLIII, 1). Per manus videlicet operationem, per digitos vero discretionem designans. [Vet. XVIII.] Digitus ergo ori superponitur cum per discretionem lingua refrenatur, ne per hoc quod loquitur in stultitiæ culpam delabatur. Ait ergo: *Superponite digitum ori vestro*, id est, locutioni vestræ discretionis virtutem adjungite, ut per hæc quæ recta contra hypocritam dicitis quibus sint dicenda videatis. Sequitur:

CAPUT XXXVIII.

VERS. 6. — *Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam tremor.*

44. *Quædam ironice et per irrisionem a sanctis dicuntur.* — Quia beatus Job actuum suorum oblitus non fuerit, extrema locutio ejus ostendit. Qua ex re hoc quod ab eo nunc amicis dicitur: *Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam tremor*, constat nimirum quod per irrisionem dicatur. Ac si aperte diceretur: Si me aliquid hypocritæ habuisse meminero, in poenitentiae mox fletu con-

A tremisco. Carnem vero suam, si recordatus fuerit, tremore perhibet concuti, id est infirmitatem operis ultionis pavore fatigari. Sed quia multa Sophar de subita damnatione impii, (a) in quibus beati Job potentiam momordit, asseruit, sanctus vir contra ejus dicta subjungit, dicens:

CAPUT XXXIX [Rec. XXIII].

VERS. 7. — *Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis?*

45. *Expenditur hujus vitæ felicitas, indignitatibus et divitiis, in iberis et propinquis; in pacoata domo; in armentorum fecunditate; in familiæ multitudine et exultatione.* — Nisi enim eos patientia divina toleraret, nequaquam diu vitam in peccatis ducerent. Sublevantur namque divitiis cum esse potentes incipiunt, confortantur vero cum diu in hac vita subsistere permittuntur. Quos enim substantia elevat, in suæ fastu potentiæ dierum longitudo confortat. Vel certe sublevati et confortati referuntur, quia sublevantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique qui et honoribus sublevati, et divitiis confortati, ea quæ in hac concupiscunt vita accipiunt, successionem autem sobolis privantur. Istis nimirum ipsa sua potentia poena est, cum et magnam se habere hæreditatem considerant, et hæredes non habent quibus relinquunt. Quid itaque prodest **487** si adsint omnia, et desint filii qui successores fiant? Sequitur:

CAPUT XL.

VERS. 8. — *Semen eorum permanet coram eis.*

46. In augmentum magnæ felicitatis, cum magno patrimonio dantur et hæredes; ac ne qua necessitas saltem temporalis ab oculis subtrahat eos in quibus animus exultat, de hoc eorum semine dicitur: *Permanet coram eis.* Quid autem si filii dati sunt, sed ipsi sterilitate feriuntur? Sic in eis genus exstinguitur, sicut parentum sterilitate exstingui timebatur. Sequitur:

IBID. — *Propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum.*

Ecce adest vita, adsunt honores et divitiæ, adsunt filii, adsunt nepotes. Quid si qua mentem intestina cogitatio exurat, et securitatis gaudia (b) domestica rixa transverberet? Quæ est mundi hujus felicitas, si læta non est? Sequitur:

CAPUT XLI.

D VERS. 9. — *Domus eorum securæ suæ et pacatæ et non est virga Dei super illos.*

47. Securæ et pacatæ sunt, quia peccantes vivunt, lugenda agunt, et gaudia non relinquunt. Virga eos supernæ disciplinæ non percutit, et tanto amplius in culpa proficiunt, quanto minus ex culpa feriuntur. Sed quia intus quæ prosperantur audivimus, in agris quoque quæ prosperitas arrideat (c) videamus. Sequitur:

(a) Ita Mss. Germ., Turon., Norm., etc., necnon vet. omnes Edit. Quam vocem recentioribus Editoribus placuit mutare in *patientiam*, fortasse quia patientia Job notior quam potentia.

(b) Turon., domestica tristitia.

(c) Ita Germ., etc. Norm. *audiamus*. In Ulic. tamen olim legebatur *videamus*; nunc, *audiamus*, quod etiam observavimus in Ebroic.

VERS. 10. — *Bos eorum concepit, (a) et non abortivit; vacca peperit, et non est privata fetu suo.*

Vulgaris locutionis usus est ut bovem masculum et vaccam feminam vocet, sed litteraturæ (*id est*, grammaticæ), locutio bovem communis generis appellat. Unde nunc dicitur: *Bos eorum concepit, et non abortivit; vacca peperit, et non est privata fetu suo.* Dominis gregum prima felicitas est, si grex sterilitatem non habens concipit; secunda, si conceptus ad partum venit; tertia autem, si hoc quod partum est per nutrimenta ad provectum ducatur. Ut ergo tota simul adesse impiis demonstraret, eorum greges beatus Job asserit concepisse, et non abortisse; peperisse et fetu proprio non esse privatos. Minor autem est felicitas, si cum greges crescunt, custodes quoque gregum non proficiunt. Unde et ad fecunditatem gregum mox fecunditas familiæ subrogatur. Nam dicitur:

CAPUT XLII.

VERS. 11. — *Egrediuntur quasi greges parvuli eorum, et infantes eorum exsultant lusibus.*

48. Ut sicut majora ad habendum concessa sunt, ita multi germinent ad custodiendum. Sed quia dixit *Exsultant lusibus*, ipsum quoque infantium lusum in domo iniquorum ne vilem valde esse crederemus, subjungens, ait:

VERS. 12. — *Tenent tympanum et citharam, (b) gaudent ad sonitum organi.*

Ac si patenter dicat: Cum domini honoribus et rebus tument, subjecti in ludicris actibus gaudent. Sed, o beate vir, quid tam multa nobis de iniquorum voluptatibus narras? Jam diu est quod in eorum descriptione loqueris, post multa breviter distingue quæ sentis. Sequitur:

CAPUT XLIII [Vet. XIX et Rec. XXIV].

VERS. 13. — *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.*

49. *Quidquid finem habet, momentaneum. Prosperitas innocentiae, adversitas iniquitatis non est argumentum.* — Ecce, beate vir, eorum gaudia diurnaveras; quomodo nunc asseris quo in puncto ad inferna descendant, nisi quod omnis longitudo temporis vitæ præsentis punctus esse cognoscitur, cum fine terminatur? Cum enim ad extremum quisque perducitur, de præterito jam nil tenet, quia tempora cuncta delapsa sunt; in futuro nil habet, quia unius horæ momenta non restant. Vita ergo quæ sic angustari potuit punctus fuit. Ut enim prædiximus, in puncto stylum ponimus, et levamus. Quasi ergo in puncto vitam tetigit, qui hanc accepit et amisit. Postest in puncto hoc quoque intelligi, quod sæpe hi qui diu in iniquitate tolerati sunt subita morte rapiuntur, ut nec flere ante mortem liceat quæ peccaverunt. Sed quia nonnunquam etiam vita justorum subito fine terminatur, melius illud accipimus, si hoc

A de eorum temporali vita sentiamus, quia quidquid transire potuit subitum fuit. Amicis autem beati Job, qui idcirco hunc injustum esse crediderunt, quia flagellatum viderunt, recte ejusdem sancti viri voce de iniquorum flore et perditione ostensum est quia præsentis vitæ prosperitas innocentiae testis non est, quia multi ad perennem vitam per flagella redeunt, et plerique ad infinita supplicia perducendi sine flagello moriuntur. De quibus adhuc subditur:

CAPUT XLIV [Rec. XXV.]

VERS. 14. — *Qui dixerunt Deo: Recede a nobis.*

50. *Qui Dei mandatis non obsequuntur, eum a se abigunt.* — Hæc verbis dicere vel stulti minime præsumunt; sed tamen perversi omnes Deo *Recede*, non verbis, sed moribus dicunt. Qui enim illa agunt quæ Deus omnipotens prohibet, quid aliud faciunt quam suum animum contra Omnipotentem (c) claudunt? Sicut enim ejus præcepta cogitare eum ad se introducere est, ita ejus mandatis obsistere eum a cordis inhabitatione repellere est. Dicunt ergo: *Recede a nobis*, qui ei ad se aditum præbere recusant, eumque pravis actibus impugnant, etiam si verbis laudare videantur. Dicunt etiam:

CAPUT XLV.

IBID. — *Scientiam viarum tuarum nolumus.*

51. *Aliud est nescire vias Dei, aliud scire nolle.* — Eo ipso quo ejus scientiam apprehendere contemnunt. Sunt namque nonnulli qui ex eo quod Veritas dicit: *Servus qui non cognovit voluntatem domini sui, (d) et facit digna plagis, vapulabit paucis; et servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens juxta eam, vapulabit multis* (Luc. xii, 47, 48); nolunt scire quod faciant, et quasi minus se vapulatuuros existimant, si nesciant quod operari debuerunt. Sed aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescit namque qui apprehendere vult, et non valet. Qui autem ut nesciat aurem a voce veritatis avertit, iste non nesciens, sed contemptor addicitur. [Vet. XX.] Via autem Dei pax, via Dei humilitas, via Dei patientia est. Sed quia hæc omnia iniqui despiciunt, dicunt: *scientiam viarum tuarum nolumus.* Deum enim in præsentī vita superbiunt, dum honoribus inflantur, dum etiam si non habent appetunt, vias Dei in sua cogitatione contemnunt. Qui enim via Dei in hac vita humilitas fuit, ipse hic Deus et Dominus redemptor noster ad probra, ad contumelias, ad passionem venit, et adversa hujus mundi æquanimiter pertulit, prospera fortiter vitavit, ut et prospera doceret æternæ vitæ appeti, et adversa præsentis vitæ non formidari. Sed quia iniqui gloriam vitæ præsentis appetunt, ignominiam fugiunt, dicere memorantur: *Scientiam viarum tuarum nolumus.* Scire quippe nolunt quod facere contemnunt. 489 Quorum adhuc verba subduntur, cum dicitur:

(a) In Utic. olim scriptum *et non abortit*, quod etiam habet Germ.

(b) Mss. Norm., *et gaudent*.

(c) Turon. habet *cludunt* pro *claudunt*.

(d) Norm. et vet. Edit., *et non facit digna, plagis vapulabit paucis*.

CAPUT XLVI [Rec. XXVI].

VERS. 15. *Quis est Omnipotens, ut serviamus ei?*

52. *Carnales, aut Deum non esse suspicantur, aut ei servire contemnunt.*—Mens enim hominis male exterius fusa, sic in rebus corporeis sparsa est, ut neque ad sametipsam intus redeat, neque eum qui est invisibilis cogitare sufficiat. Unde carnales viri iussa spiritalia contemnentes, Deum quia corporaliter non vident, quandoque ad hoc perveniunt, ut etiam non esse suspicentur. Unde scriptum est: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus* (Psal. xiii, 1). Unde nunc quoque dicitur: *Quis est Omnipotens, ut serviamus ei?* Plerumque enim plus appetunt homines servire hominibus, quos corporaliter vident, quam servire Deo, quem non vident. Per omne enim quod faciunt ad finem oculorum tendunt; et quia in Deum oculos corporis tendere non possunt, ei obsequia præbere vel despiciunt, vel si cœperint, fatigantur. Esse enim, sicut dictum est, non credunt, quem corporaliter non intuentur. Qui si auctorem omnium Deum humiliter quærerent, (a) id quod non videtur, ei rei quæ videtur, (b) esse melius, in semetipsis invenirent. Ipsi quippe ex anima invisibili et corpore visibili subsistunt; sed si hoc ab eis quod non videtur, abstrahitur, illico corrumpitur quod videtur. Et patent quidem carnis oculi; sed videre quidquam vel sentire non possunt. Sensus enim visionis perit, quia habitator recessit; et domus carnis remanet vacua, quia abscessit ille invisibilis spiritus, qui per ejus respicere fenestras solebat. Quia ergo rebus visibilibus invisibilia præstantiora sunt, carnales quique ex semetipsis pensare debuerunt, atque per hanc, ut ita dixerim, scalam considerationis tendere in Deum: quia eo est, quo invisibilis permanet, et eo summus permanet quo comprehendi nequaquam potest. Sunt vero nonnulli qui Deum et esse et incomprehensibilem esse non ambigunt; qui tamen ab eo non ipsum, sed dona exteriora quærent. Quæ cum ei servientibus deesse conspiciunt, ipsi servire contemnunt. De quorum adhuc verbis adjungitur:

CAPUT XLVII [Rec. XXVII].

IBID.—*Et quid nobis prodest, si oraverimus illum?*

53. *Ordo rerum in oratione postulandarum.*—Cum Deus in oratione non quæritur, citius in oratione animus lassatur: quia cum illa quisque postulat, quæ fortasse juxta occultum judicium Deus tribuere recusa, ipse quoque venit in fastidium, qui non vult dare quod amatur. Sed se magis Dominus quam ea quæ condidit, vult amari, æterna potius quam terrena postulari, sicut scriptum est: *Quærite(c) primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Matth. vi, 33). Qui enim non ait, dabuntur,

(a) Recent. Ed., *ea re*; quod etiam legitur in Utic. a secunda manu. At Turon. et plur. Mss. ac vet. edit., *ei rei quæ videtur*.

(b) Deest *esse* in Norm.; expunctum fuit in Utic.

(c) Non legitur, *primum*, in Norm.

(d) Ebroic., Sag., Utic., *et illic beatitudinis divites*, etc.

(e) Turon., *laborant in postulatione*.

(f) Lyr., Bigot., Utic., præter., hanc lect., aliam subji-

A sed adjiciuntur: perfecto indicat aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur. Quia enim nobis in intentione æternitas, in usu vero temporalitas esse debet, et illud datur, et hoc nimirum ex abundanti superadditur. Et tamen sæpe homines, cum bona temporalia postulant, æterna vero præmia non requirunt, petunt quod adjicitur, et illud non desiderant ubi adjiciatur. Nec lucrum suæ esse petitionis deputant, si hic sint temporaliter pauperes, (d) et illic beatitudine divites in æternum vivant; sed solis, ut dictum est, visibilibus intenti, (e) labore postulationis renuunt invisibilia mercari. 490 Qui si superna quærerent, jam cum fructu(f) laborem exhiberent: quia cum mens in precibus ad auctoris sui speciem anhelat, divinis desideriis inflammata, supernis conjungitur, ab inferioribus separatur, (g) amore fervoris sui se aperit ut capiat, et capiens inflammatur; et superiora amare jam sursum ire est; dumque magno desiderio ad coelestia inhiat, miro modo hoc ipsum quod accipere quærit degustat. Sequitur:

CAPUT XLVIII [Vet. XXI, Rec. XXVIII].

VERS. 16.—*Verumtamen quia non sunt in manuum bona sua, consilium eorum longe sit a me.*

54. *Justi bona sua possident, non ab eis possidentur; secus iniqui.*—Bona in manu habet, qui despiciendo temporalia sub dominio mentis premit. Nam quisquis ea nimie diligit, se magis illis quam sibi ipsa supponit. Multi etenim justorum in hoc mundo divites fuerunt, (h) rebus et honoribus fulti habere multa videbantur, quorum mentem quia eorum quæ aderant delectatio nimia non possidebat, bona illorum in manu erant: (i) quia potestati animi subjecta tenebantur. At contra iniqui ita se totis desideriis in exteriorum rerum appetitionibus fundunt, ut non magis ipsi habita teneant, sed ab his quæ habent, captiva mente teneantur. Quia igitur non sunt in manuum bona sua, recte subjungitur: *Consilium eorum longe sit a me*. Quid namque est iniquorum consilium nisi terrenam gloriam quærerere, æternam negligere, salutem temporalem cum damno interiori appetere, et dolores transitorios ad æternos gemitus commutare? Vir igitur sanctus has iniquorum cogitationes intuens aspernetur, et dicat *Consilium eorum longe sit a me*. Quia nimirum esse bonum incomparabiliter videt, ad breve tempus eligit hic sub flagello gemere quam æternæ ultionis supplicia tolerare. Se neque in hac vita hi qui in ea prosperari appetunt, continue prosperantur. Nam plerumque eorum gaudia, suborti gemitus interrumpunt. Unde subditur:

CAPUT XLIX [Rec. XXIX].

VERS. 17.—(j) *Quoties lucerna eorum exstinguetur* ciunt, sc., *laborem exciperent*, quam solam habet Vindoc.

(g) Turon., *amore favoris sui*.

(h) Turon., *rebus et honoribus suffulti haberi videbantur*.

(i) Bigot., Lyr., Utic., *quia potestate*.

(j) Lyr. et Bigot., *quoties lucerna impiorum exstinguitur*. Utic. præter hanc lectionem, aliam habet quæ est etiam Germ., *quoties lucerna eorum exstinguitur*.

superveniet eis inundatio, et dolores dividet furori sui.

55. *Quot et qualibus pœnis afficiuntur mali.* — Sæpe impius lucernam suam, filiorum vitam æstimat; sed cum filius qui nimie amatur, subtrahitur, lucerna impii, quæ videbatur, exstincta est. Sæpe impius præsentis honoris gloriam lucernam putat; sed dum, sublata dignitate, dejicitur, lucerna exstincta est, quæ ei juxta desiderium lucebat. Sæpe impius opes terrenæ substantiæ adesse sibi, quasi magnam luminis lucernam putat; sed cum, irruente damno, divitias, quas plus se amabat, perdiderit, quid iste aliud quam lucernam, in cujus lumine (a) gaudebat, amisit? Qui ergo gaudere de æternis non appetit, neque hic ubi solidari vult, potest continue lætari. Nam quoties lucerna impiorum exstinguitur, et supervenit eis inundatio, et dolores dividit furoris sui. Inundatio impiis supervenit, cum dolorum fluctus ex aliqua adversitate patiuntur. Omnipotens enim Deus cum se despici et in terrena videt concupiscentia lætari, hoc quoque doloribus percutit quod sibi videt in cogitatione impii præferri. Bene autem dicitur: *Et dolores dividet furoris sui.* Qui enim æternos dolores impio per retributionem servat, et aliquando ejus mentem etiam 491 temporali dolore transverberat: quia hic quoque et illic percutit, furoris sui super impium dolores dividit. Neque enim pœna præsens, quæ injusti animam a pravis desideriis non immutat, ab æternis suppliciis liberat. Unde et per Psalmistam dicitur: *Pluet super peccatores laqueos, ignis, sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum* (Psal. x, 7). Dicendo enim laqueos, ignis, sulphur et spiritus procellarum, multos nimirum dolores intulit. Sed quia ab eis doloribus peccator, qui non corrigitur, ad æterna supplicia vocatur, eosdem dolores non jam totum calicem, sed partem calicis dixit: quia videlicet eorum passio hic quidem per dolores incipitur, sed in ultione perpetua consummatur. De quorum adhuc fine subjungitur:

CAPUT L [Vet. XXII, Rec. XXX].

Vers. 18. — *Erunt sicut paleæ ante faciem venti, et sicut favilla quam turbo dispergit.*

56. *Tanquam paleæ ab iræ divinæ flatu ad ignem asportantur.* — Iniquus cum in potestate conspicitur, cum valde in oppressionibus et violentiis effrenatur, ab infirmorum cogitationibus gravis nimium, et quasi D in hoc mundo radicans æstimatur. Sed cum districti judicis sententia venerit, omnes iniqui quasi paleæ (b) ante ventum erunt: quia, ut ita dicam, iræ flatu subito levantur atque asportantur ad ignem, quos hic in suis quondam præjudiciis quasi duri ponderis

(c) superjacentem molem indigentium lacrymæ movere non poterant. Et ad rapientis judicii manus leves sunt, qui per injustitiam proximis graves fuerunt. *Et sicut favilla, quam turbo dispergit.* Ante omnipotentis Dei oculos iniqui vita favilla est: quia, etsi apparet ad momentum viridis, ab ejus tamen judicio jam consumpta cernitur; quia consumptioni est æternæ deputata. Hanc favillam turbo dispergit: quia *Deus (d) manifestus venit; Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus (e) ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida* (Psal. xlix, 3). Hujus enim tempestatis turbine ab æterni conspectu judicis iniqui rapiuntur; et qui hic mentem desiderio perverso solidaverant, ibi paleæ et favilla videbuntur: quia eos ad æterna supplicia turbo rapiens asportat. Sequitur:

CAPUT LI [Rec. XXXI].

Vers. 19. — *Deus servabit filiis illius dolorem patris: et cum reddiderit, tunc sciet.*

57. *Qui Deus peccata parentum puniat in filiis.* — Scriptum novimus: *Qui reddis peccata patrum (f) in filios ac nepotes, in tertiam et quartam generationem* (Exod. xxxiv. 7). Et rursum scriptum est: *Quid est (De Pœnit., dist. 4, c. 13) quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel, dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum (g) obstupuerunt? Vivo ego, dicit Dominus Deus, st erit vobis ultra parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes animæ, meæ sunt; ut anima patris, ita et anima filii, mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 2; Jerem. xxxi, 29). In utraque C igitur hac sententia dum dissimilis sensus invenitur, auditoris animus ut discretionis viam subtiliter requirat instruitur. Peccatum quippe originale a parentibus trahimus; et nisi per gratiam baptismatis (h) solvamus, etiam (i) parentum peccata portamus: quia unum adhuc videlicet cum illis sumus. Reddit ergo peccata parentum in filios, dum pro culpa parentis, ex originali peccato anima polluitur prolis. Et rursum non reddit parentum peccata 492 in filios: quia cum ab originali culpa per baptismum liberamur, jam non parentum culpas, sed quas ipsi committimus, habemus. Quod tamen intelligi etiam aliter potest: quia quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus delicto constringitur. Quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius gravatur. Unde fit, ut iniquus filius (j) iniqui patris non solum sua quæ addidit, sed etiam patris peccata persolvat; (k) cum vitiis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam suam adhuc malitiam adjungere non formidat. Et justum est, ut qui sub districto iudice vias parentis iniqui non timet

Reliqua contextus, et *superveniet*, etc., omittuntur in Germ., Lyr., Bigot., Utic. et in vet. Edit. Paris. et Basil.

(a) Vindoc., Anglic. et omnes Norm., *gradiebatur*.

(b) Vindoc., *ante faciem venti*.

(c) Idem, *super jacentem molam*.

(d) In Utic. olim, *manifeste*.

(e) Norm., *exardescet*.

(f) Idem, *in filiis ac nepotibus*.

(g) Bellov. Norm. et plur., *obstupescunt*.

(h) Turon. Norm., etc., *solvatur*. Gratianus loco citato legit, *salvamus*.

(i) Norm., *parentum peccatum*, sc. originale.

(j) Ebroic., Sag. et alii Norm., *iniqui patris imitator non solum*, etc.

(k) Norm. et Germ., *cum vitiis patris*.

imitari, cogatur in vita præsenti etiam culpas parentis iniqui persolvere. Unde et illic dictum est: *Anima patris mea est, et anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*: quia in carne nonnunquam filii etiam ex patris peccato perimuntur. Deleto autem originali peccato, ex parentum nequitia in anima non tenentur. Quid enim est quod parvuli filii (a) plerumque a dæmonibus arripiuntur, nisi quod caro filii ex patris pœna multatur? In semetipso enim percutitur pater iniquus, et percussione vim sentire contemnit. Plerumque percutitur in filiis, ut acrius uratur; et dolor patris carni filiorum redditur, quatenus per filiorum pœnas mens patris iniqua puniatur. Cum vero non parvuli, sed jam proveciores filii ex parentum culpa feriuntur, qui aliud aperte datur intelligi, nisi quod illorum etiam pœnas luunt, B quorum facta secuti sunt? Unde et recte dicitur: *Usque ad tertiam et quartam progeniem*. Quia enim usque ad tertiam et quartam progeniem, eam quam imitantur filii parentum vitam possunt videre, usque ad eos ultio extenditur, qui viderunt quod male sequerentur.

[Vet. XXIII.] 58. *Impiorum oculos culpa claudit, aperit pœna*. — Et quia impiorum oculos culpa claudit, sed in extremum pœna aperit, recte subjungitur: *Et cum reddiderit, tunc sciet*. Nescit enim impius mala quæ fecit, nisi cum pro eisdem malis puniri jam cœperit. Unde et per prophetam dicitur: (b) *Et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui* (Isai. xxviii, 19). Tunc namque intelligit quod audivit, cum se jam pro contemptu vexari doluerit. Hinc per Balaam de semetipso dicitur: *Dixit homo, cujus obturatus est oculus: dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est*, (c) *qui cadet: et sic aperientur oculi ejus* (Num. xxiv, 3, 4). Consilium quippe contra israelitas præbuit, sed post in pœna vidit quid prius ex culpa commiserit. Electi autem quia ne peccare debeant prævident: eorum videlicet oculi ante casum patent. Iniquus vero post casum oculos aperit: quoniam post culpam jam in pœna sua conspiciat, quia malum debuit vitare, quod fecit. De cujus inutili jam tunc (d) scientia subinfertur:

CAPUT LII.

VERS. 20. — *Videbunt oculi ejus interfectionem suam, et de furore Omnipotentis bibet*.

59. *Post casum inutiliter aperiuntur oculi*. — Qui si in hac vita positus, culpam suam videre voluisset, de Omnipotentis postmodum furore non biberet. Sed qui hic avertit oculos a respectu criminis, illic declinare non valet sententiam damnationis. Sæpe vero hi qui supplicia æterna non metuunt, prava agere pro temporali saltem 493 percussione pertimescunt. Sed sunt nonnulli qui ita in iniquitate duruerunt, ut

(a) Ebroic. et Utic., *te manibus arripiuntur*.

(b) Deest *tantummodo* in Lyr. et Bigot.

(c) Norm., *qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus*.

(d) Ebroic., *sententia*; quam lectionem prætulit Edit. Vatic.

A nec in ipsis metuant feriri quæ amant, dummodo quæ perverse cogitaverint expleant. Unde hoc in loco de iniqui obduratione subjungitur:

CAPUT LIII.

VERS. 21. — *Quid enim ad eum pertinet de domo sua posse? aut si numerus mensium ejus dimidietur?*

60. *Stupenda quorundam malorum, etiam dum feriuntur, obduratio et cæcitas*. — Neque enim sic debemus accipere, ut iniquus iste postea quam damnatus æternis suppliciis fuerit de domo sua, id est de cognatis quos reliquerit, minime cogitavit, cum per semetipsam Veritas dicat quia dives qui in inferno sepultus fuerat, de quinque fratribus quos reliquerat etiam in supplicio positus curam gerebat (Luc xvi, 28). Omnis namque peccator prudens erit in pœna qui, stultus fuit in culpa (Dist. 38, c. 10), quia ibi jam dolore constrictus ad rationem oculos aperit, quos hic voluptati deditus clausit; et pœna torquente exigitur ut sapiat, qui hic excæcante se superbia desipiebat. Cui tamen sua sapientia jam tunc minime proderit, (e) quia hic ubi operari juxta sapientiam debuit, tempus amisit. Pro summo hic namque bono concupiscit germen generis habere, domum familia et opibus replere, et diu in hac carnis corruptione vivere. Sed si fortasse aliquid ad ejus desiderium veniat, quod tamen obtinere non possit nisi cum offensione conditoris ejus animus ad paululum perturbatus cogitat, quia si hoc egerit hic, unde offensam sui conditoris incurrat, in domo, in filiis, in vita percutitur. Sed superbia sua protinus instigatus obdurescit; et quamlibet in domo, quamlibet in vita percussione sentiat, nequaquam curat, dummodo quæ cogitaverit expleat; et quousque vivit, voluptates suas perficere non desistit. Ecce enim domus ejus pro culpa percutitur; sed *quid ad eum pertinet de domo sua post se?* Ecce pro ultione pravi operis ea quæ esse potuit vitæ longitudo brevitur; sed *quid ad eum pertinet*, (f) *Si numerus dierum ejus dimidietur?* Et in hoc ergo se peccator contra Deum erigit, ubi Deus omnipotens ejus erectionem frangit; et nec illata percussio mentem humiliat, quam in deliberatione contra Dominum obstinatio obdurat. Et notam dum quam gravis culpæ reatus sit, et pœnam pro culpa menti proponere, et tamen nec tormenti metu sub jugo conditoris cervicem cordis inclinare. [Vet. XXIV, Rec. [XXIII.]] Sed ecce cum hæc audimus, cordi nostro quæstio oritur, cur omnipotens et misericors Deus in tantam cæcitatem cadere rationem mentis humanæ permiserit? Ne vero quisquam ultra quam debet occulta Dei judicia discutere præsumat, recte subjungitur:

CAPUT LIV.

VERS. 22. — *Nunquid Deum quispiam docebit scientiam, qui excelsos judicat?*

61. *Occulta Dei judicia curiosius non scrutanda*. —

(e) Ita Mss. Anglic., Norm. et pler. In tribus tamen Reg. et Germ. legitur *hoc* pro *hic*, quos sequuntur omnes Ed. In Bellovac., mendose, *huc*.

(f) Norm., *si numerus mensium*; olim tamen in Utic. legebatur *si numerus dierum*.

Cum in his quæ de nobis aguntur ambigimus, debemus alia quæ nobis sunt certa conspiciere, et eam quæ de nostra nobis incertitudine surrexerat cogitationis querelam placare. Ecce enim quod electos ad vitam flagella revocant, et a malis actibus reprobos nec flagella compescunt, omnipotentis Dei judicia super nos valde occulta sunt, et injusta non sunt. Sed si tendamus oculum mentis ad superiora, in illis aspicimus quia de nobis quid juste conqueri non habemus. Omnipotens enim Deus angelorum merita discernens, 494 alios in æterna luce sine lapsu permanere constituit, alios sponte lapsos a statu suæ celsitudinis in æternæ damnationis ultione prostravit. Nobiscum igitur injuste nil agit, qui et subtiliorem nobis naturam juste judicavit. Dicat ergo : *Nunquid Deum quispiam docebit scientiam, qui excelsos judicat* ? Qui enim super nos mira facit, constat procul dubio quia de nobis scienter omnia disponit. His itaque præmissis, adjungitur (a) ubi humanus animus in requisitione fatigatur. Nam subditur :

CAPUT LV.

VERS. 23-25. — *Iste moritur robustus et sanus, dives et felix, viscera ejus plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur ; alius vero moritur in amaritudine animæ suæ absque ullis opibus.*

62. *Electorum et reproborum vita dispar, at mors carnis eadem. Iniqui lætitia transit ad pœnam, innocentis pœna ad lætitiā.* — Ista cum ita sint, (b) quis omnipotentis Dei secreta discutiat cur hæc ita esse permittat ? Sed electis et reprobis vita quidem dispar est, carnis autem in morte corruptio dispar non est. Unde subjungitur :

VERS. 26. — *Et tamen simul in pulvere dormient, et vermes operient eos.*

Quid ergo mirum, si prosperitate vel adversitate (c) præsentis sæculi dissimiliter ad momentum currunt, qui per corruptionem carnis ad terram similiter redeunt ? [Vet. XXV.] Illa est ergo solummodo vita cogitanda, in qua cum resurrectione carnis (d) ad finem dissimilem pertingitur retributionis. Quæ est enim iniquis salus aut robur, qui adeps et divitiæ, dum totum hic cum celeritate relinquitur, et illic retributio, quæ nunquam relinqui possit, invenitur ? Sicut autem hujus iniqui lætitia transit ad pœnam, ita afflictis innocentis pœna transit ad lætitiā. Nec divitiæ ergo debent mentem extollere, nec inopia perturbare. Unde beatus Job inter damna rerum nulla admittit ad animum damna cogitationum, sed ad eos qui se in percussione despiciunt redarguendo subjungit, dicens :

CAPUT LVI [Rec. XXXIII].

VERS. 27, 28. — *Certe novi cogitationes vestras, et sententias contra me iniquas. Dicitis enim: Ubi est domus principis, et ubi tabernacula impiorum ?*

63. *Job infractus, quia amissis cæteris Deum non*

(a) Vindoc., ubi humanus oculus vel animus.

(b) Ebroic. cum aliis. Norm. ; *quis sinum omnipotentis Dei secretum.* Germ., *quis in omnip. Dei secreto discutiat.*

(c) Lyr et Bigot., præsentis vitæ. Ulic., vitæ præ-

amiserat. — Impium enim crediderant (e) quem, ablati rebus, temporaliter destructum videbant. Sed sanctus vir tanto eos alta consideratione dijudicat, quanto inter damna quæ pertulerat infracta rectitudine stabat. Quid enim ei foris rerum damna nocuerant, qui illum non amiserat quem interius amabat ?

ALLEGORICUS SENSUS. — 64. *Ex copia superbia nascitur.* — Hoc vero quod dicitur: *Simul in pulvere dormient, et vermes operient eos*, si quis forsitan accipere per allegoriam velit, explere breviter possumus, si de iniquo hoc divite ea quæ sunt jam dicta replicemus. Dicitur namque : *Viscera ejus plena sunt adipe.* Sicut enim ex abundanti cibo adeps, ita ex abundantia rerum superbia nascitur, quæ impinguat mentem divitis, dum elevatur animus superbientis. Superbia quippe cordis quasi quædam pinguedo est crassitudinis. Unde quia plerique ex abundantia peccata perpetrant, per Prophetam dicitur : *Prodit quasi ex adipe iniquitas eorum* (Psal. LXXII, 7). Sequitur : *Et medullis ossa illius irrigantur.* Amatores hujus sæculi quasi ossa habent, quando in hoc mundo fortitudinem dignitatum possident. 495 Sed si in exteriori dignitate desint terrenæ et domesticæ divitiæ, quantum ad judicium suum ossa quidem habent, sed medullas in ossibus non habent. Quia ergo sic iste amator hujus sæculi exteriori potestate fulcitur, ut etiam interiori terrenæ domus abundantia saginetur, dicitur : *Et medullis ossa illius irrigantur.* Vel certe ossa sunt hujus divitis pravæ et duræ consuetudines, medullæ vero in ossibus sunt ipsa desideria male vivendi, quæ neque ex pravitatis satisfactione satiantur. Quæ medullæ quasi ossa irrigant, cum prava desideria perversas consuetudines suas in voluptatum delectatione conservant.

[Vet. XXVI, Rec. XXXIV.] 65. *Unde dives inaniter gaudet, inde pauper inanius affligitur. Bona quæ dives cum metu habet, pauper cum anxietate appetit.* — Et sunt nonnulli qui in hoc mundo divitias non habent, sed habere concupiscunt, elati esse appetunt ; quamvis in hoc mundo quod cupiunt obtinere non possunt ; et cum nullis rebus vel honoribus fulti sint, per mala tamen desideria in conspectu interni judicis reos conscientia addicit. Talis etenim quisque plerumque ideo affligitur, quia ditescere ac superbire non prævalet. De quod et subditur : *Alius vero moritur in amaritudine animæ suæ absque ullis opibus.* Ecce unde dives superbo corde inaniter gaudet inde pauper alius superbo corde inanius affligitur. Bene autem de utrisque subjungitur : *Et tamen simul in pulvere dormient, et vermes operient eos.* In pulvere enim dormire est in terrenis desideriis oculos mentis claudere. Unde unicuique peccanti et in culpa sua dormienti dicitur : *Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus* (Ephes. v, 14). Vermes vero qui de carne nascuntur eos simul operiunt, quia sive

sæculi.

(d) Ulic. præter hanc lectionem habet *ad vitam.*

(e) Norm., *quam a lætis rebus.* Vindoc., *quam lætis rebus.*

divitis, sive pauperis superbientis animum curæ carnales premunt. In rebus etenim terrenis pauper et dives reprobis, quamvis non pari prosperitate fulciantur, pari tamen anxietate turbantur, quia quod ille jam cum metu habet, iste cum anxietate appetit; et quia habere non valet, dolet. Dicatur ergo: *Simul in pulvere dormient, et vermes operient eos*, quia etsi non simul rebus temporalibus sublevantur, simul tamen in cura rerum temporalium mentis torporesopiuntur. Simulque eos vermes operiunt, quia vel istum ut concupita habeat, vel illum, ne habita amittat, carnales cogitationes premunt.

66. *Job nec habitis rebus elatus, nec amissis anxius.* — Beatus autem Job, qui nec habitis rebus elatus fuerat, nec amissas cum anxietate requirebat, (a) quia nullis exterioris damni cogitationibus mordebatur, eum vermes cordis non operuerant. Et quia in terrena cura mentem suam non dejecerat, nequaquam in pulvere dormiebat. Sequitur: *Certe novi cogitationes vestras, et sententias contra me iniquas*. Cum scriptum sit: *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est* (I Cor. II, 11)? Quæ ratione nunc dicitur *Certe novi cogitationes vestras*. Sed tunc spiritus hominis ignoratur ab altero cum verbis vel operibus non demonstratur. Nam cum scriptum sit: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (Matth. VII, 20), per hoc quod foris agitur quidquid intus latet aperitur. Unde recte quoque per Salomonem dicitur: *Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus* (Prov. XXVII, 19). Proinde beatus Job, cum amicorum colloquentium cogitationes nosse sediceret, adjunxit: *Et sententias contra me iniquas*, ut ex patienti re ostenderet quia hoc quod in eis latebat 496 invenisset. Unde ipsas quoque eorum iniquas sententias adjungit, dicens: *Dictis enim: Ubi est domus principis, et ubi tabernacula impiorum?*

[Rec. XXXV.] 67. *Falsa eorum opinio qui culpas ex flagellis metiuntur.* — Infirmi quique, qui in hoc mundo florere appetunt, et sicut magna mala, sic flagella pertimescunt, in eis quos flagellatos aspiciunt, culpas ex poena metiuntur. Quos enim percussos cernunt, Deo displicuisse suspicantur. Unde amici beati Job, quem percussem viderunt, impium fuisse crediderunt, videlicet æstimantes quia si impius non fuisset, ejus tabernacula permanerent. Sed ista non cogitat nisi qui adhuc infirmitatis tædio laborat, (b) qui in præsentis sæculi delectatione gressum cogitationis figit, qui transire ad æternam patriam perfectis desideriis nescit. Unde bene subjungitur;

CAPUT LVII [Vet. XXVII].

Vers. 29, 30. — *Interrogate quemlibet de viatoribus, et hæc eadem illum intelligere cognoscetis. Quia in diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducitur.*

(a) Turon., quia nullis exterioribus mordebatur.

(b) Lyr., Sag. et Bigot., qui præsentis vitæ. Utic. utramque lectionem offert.

(c) Ebroic. cum cæt. Norm. et Turon., qui in dile-

68. *Consulendi sunt, qui vitam sibi viam esse, non patriam cogitant.* — Sæpe etenim diu divina patientia tolerat quos jam ad supplicia præscita condemnat, permittit florere quos adhuc cernit deteriora perpetrare. Quia enim videt ad quam damnationis foveam tendant, hoc eis pro nihilo esse existimat, quod hic perversi relinquenda multiplicant. Sed quisquis præsentis vitæ gloriam diligit, magnam esse felicitatem deputat hic secundum votum florere, quamvis cogatur postmodum supplicia æterna tolerare. Solus ergo ille conspicit nil esse quod iniquus floret, qui jam gressum cordis ab amore præsentis sæculi amovit. Unde recte cum de subsequenti damnatione impij diceretur, præmittitur: *Interrogate quemlibet de viatoribus, et hæc eadem illum intelligere cognoscetis.* Viator quippe dicitur qui præsentem vitam viam sibi esse et non patriam attendit, (c) qui in dilectione prætereuntis sæculi cor figere despicit, qui non remanere in transeuntibus, sed ad æterna pervenire concupiscit. Qui enim in hac vita viator esse non appetit, hujus vitæ prospera minime contemnit, et ea quæ ipse desiderat, cum abundare aliis viderit, miratur. Unde David propheta quoniam a dilectione præsentis sæculi jam corde transierat, iniqui gloriam describens, dicebat: *Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani* (Psal. XXXVI, 35). Sed quia cor huic mundo non subdidit, hunc jure despexit, dicens: *Transivi, et ecce non erat* (Ibid., 36). Esset quippe aliquid in ejus æstimatione impius, si ipse ab hoc sæculo per intentionem minime transisset. Sed is cui non transeunti magnum aliquid esset, transeunti animo quam nihil esset apparuit, quia dum æterna retributio cogitatur, præsens gloria quam sit nulla cognoscitur. Hinc Moyses, cum supernæ contemplationis gloriam quæreretur, dixit, *Transiens videbo visionem* (Exod. III, 3). Nisi enim gressum cordis a sæculi amore removisset, nequaquam intelligere superna potuisset. Hinc Jeremias luctum cordis sui considerari deposcens, ait: *O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus* (Thren. I, 12). Qui enim præsentem vitam non quasi viam transeunt, sed quasi patriam attendunt, luctum cordis electorum considerare nesciunt. Illos ergo ut dolorem suum considerent propheta exquirat, quos in hoc mundo contigit 497 animum non fixisse. Hinc per Salomonem dicitur: *Aperios tuum muto, et causis omnium filiorum qui pertranseunt* (Prov. XXXI, 8). Muti enim dicuntur qui prædicatorum verbis contradicendo minime resistunt. Qui etiam pertranseunt sunt, quia intentionem mentis in amore vitæ præsentis figere dedignantur. Igitur quia malus ad diem perditionis servatur, et ad diem furoris ducitur, hoc non nisi qui est viator intelligit, quoniam qui cor in præsentibus fixit, (d) quæ iniquum sequuntur supplicia non deprehendit. De quo adhuc subditur:

ctione præsentis sæc. Belloy. habet *qui in delectatione.*

(d) Sic Germ., Turon., Vindoc., Norm. At in Ed., quæ iniqua servantur supplicia.

CAPUT LVIII [Rec. XXXVI.]

VERS. 31. — *Quis arguet coram eo viam ejus? et quæ fecit, quis reddet illi?*

69. *Antichristum tantis signis, ostensione sanctitatis tanta elatum, solus Christus debellaturus est.* — Sæpe malus indignationem conditoris sui, quam in æternum passurus est, et in hac quoque vita positus experitur, dum prosperitatem quam amat amittit, et adversitatem quam formidat invenit. Et quamvis increpari de suis pavitatibus (a) a justorum lingua etiam in prosperis valeat, scimus tamen quod cum facta sua perversum quemque dejiciunt, justorum increpatio convalescat. (b) Qua autem ratione nunc dicitur: *Quis arguet coram eo viam ejus?* dum etiam, justis tacentibus, hoc quoque notum sit, quia toties hic iniqui via arguitur, quoties ejus prosperitas interveniente adversitate turbatur [Vet. XXVIII]. Sed beatus Job (b) dum de omnium malorum corpore loqueretur, subito ad omnium iniquorum caput verba convertit. Vidit enim quod in fine mundi Satan hominem ingrediens, quem sacra Scriptura Antichristum appellat, tanta elatione extollitur, tanta virtute principatur, tantis signis et prodigiis in sanctitatis ostensione elevatur, ut argui ab homine ejus facta non valeant (c) quia cum potestate terroris adjungit etiam signa ostensæ sanctitatis, et ait: *Quis arguet coram eo viam ejus?* Quis videlicet hominem illum increpare audeat, cujus visum ferre pertimescit? Sed tamen ejus viam non solum Elias et Enoch, qui in ejus exprobrationem ad medium deducuntur, sed etiam omnes electi argunt, dum contemnunt, dum virtute mentis ejus malitiæ resistunt. Sed quia hoc ex divina gratia, et non suis viribus faciunt, recte nunc dicitur: *Quis arguet coram eo viam ejus?* Quis etenim, nisi Deus, cujus adjutorio electi, ut resistere valeant, fulciuntur? Aliquando enim in Scriptura sacra cum interrogando *Quis* ponitur, Omnipotens designatur. Unde scriptum est: *Quis suscitabit eum* (Genes. XLIX, 9)? De quo per Paulum dicitur: *Quem Deus suscitavit a mortuis* (Gal. I, 1). In eo ergo quod sancti viri ejus iniquitati contradicunt, non ipsi sunt qui viam ejus arguunt, sed ille est ex cujus gratia confortantur. Et quia præsentia ejus, quia in homine venturus est, multo atrocior in persecutione erit quam nunc, cum minime cernitur, quia specialiter adhuc illo (d) vase suo proprio non gestatur, bene dictum est: *Coram eo.* Multi enim nunc vias Antichristi dijudicantes corripunt, sed hoc quasi in ejus absentia faciunt, dum illum arguunt quem adhuc specialiter non intuentur. Cum vero 498 in illo (e) damnato

(a) Vindoc., simpliciter, a justis.

(b) Turon., dum omnium malorum corpori loqueretur. Utic., dum de omni malorum corpore loq.

(c) Vindoc., quia cum potestate erroris, adjunguntur etiam signa ostensæ dignitatis et sanctitatis. Turon., quia..., terrores adjunguntur etiam signis ostensis veritatis.

(d) Gregorius antichristum appellat vas diaboli. Infra, n. 71, et quia antiquus hostis suum vas illum reprobum hominem ingressus.

(e) Ita Turon., Germ., Norm. alique, consentient-

A homine venerit, quisquis ejus præsentia resistit, coram eo viam ejus arguit, cujus vires et conspiciet et contemnit. Vel certe viam ejus arguere est prosperitatem cursus ejus æterno supplicio interveniente turbare. Quod quia solus Dominus propria virtute facturus est, de quo scriptum est. *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui* (II Thess. II, 8), recte dicitur: *Quis arguet coram eo viam ejus?* Unde et sequitur: *Et quæ fecit, quis reddet illi?* Quis nimirum, nisi Dominus? Qui solus illi perduto homini quæ fecit reddet, dum potestatem ejus tam validam per adventum suum æterna damnatione contriverit. Sed elatus iste princeps malorum, in hac vita quandiu est positus, quid agat, audiamus. Sequitur:

CAPUT LIX [Vet. XXIV, Rec. XXXVII.]

VERS. 32. — *Ipse ad sepulcra ducetur, et in congerie mortuorum vigilabit.*

70. *In multitudine peccantium tanquam in congerie mortuorum, et in sepulcris Satan vigilat.* — Quia sepulcra mortuos tegunt, quid aliud per sepulcra (f) quam reprobi designantur, in quibus extinctæ a vita beatitudinis animæ velut in sepulcris latent? Iniquus ergo iste ad sepulcra ducetur, quia in pravorum cordibus recipietur, quoniam soli eum illi suscipiunt, in quibus mortuæ a Deo animæ (g) reperiuntur. De quo recte etiam, dum ejus supplicia describuntur, per prophetam dicitur: *In circuitu illius sepulcra ejus, omnes interfecti, et qui ceciderunt gladio* (Ezech. XXXII, 22). Illi quippe in inferno juxta illum sunt, in quibus idem malignus spiritus mortuus jacet. Qui iniquitatis ejus gladio percussi ceciderunt. Unde scriptum est: *Qui liberasti David servum tuum de gladio maligno* (Psal. CLIII, 10). Recte autem dicitur: *Et in congerie mortuorum vigilabit*, quia nunc in congregatione peccantium astutiæ suæ (h) insidias exerit. Pro eo autem quod in mundo raritas bonorum est, et multitudo malorum, recte mortuorum congeries nominatur, ut ipsa iniquorum multitudo signetur. *Lata enim via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui ingrediuntur per eam* (Matth. VII, 13). Satanæ itaque in congerie mortuorum vigilare est in reproborum cordibus malitiæ suæ astutias exercere. De quo adhuc subditur:

CAPUT LX [Rec. XXXVIII.]

VERS. 33. — *Dulcis fuit glareis Cocyti.*

D 71. *Ut amarus est electis, ita reprobis vitia suggerendo dulcis est.* — Græca lingua (i) cocytus luctus dicitur, qui tamen luctus feminarum vel quorumlibet infirmantium solet intelligi. Sapientes vero hujus

bus vet. Edit. In posterioribus, damnando.

(f) Vet. Excusi, reproborum corpora. Posteriores, reproborum corda, ex sola, ut putamus, conjectura, quod paulo infra legatur quia in pravorum cordibus recipietur. In Norm. et Germ. simpliciter reprobi. In Utic. tamen prima manu scriptum fuit reproborum corpora.

(g) Turon., recipiuntur.

(h) Vindoc., insidias erexit.

(i) Cocytus ἀπὸ τοῦ κοκύειν, id est, lugere, ex Homero.

sæculi, a luce veritatis exclusi, quasi umbras quasdam veritatis inquisitione tenere conati sunt. Unde Cocytum fluvium (a) currere apud inferos putaverunt, videlicet designantes quod hi qui digna doloribus opera faciunt, in infernum ad luctum decurrunt. Sed nos despiciamus umbram carnalis sapientiæ, qui jam de veritate lucem tenemus et cognoscamus voce beati viri Cocyton luctum infirmantium dici. Scriptum quippe est : *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum* (Psal. xxx, 25). (b) Qui enim in Deo confortari renuunt, ad luctum per animi infirmitatem tendunt. Glareas vero lapillos fluminum appellare consuevimus, quos aqua defluens trahit. 499 Quid ergo per glareas Cocyti nisi reprobi designantur, qui, suis voluptatibus dediti, quasi semper a flumine ad ima detrahuntur? Qui enim contra voluptates hujus sæculi stare fortiter nolunt, glarea Cocyti fiunt (c) qui suis quotidie lapsibus ad luctum tendunt, ut in æternum post lugeant, qui modo se in suis voluptatibus delectabiliter relaxant. Et quia antiquus hostis suum vas illum reprobum hominem ingressus, (d) dum dona perversis tribuit, dum eos in hoc mundo honoribus extollit, dum eorum oculis prodigia ostendit, (e) fluxæ mentes hunc in suis prodigiis admirantur et sequuntur, bene de eo dicitur : *Dulcis fuit glareis Cocyti*. Cum enim hunc electi despiciunt, cum mentis calce contempnunt, illi eum sequentes diligunt, (f) qui velut ab aqua voluptatis ad perpetuum luctum trahuntur, qui per terrenam concupiscentiam more glarea quotidianis lapsibus ad ima dilabuntur. Aliis namque gustum suæ dulcedinis per superbiam, aliis per avaritiam, aliis per invidiam, aliis per fallaciam, aliis per luxuriam porrigit; et ad quanta vitiorum genera pertrahit, quasi tot suæ dulcedinis potus propinat. Nam cum aliquid superbum in mente persuadet, fit dulce quod dicit, quia videri prælatus (g) cæteris homo perversus appetit. Dum menti avaritiam infundere molitur, fit dulce quod occulte loquitur, quia per abundantiam necessitas vitatur. Dum aliquid de invidia suggerit, fit dulce quod dicit, quia perversa mens dum alium (h) deterescere viderit, exultat se eo minorem minime videri. Cum aliquid de fallacia persuadet, fit dulce quod suggerit, quia eo ipso quo fallit cæteros, prudens videtur sibi. (i) Cum luxuriam deceptæ menti loquitur, fit dulce quod suadet, quia in voluptate animum resolvit. Quot ergo vitia carnalium cordibus inserit, quasi tot potus suæ dulcedinis eis porrigit. Quam tamen, ut prædixi, ejus dulcedinem non percipiunt, nisi qui, præsentibus vo-

luptatibus dediti, ad perpetuum luctum trahuntur. Bene ergo dicitur : *Dulcis fuit glareis Cocyti*, quia amarus electis, et suavis est reprobis. Illos enim solummodo suis delectationibus pascit, quos quotidianis lapsibus ad gemitum impellit. Sequitur :

CAPUT. LXI [Vet. XXX, Rec. XXXIX].

IBID. — *Et post se omnem hominem trahit, et ante se innumerabiles.*

72. *Per Antichristum, urgente mundi fine, carnales omnes ad se trahet, nunc tantum plurimos.*

— Hoc loco homo humana sapiens dicitur. Sed cum plus sint omnes quam innumerabiles quærentum est nobis cur ante se innumerabiles et post se omnes trahere dicatur, nisi quod antiquus hostis reprobum tunc hominem ingressus 500 cunctos quos carnales invenerit sub suæ jugum ditionis rapit? Quia et nunc priusquam appareat innumerabiles quidem, non tamen omnes, carnales trahit, quia quotidie a carnali opere ad vitam multi revocantur, atque ad statum justitiæ alii per brevem, alii vero per longam poenitentiam redeunt. Et nunc innumerabiles rapit, cum falsitatis suæ stupenda hominibus signa non exhibet. Cum vero coram carnalium oculis miranda eis prodigia fecerit, post se tunc non innumerabiles, sed omnes trahit, quia qui bonis præsentibus delectantur potestati illius se absque retractatione subjiunt. Sed, sicut præfati sumus, quia plus est omnem hominem quam innumerabiles trahere, cur prius dicitur quia omnem hominem trahit, et post in augmento innumerabiles subjiuntur? Ratio namque expetit ut prius quod minus est et post in augmento quod plus est diceretur. Sed sciendum quia hoc loco plus fuit innumerabiles dixisse quam omnes. Post se enim omnem hominem trahit, quia in tribus annis et dimidio omnes quos in studiis vitæ carnalis invenerit jugo suæ dominationis astringit. Ante se vero innumerabiles trahit, quia per quinque millia et adhuc amplius annorum curricula, quamvis carnales omnes trahere minime potuit, multo tamen plures sunt in tam longo tempore hi quos ante se innumerabiles rapit, quam omnes quos in tam brevi tempore rapiendos invenerit. Bene ergo dicitur : *Post se omnem hominem trahit, et ante se innumerabiles*, quia et tunc (j) minus tollit cum omnes tulerit, et nunc amplius diripit (k) cum corda innumerabilium invadit. Hæc beatus Job, quia contra iniquorum principem mire disseruit, qui in hac vita extolli permittitur, sed in adventu Domini destruetur, de se patenter ostendit

(a) Deest currere in Turon., sensu integro remanente.

(b) Bellov. et Germ., qui enim in mundo.

(c) Sag., Utic. et al. Norm., qui a suis.

(d) Vindoc., dum bona.

(e) Luxatum sensum additione voculæ dum, quæ invitis Mss. in omnia exemplaria excusa irrepsit, restitimus.

(f) Norm., qui velut aqua voluptatis. In Utic., ab aqua, ante correctionem.

(g) Poster. Edit., cæteris hominibus perversus ap.

(h) In vet. Ed., deterius ditiescere. In poster., omisso

deterius. decrescere. At Germ. et alii, deterescere, ex quo alii ditiescere, alii decrescere, conflarunt. Porro deterescere, significat deterius fieri. Infra, l. xxv, num. 7, quot malis cogitationibus deterescit. Et in fine ejusdem libri, num. 40, plerique eorum exemplo deterescunt.

(i) Vindoc., cum de luxuria.

(j) Lyr. et Bigot., minus trahit. ...

(k) In omnibus Mss. Anglic. et Norm., legitur innumerabilium. Olim tamen in Utic. scriptum erat omnium, ut in Excusis. Nostra lectio sensui a sancto Doctore intento est consona.

quia flagella dominica non ex offensione suscepit, quoniam si iniquus quisque in hac vita permittitur prosperari, necesse est ut electus Dei debeat (a) sub flagelli freno retineri. Ex qua re amicos arguit, dicens :

CAPUT LXII.

VERS. 54. — *Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?*

73. *Sanctis quam odiosum mendacium.* — Amici

(a) In Germ. et Utic. ante correct., *sub flagello freno retineri*, et fortasse melius quam *sub flagelli freno*.

A beati Job eum consolari non poterant, in quo suis sermonibus veritati contraibant. Cumque hunc hypocritam vel impium dicerent, per hoc quod ipsi mentientes perpetrabant culpam, augebant procul dubio pœnam justis vulneribus afflicti. Nam sanctorum mentes, quia veritatem diligunt, etiam culpa fallaciæ torquet alienæ. Quanto enim grave mendacii esse crimen aspiciunt, tanto hoc non solum in se, sed etiam in aliis oderunt.

LIBER DECIMUS SEXTUS

Decursis brevi explicatione libri Job capitibus xxii, xxiii et xxiv, usque ad medium versum 20 tertiam partem claudit.

501 [Vet. et Rec. I.] Qui contra veritatis verba in allegatione deficiunt, sæpe etiam nota replicant, ne tacendo victi videantur. Unde Eliphaz, beati Job sermonibus pressus, ea dicit quæ nullus ignorat. Ait enim:

CAPUT PRIMUM.

CAP. XXII, VERS. 2. — *Nunquid Deo comparari potest homo, (a) etiam cum perfectæ fuerit scientiæ?*

1. *Scientia nostra divinæ comparata, ignorantia est.* — In comparatione enim Dei, scientia nostra ignorantia est. Ex Dei namque participatione sapimus, non comparatione. Quid ergo mirum cum illud quasi per doctrinam dicitur, quod sciri potuit etiamsi taceretur? Qui adhuc Dei potentiam quasi defendendo subjungit :

CAPUT II.

VERS. 3. — *Quid potest Deo, si justus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit vita tua?*

2. *Justitia nostra Deus non indiget.* — In omni quippe quod bene agimus, nosmetipsos, non autem Deum juvamus. Unde et per Psalmistam dicitur : *Dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges* (Psal. xv, 2). Ipse enim vere nobis Dominus, quia et utique Deus est, qui bono non indiget servientis, sed bonitatem confert quam recipit, (b) ut oblata bonitas non ipsi, sed prius accipientibus et post reddentibus prosit. Nam etsi in iudicium Dominus veniens dicit : *Quandiu fecistis (e) uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40), mira hoc pietate loquitur ex suorum compassionem membrorum. Et ipse nos per hoc quod caput nostrum est adjuvat, qui per nostra bona opera in suis membris adjuvatur. Adhuc adjungit Eliphaz, quod nullus ignorat, dicens :

CAPUT III.

VERS. 4. — *Nunquid timens arguet te, et veniet tecum ad iudicium?*

3. *Otiose de Deo dicitur quod a nemine ignoratur.*

(a) Norm., *etiamsi*.

(b) Ebroic. et alii Norm., *ut allata bonitas, quan-*

B — Quis hoc vel desipiens sentiat, quod Dominus ex timore nos arguat, et ex metu iudicium contra nos suum proponat? Sed qui verba sua metiri nesciunt, procul dubio ad otiosa dicta dilabuntur. In quibus si se minime reprehendunt, statim ad noxia et contumeliosa verba prosiliunt. Unde Eliphaz, qui otiosa intulit, ad contumeliosa protinus verba prorupit, dicens :

CAPUT IV.

VERS. 5. — *Et non propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas?*

4. *A verbis otiosis ad contumeliosa venit.* — Ecce a torpenti corde ad verba venit otiosa, ab otiosis autem verbis per crimen fallaciæ ad contumelias exarsit. Isti quippe sunt casus culpæ crescentis, ut lingua cum non restringitur nequaquam ubi ceciderit jaceat, sed semper ad deteriora descendat. Ea vero quæ subjuncta sunt, quia valde juxta historiam patent, exponenda ad litteram non sunt.

5. Sed quia amicos beati Job hæreticorum speciem tenere diximus (Sup., in præf., et alibi sæpissime), ipsum vero significationem sanctæ Ecclesiæ gerere, jam nunc Eliphaz verba quo modo hæreticorum falsitati congruant, demonstramus. Nam sequitur :

CAPUT V [Vet. et Rec. II].

562 *Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, et nudos spoliasti vestibus. Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti panem. In fortitudine brachii tui possidebas terram, et potentissimus obtinebas eam.*

D TYPICUS SENSUS. 6. *Hæretici suos errare et Spiritum sanctum amittere, dum ad Ecclesiam redeunt, mentiuntur.* — In Scriptura sacra pignoris appellatione aliquando dona Spiritus sancti, aliquando vero signatur confessio peccati. Pignus namque accipitur donum Spiritus sancti, sicut per Paulum dicitur : *Qui*

quam olim legebatur in Utic., *oblata*.

(c) Lyr. et Bigot., *uni ex his fratribus*.

dedit nobis pignus Spiritus (II Cor. 1). Ad hoc enim pignus accipimus, ut de promissione quæ nobis fit certitudinem teneamus. Donum ergo sancti Spiritus pignus dicitur, quia per hoc nostra anima ad interioris spei certitudinem roboratur. Rursum pignoris nomine peccati confessio solet intelligi, sicut in Lege scriptum est: *(a) Cum debet tibi quidpiam frater tuus, et abstuleris pignus ab eo, ante solis occasum pignus restitue (Exod. xxii, 26).* Frater etenim noster debitor nobis efficitur cum quilibet proximus in nos aliquid deliquisse monstratur. Peccata quippe debita vocamus. Unde peccanti servo dicitur: *Omne debitum dimisi tibi (Matth. xviii, 32).* Et in Dominica oratione quotidie precamur: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi, 12).* A debitore autem nostro pignus accipimus, quando ab eo qui *(b)* in nos peccasse cognoscitur peccati ejus jam confessionem tenemus, per quam relaxare peccatum quod in nos perpetratum est postulamus. Qui enim peccatum quod commisit fatetur, et veniam petit, jam quasi pro debito pignus dedit. Quod nimirum pignus ante solis occasum reddere jubemur, quia priusquam in nobis per dolorem cordis sol justitiæ occidat, debemus ei confessionem veniæ reddere a quo confessionem accipimus culpæ, ut qui se deliquisse in nos meminit a nobis mox relaxatum sentiat quod deliquit. Quia ergo sancta *(c)* Ecclesia cum quolibet ab hæreticis ad veritatem fidei revertentes recipit, prius ut confiteri erroris sui culpam debeant persuadet, quasi sub hæreticorum specie per Eliphaz dicitur: *Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa.* Id est, ab his qui a nobis ad te veniunt inutiliter confessionem erroris exegisti. Si vero, ut prædiximus, pignus sancti Spiritus dona sentiamus, hæretici sanctam Ecclesiam fratrum suorum pignus dicunt abstulisse, quia eos qui ad illam veniunt dona spiritalia suspicantur amittere. Unde et sequitur: *Et nudos spoliasti vestibus.*

[*Rec. III.*] 7. *Eosdem pigros dicunt et hebetes.* — eos quos hæretici perversis prædicationibus trahunt præcepta doctrinæ suæ quasi quædam vestimenta habere existimant, et tandiu illos vestitos putant, quandiu hæc quæ ipsi prædicaverunt ab illis servari considerant; ex quibus cum quidam ad sanctam Ecclesiam redeunt, eos protinus doctrinæ vestimenta perdidisse suspicantur. [*Vet. III.*] Sed cum nudus exspoliari nequeat, querendum nobis est quomodo prius nudi, et post spoliati memorantur? 508 Sed sciendum est quia omnis qui cordis puritate perfruitur, eo ipso quo duplicitationis tegumentum non habet, nudus est. Et sunt nonnulli apud hæreticos qui cordis quidem puritatem habent, sed tamen doctrinæ eorum dogmata perversa suscipiunt. Hi nimirum *(d)* et ex sua

puritate nudi sunt, et quasi ex eorum prædicatione vestiuntur. Et quia tales quique facile ad sanctam Ecclesiam redeunt, eo quod duplicitationis malitia non utuntur, eos hæretici nudos fatentur, *(e)* quos ab eis dicunt vestibus exspoliatos, quia simplices *(f)* quosque pigros atque hebetes putant, quos prava sua dogmata perdidisse considerant.

8. *Ecclesiam inscitiae arguunt, cum incognita loquuntur.* — Sequitur: *Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti panem.* Hæretici quo veritatis soliditatem non tenent, eo nonnunquam student ut loquaciores appareant, et contra catholicorum fidem quasi de doctrinæ scientia gloriantur; cunctos quos aspiciunt pravis ad se trahere sermonibus quærent, et unde sibi alios ad interitum sociant, inde se agere aliquid vivaciter putant. eos vero lassos dicimus qui sub hujus sæculi onere *(g)* laborioso fatigantur. Unde et per semetipsam Veritas dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi, 28).* Hæretici igitur, quia sua dogmata prædicare non cessant, sanctam Ecclesiam quasi de imperitiis irrident, dicentes: *Aquam lasso non dedisti, et esurienti panem subtraxisti.* Se enim aquam lasso dare existimant cum quibusdam sub terreno fasce laborantibus sui poculum erroris præbent. Et panem se esurientibus non subtraxisse suspicantur, quia etiam de invisibilibus atque incomprehensibilibus requisiti, cum superba audacia respondent. Et tunc se doctos præ omnibus credunt cum loqui de incognitis infelicius præsumunt. Sancta vero Ecclesia dum quempiam videt esurire quod ei non prosit accipere, aut si jam sunt sibi cognita, modeste suppressit, aut si adhuc videntur incognita, humiliter fatetur, eosque *(h)* ad ordinatæ humilitatis sensum revocat cum per suum illis prædicatorem dicit: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (Rom. xii, 3).* Et rursum: *Noli altum sapere, sed time (Rom. xi, 20).* Atque iterum: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris (Eccli. m, 22).* Et rursum: *Mel invenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte (i) satiatas evomas illud (Prov. xxv, 15).* Mel quippe invenire est sancti intellectus dulcedinem degustare. Quod tunc sufficienter comeditur, quando nostra intelligentia juxta mensuram sensus sub moderamine tenetur. Nam satiatas mel emovit, qui plus appetens penetrare quam capit, et illud perdit unde potuit nutriti. Quia ergo sancta Ecclesia ab infirmis mentibus prohibet alta perscrutari, beato Job dicitur: *Esurienti subtraxisti panem.*

[*Vet. IV.*] 9. *Ejus magnitudini et universalitati invident.* — Et quia ejus quoque magnitudini hæretici invident, quod in fide vera populos universaliter tenet, cum terrenæ prosperitatis tempus inveniunt, contra

(a) Lyr. et Bigot., cum debuerit tibi... ante solis occasum restitue.

(b) Germ. et Norm., in nobis peccasse... in nobis perpetratum.

(c) Turon., Ecclesia cui libet... revertenti, prius, etc.

(d) Utic. olim, et ex sua pietate.

(e) Turon., quos ab eis dicunt vestibus exspoliari.

(f) Vindoc., quasi pigros.

(g) Turon., laboriosius fatigantur.

(h) Turon., ad ornatae humilitatis.

(i) Lyr., et Bigot., saturatus.

eam in superbiis vocibus excedunt, et exprobrantes aperiant quantum prius ejus potentiae latenter invadebant. Nam sequitur : *In fortitudine brachii tui possidebas terram, et potentissimus obtinebas eam.* Ac si patenter dicant : Quod in praedicatione tua 504 terram universaliter occupasti, potentia fortitudinis, non ratio veritatis fuit. Quia enim christianos principes praedicationem ejus tenere conspiciunt, hoc quod ei a populis creditur, non virtutem rectitudinis, sed causam saecularis potentiae esse suspicantur. Sequitur :

CAPUT VI.

VERS. 9. — *Viduas dimisisti vacuas, et lacertos pupillorum comminuisti.*

10. *Magistros errorum resipiscentes benigne suscipienti detrahunt.* — Plebes quae haereticis praedicantibus, sunt subjectae ex canali intelligentia errorum eorum semina perversa concipiunt, eisque in sua damnatione sociantur. Sed cum sancta Ecclesia ipsos errorum praedicatores vel ratione victos ad se suscipit, vel studio perversitatis obduratos sub disciplinae suae vinculo restringit, destituti haeretici cum remanere apud se plebes sine praedicatoribus vident, (a) quid aliud a sancta Ecclesia quam viduas vacuas relictas dolent ? Et quia subtractis haeticorum magistris, eorum discipulos in suo opere infirmari suspicantur, quasi lacertos pupillorum comminutos ab Ecclesia esse conqueruntur. Vel certe quia sancta Ecclesia dum quosdam ab haereticis venientes suscipit, liquet nimirum quod pristino eorum errori contradicit. Nam sunt nonnulli qui ita virginitati carnis student, ut nuptias damnent ; et sunt nonnulli, qui ita abstinentiam laudant, ut sumentes alimenta necessaria detestentur. De quibus per Paulum dicitur : *Prohibentium nubere, jubentium abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus* (I Tim. iv, 3). Quia ergo eos a carnali intentione suae superstitionis revocat, haeretici cum hos aspiciunt aliter vivere quam docuerunt, lacertos eorum ab operatione quam prius tenuerant comminutos esse ab Ecclesia (b) testantur. Unde et in hoc tempore disciplinae, si quid ei adversitatis evenit, hoc evenisse ex digna peccatorum retributione suspicantur. Nam subditur :

CAPUT VII.

VERS. 10. — *Propterea circumdatus es laqueis, et conturbat te formido subita.*

11. *Adversa patienti, scelerum poenas esse exprobrant.* — Illum formido subita conturbat, qui considerare negligit quid ex districtione judicis venientis immineat. Quia ergo fidelem populum haeretici culpis perfidiae oppressum credunt, circumdatum laqueis accusant. Et quia existimant quod futura non praevideat, in percussione sua hunc subita formidine

(a) Vindoc., quid aliud quam sanctae Ecclesiae viduas vacuas relictas dolent.

(b) Excusi, detestantur. Melius Mss. Germ., Anglic., Norm. Vindoc., etc., quibus adhaeremus, testantur.

(c) Poster. Ed., interiora, cui longe praeposendum

conturbatum putant. Qui adhuc insultantes adjungunt :

VERS. 11. — *Et putabas te tenebras non visurum, et impetu aquarum inundantium non oppressum iri.*

Ac si aperte dicat : Securitatem pacis in spe tibi proposueras, et idcirco de praesumptione tua quasi de luce gaudebas, nec te unquam opprimi tribulationibus existimasti. Sed ecce, dum supervenientibus malis affligeris, an sint recta quae tenes ipsae quae te opprimunt tribulationum tenebrae ostendunt. Quas videlicet tribulationes Eliphaz aquis inundantibus comparat, quia dum aliae super alias irruunt, quasi aquis tumentibus, undae undas sequuntur. Sequitur :

CAPUT VIII [Vet. V].

VERS. 12-14. — *An cogitas quod Deus excelsior caelo sit, et super stellarum vertices sublimetur ? Et dicis : Quid enim novit Deus ? et quasi per caliginem judicat. Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, 505 et circa cardines caeli perambulat.*

12. *Immensitatis et providentiae divinae extimia descriptio. Deus sic intendit omnibus, ut adsit singulis* — Sunt plerique ita hebetes ut formidare nesciant nisi quod corporaliter vident. Unde fit ut Deum non metuant, quem videre non possunt. Haeretici autem, quia se esse sapientes arbitrantur, verba contra catholicos irrisoria proferunt, atque ab eis illum non timeri suspicantur, quem videre corporaliter nequeunt ut quasi per torporem sensus auctorem suum existiment, quia caelo excelsior est, et super stellarum vertices sublimatur, ex longinquo videre non posse ; et quia inter nos et caelestem sedem partes aereae intersunt, quasi in nube latens per caliginem judicet, et superioribus intentus, minus ima perpendat ; et dum caeli cardines ambiendo constringit, (e) interiora non videat. Sed quis de Deo ista vel desipiens suspicetur, qui nimirum cum sit semper Omnipotens, sic intendit omnibus, ut adsit singulis ; sic adest singulis, ut simul omnibus nunquam desit ? Nam etsi quosdam peccantes deserit, eisdem tamen ipsis adest per judicium, quibus deesse cernitur per adjumentum. Sic itaque exteriora circumdat, ut interiora impleat ; sic interiora implet ut exteriora circumdet ; sic summa regit, ut ima non deserat ; sic imis praesens est, ut a superioribus non recedat ; sic latet in sua specie, ut tamen cognoscatur in operatione ; sic cognoscitur in suo opere, ut tamen comprehendi non valeat a cognoscentis aestimatione ; sic adest, ut videri nequeat ; sic videri non valet, ut tamen ejus praesentiam ipsa sua judicia testentur ; sic se nobis intelligendum praebet, ut tamen ipsum nobis (d) radium sui intellectus obnubilet ; et rursum sic caligine nos ignorantiae reprimat, ut tamen menti nostrae radiis suae claritatis intermicet : quatenus et sublevata quidpiam videat, et reverberata contremiscat ; et quia eum,

interiora, quod exhibent Mss. et vet. Edit. Jam Gregorius egit de inferioribus seu de imis, quae superioribus opponit ; hic de interioribus, quae Deus, etiam oculum ambiat exterius, introspicit.

(d) Vindoc., radium suae cognitionis intellectus.

sicuti est, videre non potest, aliquatenus vivendo cognoscat. Sed hæc hæretici sanctam Ecclesiam scire non æstimant, quia stulto iudicio solos se esse sapientes putant. Ex quorum adhuc typo subjungitur:

CAPUT IX.

VERS. 15. — *Nunquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui?*

13. *Christi semita humilitas, mundi superbia.* — Sicut semita Redemptoris nostri humilitas, ita semita sæculorum superbia est. Sæculorum itaque (a) semitam viri iniqui calcant, quia per hujus vitæ desideria in elatione perambulant. De quibus adhuc iniquis subditur:

CAPUT X [Vet. VI, Rec. IV].

VERS. 16. — *Qui sublatisunt ante tempus suum et fluvius subvertit (b) fundamentum eorum.*

14. *Iniquisemper ante tempus quod sibi præfixerunt nunquam ante constitutum a Deo moriuntur.* — Cum tempus vitæ a divina nobis præscientia sit procul dubio præfixum, quærendum valde est qua ratione nunc dicitur quod iniqui (c) ex præsentis sæculo ante tempus proprium subtrahantur. Omnipotens enim Deus etsi plerumque mutat sententiam, consilium nunquam. Eo ergo tempore ex hac vita quisque subtrahitur, quo ex divina potentia ante tempora præscitur. Sed sciendum quia creans et ordinans nos omnipotens Deus, juxta singulorum merita, disponit et terminos, ut vel malus ille breviter vivat, ne multis bene agentibus 506 noceat; vel bonus iste diutius in hac vita subsistat, (d) ut multis boni operis adjutor existat; vel rursum malus longius differatur in vita ut prava adhuc opera augeat, ex quorum tentatione purgati justi verius vivant; vel bonus citius subtrahatur, ne si hic diu vixerit, ejus innocentiam malitia corrumpat. Sciendum tamen quia benignitas Dei est peccatoribus spatium pœnitentiæ largiri. Sed quia accepta tempora non ad fructum pœnitentiæ, sed ad usum iniquitatis vertunt, quod a divina misericordia (e) mereri poterant amittunt. Quamvis omnipotens Deus illud tempus uniuscujusque ad mortem præsciat quo ejus vita terminatur, nec alio in tempore quisquam mori potuit, nisi ipso quo moritur. Nam si Ezechie anni additi ad vitam quindecim memorantur (iv Reg. 20, 6), tempus quidem vitæ crevit ab illo termino quo mori ipse merebatur. Nam divina dispositio ejus tempus tunc præscivit, quo hunc postmodum ex præsentis vita subtraxit. Cum ergo ita sit, quid est quod dicitur: *Quia iniqui sublatisunt ante tempus suum*, nisi quod omnes qui præsentem vitam diligunt longiora sibi ejusdem vitæ spatia promit-

(a) Idem, *viam*.

(b) Bigot. et Lyr., *fundamenta eorum*. Ita quoque nunc in Utic. legitur, cum prius scriptum esset, *fundamentum*.

(c) Sag., cum plerisque Norm., *ex præs. vita*. Utic. habet utrumque.

(d) Norm., *ut multis bene agentibus adjutor*. In Utic. olim, *ut multis boni operis*, etc.

(e) Utic., *misereri poterant*.

(f) Lyr. et plerique Norm., *fundamenta eorum*, et ut in reliquo cap. Olim in Utic. legebatur funda-

tunt? Sed cum eos mors superveniens a præsentis vita subtrahit, eorum vitæ spatia, quæ sibi longiora quasi in cogitatione tendere consueverant, intercudit. De quibus recte dicitur: [Rec. V.] *Et fluvius subvertit (f) fundamentum eorum*.

15. *Iniquorum fundamentum in terrenis, justorum in cælestibus est.* — Iniqui enim dum corde transire ad æterna negligunt, et cuncta præsentia fugitiva esse non intuentur, mentem in amore præsentis vitæ figunt, et quasi longæ habitationis in ea sibi fundamentum construunt, quia in terrenis rebus per desiderium solidantur. Sic primus in terra Cain civitatem construxisse describitur (Genes. 1v), (g) qui videlicet peregrinus aperte monstratur, quia ipse in terra fundamentum posuit, qui a soliditate æternæ patriæ alienus fuit. Peregrinus quippe a summis, fundamentum infimis posuit, qui stationem cordis in terrena delectatione collocavit (S. August. lib. xv de Civit. Dei, cap. 17 et 19). Unde et in ejus stirpe Enoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur; in electorum vero progenie Enoch septimus fuisse memoratur, quia videlicet reprobi in hac vita quæ ante est semetipsos ædificando dedicant, electi vero ædificationis suæ dedicationem (h) in fine temporis, id est in septimo, expectant. Videas namque plurimos temporalia sola cogitare, honores quærere, ambiendis rebus inhiare, nil post hanc vitam requirere. Quid itaque isti nisi in prima se generatione dedicant? Videas electos (i) nil præsentis gloriæ quærere, libenter inopiam sustinere, mala mundi æquanimiter perpeli, ut possint in fine coronari. Electis ergo Enoch in septima generatione nascitur quia sui dedicationem gaudii in extremæ retributionis gloria requirunt. Et quia quotidiano temporis lapsu ipsa præsentis vitæ mortalitas decurrit, atque reproborum dedicationem eosdem reprobis subtrahendo (j) destruit, recte de iniquis dicitur: *Et fluvius subvertit fundamentum eorum*. Id est, ipse cursus mutabilitatis statum 507 in eis subruit perversæ constructionis. Sequitur:

CAPUT XI.

VERS. 17. — *Qui dicebant Deo: Recede a nobis.*

16. Hæc etiam beatum Job dixisse quis ambigat? Sed quæ in ejus dictis exposuimus, propter legentis fastidium replicare devitamus. Sequitur:

IBID. — *Et quasi nihil possit facere Omnipotens, æstimabant eum.*

D In his quoque sermo, et non sententia immutatur. Nam quod per beatum Job dictum est: *Quis est Omnipotens, ut serviamus ei* (Job. xxi, 15)? hoc per Eliphaz dicitur: *Et quasi nihil possit facere Omnipotens, æstimabant eum*. Sequitur:

mentum eorum.

(g) Lyr., Bigot., Utic., Sag., multis omissis, *quia videlicet peregrinus a summis, fundamenta in infimis posuit qui stationem cordis*, etc. Ita quoque in Vindoc. Inter se consentiunt Editi omnes.

(h) Utic. et Germ., *in finem, id est in septimo tempore*.

(i) Plerique Norm., *nil præsentis vitæ gloriæ quærere*. Vindoc., *nil præsentis vitæ gloriæ quærere*.

(j) Bigot. et Lyr., *diruit*.

CAPUT XII [Vet. VII].

VERS. 18. — *Cum ille impleset domos eorum bonis.*

17. *Deus etiam malos beneficiis cumulat. Quo consilio.* — Malorum domos Dominus bonis implet, quia etiam ingratis sua dona non denegat, ut aut benignitatem conditoris erubescant, et ad bonitatem redeant; aut redire omnimodo contemnentes, inde illic gravius puniantur, unde hic et bonis Dei largioribus mala reddiderunt, ut duriora eos tunc supplicia puniant, quorum hic malitiam nec dona vicerunt. Sequitur:

IBID. — *Quorum sententia procul sit a me.*

Aliud sententia, aliud consilium. — Hoc etiam per beatum Job dictum est. Ait namque: *Quorum consilium longe sit a me* (Job. xxi, 16), quamvis aliud sententia, atque aliud consilium possit intelligi. Sententia quippe in ore est, consilium in cogitatione. Dum ergo Eliphaz longe se a malorum sententia, beatus vero Job a consilio optavit, constat nimirum quia iste malorum verbis, ille vero etiam cogitationi desiderat esse dissimilis. Sequitur:

CAPUT XIII [Rec. VI].

VERS. 19. — *Videbunt justi, et lætabuntur, et innocens subsannabit eos.*

18. *Justi de iniquorum peccatis nunc tabescunt, de eorum interitu quandoque lætaturi.* — Justi cum hic injustos errare conspiciunt, de errore (a) pereuntium lætari non possunt. Si enim gaudent erroribus, justi non sunt. Rursum si per insultationem lætantur eo quod tales non sunt quales alios esse conspiciunt, omnino superbi sunt. Unde et pharisæus justificationem perdidit, (b) quia publicani meritis gaudent se prætulit, dicens: *Gratias ago tibi, quia non sum* (c) *sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus* (Luc. xviii, 11). Rursum si dicimus quod perfecto gaudio exsultare justi possunt de morte pravorum, quale est in hoc mundo gaudium de ultione peccantium, in quo adhuc incerta est vita justorum? Discernamus igitur tempora tremoris et exultationis. Vident etenim nunc injustos justi, et de eorum nequitia tabescunt. Cumque (d) eos feriri conspiciunt, de sua quoque vita suspecti fiunt. Quando ergo videbunt justi iniquorum interitum, et lætabuntur, nisi cum districto iudici perfecta jam securitate exultationis inhæserint, cum in illo extremo examine illorum damnationem conspicient, et de se jam quod metuant non habebunt? Nunc itaque reprobos aspiciunt et gemunt, tunc aspicient et subsannabunt, quia eos exultando despicient, quos modo nec sine gemitu iniqua perpetrantes, nec sine metu vident pro iniquitate morientes. Unde per hoc quod subditur, quia de damnatione eorum ultima dicantur ostenditur; nam protinus subinfertur:

(a) Norm., *peccantium*. Olim tamen in Utic. legebatur *pereuntium*.

(b) In Germ. ac olim in Utic., *qui publicano meritis*.

(c) Germ. ac Utic., *sicut cæteri hominum*.

(d) In Editis, *eos perire*.

A

CAPUT XIV [Rec. VII].

508 VERS. 20. *Nonne succisa est erectio eorum et reliqua eorum (e) devoravit ignis?*

19. *Mali nunc florent, aliquando succidendi, et tam in carne quam in anima puniendi.* — Hic namque iniqui erecti sunt, quia in pravis actionibus extolluntur, quia et perverse agunt, et tamen pro perversis actibus minime feriuntur. Peccant et florent, peccata augent et terrena bona multiplicant. Sed eorum erectio tunc succiditur, cum vel a præsentī vita ad interitum, vel a conspectu æterni iudicis ad æternum gehennæ incendium pertrahuntur. Qui etsi hic mortuam suam carnem relinquunt, ipsam quoque in resurrectione recipiunt, ut cum carne ardeant, in qua peccaverunt. Sicut enim eorum culpa in mente fuit et corpore, ita eorum poena in anima erit pariter et carne. Quia ergo nec hoc eis erit a tormento liberum, quod hic mortuum relinquunt, recte nunc dicitur: *Reliquias eorum devoravit ignis*. Sequitur:

CAPUT XV [Vet. VIII].

VERS. 21, 22. — *Acquiesce igitur ei, et habeto pacem, et per hæc habebis fructus optimos. Suscipe ex ore illius legem, et pone sermones ejus in corde tuo.*

20. *Hæreticorum superbia et præsumptio.* — Culpa superbiæ est docere (f) meliorem, quam sæpe hæretici perpetrant, qui de his quæ prave sentiunt quasi docere catholicos præsumunt. Tunc enim eos putant Deo acquiescere, si illos contigerit eorum perversitatibus consentire. Et acquiescentibus pacem promittunt, quia contra eos qui sibi consentiunt jam iurgari desistunt. Fructus autem optimos sibi consentientibus pollicentur, quia eos solos bona opera agere existimant, quos ad sua dogmata se trahere exsultant. Quibus et hoc congruit, quod adjungit: *Suscipe ex ore illius legem*. Quia ea quæ ipsi sentiunt ex ore Dei procedere suspicantur: *Et pone sermones ejus in corde tuo*. Ac si aperte astruat, dicens: Quos nunc usque in ore, et non in corde tenuisti. Quia enim eorum perversa dogmata (g) respuit, non eum verba Dei in sensu, sed in ostensione habuisse criminantur. Unde quasi sub quadam specie dulcedinis infundunt virus pestiferæ persuasionis, ut verba Dei Ecclesiam in corde suo ponere admoneant. Quæ si unquam a corde illius recessissent, ab illis talia nullatenus audiret. Sequitur:

CAPUT XVI.

D VERS. 23. — *Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo.*

21. *Quid ad Deum post peccata revertitur, in cogitatione et opere munducatur.* — Fidelem populum hæretici a Deo dicessisse existimant, quia eum suis prædicationibus resistentem vident. Quem cum malis presentibus afflicti conspiciunt, quasi (h) per admonitionem ad conditoris gratiam trahere conantur, di-

(e) Plerique, *devorabit*, et ita deinceps.

(f) In Vindoc., *meliolem se*.

(g) Vindoc., *respuit sancta Ecclesia, non eam*, etc.

(h) Vindoc., *quasi per admonitionem conditoris, ad gratiam reducere conantur*.

centes : *Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis*. Ac si aperte dicant : Quia nostris dogmatibus resistendo a Domino recessisti, ideo a justitiæ ædificatione destructus es. Tabernaculum vero aliquando accipimus habitaculum corporis, aliquando vero habitaculum cordis. Nam sicut anima habitamus in corpore, ita per cogitationes habitamus in mente. Iniquitas ergo in tabernaculo mentis, est perversa intentio in studio cogitationis, iniquitas autem in tabernaculo corporis per expletionem operis actio carnalis. Eliphaz itaque quia amicus beati viri exstitit, quædam vera sentiens, et tamen in his, in quibus a rectitudine deviat, hæreticorum speciem tenens, beatum Job ex virtutibus flagellatum nesciens **509** errasse credidit, quem percussum vidit, eique, si reversus ad Omnipotentem fuerit, pollicetur dicens : *Longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo*, ac si patenter dicat : Quisquis ad Deum posterrata revertitur, in cogitatione simul et in opere munda-
tur. Sequitur :

CAPUT XVII [Vet. IX, Rec. VIII].

VERS. 24. — *Dabit pro terra silicem, et pro silice torrentes aureos.*

22. *Infirmi, sanante Deo, fortes evadunt, et aliis doctrina prælucent.* — Quid per terram nisi infirmitas actionis, quid per duritiam silicis, nisi fortitudo signatur? quid per torrentes aureos, nisi doctrinam intimæ claritatis accipimus? Omnipotens autem Deus ad se conversis pro terra dat silicem, quia pro infirma actione fortitudinem tribuit robusti operis. Dat etiam pro silice torrentes aureos, quia pro robusto opere doctrinam multiplicat claræ prædicationis, ut peccator quisque conversus, et ex infirmo fortis existere valeat, et in sua fortitudine (a) usque ad proferenda verba intimæ claritatis exurgat, quatenus in eo et infirmitas actionis, in qua velut terra solvitur, bene vivendi fortitudine solidetur; et rursus cum sensus ex vita trahitur, ex ipsa fortitudine torrentes aurei defluant, quia in ore bene viventium doctrinæ claritas inundat. Sequitur :

CAPUT XVIII.

VERS. 25. *Eritque Omnipotens contra hostes tuos, et argentum coacervabitur tibi.*

23. *Deus, fugatis hostibus, divini eloquii argento nos dat.* — Quos magis alios hostes patimur quam malignos spiritus, qui in nostris nos cogitationibus obsident, ut civitatem valeant nostræ mentis irrumperere, eamque sub iugo dominii captam tenere? Argenti autem nomine sacra eloquia designati testatur Psalmista, qui ait : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum* (b) *terræ* (Psal. xi, 7). Et sæpe cum eloquiis sacris intendimus, malignorum spiritum insidias gravius toleramus, quia menti nostræ terrenarum cogitationum pulverem aspergunt, ut intentionis nostræ oculos a luce intimæ

visionis obscurant. Quod nimirum Psalmista pertulerat, cum dicebat : *Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei* (Psal. cxviii, 115). Videlicet patenter insinuans quia mandata Dei perscrutari non poterat cum malignorum spirituum insidias in mente tolerabat. Quod etiam in Isaac opere sub Allophy-
lorum pravitate cognoscimus designari, qui puteos quos Isaac foderat terræ congerie replebant (Genes. xxvi, 15). Hos enim nos nimirum puteos fodimus cum in Scripturæ sacræ abditis sensibus alta penetramus. Quos tamen occulte replent Allophyli quando nobis ad alta tendentibus immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt, et quasi inventam divinæ scientiæ aquam tollunt. Sed quia nemo hos hostes sua virtute superat, per Eliphaz dicitur : *Eritque Omnipotens contra hostes tuos, et argentum coacervabitur tibi*. Ac si aperte diceretur : Dum malignos spiritus Dominus a te sua virtute repulerit, (c) divini intus eloquii talentum lucidum excrescit. Sequitur :

CAPUT XIX [Vet. X, Rec. IX].

VERS. 26. — *Tunc super Omnipotentem delictis affluet.*

24. *Delictis affluunt qui multiplices in sacris Scripturis sensus discernere sciunt.* — Super Omnipotentem delictis affluere est in amore illius Scripturæ sacræ epulis satiari. In cuius nimirum verbis tot delicias invenimus, quot ad profectum nostrum intelligentiæ diversitates accipimus, ut modo nuda nos pascat historia, modo sub textu litteræ velata medullitus nos reficiat moralis allegoria, modo ad altiora suspendat contemplatio, in præsentis vitæ tenebris jam de lumine æternitatis **510** intermicans. Et sciendum quod quisquis delictis affluit in quadam sui remissione solvitur, atque a laboris studio quasi ex lassitudine relaxatur, quia nimirum anima cum internis (d) delictis abundare cœperit, terrenis jam operibus incubare minime consentit; sed amore conditoris capta, et sua captivitate jam libera, ad contemplandam ejus speciem deficiendo suspirat, et quasi lassescendo convalescit, quia dum sordida onera portare jam non valet, ad illum per quietem properat, quem intus amat. Hinc etiam in admiratione sponsæ scriptum est : *Quæ est ista quæ ascendit de deserto delictis affluens* (Cant. viii, 5)? Quia nimirum sancta Ecclesia nisi verborum Dei delictis afflueret, de deserto vitæ præsentis ascendere ad superiora non posset. Delictis ergo affluit, et ascendit, quia dum mysticis intelligentiis pascitur, ad superna quotidie contemplanda sublevatur. Hinc etiam Psalmista ait : *Et nox illuminatio mea in delictis meis* (Psal. cxxxviii, 11), quia dum per intellectum mysticum studiosa mens reficitur, jam in ea vitæ præsentis obscuritas fulgore diei subsequentis illuminatur, ut etiam in hujus corruptionis caligine in intellectum illius vis futuri luminis erumpat, et verborum

(a) Norm. addunt post ante usque.

(b) Ita Germ., Anglic., Norm., Turon. et alii. Deest *terræ* in Editis.

(c) Vindoo, *divinitus eloquii talentum, etc.* Norm. melius, *divini in te eloquii talentum lucidius crescit.*

(d) Norm., *desideriis.*

delicis pasta prægustando discat quid de pabulo A
veritatis esuriat. Sequitur :

CAPUT XX.

IBID. — *Et elevabis ad Deum faciem tuam.*

25. *Ad Deum faciem levare, est cor pœnitentia mundatum ad divina investiganda attollere.* — Ad Deum faciem levare, est cor ad sublimia investiganda attollere. Nam sicut per corporis faciem homini, ita per interiorum imaginem Deo noti atque conspicabiles sumus. Cum vero reatu culpæ deprimimur, ad Deum levare cordis nostri faciem veremur. Dum enim nulla bonorum operum confidentia fulcitur, intueri summa mens trepidat, quia ipsa se conscientia accusat. Cum vero jam pœnitentiæ lamentis culpa diluitur, et sic perpetrata planguntur, (a) ut plangenda minime perpetrentur, magna menti fiducia nascitur, et ad conspicienda supernæ retributionis gaudia cordis nostri facies levatur. Sed hæc Eliphaz recte diceret si infirmum moneret. Cum vero justum virum propter flagella despicit, quid aliud quam verba scientiæ nesciens fundit? Quæ nimirum dicta si ad hæreticorum typum ducimus, (b) ipsi falsis promissionibus ad Deum nos faciem levare pollicentur. Ac si fideli populo patenter dicant: Quandiu prædicationem nostram non sequeris, cor in infirmis premis. Quia vero Eliphaz beatum Job ad Deum reverti admonuit, a quo videlicet idem vir beatus nunquam recessit, adhuc pollicendo subjungit :

CAPUT XXI.

VERS. 27. — *Rogabis eum, et exaudiet te.*

26. *Frustra Deum rogant qui ejus præcepta contemnunt.* — Rogant quippe Dominum, sed exaudiri minime merentur, qui jubentis Domini præcepta contemnunt. Unde scriptum est: *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* (Prov. xxviii, 9). Quandiu ergo Eliphaz beatum Job non exaudiri credidit, hinc nimirum in suo opere errasse judicavit. Unde et adhuc subdit :

IBID. — *Et vota tua reddes.*

[Vet. XI.] Qui vota vovit, sed hæc præ infirmitate solvere non valet, ei ex peccati pœna agitur ut volenti bonum posse subtrahatur. Cum vero in conspectu intimi judicis ea quæ obsistit culpa detergitur, fit protinus ut votum possibilitas sequatur. Sequitur :

CAPUT XXII.

511 VERS. 28. — *Decernes rem, et veniet tibi.*

27. *Falsa hominum de adversis et prosperis judicia.* — Hoc esse proprium infirmantium judicium solet, ut tanto quempiam existiment justum, quanto hunc adipisci conspiciunt omne quod appetit, cum vide-

(a) Sola Edit. Gussanv., *ut plangendo.*

(b) Norm., *ipsis falsis promissionibus.*

(c) Germ. et Norm. : *Largiente Domino etiam effectum operatur.*

(d) lidem, *ut quaquā. Bellovac., ut quanquam per tn-*

licet noverimus nonnunquam bona terrena justis subtrahi, quæ largo munere tribuuntur injustis, quia et desperatis agris medici quidquid poposcerint dari præcipiunt, et eis quos reduci posse ad salutem prævident quæ appetunt dari contradicunt. Sed si dicta hæc Eliphaz de donis spiritalibus intulit, sciendum quod res decernitur et venit cum virtus quæ ex desiderio appetitur, (c) largiente Deo, etiam effectuprospertur. Unde et adhuc subditur :

CAPUT XXIII [Rec. XI].

IBID. — *Et in viis tuis splendet lumen.*

28. *Mirus virtutis splendor.* — In viis quippe justorum lumen splendere est per mira opera virtutum signa suæ claritatis aspergere, (d) ut quocunque per intentionem pergunt, ab intuitum cordibus peccati noctem excutiant, et exemplo sui operis in eis justitiæ lumen fundant. Sed quantalibet sit justitia operis, apud internum judicem nulla est, si hanc elevat tumor mentis. Unde et subditur :

CAPUT XXIV.

Vers. 29. — *Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria; et qui inclinaverit oculos suos, ipse salvabitur.*

29. *Humilitatis commendatio.* — Quæ nimirum sententia a Veritatis ore non discrepat dicentis: *Omnes qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Unde et per Salomonem dicitur: *Antequam conteratur, exaltatur cor hominis; et (e) antequam gloriatur, humiliatur* (Prov. xviii, 12). Recte autem dicitur: *Qui inclinaverit oculos suos, ipse salvabitur*, quia, quantum per membrorum ministerium deprehendi potest, prima superbiæ ostensio esse in oculis solet. Hinc enim scriptum est: *Et oculos superbiorum humiliabis* (Psal. xvii, 28). Hinc de ipso superbientium capite dicitur: *Omne sublime videt* (Job xli, 25). Hinc de illa quæ ei per infidelitatem adhæsit scriptum est: *Generatio cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus (f) in altum subrectæ* (Prov. xxx, 13). Oculos ergo inclinare est nullum respiciendo despicere, sed se minorem atque impari cunctis quos aspicit æstimare. Salvabitur itaque qui oculos inclinat, quia qui falsum superbiæ verticem desorit, veritatis altitudinem ascendit. Sequitur :

CAPUT XXV

VERS. 30. — *Salvabitur innocens, salvabitur autem munditia manuum suarum.*

30. *Gratiæ prævenientis necessitas, quam comitari et subsequi debet liberum arbitrium.* — Quæ scilicet sententia si de cœlestis regni retributione (g) promittitur, veritate fulcitur, quia cum de Deo scriptum sit: *Qui reddit unicuique secundum opera ejus* (Rom. ii, 6), illum in extremo examine justitia æterni judicis salvat, quem hic ejus pietas ab immundis operibus li-

tentionem pergunt, ab intuitum cordium sordibus peccati, etc.

(e) Vindoc., *antequam glorificatur.*

(f) Norm., *in alta.*

(g) Bellovac., *promittitur.*

berat. Sin vero ad hoc salvari quisque hic munditia manuum suarum creditur, (a) ut suis viribus innocens fiat, procul dubio erratur, **512** quia si superna gratia nocentem non praevenit, nunquam profecto inveniet quem remuneret innocentem. Unde veridica Moysis voce dicitur: *Nullusque apud te per se innocens est* (Exod. xxxiv, 7). Superna ergo pietas prius agit in nobis aliquid sine nobis, ut, subsequente quoque nostro libero arbitrio, bonum quod jam appetimus agat nobiscum, quod tamen per impensam gratiam in extremo iudicio ita remunerat in nobis, ac si solis processisset ex nobis. [Vet. XII.] Quia enim divina nos bonitas, ut innocentes faciat, praevenit, Paulus ait: *Gratias autem Dei sum id quod sum* (I Cor. xv. 10). (b) Et quia eandem gratiam nostrum liberum arbitrium sequitur, adjungit: *Et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi*. Qui dum se de se nihil esse conspiceret, ait: *Non autem ego*. Et tamen quia se esse aliquid cum grati invenit, adjunxit: *Sed gratia Dei mecum*. Non enim diceret *mecum* si cum praeveniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet. Ut ergo se sine gratia nihil esse ostenderet, ait: (c) *Non ego*. Ut vero se cum gratia operatum esse per liberum arbitrium demonstraret, adjunxit: *Sed gratia Dei mecum*. Munditia itaque manuum suarum innocens salvabitur, quia qui hic praevenitur dono ut innocens fiat, cum ad iudicium ducitur, ex merito remuneratur. Quæ cuncta Eliphaz, sicut prædictum est, etsi recte protulit, cui tamen proferret ignoravit, (d) quia docere meliorem non debuit, sed audire. Quæ tamen omnia per typum hæreticorum promissionibus congruunt, qui cum fideles quosque in præsentia vita afflictos inveniunt, eos ex culpa perfidiæ percussos arbitrantur, eisque si sua dogmata sequantur, salutem innocentiae per bonorum operum munditiam promittunt. Sed mens fidelium tanto eos altius despicit, quanto illos innocentiam non videt habere quam pollicentur. Unde bene per Salomonem dicitur: (e) *Frustra jactatur rete ante oculos pennatorum*

(a) Norman., *ut suis operibus innocens fiat*.

(b) Olim in Utic. legebatur: *et quia eadem gratia nostrum liberum arbitrium sequitur*, quod fuit antiqua manu emendatum. Huic lect. favent duo vel. Mss. Paris., unus Reg., alter San Germ., et unus Vatic. not. 574, sæc. xiv, vel xv, exaratus. Verum contradicunt omnes alii, Anglic., Gallic., Vatic., ex quibus plurimi sunt saltem nono sæc. scripti, qualis notatus **575**, cujus ad calcem hæc leguntur carmina:

Sexta docet finem pars hoc resonare volumen,
Quod bene ter senis distinguitur undique libris.
Anastasil sancti concessum munere Christi
Altari, cujus si quis substraxerit istud
Donum, percussus sis sic anathemate Jesu.
Perpetua vita careas; sane morte futura
Joannes Scriptor... Da, Christe, medelam.

Nullam fecimus mentionem cujusdam Ms. Cisterciensis in quo legitur quoque: *et quia eadem gratia nostrum liberum arbitrium sequitur*, quod multarum diversarum lectionum adjectione sit interpolatus, aliundeque non admodum antiquus. Huic autem opponitur alter Cisterciensis eo deosculandus quod piis

A (*Prov. 1, 17*). Pennati quippe sunt bonorum spiritus, qui dum ad altiora per spem veritatis evolant, apposita pravorum hominum deceptionis retiacula declinant. Sequitur:

CAPUT XXVI [Rec. XI].

CAPUT XXIII, VERS. 1, 2. — *Respondens autem Job dixit: Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, et manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum.*

31. *Inordinata consolatio dolorem auget.* — More suo beatus Job planioribus verbis inchoat, sed dicta sua alta mysterii prosecutione consummat. Mederi quippe dolor afflicti ex amicorum consolatione debuerat; sed quia consolatio ad blandimenta fallaciæ erupit, afflicti dolor inhorruit. Quia enim Eliphaz spondere converso meliora non timuit, quasi ex noxio medicamine vulnus crevit. Unde recte dicitur: *Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, et manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum*, quia videlicet **513** inordinatæ consolationis intentio percussorem quam minuere debuit multiplicavit. In quibus nimirum verbis per typum sanctæ Ecclesiæ etiam fidelium dolor exprimitur, qui eo amplius gement, quo (f) malos blandiri conspiciunt, qui juxta Pauli vocem: *Per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium* (Rom. xvi, 18).

32. [Vet. XIII.] *Fidelium mentes sine amaritudine esse nesciunt.* Quæ etiam verba ad considerandam subtilius mentem fidelium recte referuntur, qui esse sine amaritudine nesciunt etiam si in hoc mundo prosperari videantur. Quibus cum et adversitas evenit, cum quem invenit ingenuat dolorem. Unde recte dicitur: (g) *Nunc quoque in amaritudine est sermo meus*, ut aperte monstretur quia electorum mens sine amaritudine et in prosperitate non fuerit. Bene autem dicitur: *Et manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum*. Manus quippe plagæ est fortitudo percussoris. Primam namque percussorem suam electi considerant, quia a conditoris sui visione divisi sunt, quia nequaquam illuminationis

manibus sanctorum monachorum Cisterciensium exaratus sit, sub beato Stephano primo Cistercii abbate, ut liquet ex hac epigraphe: *Anno Domini millesimo centesimo undecimo, in vigilia Nativitatis ejusdem Domini nostri Jesu Christi, liber iste finem sumpsit scribendi, temporibus Domini Stephani Cisterciensis abbatis*. Verum quid opus est Manuscriptorum testimonio, ad asserendam nostram lectionem, cum alia evertat omnino, sensum a Gregorio intentum? Palam enim docet hic gratiam praevenire, liberum vere arbitrium esse pedisequum: *Quia, inquit, divina nos bonitas, ut innocentes faciat, praevenit, Paulus ait, etc.* Et infra: *non enim diceret mecum si cum praeveniente gratia subsequens liberum arbitrium non haberet.*

(c) Plerique, *non autem ego*.

(d) Norm., *quia docere meliorem audere non debuit*.

(e) Bigot et Lyr., *frustra jacitur rete*.

(f) Vindoc., *quo malos simplicibus, blandiri*.

(g) In Edit. solum legitur: *nunc quoque*. Ut aperte, etc. In Mss. autem nostris et Anglic., *nunc quoque in amaritudine est sermo meus*.

intimæ (a) claritate perfruuntur, sed in præsentis vitæ A exilio quasi in cæcitatibus loco (b) relegati gemunt. Semper ergo habent in hac manu plagæ gemitum suum. Sed cum adhuc etiam adversa in hac vita accidunt, manus plagæ eorum etiam super genitum gravatur. Erat enim plagæ gemitus etiam cum præsentis vitæ adversa deessent. Sed amaritudo primæ percussione etiam ex tentatione crescit adversitatis. Dicit ergo : *Et manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum* : quia justum quemque in hac vita adversitas (c) non lætum perculit, sed in eo dolorem vulneris multiplicavit. Fit tamen miro omnipotentis Dei moderamine ut cum in hoc mundo mens justis adversitatibus plus laborat, auctoris sui contemplandam faciem amplius sitiatur. Unde hic apte subjungitur :

CAPUT XXVII [Rec. XII].

VERS. 3. — *Quis mihi tribuat ut cognoscam et inveniam illum, et veniam usque ad solium ejus?*

33. *Ardor electorum Dei conspectu frui cupientium.*

— Electus quisque nisi Deum cognovisset, utique non amaret. Sed aliud est cognoscere per fidem, atque aliud per speciem; aliud invenire per credulitatem, aliud per contemplationem. Ex qua re agitur ut electi omnes eum quem fide cognoverunt videre quoque per speciem anhelent. Cujus amore flagrant æstuant, quia ejus dulcedinis suavitatem jam in ipsa suæ fidei certitudine degustant. Quod bene ille in Gerasenorum regione sanatus a dæmonibus designat, qui vult abire cum Jesu; sed ei a magistro salutis dicitur : *Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecerit Deus* (Luc. viii, 39). Amanti enim adhuc dilatio imponitur, ut ex dilati amoris desiderio meritum retributionis augeatur. Fit ergo nobis omnipotens Deus dulcis in miraculis, et tamen in sua celsitudine manet occultus, ut et quiddam monstrando de se occulta nos inspiratione in suo amore succendat, et tamen abscondendo Majestatis suæ gloriam amoris sui vim per æstum desiderii augeat. Nisi enim sanctus vir videre hunc in sua Majestate quæreret, non utique subinferret : *Et veniam usque ad solium ejus* [Vet. XIV]. Quid namque est solium Dei, nisi illi angelici spiritus 514 qui, Scriptura teste, throni vocati sunt? Qui ergo usque ad solium Dei venire vult, quid aliud quam interesse angelicis spiritibus concupiscit, ut nulla jam defectiva temporum momenta sustineat, (d) sed ad permanentem gloriam in contemplatione æternitatis exurgat?

34. *Electi occulta Dei judicia venerantur.* — Quæ tamen verba etiam in hac vita positis justis (e) conve-

(a) Vindoc., claritate in via perfr... quasi in necessitatis loco.... semper ergo habent meæ manus plagæ gemitum.

(b) Norm., relegati. Ita etiam vet. Edit.

(c) Vindoc., non lætum pertulit.

(d) Germ., Bellovac. et Norm., sed permanente gloria.

niunt. Nam cum contra votum suum atque desiderium quodlibet agi conspiciunt, ad occulta Dei judicia recurrunt, ut in eis videant quia inordinate intus non disponitur quod inordinatum foris currere videtur. Cum enim præsentem angelicis spiritibus Creatorem omnium fidei oculis contemplantur, ad ejus nimirum solium veniunt. Et quia considerant quoniam is qui mire angelos regit injuste homines non disponit, profecto inveniunt causales rationes quam justæ sint, dum ipsæ causæ extrinsecus videantur injustæ; dumque id humiliter faciunt, semetipsos sæpe in sua voluntate reprehendunt, sua in se nonnunquam vota dijudicant, dum meliora esse ea quæ disponit conditor pensant. Unde bene adhuc subditur :

B CAPUT XXVIII [Rec. XIII].

VERS. 4. — *Ponam coram eo judicium, et os meum replebo increpationibus.*

35. *Ex occultorum Dei judiciorum consideratione ad penitentiam accenduntur electi.* — Coram Deo judicium ponere est intra secretum mentis per fidei contemplationem ad tremendum examen majestatis illius oculos nostræ considerationis aperire, quid peccator homo mereatur attendere, et occultus nunc et tacitus iudex quam terribilis post appareat considerare. Ex qua re agitur ut ad cognitionem sui anima subtilius revocetur, et quo occultum iudicem suum magis terribilem videt, eo de suis actibus formidolosius angustetur. Anxie trepidat, culpas suas lamentis insequitur, penitendo increpat, qualem fuisse se meminit. Unde nunc quoque postquam dictum est : *Ponam coram eo judicium*, recte subjungitur : *Os meum replebo increpationibus*. Qui enim sibi in conspectu Dei judicium ponit, os suum increpationibus replet, quia dum subtile examen tremendi contra se iudicis contemplatur, amaræ se penitentiae invectione persequitur. Sæpe autem dum culpas nostras pensare negligimus, quæ earum reprehensio in iudicio sequatur ignoramus; dum vero eas penitendo persequimur, quid nobis de eis iudex in suo examine dicere possit invenimus. Unde adhuc apte subjungitur :

CAPUT XXIX.

VERS. 5. — *Ut sciam verba quæ mihi respondeat, et intelligam quid loquatur mihi.*

36. *Occulta Dei judicia, dum metuunt, evadunt electi.* — Tunc enim culpas plangimus cum pensare cœperimus. Sed tunc subtilius pensamus, cum sollicitius plangimus, atque ex lamentis in corde nostro (f) plenius nascitur quid peccantibus divina distinctio minatur, quæ erant illa reprobis improp-

(e) Germ. et Bellov., eveniunt, quod prius lectum in Utic.

(f) Melius, fortasse, plenius nascitur. Sane in Vindoc. legimus plenius agnoscitur quid est quod peccantibus. Cæterum lectionem mutare non præsumimus, quam habent Editi et Mas. fere omnes.

ria, qui terror, quæ implacabilis (a) Majestatis aversio. Tanta enim tunc Dominus reprobis iratus dicet; (b) quanta eos pati ex æquitate permiserit. Quæ nimirum (c) verba animadversionis illius justi, dum modo sollicitè metuunt, evadunt. Sed quis in illo examine inveniri justus valeat, si secundum suæ fortitudinis Majestatem vitam hominum **515** discutiat Deus? Aptè ergo subjungitur:

CAPUT XXX [Vet. XV, Rec. XIV.]

VERS. 6. — *Nolo multa fortitudine contendat mecum; nec magnitudinis suæ mole me premat.*

37. *Dei fortitudinem formidantes, infirmitatem in assumpta humanitate desiderant.* — Mens etenim (d) quamlibet justi, si ab omnipotente Domino districte judicatur, mole magnitudinis premitur. In quibus nimirum verbis hoc quoque intelligendum est, quod sanctus vir, dum Dei fortitudinem devitat, quid ejus aliud quam infirmitatem desiderat? Et scriptum est: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus* (I Cor. I, 25). Unde et protinus adjungit:

VERS. 7. — *Proponat æquitatem contra me, et perveniet ad victoriam judicium meum.*

Quis enim alius nisi Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (I Tim. II, 5), æquitatis nomine designatur? de quo scriptum est: *Qui factus est sapientia nobis a Deo et justitia* (I Cor. I, 30). Quæ scilicet justitia dum in hunc mundum contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vincimus, a quo captivi tenebamur. Dicat ergo: *Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat; proponat æquitatem contra me, et perveniet ad victoriam judicium meum.* Id est, ad redarguendas vias meas incarnatum Filium mittat, et tunc insidiantem adversarium per absolutionis meæ judicium victor excludam. Si enim in divinitatis fortitudine sic unigenitus Dei Filius invisibilis maneret, ut nil de nostra infirmitate susciperet, infirmus homo ad eum invenire accessum gratiæ quando potuisset? Consideratum quippe pondus ejus magnitudinis opprimeret potius quam juvaret. Sed fortis (e) super omnia apparuit infirmus inter omnia, ut dum nobis ex assumpta infirmitate congrueret, ad permanentem nos suam fortitudinem elevarer. In altitudine enim sua divinitas a nobis utpote parvulis apprehendi non potuerat, sed stravit se hominibus (f) per humanitatem, et quasi in jacentem ascendimus; surrexit, et levati sumus. Unde hoc quoque mox subditur, per quod divinitas invisibilis atque incomprehensibilis demonstratur. Nam sequitur:

CAPUT XXXI [Rec. XV].

VERS. 8, 9. — *Si ad Orientem iero, non apparet;*

(a) Ita Germ., Norm., Vindoc., Bellovac. In omnibus Ed., *animadversio*. Monet tamen Gussany. aliter legi *aversio*, vel *adversio*.

(b) Vindoc., *quanta eos iniqua agere ex æquanimi- tate permiserit*.

(c) Olim in Utic., *verba animadversitatis*.

(d) Vindoc., *cujuslibet justit.*

(e) Hunc loquendi modum jam observavimus in nostro Gregorio. Vide supra, lib. xv, cap. olim 10, nunc 16, n. 20, et lib. II, n. 80.

si ad Occidentem, non intelligam eum; si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum; si me vertam ad dexteram, non videbo illum.

38. *Deus invisibilis et incomprehensibilis, non in parte sed ubique quærendus.* — Creator quippe omnium in parte non est, quia ubique est. Et tunc minus invenitur, quando is qui totus ubique est in parte quæritur. Incircumscribitur namque spiritus omnia intra semetipsum habet, quæ tamen in implendo circumdat, et circumdando implet, et sustinendo transcendit, et transcendendo sustinet. Bene autem postquam dictum est: *Si ad Orientem iero, non apparet; si ad Occidentem, non intelligam eum; si ad sinistram quid agam? non apprehendam eum; si me vertam ad dexteram, non videbo illum;* illico adjunxit: *Ipse vero scit viam meam.* Ac si aperte dicat: Videre non valeo videntem me, et eum qui me subtiliter intuetur intueri non possum; ut videlicet ostendat (g) quia tanto cautius formidandus est, quanto conspicabilis non est. Qui enim ita nos aspiciat, ut a nobis aspici nequeat, eo magis timendus est, quo cuncta videns minime videtur. Cum enim contra nos latere quempiam in insidiis credimus, eo illum amplius metuimus, quo minime videmus. **516** Cumque ejus insidias nequaquam deprehendimus ubi sunt, et ibi eas metuimus ubi non sunt. Creator autem noster, qui ubique totus est, et cernens cuncta non cernitur, tanto magis metuendus est, quanto invisibilis permanens, de nostris actibus quando et quid decernat ignoratur. Quæ tamen verba intelligi et aliter possunt. Ad Orientem quippe imus, cum metem in consideratione majestatis ejus attollimus. Sed non apparet, quia qualis in natura sua est (h) a cogitatione mortali videri non prævalet. *Si ad Occidentem non intelligam (i) eum.* [Vet. XVI.] Ad Occidentem imus cum sublevatum in Deo cordis oculum, sed ipsa immensitate luminis reverberatum, ad nosmetipsos reducimus, et lassati discimus valde super nos esse quod quærebat, nostramque mortalitatem considerantes, indignos nos adhuc esse deprehendimus qui immortalem (j) videre valeamus. *Si ad sinistram, qui agam non apprehendam eum.* Ad sinistram ire est peccatorum delectationibus consentire. Et nimirum constat quia Deum apprehendere non valet qui adhuc in delectatione peccati per sinistram jacet. *Si me vertam ad dexteram, non videbo illum.* In dexteram procul dubio vertitur qui de virtutibus elevatur. Sed Deum videre non valet qui privata lætitia de bonis actibus gaudet, quia in eo cordis oculum tumor elationis premit. Unde bene alias dicitur; (k) *Non declines ad dexteram, aut ad sinistram* (Deut. xvii, 11). In quibus cunctis plerumque se anima discutit,

(f) Turon., Norm., Anglic., ita habent, *non per humilitatem*, ut legitur in Editis. Apud Gilot., in margine, annotatur, *al., per humanitatem*.

(g) Vindoc., *quia tanto citius*.

(h) Omnes Norm., *a cogitatione mortalium*.

(i) Deest *eum* in eisdem. Mss.

(j) Ebroic. et alii Norm., *videre volebamus*. Olim in Utic., *valebamus*.

(k) Vindoc., *ne declines*. Norm., *ne declines*.

nec tamen plene deprehendere semetipsam valet. A Unde hic apte subditur :

CAPUT XXXII.

VERS. 10. — *Ipse vero scit viam meam.*

39. *Deus justorum vias explorat eosque probat.* — Ac si patenter dicat : Ego met et distrite discussio, et perfecte me scire non possum ; et tamen ille quem videre non valeo, videt subtiliter cuncta quæ ago. Sequitur :

(a) *Et probabit me quasi aurum quod per ignem transit.*

Aurum in fornace ad naturæ suæ claritatem proficit, dum sordes amittit. Quasi aurum ergo quod per ignem transit probantur animæ justorum, quibus exustione tribulationis et subtrahuntur vitia et merita augentur. Nec elationis fuit quod sanctus vir in tribulatione se positum auro comparavit, quia qui Dei voce justus ante flagella dictus est, non idcirco tentari permissus est ut in eo vitia purgarentur, sed ut merita crescerent, aurum vero igne purgatur. Minus ergo de se aestimavit ipse quam erat, dum, tribulationi traditus, purgari se credidit, qui purgandum in se aliquid non habebat.

40. *Justi quantumvis humiles, sua bona opera non ignorant.* — Sciendum vero est quia quamvis de se humilia sentiat animus justorum, ea tamen quæ agunt quam sint recta conspiciunt, sed de eorum rectitudine non præsumunt : Unde adhuc subditur : *Vestigia ejus seculus est pes meus : viam ejus custodi, et non declinavi ex ea. A mandatis labiorum ejus non recessi, et in sinu meo abscondi verba oris ejus.* Sed in his omnibus an se esse aliquid existimet videamus. Sequitur : *Ipse enim solus est* [Rec. XVI]. Qua sententia subjuncta ostendit quia in tot bonis quæ egerat nil esse se credidit. Sed hæc ipsa superius verba repetentes, ut possumus perstringamus

CAPUT XXXIII.

517. VERS. 11. — *Vestigia ejus secutus est pes meus.*

41. *Dei longanimitas et pietas nobis unitandæ Exempla Christi sequenda.* — Quasi quidam namque gressus Dei sunt, quas cernimus, (b) operationes ejus, quibus bonus quisque malusque regitur, quibus justus injustique suis (c) ordinibus disponuntur, quibus et subjectus quisque ad meliora quotidie ducitur, et adversus ad deteriora corruens toleratur. De quibus nimirum gressibus Propheta dicebat : *Visti sunt gressus tui Deus* (Psal. LXVII, 25). Nos ita jure cum virtutem longanimitatis atque pietatis ejus intuemur, et intuentes imitari contendimus, quid aliud quam gressuum ejus vestigia sequimur, (d) quia extrema quædam ejus operationis imitamur. Hæc enim Patris sui vestigia Veritas admonebat imitari, cum diceret :

(a) Bigot., Sag., Lyr., et probavit me.

(b) Vindoc., operationes ejus quibus quilibet bonus adjuvatur, quisque malus regitur.

(c) Turon., suis ordinationibus.

(d) Vindoc., quia extrema quædam ejus opera imitamur. Hoc enim veritas admonebat discipulis suis

Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit (e) super malos et bonos (Matth. v. 45; Luc. vi, 28). [Vet XVII.] Potest tamen beatus Job, qui certa fide jam dixerat : *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum* (Job. xix, 25), sic in futura operatione incarnandæ sapientiæ intendere, sicut nos ejusdem sapientiæ jam præterita opera per fidem videmus, quod Mediator Dei et hominum benignus adtribuendum, humilis ad sustinendum, patiens ad exemplum præbendum fuerit. Cujus nimirum vitam dum beatus Job, superno spiritu repletus, sollicita intentione conspiceret, futuram mansuetudinis illius humilitatem prævidens, quasi ad exemplum sibi propositum recurrit, ut quidquid in hac vita ageret, ad imitationis illius vestigia ligaret, quatenus qui occultæ dispositionis ejus sublima videre non poterat, quasi in terra conspiciens, ad imitationem ejus vestigia teneret. De quibus ejus vestigiis per Petrum dicitur : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (I Petr. ii, 21). De quo adhuc subditur :

CAPUT XXXIV.

IBID. — *Viam ejus custodi, et non declinavi ex ea.*

42. *Justorum sollicitudo est vias veritatis observare.* — Custodit (f) et non declinat, qui hoc ubi intendit operatur. Custodire quippe per intentionem, est non declinare per operationem. Hæc namque est sollicitudo justorum, ut actus suos quotidie juxta vias veritatis examinent, et, ea sibi in regulam proponentes, a rectitudinis earum tramite non declinent. Super semetipsos quippe quotidie ire contendunt, et quo in virtutum verticem provehuntur, cauta reprehensione dijudicant; quidquid de eis ex semetipsis remanet infra semetipsos, et totos se illo festinant trahere, ubi se inveniunt ex parte pervernisse. Sequitur :

CAPUT XXXV.

VERS. 12. *A mandatis labiorum ejus non recessi.*

43. *Dei voluntatem in Scripturis scrutari, alia justorum sollicitudo.* — Sicut bene obsequentes famuli dominorum suorum (g) vultibus semper intenti sunt, ut ea quæ præceperint, festine audiant et implere contendant, sic justorum mentes per intentionem suam omnipotenti Domino assistunt, atque in scriptura ejus quasi os ejus intuentur, ut quia per eam Deus loquitur omne quod vult, tanto a voluntate ejus non discrepent, quanto eandem voluntatem illius in ejus eloquio agnoscunt. Unde fit ut ejus verba non per eorum aures supervacue transeant, sed hæc in suis cordibus figant. Unde hic subditur :

imitari.

(e) Utic. et Sag., super justos et injustos.

(f) Norm., etenim et non declinat.

(g) Plurimi Norm., vultus semper intuentes sunt... ut festini audiant.

CAPUT XXXVI.

518 *IBID.* — *Et in sinu meo abscondi verba oris ejus.*

44. *Verba Dei in sinu abscondere, alia justorum sollicitudo.* — In sinu etenim cordis verba oris ejus abscondimus, quanto mandata illius non transitorie, sed implenda opere audimus. Hinc est quod de ipsa matre Virgine scriptum est: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo* (Luc. II, 49). Quæ nimirum verba, et cum ad operationem prodeunt, in sinu cordis absconsa latent, si per hoc quod foris agitur intus agentis animus non elevatur. Nam cum conceptus sermo ad opus ducitur, si per hoc humana laus quæritur, sermo Dei in sinu mentis procul dubio non occultatur. Sed nosse velim, beate vir, cur te tanta intentione examines, cur te tanta sollicitudine astringas? Sequitur:

CAPUT XXXVII [Vet. XVIII].

VERS. 13. — *Ipse enim solus est, et nemo avertere potest (a) cogitationem ejus.*

45. *Deus solus est, in cujus essentiæ comparatione esse nostrum non esse est.* — Nunquid non sunt angeli et homines, cælum et terra, aer et maria, cuncta volatilia, quadrupedia, (b) atque repentia? Et certe scriptum est: *Creavit ut essent omnia* (Genes. II, 3, seq.). Cum ergo in rerum natura tam multa sint, cur beati viri voce nunc dicitur: *Ipse enim solus est.* Sed aliud est esse, aliud principaliter esse; aliud mutabiliter, atque aliud immutabiliter esse. Sunt enim hæc omnia, sed principaliter non sunt, quia in semetipsis minime subsistunt, et nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt; a quo creata sunt, nec ea quæ vivunt sibi melipsis vitam tribuunt, neque ea quæ moventur et non vivunt suis nutibus ad motum ducuntur, sed ille cuncta movet, qui quædam vivificat, quædam vero non vivificata in extremam essentiam mire ordinans servat. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumque essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu retineret. Omnia itaque quæ creata sunt, per se nec subsistere prævalent, nec moveri; sed in tantum subsistunt, in quantum ut esse debeant acceperunt; in tantum moventur, in quantum occulto instinctu disponuntur. Ecce enim peccator flagellandus est de rebus humanis: arescit in ejus laboribus terra, concutitur in ejus naufragiis mare, ignescit in ejus sudoribus aer, obtenebrescit contra eum inundationibus cælum, inardescunt in ejus oppressionibus homines, moventur (c) in ejus adversitate et angelicæ virtutes. Nunquidnam hæc, quæ inanimata vel quæ viventia diximus, suis instinctionibus et non magis divinis impulsionebus agitantur? Quidquid est itaque quod exterius sævit, per hoc ille (d) intuendus est, qui hoc

A interius disponit. In omni igitur causa solus ipse intuendus est, qui principaliter est. Qui etiam ad Moysen dicit: *Ego sum qui sum. Sic dice filiis Israel: Qui est, misit me ad vos* (Exod. III, 14). Cum itaque flagellamur per ea quæ videmus, illum debemus sollicite metuere, quem non videmus. Vir itaque sanctus despiciat quidquid exterius terret, quidquid per essentiam suam, nisi regeretur, ad nihilum tenderet, et mentis oculo, (e) suppressis omnibus, intueatur unum in cujus essentiæ comparatione esse nostrum non esse est, et dicat: *Ipse enim solus est.*

519 [Rec. XVII.] **46.** *Deus immutabilis natura et voluntate.* — De cujus mox immutabilitate apte subjungitur: *Et nemo avertere potest (f) cogitationem ejus.* Sicut enim immutabilis natura est, (g) ita immutabilis voluntate. Cogitationem quippe ejus nullus avertit, quia nemo resistere occultis ejus judiciis prævalet. Nam et si fuerunt quidam qui deprecationibus suis ejus cogitationem avertisse viderentur, ita fuit ejus interna cogitatio, ut sententiam illius avertere deprecando potuissent, et ab eo acciperent quod agerent apud ipsum. Dicat ergo: *Et nemo avertere poterit cogitationem ejus*, quia semel fixa judicia mutari nequaquam possunt. Unde scriptum est: *Præceptum posuit, et non præteribit* (Psal. CXLVIII, 6); et rursum: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Marc. XII, 31); et rursum: *Non enim cogitationes meæ sicut cogitationes vestræ, neque viæ meæ sicut viæ vestræ* (Isai. LV, 8). Cum ergo exterius mutari videtur sententia, interius consilium non mutatur, quia de unaquaque re immutabiliter intus constituitur, quidquid foris mutabiliter agitur. Sequitur:

CAPUT XXXVIII [Vet. XIX, Rec. XVIII].

IBID. — *Et animæ ejus quodcumque voluit, hoc fecit.*

47. — *Deo nec illa obsistunt quæ contra voluntatem illius fieri videntur.* — Cum sit cunctis corporibus exterior, cunctis mentibus interior Deus, ea ipsa vis ejus, qua omnia penetrat, cunctaque disponit, anima illius appellatur. Cujus videlicet voluntati nec illa obsistunt, quæ contra voluntatem illius fieri videntur, quia ad hoc nonnunquam permittit fieri etiam quod non præcipit, ut per hoc illud certius impleatur quod jubet. Apostatæ quippe angeli perversa voluntas est, sed tamen a Deo mirabiliter ordinatur, ut ipsæ quoque ejus insidiæ utilitati bonorum serviant, quos purgant dum tentant. Sic itaque ejus anima quodcumque voluit hoc fecit, ut inde quoque voluntatem suam impleat, unde voluntati illius repugnari videbatur. Terreatur ergo vir justus, et tantæ majestatis pondus considerans, infirmum se esse deprehendat.

48. Sed inter verba hæc percunctari libet, ac dicere: O beate Job, inter tot flagella positus cur adhuc adversa formidas? jam tribulationibus cingeris, jam

(a) Plerique *cogitationes ejus.*

(b) Utio., Lyr., Bigot., etc., *atque repentia, et cætera de quibus scriptum est creavit.*

(c) Hoc est ei adversando. De significatione hujus vocis jam sæpe dictum. Vide supra, I, XI, n. 38, et I, II, n. 51.

(d) Norm., et Germ., *metuendus est.*

(e) Bellovac., *sub pressionibus intueatur.*

(f) Norm., *Cogitationes ejus.*

(g) Lyr., Bigot., Ebroic., Sag., *immutabilis cogitatione, Germ., Cogitationis, Vindoc., sicut enim immutabilis natura est, ita immutabilis voluntas.*

innumeris afflictionibus agustaris. Malum timeri debet quod necdum susceptum est; tu in tanto positus dolore quid metuis? Sed ecce vir justus nostris inquisitionibus satisfaciens adjungit :

CAPUT XXXIX.

VERS. 14. — *Cum expleverit in me voluntatem suam, et alia multa similia præsto sunt ei.*

49. *Ex his quæ patimur, formidare discimus quæ nondum passi sumus.* — Ac si aperte dicat : Jam perpendo quæ patior, sed adhuc formido quæ pati possum. Explet enim in me voluntatem suam, quia multis me (a) percussionebus affligit. Sed multa similia præsto sunt ei, quia si ferire cogitat, adhuc invenit ubi plaga crescat. Hinc itaque pensandum est quam pavidus ante flagellum fuit, qui etiam percussus adhuc metuit ne feriat. Incomprehensibilem quippe vim ei inesse considerans et potestatis et examinis, esse vir justus noluit nec de flagello securus. Unde adhuc metuens adjungit :

CAPUT XL.

VERS. 15. — *Et idcirco a facie ejus turbatus sum, et considerans eum, timore sollicitor.*

50. *Malis securitatem præ se ferentibus, justii semper timent.* — Bene a facie Domini turbatur, qui terrorem majestatis illius cordis sui obtutibus proponit, et ejus rectitudinis pavore concutitur, dum 520 se reddendis rationibus conspicit idoneum non esse, si dicti recte judicetur. Recte autem dicitur. *Et considerans eum, timore sollicitor*, quia divinæ animadversionis vim cum minime quisque considerat, minime formidat; et tanto magis in hac vita quasi securus est, quanto a consideratione internæ districtiōis alienus. Semper etenim justii viri ad cordis secretarium redeunt (b) vim occultæ districtiōis intuentur, majestatis intimæ judicio assistunt, ut eo magis quandoque securi sint, quo hic quandiu viverent securi esse noluerunt. Nam malorum mentes cum renunt considerare quod timeant, ad hoc quandoque gaudentes perveniunt quod timentes nullo modo evadant. Sed ecce de beato Job novimus quod crebris Dei sacrificiis deditus, quod hospitalitatibus, quod indigentis pauperum impensus, quod suis etiam subditis humilis, quod sibi adversantibus benignus fuit, et tamen tot flagella suscepit nec jam securus exstitit inter flagella, sed adhuc metuit, adhuc divinæ districtiōis vim considerans contremiscit. Quid nos itaque miseri, quid peccatores dicimus, si sic timet, qui sic egit? Sed tanti timoris pondus an a semetipso habeat, innotescat. Sequitur :

CAPUT XLI [Vet. XX].

VERS. 16. *Deus mollivit cor meum, et Omnipotens conturbavit me.*

51. *Timor hic donum Dei est.* — Ex divini munere cor justii (c) moliri dicitur, quia superni judicii timore

(a) Editi, *persecutionibus*, invitis Mss. Norm. et alijs.

(b) Vindoc., *cum vim occultæ*.

(c) Vindoc., *molle dicitur*.

(d) Vindoc., *sana consolatione*.

(e) Ebroic. et alii Norm., *ad bona quæ acceperunt*.

(f) Turon., *in se priora*. In Ebroic. cæterisque Norm.

penetratur. Molle est enim quod penetrari potest, durum quod penetrari non potest. Unde per Salomonem dicitur : *Beatus homo qui semper est pavidus, qui vero mentis est duræ corruet in malum* (Prov. xxviii, 14). Virtutem ergo suæ formidinis non sibi, sed auctori tribuit, qui ait : *Deus mollivit cor meum, et Omnipotens conturbavit me*. Non autem segura, sed perturbata sunt corda bonorum, quia dum futuri examinis pondus considerant, quietem hic habere non appetunt, securitatem suam districtiōis intimæ consideratione perturbant. Qui tamen inter ipsa timoris supplicia sæpe animum revocant ad dona, et ut semetipsos (d) consolatione refoveant, inter hoc quod metuunt reducunt oculum (e) ad dona quæ acceperunt, ut spes sublevet quem timor premit.

B Unde et sequitur :

CAPUT XLII [Rec. XIX].

VERS. 17. — *Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.*

52. *Flagella justorum aut mala perpetrata purgant, aut futura devitant.* — Ille enim in flagello positus a salute corporis propter imminentes tenebras perit, qui idcirco pro transactis percutitur, ut a futuris suppliciis abscondatur. Flagella quippe bonorum aut vitia perpetrata purgant, aut ea quæ poterant perpetrari futura devitant. Beatus autem Job, quia in flagello positus, nec a peccatis præcedentibus purgabatur, nec ab imminetibus tegebatur, sed ejus tantummodo in flagello virtus augebatur, fiducialiter dicit : *Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo*. Qui enim semper divinæ formidinis pondus aspexit, ejus cordis faciem caligo peccati non operuit. Et is quem supplicia nulla sequebantur, salutem corporis propter imminentes tenebras non amisit.

53. *A pravis cogitationibus nemo immunis.* — Et notandum quod (f) ipse priora denuntians nequaquam ait : *Faciem meam non tetigit*; sed : *Non operuit caligo*. Sæpe enim etiam corda justorum 521 subortæ cogitationes polluunt, terrenarum rerum (g) delectationibus tangunt, sed dum citius. Anu (h) sanctæ discretiōis abiguntur, festine agitur ne cordis faciem caligo operiat, quæ hanc jam ex illicita (i) delectatione tangebatur. Nam sæpe in ipso orationis sacrificio importunæ se cogitationes ingerunt, quæ hoc rapere vel maculare valeant, quod in nobis Deo flentes immolamus. Unde Abraham cum ad occasum solis sacrificium offerret, insistentes aves pertulit, quas studiose, ne oblatum sacrificium raperent, abegit (Genes. xv, 11). Sic nos cum in ara cordis holocaustum Deo offerimus, ab immundis hoc volucris custodiamus, ne maligni spiritus et perversæ cogitationes rapiant quod mens nostra offerre se Domino utiliter sperat. Sequitur :

legitur *superiora*. pro *priora*. In Uticensi tamen olim scriptum erat *priora*.

(g) Turon., *delectationes tangunt*.

(h) Norm., *sanctæ districtiōis*.

(i) Turon., *cogitationes*.

CAPUT XLIII [Vet. et Rec. XX].

CAP. XXIV, VERS. 1. — *Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora ; qui autem noverunt eum, ignorant dies illius.*

54. *Dies Dei ejus æternitas. Deus est quod habet.* — Quid dies Dei, nisi ipsa ejus æternitas appellatur? quæ nonnunquam unius diei pronuntiatione exprimitur, sicut scriptum est : *Melior est dies una in atriis tuis super millia* (Psal. LXXXIII, 11). Nonnunquam vero pro sua longitudine dierum multorum appellatione signatur, de quibus scriptum est : *In sæculum sæculi anni tui* (Psal. CI, 25). Nos itaque intra tempora volvimur, per hoc quod creatura sumus. Deus autem qui creator est omnium æternitate sua tempora nostra comprehendit. Ait ergo : *Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora ; qui autem noverunt eum, ignorant dies illius.* Quia ipse quidem nostra comprehensibiliter conspicit, nos autem ea quæ ejus sunt comprehendere nullatenus valemus. Sed natura Dei cum simplex sit, mirandum valde est, cur dicit : *Qui noverunt eum, ignorant dies illius.* Neque enim aliud ipse, atque aliud dies ejus sunt. Deus namque hoc est quod habet. *Æternitatem* quippe habet, sed ipse est æternitas. Lucem habet, sed lux sua ipse est. Claritatem habet, sed ipse est claritas sua. Non est ergo in eo aliud esse, et aliud habere. Quid est itaque dicere : *Qui noverunt eum, ignorant dies illius*, nisi quia et qui cognoscunt eum adhuc nesciunt? Nam et qui jam eum fide tenent, adhuc per speciem ignorant. Et cum ipse sibi sit æternitas, quem veraciter credimus, qualiter tamen sit ipsa ejus æternitas ignoramus. In hoc namque quod de divinæ naturæ potentia audimus, ea nonnunquam cogitare consuevimus quæ per experientiam scimus. Omne enim quod cœpit et desinit, initio et fine concluditur. Quod si mora aliquantula differtur ut finiatur, longum dicitur; in qua videlicet longinquitate cum quisque mentis oculos reducit retro per memoriam, tendit ante per expectationem, (a) quasi per spatium temporis dilatat in mente. Cumque audit æternitatem Dei, humano more (b) intendenti animo longa vitæ spatia proponit, in quibus (c) metiatur semper et quid abiit retro, quod retineatur in memoria, et quid ante restat, quod expectetur ex intentione.

55. *In æternitate nihil præteritum aut futurum.* — Sed quoties in æternitate ista cogitamus, æternitatem necdum cognovimus. Ibi quippe est quod nec initio incipitur, nec fine terminatur, ubi neque expectatur quod veniet, neque (d) percurrit quod debeat recordari, sed est unum quod 532 semper esse est. Quod etsi nos et angeli cum initio (e) esse videre incipimus, esse tamen hoc sine initio videmus, ubi sic semper sine fine esse est, ut nunquam se animus tendat ad

(a) Norm., *quasi spatium temporis.*

(b) Turon., *intento animo.*

(c) Idem, *meditetur.* In Germ. legitur *habuit*, pro *abiit*.

(d) Ex Mss. Anglic. alii habent *præcurrit*, alii *recurrat*, quam lectionem omnibus præferendam censet Th. Jamesius.

(e) Deest *esse* in Norm. et plerisque. Prius tamen

A sequentia, ac si multiplicentur quæ sunt et longa flant. Nam etsi per prophetiæ spiritum dictum est : *Domine, qui regnas in æternum, et in sæculum, et adhuc* (Fortasse, Exod. xv, 18, ubi legitur : *Dominus regnabit in æternum* [Hebr., *in sæculum*] et ultra), more sacri eloquii, humano modo spiritus hominibus est locutus, ut ibi *adhuc* diceret, (f) ubi expectatio non inesset. *Adhuc* enim æternitas non habet, quæ semper esse habet, in qua nulla pars suæ longitudinis præterit, ut pars alia succedat, (g) sed totum simul esse est, ut nil deesse videatur quod non cernat; in qua omne quod est animus videt et tardum non esse, et longum esse. Sed hæc de æternitatis diebus loquentes, conamur magis videre aliquid quam videmus. Dicatur igitur recte : *Qui autem noverunt eum, ignorant dies illius*, quia etsi jam Deum per fidem novimus, qualiter tamen sit ejus æternitas, sine præterito ante sæcula, sine futuro post sæcula, sine mora longa, sine præstolatione perpetua, non videmus. Beatus itaque Job sanctæ Ecclesiæ typum tenens, quia sub magno se scientiæ freno moderatur, ne plus sapiat quam oportet sapere, et dies Dei non posse comprehendere testificans, ad hæreticorum mox superbiam respectum mentis reducit, qui alta sapere appetunt, et quod capere ulcunque non possunt perfecte se scire gloriantur. Nam sequitur :

CAPUT XLIV [Rec. XXI].

VERS. 2. — *Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, et paverunt eos.*

56. *Hæretici terminos a patribus constitutos transferunt.* — Quos aliorum nomine nisi hæreticos designat, qui a sanctæ Ecclesiæ gremio extranei existunt? Ipsi enim terminos transferunt, quia constitutiones patrum prævaricando transcendunt. De quibus nimirum constitutionibus scriptum est : *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui* (Prov. XXII, 28). Qui greges diripiunt et pascunt, quia imperitos quosque perversis ad se persuasionibus trahunt, et doctrinis pestiferis ad interficiendum nutriunt. [Vet. XXII.] Nam quod gregum nomine imperiti populi designentur, sponsi verba testanter, qui sponsam suam alloquitur dicens : *Nisi cognoveris te, o pulchra inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum* (Cant. I, 7), id est nisi honorem tuum, quo ad similitudinem Dei es condita, bene vivendo cognoveris, a conspectu meæ contemplationis egredere, et imperitorum (h) vitam imitare populorum. Sequitur :

CAPUT XLV.

VERS. 3. — *Asinum pupillorum abegerunt, et abstulerunt pro pignore bovem viduæ.*

57. *Electi pupilli sunt.* — Quos hoc loco pupillos accipimus, nisi electos Dei, in mentis teneritudine exstabat in Utic. Vet. Edit. habent : *Quod etsi nos et angeli, cum initium videre incipimus.*

(f) Germ., *Ubi expectatione inesset.*

(g) Ita emendavimus ex nostris Mss. et Anglic., cum prius legeretur : *Sed totum simul esse est, et nil deesse quod cernat, in qua, etc.* Admonemus tamen sic olim lectum fuisse in Utic.

(h) Norm., *viam.*

positos, qui magna fidei gratia nutriuntur, et patris sui jam pro se mortui faciem necdum vident? Et sunt plerique in Ecclesia qui quosdam conspiciunt cœlestia appetere, terrena omnia despectui habere; et quamvis ipsi in hujus mundi laboribus insudent, eis tamen quos ad cœlestia anhelare conspiciunt de rebus quas in hoc mundo possident hujus vitæ adiutorium ferunt. Et quamvis ipsi agere spiritalia nequeant, ad summa tamen tendentibus libenter subsidia ministrant. Portare enim asinus **523** onera hominum solet. Quasi ergo quidam asinus electorum est, (a) qui, terrenis actibus deserviens, deportat onera usibus hominum. Et sæpe cum hæretici quolibet talem a sanctæ Ecclesiæ gremio avertunt, quasi pupillorum asinum abigunt, quia cum hunc ad perfidiam suam pertrahunt, a ministerio bonorum repellunt.

58. Vidua est Ecclesia. — Quæ autem vidua nisi sancta Ecclesia debet intelligi, quæ occisi viri sui interim visione privata est? Bos autem hujus est viduæ, unusquisque prædicator. Et sæpe contingit ut hæretici perversis suis dogmatibus ipsos etiam qui prædicatores videbantur trahant. Bovem ergo viduæ auferunt, cum de sancta Ecclesia etiam prædicantem tollunt. Ubi recte est adjunctum: *Pro pignore*. Pignus namque cum tollitur, aliud quidem est quod tenetur, sed tamen adhuc aliud quæritur. Et plerumque hæretici ideo eos conantur auferre qui prædicant, ut eorum etiam sequaces trahant. Pro pignore ergo bos viduæ tollitur, quando idcirco ipse qui prædicabat rapiatur, ut alii sequantur. Ex cujus ruina plerumque agitur ut hi quoque de sanctæ Ecclesiæ gremio exeant, qui in ea bonis moribus præditi mites atque humiles esse videbantur. Unde et subditur:

CAPUT XLVI.

VERS. 4. — *Subverterunt pauperum viam, et oppresserunt pariter mansuetos terræ.*

59. Pauperum nomine humiles intelligendi. — Paupertatis namque nomine sæpe humilitas designari solet. Et nonnunquam hi qui mansueti atque humiles videntur, si servare discretionem nesciunt, exemplis aliorum cadunt. Sunt vero nonnulli hæretici qui populis admisceri fugiunt, sed recessum vitæ secretioris petunt; qui plerumque eos quos inveniunt eo amplius peste suæ persuasionis inficiunt, quo quasi ex vitæ meritis reverentiores videntur. De quibus subditur:

CAPUT XLVII [Vet. XXIII, Rec. XXII].

VERS. 5. — *Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum.*

60. Onagris similes sunt hæretici. Non Dei opus, sed suum peragunt. — Onager enim agrestis est asinus. Et recte hoc in loco onagris comparantur hæretici, quia, in suis (b) voluptatibus dimissi, a vinculis sunt fidei et rationis alieni. Unde scriptum est: *Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui* (Jerem, II, 24).

(a) Vindoc., Germ. et omnes Norm., qui terrenis rebus.

(b) Ita Norm., Vindoc., Turon. ac vet. Edit. Recen-

A Onager quippe in solitudine assuetus est, quia dum terram cordis sui disciplinæ virtute non excolit, ibi habitat ubi fructus non est. Quia in desiderio animæ suæ ventum amoris sui attrahit, quia ea quæ ex desiderio scientiæ in mente concipit inflare prævalent, non ædificare. Contra quos dicitur: *Scientia inflat, charitas vero ædificat* (I Cor. VIII, 1). Unde hic quoque congrue infertur: *Egrediuntur ad opus suum*. Non enim Dei, sed suum opus peragunt, dum non recta dogmata, sed propria desideria sequuntur. Scriptum quippe est: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat* (Psal. C, 6.) Qui ergo non in via immaculata ambulat, sibi magis quam Domino ministrat. Sequitur:

CAPUT XLVIII.

B **IBID.** — *Vigilantes ad prædam, præparant panem liberis.*

61. Hæretici ad prædam vigilant. — Ad prædam vigilant qui verba justorum ad sensum proprium semper rapere conantur, ut per hæc perversis filiis panem erroris (c) parent. De quo videlicet panes apud Salomonem verbis mulieris pravitatis hæreticæ typum gerentis dicitur: **524** *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (Prov. IX, 17). Sequitur:

CAPUT XLIX.

VERS. 6. — *Agnum non suum demetunt, et vineam ejus quem vi oppresserint vindemiant.*

62. Qui agnum non suum, et vineam alienam devastant hæretici. — Potest agri nomine Scripturæ sacræ latitudo signari, quam hæretici non suam demetunt, quia ex ea sententias longe a suis sensibus diversas tollunt. Quæ vinæ quoque appellatione exprimitur, quia per veritatis sententias botros virtutum profert. Cujus vineæ dominum, id est Scripturæ sacræ conditorem, quasi vi opprimunt, quia ejus sensum in verba sacri eloquii inflectere violenter conantur qui dicit: *Servire me fecisti in peccatis tuis, præbuiisti mihi laborem in iniquitatibus tuis* (Isai. XLIII, 24). Et eandem vineam vindemiant, quia ex ea (d) sententiarum botros pro suæ intelligentiæ intentione coacervant. Potest agri vel vineæ nomine universa Ecclesia designari, quam perversi prædicatores demetunt, et auctorem ejus in membris suis opprimendo vindemiant, quia Creatoris nostri gratiam persequentes, dum quosdam de illa qui recta videbantur rapiunt, quid aliud quam spicas vel botros animarum tollunt? De quibus adhuc subditur:

CAPUT L.

VERS. 7. — *Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore.*

63. Bona opera destruendo, nudos dimittunt homines hæretici. — Sicut vestimenta corpus, sic bona opera protegent animam. Unde cuidam dicitur: *Beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet* (Apoc. XVI, 15). Hæretici itaque cum in quorundam

tioribus Editoribus magis placuit voluntatibus.

(c) Vindoc., præbeant.

(d) Libroic., scientiarum.

mentibus bona opera destruunt, nimirum velamina A indumentorum tollunt. Bene autem dicitur : *Quibus non est operimentum in frigore*. Operimentum quippe ad justitiam pertinet, frigus ad culpam. Et sunt nonnulli qui in quibusdam rebus peccata faciunt, in quibusdam vera recta opera sequuntur. Qui ergo ex aliis actibus delinquit, atque ex aliis justitiam peragit, quid iste nisi in frigore vestitur ; alget, et tegitur ; quia ex alio opere fervescit ad justitiam, ex alio frigescit ad culpam ? Sed eum hæretici bona opera talibus subtrahunt, agunt ne in frigore habeant quo vestiantur. Recte ergo dicitur : *Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore*, ut videlicet solum culpæ frigus interimat quos calor alterius operis ex parte aliqua tegebat. (Vet. XXIV.) Potest vero per frigus desiderium, per vestimentum operatio signari. Et sunt plerique qui adhuc perversis desideriis æstuant, sed, contra se spiritaliter decertantes, rectis sibi operibus repugnant, et bonis actibus tegunt hoc quod sinistrum sibi resultare per tentationem sentiunt. Ii itaque unde mala desiderant, inde algent ; unde autem bona operantur, inde vestiti sunt. Cum vero hæretici perversis allegationibus rectæ fidei opera subtrahunt, quid agunt, nisi ut hi qui adhuc desideriorum carnalium frigora sentiunt, sine bonorum actuum vestimento moriantur ? Sequitur :

CAPUT LI.

VERS. 8. — *Quos imbres montium rigant, et non habentes velamen amplexantur lapides.*

64. *Sanctorum Patrum sententiis tanquam fluentis rigamur. Sanctorum martyrum invocatio.* — Imbres montium sunt verba doctorum. De quibus montibus voce sanctæ Ecclesiæ dicitur : *Levavi oculos meos ad montes* (Psal. cxx, 1). Hos itaque imbres montium rigant, quia sanctorum Patrum 525 fluentia satiant. Velamen autem, ut jam prædiximus, boni operis tegmen accipimus, quo quisque tegitur, ut ante omnipotentis Dei oculos, pravitatis ejus fœditas operiatur. Unde scriptum est : *Beati quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (Psal. xxxi, 1). Quos autem lapidum nomine nisi fortes intra sanctam Ecclesiam viros accipimus ? quibus per primum pastorem dicitur : *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini* (I Pet. ii, 5). Hi itaque qui de nullo suo opere confidunt, ad sanctorum martyrum protectionem currunt, atque ad sacra eorum corpora D flelibus insistunt, promereri se veniam, eis intercedentibus, deprecantur. Quid ergo isti in hac humilitate faciunt, nisi quia bonæ actionis velamen non habent, lapides amplexantur ? Sequitur :

CAPUT LII [Rec. XXIII].

VERS. 9. — *Vim fecerunt deprædantes pupillos, (a) et vulgus pauperum spoliaverunt.*

65. *Hæretici infirmos et indoctos, qua vi qua blan-*

(a) Recent. E-l., *et vulgam pauperem*. reluctan-
tibus M-s, et vet. Ed.

(b) Ita Mss Anglicæ, et nostri. In Editis vet. Paris.
et Basil., *viril doctores* ; in aliis, *viril doctores*.

dimentis aucupantur. — Cum prosperitatem vitæ præsentis hæretici non habent, infirmis mentibus verbis blandioribus perversa persuadent. Si qua vero illis prosperitas temporis præsentis arriserit, etiam violenter trahere quos prævalent non desistunt. Pupillorum itaque nomine designantur hi qui adhuc sunt teneri intra sanctam Ecclesiam constituti, quorum vitam misericors pater moriendo servavit, qui ad bonam jam intentionem deducti sunt, sed adhuc in bonis actibus nulla virtute roborantur. Hæretici igitur deprædantes pupillos vim faciunt, quia contra infirmas fidelium mentes verborum et operum violentia grassantur. Vulgus autem pauperum est populus indoctus, qui si veræ sapientiæ divitias haberet, vestimentum suæ fidei nequaquam amitteret. Quasi quidam quippe intra sanctam Ecclesiam senatores sunt, (b) veri doctores, qui cum scientiam in corde multiplicant, veris apud se divitiis abundant. Sed hæretici vulgus pauperum spoliant, quia dum doctos non prævalent, indoctos quosque a velamine fidei prædicatione pestifera denudant. Sequitur :

CAPUT LIII [Vet. XXV].

VERS. 10. — *Nudis et incedentibus absque vestitu, et esurientibus tulerunt spicas.*

66. *Hæreticis sanctorum Patrum doctrinam auferunt otiosis et incautis.* — Quod ait *nudis*, hoc replicat. *absque vestitu* ; sed aliud est nudum esse, aliud nudum incedere. Omnis enim qui nec bona nec mala operatur, nudus est et otiosus ; qui autem mala agit, nudus incedit quia sine velamine boni operis per iter (c) pravitatis pergit. Sunt vero nonnulli qui, malum suæ nequitiae cognoscentes, (d) satiari pane justitiæ festinant, percipere sacri eloqui dicta desiderant. Qui quoties Patrum sententias pro ædificandis mentibus in cogitatione versant, quasi de bona segete spicas portant. Hæretici igitur nudis et incedentibus absque vestitu et esurientibus spicas tollunt, quia sive quidam otiosi sint, et in nullis se (e) bonis exercent, seu per iter impudentiæ absque velamine boni operis pergant, etiam si quando jam ad poenitentiam redire cupiant, et pabulum verbi concupiscunt, eis esurientibus spicas tollunt, quia in eorum mente perniciosus persuasionibus Patrum sententias destruunt. Nec immerito spicas signare Patrum sententias dicimus, quia sæpe dum per figurata eloquia proferuntur, 526 ab eis tegmen litteræ quasi aristarum paleas subtrahimus, ut medulla spiritus reficiamur. Sequitur :

CAPUT LIV.

VERS. 11. — *Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt.*

67. *Persecutionum quas fidelibus hæretici indicunt utilitas. Sæculi potentes adversus eos commovent.* — Omnes qui sanctam Ecclesiam persequuntur, quid

(c) I yr. et plurimi, *pravitatis suæ*.

(d) Turon., *se satiare*.

(e) Plerique Norm., *bonis operibus*.

aliud quam torcular calcant? Quod divina agi (a) dispositione permittitur, ut animarum botri in spiritale vinum defluant, quæ, carne corruptibili exutæ, ad regna cœlestia velut in apothecam currant. Nam iniusti dum justos deprimunt, quasi botros sub pedibus mittunt. Compressi autem botri ad superni convivii satietatem exuberant, qui prius quasi in hujus aeris libertate pendebant. Unde David propheta, sanctæ Ecclesiæ afflictionem conspiciens, (b) psalmum pro torcularibus scribit (*Psalm.* viii, aut lxxxiii). Sed omnes qui vitam fidelium persequuntur calcant et sitiunt, quia agendo crudelia, ferociore sunt, impietatis suæ meritis cæcati, eo ambiunt graviora facere, quo jam gravius fecerunt. Hæretici autem cum per se potestatem persecutionis non habent, hujus sæculi potentes commovent, eorumque mentes ad persequendum trahunt, et quibus valent persuasionibus accendunt. Quos cum crudelia agere contra catholicorum vitam conspiciunt, quasi in ipso solis fervore requiescunt. Bene ergo nunc dicitur: *Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt*, quia eorum se multitudini adjungunt, quos jam vident gravia agere, et adhuc sitire graviora. (c) Quorum fervor dum eorum desideria satiat, in eorum actibus, quasi in meridie, quiescunt. Sequitur:

CAPUT LV.

VERS. 12. — *De civitatibus fecerunt viros gemere.*

68. *Hæretici Ecclesiæ unitatem solvere nituntur.* — Quia civitates a conviventibus populis appellantur, non immerito civitatum nomine veræ sunt fidei Ecclesiæ designatæ, quæ in singulis mundi partibus positæ unam catholicam faciunt, in qua fideles omnes de Deo recta sentientes concorditer vivunt. [*Vet. XXVI.*] Hanc namque in Evangelio Dominus (d) conviventium populorum etiam per locorum distinctionem concordiam designavit, cum satiaturus de quinque panibus populum, quinquagenos per turmas, vel centenos discumbere præcepit, ut videlicet turba fidelium escam suam (e) et locis disjuncta et moribus conjuncta perciperet. Jubilæi quippe requies quinquagenarii numeri mysterio continetur, et quinquagenarius bis ducitur, ut ad centenarium perducatur. Quia ergo prius a malo quiescitur opere, ut post anima plenius quiescat in cogitatione, alii quinquageni, alii autem centeni discumbunt, quoniam sunt nonnulli qui jam a pravis actibus habent requiem operis, et sunt nonnulli qui a perversis cogitationibus habent jam requiem mentis. Hæretici igitur, quia, perversis sæpe hujus mundi potentibus adhærentes, bonorum socialem vitam atque concordiam persequuntur, recte nunc dicitur: *De civitatibus fecerunt viros gemere*. Quos recte beatus Job memorat viros, quia illos magis hæretici extinguere

A ambiunt qui perfectis gressibus per viam Dei non fluxe et enerviter, sed viriliter currunt. Qui cum vulnus perfidiæ ingeri in parvulorum fidelium mente conspiciunt, 527 semper ad clamorem et gemitus redeunt. Unde et recte dicitur:

CAPUT LVI.

IBID. — (f) *Et anima vulneratorum clamavit, et Deus inultum abire non patitur.*

69. *Hæreticorum scelera Deus inulta non relinquet.* — Vulneratur quippe anima justorum cum fides (g) turbatur infirmorum, quibus jam hoc ipsum clamare est de alieno lapsu tabescere. Sed Deus inultum abire non patitur, quia etsi justo ordine injustum aliquid fieri permittit, inultum tamen abire non sinit injustum quod fieri juste permisit, quia et (h) per reproborum injustitiam quasdam, quas inesse considerat, culpas percutit electorum, et tamen æterna justitia ferire non negligit injustitiam ferientium. Sequitur:

CAPUT LVII [*Rec. XXIV*].

VERS. 13. — *Ipsi fuerunt rebelles lumini.*

70. *Divinum lumen respicientium pœna cæcitas.* — Plerumque perversi et cognoscunt recta quæ sequi debeant, et tamen sequi despiciunt quæ cognoscunt. Lumini ergo rebelles sunt, quia, sua desideria sequendo, bonum despiciunt quod noverunt. Qui ergo non per ignorantiam, sed per superbiam delinquant, elationis suæ scutum jaculis veritatis objiciunt, ne salubriter in corde feriantur. Ex qua videlicet eorum superbia agitur ut quia nolunt facere quæ cognoscunt, nec cognoscant jam bona quæ faciant, sed sua eos cæcitas a veritatis lumine funditus excludat. Unde et apte subditur:

CAPUT LVIII.

IBID. — *Nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas illius.*

71. *Perversi ideo reprobo sensui traduntur, quia divino lumini rebelles fuerunt.* — Qui enim prius sciendo rebelles sunt, postmodum cæcantur ut nesciant, sicut de quibusdam dicitur: (i) *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt* (*Rom.* i, 21). De quibus paulo post additur: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt* (*Ibid.*, 28). Quia enim glorificare noluerunt quem cognoverant, reprobo sensui traditi, ad hoc relictii sunt, ut nescirent jam pensare mala quæ faciebant. [*Vet. XXVII.*] Bene autem dicitur: D *Nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas illius*. Angustior quippe est semita quam via. Qui autem bona manifestiora agere contemnunt, nequaquam ad subtiliora intelligenda perveniunt. Expectavit autem omnipotens Deus, ut per ejus semitas pergerent; sed utinam per eas vel reverti voluissent, ut vitæ itinera

(a) Turon, et Vindoc., *dispensatione*.

(b) Melius, ut censemus, *psalmos*; nam duo inscribuntur *pro torcularibus*, scil. vii, et lxxxiii. Ita etiam legitur in Lyr., et Bigod., et Utic., ubi tamen prius legebatur *psalmum*.

(c) Vindoc., *quorum fervorem bene eorum desideria satiant*.

(d) Recent. Ed., *convivantium*, reluctantibus Mss.

Anglic., Gallic., etc., quibus consentiunt vet. Ed.

(e) Norm., *et locis disjunctam, et mor. conjunctam*

(f) Norm., *et animæ vuln. clamabunt*. In Utic. prius, *et anima... clamabit*.

(g) Vindoc., *turbatur vel titubet inf.*

(h) Ebroic. et alii Norm., *et de reprobis injustitia*.

(i) Lyr. et Bigot, *qui cum cognoviss.*

quæ noluerunt per innocentiam saltem per pœnitentiam tenerent ! Qua in re quantæ sint misericordiæ viscera Dei omnipotentis ostenditur, qui eos quos a se discedentes aspicit, ut revertantur, quærit. Unde post enumeratas (a) culpas delinquentium Synagogam per vocem propheticam revocat, dicens : *Ergo saltem amodo voca me, pater meus, dux virginitatis meæ tu es* (Jerem. III, 4). Sequitur :

CAPUT LIX [Rec. XXV].

VERS. 14. — *Mane primo consurgit homicida, interficit egenum et pauperem ; per noctem vero erit quasi fur.*

72. *Perversi prosperitate vitæ præsentis ad opprimendos justos abutuntur.* — Cum homicida in nece proximorum per nocturnum maxime silentium soleat grassari, cur hoc in loco mane primo consurgere ad interficiendum egenum et pauperem dicitur, in nocte vero quasi fur esse perhibetur ? Sed ipsis verbis litteræ 528 dum sibi non congruunt, ad indaganda spiritus secreta revocamur. In Scriptura sacra mane aliquando adventus dominicæ incarnationis, aliquando adventus jam terribilis et districti judicis, aliquando vero præsentis vitæ prosperitas poni consuevit. Mane etenim adventus dominicæ incarnationis exstitit, sicut propheta dicit : *Venit mane et nox* (Isai. XXI, 12), quia et novæ lucis primordia in Redemptoris præsentia fulserunt, et tamen a persecutorum cordibus perfidiæ suæ tenebræ non sunt deterstæ. Rursum per mane adventus judicis designatur. Unde per Psalmistam dicitur : (b) *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ* (Psal. c, 8). Sicut et electorum quoque personam exprimens, ait : *Mane astabo tibi et videbo* (Psal. v, 5). Rursum per mane, præsentis vitæ prosperitas designatur, sicut per Salomonem dicitur : *Væ tibi, terra, cujus rex est puer, et cujus principes mane comedunt* (Eccl. x, 16). Quia enim mane primum diei tempus est, (c) et vespere extremum, nequaquam reficiendi sumus de hujus vitæ prosperitatæ quæ prævenit, sed de his quæ in fine diei, id est in mundi termino sequuntur. Mane ergo comedunt, qui de hujus mundi prosperitatibus extolluntur, et dum præsentia vehementer curant, futura non cogitant. *Omnis enim qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. III, 15). Mane itaque primo consurgit homicida, quia in præsentis vitæ gloria perversus quisque erigitur, et illorum vitam deprimit qui, dum sequentem gloriam sitiunt, quasi satiari in vespere exquirunt. Prævus etenim quisque, in hoc mundo dignitatem transitorie potestatis arripiens, tanto se acrius ad peragenda mala dilatat, quanto per charitatis viscera nullum amat. (d) Quo-

ties enim cogitationibus contra bonos sævit, toties innocentium vitam interimit.

73. *Mali homines adversitate pressi perversis consiliis latenter lardunt.* — Qui si, disponente Deo, subito gloriam acceptæ potestatis amiserit, locum mutat, sed mentem non mutat, quia ad hoc protinus dilabatur quod subinfertur : *Per noctem vero erit quasi fur.* [Vet. XXVIII.] In nocte quippe tribulationis atque dejectionis suæ, etsi (e) exercere crudelitatis manum non valet, eis tamen quos prævalere conspicit consilia perversitatis præbet ; huc illucque discurrit, et quæque potest in bonorum læsionem suggerit. Qui recte quasi fur dicitur, quia in ipsis suis perversis consiliis metuit ne deprehendatur. Qui ergo contra egenum et pauperem mane homicida est, per noctem quas fur absconditur, quia perversus quisque, qui in prosperitate vitæ præsentis humilium vitam deprimendo interimit, in adversitate atque dejectione positus, per iniqua consilia latenter lædit, atque id quod per se explere non valet, adhærendo hujus mundi (f) potentibus exercet. Sequitur :

CAPUT LX.

VERS. 15. — *Oculus adulteri observat caliginem, dicens : Non me videbit oculus.*

74. *Verbum Dei adulterant hæretici.* — Hoc etiam juxta litteram nil obstat intelligi, (g) quia qui adulterium perpetrare desiderat tenebras exquirat. Sed quia contra hæreticos sententia promittitur, dignum est ut hoc quod dicitur 529 mystice sentiantur. Nam Paulus ait : *Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei* (II Cor. xvii, 2). Adulter quippe in carnali coitu non prolem, sed voluptatem quærit. Et perversus quisque ac vanæ gloriæ serviens recte adulterare verbum Dei dicitur, quia per sacrum eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostentare. Quem enim libido gloriæ ad loquendum trahit, voluptati magis quam generationi operam impendit. Ubi et apte subditur : *Non me videbit oculus*, qui adulterium quod in mente agitur valde est difficile ut ab humano visu penetretur. Quod perversa mens tanto securius perpetrat, quanto se ab hominibus videri non metuit, quos erubescat. Sciendum quoque est quia sicut is qui adulterium facit carnem alienæ conjugis sibi illicite conjungit, ita omnes hæretici, cum fidelem animam in suum errorem rapiunt, quasi conjugem alienam tollunt, quia videlicet mens Deo spiritaliter inhærens, et ei quasi in quodam amoris thalamo conjuncta, cum perversis persuasionibus ad pravitatem dogmatis perducitur, quasi aliena conjux a corruptore maculatur. Bene autem subditur :

tionibus totiens contra bonos sævit, quoties innocentium, etc. Huic consentit Basil. 1514.

(e) Vindoc. et Turon., *exercere*, quod habent omnes vet. Edit. quotquot in promptu habuimus.

(f) Nonnulli, *potestatibus*.

(g) Norm. et Vindoc. : *Ut qui adulterium... tenebras exquirat.*

(a) Sag., Turon., etc. : *Unde post enumeratus culpas, delinquentem Synagogam.* Olim legebatur in Utic. *delinquentium*.

(b) Utic., *in matutina*.

(c) Plurimi, *et vespera*.

(d) Germ., Vindoc., Norm. et vet. Ed. Paris. : *Totis enim cogitationibus contra bonos sævit, innocentium vitam interimit* ; vet. Edit. Basil. : *Totis enim cogita-*

CAPUT LXI.

IBID. — *Et operiet vultum suum.*

75. *Hæretici adulterorum more vultum operiunt.* — Idcirco faciem suam adulter operit, ne cognoscatur. Omnis autem qui sentiendo vel agendo nequiter vivit, vultum suum operit, quia ad hoc perversitate dogmatis vel operis tendit, ut ab omnipotente Deo in iudicio recognosci non possit. Unde quibusdam in fine dicturus est: *Nunquam novi vos; discedite a me, qui operamini iniquitatem* (Matth. vii, 23). Quid autem vultus cordis humani est, nisi similitudo Dei? Quem videlicet vultum perversus operit, ut cognosci nequeat, cum vitam suam vel malis actibus, vel perfidiæ errore confundit. Sed talis quisque cum prosperitate vitæ præsentis justos fulciri conspiciit, eis perversa suadere minime præsumit; (a) si qua vero illos procella adversitatis invenerit, ad verba protinus pestiferæ persuasionis erumpit. Unde et subditur:

CAPUT LXII.

VERS. 16. — (b) *Perfodiunt in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, et ignoraverunt lucem.*

76. *Hæretici in adversitatis nocte justorum conscientiam perfodere tentant.* — Quid namque hoc loco domorum nomine nisi conscientiae designatur, in quibus habitamus cum tractando quid agimus? Unde cuidam sanato dicitur: *Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit* (Luc. viii, 39), id est, a peccati jam vitio securus ad conscientiam revertere, et in vocem prædicationis excitare. Justi itaque cum in præsentis sæculo (c) die prosperitatis clarescunt, eis errorum magistri perversa suadere metuunt. Sed consilia exquirunt, dejectionem prosperitatis eorum summopere præstolantur, ut in adversitatis tenebris eorum mentes suadendo perfodiant, quibus prospere viventibus perversa loqui minime audebant. Quos mox ut in adversitate viderint, exsurgunt, et non nisi ex peccati merito talia illos perpeti asserunt, quia solam præsentis vitæ gloriam diligentes, flagellum damnationem credunt. In tenebris ergo domos perfodiunt, quia bonorum mentes ex ipsa eorum corrumpere adversitate moliantur. Bene autem dicitur: *Sicut in die condixerant sibi*, quia cum justos conspicerent **580** prosperitatis luce claruisse, quoniam loqui non poterant, ad maligna solummodo contra eos consilia vacabant. [Vet. XXIX.] Sive autem hæretici, sive perversi quilibet, cum justos in dejectione conspiciunt, gaudent; cum vero eos ad regendæ potestatis viderint culmen erumpere, perturbantur, metuunt, afflictionibus tabescunt. Unde et subditur:

CAPUT LXIII.

VERS. 17. — *Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis.*

77. *Iniqui ex justorum prosperitate turbantur.* —

(a) Vindoc., si qua vero illis procella advers. invenerit.

(b) Olim in Utic., perfodit.

(c) Norm., justis itaque cum in præsentis sæculo dies prosperitatis clarescunt; olim in Utic., justis itaque, etc.,

A Iniqui semper afflictionem fidelium expectant, eosque in tribulatione videre desiderant. Et in tenebris domos perfodiunt, dum cor innocentium, sed tamen infirmorum, (d) dejectionis tempore pessima colloctione corrumpunt. Sed plerumque contingit ut dum bonos quosque in dejectione conspiciunt, subito occulta dispensatione divina justus quispiam qui videbatur oppressus, aliqua sæculi potestate fulciatur, eique prosperitas vitæ præsentis arrideat, quem prius adversitatis tenebræ premebant. Quam nimirum prosperitatem illius cum perversi conspiciunt, sicut dictum est, perturbantur. Mox enim ad corda sua redeunt, ante mentis oculos revocant quidquid se perverse egisse meminerunt, vindicari in se omne vitium formidant, et unde lucet ille qui potestatem suscipit, inde perversus quisque qui corrigi meluit in tristitia tenebrescit. Bene ergo dicitur: *Si subito apparuerit aurora arbitrantur umbram mortis.* Aurora quippe mens justis est, quæ, peccati sui tenebras deserens, ad lucem jam erumpit æternitatis, sicut de sancta quoque Ecclesia dicitur: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens* (Cant. vi, 9)? Quo igitur justus quisque justitiæ luce irradians in præsentis vita honoribus sublimatur, eo ante perversorum oculos tenebræ mortis fiunt, quia qui perversa se egisse meminerunt corrigi pertimescunt. Semper namque desiderant in suis pravitatibus relaxari, in correcti vivere, et de culpa gaudium habere. Quorum ipsa lethalis lætitia convenienter exprimitur, cum protinus subinfertur:

CAPUT LXIV.

C IBID. — *Et sic in tenebris quasi in luce ambulant.*

78. *Iniqui ita gaudent in nocte peccati, ac si eos lux justitiæ circumfunderet.* — Perversa etenim mente gaudent in facinoribus, per culpam suam quotidie ad supplicium trahuntur, et securi sunt. Unde et per Salomonem dicitur: *Sunt impii qui ita securi sunt, quasi justorum facta habeant* (Eccle. viii, 14). De quibus rursum scriptum est: *Qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* (Prov. ii, 14). Sic itaque in tenebris quasi in luce ambulant, quia ita gaudent in nocte peccati, ac si eos lux justitiæ (e) circumfundat. Vel certe, quia tenebræ vitam præsentem non inconvenienter exprimunt, in qua alienæ conscientiae non videntur; lux vero nostra patria æterna est, in qua dum vultus aspicimus, corda in nobis nostra vicissim videmus; iniqui autem (f) quia vitam præsentem ita diligunt, atque hæc exsilii tempora complectuntur ac si jam in patria regnent; recte dicitur: *Sic in tenebris quasi in luce ambulant*, quia sic in præsentis cætitate læti sunt, ac si jam æternæ patriæ luce perfruantur. Sequitur:

CAPUT LXV [Vet. XXX].

VERS. 18. — *Levis est super faciem aquæ.* ut in Edit.

(d) Vindoc., delectationis temp.

(e) Turon., circumcludat. Bellov., circumdet.

(f) Norm., quique vitam, etc.

53179. *Iniqui ad omnem tentationis aut erroris ventum leves sunt.* — A plurali numero ad singularem redit, quia plerumque unus mala inchoat, et imitando multi subsequuntur. Sed ejus principaliter culpa est qui perversis sequentibus exempla præbuit iniquitatis. Unde ad illum redit crebro sententia qui auctor existit in culpa. Aquæ autem superficies huc illucque aura impellitur, et nulla stabilitate solidata passim movetur. Iniqui igitur mens plusquam aquæ superficies levis est, quia quælibet hanc aura tentationis attigerit, sine tarditate aliqua (a) retractionis trahit. Si enim cor fluxum cujuslibet perversi cogitamus, quid aliud quam in vento positam aquæ superficiem cernimus? Nunc namque illum aura impellit iræ, (b) nunc aura superbiæ, nunc aura luxuriæ, nunc aura invidiæ, nunc aura fallaciæ pertrahit. Super faciem ergo aquæ levis est is quem quilibet erroris ventus cum venerit impellit. Unde bene quoque per Psalmistam dicitur: *Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti* (Psal. LXXXII, 14). Ut rota quippe ponuntur iniqui, quia, in circuitu laboris missi, dum ea quæ ante sunt negligunt, et ea quæ deserenda sunt sequuntur, ex posterioribus elevantur, et in anterioribus cadunt. Qui recte quoque stipulæ ante faciem venti comparantur, quia, irridente aura tentationis, dum nulla subnixi sunt ratione gravitatis, elevantur ut corruant, et sæpe eo se alicujus meriti existere æstimant, quo eos in alta flatus erroris portat. Sequitur:

CAPUT LXVI [Rec. XXVI].

IBID. — *Maledicta sit pars ejus in terra, (c) nec ambulet per viam vinearum.*

80. *Iniqui, amissa fidei vel justitiæ rectitudine, reatu maledictionis ligantur.* — Quisquis in vita præsentis recta agit et adversa sustinet, laborare quidem (d) in adversitate cernitur, sed ad benedictionem hæreditatis perpetuæ consummatur. Quisquis vero perversa agit, et tamen prospera recipit, seque a malis actibus nec donorum largitate compescit, prosperari quidem conspicitur, sed reatu perpetuæ maledictionis ligatur. Unde recte nunc dicitur: *Maledicta sit pars ejus in terra.* Quia est ad tempus benedictus, in reatu tamen maledictionis tenetur. De quo et apte subditur: *Nec ambulet per viam vinearum.* Via namque vinearum est rectitudo Ecclesiarum. Qua in re sive hæreticum, sive carnalem quempiam nil obstat intelligi, quia via vinearum, id est rectitudo Ecclesiarum amittitur, dum vel fides recta, vel rectitudo justitiæ non tenetur. Ille namque per viam vinearum ambulat, qui, sanctæ universalis Ecclesiæ prædicationem pensans, neque a fidei, neque a bonorum actum rectitudine declinat. In via quippe vinearum ambulare est sanctæ Ecclesiæ Patres velut dependentes botros aspicere, quorum verbis dum intendit

(a) Vindoc., *retractionis*.

(b) Deest in Norm. et Vindoc., *nunc aura superbiæ*.

(c) Vindoc., *nec ambulet per viam vinearum*.

(d) Ebroic. et alii Norm., *ex adversitate*.

A in labore itineris, amore debriatur æternitatis. Sequitur:

CAPUT LXVII [Rec. XXVII].

Vers. 19. — *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.*

81. *Sapere ad sobrietatem quam difficile.* — Idcirco iniquitas frigori comparatur, quia peccantis mentem torpore constringit. Unde scriptum est: *Sicut frigidam fecit cisterna aquam suam, sic frigidam e fecit malitiam suam* (Jerem. vi, 7). Quo contra charitas calor est, quia videlicet mentem accendit quam replet. De quo calore scriptum est: *Abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum* (Matth. xxiv, 12). Et sunt nonnulli qui, dum iniquitatum suarum frigora **532** declinant, ad veram fidem, vel ad sanctitatis habitum veniunt. Sed quia plus quam necesse est de suis sensibus præsumunt, sæpe in fide, quam accipiunt, ea quæ non capiunt perscrutari volunt, ut ratione magis in Deo quam fide teneantur. Quia vero humana mens perscrutari non valet divina secreta, omne quod ratione perscrutari non possunt credere contemnunt, et per inquisitionem nimiam in errorem labuntur. Hi itaque cum necdum crederent, vel adhuc ad iniquitatis opera vacarent, aquæ nivium fuerunt. Sed cum, carnalia facta deserentes, in fide ad quam perducti sunt, plus appetunt perscrutari quam capiunt, amplius profecto calent quam calere debuerunt. Bene ergo de hoc perverso quolibet prophetantis duntaxat sententia, non optantis dicitur: *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Ac si aperte diceretur: Qui humiliter sub disciplinæ vinculo non restringitur, (f) ab infidelitate sua, vel perversi operis frigore, per immoderatam sapientiam in errorem labitur. Unde bene quoque egregius prædicator, (g) discipulorum suorum cordibus hunc exquisitæ sapientiæ nimium calorem devitans, ait: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (Rom. xii, 3). Ne fortasse nimius calor interimeret quos prius aquæ nivium, id est infidelitatis, vel torpentium actionum frigora morituros tenebant. Et quia valde difficile est ut is qui se sapientem æstimat mentem ad humilitatem reducat, et recta prædicantibus credat, sensumque suæ perversitatis abjiciat, recte subjungitur:

CAPUT LXVIII [Rec. XXVIII].

IBID. — *Et usque ad inferos peccatum illius.*

82. *Peccatum quod hic non emendatur, irremissibile.* — Peccatum quippe usque ad inferos ducitur, quod ante finem vitæ præsentis per correctionem ad penitentiam non emendatur. De quo videlicet peccato per Joannem dicitur: *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis* (I Joan. v, 16). [Vet. XXXI.] Peccatum namque ad mortem est peccatum usque ad mortem, quia scilicet peccatum quod hic non

(e) Norm., *frigidam facit... Quod contra.*

(f) Norm., *ab infidelitatis suæ vel perversi operis frigore.* Turon., *ab infidelitatis suæ perverso opere.*

(g) Vindoc. et Norm., *a discipulorum.*

corrigitur, ejus venia frustra postulatur. De quoad hanc subditur :

Vers. 20. — *Obliviscatur ejus misericordia.*

Omnipotentis Dei misericordia oblivisci ejus dicitur qui omnipotentis Dei justitiæ fuerit oblitus, quia quisquis eum nunc justum non timet, postea invenire non valet misericordem. Quæ nimirum sententia non solum ei intenditur (a) qui veræ fidei prædicamenta deserit, sed etiam ei qui in fide recta positus carnaliter vivit, quia ultio æternæ animadversionis non evaditur, utrum in fide an in opere peccetur. Nam etsi damnationis dispar est qualitas, culpæ tamen quæ nequaquam per poenitentiam tergitur nulla absolutionis suppetit facultas. Sequitur :

CAPUT LXIX [Rec. XXIX].

Vers. 21. — *Dulcedo illius vermis.*

83. *Carnales delectant curæ sæculares, quibus tanquam vermibus roduntur.* — Quisquis in hoc appetit mundo (b) prosperari, cæteros excedere, rebus et honoribus tumere, huic nimirum cura sæcularis in delectatione est, et quies in labore. Valde etenim fatigatur, si desit cura sæculi qua fatigetur. Quia autem (c) naturæ est vermium momentis singulis incessanter moveri, non immerito signatur nomine vermium inquietudo cogitationum. Perversæ itaque mentis 538 dulcedo vermis est, quia inde delecta-

(a) Vindoc., qui vera Dei prædicamenta.

(b) Vindoc., prospere cæteros excedere.

(c) Norm., natura est vermium.

(d) Vindoc., luxuriosis quibuslibet atque carnis voluptatibus deditis.

A biliter pascitur, unde per inquietudinem incessanter agitur. Potest quoque apertius vermis nomine caro designari. Unde et superius dicitur : *Homo putredo, et filius hominis vermis* (Job. xxv, 6). (d) Luxuriosi igitur cujuslibet atque carnis voluptatibus dediti quanta sit cæcitas demonstratur cum dicitur : *Dulcedo illius vermis.* Quid namque caro nisi putredo ac vermis est ? Et quisquis carnalibus desideriis anhelat, (e) quid aliud quam vermem amat ? Quæ enim sit carnis substantia, testantur sepulcra. Quis parentum, quis amicorum fidelium, quamlibet dilecti sui tangere carnem scaturientem vermibus potest ? Caro itaque cum concupiscitur, pensetur quid sit exanimis, 534 et intelligitur quid amatur. Nil quippe sic ad edomandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut unusquisque hoc quod vivum diligit, quale sit mortuum penset. Considerata etenim corruptione carnali, citius cognoscitur quia cum illicite caro concupiscitur, tabes desideratur. Bene ergo de luxuriosi mente dicitur : *Dulcedo illius vermis* ; quia is qui in desiderio carnalis corruptionis æstuat, ad fetorem putredinis anhelat. Hæc sicut in hujus partis tertio initio (Lib. xi, in exord.) promississe me memini, sub brevitate transcurri : ut ea quæ (f) in hoc opere sequuntur, qui magna obscuritate implicata sunt, opitulante Deo latius disserantur.

(e) Turon., quid aliud quam vermis est.

(f) Norm., in hoc corpore. Utic. utramque lectionem retinet. Non insolens est Gregorio librorum Moralium complectionem corpus vocare, ut jam observavimus. Eodem sensu dicimus *Corpus Juris Canonici*.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

Epistola nuncupatoria.	9
Præfatio generalis a Benedictinis suæ editioni præfixa.	15
Patrologiæ editoris monitum.	37
Præfatio de triplici Vita S. Gregorii magni. <i>Ibid.</i>	
S. Gregorii Vita, auctore Paulo diacono.	41
S. Gregorii Vita, a Joanne diacono scripta libris quatuor.	59
S. Gregorii Vita, ex ejus potissimum scriptis recens adornata.	241
Præfatio in libros Moralium.	499
Epistola S. Gregorii, in qua operis sui tempus, occasionem, divisionem, institutum ac dicendi et interpretandi modum explicat.	509
S. Gregorii Præfatio, in qua quæ toto opere edisserenda sunt paucis perstringit.	515
LIBRORUM MORALIUM PARS PRIMA.	
LIBER PRIMUS. — Capitis primi libri Job priores versus primum historico, deinde allegorico, postremo morali sensu explanat.	527
LIBER II. — Capitis primi, a versu sexto ad finem usque, secundum triplicem sensum prosequitur enarrationem.	553
LIBER III. — Totum caput secundum libri Job, ad modum superiorum librorum, historico, allegorico ac moraliter explanat.	599
LIBER IV. — Paucis præfatus Scripturæ litteram secum aliquando pugnare, et imprecationes Job, sicut Jeremiæ ac David, secundum id quod sonant sine absurditate intelligi non posse, verba Job, ab initio capitis tertii ad versum vigesimum, historico, mystico ac moraliter exponit.	633
LIBER V. — Reliquam capitis tertii partem a versu vigesimo, totum caput quartum et quinti duo priores versus enarrat.	679

LIBRORUM MORALIUM PARS SECUNDA.

LIBER VI. — Totum caput quintum, a versu tertio orsus, spiritali intellectu, pauca quidem allegorico, pleraque autem morali exponit.	729
LIBER VII. — Totum caput sextum, tribus postremis versibus exceptis, partim allegorico, partim moraliter explicat.	765
LIBER VIII. — Postremam capitis sexti partem a 27 versu, et cum septimo totum octavum, enarrat. In hac porro enarratione, a versu 11 capitis octavi ad finem usque, de hypocrisis vitio copiose edisserit.	801
LIBER IX. — Caput nonum cum toto decimo explicat.	879
LIBER X. — Toto libri Job capite undecimo ac duodecimi quinque prioribus versibus enarratis, secundam hujus operis partem claudit.	917

LIBRORUM MORALIUM PARS TERTIA.

LIBER XI. — Caput duodecimum, a versu sexto, decimum tertium, et decimi quarti quatuor priores versus, mutato tantisper stylo exponuntur.	953
LIBER XII. — Exposito capite xiv libri Job, a versu quinto, caput xv ex integro plerumque moraliter explicatur.	985
LIBER XIII. — Caput xvi et xvii libri Job brevis expositio moralis et typica.	1017
LIBER XIV. — S. Gregorius xviii et xix capitulum libri Job sensum historicum, allegoricum, moralem exponit.	1041
LIBER XV. — Libri Job capitulum xx et xxi explicatio brevis absolvitur.	1081
LIBER XVI. — Decursis brevi explicatione libri Job capitibus xxii, xxiii et xxiv usque ad medium versum xx, tertiam partem claudit.	1121

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI QUINTI.